

Oblikoslovne razprave

Jože Toporišič

Linguistica et philologica

Zbirka **Linguistica et philologica**
Urednica zbirke Varja Cvetko Orešnik

Jože Toporišič
Oblikoslovne razprave

Oblikovanje Milojka Žalik Huzjan
Prelom Brane Vidmar

Izdal Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU
Za izdajatelja Varja Cvetko Orešnik

Založila Založba ZRC, ZRC SAZU
Za založnika Oto Luthar
Glavni urednik Vojislav Likar

Tisk Present d. o. o., Ljubljana

Izid knjige je podprlo Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport RS.

Digitalna različica (pdf) je pod pogoji licence CC BY-NC-ND 4.0
prosto dostopna:
<https://doi.org/10.3986/9616358871>

CIP – Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

811.163.6'366(081)
81'366(081)

TOPORIŠIČ, Jože
Oblikoslovne razprave / Jože Toporišič. - Ljubljana : Založba
ZRC, ZRC SAZU, 2003. - (Zbirka Linguistica et philologica)

ISBN 961-6358-87-1

124125184

JOŽE TOPORIŠIČ

OBLIKOSLOVNE RAZPRAVE

Ljubljana 2003

SPREMNA BESEDA K SLOVENSKEGA (KNJIŽNEGA) JEZIKA OBLIKOSLOVNIM RAZPRAVAM

Slovensko oblikoslovje, posebno knjižnega jezika, je 5. knjiga mojih izbranih del, razprav, člankov in raznih drugih sestavkov. Predhodne štiri knjige imajo naslednje naslove: Glasovna in naglasna podoba slovenskega jezika (Založba Obzorja, Maribor 1978, 343 str.), Nova slovenska skladnja (Državna založba Slovenije, Ljubljana 1982, 488 str.), Portreti, razgledi, presoje (Založba Obzorja, Maribor 1987, 488 str.) in Družbenost slovenskega jezika (Državna založba Slovenije, Ljubljana 1991, 495 str.). Obravnavajo torej glasovno, skladijsko, jezikoslovsko in družbenostno stran slovenskega jezika.

Dela o oblikoslovju so izhajala v letih 1957/58 do 1996, torej skoraj 40 let. Kako so si sledila, vidimo iz časovno urejenega seznama njihovih naslovov na koncu knjige. Ta dela so v knjigi razdeljena na pet razdelkov, naslovljenih tako: I. Splošno (4 naslovi), II. Besednovrstnost (7 naslovov), III. Soočenja z oblikoslovnimi teoremi drugih slovenistov (5 naslovov), IV. Oblikoslovje posameznih besednih vrst (6 naslovov s podrazdelki Samostalniška beseda, Pridevniška beseda, Glagol in Členek), V. Oblikoslovje slovenskih slovnice od Bohoriča 1584 do Slovenske slovnice 1956 (9 naslovov).

Sestavki so pisani pretežno v slovenščini, dva v nemščini oz. srbohrvaščini, povzetki pa v angleščini, nemščini, slovenščini in ruščini.

V poglavju Splošno je podana teorija morfema (najmanjše glasovne ali pisne enote kake besede s samostojnim pomenom, npr. besede *mizica*: pri tej je *miz-* predmetnopomenski, *-ic-* besedotvorni in *-a* slovnčni morfem. Po Slovarju slovenskega knjižnega jezika *miz-* pomeni 'kos pohištva iz ravne plošče in navadno štirih nog'; *-ic-* v tej zvezi pomeni manjšalnost ali ljubkovalnost, *-a* pri *mizica* oz. *mamica* pa je morfem za imenovalnik, in sicer ženskega ali moškega spola – zadnjega samo, če gre za moško osebo, npr. *vojvoda*. – Ob tem je v članku urejeno tudi oblikoslovno izrazje: biti mora enoumno in enotno, ne pa da je enemu en in isti pomenski del besede končnica, drugemu obrazilo, tretjemu spet pripona itd.

Tudi samostalniške sklanjatve je treba določati natančno, najtrdnje pa jih zajamemo na podlagi rodilniške končnice, še posebej edninske (imenovalniških končnic je, ker je treba upoštevati stanje v modernem jeziku, ki obsega tudi veliko prevzetega besedja, za definiranje sklanjatev preveč). Po edninski rodilniški obliki pa vidimo, da imajo moški samostalniki I. sklanjatve le končnico *-a*, *-ú* in *-é* – druga je redka, tretjo pa ima samo *dan* –, ženski samo *-e*, srednji samo *-a*. Končni rezultat takega tipološkega razmišljanja je teorija o 3 x 4 sklanjatev za vse samostalniške besede, tj. moškega, ženskega in srednjega spola, pri čemer so I. sklanjatve najbolj pogoste; II. sklanjatve: pri moškem spolu a-jevska, pri ženskem i-jevska in pri srednjem spet a-jevska; III. sklanjatve so ničte in IV. izpridevniške.

Ene oblike in sploh oblikoslovne kategorije so stilno nevtralne, druge pa zaznamovane. Pri

pregibnih besednih vrstah gre npr. pri samostalniških besedah za spol (m, ž, s), podspola (živ., člov.), za števnost, prehajanje lastnoimenskosti v občnoimenskost (*Francoz – francoz*) in narobe, za sklonskost, zaimenskost in rabo sploh. Podobno je pri pridevniških besedah in glagolu.

Poseben problem je tipološka klasifikacija v preglednicah, zapletena toliko bolj, če se poleg glasovnih značilnosti paradigem besednovrstnega pri tem upoštevajo tudi še prozodične. Na podlagi mojih predlogov tipologije je komisija za teoretično podstavo SSKJ sprejela obliko, kakor jo prinaša 4. prispevek tega razdelka. V njem manjkajo primeri III. sklanjatev, t. i. ničtih (tako tudi v SSKJ). Po mojem odhodu iz slovaroslovne skupine je to delo prevzel J. Rigler in preglednica v SSKJ tega dela problematike je nekoliko drugačna od moje tu objavljene. (V enozvezkovniku SSKJ iz l. 1994 na str. XXX imamo npr. za moški spol v im. ednine o-jevske sklanjatve navedene imenovalniške končnice *-ø, -a, -e, -o, -um, -us* (*rák, drvár, komité, nágelj, fantè, sluga, finale, maksimum; sluga; moški*), pri meni tu pa *korák, otrók, kmèt, vòl, gròb, stebèr, kolár, komité, fantè, finale, sinko, sluga, dežurni*. Ničte sklanjatev, kot rečeno, tudi SSKJ v razpredelnici ni, čeprav je že v prvem sestavku slovarja (pri *á*) izpričana na prvem mestu: »*á* m neskl. tudi sklonljivo zlasti v izgovoru«.

II. razdelek naše knjige se začinja s kritičnim sestavkom glede na besednovrstno teorijo v SSKJ, zlasti glede zaimka, števnik in prislova. Iz inventarja besed z oznako v SSKJ prisil. moj članek izdvaja dve besedni vrsti, tj. pravi členek in predikativ (povedkovnik). K zaimkom štejejo tudi izzaimkovni prislovi, tako da imamo poleg zaimkov vrste *kdo, tak, ta* tudi zaimke *tako, tam, toliko* ipd. Števniki so mi primarno pridevniške besede, sprevrčajo pa se tudi v samostalniške besede in izpeljujejo v glagol (*Trije* so sedeli za mizo, *Tri* je več kot ena; *podvojiti*). Od glagolskih oblik so neopisni deležniki pridevniške besede, pri samostalnikih pa je treba ločiti (kot omenjeno) šteвне (*miza*) od neštevnih: *lepota* (pojem), *železo* (snov), *gorovje* (skupno). Pridevniki so mi lastnostni dveh vrst: kakovostni (*lep*) in merni (*velik, težek*), vrstni (*slovenski*), svojilni (*bratov*) in količinski (npr. *pet*). Tradicionalni »prislovni deležnik« se preimenuje v deležje (*gredeč* peti, *prepevaje* hoditi), kot deležje pa prislov (vsekakor pa tudi z vezljivostno vlogo na primer *prepevaje popevko*). Pri glagolu je tip *braniti se* posebna beseda, ne oblika glagola *braniti*.

Te zadeve se utrjujejo še v 2. sestavku tega razdelka; ta prinaša tudi zaporedje besednih vrst: samostalniška beseda, pridevniška beseda, glagol, prislov, povedkovnik, predlog, veznik, členek in medmet. (Morda bolje bi bilo staviti prislov za pridevniško besedo, pri slovničnih besednih vrstah pa veznik pred predlog.)

Polno-/predmetnopomenske besede, vključno s povedkovnikom (z delno izjemo glagola, če ne priznavamo zaimenskosti glagolu *onegaviti*) imajo zaimenske ustreznike, torej zaimki niso posebna besedna vrsta, ampak le podmnožica polnopomenskih besednih vrst. SSKJ ima zaporedje samostalnik, pridevnik, glagol, zaimek, števník, prislov, medmet, nima pa določenega mesta za veznik in predlog (na nekem drugem mestu pa najdemo zvezo »veznik in predlog«). – Glagolske oblike se po naši teoriji sicer tudi delijo na osebne (po našem gre sem tudi pogojnik *bi*, ki je SSKJ členek, čeprav so oblike z njim povedki) in neosebne. Druge so nam člani polnopomenskih vrst, in sicer: glagolnik in deloma nedoločnik sta samostalnika, neopisni deležniki so pridevniki, deležja in namenilnik prislovi, opisna deležnika in deloma nedoločnik pa povedkovniki.

Ta teorija besednih vrst je zatem v razpravi Esej o besednih vrstah potrjevana s skladenjskega

stališča v vseh možnih pretvorbah oz. skladenjskih vlogah. Nemško pisana verzija te teorije je bila pisana za predavanje na helsinški univerzi (l. 1982), je pa v njej poudarjena strukturalistična teorija jezika z bogatimi podčrtnimi navedki, kažočimi strukturalne nastaveke vse do 16. stoletja nazaj.

Sestavek kratko oblikoslovje SKJ je sistemski prikaz oblikoslovja slovenskega knjižnega jezika, nekaka predhodnica oblikoslovja v moji Slovenski slovnici (doslej 4 izdaje).

Zadnji dve enoti tega razdelka prikazujeta prva prevzete oblikoslovne prvine slovenskega knjižnega jezika, druga pa oblikospreminevalne naglasne tipe. Druga je kritični obzor onaglaševanja slovenskih besed v slovarskem delu Slovenskega pravopisa 1962. Ta razprava je bila delana za onaglaševanje Slovarja slovenskega knjižnega jezika, tedaj še v pripravi (takrat sem bil referent komisije za pravopis, pravorečje in oblikoslovje: SSKJ mi v uvodnem delu prvo dvoje priznava s stavkom v oklepaju »(začetna dela za pravopis in pravorečje je vodil Jože Toporišič, habil. doc.)«. V tej razpravi so bili postavljeni štiri oblikospreminevalni naglasni tipi: nepremični na osnovi, premični, pretežno na končnici (t. i. končniški) ter v nekaterih sklonih in številih na končnici, v drugih na osnovi (t. i. mešani). Ta jasna poimenovanja veljajo tudi za posamezne glagolske oblike.

Pri oblikotvorju so v SSKJ uveljavili (že v času mojega članstva v omenjeni komisiji) tipologijo, ki je skrajno nepregledna in skoraj nezapomnljiva tudi za jezikoslovca. V Načrtu pravil za novi slovenski pravopis 1981 (174–179) je sprejeta moja oblikospreminevalna naglasna tipologija (nepremični, premični, končniški in mešani naglasni tip), kar je prešlo v Slovenski pravopis I Pravila (1990, 113–114) (prim. SSKJ I, 1970, str. V, v enotomniku 1994 str. XXIX).

Glagolsko oblikotvorno klasifikacijo naglasa bi bilo treba še v celoti dognati. Za SP 2001 (str. 221) sem podal oblikotvorno tonemsko tipologijo glagolov z glagolsko pripono *i* v nedoločniku in sedanjiku. (Tako bi bilo treba napraviti še za druge glagolske vrste, npr. *a – a/e/je, a/e – i, o/eva – uje, ø – e/je, ni – ne*.) Pri prvoomenjeni *i*-jevski vrsti ločim: nepremični naglas na oz. podstavi (*méríti mérim*), premični na osnovi (*krožíti/króžiti króžim* oz. *nosíti nósím*, nepremični na glagolski priponi (*dušíti -im, moríti -ím*). Drugi in tretji tip v nekaterih oblikah poznata oblike z umikom naglasa (*króži -ite/-ite, nôsi -ite* oz. *dúši -ite* ter *môri -ite* v velelniku, podobno še v deležniku na *-l*. (Zaradi večje preprostosti tu navajam jakostni naglas.)

Razdelek III (Soočenja z oblikoslovnimi teoremi drugih slovenistov) ugotavlja odstopanja od moje teorije in presoja primernost teh odstopanj. V prvih dveh in v zadnji enoti gre za knjige, prvi dve zasnovani znanstveno, tretja učbeniško za osnovno šolo. – Preostala sestavka sta moja kritična odziva, eden na Majdičevo kritiko oblikoslovne teorije v Načrtu pravil za novi slovenski pravopis, drugi pa je presoja petih jezikoslovnih nastopov na 8. simpoziju slovenskega jezika, književnosti in kulture.

Iz vsega se vidi, kako malo upravičeno je odstopati od moje teorije oblikoslovja slovenskega knjižnega jezika. Za oponentne avtorje bi bilo veliko bolje, ko bi se bili mojo teorijo potrudili bolje spoznati in jo poizkušali dograditi, kjer se pač da, ne pa da so brez potrebe iskali drugih poti. To seveda ne velja za sestavek G. Neweklowskega o pogostnosti oblikoslovnih kategorij v naših proznih besedilih (škoda je le, da ne loči prislovov od členkov in

povedkovnikov). Slovnic C. Vincenota in R. Lenčka sta nam, zlasti prva, nadvse dobrodošli zaradi tega, ker slovenski jezikovni svet odpirata francosko in angleško govorečim.

Zasluga vseh teh del pa je, da mi kot avtorju oblikoslovne teorije slovenskega knjižnega jezika dajejo spodbudo za podrobnejšo in tematsko še razširjeno razčlenjevanje in utemeljevanje teoremov.

Moji sestavki tega razdelka knjige o oblikoslovju imajo še to vlogo, da dajejo vpogled v tujejezična snovanja tudi ljudem, ki tega ali onega tujega jezika, v katerem se piše o slovenščini, ne obvladajo.

IV. razdelek (Oblikoslovje posameznih besednih vrst) obsega 5 enot: 3. podrazdelek ima 5 podenot, četrti pa 2.

Podrazdelek o samostalniški besedi (o prvotnem samostalniku, samostalniškem zaimku in vsem posamostaljenem – tudi o morfemih in glasovih ali črkah) pripisuje eno izmed treh možnosti za spol (osebnima zaimkoma za 1. in 2. osebo trospolskost), moškospolskemu še kategorijo živosti, kolikor gre za človeka ali žival, delu samostalniških besed tudi človeškost, zatem pa še šestsklonskost, tro- proti enoštevilstkost, osebovost, določnost (nedoločnost samostalnik izraža z zaimkom *neki*, pogovorno *en*), jedrnost v samostalniški zvezi in neobstajanje napovedljivega prehajanja med prislove (ali povedkovnike).

V podčrtnih opombah so teze soočene z deli, ki do tedaj obravnavajo to problematiko (čitankarska slovnica, SSKJ, SKJ 1 do 4 in druga dela njihovega avtorja, I. Kozlevčar, D. M. Perlmutter in J. Orešnik, F. Jakopin, K. Pisarkowa). Omenjeno bodi še, da ta razprava ločuje 18 sklanjatvenih tipov samostalniške besede. Pozneje sem to število zreduciral na po 4 sklanjatve za vsak spol, preostalih 6 sklanjatev pa obravnavam kot njihove podtipi (pri posamostaljenih pridevniških besedah npr. se po osnovnem tipu *dežurni -ega* ravna tudi *kdo koga* ali *ta tega*).

Spolsko problematiko samo obravnava 2. razprava tega razdelka, in sicer v soočenju rusistke, ki slovenščino primerja z ruščino, in slovenista, ki po vrsti zavrača marsikatero postavko te ruske, protistavne jezikoslovke. Tu in tam se avtorica da zavesti slovenskemu slovničarstvu ali slovaropisju, npr. pri a-jevskih moških osnovah. Kot njen kritik tu med drugim opozarjam na sorazmerno veliko pogostnost slovenskih priimkov a-jevske sklanjatve. Ob napovedljivosti spola slovenskih samostalnikov je v slovenščini treba misliti na razliko med domačim in prevzetim, nujno pa je tudi upoštevati moderno pojmovanje tega, katero izglasje samostalnika je končniško in katero le izglasje osnove (npr. pri izglasju na *-o* in *-e*). Katerega spola je kaj, nam za žensko proti neženskemu kažejo morebitni svojilni pridevniki, očitno pa je tudi, da k marsikateremu samostalniku ustrezne vrste manjka feminativni par. (V primerih *Ana je dober kosec* gre pač za povedkovniško rabo.)

Postavljena je tudi teorija, da so kratice načeloma moškega spola (tako sploh vse posamostaljeno, če se ne končuje na nenaglašeni *-a*). Tretja enota tega razdelka malo podrobneje obravnava kategorijo živosti, enakozvočnost lastnega in občnega samostalnika, veliko začetnico pri imenih zdravil, sklanjatev prevzetih besed, ki so v jeziku dajalcu ženskega spola, in daljšanje osnove pri tipu *transfer* glede na podstavo *transferirati*.

Četrta enota tega razdelka podrobneje govori o osebnih zaimkih, in sicer o trospolskosti osebnih zaimkov *jaz* in *ti* in o naslonskih oblikah tudi pri enakoglasnosti z naglasnimi, torej imamo poleg razmerja *mêne – me* tudi razmerja *nàs – nas* ali *náma – nama*; ni pa naslonka *me* v tipu *náme*, saj je *mé* le oddalo naglas predlogu. – In še to in ono glede na drugačno

obravnavo v SSKJ. Krajši sestavek te enote je odziv na pisanje v JiS 24 (1978/79). Pri zadnji enoti tega razdelka spoznavamo Miklošičevo vseobsežnost obravnavane rodilniške problematike in jo lahko primerjamo s tistim, kar o tem vedo povedati slovenske slovnice, namreč precej manj.

Drugi podrazdelek obravnava predvsem pridevniško besedo, čeprav prva njegova enota govori tudi o določnosti samostalniške besede. Pridevniške besede se delijo na določne in nedoločne: ene določne imajo v im. ednine moškega spola končnico *-i* (*slovenski, današnji, drugi* – izvzeti so stopnjevani pridevniki npr. *lepši, najlepši*), druge pa tega *-i* nimajo: te so svojilne (npr. *očetov, tetin, moj*) oz. števniške (tipa *pet, petero, nekaj*). Določne pridevniške besede imajo v im. ednine moškega spola torej eno samo obliko, nedoločne pa imajo po dve obliki: nedoločno s končnico *-o* (npr. *lep, velik, dvoj, dvojen*) oz. z *-i* (npr. *lepi, veliki, dvoji, dvojni*). Pridevniški lastnostni zaimki (npr. *kakšen, tak, tolikšen*) nimajo določne oblike.

Slovenski samostalniki so po tej teoriji določni, nedoločno obliko pa izražajo z nedoločnim zaimkom. S priponskim obrazilom stopnjevani lastnostni pridevniki imajo samo določno obliko (*lepši, najlepši*), z *bolj/najbolj* stopnjevani pa ohranjajo svojo prvotno nedoločno obliko (*bolj črn*) oz. svojo določnost (*bolj slovenski, bolj mamin*). Pridevniške besede se brez težav posamostaljšajo, nedoločne v določni obliki (*stari, stara, staro*), določne v ednini (*Koseski, Kitajska, Krško – moj*). Pri pridevniških zaimkih se najlažje posamostaljšajo vrstni in svojilni, lastnostni redko (prim. *ena takšna, saj veš*).

Tretji podrazdelek četrtega razdelka govori o glagolu. Prvi sestavek loči dvoje glagolske oblike, jedrne in nejedrne. Jedrne glagolske oblike so osebne, tj. oblike 4 časov (sedanjik, preteklik, prihodnjik, predpreteklik), 3 naklonov (povednik, velelnik, pogojnik) in 2 načinov (tvornik, trpnik). Samoglagolski obliki sta še opisna deležnika, v bistvu povedkovnika. Nejedrne glagolske oblike pa so samostalniške (glagolnik, deloma nedoločnik), pridevniške (neopisni deležniki), prislovne (deležja, namenilnik) in povedkovniške (opisna deležnika, nedoločnik ob naklonskih in faznih glagolih). Natančneje je določena tudi oblikoslovna podoba glagola, pa glagolski vid, vrste glagolskih dejanj, oba načina in glagoli *z se*.

Podrobneje o oblikoglasju pri vidu je govor v 2. enoti; v 3. pa je obdelana naglasnost glagolskih oblik v narečni (moščanski) obliki, razkrivajoči pretvorbo nekdanje tonemskosti v kvantiteto.

Četrty podrazdelek prikazuje stavčne ustreznike večine členkov, vendar le v njihovih glavnih pomenih.

V. razdelek prikazuje obravnavo oblikoslovja v slovenskih slovnica od Bohoričeve iz l. 1584 do »čitankarske« l. 1956. Poleg teh dveh je govor še o celovski jezuitski iz l. 1758, nato o Pohlínovih dveh (1768, 1783), pa o Gutsmanovi (177), Kopitarjevi 1808/09, Janežičevi 1854 ter o Škrabčevem nastavku oblikoslovja z začetka 90. let 19. stoletja. Krepek oblikoslovni zastavek smo dobili z Bohoričem, novega s Pohlínom po malo manj kot 200 letih, višek s Kopitarjem po 224 letih, nato sledi upad čez skoraj pol stoletja z Janežičem, pa zopet močan zastavek s Škrabcem po več kot 300 letih za Bohoričem in nato upad s čitankarsko slovnico 1956. V tem pregledovanju slovenske oblikoslovne vednosti sta umanjkala Metelko iz l. 1825, Breznik iz l. 1916 in še naslednje 3 izdaje. (Slovníčarstvo do vključno Metelka, kolikor se tiče zlasti skladnje besednih vrst, prikazuje moje delo Prva slovenska skladnja iz l. 1984 (SR 32 (1984), 159–182), v zborniku Ob 400-letnici slovenskega

jezikoslovja; podrobno podaja Bohoričevo skladnjo in zasleduje njeno usodo tudi pri Hipolitu, Pohlinu, v slovnici 1758, pri Gutsmanu in še zlasti pri Metelku.

* * *

Na podlagi teh sestavkov in razmišljanj o še marsičem oblikoslovnem so se ti oblikoslovni teoremi uveljavljali tudi v učbenikih: posebno to velja za Slovenski knjižni jezik 1–4, pa tudi za Žagarjeve slovnice in učbenike slovenščine za osnovno šolo (v Žagarjevi Slovenski slovnici in jezikovni vadnici – doslej 10 izdaj – imam 20-odstotni avtorski delež); od 1976 so uveljavljeni tudi v moji veliki Slovenski slovnici, deloma tudi v Slovarju slovenskega knjižnega jezika, v Načrtu pravil za novi slovenski pravopis in nato v Slovenskem pravopisu 1 Pravila 1990 ter v celotnem Slovenskem pravopisu 2001, tj. tudi v njegovem slovarskem delu.

Celotna knjiga o slovenskem oblikoslovju je pomembno pričevanje slovenskega jezikoslovnega prizadevanja zadnjih 40 let. Služila bo zlasti prizadevnemu študentu slovenistike pa tudi jezikoslovnemu raziskovalcu oz. zainteresirancu na sploh in ne nazadnje tujejezičnemu protistavno zainteresiranemu jezikoslovcu.

KAZALO

SPREMNA BESEDA	5
KAZALO	11
I. SPLOŠNO	13
Oblikoslovno izrazje in njegovo jezikovno ozadje	13
Oblikoslovna segmentacija, predvidljivost spola in vključenost prevzetih besed v sistem slovenskega knjižnega jezika (s povzetkom v ruščini)	17
Stilnost oblikoslovnih kategorij slovenskega knjižnega jezika (s povzetkom v ruščini)	25
Naglasni in oblikoslovni tipi v akademskem slovarju slovenskega knjižnega jezika	38
II. BESEDNE VRSTE	45
Besednovrstna vprašanja slovenskega knjižnega jezika	45
Še k teoriji besednih vrst, posebno povedkovnika	52
Esej o slovenskih besednih vrstah	58
Strukturalizem in der Slovenistik (Am Beispiel der Wortartentheorie (s povzetkom v slovenščini))	68
Kratko oblikoslovje slovenskega knjižnega jezika	85
Prevzete oblikoslovne prvine slovenskega knjižnega jezika (s povzetkom)	101
Naglasni tipi slovenskega knjižnega jezika	109
III. SOOČENJA Z OBLIKOSLOVNIMI TEOREMI DRUGIH SLOVENISTOV	133
C. Vincenota oblikoslovje v Poizkusu slovenske slovnice	133
R. Lenčka oblikoslovje v Strukturi in zgodovini slovenskega jezika	158
V. Majdiča oblikoslovna kritika Načrta pravil za novi slovenski pravopis (s povzetkom v angleščini)	173
Oblikoslovno s simpozija Obdobja 8	181
D. Brozović o slovensko-kajkavski skupnosti	181
I. Čemelič-Kozlevčarjeve Reševanje besednovrstnih vprašanj v Slovarju slovenskega knjižnega jezika	182
G. Neweklowska K pogostnosti oblikoslovnih kategorij v slovenskih proznih besedilih	188
B. Müllerjeve Funkcijske besede moderne slovenske slovnice in slovaropisja	189
N. Mečkovske Razlike v sestavi zaimkov v slovenskem in vzhodnoevropskih jezikih	189
M. Jalnove oblikoslovje v Spoznavajmo slovenski jezik	193

IV. OBLIKOSLOVJE POSAMEZNIH BESEDNIH VRST	203
SAMOSTALNIŠKA BESEDA	203
Samostalniška beseda (s povzetkom v nemščini)	203
K teoriji spola v slovenskem knjižnem jeziku (s povzetkom v angleščini)	215
To in ono o samostalniški besedi	228
(1) Kategorija živosti v slovenskem (knjižnem) jeziku	228
(2) Enakozvočni lastno in občno ime	229
(3) Velika začetnica pri imenih zdravil	231
(4) Sklanjatev prevzetih besed , v izvornem jeziku ženskega spola	231
(5) O transferju oz. transferu	232
Osebni zaimki	233
O osebnih zaimkih v Slovarju slovenskega knjižnega jezika	233
Še nekaj o osebnih zaimkih v Slovarju slovenskega knjižnega jezika	236
Slovenščina v Miklošičevi Skladnji na primeru obravnavi rodilnika (s povzetkom v nemščini)	239
PRIDEVNIŠKA BESEDA	252
Imenska določnost v slovenskem knjižnem jeziku (s povzetkom v ruščini)	252
To in ono o pridevniški besedi	266
(1) Pridevniki, ki se stopnjujejo s /priponskimi/ obrazili	266
(2) Končnica <i>-ega</i> v edninskem tožilniku srednjega in moškega spola in še to in ono ..	268
GLAGOL	271
Poizkus modernejše obravnave glagolskih kategorij slovenščine	271
O vidskih premenah v slovenskem knjižnem jeziku	282
Glagolski oblikotvorni naglas moščanskega govora (s povzetkom v angleščini)	289
ČLENEK	299
Členki in njihovi stavčni ustrezniki	299
V. OBLIKOSLOVJA SLOVENSКИH SLOVNIC OD BOHORIČA 1584 DO SS 1956 ...	311
Oblikoslovje v Bohoričevih Zimskih uricah prostih 1584	311
Oblikoslovje v celovski Slovnici ali Slovenji jezikovni knjigi	331
Oblikoslovje v Pohlinoi Kranjski gramatiki 1768 OZ. 1783	335
Oblikoslovje v Gutsmanovem Slovenjem jezikovnem nauku 1777 (s povzetkom v nemščini)	343
Oblikoslovje v Kopitarjevi Slovnici slovanskega jezika na Kranjskem, Koroškem in Štajerskem (1808/09) (s povzetkom v nemščini)	351
Oblikoslovje v Janežičevi Slovenski slovnici 1854 (s povzetkom v angleščini)	367
Škrabčev oblikoslovje s konca 19. stoletja 1893 (s povzetkom v ruščini)	375
Nahtigalovo imensko oblikoslovje v Slovanskih jezikih 1952 (s povzetkom v angleščini)	384
Oblikoslovje v »čitankarski« Slovenski slovnici 1956	394
(1) Morphologie von Nomen, Pronomen und Zeitwort, mit Betonung	394
(2) Slòvenska morfològija	406
* * *	
ZAPOREDJE IZHAPANJA SESTAVKOV	415
STVARNO IN LASTNOIMENSKO KAZALO	419

I. SPLOŠNO

OBLIKOSLOVNO IZRAZJE IN NJEGOVO JEZIKOVNO OZADJE

Slovenska oblikoslovna terminologija ima za sabo častitljivo dolgo razvojno pot, žal pa je treba priznati, da bi si bil moral narod slovničarjev, kakor so nas nekoč imenovali, ustvariti popolnejšo, kot je danes. To je vsekakor pomanjkljivost našega jezikoslovja; že pred sto leti jo je Levstik občutil kot oviro za napredek, zato se je moramo čim prej rešiti.

Oblikoslovnih poimenovanj imamo pravzaprav dovolj. Težave so v tem, da so večinoma enodimenzionalna, to je jezikovne pojave zajemajo le z ene, pogosto niti ne z najvažnejše strani; druga njihova slabost je v tem, da niso enoznačna, enopomenskost pa je za uporabno terminologijo prvi pogoj. Manjka nam natančnih, vsestransko določenih znanstvenih oblikoslovnih pojmov, ker poglobljena jezikoslovna teoretična misel ne odseva dovolj iz našega praktičnega jezikoslovja, hkrati pa smo dovolj nekritični dediči jezikoslovnega obdobja, ki je včasih premalo ločilo sinhronijo in diahronijo. Tako stanje pri nas je v nasprotju z modernejšimi jezikoslovnimi prizadevanji, ki so si s spoznanjem o strukturalnosti jezika, to je o soodvisnosti in medsebojni večstranski pogojenosti jezikovnih prvin, kakršne so glas, poudarek, oblika, pomen in sintaktična zveza, dokončno odprla pot, ki drži k popolnejšemu pojmovanju in spoznavanju jezika. Pričujoči članek si pri razboru oblikoslovne terminologije išče opore prav v sodobnem strukturalizmu, ki se je posvetil tudi strokovnemu izrazju.

Najmanjše oblikoslovne prvine imenujemo morfe. Zanje je značilno, da imajo v določenih okoliščinah natančno določljiv in izločljiv pomen. Morfe nam odkrivajo morfološke opozicije; tako nam nasprotje med *dam* in *da* izloča morfe *da*, *m*, *-ø*; *dá* pomeni drugačno dejanje kot na primer *dé*; *m* pripisuje to dejanje 1. osebi, *-ø* pa tretji ednine. Nasprotja med *dam* in *oddam*, *oddajam* pa nam izločajo še morfe *od* in *ja*. Tako je seveda tudi v drugih besednih vrstah: razmerje med *trava* in *travica* nam izloča morf *ic*, ki pomeni nekaj majhnega ali ljubkega. Kako važno je paziti na to, da nam iz razmerij izločeni sestavni deli morajo vedno nekaj pomeniti, nam pove razmerje med predlogom *do* in samostalnikom *dom*: *do-* v besedi *dom* ne moremo imeti za morf, ker mu v odnosu do sledečega *-m* ne pritiče nikak določljiv pomen; res nam razmerje *dom* – *dim* odkriva, da je morf cela glasovna skupina *dom*.

Druga značilnost morfa je, da glasovno ni vedno nespremenljiv. Oba predkončniška morfa besed *sinek*, *sinke* se spreminjata: v prvi obliki se morf končuje z zobniškim, v drugi pa z mehkonobniškim *n* in pripona se v prvi obliki glasi *ek*, v drugi pa *k*. Podobno nestanovitnost opažamo tudi pri korenskih morfh tipa *peč-em*, *pec-i*, *pek-o* ali v znanih primerih tipa *stoj* – *stol* –*a*. – Slovenskega izraza za morf še nimamo.

Morfe v pomensko razlikovalni vlogi imenujemo morfeme. Oba morfa v besedah *da-m*, *de-š* sta morfema (*dá* = angl. *give*, *dé* = angl. *put*, *-m* = angl. *I*, *-š* = angl. *you*, seveda le v taki zvezi). Podobno je še z morfoma *-uh* in *-ost* v besedah *skop-uh* in *skop-ost* ali z morfoma *-a* in *-ih* v pridevniških oblikah tipa *mlad-a*, *mlad-ih*. – Tudi za morfem nimamo slovenskega izraza, a tudi ni prav potreben, ker je morfem v lepem, tudi besedotvornem skladju z izrazi fonem, semem itd. in z njihovimi odnosnicami fon, sem, morf.¹¹

¹¹ Slovenski izraz za morfem bi bil oblikovnik, za fonem pa glasnik.

Ko bi načrtno raziskovali slovenske morfeme, bi prav hitro prišli do zaključka, da imajo nekateri po več členov; ob tem bi se verjetno spomnili fonemov, kjer imamo nekaj prav podobnega (*y* in *v* v oblikah *praj* in *prava* tvorita en sam fonem). Morfi *-a* in *-u* ali *-ih* in *-eh* ali *-ost*, *-ota* se po svoji vlogi v besedah *sina* – *sinu*, *stolih* – *stoleh*, *čistost* – *čistota* družijo v tri morfeme: 1. *-a*, *-u*; 2. *-ih*, *-eh*; 3. *-ost*, *-ota*; prvi morfem označuje 2. sklon ednine, drugi 5. sklon množine (oba pri samostalniku moškega spola), tretji pa abstraktnost.^{12/} Takšne po pomenu enake ali skoraj enake morfe imenujemo morfemske različice. Te v določenih okvirih lahko poljubno izbiramo, zato jih imenujemo proste. Drugače je v tehle primerih: *brat-om* – *stric-em*, *met-l-a* – *met-el*, *sin-ek* – *sin-k-a*, kjer je izbor variante odvisen od glasoslovnih razmer. Toda že v primeru *sinek* – *sinka* ne gre v prvi vrsti za glasovne okoliščine, temveč prej za oblikoslovne, saj bi se sicer tudi roditelj množine od *Minka* moral glasiti *Minek*, pa se glasi le *Mink*. Oblikoslovno vezane različice imamo tudi v primerih tipa *po-rod-i-ti* : *po-raj-a-ti*, naglasno oblikoslovno pa v primerih tipa *pre-plét-e-m* : *pre-plét-a-m*. Za pravkar obravnavane različice pravimo, da so v dopolnilni razporedbi (*/razvrstitvi/*) (komplementarni distribuciji).

Zelo zanimivi so morfemi, ki opravljajo vlogo dveh morfemov. Če primerjamo morfeme *nes-e-jo* in *nes-o*, *kos-i-jo* in *kos-e*, ugotovimo, da morfema *-o* ali *-e* izražata sedanost in 3. osebo množine hkrati, vtem ko sta v daljših oblikah vlogi deljeni. Takšne morfeme imenujemo ambimorfe, dvomorfe. Pravkar obravnavana ambimorfa sta vodila slovenske slovnice vse od Janežiča sem v velike zadrege, iz katerih si niso znali prav pomagati in so imeli za obrazilo v 3. osebi množine sedaj samo *-jo*; sedaj še del osnove (*-ejo*, *-ijo*, *-ajo* itd.) ali pa jim tudi *-jo* ni bil obrazilo.

Še na eno značilnost morfema moramo opozoriti. Včasih po dva ali več morfov, ki pa niso različice, tvorijo en sam morfem, to je, od drugih ločljivo najmanjšo pomensko enoto. Oblikovno nasprotje med *ljubiti* in *obljubiti* nam izdvaja predpono *ob*, ki pa nima samostojno določljivega pomena v tej zvezi: tega ima še glasovna zveza *obljub-* in to je prvi morfem besede *obljubiti* (in ne morda *ob-*). To nam potrjuje primer *žeti*: *obžeti*, kjer je *ob* morfem (*ob* = okoli *žeti* in končati). Še bolj zanimiv kot pravkar obravnavani primer je *pasti* (nem. fallen) se loči od *napasti* (nem. anfallen) po morfemu *na*, ki nam tu označuje končno dovršnost in mero. Kadar nam pa *napasti* pomeni toliko kot nemško angreifen, pa je *na-* obenem s *-pas-* en sam morfem (*napas-*). Ta značilnost je izredno važna za pravilno razumevanje in prikazovanje pojavov pri menjavi vida v slovenščini; to tudi v najnovejši slovnici še ni zadovoljivo.^{13/}

Če nas doslej tu načeta vprašanja niso vznemirjala, pa ne moremo reči, da si ne bi bili prizadevali za klasifikacijo morfemov. Težava je zopet v tem, da so si slovenska slovnica dela edina komaj v pojmovanju korena, pa še tu ne v dvomljivih primerih (eden takih je na primer, ali je v besedah tipa *peči* -*či* šteti h korenu ali k obrazilu ipd.). Pojmovanje predpone, kot so nam pokazali primeri *ljubiti*, *obljubiti*, *pasti*, *napasti* je še vedno precej zunanje, mnogo huje pa je z drugimi morfemi besede, s priponami in obrazili, ali z večjimi morfemskimi enotami, kakršne so na primer osnova, podstava, formant ipd. Tako se na primer v slovenskem besedotvorju od ne vem kdaj pa do danes uporabljajo izmenoma v istem pomenu izrazi pripona, obrazilo in formant, včasih še končnica in končaj. Vzrok za

^{12/} Iz praktičnih razlogov imamo take besedotvorne morfe za morfeme.

^{13/} Mišljena je Slovenska slovnica 1956.

tako mešanje smo že povedali, sedaj pa se poskušajmo dokopati do resnice ob terminologiji, ki jo uporablja Slovenska slovnica 1956.

Pripone nam res pomensko in oblikovno določajo koren (69), toda oblikovno pravzaprav samo takrat, kadar povzročajo alomorfnost korena ali osnove (*poroditi*, *porajati*, *sinek*, *sinka*). Prav tako bomo morali spoznati, da pripone ne delajo vedno neposredno uporabne besede, dostikrat to zmore šele obrazilo: *krav-ic-a* itd. Rodilnik množine *kravic* ima končnico *-ø*, prav tako deležnik za moški spol (*delal-ø*). Samo pri nepregibnih besedah pripone lahko dela neposredno uporabno besedo: *skok-oma*, *dela-ti*, *dela-t*, *sed-é* ipd.

Sedaj se pokorenski morfem, obrazilo, definira takole: »obrazuje spol, sklon, število, osebo ali obliko« (70). Primeri: *lep*, *-a* (za spol), *lep*, *-ega* (za sklon), *lep-ega*, *-ih* (za število), *dela*, *-m*, *-š* (za osebo), za obliko pa *dela-l*, *-n*, *-t* itd. Tole o obliki ni res, zakaj *-l*, *-n*, *-t* niso končnice,¹⁴ temveč pripone. Mešanje pripone in končnice je povsem nepotrebno in škodljivo: obrazila imajo samo pregibne besede, in sicer sklanjavnna ali spregatvena: *men-e*, *-i*, *-oj*; *brat*, *-a*; *siv*, *-ega*; *delal*, *-a*, *-o* in *dela-m*, *-š* itd. Iz povedanega jasno sledi, da *-ti* in *-t* v nedoločniku in namenilniku nista končnici, prav tako kot nista končnici *-a* in *-ov* v prislovihih *doma* in *domov*, čeprav sta pri samostalniku sicer lahko (5 kolov, 2 kola).

V Slovenski slovnici 1956 se za oznako večjih morfemskih enot uporabljata dva izraza: *podstava* in *osnova*, v slovenskem besedotvorju tudi še *formant*, v starejših slovnicih pa *deblo* itd. *Podstava* je v najnovejši slovnici določena preenostransko; kot del glagolske oblike, ki jo dobiš, če ji odpahneš pripone: pri obliki *prekupčevati* je kot *podstava* zaznamovan del *prekupč*, čeprav je tudi *č* pripone. Toda če je *prekupč* *podstava*, kaj je potem *evati*. Slovnica pač misli, da gre za pripone in končnice. Toda kaj so kot celota zase? Kot vidimo, dograjujejo *podstavo*, zato jih imenujemo *formant*.¹⁵ V zvezi s *podstavo* ga lahko določimo takole: *podstava* je morfološka (pomenska) *podlaga*, iz katere s *formantom* delamo v govoru neposredno uporabno besedo ali drugo takšno besedo. Tako so *formanti* lahko pripone, ena ali več (*da-ti*, *kup-ovati*), s končnicami ali brez njih (*da-la*, *da-ti*); tako je tudi v drugih besednih vrstah: *ded-ek*, *-ka*, *tih-o*, *po-tih-oma*. Kot nam pove zadnji primer, je *formant* lahko tudi dvodelen in ločen: *ponašati* je napravljeno iz *podstave* *ponositi*, s spremembo korenskega in enega priponskega morfema. Ker je glagol *prinesti* napravljen iz oblike *nesti* s predpono *pri*, je tu *podstava* *nesti*. Tako pojmovanje *formanta* bi bilo zelo koristno zlasti v primerih kot *napadati*, nem. anfallen in angreifen, kjer je v prvem pomenu dodan *formant* *na* glagolu *padati*, nem. fallen, v drugem pa imamo priponski *formant* *a*, ki je zamenil odsotno pripone glagola *napasti*, nem. angreifen; formalno sta oba primera seveda enaka. Z dodajanjem različnih prilastkov pa nam *formant* lahko označuje tudi dopolnilno govorno sestavino sicer neuporabne besedne oblike, ki je pa potrebna slovnicihna operativna enota; tako lahko rečemo, da je pri glagolih I. vrste *formant* sedanjikove osnove pripone *e* ali *je*; na primer *nes-e*, *bi-je*. (*Formantu* slovensko rečemo *obrazilo*, namesto *obrazil* v SS 1956 pa uporabljamo izraz *končnica*.)

Če raziskujemo vse mogoče glagolske oblike, hitro opazimo, da se pri številnih glagolih razvrščajo v dve skupini: v prvo gredo sedanjik, velelnik in deležnik sedanjega časa, v drugo vse ostale glagolske oblike.

Primer:

¹⁴ V SS 1956 se naša *končnica* imenuje *obrazilo*, pomeni pa pogosto tudi *obrazilo*.

¹⁵ /tj. *obrazilo*l.

ber -em, -i, -oč	bra -ti, -t, -la, -n, -nje;
kupuj -em, -ø, -oč	kupova -ti, -t, -la, -n, -nje;
pij -em, -ø, -oč	pi -ti, -t, -la, popi -t;
sed -im, -i, -eč	sede -ti, -t, -la, -nje;
kos -im, -i, -eč	kosi -ti, -t, -la, pokoš -en;
sahn -em, -i, -oč	sahni -ti, -t, -la, dvignj -en.

Ti primeri nas navajajo k razločevanju sedanjiškega in nedoločniškega glagolskega debla, iz katerega poganjajo posamezne oblike. Pri glagolih, ki sedanjiške in nedoločniške (glagolske) pripone ne spreminjajo, imamo seveda eno samo deblo: dela-m, -j, -joč, -ti, -t, -la, -n; tako še nes-em, -i, -oč, -ti, -t, -la, -en. Deblo ni le operativna enota, temveč morfemska. Tako nam je določiti še pojem osnove, zakaj iz slovnice ni povsem jasno, kaj je. O osnovi govori slovnica na več mestih: pri samostalniku in pridevniku dobiva osnovo tako, da odpahuje končnice: slov-*o*, mlad-*o*. Pri glagolu loči načelno tri osnove: sedanjiško, velelniško in nedoločniško: nese-, nesi-, nes-, mimogrede pa omenja še glagolske osnove, ki pa, kot kažejo primeri, niso nič drugega kot osnove trpnega deležnika: pet-je (179). Čeprav tu stvar ni pravilno postavljena, je vendarle treba iti v tej smeri naprej in reči, da imamo v okviru glagolskih oblik ravno toliko osnov, kolikor imamo pregibnih oblik: svojo osnovo imata ne le sedanjik in velelnik, temveč tudi deležniki na -č, opisni, trpni in glagolnik, ne pa nedoločnik in namenilnik, ker sta nepregibna.

Ob koncu naj opozorim še na en izraz. Iz povsem pedagoških in praktičnih okoliščin včasih besede presekujemo kar sredi morfema: tako profesor Nahtigal v poljudnoznanstvenem Ruskem jeziku govori o glagolih na -tit', -sit' v IV. vrsti in podobno, ker pač mora opozoriti na jotacijo pri trpnem deležniku in glagolniku. Take glasovne skupine imenuje zelo posrečeno končaj. Dobro bi bilo, ko bi ta izraz sprejela tudi slovenska slovnica. Soodnosni del končaja je potem podloga: *poko-siti* je lep primer za to.

Z vsemi novimi stvarmi so težave: ne zaupamo jim prav, upiramo pa se jim tudi iz nekakšne duhovne inertnosti. Ko pa novosti pokažejo svojo življenjsko upravičenost, nam ni žal truda za njihovo prisvojitvev.

OBLIKOSLOVNA SEGMENTACIJA, PREDVIDLJIVOST SPOLA IN VKLJUČENOST PREVZETIH BESED V JEZIKOVNI SISTEM SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA

Milka Ivič je v posebni razpravi¹ na zanimiv način spregovorila o nekaterih problemih, ki jih nakazuje naslov teh vrstic in ki jih slovenske slovnice in jezikoslovne razprave večinoma ne obravnavajo s tako veliko željo po sistematizaciji, kompletizaciji in posploševanju.

Njeno razpravljanje gre za tem, da bi pokazalo enoumno razmerje med imenovalniškim členom sklanjatvenega vzorca in slovničnim spolom. Natančneje povedano: imenovalniška oblika slovenskega samostalnika naj bi na splošno vsebovala zadostno količino obvestila tako glede spola samostalnika kakor glede njegovega sklanjatvenega vzorca.²

Avtoričini pogledi na to problematiko so v presenetljivem soglasju z minimalno definicijo I. in IV. slovenske sklanjatve v tradicionalni slovenski slovnici: po njej gredo v

I. sklanjatev samostalniki z obrazilom *'-a*, v

IV. sklanjatev pa samostalniki z obrazilom *-o, -e*, medtem ko se pri definiranju II. in III. slovenske sklanjatve kot

sklanjatev ž. sp. brez obrazila oz. kot

sklanjatev m. sp. brez obrazila.

Že v tradicionalni slovnici se kaže nezadostnost formalne informacije edninskega imenovalnika za predvidljivost sklanjatvenega vzorca in je prav zato dodan kvalifikator spola.³

¹ Obelčezavanje imeničkov roda u (standardnom) slovenačkom jeziku upoređeno s odgovarajućom srpskohrvatskom situacijom. *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, XI 1968 (Novi Sad), str. 49–55.

² N. m.: »Pravila distribucije [pokazatelja K (=kongruence) i P (=paradigme)] uz različite imeničke lekseme u njihovom osnovnom, leksičkom (tj. nominativnom), obliku ukazuju, pre svega, na relevantnost P indikatora oličenog u konkretnoj formi nominativnog nastavka date imenice« (str. 49); malo drugače v povzetku: »The author starts with the assumption that the gender of a Slavic substantive in general is established already in nom. sg. by the combination of two morphological devices: the form of the agreement (K) and the form of the paradigm (P).«

^{1*} Obrazilo tu *SS* 1956 pomeni to, kar je nam končnica.

³ Prim. Slovenska slovnica, A. Bajec, R. Kolarič, M. Rupel, Ljubljana 1964 (dalje *Ss* 1964) str. 135: »Sklanjatve določamo po spolu in po obrazilu v edninskem imenovalniku«; str. 132: »V slovenščini so samostalniki po slovnični delitvi v splošnem :

a) moškega spola, če se v imenovalniku ednine končujejo na soglasnik in imajo v drugem sklonu obrazilo *-a* ali *-u*;

b) ženskega spola, če se v imenovalniku ednine končujejo na obrazilo *-a* ali pa na soglasnik in imajo v rodilniku obrazilo *-e, -i*;

c) srednjega spola, če se v imenovalniku ednine končujejo na obrazilo *-o* ali *e*.«

Ta pravila veljajo seveda le »v splošnem«, zato je gotovo narobe, če se pozneje za I. sklanjatev trdi kar, da so to »/s/amostalniki z obrazilom *-a*« (str. 136) (torej izpadejo iz nje samostalniki prav tako ženskega spola z obrazili *-o, -e, -a, -is* itd.), ali če se za II. sklanjatev trdi, da so »/s/amostalniki ž. spola brez obrazila« (str. 139), ker se s tem vanjo uvrščajo tudi primeri kot *Ceres* ipd., ki pa

Glede splošne predvidljivosti moškega in ženskega spola torej slovenska tradicionalna slovnica poleg naravnih spolnih parov (*ženska – sluga*) upošteva oblikoslovne morfeme dveh sklonov, tj. imenovalnika in roditeljske ednine: samostalniki m. spola imajo v teh dveh sklonih končnice *-o* : *-a, -u*, ženskega pa *-a, -o* : *-e, -i*. Srednji spol je (kot pri sklanjatvi) definiran s samo imenovalniško končnico *-o/-e*.

Po mojem mnenju iz edninske imenovalniške oblike same sploh ni razviden ne sklanjatveni vzorec ne spol samostalnika. To načeloma velja za vse samostalnike s soglasnikom na koncu osnove in s končnico *-o* (*most – kost*), velja pa tudi za vse samostalnike, katerih osnova se končuje na samoglasnik. Če hočem napovedovati spol ali sklanjatveni vzorec, moram pri zadnjih upoštevati pomenski in izvorni vidik. Spodnja preglednica kaže, da so samostalniki ob isti imenovalniški končnici lahko različnega spola in gredo tudi v različne sklanjatvene vzorce:

<i>lip-a</i>	– <i>slug-a</i>	(ž – m)	<i>lip-e -o</i>	– <i>slug-e/-i</i>	<i>-o/-ov</i>
<i>mest-o</i>	– <i>sink-o</i>	(s – m)	<i>mest-a -o</i>	– <i>sink-i</i>	<i>-ov</i>
<i>polj-e</i>	– <i>final-e</i>	(s – m)	<i>polj-a -o</i>	– <i>final-i</i>	<i>-ov</i>
<i>pot-o</i>	– <i>pot-o</i>	(ž – m)	<i>pot-i -i</i>	– <i>pot-i</i>	<i>-ov</i>
<i>tele-o</i>	– <i>fante-o</i>	(s – m)	<i>telet-a -o</i>	– <i>fantet-i</i>	<i>-ov</i>
<i>slovo-o</i>	– <i>rolo-o</i>	(s – m)	<i>sloves-a -o</i>	– <i>roloj-i</i>	<i>-ev</i>

To se da potrditi tudi z lastnoimenskim gradivom:

<i>Saph-o</i>	– <i>Mark-o</i>	(ž – m)	<i>Saph-e -o</i>	– <i>Mark-i</i>	<i>-ov</i>
<i>Selc-e</i>	– <i>Niob-e</i>	(s – ž)	<i>Selc-a -o</i>	– <i>Niob-e</i>	<i>-o</i>
<i>Niob-e</i>	– <i>Giusepp-e</i>	(ž – m)	<i>Niob-e -o</i>	– <i>Giusepp-i</i>	<i>-ov</i>
<i>Kobilic-a</i>	– <i>Skaz-a</i>	(ž – m)	<i>Kobilic-e -o</i>	– <i>Skaz-e/-i</i>	<i>-o/-ov</i>

Že od nekdaj naša slovnica določa na podlagi naravnega spola poimenovanih oseb moški slovnčni spol in s tem dvojni sklanjatveni vzorec vsem tistim samostalnikom s končnico *-a*, ki poimenujejo osebe moškega spola.⁴ M. Ivčić pa na podlagi neoblikoslovnih meril poskuša določiti spol tudi tistih samostalnikov, ki se v edninskem imenovalniku končujejo na kak drug samoglasnik, pa naj bo tak samoglasnik končnica ali ne. Tako pri samostalnikih s končnico

gredo v I. sklanjatev. Podobno je tudi z definicijama III. sklanjatve (na str. 141 oz. 147), saj definicija »s/amostalniki m. sp. brez obrazila« izključuje iz III. sklanjatve primere kot *sinko*, *Marko*, *finale*, *tropus*, *Lattium* ipd.; definicija za IV. sklanjatev, češ da so to »samostalniki z obrazilom -o, -e«, pa uvršča vanjo tako samostalnike moškega kot ženskega spola s tema obraziloma (tj. sam. tipa *sinko*, *finale*, *Klio* ipd.).

Zaradi vsega tega sem sam sklanjatve določil drugače (prim. Slovenski knjižni jezik I, Maribor 1965, str. 152): »V prvo sklanjatev ali deklinacijo gredo samostalniki ženskega spola, ki imajo v edninskem imenovalniku večinoma končnico *-a*, v roditeljski pa dosledno *-e*; v drugo gredo prav tako samostalniki ženskega spola, ki pa imajo v edninskem imenovalniku končnico *-o*, v rod. pa *-i*; v tretji sklanjatvi so samostalniki moškega, v četrti pa srednjega spola. Nekaj samostalnikov, večinoma tujega izvora, redko tudi domačega, se ne sklanja. Pač pa pri njih še vedno ločimo spol in število. Nekaj občnih imen se sklanja mešano po drugi ali po prvi sklanjatvi.« /Končna moja razporeditev sklanjatev samostalniških besed je seveda: vsak spol ima po 4 sklanjatve./

⁴ Prim. Šs 1964, str. 132: »Nekatera imena za moške osebe se končujejo na *-a*, pa je naravni čut močnejši kakor slovnčni, zato so samo moškega spola.«

-o ali -e, ki so ji načeloma srednjega spola, določa nesrednji spol na podlagi naravnega spola poimenovanj oseb (*sinko, Marko, Jože, Tasso – dekle, Klio, Nike*), pri enakih poimenovanjih neoseb pa ji je za merilo mlajši tuji izvor poimenovanja, s katerim je avtomatično povezana moška spolska slovnična določenost (*kino, Togo, finale*).⁵ Samostalnikom, ki se jim na -o in -e (ali tudi na -a, -i, -u) končuje osnova (seveda spet v imenovalniku ednine), sicer pa imajo v tem sklonu končnico -ø, pa je – kolikor ne zaznamujejo ženske osebe⁶ – s tem določen tudi moški slovnični spol (*taksi, Zola – Juno*).

Te poglede je mogoče v marsičem dopolniti, marsikaj pa je bolje ne sprejeti. Tako npr. slovenski knjižni jezik pozna tudi kombinacijo $K_r - P_o$, za katero M. Ivič trdi, da »izostaje«;⁷ primer zanjo je npr. *species* ali *Juno* ali *Karmen* in sploh vsi slovenski in drugi priimki s prvotno karakteristiko K_m : *nova species, rimska Juno, naša Karmen, Rožanc je šla*. Pri $K_m - P_o$ manjka primer kot *Kato -ona*, ki je zanimiv zaradi tega, ker se mu osnova podaljšuje, četudi je končni -o nenaglašen.⁸ Bolj kot te pomanjkljivosti, ki jih je ob popolnem pregledu nad gradivom mogoče odpraviti, pa motijo nekatere druge stvari.

Prva taka zadeva je mnenje, da je pri samostalnikih srednjega in nekaterih samostalnikih moškega spola enako upravičena segmentacija *drev-o dreves-a, tel-e telet-a, Jož-e Jožet-a* (in pač tudi *im-e imen-a*) kot segmentacija *drevo-ø dreves-a, Jože-ø Jožet-a, tele-ø telet-a, ime-ø imen-a*. Prvo segmentacijo ima M. I. celo za boljšo iz dveh razlogov: ker pri drugi segmentaciji v primerih kot *drevo* alternira samoglasnik podaljška osnove (-o : -es-) in ker se vsi samostalniki srednjega spola, ki podaljšujejo osnovo, končujejo prav na -o in -e, ki sta edini končnici za imenovalnik ednine srednjega spola (pač pri samostalnikih, ki osnove ne podaljšujejo).⁹

Prvi razlog je nebitven, drugi pa naključen. Po logiki prvega načela bi primeri kot *oje ojesa* ali *ulje uljesa* govorili ravno za segmentacijo, ki jo Ivičeva zametuje (ker samoglasnik podaljška osnove ne alternira, kakor ne alternira v obeh drugih tipih, namreč v *tele teleta* in *vreme vremena*). Splošno vzeto so v tem smislu nealternirajoči primeri številnejši od alternirajočih, zato je nealterniranje pravilo, alterniranje pa izjema. Če bi veljal kriterij alternacije ali nealternacije končnega samoglasnika v osnovi, bi bila smiselna tudi segmentacija *mat-i, hč-i* (in seveda tudi *kr-i*), česar pa seveda tudi M. Ivič ne sprejema, pač iz razloga, ker drugi samostalniki ženskega spola nimajo kot edine končnice edninskega samostalnika prav tega samoglasnika.

Če segmentiramo *drevo-, ime-, fante-, Jože-* (in kar sprejema tudi M. Ivič – *hči-, kri-, Merku-, Kosi-* itd.), je mogoče postaviti splošno pravilo, ki se glasi: samostalniki, katerih osnova se končuje na samoglasnik in imajo v im. ed. končnico ø, zmeraj podaljšujejo osnovo: *dreves-a,*

⁵ N. m., str. 50: »Autohtone imenice (kojima se ovde priključuju stare pozajmljenice već davno asimilirane po autohtonom modelu obrazovanja) imaju u ovom pogledu drukčije i raznovrsnije morfološke mogućnosti od onih imenica, koje su relativno nedavno pozajmljene iz stranog izvora (u daljem izlaganju za njih ćemo rezervisati odredbu *neautohtone*).« – Kategorija neavtohtonosti je za enojezičnega uporabnika jezika seveda skoraj brez vrednosti, ker je skoraj sploh ne more ugotoviti (izjeme bi bile nekatere besede pisane ali pa take, ki povzročajo težave pri izpeljevanju).

⁶ Resnici na ljubo je treba pripomniti, da tip *Juno* pri M. I. sploh ni v evidenci.

⁷ N. m., str. 53.

⁸ Nenaglašeni končni -o pri samostalnikih m. spola se namreč razen pri latinskih imenih avtomatično tretira kot končnica: *Togo Toga, Adorno Adorna*.

⁹ N. m., str. 50.

*imen-a, fantet-a, hčer-e, Tonet-a, Kosij-a*¹⁰ (alternacija *krv-i* dela v obeh interpretacijah enake težave).

Za segmentacijo *ime-* in *tele-* govori razen tega dejstvo, da je *-e* kot končnica za srednji spol ednine za trdimi soglasniki (trdimi sedaj v slovenščini seveda samo funkcionalno) sploh nemogoč. Zato segmentacija *im-e* ali *tel-e* implicira preureditev pravila o alternaciji končnic *-o/-e* (prva za funkcionalno trdimi, druga za funkcionalno mehki soglasniki). Potreba po spremembi tega pravila odpade, če se segmentira *ime-* oz. *tele-*. Tip *telo telesa* tu ni ovira, ker za nekončniške alternacije ni uveljavljeno pravilo, da *e* ne sme stati za trdimi soglasniki, pač pa *o* ne sme za *c j č ž š* (kolikor seveda gre za nekdanji etimološki *o*).

Segmentacija *im-e tel-e* in *slov-o* je manj primerna tudi s stališča generativne ali tvorbene slovnice, saj od dveh možnosti za imenovalnik favorizira tisto z manjšo količino informacije. S tega stališča se zdi seveda optimalna rešitev nastavek *imen-, telet-* in *sloves-* (s posebnim pravilom se potem v *im./tož.* ednine odpravlja končni soglasnik, *e* pred *s* pa zamenja z *o*, kolikor to dopušča predhodni soglasnik), a je generiranje mogoče tudi iz morfemske variante *ime- tele-* in *drevo-*: pri tipu z *-o-* na koncu osnove se *-o-* zmeraj zamenja z *-es-*, pri tipu z *-e-* na koncu pa se *le-ta* zamenjuje z *-en-*, če je pred njim *m* in gre za občno ali enako konverzno lastno ime, sicer pa z *-et-*, medtem ko je treba *ojesa* in *uljesa* listirati.

Tudi z besedotvornega stališča se mi zdi segmentacija *tel-e* neupravičena: v besedi *tele* ima zadnji *e* natančno tako vlogo besednega priponskega obrazila kot pripona *-ic-* v besedi *telica*: v besedi *tele* sledi priponi *-e-* končnica *-ø*, v besedi *telica* pa priponi *-ic-* končnica (tj. sklanjatveno obrazilo) *-a*. Prav enako razmerje imamo tudi v parih *dekl-e-ø* : *dekl-ic-a* in *fant-e-ø* : *fant-ič-ø* ali *fant-ək-ø*. V zadnjem primeru se še jasno čuti, da obrazilo *-e-* spreminja nevtralno oznako *fant-*, kakor jo spreminjata tudi obrazili *-ič-* in *-ək-*; in podobno je tudi v primeru *dekle* in *ôče*.¹¹

Nekončniškost končnega *-e* v tipu *tele* dokazuje razen tega tudi alternativna množina, kot jo imamo v nekaterih slovenskih narečjih, kjer se za ednino uporablja priponsko obrazilo *-e-/ -et-*, v množini pa *-ič-*: *tel-e-* / *tel-et-* + končnica v ednini, proti *tel-ič-* + končnica v množini. V narečjih potrjuje pravilnost segmentacije *ime-* tudi tako imenovana maskulinizacija z obliko *imen-* oz. *vremen-*; segmentacija *vrem-e* pa ima za posledico paradigmo *vrem-a*, kar je tudi izkazano v slovenskih narečjih, ne velja pa za knjižni jezik.¹² Zanimiva je knjižna »maskulinizacija«: besed *nébes* in *slôves*; ta je gotovo nastala iz osnove, kateri je pripadal

¹⁰ To velja seveda tudi za grško-latinska imena tipa *Menelaos* in sploh za imena, ki se jim osnova končuje na samoglasnik, imajo pa v im. ed. še samoglasniško končnico (ali začetek končnice), npr. *Tea, boa*. Slov. pravopis 1962 je v nasprotju z izročilom v prvem primeru predpisal roditeljski hiatični obliki (torej *Menelaa*) namesto običajnega in systemskega *Menelaja* (kako čudna bi bila analogna oblika *Zolaa!*). Protest proti hiatični obliki je bilo slišati tudi s strani uglednega klasičnega filologa (prim. *JiS* 1964, str. 327–329); dokaz za podaljšavo z *j* pri samostalnikih tipa *Tea, boa* pa mi je rod. mn., tj. *Tej, boj*, ne pa morda *Te* ali *bo*. V resnici je *boja* sprejeto tudi že v im. ednine, (po)govorno pa je tudi *Teja*.

Pri podaljšavah moških samostalnikov s koncem osnove na *-e* se res izvzemajo domače besede na *-e* (prim. *Slov. knj. j. I*, str. 165): »Domači samostalniki na *-e* podaljšujejo razen v imenovalniku ednine osnovo s r: *ôče očet-a, Francè Francét-a*.«

¹¹ Posebnost je pri *dekle* in *oče* ta, da sta priponi *-e-* zaradi neobstajanja brezpriponske vzporednice stilsko nezaznamovani, zaznamovani po priponi *-ic-* in *-k-* (*deklica, očka*).

¹² Na oblike *vremen -a* in *vreme -a* me je opozoril T. Logar, zapisane pa so že v slov. dialektoloških delih.

tudi končni samoglasnik, medtem ko je iz segmentacije *neb-ó* nastala običajna paradigma *neb-á* prav tako v knjižnem jeziku.

V zvezi z željo M. Ivić, da bi končnica *-o* (in *-e*) pri avtohtonih slovenskih besedah veljala samo za samostalnike srednjega spola, je tudi njeno prizadevanje, da vse nasprotno domače primere, kolikor so vendarle evidentirani, nekako diskvalificira ali pa jih ne upošteva. Za *-o* prim.: »Autohtone imenice tipa P_0 (kao *leto*) stupaju po pravilu u kombinaciju sa K_n formama. Indikator K_m dobijaju izuzetno, ako se njima označava muški stvor (up. naš *Márko* ili naš *děčko*¹³)«, pri čemer v opombi pod 13 beremo: »Oblik *dečko* je proširen najviše u istočnim oblastima slovenačke jezičke teritorije koja je u neposrednom kontaktu sa srpskohrvatskim jezičnim područjima. U centralnim oblastima preovladava oblik *deček* (po usmenom saopštenju prof. dr. Rudolfa Kolariča).« To seveda komaj velja za besede, kot so *sinko*, *fičko*, *debelinko*, pa seveda tudi *Janko*. Zdi se, da so prav take besede omogočile tretiranje besed, kot sta *tango* ali *Tasso*, v smislu moškega spola.

Drug tak primer je končnica *-e* pri samostalnikih moškega spola. Spet beremo: »I autohtone imenice tipa P_e (kao *polje*) stupaju po pravilu u kombinaciju sa formama K_n ¹⁴«, kjer pod 14 beremo: »Jože Toporišič (/Slovenski knjižni jezik 1./ na str. 166), uz napomenu da ,Samostalnikov s končnico *-e* ni veliko ...', navodi oblik *Sonce* kao primer za lično muško ime koje se pojavljuje u kombinaciji sa K_m . Ali primer je kontroverzan. Po usmenim informacijama prof. dr. Rudolfa Kolariča, oblik o kojem je reč i nije lično ime već prezime (poznatog junaka iz literature – *Janez Sonce*); ono se u govoru često uopšte ne deklinira.« Tudi v pripombi 15 se še dvomi o avtentičnosti segmentacije *Sonc-e -a*.¹⁴

Tudi če pustimo ob strani dejstvo, da jaz sploh ne trdim, da je to nemara krstno ime, temveč pravim le, da je »lastno«, moram pripomniti, da primer ni čisto nič kontroverzen, in sicer niti glede na to, ko bi bilo lastno ime *Sonce* znano samo iz Tavčarjevega romana, ne pa npr. tudi iz Ljubljanskega Zvona iz listnice uredništva, in niti ne v primeru, ko se tako ime tudi drugod ne bi našlo. Znano dovolj pa je npr. tudi lastno ime (priimek) *Zdravje*. Tudi če se kje ali kdaj ne sklanja, to ne spreminja dejstva, da se lahko tudi sklanja. (Glede nesklonljivosti priimkov naj opozorim na opozorila slovnikačarjev še v ne tako davni preteklosti, da je treba vse priimke (torej ne samo take na *-e*) sklanjati, kar se (pač po vplivu nemščine) zlasti v pisavi ni delalo dosledno.¹⁵)

Seveda pa v zvezi s takimi imeni komaj lahko govorimo o P_0 kot enotnem tipu, če nam je P res celotna paradigma, ne pa samo znamenje za imenovalniško obliko ednine. Vsi taki samostalniki se namreč že v množini obnašajo docela v skladu s III. slovensko sklanjativjo, in v bistvu enako že v tožilniku ednine (prim. *dečki dečke dečka* (= P_0^1) – *mesta mesta mesto* (= P_0^2)). Isto velja za na videz enotni P_e : $P_e^1 = srce$, $P_e^2 = tele$, $P_e^3 = Dovje$.

V zvezi z rezerviranostjo M. Ivić do moških lastnih imen, ki so po izvoru občna imena srednjega spola, naj opozorim še na lastno ime *Seme Semena*, ki ga je najti v Finžgarjevem romanu Iz modernega sveta. Priimek *Seme -na* je znan tudi iz Laškega pri Celju. Take oblikoslovne lastnosti te vrste imen nas smejo prav tako malo begati kot imena *Sonce* ali *Zdravje* (z rod. *Sonca*, *Zdravja*). Velja pač pravilo, da se občnoimenska karakteristika imena

¹³ N. m., str. 51. Oblika *dečko* je pogostna tudi v slov. centralnih govorih (Loška dolina, zah. dolensko narečje); informacija F. Jakopina

¹⁴ N. m., str. 52.

¹⁵ Prim. *Slovenski pravopis* 1962 (dalje SP 1962), str. 47: »Pri moških imcnih sklanjamo oba dela: *potrdilo za Janeza Kovača* (* za *Janeza Kovač*, * za *Kovač Janeza*).«

najdalj drži v imenovalniku, nova spolska določenost lastnega imena pa mu paradigmo spremeni v vseh drugih sklonih (torej videl sem *Sonca*, *Zdravja*, *Semena*). To se dogaja tudi z imeni, ki so prvotno občna imena ž. spola na soglasnik, npr. *Podjed*, *Zver*, *Noč*, ki imajo že od rod. dalje normalno paradigmo moškega spola (torej *Podjeda*, *Zvera*, *Noča*).¹⁶ Seveda se – čeprav dovolj redko – pojavlja težnja, da bi se tudi v imenovalniku ednine uveljavil običajni morfem moškega spola, tj. *-ø* namesto *-e* ali *-a*: tako si je razlagati oblike kot *Sonc* (ker pač tu ne gre za maskulinizacijo in redukcijo) ali *Žun* (kjer maskulinizacija v tem smislu kot pri *Sonce* sploh ni mogoča) namesto *Sonce* in *Žuna*.

V zvezi s samostalniki s končnico *-a*, ki označujejo lahko tudi moške osebe (*trapa*, *mevža*, *prismoda*, *neroda*, *reva*, *baraba*) in za katere trdi avtorica, da je zanje značilen indikator K_r , če pomenijo kaj zaničljivega,¹⁷ bi opozoril na primer *dobričina*, ki ga SP 1962 določa kot samostalnik moškega ali ž. n s k e g a spola (čisto navadno je namreč reči, da je kdo *velika dobričina*), pa gotovo ne razodeva pejorativnosti. Mislim tudi, da takim samostalnikom lastnosti K_r ne daje njih pejorativnost, temveč so to enostavno samostalniki ženskega spola za pomen 'trapasto, mevzasto, prismojeno, nerodno, revno ali barabsko človeško bitje', ki je seveda lahko m. ali ž. naravnega spola. Pripomnil bi tudi, da je pretirano mnenje: »Označevanje odrasle osebe uz upotrebu kongruencijskog pokazatelja srednjeg roda obično je uslovljena težnjom za naročitom ekspresivnosšču (kao u slučaju *naše deklè*, *tòle fantè*, umesto takođe mogućeg: *naša deklè*, *ta fante*)⁹«, pri čemer v opombi 9 beremo: »Up. eksplicitnu konstataciju povodom određivanja roda imenicama *deklè* i *fantè*: »Rabijo se taki samostalniki v obeh spolih, v srednjem večkrat z zaničljivim pomenom« – Slovenska slovnica, na str. 86.¹⁸ Zveza *naše dekle* ni prav nič ekspresivna, prej *naša dekle*, po drugi strani pa je *naš fante* prav tako ekspresiven kot *naše fante*, le da z opozitivnim predznakom: prvič nekako hipokoristično, drugič pa pejorativno.

Odgovorimo si še na vprašanje, koliko so neavtohtoni samostalniki in lastna imena sploh v slovenskem knjižnem jeziku kategorija zase. Za to, da so, nekako govori dejstvo, da v tradicionalni slovenski slovnici oblikoslovno niso obravnavani hkrati z avtohtonimi občnimi imeni, temveč ali v poglavju o pravopisu (večina neavtohtonega gradiva in lastnih imen) ali pa v posebnem dodatku na koncu vsake sklanjatve (lastna imena).¹⁹

Po mojem mnenju taka ločitev ni upravičena. Prav zato sem v svojem Slovenskem knjižnem jeziku I vse samostalnike obravnaval na enem mestu in po istih merilih. Na neavtohtonost je treba kazati le v primerih, kadar gre za nasprotujoče si obravnavanje enakih kategorij. Takega pa je sorazmerno malo: prvič so to latinsko-grške alternacije osnov (*Salamis Salamine*, *Junò Junone*), drugič pa neobičajne končnice v imenovalniku ednine (oz. tudi v tožilniku), kakršne so *-us*, *-os*, *-es*, *-is*, *-um* itd. ali *-e* pri samostalnikih moškega ali ženskega spola (pri zadnjih

¹⁶ Prim. tudi SP 1962, str. 47 lastna imena *Sonce*, *Noč*, *Miš*, *Misel*. V pripombi 3 na isti strani se navajajo še *Zdravje* in *Seme* (z rod. *Semena*).

¹⁷ N. m., str. 51: »Ukoliko je *-a* u pitanju, imenice dobijaju redovno indikator K_r pod sledećim uslovima: a) da nije muška osoba u pitanju (npr. *lipa* ili *boa*) ili b) da se radi o pejorativnom označavanju muške osebe (npr. *trápa*, *prismóda*, *mévža*, i sl.). Ako se, međutim, imenicom referiše o muškom licu a pri tom ne dolazi do izražaja elemenat potcenjivanja, prisustvo K_m indikatora postaje obavezno (up. np. *naš vójevoda*, *naš starešina* i sl.).«

¹⁸ N. m., str. 51.

¹⁹ Prim. Ss 1964, poglavje o lastnih imenih v pravopisnem delu na str. 47–90, potem pa o lastnih imenih na str. 138–139 za I. sklanjatev, 146–147 za III. in 150–151 za IV.

tudi končnica *-o*). Redoma se tudi res opozarja na razliko samostalnikov moškega spola, katerih osnova se končuje na *-e* (domači samostalniki se potem podaljšujejo s *-t-*, nedomači pa z *-j-*). Vsakršno poudarjanje neavtohtonosti slov. samost. zunaj tega okvira pa je nepotrebno. V slovenskem knjižnem jeziku se namreč sploh uveljavlja težnja po absolutnem oblikoslovnem sprejetju vseh samostalnikov tujega izvora v sistem slovenskih sklanjatev (I., III., v množini tudi IV.). To velja tudi za imenovalnik, čeprav je SP 1962 šel po nepotrebem proti tej težnji. Edini problem v zvezi s popolnim sprejetjem samostalnikov tujega izvora je le nekaj imen ženskega spola (npr. *Kitty, Karmen*) in moških lastnoimenskih poimenovanj, ko zaznamujejo žensko osebo (npr. *Tomšič*). To pa se rešuje tako, da se slovenska lastna imena (in pač tudi moderna tujca), kolikor gre za priimke, oblikovno adjektivizirajo (*Tomšič – Tomšičeva*) – v starejših obdobjih pa so se femininizirala samostalniško (*Tomšič – Tomšička*), krstna imena pa rada dobivajo pripono še sedaj (*Gitty – Gitica, Malči – Malčika*). Kadar to ne gre, pa bi se lahko še danes držali načela, ki ga je uveljavil že Dalmatin, ko je imena tipa *Ruth* od roditelja naprej sklanjal čisto navadno po I. sklanjavi (torej *Ruthe*). Seveda tu ni izključena popolna ponašitev v obliki *Rutha*.

Za konec ne bo odveč preglednica slovenskih samostalnikov po spolu, končnicah in sklanjativah:

Osnova se končuje na soglasnik:

Končnica je	Spol: Ženski		Moški		Srednji	
-ø	nit-ø ¹	-i	gost- ø ¹	-a		
	bukev-ø ²	-kve	Prežihov-ø ²	-ega		
	Ceres-ø ³	-r-e				
	Salamis-ø ³	-n-e				
	Tetis-ø ³	-d-e				
-a	lip-a ¹	-e	slug-a	-e/-a		
	hišn-a ²	-e				
-o	Kli-o	-e	sink-o	-a	mest-o ¹	-a
					hud-o ²	-ega
-e	Nik-e	-e	final-e	-a	polj-e ¹	-a
					sinj-e ²	-ega
-i			dežurn-i	-ega		
-as			Leonid-as	-a		
-os			obol-os	-a		
-es			Ahil-es	-a		
-is	Akropol-is	-e	Martial-is	-a		
-us			cikl-us	-a		
-um			Lati-um	-a		
=	species		tour de France			

Osnova se končuje na samoglasnik

Končnica je	Spol: Ženski		Moški		Srednji	
-ø	Juno-ø	-ne	angažma-ø	-ja	kolo-ø	-esa
			rolo-ø	-ja	tele-ø	-ta
			oče-ø	-ta	ime-ø	-na
			Seme-ø	-na	oje-ø	-sa
			Goethe-ø	-ja		
	mati-ø	-ere	taksi-ø	-ja		
	kri-ø	krvi	Smrdu-ø	-ja		
=	Malči					

Iz preglednice se lepo vidi, da gredo samostalniki ženskega spola vsi v I. sklanjatev, če le nimajo končnice -ø¹ (tip s končnico -ø² pa gre v ednini v glavnem po II. sklanjatvi); samostalniki moškega spola se sklanjajo vsi po III. sklanjatvi, le tisti s končnico -a lahko tudi po I./^{20/}; samostalniki srednjega spola se sklanjajo vsi po IV. sklanjatvi; samostalniki brez končnice pa se ne sklanjajo, oziroma imajo v vseh sklonih končnico -ø.

Iz končnic se da sklepati na ženski spol na podlagi morfema -a (kolikor ne gre za moško poimenovanje), na podlagi poimenovanja ženske osebe (tu so izjema samostalniki kot *Akropolis*) ter na podlagi nekaterih pripon (npr. -ost). Veliko besed pa s tem ni zajetih. Na srednji spol se da sklepati le iz končaja osnove (tip na -me, kolikor seveda ne gre za poimenovanje moške osebe) ter iz pripone -e, kolikor označuje mlado ali ničvredno, pri končnicah -o in -e pa v smislu pravila M. Ivič (kadar ne gre za poimenovanje moških oseb in ne za neavtohtone samostalnike). Moški slovnični spol se da napovedati na podlagi poimenovanja moške osebe in neavtohtonosti samostalnikov, veliko primerov pa je nenapovedljivih. Popolna napovedljivost spola iz imenovalniškega edninskega morfema pa je seveda pri invertivnih poimenovanjih iz pridevniške podstave.

Zusammenfassung

Der Aufsatz handelt über die morphologische Segmentierung, über die Vorausbestimmbarkeit des grammatischen Geschlechtes und über die Eingliederung der Fremdwörter und der fremden Namen in das System der slowenischen Schriftsprache.

Aus der Abhandlung geht hervor, dass die Gliederung *dekle-ø deklet-a, Tone-ø Tonet-a, seme-ø semen-a, slovo-ø sloves-a* gegenüber der Gliederung *dekl-e deklet-a* usw. (wofür sich M. Ivič einsetzt) mehrere Vorteile hat (rein morphologisch und vom Standpunkt der Wortbildung). Bei der Prädikabilität des grammatischen Geschlechtes werden M. Ivič's betreffenden Kategorien präzisiert und eingeschränkt. Am Ende wird gezeigt, wie die Opposition autochtones : nichtautochtones Lexikalelement im Slowenischen von geringer Bedeutung ist.

Prva objava v SR 17 2 (1969), 343–354.

^{20/} /V resnici po moški a-jevski sklanjatvi./

STILNOST OBLIKOSLOVNIH KATEGORIJ SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA

Načelo – kjer je izbira, gre za stilnost – velja tudi za slovnične kategorije: enobesednost (oz. enodelnost) proti večbesednosti (oz. večdelnosti), pripadnost besedni vrsti z ev. derivacijsko zgodovino ter na koncu vse kategorije posameznih besednih vrst, pri samostalniški besedi npr. spol (z živostjo in človeškostjo), vrste, paradigma števila, oseba, določnost, sklon. Poleg samostalniških je obdelana še stilnost pridevniških in glagolskih kategorij.

The principle – if there is a choice, then there is stylistic markedness – applies also to grammatical categories. Among these I rank already the category of whether a particular phrase consists of one word (or: one part) as distinct from a phrase consisting of more than one word (or: one part), then the category of the adherence of a particular phrase to a particular part of speech, together with its possible derivational history; with the substantive word, e. g., gender (including the features ‚animate‘ and ‚human‘), class, number paradigm, person, definiteness, and case.

1 Osnovna enota oblikoslovja je beseda v nasprotju z besedno zvezo (stalno ali prosto). Tako se postavlja vprašanje o morebitni stilni različnosti **enobesedne** proti **večbesedni** izraženosti določene predmetnosti; na mislih so nam nasprotja kot: *mizica – majhna miza*, *Julijci – Julijske Alpe*, *tak – tak/te vrste*, *grešiti – delati greh* ipd.

10 Potencialno stilno vlogo ima (včasih samo v pisavi) tudi razlika med enodelno in večdelno besedo; prim. *kdorkoli – kdor koli*, *(z) redkokom – redko (s) kom*, *spomniti se – spomniti se na* ipd. (Tu so seveda izvzeti brezvariantni primeri s prostim morfemom tipa *smejati se*, ne pa tudi enaki variantni, kot npr. *smučati – smučati se*.)

2 Naslednja osnovna oblikoslovna kategorija je **besedna vrsta**.

20 Stilna potencia se tu nakazuje zlasti pri konverznih prehodih iz ene besedne vrste v drugo; prim. *obsojeni, obtoženi* v pomenu ‚obsojenec, obtoženec‘, kar je v besednovrstnem razmerju do pridevniškega deležnika na *-n/-t* (enako je tudi pri deležniku stanja: *ovdoveli*). Zelo značilno je za te stvari razmerje »opisnih« glagolov proti navadnim, npr. *biti zelen – zeleneti se*, *postajati zelen – zeleneti*, *delati zeleno – zeleniti*. Pri pridevniških besedah so tipični primer konverzije zlasti »nesklonljive« (tj. sklonljive s končnicami *-o*) količinske pridevniške besede, kakor *več*, *mного*, *veliko* ipd.; nekatere od njih so poleg tega zlasti pogovorno sklonljive še z glasovnimi končnicami (prim. z *več ljudmi/z večimi ljudmi*). Nadaljnji primeri stilno učinkujočih konverznih pridevnikov: *bomba* (zveze kot *bomba film*, *film je bomba* – namesto *dober*), *njega* (*njega oče*, ali *nje pogledi* – namesto *njegov*, *njeni*). Posebno zanimiva je stilnost na podlagi homonimije npr. nedoločnika kot glagolske oblike in nedoločnika kot samostalnika, npr.: *ne more jesti – daj mi jesti*, *imaš kaj za jesti*, *dobrega jesti* (in *piti*) ipd. Samostalniška raba nedoločnika je v stilnem nasprotju z navadnimi izglagolskimi samostalniki (ki pa jih je tudi lahko več vrst), npr. *jesti – jed* (*jedilo*), *piti – pitje*

(*pijača*). Primer za konverzijo polnopomenske besede v členek: *Hudiča sem videl, 'Nič nisem videl'* ali *Kaj bi hodil tja, 'N e hodi ...'*.

21 Še neprimerno več je stilnega pri **slovničnih kategorijah** besednih vrst.

210 S tega stališča si podrobneje oglejmo t. i. pregibne besedne vrste.

2100 Prva možnost stilnega učinkovanja je že v nasprotju pregibnost različne vrste iste oblikoslovne enote (npr. sklanjatev kakega samostalnika), nato pa v okviru dane oblikoslovne kategorije, npr. pridevnikov ene vrste nasproti pridevnikom druge vrste: za prvo primerjaj: (*dolgi*) *a*, (*dolgega*) *a* proti (*dolgi*) *a*, (*dolgega*) *a*-ja ali *pet ljudi*, *petim ljudem* proti *pet ljudi*, *pet ljudem*; za drugo: *prvi ljudje*, *prvih ljudi* proti *pet ljudi*, *pet ljudem* proti zbornu nesklonljivim *več ljudi*, *več ljudem* (ali pri navadnem pridevniku *mladi ljudje*, *mladim ljudem* proti *nobel ljudje*, *nobel ljudem*). – Pri glagolu obstaja spreganje z -o ob nedoločniku, npr. *Jaz oditi, ti potem priti* (tako je govoril Robinsonov Petek, in pogosto govorijo tako npr. tudi Nemci s svojimi »gastarbajterji«). Zdi se, da je razmerje spreganje nespreganje tudi med glagolom in medmetom, npr. *Miška smukne v luknjo – Miška smuk v luknjo* (kjer stilno učinkuje še oblikovno neizražena naklonskost – *smuk v* zgornjem stavku je lahko ali sedanjik ali velelnik, prihodnjik bi nemara bil *Miška pa bo smuk v luknjo*). – Pogojno gre sem še možnost stopnjevanja, in sicer pridevnika in prislova s priponskim ali prislovnim obrazilom: prim. stilne primernike *mrtvejši*, *živejši* (kolikor je tu stopnjevanje sploh možno v prenesenem pomenu), ali *lepši – bolj lep*.

2101 V posamezni besedni vrsti je stilnost ob vsaki njeni kategoriji: tako pri samostalniških besedah (*človek*, *grad*, *kdo*, *kaj*, *dežurni*) lahko govorimo o stilnosti kategorije spola (s podspoloma živost in človeškost), sklona, števila, sklanjatvene paradigme, osebe, določnosti, pri pridevniku so seveda spet druge kategorije, pri glagolu tretje, ipd. O vsem tem le obrisno.

21010 Samostalniške besede.

210100 Stilnost spola.

2101000 Kaže se v glavnem v zvezi z rabo moške oblike samostalnika namesto oblikovnega feminativa, in sicer tako v povedkovi (*Ta tovarišica je doktor*) kakor v prilastkovni (*tovarišica doktor* nam. *tovarišica doktorica*) rabi. Vsaj pokrajinska opozicija je možna tudi v drugih vlogah (npr. *Doktor je prišla*, *Debevec je učiteljica*, *Srečala sem Debevec – vse nasproti običajnim doktorica, Debevčeva, Debevčevo*). Nasprotna vzporednost tega so primeri kot *Janez je kuharica in pestunja*.

2101001 Posebno zanimiv problem so dvospolska poimenovanja: *Tipfante* je moškega ali srednjega spola, prvič učinkujoč manjšalno-ljubkovalno, drugič slabšalno. Take regenerizacije – če jih smemo tako imenovati – se sicer navadno (in verjetno celo v tem primeru) opravljajo s priponskimi obrazili (prim. za ženski spol *tista Reza – tisto Rezče*), razen seveda večinoma pri posamostaljenih zaimkih (prim. *To bo mene učilo!* v pomenu 'ta siromak, ta reva'). – Prav izoliran je primer besede *dekle*, kjer se bijeta naravni in slovnični spol; uravnavanje po naravnem spolu je stilno (*Dekle je po vodo šla*). – Za slovensko slabo govoreče, npr. za Nemce polpretekle dobe, je bila značilna tudi raba ženskega spola namesto moškega (prim. *Jaz že povedala*, v pomenu 'sem že povedal').

2101002 Nopolna dvojničnost, in sicer žensko-srednja, je pri poimenovanjih za pokrajine ali države, npr. *Štajerska*, *Norveška – Štajersko*, *Norveško*; prihaja do zapletenih mešanih sklanjatvenih vzorcev, kot npr.: *Štajerska -e -i -o -il -em -o* (običajno), proti stilnemu *Štajersko -ega -emu -o* (vendar je to isto kot v prvi paradigmi) *-em -im* (mestnik je še zelo običajen).

2101003 Stilno učinkovanje na podlagi spola samostalniških besed je zelo očitno pri obravnavi nekaterih prevzetih ali na novo tvorjenih besed. Za primer prvega vzemimo *butik*, ki je v dajajočem jeziku ženskega spola, obenem pa ima glasovni končaj, ki v slovenščini besede uvršča (kolikor ne gre za osebe žen. spola) med samostalnike moškega spola. Tisti, ki hočejo besedi ohraniti prvotni spol, morajo zaradi mrtvosti slovenske 2. ženske sklanjatve take besede prevesti v 1. žensko sklanjatev (torej ji dati imenovalniško končnico: *butika*) ali pa jo prišteti k maloštevilni tretji ženski sklanjativi (to je sklanjatev z neglasovnimi končnicami). – Čisto enako je z besedami, nastalimi s kniritvijo do minimuma večbesednih poimenovanj in nato z združitvijo teh krnov v samostojno besedo, npr. *TAM* iz *Tovarna avtomobilov Maribor*; ali *RIS* iz *Republiška izobraževalna skupnost Slovenije*. Ženski spol zveni kolikor toliko naravno v teh primerih le, ko gre za jasno konkurentnost takih poimenovanj z enobesednimi poimenovanji za isto stvar, npr. *SAZU* = *akademija*, sicer je nezaznamovani spol moški (prim. že: v *Nuku*, *NUKU*, to je v *Narodni in univerzitetni knjižnici*).

210101 Podspol človeškost (izraža se samo pri zaimkih *kdo* – *kaj* in tvorjenkah iz njih, npr. *nekdo*, *marsikaj* ipd.) se stilno uveljavlja v rabi zaimka *kdo* za nečloveško (npr. *Kdo je ta Tone Bogar* nam. *Kaj je ...*) in sinhrono – vsaj površinsko – tudi v primerih kot pogovorno *Koga si rekel* (čeprav gre tu zgodovinsko verjetno za obliko zaimka *koji*). Prim. še predložne zveze *Za kogá (se prepirata) 'zakaj, za kaj'*.

210102 Podspol živost ima več stilnih učinkovalnih možnosti (podspol živost v okviru moškega spola zajema že podspol človeškost). Stilnost te kategorije izhaja najprej iz nejasne razmejenosti živega nasproti neživemu (tako npr. že, kar se tiče srednjega spola, prim. *Srečal je dekle/dekleta*); tudi prenesena raba prvotno živega na neživo ni zmeraj jasna, prim. *poznati Forda* – *voziti fordá* (avto); isto je pri analognem prenosu kategorije živosti s poimenovanj z izrazito pripono na poimenovanja za neživo (z isto pripono): *Srečal sem Vipavca* – *pil sem vipavca* (prvič prebivalec, drugič vino). Poleg te naravne stilne zaznamovanosti imamo še umetno, ko npr. iz napačnega predpisa slovnice uveljavljamo zelene »pravilne« oblike in s tem lahko ustvarimo izročilo (npr. *imeti rak* nam. pravičnega *imeti raka*). Tipični primeri naravnega omahovanja so npr. nekatera imena za avtomobile: *vozim fička/forda* proti *mercedesa/mercedes* ipd. Iz otroškega govora so znani primeri oživiljanja vsega neživega, npr. *Janezek, daj mi stolčka (poberi kruhka ...)*.

210103 Kategorija živosti je po svoje pri t. i. navezovalnem tožilniku, enakem roditelju, tiče pa se v glavnem pridevniških besed, pri samostalniških pa je zanimivost oblika za živo v množini pri os. zaimku za 3. osebo (*Videl sem njih (poleg nje) in tebe*).

210104 Potencialno stilotvornost daje menjava določene vrste samostalniške besede z drugo, npr. lastnega imena z občnim (*Francoz* → *francoz*), ene vrste občnega imena z drugim (*železo /snov/* → *železo /predmet/*), tako tudi pri zaimenskih samostalnikih. Transformni status t. i. osebnega povratnega zaimka (bolje splošnega osebnega) daje možnost realizacije primarne globinske besede, zlasti osebnega zaimka, kot stilne variante (*O vas/sebi kot vodilnem uslužbencu, nočete govoriti*), značilno zlasti za tiste, ki se slovenskega jezika učijo. Na splošno se občutijo stilno – imenoval bi jih – nepozaimljanja (prim. *Janez je sosedov sin*. *Janez je kovač* nam. *Janez je sosedov sin, je kovač*, kjer je *Janez* pozaimljen z $\emptyset$).

Tudi posamezne vrste samostalniških zaimkov so potencialno stilotvorne, kakor hitro zamenjamo eno vrsto z drugo. Tako se v neobčevalnem jeziku rabijo zaimki (tudi pridevniški in prislovni) tipa *ne(kdo)* namesto zaimkov brez *ne-* (torej npr. *kdo*), to pa zlasti pod vplivom srbohrvaščine, natančneje srbsčine, deloma pa tudi zaradi slovenskega slovničnega

nenatančnega in zavajajočega predpisa oziroma celo poimenovanja, prim. *Če nekdo reče a, mora reči tudi b* (pravilno *kdo*). Drug primer so z vprašalnimi homofoni oziralni zaimki na slovenskem severovzhodu (prim. *Kdo laže, ta krade* ali *Kaj je res, je res*). – Tu bi bilo treba omeniti vsaj še rabo vprašalnih zaimkov v retoričnih vprašanjih, in sicer v pomenu nikalnih ali totalnih, npr. *Kdo ve, kaj bo iz tega* (= *Nihče ne ve*), *Kdo ne ve, kaj bo iz tega* (= *Vsakdo/ vsak ...*).

210105 Uvrstitev v določen sklanjatveni vzorec in stilnost tega je bila mimogrede že omenjena.

2101050 V okviru istega spola imamo primere ženskih sklanjatev *butika – butik*, potem pa podtip *breskva – breskev* (z možnimi, vendar zlasti narečno omejenimi razširitvami še na glagolske samostalnike tipa *bratva – bratev*, *mlačva – mlačev* ali celo *molitva – molitev*). Izrazito stilno učinkuje (kot splošno že nakazano) raba sprevržnih lastnih imen ženskega spola tipa *Debevc je prišla*.

2101051 Tudi pri samostalnikih moškega spola je stilnost lahko posledica uvrščenosti danega samostalnika v to ali ono sklanjatev. Tako je s samostalniki s končnico *-a* (npr. *sluga, delovodja*), ki se sklanjajo ali po 2. ali po 1. moški sklanjatvi. Druga možnost je uvrščenost v 1. ali v 3. moško sklanjatev (tretja sklanjatev je z neglasovnimi končnicami): *dela pri Tamu – pri Tam* (stilno zaznamovana je druga možnost). Končno je tu še, prav tako stilna možnost *Dela pri mariborski Tam* (tj. *Tam* kot poimenovanje ženskega spola, o čemer smo že govorili).

2101052 Pri samostalniških besedah srednjega spola heteromorfosti ni in s tem ne tovrstne stilnosti (pač pa se v pogovornem jeziku to pojavlja na podlagi t. i. maskulinizacije nevtter, mestoma tudi femininizacije: prim. *mlek je dóber* nam. *mleko je dóbro* oz. *okna je velika* nam. *okno je veliko*).

2101053 Redki so primeri heteromorfosti posameznih posamostaljenih pridevniških besed; prim. rod. množine *Kitajskih* poleg običajnejšega *Kitajsk* (tako sploh pri lastnih imenih) ali redki skloni iz druge sklanjatve v paradigmi za srednji spol (*Kitajsko*).

2101054 Potencialno stilotvorna je pripadnost dveh (ali več) besednih znamenj z istim glasovnim inventarjem in približno istim pomenom k dvema spoloma in s tem k dvema paradigmama sklanjatve: *grez -a* proti *grez -i* (in celo še *greza -e*), *lov -a* proti *lov -i*, ali *mel -a* proti *mel -i*.

2101055 Sorazmerno precej je spolske heteroklitičnosti v številu (vsaj sodeč po Verbinčevem Slovarju tujk) v glavnem pri terminoloških izrazih: ed. m *frikativ -a* proti mn. m ali s *frikativi/frikativa*. Pač samo narečni so taki primeri tipa ed. s *dekle/tele* proti mn. m *deklič/i/teliči* – vsakokrat še ob spremembi priponskega obrazila (*-e* proti *-ič*).

2101056 Stilna je tudi zamenjana raba skladenjskih oblikoslovnih paradigem osebnega zaimka (tudi povratnega), tj. paradigme naglasnih proti naslonskih oblik (npr. *mene – me*, pa tudi *jaz – ∅*). Stilnost se dosega z rabo naglašene oblike namesto naslonske, v imenovalniku pa glasovne namesto neglasovne: *Le ti meni povedi, če bi morda še kaj rad* proti *Le povej mi i, če ...* V bistvu neliterarnost ali celo neslovenskost (v preteklosti nemški vpliv) je raba naglasnih oblik namesto nenaglasnih v drugih primerih, npr. *Kristus je njemu djal* namesto *mu je ...* (od tega je treba ločiti tudi pogovorne možne im. oblike v zvezah kot *Jaz ne vem, kaj mu manjka*).

210106 Stilnost paradigme števil.

2101060 Kot je znano, so slovenske samostalniške besede ali troštevne (npr. *lipa – lipi – lipe*) ali netroštevne, tj. večinoma enoštevne (npr. *kdo, kaj – dva, oba – možgani, jasli*,

vrata, skripta, tj. singularia/dualia/pluralia tantum). Poleg tega imamo t. i. pogojno troštevlna imena, pojmovna (*lepota*), skupna (*lisjje*), snovna (*železo*). Stilna potencia se pri enoštevlnih imenih kaže v morebitni možnosti, biti rabljen tudi neenoštevlno: tako npr. enoštevlni množinski *starši* dobivajo tudi dvojinskost (*starša*), težje edninskost (*starš*). Enoštevlni edninski *kdo* (ali *kaj*) se rabi poleg normalnega troštevlnega posamostaljenega *kateri -e -a*.

2101061 Pogojna troštevlnost enoštevlnih samostalnikov je danes precej stilna, npr. *Lepote so različne, moja hrepenenja – železa so raznovrstna – listja so taka in taka*, to pa v primerih z opisnimi večbesednimi variantami tipa *vrste lepote/hrepenenja/železa/listja*. V nekaterih primerih se to manj čuti, če sploh (prim. *gorovja*).

2101062 Stilnost se drži tudi konverzij na osi neštevnost – števnost: *prinesi mi tista tri železa 'kose železa', ljubljanske lepote 'lepotice'*.

2101063 Stilno učinkuje tudi tip *Napoleoni so redki* (v pomenu 'ljudje kot Napoleon'), *veliko pa je Efialtov* ('izdajalec'). (Sicer so lastna imena sama na sebi lahko tudi troštevlna, npr. *Petroviči*; take množine rade pomenijo rod ali narod, npr. *Petroviči, Slovenci* – kar je v posebnem stilnem odnosu do edninskih tipa *slovenstvo*.)

2101064 Hiperkorektnost v številu je raba dvojine namesto množine v primerih, ko se množina rabi namesto dvojine zaradi slovnične nezaznamovanosti množine (npr. *migati z nogama in rokama* namesto *nogami in rokami*). – Stilna je raba »snovne« ednine namesto množine v primerih tipa *prodajati/jesti ribo* namesto *ribe*, to pa v vseh primerih, ko se taka raba vnaša v slovenščino od drugod (npr. iz srbohrvaščine).

2101065 Stilna je raba ednine namesto množine po načelu sinekdohe, npr. *Turek je spet napadal, Slovenc pa se je pred napadi zatekal v tabore* (v pomenu 'Turki – Slovenci').

2101066 Potencialna stilnost števila se kaže v zamenjavi dvojine z množino v primerih kot *Kje so naši fantje, Otroci ne dajo miru* v pomenu 'naša fanta', 'otroka'.

210107 Slovenska samostalniška beseda je po definiciji 3. o s e b e, izvzeta sta le zaimka *jaz* in *ti* (in njuni ustrezniki za dvojino in množino), zato deluje stilno vsaka dvojničnost v tem oziru. Tako npr. zveza, ko se samostalniški besedi pripisuje 1. oseba, npr. *Podpisani XY prosim* (kar si razlagamo z izpuščenim zaimkom za 1. os., tj. *Jaz, ki sem podpisan, prosim*). Nekaj drugega so primeri kot *Hlapec bodi hlapec* ali *Pa reci kdo, da to ni zanimivo*, kjer se 2. oseba velelnika razširja v rabi še na tretjo v pomenu *naj bo, naj reče*. Zveze kot z *očetom greva* (*gresta*, ali: *gremo, greste*) si razlagamo iz podstave tipa *Midva z očetom* (in to iz *Midva*, tj. *jaz in oče*).

210108 Končno lahko govorimo o stilnosti kategorije določnosti samostalnikov (za enkrat za slovenščino le domnevani). Stilnost se dosega ali z rabo določne oblike namesto nedoločne ali pa ravno narobe (nedoločnost se zaznamuje s posebnim leksemom, prav tako situacijska deiktična določenost). Tako zvenijo stilno rabe kot *Človeka sta prišla* namesto *Dva (neka) človeka sta prišla*, ali narobe: *Politični odnosi med državama se bodo še naprej izboljševali* namesto *med tema (ali našima) državama*.

210109 Stilnost rabe sklonov.

2101090 Pri sklonih gre zlasti za rabo pretvorbenih sklonov, v glavnem rodilnika. Rodilnik je namreč med drugim pretvorbena oblika za imenovalnik in tožilnik; za imenovalnik v primerih tipa *Mama je doma – Mame ni doma*, za tožilnik pa v primerih *Srečal sem mamo – Mame nisem srečal* oz. *Daj mi sladkor – Daj mi sladkorja* ter *Šla je žet pšenico – Šla je žet pšenice*. V prvem primeru transformacijska pobuda izhaja iz nikalnice, v tretjem iz pomenske kategorije delnosti, v četrtem gre za formemsko pogojeno pretvorbo (namreč obnameniški

rod.). Nikalni pretvorbi *Mame ni doma* so blizu primeri kot *Vode zmanjkuje* proti *Voda zmanjkuje*, in morda sploh t. i. neimenovalniški osebek (*V gorah šumi = Gore šumijo*). Namenilniški rodilnik je v knjižnem jeziku v bistvu že odmrli, priložnostno pojavna pa sta netransformirani imenovalnik oz. tožilnik v vseh preostalih kategorijah (torej *Mama ni doma*, *To nisem videl*, *Daj mi kruh* – zadnje morda še najmanj).

2101091 Stilna enakost je dosežena v zvezah z vezniki *ne samo – ampak tudi* (*Ni prodal le hiše/hišo, ampak tudi ...*). – Kot hiperkorektnost, nastala na podlagi primitivnega enačenja vseh nikalnic in sklonov, pa so transformi rodilnika tipa *Ničesar se ni zgodilo* nam. *Nič se ni zgodilo* (osebek) ali *Niti treh ur ni čakal na vlak* (prislovno določilo količine). – Neobveznost transformiranih sklonov pri zaimkih *kaj* in *nič* je opazil vsaj že Škrabec: *Nič mu ne povej, Da nisi kaj pozabil* (namesto siceršnjega *Ničesar mu ne povej, Da nisi česa pozabil*).

2101092 Tožilniški transform imenovalnika trpnega stavka imamo v primerih t. i. brezosebnega trpnika (prim. *Išče se Uršo Plut* v pomenu *Išče se Urša Plut/Iskana je Urša Plut*, tvorno *Iščejo Uršo Plut*); ta transform se večinoma čuti kot stilen (*Tega se ne govori*).

2101093 Drug problem so seveda oblike, odvisne od spreminjajoče se (ali dvojnične ipd.) vezavnosti nadredne besede, npr. *učiti se česa/kaj* ali *biti bogat česa/s čim/na čem*.

21011 Druga velika besedna vrsta slovenskega jezika so **pridevniške besede**.

210110 Pri nekaterih besedah izhaja stilnost že iz nejasne pripadnosti k tej ali drugi besedni vrsti. Že doslej smo mimogrede omenili konverzne pridevnike iz samostalnika (*bomba film – film je bomba*), ali pa pridevnik iz rodilniške oblike osebnega zaimka (*nje pogledi, njih dela*). Lahko bi naštevati še druge primere, npr. *poceni/zanič* (*blago*) za variantno *ceneno/slabo*, ipd. – Stilno razmerje je gotovo tudi med samostalnikom prilastkom in ustreznim pridevnikom, npr. *x pred pragom – predpražni x*. Posebno občutljivo je to razmerje, kadar gre za izražanje svojine, npr. *hiša očeta* (nezborno) proti *očetova hiša* (ob istočasni knjižnosti golega rodilnika pri posamostaljenem pridevniku ali množinskih samostalnikih ali samostalnikih v množini – *pesmi Koseskega, rod Prešernov*).

Ni pa stilnega medsebojnega vrstnega razmerja v primerih tipa *bantam kategorija*, saj *bantam* v poimenovanju *bantam kategorije* ni ne »nesklonljiv samostalniški pridevnik« in še manj kar »nesklonljiv pridevnik v prilastkovi rabi«, temveč preprosto prvi del sklopa (pravilno bi bilo treba reči zloženke), v katerem je ohranjena samostalniška narava prvotnega samostalnika v isti meri kot v zvezah tipa *vznožje gore* ali *kategorija bantam*. Tip *bantam kategorija* očitno ni isto kot *bomba film* (kjer je *bomba* res popridevljena), ali *poceni/napak/narobe blago* (kjer so popridevljeni prislovi), kar vse ohranja pridevniško skladenjsko paradigmo, to je, se razen kot prilastek rabi tudi kot povedkovo določilo. (Prim. še ostro razliko v popridevljenju rodilnika raznih samostalniških zaimkov: šele ko je v položaju pred odnosnico, je pridevnik, sicer zaimek: *čigar kruh, nikogaršnji kruh, čigav kruh, marsičigav kruh* proti *kruh (od) nikogar; kruh (od) nekoga, kruh (od) vseh ...*

210111 Zdi se pa, da je v slovenščini vrsta pridevniških besed, ki niso uporabne kot povedkovo določilo, in zato v taki rabi učinkujejo stilno, npr. *Janez je sedeč/delajoč* v pomenu *sedi/dela*. Taka raba je načeloma možna le v primeru, da ne pomeni istega kot sedanjik (npr. *voda je vroča* ni *voda vre*), ali pa da sedanjika sploh ni (npr. *bil sem navzoč, to je zaskrbljujoče* ipd.).

210112 Pridevniške besede dobivajo stilnost zaradi nadomestne rabe ene vrste pridevnikov namesto druge, npr. kakovostnih pridevnikov namesto vrstnih ali svojilnih namesto vrstnih.

2101120 To se dogaja najprej zaradi oblikoslovnega zamenjavanja morfemov (monemov) za določnost pri tistih pridevniških besedah, ki to opozicijo poznajo (prim. *črn kruh – črni kruh*), nato pa pri tistih, ki so slovarsko izkazani le z morfematiko za prvi ali drugi imenovalniški (in tudi drugosklonski) morfem (prim. **bratovi* namesto *bratov*, ali *nek* namesto *neki*).

Iz nezbornega občevalnega jezika je znana stilna dvojnica izražanja določnosti s prostim morfemom, tj. *ta mladi -a -o -ega* itd. proti *ti mladi* itd. (Morfem *ta* potrjuje pripadnost t. i. vrstilnih števnikov med vrstne pridevnike (prim. *ta mladi/leseni/prvi*, ne pa tudi *ta pet/petero*, in seveda tudi ne *ta tak* – tako sploh ne ob zaimenskih pridevnikih)).

2101121 Primer zamenjave vrstne pridevniške besede s kakovostno je npr. zaimек *kakšen* (in kar je iz njega izpeljano) namesto *kateri*, npr. *Kakšno ime je dobila deklica pri krstu* (namesto *katero*)? Odgovor: *Lenka*. To se dogaja na podlagi slovnične nezaznamovanosti kakovostnih nasproti vrstnim pridevnikom (prim. še posamostaljeno rabo: *Jo bo že vzel kakšen, četudi ni posebno lepa in pametna (kakšen v pomenu kdo ali kateri)*).

Primer za rabo svojilnega pridevnika namesto vrstnega je *materin jezik* namesto *materni*, verjetno tudi *jelenova koža* namesto *jelenja koža* (v primerih zadnjega tipa je dejansko prišlo do oblikoslovnega zlitja prvotno različnih svojilnih in vrstnih pridevnikov, npr. ne proti splošni ali množinski pripadnosti (prim. še *materina – materinska ljubezen*); v nekaterih primerih se vse troje meša: *cerkveno imetje* 'imetje cerkve/cerkve sploh/ cerkev'.

V primerih kot *jelenov – jelenji* gre še za razmerje individualno- proti skupinskosvojilni; svojilno proti vrstno: *bratov suknjič* proti *lipov čaj* – prvotno *lipovi čaj*, kot še sedaj v kakem narečju ali besedilu, npr. *gozdek borovi*).

2101122 Stilnost števnških pridevniških besed.

21011220 Glavni števniki (tip *pet*) spodrivajo ločilne količinske (tip *petero*) pri števnih samostalnikih; tip *troje/petero ljudi* namreč prehaja v *trije ljudje/pet ljudi* (bolj živa je le raba posamostaljenih ločilnih števnikov, npr. *troje ti imam povedati*); povedano velja tudi za števnike pri množinskih samostalnikih od *pet* dalje, saj je namesto *petero vrat* mogoče reči tudi *pet vrat* (in enako namesto *petera vrata*, kjer imamo ločilni vrstni števnik). Ločilni vrstni števniki so prav tako stilno zaznamovani glede na opis tipa glavni števnik + samostalnik *vrsta*, npr. *troje vino* proti *vino treh vrst*.

21011221 Omenili smo mimogrede tudi že stilnost zaradi delnega izpodrivanja ločilnih vrstnih števnikov z množilnimi, npr. pri abstraktih (prim. *trojno gorje* namesto *troje gorje*), eventualno tudi pri snovnih imenih (*trojno vino*), in to kljub temu, da so take zveze načeloma lahko večpomenske (*trojno vino*: ali *trikratno vino* ali *treh vrst vino*).

2101123 Stilno se da izrabljati tudi razlika med primarnimi pridevniškimi besedami, npr. pridevniki, in med zaimenskiimi besedami; zaimenske se uporabljajo kot sredstva namerne ali nehotene nedoločnosti, npr.: *Sosedova Manca je taka, saj veš, kaj mislim*; ali: *Ali si kupil tisto stvar, Ali je oni (človek) ta in ta*.

2101124 Vsaj poimenovalne (in pojmovne) težave, če že ne težave v rabi, so končno tudi zaradi slabe formalne ločenosti izrazov za količino in mero, npr. *nekaj ljudi, nekaj/nekoliko potrpljenja*: tu se ne ločijo zaimki, ampak tisto, kar označujejo (natančneje določajo); v bistvu gre enkrat za števna, drugič za neštevna imena.

210113 Stilnost zaimenskih pridevniških besed raste še iz »praznih okenc« določenih vrst skladsjskih transformov posameznih osnovnih vrst pridevniške besede, in še bolj iz konkurentnosti sredstev v istem okencu. Tako imajo količinski zaimenski pridevniki konverzne

oblike le za poljubnost in totalnost (npr. *če bo kaj ljudi /namesto kolikor/, če bodo vsi ljudje*), nikalnost in oziralnost pa sta lahko izraženi tudi s konverznimi samostalniškimi zaimki, npr. *nobenh/nič ljudi ni bilo; kolikor/kar znaš, toliko/to veljaš*. (Stvari komplicira še raba ednine namesto množine, npr. *vsak človek je vedel*, kar lahko povemo tudi z *vsii ljudje so vedeli, vsi* pa je lahko tudi vrstni pridevniški zaimek (npr. *Kateri ljudje so vedeli? – Stari in mladi/vsi.*))

210114 Pri na več načinov sklonljivih pridevniških besedah (uvodoma splošno že predstavljenih) slovensko slovnično izročilo gleda z neko nestrpnostjo njihovo variantnost in se dokaj togo oklepa kot pravilnega samo enega načina (vendar prim. v SSKJ 1970 obe obliki sklanjanja glavnih števnikov od *pet* dalje; že prej pri *sto*); tako zlasti pri količinskih pridevnikih kot *več, dosti, veliko, malo, par, koliko, toliko, nekoliko* ipd. (prepovedane ali odsvetovane oblike – tudi z neregistriranostjo v priročnikih: *od večih/dostih/dvojih/parih/kolikih* itd.).

210115 Slovnice in slovarji obravnavajo s stilnega stališča sinonimne in sorodne verige pridevniških zaimkov, npr.: *ta – tisti – oni; ta – tale – le-ta; tak – takšen – takle – le-tak – takšenle; nekak – kak; kateri – ki; nikakršen – noben* ipd. Tu ni prostora za podrobnosti.

210116 Precej avtomatizirana, torej le deloma še stilna raba števila je raba množine pri vikanju (ali onikanju), npr. *Kje ste bili, gospod; prej učinkuje stilno raba ednine v primerih, ko bi bilo treba vikati, npr. Ti si neumen (nam. Vi ste ...)*. Pač pa se kot stilno občuti t. i. na pol vikanje, npr. *Vi ste še mlada*. – To so v bistvu že problemi ujemanja, torej skladenjski pojav (tega je veliko v povedku, manj v prilastku), če je osebek (ali nominalna fraza) zložen iz samostalnikov različnega spola in števila).

21012 Tretja velika besedna vrsta slovenskega jezika je **glagol**.

210120 Njegova prva kategorija je oblikotvorna paradigmatičnost. Glagol v ožjem pomenu ima namreč veliko oblik: tvornih je 12, od tega 7 nezloženih: *delam -aj -ajoč/-aje -al -avši -ati -at*, zloženih pa 5: *delal sem/bom/sem bil/bi/bi bil*); trpnih glagolskih oblik je 7 (8 v primeru, da gre za trpnik na *se*), od tega je 1 nezložena (*delan*), ter 6 zloženih: *tepen sem/sem bil/bom/bi bil/bodi/bit*i (oz. 8 pri trpniku na *se*: *tiska se/tiskalo se je/se bo/se je bilo/bi se/bi se bilo/tiskati se/tiskaj se*). Poleg tega imamo še 5 pridevniških glagolskih oblik (*delajoč, vstopivši, usahel, zmrznjen/spočit – tiskajoč se*) in eno samostalniško glagolsko obliko (*delanje*) (nobena teh oblik pa ne spada v ožjo glagolsko oblikotvorno paradigmatiko).

2101200 Stilnost se v tem okviru pojavlja pri eventualni prekoračitvi oblikotvorne paradigmatike, deloma omejene – kot znano – z glagolskim vidom (omejitve pri deležjih, deležnikih in glagolniku, vsaj zgodovinsko tudi pri namenilniku). Primer prekoračitve oblikoslovne paradigme na podlagi glagolskega vida imamo npr. v Prešernovih persiflažnih *potujčvavši in bravši*, v preteklosti je imel tak prizvok tudi namenilnik iz dovršnikov (danes so taki namenilniki vsaj pisno splošno sprejeti). Nadalje se stilnost ustvarja z dubletami, npr. za deležje (*kupovaje/kupujoč*); ali pa trpnik (*naročeno (mi) je bilo – naročilo se (mi) je*), ali za deležnik stanja (*usahnjeni – usahli vrelci*); ustvarja pa se tudi z menjavo oblikotvorne vrste (npr. *smejem se – smejam se – smejim se*) ali obrazila glagolnika (npr. *mlatenje – mlačva/mlatev, govorjenje – govor*).

210121 Tudi menjava pomenske vrste je stilotvorna. Tako se npr. glagol stanja ali procesa lahko rabi kot glagol dejanja, npr. *Če mu ne boš dal miru, te bom umrl*, ali pa določni namesto nedoločnega, npr. *Naš Tonej gre v I. razred – namesto hodi*. (Podobna stilnost se dosega še v razmerju do dovršnosti – nedovršnosti: *Ne odpri mu – Ne odpiraj mu.*)

210122 Sploh velja stilnost tudi za premaknjeno rabo vida, tj. dovršnih in nedovršnih glagolov. Barbarizmi so npr. primeri kot *Slovenski samoglasniki se razdelijo na kratke in dolge* (namesto *se delijo*), ali *Josip Stritar v Dunajskih sonetih obračuna z mlačneži v domovini* (nam. *obračunava*): v prvem primeru gre za izražanje stanja, v drugem za nečasovnost, grajani primeri pa izražajo prvič dejanje, drugič historičnost. Tega je še več pri neutemeljenem prehajanju s sedanjiške oblike na pretekliško, ali pa če se s pripovednim sedanjikom izraža pogojnost, npr. *Naročil je, da prideš/greš domov*, prav: *da pojdi /bi šel/ naj greš*.

210123 Stilnost na podlagi prehodnosti glagola. Slovenska prehodnost se ureja nekako v prehodnost s tožilnikom, npr. *učim se česa* → *učim se kaj*, deloma pa tudi v analitičnost, npr. *spomniti se česa* → *spomniti se na kaj*, *navaditi se česa* → *navaditi se na kaj*; drugačni primeri so omejeni, npr. na fazne glagole: *končati kaj* → *končati s čim*.

210124 Nasprotje v načinu, tj. med tvornostjo in trpnostjo, je že samo po sebi nekako stilističnega značaja, vsaj v smislu členitve po aktualnosti. Ker trpnik v slovenščini nima samosvoje oblike, tj. različne od drugih, seveda ni zaželen, ko bi povzročal dvoumnost, npr. *Danes sem se v šoli pohvalil* nam. *Danes sem bil v šoli pohvaljen*. Verjetno se prav iz takih zadreg zmeraj bolj uveljavlja (že obravnavana) brezosebna raba trpnika z objektom v tožilniku (*Tovarišico se bo poklicalo na odgovor*).

210125 S tem smo se že dotaknili stilne rabe oblik. Stilističnost se tu pojavlja na več načinov: da se npr. v okviru istega naklona uporabljajo netipične oblike za čase (npr. sedanjik namesto preteklika), ali naklonske oblike za neprimarne vloge (npr. velelnik za pogojnik, povedni prihodnjik za pogojnik ali (opisni) želelnik), ali osebna glagolska oblika namesto neosebne in narobe, itd. – Poglejmo po vrsti.

2101250 Sedanjik

21012500 Tvorni povedni sedanjik (*delam*) se uporablja za izražanje preteklosti namesto preteklika zaradi večje oživitve dejanja, npr.: *Včeraj sedim pred kavarno, ko jo po cesti prikoraka prijatelj in me pokliče*. Predpisi stare slovnice glede vida takih sedanjkov in uvedenosti s preteklikom ne drže. – Sedanjik za izražanje prihodnosti ima prav tako lahko vlogo oživljanja, npr. *Jutri sem že ob štirih na njivi, glej da ne zamudiš*; tudi tu dejansko ne veljajo omejitve glede glagolskega vida (t. i. napačno *Jutri gremo na izlet*). Tak sedanjik je v večji meri s prihodnjikom tekstno alternativen, pod pogojem seveda, da je enoumen: rabo v tem smislu mu omejuje možnost modalnega dekodiranja (prim. *Kdo mi odpre vrata v pomenu 'bi mi odprl/bi hotel odpreti/bi mogel odpreti'*). – Redka je raba sedanjika namesto velelnika: *Gremo, fantje 'pojdimo', Slišiš, Martin 'poslušaj'*. V primerih kot *Da si mi zdrav* je naklonskost stavka posledica členka *da*; /prim. še velelni preteklik: *Da si mi prišel domov, kakor sva se dogovorila 'pridi'*.

21012501 Povedni sedanjik z deležnikom na *-n/-t* dovršnih glagolov je dvoumen, saj pomeni ali trpnost (za preteklost) ali stanje (za sedanjost), npr.: *Stvar je že urejena ' (smo) že uredili' ali 'je v redu'*. Dvojni pomen ima tudi oblika z deležnikom na *-l*: *Predstava je uspela 'je dobra' ali 'je imela uspeh'*.

2101251 Tvorni povedni preteklik (*delal sem*) je stilno rabljen v redkih (morda celo leksikaliziranih) primerih za zapovedovanje, npr.: *Prijel, dvignil, vrgel 'primi, dvigni, vrzi'*; (tu je hkrati rabljen brez pomožnika, po vsej verjetnosti za 2. os. ed.). Pač stilna je raba takega preteklika za izražanje stanja, npr. *Janez je prišel 'je tu'*, ali *Sedaj si dodelal, zdaj si star in nadložen 'ne delaš več'*. – Preteklik z deležnikom na *-n/-t* (in opisnemu deležniku

enakoglasni deležnik stanja) je spet dvoumen: *XY je bil ubit* 'so ga ubili' proti 'je bil v stanju ubitosti'; ali *XY je bil počrnel* izraža ali preteklo stanje ali potek v predpreteklosti.

2101252 Predpreteklik (*storil sem bil, večerjal sem bil*) je v celoti stilna kategorija, najsi že izraža davno preteklost, predpreteklost ali preteklo stanje po izvršenem dejanju: *Ali ne veš več, kako si bil umaknil predlansko zimo kobilico kočiji s poti – Kaj si mu bil dal, da te ni mogel pozabiti – Ni toliko zemlje, da bi jo z dlanjo prekril, /.../ kamor še ni bil kanil pot od mojega čela.*

2101253 Za tvorni prihodnjik (*delal bom*) je bilo že omenjeno, da ima v svoji vlogi za izražanje prihodnosti (tj. zadobnosti glede na trenutek govorenja) konkurenta v sedanjiku; prim. še za trpni sedanjik v vlogi izražanja prihodnosti: *V treh sekundah sem oblečen, če počakaš 'bom oblečen' ali 'se bom oblekel'.* Stilna je naklonska vloga prihodnjika, kadar gre za ublaževanje konstatacije (*To ne bo res, Ne boste mi verjeli* 'ni res, mislim, da ne boste verjeli', torej prihodnjik izraža modalno sedanjost), ali pa gre za čustveno velevanje, prepovedovanje ..., npr. *Boš tiho, smrkavec* 'Tiho bodi', ali *Ne boš me imel za norca!* 'ne imej me ...'

2101254 Pogojnik

21012540 Pogojnik je pogosto pač le stilna varianta formalno indikativnih opisnih možnosti, npr.: *Če bi imel, bi ti dal* ali *Ko bi bil imel, bi ti (bil) dal* proti *Da imam / Da sem imel* in celo *sem pripravljen dati / sem bil pripravljen dati*. Podobni primeri še: *Bi mi posodil to knjigo* 'mi posodiš', *Kaj bi tega ne vedel* 'seveda to vem', *Dejal bi* ('mislim'), *da se motite*. Posebno rad se pogojnik zamenjuje z zvezo *naj* + glagol, npr. *Ne veš, kako bi rekel 'naj rečeš'*, ali pa omiljuje konstatacijo: *Ne pozna se mu, da bi bil tako bedasto bogat, kakor pravijo, da je.*

21012541 Pogojnik ni nadomestljiv, kadar ni podprt s kakim naklonskim izrazom, zato bi učinkoval namesto njega indikativ neslovensko v primerih, kot so naslednji: */Kobilico/ prenese v stran, da bi je voz ne podrl* (variantna *da je voz ne podre / ni podrl* pomenita nekaj drugega). – *Želel si je, da bi bil čas izmene* (*da je čas izmene* ni slovensko).

21012542 Sedanji pogojnik je lahko pomensko neustrezna zamenjava za izražanje preteklosti: *Če bi šel z nami, bi videl nekaj posebnega* (časovno nejasno, torej tudi stilno moteče). – Kvečjemu novinarski je protivni namerni pogojnik: *Zmagal je proti močnejšemu, da bi zgubil proti slabšemu.*

2101255 Velelnik se stalno rabi kot nadomestilo skladijskega železnika za 1. in 3. os. ednine in za 3. os. dvojine: *Jaz se muči in garaj, ti boš pa zapravljaj* 'jaz naj se mučim in garam / naj bi se/ bi se moral'. – *Hlapec bodi hlapec* 'naj bo'. – *A in B nam bodita skrajni točki daljice* 'naj bosta'. Tudi raba velelnika v psevdopogojnem podredju je stilna: *Reci mu, da je Napoleon, pa ti bo verjel* 'Če mu rečeš / bi mu rekel'.

2101256 Neosebne glagolske oblike so večinoma stilni (stilno-skladijski) transformi drugih oblik.

21012560 Pri nedoločniku smo že omenili njegovo samostalniško vlogo. Naslednje so npr. še: velelniška (*Ne govoriti*), ali pa pretekliška (*To videti, drugi so vsi ostrmeli* 'ko so to videli'), ali pogojniška (*Ne ljubci bit na poti, v obupu strup je pil* 'da ne bi bil napoti'), ali čisto nedoločniška (*Biti sredi decembra, pa tako oljnato morje* 'Sredi decembra je, pa ...'). – Kot neslovensko so nekateri beležili rabo nedoločnika v tipu *Slišala je ptičko peti*; gre verjetno le za starino (prim. npr. še: *Čula sem povedati, daje XY umrl*). V jeziku preteklosti je bilo precej stilne rabe nedoločnika pod vplivom drugih jezikov (nemščine); nasprotno pa

je danes pod vplivom srbohrvaščine neslovenska neraba nedoločnika, npr. v primerih kot *Moram, da ti povem* nam. *Moram ti povedati* (v slovenščini je mogoča razvezava nedoločnika s /pogojniškim/ *da*-stavkom v primerih kot *Prepovedujem ti oditi / da bi odšel*).

21012561 Namenilnik se stilno različno občuti, če je iz dovršnega glagola, npr. *Pojdi odpret vrata*; variante so namreč pogostne, npr. *Pojdi, odpri* ali *Pojdi, boš odpri*. – Omenili smo že barvanje s samo formalnim namenilnikom: *Kaj si mu šel to praviti* v pomenu 'Le zakaj si mu povedal' ali 'Ne bi mu bil smel povedati'.

21012562 Glagolnik je v stilnem razmerju do nedoločnika, npr. *Odsvetujem preglásno govorjenje/govoriti preglasno*; drugo je bolj glagolsko, čeprav ima oboje osnovno/podstavno obliko v 'da bi govorili'. Stilnost lahko izhaja še iz dvojne narave glagolnika, opirajoče se na dvojni glagolski opis: ali tipa *to, da x-aš* ali pa tipa *to, kar x-aš*, npr. *govor – govoriš* (primeri verjetnega mešanja so npr. *pisanje, akcija, masaža*); omenili smo že stilnost, opirajočo se na obrazilo izpeljave, npr. *mlačev / mlatev, govorjenje – govor*. (V zapleteni nominalni frazi kopičenje glagolnikov (kot sploh samostalnikov) deluje stilno, seveda ne iz oblikoslovnih razlogov.)

21012563 Deležja so, kadar so pretvorljiva v osebne glagolske oblike, znamenje neobčevalnosti: *Sedeč na vrtu, je bral časopis* proti *Sedel je na vrtu in bral časopis*. – *Starček od veselja plaka, gledaje mladega junaka* 'ko gleda'. – *Rekši, udari po koncu* 'ko je to rekel'. Po izvoru deležja na *-e* so poprislovljena, npr. *Molče so hodili, Hote so storili*.

2101264 Tudi deležniki (razen na *-n/-t*) so menda le izobražensko občevalni, sicer pa zborni (izjema so popridevljeni primeri tipa *rdeč, bivši* ipd.): *rezgetajoč konj, uvele rože, vstopivši gostje* (to je poleg tega še skrajno redko, kolikor se sploh še pojavlja). Deležnik stanja na *-l* je tudi bolj samo knjižen kakor ne, npr. *oslepeli, uveneli* nam. *oslepen, uvenjen*. Tudi občevalen pa je deležnik stanja na *-l*, kadar ni oblike na *-n/-t* (morda npr. *minuli (časi)* ali gotovo *uspela (predstava)*).

210127 Na koncu še stilna raba glagolskih oseb. Pri velelniku je že bila obravnavana. – Pri oblikoslovnem indikativu prim.: *Kje sem pa bil, Ivanček* (namesto *si bil*), v ljubkovalnem pomenu; poleg tega imamo še ironično vključujočo 1. os. množine ali dvojine: *Kje sva pa bila danes, ljubi moj možek, da sva tako vesela* (spet namesto *si bil*). Ublaževalna raba: *S to oceno pa ne bomo razveselili staršev, Jurček*. Na koncu naj omenimo še rabo 3. osebe namesto druge: *Kje je pa bil, Ivanček* (v ljubkovalnem pomenu *si bil*; toda v ironičnem za odrasle); drugo vlogo ima 3. oseba v onkanju ali onikanju: *Kako pa stoji / stojijo* (namesto *stojiš / stojite*). – Omeniti je še rabo brezosebnih oseb: *vzameš / vzamete / vzamemo / vzamejo* v pomenu *vzame se*.

211 Stilnost nepregibnih besednih vrst izhaja v glavnem iz variantnosti istih leksikalnih enot (prim. *izpred – spred* pri predlogu) ali pa iz sinonimnosti istofunkcionalnih enot (npr. *raz in z* pri predlogu, zlasti veliko pa je tega pri veznikih, kjer je še razmerje prirednosti proti podrednosti); redki primeri so na podlagi variantnosti veznika proti predlogu (*lepša kot roža, lepša od rože*). Seveda so tudi tu primeri stilnega učinkovanja na podlagi enobesednosti proti večbesednosti (npr. *ne samo – ampak tudi*) ipd.; ta problematika pa je bila sistemsko že podrobneje obravnavana.

РЕЗЮМЕ

Принцип – »где существует возможность выбора, там можно и говорить о стиле« – относится и к грамматическим категориям. К числу таких я отношу и противопоставление употребления одного слова употреблению многих слов для обозначения определенной предметности, затем и словесную реализацию в рамках определенной части речи. В рамках определенной части речи дает возможность выбора употребление того или другого типа склонения (особенно среди склонений с звуковыми окончаниями и нулевыми окончаниями).

В рамках субстантивного слова появляется стильность в каждой из его категорий: как в деривационной истории слова, так и у рода (с подродами одушевленность и человечность), в разновидностях существительных и субстантивных местоимений (у личных местоимений и во выборе акцентных да и экклитических форм), далее в парадигме чисел (троечисленность и нетроечисленность), у лица и определенности, в употреблении падежей (особенно т. н. трансформационных). У адъективного слова тоже может появиться стильность в деривационной истории прилагательного или местоимения (ср. *bomba človek, nje pogledi*), потом в субституциональном употреблении одной разновидности прилагательных вместо другой (это относится особенно и к числительным и к местоименным прилагательным); стильной является (как и у субстантивного слова) изменяемость по разных образцах склонения, у части качественных прилагательных является стильной и изменяемость по степеням сравнения или по суффиксальной или по наречной парадигмах.

У третьей макрочасти речи словенского языка, у глагола, происходит стильность из нарушения морфологической парадигмы, изменения семантического ряда, передвижения видового употребления, переходности, вида, наклонения, отдельных глагольных форм (от последних в статье в принципе говорится о всех личных и безличных формах), наконец и из немаловажного смещения форм отдельных лиц и чисел.

П несклоняемых частях речи в статье говорится в общих чертах.

В связи со всеми категориями статья в общем указывает лишь на возможности стилистического воздействия в употреблении отдельных возможностей в перемене грамматических категорий; статья таким образом устанавливает прежде всего стильность как таковую, на ее конкретную определенность (напр. в смысле литературность – разговорность, чувственная нейтральность – чувственная определенность, современность – несовременность и пр.) статья главным образом лишь указывает.

BIBLIOGRAFIJA

- A. Bajec, Jezik v Župančičevi prevodni prozi. *JiS* 1967, 5–14, 42–51, 87–91. – O predlogih in predponah, *JiS* 1956/57, 289–293, 349–354.
- A. Bajec, R. Kolarič, M. Rupel. (J. Šolar): *Slovenska slovnica*. Ljubljana 1956 (2. izdaja 1964).
- A. Breznik, Raba predloga z/s in od pri trpnem deležniku, *DS* 1918, 165 in sl./JR 1982, 308–311/

- Vladimir Levstik, Gadje gnezdo. *DS* 1920. – /SR 1982, 220–222./
- Stavčna negacija v slovenščini. *RAZU* 1943, Filološko-historični razred I. Ljubljana, str. 159–200. – /JR 1982, 245–294./
- Janez Gradišnik, *Slovenščina za Slovence*. Založba Obzorja, Maribor 1967, 564 str.
- F. Jakopin, Slovenska dvojina in jezikovne plasti. *JiS* 1966, 98–104.
- T. Korošec, *Pet minut za boljši jezik*. Ljubljana 1972, sestavki na str. 23, 38, 56, 89, 118, 131, 157, 166, 180, 215.
- J. Rigler, H kritikam pravopisa, pravorečja in oblikoslovja v SSKJ. *SR* 1971, 433–462; 1972, 244–251.
- Slovenski pravopis*. Ljubljana 1962.
- J. Tominec, Še o deležnikih. *JiS* 1956/57, 382.
- F. Tomšič, Poglavlje iz slovenske historične sintakse. *SR* 1955, 57–67.
- Stopnjevanje. *JiS* 1956/57, 123–125.
- J. Toporišič, Stilna vrednost slovenskih knjižnih veznikov. *Radovi zavoda za slavistiku* 1964 oz. *NSS* 1982.
- *Slovenski knjižni jezik 1*. Maribor 1965, 2 1966, 3 1967, 4 1970.
- Iztiriti – iztiriti se. *JiS* 1967, 258.
- Tovarišica ravnatelj in še kaj. *JiS* 1968, 1/3.
- Končnica *-ega* v tožilniku srednjega in moškega spola ednine pri pridevniških besedah in še to in ono. *JiS* 1968, 2/3.
- Sklanjatev tujk, v izvornem jeziku ženskega spola. *JiS* 1969, 63.
- Pridevniki, ki se stopnjujejo z obrazili. *JiS* 1969/70, 1/3–1/4.
- Kategorija živosti v slovenskem knjižnem jeziku. *JiS* 1970/71, 4/3–4/4.
- Problematika tipa *Cigan/cigan* in dvojine. *JiS* 1970/71, 159–160.
- Pripomba h končnici *-ega* za tožilnik ednine moškega in ženskega spola. *JiS* 1971/72, 116–117.
- Pravopis, pravorečje in oblikoslovje v slovarju slovenskega knjižnega jezika I. *SR* 1971, 55–75, 222–229.
- Prezete prvine slovenskega knjižnega jezika (Glasovi, pisava, oblike, tvorba besed). *SR* 1972, 285–318.
- Stilna vrednost glasovnih, prozodijskih, (pravo)pisnih, morfemskih in naglasnih variant slovenskega knjižnega jezika. *SR* 1973, 217–263: (Glej še *IX. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Predavanja*. Ljubljana 1973, 15–28.)
- Samostalniška beseda. *Linguistica* XII/1972 (izšlo 1974). Škerljev zbornik – *Mélanges Škerlj*, str. 301–314.
- K izrazju in tipologiji slovenske frazeologije. *JiS* 1973/74, 273–279.
- B. Urbančič, Maskulinizacija nevter pri imenih za živa bitja v knjižni slovenščini. *JiS* 1959/60, 185–186.
- Nekaj pripomb k pridevniškemu stopnjevanju. *JiS* 1959/60, 157–158.
- *O jezikovni kulturi*. Cankarjeva založba, Ljubljana 1972. (2. izdaja 1973, 180 str.)
- V. Verbinc, *Slovar tujk*. Ljubljana 1970.

NAGLASNI IN OBLIKOSLOVNI TIPI V AKADEMIJSKEM SLOVARJU SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA¹

V skladu z razpravo Naglasni tipi slovenskega knjižnega jezika² so osnova naslednjih preglednic štirje naglasni tipi: nepremični, premični, končniški in mešani. Naglasno mesto je pri prvem tipu zmeraj na istem zlogu (šetem od začetka besede), npr. *korák -a*; pri drugem je pomaknjeno za en zlog proti začetku besede samo pred ničto končnico, npr. *pôtok potóka*; pri tretjem je naglas na končnici (tj. na sklonilu ali osebilu), samo pri končnici *-ø*, in tu in tam tudi pri dvozložni končnici, na zadnjem zlogu osnove, npr. *stebèr stebra stèbroma*; pri četrtem je naglas bodisi na osnovi bodisi na končnici, npr. *sin sinú sinu*). (Redke posebnosti zunaj teh štirih tipov, npr. *vogál vóгла* pri sam. m. spola, v preglednici niso zajete.)

Pri glagolu gre v bistvu za dva naglasna tipa: nepremičnega (*délati -am*) in premičnega (*nosíti nósím*). Končniški (*grém gremò, šèl šlà -ò*) in mešani (*bíl bilà biló*) sta ohranjena le v reliktih. Glede na izrazito oblikoslovno podobo glagola pa je nepremični naglasni tip razdeljen v dve skupini: v I. so glagoli, ki nimajo naglasa hkrati neposredno pred *-ti (-či)* in pred sedanjiškim *-m*: *délati -am* A, *bráti bèrem* B, *povédati povém* C, v II. pa tisti, ki imajo naglas neposredno pred *-ti* in *-m* (*končáti -ám*). V III. tipu so glagoli, ki imajo naglas na različnih zlogih ali že v nedoločniku (*pisati/pisáti píšem*) v nedoločniku in sedanjiku (*trepétáti -éčem*)³ (Boljša razdelitev bi bila v dva glavna tipa, premičnega in nepremičnega; pri taki razdelitvi bi sedanji tip II postal IČ, tip III pa II).

Ožji tipi so v preglednicah označeni z arabskimi številkami, podtipi so zapisani pod njimi do naslednje arabske številke. Podtipi se ločijo od tipov bodisi v osnovi bodisi v končnici, in sicer po kvantiteti in kvaliteti naglašene samoglasnika ali sploh po glasovju, večkrat tudi po premenjenem naglasnem mestu v posamezni obliki. Pri podtipih se v preglednicah navajajo najprej premene v osnovi, nato v končnicah, kolikor le gre.

O uvrstitvi besede v kateri koli tip ali podtip odloča pri samostalnikih katerega koli spola⁴

¹ Ta predlog je obravnavala in potrdila posebna komisija pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti. Njeni člani so: A. Bajec, T. Logar (občasno), J. Rigler, S. Suhadolnik, F. Tomšič, J. Toporišič (poročevalce o tej zadevi).

² *JiS* 1965, 56–79. /Sedaj tudi v tej knjigi./

³ Na predlog članov komisije sem svoj prvotni predlog glagolskih naglasnih tipov, ki se opira na razpravo Glagolski naglasni tipi našega knjižnega jezika (*JiS* 1957/58) in upošteva vse glagolske oblike z neavtomatiziranim naglasnim mestom, preuredil tako, da za prvo orientacijo pri iskanju naglasnega in oblikovnega vzorca v preglednici služita nedoločnik in sedanjik, ki sta zapisana v glavi slovarja. Tako so nastali tipi I, II in III. Zaradi lažjega zapisovanja intonacije je na Riglerjev predlog tip I razdeljen na A, B in C.

⁴ Pomožno grafično členitev samostalniških tipov po spolih je predlagal S. Suhadolnik.

zapis im. in rod. ednine (pri množinskih samostalnikih seveda množine), pri pridevnikih zapis oblik za im. ed. vseh treh spolov, pri glagolu zapis nedoločnika in sedanjika, kar vse je v preglednicah tiskano krepko, v slovarju pa se tiska v glavi gesla. Če podtip na podlagi teh podatkov ni razviden, se razločevalni podatek v preglednicah piše razprto, v slovarju pa navaja v zaglavju gesla. Razprto tiskane oblike iz preglednic so variante oblik iz tipa, če imajo (v slovarju) kvalifikatorje *in, ali, tudi* (prosta, alternativna, manj vredna varianta); če takega kvalifikatorja nimajo, so edine dopustne.

Samostalnik, pridevnik in glagol imajo samostojne preglednice. Kar je v oklepaju, ni razločevalno za podtip, temveč odloča o uvrstitvi besede v podtip.

SAMOSTALNIK

I. NEPREMIČNI TIP

Ž. sp.:

1. lípa -e, rod. mn. -ø; víle víl
(ôvca -e) ovác
stèza (-e)
2. povést -i, or. ed. -jo; bílkošti -i
nít (níti)
3. mísel -sli, or. ed. -ijo; jáslí -i
dèber (-bri)
4. podražítev -tve, or. ed. -ijo
máti -tere -jo
5. dežúrna -e, rod. mn. -ih

M. sp.:

6. korák -a, mest. ed. -u, im. mn. -i, rod. mn. -ov, mest. mn. -ih, or. mn. -i;
/stárši -ev
otròk (otròka) otròci otrók otrócíh otróki
kmèt (kméta) -je
vòl (vòla) /v žépu/ -éh -mí
gròb (gròba) -ôvi
(stèber) -bra
(kolár) -rja
(komité) -êja
(fantè) -éta
finále (-a)
sínko (-a)
slúga (-a)
7. dežúrni -ega

S. sp.:

8. mésto -a, im. mn. -a
(òkno -a) ókna
drevó -ésa
ojé (-ésa)
žrebè -éta

jágnje (-eta)
víme -ena
9. bôžje -ega

II. PREMIČNI TIP

Ž. sp.:

1. zíbel -éli

M. sp.:

2. rászred -éda; im. mn. -i
(sôsed -éda) -je

S. sp.:

3. ráme -éna
(têle) -éta

III. KONČNIŠKI TIP

Ž. sp.:

1. stezà -è, rod. mn. -á in stèz; **nečkè nečák in nèčk**
(pečkà -è) *pečák*
2. debèr -brì, or. ed. -ijo in -ijó

M. sp.:

3. stebèr -brá, rod. mn. -òv in óv, mest. mn. -ih, daj. in. or. dv. stèbroma
(pès psà) -éh
(dèž) dežjà *ps/ò/ma*
/drvà drív, or. *drvmí*

S. sp.:

4. dnò -à, rod. mn. -òv in -óv, mest. mn. -éh, or. mn. -émi, daj. or. dv. -ò/ma;
(tlò -à) *tál* *tlí*
(sencè -à) *sènc in senèc* *sèncema*

IV. MEŠANI TIP

Ž. sp.:

1. vòda -é -i -ó -i -ó; -é -á -àm -é -àh -ámi; -i/-é mn. -áma
(nôga -é) *nóg*
2. stvár -í -i *stvár -i -jó; -í -í -ém -í -éh -mí; -í mn. -éma*
kàd (kadí)
(nóč -i) *nôči* *nôči*

M. sp.:

3. grád -ú, daj. in mest. ed: -u, mn. -òvi^{1/} -òv -òvom -òve -òvih -òvi dv. -òva
(móst -ú) *m ó s t u*
(bóg) -á daj. stil. *b o g ú*
(róg -á) *r o g á*
(lás -ú) *-jé -ø -ém -é -éh -mí,* *lása*

^{1/} /Široki o pred v oz. e pred j po pravilu v pravopisni komisiji. Tako tudi vnaprej./

S. sp.:

4. srcé -á,	daj. in mest. ed. <i>s'cu</i> , or. ed.	-em, im. mn. <i>s'ca</i>
(srebró -á)	<i>srêbru</i>	
(gorjé -á)		-é m
(morjé -á)		stil. <i>m o r j á</i>

Kako se tipi sklanjajo v celoti, tj. kakšne so sklonske oblike za vsa števila, uči slovnica (prim: *Slovenski knjižni jezik 1* ali *Slovenska slovnica*). Tam so obravnavane tudi redne premene osnove (*dekla – dekel, ladja – ladij*) in končnic (*mesto – lice, tož./im – tož./rod. itd.*).

PRIDEVNIK

I. NEPREMIČNI TIP

	prisl.	prim.	prim. prisl.
1. ljubeznív -a -o	-o	-ejši	-eje/-ejše
(míl -a -o)		-ejši*	-êje/-êjše
(splôšen) -šna (-o)		-ejši	-eje/-ejše
tèmen tèrna -o/-ó	-o/-ó	-ejši*	-êje/-êjše
bogät (-áta -o)	-o	-ejši	-êje/-êjše
(visòk -òka -o)	-o	višji	više/višje
slovénski (-a -o)	-o/-i		

II. PREMIČNI TIP

	prisl.	prim.	prim. prisl.
1. dêbel -éla -o,	-o,	-êjši,	-êje/-êjše
(vêlik -íka -o)		v êčji	vêče/vêčje

III. KONČNIŠKI TIP

	prisl.	prim.	prim. prisl.
1. temèn -mnà -ò,	-ó	-êjši;	-êje/-êjše

IV. MEŠANI TIP

	prisl.	prim.	prim. prisl.
1. húd -a -o/ó	-ó	hújši	húje/hújše
stàr (stára -o/ó)	-o/-ó	-êjši	-êje/-êjše
(težák) težka -o/-ó	-ó/-o	téžji	téžje/téžje
(grenák) grénka -o/ó)	-ó/-o	-êjši	-êje/-êjše
tèmen (-mna -o/-ó)	-ó/-o	-êjši	-êje/-êjše

Vse v preglednici navedene sklonske oblike – tudi določna za m. spol ed. – se po mestu naglasa ter kvantiteti in kvaliteti naglašene samoglasnika in [ər] ravna po obliki za im. ed. ž. spola. Pri primerniku se vse oblike ravna po edini zapisani. Vse oblike, ki se ne dajo razbrati iz preglednice, so zapisane v geslu.

Pridevniki na *-ski*, *-ški* in *-čki* imajo stilsko zaznamovano prislovno obliko napravljeno z obrazilom *-i* (*slovenski*).

V končniškem naglasnem tipu imajo dvozložne končnice naglašen zadnji zlog končnice (*temnegà*). Stilsko zaznamovane so v osnovniku vse razen imenovalnika (in enakega mu tožilnika) ed. oblike za moški spol.

V mešanem naglasnem tipu končnica *-ó* v im. ed. s. spola kaže na enako naglasno mesto in kvantiteto in kvaliteto naglašene samoglasnika še v im. in tož. mn. in dv. oblik vseh treh spolov ter v tož. ed. oblik ž. in s. spola. Inačica *-ó* je stilsko neznamovana le v povedkovi rabi (*je čistó*), zaznamovana pa v prilastkovni (*čistó srcé*). Samo tip *-o* se rabi pri določni obliki. Tip *tèmen* je – prav kakor *temèn* – stilsko nevtralen, le prislovna oblika *tèmno* je rahlo stilsko zaznamovana: Naglas *težák* je prosta varianta naglasa *têžek*.

GLAGOL

V okviru posameznih glavnih tipov I A B C, II in III so tipi, označeni z arabskimi številkami, določeni na podlagi glasovnih značilnosti končajev, tj. iztekov nedoločnika (in sedanjika): najprej so glagoli na *-ati*, nato na *-iti*, potem *-eti* ali kako drugače (*delati*, *dvigniti*, *sedeti*, *pasti*). V vrsti IB4 in IB5 je ta posebnost, da pred *-ti* lahko ali sploh ni samoglasnika (*pasti*) ali pa je namesto *-ti* končaj *-či* (*striči*). – Pri tipu IB odloča o pripadnosti k posameznemu tipu tudi kvaliteta naglašene *o* ali *e*: *kláti* – *kóljem* (4); *bráti* – *bêrem* (1), *plêsti* – *plêtem* (5). – V tip IB2 grede tudi glagoli na *-úti* *-újem* (*čúti*) in *-éti* – *-êjem* ali *-ójem* (*déti*, *péti*).

Oblike sedanjika so – kolikor je glede na nedoločnik mogoče – razvrščene po zaporedju *-am* *-im* *-em* *-jem*. (Oblike so na *-jem*, če je pred njimi samoglasnik (*bijem*), če pa soglasnik (*žánjem*), jih je pojmovati kot oblike na *-em*.)

I. NAGLAS NA ISTEM ZLOGU, NE HKRATI NEPOSREDNO PRED *-ti* IN *-m*

A NAGLAS NI NEPOSREDNO PRED *-ti* IN *-m*

1. *délati* **-am** *-aj* *-ajte* *-al* *-ala* *-an* *-ana* *-anje* *-at*
(*blískati* **-am**) *-aj* *-ajte* *-á j t e* *-á l a*
(*glédati* **-am**) *g l è j / g l ê j -te*
2. (*slišati* **-im**) *-ijo* *-i* *-ite* *-al* *-ala* *-an* *-ana* *-anje* *-at*
3. *rézati* *rêžem* *-ejo* *-i* *-ite* *réزال* *-ala* *-an* *-ana* *-anje* *-at*
(*básati* *bášem*) *b a s á j t e*
(*brísati* *bríšem*) *b r i s á l a*
4. *péstovati* **-ujem** *-ujejo* *-uj* *-ujte* *-oval* *-ovala* *-ovan* *-ovana* *-ovanje* *-ovat*
5. *páčiti* **-im** *-ijo* *-i* *-ite* *-il* *-ila** *-en** *-ena**, *-enje*, *-it*
(*búljiti* **-im**) *-ila*

---

* Izglasje podstave se /razen za šumevci in *j/* premenjuje po jotaciji; tako tudi niže /pri glagolih na *-iti* *-em*; enako pri II in III, so pa tudi izjeme/.

6. **dvígniti -em** -ejo -i -ite -il -ila -jen -jena -jenje -it
 7. **vídeti -im** -ijo -i -ite -el -ela -en -ena -enje -et

B NAGLAS NEPOSREDNO PRED -ti, NE PA PRED -m⁵

1. **bráti bĕrem** -ejo/-ó bĕri -íte brál -ála -án -ána -ánje -át
 2. **bíti bíjem** -jejo -j -jte bíl bíla -t -ta -tje -t
 (píti píjem) -j ó píl
 3. **dĕti dĕnem** -ejo dĕni -íte dĕl/dĕl dĕt -ta -tje -t
 (postáti -ném) p o s t á n i p o s t à l -ála -án -ána -ánje
 4. **krásti krádem** -ejo -i -ite -del -dla -en -ena -enje krást
 stil. kràl krála
 (trĕsti trĕsem) -ó -íte
 (stríči strížen) strízi strigel strížen stríč
 (žĕti žánjem) ž è l /ž è l žĕla -t -ta -tje -t
 (vzĕti vzámem) v z ě m i -i t e v z ě l -t -ta -tje -t
 5. **plĕsti plĕtem** -ejo/-ó plĕti -íte plĕtel -tla pletĕn -ĕna -ĕnje plĕst
 plĕtel
 stil. plĕl plĕla
 (pĕči pĕcem) p e k ó p ě c i p ě k e l p ě k l a p e ĉ ě n -ĕna p ě ĉ

C NAGLAS NE NEPOSREDNO PRED -ti IN NEPOSREDNO PRED -m

1. **povĕdati povĕm** -ĕjo/-edó -ĕj/-ĕj -ĕjte -ĕdal -ala -an -ana -anje -at
 2. **vĕdeti vĕm** -ĕjo/-edó vĕdi -íte -vĕdel -ela -en -ena -enje -et

II. NAGLAS NA ISTEM ZLOGU NEPOSREDNO PRED -ti IN -m⁵

1. **ravnáti -ám** -ájo -áj -ájte -ál -ála -án -ána -ánje -át
 (kopáti -ám) kópál kópat
 (dáti dám) dadó dál
 2. **držáti -ím** -ijo/-é drži -íte držal -ála -án -ána -ánje držat
 (ležáti -ím) lĕži lĕžal lĕžat
 (státi stojím) stój -te stál stát
 (spáti spím) spĭ -ite spál spát
 (díšáti -ím) díšan -ana
 3. **žgáti žgĕm** -ĕjo/-ó -i íte -ál -ála -án -ána -ánje -át
 (tkáti tkĕm) tkàl -àt
 4. **dušíti -ím** -ijo/-é dúši -íte -il -ila *-ĕn *-ĕna *-ĕnje -it
 (množíti -ím) mnôži pomnóžil
 (dežíti -ím) deži
 5. **vrtĕti -ím** -ijo/-é vāti -íte -ĕl/-ĕl -ĕla -ĕn -ĕna -ĕnje -ĕt
 (želĕti -ím) žĕli žĕlel žĕlet
 (bedĕti -ím) bedĭ
 6. **strĕti -ĕm** -ĕjo/-ó -i -ite strĕl -la -t -ta -tje strĕt
 (zaĕĕti zaĕnĕm) zaĕĕl -la -t -ta -tje -t
 (dospĕti dospĕm) -ĕl/-ĕl -la -t -ta -tje -t

⁵ Ta skupina ni dokončno sprejeta.

7. *děti dēm -ějo děj/děj -te děl/děl -la -t -ta -tje -t*
 (jěsti jém) jedó jédel -dla jéden -ena -enje jést
 stil. jěl jěla
8. *cvěsti cvetěm -ějo/ó -i -ite -těl -tlà -èn -ěna -ěnje cvěst*
 stil. cvěl cvelà

III. NAGLAS V SAMEM NEDOL. ALI NED. IN SED. NA RAZNIH ZLOGIH

1. *zídati/zidáti zídám -ajo -aj -ajte/-ájte zídal -ála -an -ana -anje/-ánje -at*
2. *vézati/vezáti véžem -ejo -i -ite/íte vézal -ala -ála -vézan -ana -anje -ánje -at*
 (bljúvati/bljuváti bljújem) bljúj -újte
3. *služítí/služítí -im -ijo -i -ite/íte slúžil -ila *slúžen *-ena *-enje -it*
 (blódtí/blódtí -im) blódi blodíte blódil blódit
4. *dahnítí/dáhniti -em -ejo -i -ite/íte dáhnil -íla dáhnjen -jena -jenje -it*
5. *trepetáti trepěčem -ejo -i -ite trepetàl -ála -án -ána -ánje -àt*
 (peljáti pěljem pělji -íte pěljal pěljat
 (oráti órjem) orál orát
 (sejáti séjem) sěj/sěj -te sejál seját
6. *kupováti kupújem -újejo -új -újte -ovàl -ovála -ován -ovánje -ovát*
 (kováti kújem) kovál kovát
7. *rozuméti razúmem -ejo razúmi -ite -el -éla -úmljen -ljena -ét*
8. *točítí tóčim -ijo tóči -íte tóčil -íla *tóčen *-ena *-enje tóčit*
9. *krenítí krénem -ejo kréni -íte krénil' -íla krénjen -jena -jenje krénit*

Kako se najde glagolski tip, če imam nedoločnik in sedanjik, naj ponazorim z glagoli *rěči – rěčem, zavréti – zavrěm, sezúti – sezújem, snováti – snújem, pokosíti – pokosím, písati* tudi *písati – pišem, vozíti – vózim*.

Rěči rěčem: nepremični glavni tip (I ali II), naglas neposredno pred *-či*, ne pa pred *-m* (torej IB), naglašena samoglasnika široka (torej 5), ker na *-či*, njegov podtip (*pěči*); skupaj: *IB5 pěči*.

Zavrěti -ěm: nepremični glavni tip (I ali II), naglas neposredno pred *-ti* in *-m* (torej II) končaj *-rěti -ěm* (6); skupaj: II 6 *strěti*.

Sezúti -újem: nepremični glavni tip (I ali II), naglas neposredno pred *-ti*, ne pa pred *-m* (torej IB), sedanjik na *-jem* (torej 2); = *IB2 bíjem*.

Snováti – snújem: premični glavni tip (III), končaja *-ováti – -újem* (= 6); skupaj: *III6*; po podatku iz zaglavja (*snováł*) vem, da gre za podtip *kovati*.

Pokosíti -ím: nepremični glavni tip, (I ali II), naglas neposredno pred *-ti* in *-m* (torej II), končaj *-ítí -ím* (3); skupaj *II4 dušiti*, pri čemer pa za oblike na *-en -ena* in *-enje* upoštevam premeno po jotaciji, torej *pokošen* itd.; v zaglavju gesla sem prebral obliki *pokôsi* in *pokôsíl*, torej gre za podtip *množítí pomnóžil*.

Písati tudi *písati pišem*: premični glavni tip (III), dve obliki nedoločnika (= prvi del preglednice), končaja *-ati -em* (= 2); skupaj: *III2*.

Vóziti – vózim: premični glavni tip (III), ena oblika nedoločnika (= druga polovica preglednice), končaja *-ítí -ím* (= 8), z upoštevanjem jotacije pri oblikah na *-en -ena* in *-enje*; skupaj: *III8*. Besede z dvema naglasoma uvrščamo v posamezne tipe na podlagi zadnjega naglasa.

II. BESEDNE VRSTE

BESEDNOVRSTNA VPRAŠANJA SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA*

Po tradicionalnem pojmovanju je slovenskih besednih vrst 9: samostalnik, pridevnik, zaimek, števniki, glagol, prislov, predlog, veznik in medmet (prim. npr. Slovensko slovnico štirih avtorjev – dalje SS¹¹ – ali SSKJ). Teoretično razmejevanje posameznih izmed teh besednih vrst seveda takoj pokaže veliko šibkih točk te besednovrstne klasifikacije.

Zlasti nejasen je status zaimka, števnik in prislova.

1 Pri zaimku ima npr. priznan status zaimka slovarska enota *ta ta to*, ne pa tudi prislovi iz istega korena, npr. *tam, tu, tja*. Poleg samostalniških in pridevniških zaimkov bi bilo treba ločiti še prislovne. Potrditev za to vidimo npr. v skladenjski istofunktionalnosti, recimo v oziralnem podredju: *Kogar se bojiš, tega ne ljubiš, Kakršna setev, takšna žetev, Kjer osel leži, tam dlako pusti* (v vseh treh primerih imamo soodnosne pare: *kogar – tega, kakršna – takšna, kjer – tam*). Omahovanja v pojmovanju števnik so pri nas v povojni dobi sicer odpravljena, saj se kot števniki obravnavajo samo t. i. pridevniške besede, tj. glavni, vrstilni, ločilni in množilni števniki (npr. *pet, peti, peter, peteren*), ne pa tudi prislovni (npr. *petkrat, petič* – pri Brezniku 1934 ponavljalni) ali izrazi tipa *enkrat* in t. i. nedoločni¹² (po Brezniku) števniki kot *mnogo, malo* ipd. Toda ali je s tem vprašanje tudi res rešeno? In pri prislovih smo po vojni dobili relativno obširno in podrobno obravnavo že v Slovenski slovnici 1947, toda očitno je, da so besede, ki jih obravnavamo kot prislove, vsaj dveh besednih vrst: eno so res prislovi, npr. *doma, počasi, tako, veliko, zato* (njihovi vprašalni ustrezniki so *kje, kako, koliko, zakaj*), drugo pa so izrazi kot *že, tudi, le, morda* ipd., izrazi brez vprašalnih ustreznikov in torej druga besedna vrsta (jaz jih imenujem členke). (Tu nisem niti omenjal »prislovov« stare slovnice, ki so očitno medmeti.)

V resnici so problemi tudi pri glagolu: pri tem je jasno, kaj je njegovo jedro (npr. oblike kot *delam, delaj, delal*), ni pa glagol jasno razmejen ne nasproti pridevniku ne nasproti samostalniku (prim. *uspel, hrepeneč* ipd. na eni strani in *delanje* na drugi).

2 Spričo teh in podobnih drugih vprašanj, ki sem si nanje moral kot predavatelj slovenskega jezika neprestano odgovarjati, sem prišel do naslednjega pojmovanja besednih vrst: V slovenskem jeziku obstajajo 4 velike besedne (makro-) vrste: samostalniška in pridevniška beseda (obe sklonljivi), glagol (spregljiv) in prislov (nespregljiv, nesklonljiv, pač pa deloma pregiben); poleg tega je še 5 besednih vrst: členek, predlog, veznik, medmet

* Referat s slavističnega zborovanja sept. 1974 v Ljubljani.

¹¹ Mišljena slovenska slovnica sploh, posebej po izdaji 1956 oz. 1964; SSKJ je Slovar slovenskega knjižnega jezika I, 1970.

¹² Nedoločne števnike je seveda treba ohraniti.

in predikativ (zadnje je nepregibna besedna vrsta /razen izjemoma *rad -a -o* oz. če k njemu štejemo še opisne deležnike/, eventualno z obliko za srednji spol ednine, npr. *tiho* v zvezah kot *tiho biti/sem*).

V kateri predelek te besednovrstne klasifikacije nam je staviti tradicionalni vrsti zaimkov in števnikov? Zaimke nahajamo kot t. i. relativno končno množico v okviru samostalniške oz. pridevniške besede in prislova (eventualno tudi glagola, če pomislimo na gl. *onegaviti*)^{3/}. Prikazano na črtežu:

	Samostalniška beseda	Pridevniška beseda	Prislov	Glagol
nezaimenska	<i>miza</i>	<i>lep</i>	<i>lepo</i>	<i>delati</i>
	<i>lepota</i>	<i>prvi</i>	<i>prvič</i>	<i>prvačiti</i>
	<i>železo</i>	<i>pekoč</i>	<i>pekoče</i>	<i>švigniti</i>
	<i>gorovje</i>	<i>pet</i>	<i>petkrat</i>	<i>ahati</i>
	...	...	...	
	...	...	...	...
zaimenska	<i>kdo – kaj</i>	<i>tak</i>	<i>kako</i>	<i>onegaviti</i>
	<i>jaz, ti, on</i>	<i>kateri</i>	<i>katerikrat</i>	
		<i>čigav</i>		

Izraz nezaimenski pomeni pri samostalniški besedi več stvari: prvotni samostalnik (*miza*, *železo* – nemotiviran; *lepota* – izpeljana, tvorjena), drugotni samostalnik (*dežurni*, *tvoj*, *eden* – konveržno tvorjeni). (Konveržno izpeljani ali tvorjeni so tisti, ki imajo, čeprav preidejo v drugo besedno vrsto, iste končnice kot prvotno, npr. *dežurni*; ali jih prvotno nimajo, pa jih dobijo, npr. *a a-ja*; ali pa jim prvotne končnice v novi vlogi nehajo učinkovati, npr. *bomba* v primeru *bomba film*.) Nezaimenska pridevniška beseda je še bolj raznolika: je ali prvotni pridevnik (*lep* – nemotiviran, *človeški* – tvorjen), prvotni deležnik (*usahel*, *vstopivši*, *prepečen/ubit*, *pekoč* – vsi so motivirani), prvotni števnik (*pet* – nemotiviran; *peti*, *peter*, *peteren* – motivirani) ali pa drugotni pridevnik (pridevniška beseda) (*poceni*, *bomba*, *več*, *rdeč* – vsi konverzni). – Kaj pomeni zaimenski, ni potrebno razlagati.

Pri samostalniški besedi je treba obravnavati vse njene slovnične (formalne) značilnosti tako v slovnici kot v slovarju. Pri nas (konkretno v SSKJ) ni zaznamovana živost, pri zaimenskih samostalnikih pa bo treba zaznamovati tudi kategorijo človeškosti.^{4/} Prav koristno bi bilo jasno zaznamovati tudi vrsto samostalniških besed, pri nezaimenskih števnost (in sicer tako, da bi označevali neštevne samostalnike – pojmovne, snovne, skupne), pri zaimenskih pa npr. osebne, vprašalne, oziralne itd. Prvo se sedaj le deloma označuje z razlago, npr. pri *dobrota*: »lastnost dobrega, dobrosrčnega človeka«; po naše bi bilo torej prav takó: *dobrota* ... poj. 'to, da si/se je dober' ...; štev. *nikoli ji ne bom povrnil vseh dobrot*. Podobno tudi pri snovnih in skupnih imenih. Pri ponazoritvi bi po možnosti navajali tudi primere s števnikmi, ker so pri neštevni samostalnikih dokaj povedni.

(Še drobna pripomba k besedi *brat*: V SSKJ se v podgeslu navaja brez oznake *brate*; označuje se samo stilno z ekspr., ne pa besednovrstno. Ta oblika seveda ni nič drugega kot zvalnik, in zato ne zasluži podgesla, pač pa verjetno zaznambo v zaglavju geselskega članka.)

^{3/} Seveda je tudi povedkovnik lahko zaimenski: *Zadnje čase sem bolj tako*.

^{4/} Seveda pa človeškost zajema samostalniško besedo sploh: *kdo, on – fant, Prešeren*.

3 Pri pridevniški besedi se je treba pomuditi dalj časa, ker pri njej ni enotnosti glede mnogega (mislimo npr. na SS, SSKJ in moj SKJ).

3.1 En problem, se zdi, so konverzne pridevniške besede. V SSKJ smo zastoj iskali pridevnik *bomba* (zveze *bilo je bomba*, *bomba film*), da pa slovar ta tip konverzije samostalnika le pozna, nas je prepričala beseda *gala* z oznako prid. (pravilno obravnavana v posebnem geslu). Prav napačna pa je rešitev poimenovanj sestavin tipa *vikend hiše* (iz SSKJ se širi deloma tudi v druge spise). Da ima slovar tu v mislih nekako konverzijo prvega samostalnika v pridevnik, se vidi iz poizkusnega snopiča slovarja (in na njegovi teoriji temelječega članka T. Korošca), le da je bila v slovarju prvotna besednovrstna kvalifikacija zamenjana s skladijsko, ki pa je prav tako neustrezna (prvotno »nesklonljivi pridevnik«, nato »nesklonljivi prilastek«). Vendar besede kot *vikend* v *vikend hiša* niso prilastki, saj nepridevniški prilastek stoji v slovenskem jeziku po definiciji desno od odnosnice; *vikend* v teh besedah ni nič drugega kot nesamostojna besedotvorna sestavina zloženke (kakor je – z nekim omahovanjem – ugotovila že kritika poskusnega snopiča – B. Pogorelec, JiS 1964), in se torej v stavčni analizi ne razčlenjuje na sestavine, kakor se tudi *živinozdravnik* ali *avtocesta / avto cesta* ne. (Algoritem za nastanek teh zloženek je: *hiša za vikend* – *hiša vikend* – *vikendhiša*.)

V tako velikem slovarju, kot je SSKJ, bi bile lahko označene tudi posamezne vrste pridevniških besed; pri nezaimenskih (kakor tudi pri zaimenskih) bi bilo treba tradicionalnim trem vrstam (kakovostni, vrstni, svojilni prid.) dodati še četrto (količinski pridevniki), npr. *lep*, *slovenski*, *bratov*, *mnog/veliko*. Sedaj je v slovarju (posredno zaradi pomenske določitve) zaznamovan le svojilni pridevnik. Da so to realne in važne kategorije, se vidi že po njihovih zaimenskih ustreznikih: a) *kakšen*, *kolikšen*, b) *kateri*, *katere vrste*, c) *čigav*, č) *koliko* (*kolik*).

3.2 Prav posebno ponesrečena je v SSKJ obravnava količinskih pridevnikov, zlasti konveržno nastalih iz enako se glasečih prislovov. Za primer vzemimo besedo *dosti*, ki ima v SSKJ kvalifikator prislov. Ponazarjalni primeri za ta »prislov« kot *dosti dreves*, v *dosti primerih*, *dosti sadja in zelenjave* so napačni, saj tu *dosti* ni prislov, ampak pridevniška beseda¹⁵¹ (že Trubar jo je, kakor števnike, tudi sklanjal, npr. z *dostimi besedami*). Beseda *dosti* je prislov v primerih kot *Janez dosti dela*, *dosti poškodovan*, *dosti bolje*, torej tedaj, ko določa glagol, ali pridevnik, ali prislov. Za kaj gre v primerih kot *Zdaj mi je dosti*, bi bilo seveda treba šele ugotoviti, ker se v takem položaju pridevniška in prislovna oblika nevtralizirata (po mojem gre za pridevnik v nevtralizirani, tj. obliki za srednji spol, kot jo imamo tudi sicer pri brezosebosti, npr. *zdelo se mi je*, *temno je bilo*)¹⁶¹. Take primere bi bilo najbolje obravnavati v dveh samostojnih geslih (kakor je obravnavan npr. *dežurni* -ega m drugje kot pridevnik *dežurni* -a -o), najmanj pa bi morala biti prislovna raba obravnavana v podgeslu (ali narobe, če se da dokazati, da gre derivacija od prislova k pridevniku).

Sedaj se ustavimo še ob pridevniških besedah tipa *deset*, tj. ob glavnih števnikih (v uvodu SSKJ mestoma napačno imenovanih samostalniški, tako najprej v geslu tudi obravnavanih). Kakor kaže strukturna analiza, so take besede v slovenščini pridevniške (v SSKJ na enem mestu tako tudi imenovane). V slovarju bi torej morala biti najprej obravnavana njihova pridevniška vloga (kot pri vseh preostalih pridevniških besedah), šele nato pa samostalniška, v SSKJ pa je ravno narobe, npr. pri *deset* so najprej primeri kot *pet in pet je deset* ali *kaj more eden proti desetim*, šele nato pa *deset prstov* ali *knjiga v deset(ih) zvezkih*. (V resnici imamo tudi tu še večjo zmedo: prva raba se pravilno imenuje samostalniška (besednovrstni izraz),

¹⁵¹ Ne velja za zadnji zgled: pri njem gre za posamostaljenje besede *dosti*.

¹⁶¹ Torej povedkovnik.

druga pa prilastkova (skladenjski izraz); prilastkova verjetno le zato, ker ima slovar glavne števnike za samostalnike, ki bi stali kot prilastki levo od odnosnice, kar je za količjak resnega poznavalca slovenske skladnje nesmisel.

Neustreznosti pa je pri glavnih števnikih še več: ali je *deset* v zvezi *pet in pet je deset* isto kot v *kaj more eden proti desetim* in spet različno kot v *z nekaj deset možmi*? In *z nekaj deset možmi* isto kot v *deset prstov*? Seveda je tu veliko napačnega: *deset* v prvem primeru je nesklonljiv samostalnik (tako bi bilo tudi v primeru *z nekaj deset mož*, nastal s konverzijo iz zvez kot *vrednost deset oz. skupina desetih ljudi*; v drugem primeru gre za posamostaljeni sklonljivi števniki; v *deset prstov* pa je števniki pravi levi pridevniški prilastek (prim. razliko: *število/številk ... deset/ena* proti *deset ljudi/en človek*). Pri glavnih števnikih moramo torej računati s tremi stvarmi: pridevniški števniki (*deset ljudi*), s posamostaljenim prid. števnikom (*proti desetim*) in s t. i. števnim števnikom, ki je nesklonljiv sam. s. spola (srednjega vsaj v primerih, kot jih obravnavamo tu) (*pet in pet je bilo in je deset*).

Kakor pri pridevniških besedah sploh nahajamo v SSKJ tudi pri števnikih le splošno oznako štev., ki je nezadostna: števniki bi morali biti zaznamovani kot glavni, vrstilni, množilni, ločilni, nedoločni. Ta terminološka pomanjkljivost vsaj pri nekaterih vrstah števnikih izhaja iz pojmovne neizčiščenosti glede ustrezne problematike in ima negativne posledice ne le za slovar, ampak tudi za pedagoško prakso. Na mislih imam ločilne števnike tipa *dvoj/četver*: SSKJ jih pravilno razvršča v po dve gesli, tako da imamo na enem mestu obravnavano npr. *dvoje*, na drugem pa *dvoj -a -e*, slovnična oznaka pa je v obeh primerih le štev., le da v prvem primeru z dodatkom neskl. (kar pa v resnici ne drži, saj se primeri kot *dvoje vrat* lahko sklanjajo: *dvojih vrat* itd.). Morda bi bilo prvo obliko (samo oblika, identična z obliko za srednji spol) dobro imenovati skupinski števniki, drugo (trooblikovno glede na spol) pa vrstni števniki.

Raba obeh vrst ločilnih števnikov (če ostanemo pri skupnem poimenovanju za oboje) še zmeraj ni jasno določena. Tako se nam ne zdi, da ne bi bilo za tip *dvoje* s SSKJ pravilno ponavljati, da zaznamuje skupino dveh enot tudi pri množinskih samostalnikih: primeri kot *dvoje ust/vilic/vrat* pomenijo vendar tudi enostavno to, da je imenovano po dvakrat dano, saj je raba drugega tipa (*dvoja usta, dvoje vilice*) vendar dvoumna, ker ne vemo, ali gre samo za tolikokratno danost (navadno gre res za to) poimenovanega pasameznega, ali pa za tolikokratno danost skupin poimenovanega; tudi *dvoje čevljev* ni nujno 'dva para čevljev', prej le 'dva čevlja' oz. 'skupina dveh čevljev'. Tudi v primeru kot *imela sta dvoje otrok* ni mišljena različnost štetega, temveč le skupina (kdo bi pa imel dva čisto enaka otroka?).

Ločilni števniki so po vsej verjetnosti nastali zato, da so se lahko šteli neštevni samostalniki in skupine števnih (poleg množinskih), samo tip *dvoje* pa lahko izraža tudi skupnost/skupino: pri števnih samostalnikih nasproti glavnim, pri neštevnikih itd. pa nasproti vrstnim. – V besednih zvezah, kot so *na dvoje preklati, vsega imam po dvoje*, pa ne gre za prislove, temveč je tu števniki rabljeni posamostaljeni: prim. *na dvoje* = *na dva dela*, *po dvoje ljudi* = *po par ljudi*. Prislovna je tu eventualno le cela taka zveza, to pa je že frazeologem, ne posamezna beseda, konkretno števniki *dvoje*.

3.4 Deležniški pridevniki. Komu bo pač že znano, da delimo to, kar se v slovenski slovnici daje pod imenom deležnik, v *dvoje*: na eni strani so deležja (nepregibne oblike), na drugi pa deležniki (pregibne oblike), prim. *sedeč/sede* ali *kupujoč/kupovaje* proti *sedeč -ega* itd. Deležnike je primerno nadalje deliti v dve skupini: v prvi so taki, ki se pregibajo samo v spolu in številu (taka sta opisni tvorni in trpni deležnik, prvi na *-l*, drugi na *-n/-t*), v drugi

skupini pa so deležniki, ki se lahko tudi sklanjajo (in eventualno tudi stopnjujejo), npr. *uspel -ega, seseden -ega, speč -ega, vstopivši -ega*. Opisna deležnika sta (kot tudi deležja) obliki, ki sodita v strogi okvir glagolskih oblik, drugi deležniki pa so pridevniki in bi jih bilo treba v slovarju navajati v posebnih geslih (sedaj so sklonljivi deležniki obravnavani kot podgesla, deležniki na *-č* (in mestoma tudi drugi, prim. glagol *gledati*) pomešano z deležjem, npr.: podgeslo *branèč -éča -e: padel je, braneč domovino*. (Tu ne gre za rabo pridevniškega deležnika, ampak za deležje, ki mu ne moremo pripisati m. spola ednine, kar je v slovarju de fakto objektivno storjeno.)

3.5 Preden se poslovimo od pridevniške besede, si oglejmo še zaimenske vrste (v SSKJ so kvalificirane samo z zaim., kar nikakor ne zadošča, saj jih še SP 1962 večinoma natančno določa, prim. *čigar, svoj, tvoj, kateri, neki, nekaj* ipd. proti *moj, nekateri* ipd.). Po našem bi bilo treba te kvalifikacije v slovarju (in naši zavesti) napraviti še natančneje, ne pa da so praktično odpravljene. Mislim, da se je to zgodilo zopet tudi zaradi nezadostne teoretične ozaveščenosti (ali iz nestrokovnega ozira).

Tudi pridevniški zaimki so – kakor pridevniške besede – četveri, tj. kakovostni (prim. *kakšen? – kakršen – nekajšen – kakšen – nikakršen – takšen*, tako še *kolikšen*), vrstni (prim. *kateri? – kateri – neki – kateri – noben – ta/tisti/oni*), svojilni (prim. *čigav? – čigar – od nekoga – čigav – nikogaršnji – moj*) in količinski (prim. *koliko? – kolikor – nekoliko – koliko – nič toliko*). To je vodoravna razdelitev, navpična pa je še bolj pomanjkljiva, saj imamo med nedoločnimi zaimki v tradicionalnem pojmovanju tako različne enote, kot so v vodoravni kakovostni vrsti *nekakšen – kakšen – nikakršen – marsikakšen* (isto je tudi pri t. i. nedoločnih samostalniških zaimkih). Mislim, da bi tudi mi v Sloveniji tu lahko sprejeli poleg specifičnih razlikovanj še posebna imena zanje: *nekakšen* bi bil nedoločni (ali zaimek z *ne-*), *kakšen* (poljubnostni, nedoločni brez *ne-*), *nikakršen* nikalni (ali zaimek z *ni-* ali *nob-*), *marsikakšen* morda mnogostni (sicer zaimki z *marsi-*). Taka poimenovanja bi imela blagodejen učinek tudi na pedagoško prakso, ne le na jezikoslovno teorijo. (Če bi se npr. bolj zavedali poljubnostne kategorije zaimkov, gotovo ne bi prodajali v istem košu vprašalnih in nedoločnih zaimkov, kot sedaj v SSKJ pri *čigav: čigava roka je to; ne vem, ali je to tvoje ali čigavo* (manjkajo primeri kot *bo že čigav*).

4 Glagol. Kakor se vidi že iz dosedanje obravnave, bi med glagolske oblike šteli nekaj manj enot, kakor se tradicionalno dela: mednje ne bi šteli deležnikov istodobnosti, preddobnosti, stanja in sklonljivih trpnih z ene strani, z druge pa ne glagolnika (tega ima v posebnem geslu vedno tudi SSKJ), tako da bi glagolske oblike bile samo naslednje: sedanjik (oba naklona in načina), velelnik (oba načina), deležje za istodobnost (oba načina) in preddobnost, tvorni in trpni opisni deležnik, nedoločnik (oba načina), namenilnik, preteklik (dva naklona in deloma načina), prihodnjik in predpreteklik (oba načina). Zaradi povedanega deležij, kolikor so redno tvorjena (in niso postala npr. prislovi kakor recimo *molče*), ne bi navajal v posebnih (pod)geslih, seveda pa tudi ne pomešano z deležniki, ampak le v ponazarjalnem gradivu vsakega glagola, če so dovolj pogosti. V ponazarjalnem gradivu (in enako v učnem procesu) bi se moralo bolj paziti na sorazmerno pogostnost rabe posameznih glagolskih formemov. Sedaj ima v SSKJ človek vtis, da je premalo rabe trpnika, deloma pa je obravnavan na napačnem mestu, to je v podgeslu deležnika na *-n/-t* (kolikor ne gre za trpnik na *se*); premalo je tudi primerov pogojnika. Pregled glagolov *brati, braniti* in *gledati* kaže približno naslednjo sliko (pred ulomčno črto so tvorne, za njo trpne oblike): nedoločnik

55/0, povedni sedanjik 50/3/1 (zadnja številka je brezosebnotrpana), preteklik 29/0, velelnik 8/0, opisni del. na *-n* 5, prihodnjik 3/0, deležnik na *-č* 3/0, deležje na *-č* 2/0, deležje na *-e* 2/0, namenilnik 2. Zanimivo bi bilo videti, koliko tako eksemplificiranje na sploh odraža realno pogostnost razvrstitve posameznih oblik (doslej to v slovenščini niti poskusno še ni obdelano). Iz tega, kar je bilo povedano o pravih glagolskih oblikah, sledi, da je v dosedanji obravnavi glagolskih gesel še precej nedoslednosti, tako tudi v SSKJ: primeri za trpnik se ne morejo izločati izmed ostalih primerov v posebno podgeslo (pri gl. *gledati* npr. *to vprašanje je gledano z očmi otroka*); sem spadajo tudi primeri za t. i. brezosebno trpno rabo (v slovarju brezosebno-prislovna raba, npr. *hiša je na levi strani, gledano od postaje* – prim. tvorno/trpna varianta *če se gleda od postaje*). V podgeslu bi ostali torej le obsamostalniški ali posamostaljeni deležniki (*zaničevani narod oz. obtoženi*); primer za *gledati* bi bil *veliko gledana predstava*.

Pri glagolu so poseben problem še dvojnice tipa *braniti* – *braniti se*; v SSKJ je *braniti se* obravnavano kot podgeslo, moralo pa bi biti v posebnem geslu. Prim. še jasnejši primer *ubiti koga ali kaj* proti *ubiti se* (tako rekoč sam od sebe; tak *se* bi se lahko v mnogih primerih imenoval procesualni). Prim. še: *razbiti steklenico* (z možnostjo pretvorbe v trpnik – *steklenica je (bila) razbita* proti *steklenica se je razbila* (izraženost stanja v trpniku homofoni obliki: *steklenica je bila razbita*).

5 Na koncu si oglejmo še problematiko členka, ki smo jo uvodoma že nakazali. Tradicionalni slovnici je členek nekaj, kar bi moderno imenovali morfem, tj. del besede, večinoma niti ne prosti (prim. Ss 1964, 280: prosti členki *si, ga, jo* – prosta ali neprosta *li/-le* in *koli/-koli*, neprosti *le-/-le, -r/ər; -j, -da, -kaj, -ti*). Tu gre za precejšnjo zmešnjavo, saj je večina teh enot, kot rečeno, na ravni morfemov, in sicer besedotvornih. Členek je gotovo samostojni vprašalni *li*, verjetno še *se, si, ga* kot v primerih *gorje si ga mu, gorje se ga babnici, bog ga bodi zahvaljen* (prim. nasprotja *gorje mu/babnici, bog bodi zahvaljen*).

V sodobnem jezikoslovnem pojmovanju je členek besedna vrsta, ki se od prislova loči – preprosto povedano – po tem, da nima vprašalnice, tj. ne daje obvestila o kraju, času, načinu itd., ampak le o odnosu do vsebine povedi ali njenega dela, in torej tudi ni stavčni člen. Take besede so v naši tradicionalni slovnici imenovani poudarni in miselni prislovi (kolikor se tam na koncu ne mešajo z medmeti, t. i. zvalnice) in le deloma še členki, kot smo videli ravnokar. SSKJ razodeva s slovničnim kvalifikatorjem prisl. npr. pri besedah, kot je pritrtilnica *da*, nepotrebno nizko teoretično raven; vsaj v takih, povsem jasnih primerih, bi bil lahko zapisal kvalifikator členek. – Sicer pa imamo tudi členke, ki imajo enako glasovno podobo kot vezniki; npr. členek *da* (*Da bi že bilo vsega konec 'naj bi bil/bodi'*), kar ima SSKJ za veznik (prim. *Da nisi Jerajev, Da te ni sram*). – Členke sem glede na pomen na kratko prikazal v članku *Kratko oblikoslovje slovenskega knjižnega jezika* (Sjlk Iz, 1974, 48).

6 Iz vsega, o čemer smo govorili, se vidi, kje smo v teoriji besednih vrst. Posledice teh spoznanj se bodo prej ali slej morale videti z ene strani v naših vodilnih (in drugih) jezikoslovnih delih in priročnikih, z druge strani pa seveda tudi v naši pedagoški praksi.

LITERATURA

- A. Breznik, *Slovenska slovnica za srednje šole*. Četrta, pomnožena izdaja. 1934.
- A. Bajec, R. Kolarič, M. Rupel, (J. Šolar), *Slovenska slovnica 1956*. (Predelana izdaja je l. 1964.)
- Slovenski pravopis*, 1962.
- J. Toporišič, *Slovenski knjižni jezik*: 1, 1965; 2, 1966 (3. izd. 1974), 3, 1967; 4, 1970.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika*, 1970.
- J. Toporišič, Samostalniška beseda. *Linguistica* XII, 1972 (izšlo 1974), 301–314.
- Kratko oblikoslovje slovenskega knjižnega jezika. *Slovenski jezik, literatura in kultura, Informativni zbornik*, Ljubljana 1974, 29–50.
-
- Prva objava v JiS 20 (1974/75), 33–39.

ŠE K TEORIJI BESEDNIH VRST, POSEBNO POVEDKOVNIKA

1 Novejše jezikoslovje pri nas¹ uveljavlja za slovenski knjižni zborni jezik 9 besednih vrst: 5 predmetnopomenskih (samostalniške, pridevniške, glagolske, prislovne, povedkovniške), 3 slovnične (predložne, vezniške, členkove) in še medmet.²

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX
<i>človek</i>	<i>star</i>	<i>delam</i>	<i>daleč</i>	<i>všeč</i>	<i>na</i>	<i>in</i>	<i>le</i>	<i>oh</i>
<i>miza</i>	<i>gozden</i>		<i>jutri</i>	<i>kazno</i>	<i>iz</i>	<i>da</i>	<i>pač</i>	<i>cin</i>
...	...				...	<i>čeprav</i>		<i>švrk</i>
<i>kdo</i>					<i>vzdolž</i>			
<i>jaz</i>	<i>tak</i>		<i>tam</i>	<i>kako</i>				
...								
<i>dežurni</i>								
<i>ta</i> ³								

Te besedne vrste imajo tudi svoje besednozvezne (stalne in nestalne/sprotne) ustreznike, poleg tega pa še stavčne. Najprej besedne zveze:

I SAMOSTALNIŠKE

črno zlato
ptica pevka
sedež modrosti
vladar brez kraljestva

II PRIDEVNIŠKE

dobrega srca
dober kot kruh
sit življenja
bel prebel

III GLAGOLSKKE

potegniti kratko
vršiti popravila
delati greh
dati vetra

¹ Jože Toporišič: obravnave besednovrstnih vprašanj v *Slovenskem knjižnem jeziku* 1 (1965), 2 (1966), 3 (1967) in 4 (1970); *Kratko oblikoslovje slovenskega knjižnega jezika, SSJLK, Informativni zbornik*, 1974, 29–50; *Samostalniška beseda, Linguistica XII/1972* (izšlo 1974), 301–314; *Besednovrstna vprašanja slovenskega knjižnega jezika, JiS 1974/75*, 33–39; *Slovenske zaimenske besede, JiS 1974/75*, 117–119; *Esej o slovenskih besednih vrstah, JiS 1974/75*, 295–395 (bilo napisano za komisijo mednarodnega komiteja za proučevanje slovnične strukture slovanskih jezikov in izšlo v ustreznem zborniku v Makedoniji); *SS 1976 v oblikoslovju in nauku o frazah (besednih zvezah)*. – O frazeoloških vrstah prim. K izrazju in tipologiji slovenske frazeologije, *JiS 1973/74*, 273–279.

² Ta delitev je po moji volji uveljavljena v F. Žagarja *Našem jeziku* 8, Založba Obzorja 1978, str. 72–73, /zatem pa še v *Našem jeziku* 6 in 7 ter v *Slovenski slovnici in jezikovni vadnici* (v njej imam 20-odstotni avtorski delež), prva izdaja l. 1985, deseta, prenovljena, pa 2001/.

³ Stolpčna ureditev pri samostalniški besedi: prvotni (netvorjeni ali tvorjeni) samostalniki, nato zaimenski in na koncu izpridevniški konverzni; analogno pri drugih besednih vrstah. Pri povedkovnikih so na začetku samopovedkovniki nato tudi povedkovniki (zadnjim bi kazalo dodati še tip *tema, mráz*); pri predlogih so po razmiku nepravilni.

<i>človek, ki se je izgubil</i>	<i>od hudiča</i>	<i>gledati skozi prste</i>
...	...	...
<i>stafo in mlado</i>	<i>živ in zdrav</i>	<i>prositi za odpuščanje</i>
<i>ogenj in voda</i>	<i>bodi stara bodi mlada</i>	<i>hoditi po prstih</i>
<i>ponižani in razžaljeni</i>	<i>tak ali drugačen</i>	<i>biti bog in batina</i>
<i>to in ono</i>	<i>živ ali mrtev</i>	<i>biti zraven</i>
<i>ti pa jaz pa židana marela</i>	<i>bolj živ kot mrtev</i>	<i>biti tako</i>

IV PRISLOVNE

lepo počasi
na veke vekov
po (vsej) sili
na debelo
lepo, da ni mogoče povedati

...

še in še
zlepa ali zgrda
nikoli in nikdar
tu in tam
tako ali drugače

VII VEZNIŠKE

kljub temu da
ne glede na to da
tudi če
če prav
potem ko
zato da
ne le – ampak tudi
tako – kakor tudi

V POVEDKOVNIKOVE

ne krop ne voda
živ in zdrav
po godu
pri srcu
malo čez les

nor na kaj

VI PREDLOŽNE

s pomočjo
ob priliki
v svrho
iz razloga
po načinu
glede na
z ozirom na

VIII ČLENKOVE

na videz
po vsej priliki
po mojem mnenju
čisto mogoče
brez dvoma

po vsej verjetnosti
po pravici

IX MEDMETNE

bog nebeški
joj prejoj
strela gromska

Ponazoritve stavčnih (tudi polstavčnih) zvez:

I SAMOSTALNIŠKE

kar je res (je res)
česar se oči bojijo (to roke storijo)
da ne smem (si ukazala)
če boš to vedel (bo dovolj)
kaj se je zgodilo (nisem vedel)
ali je res (ni tako važno)
(Ni vedel) zakaj je to storil
hoteti napraviti vse najboljše je ...

IV PRISLOVNE

kjer je sloga (je moč)

II PRIDEVNIŠKE

(človek) ki je zgubil prepričanje
(misel) da ni več izhoda
(vprašanje) ali/če je res tako
(negotovost) kdo je vsega kriv
(on) ki je sam bil ljubi moj
(misel) zakaj je to storil
(človek) s čigar sinom si se srečal
(volja) napraviti vse po svoje

V POVEDKOVNIŠKE

(Leto je bilo) kot si ga je le želeti

ko se je znočilo (je prišla megla)   (Ščuka je) *kar je v gozdu volk*
čeprav vem (ti ne povem)
da bi jo spet videl (bi ...)
če pomislim nanj (me strese)
kot bi mignil (so vse pojedli)
ker sam nimam (ti ne morem pomagati)
sedeč za mizo (je bral časopis)

VIII ČLENKOVE

ne (to ni res)
da (tako je bilo)
seveda
se razume (da bom šel)
čisto mogoče je (da je tako)
po pravici povedano

IX MEDMETNE

oh,
juhuhu
dober dan
da bi ga vrag
strela vendar

2 Zlasti pri mnogooblikovnem glagolu se ponuja v razmislek vprašanje, zakaj toliko oblik in kaj so v razmerju do drugih (v glavnem predmetnopomenskih) besednih vrst. Ali so morda le njihove delne množice?

V nekaterih primerih odgovor na zastavljeno vprašanje sploh ni težak: glagolnik je splošno priznana samostalniška beseda.⁴ – Deležniki (v našem pojmovanju, tj. kot besede, ki so lahko treh spolov in nastopajo v šestih sklonskih oblikah, načeloma tudi v treh številih) so gotovo pridevniške besede, le da temu ne ustreza opisni deležnik na *-l* (in enako »skriti« trpni opisni na *-n/-t*).⁵ – Kaj sta torej opisna deležnika, ki nimata sklonskih oblik razen imenovalniške za vsa tri števila? Odgovor: opisna deležnika⁶ sta predikativa (povedkovnika), tj. besedna vrsta, ki se da rabiti samo ob pomožnih glagolih kot povedkovo določilo. – Če pa povedkovnik določamo tako, nam je dan odgovor tudi na vprašanje, kaj je nedoločnik: povedkovnik, samo da ob drugih pomožnih glagolih, t. i. naklonskih (*moram oditi*) in faznih (*začnem peti*). Po konverziji (sprevrnitvi) pa nedoločnik nastopa tudi kot samostalniška beseda (*dobrega jesti in piti, Govoriti/Govor je eno*).⁷ – Tako nam ostaneta še namenilnik in deležje: recimo, da sta prislova:⁸ *Grem pomagat, Prepevajoč so šli skozi vas.* (Precej

⁴ Tisti iz glagolov, ki se vežejo s tožilnikom, so nasproti drugim glagolskim oblikovno zaznamovani tudi s spremembo vezave: *delati/delal/delam greh – delanje greha.*

⁵ O tem primerjaj *SS 1976*, 298–299, paradigmatika glagolskih oblik – Med pridevniške besede je uvrščen tudi opisni deležnik na *-l* v *Slovenskem knjižnem jeziku 2*, 1966, 186–187; seveda pa se to mnenje opira samo na imenovalniško spolsko in številsko pregibnost in je v tem posebnost.

⁶ V *SS 1976* (str. 299) sem imenoval opisni deležnik tudi deležnik na *-n/-t*, kadar s pomožnikom tvori trpnik.

⁷ Mogoče bi se dalo zagovarjati tudi mnenje, da je nedoločnikova prva vloga samostalniška, v povedkovnik pa bi se sprevračal po vzorcu *tema –e ? tema (je bilo)*. Vendar je to dejansko malo verjetno: prim. *lepo govoriti = lep govor je eno...*

⁸ K tej misli sem se deloma nagibal že v *SKJ 2*, 1966, str. 90, kjer piše: »Četrto skupino besed tvorijo nepregibne besede: prislovi, predlogi, vezniki, medmeti, nedoločnik, deležja, tj. nesklonljivi deležniki (*gredoč, grede, rekši*). Namenilnik lahko prištevamo k prislovu: *Grem domov (tja, kosit)*.« – Pozneje sem to plodno misel (na podlagi rokopisne kritike tega dela moje slovnice v zapuščini J. Šolarja) opustil, tako da se sedaj to mesto glasi tako: »prislovi, členki, predlogi, vezniki, medmeti,

deležij so postali pravi prislovi: vsi na *-e* (ne tudi na *-aje*), od onih na *-v(ši)* pa npr. *skrivši, prihuliv* ipd.; da to niso deležijski prislovi, se vidi po tem, ker nimajo več glagolske vezljivosti.) Na ta način vse glagolske besede lahko razvrstimo v osnovnih 5 predmetnopomenskih besednih vrst:

I	II	III	IV	V
človek	star -a, -o; -ega -e -ega	delam	daleč	všeč
	...		...	...
<i>delanje</i> (<i>delati</i>)	<i>delajoč -a -e; -ega -e -ega</i> <i>usahel -hla -o; -ega -e -ega</i> <i>bivši -a -e; -ega -e -ega</i> <i>seseden -a -o; -ega -e -ega</i> <i>nabran -a -o; -ega -e -ega</i>		<i>kupovaje</i> <i>kupujoč</i> <i>delat</i> (<i>vede</i>) ⁹ (<i>skrivaj</i>)	<i>delal -a -o</i> <i>nabran -a -o</i> <i>delati</i>

To se z drugimi besedami reče, da se je neka pomenska besedna enota, ki jo imamo za prvotno glagolsko, usposobila za obstajanje tudi v drugobesednovrstnih oblikah, to pa zato, da je ustrezne posebne naloge le-teh sploh lahko (ali lažje) opravljala; res včasih tudi govorimo tako: glagolski samostalnik, glagolski prislov – recimo torej še glagolski povedkovnik.

3 In če na glagolske oblike gledamo tako, se nam naenkrat zastavi vprašanje, ali nimajo tudi druge besedne vrste enakih možnosti, tj. da se pojavljajo enkrat v svoji prvotni obliki, vlogi in namembnosti, z obrazili pa se nato usposablajo za drugobesednovrstne vloge. Odgovor na zastavljeno vprašanje je pritrdilen. Oglejmo si to:

I	II	III	IV	V
I dom-a ¹⁰	staro -ega	delanje	zadostnost	potreba -e
II <i>domač -a -e; -ega</i>	star -a -o; -ega	delajoč -a -e; -ega	zadosten -tna -o; -ega	potreben -bna -o; -ega
III <i>domijem</i>	starim	delam	zadostiti	potrebujem
IV <i>domá</i>	staro	delaje/delajoč* -vši	zadosti	potrebno
V (<i>domá</i>)	star -a -o		zadosti	(po)treba

Pri glavnih predmetnopomenskih besednih vrstah (sam., prid., glag.) so možni prehodi v vse besedne vrste neposredno, pri stranskih (prisl., povdk.) pa si besedne vrste med seboj pomagajo, pri čemer je zlasti ustrezljiv pridevnik (prim. *zadosten* → *zadostnost*, *potreben* → *potrebnost*, *poleg* → *potreba*).

Načeloma se lahko sprevrčajo predmetnopomenske besedne vrste tudi v slovnice, zlasti npr. v neprave prislove: *konec -nca* → *konec vasi* itd. Sprevrženje v medmet, večinoma preko zvalnika, ki tudi ni drugo kot samostalnik v medmetni vlogi:¹¹ *ježeš* (in dalje *ježešna*).

predikativni«. Pri glagolu pa so navedene vse t. i. ožje glagolske oblike: *delam -aj, -aje/ajoč, -ati, -at, -avši, -al -a -o* in *-an -a -o*.

⁹ Oblike v oklepaju so čisti, tj. samo izglagolski prislovi, druge oblike pa so glagolski prislovi.

¹⁰ Polkrepko tiskana enota je prvotna, izhodiščna.

¹¹ To misel bi vsekakor bilo treba še formalno dokazati.

Tudi medmet se udeležuje teh sprevrženj, posebno v smeri glagola: *jav* → *javkati*, *ah* → *ahati*.

Nakazali smo le možnosti, podrobna raziskava bi pokazala obseg in pogostnost takih prehodov.

4 Posamezne besedne vrste opravljajo prvotno – in neprvotnobesednovrstne vloge [prvotne so: za samostalnik – osebek ali predmet; za pridevnik – prilastek; za prislov – prislovno določilo; za povedkovnik – povedkovo določilo; za glagol – povedek (ali njegova vez)] s pomočjo posebnih skladijskih položajev in oblik. Za primer vzemimo samostalnik: imenovalniška oblika *levo* od glagola nakazuje prvotno vlogo (osebkovo), desno od njega pa povedkovno: *Janez je kovač*; ujemalni imenovalnik desno od samostalnika nakazuje prilastkovno vlogo (ptica *pevka*), to pa tudi v kateri koli obliki desno od samostalnika (*hotel Turist*, hotela *Turist*) – to je pridevniška vloga; neimenovalniški samostalniki desno od glagola so – kot rečeno – predmeti (*bojim se te vloge*, *čudim se tvojemu sovraštvu*, *zazeblo me je*), in sicer tudi v primeru, ko ima glagol s predlogom izraženo prehodnost (*Vaš hodi za sosedovo* → **zahaja sosedovo*; prim. *lazi za sosedovo* → *zalezuje sosedovo*), v drugih primerih pa je predložni samostalnik prislovno določilo, to tudi v tipih *bilo je lepega dne* ali *tiste dni je bilo*.

5 Konverzni (sprevržni) prehodi v povedkovnik morajo biti dokazljivi, vsaj v nekaterih primerih oblikovno (formalno), sicer pa si jih razlagamo po sorazmernostnem načelu, z neko upravičenostjo celo s pomočjo drugega jezika, ki ima prehod formaliziran. Prim. za prvotni samostalnik: *In nato je bilo vsega konec* = *se je končalo* proti *Konec je bil lep*. Ali: *Tema je bila velika* proti *Bilo je zelo tema*.¹² – Da je pridevniška beseda v vlogi povedkovega določila dejansko povedkovnik, se deloma vidi že iz tega, da je v tem položaju možna samo nedoločna oblika tistih pridevniških besed, ki ločijo dve obliki, lepo pa se to vidi v nekaterih drugih jezikih, ki imajo povedkovnik oblikovno laže spoznat, npr. v nemščini, kjer imamo *ein schönes Haus/das schöne Haus* (in analogno za druge spole in števila), v povedkovnikovi vlogi pa samo *ein/das Haus ist schön* (*Häuser/die Häuser sind schön*).

Iz povedanega sledi, da je povedkovnik lahko spolsko in številsko določen ali pa ne: *Janez je danes tih* (*Ančka pa tiha*) proti *Janez/Ančka je danes tiho* (*molči*). To imamo tudi pri glagolu: *Jaz/Ti/Janez veliko govorim/-š/-ø* (*sem/si/je veliko govoril -a -o*) proti *Veliko dežuje* (*je deževalo*). S tem razmišljanjem deloma popravljam svoje mnenje,¹³ da je povedkovnik nepregibna besedna vrsta, to pa v tem smislu, da je nepregibna v sklanjatvenem in spregatvenem pogledu, ne pa nujno tudi v spolskem in številskem. Obenem je s tem odpravljena nenaravnost, da bi bilo povedkovnikov v primeri z drugimi besednimi vrstami v jeziku sorazmerno zelo malo. (Nedvomno mesto med povedkovniki pa zavzema tudi »prislov« *rad -a -o*, ki že s tem, da je možen samo v imenovalniku vseh števil, kaže, da gre za povedkovnik, ne pridevnik (ki bi se tudi sklanjal) in ne prislov (ki se ne pregiba ne po spolu ne po številu).¹⁴

¹² O vplivu povedka na samostalnik in pridevnik prim. I. Kozlevčar (-Čermelič) prispevka O pomenskih kategorijah samostalnika v povedkovi rabi, *JiS* 1968, 11–15 in O pridevniku v povedni rabi, *JiS* 1969/70, 210–215.

¹³ Misel o povedkovniku kot posebni besedni vrsti se je postopoma uveljavljala v delih J. Toporišiča; V *SSKJ* se še zmeraj imenujejo prislovi.

¹⁴ Besedo *rad* so naši slovnični priročniki potikali na razna mesta ravno zato, ker ni na nobeno prav šla – je pač povedkovnik, zato ima svoje mesto.

Nepregibna oblika povedkovnika je srednjega spola (*Deževalo je = Temno je bilo*) v glavnem tedaj, ko ni osebka; ali pa je t. i. ničtega pregibanja (kar nam potrjujejo primeri kot *Film/Soseda mu je bil/bila všeč -ø_m /-ø_ž*). Taki primeri bi bili še *Ančka je tiho, Janez/Ančka lahko gre*, ravno na podlagi primera *Janez/Ančka rad/rada gre*.

Ali je kje formalni dokaz za misel, da bi bili vsi samostalniki v vlogi povedkovega določila (v imenovalniku ob glagolu *biti*) sprevržni povedkovniki (torej ne samo v primerih, ko je to očitno že v slovenščini: *Bilo je tema/mraz*, ampak tudi v obliki *Bila je tema/Bil je mraz*.)? – Tako je v grščini, ki v povedku rabi samostalnike brez člena, na kar je opozarjal že Hjelmsov¹⁵ kot na posebno oblikoslovno kategorijo.

Prva objava v JiS 25 (1979/80), 201–205.

---

¹⁵ Na to me je opozoril prof. Robert Hinderling iz Bayreutha.

ESEJ O SLOVENSKIH BESEDNIH VRSTAH

Besedna vrsta je v tem članku obravnavana kot pojem za množico besed z enakimi skladijskimi vlogami in drugimi lastnostmi (npr. tvorjenost, slovnične kategorije, konverzivnost ipd.). Skladijske in druge lastnosti posamezne besedne vrste morajo biti razločevalne. Kolikor kaka podmnožica danih besed nima vseh razločevalnih lastnosti, ampak samo nekatere, gre za delitev prvotne množice na podskupine, konkretno npr. na zaimke in nezaimke.

Po tej teoriji je v slovenskem knjižnem jeziku 9 besednih vrst; te so: samostalniška beseda (substantival), pridevniška beseda (adjektival), prislov, glagol, predikativ, predlog, veznik, členek in medmet.

Samostalniška beseda

Skladijsko karakterizira samostalniško besedo naslednjih 6 rab obenem s pretvorbami:

1. *Pevka poje. Pevka je lepa. Pevka je žena/mati.*
→ *pojoča pevka, lepa pevka, pevka žena/mati ali pevka pri petju, pevka v lepoti, pevka kot žena/mati;*
2. *poslušati pevko, nasprotovati pevki, pripadati pevki; sit pevke;*
→ *poslušanje pevke, nasprotovanje pevki, pripadanje pevki; sitost pevke →zasičenost s pevko;*
3. *veseliti se zaradi pevke/s pevko/kot pevka ...; bolan zaradi pevke*
→ *veselje zaradi pevke/s pevko/kot pri pevki ...; bolezen zaradi pevke;*
4. *Žena je pevka. Ta žena se je že rodila kot pevka.*
→ *žena pevka, žena (rojena) kot pevka;*
5. *biti pevke/sosedovih (navadno biti od pevke/sosedovih, neknjižno, zato)*
→ *biti pevkino (z rezervo: biti sosedovo);*
6. *petje pevke, lepota pevke, ženskost pevke (posamostaljenje glagola iz točke 1)*
→ *pevkino petje/lepota/ženskost.*

Za primer nam je služil navadni samostalnik, lahko pa bi uporabili tudi samostalniški (ali posamostaljeni) zaimek:

1. *Ona poje. Ona je lepa. Ona je žena/mati.*
→ *ona pojoča, ona lepa, ona žena/mati ali pa ona pri petju, ona v lepoti, ona kot žena/mati;*
2. *poslušati njo, nasprotovati njej, pripadati njej; sit nje*
→ *poslušanje nje, nasprotovanje njej, pripadanje njej; sitost nje;*
3. *veseliti se zaradi nje/z njo/kot ona ...; bolan zaradi nje*
→ *veselje zaradi nje/z njo/kot ona ...; bolnost zaradi nje;*
4. *Žena je ona. Ta žena se je že rodila kot ona.*
→ *žena kot ona;*

5. *biti nje/njih* (navadno tudi *biti od nje/njih*, vendar neknjižno, zato)
 → *biti njen/njihov*;
6. *petje nje, lepota nje, ženskost nje* (tudi *od nje* itd., neknjižno, zato)
 → *nje/njeno petje/lepota/ženskost*.

Razlike, ki jih opažamo med navadnim in zaimenskim samostalnikom, so majhne, a opazne; zato dve skupini samostalniških besed. Lahko pa za oboje rečemo, da so samostalniške besede tiste, ki so lahko goli osebek ali predmet.

Da so lahko tudi tako povedkovo določilo, povedkov prilastek in prilastek, ni značilno samo zanje (prim. pridevniška beseda); ima pa samostalniška beseda tudi tu svoje posebnosti: samostalniški prilastek je po definiciji desen, pridevniški lev. Samostalniška beseda je lahko golo prislovno določilo le s predlogom. (Primeri kot *Leta se že nisva videla* ali *Videla sta se avgusta* so razložljivi kot *leta in leta* ali *veliko let* ter *meseca avgusta*.)

Vse samostalniške besede izražajo predmetnost (v splošnem pomenu); to je izrazito v naših točkah 1 do 3; v preostalih točkah izražajo razmerje do predmetnosti. Še zmeraj jih imamo za samostalniške zaradi tega, ker imajo prilastek lahko na levi (če pa preidejo na levo (npr. *nje, njih*), postanejo pridevniki). Zaimenske samostalniške besede se ločijo od navadnih po tem, da prve lahko zamenjujejo druge, npr. *oče/sin/stric* → *on*. Kaj konkretno tak zaimek pomeni, zremo iz konsituacije, tj. *on* je ali *oče* ali *sin* ali *stric*; *jaz* je *oče* itd. v vlogi govorečega, *ti* v vlogi ogovorjenega.

Zaimki tipa *kdo – kaj* so transformacijsko izpeljani iz nominalnih fraz tipa *kateri človek – katera stvar*; prim. *še noben človek – nihče, neki človek – nekdo, ta in oni človek – marsikdo, ta ali oni človek – kdo* ipd. (Podobno izpeljujemo iz nominalnih fraz tudi navadne samostalnike: *mali deček – malček, mala hiša – hišica*.) Namesto besedotvornih obrazil se uporabljajo tudi oblikospreminjevalne, npr. *kateri človek – kateri, dežurni zdravnik – dežurni*; ta tvorba se imenuje konverzija ali sprevrčanje.

Samostalniške besede potrjujejo svojo skupnost tudi s svojo tvorjenostjo. So namreč tvorjene (motivirane) ali netvorjene (nemotivirane). Poglejmo (z A so zaznamovani nezaimki, z B zaimki):

Nemotivirane:

A – *človek, miza, železo – Sečen, Ana*;

B – *jaz, ti, ona – Ti, On*.

Motivirane so 1) ponske ali pa 2) končniške:

1) A – *starec, lepota, gorovje, zagorje, nadčlovek, živinozdravnik, pedenjčlovek – Dobropolje, Josipdol, Gazivoda*;

B – *kdo, kaj, nekdo, kdor*;

2) a) A – *beli, mlada, novo, eden, prvi, dvoje, umrli, pokopani, mrtvorojeni, črnogledi*;

B – *kateri, moja, tisto*;

b) A – *duhoven, ženska, zlo, tri, doma* (prim. *ljubo doma*), – (*Erna*) *Suhadolc Mali, Prešeren, Tiha, Gorenjska*;

- B – jaz (rod. jaza);
c) A – a, be, tozd, TV, skok, črnogled – Zavrh, pridanič.

Pod a) so navedeni primeri, kjer posamostaljena beseda ohranja svoje prvotne končniške značilnosti (pri dvojnicah se izvrši izbira za eno, npr. pri *bel/beli za beli*, t. i. določna oblika), pod b) primeri, kjer so pridevniške končnice zamenjane s samostalniškimi, pod c) pa so enotam sploh prvič prisojene.

Glede na individualnost poimenovanega se samostalniške besede delijo na lastna in občna imena: *Tiha – potok*. Po pomenu se delijo prva na motivirana in nemotivirana: *Železnina – Franc* (primeri kot *Kovač in Ocvirk* ali *Zdravje* so pomensko potencialno stilotvorni).

Občna imena delimo po pomenu na števna in neštevna, npr. *potok – lepota, železo, grmovje* (abstraktna, snovna, skupna). Razlika se lepo vidi v množini: *potoki* = 'več kot dva potoka' proti *lepote* = 'več kot dve vrsti lepote'. Iz neštevnosti vodi prehod v števnost: *tri železa* = 'trije kosi železa'; tak prehod je lahko stilno opazen (pri Prešernu: *plesale lepote Ljubljane so cele*).

Samostalniški zaimki se delijo na skladenjsko primarne (os. zaimki za 1. in 2. os., nedoločni, poljubnostni ...) in na skladenjske transformate (os. zaimek za 3. osebe, povratni zaimek, oziralni zaimek).

Samostalniške besede imajo nadalje naslednje inherentne slovnične kategorije (vse so v skladenjski vlogi):

- spol (moški, ženski, srednji): *človek, žena, dekle*;
- 1. podspol (človeškost, nečloveškost): *človek, žena, dekle – pes, srna, drevo*;
- 2. podspol (živo, neživo): *človek (dekle), pes – žena, srna, drevo*;
- sklanjatev:
  - moška: 1. *korak*, 2. *sluga*, 3. *a*, 4. *kdo*, 5. *dežurni*;¹¹
  - ženska: 1. *lipa*; 2. *perut*, 3. *species*, 4. *dežurna*;
  - srednja: 1. *mesto*, 2. *jaz*, 3. *doma*, 4. *kaj*, 5. *Krško*;
- sklon: I R D T M O ; Z (valnik) je skladenjski ali stilno zaznamovan;
- oseba: prva, druga – tretja (osebkove): *jaz, ti – on, lipa ...*;
- določnost: primarna določnost, nedoločnost se posebej izraža (*en fant*);
- številskost: tri števila, eno samo število (redko dve);
- število: zmeraj eno izmed treh (ednina, dvojina, množina).

Glasovnost končnic je običajna, vendar neobvezna (prim. sklanjatve *a, species, doma*, t. i. ničte).

Prehodi v druge besede: Pridevniško besedo delamo iz samostalniške načeloma s priponami (iz *gozda* → *gozden*), redko s konverzijo (prim. *bomba* v zvezah *Film je bomba* → in *bomba film*) na podlagi nevtralizacije imenovalniške oblike, še redkeje na podlagi nevtralizacije oblike za kak drug sklon (*nje pogledi*). Sporadični konverzni prehodi so še v predikativ (*bilo je mraz, strah me je*). Vprašanje je, kaj je s primeri tipa *skok* (npr. *Skok na klop*).¹²

Prehod v glagol na podlagi priponskega obrazila (npr. *delati se junaka* → *junačiti se*), vendar ne kar avtomatičen.

¹¹ /Zaimenski obliki pod 4 sta v bistvu tudi prvotno pridevniški./

¹² /To je povedkovnik./

Rekcijska lastnost pri samostalnikih iz glagola (*zaničevanje sovražnikov, strah pred očetom*), sicer še poseben (merilni) tip *kozarec vode*.

Pridevniška beseda

Skladenjsko so to besede, ki so lahko:

1. levi prilastek: *A lepa hiša – B tista hiša*;
2. povedkovo (glagolsko) določilo: *A biti lep – B biti tak*;
3. povedkov (glagolski) prilastek: *A hoditi bos – B hoditi tak*.

Nadaljnje razločevalne lastnosti so še:

4. vsaj del pridevniških besed se da stopnjevati z desnim obrazilom (*lep – lepši*), ista vrsta tudi s prislovom mere (*lep – zelo lep*). To lastnost imajo od samostalnikov samo tisti, ki so izpridevniškega izvora te vrste, kot npr. *bolni – zelo bolni*. (Morda bi šli sem še taki kot *Ta človek je duša – je zelo duša*.) Pridevniške besede, ki se stopnjujejo z desnimi obrazili, so: lastnostne (kakovostne ali merne), vendar se zaimenske pridevniške besede nikdar ne stopnjujejo niti s prislovi (tu je izjema konverzni pomen, npr. *Tista je bolj taka, saj veš*).

5. Naslednje kategorije izraža pridevniška beseda odvisno od samostalniške, so torej drugotne in za presojanje o pripadnosti k določeni besedni vrsti le pogojne:

– spol: *mlad fant, mlada lipa, lepa mesta*; tak je tudi podspol živost: *vidim mladega fanta – vidim mlad bor*;

– sklanjatev: 1. ali 2. moška/ženska/srednja: npr. *mlad fant, mlada smreka, poceni fižol, poceni solata, poceni kosilo*;

– oseba: *moja hiša – tvoja hiša : njegova/očetova ... hiša*; drugi pridevniki razen svojilnih te kategorije sploh nimajo;

– določnost: *mlad fant – mladi fant*; ta kategorija prosta zajema samo del pridevniških besed, ne glede na to, ali so zaimenske ali ne. Igra neko vlogo pri substantivizaciji, če ima pridevnik obe možnosti;

– številnost: večinoma so pridevniške besede troštevne, enoštevni so le števnik (glavni in ločilni tipa *dvoje/petero* ter nedoločni (prim. še *oba*);

– število: ednina, dvojina, množina (razen pri količinskih pridevnikih).

6. Razločevalna lastnost pridevniške besede pa je t. i. navezovalni tožilnik ednine, enak roditelju ednine, pri eliptični ali samostalniški rabi za moški (deloma tudi srednji) spol: *Kateri kruh hočete, črnega ali belega. – Prosim belega^{3/}*.

7. Vezavno moč ima pridevniška beseda v večji meri kot samostalniška, in sicer podobno glagolu (le da ni brezpredložne vezave s tožilnikom), npr. *sit vsega*; posebno transformacijsko moč na im./tož. štetih samostalnikov imajo še števnik od *pet* dalje^{4/} in ločilni tipa *dvoje/petero*: tako dobimo namesto *pet* **ljudje/fantje* in *pet ljudi/fante* obliki *pet ljudi/fantov*. Zaimenske besede nimajo vezave.

8. Glasovne končnice so pri pridevniški besedi običajne, ne pa nujne (prim. *poceni fižol, poceni fižola, nje pogledi* ipd.).

Po pomenu so pridevniške besede tista besedna vrsta, ki izraža /značilnost/ samostalniške besede. Velike pomenske vrste pridevniških besed so 4: lastnostna, vrstna, svojilna in količinska:

^{3/} /Prim. sestavek na str. 276./

^{4/} /Ter nedoločni števnik, npr. *precej hiš*./

A – *lep, mlad ..., gozden, prvi, peter; peteren, zadnji ..., očetov, materin ..., en, trije, pet, petero, veliko ...*;

B – *tak, tolikšen, ... ta, tisti, oni ..., moj, naš, svoj ..., ves, nekaj, vsi ...*

Vrstne in svojilne pridevnike bi morda (zlasti iz pedagoških razlogov) lahko imenovali odnosne (v veliki meri gre za izpeljanke iz samostalniških besed). V rabi je med temi vrstami včasih omahovanje, in sicer na podlagi zaznamovanosti oziroma nezaznamovanosti ene nasproti drugi (tako se uporablja npr. *kakšen* nam. *kateri*: *Kakšen kruh hočete, črnega ali belega*). Tipično občutljivi so za razliko med svojilnostjo in vrstnostjo primeri, kjer se prvi pišejo z veliko začetnico (*Prešernove poezije – marijini laski*); prim. še *trojno gorje – troje gorje, troje vile – troje vil – trojne vile*.

Osnovna vrsta količinskih pridevnikov so t. i. glavni števnik; uporaba ustreznih ločilnih je odvisna od samostalniške besede: ločilni se rabijo, če je samostalnik množinski (*ena/dvoja/troja vrata* ali *ena vrata, dvoje/troje vrat*) ali če gre za neštevne samostalnike (*dvoja mladost, dvoje železo, dvoje grmovje*); podobno še za izražanje vrst (*dvoji delavci* = dve vrsti delavcev). Glede na tvorjenost so pridevniške besede (tako kot samostalniške) nemotivirane /netvorjene/ in motivirane /tvorjene/.

Nemotvirane:

A – *star, bel, črn ..., en, dva, trije ...*;

B – *ta, ves, oba ...*

Motivirane:

1. iz pridevnika ali pridevniške fraze:

A – *suhljat, drobcen, suhoten, bratovski, nemoralen, lepši, najlepši, peti, peter, peteren, petero, veliko; temnozelen, cerkvenoslovanski, sivo-zelen, slovensko-nemški;*

B – *tak, tolik, tolikšen, toliko;*

2. iz samostalniške besede ali fraze:

A – *lesen, očetov, Petrov, predpražen, dobrosrčen, bomba, gala;*

B – *moj, tvoj, njen, katerega, čigar, nje, njih;*

3. iz prislova ali prislovne fraze:

A – *včerajšnji, jutrišnji, zadnji; zakmašen;*

B – *tedanji, nekdanji, dosedanji;*

4. iz glagola:

A – *speč, zaželen, zabit, uspel, prenosen, vzdržljiv, frapanten.*

Kot se ponovno vidi iz zgledov, štejemo med pridevniške besede tudi deležnike, ki se sklanjajo (po tej teoriji so deležniki sploh samo tisti, ki se sklanjajo, drugo so deležja), to pa zaradi tega, ker so levi prilastek. (Kot bomo kmalu videli, pa se vse pridevniške besede lahko posamostalijo.) – V zgornjih primerih imajo pridevniške končnice vse enote, naj si bodo glasovne ali ne (*lep – gala*); specialno im.-tož. končnico imajo enote tipa *pet, petero, nekaj* ipd., tj. tako z rekcijsko močjo.

Postavlja se vprašanje, na podlagi česa trdimo, da so zveze tipa *človek tam* (primerljive s *tisti človek*) zveze samostalniške besede s prislovom, ne pa s pridevnikom? Odgovor je v desnem položaju določila glede na samostalnik. Drugo vprašanje je, zakaj ne rečemo, da gre za pridevniško besedo tudi v primerih *Tista slika pa jè lepota*, saj je pomensko zelo blizu 'zelo lepa'. Odgovor: ker ima *lepota* še zmeraj lahko levo atribucijo: *Tista slika je res velika lepota*.

Tako bi si razlagali še primere z rodilniško nominalno frazo tipa *dekle dobrega srca*? Čeprav se lahko reče *dobrosrčno dekle*, *zelo dobrosrčno dekle* in *dekle zelo dobrega srca*, se vidi, da *zelo* spada k *dobrega*.

Konverznost pridevniške besede. – Po njej se pridevniška beseda zelo bistveno loči od samostalniške; saj je tu konverznost zelo paradigmatična skoraj za vse leksikalne enote (vendar v očitno zmanjšani meri za zaimenske). Pridevnik se torej sprevača:

1. v samostalnik tako rekoč avtomatično; težave imajo pri tem tiste pridevniške besede, ki nimajo slovničnih glasovnih morfemov (ali če so že same konverzne), npr. *seksi*, *fajn*, *pet* ipd.;
2. v prislov prav tako zelo paradigemsko, npr. *lep* – *lepo*, *slovenski* – *slovensko/po slovensko/slovenski* (starejše), *tih* – *tihotihoma/potihoma* (kot bomo še videli, obrazilo *-oma* ni tipično pridevniško);
3. v brezosebkov predikativ: *bilo je tih/oblačno/fajn/lepo*, izjemoma tudi v osebkih predikativ (*bil sem tih*, *biti dobro* ipd.).

Tvorba samostalnikov in glagolov iz pridevniške besede je zelo običajna: *starec*, *starka*, *hudoba* – *zeleneti*, *zeleniti*, *zeleniti se*, *starati se* ipd.

Razlika med samostalniško in pridevniško besedo:

jedro nominalne fraze	levi prilastek (pri zaim. tudi desni)
inherenten spol, sklon, število, oseba, določnost	te lastnosti so neinherentne
majhen obseg konverzije	velik obseg konverzije
neparadigmatična tvorba prislova	paradigmatična tvorba prislova
sekundarno tvorjene zaim. besede (večinoma)	primarne tvorjene zaim. besede
nenavezovalnost	navezovalnost

Prislov

Prislovi so določila:

1. a) glagola: *sedeti doma/včeraj/hote/mirno/veliko/trikrat/kazensko/iti domov*;
b) zveze *biti* + pridevnik: *biti suh/doma* (in dalje kot pri a));
c) predikativa: *biti tih* (in dalje kot pod a) in b));
2. pridevnika: *zelo lep*, *vedenjsko lep*;
3. prislova: *zelo lepo*, *zelo veliko*, *zelo daleč/dolgo*;
4. samostalnika:
  - a) iz glagola: *hoja doma/včeraj/hote/mirno/(tretjič)*;
  - b) drugačnega: *človek doma/včeraj*.

V primerih 1 do 3 je vloga prislova prislovnodoločilna, v točki 4 pa gre za prilastkovno vlogo. (V primerih kot z *malo hoje* gre za posamostaljeni prislov.)

Tudi prislov je lahko zaimenski: *doma* – *tam*, *domov* – *tja*. Zaimenski prislov pozna iste pomenske razrede kot pridevniški (in po njem samostalniški), je namreč vprašalni, oziralni, nedoločni itd.

Vrste prislovov pa nakazujejo primeri naslednje:

1. prislovi okoliščine:
k r a j a /prostora/: cilja (*kam*); mesta (*doma*); izhodišča (*odtod*); kodnosti (*kod*), in sicer posebej za pot in razmeščenost;

č a s a : (*kdaj*);

v z r o k a : pravega (*hote*), namere (*čemu*), uspeha (*zaman*), dopuščanje (*nehote*);¹⁵¹

2. prislovi lastnosti:

n a č i n a : (*lepo*), količine (*daleč*, *veliko*), mere (*zelo*), kratnosti (*enkrat* – količinska, *prvič* – vrstilna), ozira (*vedenjsko*).

Po tvorjenosti je prislov v glavnem motiviran (nemotivirani se zdijo *zelo*, *daleč*, *sicer*).

Kakor smo videli pri pridevniku, se prislovi iz njega delajo sicer paradigemsko, vendar glavni tvorbeni morfem ni specializiran (prim. *lepo*, *težje/teže*, *slovenski* – zadnji je specializiran, a v sodobnem jeziku malo v rabi). Tudi naglas v primerih kot *lepó* ni /razločevalen/ (prim. *lepó mi je*). Pač pa so specialna priponska obrazila za tvorbo prislova naslednje: *-oma*, *-ič*, *-krat*, vsa za lastnostne prislove (*korakoma*, *tihoma*, *vedoma*). Obrazilo za tvorbo prislova seveda tudi ni nujno glasovno: prim. *dobro izgledaš* – *fajn/bomba izgledaš*.

Kako iz prislova delamo druge besedne vrste?

Okoliščinski prislovi imajo po vsem videzu izdelan sistem za prehajanje med pridevnike: *včeraj* – *včerajšnji*, *sedaj* – *sedanji*, *doma* – *domač*. – Konverzija v samostalnik je možna, vendar se je slovničarstvo malo zaveda (prim. *od tu do tam*, *ljubo doma*, *s pol kruha*). – Dokaj pogosta je konverzija prislova v t. i. nepravi predlog: *onkraj vasi* (morda je to vendarle samo posamostaljenje: *na oni strani vasi*). Če se prislovi konvertirajo v samostalnik s primarnimi samostalniškimi končnicami (večinoma na podlagi formule *tvoja beseda zdajci* → *tvoj zdajci*; sem pa tja iz frazeološkega prislova kar s sklopitvijo: *vsak dan (dela)* → *vsakdan*), so navadno moškega spola; *ljubo doma* je verjetno treba razlagati z *ljubo biti doma* (*biti* torej srednjega spola, prim. *dobro jesti in piti*, *dobrega jesti in piti*).

Samostalniška, pridevniška beseda in prislov imajo skupno lastnost to, da se pozaimljajo (pronominalizirajo); to lastnost ima še predikativ, seveda od pridevniške besede sem (ne pa tudi glagol, če ne upoštevamo redkih primerov kot *onegaviti*, *istiti*; pri glagolu manjka tipični snop zaimenskih razredov).

Predikativ /povedkovnik/

To je besedna vrsta, ki služi samo za povedkovo določilo (oblikovno se dostikrat meša s prislovom); rabi se torej ob pomožniku, najprej seveda ob *biti*: *všeč*, *žal*, *prav*, *lahko*, *tih*, *škoda*, *čas*, *dolgčas*, *tema*, *mraz*. Stavek s predikativom te vrste navadno nima osebkva, zato se seveda rabi neosebkova 3. os. srednjega spola: *Bilo je tema/treba/škoda/čas/dolgčas*; ali: *Bilo je lahko/tiho/prav*. Osebkov predikativ (predikativ bi lahko imenovali povedkovnik) je redek: *Jaz sem tiho*, *Ti si mu všeč*, *Kako ste kaj*, *Dobro/slabo/fajn*. Nosilec stanja se lahko izrazi z dajalnikom: *Meni je žal/težko/čudno/slabo/tesno*. Verjetno je pravilno prištevati med predikative tudi primere kot *Bilo je oblačno/temačno/zadušljivo*; prim. *postalo je oblačno* = *zoblačilo se je*, *postaja mračno* = *mračni se*. – Nekateri predikativi so prehodni: *škoda je te moke/teh težav* (*ni bilo treba*).

---

¹⁵¹ /Bolje je, da imamo te prislove za samostojno skupino, tako da ločimo prostorske, časovne, lastnostne in vzročnostne prislove./

Na prvi pogled se zdi, da so predikativi tudi opisni deležniki, najsi bodo trpni ali tvorni (ti še zlasti), saj se lahko rabijo samo ob pomožniku (ki pa se lahko tudi izpušča, kakor ob predikativu): *Tiho* (namesto *Tiho bodi* (-te/-ta ipd.) – *Ubilo pet ljudi*). – Posebnost je tu pretekli pomen in pregibnost v spolu in številu. Zato je bolje to pustiti ob glagolu. – Podobno je z medmeti tipa *hop, skok*, kjer je zveza *je skok* preteklik, sam *skok* pa sedanjik (ali tudi velelnik).^{6/}

Glagol

Glagoli so skladenjsko besede, ki so lahko same povedek (sicer pa jedro glagolske fraze, ki jo je pa treba definirati): *Tone orje njivo* – *orati njivo*. Lastnosti glagola so:

1. nasprotje med osebno in neosebno obliko (osebna oblika je lahko osebkova ali neosebkova): (*Jaz*) *orjem njivo*, (*Ti*) *orješ njivo*, (*Tone/on*) *orje njivo* itd.; *Orji njivo* (*orjimo, orjite*); *Dežuje* – *deževati/orati, orjoč, stopivši*. – Osebne oblike se dajo spreobrniti v neosebne, če razumljivost to dopušča, in sicer po naslednjih vzorcih:
  - a) *Sedi* (*Sedel je/bo/(bi) bil/je bil*) *pred hišo in bere* (*je/bo/(bi) bil/je bil bral*) *časopis* → *Sedeč pred hišo bere* (*je bral* itd.). To je pretvorba istodobnosti.
  - b) *Posedi* (*Posedel je/bo* itd.) *in bere* (*je bral* itd.) *časopis* → *Posedeš pred hišo, (nato) bere* (*je bral* itd.) *časopis*. To je pretvorba preddobnosti.
  - c) *Ko bi mogel sedeti pred hišo! ? Sedeti pred hišo!*
2. Glede na razmerje med vršilcem dejanja in osebkom so glagolske oblike (nekaterih glagolov) pretvorljive iz tvornih v trpne: *Njivo orjejo* – *Njiva se orje* (podobno še *bi se orala, le orji se, orjoč se*).
3. Glede na razmerje do glagolskega dejanja so osebne glagolske oblike pretvorljive iz povednosti v pogojnost in velelnost: *Njivo orjejo* (*bi orali, orjite*).
4. Osebne glagolske oblike so pretvorljive glede na trenutek sedanjosti in glagolskega dogodka: imamo torej oblike za trenutek pred govorjenjem, za njim in sploh nespecifično (preteklik, prihodnjik, sedanjik). Predpreteklik je stilna varianta (v trpniku na -n/-t tudi sploh ni mogoč). V pogojniku sta možni samo oblike za potencial (povezan s sedanjostjo) in irealis (povezan s preteklostjo) (pri trpniku na -n/-t te razlike spet ni).
5. V določenih odvisnikih prevzemajo časovne oblike vlogo izražanja dobnosti, deloma pa se lahko zamenjajo s člani vidskega nasprotja: *Pravi, da dela* – *Pravi, da pride/da bo prišel*.
6. Prehodnost imajo sicer tudi navadni pridevniki ali izglagolski samostalniki (in nekateri predikativi), glagol edini pa se je lahko znebi paradigemske: v primerih pasivizacije (*Hišo so porušili* – *Hiša je bila porušena*), procesualizacije (*Steklenico je razbil* – *Steklenica se je razbila*), statualizacije (*rumeniti* – *rumeniti se*). Pri nekaterih glagolih se stanje lahko izraža tudi pridevno: *viseti* – *biti obešen*.
7. Seveda je izrazita glagolska kategorija tudi glagolski vid; prim. sestavek O vidskih premenah v slovenskem knjižnem jeziku (str. 294)./
8. Prehajanje v druge besedne vrste. Glagolsko dejanje se lahko izrazi samostalniško

^{6/} /Vse to so vendarle povedkovniki. Pomožniški povedkovnik je *rad -a -o*; tudi nedoločnik ob pomožnih oz. naklonskih glagolih je povedkovnik./

z izpeljavo ali s konverzijo nedoločnika (*oranje/or, (dobro/-ega) jesti*); zadnja možnost je redka, prva pa običajna, četudi ne zmeraj predvidljiva (prim. *pasti – padec, ne padenje*)

Prehajanje v pridevniško besedo gre po naslednjih vzorcih:

- a) *Voda se je skuhala (se je bila) → Voda je kuhana (je bila k.);*
- b) *knjiga, ki so jo natisnili/ki se je natisnila/ki je bila natisnjena → natisnjena knjiga;*
- c) *knjiga, ki se tiska → tiskajoča se knjiga/tiskana knjiga;*
- č) *stroj, ki deluje → delujoči stroj.*

Pod a) bi bil primer za deležnik stanja na *-l*: *voda, ki pred tem zavre → zavrela voda.*

Zdi se, da je še najnaravneje misliti, da se glagol lahko pomedmeti; vprašanje je samo, ali gre to preko posamostaljenja, ali pa neposredno: *Volk pa je lovcu skočil za vrat! ... pa lovcu skok za vrat. Kar takoj skočite → Kar takoj skok (v vodo).* – Sicer smo te primere obravnavali že pri razpravljanju o predikativu:

Za konec preostajajo samo še t. i. slovnične besedne vrste (veznik, predlog, členek) in medmet.

Veznik

Nasproti predlogu ga loči to, da je, če se sme tako reči, morfem besedne zveze (priredni veznik) ali pa zveze stavkov (podredni in priredni veznik): *oče in mati, rdeče in črno (mesto), veselo in žalostno (živeti)* ipd., – *Pravijo, da soseda ni več; Prišel je in zmagal.* Grafično bi se to dalo ponazoriti morda tako: N + N, A + A, Ad + Ad – S/S oz. S + S (pri predlogu V/N → N/N). Primer *lepša od Urške* proti *lepša kot Urška* je edini za srečanje nominalne sintagme z veznikom z nominalno sintagmo s predlogom.¹⁷¹

Vrste veznikov so v okviru prirednosti in podrednosti. Poleg t. i. pravih veznikov (*in, da*) so še funkcionalni (vprašalni in oziralni zaimki; ali gre sem tudi *ali, je* vprašanje).

Konverzija: v členek: *Da bi bil to vedel, Ko bi bil to vedel.*

Predlog

Najznačilnejša skladenjska lastnost predloga je, da vpliva na sklon svoje nominalne fraze: *Stopil je pred mater, Odšel je brez jesti in piti* (sklonskost: *brez vsakršnega jesti ...*), *Prisedi k naši mizi.* Položaj pred stavkom zelo redek, neknjižen: *Odšel je, brez da bi pozdravil.* (Ta gre nazaj na *Odšel je brez tega, da bi pozdravil*; v bistvu torej niti ne oporečno /čeprav knjižno prepovedano/.) Povezanost s podrednim veznikom: *ko je prišel = ob prihodu.*

Predlog je praktično morfem, in sicer verjetno glagola (verjetno za prehodnost, lokalizacijo ipd.): *Človek nima dela – Človek je brez dela → človek brez dela. – Človek, ki ima zobe → človek z zobmi – strašiti/bati se očeta → strah pred očetom – upreti se sili → upor proti sili – ko je vladal kralj Matjaž → za vlade kralja Matjaža → za Matjaža.* Samostalniška odnosnica

¹⁷¹ /N = sam. b., A = prid. b., Ad. = prisl., S = stavek, / = podrednost, + = prirednost, V/N = glag./sam.b., → = postane, N/N = sam. b./sam. b./

je lahko izpuščena: *zgoraj brez, soba z ali brez*. Primeri učinkujejo pridevniško. – O nepravilih predlogih smo govorili že pri prislovu in samostalniku.

Členek

Skladenjska vloga je strnitev:

Na podstrešju je samo ena sobica → ... je ena sobica; drugih ni. *Sobica je tudi/še na podstrešju* → *Vsaj ena sobica ni na podstrešju, tej pa se pridružuje tista na podstrešju. Pravda še teče (in vsa vroča vre).* → *Pravda teče, ni zastala; Pravda spet teče* → *Pravda teče, prej je zastala. Pravda že teče* → *Pravda teče, prej ni bila v teku. Da, res je* → *Potrjujem, da je res/Res je, to potrjujem.*

S tem je jasno, da členek nima zveze s prislovom, kot je to v tradicionalni slovnici. Lahko ugotovljiva razlika: prislov ima vprašalnico (*kam, kje, zakaj*), členek je nima ...

Medmet

To je besedna vrsta stavek (v tej teoriji pastavek), torej z izjemo primerov *Miška pa smuk v luknjo* ne more tvoriti sintagme v okviru glagolskega stavka:^{18/} *Hej, kam tako hitro, Strela vendar, kam tako hitro*. Nominalizacija možna (prim. *čevlji na smuk*), še zlasti pa morfemizacija (*horuk-poezija*). Vrste medmetov, ki služijo lahko kot povedek, so stilna variacija glagolov.

LITERATURA

Jože Toporišič: *Slovenski knjižni jezik*, Maribor, 1 (1965), 2 (1966), 3 (1967), 4 (1970); isti: Samostalniška beseda, *Linguistica* (Ljubljana), 1972 (izšlo 1974), 301–314; isti: Kratko oblikoslovje slovenskega knjižnega jezika, *Slovenski jezik, literatura in kultura, Informativni zbornik*, Ljubljana 1974, 29–50; isti: Besednovrstna vprašanja slovenskega knjižnega jezika, *JiS* 1974/75, 33–39; isti: Slovenske zaimenske besede, *JiS* 1974/75, 117–119.

Ivanka Kozlevčar: O pomenskih kategorijah samostalnika v povedkovi rabi, *JiS* 1968, 11–15; ista: O pridevniku v povedni rabi, *JiS* 1969/70 210–215; ista: Slovnico število in pomenske kategorije samostalnika, *X. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, 1.–13. julija 1974, Predavanja, Ljubljana 1974, 31–39.

Vladimir Řehak, Oblikoslovna klasifikacija besed v slovenskem knjižnem jeziku, *JiS* 1966, 183–185.

Prva objava v *JiS* 20 (1974/75), 295–305.

---

^{18/} Beseda *smuk* je seveda povedkovnik.

STRUKTURALISMUS IN DER SLOVENISTIK (AM BEISPIEL DER WORTARTENTHEORIE)*

0 Dieser Aufsatz ist so konzipiert, daß ich am Anfang die strukturalistische Linguistik in der Slovenistik ganz kurz vorstelle, dann aber über die strukturelle Theorie der Wortarten im Slovenischen berichte.

1 Strukturalistische Ansätze der Sprachbetrachtung haben wir etwa schon im 18. Jahrhundert, ausgeprägter vornämlich bei M. Pohlin (Grammatik¹ 1783), der sich bemüht eine Liste minimaler phonologischer Paare aufzustellen, so z. B. beim Konsonantismus (stimmhafte – stimmlose Nichtsonanten wie etwa *piti – biti*), aber auch beim Vokalismus (etwa *péti – pēti*). – Eigentlich im Sinne der spontanen strukturalistischen Sprachbetrachtung ist auch unsere erste wissenschaftliche Grammatik der slovenischen Sprache² von B. Kopitar (1808/09) entstanden, die jedoch nur die phonetische und schriftliche, hauptsächlich aber morphologische Ebene unserer Schriftsprache erfaßt.

Später, in den letzten Jahrzehnten dieses, 19. Jahrhunderts, hatten wir noch einen Vorläufer des Strukturalismus: es ist Pater Stanislaus Škrabec (seine Veröffentlichungen fallen in die Jahre 1870–1915).³ Er stand auch bereits in Verbindung mit J. Baudouin de Courtenay, der in den 70-er Jahren (und später, von Dorpat und anderen russischen Universitäten aus) slovenische Dialektologie betrieben hatte (z. B. Veröffentlichungen über den resianischen Dialekt, über die slovenisch-venezianischen Dialekte, über den Dialekt von Cerkno und Bohinj-Posavje, und anderes mehr).⁴ Besonders interessant ist die letztgenannte Arbeit Baudouin de Courtenay's, weil er in ihr die strukturelle Auffassung der Entwicklung des slovenischen Vokalismus vorgezeichnet hat.

Der echte, zeitgenössische Strukturalismus meldete sich dann bei uns erst in den 30-er Jahren unseres Jahrhunderts, und zwar unter dem direkten Einfluß von Fürst Trubeckoj, der wohl einige Arbeiten seines Schülers, Alexander Isačenko, angeregt hat. Das wichtigste strukturalistische Werk aus dieser Zeit ist Isačenko's Buch über eine slovenische Mundart in Kärnten⁵ (im Österreich). Es ist interessant festzustellen, daß der slovenische junggrammatische Linguist, Fran Ramovš,⁶ dieses Buch gefördert hat; irgendwie wieder anregend stand

---

* *Gelesen an der Universität in Helsinki, November 1982.*

¹ Kraynska Grammatika, das ist: Die kraynerische Grammatik oder die Kunst die kraynerische Sprache regelrichtig zu reden, und zu schreiben ..., Laybach 1783, 253 S. Einige minimale Paare: *sad – zad, salu – zalu, šala – žala, očem (hočem) – očem (očim)*.

² *Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark*, Laibach 1808 (1809).

³ *Cvetje z vertov sv. Frančiška* (Umschlagblätter), 1880–1915; Jezikoslovni spisi, I. zvezek, Ljubljana 1916, 606 S. + II. zvezek, 80 S.

⁴ J. Toporišič, Die slowenische Dialektforschung, *ZslPh* XXX, 2, 1962, 383–416.

⁵ *Narečje vasi Sele na Rožu*, Razprave Znanstvenega društva v Ljubljani, Filološko-lingvistični odsek 4, Ljubljana 1939, 149 S. Cf. J. Toporišič, Die slowenische Dialektforschung, *ZslPh* XXX, 2, 1962, 412–413. Über Baudouin ebenda, 391–397.

⁶ Ramovš, Fran: *SBL* (= Slovenski biografski leksikon), 9. zvezek, 1960, 22–24, Autor R. Kolarič. Bibliographie (und über Leben) in *SR* III, 1950, 3–4, 446–458.

er in den ersten Nachkriegsjahren auch mit einem anderen Strukturalisten in Verbindung, mit Radivoj Franciscus Mikuš, der zwar nur französisch schrieb, der aber unter anderem Afexander Belić's Syntagmatiklehre einer scharfen Kritik unterzogen hat, und zwar in einem Buch,⁷ das bei der Slovenischen Akademie der Wissenschaften (deren Präsident Ramovš damals war) erschienen ist.

Die neueste Phase des Strukturalismus haben wir seit den 60-er Jahren. Da müsste ich zeitlich wohl mich selbst an die erste Stelle setzen (Probleme der slovenischen Schriftsprache),⁸ etwas später begann Jakob Rigler⁹ strukturalistisch zu schreiben (auf nichtslovenischem Gebiet noch ein wenig später Janez Orešnik¹⁰). In letzter Zeit haben wir auch eine jüngere strukturalistisch orientierte Generation, hauptsächlich auf dem Gebiet der Problematik der slovenischen Schriftsprache.

2 Und jetzt zum eigentlichen Thema.

2.1 Eine Theorie der Wortarten im Slovenischen gibt es seit dem 16. Jahrhundert: damals, 1584, erschien nämlich unsere erste Grammatik, Adam Bohorič's *Arcticae horulae*,¹¹ verfaßt also in lateinischer Sprache. Die Theorie (nicht nur der Wortarten) wurde vom Latein übernommen (Melanchthon). Danach hätten wir im Slovenischen Nomina (Substantiva und Adjektiva zugleich), Numeralia, Pronomina, Verba, Partizipia, Adverbien, Präpositionen, Konjunktionen und Interjektionen zu unterscheiden (in der Schriftsprache möglicherweise auch noch den Artikel). Diese Wortarten wurden hauptsächlich nicht besonders definiert: für diese Probleme wurde man einfach auf die betreffenden Stellen der lateinischen Grammatik verwiesen (wie z. B. auch in der Grammatik von B. Kopitar). Wenn man später die Wortarten dennoch definierte, dann nach (hauptsächlich) semantischen oder etymologischen Blickpunkten, wie z. B. in der sogenannten traditionellen, d. h. vorstrukturalistischen, Grammatik (die letztere erschien bei uns 1956, Autorenkollektiv¹²).

2.2 Nach dieser Grammatik gibt es im Slovenischen folgende Wortarten: Substantiva, Adjektiva, Pronomina, Zahlwörter, Verba, Adverbien, Präpositionen, Konjunktionen und Interjektionen (in der angegebenen Reihenfolge). Definiert werden diese Wortarten, wie folgt: (1) Substantiva: »Wörter, die wir den Gegenständen und Begriffen auferlegen, sind Substantiva.«¹³ Später im Text werden »Wörter« auch »Namen« genannt. – (2) Adjektiva:

⁷ *A propos de la Syntagmatique du Professeur A. Belić* (K sintagmatiki prof. A. Belića), Ljubljana 1952, 197 S.

⁸ *SBL*, 12. zvezek, 1980, 143–146; *Univerza v Ljubljani*, Druga knjiga, 1956–1966, Ljubljana 1969, 85–87; *Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani*, Tretja knjiga, 1966–1976, Ljubljana 1979, 53–55.

⁹ *Biografije in bibliografije znanstvenih in strokovnih sodelavcev Slovenske akademije znanosti in umetnosti*, Ljubljana 1976, 92–95.

¹⁰ *Univerza v Ljubljani*, 1969, 98; *Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani*, 1979, 99–100.

¹¹ *Arcticae horulae succisivae de Latinocarniolana literatura*, Witebergae, Anno M. D. LXXXIII, 279 S. Cf. auch Rudolf Kolarič, Adam Bohorič, *Arcticae horulae*, *Die erste Grammatik der slovenischen Sprache*, II. Teil: Untersuchungen, München 1971, 207 S. /Meine Übersetzung ins Slovenische: *Zimske urice proste*, Ljubljana 1987, 279 S. + Nachwort, 52 S. + Reprint, 279 S. Bohorič's *Praefatiuncula* wurde übersetzt von Anton Sovre./

¹² *Slovenska slovnica*, Sestavili dr. A. Bajec, dr. R. Kolarič, dr. M. Rupel, (J. Šolar), DZS, Ljubljana 1956, 331 S.

¹³ SS 1956, 85.

»Die kursiv gedruckten Wörter werden den Substantiven beigelegt, deswegen nennen wir sie Adjektiva /slov. *pridevati* 'beilegen', *pridevnik* 'Adjektiv, d. h. das Beigelegte/. /.../ Sie bezeichnen die Qualität, die Possessivität oder die Art /.../.«¹⁴ – (3) Pronomina: »Um /Nomina/ in unmittelbarer Nähe nicht wiederholen zu müssen, setzen wir an ihrer Stelle Pronomina ein.«¹⁵ – (4) Zahlwörter: »Flektierte Wörter, die die Zahl, Reihenfolge, Zahldistinktion oder Vielfältigkeit von Sachen verzeichnen, nennen wir Zahlwörter. Der Form nach sind Zahlwörter: 1. Kardinalia, 2. Ordinalia, 3. Distinktiva, 4. Multiplikativa.«¹⁶ – (5) Verba: »Verba sind Wörter, die besagen, was jemand tut oder was mit ihm geschieht.«¹⁷ – (6) Adverbien: »Adverbien sind unflektierte Wörter, die einen Ort, eine Zeit, eine Ursache und eine Art oder ein Maß bestimmen, /oder/ sie legen einen Nachdruck auf die Wörter im Satz oder aber bestimmen das Verhältniß gegenüber dem Ganzen Gedanken.«¹⁸ Demnach sind sie als lokale, temporale, kausale, modale, quantitative, hervorhebende oder gedankliche Bestimmungen aufzufassen. – (7) Präpositionen: »Sie werden so genannt, weil wir sie vor die Nomina setzen. /Nomina sind laut S. 132 Substantiva oder Adjektiva./ Sie sind flektionslos und mit ihnen werden Verhältnisse zwischen zwei Gegenständen ausgedrückt. Sie verbinden sich mit allen Kasus, nur mit dem Nominativ nicht.«¹⁹ – (8) Konjunktionen: »Konjunktionen verbinden Wörter und Sätze.«²⁰ – (9) Interjektionen: »/Mit Interjektionen/ versucht die Sprache die natürlichen Laute der Ausrufe, Schreie, Geräusche, Tierstimmen usw. unmittelbar nachzuahmen;/ mit ihnen werden unmittelbare Schreie und Aufrufe /nachgeahmt/, /bzw./ versucht die Sprache lautlich verschiedene Geräusche, Poltern, Krächen in der Natur, die Stimmen der Tiere nachzuahmen. /.../ die Interjektionen sind keine echten Satzglieder.«²¹

Nach der Funktion im Satze werden z. T. hauptsächlich sogenannte grammatische Wortarten bestimmt; an zweiter Stelle stehen die Wortartenbestimmungen nach der Flektierbarkeit. So erfährt man aus unserer traditionellen Grammatik, zwar nicht immer an den gehörigen Stellen, z. B. daß die Nomina flektiert (6 Kasus, die Verba konjugiert (3 Personen) werden in drei Numeri, Adjektiva auch gesteigert werden, bei den Verben aber außerdem auch die Zeit, der Modus und das Genus ausgedrückt werden können. Beim Substantiv unterscheidet man auch das Geschlecht, und danach dann auch bei den »syntaktisch verbundenen Formen (der Adjektiva und Partizipia)«.²² Dazu noch: »Die Morphologie muß uns die ganze bunte Menge der Wortformen zeigen«,²³ denn »die Morphologie zeigt uns die Flexion der Wörter«.²⁴ Und so – verstreut – noch dies und jenes. Systematisch werden am Ende der betreffenden Abschnitte noch »der Gebrauch« bzw »die Bedeutung« der Wortarten angegeben.²⁵

¹⁴ L.c., 117.

¹⁵ L.c., 132.

¹⁶ L.c., 154.

¹⁷ L.c., 167.

¹⁸ L.c., 243.

¹⁹ L.c., 265.

²⁰ L.c., 278.

²¹ L.c., 280–281.

²² L.c., 82–84.

²³ L.c., 82.

²⁴ Ebenda.

²⁵ Substantivum auf S. 110, Adjektivum S. 125–126, Pronomina S. 135–136, 137–138, 140, 142–143, 144, 148, 149–153, Zahlwörter S. 157–159, 160–162, 163–164, Verbum: Tempora S. 205–

2.2.1 Die Unzulänglichkeiten solcher Bestimmungen sind offensichtlich und den Linguisten zum Teil auch schon bewußt. Als Beispiel möchte ich die Kurze deutsche Grammatik von H. Paul und H. Stolte (2. Aufl., 1951) anführen, die sich z. B. bewußt ist, daß Pronomina substantivisch, adjektivisch und adverbial sind und dennoch als eine selbständige Wortart in den Grammatiken behandelt werden. Ab und zu mußte man auch verschiedene Wortarten (z. B. Adjektiva, adjektivische Pronomina, Zahlwörter und Partizipia) angesichts derselben syntaktischen (oder auch morphologischen) Funktionsaufgabe (und Stelle) mit einem gemeinsamen Nenner versehen, etwa bei der Behandlung der Satzglieder (attributive Funktion),²⁶ und so gelang man z. B. zu einem Ausdruck wie »adjektivisches Wort«. Vergleiche z. B. noch die Feststellung, daß »koordinierte Attribute regelrecht vor ihrem Namen stehen«,²⁷ oder Verweisungen auf die adjektivische Deklination der Pronomina: »Die possessiven Pronomina sind gemäß ihrer Form Adjektiva«,²⁸ oder: »Demonstrative Pronomina haben Endungen für das Maskulinum, Femininum und Neutrum wie Adjektiva«,²⁹ oder: »/Außer *kdo* und *kaj*/ werden alle übrigen interrogativen Pronomina als Adjektiva dekliniert«. ³⁰ Ähnlich dann noch für die Relativa,³¹ Indefinita³² und Numeralia (jedoch nur für die Ordinalia): »Der Form nach sind die Ordinalia bestimmte Adjektiva ohne unbestimmte Form«³³ (ähnlich für die Disjunktiva³⁴ und Multiplikativa³⁵). Auch für Partizipien wird gesagt, daß »sie adjektivisch oder adverbial gebraucht werden können, so die auf *-č*,³⁶ während bei dem periphrastischen Partizipium auf *-l* und beim Partizip auf *-l* oder *-n*³⁷ nur auf die Genus- und Numerusmotion verwiesen wird.

Am Ende dieser Übersicht der Bestimmungen der Wortarten in der traditionellen Grammatik soll noch darauf aufmerksam gemacht werden, daß bei den Verbformen meistens nicht die Frage gestellt wird, was z. B. der Infinitiv oder das periphrastische Partizipium oder das Gerundium als Wortarten wären. (Sind sie etwa Unterwortarten vom Verbum?) In der *Slovenska slovnica* 1956 liest man darüber folgendes: »Der Infinitiv ist eine nicht flektierte Verbform, die die Natur eines Substantivums und Verbums hat«,³⁸ also beides zugleich. Das Supinum »kann nicht flektiert werden und ist unpersönlich«. ³⁹ Das Partizipium auf *-č*: »Im Grunde und der Herkunft nach ist es eine Verbform, nach den Endungen und dem Satz-

214, Modi S. 214–220, Genera S. 220–228, Infinitiv S. 228–229, Supinum S. 230–232, Partizipia S. 232–236, Substantivum verbale S. 239–240, Präpositionen S. 266.

²⁶ SS 1956, 291: »adjektivisches Attribut«. Als adjektivisch werden Adjektiva, adj. Pronomina, Zahlwörter und Partizipien aufgefaßt. Auf S. 292 dann dennoch auch Numeralia attributiva als etwas besonderes.

²⁷ L.c., 330.

²⁸ L.c., 136.

²⁹ L.c., 138.

³⁰ L.c., 142.

³¹ L.c., 144.

³² L.c., 149.

³³ L.c., 159.

³⁴ L.c., 163.

³⁵ L.c., 165.

³⁶ L.c., 178.

³⁷ L.c., 178, 179.

³⁸ L.c., 228.

³⁹ L.c., 230.

gebrauch aber ein Adjektivum«; »im Satz werden sie als Attribute oder substantivische Adjektiva gebraucht und werden formell als andere Adjektiva abgeändert, nur Steigerung kennen sie nicht.«⁴⁰ Das Partizipium auf *-ši*: »/Es dient/ als Attribut. /.../ Einige von ihnen sind schon ganz zu Adjektiven geworden.«⁴¹ Das Partizipium auf *-t/-n*: »Mit diesen Partizipien wird der Zustand, der nach vollbrachter Tat eintritt, ausgedrückt« (soweit sie von perfektiven transitiven Verben gebildet werden), bzw. »eine ausgesprochen adjektivische Bedeutung haben und mit ihnen wird ein Zustand, der nach Vollstreckung der Tat eintritt, ausgedrückt« (soweit sie von imperfektiven Verben gebildet werden, und in diesem Falle »können sie nicht zur Bildung des Passivums der imperfektiven Verben gebraucht werden«).⁴² Cf. auch noch: »Mit dem passiven Partizipium /.../ wird der Passiv nur von jenen perfektiven Verba, die über ein Partizipium auf *-n* oder *-t* verfügen, gebildet.«⁴³ Das periphrastische Partizipium auf *-l*: »Ohne das könnten wir keine Tempora und Modi bilden« bzw. »/Es hat auch/ passive Bedeutung und mit ihm wird der Zustand ausgedrückt«,⁴⁴ was auf Fälle wie *gnilo sadje* oder *Osirotelih otrok so se usmilili odrasli* bezogen wird.

Möglicherweise ist die Behandlung der Wortarten in unserer, slovenischen, traditionellen Grammatik noch besonders unzulänglich (manchmal geradezu hilflos) und bedarf einer gründlichen theoretischen Überprüfung, die ich nun im Folgenden vorzulegen versuche.

2.3 Nach meiner Theorie⁴⁵ gibt es in der slovenischen Schriftsprache (Hochsprache) folgende 9 Wortarten (10, wenn auch die allgemeine Umgangssprache berücksichtigt wird): 1. das Substantival/substantivische Wort (kurz auch einfach Substantivum), 2. das Adjektival/adjektivische Wort (Adjektiv), 3. das Adverbium, 4. das Verbum, 5. das Prädikativum, 6. die Präposition, 7. die Konjunktion, 8. die Partikel, 9. die Interjektion, (10. der Artikel). Gegenstandsbezogene Wortarten sind 1. bis 5., grammatische 6. bis 8. (und 10.), die Interjektion ist aber als ein Satz-Wort aufzufassen.

2.3.1 Das Substantivum ist jedes Wort, das als ein Partizipant (sei es Aktant oder Zirkumstant) im Satz gebraucht werden kann: also nicht nur traditionelles Substantivum, sondern auch das substantivische Pronomen (*jaz ...*, *kdo/kaj ...*) und substantivisiertes Adjektivale.⁴⁶ Als Substantiva sind demnach aufzufassen auch kleinere Einheiten vom Wort (Bestandteile), z. B. Affixe, Silben, Laute (oder Schriftzeichen), sobald sie eine aktantielle Funktion ausüben, wie z. B. in den Aussagen *-ec ist ein Suffix*, oder aber *ê verzeichnet ein langes offnes e*, oder *ê ist /'e:/*. Es versteht sich also von selbst, daß auch die Verbalsubstantiva in der Menge der

---

⁴⁰ L.c., 233.

⁴¹ L.c., 235.

⁴² L.c., 236.

⁴³ L.c., 224.

⁴⁴ L.c., 235.

⁴⁵ Diese Theorie bildete sich in meinen Arbeiten stufenweise, zuerst hauptsächlich in *Slovenski knjižni jezik* 1–4, 1965–1967, 1970. Als einheitliche Theorie wurde sie dann zuerst in meinem Artikel *Kratko oblikoslovje slovenskega knjižnega jezika*, *Informativni zbornik*, Ljubljana 1974, 29–50, herausgebildet; ausgebaut aber in einem diesem Problem gewidmeten Artikel: *Esaj o slovenskih besednih vrstah*, *JiS* 1974/75, 295–305, später erschienen auch im Sammelband der Internationalen Kommission für slawische Literatursprachen (für den er auch geschrieben wurde). – Cf. noch *Besednovrstna vprašanja slovenskega knjižnega jezika*, *JiS* 1974/75, 33–39.

⁴⁶ Diese Auffassung ist bei mir zuerst vertreten in *Kratko oblikoslovje ...* In meinem *Slovenski knjižni jezik* I, Ljubljana 1965, z. B. auf S. 146, werden noch »Substantiva, Adjektiva, Numeralia und Pronomina«, S. 148 auch noch »Partizipia« angeführt.

Substantiva aufgehen. Für das Substantivale relevante Positionen im Satz sind die des Subjektes und Objektes (dann aber auch alle anderen Funktionen).

Gründlegende Bestimmung einer Wortart ist nach unserer Theorie immer nur die syntaktische. In diesem Sinne ist das Adjektivale also das linke Attribut (*lepa hiša, tvoj obraz, ves dan, cvetoče drevo, osvobojen narod, ubiti vojaki, uvele rože, trije delavci, pet šol, mnogo narodov, prvi razred, troje otrok, dvojna leta, troji delavci* usw.), natürlich in allen Kasus und in allen Numeri;⁴⁷ das Verbum ist das Prädikat (oder der die Person ausdrückende Teil des Prädikats),⁴⁸ das Prädikativum⁴⁹ die Prädikationsbestimmung des Hilfsverbs (*biti, začeti, morati* ...), das Adverbium eine Adverbialbestimmung des Prädikats⁵⁰ (oder des prädikativen Syntagmas ...). Andere Wortarten sind, da sie im Dienste der Syntax stehen, schon bisher hauptsächlich syntaktisch aufgefasst worden, und zwar: die Präposition als diejenige Wortart, die das Nebenordnungsverhältnis in der Wortgruppe ausdrückt⁵¹ (*most na Drini*); auf der Satzebene entspricht der Wortgruppe die nebenordnende Satzverbindung und der Präposition eine nebenordnende Konjunktion (*po prihodu domov je ... = Ko je prišel domov, je ...*),⁵² also stehen diese beiden Mittel in einem komplementären Verhältnis zueinander;⁵³ und die Konjunktion ist entweder das Mittel, das die Gleichwertigkeit/Ebenbürtigkeit Verschiedener zusätzlichen Verhältnisse zum Ausdruck bringt (*oče in mati, Sedeli so pri ognju in peli pesmi*), das sind sogenannte Beiordnungskonjunktionen; von den unterordnenden haben wir bereits

⁴⁷ Die Auffassung »adjektivisches Wort« tritt bereits in *Slovenski knjižni jezik* I, 1965, auf, z. B. S. 186–187: als adjektivisch werden angeführt die eigentlichen Adjektiva, Partizipia, adj. Pronomina und Zahlwörter aller Arten.

⁴⁸ In *Slovenski knjižni jezik* 3, 1967, werden alle traditionellen Verbformen zum Verbum gezählt, also auch das Verbalsubstantivum und die Partizipien. Neben diesen »regelmäßigen« Verbformen gäbe es noch andere »verbale Wörter«, wie z. B. Adjektiva (*občutljiv*), Substantiva (*molitev, skok*). So ist es auch in der kurzen Morphologie ... (1974), 43–44, nur ist das Verbalsubstantivum auf *-je* von den Verbformen weggefallen. In *Slovenska slovnica* 1976 werden 15 Verbformen angeführt: neben den zwei definiten (Präsens und Imperativum) vom Präsensstamm noch 2 Gerundien (*delajoč, delaje*) und 1 Partizipium (*delajoč -a -e*); vom Infinitivstamm (das eine Hoch- und eine Umgangssprachform erweist) noch 2 periphrastische Partizipien (*delal, delan/ubit*), das Supinum, 1 Gerundium auf *-(v)ši*, und 3 Partizipien (*delan -ega, uspel -ega, vstopivši -ega*), am Ende noch das Verbalsubstantiv auf *-je*.

⁴⁹ Als besondere Wortart schon in *Kratko oblikoslovje* ..., 1974, aus den Adverbien ausgesondert, cf. I. c., 347: »Prädikativa sind Wörter, die nur als Prädikatsbestimmung gebraucht werden.«

⁵⁰ Aus der traditionellen Menge der Adverbien sind also die Prädikativa ausgesondert, und dann auch noch die Partikeln. Bei mir erfolgte das indirekt zuerst in *Slovenski knjižni jezik* 2, 1966, 165: »Außer den echten Adverbien gibt es noch Partikeln: nach diesen kann man sich nicht fragen.«

⁵¹ In der *SS* 1956, wie wir bereits gesehen haben, wird allerdings nur von einem »Verhältnis zwischen zwei Gegenständen gesprochen.« Ähnlich in *Slovenski knjižni jezik* 3, 170: »Mit den Präpositionen werden Verhältnisse zwischen den Wörtern des Satzes am allgemeinsten ausgedrückt.« In *Kratko oblikoslovje* ...: »Präpositionen sind grammatikalische Wörter *!...!*, ihre charakteristische Eigenschaft ist die Rektion.« Erst in der *SS* 1976, 348: »Präpositionen sind eine unflektierte Wortart; sie haben keine Gegenstandsbedeutung, sondern nur grammatikalische, d. h. mit ihnen werden unterordnende syntaktische Beziehungen zwischen Worten bzw. Phrasen ausgedrückt. *!...!* Sie werden nie zwischen zwei Sätzen gebraucht.«

⁵² Cf. *Slovenski knjižni jezik* 4, 1970, *Vezniška beseda*, 77–78.

⁵³ Wohl nach L. Tesničre, bei uns von C. Vincenot in seinem *Essay de Grammaire Slovène*, Ljubljana 1975, eingeführt. Cf. J. Toporišič, *Poskus slovenske slovnice C. Vincenota*, SR 1979.

gesprochen⁵⁴ und auch schon über die Interjektionen). Der Artikel (*ta mlada, ta mladih*) – schon bei Bohorič erwähnt und als unnötigerweise aus dem Deutschen übernommen – wird nicht flektiert, drückt aber die Bestimmtheit einer nominalen Wortgruppe mit einem Adjektivum an erster Stelle aus, oder hilft vielleicht auch nur ein primär adjektivisches Wort zu substantivieren (nach dem Muster *ta stara ženska* → *ta stara*).⁵⁵ (Der Artikel vor einem Substantivum anderer Art (wie er bei unseren Protestanten im 16. Jh. und zum Teil auch später, vorkommt, z. B. bei Trubar 1555: »peljati *To uero inu ta leben pouuki tih Prerokou inu Iogrou*« ist ein reiner Germanismus und wurde in der Volkssprache niemals gebraucht.

2.3.2 Natürlich gibt es für die Unterscheidung der Wortarten neben dem syntaktischen Kriterium auch ein morphologisches, das aber geradeso unzureichend ist wie das eingangs von uns schon besprochene semantische Kriterium.

2.3.3 Morphologisch gesehen unterscheidet sich das Substantivum von dem Adjektivum durch den Typus der Deklinationsendungen, was recht augenfällig zu Tage tritt z. B. im Genitiv Sg. der Maskulina und Neutra: *dobr-ega* človek-*a* bzw. *lep-ega* mest-*a* und ähnlich mehr. Jedoch ist dieses Kriterium sehr unzulänglich, da wir doch auch Substantiva (und noch besonders substantivische Wörter) haben, die sich nach den Deklinationsendungen nicht unterscheiden, wie z. B. *mlad-ega* Kosesk-*ega*, *star-ega* Kršk-*ega* (*Koseski* ist ein Dichter, *Krško* eine Stadt). Allgemein bewußt ist auch die adjektivische Natur einiger Pronomina, die sonst nur substantivisch auftreten, z. B. *k-oga*, *č-esa*, aber auch *nj-ega* usw. gegenüber *men-e/teb-e/seb-e*, die die substantivischen Endungen aufweisen. Allein das Verbum ist durch die Endungen genügend kennengezeichnet, wie z. B. in der Form für die 2. Person Sg. *-š* usw.

2.3.3.1 Es gibt aber noch einige Schwierigkeiten beim Definieren der Wortarten durch morphologische Eigenschaften: in allen gegenstandsbezogenen (d. h. nichtgrammatikalischen) Wortarten können auch Fälle auftreten, in denen Wörter, oberflächlich betrachtet, nicht dekliniert werden (nach unserer Auffassung werden sie mit Nullendungen dekliniert); zum Teil gilt das sogar fürs Konjugieren, so daß man auch generell über die Nichtflektierbarkeit bzw. Nullflektierbarkeit sprechen kann. Auf diese Weise kommt es zu einer (oberflächlichen) Flexionsneutralisation der Wortarten, wo wir doch gegenüber der ordinären, »fleksionsnormalen« und also morphologisch unterscheidbaren Reihe (z. B. für den Genitivus *človek-a/mater-e*, *mlad-ega/mlad-e*, sonst aber *dela-š*, *lep-o*) eine zweite Reihe haben, in der es diese Unterschiede nicht gibt: *ZIS-ø* (ein Akronym), *mami-ø*, *poceni-ø* 'billig', *bi-ø*.

Scharf gegenübergestellt:

1. Subst.:	<i>človek-a</i>	<i>vojvod-e</i>	<i>Kosesk-ega</i>	– <i>ZIS-ø</i>
	<i>mam-e</i>	<i>ljubeznivost-i</i>	<i>dežurn-e</i>	– <i>mami-ø</i>
	<i>mest-a</i>	---	<i>Kršk-ega</i>	– <i>doma-ø</i>
Adj.:	<i>mlad-ega</i>			– <i>poceni-ø</i>
<i>mlad-e</i>				– <i>poceni-ø</i>

⁵⁴ In der SS 1956, 278 werden Wortkonjunktionen (*in, pa, ter; ne – ne, niti – niti, kakor; ko*) und Satzkonjunktionen unterschieden. Letztere können bei- oder unterordnend sein.

⁵⁵ Über den Artikel als Wortart schrieb bei uns schon B. Kopitar in seiner Grammatik (1808/1809) als einer aus dem Slovenischen selbst entwickelten Wortart; später auch R. Kolarič, *Določni in nedoločni spolnik v slovenščini*, *JiS* 1961/62, 40–41.

mlad- <i>ega</i>		– poceni- <i>o</i>
2. Adv.:	lep- <i>o</i>	– poceni- <i>o</i>
Verb.:	dela- <i>š</i>	– bi- <i>o</i>
Prädik.:	delal- <i>o</i>	– tiho
	delal- <i>a</i>	– tiho
	delal- <i>o</i>	– tiho

Woraus man also morphologisch klar geprägte, und zum Teil ganz ungeprägte Wortverbindungen und Sätze bilden kann, wie etwa:

A	B	C
1. lep <i>o</i> mesto/lep- <i>o</i> grad- <i>o</i>	poceni mesto/poceni grad- <i>o</i>	mini- <i>o</i> species- <i>o</i>
2. lep <i>o</i> delaš	poceni delaš	poceni bi- <i>o</i>
3. delal- <i>o</i> si	tiho si	tiho bi- <i>o</i>
bzw.		

A: Tako lep*ega* mesta ne najdeš pogosto.

B: Take*ga* mini-*o* krila ne dobiš poceni.

C: Mini species bi bil-*o* komaj kos.

Wie man daraus ersieht, ist nur das syntaktische Kriterium immer ganz klar, d. h. nur mit ihm kann immer einwandfrei entschieden werden, um welche Wortart es sich im gegebenen Falle in einem Textabschnitt handelt. Die Homonimien sind natürlich ein Problem, das auch im Rahmen dieser Theorie besonders zu lösen gilt.

2.4 Es soll noch auf wenige Zweifelsfragen eingegangen werden.

2.4.1 Die erste von diesen ist wohl, ob es denn auch erlaubt oder klug sei, die Pronomina in den betreffenden Wortarten aufgehen zu lassen, also *on* mit *človek/Janez* gleichzusetzen, und dann weiter: *njegov = človekov/Janezov, tu = doma ...*, wo man doch auch andere Gleichungen aufstellen kann, etwa *on = ta človek/kranjski Janez, njegov = od dobrega človeka/od vsakega človeka, tu = na tem mestu*, und ähnliches, oder sogar mit einer Satzform: *on = kdor dela, ta = kateri je dober, tu = kjer narcise cveto*. Pronomina wären also doch was anderes als Nomina und verdienten demnach als eine besondere Wortart betrachtet zu werden.

Dieser Fragestellung können folgende Tatsachen gegenübergestellt werden. Pronomina sind nur eine besondere Gruppe in jedweder Wortart, aber solcher Gruppen gibt es in jeder Wortart eine »unendliche« Reihe, und zwar auf der Axe der Hypero- oder Hyponymik. Diese Behauptung soll auf folgende Art verstanden werden. Die Menge der Substantiva *moški, žena, otrok – jelen, mačka, tele – drevo, solata – hiša, ladja – aluminij, žveplo* können durch Hypernymen *človek – žival – rastlina – objekt – element* ersetzt werden, diese weiter durch *živo, neživo* (im biologischen Sinn), beides wieder durch *človeško* bzw. *nečloveško*, was bereits ihre Entsprechungen in den Pronomina *kdo* und *kaj* hat (*kdo* umfasst auch Personalpronomina).

Ähnlich auch bei den Adjektiven und Adverbien.

Was die Verschiedenheit A das Wort – B die Wortgruppe – C der abhängige Satz – das Pronomen betrifft, sieh etwa:

A	B	C	
<i>delavec</i>	<i>dober delavec</i>	<i>kdor ne dela</i>	– <i>ta</i>
<i>dober</i>	<i>zelo dober</i>	<i>ki je dober</i>	– <i>tak</i>
<i>doma</i>	<i>na domu</i>	<i>kjer je dom</i>	– <i>tam</i>

kann man nur sagen, da sie im gewissen Rahmen wechselseitig gebraucht werden können, und zwar eben aufgrund ihrer syntaktischen Verwendbarkeit, obwohl sie natürlich die betreffenden Wirklichkeitsausschnitte verschiedentlich ausgeprägt vor die Augen führen, zum Teil sind sie aber auch nur kontextbedingt verwendbar:

- A *Delavec* zasluži plačilo.
 B *Dober delavec* zasluži večje plačilo.
 C *Kdor (dobro) dela*, zasluži (večje) plačilo.⁵⁶

Ta [(dober) delavec/kdor (dobro) dela] zasluži (večje) plačilo. Gegenüber dem *delavec* sind *dober delavec* oder *kdor (dobro) dela* nur Wortgruppen- bzw. Satzäquivalente für eine besondere Wortart, während *ta* ein text- bzw. kombinationsbedingtes Wort ist. Pronomina sind demnach nur eine Art der Nomina, gekennzeichnet z. B. dadurch, daß sie Gegenstände sehr allgemein bezeichnen und deswegen auch zahlenmäßig sehr beschränkt sind (sie bilden eine endliche Menge), während gewöhnliche Nomina sich auf zahlenmäßig stärkere Mengen beziehen, die um so stärker sind, je weiter sie sich vom Allgemeinen zum Besonderen hin bewegen (z. B. Pflanzen, Tiere, chemische Substanzen, Handgemachtes).

2.4.2 Wie gesagt, gilt das auch für die Numeralia, die nach dieser Theorie in den adjektivischen Wörtern aufgehen, obwohl gewisse Arten, die Kardinalia (und Distributiva) zum Teil ihre Eigenständigkeit bewahren, wie übrigens auch einige andere Teilmengen von adjektivischen Wörtern. Adjektiva gliedern sich nach dieser Theorie auf in vier Gruppen,⁵⁷ und zwar schon aufgrund ihrer pronominalen Entsprechungen, namentlich so:

1. <i>kakšen</i> 'was für ein'	<i>mlad</i>	<i>mladim ljudem</i>	<i>mladi ljudje</i>
2. <i>kateri</i> 'welcher'	<i>slovenski</i>	<i>slovenskim ljudem</i>	<i>slovenski ljudje</i>
3. <i>čigav</i> 'wessen'	<i>bratov</i>	<i>bratovim ljudem</i>	<i>bratovi ljudje</i>
4. <i>koliko</i> 'wieviel'	<i>trije/pet</i>	<i>trem/petim ljudem</i>	<i>trije ljudje/pet ljudi</i>

Vereinzelte Gruppen unterschieden sich untereinander z. T. schon morphologisch im Nom. Sg.: 1. -*o/-i*, 2. -*i*, 3. -*o*, 4. -*je/-o* Pl., sie haben also verschiedene Flexionsendungen; im Numerus gehen 1.–3. zusammen gegenüber 4., und zwar im Sinne 3 Zahlen – nur eine Zahl, einige der ersten Gruppe⁵⁸ können dazu auch suffixal gesteigert werden (*star* – *starejši*), die

⁵⁶ Gleichsetzungen dieser Art gibt es auch in der traditionellen Grammatik, cf. SS 1956, 305 für den Subjektnebensatz, und ähnlich auch bei anderen Nebensätzen.

⁵⁷ Diese Teilung finden wir bereits in meinem Aufsatz *Kratko oblikoslovje ...*, 1974, 37. Schon in *Slovenski knjižni jezik* 2, 1966, 159, lesen wir: »Weil die Numeralia im Grunde genommen Adjektiva sind (wir könnten sie quantitativ nennen) ...«

⁵⁸ In der traditionellen Grammatik (und auch in *Slovenski knjižni jezik* 1) wird eigentlich supponiert, daß alle Adjektiva, die nicht als Ausnahmen angeführt werden, gesteigert werden können (cf. SS 1956, 125; *Slovenski knjižni jezik* 1, 1965, 194). Im ersten Werk werden als Ausnahmen betreffs der Suffixsteigerung angeführt: 1. Adjektiva für Farben, 2. der Form nach Partizipien, 3. jene mit bestimmter Form, 4. »viele auf -*en*, -*on*, -*av*, -*ast*, -*at* und /5./ jene, bei denen beide /d.h. gemäß der Bestimmtheit/ Formen nicht unterschieden werden«; bei allen diesen wäre aber eine Steigerung mit

ersten 3 Gruppen auch adverbial (*bolj mlad/slovenski/bratov*), obwohl 2. und 3. in diesem Falle als qualitativ verstanden werden (*bolj slovenski* = 'značilnejši za Slovence', *bolj bratov* = 'bratu ljubši' usw.).⁵⁹

Was wirklich alle diese Gruppen verbindet, ist eben nur ihre syntaktische Aufgabe, d. h. ein Substantivum näher zu bestimmen, und das entweder so, daß sie ihm direkt beigefügt werden (sie stehen im Slovenischen gewöhnlich/fast ausnahmslos links von ihm, bei den Pronomina rechts – nur stilistisch und in festen Wortverbindungen auch umgekehrt (*vsì mi, strela gromska*)), oder aber als Prädikatszeichen gebraucht werden: also *lepa hiša* bzw. *Hiša je lepa* (das erste wohl über den Weg *hiša, ki je lepa*). – Adjektivische Wörter könnten auch durch die Kongruenzpflicht gegenüber den substantivischen definiert werden (*lepa* Nom. Sg. Fem vor *hiša* mit denselben grammatischen Charakteristiken), oder durch den sogenannten Beziehungsgenitiv (*Kateri kruh hočete, belega ali črnega; Koliko hlebov boste vzeli, enega?*), jedoch entfällt das erste Merkmal bei den nullflektierten adjektivischen Wörtern, das zweite tritt aber nur in maskulinen singularen Verbindungen auf.

2.4.3 Und am Ende über die strukturelle Aufteilung der traditionellen Adverbien auf die eigentlichen Adverbien, und auf Prädikativa und Partikeln: *doma, včeraj, lepo, zato – vseč, tiho – komaj, samo, tudi, baje*.

Auch diese Aufteilung erfolgte aufgrund der syntaktischen Eigenschaften, denn morphologisch sind alle diese »Adverbien« unausgeprägt, nur eine kleine Gruppe von ihnen (heute würden wir sagen, diejenige Adverbien, die die Eigenschaften bezeichnen) kann gesteigert werden (vielleicht könnte man auch sagen, da sie immer nur aus der betreffenden Stufe des gesteigerten Adjektivs abgeleitet werden, also *lep -a -o*. Adv. *lep-o, lepši -a -e* Adv. *lepše* usw.⁶⁰ Das würde auch für Fälle wie *daleč – dalje* gelten, nur daß sie jetzt lediglich memoriert, nicht aber nach bekannten Grundsätzen gebildet werden können (so noch *bolj, manj, več, prej*, die ihre erststufigen Entsprechungen in *dobro/zelo, malo, veliko, predhodno* usw. (semantisch) haben, wie *daleč* in *daljen*). Auf diese Weise wären alle Adverbien miteinander gleich.⁶¹

Eigentliche Adverbien sind nach diese Theorie also nur jene Lexeme aus der traditionellen Adverbienmenge, die eine pronominale Entsprechung haben (nach denen man sich, wie man sich gewöhnlich ausdrückt, fragen kann). So mit Fragepronomina verschiedener Art: lokal (wohin, wo, woher), temporal (wann, bis wann, seit wann), modal (wie, wie sehr, wieviel) und kausal (warum, wozu), natürlich mit noch näher detaillierten Gruppierungen/Klassifikationen (so könnte man z. B. unter den modalen genau die Gruppe der Beziehungsadverbien hervorheben, z. B. *moralno neoporečen* 'moralisch/ in Bezug auf die Moral einwandfrei'. Natürlich haben auch die Adverbien ihre Wortgruppen- und Nebensatzäquivalente.⁶²

bolj möglich. Die Gruppe der Adjektiva mit nur bestimmter Form wird in diesen Regeln zweimal erfaßt.

⁵⁹ Über die Steigerung nur der qualitativen Adjektiva cf. meinen Aufsatz *Pridevnik, ki se stopnjujejo z obrazili*, *JiS* 1969/70, 1/3–1/4.

⁶⁰ Und also nicht *lepo – lepše*.

⁶¹ In der *SS* 1956 werden nur deadjektivische Adverbien gesteigert (S. 246), es wird sogar behauptet, daß deadjektive Adverbien »keine selbständige Wörter sind, sondern Formen des Adjektivs« (S. 245). Wohl deswegen werden in *Slovar slovenskega knjižnega jezika* unserer Akademie solche Adverbien im allgemeinen nicht als selbständige Wörter geführt. Allerdings gibt es unter diesen Adverbien welche, die nach dem durchschnittlichen Sprachbewußtsein keine adjektivischen Äquivalente haben, z. B. *daleč, blizu* (dennoch: *daljni, blizek*).

⁶² Über die Bemühungen der Klassifizierung der Adverbien eine feste, sprachlich objektive (d. h.

2.4.3.1 Adverbien besonderer Art sind meiner Meinung nach einige indefinite Verbformen, nämlich das Supinum (*delat*), und die Gerundien (*delaje/delajoč/hoteč/hote/stopivši*): Grem *spat/orat* (lat. eo aratum), *Sedeč za mizo*, je bral časopis, *Stopivši v sobo*, je vse lepo pozdravil. Daß diese Verbformen Adverbien sind, wird vielleicht auch dadurch bekräftigt, daß einige von ihnen gewöhnliche Adverbien geworden sind, d. h. sie können nur solche Phrasen eingehen, die für Adverbien typisch sind (etwa mit Gradbestimmungen, wie z. B. *čisto vede/vedoma*). Sonst wären das Adverbien, die auch mit Objekten determiniert werden könnten, was bei den meisten der traditionellen Arten der Adverbien, wie bekannt, nicht der Fall ist: cf. *željen kruha* = *želim si kruha* – *željno kruha, *želeč si kruha*.

Eine andere Lösung für diese Fälle wäre die, daß solche Verbformen als Prädikativa verstanden wären, allerdings einer besonderen Art, nämlich der, daß bei ihnen das Hilfsverb obligatorisch nicht vorkommt: *Sedeč za mizo*, bere (je bral/bo bral/bi bral/beri) časopis, und zwar wäre da die Regel der Elision angewendet, wie z. B. *Janez je sedel za mizo in Janez je bral časopis* → *Janez je sedel za mizo in bral časopis* – *Janez je sedel za mizo beroč časopis* (das Gerundium wäre demnach ein Mittel zur Überführung eines Nebensatzes in eine abhängige elyptische Struktur – cf. noch *Ko je sedel za mizo*, je bral časopis).⁶³

2.4.3.2 Ein besonderes Problem bei den Adverbien stellt sich noch bei ihrem Übertritt zu den sogenannten unechten Präpositionen, aber darüber soll an betreffender Stelle die Rede sein.

2.4.3.3 Aus der traditionellen Menge der Adverbien werden sogenannte Prädikativa dadurch ausgesondert, da sie, wie übrigens auch die Partikeln, über keine ihnen entsprechenden Frageworte als Parallele verfügen, sich jedoch von diesen durch eine besondere syntaktische Bedingtheit ihres Auftretens auszeichnen, nämlich, sie können, wie gesagt, nur in Verbindung mit sogenannten Hilfsverben gebraucht werden, also z. B. *Janez je tiho/je postal tiho/je začel (nehal) biti tiho*; *Janez mi je všeč*, *Meni je tega žal* usw.

2.4.3.3.1 Aufgrund dieser Eigenschaft der Prädikative werden in dieser Theorie periphrastische Partizipia auch als Prädikativa aufgefasst, also z. B. *Janez je delal*; nur ist dieses Prädikativum temporell bestimmt (temporell bestimmte Wörter gibt es auch sonst, z. B. bei den Pronomina, wie *nekdanji*, das sich nur mit Vergangenheit verbinden kann), und zwar bezieht es sich auf die Vergangenheit (die aber durch die futurische oder konditionelle Form des Hilfsverbs dieser ihrer temporalen Bestimmtheit enthoben werden kann, und dann kann es auch in Präsens- und Futurformen gebraucht werden: *bi šel*, *bom šel*).

2.4.4.1 Neben Prädikativen bereits behandelte Art gibt es noch eine Verbform, die als Prädikativum funktionieren kann, nämlich der Infinitiv. Er tritt auf in Verbindung mit Hilfsverben anderer Art, nämlich der Modal- und Phasenverben.⁶⁴ An modalen Verben (und ihnen entsprechenden Mitteln) gibt es einige Klassen, Phasenverben aber sind zahlenmäßig sehr beschränkt (es handelt sich lediglich um Verben wie *začeti*, *nehati* (mit den entsprechenden Synonymen und Aspekt-Paaren, z. B. *jenjati*, *začenjati*, *nehavati*, *jenjevati*). Also: Modal: *Moram oditi/odhajati (smem, hočem, želim)*. Phasisch: *Začnem delati (neham ...)*. Verbindungen mit dem Verbum *biti* 'sein' (*Ni mi več živeti* 'Ich kann nicht mehr leben') sind elyptische Bildungen (die Bedeutung ist '*Ni mi več mogoče živeti*'). Es können lange Ketten mit modalen Verben zusammengesetzt werden (etwa zehnstellige), von denen jedoch nur das

syntaktische, nicht semantische) Grundlage zu geben, cf. in meinem Buch *Nova slovenska skladnja*, DZS, Ljubljana 1982, 64–81.

⁶³ Cf. *ko je sedel* = *sedeč* = *med sedenjem*, was alles adverbelle Bedeutung hat.

⁶⁴ Über diese Verben mehr in meiner *Nova slovenska skladnja*, 1982, 100–110.

erste in einem Satz als definites Hilfsverb auftreten kann, alle anderen aber in Infinitivprädikativa umgewandelt werden müssen, wenn sie nicht einen besonderen Satz bilden sollten. Zum Beispiel: Ni mogoče₁, da bi se moralo₂, splačati₃, če se hoče₄, pomagati₅, želeti₆, da se sme₇, brez sramu₈ začeti₉, navajati₁₀ z veseljem₁₁ poskušati₁₂ učiti se₁₃, slišati₁₄ ptičko peti (auf deutsch etwa: Es ist nicht möglich₁, daß es sich lohnen₃ müßte₂, wenn man zu wünschen₆ helfen₅ will₄, daß man ohne Scham₈ mit Freude₁₁ versuchen₁₂ darf₇, anzufangen₉ sich daran gewöhnen₁₀ zu versuchen₁₂ zu lernen₁₃ ein Vögelchen singen zu hören₁₄). – Die Zahl der Stellungswerte der modalen Prädikativa gibt auch die Zahl der Prädikativklassen an, z. B. Moral si bom začeti želeti manj delati (deutsch etwa: Ich werde anfangen müssen mir zu wünschen weniger zu arbeiten).

2.4.4.2 Eine weitere Gruppe Prädikativa ist von anderer Wortartenprovenienz: es gibt Prädikativa aus den Substantiva, wie *Mraz je bilo/Zima je bilo* ('Es war kalt/Es war winter') und aus Adjektiven wie *Bilo je temno/prijetno/davno* ('Es war dunkel/angenehm/vor langer Zeit').⁶⁵

2.4.4.3 Prädikativa können wie Verba flektiert oder nicht flektiert werden, erstes natürlich nicht in Bezug auf ihre Person, wie die Verba (*dela-m -š -o*), also konjugiert, sondern nur in Bezug auf die Zahl und das Genus, also moviert. Am Beispiel: *delal -a -o* (Pl. *-i -e -a*, Du. *-a -i -i*) gegenüber *tih*: *Jaz sem molčal, vi pa niste molčali ≠ Jaz sem bil tiho, vi pa niste bili tiho*. Es gibt auch ein modales moviertes Prädikativum, nämlich *rad -a -o*.

2.4.4.4 Es stellt sich nun die Frage, ob nicht alle Wortarten, die in die Position »rechts vom Hilfsverb« kommen, Prädikativa sind, wie meiner Meinung nach im Deutschen die Adjektiva (cf. ein schönes Haus, ein schöner Garten usw., aber Das Haus/Der Garten ist schön (Die Häuser/Die Garten sind schön), also wie im Slovenischen *tih človek, tih ljudje ≠ Človek je tiho, Ljudje so tiho* (neben *človek je tih, nicht tih*). Dasselbe würde dann auch für die Substantiva gelten, obwohl es da keine Anzeichen formeller Verschiedenheit gegenüber den Substantiven gibt (*On je tih človek*), es sei denn, das Substantivum wurde zum Prädikativum umgewandelt (*Janez je zelo človek* gegenüber *Janez je velika dobričina*).

2.4.5 Die dritte Gruppe, die sich aus der Masse der traditionellen Adverbien herausbildet, sind die Partikeln, die, wie wir schon sagten, in einem Satz einen anderen, unterdrückten Satz vertreten. Sie sind also ein Mittel der Kondensierung der verzweigten Aussagen. An einigen Beispielen gezeigt: *Samo štirje smo prišli* 'Wir sind nur zu viert gekommen' ← *Prišli smo štirje, ne več* 'Zu vier von uns sind wir gekommen, nicht mehr'. – *Saj sem vedela, kaj boš rekel* 'Ich wußte ja, was du sagen wirst: ← *ich kenne dich gut*'. – *Tudi on mi ne bo verjel* 'Auch er wird es mir nicht glauben' ← *On mi ne bo verjel, kot mi ne verjameš ti* 'Er wird mir nicht glauben, wie du mir nicht glaubst'. – *Ne bom odšel* 'Ich werde nicht weggehen' ← *Zanikam, da bom odšel* 'Ich leugne ab, daß ich weggehen werde'. – *Resnično si ne želim tega* 'Ich wünsche mir das wirklich nicht' ← *Tega si ne želim, to je resnično* 'Ich wünsche mir das nicht, das ist wahr'.⁶⁶

⁶⁵ Keine richtigen Entsprechungen in anderen Wortarten haben Prädikativa wie etwa *všeč, res, kvit* (umgangssprachlich), *bot, mar, treba, rad -a -o*, und einige andere werden wohl noch kaum als von anderen Wortarten motiviert empfunden, etwa *blagor, gorje, prav, žal, kazno, svest si, kos*.

⁶⁶ In der traditionellen Grammatik werden mit dem Ausdruck Partikel Wörter wie *le-/le, li, si, ga, jo* bezeichnet, aber auch Morpheme *-r, -j, -da, -kaj, -ti, koli*, also »unflektierte Wörter, wenn sie nicht als selbständige Wortbedeutungen leben, sondern nur Bestandteil von Wortverwendungen oder Wörtern sind, denen sie manchmal einen Nachdruck oder eine Bedeutungsnuance verleihen«, l. c.,

Manchmal ist man unsicher, ob man mit einer Partikel oder mit einem Prädikativum zu tun hat. Das gilt z. B. für die sog. Modalwörter, wie z. B. *menda*, *pač* usw.: To je *menda* res 'Das ist wohl wahr', To bo *pač* drugače 'Das wird wohl anders sein'. Unsere Identifizierungsverwandlungen zeigen uns, um was es sich handelt: To je res, *tako menimo* 'Das ist wahr, so meinen wir', To bo drugače, *se nam zdi* 'Das wird anders sein, scheint es uns' (mit Umwandlung: *Menimo*, da je to res 'Wir meinen, daß das wahr ist'), *Zdi se nam*, da bo to drugače 'Es scheint uns, daß das anders ist'. Also sind es Partikeln, nicht Prädikativa.

2.5 Als noch ungelöst stellt sich bei einigen Präpositionen die Frage ihrer Echtheit, d. h. ob sie tatsächlich Präpositionen oder aber Adverbien sind.⁶⁷ Im Slovenischen besteht ein schönes minimales Paar, nämlich *čez* und *čéz*, das erste eine echte Präposition (über) mit Akkusativreaktion (*čez reko iti*), das zweite ein Adverb, aber ohne Reaktion (*iti čéz* 'gehen auf die andere Seite').⁶⁸ Der Unterschied wird in diesem Beispiel auch phonologisch ausgedrückt /čez 're:ko/ gegenüber /'če:s 're:či/.⁶⁹ Dieses Kriterium kann allerdings nur bei Wörtern angewendet werden, die auf einen stimmhaften Nichtsonanten ausgehen.⁷⁰ So zeigt sich z. B. ein Wort wie *vzdolž* 'entlang' als ein Adverb, nicht als eine Präposition (/wz'do:ʒ 're:ke/); genau so *poleg* /'po:lək 're:ke/, aber auch *kljub* /kl'ju:p 're:ki/,⁷¹ was aber auch wegen der Dativ-Rektion ein besonderer Fall ist. Die Funktion, in der diese Wörter hier auftreten, ist also keine präpositionale, sondern eine adverbiale. Das wären also Adverbien mit einer partitiven Rektion, womit dann auch der Einspruch gegen die Adverbien mit Rektionsbestimmungen als unrecht erwiesen wäre. Demnach können auch Adverbien mit aller Art syntaktischen Bestim-

256. – Nach unserer Auffassung sind die Morpheme, einige allerdings von dem sogenannten freien, also nichtwortstellungsgebundenen Typ (*si*, *ga*, *jo*, *-koli*). Die einzigen richtigen Partikeln unter den oben angeführten sind *li* (veraltet) (mit der man Fragesätze verzeichnet) und *koli* mit welchem Beliebigkeit ausgedrückt wird). Dem SSKJ ist *li* ein Adverb, *koli* eine Partikel, *ga*, *jo* einfach Akkusative (bzw. Genitiv *ga*) der entsprechenden Pronomina *on*, *ona* (in Verbindungen wie *Gorje si ga človeku* allerdings auch eine Partikel). Cf. J. Šolar, Vloga in mesto členka *tudi*, *JiS* 1957/58, 158–161. Bei diesem Wort handelt es sich tatsächlich um eine Partikel.

⁶⁷ Cf. SS 1956, 265–266, wo neben den Präpositionen (z. B. *z*) auch unechte Präpositionen auftreten; für letztere wird festgestellt: »Als Präpositionen dienen auch Substantiva und Adverbien.« Als Beispiel unter anderem: *Tukaj je konec vasi – Konec vasi sameva siromašna kočja bzw. Nevihta je blizu – blizu Triglava.*

⁶⁸ In der SS 1956, 266: *Komaj sem bil čez : čez plot.* In SSKJ: *čéz – čez.*

⁶⁹ Cf. SS 1976, 349: »Die Präpositionen sind zweierlei: echte und unechte. /.../ Die echten sind immer unbetont.« Im SSKJ werden auch die unechten Präpositionen (z. B. *mimo*) nur als Präpositionen verzeichnet, allerdings einige mit zwei Betonungsmöglichkeiten (*mímo*, *mímo*). Dazu sich meinen Artikel *Naglasnost predlogov, veznikov in prislovov*, *JiS* 1966, 184–190 – jetzt auch im Band *Glasovna in naglasna podoba slovenskega jezika*, 1978, 204–205 –, den ich für die Kommission, die an den orthoepischen Vorbereitungen für das SSKJ arbeitete, vorbereitet hatte: »Es scheint, daß die unechten Präpositionen nicht betont werden, wenn sie völlig präpositional gebraucht werden können, d. h. wenn sie gegen eine Präposition ausgewechselt werden können.«

⁷⁰ Diese Beobachtung, daß echte Präpositionen eine andere Aussprache der stimmhaften Auslautnichtsantanten haben als andere Wörter, wurde von mir im Aufsatz *Sistemske premene soglasnikov v knjižnem govoru*, *JiS* 1957/58, 70–76 gemacht. – Vor mir machte S. Škrabec dieselbe Beobachtung, allerdings mit der irreführenden Bemerkung, daß »unbetonte Wörtchen /.../ sogar stumme Laute in stimmhafte verwandeln«. – Im SSKJ wird der Unterschied in der Aussprache vom Typus *čéz čez* nicht verzeichnet.

⁷¹ Im SSKJ wird *kljub* nur betont angeführt.

mungen verbunden werden: *včeraj zjutraj* 'gestern früh', *doli pri potoku* 'unten am Bach', *zelo zgodaj* 'sehr früh', *vzdolž ceste* 'die Strasse entlang', *beroč časopis* 'die Zeitung lesend', *hiteč na delo* 'an die Arbeit eilend', *delat na njivo* 'auf den Acker arbeiten gehen'.⁷²

Wenn also in solchen Fällen traditionsgemäß von unechten Präpositionen gesprochen wird, ist das falsch,⁷³ denn in Wirklichkeit handelt es sich um Adverbien dieser besonderen Art, zugleich aber gibt es auch dazu entsprechende Präpositionen: *poleg*, *vzdolž* (Adverbien) – *ob* (Präposition). Ein Merkmal der Präposition ist zudem ihre Unbetontheit gegenüber einem Adverb, das regelrecht betont ist. In dieser Hinsicht bleibt es so manches zu wünschen im neuen großen Wörterbuch der slovenischen Schriftsprache (cf. *poleg*, *blizu*, die auch als Präpositionen aufgefaßt werden unter alleiniger Bedingung, daß sie vor einem Substantivum stehen, d. h. da sie es regieren; für die »Präposition« *blizu* wird sogar behauptet (zwar nach Breznik),⁷⁴ da sie gesteigert wird: *blizu bližje/blīže*).

Genau unrichtig ist zu behaupten, daß neben Adverbien auch Substantiva als Präpositionen dienen können, wo doch Beispiele wie *Dno jezera leži zvon* 'Auf dem Grund des Sees liegt eine Glocke' zweifelslos ein Adverb ist (cf. *Na dnu jezera ...*, was im Deutschen allein möglich ist). – Man muß allerdings noch bemerken, daß manche solcher »Adverbien« ursprünglich (oder durch Umstellung) prädikativisch gebraucht werden können, d. h. zu Prädikativen werden: *Konec je z njim* 'Mit ihm ist es fertig/Er ist fertig', *Praznik je bil blizu* 'Das Fest war nahe' (cf. *Praznik se je bližal* 'Der Festtag näherte sich'), *Bil sem vpričo* 'Ich war anwesend', *On je zoper/za*⁷⁵ 'Er ist dagegen/dafür'. Adverbien können von den Präpositionen dadurch unterschieden werden, daß sie keine konjunktionale Äquivalente haben: *ko dežuje* 'wenn es regnet' = *ob dežju*⁷⁶ 'beim Regnen'; *če bi deževalo* 'wenn es regnen würde' = *ob eventualnem dežju* 'bei eventuellem Regnen'; *ko je prišel* 'als er gekommen ist' = *ob prihodu* 'bei der Ankunft'; *čeprav ni verjel* 'obwohl er nicht glaubte' = *kljub*⁷⁷ *neveri* 'trotz seines Unglaubens'.

2.6 Es bleiben uns noch die Konjunktionen übrig. Neben den einfachen, klaren Fällen, wie sie *in* oder *da*, *če* darstellen, gibt es auch einige, bei denen es nicht klar ist, ob sie wirklich Konjunktionen sind oder aber Adverbien. So werden unter den Konjunktionen, die das wirklich sind, auch solche Wörter angeführt, die das eben nicht sind, etwa in der SS 1956⁷⁸ neben *ali*, *a*, *ko*, *da*, *ker*; *toda* auch *dokler*, *kjer*, *preden*, *komaj*, *potem*, *zakaj*, *zato*, *koder*, *kadar*, *kar*. Für solche »Konjunktionen« wird behauptet, daß »die Grenze zwischen Adverbien und Konjunktionen unbeständig und stark verwischt wäre«. Ist das tatsächlich so? Nach unserer Theorie haben wir es nicht mit Konjunktionen, sondern mit Adverbien zu tun, sobald eine potentielle Konjunktion eine Satzgliedfunktion ausübt. Demnach hat es also keinen Sinn in *zato* einmal ein Adverb (*Zato sam veš* 'Darum weißt du selbst') und ein anderes mal eine Konjunktion (*Prijatelj se je vrnil, zato sem vesel* 'Der Freund kehrte zurück, deswegen

⁷² Die »gewöhnlichen« Adverbien verfügen über keine Rektionsmacht.

⁷³ Auch in meinen bisherigen Arbeiten, wie z. B. *Slovenski knjižni jezik* oder SS 1976.

⁷⁴ *Slovenska slovnica* 1934, 149 (unter *Nepristni predlogi* 'unechte Präpositionen', worunter *blizu*, *dno*, *glede*, *konec* /.../; *kraj*, *mimo*, (*na*)*mesto*, *okoli*, (*o*)*krog*, *poleg*, *prek(o)*, *razen*, (*na*)*sredi*, *to/onkraj*, *onstran*, *tik*, *v/spričo*, *vštric*, *zarad(i)*, *zastran*, *zbog*, *zraven* angeführt werden. »Unechte« Präpositionen werden allerdings nur bei genitivregierenden unterschieden.

⁷⁵ Auch *za*?

⁷⁶ Im gewissen Sinne *za dežja*.

⁷⁷ Konzessive Konjunktion und »Präpositionen« sind irgendwie etwas Besonderes: cf. *čeprav je res – če je prav res*, in SSKJ: *čeprav*; *če*: *če je še* tako neumen, *če bi tudi* hotel.

⁷⁸ S. 278–279.

gen bin ich froh') zu sehen. Das Wort *zato* ist in beiden Fällen ein Satzglied:⁷⁹ deswegen kann es nicht eine Konjunktion sein, sondern eben nur ein Adverb.⁸⁰ Dasselbe gilt auch für alle relativen Pronomina.⁸¹ Demnach wären die Konjunktionen nur jene Wörter, die nur die Funktion des Verbindens ausfüllen. Sie werden durch Tonlosigkeit charakterisiert, aber auch dadurch, daß sie der klitischen Reihe immer Vorangehen (Prišel sem k sosedu *in ga* povabil na kosilo 'Ich bin zum Nachbarn gegangen und habe ihn zum Mittagessen eingeladen' ≠ Najprej sem ga pozdravil, nato *pa sem ga* povabil na kosilo 'Zuerst habe ich ihn begrüßt, dann aber habe ich ihn zum Mittagessen eingeladen') und nicht nach rechts versetzt werden können, wie eben die Adverbien. Einige sogenannte Konjunktionen sind ursprünglich Partikeln: Govori dosti, *vendar* misli malo – Dosti govori, misli *pa vendar* ('kljub temu') malo (*vendar* auch 'po moji misli'). Man wird sich also daran gewöhnen müssen, daß Satzverbindungen in einem höheren Maße konjunktionslos miteinander verbunden werden können, als wir bisher zu glauben pflegten.

2.7 Ganz am Ende werfen wir noch einen Blick auf die Interjektionen. Schon in der traditionellen Grammatik werden sie mit dem Vokativ und den »selbständigen Gedankenadverbien« in Verbindung gebracht, sofern sie »keine richtigen Satzglieder sind« (gemeint sind damit nur die Partikeln, also nicht auch sogenannte »zvalnice« (Rufworte) und auch nicht die vprašalnice (Frageworte)).⁸² Unserer Theorie zufolge sind Interjektionen ausschließlich jene Wörter, die nur als Sätze gebraucht werden können (also eigentlich auch Vokative), nicht aber zugleich auch jene, die konjugiert werden und für welche (behandelt werden sie unter den Adverbien) in der SS 1956 bemerkt wird, daß wenigstens jene, die konjugiert werden, z. B. *na nate nata* »in dieser Form und in diesem Gebrauch auch den Interjektionen gleich sind, zu welchen der größte Teil aller Gedankenadverbien zugerechnet werden könnte«, und wozu also auch sogenannte »Zustimmungsadverbien: a) *da, seveda*, b) *saj, že, tudi*, c) *pač, torej, č) menda, nabrž* und das Negationswort *ne* (in allen, auch Wortbildungsfunktionen) zu rechnen sind. Ein schönes Durcheinander.

Nach Unserer Theorie, gehen Wörter, die konjugiert werden, weder unter die Adverbien noch unter die Interjektionen: das sind unvollständige Verba mit Valenzcharakteristiken, wie sie auch vollständige Verba haben können: Na *kruha*, Bali *noter*, Dajte *ga kronat, Jelite*.

Alle anderen Gedankenadverbien sind einfach Partikeln.

3 Diese Wortartentheorie ist mutatis mutandis auch für andere Sprachen relevant.

⁷⁹ Traditionsgemäß cf. Breznik, SS 1934, 209–210: Als koplative Konjunktionen werden angeführt: *in, pa, ter*; aber auch *tudi, potem, nato, vrh tega*, neben den so auch genannten Adverbien *včasi – včas, zdaj – zdaj* und Partikeln *takisto, namreč, zlasti* usw. In der SS 1956, 299, bereits nur *in, pa, ter* mit der ausgesprochenen Verweisung, daß es sich bei *tudi, potlej, nato, ali* (*Ali se že odpravljajš, ali res ne misliš ostati*) nicht um Konjunktionen, sondern um Adverbien (nach der herkömmlichen Auffassung natürlich) handelt; bei den konsekutiven Konjunktionen aber werden immer noch *zato, torej, zatorej, tako, tedaj, pa* (bei Breznik, 210: *torej, tedaj, zato, tak(o)*) angeführt.

⁸⁰ Etwas anderes ist es natürlich, wenn die vermeintliche Konjunktion keine Satzgliedfunktion ausübt, wie etwa *kajti* in der kausalen Beiordnung.

⁸¹ Das einzige Problem ist hier wohl nur *ki*: *človek, ki smo o njem govorili* = *človek, o katerem smo govorili*; das *ki* scheint also wirklich eine relative Konjunktion zu sein, oder aber es ist ein freies Morphem des relativisierten personalen Pronomens.

⁸² Z. B. *ali*.

Povzetek

STRUKTURALNA TEORIJA BESEDNIH VRST V SLOVENŠČINI

Sledi slovenskega intuitivnega strukturalizma opazamo že v 18. stol. (opozarjanja na t. i. minimalna nasprotja v glasoslovju), izraziteje v nekaterih obravnavah jezikoslovnih problemov pri p. S. Škrabcu, zlasti pa v oznaki splošnega razvoja slovenskega vokalizma, ki ga najdemo pri J. Baudouinu de Courtenayju. Pravi strukturalizem se nato pojavi v 30-ih letih v delih dveh tujcev, A. Isačenka in L. Tesnièreja. Po 2. svetovni vojni pa najprej v delih R. F. Mikuša (skladnja, besedotvorje), nato pa avtorja te razprave (glasoslovje, oblikoslovje, postopoma pa tudi vse druge ravnine jezikovne zgradbe), malo pozneje še v delih J. Riglerja (zgodovinsko glasoslovje v najširšem pomenu) in (na germanističnem področju) pri J. Orešniku. Strukturalističen je pretežno tudi mlajši slovenistični rod, kolikor je zares tvoren.

Posebno očitne sledi je strukturalizem med drugim zapustil v teoriji besednih vrst. Kakor znano, je besedne vrste mogoče določati ali pomensko, ali oblikoslovno, ali skladenjsko.

Pomensko so samostalniki imena oseb, stvari in reči; pridevniki lastnostne oznake (samostalnikov); števnik prvine neskončne verige izrazov, ki zaznamujejo veličine enakomernih razdalj, bodisi da jih označujejo kolikostno, vrstilno, ločilno ali množilno; prislovi besedna vrsta za oznako umeščenosti v prostor, čas, vzročnost in način, razen tega pa še za izražanje raznih miselnih odtenkov. – Težave pri pomenskem definiranju besednih vrst pa so že tu v tem, da se npr. lastnostnost lahko izraža ali s pridevnikom ali samostalnikom, v bistvu pa tudi s prislovom (in povedkovnikom): *lep, lepota, lepó (lepó)*. Še bolj je to zapleteno pri glagolu (»ki nam pove, kaj kdo dela ali kaj z njim je«), vse to pa se da razen z osebno obliko izraziti tudi s samostalniškimi, pridevniškimi in prislovnimi ali povedkovniškimi oblikami (*delam, delaj – delajoč -a -e – delanje -a – delal -a -o – deláje* ipd.). Pri zaimkih pa je tradicionalno pomensko določanje sploh odpovedalo, saj so morali biti definirani v glavnem skladenjsko, preostale besedne vrste pa v glavnem oblikoslovno (kot nepregibne).

Po oblikoslovnih merilih so samostalnik, pridevnik, števnik in zaimek besedne vrste, ki se sklanjajo, vendar le deloma na različne načine (prim. *korak -a* proti *slovenski -ega*, a tudi *en -ega, tvoj -ega* itd.), tako da se po tem samem med seboj ne ločijo zmeraj. Glagol se v sedanjiku in velelniku (ter prihodnjiku *bom*) sicer sprega, vendar se nekatere njegove oblike tudi sklanjajo (deležniki razen opisnega, glagolnik) ali pregibajo po spolu in številu (deležniki sploh, torej tudi opisni na *-l*), druge pa so sploh nepregibne (deležja, nedoločnik, namenilnik). Vse druge besedne vrste (prislov, predlog, veznik, členek, medmet) pa so po tradicionalni oblikoslovni teoriji nepregibne (in tudi res so, kolikor pa se vendarle pregibajo kot npr. *na nate* ali *lepo lepše*, jih je treba prerazdeliti (prvi gre med okrnjene glagole) ali pa pojmovati drugače (prislovni primerniki, tvorjeni iz pridevniških primernikov), tako da so potem prislovi res samo nepregibne besede, primeri kot *rad -a -o* pa se uvrščajo med povedkovnike), in ker so vse nepregibne, se torej oblikoslovno med seboj ne morejo ločiti. K temu pride še dejstvo, da se po tradicionalni teoriji tudi nekateri samostalniki, pridevniki, števnik, pri glagolu pa *bi* ne pregibajo, in so torej tudi ti nepregibne besedne vrste, izenačeni z »navadnimi« nepregibnimi besedami, ki pa seveda res nimajo končnic.

Vseh teh težav in nedoslednosti ter nepopolnosti pa je rešena teorija besednih vrst, ki se opira na skladenjska merila. Taka teorija besedne vrste določa izključno in enotno le po skladenjskih načelih (saj besedne vrste po njej niso drugega kot sredstva za utelešenje

skladenjskih odnosov). Po tej teoriji imamo naslednjih 9 besednih vrst (v pogovornem jeziku še 10.): samostalniško, pridevniško, prislovno in povedkovniško besedo ter glagol med predmetnopomenskimi, predlog, veznik in členek ter medmet pa med t. i. slovničnimi besednimi vrstami (medmet ima izključno vrednost besede stavka). Samostalniška beseda je v stavku primarno delovalnik, tj. /vršilec ali prizadeti/, v sklonskih oblikah, tudi predložnih, pa opravlja tudi drugotne vloge. Pridevniška beseda je levi prilastek, pri samostalniških zaimkih desni, torej razvija samostalnik v vseh njegovih primarnih in drugotnih vlogah. Prislovna beseda izraža okolnosti in je v stavku primarno prislovno določilo. Povedkovnik je skladenjsko povedkovo določilo glagolov, ki sami ne morejo biti povedek, ampak le njegova vez. Vse te štiri besedne vrste so načeloma nekončne množice, urejene nekako v obliki stožčaste piramide v tem smislu, da se od spodaj navzgor razporejajo enote z vse splošnejšim pomenom v smislu nekakih nadpomenk, pri vrhu pa je praktično končno število vrst in razredov zaimkov (ter enot v njih), in sicer samostalniških, pridevniških, prislovnih (te že tradicionalna teorija obravnava kot navadne prislove) in povedkovniških. Glagol je v pomenski podstavi povedje, v osebni glagolski obliki povedek (oz. njegova vez, gl. zgoraj), medtem ko so neosebne glagolske oblike delne množice prvih štirih besednih vrst: deležniki na *-č*, *-n/-t*, *-ši* in *-l* stanja pridevniške besede, deležja in namenilnik prislovne besede, opisni deležnik na *-l* povedkovnik, kar je tudi nedoločnik ob pomožnem glagolu, sicer pa lahko tudi samostalnik (prim. *dobrega jesti in piti* ali *pojdi po piti*) ali še kaj drugega. Tradicionalni števniki so pridevniške besede, in sicer količinske (družljive s štetim v čisto določenem številu), vrstilne, vrstne in množilne; lahko se tudi konverzno posamostaljujejo (kakor druge pridevniške besede): *Trije/Prvi* so že pod streho – *Pet* in *pet* je bilo zmeraj *deset* ipd. Po tej teoriji je tradicionalni prislov družil pod svojo streho tri različne stvari: pravi prislov, povedkovnik in členek.

Od preostalih besednih vrst so predlogi tisti, ki zahtevajo ob sebi samostalniško besedo v neimenovalniškem sklonu (od besed iz drugih besednih vrst, ki tudi lahko predstavljajo samostalnik ob sebi v odvisni sklon, pa se ločijo po tem, da niso stavčni členi – zato nepravi predlogi niso predlogi, ampak ostajajo prislovi). Stavčni členi seveda tudi niso vezniki, od predloga pa se ločijo po tem, da ne vplivajo na sklonskost svojega okolja, sicer pa so podredni nekako medstavčni ustrezniki znotrajstavčnih predlogov. Členki se od obojih ločijo po tem, da so kot nečleni stavka zgostitev drugega stavka, v katerega jih tudi zmeraj lahko razvijemo, hkrati pa lahko nastopajo tudi kot besede stavki, vendar vezani sobesedilno. Medmet je le beseda stavek, če prevzame stavčnočlensko vlogo (*Miška pa smuk* v luknjo), preneha biti medmet, tj. se sprevrže v drugo besedno vrsto (v navedenem primeru v povedkovnik, ki se lahko razvije tudi z ničto vezjo). V pogovornem jeziku je člen (*ta*) sredstvo za izražanje določnosti oz. za posamostaljenje.

Na ta način so vse besede (pri glagolu pa tudi vse njegove neosebne oblike) zajete le enkrat, tj. v po eno besedno vrsto, na podlagi enega samega skladenjskega merila, odpravljena pa so vsa t. i. prekrivanja, saj se po tej teoriji vsaka beseda enoumno uvršča v to ali ono besedno vrsto. – Vse besedne vrste imajo ustreznike tudi na frazeološki ravni.

KRATKO OBLIKOSLOVJE SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA

Slovenski jezik ima devet besednih vrst; te vrste so:

1. samostalniška beseda (tradicionalni samostalnik in samostalniški zaimек ob enem s posamostaljenimi besedami): *človek, dežurni, jaz, kdo, tak*;
2. pridevniška beseda: *mlad, tak; pet, peti, peter, peteren; delajoč -ega, minul -ega, seseden -ega, bivši -ega* (pridevnik, pridevniški zaimек, števnik, deležnik);
3. glagol: *delam, delaj, delaje/delajoč; delati, delat, delal -a -o, rekši, delam -a -o*;
4. prislov: *doma, tam*;
5. členek: *le, prav*;
6. predlog: *pri, konec*;
7. veznik: *in, da, medtem ko*;
8. medmet: *ah, joj*;
9. predikativ: *tihomraz (je bilo)*.

Samostalniška beseda

Samostalniške so tiste besede, ki ločijo naslednje slovnične kategorije:

- a) spol: moški, ženski, srednji (m, ž, s);
podspol: živost – neživost, človeškost – nečloveškost /živ., neživ., člov., nečlov./;
- b) sklon: imenovalnik, rodilnik, dajalnik, tožilnik, mestnik, orodnik (im., rod., daj., tož., mest., or.);
- c) število: ednina, dvojina, množina (ed., dv., mn.);
- č) osebo: razen pri osebnih zaimkih *jaz* in *ti* (ter ustreznih za dvojino in množino) so samostalniške besede le v 3. osebi;
- d) določnost (verjetno): po definiciji so določne.

Samostalniške besede so jedro nominalne fraze. – Poleg navadnih samostalniških besed (oblikoslovni samostalnik, prvotni in konverzni) imamo še zaimenske (npr. *jaz, kdo, kaj*) in konverzne izpridevniške (npr. *dežurni, tak, tvoj, trije*).

Samostalnik

Slovarski zapisi imenovalniške in rodilniške oblike ednine (pri množinskih samostalnikih množine) kažejo na posamezne sklanjatvene vzorce: rodilniški končnici *-e* ali *-i* na ženske, končnica *-a, -e, -i* na moške in *-a* na srednje; moški in srednji spol morata biti v slovarju zaznamovana, ženski pa le pri »nesklonljivih« samostalnikih. Števila v naslednjih preglednicah si slede po zaporedju ednina, dvojina, množina; skloni si v ed. in mn. slede v zaporedju im., rod., daj., tož., mest., or., v dvojini pa im./tož., rod./mest. in daj./or. (im. in

tož. ter daj. in or. sta zmeraj enaka, rod. in mest. pa taka kot v ustreznih sklonih množine – to v preglednicah zaznamuje *mn.* na ustreznem mestu za sklon).

Sklanjatve ženskega spola

	I	R	D	T	M	O
Ed.	1. <i>lípa</i> ¹	-e ²	-i	-o	-i	-o
	<i>búkev</i> ⁴	-kve	-i	-kev	-kvi	-ijo
	<i>mati</i> ⁵	-ere	-i	-ø	-i	-jo
	2. <i>perút</i> ^{8,10}	-i ⁹	-i	-ø ^{8,10}	-i	-jo ¹⁰
3. <i>species</i> ¹¹	-ø	-ø	-ø	-ø	-ø	
4. <i>mláda</i> ¹²	-e	-i ¹³	-o	-i ¹³	-o	
Dv.	1. <i>lípi</i> ³	mn.	-ama			
	2. <i>perút</i> ^{8,10}	mn.	-ma/-ima ^{9,10}			
	3. <i>species</i> ¹¹	mn.	-ø			
	4. <i>mládi</i> ¹⁴	mn.	-ima ¹⁵			
Mn.	1. <i>lípe</i>	-ø ^{6,7}	-am	-e	-ah	-ami
	2. <i>perúti</i>	-i	-im ⁹	-i	-ih ⁹	-mi ^{9,10}
	3. <i>species</i>	-ø	-ø	-ø	-ø	-ø
	4. <i>mláde</i> ¹⁶	-ih ¹⁵	-im ¹⁵	-e ¹⁶	-ih ¹⁵	-imi ¹⁵

1. Namesto končnice -a v im. ed. so možne tudi drugačne, npr. -o, -e, -ø ...: *Klio, Melpomene, Juno*; poseben podtip nakazuje končnica -á:

gospá -é -é -ó -é -ó; mn. -éma; -é -á -ém -é -éh -émi

2. Končnica -é kaže na mešani naglasni tip. Končnica -è ali -è/-é pa na končniškega; posebnost *gospá*.

3. Stilno zaznamovana varianta je -é: *gôri/goré*.

4. Vsi ti samostalniki imajo na koncu osnovne sklop soglasnik + fonem v, med njima pa je pred končnico -ø polglasnik; v dvojnini in množini so iste značilnosti kot v osnovnem tipu.

5. Tako se sklanjata samo *mati* in *hči*; v dvojnini in množini imata iste značilnosti kot osnovni tip.

6. Samostalniki, ki imajo v rod. mn. končnico -á ali -í, imajo ta sklon zapisan v slovarju.

7. Samostalniki, ki se končujejo na določene soglasniške sklope, vrivajo pred zvočnik oz. pred pisana *lj* in *nj* oz. *c* neobstojni samoglasnik v izgovoru in pisavi, nekateri pa le v izgovoru: *dekel, ladij, kamer, zemelj, sumenj, stvaric*.

8. Primere s kratkim naglašanim samoglasnikom si je treba posebej zapomniti (prim. *nìt*).

9. Če je končnica -i v rod. naglašena, imajo taki samostalniki namesto končnic -ma/-ima, -im in -ih končnice -éma, -ém in -éh: *stvari – stvaréma stvarém stvaréh, oči – očém očéh*.

10. Če se osnova končuje na nezvočnik + zvočnik, se med njiju v im./tož. ednine vriva polglasnik, namesto končnic -jo, -ma/-ima -mi pa imajo končnico -ijo, -ima -imi: *misel – mislijo, mislima, mislimi*.

11. Taki samostalniki so zlasti konverzni priimki, npr.: *Ivanka Mežan, Ivanke Mežan* ipd.

12. To so konverzne izpridevniške besede; vse ohranjajo svoje eventualne sklanjatvene posebnosti.

13. Zaimka *ta* in *vsa* imata poleg -i variantno končnico -ej: *tej, vsej*.

14. Glavni števniki za vrednost 2 ima končnico *-é*; ta končnica je variantna pri *ta* in *vsa*: *dvé*, *ti/té*, *vsi/vsè*.
15. Glavni števniki za vrednost 3 in *ta*, *vsa* imajo *e*-jevski vokalizem: *tréh*, *téh*, *vséh* itd.
16. Posamostaljeni števniki za vrednosti 3 in 4 imajo končnici *-i*.

Sklanjatve moškega spola

	I	R	D	T	M	O
Ed.	1. <i>korák</i> ¹	<i>-a</i> ²	<i>-u</i> ³	<i>-ø</i> ⁴	<i>-u</i> ³	<i>-om</i> ⁵
	2. <i>slúga</i> ⁹	<i>-e</i>	<i>-i</i>	<i>-o</i>	<i>-i</i>	<i>-o</i>
	3. <i>á</i>	<i>-ø</i>	<i>-ø</i>	<i>-ø</i>	<i>-ø</i>	<i>-ø</i>
	4. <i>dežúrni</i> ¹⁰	<i>-ega</i>	<i>-emu</i>	<i>-ega</i> ⁴	<i>-em</i>	<i>-im</i> ¹¹
Dv.	1. <i>koráka</i> ⁶	mn.	<i>-oma</i> ⁵			
	2. <i>slúgi</i>	mn.	<i>-ama</i>			
	3. <i>a</i>	mn.	mn.			
	4. <i>dežúrna</i>	mn.	<i>-ima</i> ¹¹			
Mn.	1. <i>koráki</i> ^{6,7}	<i>-ov</i> ^{5,7,8}	<i>-om</i> ⁵	<i>-e</i> ⁸	<i>-ih</i> ^{7,8}	<i>-i</i> ^{7,8}
	2. <i>slúge</i>	<i>-ø</i>	<i>-am</i>	<i>-e</i>	<i>-ah</i>	<i>-ami</i>
	3. <i>á</i>	<i>-ø</i>	<i>-ø</i>	<i>-ø</i>	<i>-ø</i>	<i>-ø</i>
	4. <i>dežúrni</i> ¹²	<i>-ih</i> ¹¹	<i>-im</i> ¹¹	<i>-e</i> ¹³	<i>-ih</i> ¹³	<i>-imi</i> ¹¹

1. Namesto končnice *-ø* so možne tudi drugačne, npr. *-o*, *-e*, *-os*, *-us* itd.: *Marko*, *finale*, *Tenedos*, *Tacitus* ... Primere s kratkim naglašnim samoglasnikom (tudi v tož., enakem im.) si je treba posebej zapomniti; tako tudi premenjeno kvaliteto od rod. dalje.
2. a) Končnica *-á* ali *-ú* navadno kaže na posebno sklanjatev v množini: *zobá*: *zobjé* *zób* *zobém* *zobé* *zobéh* *zobí* ali *zobóvi* *zobóv* *zobóvom* *zobóve* *zobóvih* *zobóvi*
Taka množina je v slovarju nakazana z zapisom imenovalnika množine.
b) Mnogi samostalniki od roditeljskega dalje (razen v enako se glasečem tožilniku) premenjujejo osnovo, sicer pa imajo enake končnice: *posel* *posla*, *taksi* *-ija*, *Tone* *-eta* ... Podrobne informacije o tem daje slovar (o neobstoječih osnovah gl. Glasoslovje).
3. Starinsko, narečno, pesniško tudi *-i*: *k očeti*, *na sveti*. Premene naglašnega *o* ali *e* (*môstu*, *žépu*) so zapisane v slovarju.
4. Samostalniki, ki pomenijo živo (v slovarju zaznamovani z *živ.* za *m*) imajo v tožilniku tako končnico kot v roditeljskem: *možá*, *tatú*; samostalniki za neživo imajo tož. enak imenovalniku.
5. Za govorjenim *c*, *j*, *č*, *ž*, *š* in *dž* se namesto končnic *-om* *-oma* *-ov* rabijo končnice *-em* *-ema* *-ev*, npr. *stricem*, *stricema*, *stricev*.
6. Nekateri samostalniki osnovo podaljšujejo z *-ov-*, sicer pa imajo iste končnice, le v rod. dv. in mn. imajo *-ø*: *grob* – im. dv. *grobova*, im. mn. *grobovi*, rod. dv. in mn. *grobov*.
7. Samostalniki, ki v množini premenjujejo glasovje osnove, so zapisani v slovarju, npr. *otròk* – *otrók*, *otrócíh* ali *volcě*.
8. Če ima kak samostalnik drugačne končnice (izvzeti so primeri s podaljšano osnovo z *-ov-*), je to v slovarju zapisano, npr. *otrók*, *kónj* – *ljúdi* – *stoléh* – *volmí*.
9. Vsi taki samostalniki zaznamujejo moške osebe.
10. To so sprevržki iz pridevniške besede; ohranjajo svoje eventualne sklanjatvene posebnosti.

11. Posamostaljena zaimka *ta* in *ves* ter glavni števniki za 2, 3 imajo *e*-jevski vokalizem, npr. *téma, tém, téh, témi*.

12. Posamostaljena števnikova za vrednost 3 in 4 imata končnico *-jé* oz. *-je*.

13. Tožilniki na *-i* (*tri*) so posebnost, zapisana v slovarju.

Sklanjativne srednjega spola

Ed.	1. <i>mésto</i> ¹	<i>-a</i> ²	<i>-u</i> ³	<i>-o</i> ¹	<i>-u</i> ³	<i>-om</i> ¹
	2. <i>Visôko</i> ^{1,6}	<i>-ega</i>	<i>-emu</i>	<i>-o</i> ¹	<i>-em</i>	<i>-im</i> ⁷
Dv.	1. <i>mésti</i>	mn. ^{4,5}	<i>-oma</i> ¹			
	2. <i>Visôki</i> ⁸	mn.	<i>-ima</i> ⁸			
Mn.	1. <i>mésta</i>	<i>-ø</i> ^{4,5}	<i>-om</i> ¹	<i>-a</i>	<i>-ih</i> ⁵	<i>-i</i> ⁵
	2. <i>Visôka</i>	<i>-ih</i> ⁷	<i>-im</i> ⁷	<i>-a</i>	<i>-ih</i> ⁷	<i>-imi</i> ⁷

1. Za *c, j, č, ž, š* nastopajo namesto končnic *-o, -om, -oma* končnice *-e, -em, -ema*. Pri samostalnikih, ki od rod. dalje osnovo podaljšujejo z *n* ali *t*, stoji na koncu zmeraj le *e* (*vreme, tele*).

2. Od roditeljskega dalje se nekatere osnove podaljšujejo s *t, n* ali *s*: *tele -eta, vreme -ena, telo -esa*, končnice pa so (razen v im./tož. ednine) sicer iste. Končnica *-à* kaže na končniški naglasni tip, *-á* pa na mešanega.

3. Redke premene v kvaliteti naglašanih *e* in *o* so zapisane v slovarju (npr. *srêbru*).

4. Samostalniki, katerih osnova se končuje na določene vrste soglasniški sklop, le-tega premenjujejo, npr. *geslo – gesel, poslopje – poslopj*.

5. Netipične končnice (prim. *tál, blagôv, tléh, tlémi*) so zapisane v slovarju.

6. To so konverzni izprivedniški samostalniki; ohranjajo (razen izjemoma) svoje sklanjativne posebnosti.

7. Posamostaljena zaimka *ta* in *vsa* imata *e*-jevski vokalizem, npr: *tem, teh, tema ...*

8. Posamostaljeni zaimki *ta* in glavni števniki za vrednost 2 imata končnico *-e* (*ta* tudi *-i*): *ti/te, dve*.

Samostalniški zaimki

Osebni

Ednina

Naglašene oblike

1. os.	<i>jáz</i>	<i>mên-e</i>	<i>-i</i>	<i>-e/mé</i>	<i>-i</i>	<i>-ój/máno</i>
2. os.	<i>tí</i>	<i>têb-e</i>	<i>-i</i>	<i>-e/té</i>	<i>-i</i>	<i>-ój/tábo</i>
3. os.	<i>òn</i>	<i>nj-êga</i>	<i>-êmu</i>	<i>-êga</i>	<i>-êm</i>	<i>-ím</i>
	<i>ôna</i>	<i>nj-é</i>	<i>-êj/-èj/-ì</i>	<i>-ó</i>	<i>-êj/-èj/-ì</i>	<i>-ó</i>
	<i>ôno</i>	<i>nj-êga</i>	<i>-êmu</i>	<i>-êga</i>	<i>-êm</i>	<i>-ím</i>

Dvojina

1. os.	<i>mídva/médve</i>	<i>n-áju</i>	<i>-áma</i>	<i>-áju</i>	<i>-áju/-áma</i>	<i>-áma</i>
2. os.	<i>vídva/védve</i>	<i>v-áju</i>	<i>-áma</i>	<i>-áju</i>	<i>-áju/-áma</i>	<i>-áma</i>
3. os.	<i>ônadva/ônidve</i>	<i>nj-lju</i>	<i>-íma</i>	<i>-iju</i>	<i>-iju/-íma</i>	<i>-iju</i>
	<i>/onédve</i>					

Množina

1. os.	<i>mí/mé¹</i>	<i>n-às</i>	<i>-àm</i>	<i>-às</i>	<i>-às</i>	<i>-ámi</i>	-
2. os.	<i>ví/vé¹</i>	<i>v-às</i>	<i>-àm</i>	<i>-às</i>	<i>-às</i>	<i>-ámi</i>	
3. os.	<i>oni/-e/-a</i>	<i>nj-ih</i>	<i>-im</i>	<i>-ih</i>	<i>-ih</i>	<i>-ími</i>	

Pomni:

- To so oblike za ženski in srednji spol.
- Navezne oblike za tož.: *-me*, *-te*, *-nj/-njo*, *-nj*; *-nju*; *-nje*; če se predlog končuje na soglasnik, se namesto *-nj* rabi *-ənj* (*nádenj*)./
- Poleg *óni -e -a* se naglašuje tudi *óní -é -á*./

Naslonke

	R	D	T	R	D	T	R	D	T
1. os.	<i>me</i>	<i>mi</i>	<i>me</i>	<i>naju</i>	<i>nama</i>	<i>naju</i>	<i>nas</i>	<i>nam</i>	<i>nas</i>
2. os.	<i>te</i>	<i>ti</i>	<i>te</i>	<i>vaju</i>	<i>vama</i>	<i>vaju</i>	<i>vas</i>	<i>vam</i>	<i>vas</i>
3. os.	<i>ga</i>	<i>mu</i>	<i>ga</i>						
	<i>je</i>	<i>ji</i>	<i>jo</i>	<i>ju/jih</i>	<i>jima</i>	<i>ju/jih</i>	<i>jih</i>	<i>jim</i>	<i>jih</i>
	<i>ga</i>	<i>mu</i>	<i>ga</i>						

Povratni

sébe -i -e/sé -i -ój/sábo

/Navezna oblika *-se: náse*./

Naslonke

se si se

Vprašalni, poljubnostni, nedoločni, oziralni, nikalni, totalni

V	<i>kdó</i>	<i>kóga</i>	<i>kómu</i>	<i>kóga</i>	<i>kóm</i>	<i>kóm</i>
P	<i>kdó</i>	<i>kóga</i>	<i>kómu</i>	<i>kóga</i>	<i>kóm</i>	<i>kóm</i>
N	<i>nekdó</i>	<i>nekóga</i>	<i>nekómu</i>	<i>nekóga</i>	<i>nekóm</i>	<i>nekóm</i>
O	<i>kdór</i>	<i>kógar</i>	<i>kómur</i>	<i>kógar</i>	<i>kómer</i>	<i>kómer</i>
Ni	<i>nihčè</i>	<i>nikógar</i>	<i>nikómur</i>	<i>nikógar</i>	<i>nikómer</i>	<i>nikómer</i>
T	<i>vsákdo</i>	<i>vsákogar</i>	<i>vsákomur</i>	<i>vsákogar</i>	<i>vsákomer</i>	<i>vsákomer</i>

Pomni: Kakor *nekdó* se sklanjajo še *màrsikdó*, *rédkokdó* ipd., kot *kdór* pa še *kdor koli*.

V	<i>káj</i>	<i>čésa</i>	<i>čému</i>	<i>káj</i>	<i>čem</i>	<i>čim</i>
P	<i>káj</i>	<i>čésa</i>	<i>čému</i>	<i>káj</i>	<i>čem</i>	<i>čim</i>
N	<i>nekaj</i>	<i>nečésa</i>	<i>nečému</i>	<i>nekaj</i>	<i>nečem</i>	<i>nečim</i>
O	<i>kàr</i>	<i>čésar</i>	<i>čemur</i>	<i>kàr</i>	<i>čémer</i>	<i>čimer</i>
Ni	<i>nič</i>	<i>ničésar</i>	<i>ničémur</i>	<i>nič</i>	<i>ničémer</i>	<i>ničimer</i>

Kot *káj* se sklanjajo še *màrsikáj*, *rédkokáj* ipd., kot *kàr* pa *kàr kóli*.

Konverzni izpridevniški (zaimenski) samostalniki ohranijo sklanjatvene posebnosti: *tak, njegov, ta* ipd. Sklanjatev glej pri pridevniški besedi.

Raba sklonov

Imenovalnik izraža: 1. osebek: *Čudni časi so prišli, Kdo je doma?*; 2. izpostavljeni osebek: *Janez, ta pazna, To je on, Janez*; 3. povedkovo določilo: *To je smreka, jaz nisem ti*; 4. zvalnik: *Sem pridite, Katinka (vi)*; 5. imenovalni prilastek: *Stanujem v hotelu Turist*; 6. jedro neglagolskega stavka: *Hiša ob cesti*; 7. prisamostalniški ujemalni prilastek, pristavek: *človek žaba, France Prešeren; jaz, Janez*; 8. povedkov prilastek: *Sosedov se je vrnil od vojakov možak*. Povedkov prilastek je možen tudi v drugih sklonih (prim. v tož.).

Rodilnik izraža: 1. predmet: a) prvi premi: *Boji se teme*; b) zanikani, prvotno tožilniški: *Nočem denarja*; c) delni: *Daj mi kruha*; č) drugi premi: *Punčko učim angleščine*; 2. osebek: *Vode zmanjkuje – Očeta ni doma*; 3. neujemalni prilastek: *oko postave, sedež modrosti, dom Koseskega, žena dobrih rok*; b) ujemalni: *človeka žabe*; 4. prislovno določilo časa: *Vrnil se je avgusta (lepega dne)*; 5. jedro stavčnega člena za števnik tipa *pet/petero: pet fantov, petim fantom*; 6. medmet: *Hudiča vendar*; 7. različna razmerja v zvezi s predlogi.

Dajalnik izraža: 1. predmet: a) prvi: *Čudim se mu*; b) drugi: *Nesi očetu časopis*; 2. nosilca stanja ali poteka: *Kaj je dekletu?*; 3. pripadnost: *So črni lasje mi in črne oči*; 4. čustveno zavzetost: *Da si mi zdrav!*; 5. korist: *Bratu pletem nogavice*; 6. ujemalni prilastek: *človeku žabi*; 7. različna razmerja v zvezi s predlogi.

Tožilnik izraža: 1. predmet: a) prvi premi: *Pokličite obtoženo*; b) drugi premi: *Deklico učim angleščino*; 2. nosilca stanja: *Ivanko je bilo sram*; 3. prislovno določilo časa in mere: *To noč se mora zgoditi – Leta sem te čakala*; 4. povedkov prilastek: *Ob vrnitvi sem prijatelja našel pijanca*; 5. ujemalni prilastek: *človeka žabo*; 6. nov pomen: *lomiti ga*; 7. različna razmerja v zvezi s predlogi.

Mestnik izraža: ujemalni prilastek: *o človeku žabi*; 2. različna razmerja v zvezi s predlogi.

Orodnik izraža: 1. ujemalni prilastek: *s človekom žabo*; 2. različna razmerja v zvezi s predlogi.

Raba zaimkov

Navadni samostalniki (prvotni in izpridevniški nezaimenski) so primarna poimenovanja predmetnosti; zaimki se od njih ločijo po tem, da je njihov pomen zelo splošen, saj le iz sobesedila in/ali sotvarja lahko vidimo, na kaj se nanašajo; poleg tega so zaimki često le skladdenjske pretvorbe prvotnih poimenovanj: *Janez/On/Nekdo je prišel domov in si vzel časopis. – Srečal sem Janeza/ga/nekoga in ga povabil na sestanek. – Kdo je prišel*

domov in si vzel časopis? – Ali je kdo prišel domov in si vzel časopis? – Nihče ni prišel domov in si (ni) vzel časopisa. – Kdor je prišel domov, si je vzel časopis.

Imenovalnik osebnega zaimka v slovenščini uporabljamo le, če je jedro stavka ali nominalne fraze ali če je v priredni zvezi: *Jaz sem prišel prvi* (odgovor na vprašanje *Kdo je prišel prvi*); – *Ti, ki vse veš, povej še to*; – *Oče, mati in jaz*. (Prim. še pogovorno: *Jaz ne vem, kaj ti je, Janez*.)

Namesto osebnega zaimka rabimo osebnega povratnega, če je predmet (ali kako določilo) povedka predmetno identičen z osebkom: *Ivan, sebe najprej poglej!*, *Vi pazite nase*, *Ti nisi pri sebi*, *Ključa nima pri sebi*.

Vprašalni zaimek *kdo* vprašuje po človeku ne glede na spol in število, *kaj* po vsem drugem: Vprašanje: *Kdo je to?* Odgovor: *Jože/Ana/ljudje*. Vprašanje: *Kaj je to?* Odgovor: *Konj (morje, lepota)*. Vprašanje: *Kaj je ta človek?* Odgovor: *Učitelj (politik)*. Prim. še: *Kaj imaš raje, bratca ali čokolado?*

Nedoločni zaimek (tip *nekdo, nekaj* ...) se rabi večinoma v pripovednih stavkih, poljubnostni zaimek (tip *kdó, kaj* ...) pa v vprašalnih, želelnih, velelnih, pogojnih ipd.: *Nekdo je na vrtu* proti *Ali je kdo na vrtu?*, *Če bi bil kdo na vrtu*, *Naj gre kdo na vrt*, *Pojdi kdo na vrt* ...

Nikalni zaimki zahtevajo še zanikan povedek: *Nihče ni šel na vrt*, *Na vrtu ni bilo nikogar*, *Ničesar ne ve*, *Iz nič ni nič*.

Posamostaljeni pridevniški zaimki *katéri -a -o*, *nekatêri -a -o*, *nobêden nobêna -o*, *vsák -a -o* v primeri z *kdó – kaj*, *nekdo – nekaj*, *nihčè – nič*, *vsákdo* natančno izražajo spol in število tistega, kar zaznamujejo: *Če kdo pride* (moški, ženska, dete) – *Če katera pride* (ženska).

Pridevniška beseda

Pridevniške besede so tiste, ki imajo v slovarju zapisane imenovalniške oblike za vse tri spole (npr. *ljubeznív -a -o* ali *tá tá tó* ali *dvá dvé dvé*), kakor tudi druge besede, ob katerih stoji oznaka prid. (npr. *poceni*) ali štev. (npr. *pét pêtih*)¹¹. Načeloma imajo pridevniške besede posebne končnice za vsa tri števila (npr. *ljubeznív -a -i* za im. m. spola), le glavni števniki od *dva* dalje ter ločilni tipi *dvoje/petero* imajo samo dvojino oziroma množino. V vseh vrstah pridevniških besed so tudi enote, ki se glasovno ne sklanjajo in ne izražajo števila (npr. *več*) ali ju ne izražajo nujno (prim. *od petih/pet ljudi*). Take pridevniške besede (kakor tudi sklonljivi tip *pet/petero*) glasovno ne izražajo spola. Vrste pridevniških besed: lastnostne, svojilne, vrstne, količinske.

Pridevniške sklanjatve

/Pridevniški sklanjatvi sta dve: glasovna in ničta./

¹¹ /Ali pa imajo tri ničte končnice: *pocéni -- --* oz. *pocéni -ø -ø*./

Osnovni sklanjatveni vzorec pridevniških besed je *ljubeznív -a -o*, za števniko od *pét* dalje in tip *dvóje/petéro* pa *pét/petero*. Sklanjatvene posebnosti pri dovolj redkih prid. besedah so navedene tudi v slovarju (npr. za *ta, ves, dva, oba, trije/tri, štirje/štiri*).

1. <i>ljubeznív</i> ^{1,2}	<i>-ega</i>	<i>-emu</i>	<i>I/R</i>	<i>-em</i>	<i>-im</i> ³
<i>ljubezníva</i>	<i>-e</i>	<i>-í⁴</i>	<i>-o</i>	<i>-í⁴</i>	<i>-o</i>
<i>ljubeznívo</i>	<i>-ega</i>	<i>-emu</i>	<i>I/R</i>	<i>-em</i>	<i>-im</i> ³
<i>ljubezníva</i>			<i>-a</i>		
<i>ljubeznívi</i> ⁵	<i>-ih</i> ³	<i>-ima</i> ³	<i>-i</i> ⁵	<i>-ih</i> ³	<i>-ima</i> ³
<i>ljubeznívi</i> ⁵			<i>-i</i> ⁵		
<i>ljubeznívi</i> ⁶			<i>-e</i> ⁶		
<i>ljubezníve</i> ⁶	<i>-ih</i> ³	<i>-im</i> ³	<i>-e</i> ⁶	<i>-ih</i> ³	<i>-im</i> ³
<i>ljubezníva</i> ⁶			<i>-a</i> ⁶		
<i>pét</i>	<i>pêt-ih</i>	<i>-im</i>	<i>pét</i>	<i>pêt-ih</i>	<i>-imi</i>
<i>petéro</i>	<i>petér-ih</i>	<i>-im</i>	<i>-o</i>	<i>-ih</i>	<i>-imi</i>
12. <i>pocéni</i>	<i>-ø</i>	<i>-ø</i>	<i>-ø</i>	<i>-ø</i>	<i>-ø</i>
<i>pét</i>	<i>-ø</i>	<i>-ø</i>	<i>-ø</i>	<i>-ø</i>	<i>-ø/</i>

1. Nesvojljni pridevniki, ki se v im. ed. končujejo na soglasnik, imajo poleg končnice *-ø* tudi končnico *-i* (t. i. določna oblika); svojljni pridevniki in pridevniški zaimki na soglasnik ter pridevniki na *-i* imajo v im. ed. moškega spola samo navedeno obliko: *bratov, stričev, sestrin, njen, moj – tak, ves, vsak – slovenski, nemški, kmečki, božji, lažji, lepši, prvi, neki*. Namesto oblike *-i* se pri števniku *én* uporablja oblika *éden*. Tudi ničto sklonljive pridevniške besede imajo samo eno obliko.
2. Premena soglasniškega sklopa in neobstojni samoglasnik (prim. *težek/težak -žka -o*).
3. Pridevniška zaimka *ta* in *ves* imata v končnicah namesto glasu *i* glas *e*; ravno tako števniko *oba, dva* in *trije* (prim. *tem, teh, tema, temi*).
4. Pridevniška zaimka *ta* in *ves* imata tudi končnico *-ej*.
5. Če je naglas na končnici, je lahko tudi končnica *-e* (*mladí/mladé*).
6. Števnika *trije/tri* ali *štirje/štiri*; v tož. končnica *-i*.

Stopnjevanje

Lastnostni pridevniki se stopnjujejo: primernik se tvori iz osnovnika s priponskim obrazilom (*-ejši, -ši, -ji*) ali (večinoma pogovorno) z *bolj*, presežnik pa iz primernika s predponskim obrazilom *naj-*; *lep – lepši (bolj lep) – najlepši (najbolj lep)*. Priponsko obrazilo *-ejši* se uporablja pri večzložnih podstavah in pri tistih /enozložnih/, ki imajo na koncu več soglasnikov, le izjemoma tudi pri drugih: *ljubeznív- čist- stár- + -ejši = ljubeznívejši, čistêjši, starêjši*. Priponski obrazili *-ši* in *-ji* se dodajata stalno ali tudi enozložni podstavi: *mład- níz- + J + -ši/ -ji = mlajši, nižji*. Pred *-ši* in *-ji* se izglasni soglasnik podstave premenjuje po jotaciji: če je novi glas *č, ž* ali *š*, dobi primernik obrazilo *-ji*, sicer *-ši* (*-ši* tudi v primeru, ko ni premene

soglasnika /npr. tež(ek) – težji/. Kot se vidi iz primerov, pridevniki na *-ak/-ák* in *-ok* delajo primernik večinoma iz podstave brez teh obrazil. Pomni: *J* pomeni premeno po jotaciji.

Najpogostejši primeri:

<i>-ejši</i>		<i>-ši</i>		<i>-ji</i>	
<i>bogatéjši</i>	<i>debeléjši</i>	<i>mlájši</i>	<i>třši</i>	<i>drážji</i>	<i>stróžji</i>
<i>srđítejši</i>	<i>hladnéjši,</i>	<i>hújši,</i>	<i>šírši</i>	<i>tíšji</i>	<i>těžji</i>
<i>svetéjši</i>	<i>svetlájši</i>	<i>slájši</i>	<i>ljúbši</i>	<i>nížji</i>	
<i>drobnéjši</i>	<i>glasnéjši</i>	<i>krájši</i>	<i>lépši</i>	<i>lážji</i>	
<i>mehkéjši</i>	<i>topléjši,</i>	<i>rájši</i>	<i>bóljši,</i>	<i>véčji</i>	
<i>staréjši</i>	<i>novéjši</i>	<i>tánjši</i>	<i>dáljši</i>	<i>víšji</i>	
<i>cenéjši</i>	<i>kasnéjši</i>	<i>mánjši</i>	<i>slábši</i>	<i>blážji</i>	
<i>ostréjši</i>	<i>grenkéjši</i>	<i>gřši</i>		<i>óžji</i>	

Naslednji imajo nadomestne osnove: *vélik* – *véčji*, *májhen* – *mánjši*, *dóber* – *bóljši*, *dolg* – *daljši*.

Vse vrste pridevnikov se lahko stopnjujejo s prislovi (*bolj*, *najbolj*; *manj*, *najmanj*): *slovenski* – *bolj slovenski* – *najbolj slovenski*. Dvojice *bogatejši* – *bolj bogat* so si v odnosu ustaljeno proti sprotno, to pa le, če je oblika s priponskim obrazilom dovolj pogostna.

Raba pridevniških besed

Določna oblika: Določna oblika nedoločnega pridevnika se rabi: 1. kadar govorimo o že znani lastnosti kakega samostalnika: *Živela sta dva kmeta, revež in bogataš. Nekega dne gre revni kmet v gozd po drv, bogati pa se odpelje na semenj* – *Znani pisatelj Emil Zola*; 2. kadar tak pridevnik označuje posebno vrsto predmeta, pred katerega poimenovanjem stoji: *beli kruh, črni kmet; šivalni stroj, lirični roman, Stari trg, stari oče*; 3. kadar je rabljen samostalniško: *dežurni, bližnji, Koseski, modri, Dušan Silni*; 4. za nekaterimi zaimki: *moj dobri prijatelj, ta mladi človek, ves ljubi dan*.

Stopnje: Oblike za stopnje se rabijo v naslednjih tipičnih zvezah: *Ana je mlajša kot Ivanka, Ana je mlajša od Ivanke* – *Veronika je najstarejša izmed vseh (od vseh, med vsemi)*.

Dopolnila: Nekateri pridevniki imajo dopolnila (/v zvezi s pomožnikom/ predmete) v različnih sklonih; pregled po sklonih:

- rodilnik: *poln prezira, sit kruha, pijan zmage, potreben podpore, lačen znanja, žejen vina, vesel/žalosten prihoda, vreden časti, kriv smrti, bogat rudnin, prijazen do sosedov*;
- dajalnik: *dober otrokom, enak drugim, podoben materi, koristen državi, pokoren njej, zvest domovini, znan vsemu svetu, škodljiv zdravju*;

- c) tožilnik: *požrešen na denar; nor na ženske, jezen na sebe, zaljubljen v znanost, potreben za življenje /zmeraj s predlogom/;*
 č) mestnik: *pohlepen po denarju; hrepeneč po domovini;*
 d) orodnik: *bogat z žitom, varčen z elektriko, reven z žitom.*

Zaimenski pridevniki: nedoločni oz. poljubnostni zaimki tipa *nekatêri – katêri, nekákšen – kákšen, néki – kák/katêri* ipd. se rabijo po vzorcu zaimkov *nekdó – kdó*, tj. v glavnem različno glede na naklon stavka, v katerem so.

Vloga v stavku: Pridevniške besede so v stavku:

1. levi ujemalni prilastek: *soseдова hiša, lep dan, prvi korak, dva dneva, (fant) čigar starši* (samo v im. in tož. sta neujemalna pril. tipa *pet/petero*): *dvoje ljudi, pet ljudi, precej ljudi*). Tak prilastek na desni je stilna posebnost: *Janez moj zlati, hudič prekleti;*
2. povedkovo določilo: *Hiša je soseдова (lepa, prva, zapuščena, ena, ta), Čigav je ta dežnik, Spoli so v slovenščini trije, Samoglasnikov je v slovenskem jeziku osem;*
3. povedkov prilastek: *Vrnila se je trudna (sama, taka, pozabljena, tolikšna, kakršna je odšla)*. Nekateri pridevniški zaimki in števniksi se ne morejo rabiti kot povedkovo določilo; če pridevniška beseda ni posamostaljena, je težko reči npr. *Ta je neka (To je dvoje)*.

Glagol

Splošno

Glagoli so besede, ki se spregajo (*delam -š -o ...*), izražajo dovršnost in nedovršnost (*dvigniti – dvigati*), prehodnost (*rumeniti – rumeneti*), oblikovno izražajo čas (npr. *delam – delal sem ...*), naklon (npr. *delajš – delaj*) in način (npr. *grad so sezidali – grad je bil sezidan*). Imajo tudi izrazit oblikoslovni sestav:

Predpona	Koren	/Nekončna pripona/	Pripone /oz. obrazila/ glagolske osnove	glagolske oblike	Končnice	Prosti morfemi
<i>po</i>	<i>tuj</i>	<i>č</i>	<i>eva</i>	<i>ti</i>		<i>se</i>
<i>na</i>	<i>voz</i>		<i>i</i>	<i>l</i>	<i>a</i>	<i>se je</i>
<i>na</i>	<i>pi</i>			<i>l</i>	$\emptyset$	
	<i>del</i>		<i>a</i>	<i>nj</i>	<i>e</i>	
	<i>stop</i>	<i>ic lj</i>	<i>a</i>	<i>t</i>		
	<i>smej</i>			<i>oč</i>		<i>se</i>

Če predpono dodamo nedovršnemu glagolu, je novi glagol dovršen: *stati – postati, učiti – naučiti se*. /Nekončna pripona/ večinoma pripada imenski podstavi, lahko pa je tudi glagolska: *potujčevati – stopicljati*. Iz dovršnih glagolov delamo nedovršne z glagolsko pripono: *dvigniti – dvigati, kupiti – kupovati*. Včasih se tako izraža tudi prehodnost: *rumeneti rumeniti*. Prosti morfem *se* se uporablja za tvorbo neprehodnih glagolov (*rumeniti – rumeniti se*), trpnika

(*knjigo tiskajo – knjiga se tiska*) ipd. Prosti morfemi *sem, bom, sem bil, bi, bi bil, bodi, biti* se uporabljajo za opisovanje časov raznih naklonov in načinov ter osebnega oz. neosebnega dejanja: *stopim, stopil sem, stopil bom, stopil sem bil; stopil bi, stopil bi bil; tepen sem, tepen sem bil, tepen bom; tepen bodi; tepen biti*. /Trpne oblike se tvorijo tudi s *se*: *knjiga se že tiska, tiskajoča se knjiga* itd./

Spregatev

1. Sedanjik

a) *déla-m -š -ø -va -ta -ta -mo -te -jo*

Namesto končajev *-ljo* in *-éjo* se v 3. os. mn. rabita tudi *-é* in *-ó* (*kosijo, tréjo* ali *kosé, tró*). Primeri, ko je z *-ó* mogoče zamenjati nenaglašeni končaj *-ejo* (*nêsejo* ali *nesó*), so v slovarju posebej navedeni.

b) *dá¹-m -š -ø -va -sta² -sta² -mo -ste² -dó²*

1. Tako se spregajo še glagoli *vem, grem, jem, bom* in njih sestavljenke (npr. *povem*). V slovarju so taki glagoli zaznamovani s tem, da se poleg nedoločnika in sedanjika v 1. os. navaja še končnica *-ste*. Glagol *bom*, ki je prihodnjik, ima končnico za 3. os. mn. nenaglašeno (*bódo*); z njim tvorimo prihodnjik: *délal bom*.

2. Zlasti pogovorno se uporabljajo zmeraj bolj tudi končnice *-ta, -te* in *-jo*.

c) *sem si je; sva sta sta; smo ste so*. Ob opisnem deležniku izraža preteklost (*sem delal*), sicer sedanjost (*sem tepen, sem mlad*).

2. Velelnik

1. os.: *delaj-ø -va -mo*

2. os.: *delaj-ø -ta -te*

3. os.: *delaj-ø -ta*

3. Pogojnik

bi -ø -ø -ø -ø -ø -ø -ø -ø -ø

Ob opisnem deležniku na *-l* izraža oblika *bi* sedanji pogojnik, *bi bil* pa pretekli pogojnik (sicer se z *bi bil* izraža sedanjost: *bi bil tepen, bi bil mlad*).

Tipologija nezloženih glagolskih oblik

V slovarju so glagoli načeloma zapisani samo v nedoločniku in sedanjiku, npr. *delati -am*. Enozložni sedanjiški končaj, ki se začneja s samoglasnikom, zamenja nedoločniški *-ti* in še samoglasnik pred njim (prim. še *močiti -im, giniti -em, sejati -em*); enozložni sedanjiški končaj, ki se začneja s soglasnikom (prim. *piti -jem*), izpodriva samo nedoločniški *-ti* (prim. še *deti -nem, pleti -vem*); dvožložni sedanjiški končaj *-ujem* izpodriva nedoločniške *-ovati* oz. *-evati* in *-uvati* (*kupovati -ujem, bojevati -ujem, bljuvati -ujem*). Če se nedoločnik končuje na *-sti* ali *-či*, je za sedanjik v slovarju izpisan ves korenski del podstave (prim. *nesti nesem*,

peči pečem), prav tako v primerih, ko se glasovje sedanjiskega korena loči od glasovja nedoločnikovega (*prepísati -pišem, tréti tárem/trèm*).

V spodnji preglednici so posamezne skupine glagolov določene in razvrščene na podlagi glasovja v končaju nedoločnika: najprej so glagoli na *-ati*, nato na *-ov/-ev/-uv-ati, -eti, -iti, -uti, -sti* in *-či*. Podskupine so določene po sedanjiskih končajih *-am, -em, -im, -ujem, -jem, -nem* in *-vem*. Pri glagolih na *-sti* in *-či* (vsi imajo v sedanjiku končaj *-em*) o podskupini odloča soglasnik, ki se nahaja pred sedanjiskim končajem.

V vsaki skupini sta najprej navedeni obliki nedoločnika in sedanjika iz glave slovarskega sestavka, zatem pa sledijo najprej nedoločniške, nato pa sedanjiske oblike. Nedoločniške oblike v naslednjem zaporedju: nedoločnik, namenilnik, deležnik na *-l*, deležje na *-ši*, deležnik na *-n* ali *-t*, deležje na *-je* (zadnje samo v skupini I in II, vendar ne tudi pri glagolih na *-im*); sedanjiske oblike pa si slede tako: sedanjik, velelnik, deležnik (in ustrezno deležje) na *-č* ter deležje na *-e* (zadnje pri glagolih s sedanjikom na *-im*).

I – glagoli na *-ati*

1. <i>delati -am</i>	: <i>dela-</i>		1. <i>del-am</i>	<i>-aj³</i>	<i>-ajóč</i>
2. <i>sejati -em</i>	: <i>seja-</i>	<i>-ti -t -l -vši¹ -n -je²</i>	2. <i>sej-em⁴</i>	<i>-ø³</i>	<i>-óč</i>
3. <i>vezati vežem</i>	: <i>zeza-</i>		3. <i>vež-em⁵</i>	<i>-i</i>	<i>-óč</i>
4. <i>kričati -im</i>	: <i>kriča-</i>		4. <i>krič-im</i>	<i>-i</i>	<i>-èč</i>

II – glagoli na *-ov/-ev/-uv-ati*

1. <i>kupovati -ujem</i>	: <i>kupova-</i>		1. <i>kup-</i>		
2. <i>bojevati -ujem</i>	: <i>bojeva-</i>	<i>-ti -t -l -vši -n -je</i>	2. <i>boj-</i>	<i>-ujem -uj -ujoč</i>	
3. <i>pljuvati -ujem</i>	: <i>pljuva-</i>		3. <i>plj-</i>		

III – glagoli na *-eti*

1. <i>iméti -ám</i>	: <i>ime-</i>		1. <i>im-am</i>	<i>-ej</i>	<i>-ajóč</i>
2. <i>sedeti -im</i>	: <i>sede-</i>		2. <i>sed-im</i>	<i>-i</i>	<i>-èč/-é</i>
3. <i>žeti žanj-em</i>	: <i>že-</i>	<i>-n</i>	3. <i>žanj-em</i>	<i>-i³</i>	<i>-óč</i>
4. <i>šteti -jem</i>	: <i>šte-</i>	<i>-ti -t -l⁶ -vši⁶ -l⁶</i>	4. <i>šte-jem</i>	<i>-ø</i>	
5. <i>deti -nem</i>	: <i>de-</i>		5. <i>den-em</i>	<i>-i</i>	<i>-jóč</i>
6. <i>pleti -vem</i>	: <i>ple-</i>		6. <i>ple-vem</i>	<i>-i</i>	<i>-èč</i>

IV – glagoli na *-iti*

1. <i>tožiti -im</i>	: <i>toži-</i>	<i>-en⁸</i>	1. <i>tož-im</i>	<i>-</i>	<i>-éč/-e</i>
2. <i>mrzniti -em</i>	: <i>mrzni-</i>	<i>-ti -t -l⁹ -vši -j-en</i>	2. <i>mrzn-em</i>	<i>-i³</i>	<i>-óč</i>
3. <i>piti -jem</i>	: <i>pi-</i>	<i>-t</i>	3. <i>pi-jem</i>	<i>-i</i>	<i>-jóč</i>
				<i>-j</i>	

V – glagoli na *-uti*

1. <i>čuti -jem</i>	: <i>ču-ti</i>	<i>-t -l⁹ -vši -t</i>	1. <i>ču-jem</i>	<i>-j</i>	<i>-jóč</i>
---------------------	----------------	----------------------------------	------------------	-----------	-------------

VI – glagoli na *-sti*1. *tresti tresem*¹⁰ : *tres-ti* -*t* -*el* -*ši* -*en*1. *tres-em* -*i* -*oč*¹¹VII – glagoli na *-či*1. *peči pečem*¹² : *peči peč* *pek-el* -*ši* *peč-en* 1. *peč-em* *pec-i* *pek-oč*

- 1 Kadar ima kak (sicer samo dovršni) glagol to obliko, je v slovarju navedena, npr. *stopivši*.
- 2 Take oblike so razen pri glagolih na *-ov/-ev/-uv-ati* v slovarju zmeraj navedene.
- 3 Posebnosti (npr. *glej, dajaj, povej, boj se, tri, vzêmi, dobôdi*) so v slovarju zmeraj navedene.
- 4 Pred tem *-em* je zmeraj glas *j* za samoglasnikom.
- 5 Glagoli s tem končajem imajo zmeraj izpisan ves koren podstave (izjema so tisti, ki podstavo v sedanjiku podaljšujejo z *n* ali *v*: *deti -nem, pleti -vem* pri glagolih na *-éti*).
- 6 Pri glagolih na *-reti* je premenjena podstava v deležnikih /in deležju/ iz nedoločnika (zmeraj zapisana v slovarju) : *treti trl strvši trt*.
- 8 Končni *i* osnove odpade, kadar se premenjuje tudi podstava, je v slovarju zapisano (prim. *roditi -im – rojen*). Tipične premene: *nošen – nositi, vožen – voziti, rojen – roditi, usmrčen – usmrtiti, puščen – pustiti; zvonjenje – zvoniti, voljen – voliti, umorjen – umoriti; potopljen – potopiti, obljubljen – obljubiti, ulovljen – uloviti; premišljen – premisliti*.
- 7 Deležniki stanja z drugačno glagolsko pripono so zapisani v slovarju (prim. *miniti -em – minul* ali *usahnti -em – usahel*).
- 9 Naglašeni korenski samoglasnik je v obliki za moški spol ed. večinoma kratek (*bil, čûl*), sicer pa je vedno zapisan v slovarju (*pil, obûl*). /V SSKJ se zapisujejo kračine, npr. *kril* tudi *krîl, obûl* in *obûl*./
- 10 Sedanjaška oblika podstave (v slovarju zmeraj zapisana) velja tudi za vse nedoločniške oblike (razen nedoločnika in namenilnika (*bodem: bodel, boden, bodenje*)).
- 11 Oblike na *-eč* so v slovarju zmeraj zapisane (npr. *sopeč*).
- 12 Pri glagolih na *-či -žem* so poleg nedoločnika in sedanjika izpisane še oblike deležnikov, deležij in velelnika (prim. *streči strežem stregel strežen strezi stregôč*). Posebnost: *môči mórem*.

Raba glagolskih oblik

Povedni sedanjik (*delam, tepen sem*) izraža: pravo sedanjost: *Sedimo in pišemo, zunaj sije sonce, Kosilo se že pripravlja*; brezčasnost: *Zemlja se vrti okoli sonca, Jajce se skuha v petih minutah*; preteklost: *Včeraj sedim pred kavarno, ko me naenkrat nekdo pokliče*; prihodnost: *Tone pride jutri, Jutri gremo na izlet*; razne naklone: *Ali vržeš kamen čez reko (= »si sposoben vreči«)*; istodobnost ali preddobnost v odvisnih stavkih: *Pravim ti, da dobro služi/ zasluži – Pravim ti, da pridem ob treh*.

Pogojni sedanjik (*delal bi, tepen bi bil*) izraža: umišljeno naklonsko dejanje, ki ga je še mogoče uresničiti: *Povedal bi ti, pa ne smem* (pripravljenost za izvršitev dejanja), *Bi mi*

stopil s sonca (želja, zapoved), *To ne bi bilo res* (omiljena ugotovitev), *Ne vem, kaj bi (storil)* (več možnih dejanj) – *Odšel bi, če bi imel kam* (pripravljenost – pogoj).

Povedni preteklik (*delal sem, tepen sem bil*) izraža dejanje pred trenutkom govorjenja: *Ivan Cankar je bil rojen na Vrhniki*; preddobnost: *Delala sem (izkoriščana sem bila) štirideset let, da sem si zaslužila pokojnino*; stanje po izvršenem dejanju: *Tvoj znanec je prišel* (= »je tu«); preddobnost v odvisniku: *Pravi/Povedal je, da se je vrnil iz Nemčije*.

Pogojni preteklik (*delal bi bil*) izraža: naklonsko dejanje, ki ga ni več mogoče izvršiti: *Domov bi bil moral oditi*. – *Ko bi bil to prej vedel, ne bi bil nikdar odšel v mesto*.

Prihodnjik (*delal bom, tepen bom*) izraža: zadobnost: *Kmalu bo prišla pomlad* – *Kruh bo kmalu pečen*; grožnja: *Jaz ti bom pokazal*; željo: *Naj bo, kakor želiš*; omiljeno ugotovitev ali zapoved: *To pa ne bo res, Ti boš šel lepo domov, Janez*; negotovost, verjetnost, dopuščanje: *To, kar pripoveduje, bo res* – *Ne boste verjeli, da je tako*.

Predpreteklik (*storil sem bil*) izraža: dejanje, ki je v preteklosti povzročilo kako stanje: *Ni odgovoril; izgubljeno se je bil zagledal nekam v prazno* (= »je bil zagledan«); predpreteklo (ali davno) dejanje: *Kaj si mu bil dal, da te ni mogel pozabiti*.

Velelnik izraža zaželenost glagolskega dejanja (prošnjo, nasvet, željo, poziv, zahtevo, zapoved, dovoljenje): *Daj mi roko, Srečno hodi, Bog živi vas Slovenke, Prijazna smrt, predolgo se ne mudi*. Za 3. os. ednine je raba velelnika stilna posebnost, saj se zaželenost normalno izraža z *naj*: *Zgôdi se tvoja volja, Hlapec bódi hlapec* (»naj se zgodi, naj bo«). Pri zanikanju se namesto dovršnika (ali določnega glagola) rabi nedovršnik (nedoločni glagol): *Odpri mu vrata, Nesi mu jesti* – *Ne odpiraj mu vrat, Ne nosi mu jesti*. Tako vsaj v starejšem jeziku.

Nedoločnik se rabi: ob naklonskih in faznih izrazih: *Moram napisati pismo, Začel je hoditi*; samostojno namesto velelnika: *Tiho biti*; kot samostalnik: *Molčati je zlato*. So še druge rabe, npr. za izrazi duševnega stanja (*Bojim se govoriti*) ali za izrazi stanja zavesti (*Slišala ga je peti*) ipd. Rabi se manj pogosto kot npr. v angleščini.

Namenilnik se rabi za glagoli premikanja (tudi če so izpuščeni): *Gremo jest, Delat!, Vsi delat!, Dal ga je šolat*. Čustveno poudarja v primerih tipa *Kaj si mu pa šel to praviti* (= »zakaj si mu vendar to povedal«).

Deležja izražajo istodobnost (na *-aje* in *-č*) in preddobnost (na *-ši*): *Veselo prepevaje, so šli fantje skozi vas* – *Sedeč pod lipo, je bral časopis* – *Vstopivši v hišo, se je odkril*. Deležja na *-e* so sedaj pač le prislovi: *Hote je to storil*.

Deležniki na *-č* se rabijo kot pridevniki, tj. ali kot prilastki (*trpeča mati*) ali kot povedkova določila (redkeje: *to je boleče*).

Deležniki stanja se rabijo kot pridevniki brez vsakih omejitev: *uspela predstava* – *predstava je uspela*; *zaskrbljen človek* – *človek je zaskrbljen*.

Glagolnik pomeni dejanje/stanje ali pa popredmetenje dejanja: *žganje* »to, da se žge« – *žganje* »to, kar se žge« (pijača).

Prislov

Prislovi so po nastanku iz samostalnika, pridevnika (obakrat tudi zaimka) in glagola. Redno se tvorijo pravzaprav samo iz pridevniške besede s priponskim obrazilom *-o* (za *č ž š z -e*): *lép, stróžji* – *lepo, strožje*. Prislovi iz primernikov imajo včasih po dve obliki: *strožje* in *strože*, *ljubeznivejše* in *ljubezniveje*, *slajše* in *slaje*. Stilna vrednost teh oblik je različna: če je

pogostnost primernika dovolj velika, je bolj literarna oblika tipa *-že, -je*. Tipična oblika za slovenščino: *govoriti po slovensko*.

Členek

Členki so besede, ki: naj kaj navezujejo: *Zakaj potem ne greš*; izražajo soodnosnost: *Prišel sem zato, da bi pomagal*; poudarjajo: *Ravno ti si mi moral to povedati*; izvzemajo: *Prišli so le/samo trije*; izražajo sodbo: *Približno kilometer daleč je*; dodajajo: *Je tudi pametno*; izražajo pridržek: *Pravzaprav je res*; potrjujejo: *Da, tako je*; izražajo možnost ali verjetnost: *Baje so ga videli*; vprašujejo: *A(li) si ga dobil?*; spodbujajo: *Da mi zgineš spred oči*; *Še odgovarjal mi boš*; zanikajo, ne soglašajo: *Ne hodi ven ob takem vremenu*; izražajo čustvovanje: *Žal je tako*.

Predlog

Predlogi so slovnične besede. So pravi (npr. *do, od*) in nepravi (npr. *konec*). Njihova najznačilnejša lastnost je vezava. Vežejo se z enim ali dvema sklonoma, le predlog *za* s tremi, /če vezave z rodilnikom nimamo za drug predlog/. Nepravi predlogi se vežejo večinoma z rodilnikom. Vsi so spodaj navedeni po posameznih sklonih:

Rodilnik: 1. *brez, do, iz, od, zaradi, izmed/zmed, iznad/znad, izpod/spod, izpred/spred, izza*: brez matere, do hiše, iz peči, od Ljubljane, zaradi krivice, eden izmed vas, luč znad mize, prikazati se izpod listja, izginiti spred oči, priti izza hiše;

2. *z/s, za*: z drevesa, za starih gospodarjev;

3. *dno, mimo, nasproti, okoli, okrog, onkraj, onstran, vpričo, vštric, vzdolž, zraven*: dno jezera, mimo hiše, nasproti hleva, okoli gozda, okrog mize, onkraj reke, onstran jezera, vpričo matere, vštric vasi, vzdolž zidu, zraven postaje.

Predloga pod 2. se vežeta tudi z or. (*za* tudi s tož.), vendar imata tedaj drug pomen; predlogi pod 3. so nepravi. V teh primerih sta posebna predloga.

Dajalnik: 1. *k/h*: k ljudem;

2. *kljub, nasproti, vkljub*: kljub opominom, nasproti gospodarju, vkljub opominjanju.

Predlog pod 1. je pravi, pod 2. pa so nepravi predlogi.

Tožilnik: 1. *čez, raz, skozi/skoz, zoper*: čez tri gore, raz konja je padel, skozi gozd je šel, zoper sovražnike iti;

2. *na, ob, v – po*: gre na njivo, postavi ob mizo, pojdi v hišo – pojdi po mater;

3. *med, nad, pod, pred, za*: skriti med knjige, pribiti nad vrata, postaviti pod mizo, stopiti pred mater – teči po mamu.

Predlogi pod 2. se vežejo tudi z mest., pod 3. z or.

Mestnik: 1. *pri*: biti pri sosedu;

2. *na, ob/o, v, po*: na mizi je, ob zidu stoji/o vseh svetih, v miru živeti, po zidu se vzpenjati.

Predlogi pod 2. se vežejo tudi s tožilnikom.

Orodnik: 1. z/s: oditi z očetom/s teto;
2. med, nad, pod, pred, za: zgubiti se med drevjem, stati nad prepadom, ležati pod hrastom, pred tremi leti, priti za materjo.

Predlog pod 1. se veže tudi z rod. (/je drug, a enakozvočen/), predlogi pod 2. pa s tož. (prim. še za z rod.).

Veznik

Slovenski vezniki so ali priredni ali podredni.

Priredni vezniki so vezalni: *in pa, ter*; stopnjevalni: *ne samo (le) – ampak (temveč, marveč) tudi, ne – ne, niti – niti*; ločni: *ali – ali, ø – ali, bodisi – bodisi*; protivni: *pa, toda, vendar, a, ali, ampak, ne – ampak (temveč, marveč)*; vzročni: *kajti, zakaj, saj, sicer, namreč*; pojasnjevalni: *to je, in sicer, namreč*; posledični: *zato, torej, pa, tako, tedaj, zatorej*. Podredni vezniki so: za vse vrste razmerij: *da*; pogojni: *če, ako, ko* (*če* se pojavlja tudi v ločni zvezi *če – ali*; *ko* je pogojen samo ob pogojniku); vzročni: *ker*; časovni: *ko, kadar*; dopustni: *čepprav, četudi, dasi*; primerjalni: *ko, kakor, kot*. Podredne stavke uvajajo še oziralni in vprašalni zaimki in vprašalni členek *ali*.

LITERATURA

- Dr. A. Bajec, dr. R. Kolarič, dr. M. Rupel, (J. Šolar): *Slovenska slovnica*, Ljubljana 1956, str. 82–282.
- Jože Toporišič, *Slovenski knjižni jezik* 1 (1965, str. 145–200), 2 (1966, str. 127–169), 3 (1967, str. 107–179), 4 (1970, str. 75–142).
- Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Prva knjiga. A – H. Ljubljana 1970. Str. XXVI – L.
- Jože Toporišič: Stilna vrednost glasovnih, prozodijskih, (pravo)pisnih, morfemskih in naglasnih variant slovenskega knjižnega jezika. *Slavistična revija*, Ljubljana, 1973, str. 217–263.
- Jože Toporišič, Samostalniška beseda. *Linguistica* XII, Škerljev zbornik – Mélanges Škerlj. Ljubljana 1972 (izšlo 1974), str. 301 do 314.

Prva objava v SJLK IZ, 1974, 29–50.

PREVZETE OBLIKOSLOVNE PRVINE SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA

Oblikoslovno je slovenski knjižni jezik precej samosvoj, zato v njem načelno ni prostora za neavtohtone, prevzete morfeme (kakor je, za neimenovalnik, priznaval celo Breznik).¹

1 Popolnoma brez tujih prvin je npr. glagol v svoji morfematiKI za izražanje osebe, števila, spola (in sklona), saj Škrabčeva domneva, da bi bila končnica *-mo* za 1. os. množine italijanskega izvora, jezikoslovno ni sprejemljiva.^{1a/}

Pač pa so prevzeti nekateri oblikotvorni glagolski morfemi: po Brezniku deležja na *-e*, *-aje*, *-ši*, *-vši*, kot jih imamo npr. v primerih *visé*, *kupováje*, *izvzemši*, *videvši*. V 19. stoletju vidimo vpliv srbohrvaščine, in še bolj stare cerkvene slovanščine, v marsikateri Levstikovi kratki obliki za 3. osebo množine sedanjika; taka oblika je pri glagolih na nenaglašeni *-im* npr. *práve*, pri glagolih na *-jem* npr. *kupujó*, namesto *práviyo*, *kupujejo*. (Domači so prislovi tipa *hote*, *leže* ...)

Take oblike je slovenski jezik kot dedič praslovenskega jezikovnega ustroja nekoč sicer imel, so pa iz njega v teku časov izginile, tako da so jih v slovenski knjižni jezik začenši s koncem 18. stoletja uvajali od drugod, ne iz slovenske narečne podlage. Na ta način je prišlo do ene izmed razlik med tako imenovanim ljudskim govorom in knjižnim jezikom. Kot znano, pa se ta deležja in kratka oblika za 3. osebo množine niso posebno vkoreninila, zato nam – uporabljena predvsem v leposlovnih delih 19. stoletja – danes zvenijo starinsko in nepristno. Celotne kratke oblike za 3. osebo množine postajajo danes vse bolj redke tudi v tistih primerih, ko se v nekaterih zahodnih naših narečjih še govorijo, zlasti na vzhodu pa sploh niso več v rabi: za povedano primerjaj npr. oblike *goré*, *visé*, *nesó*, *beró*, ki postajajo zmeraj bolj samo literarne.

2 Tudi slovenski pridevnik načeloma ne trpi prevzetih oblikoslovnih prvin; zato imajo pridevniške besede po tri oblike za spole (npr. *lep dan*, *lepa hiša*, *lepo vreme*) in za števila (npr. *lep dan*, *lepa dneva*, *lepi dnevi*) ter se tudi sklanjajo (npr. *lep dan*, *lepega dneva* itd.).

¹ Glavna literatura o oblikoslovnih problemih: Poleg tu v poštev prihajajoče literature, navedene v točkah 4 (*SR* 20 (1972), 287–288) in 15 (n. m., 292), je omeniti še: J. Toporišič: Oblikoslovna segmentacija, predvidljivost spola in vključenost tujk v jezikovni sistem slovenskega knjižnega jezika, *SRL* 1969, 343–354. To je odziv na razpravo M. Ivič, Obležavanje imeničnega roda u (standardnom) slovenačkom jeziku uspoređeno s odgovarajućom srpskohrvatskom situacijom. *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, Novi Sad, str. 49–55. Prim. št.: O jeziku Medicinskih razgledov, *Medicinski razgledi* 1967, 475–481. – O našem zdravstvenem jeziku, *Med. razgl.* 1968, 429–442. – Televizijska pretvornica, 1965, št. 153, str. 2. – *Slovenski pravopis*, 1962: Tuja lastna imena, str. 54–67, O pisavi in rabi tujk, str. 67–71. – A. Breznik: Za 2. pol. 19. stol. slov. knj. jezika se veliko oblikoslovnega in besedotvornega najde v njegovi razpravi Razvoj novejšje slovenske pisave pa Levčev pravopis, *DS* 1913–1915. – Jezikovne ocene, *DS* 1919, 39–40. – Naše jezikovno edinstvo, *DS* 1922, 138–139. – *Jezik naših časnikarjev in pripovednikov*. Lj. 1944. – *Življenje besed*. Maribor 1967. Zadnji dve knjigi obravnavata predvsem prevzeto besedje. – F. Jakopin, Primerjava adaptacije tujega besedja v ruščini in slovenščini. *JiS* 1971–72, str. 148–256.

^{1a/} /Prim. F. Ramovš, *Morfologija slovenskega jezika*, 1952, str. 132./

Nepregibnost /= ničta pregibnost/ v spolu, sklonu in številu pa slovenskemu knjižnemu jeziku (in tudi narečjem) vendarle ni povsem neznana. Nekaj prevzetih izrazov, kakršna sta npr. *fajn* ali *fest*, se glasovno ne spreminja ne po spolu (in torej govorimo *fajn dan*, *fajn hiša*, *fajn vreme*) ne po številu (in torej govorimo *fajn dan*, *fajn dneva*, *fajn dnevi*) in tudi ne po sklonu (zato govorimo *fajn dan*, *fajn dneva*), zmeraj torej z eno in isto obliko takega pridevnika.

Taki primeri so prišli k nam iz nemščine (ki pa v prilastkovni rabi razločuje spol: primerjaj *ein feiner Mann*, *eine feine Frau*, *ein feines Mädchen*). Prim. npr. še pogovorno *hercig* in že splošno *prima*, npr. *prima roba*, *prima blago*. V novejšem času nas s takimi nesklonljivimi pridevniki pridno oskrbuje angleščina. Spomnim naj npr. le na pridevnik *seksi*: *seksi film*, *seksi literatura*, *seksi bomba* ipd. Verjetno pod tujim vplivom, vsaj frazeološkim, se rabijo tudi nekateri pridevniki, ki so bili prvotno samostalniki, tako npr. *bomba*: *bomba film*, *bomba punca*, *bomba vreme* ipd.

Taki izrazi se utrdijo najprej v slengu ali katerem žargonu, npr. šolarskem ali poklicnem, poslovnem ipd.; s pogostejšo rabo pridejo nato v pogovorni jezik in zatem eventualno tudi v knjižnega. Skladenjske lastnosti pridevnika si prvotno samostalniki pridobijo iz povedkove rabe. V taki rabi si npr. samostalnik, kot je *groza*, pridobi pomen *grozen*: *bilo je groza* pomeni isto kot *bilo je grozno*; torej tudi *bilo je čudovito* postane *bilo je bomba*, *čudovita stvar* pa analogno *bomba stvar*.

Da pri teh nesklonljivih besedah res gre za pridevnike, nam dokazuje težnja, da se vsaj v nekaterih primerih nesklonljivost zamenjuje z redno pridevniško sklonljivostjo: v okolici Sevnice npr. se namesto *fajn človek*, *fajn ženska*, *fajn ljudje* govori primerno spolu, številu in sklonu *fajn človek*, *fajnega človeka*, *fajna ženska*, *fajni ljudje* ipd. S tem je odpravljeno nasprotje med skladenjsko in oblikoslovno tipiko teh pridevniških besed; tj. take besede se ne vedejo kot pridevniki samo v stavčni zvezi, ampak tudi v oblikoslovnem vzorcu ali paradigmi.

Glavni dokaz za to, da gre pri nesklonljivih izrazih tipa *fajn* ali *bomba* ali *seksi* za pridevnike, je uporabnost takih izrazov v vseh tistih položajih, v katerih se dajo rabiti normalne, tj. tudi oblikoslovno brezdvomne pridevniške besede. Ti položaji so: pred samostalnikom kot prilastek (*fajn film*), v povedku s pomožnim biti (*film je fajn*), s sprevrženjem pa še kot prislovno določilo (*so se fajn zabavali*).

Sprejem teh neavtohtonih prvin v slovenščino je olajševal obstoj enakih domačih primerov. Taki domači primeri so po moji vednosti dveh vrst; kot nesklonljivi pridevnik se rabi kak prislov ali pa npr. roditeljski in nekaterih drugih samostalniških zaimkov (teoretično tudi samostalnikov sploh). S primeri: prvotni prislov *poceni* (nastal iz predložne zveze s samostalnikom) in prvotni roditeljski os. zaimka za 3. os. *njega*, *nje*, *njih* ali rod. zaimka *nihče*, tj. *nikogar*: *blago je poceni* – *poceni blago* – *kupil sem poceni* (to je kakovostni pridevnik) proti *ta ruta je nje* – *nje ruta* ali *ta ruta ni nikogar* – *ruta nikogar* (to so svojilni pridevniki). V vseh primerih imamo tudi oblikoslovno popridevljenje: *blago je poceni* postane *blago je ceneno*, *poceni blago* – *ceneno blago*, *kupil sem poceni* pa *kupil sem ceneno*; ali *ta ruta je nje* postane *ta ruta je njena* (to drugo je bolj običajno), *nje ruta* – *njena ruta* (tudi tu je druga varianta običajnejša), končno *ta ruta ni nikogar* postane *ta ruta ni nikogaršnja* (druga varianta je manj običajna) in *ruta nikogar* – *nikogaršnja ruta* (oboje manj običajno od pogovornega *ta ruta ni od nikogar*). Tako bi bilo še *njih otroci* poleg *njihovi otroci*, *nikogaršnje ozemlje* ipd. V novejšem času spominjajo na nesklonljive pridevnike izrazi kot *maksi*, *midi*, *mini*: *maksi*

in *mini* sta okrnjeni obliki pridevnikov *maksimalen* in *minimalen*, *midi* pa je napravljen po njunem zgledu. Preizkusi za pridevniško naravo teh izrazov v povedkovi rabi dajo nezadovoljiv rezultat, saj ni mogoče reči, da je npr. *ta in ta hiša je maks* ali *midi* ali *mini* ali da je *zapadlo midi snega* ipd. Torej gre pri izrazih, kot je *minikrilo*, za zloženo besedo, sklop, v kateri je *mini-* ali *midi-* ali *maksi-* samo morfem te besede, ne samostojna beseda, in v našem primeru ne pridevnik, kot mislijo nekateri, žal tudi jezikoslovci. Ker pa zloženske in take sklope pišemo skupaj, če se seveda držimo jezikoslovnih meril, je napačno pisati *minikrilo* narazen, tj. kot *mini* (ki naj bi bil pridevnik) + *krilo*. V tem pogledu je iz novejšega časa pravilno pisano skupaj ime *maximarket*.² (Seveda pa npr. *mini* končno lahko kdaj postane pridevnik.) /V SSKJ je vse troje nesklonljiv pridevnik./

3 Še nekaj besed o prislovihi in prislovnih zvezah ter o nepregibnih besednih vrstah sploh. Vse to je načeloma samo slovensko. Kadar ni, gre za citatne besede, kot npr. *ex offo*, *par excellence*, *à la*, *à* in podobno. Pogovorno se sliši samo tuji prislov oz. predlog *vizavi*: *stojim ti vendar vizavi* oz. *vizavi Bizjaka* s pomenom *nasproti*.

4 Največ prevzetih prvin v oblikoslovju imamo pri samostalniku. Tujost se kaže v dveh podobah: v tako imenovani nesklonljivosti nekaterih samostalnikov in večbesednih izrazov (prim. *ledi* ali *Pickwick Papers*) ali pa v neobičajni končnici v imenovalniku ednine, zelo redko pa tudi množine (prim. *ciklus*, *Tarentum*, *Klio*, *Akropolis – frikativa* ipd.). Od 16. stoletja pa do začetka našega stoletja so tuje besede oblikoslovno približevali našim domačim, kolikor se je največ dalo, tj. prevzeti samostalniki se sklanjajo kot domači. Samo imenovalnik je včasih neprilagojen, npr. beseda *Ruth* pri Dalmatinu (dalje *Ruthe*, *Ruthi* ipd.), pozneje tudi *Klio* ipd. Na začetku 20. stol. pa je Anton Breznik³ vpeljal smer, ki se je (in se deloma še) zavzemala za načelo, da je neavtohtone oblikoslovne prvine treba prilagoditi slovenskemu knjižnemu jeziku le toliko, kolikor drugače sploh ne gre. Konkretno: ker roditelj *Cereres* pač ni mogoč, naj se sicer piše *Cerere*, zato pa bodi imenovalnik raje *Ceres* kot podomačeno *Cerera* in pač tudi mn. *frikativa* in ne *frikativi*, čeprav je v imenovalniku ednine *frikativ* ali *frikativum* pri nas moškega spola, in mora imeti v množini končnico *-i*. Breznik je za svoje stališče strokovno nefer, tj. nekolonialno, izkoristil nekatera nesprijemljiva stališča svojih pravopisnih predhodnikov (Škrabca in Levca) glede domačenja lastnoimenskega besedja. Tako je na podlagi kritike Škrabčeve zahteve, da se imena, kakor npr. poljska, prenašajo v slovenščino lahko tudi po etimološki poti, tako da bi se npr. mesto *Łódź* imenovalo pri nas *Ladja*,⁴ izpeljal sklep, kot da bi bilo vsakršno slovenjenje tujih lastnih imen in prevzetih

² Zaradi neustrezne usmerjenosti v obravnavi pisanja besed iz večdelne podstave (tip *avtogaraža – avto šola* – izhaja pač iz Bajčevega članka O zloženkah, *JiS* 1955/56, str. 41–42) se je začel pridevniški status priznavati tudi prvi sestavini poimenovanj tipa *angora volna* ali *maxi market*. Prim. o tem SSKJ I, kateremu so take besede nesklonljivi prilastki, J. Riglerju (H kritikam pravopisa, prevorečja in oblikoslovja v SSKJ, *SRL* 19 (1971), 443–462) pa kar pravi pridevniki.

³ Prim. njegove razprave: Pogreški pri nekaterih priponah, *DS* 1904, 427–431; O tujkah in izposojenkah, *DS* 1906, 149–154; Kako je v naši pisavi s tujkami?, *DS* 1907, 427–431. /Tudi v *Jezikoslovne razprave*, ured. Jože Toporišič, 1982./

⁴ Prim. Nekoliko slovnice..., *CF* XII/1893, 7, b: »... primeri kažejo, da moremo lastna imena poljska in drugih Slovencev na dva načina podomačiti; ali skušamo prideržati, kolikor naša slovenščina zmore, izreko dotičnega jezika, ali se deržimo pa korenoslovja ter pišemo ime, kakor bi se izgovarjalo, ako bi bilo prvotno pri nas doma. Po prvem načinu moramo poljsko *Podgórze*

občnih imen enako malo ustrezno, kot je po Škrabcu potencialna prilagoditev besede tipa *Lódz* v *Ladja*. Breznik je s tem stališčem v večji meri prodril šele v Slovenskem pravopisu 1962 po zaslugi svojih učencev oz. dedičev, ki so že slovenizirane oblike v veliki meri spet potujčili.

Posledica intervencije Antona Breznika in njegovih somišljenikov (na začetku 20. stol. mu je v tem bil blizu Josip Tominišek,⁵ od tridesetih let naprej pa zlasti Anton Sovre) je, da danes⁶ v imenovalniku ednine obstoji v knjižnem jeziku sistem neavtohtonih končnic zlasti pri grško-rimskih lastnih in nekaj tudi pri občnih imenih, npr. *Juno* proti *Junona*, *Tetis* proti *Tetida*, *Aristoteles* proti *Aristotel*, *tropus* proti *trop* ipd. Sorazmerno zelo popoln seznam takih primerov imamo v Slovenskem pravopisu 1962, s teoretičnega stališča pa je ta problematika obdelana v moji razpravi Oblikoslovna segmentacija, predvidljivost spola in vključenost tujk v jezikovni sistem slovenskega knjižnega jezika.

Tujo končnico prinese beseda iz jezika, od koder pride k nam. Taka jezika sta za slovenščino predvsem latinščina in grščina (zlasti stara grščina), nato romanski jeziki, v manjši meri pa tudi germanski in drugi. Te besede slovenski knjižni jezik uvršča, če so edninske, v sklanjatev moškega ali pa ženskega spola: v moškega, če so besede prvotno moškega ali srednjega spola, v ženskega pa tedaj, če so prvotno ženskega spola. (Pri obojem so glede samostalnikov prvotno srednjega ali ženskega spola tudi nekatere posebnosti.) Sklanjatev srednjega spola je tako rekoč izključena. O tem nas prepričujejo besede kot *Oslo*, *Togo*, *Kongo*, *Livorno*, *Unesco*, ki so vse moškega spola, čeprav bi na podlagi končnice *-o* morda pričakovali po zgledu *mesto* uvrstitev teh besed med samostalnike srednjega spola. V resnici se ravna po lastnih imenih, kakršno je *Marko* ali *Zelenko*, in po občnih imenih tipa *sinko*. Izjema so samo slovanska imena za mesta tipa *Sarajevo* ali *Jajce* (po analogiji tudi *Kovno*), ki so se uvrstila med samostalnike srednjega spola.

Samomnožinski prevzeti samostalniki se v spolu obravnavajo ustrezno končnici bodisi kot samostalniki moškega, ženskega ali srednjega spola: *Helsinki Helsinkov* – moški spol, *Atene Aten* – ženski spol, *skripta skript* – srednji spol. Stilno zaznamovana v smislu starinskosti je menjava spola v množini pri nekaterih znanstvenih (in višjekulturnih) poimenovanjih: tako npr., če kdo za *frikativ*, tj. pripornik, v množini rabi obliko *frikativa* (srednji spol) namesto običajnega *frikativi*. Prim. npr. še *dokumenta*, *argumenta* za normalno *dokumenti*, *argumenti*. Razen v pravkar obravnavanih primerih torej tuje samostalnike prenašamo v slovenščino kot samostalnike moškega ali ženskega spola. Poenostavljeno bi celo lahko rekli, da so vse od drugod prevzete besede v slovenskem knjižnem jeziku načeloma moškega spola, ženskega pa le, ko gre za poimenovanja ženskih oseb. oz. za poimenovanja na nenaglašeni *-a*. V tem smislu so torej ženskega spola samostalniki *Ceres*, *Tetis*, *Klio* ali *Nike*, ker označujejo osebe ženskega spola, medtem ko so nam taka grška in eventualno druga imena krajev ženskega spola samo na podlagi vzporednega slovenskega poimenovanja na *-a*, tako npr. *Salamis Salamine* ali *Akropolis Akropole* zaradi dvojnic *Salamina* oz. *Akropola*. Iz starejšega jezika imamo tako vzporednico še za *Tagespost* (slovensko Tagespošta).⁷

---

izgovarjati in pisati *Podgūže* ali *Podgože*, po drugem pa prav po domače *Podgorje*. Prvega načina se lahko držimo v imenih nejasnega pomena, /.../ sicer pa je primerniši drugi način, zlasti ako je v izvirnem jeziku končnica naši slovenščini nevgodna.«

⁵ *Antibarbarus*. Studije o napakah in pravilih slovenskega pisanja. I. Ljubljana 1910. Zlasti poglavje Pisava tujih, posebno latinskih in grških lastnih imen v slovenščini, str. 47–60.

⁶ Prim. SP 1962, § 56 (str. 50–51), § 64 (str. 59–62).

⁷ Zanimivo je bilo glede tega nedavno zasledovati oblikoslovje besede *Persepolis*: eni novinarji v

Končnica *-ø* v imenovalniku ednine ženskega spola (prim. *Juno, Tetis, Ceres, Salamis*) ali končnice *-o, -e, -ø, -is* (prim. *Klio, Nike, Marguerithe, Akropolis* itd.) so stilno obarvane v primeri z navadno slovensko končnico *-a*. (Seveda pa se *Marguerithe* ali nemško *Inge* lahko obravnavata tudi kot nesklonljivi.)

Podobno kot s prevzetimi končnicami samostalnikov ženskega spola je tudi s prevzetimi končnicami samostalnikov moškega spola: načeloma so možne samo v imenovalniku (in enako se glasečem tožilniku) ednine. Stilno zaznamovane so torej oblike *Aristoteles, Ovidius, Kato, tropus* itd., stilno nevtralne pa podomačene *Aristotel, Ovidij* (ali tudi *Ovid*), *Katon, trop* itd.

Za slovenski knjižni jezik je značilna težnja, da prevzeto besedo čim bolj prilagodi zakonitostim, ki veljajo za domače besede. Tako razumemo, zakaj mu bolj ustrezajo oblike tipa *Katon, Aristotel, Junona, Tetida, Akropola* itd. kot ustrezne dvojnice s tujimi oblikoslovnimi značilnostmi:⁸ zato, ker so oblike s končnico *-ø* za moški spol in z *-a* za ženskega docela izenačene z domačimi osnovami tipa *korak* oz. *lipa*.

Tako tesno pritegovanje velja tudi za samostalnike moškega spola, ki se v imenovalniku ednine končujejo na *-r*, npr. *semafor, Hektor, monter, Molière, Schiller* ipd.; kakor ustrezne slovenske besede, npr. *kolar; hudir*, od roditelja dalje podaljšujejo osnovo z *j*: govorimo torej *semaforja, Hektorja, monterja, Moličrja, Schillerja*, in podobno še *Shakespearja, Mostarja, Gruborja* itd.⁹ V slovenskem knjižnem jeziku take podaljšave osnove z *j* ne poznajo le izglagolski samostalniki, npr. *čar* iz *čarati, govor* iz *govoriti, zapor* iz *zapreti, izvir* iz *izvirati*, in še redki drugi, omenimo *Madžar; Alžir; sever*; z roditelji *Madžara, Alžira, severa*. – Živa je težnja po podaljševanju osnove z *j*, ne pa težnja, da se takih besed čim manj podaljša. Zato delajo narobe tisti, ki besedam na *r*, če so prevzete od drugod, skušajo ohranjati čim dlje nepodaljšano osnovo, in torej govorijo in pišejo *Molièra, Shakespeara, fosfora, semafora* ipd. S tem samo večajo število izjem v slovenskem knjižnem jeziku in le-tega tako delajo težjega in manj naravnega, namesto da bi ga z upoštevanjem razvojne težnje delali naravnejšega in lažjega.

Pri takem nepodaljševanju prevzetih osnov na *-r* se ne moremo opirati na izvorni jezik, kakor se lahko v primerih *Juno Junone, Kato Katona*; tu deluje zakon nalike, in to naliko slovenski knjižni jezik v danem primeru tvorno uveljavlja. Če se torej sme reči le *Schillerja*, ne pa tudi *Schillera*, in sicer ne glede na to, da take podaljšave z *j* v nemškem jeziku ni, naj

---

Delu so jo po zgledu dvojnic tipa *Akropolis/Akropola* obravnavali kot samostalnik ž. sp., torej z rod. *Persepole*, drugi pa kot sam. m. sp., tj. *Persepolis, Persepolisa*, tj. tako kot *Tripolis -a* ... Ta druga rešitev je slovenskemu knjižnemu jeziku ustrežnejša.

⁸ Prim. *Ss* 1956, str. 99 (1964, 144–145); SKJ 1, 1965, str. 155, c; 157; 165, j; 166, e. Prim. še J. Toporišič, Televizijska pretvornica, *Delo* 1965, št. 153, str. 2.

⁹ Novejša literatura o tem: *Ss* 1956, str. 99,4. – *SP* 1962, § 63.2, str. 57: a) Luter Lutra, b) Tver Tvera, c) Igor Igorja. »Pomni: Francoska imena na govornjeni končni r navadno sklanjamo brez podaljšane osnove: [flobér flobéra] (str. 58, § 63, 9). – F. Jakopin, K razvrstitvi moških samostalnikov na *-r*, *JiS* 1964, 53–57, s precej obširnim pregledom dotlejšnje literature o tem vprašanju, opozarja na večjo pogostnost z *j* razširjenih osnov, kot je zaznamovana v *SP* 1962, čeprav jih je tudi v tem več kot v *SP* 1950. Jakopinove kategorije: 1) ncenzložnost, 2) lastna imena, 3) skupine na *-ar; -er; -ir; -or; -ur*. (Prim. še Levec, *SP* 1899, str. 26: »Dvozložni in večzložni samostalniki na *r* dobivajo v roditelju pred sklonilom *j*, ki ga ohranijo po vsej sklanjatvi /.../. Sploh od korenov na *r* (*dr; pr; str; tr; zr* ...) narejeni samostalniki na *or* ne mehčajo *r²*, npr. *razdor; napor* /.../.« – Moje stališče gl. *SKJ* 1, str. 170, 3.

se dosledno govori še *Shakespeareja*, *Molièrja*, *Mostarja* itd., in ta *j* naj se v pisavi tudi zaznamuje.

Nekaterim našim novinarjem dela nepotrebne težave sklanjatev slovanskih lastnih imen, sestavljenih iz pridevnika in samostalnika, kot so npr. *Stara Pazova*, *Novi Pazar*, *Kalužskaja cesta*, *Bijelo polje* ipd. (Pustimo ob strani dejstvo, da je *Kalužskaja cesta* tudi besedotvorno napačno obravnavana, saj smo se za naš knjižni jezik dogovorili, da ruske končnice *-ij -aja -oje* slovenimo, in torej namesto *Kalužskaja* ipd. govorimo *Kaluška* ipd.) Ti novinarji pridevnike sklanjajo po oblikoslovnih pravilih izvirnega jezika, v danem primeru srbohrvaškega oz. ruskega; tako se npr. bere, da se je to in to zgodilo v *Staroj Pazovi* ali v *Novom Pazaru* ali na *Kalužsakaji* oz. *Kalužskoj cesti* ali da je recimo gimnazijec iz *Bijelog polja*. Pravilne so seveda samo oblike s slovenskimi končnicami, torej: v *Stari Pazovi*, v *Novem Pazarju*, na *Kaluški cesti* in iz *Bijelega polja*. Podobno torej tudi za *carja Lazarja*, in ne za *cara Lazara*, kot se tudi sliši in bere.

Pri samostalnikih je že Slovenski pravopis¹⁰ svoj čas opozoril na napako, da se ne sklanja po en samostalnik t. i. prilastkovne zveze tipa *Janeza Kovač*; ali *gospod profesorja*. Tudi to je tuji vpliv. Kljub opozorilu vendarle še danes pri nekaterih (ki se jezikoslovno pač niso bogve kaj izobraževali) slišimo, da so govorili z *gospod Pogačnikom* ali z *gospod profesorjem* oz. s *profesor Pogačnikom*. Tako nesklanjanje samostalnika moškega spola ob samostalniku istega spola ni slovensko, zato se ga moramo izogibati in govoriti pravilno z *gospodom profesorjem* oz. s *profesorjem Pogačnikom* ipd.

Pač pa takih imen res ne sklanjamo, ko so ob samostalniku ž. spola: pravimo torej *govoril sem s profesor Boršnikovo* ali z *gospo profesor*, ne pa morda s *profesorjem Boršnikovo* ali z *gospo profesorjem* – to seveda le tedaj, če namesto takega poimenovanja moškega spola ne uporabljamo ustreznega poimenovanja ženskega spola, tako imenovanega feminativa: prim. *govoril sem s profesorico Boršnikovo/profesorico Boršnik* oz. z *gospo profesorico*.¹¹

Danes se nam glasovna nesklonljivost samostalnikov po nepotrebem krepki v zvezi s poimenovanji, nastalimi s ktnitvijo, tj. krajšavo večbesednih poimenovanj in z združenjem teh krnov v novo, enobesedno poimenovanje. Gre za primere kot *UNESCO*, *TAM* ali *OZNA*.¹² Te besede (kratice) so nastale iz večbesednih poimenovanj tako, da so se vzele začetnice posameznih polnopomenskih členov poimenovanj, v zadnjem primeru pa še končni *a* (možne so tudi drugačne kombinacije, ki pa nam sedaj niso važne). Torej: *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization* dá *UNESCO*, *Tovarna avtomobilov Maribor* da *TAM* in *Odelenje za zaščito naroda* da *OZNA*. Te kratice se berejo po pravilih za običajne slovenske

¹⁰ *SP* 1962, str. 47.

¹¹ Prim. moj sestavek *Tovarišica ravnatelj* in še kaj, *JiS* 1968, 1/3.

¹² Literatura: *SP* 1962; § 97, str. 90–91 (Kratice), 1037–1044 (seznam Kratic in znamenj). Prim. 90–91 (točka 5): »Pri branju kratic

a) izgovarjamo celotne besede, ki jih z nekaj črkami nakazuje kratica, in jih sklanjamo, kakor narekuje zveza: *pri 5 km* [pri petih kilometrih] *!...!*:

b) izgovarjamo navedene črke in celotne skupine ne sklanjamo: v *H₂O* [v ha dve o], *!.../pri AFŽ* [afeže];

c) jemljemo krajšave kot nove besede in jih tudi pregiblujemo; v tem smislu pišemo z véliko samo začetnico, čeprav se nesklanjana kratica piše z verzalkami: *pri AVNOJ* = *pri Avnoju*, *pri UNICEF* = *pri Unicefu*.

Pomni. Drugače kraticam v pisavi ne dodajamo obrazil: z *AFŽ* (°z *AFŽ-jem*) *!...!*. – O kratičnih poimenovanjih prim. še J. Tomišek, *Antibarbarus*, str. 60.

besede in jih je tako, tj. po izgovoru, treba tudi sklanjati: *pri Unescu, pri Tamu, od Ozne*. V pisavi jih je treba pisati v skladu s splošnimi pravili Slovenskega pravopisa po potrebi z veliko začetnico, vse druge črke pa z malo. Če namreč vse črke teh poimenovanj pišemo z veliko, takih imen pisno ne moremo sklanjati, saj bi npr. s samimi velikimi črkami zapisan roditelj teh besed, npr. *UNESCA* ali *OZNE* ali *TAMA*, indiciral novo kratico.^{12a} Čudno in nepotrebno zapleteno je v takih primerih npr. zahtevati pisno nesklonljivost teh imen, a govorno sklonljivost, ali pa pisno in govorno nesklonljivost. Po prvem načelu bi pisali npr. *pri UNESCO*, govorili pa *pri unesku*, v drugem pa bi pisali *pri UNESCO* in tudi govorili *pri unesko*.¹³ Podobno seveda *od OZNA smo zvedeli, pri TAM so dobili*, namesto normalnega *od Ozne smo izvedeli, pri Tamu (TAM-u) so dobili*.

Druga skupina takih kratic zahteva črkovalno branje: takó z veliko zapisane črke *A, F* in *Ž* beremo *afežé*, črke *S, Z, D* in *L* kot *səzədələ*, in črke *L, M, S* kot *elemès*. Take kratice obravnavamo kot samostalnike moškega spola (z naglasom na zadnjem samoglasniku) in jih kot take tudi sklanjamo po ustreznih vzorcih, tj. *afeže, afežeja* kot *komite komiteja* ali *səzədələ səzədələja* in *elemes elemesa*. Po izgovoru se ravna tudi pisava osnove: pri samostalnikih, katerih osnova se končuje na samoglasnik (tip *afeže, səzədələ*), se le-ta podaljšuje z *j*, pri tistih na soglasnik pa se končnica neposredno dodaja izglasnemu soglasniku osnove (tip *elemes elemesa*). – Taka rešitev slovenskemu knjižnemu jeziku bolj ustreza, kot pa če te kratice na podlagi spola prvotnega večbesednega poimenovanja obravnavamo kot samostalnike istega spola in na podlagi tega potem kratic ženskega spola ne sklanjamo, oz. gremo še dalje in ne sklanjamo niti tistih kratic, katerih prvotno večbesedno poimenovanje je bilo moškega spola: Slabo je torej reči *pri afeže so sklenili oz. afeže je sklenila*, in celo pri *čəzəɲə* (časopis *ČZN*) so sklenili, namesto *pri afežeju oz. čəzəɲəju so sklenili*. Jaz bi torej priporočal tudi na *Sazuju* (pisano bodisi nepretrgano in samo z veliko začetnico ali pa vse z veliko in z vezajem pred *-ju*), tj. na Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, in ne na *SAZU*, kot se sedaj večinoma piše.

Seveda pa ostanejo take kratice nespremenjene, ko zaznamujejo pridevnik, npr. *TV naročniki* z branjem *televizijski naročniki*. Če take primere hočemo brati *tevenaročniki*, pa bi črki *TV* morali v pisavi povezovati z vezajem. – S tem pa smo se dotaknili že besedotvorne problematike prevzetih prvin slovenskega knjižnega jezika.

^{12a} /To je samo manj pomemben zadržek. Tudi take kratice se sklanjajo z glasovnimi končnicami, tj. *UNESCO UNESCA*, prim. *INA INE*./

¹³ Mimogrede naj pripomnim, da se pri takih tujih kraticah pojavlja tudi problem izgovora: ali naj se berejo oz. črkujejo po izvornem jeziku ali po pravilih za domače besede. Konkretno: ali naj pisano *CARE* ali *UNESCO* berem slovensko *kare* in *unesko* ali pa angleško *kêr* oz. *juneskou*. Na splošno pri mednarodnih poimenovanjih slovenskemu jeziku bolj ustreza branje po slovensko, tj. *unesko*, in ne *junesko*!, so pa tudi redke izjeme (ravno npr. *kêr* namesto *kare*). Podobno kot s kratico *CARE* je še pri črkovanih *DDT* oz. *BBC*, ki jih po vzoru angleškega jezika govorno razvezujemo kot *diditi* oz. *bibisi*, in ne kot *bebece* oz. *dedete*. Kratici *DDT* oz. *BBC* sta bolj simbola kot zapisna oblika ustreznih poimenovanj (to spominja na zapise v kemiji, kjer npr. *Al* zaznamuje aluminij).

РЕЗЮМЁ

В морфологии в последнее время (ср. Слов. орфография 1962) сильно ощущалось требование по возвращению к оригинальному морфологическому инвентарю номинативных окончаний латинских и греческих имен (что внесло многие сложности в их графическое изображение). Статья придерживается мнения, что так называемые усвоенные формы являются лучшими, и что надо только их употреблять и в научных книгах. – Проблему несклоняемых существительных (поскольку они не являются мужского рода и не имеют в им. окончании безударный -а и таким образом являются существительными женского рода) автор объясняет опорой таких имен на фамилии по происхождению мужского рода, например Зофка Кведер – Зофке Кведер (вместо Зофка Кведровка – Зофке Кведровке и младшего Зофка Кведрова – Зофке Кведрове). В других случаях, особенно в аббревиативных названиях типа ЛМС, по существу имеем дело с таким-же явлением: слово женского рода с окончанием ноль, которое такие слова присоединяет к 2-му склонению, трактуется как несклоняемое или как склоняемое с окончанием ноль. – И несклоняемость прилагательных автор объясняет опорой на первичные славянские слова, получившие функциональные качества прилагательного, но не и морфологических (*poseni – fajn*). Из славянских языков заимствованные окончания причастий имеют литературный характер.

Prva objava v SR 20 (1972), 297–305 + 317.

NAGLASNI TIPI SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA

Človek bi mislil, da so naglasne razmere slovenskega knjižnega jezika neproblematične, saj se je pri nas o naglasu vendar že toliko pisalo in bi torej moralo biti vse jasno postavljeno. Ali kdor si hoče to naglaševanje uzavestiti ali pa ga hoče uzavestiti drugim, dobro ve, kaj vse nam na tem področju še ni dognano, ve še posebno dobro, da praktičnih pravil, ki bi učečemu se dejansko mogla koristiti, močno manjka. Po naših znanstvenih ustanovah se je doslej pri obravnavanju zadevne problematike postopalo ali čisto prakticistično ali pa nekoristno »učeno«: v prvem primeru se je pač reklo, da imajo te in te besede tak naglas, one pa drugačnega, v drugem primeru pa je znanstvenik tak ali drugačen naglas »razložil«, primerjajoč ga s stanjem v praslovanščini oz. praslovenščini, češ praslovanski padajoče intonirani naglas je s svojega zloga načeloma prešel na sosednji zlog proti koncu besede ali proklitične zveze (öko, zlâto > okô, zlatô), praslovanski skrajšani ali kratki akut pa je z zadnjega zloga večinoma prešel na predzadnjega (glavâ > gláva ipd.); vse drugo pa je še dandanašnji načeloma tako kakor v praslovanščini.

To bi bila silno preprosta pravila, ki bi nam tako rekoč v trenutku prinesla obvladanje slovenskega knjižnega naglasa, vendar bi morali biti izpolnjeni naslednji pogoji: 1. morali bi se še danes spominjati praslovanskih naglasnih razmer; 2. treba bi nam bilo natančno razložiti, kaj se skriva za dvakratnim »načeloma« in enkratnim »večinoma«. Prav iz navedenih razlogov nam »znanstveno« pravilo o slov. naglasnih razmerah le malo pomaga tudi v primeru, da smo jezikoslovno izobraženi, prav nič pa ne, če smo samo navadni uporabniki jezika. Zato si je treba iskati drugih pravil, če sploh so; taka, za katera se ni treba predhodno naučiti praslovanščine ali katerega njenih potomcev. Če se nam posreči odkriti taka pravila, ki rastejo iz obvladanja materinščine same, to pomeni, da ima povprečni, jezikoslovno nešolani uporabnik našega jezika dejansko možnost priti do zavestnega obvladanja naglasnih norm. Takoj na začetku našega iskanja je treba opozoriti na našo tradicionalno pomanjkljivost v pojmovanju naglasa: ne ločimo kategorije naglašenosti od kategorije nosilca naglasa. Besedi *brát* in *brât* sta obe naglašeni na edinem zlogu, razlika med njima je le ta, da je naglašeni samoglasnik v prvem primeru dolg, v drugem pa kratek. Prva beseda je torej naglašena na dolgem samoglasniku, druga pa na kratkem. Mi pa se izražamo napačno in trdimo, da je beseda *brát* dolgo naglašena, beseda *brât* pa kratko, oz. da ima prva dolg naglas, druga pa kratkega. Namesto da bi ju glede naglašenosti imeli za enaki (tj. naglašeni na edinem zlogu / osnove/), ju spravljamo v dva različna naglasna tipa, čeprav je očitno, da je naglasni tip pri obeh besedah isti, različen pa je kvantitetni tip. Kvantiteto naglašanih vokalov je torej treba obravnavati posebej.

Druga tipična neprimernost v našem pojmovanju naglasa je postavljanje naglasnih tipov na podlagi vokalizma naglašanih zlogov. Za primer opozarjam na Ruplovo razvrstitev enako naglašanih besed tipa *kmèt – kméta, nôž – nôža* in *kônj – kônja* (pri *kônju*) v tri skupine na podlagi samoglasniške kvalitete, s čimer se je že na podlagi kvantitete razpolovljeni naglasni tip *gréh – kmèt, nôž, kônj*) početveril. Podobno imamo glede na vokalno kvaliteto podvojen tip *pôtok – potôka + sôkol – sokôla*. Kar tu alternira, torej spet ni naglas, temveč samo

vokalna kvaliteta, oz. če gledamo zadevo s pisne strani, tako imenovana naglasna znamenja, ki pa v slovenščini, kakor je sicer načeloma znano, zaznamujejo pri črkah *i*, *u* in *a* razen naglasnosti še kolikost naglašene samoglasnika, pri črkah *e* in *o* pa celo troje: naglasnost (tj. mesto naglasa), kvaliteto naglašene samoglasnika (*péta* – *pêta*) in njegovo kvantiteto (*kmèt* – *žén*). Tudi kvaliteto naglašene samoglasnika je treba načeloma izločiti iz obravnave naglasnih tipov. To je poglavje zase, kakor je poglavje zase kolikost naglašene vokala. – Gotovo je, da je treba poznati oboje, toda naglasnih tipov nam kvantitetne in kvalitetne okoliščine naglašene samoglasnikov ne smejo zatemnjevati in komplicirati do nepriučljivosti. Še en vidik se meša z naglasnim: morfološki. Tako je Rupel pri samostalnikih sr. spola poleg tipov po mestu naglasa (*lét-o*, *-a*, *-u* – *dn-ò*, *-à*, *-ù*) in po kvaliteti naglašene samoglasnika (*léto* mn. *léta* – *òkno* mn. *ókna*) uvedel še neimenovani peti tip, v katerem je v štirih skupinah obravnaval tiste samostalnike, ki imajo razen v I/T ed. podaljšano osnovo (*jágnje* – *jágnjeta*, *brême* – *breména*, *žrebè* – *žrebéta* in *drevó* – *drevésa*). To je z našega stališča nedopustno: *jágnje* je treba uvrstiti v tip *léto*, *žrebè* in *drevó* spadata prav tako drugam (o tem pozneje), tako da poseben tip predstavlja samo *brême* – *breména*, kar je enako kot *pôtok* – *potóka*, *dèbel* – *debéla*, *nòsil* – *nosíla*, *rôjen* – *rojéna*, *pokósil* – *pokosíla*.

Zgoraj smo si pridržali natančnejše razpravljanje o naglasni pripadnosti besed tipa *žrebè* in *drevó*. Tu si je namreč treba pojasniti, kam *-è* (*-ét-*) in *-ó* (*-és-*), podobno še *-é* (*-én-* oz. *-és-*) spadajo: ali k osnovi, kakor želimo dokazati tu, ali h končnici, kakor trdi SS 1956 za *-è*, *-ó* ter *-é*. Poznavalec tradicionalne slovenske slovnice se bo nemara zgrozil ob naši trditvi, da *-e* in *-o* v teh primerih spadata k osnovi in torej nista končnica. Da je *-e* v tej sklanjatvi nekaj posebnega, kaže že dejstvo, da ga nahajamo tudi za funkcionalno trdimi soglasniki, medtem ko se, kadar je končnica, nahaja le za funkcionalno mehкими, namreč za *j*, *c*, *č*, *ž*, *š*. Prim.: *ime*, *tele*, *žrebe*, *fante*, *ščene*, *prismodè* – *morje*, *lice*, *pogorišče*, *ože*. V primerih, ko se tak *-e* kot del osnove nahaja vendarle za funkcionalno mehkim soglasnikom – torej tako kot končnica *-e* – prim. *druže*, *živinče*, *revše*, *pišče*, *gre* za samostojne morfeme, ki jim v opoziciji lahko dokažemo samostojen pomen: prim. *drug* – *druže*, *živina* – *živinče*, *reva* – *revše*, *piskati* – *pišče*, tj. ravno tako kakor v primerih *telica* – *tele*, *fant* – *fante*, *deklica* – *dekle* ipd. Da spada k osnovi tudi *-o* v primerih kot *drevo* – *drevesa*, sklepamo po analogiji primerov *breme* – *bremena*, *žrebe* – *žrebeta*. Seveda velja to tudi za *oje* – *ojesa*. V teh dveh primerih je pripadnost *o*-ja oz. *e*-ja k osnovi mogoče zagovarjati tudi na podlagi tako imenovane morfemske zlepljenosti (*-o* in *-e* spadata potem istočasno k osnovi in h končnici), toda prva razlaga popolnoma zadostuje.

Sicer pa podaljšave osnovne v slov. knjižnem jeziku tudi sicer, tj. pri sam. m. spola, niso nič neobičajnega: *Tone* – *Toneta*, *komite* – *komiteja*, *sako* – *sakoja*, *angažma* – *angažmaja*, *emu* – *emuja*, *taksi* – *taksija*. V vseh teh primerih gredo *e*, *o*, *a*, *u* in *i* prav tako k osnovi in ne h končnici; h končnici bi šli tedaj, ko bi jih od 2. skl. dalje izpodrinil kak drug končniški vokal, kakor npr. v primerih *final-e* – *a*, *sol-o* – *a*, *slug-a* – *a* (*-e*), *dežurn-i* – *ega*. – Samostalniki *jagnje*, *breme*, *žrebe*, *drevo* imajo torej v N/A. ed. končnico *-ø*, ker izglasni *-o* oz. *-e* spadata k osnovi.

Ta razčiščevalna zastranitev je bila nujna, da si sedaj naglasne tipe lahko postavimo na zdravo podlago. V okviru sklanjatve in spregatve razlikuje slovenski knjižni jezik samo štiri naglasne tipe; imenujemo jih: 1. nepremični (na osnovi), 2. premični (na osnovi), 3. končniški in 4. mešani naglasni tip.

Pri prvem tipu je naglas vedno na istem zlogu, šteto od začetka besede, pri drugem tipu se v

primeri z N. ed. (pri neživih sam. moškega spola in pri sam. ženskega spola na soglasnik in srednjega spola tudi v A. ed.) nahaja naglas za zlog proti koncu besede (*pôtok – potóka*); pri tretjem tipu je v sklonih z ničto končnico naglas samo teoretično na tej ničli, dejansko pa na zadnjem zlogu osnove (*pes-ò = pès – ps-à*); pri četrtem tipu je naglas v ednini sedaj na osnovi sedaj na končnici, v množini pa pri samostalnikih večinoma le na končnici (tako tudi v dvojini), le pri sam. s. spola na osnovi, pri samostalnikih moškega spola, ki množino in dvojino tvorijo s podaljšano osnovo, na podaljšku *-ov-* (*sinóvi*); pri pridevnikih se ta tip uveljavlja samo v N. in A. vseh števil. Nekaj zgledov za posamezne tipe:

Ad.1: *gréh, korák, oblástnež, nõž, kmèt, kònj, čèber; Tòne, komité, sólo, sakó, angažmá, slúga, táksi*

*ubóg, túj, bolézenski, stár, vròč, širòk, zelèn, tèmen
smrít, pošást, ljubeznívost, miš, dèber
lípa, prismóda, bodíca, vstópnica, terna, grozóta, stèza
sádje, léto, známenje, vreténo, ókno, jágnje, drevó, imé, žrebè, sènce
délam, déljaj, délal, délan; končám, končáj, končáti, končál*

Ad.2: *člòvek, mèdved, sókol, rázred, trébuh, sósed*

*dèbel, rójen, vèlik
senóžet, tópol, zibel
brème, tèle
nèsi, trési, nòsil, písal, pokósil*

Ad.3: *pès, stebèr, nožèk*

*zèl, temèn, drobèn
debèr
temà, gubà, gospá, slà
dnò, tlà, žganjè
sèm, šèl, gremò, cvetèl*

Ad.4: *móž, gnój, móst*

*mlád, ràd, težák
réč, stvár, oblást, raván, tésen, ravèn
góra, žèna, gláva, sólza*

Jedro naglasnih tipov tvorijo vedno primeri, ki jih je mogoče naglaševati samo po enem tipu, kakor npr. *králj -a, člòvek -éka, pès ps-à -ù, móž -á -u*. Poleg takih primerov pa imamo v vsakem tipu tudi take, katerim je to samo ena izmed naglasnih možnosti, kakor npr. *gór-a -e*. Kakor hitro imamo v jeziku na razpolago več možnosti, da izrazimo predmetno isto stvarnost, se takoj postavlja vprašanje, ali sta dve ali več možnosti enakovredni, tj. jih rabimo brez vsakršne razlike, stilno nevtralnó, ali pa ravno nista enakovredni, temveč je ena izmed njih posebnost, torej stilno označena v tem smislu, da je narečna, starinska, pesniška, slovničarska ipd. Prav v tem pogledu je sedaj treba prikazati značilnosti vseh štirih naglasnih tipov in v njihovem okviru posameznih besednih vrst in oblikoslovnih kategorij. V tem smislu bo torej govor o samostalnikih različnih sklanjatev, o pridevnikih in o glagolskih oblikah, prav tako različnih spregatev.

Mešani naglasni tip

I Samostalnik

Mešani naglasni tip je najbolje ohranjen pri samostalnikih žen. spola na soglasnik. Vzorec je naslednji:

ed.: *stvár stvari stvári stvár stvári stvarjó*
 dv.: *-í -í -ém -i -éh -mí*
 mn.: *-í mn. -éma*

Načeloma se tako naglašujejo vse enozložne osnove; izjemo pomenijo samo *miš, mît, rit, bít, slúz, smrít, ból, briht, čúd in skríl* (po mojem izpisu iz SP 1962). Od samo v N/A. ed. dvozložnih, sicer pa enozložnih osnov gredo po mešanem tipu *raván, láhet in tésen*. Mešani naglasni tip v sklanjatvi ž. spola na soglasnik je v knjižnem jeziku načeloma obvezen, tj. pri prizadetih samostalnikih ni mogoče naglaševanje še po kakem tipu. (To velja seveda tudi za samostalnike te deklinacije, kadar gredo po prvem tipu.) Doubletno naglaševanje poznajo samo naslednji samostalniki: *zjéd, lúč, gnját in bíl*, ki jih SP na prvem mestu naglašja po nepremičnem tipu, na drugem pa po mešanem, tako torej, kakor tudi samo v N/A. ed. dvozložno osnovo *réber*. Prvima dvema primeroma bi bilo primerneje dati na prvo mesto naglaševanje po mešanem tipu.

Večzložne osnove sam. ž. spola na soglasnik se, kakor rečeno, naglašujejo po nepremičnem naglasnem tipu, izjemo pomeni le nekaj dvozložnih primerov: *ostřv, podúst, postřn, zarást, sovřst, predjéd, prásnov; nemóč, nozdřv, oblást, obrt, obrv, pomóč, postřv, premóč, primés, stranpót, (samo)pomóč, kokóš*. Pri prvih sedmih je po SP naglaševanje po mešanem tipu edino dopustno, pri ostalih pa je navedeno na drugem mestu. Od 20 takih večzložnih osnov po mešanem naglasnem tipu jih je 14 takih, da imajo v slov. knjižnem jeziku enozložne vzporednice: *postřn – střn, pomóč – móč ...* Zato je zanje upravičeno mogoče domnevati, da imajo mešani naglas po zgledu na enozložnice. Jezik je moral na podoben način občutiti tudi ostalih šest primerov, namreč *ostřv, podúst, nozdřv, obrt, postrv* in celo *kokoš*. Morda je jezik nekoč take enozložnice deloma tudi poznal; opozorim naj na narečno *podvest* za knjižno *podúst*, ki je imela tak par z *vest*, na srbohrvatsko *střv, pastrmka* ipd. Nepojasnjeni ostaneta s tega stališča samo *nozdrv*, vendar je tudi to za silo mogoče razumeti iz zveze kot *nemóč – nozdřv* po analogiji *nečem – nočem*, ter *kokoš*, ki bi se naglašala po mešanem tipu zaradi nekakšne haplogogije.

Sicer pa se vsiljuje vprašanje, v kolikšni meri so pravkar prikazane določitve SP 1962 dejanskemu stanju v knjižnem jeziku primerne in koliko ne. Če drži naša domneva o težnji, da enozložne osnove mešani naglasni tip ohranjajo, večzložne pa ga opuščajo, oz. se sploh nikoli po njem naglaševale niso, bi bilo razumljivo pravilo, da se vsem semantično morfološko nesestavljenim oz. nemotiviranim besedam na prvem mestu zapiše naglaševanje po nepremičnem naglasnem tipu. Torej: *střv -i, postřv -i, podúst -i, nozdřv -i, obrt -i, obrv -i*, morda tudi *oblást -i*. Še v večji meri velja to za *kokoš*. Šele na drugem mestu naj se navede naglaševanje po mešanem tipu. Samo mešano naglaševanje pa bi imele besede, ki so morfološko in naglasno motivirane kot dve jezikovni enoti, tj. tiste, ki imajo dva naglasa (česar pa SP 1962 ne zapisuje); to so *prásnov, predjéd, sovřst, nemóč, stranpót*. Na prvem mestu mešano, na drugem pa nepremično naglaševanje bi potem zaznamovali pri morfološko

motiviranih besedah z enim samim naglasom: *zarást, izjéd, pomóč, premóč, (sámopomóč)* in *primés*. Tako naglaševanje je torej jezikoslovno oz. jezikovno utemeljeno. Redko kjé se je težé odločiti, ali naj besedo damo v to ali ono skupino (prim. *oblast*). SP je za *razrást* zapisal samo nepremični naglas, pri *zarást* pa samo mešanega. Mislim, da ne po pravici.

Medtem ko se mešani naglasni tip pri samostalnikih ženskega spola na soglasnik krepko drži, je pri sam. srednjega spola komaj še ohranjen. Naglas je v N/A, in G. ed. na končnici, v D., L. in I. ed. – pa tudi v množini in dvojini sploh – na osnovi. Mešani naglasni tip vzdržujejo pri skl. srednjega spola naslednji samostalniki: *blagó, testó, zlató, srebró, senó, prosó, mesó, nebó, gorjé* in *srcé*. Pri *gorjé* je naglas na končnici tudi v I. ed. Dublet tu ni; izjemo pomenita le *morje in polje*, ki ju SP 1962 naglašuje po mešanem tipu na drugem mestu; res sta to stilno označena naglasa.

Mešani naglasni tip se v sklanjatvi samostalnikov moškega spola še dobro drži. Naglas na končnici je v ednini samo v G. (in seveda tudi v A., kadar imamo A/G.); v D. pri eni sami besedi (*bogú*), a še to je stilno označeno v smislu starinskosti.¹⁹⁾ V množini ima večina teh samostalnikov podaljšano osnovo z *-ov-*; ta morfem je vedno naglašen (tako tudi v dvojini). Samo nekaj samostalnikov ima, kakor je za mešani naglasni tip sploh značilno, v množini naglas na končnici. Torej:

<i>móž</i>	<i>móst</i>	<i>mož -jé</i>	<i>mostôv¹⁹⁹⁾ -i</i>	<i>mož -á</i>	<i>mostôv -a</i>
<i>možá</i>	<i>mostú</i>	<i>móž -ø</i>	<i>-ø</i>	<i>-mn.</i>	<i>-mn.</i>
<i>móžu</i>	<i>môstu</i>	<i>-ém</i>	<i>-om</i>	<i>-éma</i>	<i>-oma</i>
<i>možá</i>	<i>móst</i>	<i>-é</i>	<i>-e</i>		
<i>móžu</i>	<i>môstu</i>	<i>-éh</i>	<i>-ih</i>		
<i>móžem</i>	<i>móstom</i>	<i>-mi</i>	<i>-i</i>		

Navedeno naglaševanje je stilsko nevtravno v danih primerih, ki pa niso predvidljivi in si jih je treba posebej zapomniti. Po primeru *mož* gredo še *las, zob* in (samo v mn. seveda) *ljudjé*; *vóz* je verjetno že stilsko označen, saj je v običajnejše *vozôv¹⁹⁹⁾* kakor *vozá*. Po mojem izpisu iz SP 1962 je 82 primerov z naglašeno končnico v G. ed.; razen *branú, bogá, dolgá, duhá, možá, svetá, hodá* in *vozá*, ki poznajo samo tak naglas, so drugi lahko naglašeni tudi na osnovi. Spet se torej pojavlja vprašanje, katero naglaševanje je normalno, stilno nevtravno, in katero posebno, stilno zaznamovano. Že če si ogledamo primere, ki poznajo po SP samo naglas na končnici, se nam odkrije, da bi bilo bolj običajno od *branú brána*, namesto *duhá* (odoris) bi bilo verjetno še boljše *dúha*. Še veliko več je tega med primeri, kjer že SP dovoljuje obojno naglašanje. Oglejmo si primere, razporejene tako, da se najprej navajajo tisti, ki imajo naglas na končnici naveden na prvem mestu, potem na drugem ali tretjem; podobno je tudi s primeri, ki imajo lahko nenaglašeni končniški *-a* v G. ed.

Naglašena končnica v G. ed.:

1. *hladu, lanu, lasu, mahu, medu, miru, sadu, sinu, sledu, strahu, tatu, žaru, gnoja, lesa, loga, loja, moža, daru, ledu;*

¹⁹⁾ /Še živo je v zvezi *hvála bogú*./

¹⁹⁹⁾ /Široki *ô* v teh primerih je seveda šele po novem pravopisu./

²⁰⁰⁾ /Široki *ô* v teh primerih je seveda šele po novem pravopisu./

2. *brodu, cvetu, drobu, gladu, glasu, godu, gradu, jezu, kanu, kapu, klasu, kvasu, lanu, mostu, mraku, nohtu, olu, panju, pasu, plazu, plodu, plotu, potu, produ, redu, rodu, satu, sladu, slapu, smradu, sodu, sramu, stanu, tiru, tramu, valu, vratu, zidu, brega, droga, druga, hoda, nosa, roba, roga, snega, soka, volka, vrha, zoba, zvana, žleba;*
3. *drogu, nosu, robu, žlebu.*

Nenaglašena končnica v G. ed. je po isti lestvici pri naslednjih primerih:

1. *brega, broda, cveta, droba, droga, druga, glada, glasa, goda, grada, hoda, jeza, kana, kapa, klasa, kvasa, leta, mosta, mraka, nohta, nosa, ola, panja, pasa, plaza, ploda, plota, pota, proda, reda, roba, roda, roga, sata, slada, slapa, smrada, snega, soda, stana, srama, tata, tira, trama, vala, volka, vrata, vrha, zida, zoba, zvana, žara, žleba, leda;*
2. *dara, gnoja, hlada, lana, lasa, lesa, loga, loja, maha, meda, mira, sada, sina, sleda, straha;*
- 3.

S konkretnimi določitvami ne moremo biti docela zadovoljni. Pri končniško naglašeni primerih bi bilo *sinu*, *žaru* treba postaviti na drugo mesto, zato pa z drugega na prvo *gladu*, *glasu*, *gradu*, *jezu*, *ledu*, *plazu*, *potu*, *smradu*, *sramu*, *stanu*, *zidu*, *zoba*, morda še *mostu*, *nosu*. V zvezi s tem izgubijo prvo mesto končniško nenaglašeni *glada*, *glasa*, *grada*, *jeza*, *mosta*, *ploda*, *pota*, *smrada*, *stana*, *srama*, *zida*, *zoba*. Včasih bi bilo treba misliti na različne pomene ali zveze: *strahú* – *stráha*, *stanú* – *stána*, *plodú* – *plóda*, *rodú* – *róda*, *zidú* – *zída*, *smradú* – *smráda*. V teh primerih je obojno naglašanje stilno nevtralnó. Pred temi dvojicami navedeni primeri pa šele s premestitvijo, kakor smo jo predlagali, dobe stilno neoznačenost, medtem ko je njihov zapis v SP neprimeren, tj. stilno označen, pogosto prav v smislu strogega dialektizma. Sicer je v več primerih naglas na končnici prav zaradi njegove narečnosti treba sploh opustiti, npr. *soká*, *branú*, *drogú*, *kanú*, *kapú*, *mrakú*, *olú*, *panjú*, *redú*, *slapú*, *sodú*, *tirú*, *valú*, *žarú*, *žlebú*, *drugá*, *nosá*, *vrhá*, *žlebá*. Mislim, da bi pravilno izpeljana anketa te nazore potrdila, četudi seveda ni izključeno, da bi se kateri izmed primerov moral po njej le drugače postaviti.

V dvojini in množini vzdržujejo mešani naglasni tip z naglasom na končnici le nenapovedljivi primeri, in sicer imajo naglašeno le po kakšno obliko, še najbolj pogosto *-éh* v L. mn. Toda oglejmo si stvari po vrsti.

Končnica *-jé* je pri samostalnikih, ki poznajo tudi končnico *-i* (včasih na podaljšaní osnovi) stilno označena; tako *kapjé*, *nohtjé*, *tatjé*, *volcjé*, *vozejé*. Označenost je tu v smislu starinske prvinskosti. Tudi končnica *-ém* v D. mn. je v istih pogojih kot *-jé* v N. mn. stilno označena: *brodém*, *volém*, *robém*. To ni označeno le kakor *-jé*, temveč še prej v literarno knjižnem, posebno pesniškem smislu. Prav tako je stilno označena naglašena akuzativna oblika množine: *dolgé*, *rogé*, *vrhé*, *cepé*, *dolé* in *voze* in končnica *-mí* v I. mn.: *brodmí*, *drogmí*, *kapmí*, *mostmí*, *panjmí*, *tatmí*, *rogmí*, *vozmí*, *vrhmí*, *žlebmí*, *grobmí*, *vtmí*, *volmí* in *kolmí*. Vse to so danes predvsem dialektizmi (še kar gre *vozmí* in *volmí*) kolikor so sploh kdaj živeli tudi v knjižnem jeziku. Prav to velja tudi za N/A. dv. na *-á*, ki je stilno neoznačen le pri besedi *mozá*, označen pa v primerih *bregá*, *robá*, *rogá*, *zvoná*, *žlebá*. Prosti varianti sta le *svetá* in *svetóva* ter *zobá* in *zóba*. Primerov z naglasom na končnici je še največ v L. mn. SP 1962 navaja naslednje: *brodeh*, *mosteh*, *noseh*, *panjeh*, *robah*, *staneh*, *tateh*, *zideh*, *bregah*, *dolgeh*, *drogeh*, *logeh*,

rogeh, vrheh, domeh, grmeh, grobeh, snopeh, voleh, doleh, čbreh, črteh, hrbteh, koleh, konceh, podeh, stoleh, šopeh, vogleh. Tako naglaševanje zveni v nekaterih primerih po Gregorčičevi in sploh po zaslugi pesnikov poetično, v veliko primerih pa ne gre za nič drugega kakor za dialektizme. Označene so vse tako naglašene končnice. Kot pesniške variante se bodo ohranile gotovo najdalj pri tistih besedah, ki so jih v vidnih delih zapisali slovenski umetniki, prav tako pa se bodo te označene variante držale še nekaj časa v tipičnih ustaljenih zvezah tipa *stavbe na koleh* ali *pri obeh konceh*. Čim manj pogostna v navadni govorni rabi je kaka taka oblika (z naglasom vred), tem prej podleže ekonomizaciji vseh, torej tudi naglasnih značilnosti.

Oglejmo si ob koncu še dolgo množino samostalnikov moškega spola. SP jo navaja bodisi na prvem, drugem ali tretjem mestu bodisi kot edino. Primeri so naslednji:

1. *branovi, cvetovi, drogovi, kresovi, mahovi, nosovi, pasovi, plodovi, redovi, robovi, sadovi, satovi, slapovi, tramovi, valovi, vratovi, žlebovi, dolgovi, drogovi, lesovi, logovi, nosovi, robovi, rogovi, snegovi, sokovi, volkovi, vozovi; domovi, mrazovi, nohtovi, plazovi, prodovi.*
2. *glasovi, kapovi, klasovi, nohtovi, plazovi, prodovi, sodovi, stanovi, tatovi, bregovi, vrhovi, zobovi, žlebovi, cepovi, gozdovi, grmovi, hlapovi, hramovi, kerovi, pragovi, prtovi, tokovi, vragovi, vrtovi.*
3. *grobovi, snopovi.*
4. *brodovi, darovi, godovi, gradovi, jezovi, ledovi, mostovi, mrakovi, plotovi, rodovi, sinovi, sledovi, smradovi, strahovi, zidovi, bogovi, drugovi, duhovi, svetovi, zvonovi; črtovi, štorovi, topovi.*

Te določitve niso idealne. Če začnemo od zadaj: prav tako dobro (oz. slabo) kot *ledovi* je tudi *ledi*, gotovo pa so veliko normalnejši *črti, štori* kakor *črtovi, štorovi*, ki jih edine navaja SP. Te bi mimo lahko pozabili. V tretji skupini ima SP po mojem izpisu samo dva primera: *grobove* je s tretjega mesta treba premakniti na prvo, *snopovi* pa so sploh sumljivi. Botrovalo jim je verjetno gorenjsko *snopovje*, ki ga beremo tudi pri Prešernu. Iz druge skupine je treba premakniti v prvo (deloma pa v četrto) naslednje primere: *glasovi, plazovi, stanovi, tatovi, vrhovi, žlebovi, gozdovi, pragovi, tokovi, vrtovi*. V prvi skupini pa so vsaj sumljivi *branovi, satovi, lesovi*. – Pri dolgi množini gre, kadar ni splošno rabljena, večinoma za dialektizme, negotovost se pri knjižno govorečih pojavlja samo pri redko uporabljanih izrazih, kakor je npr. *smradovi, ledovi*. SP se je ravnal nekako po načelu geometrične sredine in je približno polovici primerov prisodil prvo ali edino mesto, drugi polovici pa drugo ali tretje. V knjižnem jeziku v nasprotju s tem prihaja do precej ostre polarizacije v že omenjenem smislu, da je dolga množina sploh stilno nevtralna ali pa je v knjižnem jeziku ni, tj. pripada narečjem ali pa starejši stopnji knjižnega jezika.

Pri samostalnikih žen. spola na *-a* je naglas sedaj na osnovi sedaj na končnici spet le v ednini, v množini pa le na končnici; tako tudi v dvojini, če je v N/A uporabljena končnica *-e*, sicer pa je v N/A na osnovi:

ed.: *vôda vodé vôdi vodó vôdi vodó;*
 mn.: *vod-é -á -àm -é -àh -ámi;*
 dv.: *vod-é (vôdi) mn. -áma.*

Z mešanim naglasnim tipom pri samostalnikih ženskega spola na *-a* je podobno kakor z istim tipom samostalnikov moškega spola v množini: razen nekaj trdnih primerov, pri katerih je vzorno ohranjena cela paradigma, imamo sicer samo ostanke v posameznih sklonih. Cel naglasni vzorec, kakor je zgoraj zapisan (vendar v G. mn. včasih s končnico *-ø* in zato z naglasom na zadnjem zlogu osnove) imajo le *gôra, vôda, rôsa, ôsa, kôza, zêmlja, pêta, žêna, sêstra; rôka* in *nôga* spadata tudi sem, a imata v G. mn. samo končnico *-ø*. Tudi vsi drugi naštetih samostalniki imajo lahko ničto končnico; razlika do primerov *rôka* in *nôga* je potem le v nespremenjenem naglašnem vokalu. Končnica *-á* je stilno označena, kakor vedno bolj sploh vse to naglašanje, toda o tem še pozneje. Primeri, ki gredo po tem naglasnem vzorcu niso v bistvu z ničimer napovedljivi, čeprav v naših priročnikih beremo, da so to samostalniki na široki *e* ali *o* v osnovi. Presneto bi se motil, kdor bi hotel naglaševati po četrtem tipu vse take samostalnike, posebno še tri- in večzložne! Kako daleč smo še tu od spoznanega stanja, pričajo tudi naši jezikovni priročniki. Slovenska slovnica 1956 priznava mešani tip tudi samostalnikom *pôla, prôšnja, môšnja, tôžba, vêža, mêtla*, toda kateri knjižno govoreči naglašata te primere po zgledu *vôda*? In kako je s samostalniki, ki jim ista slovnica priznava le naslednje naglase po četrtem tipu: *glavó* (A. ed), *solzé, bradó, vrsté, bolhê, brané, cesté, skalâh, deželá*? Če brskamo za odgovorom po SP 1962, se nam odkrije naslednje stanje: 37 takih primerov je razvrščenih v 10 skupin:

1. *rôsa -e* in *-é* (tako še: *brána, gláva, grêda, kôpa, krôšnja, pôla, smôla, têta, tôžba, vôjska, želja*)
2. *rôka -e* in *-é*, mn. *rók*
3. *cérkev -e*, mn. *cérkve* in *cerkvé, cerkvá, -âm, -é -âh -âmi* (tako še *cêsta* in *dežêla*, ki pa ima zaznamovane samo prve tri množ. sklone)
4. *skála -e*, mn. tudi *skalé -á* (tako še *vrsta* in *tráva*)
5. *kôza -e* in *kozé*, mn. *kôze* in *kozé, kóz, kôz* in *kozá*
6. *sólza -e* in *-é*, mn. *sólze, sólz* in *solzé -á* (tako še *prôšnja, kôsa*)
7. *pêta -e* in *é*, mn. *peté, petá* in *pét* in *pêt*
8. *ôvca (ôvca) -é* in *-e*, mn. *ovcé* in *ôvce* in *ôvce, ovác, in ôvc*
9. *zêmlja -e* in *-é*, rod. mn. *zêmelj* in *zemljá* (tako še *sêstra*)
10. *gôra -é -ó -é* in *gôra -e*
11. *mêja -é* in *-e* (tako še *môšnja, nôga, ôsa, ôsla, vêža, vôda* in *žêna*, le da imata *meja* in *mošnja* G. ed. cel izpisan).

Iz preglednice se vidi, da je le *cérkev* (ki sicer spada v mešani deklinacijski tip) naglasno polno zaznamovana, vse druge pa le deloma. V uvodu SP ni nikjer zapisano, kako nam je razumeti te različne vrste zapisov: ali so dovoljeni samo zapisani naglasi ali tudi še drugi iz naglasnega vzorca, kot smo ga spredaj ponazorili ob primeru *vôda*. V naši preglednici so primeri razporejeni tako, da so v njeni prvi polovici tisti, ki imajo na prvem mestu naglaševanje po našem I. tipu (nepremični naglas), v drugi pa tisti, ki naglašajo na prvem mestu po mešanem tipu. Prvih skupin je 7 (24 samostalnikov), drugih 4 (12 samostalnikov). V prvi skupini je poleg tega treba ločiti primere, ki imajo bodisi v ednini (št. 6 in 7) bodisi v množini (št. 5) samo eno naglasno možnost, in sicer št. 6 in 7 samo na osnovi, št. 5 samo na končnici.

Pustimo za enkrat ob strani upravičenost posameznih določitev in si skušajmo odgovoriti na vprašanje, ali so prikazane naglasne možnosti stilno enakovredne ali ne, in če ne, katera je

nevtralna in katera stilno označena. Po skromni anketi, ki sem jo napravil med Ljubljanci, vidim, da je naglašanje po mešanem tipu v govornem jeziku praktično docela opuščeno. Štilno nevtralizirano je tako naglaševanje komaj pri kakšni *gori* ali *vodi*. V nekaterih narečjih je naglasov na končnici več, toda odločilen je tu le govor Ljubljane. Tudi v knjižni govorici je bilo naglaševanja na končnici nekoč več, vendar posebno v poeziji. Nekateri primeri iz SP pa so čisto narečni. V novem slovarju bi bilo torej treba na prvem mestu vedno pisati naglas po prvem tipu, po četrtem pa na drugem mestu le tedaj, kadar gre za najbolj razširjene primere bodisi v našem literarnem izročilu bodisi v vsakdanji govorici širših narečnih področij. Kar je ozko narečno ali zgodovinsko, naj ostane nezapisano. Ta zahteva se zdi morda temu ali onemu preostra, vendar je pač edina, ki nas iz nejasnosti lahko izpelje. Dejansko govorno stanje je tu silno težko zajeti, kakor hitro upoštevamo več narečnih področij, pa tudi v okviru enega samega je dostikrat težko, ker se te stvari še vedno urejajo. Proces pa gre gotovo v smeri k prvemu naglasnemu tipu.

II Pridevnik

Kako pa je z mešanim naglasnim tipom pri pridevniku? Kot je bilo že spredaj povedano, imamo tu naglas na končnici le v N. in A. množine in dvojine vseh treh spolov, v N/A. ednine pri obliki za srednji spol ter v A. ednine pri obliki za ženski spol. Kadar je osnova samo v obliki za moški spol ednine dvozložna, sicer pa enozložna, imamo nasproti drugim sklonom premaknjen naglas tudi v N/A. oblike za moški spol:

<i>mlád</i>	(<i>drobán</i>)	<i>mlad-ó</i> (= <i>drobn-ó</i>)	<i>mlád -a</i> (= <i>drôbna</i>)
<i>mlád -ega</i>	<i>drôbn-ega</i> itd.	<i>mlád-ega</i>	<i>-e</i>
<i>-emu</i>		<i>mlád-emu</i>	<i>-i</i>
<i>-NG</i>		<i>mlad-ó</i>	<i>mlad -ó</i>
<i>-em</i>		<i>mlád-em</i>	<i>mlád -i</i>
<i>-im</i>		<i>mlád-im</i>	<i>-o</i>

V množini in dvojini se tipa *mlad* in *droban* docela izenačita, prav tako pa naglasno tudi moški, ženski in srednji spol. Zaradi enakega števila končniških zlogov in sploh morfološke nevtralizacije razen v N. in A., je slika preprostejša:

<i>mlad-í</i>	<i>mlad-á</i>	<i>mlad-é</i>	N/A. <i>mlad-á</i>	<i>mlad-é</i>	<i>mlad-é</i>
	<i>mlád-ih</i>		G/L.	<i>mlád-ih</i>	
	<i>mlád-im</i>		D/I.	<i>mlád-ima</i>	
<i>mlad-é</i>	<i>mlad-á</i>	<i>mlad-é</i>			
	<i>mlád-ih</i>				
	<i>mlád-imi</i>				

Zadnja dva slovenska priročnika, ki obravnavata problematiko mešanega naglasnega tipa pri pridevniku, si v določitvah naglasa na končnici nista edina. Ss 1956 piše, da imajo naglas na končnici: N/A. 1. ed. oblike za srednji spol, A. ed. oblike za ženski spol, N. in A. mn. za vse spole, in N/A. dvojine oblike za moški spol. S tem v nasprotju piše SP 1962, da »se poudarek premika samo v im. in tož. vseh števil«. Mislim, da je tudi v dvojini ženskega in srednjega

spola mogoča naglašena končnica *-é*, ki jo poznamo iz sklanjatve samostalnikov ženskega spola (*goré*) in pri pridevnikih končniškega naglasnega tipa (*temné*), kar oboje navaja tudi Ss 1956.

V praktičnih določitvah v slovarskem delu SP 1962 je enozložni tip (*mlád mláda mladó*) zapisan na 10 načinov:

1. *bél -a -o* in *-ó -í -é -á* (tako še *ljúb, mlád, nág, čvrst, dólq, drág, glúh, gád, húd, krív, sív, slán, strím, tréd, živ*)
2. *súh -a -o* in *ó -í -é* (tako še *číst, góst, grób, póln, plán, slép, zlát, zvést, púst*)
3. *lép -a -o* in *-ó -á -í -é* (tako še *bléd, cél*)
4. *črn -a -o* in *-í -é -á*
5. *srp -a -o* in *ó* (tako še *srép*)
6. *gòl gòla -o* in *-ó -í -é -á* (tako še *hròm, nòr, nòv, pròst*)
7. *rád ráda -o* in *-ó -í -é -á* (tako še *stàr in slàb*)
8. *lén* in *lèn léna -o -i -e* in *-í -é -á*
9. *tóp -a -o* in *tòp tópa -o* in *-ó -í -é -á*
10. *skóp -a -o* in *skòp skópa -o* in *-ó -í -é*

Še več načinov zaznamovanj je pri osnovah, ki so v N. ed. moškega spola dvozložne, sicer pa enozložne (*drobán, dróbna, drobnó*):

1. *drôben -bna -o* in *drobèn -bnà -ó* in *drobán dróbna -o*
2. *željén -ljna -o* in *željèn in želján -ljnà -ò* in *-ó -í -é*
3. *hláden -dna -o* in *hladèn in hladán -dnà -ó -í -é -á* (*kròtek, láhek, mráčen, strášen*)
4. *skóčen -čna -o* in *skočèn in skočán -čnà -ó -í -é*
5. *skrben -bna -o* in *skrbèn in skrbán -bnà -ó -í*
6. *plášen -šna -o* in *plašèn in plašán -šnà -ó* (*pléhek, sólzen*)
7. *kásen -sna -o* in *kasèn -snà -ó -í -é -á*
8. *žárek -rka -o* in *žarèk -rkà -ò* in *-ó* (*brdek*)
9. *krhek -hka -o* in *krhèk -hkà -ó* (*mítev, tánek, držen*)
10. *gládek -dka -o* in *gladák -dkà -ó -í -é -á*
11. *šíbek -bka -o* in *šibák -bkà -ó -í -é -á*
12. *hóden -dna -o* in *hodán -dnà -ó*
13. *gnôjen -jna -o* in *gnoján ali gnojèn -jnnà -ó* (*mêhek, môčen, rézen, sládek*)
14. *gôrek -rka -o* in *gorák ali gorèk -rkà -ó -í -é -á* (*láhen, ráven, rôsen*)
15. *móker mókra -o* in *mokró -í -é -á*
16. *óster -stra -o* in *ôstra -o* in *ostró -í -é -á*
17. *smôlen -lna -o* in *smolno -í -é*
18. *trpek -pka -o* in *trpkó -í -é -á* (*ózek*)
19. *véder védra -ó* in *véder -dra -o*
20. *bolán bólna -o* in *bolno -í -é -á*
21. *krepèk* in *krepák -pkà -ó* in *krèpek -pka -o* (*tesèn*)
22. *svetèl* in *svetál -tlà -ò* in *-ó -í -é* in *svétel -tla -o*
23. *temèn* in *temán -mnà -ò* in *ó* in *tèmen -mna -o*
24. *brhèk -hkà -ò* in *-ó* in *brhek -hka -o*

25. *medèl -dlà -ò in -ó -i -é -á in mèdel -dla -o*
26. *keèn -snà -ò (lestèn, tèšč)*
27. *zèl zlà -ò in -ó težák in težèk -žkà -ó -i -é ali tèžek -žka -o*
28. *dolžán in dolžèn -žnà -ó -i -é in dólžen -žna -o*
29. *grenák in grenèk -nkà -ó -i -é -á in grènek -nka -o*

Spričo teh 10 + 29 načinov zaznamovanja naglasa po mešanem tipu se gotovo tudi največji idealist reši prepričanja, da bo slovensko naglaševanje pridevnika sploh kdaj obvladal. Pri tem je zanimivo dejstvo, da imata pri samo v N. ed. moškega spola dvozložnih osnovah najmočnejša tipa le po pet potrditev, še dva tipa štiri, še trije tri, ostalih 22 tipov pa le eno ali dve. Ker je vseh takih pridevnikov komaj 50, pride na en tip povprečno $50 : 29 = 1,72$ primera. Le malo bolje je pri vedno enozložnih osnovah tega naglasnega tipa, kjer pride na vsak zapisni tip 4,3 primera.

Kaj nam je storiti, da pridemo do preglednega in znosnega položaja na tem področju? Kot prvo se v skladu z našim načelom priporoča združiti primere, ki tvorijo posebne skupine samo zaradi kvalitetnih ali kvantitetnih alternacij: pri enozložnih osnovah (*mlád mláda mladó*) se tako skupine 6–10 pridružijo skupinam 1–5, pri samo v N. ed. moškega spola dvozložnih osnovah pa prenehajo obstajati štev. 15, 16, 19, ki pomenijo posebnost samo zaradi vokalne alternacije osnov; na podlagi kvantitetne razlike lahko odpravimo tipa 23 in 25. Tako imamo sedaj namesto 39 tipov samo 29, kar je seveda še vedno preveč, da bi odgovarjalo jezikovni verjetnosti.

Druga operacija, ki jo je treba opraviti, je v tem, da spravimo v isto skupino vse tiste tipe, ki se med seboj razlikujejo le po večji ali manjši količini navedenih naglasov na končnici, so pa sicer identični. Pri enozložnih osnovah dobimo na ta način en sam tip, namreč: *mlád -a -o* in *-ó -i -é -á*, pri samo v N. ed. moškega spola dvozložnih, sicer pa enozložnih osnovah, pa naslednjih 10:

a = 1	<i>drôben -bna -o in drobèn -bnà -ó in drobán drôbna -ó</i>
b = 2–6	<i>željèn -ljna -o in željèn in želján -ljnà -ò in ó -i -é -á</i>
c = 7–9	<i>kásen -sna -o in kasèn -snà -ó -i -é -á</i>
č = 10–14	<i>gládek -dka -o in gladák -dkà -ó -i -é -á</i>
d = 15–18	<i>móker môkra -o in mokró -i -é -á</i>
e = 19	<i>véder vèdra -ó in véder -dra -o</i>
f = 20	<i>bolán bóln-a -o in bolnó -i -é -á</i>
g = 21–23	<i>krepèk in krepák -pkà -ó in krêpek -pka -o</i>
h = 24–25	<i>brhèk -hkà -ò in -ó in brhek -hka -o</i>
i = 26–27	<i>kesèn -snà -ò</i>
j = 28–29	<i>dolžán in dolžèn -žnà -ó -i -é -á in dólžen -žna -o</i>

Sedaj so tipi a, b, g in j enaki v tem, da poznajo v N. ed. moškega spola vse tri naglasne možnosti (*drôben – drobèn in drobán*); ta skupina pozna naglaševanje po nepremičnem, končniškem in mešanem tipu, včasih šele od N. ed. srednjega spola dalje (c in h). V drugo skupino gredo tisti primeri, ki poznajo samo dveh vrst naglaševanje, npr. nepremično in mešano (č), vendar v ž. sp. ed. tudi končniško, včasih šele od N. ed. srednjega spola dalje (d in e) ali pa samo končniško (i).

Nadaljnja poenostavitev naglasnih tipov je odvisna od rešitve vprašanja, katera izmed več naglasnih možnosti je nevtralna, tj. stilno neoznačena, in katera označena. Zdi se, da nas k odgovoru pelje način, kako so že avtorji SP 1962 razporedili variante pri enozložnih osnovah tega tipa. SP 1962 je postavil na prvo mesto dosledno nepremično varianto, šele na drugo pa mešano. Mislim, da je pri tem prav ravnal, saj tudi pri pridevniku opazamo težnjo po opustitvi mešanega naglasnega tipa. To težnjo podpira dejstvo, da ima določna oblika pridevnika, ki je razen v N. ed. moškega spola oblikoslovno docela enaka nedoločni, vedno samo nepremični naglas; tudi v atributivni rabi je navaden samo nepremični tip tudi pri ljudeh, ki v predikativni rabi še uporabljajo mešani tip. Postavlja pa se vprašanje, kako je s stilno vrednostjo obeh vrst naglaševanja. V povedni rabi je v centralnih narečjih, posebno pa v Ljubljani, ki je za presojo primernosti in normativnosti v knjižnem jeziku gotovo najpristojnejša, stilno nevtralna raba z naglasom na končnici, to je naš četrti tip, v prilastkovni rabi pa je nevtralno naglaševanje po nepremičnem tipu. Stilno označeno je naglaševanje po mešanem tipu v prilastkovni rabi, medtem ko naglaševanje po nepremičnem tipu v povedni rabi ni tako ostro občuteno kot jezikovna posebnost, to pa zato, ker se je pri nekaterih v pošteveh prihajajočih primerih naglaševanje po mešanem tipu že izgubilo, in sicer pri različnih ljudeh različno, kar ustvarja občutek naglasne brezbriznosti – če je tako mogoče reči – spričo naglaševanja po prvem tipu. V povedni rabi bi torej bilo naglaševanje po mešanem in nepremičnem tipu prosto; slednje nas približuje govoru velikega števila Slovencev, ki so naglaševanje po mešanem tipu v teh primerih sploh opustili.

Če primerjamo Ruplovo *Slovensko pravorečje* z naglaševanjem v SP 1962, ugotavljamo, da je šel SP ravno v nasprotni smeri in je dovolil naglaševanje po mešanem tipu veliko večjemu številu primerov kakor Rupel. Ali ni to morebiti posledica besed iz Ss 1956, kjer o tem beremo, da »je premični poudarek častitljiva starina« in da, bi »njega izguba škodovala voljnosti in zvočnosti slovenskega jezika«? (Ne glede na to, da mešano naglaševanje pri primerih kot *stár* in *bél* sploh ni tako častitljivo staro.)

Pri obravnavi stilne vrednosti mešanega naglaševanja samo v N. ed. moškega spola dvozložnih, sicer pa enozložnih osnov, je treba ločiti problem N. ed. moškega spola od oblik in sklonov, ki imajo končnice *-ó*, *-í*, *-é*, ali *-á*. Za slednje velja, kar je bilo povedano za vedno enozložne osnove: *drobnó -í -é -á = mladó -í -é -á* ne le formalno, temveč tudi v uporabi. Kako pa je z obliko in naglasom *drobán*? Gotovo je, da v Ljubljani in okolici ni običajen v vseh tistih primerih, ki jih navaja npr. Ss 1956, kakor npr. *hladán*, *hodán*, *mračán*, *plašán*, *plehák*, *skočán*, *skrbán*, *solzán*, *strašán*, *gnoján*, *lahán*, *raván*, *rezán*, *rosán*, *gladák*, *svetál*, *temán*, *tesán*. Taki primeri so stilno označeni, saj se je pri večini izmed njih lahko spomniti kakega verza iz naše poezije. Tip *drobán* se drži le še pri nekaterih pridevnikih, npr. *grenák*, *dolžán*, *težák*, *želján* (?), *drobán* (?), *kroták* (?). Po mojih izkušnjah je tega pri starejših ljudeh več kakor pri mlajših.

V primerih, kjer se torej še danes sliši v knjižni oz. mestni ljubljanski govorici, bi tip *drobán* postavil za prosto varianto tipu *dróben*, v vseh drugih primerih pa bi ga označil kot stilskega, kolikor ga zaradi njegove izrazite narečnosti ali zgodovinskosti sploh ne bi izpustil. (Končniško naglaševanje teh pridevnikov bo obdelano v naslednjem poglavju.)

Pri števniku nahajamo naglaševanje po mešanem tipu samo pri osnovi *en-*: poleg nevtralnega naglaševanja po nepremičnem tipu (*èn*, *ènega*, *èna*, *èni* ...) imamo še stilno označeno *en-í -é -á*. – Od glagolskih oblik gre sem samo pomožnik *bíl*, *bíl-à -ò* in *-ó*; mn: *-i* in *-i -è* in *-è, -à* in

-á, kjer se pa mešani tip (dolga naglašena končnica) meša s končniškim (kratka naglašena končnica za ž. sp. ed. in sploh v množini in dvojini).

Končniški naglasni tip

Končniški naglasni tip vzdržujejo predvsem nezložne osnove, potem pa tudi tiste z govornim polglasnikom v osnovi, vendar je pri le-teh – še bolj pa pri tistih, ki imajo v osnovi kak drug vokal – mogoče tudi naglaševanje po nepremičnem tipu. Končniški naglasni tip še zdaleč ni tako pogosto izpričan kakor mešani. V sklanjatvi ženskih samostalnikov na soglasnik ga praktično ni, medtem ko smo pri mešanem tipu izhajali prav iz te deklinacije, saj se v njej še posebno dobro drži. Edini primer za končniški naglasni tip je pri samostalnikih ženskega spola na soglasnik *debèr -bri*, če se res tudi v D., L. in I. ed. izgovarja z naglasom na končnici.

I Samostalnik

Samostalniki moškega spola so v N. ed. oblikovno enaki samostalnikom žen. spola na soglasnik, primerov pa je tukaj več: *pès, sèn, sèl, sès* so enozložni in razen *sesa* od G. dalje nezložni, medtem ko je takih, ki imajo v N./(A.) dvozložno osnovo, več: *bezèg, čebèr; kebèl, pásesèk, pekèl, pezdèc, predpekèl, rkèlj, ščepèc, stebrc, stebrcèk*. Kakor v primerih, ki imajo v N. ed. enozložne osnove, dalje pa nezložne, naglašuje SP 1962 tudi te edino po končniškem tipu. To je v nasprotju z uvodom, kjer beremo: »Tudi pri samostalnikih s polglasnikom v osnovi, je dovoljen stalni poudarek na prvem zlogu, poudarjeni polglasnik ostane seveda kratek: *stèber-stèbra*.« V slovarju se SP besed (načel) svojega uvoda drži le izjemoma, namreč le v primerih *stebèr, bedènj, dežèk, semènj, skedènj, stržèk, zaprtèk (žebèlj ima varianto žebelj)*; drži se torej bolj Ss 1956, kjer se bere: »Samostalniki, ki imajo v im. ed. poudarek na končnem polglasniku, ga imajo v vseh ostalih sklonih na obrazilu.«

V končniški tip gredo, kakor se iz primerov vidi, samostalniki, katerih zlogotvorna prvina osnove je polglasnik in taki, katerih zlogotvorna prvina je polglasnik + *r*, oz. v nekaterih narečjih zlogotvorni *r*: prim. *stebrc, stebrcèk, rkelj, stržek, zaprtek*.

Vprašanje je, kateremu naglaševanju daje govorna praksa prednost. Pri rešitvi tega vprašanja pridejo v poštev le tisti govori, ki tvorijo bližnjo podlago knjižnemu jeziku in ki tako naglašanje na končnici poznajo. Tu je naglas na končnici tudi pri zložnih osnovah še živ in bi ga pri znanih besedah bilo treba v slovarju pustiti na prvem mestu; *semènj, čebèr, bezèg, še stebèr*. Vendar je res, da je tudi v teh primerih slišati naglas prav tako na osnovnem zlogu. Tako naglašanje je torej prosta, ne pokrajinsko utemeljena varianta končniškega naglasa. Za to govori tudi dejstvo, da se je v Ljubljani tak polglasnik večkrat vokaliziral, saj se namesto njega sliši tudi izgovor s širokim *e*. Pri manj pogostnih izrazih, npr. pri *bedenj, dežek, stebrc*, pa je brez pomisleka dati na prvo mesto naglas na osnovnem zlogu. To velja posebej takrat, kadar je v njem namesto samega polglasnika polglasnik + *r*: *stržek, zaprtek*. V tej smeri je šel že SP 1962 (prim. *k'celj, k'helj*). Naglas na neobstoječem vokalu ali na končnici je tu stilno označen kot dialektizem ali starina. Vse rečeno velja tudi za *rkelj*.

SP 1962 je za primere, kjer imamo v končniškem naglasnem tipu v korenu namesto polglasnika kak drug vokal (tip *košèk*) zapisal, da »je bolj v navadi poudarek na osnovi«. To je res; naglas na zadnjem zlogu takih besed je stilno označen. V konkretnih določitvah se SP tega svojega načela iz uvoda ne drži, saj približno pol takih besed navaja najprej z naglasom po končniškem tipu, šele drugo polovico pa v skladu z uvodnim načelom. Kakor *stržèk – stržek* so naglašene

še *žebelj, špehek, beraček, čopek, košek, laščec, igrc, mostec, nožek, ploček, zaprtak*. Na drugem mestu imajo navedeno končniško naglašanje le *bobek, domek, Francek, krcelj, krhelj, kupec, prekupec, repak, roček*.

Samostalniki ž. spola na *-a* in srednjega spola so glede na svojo oblikovno izenačenost (enozložna osnova + končnica *že* v N. ed.) v končniškem tipu tudi naglasno izenačeni. Tudi tukaj tvorijo osnovo tipa nezložne osnove (*sla, dno*), na drugem mestu so polglasniške osnove (*tema, sence*), na koncu pa so primeri z nepolglasniškim vokalizmom oz. s polglasnikom + *r* (*gubà, rjà, latjč, drvà*).

Že pri samostalnikih moškega spola končniškega tipa se vidi, da je končniški tip, kadar ne gre za brezložne osnove ali za osnovo s polglasnikom (prim. *ps-à, sl-à, sn-à*), motiviran besedotvorno: pri sam. m. spola gre za priponi *-ec* in *-ek*, tukaj pri nevtrih za pripono *-je, -ce, -ko* in *-no*: *vrvjè; medstebrije, odprtje, resje, klasje, podrtje, razprtje, satje, trstje, vresje, žganje, žrtje; sencè; klobkò; stegnò; suknò*. (Po mojem izpisu so to vsi taki primeri v SP 1962.) Stilno nevtralno je naglaševanje po nepremičnem tipu, torej naglaševanje na osnovi, kolikor je seveda osnova sploh zložna. Za stilno nevtralnost pri končniškem naglaševanju se potegujeta kvečjemu *sencè* in *drvà*, toda tudi v teh dveh primerih bi naglašal na prvem mestu osnovo. Nekateri na končnici naglašeni primeri sploh niso knjižne variante, temveč narečne (npr. *vrvjè* in *podrtjè* – tj. izimenske in izglagolske izpeljanke), zato zanje sploh kaže razmisliti, ali naj se taki primeri v slovarju sploh zapišejo kot knjižni. Če kdo hoče knjižnost takih naglasov dokazati s sklicevanjem na naše pesnike, mora v knjižno normo spraviti tudi njihove druge narečne posebnosti, kakor npr. Prešernove *bledgà, pijêmo* ali pri Levstiku *prave* (= *pravijo*).

Isto kot za samostalnike srednjega spola bi moralo veljati tudi za samostalnike ženskega spola. V pošteveh prihajajočih besed je po mojem izpisu SP le 13. Glede obveznosti njihovega naglaševanja po končniškem tipu piše uvod v SP, da je pri »samostalnikih s polglasnikom v korenu /.../ dovoljen /.../ tudi poudarek na osnovi.« Prednost je torej s to formulacijo dana naglasu na končnici, tj. končniškem tipu. V Ss beremo glede tega, da »tudi tukaj prihaja čedalje bolj v navado poudarjanje na osnovi, v nekaterih sklonih je že splošno v rabi«. – SP v posameznih določitvah v slovarju ravna takole: razen v štirih primerih (*bečka, bečva, pečka* in *rja*) res dovoljuje obojno naglaševanje, to je končniško in nepremično. Pri tem imajo *deska, meglà, mezda, nečke, steza, tema* na prvem mestu zaznamovano končniško naglaševanje, na drugem nepremično, *guba, trska* in *treska* pa ravno narobe.

Tip *deskà – dèska* (z zlogotvornim polglasnikom) je stilno v glavnem nevtraliziran, mestoma celo v Ljubljani, a tu pogosto tudi v tem smislu, da se pri naglašanju na osnovi namesto polglasnika izgovarja široki *e*, torej *meglà – mèglà*. Pri manj znanih (= pogostnih) ali celo zelo redkih besedah v govoru povprečno izobraženega delavskega ali meščanskega prebivalstva (npr. *bečka, bečva*), bi bilo na prvo mesto postaviti naglas na osnovi in šele na drugo, če sploh, naglas na končnici. Seveda je pri *bečka, bečva, pečka* in *rja* treba nepremično naglaševanje šele dovoliti. SP 1962 tega verjetno zgolj slučajno ni storil. – Pri zelo pogostnih besedah tipa *meglà* pride torej na prvo mesto končniško naglaševanje kot prosta varianta, sicer povsod – posebno pa pri nepolglasniškem osnovnem zlogu – naglas na osnovi, na končnici pa na drugem mestu, in sicer kot stilno zaznamovano naglaševanje. Lahko bi ga v tem primeru imenovali kar narečno. Dejstvo je namreč, da neznanе besede ženskega ali srednjega spola Slovenec, ko se z njimi sreča, naglasi prav po tem načelu. K temu prispeva še

dejstvo, da je polglasnik v nekaterih takih primerih sploh izgubljen in se zanj govori kak drug samoglasnik, ki mu v teh primerih vokal v osnovi hoče biti naglašen.

II Pridevnik

Kako pa je pri pridevnikih s končniškim naglaševanjem? Glede njegove pogostnosti je reči, da ga starejši ljudje tudi v Ljubljani govorijo več kakor mlajši, še več pa ga govorijo ljudje npr. z dolenjsko narečno podlago. Pri presoji normativnosti takega naglaševanja pa more odločati za sodobni jezik spet le najširša raba knjižno in na pol knjižno govorečih iz Ljubljane in njene ožje mestne sosesčine. Če upoštevamo vse to, prihajamo do zaključka, da se končniško naglaševanje ohranja le v obliki za N. ed. moškega spola (seveda tudi v A. = N.), drugod pa se pridevniki radi naglašajo po nepremičnem tipu. Tako prihaja do razlike med sklanjatvijo (oblikovno enakih) samostalnikov in pridevnikov, kakor se vidi iz sklanjatvenih vzorcev:

<i>temèn stebèr</i>	<i>tèmna meglà</i>	<i>tèmno sencè</i>
<i>tèmnega stebrà</i>	<i>tèmne meglè</i>	<i>tèmnega sencà</i>
<i>tèmnemu stebrù</i>	<i>tèmni meglì</i>	<i>tèmnemu sencù</i>
<i>temèn stebèr</i>	<i>tèmno meglò</i>	<i>tèmno sencè</i>
<i>tèmnem stebrù</i>	<i>tèmni meglì</i>	<i>tèmnem sencù</i>
<i>tèmnim stebròm</i>	<i>tèmno meglò</i>	<i>tèmnim sencèm</i>

<i>tèmni -e -a stebrì</i>	<i>meglè</i>	<i>sencà</i>
<i>tèmnih stebróv</i>	<i>meglá</i>	<i>sènc</i>
<i>tèmnim stebròm</i>	<i>meglàm</i>	<i>sencèm</i>
<i>tèmne -e -a stebrè</i>	<i>meglè</i>	<i>sencà</i>
<i>tèmnih stebrìh</i>	<i>meglàh</i>	<i>sencìh</i>
<i>tèmnimi stebrì</i>	<i>meglámi</i>	<i>sencì</i>

V dvojini imamo za N/A. *tèmna -i -i stebrà, meglì, sencì*, G. in L. sta pluralizirana, D/I. pa se glasita *tèmnama stèbroma, mèglama in sèncema*. Za N. in A. mn. in dv. ter za N/A. ed. moškega in srednjega spola in A. ed. ženskega spola se namesto navedenega naglaševanja uporablja tudi naglaševanje po mešanem tipu, torej *temán temnó -í -é -á*, kar je enako *težák težkó -í -é -a*, to pa (razen v obliki za moški spol ednine seveda) *mlád mladó -í -é -á*. Tudi uporaba je enaka, tj. rabijo se v povedni rabi, medtem ko je v prilastkovi rabi v navadi po navedeni paradigmi, ki je v bistvu nepremični naglasni tip, če le odštejemo N/A. ed. za moški spol. Prosta varianta k *temèn* je *tèmen*, in v tem primeru je to čisti nepremični tip. V slovarju bi zaradi navedenih razlogov kazalo pisati vse te naglasne možnosti takole:

1. *dròben drobèn -bna -o in -ó -í -é -á in drobán*
2. *temèn tèmen -mna -o in -ó -í -é -á in temán*
3. *težák težèk težek -žka -o in -ó -í -é -á*

V primerih 1. in 2. je oblika *drobán* in *temán* stilno označena, v primerih pod 3, ki jih je pa silno malo (kot rečeno), pa so vse tri oblike za moški spol stilno neoznačene, torej enakovredne. Naglaševanje končnic izven tega okvira, npr. *temnegà, temnemù, temnè, temnih* je narečno in starinsko. Ti trije akcentski zapisi se seveda poenostavijo v primerih, kadar manjka katera izmed navedenih treh naglasnih možnosti, npr. tip *težák* ali tudi samo *-ó -í -é -á* ali tudi tip

težek. Samo nezložna osnova pridevnika *zèl zlà zlò* ima po sili razmer naglas vedno na končnici (če le-ta seveda sploh obstoji), toda to ni tip, ker predstavlja le samega sebe.

III Zaimek

Končniško naglaševanje je močno v rabi pri zaimkih, spet zato, ker večinoma nimajo zložne osnove od G. dalje. Pri zaimkih je pri večzložni končnici treba ločiti naglaševanje na prvem zlogu (*téga*) od naglaševanja na drugem zlogu (*tegà*). Zaradi nezložne osnove je prišlo do nevtralizacije med mešanim in končniškim naglaševanjem, vendar je bolje govoriti kar o končniškem naglasnem tipu. V končniški naglasni tip gredo razen zaimkov *jáz* in *tí* in njihovih oblik praktično vsi drugi osebni zaimki, saj pomenijo poleg imenovanih dveh izjemo samo še *òn, óna* in *óno* in *óni -e -a*. Prim.: *n- (v-) -áju -áma -às -ám -ámi; nj-éga -ému -ém -im; -é -ěj -i -ó; iju -ú -íma; -ih -im -é -ími*. Vprašanje je, kakšen je odnos med naglasnima možnostima za N. ed. srednjega spola *onó* in *óno*, ali za N. mn. in dv. sploh, kjer imamo poleg *óni -é -á (onádva onédve)* tudi naglaševanje *óni -e -a (ónadva ónidve)*. Danes je med njimi še nekakšno ravnotežje, čeprav se vedno bolj uveljavlja naglaševanje na osnovi.

Naslednjo skupino končniško naglašanih zaimkov tvorita kazalni zaimek *tá -á -ó* in totalni *vès vsà -è*. Pri dvozložnih končnicah imata dve naglasni možnosti: *téga* in *tegà (vsèga in vsegà)*, *tému* in *temù (vsému in vsemù)*, pri enozložnih pa ima *tá* alternacijo v kvantiteti naglašenega vokala, in sicer v tem smislu, da je razen v N. in A. (ter G. I. ed. pri ženski obliki) lahko dolg ali kratek, vendar ima, kakor v D. L. ed. za ženski spol hkrati tudi oblikovno razliko: *téj tí* (tako tudi v N/A. dv. za ženski in srednji spol: *té - tí*). Pri zaimku *vès vsà -è* je naglašeni vokal vedno kratek. Pri dvozložnih končnicah je rahlo stilno obarvano naglaševanje na zadnjem zlogu.

Tretjo skupino končniško naglašanih zaimkov tvorita vprašalna zaimka *kdó* in *káj* ter iz njih izpeljani nedoločni in oziralni zaimki. Seveda je tu občutek za končnico v povprečni zavesti slovensko govorečega zabrisan. Primer: *kdó k-óga -ómu -óga -óm -óm* in *káj č-ésa -ému káj č-ém -im*. Tako tudi *màrsikdó, màrsikáj* in podobno, torej *màrsičésa, màrsikóga* in ne, kakor piše SP: *màrsičesa, màrsikoga*, tj. z enim samim naglasom na obrazilu, ki iz vprašalnega zaimka dela nedoločnega. Isto velja seveda tudi za *rédkokdó* in podobne tvorjenke.

Končniško naglaševanje poznata tudi števnik *dvá* in *trí (dvé, trijé)*: *dv-éh -éma -á/-é; tr-i -éh -ém -i -éh -émi*. Ker ni izbire, ni problema stilne označenosti.

IV Glagol

Pri glagolu je končniškega naglaševanja izredno malo, ker pri njem prevladujeta nepremični in premični naglasni tip. Rečeno velja tako za naglas v okviru pregibanja posamezne glagolske oblike, npr. velelnika ali deleznika na *-l*, kakor za naglas v okviru različnih glagolskih oblik sploh. V sedanjiku ima končniško naglaševanje le pomožnik: *sèm sí jè; svà stà stà; smò stè sò*; ker je tako naglaševanje edino, je stilno nevtralnno. Ni pa tako tudi z naglaševanjem v primeru *gre-mò -stè -jò* ali *-jó* ali *-dó; -và -stà -stà*: to je označeno v smislu narečnosti in starinskosti. Čisto narečno je kakšno Prešernovo *drvità*.

V velelniku nima knjižni jezik niti enega primera s končniškim naglaševanjem, pač pa ga je npr. v gorenjščini mogoče slišati pri glagolu *deti: dejmò*. – Nedoločniik seveda tu sploh ne pride v poštev, ker nima končnice, temveč obrazilo *-ti*. Edini glagol, ki ga pozna, je *cvèsti* (s sestavljenkami vred), a tako naglaševanje postaja spričo naglasa *cvèsti* vedno bolj stilno

zaznamovano. – Resnično končniško naglaševanje nahajamo spet šele v deležniku na *-l*, pa spet le pri enem glagolu in večini njegovih sestavljenk; namreč pri *šel, šla -ò -i -è -à*. Tako še *ušèl, sešèl, pošèl, došèl, izšèl, razšèl, vzšèl* in *zašèl*. SP 1962 dela napako, ko tudi za glagol *najti* navaja na prvem mestu naglas *našèl*, ker je *nášel* pač običajnejše, to pa zato, ker je ta beseda za nejezikoslovno zavest izgubila zvezo z besedo *šel*, kar za ostale primere, katerih predpona še danes modificira glagole premikanja, ne velja. *Prišel -šla -o* je čisto narečna posebnost; *dobrodôšel* je spet primer za to, kar smo zgoraj govorili o *nášel*. – Glagolnik tipa *žrtjè* je bil obravnavan pri samostalnikih srednjega spola: je dialektizem.

Premični naglasni tip

Pri imenskih besedah je osnova predkončniški del (*človek-ø -a, debel -ega, senožet-ø -i*), pri glagolih pa je treba ločiti tako imenovano glagolsko osnovo od osnove posamezne glagolske oblike. Glagolska osnova je v najbolj preprostem primeru ena sama (*dela-m -j -joč -ti -t -l -n -nje*), lahko sta dve (*kupuj-em -ø -oč - kupova-ti -t -l -n -nje*), in sicer nespremenljiva ali pa alternira (pri enoosnovnih glagolih npr. *strič-i -ø strig-el striž-en -enje -em striz-i, pisa-ti -t -l -n -nje piš-em -i -oč*). Osnove glagolskih oblik za zgornje glagole pa so:

<i>dela-m</i>	<i>kupuje-m</i>	<i>striže-m (strigo)</i>	<i>piše-m</i>
<i>delaj-ø</i>	<i>kupuj-ø</i>	<i>strizi-ø</i>	<i>piši-ø</i>
<i>delajoč-ø</i>	<i>kupujoč-ø</i>	<i>strigoč-ø</i>	<i>pišoč-ø</i>
<i>delal-ø</i>	<i>kupoval-ø</i>	<i>strigel -gla -o</i>	<i>pisal-ø</i>
<i>delan-ø</i>	<i>kupovan-ø</i>	<i>strižen-ø</i>	<i>pisan-ø</i>
<i>delanj-e</i>	<i>kupovanj-e</i>	<i>striženj-e</i>	<i>pisanj-e</i>

O osnovi glagolskih oblik nedoločnika in namenilnika ni mogoče razpravljati, ker se ne pregibata; ker bosta ti dve obliki v naše razpravljanje vendar vključeni, mislimo na njuni glagolski osnovi. – Po tej zastranitvi torej o premičnem naglasnem tipu.

I Samostalni

Pri samostalnikih ženskega spola na *-a* – da jih takoj odpravimo – ni nobenega primera za premično naglaševanje, saj je pogoj zanj dvo- ali večzložna osnova in ničta končnica v N. ed., tega pogoja pa ta deklinacija ne izpolnjuje. Samo lastna imena kot *Júno Junóna* gredo sem. Tudi pri samostalnikih ženskega spola na soglasnik je primerov premičnega naglaševanja zelo malo. Po mojem izpisu so v SP 1962 navedeni trije primeri, namreč *tôpol topóli, zálust zalústí* in *senôžet senožéti*. Je pa takih primerov verjetno še več, četudi na splošno res niso pogosti; omenim naj *zibel -éli* in *kópel kopéli*. – Morda bo kdo rekel, da je ta tip itak podan s pravopisnima *kópel -i* in *kopél -i*, toda ravno ni, saj gre v obeh primerih za naglaševanje po nepremičnem tipu. Če takim besedam priznamo premično naglaševanje, dosežemo to, da govoreči, potem ko je izrekel *kópel*, lahko naglasi tudi *kopéli*, ne da bi mu bilo mogoče očitati zamenjavo ali mešanje naglasnih tipov.

Neprimerno pogostnejši je premični naglasni tip pri samostalnikih moškega spola. Po mojem izpisu iz SP 1962 gre za 72 primerov. Do polovice so to prav zelo pogostne besede govornega jezika, kakor – da navedem samo najpogostnejše – *jêzik, jêlen, člôvek, mêdved, pôtok, prêmog,*

žêlod, prôstor, prêrok, pêlin, bôžič, jêrmen, sôkol, tôpol, prêstol, rázred, sósed, trêbuh, prêdmet, ôtok, žêlod, zástor. Tip torej čvrsto stoji, četudi ne v vseh primerih, ki jih navaja SP. Le-ta ima že sam poleg primerov, kjer je mogoče naglaševanje samo po premičnem tipu, tudi 17 primerov z naglaševanjem tako po nepremičnem kakor po premičnem tipu. Naslednji primeri imajo na prvem mestu zaznamovano naglaševanje po premičnem tipu: *pôrod, prêdmet, rázlog, rázor, sópot.* Na prvem mestu po nepremičnem tipu pa: *natič, (ne)pokôj, (s)prevôd, sprehòd, stršên, navòr, nazòr, nožič, medmêt.*

Pustimo zaenkrat ob strani vprašanje o prednostnem naglaševanju in si pred tem poiščimo odgovor, ali ne bi take dvojnice v naglaševanju zaslužili še nekateri drugi primeri, ki jim SP 1962 določa samo naglaševanje po premičnem tipu. Taki primeri so: *lêpen, pôdel, pôkrč, (pôlog), prêdol, rôgoz, rôžič, pôrok, Škôcjan, štêpih, têtîč, zalêtel, (Môhor), tôpor, rázbor; nárok, rázgon, slóves, (zálog), (závod).* Ti primeri (izvzeti je le tiste v oklepaju) bi sploh morali biti naglašeni na prvem mestu po nepremičnem tipu. Mesto naglasa bi jim bilo treba deloma šele določiti, morda z anketo. Zelo verjetno se bo pokazalo, da so tudi v N. ed. naglašeni na drugem zlogu vsi tisti, pri katerih se občuti, kot da so sestavljeni iz predpone + x, ali pa imajo izrazito pripono, ki je v jeziku sploh naglašena. Za prvo primerjaj *predol, narok, porok, (podel), natič, razbor; razgon, pokrč,* za drugo *tetič, rožič, Škocjàn, sopôt, stršên* (zadnji je iz Pleteršnika za *stršên*). Tam, kjer teh dveh momentov ni, naj se take besede naglašujejo na prvem zlogu (*podel, štèpih, topor; lepen*), na drugem pa samo, če poznamo v besedni družini naglas na istem zlogu (*sloves, rogoz, ker slovêsen, rogôznica*).

Pri dvojnica, ki jih ima že SP, je treba postopati enako pri vseh tistih besedah, pri katerih premično naglašanje zaradi pogostnosti v uporabi ni nedvomno. Tako pri izglagolskih izpeljankah velja načelo, da se na prvo mesto postavi nepremični naglasni tip (*poròd*) vedno takrat, kadar tak samostalnik označuje glagolsko dejanje; *pôrod* je v takih primerih starinsko obarvan. Kadar pa gre za rezultat glagolskega dejanja, je lahko na prvem mestu *pôrod poróda*, kar pa v tem primeru menda itak zveni starinsko. Kolikor so moji izpisi natančni, se je SP 1962 ravnal po takem načelu samo pri dveh besedah, namreč pri *otok* in *razbor*: *otòk* je otekline, *ôtok* pa z vodo obdano manjše kopno, *razbòr* je kritični pregled, *rázbor* pa razor na njivi. V tej zvezi torej *predmêt* in *prêdmet* ne bi bili – po SP – svobodni varianti, temveč bi se prvi nanašal na glagolsko dejanje *metati*, drugi pa npr. na slovnični objekt in sploh na reči. Isto velja za *medmêt* in *mêdmet*. Tam, kjer tako pomensko nasprotje ni čisto jasno ali pa ga sploh ni (*sprehod, prevod, pokoj*), zveni tip *sprêhod* že manj navadno od *sprehòd*.

Posebne težave so v primerih, kjer imamo za predpono predlog *za-* ali *na-*: *zákona* je že običajnejše od *zakóna*, pri *zavodu* je pa menda precej vseeno, kako naglašujemo od N/A. dalje. – Ob koncu še besedico o naglaševanju *próton protóna*. Če kdo naglaša tako, potem gotovo zato, da se ne bere kot sestavljenka iz *pro + ton*. V resnici se sliši pač izgovor *protón*; gotovo je *pózitron*, z dvema naglasoma, kar pa SP piše samo z enim, kakor v veliko primerih podobne sestavljenke oz. zloženke. /Dejansko piše *pozitrón*, SSKJ pa *protón*./

II Pridevnik

Pri pridevniku je premičnega naglasnega tipa zelo malo. Zdi se, da zato, ker je dvozložnih, s sodobnega jezikovnega stanja morfološko nemotiviranih osnov zelo malo, pri oblikoslovno motiviranih pa se uveljavlja naglas ali po izraziti priponi ali po enozložni podstavi večzložne pridevniške sestavljenke. V pravkar zapisanem stavku je vsebovan namig za predvidljivost naglasa pri izpeljanih pridevnikih in pridevniških sestavljenkah. Pa naj bo stvar taka ali

drugačna, primeri s premičnim naglasnim tipom se dajo prešteti na prste obeh rok: knjižni so samo *débel*, *vélík* in *rôjen*, saj je poleg (tudi deležniškega) *prerôjen* dovoljeno tudi *prerójèn*, pravilno na prvem mestu. V naši književnosti se najdejo še primeri kot *bôgat*, *zêlen*, *pêčen*, *pôšten*; to je stilno označeno.

III Zaimek

Pri zaimkih premičnega naglaševanja ni; kot nedopusten se v govoru pojavlja le pri *tólik* *toliko* (in *kólik*). /Pri samostalnikih so zgled za to *nékaj nečésa*, *níč ničésar*, *níkdo níkógar*./

IV Glagol

Resnično velik problem je premično naglaševanje pri glagolu; tu ga nahajamo v sedanjiku (*rêčem – rekó*), velelniku (*rêci – recíte*), deležniku na *-l* (*nôsíl – nosíla*) in izjemoma pri del. na *-n* (*rôjen – rojèna*) v okviru posameznih glagolskih oblik, v medsebojnem odnosu različnih glagolskih oblik pa npr. med sedanjikom in velelnikom (*nêsete – nesíte*), sedanjikom in del. na *-n* (*prenêsem – prenesèn*), sedanjikom in deležnikom na *-l* (*nôsím – nosíla*), sedanjikom in nedoločnikom (*nôsím – nosíti*) itd.

V sedanjiku se premični tip uveljavlja z naglasom na tematičnem samoglasniku v krajši obliki množine nasproti naglasu na korenu ali podstavi v vseh ostalih primerih; če primere razvrstimo po razredih:

1. *-em -ti: nêsem – nesó*
2. *-em -ati: bêrem – beró*
3. *-jem -ti: pijem – pijó*
4. *-jem -jati: smêjem se – smejó se*

Naglaševanje krajše oblike za 3. os. ednine ni s stališča sodobnega jezika pri glagolih na *-em -jem* z ničimer napovedljivo /pač pa pri tistih na *-em, -jem/*, saj ga npr. poleg glagolov s širokim korenskim vokalizmom poznajo tudi tisti z ozkim (*tresó*) in tudi sploh glagoli z neoejvskim in neeejvskim vokalizmom v korenu. Primere si je treba kar zapomniti. Gledano s historičnega stališča so to seveda prvotno oksitonirani glagoli.

Zelo živ je premični naglasni tip pri velelniku; kakor so v sedanjiku iz tega tipa izključeni glagoli na *-am* in *-im*, tako so tu izključeni glagoli na *-jem*, tako da jih lahko docela zanemarimo (*pij, kupúj, séj*). Primeri so:

- A.
  1. *-em -ti: nêsi – nesíte (trési)*
  2. *-nem -níti: krêni – kreníva (stákni)*
  3. *-em -âti: pêlji – peljíva (véži, bêri)*
- B.
  1. *-im -íti: nôsí – nosíva (lôči)*
  2. *-ím -eti: žêli – želíva (bêži)*
  3. *-ím -âti: lêži – ležíva (bêži)*
- C.
  1. *-am -ati: zídaj – zidájva*

To »premikanje« naglasa je samo deloma napovedljivo s stališča sedanjika, deloma pa s stališča že znanega velelnika za 2. os. ednine. S stališča sedanjika premikajo v ncedninskem velelniku naglas na tematični samoglasnik vsi tisti primeri, ki imajo v korenu široki *o* ali *e* ali pa polglasnik. Seveda to velja za skupino A, tj. za glagole na *-(n)em*. Pri glagolih na *-im* nam naglas na tematičnem vokalu v prezentu pove, da bo v velelniku v množini in dvojini na

istem zlogu, v ednini pa na zlogu pred njim. Popolnoma brezmočni smo glede napovedovanja premičnega tipa pri gl. na *-(n)em* takrat, kadar v osnovi sedanjika ni širokih *o* ali *e*, pri glagolih na *-im* tedaj, kadar je tematični *-i-* nenaglašen, pri glagolih na nenaglašeni *-am* pa sploh vedno. Pri glagolih na nenaglašeni *-im* nam nekaj pomaga spet široka kvaliteta v edninskem velelniku naglašene samoglasnika. To je vse. Zdi se, da se prav zaradi te nenapovedljivosti s stališča pogosto uporabljanih glagolskih oblik, kakor sta sedanjik in velelnik ednine, premično naglaševanje vedno bolj umika; drugi razlog je seveda tudi v oblikoslovni zdiferenciranosti sedanjiških in velelniških oblik. Premično naglaševanje pri glagolih na *-am* je praktično skoraj izumrlo, pri glagolih na *-im* in *-(n)em* pa ga je tudi vedno manj, če v korenu ni širokih *o* ali *e* ali polglasnika. Naglas bi se moral premikati načeloma v vseh primerih, kjer v sedanjiku na korenu (ali podstavi) ni cirkumflektirane intonacije in je hkrati podstava zložna, oz. naglas že v ed. vel. ni na temi, toda v resnici še zdaleč ni tako. Posebno očitno je to pri glagolih na *-em -ati*, kjer npr. sploh ni več običajno *piši – pišite*, pač pa še vedno *véži – vežite*.

S premičnim tipom imajo pri velelniku veliko težav tako slovnice kakor pravopis. Rešujejo se tako, da dovoljujejo dvojnice. Ss 1956 dovoljuje poleg premičnega naglaševanja še naglaševanje po nepremičnem tipu pri glagolih na *-em -ti*, *-nem -niti*, če v osnovi nimajo širokega vokalizma; to velja tudi za glagole na *-am -ati* in *-im -iti*, medtem ko slovnica o glagolih na *-em -ati* molči; pri glagolih na *-im -eti (-ati)* pa je dovoljen samo premični naglas: *trési – trésite* in *tresíte*; *potégni – potégnite* in *potegníte*; *čákaj – čakajte* in *čakájte*; *gázi – gázite* in *gazíte*, toda samo: *pléti – plétite*, *krêni – kreníte*, *žêle – želíte*. V SP 1962 se o teh dubletah govori podobno, vendar so iz obravnave izpuščeni glagoli na *-em -ti*, prednostna razporeditev pa je taka: *potégni – potegníte* in *potégnite*, *čákaj – čakajte* in *čakájte*, *vláči – vlačíte* in *vláčite*. Dvojnic tudi tukaj ni, kakor se izraža SP, takrat, kadar imajo glagoli »v opisnem deležniku moškega spola v im. edn. -ê- ali -ô-«, kar ni posebno dobro, ker gredo sem tudi primeri, kjer je v tej obliki deležnika tudi drugačen naglas, npr. *kosíl*, a vendar *kósi – kosíte*. Tudi sklicevanje slovnice v takih primerih na široki korenski vokalizem kratkega nedoločnika ni najboljše, ker je kratki nedoločnik neprecizen pojem; treba je enostavno reči, da poznajo samo premično naglaševanje v velelniku glagoli, ki imajo v edninskem velelniku široko kvaliteto.

Tako je stanje v naših priročnikih. Kaj pa govorna praksa? Ta se brez potrebe močno loči od slovničnih predpisov, ker se vedno bolj razširja tudi v dvojini in množini naglaševanje po edninski obliki. Mislim, da je čas, da se tako naglaševanje uvede kot dvojnica v knjižni izgovor tudi v primerih, ko imamo v edninskem velelniku široki *o* ali *e* in kadar gre za glagole na *-im -eti (-ati)* sploh. Potem bi za naglaševanje velelnika veljalo načelo, da imajo na prvem mestu premični naglas tisti, ki imajo v edninski obliki široki *o* ali *e*, tisti pa, ki takega vokalizma nimajo, imajo na prvem mestu navedeno nepremično naglaševanje. Druga možnost je prosta varianta, torej premični naglas pri primerih s širokim vokalizmom, nepremični s kakšnim drugačnim vokalizmom in s polglasnikom + *r*. Za tip *stakni – staknite* velja, da se ravna po primeru za široki vokalizem, kadar se – narečno – v dvojini in množini izgovarja *a* kot polglasnik, sicer pa seveda po primeru za ozki e-jevski in o-jevski vokalizem.

Lepoglasniki sicer poreko, da bo jezik s tem spet izgubil nekaj svoje gibčnosti, toda dejansko se bo približal življenjskosti, govornemu jeziku, in posebno v neintonacijski izgovorni varianti pridobil tudi razlikovalnost nasproti sedanjiku pri glagolih na *-im -iti* v večji meri, kot jo bo

izgubil. Velelniški naglas bo na ta način postal tudi veliko bolj priučljiv. Premična varianta pri glagolih na *-am -ati* bi se menda sploh lahko opustila, pri glagolih na *-em -ati* in z neširokim korenskim vokalizmom v edninskem velelniku pa jo bo treba pametno omejiti.

Pri deležniku na *-l* je premično naglaševanje veliko manj problematično, čeprav je dovolj pogosto. Ne poznajo ga glagoli na *-em -ti* kakor tudi ne glagoli na *-(u)jem*. Pravzaprav bi naglaševanje po premičnem tipu moralo iti v deležniku na *-l* vzporedno z naglaševanjem v velelniku, kjerkoli je za to morfološki pogoj, namreč dvozložna, iz korena in tematskega obrazila sestojča osnova. Že na prvi pogled pa se vidi, da se del. na *-l* naglašuje po premičnem tipu tudi tam, kjer se velelnik ne, npr. *pisal pisála* : *piši -ite*; prav tako je pogosteje slišati naglas *zidála* kakor *zidájte* ipd. Teoretično bi se v omenjenem morfološkem okviru moral uveljavljati premični naglas pri deležniku na *-l* vedno takrat, kadar je bil tematični vokal rastoče, korenski pa padajoče intoniran. V glavnem je res tako, vendar imamo nekaj odmikov v smeri k ustalitvi naglasa na obrazilu, nekaj pa na korenu.

Naglas se je ustalil na obrazilu pri glagolih na *-nem -niti* v primeru *minil -ila*, sicer pa v varianti, ki jo favorizira pravopis pri glagolih s polglasnikom v osnovi (*staknil*). Mislim, da je to drugo vztrajanje pri starinskosti in da bi namesto tipa *staknil -ila* bilo za ednino pravilno pisati *stáknil staknila*. (Še bolj anahronistično kot *staknil* je seveda naglaševanje *stakni staknite*.) O odnosu variant *staknila* bo govor pozneje.

Namesto pričakovanega premičnega naglasnega tipa imamo vendarle nepremičnega na tematičnem vokalu tudi pri redkih glagolih na *-em -ati*, jih je pa tako malo, da si jih lahko kar zapomnimo: to so *iskàl, lagàl*; (*po*)*stlâl* in – po Ruplu, ne pa tudi po SP – *orâl*. (SP piše *orâl*.) – Posebno zanimivi so še glagoli na *-im -eti*, ki so večinoma uveljavili nepremično naglaševanje na obrazilu glagolske osnove, torej *zelenèl -éla, hrepenèl -éla* itd. Po premičnem tipu grede taki deležniki le v naslednjih primerih: *bôlel, gôrel, hôtelel, lêtelel, lêžal, nôrelel, vêtelel, zôrelel, razúmelel*, medtem ko imata *donel* in *doumelel* obe naglasni možnosti. Naglaševanje tudi v teh primerih po nepremičnem tipu (*bolèl, razumèl* ...) je izrazito narečno. Posebno vprašanje je knjižni izgovor takega kratkega naglašenega *-èl*.

Premično naglaševanje tudi pri deležniku na *-l* ni dobro napovedljivo, pa najsi izhajamo iz katere koli glagolske oblike. Še največ zaleže – do danes menda še ne formulirano pravilo – da se dosledno pojavlja pri prefigiranih glagolih na *-im -iti*: *pokósil -ila*. Dokaj zanesljivo je tudi pravilo, da poznajo premično naglaševanje tisti glagoli, ki imajo v obliki opisnega deležnika za moški spol ednine široko kvaliteto: *krênil -ila, pêljâl -ála; prôsíl -ila; žêlel -éla*. To je vse, dokler ne priznamo premičnega naglasa še tistim glagolom na *-nem -niti*, ki imajo polglasnik v osnovi (*stáknil – staknila*). Toda poleg tega ima premični naglasni tip še veliko več drugačnih glagolov, tj. z drugačnim korenskim vokalizmom, ki pa vendarle naglas premikajo. Nahajamo jih med glagoli na *-nem -niti* (po Ruplovem Sp nekaj nad 10), na *-im -iti* (okoli 40) in na *-em oz. -am -ati* (okrog 30). (Med njimi v glavnem niso nedovršniki, napravljeni iz prefigiranih dovršnikov, ki pomenijo poseben problem). Te primere si mora tisti, ki jih ne govori že na podlagi svojega narečnega izhodišča, zapomniti na pamet. SP 1962 se je v glavnem držal Ruplovih določitev premičnega naglaševanja, dovolil pa je praktično pri vseh (ne pri *kósila, múčila, stópil stopíla, lôtil -ila, ogníla, dírjala, písála, plesála*) variantno naglaševanje po nepremičnem tipu in z naglasom na korenu. Varianta z nepremičnim naglaševanjem na korenu je navedena na drugem mestu, na prvem pa samo pri *blískala, píhala, počívala, sánjala, skúšala*. Ker so variante brez komentarja, si marsikdo misli, da se morda v Ljubljani in tudi njeni širši gorenjski in dolenski okolici govori poleg

ločila, ljubila, potegnila, plačala, skakala tudi ločila, ljubila, potegnila, pláčala, skákala, in da sme torej naglaševati brez razlike na oba načina. Bil bi v zmoti. Naglaševanje na korenu je pokrajinsko in v knjižnem izgovoru nima svojega mesta, vsaj ne na zgoraj omenjenem področju. Mislim, da je SP 1962 šel v takem dovoljevanju dvojic predaleč in se ravno s približevanjem imaginarnemu povprečku (ker Slovenci govore tako na prvi kakor na drugi način, dovolimo oboje!) od stvarnosti oddaljil, ne pa se ji približal. Samo tam, kjer se v istem, tj. ljubljanskem, kranjskem govoru uporabljata oba načina, je mogoče in je treba tudi oba dovoliti. Zdi se mi, da je eden izmed avtorjev SP tako naglaševanje zagovarjal s stališča, da se tako uveljavlja naglaševanje sedanjika tudi v deležniku na *-l*, posebno še v štajerskih narečjih. Pri naglasu *písala* ne gre za analogično preneseni naglas po sedanjiku, temveč za posebno metatonijo, ki je knjižni jezik kot izrazito pokrajinske ni nikoli priznal in mu je tudi treba ni. Navsezadnje mora vendarle tudi knjižni jezik odražati govorno stanje določenega kraja in časa, kakor je pisal že Škrabec, ne pa kar slovenskih krajev in časov. Saj Štajerci ne bomo – ne bomo – zadovoljni samo s *písala*, ker prav tako govorimo tudi *nósila*! Ali ima potem sploh smisel rušiti kar dva sistema: knjižnega s tem, da se dovoli naglaševanje *písala*, narečnega s tem, da se samo polovici takih glagolov dovoli dvojni akcentski obraz, drugi polovici pa ne?

Ob koncu razpravljanja o premičnem naglasnem tipu pri del. na *-l* naj opozorim še na narečni tip pri glagolih na *-íjem -ováti*, namreč *kupôval -ála*. V knjižnem jeziku tu ni prišlo do premičnega naglasnega tipa, kakor do njega tudi ni prišlo pri glagolih na *-ám -áti (končál)*. – Nedovršniki, ki jih je mogoče napraviti k dovršnikom, ki so že sami nastali s prefiksacijo nedovršnikov (*ubijati < ubiti < biti*), v deležniku na *-l* premičnega tipa praktično ne poznajo, saj sem v govorjeni besedi Ljubljancanke k vsem takim besedam iz Ruplovega pravorečja našel premični tip le pri *ubijála, umivála, počivála, obuvála, ponujála* in *dolivála*, ki jih vse dovoljuje tudi SP.

Problem naglasa na glagolski priponi ali pred njo v nedoločniku spada pravzaprav v poglavje o nepremičnem naglaševanju, tj. o njegovih variantah, vendar s stališča medsebojnega odnosa glagolskih oblik, npr. v odnosu naglasa nedoločnika do deležnika na *-l* ali do sedanjika, spada sem. Glagolov na *-em -iti* ta problematika iz razumljivih razlogov ne zadeva, pač pa vse druge, tako tiste na *-nem -niti*, na *-im -iti, -em -ati* in – samo deloma – tudi na *-jem -jati* in *-ujem -ovati*. Če se ne motim, ravna SP 1962 z nedoločnikom tako kakor z naglasom za deležnik na *-l*, kadar nima ničte končnice, torej za ženski in srednji spol ednine in za dvojino in množino sploh. (Problematika je prikazana spredaj).

Kritika SP je že ugotovila, da je glagole na *-ati* treba na prvem mestu naglaševati na korenu in ne na glagolskem obrazilu. S tem se strinja tudi anketa, ki jo je izvedla Akademija. Na *-ati* bodo torej naglašeni najprej glagoli na *-ám*, ki gredo po nepremičnem tipu, potem glagoli, ki nimajo zložnega korena (*bráti*), glagoli na *-ováti* (tudi *kováti* in *snováti*, ki sta se formalno izenačila z njimi) in nekateri glagoli na *-jem -jati*. Poslednji skupini bosta imeli tudi dubletno naglaševanje pri nekaterih glagolih (*kmétovati kmetováti, dajáti dájati*); primeri se lahko kar naštejejo. Drugi v deležniku na *-l* po premičnem tipu naglašeni glagoli na *-ati* bodo imeli na prvem mestu – kot rečeno – naglaševanje na korenu, na drugem pa na priponi. Tu naj se ne navajajo samo gorenjske posebnosti, ker je bolje, da jih v slovarju ni.

Pri glagolih na *-(n)iti* pa se je v naglasu nedoločnika mogoče res ravnati po naglasu deležnika na *-l* za ženski spol, treba pa bo še sistematičnega raziskovanja, da se stvar razčisti. Jasno je, da glagoli na *-íti -im*, ne predstavljajo problema, prav tako ne tisti s širokim *o* ali *e* in

polglasnikom v edninskem velelniku. Tistih, ki preostanejo, pa potem pravzaprav tudi ni več toliko, pa najsi bodo na *-iti* ali *-niti*.

Nepremični naglasni tip

V nepremičnem naglasnem tipu se nahaja največ besed, hkrati pa je zbirališče vseh tistih besed, ki zapuščajo druge tri naglasne tipe. Težava je pri njem samo v tem, ali se ta ali ona beseda naglaša po nepremičnem tipu stilno nevtravno ali pa označeno. O tem pa je že bil govor. Drugo, kar je pri tem tipu treba še omeniti, so variante v okviru nepremičnega tipa samega, kakor npr. naglaševanje *mígljaj* – *mígljáj*. Oglejmo si to.

Pri samostalnikih ženskega spola na soglasnik sem si poleg *kópel* in *kopél* ter *zibel* in *zibél* zapisal še 6 primerov z obrazilom na *-ost*: *blagóst* – *blágost*, *gólóst* – *golóst*, *rádost* – *radóst*, *stáróst* – *staróst*, *svójóst* – *svôjost*, *stírmost* – *strmóst*. Na prvo mesto spada *blágost* in *svôjost*, *stáróst* pa je prosta varianta, četudi ne najelitnejša. Pri samostalnikih ženskega spola na *-a* je takih primerov 7, toda na prvo mesto nikakor ne gre akcent *papíga* (če sploh na katero), pa tudi *pájčevina* je manj pogosto kakor *pajčevína* (če se namreč knjižno izgovarja). *Zadrúga* je menda narečno naglaševanje; bolje od *ékloga* je ne glede na antične jezike *eklóga* (prim. *Tóne*, ki je tudi izgubil spredaj vokal); razmisliti bi veljalo tudi o naglasu v *záplata* in *zásova*; toda vse to so seveda samo malenkosti, čeprav je gotovo še več takih primerov in je z njimi treba storiti, kakor je napravil SP 1962, ko je končno zavrgel *kolésarja* in priznal domačega *kolesárja*. Pri samostalnikih moškega spola naj se opustijo naglasi kot *mígljaj*, *zasúkkljaj*, ker Slovenci pripono *-ljaj* pač naglašamo. Tudi *prisád* in *terór* je normalnejše, kot če je naglašeno na prvem zlogu, prav tako /je navadnejše/ *vógel*, *tépež* in *okóliš*. *Za kompas* je menda vseeno.

Pridevniške besede: *bobóv* in *boróv* lahko prepustita naglas prvemu zlogu, primere z naglašnim *-av* je postaviti na prvo mesto (*cmeráv*, *mlaháv*, *ponígláv*), prav tako *lagóden*, *pojmvóven*, *nebrízdan*; na prvo mesto spadajo še *nezaposlèn*, *okopél*, *prirójèn*, toda poslednje se tiče že alternacije različnih naglasnih tipov. *Nedomáč* je gotovo *nèdomáč* (*ki ní domáč* – tudi z dvema naglasoma); tako še *nègotòv*. Genitiv *nékakega* ni verjeten, prav tako ne *nékoga* (prim. *nikdo* – *nikógar*). Sliši se tudi adverb *nekakó*.

Naglas v predložnih zvezah

Do tako imenovanega premikanja za zlog proti začetku besede prihaja danes predvsem (če ne izključno) v adverbializiranih zvezah in v stalnih rečenicah. V knjižnem jeziku se to zapisuje le, če se res še splošno uporablja, sicer je stilno označeno, kakor npr. v *óci pogledati*.

* * *

S tem je razpravljanje o naglasnih tipih slovenskega knjižnega jezika pri kraju. Posebno razpravo bi bilo treba napisati o premenah samoglasniške kvalitete in kvantitete z ozirrom na njihovo predvidljivost.¹¹

¹¹ /O tem prim. moji razpravi Strukturiranost slovenskih glasov in predvidljivost njihove razvrstitve. – JiS 12 (1967), 92–96. Kot en del ponatisnjen v GNPSJ, 1978, 88–103. – Predvidljivost slovenske knjižne samoglasniške kolikosti in kakovosti. – JiS 12 (1967), 229–236. Ponatisnjeno kot del prvotne razprave Predvidljivost razvrstitve glasov ter samoglasniške kolikosti in kakovosti v GNPSJ, 1978, 94–103./

PRIPIS UREDNIŠTVA. Na željo avtorja, ki se ji pridružuje tudi uredništvo, prosimo cenjene bralce iz Ljubljane in širokega kroga okrog nje, da nam sporočijo: 1. kako bi po svojem občutku v knjižnem govoru naglasili velelniške oblike tipa: nesi – nesite, tresite, bežite, norite, zaželite, peljite, vežite, zidajte, nosite, topite, vstopite; 2. kakšno končnico imajo v rod. ed. samostalniki: las, most, nos, plot, smrad, zid. Ali je v predložnih zvezah možna ali običajnejša drugačna končnica? 3. Kakšna je končnica imen. dvojine pri samostalnikih, ki imajo v množini -ovi: duh, god, mah, most, nos, pas, sin, slap, voz. Za sporočilo se vnaprej toplo zahvaljujemo. – UREDNIŠTVO.

Prva objava v JiS 10 (1965), 56–79.

III. SOOČENJA Z OBLIKOSLOVNIMI TEOREMI DRUGIH SLOVENISTOV

C. VINCENOTA OBLIKOSLOVJE V POIZKUSU SLOVENSKE SLOVNICE

I

0 Oblikoslovje Poskusa ima poglavja po posameznih besednih vrstah. Konkretno se zvrstijo samostalnik, pridevnik, prislov, zaimek (imenovan po Tesnièrju splošni samostalnik (pridevnik, prislov)), števnik, glagol, vmes pa so naslednja poglavja: za prislovom primernik in presežnik (IV), za glagolom klasifikacija glagolov (VIII) in vidsko oblikoslovje (IX).

Samostalnik

1 Besednovrstno oblikoslovje obsega praktièno le paradigme po Toporišičevem SKJ (npr. pri sam. *korak, lipa, mesto, perut*, z nekam èudnim zaporedjem sklanjatev), od katerega so prevzeti tudi naglasni tipi, obravnavani loèeno od oblik (npr. mešani naglasni tip). Ta naslonitev se kaže tudi v V. uvrstitvi vseh samostalnikov ž. spola na *-ev* k ženski *a*-sklanjatvi (v SS 1964 pri *i*-sklanjatvi). Prevzemanje po Toporišiču (necitirano, èeprav druge avtor sicer rad citira) je zelo oèitno tudi pri razlagi premen *ò* in *è* pri samostalnikih m. spola (51).

1.1 Ponekod se avtor s tega izhodišèa spušèa na svoja pota, vendar navadno z malo uspeha. Tako pri naglasnih tipih za moške sklanjatve (kolikor sem videl iz pogovora z J. Šolarjem – po njem) uvaja binarnost, ko loèi najprej naglas na korenu proti mešanemu, pri obeh pa stalnega in premiènega (50). Že pri *a*-sklanjatvi mu ta binarizem propade, saj loèi poleg korenskega naglasa (primerov kot *Júno -óne* ne upošteva) nebinarno še dva: konèniškega in mešanega, èisto v smislu Toporišiča. Pri srednjem spolu se spet vraèa k samosvojesti, ki ga vodi v napake, saj samostalnike na *-è/-éta* prišteva k mešanemu naglasnemu tipu, so pa nepremiènega. Za primere kot *pòtok -óka* je paè težko tudi reèi, da bi naglas bil na korenu (prav je: na osnovi, kar velja tudi za glagole, npr. *nèsi -íte* ipd.).

Tu smo obenem pri poskusu, da se ne bi sprejela Toporišičeva morfemizacija, po kateri *-o/-e* samostalnikov, ki osnovo podaljšujejo, niso konènice (57). Seveda pa je jasno, da ravno nekonèniška *-o/-e* napovedujeta podaljšavo osnove (velja tudi za druge sklanjatve: *Juno -ne, Petre -ta, Kosi -ja* itd.).

1.2 Od bolj posameznega: Èlovek pogrèša vsaj omembo kategorije živosti, natanènejšega doloèila v daljšanju osnov pri samostalnikih moškega spola (49); je preseneèen nad kolikostjo naglašene konènice *-ov* (zmeraj kratka, prim. 49, 51) in celo podaljšek osnove v rod. množine (pojmovan kot konènica) naj bi bil tak (52: *-ò/-è*). Primera na *-ev* paè ni, saj podaljška osnove na *-ev* (razen pri *dan*) sploh ni. Pri samostalnikih m. spola je izpadel mešani naglasni tip (52), v vsej knjigi šepajo premene soglasniških sklopov, ker si avtor ni osvojil teorije o fonološki oz. morfološki pogojenosti teh premen (ustrezni èlanek pa je v bibliografiji Poskusa naveden, pri Toporišiču). Nesmiselnost je reèi, da je *-á* v rod. ed. samostalnikov m. spola le naglašen (enako *-je* v im. mn.) (52). Varianta *-ima* ob *-ma* tipa *perut(i)ma* je vèasih pozabljena (64),

kratki naglašeni *-èh* ne obstaja (63), ampak le *-éh*, or. mn. gotovo ni na *-om/-em* (61), itd., itn. Končnice *-ijo*, *-ima*, *-imi* nimajo le samostalniki na polglasnik + zvočnik (58), nekritično prepisano iz SS 1964, ampak splošneje: na soglasniški sklop nezvočnik + zvočnik (*jasli*). Tudi naglasno znamenje je tu pa tam napačno: *senóžet* (59), *goráh* (55). Komaj se je mogoče strinjati, da je končnica *-e* v rod. sam. *dan* iz žen. sklanjatve (48), večina preostalih končnic nezložne besede *dan* pa iz *i*-jevske (48) – prim. še končnici za *dno* –, če se istočasno pri samostalnikih m. spola navajajo enake končnice pri *ljudje* (*dni* = *ljudi*, *dnem* = *ljudem*, *dneh* = *ljudeh*), medtem ko se v *x*-to sklanjatev spravljajo končnice *-ém*, *-émi*. Po našem je rod. ed. na *-é* treba kar evidentirati k *-a*, *-à*, *-á*, *-ú* (*-à* se pri avtorju posebej ne omenja).

1.3 Sicer pa bi kazalo uvesti pojem za nasprotje navadna proti krepka končnica. Po tej teoriji bi dobili naslednjo preglednico: /pred krepkimi se pogostoma pojavljajo metatonije (ne pred daj. v mn., ne pred rod. *-é*)/

	1. m. sklanj.		2. ž. sklanj.		1. ž. sklanj.		1. pridev. sklanj.	
or. ed.	<i>-om/-em</i>	<i>-ém</i>	<i>-(i)jo</i>	<i>-jó</i>	<i>-o/-ò</i>	<i>-ó</i>	<i>-im/-èm</i>	<i>-ém</i>
daj. mn.	<i>-om/-em</i>	<i>-ém</i>	<i>-im</i>	<i>-ém</i>	<i>-am/-àm</i>	<i>-ém</i>	<i>-im/-èm</i>	<i>-ém</i>
rod. mn.	<i>-ø/-ov/-ev</i>	<i>-i/-ø</i>	<i>-i</i>	<i>-í</i>	<i>-ø</i>	<i>-á/-í</i>	<i>-ih/-èh</i>	<i>-éh</i>
im. mn.	<i>-i/-je</i>	<i>-jé</i>	<i>-i</i>	<i>-í</i>	<i>-e/-è</i>	<i>-é</i>	<i>-i/-e/-a</i>	<i>-i/-é</i>
mest. mn.	<i>-ih/iĥ</i>	<i>-éh</i>	<i>-ih</i>	<i>-éh</i>	<i>-ah/-àh</i>	<i>-éh</i>	<i>-ih/-èh</i>	<i>-éh</i>
or. mn.	<i>-i/-ì</i>	<i>-mí/-émi</i>	<i>-(i)mi</i>	<i>-mí</i>			<i>-imi</i>	<i>-émi</i>
daj./or.dv.	<i>-oma/-ema</i>	<i>-éma</i>	<i>-(i)ma</i>	<i>-éma</i>			<i>-ima</i>	<i>-éma</i>

1.4 Neobstojni *i* v rod. mn. samostalnikov s. spola (*obzidij*, *pročelij*, *morij* itd.) dobi predse vsak končni *j* osnove; če pa je pred njim *l* ali *n*, pa le, če je *j* občuten kot nov morfem (zato *naselij* : *polji*). To bi veljalo spolniti še z *ostenje* – *ostenij* proti *življenje* = *življenj*; pri *življenje* gre za pripono *nj*, ne za *n + j* (kot na drugem mestu napačno meni naš avtor (110). Po stari slovnici avtor tudi nima prave predstave, kaj je končnica in kaj pripona (prim. končniški naglas (54) proti končnica *-je* (100) ipd.).

Pridevnik

2 Pri pridevniku (65–68) se končnice im./tož. istijo s samostalniškimi, tako da kot posebne pridevniške nastopajo samo *-ega*, *-emu*, *-em*, *-im* (mest. ed.) – *ih* (rod. mn.). Realno je sprejemati samo identiteto med pridevniškimi in samostalniškimi končnicami v im./tož. vseh števil (pa še tu je posebnost *-i* v im./tož. in *-ega* v tož.) in ženske oblike števnik *eden*, sicer se pa ne zdi primerno npr. *ih*, *-im*, *-ima* pridevnikov povezovati s samostalniki. Zanimiva je ugotovitev, da je pri pridevnikih na *-æk* bolj pogosta varianta z *a* kot pri pridevnikih na *-æn* (67). Značilnost pridevniške moške in srednje sklanjatve v ednini je, da so končnice rade daljše od samostalniških, njihovi končni samoglasniki pa se ujemajo: *korak-a* – *dolg-eg-a*, *korak-u* – *dolg-em-u* (to je narečna in pogovorna tudi oblika za mestnik). V množini je tipična razlika prvina *-h* v rod. ipd.

2.1 Sicer pa je spet precej spodrseljavev: Med pridevniki, ki imajo le končnico *-i* (ne pa tudi *-ø*), se ne navajajo primeri na *-lji* ali *-čki* (*bivolji*, *kmečki*). Pravilo, da se polglasnik ne piše, če se osnova končuje na nepriponski *rn* ali *ln*, je za primere tipa *smiseln* nenatančno, ker tu *n* je priponski, obenem pa imamo enake primere, kjer se polglasnik piše (*silen*); tu bo

treba ostati pri pravilu, da se polglasnik ne piše, če že nastopa pred tem soglasniškim sklopom (/čərn, smisəln/). To pravilo velja potem tudi za samostalnike (*čmrlj, trn*).

2.2 Pri naglasu je napačno izenačevati *vêlik -ika* z *bolán bólna*; drugo je podtip mešanega nagl. tipa (*lep lépa lepó = bolán bólna bolnó*), kar končno uvideva tudi avtor, ko iste primere piše še pri mešanem naglasnem tipu (68), kjer pa spet meša mešani tip s končniškim (*brhek – têsč*). Zdi se, da avtor ni spoznal, da se nekateri pridevniki na *-ək* razvrščajo v 3 tipe: nepremičnega na osnovi (*brhek -hka -o*), končniškega (*brhèk -hkà -ò*) in mešanega (*brhák -hkà/bréhka brhkó*). Končniškega tipa tudi ne razvije v neim./netož. sklonih (manjka torej tip *temnegà* itd., sicer omenjen v uvodu).

2.3 Treba je pripomniti, da avtor v tem poglavju obravnava le pridevnik, ne pa tudi preostalih pridevniških besed (v tem torej ne sledi Tesnièreju ali SKJ, temveč tradicionalni slovnici); to mu prinaša neskladje v poglavju o prislovih (69–72), kjer na splošno govori o izpridevniških prislovih, med njimi pa izrecno navaja tudi deležnike (69) in svojilne zaimke (*po svoje*). Pri prislovih na *-i* ali *-oma* je danes težko govoriti o sklonskih oblikah (70), saj za sklon tu več ni občutka, *-oma* pa se pojavlja tudi pri glagolu (*vedoma, hotoma*). (Poglavju o prislovu bi se prav prileglo, če bi od prislova bili ločeni členki (npr. *morda, menda* (72)), predikativi (*všèč* (71)) in števniki izrazi (*sila (ljudi)* (70)).

3 Poglavje o primerniku in presežniku (73–77).

3.1 Po Toporišiču avtor prevzema pravila o razvrstitvi priponskih obrazil za primernik (po teh nastopata obrazili *-ši, -ji* pri enozložnicah, *-ejši* pri večzložnicah in tistih enozložnicah, ki imajo na koncu dva soglasnika – drugo so izjeme: pred *-ji* in *-ši* premena po jotaciji). Vincenot tu govori o palatalizaciji, kar ni prav. Dobro opaža kakovostno premeno samoglasnikov v tipu *globòk – glòblji* (spopolniti bi veljalo s *tèžek – téžji*). Nima pa V. pravila o razvrstitvi priponskih obrazil *-ši* in *-ji*, ki jih tudi najdemo pri Toporišiču: če je (eventualno premenjeno) soglasniško izglasje podstave na šumevec, se dodaja *-ji*, sicer *-ši* (*nižji – mlajši*). Niso razloženi primeri, kjer se podstava pred *-ši* ne premenjuje po jotaciji (od teh V. navaja *širši, slabši, gorši, lepši* (tega v preglednici); prav tako nepričakovana premena je pri *globlji* nam. pretežkega *globljši, prim. rus. *glubže*. Vedeti bi bilo treba, da pravilo o odmetavanju pripone *-ək* pred primerniškim priponskim obrazilom ni absolutno (73), avtor sam (74) navaja *šibkejši* in *sladkejši* (drugo bi moralo biti stilno kvalificirano). – Verjetno je zmeta, imeti *hujši* za primernik k »vsakemu pridevniku, ki izraža negativno kakovost«, npr. *slab, grozen, pošasten*. Kaj bomo potem rekli za *boljši* ali *slabši, temnejši, svetlejši, večji, manjši* ipd.?

Neustrezno je tudi pravilo o pridevniki, ki se stopnjujejo samo z *bolj*, povzeto v glavnem po stari slovenski slovnici: pridevniki za barve, večina s priponskimi obrazili *-ən, -av, -ast, -at*, nekaj enozložnih, deležniki, pridevniki na *-ov/-ev, -in* in na *-ji, -nji, -ski, -ški*. Tu vendar že več vemo: s priponskimi obrazili se stopnjujejo načeloma le lastnostni pridevniki, ne pa tudi svojilni in vrstni. Deležniki na *-n/-t* se deloma le že stopnjujejo, izjemoma tudi izrazi za barve (npr. *belejši*) itd. Pri preostalih bi pomagalo še pomensko merilo ipd.

3.2 Pri stopnjevanju prislova se pri dvojnicah tipa kakor *mehkeje/mehkejše* ne podaja stilistična razlika. Vincenot izvaja te oblike prvo iz prislova, drugo iz pridevniškega primernika. Enostavneje bi bilo izhajati iz daljše, tj. normalne pridevniške druge stopnje, do krajše (prislovne) pa pridemo s krnitvijo drugega trajnika pred *e*: *temnejše – temneje, nižje – niže*, in seveda le *lepše* in *globlje*. Navidezne posebnosti bi bile *trje, širje* (teoretično iz *trjše*,

širjše) nasproti *trše*, *širše*, vendar se *trje* in *širje* praktično ne rabita več stilno nezaznamovano, še manj *glaje* ali *slaje* (ki sta sicer napravljena po našem pravilu). Iz neznanega razloga se med nekakšnimi izjemami (*trje*, *širje*) navajajo čisto redne tvorbe *huje*, *slaje*, *globlje* in *tanje* (stilna vrednost teh je seveda različna). *Stareje* nam. *starejše* se res ne more reči, pač pa bi h *gladkeje* šlo tudi *gladkejše* (običajnejše *bolj gladko*). Na drugem mestu (med zaimki, 80) navedena obširna preglednica stopnjevanja ne prispeva ničesar k razjasnitvi teh vprašanj.

Zaimek

4 Sledi poglavje o splošnih samostalnikih, pridevnikih in prislovih, po naše – o zaimkih (78–85). Najprej so obdelani vprašalni, nato osebni (pri katerih ni prislovnih), nato kazalni, na koncu še nedoločni in nikalni.

4.1 Pri vprašalnih zaimkih (78) se tisti, ki jih imenujem vrstne, označujejo kot samostalniški oz. pridevniški; prav je seveda le, če jih imamo za pridevniške, ki pa se lahko posamostalijo (vendar posamostaljenje velja tudi za nekatere kakovostne zaimke). Manjkajo stilistični kvalifikatorji pri *kak* in *kakšen* (pisano kar *kak(šen)*, enako pri *kolik(šen)*).

4.2 Pri osebnih zaimkih (79...) se daje edninskim naslonkam in naslonkam vseh števil in spolov za 3. osebo poleg nenaglašene oblike še naglašena (npr. *me/mè*), kar ni prav. Pri needninskih za 1. in 2. os. pa se misli, da so naglasne in naslonske oblike nevtralizirane v tipu *nàs*. Res je samo naslednje: *mène* : *me* = *nàs* : *nas*. Tudi glede oblik, ki jih imenujem navezne, se je V. naslonil na staro slovnico: ta navaja samo naglasne oblike naslonk, npr. *tè ti tè* (1964, 172), celo *jíma*, zato ima zdaj nedosledno: v ednini mu manjkajo *-me/mè*, *-te/tè*, *-se/sé* (navaja pa *-(ə)nj* in *-njo*), v dvojini pa mu manjka *-nju* (navaja pa *-njih*, kar je napačno). Neupravičena je ločitev rod. *ga/gà* proti tož. *gà/gà* (pač le tiskovna napaka), pri ženskem spolu ednine pa je tiskovna napaka, po kateri je pri *njéj/nji* tož., *njó* pa mestnik (79). Tradicionalni rigorizem je, zahtevati za tožilnik samo oblike tipa *zánjo* (nasproti or. za *njó*), saj se tonemsko oboje še zmeraj loči, tudi če v prvem primeru naglas ni na predlogu.

4.3 Pri svojilnih zaimkih (81–82) je nekaj napak: *tvój* (prav *tvój*), samo *njegòv* (mora biti tudi *njegóv*). Manjka evidenca roditeljskega svojilnega zaimka (tip *nje pogledi*); na str. 176 se navaja svojilni roditeljnik *njega* – torej se ne loči *roka nje* od *njih sadovi*.

4.4 Kazalni zaimki (82–83). Med pravimi (*ta tisti oni*) se navaja tudi zaimek istovetnosti (*isti*) pri samostalniško/pridevniških, medtem ko pri pridevniških manjka ustrežni *enak*, in prav tako pri prislovnih (*enako*, *ravno toliko*). Seveda je tudi *takšen* uporaben kot samostalnik (*Takšna bo mene učila*). V sklanjatvi je tiskovna pomota *pri ti* nam. *pri ti*. Oblika *tá(dva)/tádva/tadvá* niso določene uporabnostno, niti ni jasno, kako naj prvo razvežemo: ali *tá*, *tá dvá*? Mislim, da *dva* samo poudarja dvojnost.

4.5 Pri nedoločnih in nikalnih zaimkih (83–84) – tako v naslovu – se V. v besedilu v glavnem spet naslanja na staro slovensko slovnico (1964, 185–189) in ne loči številnih vrst. Tako so mu nedoločna vrsta (ponazorimo to ob *kdo*) poleg *kdó* še tvorbe z *ne-*, *marsi-*, *málo-*, *rédi-*, *vsák-* in *nobeden*. Prav bi bilo ločiti poljubnostne, nedoločne, mnogostne, nikalne, totalne itd. Pač na podlagi novejših del J. Toporišiča (in drugih v Evropi) o tej problematiki je avtor nato na posebej vlepljeno (edino v vsej knjigi) preglednico vendar vnesel razlike, tako da tam poleg vprašalnih zaimkov loči še: nedoločne (Top. poljubnostni), določne (Top. nedoločni), razločevalne (Top. drugostni), identitete (Top. istostni), inferiorne in superiorne delne (Top. mnogostni), univerzalne (Top. totalni), nikalne (Top. isto), oziralne (Top. isto);

neustrezno pa so tu dodani še števniki. Pod oznako designatorni (označevalni) je združil osebne, osebne svojilne in kazalne zaimke in tako dobil mrežo 12-krat 5 okenc, skupaj 60 (5 = 1. za oznako (samostalniški in pridevniški zaimki), 2. za prostor, 3. za čas, 4. za način, 5. za količino (to so prislovni zaimki).

Ta koordinatni sistem je slab v tem, ker se vodoravna enota 1 (*désignation*) pokriva z navpično 2 (*désignatifs (t-)*), kjer je napaka še ta, da se pod *t-* navajajo tudi osebni in svojilni osebni zaimki. *Désignation* pa ni nič drugega kot samostalniška in pridevniška beseda, nakar pod 2–4 sledijo prislovi (kraja, časa, naklonskosti), pod 5 pa se – objektivno gledano – uvrščata prislovna in pridevniška beseda.

4.5.1 Sam v ospredje postavljam pridevniške zaimke, in sicer štirih vrst (kakovostne¹¹ – *kakšen*, vrstne – *kateri*, svojilne – *čigav* in količinske – *koliko*). Te ima V. pod designacijo (1.3 do 1.6), in sicer v zaporedju svojilni, razločevalni (*distinctif*), kakovostni in količinski (*quantitatif*); zadnjega mu ponazarja zaimek *kolikšen*, ki pa dejansko spada med kakovostne, t. i. velikostne.¹² (Te zmede ni pri *Tesnièrju*, ki količinskost dobro loči od velikosti: EdSS 1966, 69, kjer so prvi imenovani kvantitativni, drugi dimenzijski.) Iz pridevniških vrstnih se tvorijo pri meni samostalniški, in sicer ali s konverzijo ali s pripriponskim obrazilom: *kateri človek* → *kateri/kdo*, nato pa še prislovni (*na katerem mestu* → *kje*, ipd.). (*Kdo*, *kje* itd. tvorjeni iz podstave *k.*) V. ima vzrok in namen napačno pripisan modaliteti, tako da si slede način, vzrok in namen. Pri njem se kvantitetni zaimki mešajo, kolikor so *kje* za prislove in pridevnike (v im./tož. obliki) homonimni (prim. *koliko* in *kolikero*), naštet pa sta tipa *koliker* in *kolikeren*, ki gresta očitno k števnikiškim besedam.

Nedoslednost te delitve je v tem, da zaimenske pridevniške besede niso določene glede na nezaimenske, konkretno glede na pridevnike: *čigav* = *očetov*, *kateri* = *slovenski*, *kakšen* (*kolikšen*) – *lep* (*velik*) itd. Zveza tudi ni vzpostavljena pri količinskih zaimkih in nezaimkih.

4.6 V preglednici je sicer precej praznih mest, zlasti za svojilnost, ki se dajo zapolniti: manjkajo sploh roditeljski svojilni zaimki, kolikor lahko stojijo pred odnosnico (prim. *njé/njéni poglédi*), od navedenih trooblikovnih pa poleg poljubnostnega (*čigav*) še *marsičigav*, *vsakogaršnji*, *nikogaršnji* (ki sicer niso pogosti, se pa pojavljajo). Manjkajo tudi druge enote: npr. *ne toliko* (pod *drugáče*), *ravno toliko* (pod *ravno tako*), *mnogo* ali *ničkoliko* (pod *mnogo*), *nič* (pod *nikakor*), itd., itd., npr. še, da *vsak* in *vsakršen* nista varianti, saj je *vsak* vrstni (*distinctif*), *vsakršen* pa ne.

Če bi se vprašali, koliko je tu V. šel za *Tesnièrjem*, bi bil odgovor, da le-ta loči naslednje vrste samostalniških zaimkov (EdGS, 1966, 66–68): vprašalne, kazalne, individualne, nedoločne, istostne, nikalne in osebne.

Pomudimo se še ob ozirnalnih zaimkih. Tu V. v netabelarnem besedilu loči le samostalniške, pridevniške in prislovne, torej ne tudi skupine samostalniško/pridevniške, kamor bi gotovo moral uvrstiti zaimek *kateri* (in pač tudi *ki*), ki sta sedaj pri samostalniških. Tja je napačno (sicer v oklepaju) uvrščen tudi svojilni *čigar*; ki gotovo spada med pridevniške. Med te spada seveda tudi še *kolikor*. Zaimek *ki* bi bilo treba sklanjati *ki – ki njega/ga – ki njemu/mu* itd., ne le *ki – ki ga – ki mu* itd. Če imamo v *kdor*, *kar*, *kateri*, *čigar* itd. različne zaimke, tudi v primeru *ki ø – ki njegov* itd. ne moremo govoriti o samo enem (85). Zveza *ki + x* se pri V. pravilno imenuje sintetični zaimek. Zanimivo je, da se *ki* v preglednicah nikjer ne pojavlja.

¹¹ Tako tradicionalno, pozneje sem to imenoval lastnostne, od katerih so prvi kakovostni (*kakšen*), drugi merni (*kolikšen*).

¹² Za SP 2001 sem predlagal izraz *merni*.

Števniki

5 In sedaj k števniku (86–94). Tradicionalno, torej drugače kot pri Tesnièreju, se ločijo štiri vrste števnikov (kot je običaj v slovenističnem izročilu): glavni, vrstilni, ločilni in množilni (zadnji na petem mestu), zatem pa še 4. skupnostni, 6. ulomčni, 7. občni (apelativni), 8. prislovni ter 9. zloženi. V primerih: 1. *dva*, 2. *drugi*, 3. *dvoj*, 5. *dvojen*, *dvakraten*, *podvojiti*, 4. *dvojica*, 6. *polovica*, 7. *dvojka*, 8. *drugikrat*, 9. *dvoleten*.

5.1 Kot števniki je očitno pojmovano vse, kar je v zvezi s številskimi predstavami tipa urejene vrste 1 2 3 4..., ne pa tudi izrazi kot *malo*, *precej* ipd. Avtorju ni važno, ali gre za pridevniško ali samostalniško besedo, ali celo za glagolsko. Tako pojmovanje je slovenska slovnica zavrgla, če naj bi pojem besedna vrsta ohranil sploh kakšen pomen (prim. še v Breznikovi SS 1934: glavni (*dva*), vrstilni (*drugi*), ločilni (*dvoj*), množilni (*dvojen*, *dvojnati*), delilni (*po dva*), ponavljalni (*dvakrat*, *drugič*), nedoločni (*sila*, *mnogo*, *več*).

5.2 Po mojem so števniki pridevniške besede (stojijo levo od jedra samostalniške besedne zveze), torej delna množica tipičnih pridevniških pomenskih vrst: primarno količinske (*pet/petero/peter/peteren*), sicer pa še vrstne (*peter*, *peteren*). S konverzijo (deloma še z morfološko spremeno, prim. *eden*) postanejo lahko samostalniške besede (*pet deljeno z dva*), s pripriponskimi obrazili pa še prislovi (*enkrat*, *prvič*) – sem jih je predstavila že pobreznikovska slovenska slovnica, oz. samostalniki (*enka*, *peterica*).

5.2.1 Torej je npr. pri glavnih števniki napačna delitev na samostalniške, pridevniške, prislovno/pridevniške in prislovne: *eden* – *en* – *pet* do *devetindevetdeset* – *sto* (86). Da *eden* ni kaj posebnega, dokazujejo primeri kot *Eden je pisal*, *trije pa ne* (ali ... *sto jih pa ni*). Razlika med vrednostmi 1 do 4 in 5 do 99 je samo v tem, da imajo prvi tudi v imenovalniku navadne pridevniške glasovne končnice (enako v tož.), drugi pa imajo končnico *-e* (pri ločilnih je *-o* – *petero*), druženje v besedno zvezo pa se pri prvih izraža z ujemanjem v vseh sklonih (in sicer tudi spolskem, kjer to gre), pri drugih pa imamo ujemanje v neimenovalniških (netožilniških) sklonih, pa seveda ne tudi v spolu, v im./tož. pa imamo vezavno povezovanje. *Sto* ni noben prislov, ampak navaden števniki tipa 5 do 99, le da se (morda pogosteje) sklanja z $\emptyset$, kar je še pogosteje pri *tisoč* (prim. *s tisoč(imi) vojaki*). Celo *milijon*, ki je navadno samostalnik, se sklanja tudi pridevniško (*z milijon ljudmi*). Pojmovanje, da so števniki tipa *sto*, *malo* itd. prislovi, je izhajalo iz dejstva, da se niso nujno sklanjali, nesklonljiva besedna polnopomenska (vsaj večinoma) vrsta pa je po stari slovnični tradiciji prislov (prim. SS 1964, 184): *Več ljudi več vidi*: oboje naj bi bilo prislov, v resnici pa je *prvi* pridevniška beseda (prim. *z večimi ljudmi*). V sam na str. 86 navaja *sto* kot nesklonljivo, na str. 87 pa ga sklanja. Tudi pri števniki tipa 5 do 99 bi bilo treba navesti t. i. nesklonljivost (prim. SSKJ). *Oba(dva)* seveda ni števniki v tistem smislu, kot je *dva* ipd., ampak je totalni zaimsek za pomen 'brez ostanka', kakor je *vsi*, če gre za več kot dve enoti. (*Oba* je med števniki v izpeljanki *obojen* uvrščal v navadno števniki vrsto Breznik, 1934, 106.)

5.2.2 Kolikor se glavni števniki sklanjajo z (glasovnimi) končnicami, imajo čisto navadne pridevniške: *èn* = *zelèn*, *dva* = *ta*, *trije* = *ti/te*, *petih* = *zelenih*; posebnosti sta torej le ničti končnici v im./tož. ednine tipa *pet* in tož. tipa *tri/štiri* (kjer bi imeli stare vzporednice tudi pri samostalnikih: *dari*, *gosti* v tož.). Izpisovanje vseh drugih končnic je pri števniki nepotrebno in dejansko samo zakriva to preprostost dejstev. Tudi ničta sklanjatev števniki ni nič posebnega, saj ni neznana tudi navadnim pridevnikom. Sicer pa ničtih sklanjatev V. nikjer ne navaja.

5.2.3 Kar o glavnih števnikih V. sicer še piše, ni nič novega. Oblike *ena – dva – tri – štiri* (dodati bi bilo treba še *pet* itd.) pa so s konverzijo pridobljeni samostalniki, verjetno srednjega, ne ženskega spola (88), prim. *ena deljeno z dve*. Razen tega se poleg *dve* rabi tu tudi *dva*, pač pod vplivom *ena*. Poleg *dve ena* se lahko reče tudi *dve eni* (samo ta druga oblika potrjuje ženski spol, verjetno se meša z *dve enki*). – Med *prvikrat* in *prvič* pač ni razmerje kot med francoskim *premièrement* in *la première fois*: v slovenščini sta prosti varianti.

Glagol

6 V VII. poglavju je govor o glagolu (95 do 105). V. loči (in stalno izpisuje, zaradi česar se manjša preglednost) 3 osnove: nedoločniško, sedanjiško in velelniško. Velelniška pa se dejansko da izpeljati iz sedanjiške z *i* (*nese-* + *-i-*, *deli* + *-i-*, *kupuje-* + *-i-*, *nosi-* + *-i-*), medtem ko jo V. nekako izpeljuje iz nedoločniške in sedanjiške. V resnici se s komaj kaj zapletenimi pravili da iz sedanjiške osnove izpeljati tudi nedoločniška (težave le pri *skače* proti *peče-*, *bere-* ...).

6.1 Pri nedoločniških glagolskih priponah (95) so pozabljeni: *-ja-* (*napijati*), *-éva-* (*omedlevati*), *-(iz)ira-* (*teoretizirati*, *minirati*), če že ne omenjamo tistih z opornim soglasnikom spredaj, npr. *-ka-* (*onikati*) ali *-o/-e-tati* (*hohotati se*, *hehetati se*). Pri glagolih z ničto pripono so pozabljeni glagoli na *-sti* in *-či* (*nesti*, *pečti*). Pozabljeno je tudi, da iz nedoločniške osnove delamo tudi deležje na *-aje* (*kupovaje*) (95). Na istem mestu je neprimerno imenovanje glagolskih oblik iz nedoločniške osnove, kolikor bi tudi za tip *nasmejan/zaspan* veljalo, da sta pretekla trpna deležnika, ali za tip *usahel*, da je pretekli tvorni deležnik (obakrat gre za deležnik stanja). (Nam. *končan* je prav seveda *končan* (95), kračina je samo pri *znàn*, ki pa ni deležnik, ampak pridevnik.) – Pri glagolih z dvema naglasnima možnostima v nedoločniku (96) manjka tip s pripono *-ni-* (*sahmiti*) (96). Misliti, da je pri glagolih na *-či* končnica *-či* (96), ustrezna končnici *-ti*, je seveda napačno: končaju *-ti* tu ustreza le *-i* (prim. pogovorno *pečt*). Sploh pa to ni končnica, ampak oblikoslovno priponsko obrazilo (isto velja za namenilniška *-t* proti *-č*, kjer je prav *-t* proti *-ø*).

Pri namenilniku (96) ni opozorjeno na zvezo njegovega naglasa z naglasom deležnika na *-l*. Opisni časi (96) seveda niso samo aktivni, ampak tudi trpni (te bi avtor moral navesti pri deležniku na *-n/-t*). Pri deležniku na *-en* (98...) manjka tip *vrgel – vržen*. Avtor nerodno izvaja premeno *g – ž* iz oblike *vpreg-ti* (98), čeprav je na razpolago površinska oblika *vpreg-el*, manjka tudi *gristi grizem* ter *zebsti zebem*. Pri deležniku na *-t* (99) je pozabljen primer *doživet* od glagolov na *-eti -im* (se pa o njem govori v predgovoru). Pravilo o priponi *-t* se prav glasi: se dodaja neposredno korenu (ni pa združljiva s samoglasnikom *a*), ne kar samoglasniku (razen *a* in *r*). Nobenega realnega razloga ni za trditev, da bi bili pretekli trpni deležniki možni samo od prehodnih dovršnikov (99), saj so dobro znani primeri kot *zaničevan*, *napadan* ipd. Avtor in svetovalci pač niso brali moje kritike SS 1956, v nasprotju npr. z J. Gradišnikom. Seveda *kuhan* ni nujno trpni deležnik, prav tako ne *pečen*, *pisan*. In tudi oblike tipa *usahnen* niso nobeni trpni deležniki, ampak deležniki stanja. Avtor po zgledu slovenske tradicionalne slovnice s tem pojmu trpnost odvzema vsak smisel.

Že zdavnaj (v Scando-Slavici in Filologiji) sem kritiziral izpeljavo glagolnika iz »možnega« trpnega deležnika (100), npr. *življenje*. Izpeljavi iz trpnega deležnika se upira tudi pomen: glagolnik je tvoren, »trpen« le, ko pomeni opredmeteno dejanje, pa še to je pridobljeno kar s prenosom iz dejanja na rezultat dejanja, ne s posebno tvorbo iz »trpnega deležnika« (prim.

žaganje). Med izjemnimi primeri je pozabljeno na tip *trenje* (morda zato obravnavano v predgovoru). Dejansko torej glagolnik delamo s priponskimi obrazili *-enje* in *-tje* (pri čemer pa začetni *e* obrazila za priponskim *a* odpade), ne z *-je* iz resničnega ali navideznega »trpnega« deležnika. Deležje na *-ši* glagola *reči* je pač tudi *rêkši*, ne le *rêkši* (101). /V SSKJ *rêkši*./

6.2 Sedanjiška osnova (101–104). Od osnov, enakih nedoločniškim, spet manjkajo tiste s priponami *-ja-*, *-éva-*, *-(iz)ira-*. Pač pa je avtor vzpostavil zvezo med osnovami na *-ova/-eva* in *-uje-*, *-ni-* in *-ne-* ter *-e/-a-* in *-i-* (prve nedoločniške, druge sedanjiške); manjka pa opozorilo na predvidljivo spremeno pri glagolih na *-sti/-či C-em*. Nepojasnjena je spremena tipa *rezati režem* (v bistvu ni predvidljiva vsaj pri korenih na *k*, *g*, *h*); manjkajo še primeri *-ø-je-* (tip *biti bijem*), in enako nepriponska spremena tipa *kovati kujem*.

Koliko bolj popolno bi bilo, ko bi bil avtor delal z enostavnimi končaji, namreč *-am*; *-im*; *-(u)jem*; *-(n)em*; *-m*: nedoločniški ustrezniki: *-ati*; *-iti/-eti/-ati*; *-o/eva-* oz. *V-oti*; *-(niti)-*, *-sti/-či* in *-ati*; zadnji se naštejejo). Ni se mogoče strinjati z mislijo, da bi sedanjiški deležnik ali deležje bila časa (102): to sta obliki dobnosti, torej opravljata samo ene vloge časovnih oblik. Ker avtor ne loči oblikospreminjavalnosti od oblikotvornosti, so mu v 3. os. mn. končnice poleg *-jo* (kar je prav) še *-ijo/-ejo* in *-é/-ó* (kar je narobe) (102). Oblike *nesó*, *trpé* imajo končnico *-ø*, nasprotje med ednino in množino pa je izraženo s prevojem (*i – e, e – o*).

6.3 Pri naglasu sedanjiških oblik je seveda naglasni tip *délam* napačno imenovati korenškega (102), saj ob samo še priponskem (*končám*) nimamo kam s primeri kot *nájdem*, *póšljem*. Primerneje je torej govoriti o nasprotju med naglasom na podstavi in na priponi.

6.4 Deležje na *-oč/-eč* se seveda ne dela s končnico *-č* iz kratke 3. os. mn. (102–103), še zlasti ne iz virtualne *-ujo* pri glagolih na *-o/evati* (103), temveč z *-oč* in *-eč* (*pišoč*, *vežoč*, *kupujoč – noseč*). Nesmiselno je navajati virtualne oblike *mislé* ali na *-ujo*. Tudi kolikost naglašene samoglasnika govori proti temu (*nesóč/nesòč*), vsaj deloma. Pomenske povezave med tema dvema oblikama pa seveda sploh ni. – Medtem ko je pri nedoločnih oblikah avtor ločil deležijske oblike od deležniških (gérondif – participe), tu govori namesto prvega o prislovni obliki, namesto drugega pa o pridevniški (gotovo po zaslugi svojih slovenskih svetovalcev). Logika to seveda ni. Tako so mu tu deležja samo oblike s končajem *-e/-aje*, kakor da se ne bi moglo enako reči *Nakupujoč konec tedna ...* ali *Nakupovaje konec tedna ...* (prim. *Čakajoč na Godota* in *Čakaje na Godota*). Oblike na *-e* pa so sploh le prislovi, ne deležja.

6.5 O velelniški osnovi (104–105) je bil že govor. Poleg že v nedoločniku prezrtih pripon tu niso obravnavani še naslednji tipi: *si-jaj*, *piš-i*, zlasti pa *vzém-i* (nasproti *vzéti vzámem*). Pri velelniških končnicah bi bilo treba navesti še končnice za 1. in 3. os. ed. (verjetno gre za prenos iz 2. os.), ter za velelnik *bodi* še 3. os. dv. (npr.: *x in y nam bodita kakor 3 in 7*). – Namesto *končáj* bi moralo biti *končàj*. – Še opomba o naglasu: Dvoumno je reči, da je velelniški naglas večinoma stalen, korenski ali priponski; prav: stalen na korenu (v resnici na podstavi) ali stalen na priponi. Kdaj je naglas premičen, ni dovolj natančno povedano. – Velelnik je v slovenščini komajda čas (104).

6.6 Predzadnje poglavje v tem delu knjige je VIII, klasifikacija glagolov (106–118). Tu se je avtorju v lepi preglednici posrečilo prikazati razmerje med nedoločniško in sedanjiško osnovo (s čimer sam dokazuje, da velelniška ni potrebna). Navpično avtor po nedoločniku loči tradicionalnih 6 vrst (1. *-a/-va/-ava-*, 2. *-ová/-evá-*, 3. *-ni-*, 4. *-i-*, 5. *-e/-a-*, 6. *-ø-*), na desno pa 6 sedanjiških: 1. *-am*, 2. *-ujem*, 3. *-nem*, 4. *-im*, 5. *-e/-jem*, 6. *-m* (106). Kot vidimo, so vrste razporejene po živosti. (Ustrezna Toporišičeva razvrstitev: *-am*, *-im*, *-jem*, *-em* in

-m.) Od 36 okenc, kakor pravi avtor sam, je izpolnjenih le 15, od tega 7 z izoliranimi oblikami, npr. tipa *spati -im, tkati -em, povedati povem* ipd. Bolj žive vrste je avtor posebej grafično zaznamoval, vendar je iz geometrijskih razlogov v preglednici (ker ne bi bila v diagonali) to zaznambo opustil pri dokaj produktivnih glagolih na *-eti/(-ati) -im*. Preglednica ima še to slabost, da v 5. pokončni rubriki združuje glagole s sedanjikom na *-e- in -je-*. Pri tem je pri glagolih na *-ati* izpuščena najtipičnejša skupina, namreč *sejati sejem*; prav tako niso nikamor uvrščeni glagoli tipa *kovati kujem*. Ker niso registrirani morfemi *-éva-* in *-(iz)ira-*, manjkajo v preglednici tudi ti glagoli. Končno ni zastopan tip *umeti umejem*.

6.6.1 V preostalem, večjem delu tega poglavja avtor po posameznih skupinah zasleduje tri osnove, pri čemer pa poleg nedoločniške, sedanjiske in velelniške izpisuje še deležnik na *-oč/-eč* (manjkajoče pri glagolih na *-ni/-ne-*). Pravzaprav je tu avtor zelo neenoten: v tako imenovani produktivni skupini (glagoli na *-a/-a-, -ova/-uje-, -ni/-ne-, -i/-i-*) pri zadnji skupini vendarle izpisuje tudi deležnik na *-l* in celo glagolnik, ne pa npr. deležnika na *-n*. V t. i. mrtvi skupini (vsi preostali glagoli) pa izpisuje še bolj različno. (Ne moremo se, kot rečeno, tudi strinjati z mislijo, da bi glagoli na *-e/-i-* res šli v mrtvo skupino.)

V navedenem gradivu marsikaj ni prav. Npr., da bi bil *uvel* (107) tvor. pret. deležnik (še manj na istem mestu navedeni *ovenjen*); da imajo glagoli na *-ni/-ne-* redno razvite oblike na *-eč* (poleg na *-oč*) (107); glagoli na *-e/-i-* imajo v del. na *-l* samo kračino (110) – prav pa je tudi z dolžino (*sedél*); *cvěsti* je komaj zborna (111), sicer po SSKJ; kdo normalno govori *šló* (113), v SSKJ pod *tudi*; nemogoče je *čěmo* ali *četě* (dejansko *čmò, čtě*) (11), *jěstě* (118), *ně bi bil* (118) – prav *ně bi bil*; ni povedano, da je *gløjem* starinsko (111); čudno je naglaševanje *trěsite* (112), ko bralec pač ne bo vedel, da je treba brati ali *trěsite* ali *tresite*.

Od večjih problemov naj omenim naslednje: Soglasniške premene tipa *kaplja – kaniti* ali *kretnja – kreniti* (da ne govorim o *šiba – šiniti*) (107) tu sploh niso na mestu, saj se okrnjeni soglasniki ne pojavljajo v nobeni izmed glagolskih oblik (poleg tega bi jih bilo bolje primerjati z ustreznimi glagoli drugega vida – *kapati, kretati, šibati*). – Premene soglasnikov v vrsti *-i/-i-* (108–109) v deležniku na *-en*, sicer podrobno izpisane, niso nič zajete s teorčičnega stališča. Sam ločim 3 skupine: *t – č* (soglasnik se zamenja s šumevcem ali *zj*), *n – nj* (soglasnik dobi *j*), *p – plj* (soglasnik dobi *lj*). Pri avtorju nista izkazani premeni *n – nj* in *v – vlj*, sicer v jeziku obstajajoči. Primeri, kjer prihaja do premene, so zajeti osiromašeno. Pokažimo to ob soglasniku *d*: za *d – j* navaja avtor samo *ograditi – ograjen*, za *d – d* pa kar 12 glagolov. Vendar se sami mimogrede spomnimo še primerov kot *rojen, sajén, pomlajén*. Avtor se nič ne vprašuje, v katerih primerih do premene prihaja ali ravno ne; na splošno bi se dalo reči, da do premen ne prihaja pri izimenskih glagolih, pri prvotnih pa zelo redno, pri *r* ne takrat, če je pred njim še kak soglasnik. V veliko primerih izvedene premene bi namreč prišlo do neljubih stikov z drugimi glagoli: *mediti – mejenje, goditi – gojenje, broditi – brojenje, poditi – pojenje, čuditi – čujenje* ipd.

Pri glagolih na *-e/-a- -i-* manjka tip *vršeti* (100), ki ima *-e-*, čeprav je pred njim šumevec. Med glagoli, ki imajo pred *e* ustničnik, pa se v oblikah na *-en(je)* premenjujejo po jotaciji (111), manjka npr. *preskrbeti* ali *razumeti*; omeniti bi kazalo še analogni *zaželjen* (po *želja*). Manjka tudi *doživet(je)*. Že na tem mestu bi bilo treba obravnavati še posebne glagole na *-ati -im*: *spati -im, scati ščim, stati stojim (bati se bojim se), smejati se -im se*. – Pri glagolih na *-j/ va-* v nedoločniku in sedanjiku na *-je-* (kjer končno prihajajo v evidenco tudi glagoli na *-ja-*, dotlej pri avtorju neregistrirani) avtor linearno navaja 5 skupin: *tkati, sukati, postlati, suvati/ kovati, dajati*. Treba pa bi bilo ločiti glagole: 1. na *-a/-e* (*tkati -em, brati berem*), 2. na *-ati*

-J-em (*sukati sučem, postlati posteljem*), 3. na *-jati -jem* (*dajati dajem*) in 4. *-(v)ati V-jem* (*suvati sujem, kovati kujem*). Pri tem bi bilo treba povedati, da gredo v 1. skupino glagoli na nezložno nedoločniško podstavo, in sicer bodisi na nezvočnika (*tkati -em*) bodisi na sklop nezvočnik + zvočnik (*brati – berem*), in ti drugi poznajo tudi samoglasniško premeno *a – e*. V drugi skupini so glagoli z jotacijsko premeno (če je koren nezložen in z zvočnikom, prihaja spet še do samoglasniške prevojnje premene).

Zadrega so tudi pri glagolih tipa *kovati* in *suvati* (112): v ned. jih avtor členi *-uv-a/-ov-a-*, v sedanjiku pa piše le *-uje-*. Prav je *kov-ati ku-jem* in *su-vati su-jem*, torej imamo opraviti z glagoli na *-ati -jem* in *-vati -jem* (za pravilnost delitve *su-vati* prim. *su-niti*).

Pri glagolih na *-ø- -e- -i-* (po naše na *-sti*) (112, 113), kjer avtor loči skupine *s/z, t/d* in *p/b/v*, je narobe razložen glagol *rasti*, namreč kot *-t/-ø*, ko gre dejansko za obrnjeno razmerje (in tako pri vsej tej skupini), če pač izhajamo iz nedoločnika. S tega stališča potem glagoli na *-sti* poznajo naslednje skupine: *s – st, s – s/z, s – t/d* in *s – ø* (*rasti – rastem, nesti/vesti – nesem/vezem, plesti/bosti – pletem/bodem, sopsti/zebsti – sopem, zebe*). Glagol *pleti* (114) je v nedoločniku na samoglasnik, kar dokazuje deležnik na *-t* (*oplet*) nasproti *zaspan*, zato spada k samoglasniškim osnovam, kamor gre tudi *suti* (114) (prim. *zasut*). Opažam tudi, da pri glagolih s korenem na *t/d* redukcija *le-teh* v deležniku na *-l* ni izkazana pri vseh glagolih: manjka pri *metel, bredel*, upravičeno le pri *godel*, saj se *gol* ne govori. – Pri glagolih na *-či* ob soglasniški premeni ni ustrezno izpostavljena še samoglasniška (114): *vreči vrgel*. Samoglasniki so zanemarjeni tudi pri drugih glagolih. Manjka tudi stilna oznaka oblik s skrajšanim *t/d*. Pri mehkonebniškem razredu avtor navaja samo premene *k/č/c* oz. *g/ž/z* (*g/ž/r*) (114); prav bi bilo: *k/č/č/c* in *g/č/ž/z* – *pekel/peči/pečem/peci, strigel/striči/strižem/strizi* (*morem*); nedol. č pri glagolih tipa *peči* ni isti kot sedanjiški (dokaz ravno *striči*).

To in ono je napačno tudi pri nosniškem in jezičniškem razredu: tehnične neenotnosti so že pri »količkih«, kjer manjkajo dvojni, da bi ločili nedoločniške oblike od sedanjiških (115); nejasno je razen tega, zakaj je za *é/é/ám/ém* glagol *verjéti verjámem verjémi*. Sploh so premene obdelane preveč nestrokovno, tj. samo naštevalno, vsega 11 skupin. Variante *zajamen/zajmem* bi morale iti v svojo skupino. Tako bi namesto (povrh še nepreglednih) 11 skupin dobili naslednje:

1. *é/ám/ém* (*najamem*) *é/ánj* (*žanjem*)
2. *(j)é/m* (*primem*) *é/n(j)* (*zapnem, žnjem*)

Pri glagolih z *n* je čista posebnost *é/óln* (*kolnem*), kolikor ne štejemo sem še *mlesti molzem*, ki pri avtorju menda ni izpričan. S tem bi bila izkazana vzporednost med skupino z *m* in *n*. Pri jezičniškem razredu avtor loči celo 12 skupin premen (dvakrat navaja *la/olj*), manjka pa tudi deležnik na *-àl* (*klàl*) (115), kvantiteta (in nanjo vezana kvaliteta) (prim. *lé/elj*, pa oblike kot *mlèl, mlênje* – starinsko za *mletje, méljem, mélji*). Od 12 skupin imamo dejansko le 2: v prvi so glagoli na *lá* in *lé*, ki vsi v sedanjiku poznajo nepremetno obliko *or* oz. *el* (*plati poljem, mleti meljem*) glagol *prati perem* gre dejansko k *-a*-jevski vrsti (enak je *brati berem*), v drugi skupini pa so glagoli na *re*. Ti drugi so prikazani praktično zmeraj pomanjkljivo: ne ločijo se namreč *r* in *ør* (prim. *re/êr/r* za dejansko *dreti dèrl dèrem drèm*). Tudi tu bi bilo treba variantne podstave ločiti (npr. *derem/drem*). Zadrega se vidijo še v izpisu *re/rêr* za *zreti zrl zrenje zrem*. Pri *zrenje* si je treba sploh razlagati, da se uporablja pripona *-enje*, ki izvrže predhodni *é*. Tvorbeni model za ta razred bi bil naslednji:

	<i>êr</i>		<i>dêrem</i>	
	<i>r</i>		<i>drem</i>	
<i>ré</i>	<i>ər</i>	<i>dreti, tretí, mréti</i>		<i>drl, trl, mrl</i>
	<i>ar</i>		<i>tarem</i>	
	<i>ərj</i>		<i>mrjem</i>	

Glagolnik bi bilo treba izvajati posebej. Avtor navaja *mjenje*, ne pa *mletje* (ali je *mjenje* sploh živo?), *dretje* (ali ne obstaja *dretje*? /prim. *razdretje*/), samo *zrenje* (upravičeno), *žrenje* (*žrtje* je čisto navadno), ne navaja *odprtje*; navaja obe obliki pri *cvreti* in *potreti* (ali *potrenje* res obstaja?), manjka *vrenje*, pač pa sta navedena *umrtje* in *umítje* (kar se pač ne govori) /v SSKJ knjiž./.

Čim bolj proti koncu gre razpravljanje o glagolskih vrstah, tem nepreglednejše postaja, zlasti v »redkih serijah«. Napake so tudi pri glagolih na samoglasniški koren (116): velelnik na *-ej* nima samo kračine (*věj*), ampak tudi dolžino (*věj*), manjka informacija o kračini pri glagolih na *i* (*bil* proti *pil*) (116), tudi pri glagolih na *u* (prim. v SSKJ *čùl*). Ni posebno jasno, kaj gre h kateremu glagolu pri tipu *sluti* = *sloveti slujem* (VX) – *slovem//sluj* – *slovi* (116) nasproti *rjovéti* (pač pomotoma za *rjovéti*)//*rjôvem* – *rjovím*. Prav bi bilo *rjovéti rjovím* (117) imeti v znanem velikem razredu glagolov na *-eti/-im, rjovem* (poleg *rjujem*) pa imeti samo pri glagolih na *rjuti*.

Moram končati, čeprav bi bilo pripomb še precej, npr. tudi, da glagoli tipa *dobiti dobim dobljen* spadajo kar h glagolom na *-iti/-im* (tu avtor ni umojstril sin- oz. diahronnega problema) (118). (Mimogrede: zakaj ni omenjen *dobom* /v SSKJ *stil./*). Tu se tudi kaže, kako je izhajanje iz nedoločniških oblik lahko tudi nerodno (zlasti razpadejo na skupine t. i. atematski glagoli); omenimo npr. *spati* ali *stati* (116), ki sta glede na glagolske pripone čisto redna glagola, če pa ju imamo za posebnost, potem je posebnost tudi tip *vršeti* itd. Sploh bi bilo vse to bolje obravnavati pri velikih razredih kot posebnosti, torej npr. pri glagolih na *-e-ti -im* tudi glagol *hoteti (-e-ti -em), vedeti vem (-e-ti -m), umeti umem/umejem (-e-ti -em/-ejem)* – tako še *speti* in *prispeti* (118), *imeti imam (-e-ti -am)*, drugače se vse to porazgubi, še zlasti za slabši spomin. Glagol *znati znam* gre kar h glagolom na *-ati -am*, ne glede na zgodovino. Imenovati v sedanjiku in nedoločniku atematske glagole fundamentalne (118), je nepotrebno. Končno je pri pomožniku več napak v akcentiranju: *sém bil* (prav: *sem bíl*), *ne bi bil* in *nísem bil* (prav *ně bi bíl* in *nísem bíl*); *ně bi bíl* (namesto pravilnega *ně bi bíl*) sem že omenil (118).

6.7 Vidsko oblikoslovje (118–128) se imenuje posebno poglavje, zadnje v oblikoslovju kot II. delu Poskusa. Najprej so obdelani vidski pari dovršno – nedovršno, nato pa, veliko krajše, pari trajno – ponavljalno.

6.7.1 Uvodoma pisec našteva predpone za perfektivizacijo nedovršnikov (v glavnem v obsegu SS 1964, 207 in 300), in sicer najprej enojne (npr. *od-*), nato dvojne (npr. *preob-*). Pri deklariranih dvojnih predponah ne gre vedno za dvojnost, saj pri t. i. ločljivih predponah (npr. *preob-*) dejansko gre za to, da se prva predpona dodaja predponskemu glagolu (*zabiti – pozabiti*), neločljiva pa je taka že kot predlog (npr. *spod/izpod*). Torej bi iz tega sledilo, da se zmeraj dodaja samo po ena predpona in je nauk o dveh vrstah predpon odveč oz. celo zavajajoč. (Mimogrede: dvojna predpona *izpred-* v slovenščini ni izkazana; verjetno je avtor mislil na *spre-*. Zanimivo bi bilo rešiti vprašanje, ali imamo res predponske alomorfe *vz-/z-/s-* ali *iz-/z-/s-*, kot jih vzpostavlja avtor (119), in bi moral vzpostaviti še *raz-/z-/s-*. Ali pa bi imeli samostojne *vz-, iz-* in *raz-*, predpono *z-/s-* pa bi obogatili še s pomeni za *vz-, iz-* in *raz-*.

Gotovo pa je, da imamo dva z-: eden ima alomorf *s-* (*zleteti s strehe*), drugi pa *s* in *se-* (*zbrati se, sestati se*); avtor navaja samo drugega (obogatena še s *sn-*). Sicer se ne navajajo nobeni primeri.

6.7.2 Zelo podrobno so obdelane premene v podstavi in priponi pri tvorbi nedovršnikov iz dovršnikov. Preglednica ima navpično (za dovršnike) 5 mest, vodoravno (za nedovršnike) pa 6: navpične vrste so: 1. *-a-*, 2. *-ni-*, 3. *-i-*, 4. *-e/-a-*, 5. *-ø-* (avtor misli, da tudi soglasniška in samoglasniška), medtem ko navpični stolpci izkazujejo pripone: 1. *-a-*, 2. *-uje-*, 3. *-va-/ja-* (torej spet enkrat tudi *-ja-*), 4. *-éva/-áva-* (tu odkrita tudi *-éva-*), 5. *-ava-* (neupravičeno še enkrat) in 6. *-ová//-evá-*. Tabela je nekam nepregledna in tudi komentar k njej ni ravno eleganten.

Za premene v podstavi je namreč mogoče reči, da gredo nekako v smeri urnega kazalca, če si samoglasnike predstavljamo v trikotniškem sistemu: *poroditi – porajati, preplésti – preplétati, odcveteti – odcvítati* ipd. (po svoji poti še *premaknem – premikam* in /nenavadno/ *preñesem – preñášam*). – Tudi priponskih imperfektivizatorjev ni toliko, kot jih našteva avtor, namreč *-a-*, *-nja-*, *-va-/ja* (s tremi variantami), ampak sta dejansko dva, tj. *-a-* (z variantama *-va-/ja-*) in *-ová-* (z varianto *-evá-*): *-a-* se dodaja soglasniškemu (korenskemu) izglasju podstave, *-va-/ja-* pa samoglasniškemu. Od variant se načeloma dodaja *-va-*, primeri z *-ja-* pa so na listi (*popivati – napijati*). Kadar se ne uporablja *-a/-va-/ja-*, se uporablja pač *-ová/-evá*, dostikrat vzporedno s prvo. Tako bi dobili veliko preprostejšo podobo. Vsekakor nimamo dveh *-ava-*, kot navaja avtor: enega pri podstavnih glagolih na *-im* v sed., drugega pri glagolih na *-am/-em* (121). (V obeh primerih je imperfektivizator dejansko le *-va-*.) Pri tem je zanimivo, da glagoli, ki imajo imperfektivizator *-a-*, skoraj redoma doživljajo premeno podstave, le glagoli z *i* ali *u* v korenu načeloma ne. Premene v smeri urnega kazalca so pri avtorju izpričane z *o – a, a – i*. Protismerna *u – i* (*zasuti – zasipati*) se razumeta, če izhajamo iz *ø – i* (*ø* je za prazni polglasnik). Nekatero korensko premeno v preglednici niso zaznamovane, npr. *ø – i* (*odcvesti – odcvítati*), *o – a* (*zbošti – zbadati*) – ta zglede sicer je v preglednici), *ê – é* (*preplésti – preplétati*), *ê – a* (*prenesti – prenašati*), *ø – i* (*zatrem – zatiram* – v nedoločniku *re – ir*), in morda še kaj. Avtor tudi ni posvetil pozornosti naglasu: tako lahko rečemo, da je imperfektivizator *-a/-va-/ja-* prednaglašen (redki primeri so tipa *zalivála*). Izostal je tudi kuriozum, ki ga odkriva samo sedanjik, namreč /sedanjiški priponi/ *i – e* (*skočim – skačem*). Pripone *-nja-* seveda ni (*prekinjati*), sicer bi morali govoriti tudi o priponi *-lja-* (*oživljati*): tu gre za analogno premeno izglasja podstave.

6.7.3 Kjer so možni variantni nedovršniki, avtor ne rešuje vprašanja morebitne stilne zaznamovanosti, npr. *srečavati/srečevati*; literatura za to je na razpolago (R. Lenček, J. Toporišič).

6.7.4 Pri natančnem pregledu bi se našlo še to in ono. Zlasti pri glagolih z ničto pripono v nedoločniku (127) bi bila stvar enostavnejša, če bi izhajali iz sedanjiške podstave: tako bi namesto premene *ê/é + s/t* dobili le premeno *ê/é* (*pregñêtem/pregnétam*), *s* v nedoločniku in namenilniku pa dobim iz *t*. Enako enostavneje je *požanjem – požinjam* (sedaj pri avtorju *ê/i + ø/nj*), prav pa bi bilo *é/inj*). Zanimiva je spet premena *é/enj* nam. *en* (127), a se pri avtorju popolnoma izgubi med kopico netipičnega. Da so nedovršniki tu zares delani prav iz sedanjika, se vidi pri *odpreti – odpirati*: razumljivo je namreč *odpørem – odpiram*, iz *odpreti* bi bilo *odprevati* (prim. *premleti – premlevati*). Ponekod se je avtor utrudil in ni izpisoval samoglasniških premen v podstavi. Razlika med *odpeti* in *odpenjati* in *seči segati* spet kaže na vpliv sedanjiške osnove (sicer bi bilo *odpevati*).

6.8 Pri tvorbi ponavljalnik – trajnik avtor ne izpisuje samoglasniških premen v podstavi: *e/é, ê/o* (npr. *letéti/létati, nêsti/nosíti*). Seveda pa tu ne gre za glagolski vid v prâvem pomenu.

Na splošno pa te stvari v slovenščini še niso bile obravnavane tako obširno, zato gre piscu zasluga za ekstenzivnost, ne pa tudi za teoretično obvladanje, ki bi prineslo poenostavitve prikaza (sedaj imamo pri glagolih z nedoločniško pripono *-ø-* kar 20 skupin, med njimi dve sploh napačni, ker gresta primera *izbrati* in *postlati* med glagole z nedoločniško pripono *-a-*). Pisec tu nima obravnavanih glagolov brez vidskega para (razen mimogrede), niti ni povedano na splošno, kateri nesestavljeni glagoli so v slovenščini dovršni in kateri nedovršni: dovršni so na listi (le s priponskim obrazilom *-ni-* so načeloma dovršni, zato so na listi nedovršni), vsi drugi glagoli pa so nedovršni.

II

7 Tretji del knjige ima, kot rečeno, naslov statična skladnja (129 do 240) (v slovenskem slovničnem izročilu novejšje dobe: raba oblik). Konkretno je Vincenot v posameznih poglavjih obdelal naslednje kategorije: spol, število, sklon, določnost, stopnje primerjanja, vpraševanje, označevanje (designacija), svojina, zanikanje, istovetnost in podkrepitev (z nasprotji), količina, prostor, čas in trajanje, glagolski čas, vid, naklon, besede stavki (po naše: medmeti in nekateri členki).

Kaj prinaša ta ločitev splošnih kategorij besednih vrst od njihovih konkretnih oblik? – V glavnem dvojnost obravnave in odsotnost informacije o teh kategorijah tam, kjer se nujno rabijo, tj. v oblikoslovju (avtorjev II. del knjige). Tam se pri samostalnikih, npr., začena kar s sklanjatvijo, ni pa povedano, ne kaj je sklanjatev, ne kaj je samostalnik, ne kaj je sklon, niti koliko jih je itd. Mislim torej, da je slovenski način boljši, pravzaprav edino upravičen. Nekatero kategorije pa so res čisto skladienske, torej neoblikoslovne (npr. vpraševanje, zanikanje v obsegu, kot je pri V.).

Pa si sedaj oglejmo posamezna poglavja, kakor si sledijo v knjigi.

7.1 Spol (131–135). Po tradiciji V. navaja tri spole (m, ž, s) in še spol živo – neživo, ne zastavlja pa si vprašanja, katera besedna vrsta ima primarno to kategorijo (namreč samo samostalniške besede), medtem ko jo pridevniške poznajo samo po ujemanju, tudi opisna deležnika na *-l* in *-n/-t*. Kategorija živo/neživo avtorju ni podspol, kar bi bilo prav. Po našem bi moral pridodati še podspol človeško/nečloveško, in sicer že, če bi upošteval, kar sam uči o zaimkih *kdo – kaj*. Pri enakih končnicah v im. ed. avtor skuša določiti spol po rod. končnici: s končnico *-i* in *-e* bi potem bili ženskega spola (vendar vemo, da je sam. *dan* z rod. *dne* moškega spola, in tega spola so tudi sam. z rod. končnico *-e*, ko zaznamujejo moške osebe), s končnico *-ú* (iz zgoraj vzetih na *-e*) moškega, na *-a* pa moškega ali srednjega. Naivno je misliti, da so morda imena dreves v slovenščini ženskega spola ali orodja srednjega (132) – kar je res, je le to, da so priponska obrazila s končnico *-a* ženskega spola (izvzeta spet imena oseb m. spola, npr. *delovodja*), na soglasnik moškega ali ženskega spola (vendar se druge omejuje na majhno število pripon, npr. *-ost, -ad, -ezen* itd.), s končnico *-o/-e* pa srednjega (izjeme moškega in celo ženskega spola: *Marko, kino, finale, Sapfo* itd.).

Na svoj način zanimiva je lista raznospolnih homonimov (132), vsaj kar se tiče osnove. Teorije k temu pa ni nobene. (Namesto *lòv -í ž. lóv -í.*)

Zaimka *jaz* in *ti* sta avtorju samo m. spola, še v SS 1964 so katerega koli od treh, in to velja tudi zame (SSKJ pri *jaz* spola sploh ne navaja, primeri pa so menda samo za moški spol: torej *Jaz sem rekla*, v slovenščini ni mogoče reči!). Ta trospolskost je popolnoma v skladu z oblikami *mi me me* v množini in ustreznimi v dvojini. Mislim, da je *mé* tudi za srednji spol, ne le za ženskega, kot misli avtor (prim. pri samostalniku enako morfemsko nevtralizacija: *ženi = mesti*; imamo jo še pri števnih *tri* in *štiri*). Zanimivo bi si bilo zastaviti vprašanje o spolnosti končnice *-r* pri števnih tipa *pet*; kakor kažejo vzporedni ločilni števnik s svojim *-o/-e* (*petero/dvoje*), gre za srednji spol. Sicer pa tip *Pet/Petero ljudi je sedelo za mizo s sedelo* ne dokazuje srednjega spola, ker je odnosnica *ljudi*. Tu gre verjetno za spolsko nevtralizirano obliko, saj se spol pri teh števnikih tudi sicer ne pokaže. Avtor tudi ne opozarja na nevtralizirano spolsko končnico pri predikativno rabljenih besedah in sploh pri neimenovalniških osebkih oz. ob odsotnosti osebka sploh: *Deževalo je, Temno je bilo, Bilo je čas oditi, Pet ljudi je prišlo, Jurčku se je sanjalo* ipd. Čudna trditev je, da se v dvojini, in sicer samo pri 1. in 2. osebi, ne kaže več spol, navajajo pa se spolske oblike (npr. *delava/delave*). Seveda bi isto veljalo tudi za 3. os. sedanjika.

Pripisovati živost tudi pridevniku (134), je napačno (*dobrega očeta*). Tu se pridevnik kot prilastek s samostalnikom le ujema. Za ujemanje gre celo v primeru *Imeli so dobrega vojvodo* (V. ne navaja, saj večinoma tudi naše slovnice ne). Za konec pisec kategorijo naveznosti meša s kategorijo živosti (pri tem citira Orzechowsko, ne pa drugih, slovenskih virov). Na svoj način karakteristično je, da nikjer ni povedano, kaj samostalniku daje kategorijo živosti, namreč moškost /večje/ živali (vključno s človekom). Nič konkretnega ni povedano o tem, kako se kategorija živosti širi preko okvira moškega zoološkega. Prav tako ni opozorjeno na kategorijo živosti v mn. in dv., pri osebnih zaimkih (*nas, naju, njih*). Samo pri 3. os. se drži še stara *nje/nju*. Ne omenja se zanimiva raba moškega spola pri vikanju (*Kam ste šli, tovarišica*) nasproti na pol vikanju (*Kam ste šla, tovarišica*).

7.2 Število (136–138). K znanim trem številom avtor prišteva še kolektivnega (primer *drevje*), ki da je slovnično ednina, pomensko pa množina. S tega stališča bi bilo seveda še zlasti zanimivo obravnavati vpliv pomenske množinskosti na slovnično v primerih tipa *Gospoda se spogledajo* in *Moji deca so goli, bosí*. – Avtor pozna samomnožinske samostalnice in (po Toporišču) druží z dvema oblikama ločilnega števnik (*dvoje vile, dvoje vil*), česar SSKJ ne pozna več (neupravičeno). Samodvojskih *oba* in *dva* avtor ne navaja. Od t. i. samoedinskih imen V. navaja samo snovna, torej ne pozna pojmovnih in skupnih, v slovenščini z isto problematiko (prim. *dvoja lepota, dvoje železo, dvoje grmovje*); ne loči dveh množin prvotno neštevnih imen: kot snovnih, ko pomenijo vrste, in kot konverznih, ko so števna (npr. *vode*: 'vrste vod' – 'reke in potoki'). Tako mešano navaja *vode fleuves et rivières* in žita 'vrste žit'. Ničesar ne ve o zaznamovanosti množine nasproti ednini in dvojine nasproti množini. Ve za rabo množine namesto dvojine pri parnem (navaja človeške organe in tip *rokavice/čevlji*, ne pa tudi druge take primere, npr. *dva otroka*, ko sta edina, *vola* ipd.). Avtor misli, da se v teh primerih dvojina rabi »za insistiranje«, v resnici se za to rabita količinska *dva* ali *oba*. Primerov, ko se po pritegnitvi rabi namesto dvojine množina (*z dvemi, tremi ljudmi*), ne obravnava. Beseda je še o vljudnostni množini (verjetno vsaj za onikanje bolj primerno spoštljivostna). Tu, na napačnem mestu, je še opozorilo na moški spol pridevniške besede pri vikanju. Ni obravnavano na pol vikanje, tj. raba množinskega pomožnika in edninske pridevniške besede (*Kje ste bila*).

7.3 Sklon (139–149). Mislim, da zvalnik ni samo »star«, ampak se stilistično uporablja

tudi še drugače. S pravilom, da je pri (moški) sklanjatvi tožilnik enak imenovalniku (139), se dela sila kategoriji živosti. Glede razmerja predlogov do sklonov bi bilo za polno informacijo povedati le, da se z njimi zmeraj rabita mest. in or., tudi z njimi pa vsi drugi razen imenovalnika. Nič ni povedano o tem, da imajo sklone kot inherentno lastnost samo samostalniške besede, medtem ko pridevniške le prilagojevalno (kolikor se seveda ne posamostalijo).

Po tem kratkem uvodu avtor prehaja na rabo posameznih sklonov. Ločijo se samostalniška, pridevniška, prislovna in medmetna vloga.

Za imenovalnik avtor navaja osebek, povedkovo določilo in prilastek. Pri imenovalniku samo imenovalnega, ne tudi ujemalnega, pač pa še pristavnega (*Trubar; prvi slovenski pisatelj*). Manjka tudi povedkov prilastek.

Pri roditelju ima avtor pri samostalniški vlogi primere tipa *Poznam vašega prijatelja za roditelja*, verjetno po Orzechowski, kar pa seveda ni res, in nam čisto jasno kaže zlasti primer *našega delovodjo*. Seveda ta raba za roditelja ne spada na prvo mesto. Enako napačno je imeti za roditelja navezno obliko, saj je tudi to tožilnik (*Dajte mi črnega, namreč kruha*). Sledijo nikalni, delni in vezavni (v opombi še namenilniški), pač po Toporišiču. Prav bi bilo: vezavni, nikalni, delni ... Vsi razen prvega so pretvorbeni. Mislim, da imamo v primerih kot *prositi koga pomoči* dva tožilnika (141), ni prav (prim.: *prositi mamo pomoči*). Čudna je delitev prilastkovnih roditeljev: poleg znanih osebkovega in predmetnega imamo še relacijskega (pojasnjevalnega, svojilnega, izvora), ki pa so dejansko vsi ali predmetni ali osebkovi: *grmenje topov/vonj cvetic* = *topovi grmijo/cvetlice vonjajo* – *dviganje zastav / občutek veselja* = *dvigam zastave / občutim veselje*. Samo svojilni roditelj je samosvoj: *knjiga učencev* = *učenci imajo knjigo*. Zatem se pojavi še enkrat delni rod. (*kozarec vina*), kjer pa roditelj ni prilastek, saj se ne da pretvoriti v *vinski kozarec*, in isto je z množinskim roditeljem *koliko otrok*: v teh primerih seveda ni ne samostalnik ne splošni prislov. Tip *kozarec vina* je pretvorba tipa *vino*, in sicer za *en kozarec/za en kozarec vina* (med temi primeri je ... zapisan tudi *malo moka*), medtem ko je pri *koliko* (in *deset*) *otrok* odnosnica samostalnik, ne količinski izraz. Ne zdi se tudi nujno, v primerih kot *kozarec vode* zahtevati na desni le ednino: prim. *skleda žgancev, omizje gostov*. »Kvalifikativni« (označevalni) rod. *fant živih oči* in *mož dejanja* imata komaj kaj skupnega (prim. *fant, ki ima žive oči* ≠ *mož, ki udejani, kar reče*).

Pri prislovnih vlogah pač ne gre omenjati roditelja vezavnih pridevnikov (*sit življenja* = *nasititi se življenja*); tu gre za predmet; prav tako mislim, da ni mogoče reči, da je časovni roditelj odvisen od glagola (npr. *lepega dne* : *dogodki enega dne*). Ni omenjen »goli« rod. tipa *Janez pride avgusta*. O medmetnem roditelju tipa *hudiča* je mogoče dvomiti (čeprav ga navajani tudi sam: prim. *strelo vendar*). Pri predložnih rabah ni znano, zakaj z (ang. from) ne bi bil »simple« (143). Preglednica rod. rab (144) je glede na poprej obravnavano nepopolna (ne vemo, zakaj). Sploh manjkajo primeri za 2. predmet, za osebek, za nosilca poteka v enodelnih stavkih, za povedkov prilastek, ujemalni prilastek, za izpostavljeni stavčni člen, za pristavek.

Dajalnik je obdelan ustrezno (tu je omenjen tudi kot logični osebek). Nejasno je spet, zakaj naj bi bil etični dajalnik (imenovan tu efektivni) adverbialen; tu gre za nekako členkovno rabo. V primeru *Bilo mu je dolgčas*, zaimek *mu* pač ni 3. aktant, ampak nosilec stanja (logični osebek), v primeru *Kaj se ti je sanjalo* pa *ti* ni logični osebek, saj bi potem imeli dva osebka (*kaj* in *ti*). Pretvorba *Kaj si ti sanjal* kaže na odnos *To stvar poznam – Ta stvar mi je (po)znana*. *Mi* je v takih primerih predmet.

Tožilnik: Tu so podobne napake kot pri dajalniku. V primerih kot *Glava me boli je me* predmet, ne logični osebek, v *Uči se klavir pa se ni predmet*. Pohvaliti pa moramo, da se vsaj tu navaja povedkov prilastek v tožilniku. Ne vem, če je pravilno rečeno *Napravil se je bolnega* ali *Dela se nevednega/neveden*, saj imenovalniški prilastek kaže, da *se* pač ni predmet: *delati se* = 'pretvarjati se, da je'. Prav bi bilo *Napravil ga je bolnega* proti *In se je napravil bolan*, od koder je prišlo do prenosa tožilniške oblike iz zvez *Napravil ga je bolnega*; *Čutil se je bolnega* je namreč toliko kot *Čutil je, da je bolan*. *Pet čevljev merim* pač ni tožilnik, ampak v rodilnik pretvorjeni tožilnik (prim. *tri čevlje merim*). Zakaj naj bi pri *Pet čevljev merim* šlo za povedkovo določilo mere, v *Kopali so tri metre globoko* pa za adverbialno rabo, ni razvidno: oboje odgovarja na vprašanje *koliko*. Pri predložnih zvezah manjka *na*: *nor na gobe*. Tudi pri predložni rabi bi bilo treba gledati na stavčnočlensko vlogo. To je storjeno le deloma (zlasti načeloma ni eksponirana predmetna raba). Velja tudi za mestnik in orodnik. Pri or. manjka veznik *za*.

7.4 Določnost (150–155) je obravnavana pri navadnem pridevniku, pri zaimenskih besedah pa pri vseh treh imenskih vrstah, tj. pri samostalniški, pridevniški in prislovni. Avtor ugotavlja, da je določnost v grobem vzporedna francoski (določni ≠ nedoločni člen); pri tem opozarja na »narečno« *en – tá* (prav bi bilo *en – ta*). Tudi vse drugo je povzeto po stari slovenski slovnici. (Na enem mestu ima (po tiskovni pomoti?) za morfem določnosti *j* nam. i.) *Ves mu je po Tesnièrju prislov (151), npr. ves bel*.

Pri zaimkih mu je – prav tako po stari slovnici – vprašalnemu zaimku (v glavnem) enaki poljubnostni zaimek nedoločen, tisti z *ne-* pa določen. Pri oziralnih zaimkih so mu nedoločni naši oziralni poljubnostni, navadni oziralni pa določni. Gotovo je, da pri teh zaimkih ne gre za isto določnost, kot jo imamo pri pridevniku. Po Toporišiču (seveda brez citiranja) avtor povzema Musičevo spoznanje, da se tip *kdo* rabi v neindikativu (konkretno navaja pogojni, vprašalni, nikalni in vzklični stavek). V francoščini za to ni ustreznikov: *Če kaj veš ... ≠ Nekaj ve o tem ...* = *Si tu sais quelque chose = Il sais quelque chose là-dessus*. Tam, kjer razlika je, pri pridevniških zaimkih, gre za različen pomen. Na kateri način so v zvezi z določnostjo totalni in nikalni zaimki, ki se obravnavajo na koncu tega poglavja, ni razvidno. Na koncu naj pripomnimo, da kategorije določno – nedoločno avtor v slovenščini ne pozna pri samostalnikih, tj. tam, kjer je ta stvar pravzaprav edino doma, saj se na pridevniške besede le prenaša, kolikor seveda sami niso bodisi le ene ali druge vrste.

7.5 Presenetljivo obširno so obravnavane stopnje, in sicer pridevnika prislova in glagola (156–162). Najprej je na vrsti dvostopenjsko stopnjevanje (absolutno), nato trostopenjsko (relativno). Tip *prelep* 'zelo lep' se imenuje objektivni elativ, *premlad* 'preveč mlad' pa subjektivni. Tu dejansko ne gre za drugega kot za dva pomena predpone *pre-*. Kot ublaževalni elativ je obravnavana t. i. neprimerjalna absolutna raba primernika (*starejša dama*), seveda pa nam – če to sprejmemo – manjka še enaka raba presežnika (*delamo z najmodernejšimi stroji* = 'zelo modernimi').

Sledijo relativna stopnjevanja. Sam pojem primernika se pri tem razblini, saj avtor o njem govori ne le, ko gre za stopnjevanje navzgor ali navzdol, ampak pozna tudi primernik enakosti (*Janez je tako/enako bogat kakor/kot/ko Peter*). Tu očitno ne gre za primernik, ampak za primerjalne stavke. Poleg imenovanih treh primernikov se omenjajo še progresivni (morda: postopni), npr. *zmerom bolj bogat* ipd. Pri določenih primernika avtor navaja *lepši od X/kot X* (primerjalno dopolnilo), *za dva metra daljši* (merne razlike), *veliko starejši* (nenatančne razlike), *(še) toliko bolj drag* (relativne razlike) ter *čim – tem* s sinonimiko (soodnosne razlike).

– Nikjer nismo našli na začetku napovedane mešane rabe stopenj (v preglednici absolutni in relativni rabi sledi restriktivna (po naše omejevalna)).

7.6 Poglavlje vpraševanje (163–168) je obravnavano najprej kot totalno, nato kot delno (v tem okviru dvojno). To je samo drugačna terminologija od naše: odločevalna : dopolnjevalna vprašanja (prvo z *ali*, drugi za zaimki, ki se začenjajo s *k* ali *č*, t. i. *k/č*-vprašanja). Avtor vprašanje z opuščeni *ali* neupravičeno imenuje implicitno: kakor da besedni red in intonacija ne bi bila dovolj očitna. Pohvaliti velja na enem mestu zbrane vse vprašalne členke (po SS 1964, 288). Pri dopolnjevalnih vprašanjih so obravnavane vse vrste ustreznih zaimkov. Zanimivo je pripomniti, da se je *koliko* le našel med pridevniškimi besedami (166), v oblikoslovju je bil le med prislovi. Seveda pa nima smisla združevati zaimkov *kolik(šen)* in *koliko* pod isti naslov, namreč kvantitativnosti. Prvi je kakovostni velikosti /merni/, samo drugi res količinski. Pač pa v naših slovnicaх menda ni registriran vprašalni *koliker(en)/kolikero* (167).¹¹ Pri prislovnih vprašalnih zaimkih ni razmerje *kje/kam/kod* (167); po smislu uresničevanja je bolje *kam/kje/od kod + kod* (prim. SKJ 3): prvi prislov cilja, drugi mesta, tretji izhodišča in četrti poti ali porazmeščenosti. Pri prislovnih zaimkih manjka enoten razred, ki bi kazal krajevno, intenzivnostno in časovno mero (ne le zadnjo), pri V. trajanja (*kako dolgo*), frekvence (*kolikokrat*) in ponovitve (*kolikič*). Čisto pozabil je avtor na vprašalne zaimke vzroka, namena ipd. (npr. *kljub čemu*). Od vpraševanja manjka retorično in omahovalno. Besedni red in intonacija vprašalnih stavkov sta popolnoma prezrta. Sicer pa je v celoti odsotna vsa stavčna fonetika.

7.7 Označevanje (designacija) (169–172) razpravlja o slovničnih osebah in izrazih za kategorijo oddaljenosti (proximité – éloignement). Napaka je (po SS 1964) misliti, da 3. oseba zaznamuje tistega, o katerem govorimo (169): saj govorimo lahko tudi o sebi ali o sogovorniku. Prav: 3. oseba izraža neudeleženca pogovora (oz. dogajanje brez osebka). – Sicer se avtor pri obravnavi te problematike v veliki meri opira na Toporišiča (necitirano). Vendar: pri osebnih zaimkih manjkajo primeri za pogovorno rabo imenovalnika, za poudarjenost, za »neosebno«, tj. splošno rabo (*Vzamemo/Vzamete/Vzameš 1 kg moke, 2 jajci* ...). Pri kazalnih zaimkih ni obdelan tip *le-* + kaz. zaimek, morda bi bilo treba opozoriti še na *-s* (*letos, danes*), nemara v zvezah kot *danes – ta dan* (drugo samo deiktično). Sploh manjkajo kazalni prislovi. Prav tako niso zaznamovani fazni premiki in prazna okenca tipa *ta/tu/sem* proti *tisti/tja* proti *oni*. Podobno pri časovnih (*zdaj – tedaj/takrat – ondaj* (narečno)). – Z zadovoljstvom ugotavljamo, da se *isti* v skladnji ne poteguje več za kazalnost (kot v oblikoslovju). – *Oné* pač ni kazalni zaimek, ampak verjetno nedoločni: prim. *tisti oné* nasproti nemogočemu *ta óni* ipd., ker istovrstni zaimki niso družljivi.

7.8 Svojljnost (173–177) je obravnavana, ko se izraža pri samostalniški besedi z dajalnikom (*soncu brat, Bodi mi prijatelj*) – avtor jo imenuje samostalniška svojljnost – in ko se izraža bodisi z roditeljskim samostalnikom bodisi s svojljno pridevniško besedo (pridevniška svojljnost). Glede na pogostnost rabe bi bilo seveda pravo zaporedje naslednje: svojljni pridevnik, svoj. roditeljski in svoj. dajalnik. Da bi bil samostalniški svojljni dajalnik samo iz privzdignjenega stila, pač ne bo držalo (prim. *Otrokom je oče in mati*). V čem je pravzaprav razlika med *možu dekla* in *moževa dekla*, bi bilo treba še ugotoviti (isto pri zaimskem *sem mu/njegova dekla*). Svojljni dajalnik je samostalniški stavčni člen, svojljni pridevnik pa le prilastek (ali prislovno določilo). Pri svojljnem roditeljskem ne zadošča določitev, da se rabi

¹¹ /Pač: Breznik pozna *koliker*./

predvsem, če ima posedovalec določilo (*hiša mojega očeta ≠ dom kupca*). V slovenski slovnični literaturi je vendar že bilo povedano, da se goli svojilni roditelj rabi pri samostalniku v množini (*hiša sosedovih/sosedov*), pri posamostaljenih pridevniki (*dom Koseskega*) in morda še kje (vsaj na vasi se sliši tudi *ta njiva je sosed*). Opozoriti bi bilo treba še na splošno pogovorno rabo *Ta ruta je od matere*. Da goli roditelj, pravzaprav nepredložni, ni zmeraj dober, četudi ima ob sebi pridevnik, je tudi že bilo opozorjeno: *Hruške so naše matere* (prav: *so od naše matere*). – Pri zaimku *svoj* je navedeno bogato gradivo. Kakor že v oblikoslovju ne, avtor tudi tu ne vidi, da so svojilni roditelji tipa *njega/nje/njih* ipd., ko so levo od odnosnice, konverzni pridevniki (tako je nastal tudi *čigar*). Stilna drugačnost nasproti navadnim svojilnim zaimkom ni nakazana. – Od preostalih svojilnih zaimkov so obravnavani še oziralni, ne pa tudi nikalni, totalni itd.

7.9 Zanikanje (178–187) je obdelano precej netradicionalno. Kot običajno, kategorija sama ni razložena, ampak se takoj prehaja k tipom zanikanja (popolno, delno nikalna trditev) in – nekoherentno kot četrto – še nikalni zaimki. Sledi še 7 naslovov istega ranga: poudarjeno zanikanje (*prav noben*), večkratno (*iz nje ne bo nikoli nič*), vključno (*tudi/še sanjalo se mi ni*), ločno (*ne ti ne on*), protivno (*ne – ampak*), nadomestno (*nihče drug kakor ti*), mejno (*ne boste me več videli*), težko verjetno (*še videti ga ni hotel, kaj šele*) in nazadnje je ujemanje. Pri rabi nikalnih zaimkov ni posebnosti, avtor se v veliki meri naslanja na Toporišiča (npr. *noben – nikakršen, kateri – kakšen*). Ponekod je samostojen, pa rad zablodi: pri *nič* ne vidi, da je lahko tudi pridevniška beseda (*nič ljudi ni prišlo = niti trije ljudje niso prišli*), pri *kar* avtor sam navaja *nimam nič prijateljev*, kar je isto kot *nobenih prijateljev* (in *nobenih* je gotovo tudi zanj pridevniška beseda). Ne reče se o *sv. Nikoli*, ampak o *sv. nikoli, nikar* pa ni prislov, ampak členek (183), enako *prav* ali *sploh*. – Poimenovanja nikalnih vrst od števil 5 naprej so povzeta pač iz francoskega slovničnega izročila. Ali so upravičena, potrebna? Tako imenovano okrepljeno zanikanje gotovo ni zvezano s členki *prav/sploh/čisto*, saj se le-ti dajo rabiti tudi s totalnimi zaimki (npr. *prav vsak*) in tudi sicer (*prav ti*). Poudarjeno zanikanje bi bilo pač z *nikar*: *Nikar ne hodi*, in tudi inkluzivno. Večkratno zanikanje gotovo je značilnost slovanskih jezikov, vendar ga avtor (*Še sanjalo se mi ni = Niti sanjalo se mi ni*) ne razlaga. Pravilo bi se glasilo: če je kateri participant nikalen, je nikalen tudi povedek. – Ob tem se spomnimo, da tudi delno zanikanje avtorju ni jasno: zakaj bi namreč drugače *Nihče ni prišel* bilo delno zanikanje? Delno zanikanje bi bilo npr. *To se je zgodilo ne po moji volji*, za kar pa običajno rečemo *To se ni zgodilo po moji volji*. Prav v zvezi s tem bi za slovenščino kazalo opozoriti še na to, da v slovenščini raje zanikamo odvisnik kot glavni stavek: *Mislim, da ni tako* nasproti pogostemu zahodnoevropskemu *Ne mislim, da je tako*. Ločno zanikanje imam jaz za stopnjevalno (*ne ti ne on* je zame nekako *niti ti niti on*), ker se mi zdi zelo sorodno t. i. protivnemu (*ne samo – ampak tudi*), kar avtor v bistvu enači z zvezo, ki je res protivna (*ne – ampak*). Nadomestno zanikanje bi imenovali izvzemalno (*Nihče drug mu ne verjame kakor ti = Samo ti mu verjameš*), torej je vrsta protivnosti. Stopnjevalno zanikanje je tudi t. i. »težko verjetno« (*Tačas Amerike še niso poznali, kaj šele Avstralijo*).

Pri nikalnem skladju manjka t. i. roditeljski osebek ob zanikanem povedku glagola *biti* (vsaj nekaterih njegovih pomenov), tj. *Matere ni doma ≠ Mati je doma*. Za konec pripomnim še, da se nam poleg *Ni lahko živemu volku šteti zobe* zdi čisto mogoče rabiti tudi roditelj *zob*. – Pri zvezi *ne da bi* bi bilo zanimivo omeniti (slovnično za zbornost sicer prepovedano) *brez da bi*, kar je podobno francoskemu *Il est parti sans dire un mot*.

7.10 Istovetnost in okrepitev (ter nasprotje) (188–192) obravnava naše istostne in

drugostne zaimke; avtor navaja samo vrstne (v naši terminologiji), tj. *isti* – *drug*, ne pa tudi kakovostnih (*enak* – *drugačen*). Tako se rabi tudi še *isti* v pomenu *enak*. Namesto *Midva sva isti* let bi se lahko reklo še ... *sva enih let* (= enako stara). Primeri kot *drug drugemu* niso ponazorjeni (razen v enem primeru) z navadnejšim občevalnim tipom *eden drugemu*. Morda bi bilo tu mesto za obravnavo primerjanja (istost – različnost razne vrste).

Pod podnaslovom okrepite v / ub lažitev so v tem poglavju obdelani še intenzifikatorji, najprej členki (avtor jih besednovrstno na splošno ne imenuje, le pri *sploh* ima v opombi oznako prisl.), nato je obdelan še *sam* in *ves* (*ves* spet imenovan prislov); sledijo členki *le-* in *-le*, *-šen*, na koncu obširno *kar* in manj obširno *neki*. Zelo problematično poglavje.

Ustavimo se malo ob *sam*: *sam* pomeni 'jaz/ti/on, ne kdo drug'. Zveze kot *Sam ne vem, kaj hočem* si je treba razlagati z izpustom iz prvotne zveze *jaz sam* (prim. podobno z *očetom greva* na sprehod iz *midva* z *očetom*). Verjetno *sam* zamenjuje osebni zaimek tudi v zvezah kot *Ne laži sam sebi*. – Potem je tu *ves* kot prislov, čemur se upira oblikoslovje. Zveze kot *Janez je prišel ves lačen* si je treba razlagati s pretvorbo iz dveh stavkov: *Janez je prišel lačen* + *Lačen je bil ves*. Prim. še *Janez je prišel ves raztrgan* iz *Janez je prišel* + *Bil je ves raztrgan*, kar je iz *Vsa obleka je bila raztrgana*.

O /oblikoslovnih/ členkih je sicer nabrano lepo gradivo, razlag pa je prav malo: razlika med *le-ta* in *tale* pač ni le v zaporedju sestavin v prevodu: *le-ta* 'ce dernier/celui-ci', *tale* 'celui-ci/ce dernier'. Oblikoslovni členek *-šen* (pravzaprav pripona) ni ne ponazorjen ne razložen.

7.11 Kolikost (195–198): Tu je obdelana raba števnikov: vrstilni so omenjeni le v zvezi s besednim redom (češ da stojijo pred samostalnikom ali za njimi, medtem ko bi bili glavni števnik lahko samo pred njim), a avtor sam navaja »na strani trinajst« /s številko trinajst/. Zapostavljeni vrstilni števnik se da razumeti samo iz glavnega: *leta tisoč devetsto sedemnajst* torej še *sedemnajstega*. Razlike med *trinajst strani* in *stran trinajst* avtor ne razlaga. – Sledi obravnava ločilnih števnikov (kot se izraža) in skupnih prislovov, kar naj nam ponazorita zvezi *kolikeri ključi* – *kolikero/koliko ključev*. Večkrat sem že povedal, da prvo šteje vrste, drugo posamezno (komade). Vpraševati se s *kolikero* ni enako dobro (ali celo boljše) kot s *koliko*. Pri samostalniški rabi ločilnih števnikov (*Dvoje ti imam povedati*) avtor prepisuje iz Toporišiča, ne da bi citiral.

Preseneča misel, da bi bil *edini* totalni zaimek (194), saj se totalnost veže na morfema *vs-* in *ob-*: *edini* je »od vseh samo eden«. Pač pa je prav *vs* *trije*. Totalen bi bil nekako *ves* (*Ves se je predal delu*), toda to dejansko ni primerljivo z *oba/vsi sta/so delala/delali*. Povedali smo že, da imamo misel, da bi bili izrazi kot *mnogo* ob samostalniku prislovi, za zmotno: tudi ko se ne sklanjajo (tj. se sklanjajo z nič), so pridevniška beseda. Da se *sto* ne bi sklanjalo (195), ni res (*s stotimi ljudmi*), in celo *tisoč* se včasih (*s tisočimi ljudmi*). Tradicionalni slovenski slovničarski rigorizem je misliti, da *po tolikih ovirah* pomeni le 'po tako velikih ovirah' (prim. *po tolikih letih*).

7.12 Prostor (199–206). O odprtih problemih je bil že govor: namesto linearne razporeditve umestitev – cilj – smer/način in izhodišče je treba ločiti smerne (*kam, od kod*), umestitve in poti/razmeščenosti po prostoru. T. i. način (npr. *ritensko*) nima tu kaj početi. Ob primerih kot *Vrata se odpirajo navznoter* je vpraševanje s *kako* zamena za 'v katero smer'. Prostorska prislovnost se izraža samo s prislovi, tako imenovani prislovi predlogi (imenovani tudi prislovni prenosniki) in predlogi tega ne morejo. Primere kot *okrog hoditi* proti *hoditi okrog hiše* razlagamo lahko pač kot frazne izraze (glagolske) nasproti predložnim, enkrat gre *okrog* h glagolu, drugič k samostalniku. V drugem primeru tak predlog ni naglašen. Tak

primer bi bil še *čez in čez*, očitno dve različni besedi (pisati predlog *čez* z ostrivcem (202) je docela nedopustno.¹⁷ Prim. še *Jaz sem za : Jaz sem za prispevek*, kjer pa za ni prislov. *Skozi* je pravi predlog (prim. *skoz oblake*) nasproti nepravemu *vzdolž (vzdolž ograje)*: prvič izgovor [skoz], drugič [vzdojš]. Pri predlogih bi bilo primerno povedati, da na vprašanje *kam* stoji tožilnik (le pri *k* daj. in pri starinskem *do* rod.), na vprašanje *kje* pa pri *na, ob, po* in v mestnik (kratki predlogi), pri *med, nad, pod, pred* (in *za*) pa orodnik. Pri nepravih je na vprašanje *kje* rod. Pri predlogih bi bil avtor lahko sprevidel, da je *kod*, vrinjen med *kam* in *od kod*, na nepravem mestu: v resnici stoji v posebnem razmerju do *kje*, tako da dobimo nekako tole sliko (SKJ 3):

kam →   *kje*   — *od kod*
                   |
                   kod

Zveza *po vodi plava* ali *kod hodiš* pač ni odgovor na vprašanje *kje* (*kod* = *po čem*). Razpravljanje o razdalji v glavnem ponavlja že v oblikoslovju povedano. Opozoril bi, da za današnji občutek razlika med *tam* in *ondi* ni somerna med izrazoma *tisti* in *oni* (*ondi* je samo starinsko). Edino *ondod* se nanaša na *tisti* (in eventualno na *oni*). Četrto dimenzijo, izhodišče, je avtor tu pozabil, zato kot četrto sledi recipročnosti, ki pa nikakor ni istovrstna s prostorskostjo tipa *kje, kam, kod* (*vštric, vsaksebi, daleč*). To je način. Manjka razdalja, ki bi ustrezala čas. trajanju: *blizu – daleč* (morda še *blizu dalje daleč*).

Tako imenovani prislovi predlogi zbuja iste dvome, npr. *iti mimo – iti mimo hiše*. Da gre v prvih primerih za frazeološke glagole, se vidi tudi iz *biti poleg, iti blizu, mimo mahnti → prisostvovati, (pri)bližati se, zgrešiti*: oni izrazi so za obstavčno rabo (*bil sem poleg, ko si odhajal ≠ prisostvoval sem tvojemu odhodu*).

Čeprav avtor samo navaja primere, je vendar zaslužen za tolikšno gradivo.

7.13 Naslednje poglavje je o času in trajanju (206–215). Časi se delijo na objektivne (absolutne: vprašalnice *kdaj*, odgovor *sedaj* itd.), relativne (po naše: dobne): isto- in zadobnost, omejevalne (*za sedaj*), subjektivni pa so nejasni (npr. *že, zgodaj, ni časa za to*). Vse to naj bi bili hkrati »neprecizirani« časi. Pod nazivom »natančen« pa se podajajo izrazi za »leto« (*lani, letos, ob letu*), »dan«, »dele dneva«, »uro« – in na koncu je »datum«. – Tudi trajanje se deli na natančno in nenatančno (*davno, zmeraj – leta in leta, skozi tri leta*). (V decimalnem sistemu oznak so napake, v kazalu sicer odpravljene.) Poleg prislovov in prislovnih zvez so podani še ustrezni pridevniki ter predlogi. Med prislove se mešajo členki, npr. *še, že*.

Preglednice niso zmeraj jasne, npr. za subjektivni čas, kjer imamo štiristolpčno, ki pa v resnici sestoji iz 2 + 2 stolpca. Da nekaj ni v redu, dostikrat odkrijejo neizpolnjena okenca, *že in še* npr. nimata pridevnikov, vsi drugi prislovi subjektivnega časa pa jih imajo. Tudi če je v isti preglednici treba menjati rubrike, ne kaže najboljšje za enotnost obravnavanih primerov. Tako pri objektivnem absolutnem času avtor najprej loči vprašalne, označevalne in nedoločne prislove (in morebitne iz njih izpeljane pridevnike), nato pa se pri nedoločnih pojavi podrazdelitev časovni: nečasovni (kar da: časovni oz. nečasovni absolutni objektivni čas), zadrege pa so potem še pri časovnih, ki se delijo na določne (*déterminé*) in nedoločne, tako da pridemo do oznake 'določni oz. nedoločni čas nedoločni absolutni objektivni čas'. Namesto nedoločnih prislovov, ki so v enakopravnem razmerju z označevalnimi (= kazalnimi), bi bil moral razviti pač več skupin. Sam ločim: nedoločni (*nekdaj*), poljubnostni (*kdaj*), oziralni (*kadar*), ozir. poljubnostni (*kadar koli*), totalni (*vselej*), nikalni (*nikdar*), drugostni (*drugič*) itd. Od vseh teh ima V. le tip *nekdaj, kadarkoli* in *ob vsakem času*. Druge ima, kolikor jih

¹⁷ /Nekaj drugega je, ko gre za navezni tip *čezme*./

ima, pri ustreznih kategorijah, nikalne npr. pri zanikanju. Pa bi človek le rad videl vso časovnost na enem mestu. In še eno: ali se časovni izrazi res delijo na nevtralne, omejene in razširjene v tèm smislu, kot jih navaja avtor:

	<i>kdaj</i>	<i>ob kateri uri</i>	<i>v katerem času</i>
sed.	<i>zdaj</i>	<i>zdajci</i>	<i>dandanes</i>
pret.	<i>tedaj</i>	<i>tedajci</i>	<i>svoje čase</i>
prih.	<i>takoj</i>	<i>zdaj zdaj</i>	<i>kmalu</i>

Ali ni npr. *kdaj* 'v katerem času'? Manjkajo tudi primeri v povedih. Ali se res lahko *zdajci* rabi za izražanje sedanjosti: *zdajci pride* = *zdajci bo prišel*. Poleg tega se mi zdi, da tudi *takoj* ni tako jasen: saj ne rečemo samo *Takoj pridem/bom prišel*, ampak tudi *Takoj* (čez zelo malo časa) *je odšel*. Tudi tisti *-ci* komaj označuje omejenost, temveč bližino (kot *-le* v *tule*). Primeri kot *kmalu* spadajo v trajnost (prim. pomen 'čez malo časa' ali 'čez pet minut'). To velja za vso prihodnjiško skupino.

Tako bi se dalo veliko povedati tudi o do ločnosti, kjer avtor v prvem stolpcu navaja predloge, v drugem iz njih izpeljane pridevnike, v tretjem predloge in v četrtem veznike: *pred – prednji – pred – preden/predtem ko* (predlogi so mu translativi prve stopnje, vezniki druge). Tu je še vprašanje, ali so translativi izpeljani iz prislova, kot misli avtor (206), npr. predlog *med* iz prislova *medtem*, ali *po* iz *potem*, *za* iz *za sedaj*, celo *pred* ne iz *pred* (vsaj za današnji občutek). Po mojem mnenju sploh nimamo enobesednih prislovov tipa *medtem*, ampak le predložne prislovne zveze *med tem* (celo *potem* je še razdružljivo v *po tem*).

Če si sedaj pogledamo posamezne stolpce: pri pridevnikih manjka kateri primer, na primer *vmesni* k *medtem*, *istočasni* ob *hkratni*, *naslednji* ali *potlejšnji* k *potem* (*potlej* sploh pogrešamo). V stolpcu s predlogi je napačno postavljen tudi *dan na dan* (prim. *med vojno*), saj ima šele celotna zveza ta pomen (*na dan* pomeni 'vsak dan'). In pri t. i. veznikih (translativni 2): *medtem* ali *potem* sam ni veznik, »veznik« postane šele, če dobi časovni veznik za seboj, torej *medtem ko*, *potem ko*.

Pri subjektivnem času smer izpeljave ni nujno prislov > pridevnik: vsi izpridevniški prislovi so iz pridevnika, ne narobe. – Čisto na kratko naj se ustavimo še ob »uri«. V ta razdelek, tj. kjer se vprašujemo z *kdaj*, gotovo ne spadajo stvari kot *Ura je ena* (211), pač pa *ob treh*, *ob pol treh*.

7.14 Glagolski časi (216–220).

7.14.1 Kot absolutni časi so obdelani sedanjik, preteklik in prihodnjik, nato pa skladje časov in relativni časi: istodobnost, preddobnost in zadobnost. Časi so obdelani posebej za nedovršnike in posebej za dovršnike, čeprav je bilo v kritiki SS 1956 že povedano, da imajo oboji večino funkcij skupnih. Tako se v veliki meri samo podvajajo paragrafi, npr. za preteklost. Pri sedanjiku nedov. glagolov avtor nima primera za izražanje preteklosti. Pri sedanjiku iz nedovršnikov seveda ni inhoativni sedanjik v primeru *Pes zalaja* (to je preteklost ali brezčasnost), in prav tako ni sedanjost izražena v *Pokažem mu najbližji stol*. V kritiki stare slovnice je tudi že bilo povedano, da je »citatni« sedanjik možen tudi pri nedovršnikih. Avtor je torej mehanično prepisoval iz stare slovenske slovnice, ne da bi bil upošteval novejšo literaturo o tem. Naklonska vloga sedanjika je komaj nakazana. Pri pretekliku manjka npr. velevanje (*Prijel, dvignil, vrgel*), kar ni, kot sem mislil, že leksikalizirano (v avtobusu sem nekoč slišal: *Ustavil*). Naklonske funkcije so zelo osiromašene (le dve kategoriji) tudi pri prihodnjiku (SS 1976 na primer navaja 6 takih kategorij). Zdi se, da je avtorja nekdo prepričal,

da se v slovenščini predpreteklik ne rabi tudi absolutno (omenja ga zato samo pri dobnosti). – Kakor slovenski slovničarji na sploh tudi avtor praktično pozablja na ustrezne trpne oblike. Tudi časovni naklon ni primerno zajet (samo omenjen pri pretekliku).

7.14.2 Pri dobnosti istodobnost, kot je navada, avtor ponazarja v odvisniku za glagoli rekanja in z deležjem: *V mesto grede se je ustavil, Počasi lezejo v hrib sopeč.* Avtor napačno misli, da je deležje le oblika na *-e* (ta se dejansko rabi le kot prislov, kot deležje pa res na *-aje*), medtem ko mu je oblika na *-oč/-eč* deležnik, kar je seveda narobe. Pravi primer za deležje bi bil npr. *Sedeč pri mizi, si je deklica spleatala lase* (pretvorljivo v *Pri mizi sedeča deklica si je spleatala lase*). Preddobnosti avtor loči preteklo in prihodnjo (*Kakor je bil obljubil, tako je tudi storil, Ta rod ne bo prešel, dokler se vse to ne zgodi*), zadobnost pa ponazarja le v odvisniku za glagoli dicendi s prihodnjikom, pozabil pa je na sedanjik dovršnih glagolov (*Pravi, da pride jutri*). Povzemalna preglednica zadobnosti (220) je čisto nepotrebna. – Avtor ne pozna sedanjega in preteklega perfekta: *Mati je prišla* 'je tu', *Mati je bila že vstala* 'je bila že pokonci'. Vidim, da bi bil možen tudi prihodnji: *Mati bo tedaj že vstala* 'bo že pokonci'. (Perfekt bi po domače morda lahko imenovali dovršilnik.)

7.14.3 Na koncu še pripomnimo, da skladje časov slovenščini ni čisto neznan (218): Slabo je reči *Če bi imel, bi ti bil dal*. Enako *Če bi bil imel, bi ti dal* (namreč *dal* sedaj). Gotovo bi h glagolskim časom šla kakšna pripomba o rabi sedanjega in preteklega pogojnika.

7.15 Pri vidu (221–228) je najprej obdelano nasprotje dovršno – nedovršno, nato pa podkategorije tega (pri drugem gre dejansko za vrste glagolskega dejanja – Aktionsart), nato so (še enkrat) na vrsti menjave vida (perfektivizacija, imperfektivizacija), na koncu pa vid v glagolskih oblikah.

K prvemu bi bilo reči, da glagoli kot *smeti*, ne da ne poznajo vida, ampak da so brez dovršnega vidskega para. Zanimivo je, da nekateri preciozni stilisti glagolu *moči* ustvarjajo vidski par v dovršniku *zmoči*. Tvorbe iz takih glagolov (tudi *zmoči*) pomenijo nekaj drugega (npr. *Nisem ga primoral povedati*). Avtor se je nekam nesrečno omejil na skoraj samo naklonske glagole, sicer bi bil lahko navedel več nedovršnikov, ki so brez para. *Marati* (aimer) ne spada v to skupino.

Avtorjeva lista dovršnikov je precej popolna; manjkajo npr. *dobiti, posoditi, blagosloviti* (navedena *krstiti, okrevati* pa sta dvovidska), *dati, vzeti, sneti* (ker se ne zavedamo tvorjenosti), *deti* in pač še kateri. Pri vrstah glagolskih dejanj (223) se *vzljubiti* pač težko izravna s *poslati*, tudi *obležati* je težko vstopni (inchoativni) glagol: *obležal je* = 'je nadaljeval z ležanjem'. Kot rečeno, to niso različki vida. V kritiki SS 1956 sem že povedal, da se ponavljalni glagoli lahko rabijo tudi trajno (*kdor izprašuje* pač ni 'à qui demande').

Pri menjavah vida se ustavimo pri osmerokotni preglednici. Če jo razvijemo linearno, kar je neprimerno preglednejše, dobimo naslednjo sliko: *priletavati – prileteti – leteti – letati*. Avtor pa se v bistvu igračka, saj gre samo za dva pojava: 1. za vid (*prileteti – priletavati* oz. *leteti – prileteti* (kjer pa je še razlika v pomenu), 2. za vrste dejanj (*leteti – letati*).

Pri vezanosti glagolskih oblik na vid avtor (sicer z omejitvijo) deležnik na *-n/-t* veže na dovršne glagole (226), izjeme pa naj bi bile *kuhan, krit, pečen*, ki naj bi bili vsi trpni deležniki, se pa večinoma rabijo kot deležniki stanja. Pozabljeno je povedati, da je pomen sedanjosti pri sedanjkih vezan predvsem na nedovršnike, razlika med dovršniki in nedovršniki se uporablja tudi za izražanje dobnosti, ipd. Misel, da glagolnik ne ohrani nujno nedoločniškega (prav bi bilo: prvotnega) vida, ni z ničimer ponazorjena. Če si ogledamo primere kot *navdušiti – navdušenje*, vidimo, da je pri pomenu, ki bi se dal opisati s 'to, da se navdušiš' vid zmeraj

ohranjen; poleg tega pa se *navdušenje* pojmuje še kot 'to, da si navdušen', in v tem je torej nedovršen (kolikor o vidu tu sploh lahko govorimo). Enkrat gre za potek, drugič za stanje; v drugih primerih gre lahko za dejanje oz. za rezultat dejanja, npr. *žaganje* 'to, da se žaga' proti *žaganje* 'to, kar pri žaganju nastane' /oz. 'to kar je žagano'/.

7.16 Naklon (229–233) je mišljen kot glagolski, prinaša pa za nas novost: po tem nauku nimamo samo povednega, pogojnega in velelnega naklona (ali še želelnega po stari slovnici), ampak tudi nedoločniškega in namenilniškega. Vendar so modernemu jezikoslovju oblike z *naj* opisne, torej ne glagolske, in spadajo v skladijski naklon. Tu gre torej avtor nekritično za staro slovnico; ali je potem stavek *Pa naj bi bil delal* pretekli pogojni želelni naklon? Verjetno je nasprotnostna alternativa.

Pri povednih oblikah avtor opozarja na možnost zanikanja in vpraševanja, pri pogojnih na to pozablja, enako pri želelnih. Zanikati se da tudi velelnik, le vpraševati se ne da z njim. Spet so pozabljene trpne oblike. Pri pogojniku se je avtor v definiciji, da izraža umišljenost (229), naslonil na Toporišiča. Druga raba, da je izražanje možnega ali nestvarnega, tretja nesigurnosti in dvoma, četrta oniljenja. Prav bi bilo reči: v okviru umišljenega izraža možnost itd. Novega pri funkcijah pogojnika ni nič. Niso pa omenjeni pomeni za pripravljenost, poudarjeno zatrjevanje in zanikanje, pogojno resničnost, prav tako ni zabeležena protivna raba (*Enkrat zmagal, da bi takoj nato zgubil proti veliko slabšemu nasprotniku*). – Velelnik je obdelan samo glede na zanikanje. Manjka npr. pogojna raba: *Reci človeku, da je pameten in dober, pa ti bo verjel*. Razložena tudi ni raba zanikanega dovršnega velelnika (*Ne odpri mu vrat*), in to ob uvodnem stavku, da se trdilni velelnik veže z dovršnikom, nikalni pa z nedovršnikom. Prav bi se to glasilo: v trdilnih z enim in drugim, v nikalnih pa z dovršnim samo pod določenimi pogoji. – Pri t. i. želelniku je izpuščena 2. oseba (po stari slovnici), vendar je čisto možna: *Ali naj greš domov, me sprašuješ?*. Želelnost je v resnici samo en pomen velelnika (zlasti za 3. in 1. osebo): tu lahko navedemo avtorjev primer *Posvečeno bodi tvoje ime*. – Naklonsko rabo nedoločnika avtor povzema (necitirano) po Toporišiču (SKJ 3, 163). Čudna je njegova misel, da bi nedoločnik impliciral dovršnost, namenilnik pa nedovršnost: saj so vendar nesimetrični pojavi v jeziku zelo pogostni (233). V resnici je seveda tako, da se namenilnik rabi za glagoli premikanja, sicer nedoločnik: namenilnik načeloma pri nedovršnih glagolih (vendar v modernem času zmeraj bolj brez razlike tudi pri dovršnih), nedoločnik pa glede tega sploh nima omejitve. In kje so druge rabe nedoločnika?

7.17 Zadnje poglavje v statični skladnji so besede stavki (234–240). Obravnavajo se tu, kot smo že povedali, medmeti in eni členki. Glede na stavčno vlogo so te besede stavki popolne, in sicer samostojne (npr. *ajs*) in anaforične (npr. *da, ne*), ali pa nepopolne (npr. *mar*). Pomensko pa jih avtor deli na posnemovalne, izrazilne in miselne. Posnemovalne so človeški in živalski vzkliki ter naravni šumi (*hihi, mu, hušk*). Drži se torej precej SS 1964. Izrazilne so čustvene, velelne, vzpodbujalne (raznih vrst) in razumske (intelektive) – to so torej naši medmeti – miselne besede stavki pa so pritrjevalne in zanikovalne – to so slovenski členki.

Ali je taka delitev primerna? Medmeti so vendar bistveno drugačna množica besed kot členki; obema besednima vrstama je skupno samo to, da so pastavki. Delitev medmetov je sicer blizu moji (posnemovalni, razpoloženski, velelni).

Pri posnemovalnih avtor ob medmetih navaja še glagolnike in glagole, pri čemer pa ne loči pravih izmedmetnih tvorb (npr. *hihi – hihitanje – hihitati se*) (bolje bi bilo postaviti prej glagol kot glagolnik, saj je glagolnik izpeljan iz glagola).

8.1 V poglavju o glagolski valenci in aktantih¹¹ je avtor (v istem letu kot pisec te kritike) prenesel v slovensko slovnico to novo jezikoslovno gledanje. Drugega aktanta pozna V. le enega (Tesnière tvornega in trpnega stavka), tretji mu je (kot Tesnièreju) vedno le dajalniški. Ali so tudi predložni predmeti drugi aktant, avtor ne pove, prav tako ne, kaj je z istosklonskimi dvojnimi predmeti (*učiti deklico angleščino*) ali z rod. in tož. predmetom (*sram jo je greha*). Pri samostalniku bi bilo bolj prav, ko bi bil prvi aktant vršilec dejanja (nosilec stanja), v diatezi izražen enkrat kot osebek, drugič kot prislovno določilo vršilca. Misel, da so vsi prehodni glagoli vsaj dvovalentni, bi bilo treba uskladiti s tipom *zebe me*, kjer imamo *me* pač upravičeno za predmet (prim. *Mraz me trese*). Omenimo naj še, da je med daj. aktanti *nesti komu knjigo* in *zehati se komu* velika razlika (pri V. oba 3. aktant).

Sledi nekaka tipologija glagolov glede na število aktantov. Pri enovalentnih (enovezljivih) ima avtor tudi tip *Veliko mu je do tega, da pridete*, a tu sta dva aktanta (prim. *Veliko mu je do vašega prihoda*). Tip *Mraz je bilo*, je nevalenten (prim. *Zmrzovalo je*), *Mraza ni bilo* pa ni neosebno (prim. *Mraz je bil*). Napake so tudi pri dvovezljivih glagolih: primere kot *Kolca se mi* je treba obravnavati kot enovezljive (*se* je samo izraz neke procesualnosti), prim. *kolcam*. Primer *Zdi se mi* pa ni dvovezljiv v tem smislu, da bi bil *se* fiktivna valenca, ampak je valenca subjektna (*Ta stvar se mi zdi čudna*). Tak *se (si)* avtorju nagaja tudi pri trovezljivih glagolih (*Lasje se mi belijo*); prim. *Lasje mi postajajo beli* – torej dvovezljivost. Menjave aktantnosti so v slovenščini do Vincenoteve knjige bile bolj malo obdelana problematika (prim. SS 1964, 209: Menjava prehodnosti), nekaj je tega v Toporišičevem SKJ 3 (117–119), tudi pri vrstah glagolskega dejanja (115–117, npr. *sedam – sedem – sedim*). Pri trojici *beléti – belíti – belíti se* avtor zadnjemu članu pripisuje napačen pomen 'devenir blanc' (261). V resnici je 'sijati belo'.

8.2 Pri recesivih (aktantskih okrnjenicah) bi avtor moral ločiti primere tipa *Tod se gre na Triglav* od *Zeha se mi*: nevalentni *gre se* se da zamenjati z enovalentnim (*Tod hodimo na Triglav*), pri *zehati* pa enovalentnost ostane tudi v obliki *Zeham*. Ne gre za zameno aktantov v *Kar dobro živimo ≠ No, se že živi*. – Postavlja se vprašanje, ali to spada v skladnjo ali v oblikoslovje. V skladnjo vendar vsi ti glagoli že pridejo s temi lastnostmi.

8.3 Tudi glede načina (262–265) avtor sledi Tesnièreju, v veliki meri v skladu s slovensko tradicionalno slovnico od 30-ih let tega stoletja dalje, ko poleg tvornika loči še trpnik in srednjik (Tesnière pa ima še recipročni način). To pojmovanje je skrajno nesodobno: saj imamo pri t. i. srednjiku enaka aktanta (1. je vršilec dejanja, 2. cilj glagolskega delovanja), le da je 2. aktant pri srednjiku istoveten s prvim. Prav smešno je govoriti spet o trpnem preteklem deležniku na *-l* (*nabrekle žile*). Napačno je, da se trpnik s *se* rabi samo za 3. os. ed. (263); prim. *Knjige se tiskajo*.

8.4 Pri kategorijskih prenosih (268–273) so obravnavane zamene osebnih glagolskih oblik z namenilnikom, nedoločnikom, glagolnikom, deležnikom, prislovom oz. deležjem in medmetom. Mímogrede je omenjen še prehod samostalnika *Bog* v medmet, za drugo pa se bralec pošilja v besedotvorje.

8.4.1 Ni pravega razloga, imeti namenilnik ali nedoločnik za samostalnik. Samostalnik je res glagolnik, nedoločnik v enih primerih (navadno v (redkih) primerih tipa *Tam je bilo dobrega jesti in piti*, eventualno še v tipu *Lepo govoriti je lahko*), namenilnik nikoli. – Imeti namenilnik za predmet (*Mati je poklicala otroke jest*) je narobe, kakor jasno dokazuje pretvorba

¹¹ /V slovenskem izrazju vezljivost, delovalnik./

..., *da bi jedli*; tudi *k jedi* bi morali razlagati kot prislovno določilo namena. Podobno pri nedoločniku: pri *ni hotela slišati* nedoločnik ni predmet, ampak povedkovo določilo (prim. *ne slišim in nočem slišati*). – Pri glagolniku se besedna zveza *zbiranje učencev* da razumeti ne le kot 'učenci zbirajo' in 'učence zbirajo', ampak še kot 'učenci se zbirajo'. – Pri prenosu v deležnike in deležja se srečujemo s pojmovalnimi napakami, ki smo jih že obravnavali: neločevanje trpnosti od stanja, deležnika od deležja, deležja od deležijskega prislova itd.

8.4.2 Zanimivo bi bilo razpravljanje o prehodu glagolskih oblik (ne glagolov: 272) v medmete in medmetov v glagole, vendar je to tudi pri V. samo na ravni ugotavljanja. Nasproti tradicionalni slovnici V. (sicer necitirano) sprejema Toporišičevo uvrstitev tipa *ná* med medmete (v tradicionalni slovnici prislovi), vendar je tu še zmeraj vprašanje, ali imamo v *ná náte* sploh kak prehod v glagol; tu gre verjetno za okrnjene glagole. – Pri oblikoslovju predlogov bodi omenjeno neupravičeno razlikovanje *z/s* 'de' 'proti' *s/z* 'avec' (279), ko je bilo vendar jasno dokazano, da je nekdanje slovansko *sún* danes pri nas *z*, kakor je *otú* sedaj *od*. Načelne vrednosti bi bilo spoznanje, da se predlogi lahko nanašajo le na imensko frazo; zato je napačno reči, da stoji predlog pred pridevnikom (276) ali prislovom (275). Za primer si podrobneje oglejmo obravnavo predloga *od*: avtor navaja zaznamovanje 1. izvora, 2. pripadnosti, 3. izvora, vršilca/snovi. Nespretno loči *To inam od strica* (1. pomen) od *Zvedel sem to od strica* (3. pomen), čeprav je eno in drugo isto: *mi je dal stric/mi je povedal stric*. Raba predloga *od* za svojilnost je nakazana z zamenljivostjo z besedo *last* (vendar bi bilo potem prav tudi *To je od brata*, kjer navadno predpisujemo svojilni pridevnik). – Pri predlogu za naj omenimo izrecno omenjeno rabo v prislovnem določilu intervala (Toporišič: količine poti), česar sicer pri V. pri prislovnem določilu ni najti (*Za ped se ne umaknem*); za *domovino umreti* (281) pač ni namen, temveč 'v njeno korist' (*Delu/Za delo živeti*). Pozornost zbujata za namena (zamenjati dolarje za dinarje = dati dolarje, da bi dobili dinarje); ali nimamo tu dva predmeta? Predloga *ob* in *o* nista ločena (281).

Prva objava v SR 27 (1979), 266–291 + 487–488.

R. LENČKA OBLIKOSLOVJE V STRUKTURI IN ZGODOVINI SLOVENSKEGA JEZIKA*

Samostalniška beseda

Slovnice kategorije »besednih vrst«. Zakaj avtor besedne vrste stavi med narekovaje, ni jasno, saj o njih menda vendar ne gre dvomiti.

1 Spol (181–184). Avtor meni, da so slovenski zaimki spolsko »neizraženi« (181).¹¹ Ker se spol razodeva s pridevniško besedno vrsto (in z eno vrsto povedkovnikov), za mene ni dvoma, da je os. zaimek pri nas trospolski (prim. *jaz sam/sama/ samo = mi sami/me same*). Isto je z zaimki tipa *kdo – kaj*: prvi je m., drugi s. spola (*Kdo je bil – Kaj je bilo*), le da je tu treba ločiti podspol človeško (*kdo se nanaša na človeka /in človekoliko/, kaj na vse drugo*). Prav tako je tu avtor pozabil na podspol živost, omenja pa neživo spolskost pri osebnih glagolskih oblikah.

Pisanje o predvidljivosti spola iz imenovalniške končnice hira na nepopolnosti. Končnica za m. spol ednine naj bi bila le *-ø*, ne pa tudi *-o* in *-e* ter *-a* (Marko/kino/misale/sluga), da ne omenjamo še prevzetih *-es*, *-os* itd. (*Aristoteles, Tenedos ...*). Srednji spol pri samostalnikih ima tudi končnico *-ø* (tudi *tele, vime, oje*), ne le *-o/-e*. Po edninski imenovalniški končnici se spolsko loči le pridevniška beseda (in ena vrsta, pregibna, povedkovniške): *-ø/-i* je m., *-a* ž. in *-o(-e)* je srednjega spola, kolikor seveda ni ničto pregibna (kar poznajo tudi samostalniške besede). – Tu se je avtor nekako naslanjal na razpravo M. Ivičeve, seveda pa ni upošteval mojega odgovora nanjo. Ker je torej končnica *-ø* (ki se v drugih sklonih večinoma »premenjuje« z glasovnimi končnicami) moška ali ženska (pa tudi srednja), *-a* ženska ali moška, *-o/-e* moška ali srednja (ali celo ženska: *Klio*), se spolskost pri teh besedah dejansko izraža skladenjsko, tj. zapomnilo si, katere besede so ne glede na končnico moškega, ženskega ali srednjega spola (tiste m. spola s končnico *-a* dobim po načelu naravne moškosti), tj. tako kot pri ničto sklanjanjih, le da so te načeloma moškega spola, izvzete pa so od njih one, ki zaznamujejo naravni ženski spol. Spolsko jasne so le samostalniške izpridevniške sklanjatve (dežurni, Dolenjska, Tirolsko). – Kar se tiče spola prevzetih besed (183), velja preprosto pravilo: načeloma je vse moškega spola, izjeme so le samostalniki na nenaglašeni *-a* in tisti, ki označujejo žensko; srednjega spola so prevzete besede le iz slovanskih jezikov, če se pomensko in oblikovno naslanjajo na ustrezne domače korene in morfeme (*Kosovo, Skopje*). Spolsko nevtralizirano obliko imajo števniki tipa *pet/petero/nekaj*: nevtralizacijski morfem *im./tož.* je *-ø* ali *-o* (ta nevtralizacijska oblika nastopa verjetno tudi v zloženkah sploh: *dvobarven, peterobj, *petøstranski, *nekajødneven*), sicer pa je nevtralizacija dosežena pri pridevniških stopnjah z *-i*-jevskim osnovnim samoglasnikom (kot krepka z *-e*-jevskim sam.): mlad-*ih -im -imi -ima* proti *t-èj -t-èh -èm -èmi -éma*.

Avtor omenja nekaj spolsko različnih homonimov (*lov -a, lov -i*), ne pa tudi tipa *oko oči* (v narečjih podobno *tele – teliči*); neobravnava se uvrščanje tvorjenk tipa *tozd* v spolskost, in

* The Structure and History of the Slovene Language, 1982, 365 str.

¹¹ /To je stališče SSKJ, pa tudi *Pleteršnika*./

s tem v zvezi omahovanje v spolskosti pri SAZU – m. (SAZU-ja) ali ž. (pri SAZU), in še kaj (*butik* m proti *butika* ž), ter moč moškega spola (imperfektiva -o → imperfektivi -ov).

Omeniti bi tudi kazalo izbiro različnih priponskih obrazil glede na spol, npr.: M – brat-ov, star-ec, ded-ec/-ek, skop-uh; Ž: mam-in, star-ka, bab-ica, skop-ulja; S: dekl-e, tel-e, sonč-ec; ČLOV.: čig-av, čiga-r, brat-ov, mam-in; NEČLOV.: miz-ni. Pri tem je srednje nemoško/ nežensko, družbeno/spolno nedozorelo, kar ni zaničevalno, če je res tako, je pa, če ni (tisto fante, tisto Katre). Na kaj avtor misli s »samostalniki na -o ali -e, zaznamujoči moško ali žensko (npr. *fantè, deklè*), so oblikovno srednjega spola« (182), ni jasno: *fante* je tudi moškega, takih samostalnikov na -o pa sploh ni (če avtor ne misli na tip *sinko!*).

Nezaznamovanost moškega spola se lepo potrjuje pri ujemanju spolsko pregibnega povedkovnika: Oče, mama in dete (tj. m, ž, s) so šli, medtem ko je v dvojini to nevtralizirano: (Oče (m) in mama (ž)/dekle (s) sta šla, Krava (ž) in tele (s) sta se pasla proti Kravi/Teleti sta se pasli oz. Liska (ž) in Šara (ž) sta se pasli). Pravilo, da »moški samostalniki zaznamujejo oba spola« (182), bi zasluži ponazoritev: *Ančka* (ž) je *tehnik* (m) (bolj običajno: *tehničarka* (ž), še bolj običajno *učiteljica* (ž)) – *gospa* (ž) *profesor* (m) (poleg običajnega *profesorica*) in *profesor* (ž) *Boršnikova*, ne pa *profesor* (ž) *Boršnik* (pri drugem gre za sprevrženje v spolu). O tem gl. SR 1980, N. Mečkovska¹⁹, J. Toporišič, ravno tam, 1981.²⁰ Nevtralizacijska spolskost je verjetno v Deževalo je, Pet ljudi je sedelo, Pet ljudi je bilo pohojeno.

Pri kategoriji živosti (184) – po naše je to podspol – avtor meni, da je slovnično nezaznamovano živo. To ne bo držalo. Kategorija živosti se nalikovalno razširja z oznak za človeka/žival (in človekoliko bitje) na samo po sebi neživo predmetnost: *Vipavec -vca* (prebivalec) → *vipavec -vca* (vino) itd. V okviru dane pomenske kategorije se nato včasih skuša razširiti na vse osebkke te kategorije, npr. pri avtomobilih: *imeti* forda, daimler-benza in nato fiata, folksvagna, mercedesa, oma itd. Podobno pri kartah: *imeti* kralja, poba, asa in nato pika, herca (neknj.), krajca (neknj.), aduta. Tudi pri denarnih enotah: *imeti* jurja, kovača, nato pa še tisočaka, stotaka; ali pri gobah: *najti* jurčka, in nato še gobana. Otroško oživljanje je *prinesiti* stolčka, časopisa. Poseben problem je živost pri srednjem spolu *videti* lepega dekleta/lepo dekle, *povreči* lepega teleta/lepo tele.

Navezovalna kategorija, ki jo po nastanku nekateri vežejo na živost, bi tudi morala biti nekje omenjena: Boste pili črnega (namreč *vino*), Imate raje belega (namreč *kruh*).

2 Števílo (185–186) ni ne vem kako obdelano. Glede zaznamovanosti števil avtor meni, da je dvojina zaznamovana nasproti ednini in množini. V resnici je tako, da je množina zaznamovana nasproti ednini (*Klobuk* dol, *vsi!*, tj. *vsak svojega*, kar se da povedati tudi s *Klobuke* dol!), dvojina pa je zaznamovana nasproti množini (Sosedovi *fantje* so pridni – Noge me *bolijo*, in sicer tudi, ko imajo sosedovi samo dva fanta, mi pa seveda tudi le po dve nogi). Poleg (samo)edninskih samostalnikov imamo tudi (samo)dvojinske samostalniške in pridevniške besede (*oba, dva*), t. i. samoedninski pa so le navidezno taki, saj jih vendar lahko postavimo tudi v množino (in sicer snovna, pojmovna in skupna imena), le da tedaj pomenijo vrste, ker se sicer pri števnih samostalnikih izraža z ločilnimi števnikami ob samostalniku v množini (*dvoji delavci*). Samoedninski so tu v bistvu neštevni, samomnožinski (*dvoje ribe, dvoje češnje*) pa so števniki (*dvoje jasli, četrta vrata* = *2 jasli, *4 vrata). To sploh kaže povezovati s števnikami.

¹⁹ /Samostalniški spol v slovenskem in vzhodnih slovanskih jezikih, 199–218./

²⁰ /K teoriji spola v slovenskem knjižnem jeziku, str. 79–94./

Ločilni števniki poznajo pri števnem samo »množinsko« ujemanje: dvoji otroci, ene jasli, dvojna vrata/dvoje otrok/jasli/vrat, rod. dvojih/dvoje otrok/jasli/vrat, ne »navadno v množini« (185). Pač pa imajo redka skupna imena (*gospoda*, narečno *deca*) lahko povedkovniško množinsko ujemanje (*Gospoda se spogledajo*, *Deca so mi goli*, *bosi* proti edninskemu prilastku naša gospoda /na Mostecu vendar naši decal). Kar pisec govori v anaforičnosti dvojine, ne drži, saj lahko začnem sporočilo kar s *Fanta sta* prišla (ali *Ena/Neka fanta sta* prišla, tj. brez *dva*). Primerjaj tudi *vesela svata* ipd., *veseli prijateljici*. Tudi tisto o oživiljanju dvojine na začetku 19. stol. na podlagi 16. stol. ne drži: na Mostecu, v narečju, se normalno govori pri m. spolu: *Midva sma delala*, pač pa žensko *Medve smo delale* (v Ljubljani *Medve sva delale*). Dvojina je bila oslabiljeno prikazana le v starih slovenskih slovnica, ne pa tako zastopana tudi v govoru.

Na drugem mestu sem zapisal, da moramo ločiti število (ed., dv., mn.) in številskost samostalniških in pridevniških besed: enoštevilski sam. so npr. množinski samostalniki, števniki, zaimki tipa *kdo – kaj*, vse drugo je troštevilsko¹¹, tudi če je ničto: *ena mami, dve mami, tri mami, pet mami*; enoštevilski je tudi tip povedkovnika: *Kazno* je bilo (proti *Ti* si pa *ena rit*/*Vi* ste pa *ene riti*).

3 O sklonih se da bistveno hitro povedati. Sam imam zvalnik za medmet, in sicer tudi tam, kjer ga glasovno ločijo od imenovalnika – kakor ga mi morda lahko tonemsko¹². To bi bili sprevržni medmeti iz samostalnika. V prvem naletu (186) avtor izpušča dajalnik. Sicer je avtorju imenovalnik »imenovalen«, tož. in daj. smerna, rod. in mest. omejevalna, obrobni pa or., daj., mest. (187). – Kaj naj rečemo k tej klasifikaciji sklonov, na Jakobsona in M. Ivić (?) temelječemu teoremu? Naše mnenje je, da tož., rod. in daj. označujejo cilj dejanja (*nesti torbo, bati se dela, dati ubogemu*), mest. je res okoliščinski in or. to, kar sam pove (ta dva zadnja, predložna, pa sta tudi predmetna; ta predmetnost se ohranja (razen tožilniške) tudi pri posamostaljanju). Vsi skloni so lahko tudi ujemalni, imenovalnik še imenovalni ipd., šele nato pa je rod. omejevalen ali količinski (*dati kruha, pet kruhov, vznožje gore ...*), v tem smislu morda tudi svojilni (*vrnitev Artamonovih*), dajalnik namembni (*pomoč bratu, spomenik žrtvam*). Sicer ne vem, kam pridemo. – Tisto o homonimnosti sklonov (po avtorju sinkretizem) je treba primerno omejiti. Im. in or. mn. samostalnikov m. spola nista tudi tonemsko zmeraj nevtralizirana, prim. *ráki – râki, kónji – kônji*; enako je pogosto za predl. daj. in mest. ed.: *ráku – râku*; prim. še *rokô – rokô* in za 2. ž. sklanjatev *očí – očí*, da ne govorim o *gospodje – gospodi, možje – možmi*.

Že tu omenimo, da je avtorjeva razmestitev sklonov takale: im., tož., rod., mest., daj., or. (196), prve tri z dejansko naslonitvijo na Toporišiča (*Zakaj ne po slovensko*)¹³, po lastnem premisleku pa je dal dajalnik med oba predložna sklona. S tem je brez potrebe porušil načelo, da se za imenovalnikom najprej zvrstijo (tudi) nepredložni skloni, nato pa oba (samo)predložna. To ni dobro. Mest. je npr. tipični metatonijski sklon (*D brátu – M brátu*),

¹¹ /Posebnost je *človek*, ki ima dvojino in ednino (drugo v rod. in mest. seveda v množinski obliki), množina pa je nadomestna: *ljudje*. Pri osebnih zaimkih za 1. in 2. osebo imamo dvoštevilskost množine in ednine nasproti enoštevilski ednine./

¹² /Prim. SSKJ I, 1970, LJ, § 203: »Cirkumflektirane so tudi besede v zvalniški vlogi.«/

¹³ /Slovene by Direct Method, Ljubljana 1969, 272 str. + 6 gramofonskih plošč. – 2. izdaja: Slovene by Synthetic Method, FF Ljubljana, 1992, 272 str. + 4 kasete. – 3. izdaja: Lo sloveno con il metodo sintetico, Trieste 1982, 306 str. + 4 diskete./

mest. in or. sta povezana npr. s tem, da imata skupno smernost v tož. (*sem na gradu = sem za gradom ≠ grem na/za grad*). Dajalnik je prav ravno na 4. mestu: *iti k sosedu in biti pri sosedu*.

Kateri samostalniki (in pridevniki) so sklonljivi (po naše: glasovno – ničto sklonljivi) in kateri ne, se da bolj natančno povedati. Zakaj se ne bi sklanjala *Artemis*? Ali npr. *foto ali bikini*? *Rad* ni pridevnik, *všec* ne prislov – oba sta povedkovnika (188). In še marsikaj.

Pridevniška beseda

4 Ob določnosti (189) bi bilo poleg natančnejše določitve vrstnih pridevnikov dostaviti npr. še opombo o pridevniških zaimkih, ki imajo to kategorijo izredno priostreno (tip *kateri – kakšen*), čeprav nekateri določni izgubljajo *-i* (*vsak, drug, nek(i)* in *kater(i)* – zadnja dva pogovorno), ker so že sicer izrazito nasprotni kakovostnim (*vsakršen, ne kak(šen), kakšen*). Taka nadomestnost osnov je redko dana tudi pri pridevniku (*majhen – mali*) in je v im. obliki m. spola izražena tudi v mestu naglasa (*velika – vélika, bôgat – bogáti*). Ne bi škodilo omeniti še splošnojudski tip *ta stari*, tudi slovničarsko v evidenci že skoraj 200 let. Končno je tu še novodobna misel o implicitni določnosti samostalnikov: *Fanta* sta prišla – *Ena fanta* sta prišla. (O tem je bilo pri nas že pisano.) Poseben problem je tip *lep – lepši*; v *lepši* sta določnost in nedoločnost nevtralizirani.

5 Pri stopnjevanju (pridevniških) besed (189–190) bi poleg opozorila na trostopenskost (kjer pa so vse tri stopnje slovnično nezaznamovane, kakor je npr. tudi manjšalnica nasproti podstavni besedi: *mizica – miza*) kazalo omeniti še elativno stopnjevanje (privzdigovanje), torej poleg *dober – boljši – najboljši* še *dober – predober*, zadnje v pomenu 'zelo dober'. Važna je tudi razlika med absolutno in relativno rabo stopenj: Srečal sem *starejšo* ('priletno') žensko, Delamo z *najmodernejšimi* ('nadvse modernimi') stroji. Od privzdignjene stopnje je treba ločiti tip *predóber* s pomenom 'preveč dober' (Tomšič), opozoriti pa bi veljalo še na besedotvorno priponsko »stopnjevanje« (sivkast) in (po Stankiewiczzu) morda še na »stopnjevanje« pri sam. besedah (sestra – sestrica – sestričica, baba – babura), pa tudi še na stopnjevanje z nekončnimi priponami pri glagolu in pridevniku (*stopati stopicati, droben – drobčen – drobčkan*). – Zanimivo teoretično vprašanje je tudi nestopnjevalnost pridevnikov, ki že priponsko označujejo stopnjo (bolhav 'ki ima dosti bolh/ki ima bolhe', grenkljat /kjer bi pa šlo tudi grenkljatejši, če bi stopnjo že bilo treba izraziti/.

Prislov

Za prislove ni dovolj reči, da se jih »stopnjuje določeno število« (190). Najboljša teorija za »stopnjevanje« prislovov je, če rečemo, da se jim stopnjujejo (tj. da imajo tudi stopnjevane oblike) le pridevniške podstave, torej jih delamo iz stopenjskih oblik: iz *lep* dobimo *lepo*, iz *lepši* *lepše*, iz *najlepši* *najlepše*, iz *prelep* *prelepo*. V tem smislu je treba razlagati tudi samostalnike: iz *majhen* dobimo *majhnost*, iz *manjši* pa *manjšost* (zaradi »stopnjevanja« samostalnikov se razburjata pri nas javno Pavšič in Javoršek). Med nadomestne stopenjske

oblike spadajo še *veliko* – *več* prim. *velik* – *večji*), *daleč* je iz nekdanjega *dalek-. Poleg oblike *više* imamo normirano tudi obliko *višje*⁴¹.

Glagol

6 Glagolski vid je obdelan dokaj na hitro (190) kot nasprotje med omejenim glagolskim dogajanjem in takim, ki o tej značilnosti nič ne pove. Poleg izraza »limited« za oznako dovršnosti se rabi še »terminated«.

Ne vem, če ima res »večina slovenskih glagolov dve oblikovni podobi« za to. Če sprejmemo novejšo teorijo, da predponski glagoli pomenijo tudi nevidski pomenski premik, potem so vsi prvotno nedovršni glagoli brez nasprotnega vidskega para (*delati, govoriti, kmetovati, sedeti, nesti* ...). Vidski par imajo potemtakem samo redki nepredponski dovršniki (našteti npr. v SS 1976, kakor *skočiti* – *skakati*) ter predponski dovršniki (*prinesti* – *prinašati*), ne pa npr. tip *pokniti*, tj. z medpono *-ni-* napravljeni rahlostni. (Vsekakor bi avtor tu moral opozoriti še na vrste glagolskega dejanja /Aktionsart/, ki jih nekatero jezikoslovno izročilo meša z vidskostjo, npr. trajno – ponavljalno, začetno – končno – trenutno.)

Glede pogostnosti vidske parnosti se torej ločijo tiste začetnične skupine v slovarju, ki imajo tudi predpone, in tiste, ki jih nimajo, npr. pri začetnicah *d* in *b* (pogl. bo... in do...). **B:** *bobljati, bobnati, bobneti, bobotati, bočiti (se), bodckati, bodriti, bogateti, bogatiti, bogmati se, bohotati, bohoteti, bohotiti se, bojevati (se), bokati, boksati, bolehati, boleti, bolovati, bolščati, bom* (izpis s 17,5 str. za nedov.) proti *boksniti* (dov.) in *bogati, bojkotirati, bombardirati, bonitirati* (dov. in nedov.). **D:** *dobaviti* – *dobavljati, dobiti* – *dobivati, docvesti* – *docvetati/docvitati, dočakati* – *dočakovati, doiti* – *dohajati, dodati* – *dodajati, dodelati* – *dodelavati/dodelovati, dodeliti* – *dodeljevati, dodeti* – *dodevati, dogoditi se* – *dogajati se, dognati* – *doganjati, dognojiti* – *dognojevati, dogoditi se* – *dogajati se, dogoreti* – *dogorevati, dogotoviti* – *dogotavljati, dogovoriti se* – *dogovarjati se, dograditi* – *dograjevati/dograjati* dov. – nedov., proti *dobojevati, dobrati, dočutiti, dodejati, dogledati, dogoniti, dogospodariti, dogospodovati, dogovoriti, dogrebsti, docurniti* samo dov., *dobreti, dobrikati se, dobriti, docirati* samo nedov., *dogmatizirati* nedov.-dov. (Pri D je izpisano le 14 str.) Medtem ko je pri B na 17,5 straneh 23 nedov. glagolov brez dov. para, 6 dvovidskih in 1 iznedovršniški priponski (*boksniti*), imamo pri D že na 14. straneh od nepredponskih nedovršne vse 4, nedov./dov. na *-irati* 1, od predponskih pa 18 z vidskimi pari (od tega 3-krat z nedov. dvojnico, npr. *dodelavati/dodelovati*) in 10 brez nedov. para, a še pri teh bi se dal kateri nedovršnik napraviti (npr. *dogledovati, doganjati, dogovarjati, dogrebat*).

7 Način (191) je obdelan zelo kratko, v glavnem pravilno. Vendar so neprehodni glagoli tudi brezdelovalniški, npr. *deževati* (avtor tu sicer govori presplošno le o udeležencih, čeprav misli na delovalnike). Nekateri glagoli prehodnost vendarle tudi morfemsko izražajo (prim. *siviti* – *siveti, hoditi* – *hoditi* za 'dvoriti' D /= *dvoriti* komu/. Tu se tudi kaže slabost napačnega poimenovanja del. na *-n/-t*: ti deležniki so trpni le pri prehodnih glagolih, sicer pa izražajo stanje po izvršitvi dejanja (*tepen* – *seseden*).

⁴¹ /V SS 1964, 273 res samo *višje, trje, tiše, teže, ože, niže*, v SSKJ *višje*, pač *trše, tišje, težje*, pač *ožje, nižje*./

Potrpeva seveda samo en tip »tož.« glagolov. Ne npr. tip *boli me glava, vsak pozna to zadevo, srečava se, učim deklico angleščino – bolan sem v glavo, ta zadéva je vsakomur znana; mesto* je obdano z *zidovi*, zaskrbljen sem za *zdravje*. – O pravi trpnosti je bilo pri nas že zdavnaj pisano inovacijsko (npr. v Scando-Slavici)⁵¹, pa bi na to kazalo tudi opozoriti. (Prim. tudi SS 1976 oz. 1984, 298–299, kjer se jasno ločijo deležniki na *-l* oz. *-n/-t* kot opisni in kot stanja.)

8 Oseba (191) je obdelana preskopo. Poleg opozorila na neosebno 3. osebo (po naše neosebkovo) srednjega spola ednine (*Deževalo je ≠ Dekle je šlo*) bi kazalo opozoriti še na tip *Pet nas je šlo, Nikogar/Tebe ni bilo*, na osebne zaimke ter na osebo samostalniških besed (*Drevo se je posušilo*).

9 Pri času (191–193) se nekako odpisuje predpreteklik, ko mu je samo »relativenc« (191). Saj predpreteklik vendar izraža tudi davno preteklost (pa preteklo stanje). – Ko pravimo, da se časovnost oblikoslovno izraža le v sedanjiku, pozabljamo na prihodnjik pomožnika (*bom*). – Pri »efektivnem sedanjiku« dovršnikov bi vsekakor morali navesti Škrabca, če že, ne pa (le) Galtona 1976, 1979, ki je o tem pisal skoraj 100 let za Škrabcem. – V formuli *Povem ti, da nima prav* ni nobene naklonskosti (192). Naklonskost (Kdo nam *odvali* kamen?) je avtor pri sedanjiku v glavnem prezrl, prav tako brezčasnost. – Tudi za prihodnjik z *bom* bi bilo treba navajati Škrabca, saj se je takrat izkazal tako neskončno dobrega poznavalca vsega slovanskega, povezanega s tem vprašanjem. – Neobravnavana je ostala časovnost pri pogojniku, prislovu; dobnost, kakor jo izražajo npr. deležniki, deležja, namenilnik, pa je obdelana posebej, kar je verjetno prav. Časovnost je zanimiva nemara tudi pri velelniku: *Pojdi zdaj/jutri* (ne pa *včeraj*: tedaj bi pomenila pogojnost), *Pojdi zmeraj* (kolikor ne *Hodi zmeraj*) ali *sploh*.

10 Naklona (193) se najprej ločita le dva (povedni in možnostni), velelnik je obravnavan kot stoječ »zunaj nasprotja možnostno – povedno«, omejen tudi po osebi: avtor ne omenja edninskega tipa za 1. os. (*Jaz se muči in garaj*, ti boš pa zapravljal), za 3. os. pa ne omenja dvojine in množine. Tip *naj delam, delaj, naj dela* imenuje »ne neodvisno slovnično kategorijo«, kar koli mu že to pomeni. Po našem gre tu za skladijski naklon: prim. *Naj dela = Želim/Dovolim, da dela/Lahko dela/Sme delati*. Že zdavnaj sem opozoril, da se *naj* uporablja tudi v pogojniku (*naj bi /bil/ delal*, pa prim. še *Naj bo po tvojem, naj pride*, ne pa **naj bo prišel*). To je skladijska naklonska oblika za želelnost. Ta se izraža sicer z velelnikom: *Jaz delaj in garaj*, ti... za 'naj delam in garam' ali 'naj bi delal in garal'; prim. še *Pridi* k nam tvoje kraljestvo 'naj pride', Oče je rekel, *da pridi* 'da naj prideš'. Cel vzorec z *naj* imajo vsi sedanjiki: *naj dela-m, -š, -o; -mo, -te, -jo; -va, -ta, -ta*, ne pa, kot hoče avtor: *naj delam, delaj, naj dela*.

11 Na koncu je omenjena še dobnost (imenovana taksis). Ta naj bi se nanašala samo na preteklost, kar seveda ne drži: saj že ne vem od kdaj naše slovnične navajajo primere kot *Pravi(l je/bo), da dela/pride*. Poleg preddobnosti imamo še istodobnost. Pretekli pogojnik je z dobnostjo povezan prav toliko kot pretekli povednik. Podrobneje smo o stvareh, povezanih s tem, govorili že zgoraj pri časovnosti.

⁵¹ /J. Toporišič, Probleme der slowenischen Schriftsprache, n. m. 4 (1960), 53 – 75./

Vzorčenje

12 Naslednje poglavje iz oblikoslovja je pregibanjsko vzorčenje (pattern) (194–212), najprej samostalniško, nakar sledijo še poglavja o pridevniku (212 do 221), o zaimenski sklanji (221–225) ter o glagolskem spregatvenem vzorčenju (225 do 250). Avtor tudi tod skuša hoditi svoja pota, sledeč z ene strani ameriškemu jezikoslovnemu izročilu novejši dobe, z druge pa slovenskemu nenovodobnemu (molče včasih vendar tudi novodobnemu), kar ga nujno spravlja v nemajhne in nemale zadrege.

12.1 Pri samostalniku smo že opozorili na neustrezno druženje sklanjatev in razvrščanje sklonov v sklanjatvenem vzorcu. V marsičem se tu avtor tudi ponavlja.

Omenimo še, da zaradi nerazločevanja segmentnih in nadsegmentnih pojavov brez potrebe kopiči število sklanjatvenih vzorcev: prim. za 1. m. sklanjatev vzorce *ràk, móž, glás, stebèr*; za 1. žensko *lípa, gôra, stezà, cérkev*; za 1. srednjo *léto, srcé, dnò*; za 2. žensko *miš, misel, stvár, debèr* (pri pridevnikih *bogàt, mlád, temèn*). Pri vsem tem »bogastvu« pa ni prostora za premični tip (*člôvek -éka, Júnó -óne, kópel -éli, sléme -éna, dêbel -éla*).

Namesto da bi na enem mestu obdelali nadsegmentnost, npr. da bi povedali, da je v premičnem naglasnem tipu naglas /pred končnico -ø/ umaknjen na predzadnji zlog osnove, da je pri končniškem naglasnem tipu naglašeni zadnji zlog praviloma kratek (dolga pa le v določenih primerih, npr. *ídl*), da je v mešanem naglasnem tipu pri samostalnikih v množini naglas na končnici (pravzaprav sploh v neednini), vendar ne tudi v srednjem spolu, in da se v ednini naglas z osnove (končnice) premika tako in tako na končnico (oz. se umika na osnovo), avtor izpisuje dobesedno na stotine oblik, v katere pa še zmeraj ne ujame polne resnice (ki je – mimogrede – tudi veliko preprostejša). Po možnosti to še podvaja s tonemskostjo, čeprav verjetno bralec take slovnice, kot je pričujoča, netonemskost lahko razbere že iz tonemskosti. Tako smo nazaj v srednjem veku pri golem pomnjenju, ne pri razumevanju.

In drugi veliki greh: Že Škrabec je učil, da je vzorčna beseda tista, ki ima najmanj posebnosti (in po kateri se načeloma pregiba večina enot določene kategorije). V smislu te teorije sem že v SKJ (1965–7, 1970) zamenjal, kolikor je bilo za netonemskost naglasa v SKJ potrebno, neustrezne vzorčne besede stare slovnice z ustrežnejšimi (in sem to predlagal tudi za SSKJ, v katerem pa je potem Rigler, ki je v končni fazi odgovarjal za to, klonil pred restavratorji »starih dobrih časov« ter namesto vzorcev tipa *korák, perút* v netonemskih sklanjatvenih preglednicah spet uvedel manj ustrezne tradicionalne *ràk, nít* (pustil pa vendar *ljubeznív*), medtem ko se v tonemskih vzorcih disciplinirano drži Škrabca: 1. m. sklanj. *korâk, kováč, brât*, 1. ž. *slûžba, lípa*, 2. ž. *pošâst, nít, stârost, miš*, 1. s. *sônce, kopíto, deklě*). Lenček je šel tu žal svojo pot (v resnici staroslovničarsko) in za 1. ž. sklanjatev uvedel kot glavni zgled pri Riglerju »četrtoplasirano« *miš* (tudi z netipično tonemskostjo, ko bi se bil slučajno zanj zanimal /upošteva jo pri glagolu/.

Neutemeljena oddaljevanja

Spričo podrobne obdelanosti te problematike v slovenski novi slovnici hočemo v nadaljnjem upoštevati le tiste stvari, ki so nepotrebna oddaljevanja od nje. Pri vzorcih je prezrt tip *jézik -ika (pôtok -óka, tôpol -ôla)* pri moških samostalnikih in *sléme -éna* pri srednjih. Dolge množine nima *dòl* ter komaj *méd* in *smrád* (195). Samostalniki končniškega tipa nimajo vsi

tudi možnosti naglasa na osnovi (ta je namreč lahko tudi nezložna, r. t.). Napačno je misliti da se lahko naglašuje tudi *sírce, zláto* ipd., kakor tudi, da je mogoče prezreti stilnost mešanega naglaševanja pri *morje* in *polje* (r. t.). Prav je *dnôma*, ne *dnóma* (196); poleg *stebromà* je treba upoštevati še *psôma* (196–7); daj. mn. je prav *možêm* ne *možëm* (197), rod. mn. *stebřöv* in *-óv* (ne le *stebřóv*, 196). Napačno je samostalnikom tipa *ime, dekle* v rod. dodajati morfa *-et-* oz. *-en-*: prav je imeti imenovalniško/tožilniški *-e* za okrnjeni *-et-* oz. *-en-* (to premeno navajati pri morfonologiji), končnica za tema priponama pa je *-ø*. Da *-e* tu ni končnica, kaže že nepokoravanje preglasnim pravilom. Ne smeta se mešati netonemski in tonemski zapis naglasa (198, v okvirčkih rod. ed. *-ú*, im. ed. *-jé*, daj. m. *-ém*, mest. mn. *-éh*: tonemsko prav je *-û*, *-jê*, *-ê*, *-éh*, *-mí*). Morf (ne pripona) *-es-* je že v *slovo: sloves-* (201). Pravila o neobstojnem samoglasniku bi bila lahko popolnejša: Kdaj (however) *jezdca* (202)? Ni kratkega naglasa (203). Le glede premene *kmèt -éta* veljajo (necit.) Toporišičeva štetja 90 % primerov za, 10 % pa za *žep žêpa*. Pri *ò* je to veliko bolj zapleteno: *ò* pri netvorjenih in pri priponskem obrazilu *-òt-*, pri tvorjenih iz glagolov, če imajo na koncu trajni soglasnik, sicer *ó* (v novejšem jeziku pa sploh prodira *ò* na vsej črti) (203). Str. 197 or. mn. *stebři*, 204 *stebří* (SSKJ *stebři*).

Pri 1. ženski sklanjatvi gre avtor za Toporišičem (in SSKJ), ko uvršča v to sklanjatev vse samostalnike s končnico *-e* v rod. ed. oz. *-e* v im. mn. Od napačnega (oz. ne najboljšega) naj omenim, da mešani naglasni tip (*góra -é*) tu ni prostovarianten le v im./tož. množine, ampak v vseh sklonih (205), saj avtor to tudi sam trdi na naslednji strani. Enako je s tipom *stezà* (vendar *slà* seveda tu mora biti izvzeta zaradi nezložnosti osnove). Kakor je v im./tož. dvojine variantnost *stezi -ê*, je tudi pri *góri -ê*; or. ed. je *goró* (ne *gorô*), rod. ed. tudi *gorê* (ne le *goré*). Rod mn. *gór* (205) se praktično ne govori več (ostalo pa je *nóg in rók*), česar piscu ne bi bilo treba posebej omenjati (208), ko bi bilo prvo res; prav ima na str. 207 *gôr*: Prva tako se (netonemsko) ne govori *pét* (209); velja tudi za *koz* (n. m.). Pri *gospa* sta zamešani števili (207). Pri 2. m. sklanjatvi bi bilo treba omeniti kategorijo živosti (našega vojvodo), nima pa avtor navedenega primera končnice *-e* v im. ed. (SSKJ *kamikaze*; pri lastnih imenih npr. *Pijade*).

V 2. ž. sklanjatvi je avtor vzel kot osnovni tip – kakor že nakazano – netipično *miš*. Ta zgled pa ni le kolikostno premenilen, ampak je tudi tonemsko enkraten: metatonija akuta samo v or. ed. (kot v tipu *máti*), v množini pa se še sedaj vidi njegova nekdanja moškost (metatonija v rod., mest., or.). Tipična premena akutiranih osnov te sklanjatve je tipa *nít níti -i* itd. Manjka seveda spet premični tip *kópel -êli*: V preglednici končnic (211) se spet mešata jakostni in tonemski naglas, prim. daj. mn. *-ém* (prav *-ê*), daj., or. dv. *-éma* /na str. 210 *-êma* in *-éma*). – Po SSKJ *kópel -i* ni možno (212). Prav čudno je, da se za to poglavje pisec v opombah ne sklicuje tako rekoč na nikogar, ko je vendar za vsakega poznavalca očitno, od kod ta sistem in red, kolikor ga je še ohranjenega.

12.2 Pridevniško pregibanje (212–221) deloma trpi zaradi že omenjenih napačnih predodločitev, pa še zaradi tega in onega.

Če se že govori (213) o določni in nedoločni obliki pridevnika, bi bilo nekje treba jasno povedati (po znani razpravi), da na eni strani ločimo določne pridevnike, ki imajo eno samo obliko (mednje spadajo tudi svojilni /in vrstni/ pridevniki na *-ov (-ev)* in *-in*, pa še razni drugi), in nedoločne pridevnike, ki pa poznajo tudi določno obliko: *ljubezniv - ljubeznivi*. Če te druge oblike kak »pridevnik« nima, bodisi ni pridevnik (npr. *rad* (213), ki je povedkovnik) ali pa je zaimek (*tolikšen, kakšen* ali kar še).

Uvodoma v določitvi, kaj se sklanja pridevniško (212), manjka opozorilo še na števnike in ustrezne konverzne izpridevniške samostalnike, ker tega pač nismo omenjali pri samostalniku. Ker se že zanemarija premični naglasni tip tudi tu, je tudi pri prozodično izraženem nasprotju glede določnosti vsekakor treba upoštevati vse v poštev prihajajoče gradivo, ne samo dva pridevnika (213): torej ne le *rôjen -êni, dêbel -éli*, ampak tudi *velika -o - vélika -o* (poleg *vêlik véliki*) in še tistega s str. 218 (*ponôrel*: takih bi se še našlo – *dozôrel, ogôrel, pogôrel, obôlel*) in na str. 218 še *bôgat* (kar pa je stil. zaznamovano). Morda bi kazalo opozoriti še na nekdanjo premeno *tôplega - tóplega, zelênega - zelénega* (ohranjeno še sedaj v *na gôrkem*, poleg *na gôrkem*). Prozodična je seveda tudi premena *stâr - stâri*.

Pri naglasnih vzorcih se je, seveda, treba postaviti na stališče tipologije in zato strogo ločiti tipe^{6/}, ne pa jih mešati. Pri pridevniku imamo v SP namreč večasih kar trojno izbiro pri isti besedi, npr. *mêhek/mehák/mehèk* ali vsaj *tèmen/temán/temèn*. To naj bi se (v SSKJ sta sicer samo po dva tipa, tj. *mêhek/mehák* oz. *brhek* in *brhàk*) strogo ločilo: *brhèk (težek) -hkegà* je končniški naglasni tip, *brhek (têžek) -hkega* nepremični, in *težák težka -ó* mešani. Avtor SHSL to večkrat meša. Npr. ko pravi, da pozna končniški naglasni tip s polglasnikom le »manjhna skupina pridevnikov« – tu misli na pridevnike s polglasnikom v osnovi –, takoj nato pa pristavlja, »da ima nekaj drugih pridevnikov s priponama *-ak* in *-en* podobno strukturo in gredo po istem vzorcu« (215), navaja pa *strašèn* in *strašán* itd., torej dva tipa. Sicer pa v marsičem sploh hodi svoja nepravda pota. Tako npr. priznava le *drobèn* in *drobán*, ne pa tudi *drôben* (tega navaja šele naknadno), naglas na osnovi priznava šele za določno obliko (*drôbni*), kar je mimo vse norme. Omenimo naj še, da pri pridevniku Lenček prestopa običajno paradigmatiko v mešanem naglasnem tipu, ko postavlja naglas na končnico tudi v or. ed. (*mladó*). Tak naglas je predviden samo za im./tož. vseh števil (izjema je seveda im. ed. ž. spola). Orodniška naglasna končnica ni normirana, jo pa jaz navajam v SKJ iz pesnikov, pa potem vsekakor tudi roditeljsko, ki pa jo Lenček navaja le nenaglašeno. V neki starejši fazi se je torej oblika za ž. spol *mlada* sklanjala kot *glava*: *-é -i -ô -i -ô* (Lenčkov *mladó* v or. ed. je narobe, 214). Vsekakor bi bilo treba vzpostaviti zvezo s tipom *strašán*, ne pa ga vezati na *temen*. Pri končniškem tipu je najbolje izhajati iz dejstva, da imamo tam po naliki posplošene kračine, »dolge« končnice pa so iz mešanega naglasnega tipa. Tam je marsikaj nedobrega, toda pustimo to. – Avtorju je bilo tu delo oteženo, ker je v SSKJ vsa neednina zajeta v im. obliki za m. spol množine (XXXVII *brhki* tudi *-i*); glede dvojnjskih oblik za ž. in s. spol mešanega naglasnega tipa – namreč *mlade* – se avtor menda sploh ni hotel izjasniti. V SS 1976, 258–260, je vse to jasno prikazano.

Primeri za preglasni *-e* namesto *-o* za soglasnikom *c* tudi (kakor SS 1976) SHSL nima (216 – bil bi morda pri prid. *debelolic*).^{7/} – Nenatančno je povzeto pravilo, kdaj se piše priponsko obrazilo *-ə>n* brez polglasnika: treba bi bilo reči, da ne le za *-əl-* v predhodnem zlogu osnove (*smiseln*), ampak tudi za *-ə>r-* (*smotrñ*) (sem nekako spada še tip *polñ*). V *raven -n* ni pripona. Res ne vem, zakaj je treba (in še kje) posebej omenjati prevzete besede (npr. *aprioren*): saj so vendar tvorjene z našim priponskim obrazilom. Pozabilo se je odgovoriti na obstojni polglasnik (*drobcen -a*, kakor imamo pri sam. *jezdec -a*).

Konec razpravljanja o pridevniških sklanjatvah (217–218) je brez potrebe razvlečen, pač pa ima avtor zabeleženo eno premeno osnove, ki v SS 1976 manjka (tip *dôber dôbra*), sicer znano pri deležniku na *-l* (*nésel nésla*).

^{6/} /Prim. J. Toporišič, Naglasni tipi slovenskega knjižnega jezika, *JiS* 10 (1965), 56–79./

^{7/} /Sedaj v Besedišču slovenskega jezika res tudi izkazana./

12.3 Stopnjevanje pridevnikov (218–221) je rešeno tradicionalno zapleteno, neelegantno. Rešitev že iz SKJ 1, 1965 je: večzložne podstave, tiste na dva ali več soglasnikov in nekaj osnov z liste (npr. *star*) dobivajo *-ejši*, enozložne na en soglasnik pa *-ši* ali *-ji* po načelu, da pride *-ji* za č, ž, š, sicer pa *-ši* (pri čemer pa se izglasni soglasnik premenjuje po jotaciji^{18/} – č, ž, š, seveda ne):

A	1. ljubezniv- <i>ejši</i>	B	1. niž- <i>ji</i> , več- <i>ji</i> , viš- <i>ji</i> (tež- <i>ji</i>)
	2. hitr- <i>ejši</i>		2. mlaj- <i>ši</i> , bolj- <i>ši</i>
	3. star- <i>ejši</i>		

Lepši si razlagamo iz *lepl'ši* (z odpadom *l'*, ali s preprečitvijo njegovega nastanka), *širši* lahko tudi z otrdelim *ř* pred soglasnikom, *krajši* je po naliki z *mlajši*, lažji je globinsko utemeljen (prim. lagodno). – Vse drugo je nepotrebno zapletanje na podlagi zelo površinskih dejstev slovenskega slovničnega izročila: Prim. Levec (SP 1899, 37–39): 1. *-ši* a) *-b*, *-p*; b) *-d*; 2. *-ji*: a) *-k*, *-g*, *-h*, b) *-z*, *-s*; 3. *-ejši* a) večzložni in mnogi dvozložni, b) mnogi enozložni, zlasti na *-st*; 4. prid. na *-ak*, *-ek*, *-ok*; 5. *večji*, *krajši/kračji*. In Breznik (1924, 94–96): 1. *-ši*: večinoma enozložni na *-b*, *-p*, *-d*, 2. *-ji*: a) večinoma vsi pridevniki na *k*, *g* in *h* /.../ in *z*, *s*, 3. *-ejši*: večinoma večzložni in mnogi dvozložni, b) mnogi enozložni, zlasti na *-st*, 3. prid. na *-ak*, *-ek*, *-ok*, 4. posebno stopnjevanje. Ureditev iz SKJ ustreza tudi načelu pogostnosti, saj je stopnjevanje z *-ejši* vendar najpogostnejše.

Naglas pri priponskem obrazilu *-ejši* je še zmeraj težko ujeti v pravilo: *-ejši* imajo vse enozložne osnove, od večzložnih pa tiste s premičnim naglasnim tipom (*debeljēši*, *bogatējši*, *globokējši*, *kosmatējši* – prim. narečno *bogat -áta*, *glōbok -ōka*); naglas *pridnejši* je izjema (akut. osnova + *-en*, prim. še *mírnejši*), nasprotno pa imamo *pametnejši* poleg *pámetnejši*. (Tonemskega naglasa avtor tu ne upošteva (kakor pozneje tudi pri zaimkih ne).) Pri barvnih pridevnikih bi bilo le treba upoštevati tip *belejši*, pri deležnikih na *-n* pa tip *zapletenejši*. Predpona *nāj-* seveda nima »emfatičnega naglasa« (221), ampak t. i. sestavljenkega (*pòdofícir*) *lnāj-* v SSKJ je podaljšava/.

12.4 Zaimki (221–225) so obdelani zelo skromno. Tipa *kdo – kaj* bi lahko razvili v vsej njuni sistemski mnogoterosti in v razmerju do pridevniških ustreznikov: 1. *kdo – kaj* // *kateri -a -o*, 2. *kdor – kar* // *kateri -a -o*, 3. *nekdo – nekaj* // *neki -a -o*, 4. *kdó – kàj* // *kateri -a -o*, 5. *marsikdo – marsikaj* // *marsikateri -a -o*, 6. *kdor koli – kar koli* // *kateri -a -o koli*, 7. *vsakdo – vse* // *vsak -a -o*, 8. *nihče – nič* // *nobeden nobena -o*, 9. *-*, *-* // *drug -a -o*, 10. *-*, *-* // *isti -a -o*, 11. *-*, *-* // *ta -a -o/tisti -a -o/oni -a -o*. Lenček ima le, kar je tu razprto tiskano. Težko je reči, da bi bili tipi 1–11 le »pomenske variacije« (221).

Pa pojdemo najprej k osebnim zaimkom. Avtor zanje (221) pravi, da so ali »zaimenski pridevniki«, ki bi se sklanjatveno ravnali po pridevnikih (221), ali »zaimenski samostalniki«, ki naj bi se sklanjali po lastni sklanjatvi (r. t.). Ker pa so mu »glavne oblike zaimenskih samostalnikov« npr. tako *jaz* kot *mi* ali *on ona ono*, pa še tip *kdo – kaj* (221), ni seveda čisto nič jasno, katere sklanjatve naj bi bili. Po moji teoriji se *jaz*, *ti o* (*o* je za povratni zaimek) v vseh številnih sklanjajo po *a*-jevski sklanjatvi, vsi drugi pa po pridevniški – vsekakor pa oboji z določenimi posebnostmi: prim. *men-e-i = vojvod-e -i/lip-e -i*, *n-v-am -ami -ama = vojvod-am -ami -ama*, s posebnostmi *menój – vodó*, *n-as – vod-ah*, medtem ko so drugi bodisi navadni pridevniški (*nj-ega -emu -ega -em -im = lep-ega -emu -ega -em -im*) deloma s posebnostmi v končniškem samoglasniku (*s tem, tej – z lepim, lepi*) oz. *k-oga -omu -oga -om -om*, pri *kaj* še posebnost *č-esa*.

^{18/} /Dejansko po »dvojni«, torej niz + JJ, tj. *nižji*, v srbohrvaščini *niži*./

Nasprotje med *kdo* in *kaj* ni prvenstveno v živosti, čeprav tudi v tej (221), ampak v človeškosti (z enoto *kdo* vprašujemo ... tudi po ženskem človeškem), živost se tu uveljavlja zaradi moškosti zaimka *kdo* (prim. *Kdo je prišel*, ne morda tudi *prišla*), po čemer se loči od *jaz*, ki je trospolski (ne pa »spolsko nezaznamovan«, 222), torej *jaz_m*, *jaz_ž*, *jaz_s* (prim. pri Aškercu: *jaz* sem bilo pred teboj na sveti), kakor imamo npr. tudi *lov_m*, *lov_ž*, ali v množini *pot_m*, *pot_ž* in *pot_s*. Živost ni omejena samo na 1. in 2. osebo, ampak je tudi v 3. os. v vseh treh številih (kjer so oblike enakoglasne, pa je prenesena tudi na ženski in srednji spol): Videl sem *ga* (m, s) /*ju/jih* (m, ž, s) oz. Videl sem *njêga*, *nj(tj)u*, *njih*. Zato je avtor ozkosrčen, ko za tožilnik množine predvideva samo *njê* (223), čeprav mu že naslonska oblika *jih* kaže na *njih* (naslonska oblika za *nje* bi bila *je*, kar se je v starih časih rabilo tudi za srednji spol ednine). *Jaz* tudi ne mislim, da se *kdo* in *kdor* lahko »nanašata tudi na množino« (222): vpraša se po enem, po vsakem, ki je prizadet, javi pa se jih lahko več, vsak zase; množinskost je indicirana, če se reče *kdo vse*; to pa potem velja seveda tudi za *kaj*: *Kaj vse* si mi prinesel?

Oblike zaimkov izpisuje SHSL v glavnem primerno. Mnenje, da bi bili varianti *médve*, *védve* »bolj knjižnojezikovno umetni« (222), pa ne drži: na Mostecu poznajo npr. samo *médvé*, *védvé*, pa tudi SSKJ ima *médve* tudi *mídvē*. Glede naslonskih oblik za 1. in 2. os. množine in dvojine sledi avtor SSKJ, čeprav nas vzporednost tipa »Prinêsi *mi/nam/jim* vína« uči, da imamo tudi tu naslonke, in sicer tudi izrazno različne od naglašenihih ustreznih (namreč nenaglašene). V SSKJ je nekam pitijsko rečeno (XXIV), da »besede z označenim naglasom /.../ v določenih zvezah naglas izgubijo (npr. *dober večer* kot pozdrav, *bom* kot pomožnik za tvorbo prihodnjega časa), a na to slovar posebej ne opozarja«. Sem bi za silo torej šlo tudi *nas nam nas* ipd. – T. i. navezne oblike Lenček (po zgledu na SSKJ, prim. *on*) smatra za naslonske (224). Da tu ne gre za naslonske oblike, kaže že dvojnica tipa *na njê* kot *na té*, poleg danes običajnejšega *nánje*, *náte*. Od kod pa naj bi tu predlog sicer dobil naglas, če ne od besede, pred katero stoji (prim. še *na večer*)? Naslonske oblike se vendar ne vežejo s predlogi. Primere kot *nê bi/ne bi*, *ne bóm/nísem* (*nesel*) si je treba razlagati glede na *bi nésel*, *bo nésel* kot ostanek iz obdobja naglašenosti sedanjih naslonk. Pravilo, da se navezne oblike rabijo ob enozložnih predlogih s tožilniško vezavo, je avtor zamenjal s tem, da je le naštel ustrezne predloge; pri tem je pozabil na *ob*, *raz*, hkrati pa tudi na dejstvo, da se ti predlogi (izjema je *raz*) vežejo še z drugimi skloni (mest., or.), kjer pa seveda ni naveznih oblik. (Ne da bi to ravno mogel dokazati, naj izrazim misel, da se imenovalniška oblika osebnega povratnega zaimka glasi verjetno *se*, ki ga imamo v glagolih kot *smejati se* ali *posušiti se*.) Pri sklonskih oblikah kaže zapisati tudi variante *njèj* (ne le *njêj*), pri drugi pa povedati, da se bere z ozkim ali širokim *e* (223). /Tako po SSKJ./

Poseben problem je še zaimek *ki* (224–225), ki ga na splošno imamo za nesklonljivi zaimek (prim. SSKJ: »zaim.: v vezniški rabi, v odvisnih sklonih se mu dodaja ustrezni osebni zaimek, v oziralnih odvisnih stavkih«). SSKJ navaja primere, kot so nasl.: *človek, ki me je rešil; bitja, ki jih odkriva mikroskop*. Navajajo se samo zaimki za 3. os., v SS 1956, 147 pa imamo tudi primer za 2. os.: *vam, ki vem (o vas) = vam, o katerih vem*. Še najbolj smiselno je imeti *ki* za samostojni členek oziralnosti (navezni oblikoslovni, pa je *-r*, npr. v *kdor*); ta *ki* formalno podreja stavek, ki bi sicer imel status formalnega neodvisnika, prim. SS 1956, 146: Darovali so jim *knjige, ki so jim jih posodili* ← Darovali so jim (namreč *oni*) *knjige; te so* (namreč *oni*) jim (prej) posodili. Tip *človek, ki mi je rešil življenje* je pač nastal iz *Človek, ta mi je rešil življenje*. Iz tega izhaja, da je ob t. i. imenovalniškem *ki* v resnici le izpuščen osebni zaimek, kakor se tudi sicer lahko izpušča: Živel je mož, ki so (namreč: oni o njem) pravili, da je vedež.

12.5 Zadnje oblikoslovno poglavje obravnava glagol.

12.5.1 Po Jakobsonovi metodi (ta pri tvorbi oblik pri vseh glagolskih vrstah izhaja iz ene same osnove (basic stem = podstava)) je L. glagol obdelal že v svoji disertacijski nalogi (izšli 1966: *The Verb Pattern of Contemporary Standard Slovene*). Pri tem je seveda treba izhajati iz oblik z največjo obvestilnostjo tako glede glasovja kakor glede prozodije. Iz preglednice na str. 230 vidimo, da je za to treba ločiti naslednje podstave: 1. *misli*, 2. *bešné*, 3. *molč-á*, 4. *dvigne*, 5. *vérov-a*, 6. *réz-a*, 7. *déla*, 8. *sed*, 9. *bér* in 10. *cvr*, od katerih je prvih 7 samoglasniških, druge 3 pa soglasniške. Varianti 1. tipa sta *greší* in *brani*, 4. *kréne*, 5. *kupov-á*, 6. *čes-a*, 7. *končá*, 8. *rek*, s čimer imamo že 10 + 7 podstav. Iz teh podstav se dela 15 glag. oblik (prim. str. 238–241), v bistvu pa 11 + 4 (te 4 so: množinske oblike velelnika, ž. oblika deležnika na *-l*, *-n/-t* in *-č*). (SS 1976 ima 15 oblik zaradi pog. nedoločnika, deležnikov stanja na *-l* in na *-n/-t*, deležja na *-ši*.) Oblikoslovna obrazila za te oblike so pri *i*-jevskih podstavah *-ti*, *-m*, *-o/-te*, *-l/-la*, *-en/-ena*, *-enje*, *-t*, (*-ši*), *-e*, *-éč*, *-èč*, *-éča*, pri čemer zadnja tri spodbijajo podstavni *i* (*misli-* + *-é* → *mislé* itd.), *-en/-ena* in *-enje* pa pri tem še jotacijsko premenjujejo soglasniško izglasje podstave (*misli-* + *-en* → *misl-J-en* → *mišljen*). Podobno kot **misli-en* → *mišljen* si lahko predstavljamo tudi *pisa-em* → *pišem*. Vse podstave, ki ohranjajo priponski *a*, daljšajo osnovo v velelniku in sed. deležniku *z j* (*delaj*, *delajoč*), tiste na korenski samoglasnik (*biti*) pa se obravnavajo, kot da se končujejo na *-j-*: *bij+ti* → *biti*, *poj+ti* → *peti*. – Vse to je seveda dokaj zapleteno in za učenje malo primerno, še zlasti, ker je treba uvesti tudi pravila za naglas.

Enopodstavnost pri glagolih, kjer je že ni – npr. glagolov s pripono *-a-*, dosežemo torej tako, da jih razdelimo na več skupin: 1. *déla*, *končá*, 2. *pis-a*, 3. *se-ā*, *bér-*, *tka-*, *žgā-*. Pri tem za glagole tipa *kričati* lahko rečemo, da se npr. končujejo na *-eti* (pa se *e* za *č*, *ž*, *š* zamenja v nedoločniku... z *a*, v sedanjiku... z *i*), pri čemer mi za nedoločniške oblike nagajajo glagoli kot *vršeti*, pa še *spati*, *scati* itd. (prvi ima *e* za šumevcem, druga dva pa *a* za nešumevcem). – Čudežev ni, je pa taka obdelava glagolskih vrst primerna za samodejno tvorbo po pravilih.

12.5.2 Lenčkove dosežke na tem področju je mogoče oceniti samo s stališča kakega optimalnega modela za tvorbo glagolskih oblik, sicer se izgubimo v nepregledni množici določil. S tega stališča se zdi optimalna rešitev, ki nekako tudi ustreza zgodovinskemu razvoju (slovenskega) jezika. Če to upoštevamo, dobimo naslednje glagolske vrste: 7 priponskih in 1 nepriponsko (razen IV. imajo vse vrste tudi razrede) (*-o* je ničti samoglasnik).

|Priponski:|

I	<i>del-a</i>	<i>-j</i>	<i>-joč</i>	1.	<i>-ati</i>	<i>-at</i>	<i>-al</i>	<i>-an</i>
	(<i>im-</i>)	<i>-e-j</i>		2.	<i>-eti</i>	<i>-et</i>	<i>-el</i>	<i>-t</i>
II	<i>mer-i</i>	<i>-i</i>	<i>-eč</i>	1.	<i>-iti</i>	<i>-it</i>	<i>-il</i>	<i>-Jen</i>
	(<i>vid-</i>)			2.	<i>-eti</i>	<i>-et</i>	<i>-el</i>	<i>-en</i>
	(<i>lež-</i>)			3.	<i>-ati</i>	<i>-at</i>	<i>-al</i>	<i>-an</i>
	(<i>stoj-</i>)	<i>-o</i>		4.	<i>-āti</i>	...		
III	<i>ve-n-e</i>	<i>-i</i>	<i>-oč</i>	1.	<i>-iti</i>	<i>-it</i>	<i>-il</i>	<i>-Jen</i>
	(<i>de-</i>)			2.	<i>-ti</i>	<i>-t</i>	<i>-l</i>	<i>-t</i>
IV	<i>ver-uj-e</i>	<i>-o</i>	<i>-oč</i>		<i>-ov-ati</i>	<i>-ov-at</i>	<i>-ov-al</i>	<i>-ov-an</i>
V	<i>pij-e</i>	<i>-o</i>	<i>-oč</i>	1.	<i>-ti</i>	<i>-t</i>	<i>-l</i>	<i>-t</i>
	(<i>sej-</i>)			2.	<i>-ati</i>	<i>-at</i>	<i>-al</i>	<i>-an</i>
VI	<i>tres-e</i>	<i>-i</i>	<i>-oč</i>	1.	<i>-ti</i>	<i>-t</i>	<i>-l</i>	<i>-en</i>
	(<i>rež-</i>)			2.	<i>-ati</i>	<i>-at</i>	<i>-al</i>	<i>-an</i>
	(<i>hoč-</i>)			3.	<i>-eti</i>	<i>-et</i>	<i>-el</i>	<i>-en</i>

VII	<i>um-e</i>	<i>-j</i>	<i>-joč</i>		<i>-eti</i>	<i>-et</i>	<i>-el</i>	<i>-en</i>
	<i>um-eje</i>	<i>-ø</i>						
Brezpriponski:								
VIII	<i>da(d)-</i>	<i>-j</i>		1.	<i>-ti</i>	<i>-t</i>	<i>-l</i>	<i>-n</i>
	<i>(je(d)-)</i>		<i>-oč</i>	2.	<i>-ti</i>	<i>-t</i>	<i>-l</i>	<i>-en</i>
	<i>((po)ve(d)-)</i>			3.	<i>-ati</i>	<i>-at</i>	<i>-al</i>	<i>-an</i>
	<i>(ve(d)-)</i>		<i>-oč</i>	4.	<i>-eti</i>	<i>-et</i>	<i>-el</i>	<i>-en</i>

Da bi lahko vse oblike tvorili iz iste osnove, je neprve razrede treba posebej zaznamovati z neenako nedoločniško pripono. V I. vrsti imamo potem poleg pripone *-a-* še *-a^c-*, v II. poleg pripone *-i-* še *-i^c-* in *-i^a-* ter *-i^ä-*, v V. vrsti poleg *-e^o-* še *-e^a-*, v VI. poleg *-e^o-* še *-e^c-*, pri brezpriponskih glagolih (VIII. vrsta) poleg *-ø-* še *-ø^a-* in *-ø^c-*.

12.5.3 Tako je sedaj vse predvidljivo: Oblikoslovno v I. vrsti je posebnost *glej* in *imej*, v III. še *-ne^o-*, v del. na *-l* pa še *-nu-* in v glagolniku še *-no-* (veniti, minul, izginitje – *deti*, *-stati* je treba listirati), v IV. se *-i^je-* zamenjuje z *-ova-* (za č, š, ž z *-eva-*); v II. se *-i^c-* zamenjuje z *-e-*, *-i^a-* z *-a-* (*videti*, *bežati*, na listi *pršeti*), *-a-* pa se po *-oja-* zamenja z *-ā-*; v V. 2. se *e* zamenja z *-a-* (*sejati*), v VI. 2. *e* z *-a-* (pri tem pa se hkrati soglasnik razjotira: *režem* – *rezati*, na listi *peljati*), enako v VI. 3. V V. 1. morajo posebna pravila korensko zvezo *oj* v nedoločniku zamenjati z *e* (*pojem*, *peti*), *uj* pa z *ov* (*snujem*, *snovati*), v VI. 1. pa nezložne korene spreminja v zložne: *mr-e*, (za)čn-e, (ot)m-e → *mre-ti*, (za)če-ti, (ot)e-ti, zvezi *ol*, *el* pa spreminja v *le*, *la* (*koljem*, *meljem* → *kla-ti*, *mle-ti*), končno zvezo *-an-* spreminja v *-e-* (*žanj-* : *že-ti*). Pred *-l* in *-tje* se vsi *-re-* zamenjajo z *ər* (*drl*, *drtje*); posebnost je *vrž-em* – *vreč-i*. V VI. vrsti se č, ž pred *i* zamenjajo s *c* in z (*peci*, *strizi*), pred *o* in *ə* pa s *k* in *g* (*pekoč*, *pekeli*; tudi v 3. os. mn: *pekó*). Nezvočniki *t*, *d*, *z* se pred *-t(i)* zamenjajo s *s* (*plete*, *bode*, *grize* – *ples-*, *bos-*, *gris-*), zvočnik *v* se izgubi (*plev-* → *ple-*), za *p* in *b* pa se pojavi še *s* (*sope*, *grebe* → *sops-*, *grebs-*).

Ta pravila so veliko enostavnejša, verjetno tudi zaradi tega, ker izhajajo iz jedrne glag. oblike, namreč sedanjiške. Osnova (*gre(d)-*) gre po (*je(d)-*), v ned. *i-ti*, *š-əl*.

Prozodijska sredstva (kjer ne gre za stalni cfl.) se površinsko dobijo tako, da vsaki vrsti zaznamujemo edninski naglas, najboljše tonemski. Tako dobimo (po potrebi ločimo še *A* dolgi, *B* kratki, *C* nadkratki zlog) 1–5 naglasnih tipov):

	1	2	3	4	5
I	<i>dēlam</i>	<i>končām</i>	<i>zīdam</i>		
II	<i>mērim</i>		A <i>króžim</i> <i>skôčim</i> B <i>nósim</i>	A <i>grešim</i> B <i>kosim</i> (<i>norim</i>) C <i>medlīm</i>	
III	<i>vēnem</i>		A <i>potégnem</i> B <i>tónem</i> C <i>stáknem</i>	<i>stakněm</i>	<i>čésnem</i>
IV	<i>vērujem</i>	<i>končūjem</i>			
	1	2	3	4	5
V	<i>bījem</i>		<i>sējem</i>	<i>pijēm</i>	A <i>pijem</i> B <i>pójem</i>

VI	<i>sêdem (rêžem)</i>	A <i>prímem (pišem)</i> (za)trêm	<i>trêsem</i>
		B <i>kôljem (pêljem)</i> (pre)drêm	<i>nêsem (bérem)</i>
		C <i>vzámem</i> cvetêm	<i>cvêtem</i>
VII	<i>dêm</i>	A <i>razûmem</i>	
	B <i>umêjem</i>	B <i>hóčem</i>	
VIII	<i>znâm</i>	<i>dám</i>	

1. in 2. naglasni tip imenujemo akutski, in sicer 1. na korenu ali podstavi 2. na glagolski priponi; oba sta nepremična, metatonirana pred dolgim končajem, sicer cfl. po zlitju; 3. in 4. tip sta akutsko metatonična, glede na tvorbo drugih oblik pa premična, pri čemer je 3. tip naglašen na korenu (cfl. osnove so po naliki), 4. na priponi, 5. tip je mladoakutski in je premični razen (v neednini mladi akut). (Stalnoakutirane ali stalnocirkumflektrirane osnove niso upoštevane.) Iz tega se da vse drugo izpeljati:

(1) Akutski nepremični na podstavi pozna le tonemske premene: vse oblike so akutirane, cirkumflektrirane pa poleg sedanjika še del. na *-n/-t* in del. ž. spola ed. – *dêlam, dêlan, dêlala*. V zadnjem ali edinem zlogu se pri necirkumflektriranih osnovah javlja seveda kračina pri deležniku na *-l*: *bil*, po naliki je *bij*.

(2) Akutski nepremični na priponi (poseben tip so glagoli na *-(iz)ira-*, *-a(evati)-*): akutirani so: edninski velelnik, del. na *-l* (razen za ž. spol ed.) in del. na *-n*, sicer je metatonično (oz. zlitno) vse cirkumflektrirano – *končäj, končäl, končálo, končán*. (Prim. še *končeváti, končeväl, končevät, končûj*).

(3) Novoakutirane osnove so načeloma premične v velelniku, če obstaja tematični samoglasnik, v del. na *-l* (razen v im. ed., tip *sejem* pa ima samo *sejäl*) (*zidájte, zidála, -álo*), so pa lahko: *A* s prvotno dolgim samoglasnikom (*i u a e o r*), *B* kratkim (*e, o*), ali *C* nadkratnim (*ə*). Kratki samoglasniki se pri tem odprejo (*hóti, hótél – tóni, tónil, tónit – nósi (skóči), nósil, nósit – kólji*), nadkratki pa so neajevski (*stekní, -il, -it, vzémi*). Za nepremaknjen naglas v velelniku prim. *pišíte, razúmite*.

(4) Priponsko akutirane osnove so nepremične, če so naglašeni samoglasniki kratki, kolikor pa izgubijo priponski samoglasnik, postanejo dolge in cfl., le ž. oblika deležnika na *-n* mladoakutirana (*píl, píla*). Če je akut na dolgem samogl., se naglas v ed. velelniku umakne kot mladi (*grêši, kósi, tèmni*), vendar ne nujno na nadkratki zlog in sploh ne na brezzložni koren (*spi*), metatonira pa se na istem zlogu v needninskem velelniku (*grešíte*), deležniku na *-l* razen v edninski obliki ž. spola (*grešíl -o -i... – grešíla*), del. na *-en* pa se mladoakutira (*zgrešéna*), le v im. ed. m. spola je novi akut na kratkem zlogu (*grešén*).

(5) Mladoakutirane osnove v needninskem velelniku prenašajo naglas na velelniško pripono, če jo imajo zložno (in se pri tem cirkumflektrirajo, sicer pa se tip *A* pri osnovah na samoglasnik v opisnem deležniku cirkumflektrira na dolgem samoglasniku (razen v im. ed. ž. spola), pri osnovah na soglasnik pa se na kratkem naglašeni le zoži (*nêsel*), na dolgem pa cirkumflektrira (*trêsel*), vendar le v ed. obliki za moški spol (sicer še *nesên -éna* proti *trêsen -a*). Poseben tip so glagoli s stalno cirkumflektrirano osnovo, npr. *deklaríram, dramatisíram, pogledāvam, rišem*. To so cirkumflektrirane podstave (zaradi česar je v tvorbenem modelu akut. tip *dêlam* treba pisati *dêlam*); tako se sprosti tudi zaznamba za stalno akutirani tip: *tískam* (Rigler SSKJ I).

12.5.4 Oglejmo si sedaj s tega stališča Lenčkove glagolske vrste. Na str. 242 pravi, da ima 8 vrst, mi pa jih v resnici štejemo 9 + 2 z razredi (te smo deloma zaznamovali mi):

I	<i>děla</i>	2. <i>čveká</i>	3. <i>dā</i>	4. <i>báhá</i>	5. <i>čákà</i>	
II	<i>míslí</i>	2. <i>budí</i>	3. <i>brani</i>	4. <i>jásní</i>	5. <i>hrání</i>	
III	<i>dvígne</i>	2. <i>kréne</i>	3. <i>tégnè</i>	4. <i>dàhne</i>		
IV	<i>slíša</i>	2. <i>bež-á</i>				
V	<i>réz-a</i>	2. <i>čes-a</i>	3. <i>or-a</i>	4. <i>tk-a</i>	5. <i>žg-ā</i>	6. <i>brís-à</i>
VI	<i>díh(-)a</i>	2. <i>blebét(-)á</i>	3. <i>drém(-)à</i>			
VII	<i>dédova</i>	<i>bojevá</i>	3. <i>kov-ā</i>	4. <i>kmétov-á</i>		
VIII	<i>vide</i>	2. <i>besné-</i>				
IX	<i>sed</i>	2. <i>rast</i>	3. <i>bij</i>	4. <i>greb</i>	5. <i>slów</i>	6. <i>mělj</i>
X	<i>cvr</i>					
XI	<i>veđe</i> + 22 drugih, npr. <i>pověda</i> , <i>nóče</i> , <i>níma</i> itd.					

V I. vrsti je *dā* brezpriponski, *báhá* pa se razume kot I. 1 ali I. 2. Glede na naše vrste Lenček nima glagolov VII (*dem*, *umejem*). V II sta II. 4 v resnici II. 1 oz. II. 2; II. 5 je ali II. 3. V III nima tipov *stákne* in *čésne*. V IV manjka tip *spí*. V V ima vse, v VI, ki je ali I ali V, ima vse, v VII je VII. 4 v resnici VII. 1 oz. VII. 2, *kov-ā* spada bolj v VI. 2, v VIII L. manjka tip *nósim*, v IX (to sta naša VII in VIII) mu manjka tip *prímem* (*kóljem*, *vzámem*), tudi *cvetěm*. Sorazmerno veliko ima Lenček nepravilnih glagolov, razvrstiti bi jih moral med ostalih 11 vrst: *nimam* v I; *stojím* (dodati še *bojím se*) v IV; *smem* v naš II; *nočem/nečem*, *čem*, *šel*, *primem*, *idem* in vse na *-jdem*, *pojem* v IX; med atematske, ki naj bi bila XI. vrsta, pa grajani *dam* od glag. na *-am*, pa *vem*, *povem*, *jem*, *grem*, *sem* in *šel*.

Z našo ureditvijo je tudi manj teoretičnih oblik (npr. ni *dvigně*, ki ga modifikacijsko pravilo prestavi v *-ni-*, v sedanjiku pa v *-ne-*), vanje pa se dajo uvrstiti vsi glagoli (npr. tudi *spati*, *vršeti*). Najlepše se vidi prednost tu predlaganega sistema, če soočimo Lenčkova in naša znamenja za vrste: Lenček ima 2 *a*-osnovi, uvesti pa mora še dve: *i – i*, *é – ř*, *a – i*, *e – ne*, *ova – ova*, *a – e^a*, *a – a*, *C – e*, *S – e^a*, *CC – e*. V paradigmah za sedanjiške I-glagole (238) naglasni zgledi ne teko vzporedno, tako da jih je težko identificirati, pa tudi primeri manjkajo, kakor kaže primerjava z listami teh glagolov (243, 245, 247), kjer imamo: *mísliti*, *budíti*, *delíti/redíti*, *braníti/hodíti*, *jásniti*, *céniti – vídeti*, *besnéti*, prezrto pa še *goréti – slíšati*, *bežáti*, *ležáti*.

Tudi sicer je še marsikaj neprav. Omenili smo npr. že, da *kovati* in *kljuvati* ne spadata v vrsto z *verovati* (246), *dati* ne k *čvekáti* (243). Le pazno oko takoj vidi razliko med *posl-a* in *or-ā* (245), nerodno je *krěj – pij* (247), pa še *mělj*, *stān* (247); prim. npr. še debela *brísá – díh(-)a – blebet(-)á – drém(-)à* (246). Tudi je bolje pisati *sem si je...* kot *sěm, sí, jě...*, ker je to nenaglašeno in se le lahko poudari, enako kot *bi* (ki ga avtor piše brez naglasa) in po mojem tudi *bom* (ki pa je pod poudarkom *bôm*) (248). Omeniti bi veljalo še *né bi* (*ne bí*), *nísem*, *ne bôm*. Pri preglednici zloženih oblik (250) je pri trpniku s *se* žal upoštevana samo neosebna oblika, čeprav se na prejšnji strani navaja tudi *hiša se zida* (in bi torej bilo *se je zidala*). Seveda je tudi pri trpniku z *-n/-t* in pri tvorniku možna brezosebna oblika: *deževalo je/šlo se bo – rečeno je (bilo)*.

Prva objava v SR 33 (1985), 113–124.

V. MAJDIČA OBLIKOSLOVNA KRITIKA NAČRTA PRAVIL ZA NOVI SLOVENSKI PRAVOPIS

1 Kritik Načrta pravil za novi slovenski pravopis oporeka precej stvarjem tudi z oblikoslovnega področja.

1.1 Tisto, ali smemo sklanjati tudi *Tartaros Tartara* ali pa le *Tartaros Tartarosa*, je posebej zanimivo. Kritik se ob tem vprašuje: »Ali so *-as*, *-es*, *-os*, *-us* in *-um* res slovenske končnice? Menim, da nikakor!« Vendar si je tu delo olajšal s tem, da Načrtu pravil pripisuje absurdno tezo, ki je potem seveda ni težko ovreči. Sprašuje se namreč, ali so *-as*, *-es* itd. slovenske končnice, nato pa vzklika (195), da niso.

V Načrtu pa na str. 149 izrecno piše: »Nekatere starogrške in latinske končnice se v slovenščini obravnavajo kot del osnove, kateri se nato dodajajo končnice: *Rodos -a*«. In podobno ravno tam še: »Pri drugih takih primerih pa se v slovenščini prvotne končnice obravnavajo ali kot končnice ali kot del osnove: */.../ alpinetum alpineta* proti */.../ alpinetum alpinetuma* ipd.« Torej sploh ne trdimo, da bi bile *-as*, *-os* itd. slovenske končnice. To so t. i. citatne končnice v imenovalniku in enako glasečem se tožilniku, ki jih nekateri pri nas vneto zagovarjajo in tudi pišejo, čeprav bi bilo bolje, ko bi sledili namigom jezikoslovja, starejšega in mlajšega, ki je uveljavljalo in uveljavlja poslovenjene oblike, med drugim tudi v Načrtu, ko na istem mestu, ki ga kritik v Jeziku in slovstvu graja, samo dostavlja tole: »Končnice *-as*, *-es*, *-os*, *-us*, *-um* imajo navadno varianto *-o*.« Citatne imenovalnike srečujemo tudi drugod, npr. kot nemi *-e* v primerih kakor *Racine*, *Marguerite*, ali kot *-u* v primeru *Ceausescu*, ali kot *-o* za ženske osebe v primerih kot *Sapfo*, kot *-e* tudi v primeru *kamikaze* itn. Težko si mislimo, da bi tudi te naš kritik odpravil, in torej pisal *Racin* ali *Marguerit* (brez nemih *e* na koncu), in enako v drugih navedenih primerih.

1.2 Podobno je treba v knjižni slovenščini upoštevati tudi nekatere premene osnov, prevzete iz latinščine ali grščine, kot npr. *Mars Marta*, za kar pa Načrt spet takoj pripominja: »/Vendar je običajnejša osnova iz imenovalnika (*Mars Marsa*)« (str. 149).

Kritik bi bil torej moral primerjati določila SP 1962 z novimi, ko bi bil hotel ugotoviti, kaj se pravzaprav dogaja na tem področju. Potem bi za SP 1962 hitro ugotovil, da so bile v njem – v nasprotju z Načrtom pravil in SP 1950 – domače oblike sploh močno zapostavljene. Saj beremo (npr. str. 59, § 64, 1): »Splošno znana imena imajo v nominativu poleg izvorne lahko tudi domačo obliko: *Homeros* in *Homer*.«

Forsirali so v SP 1962 tudi izvorno pisavo dvoglasnikov, tako da so *Euripides -da* pisali z *eu*, *Evripidov* pa z *ev*, ali celo še bolj zapleteno: *Eusebios -ia*, *Eusebio* vse z *eu*, le *Evzebijev* z *ev*, *Aulus -la*, *Aulov* pa vse samo z *au*. Itd. To je bil upor proti slovenskemu izročilu. Ta nam postane še zlasti očiten, če SP 1962 primerjamo s SP 1950, kjer je bila staroklasičnim imenom posvečena nepolna stran in vsa pisana po domače (prim. *Medeja*, *Levktra*, *Káto*, *Odiséj* (gr. *Odýsseus*), *Vergil* ali *Vergilij*, *Artemis* ali *Artemida*, *Cicero* ali *Ciceron*, *Ahil* (lat. *Achilles*, gr. *Achilleus*), v SP 1962 pa se je to razraslo na cele tri in pol strani (in na skoraj tri strani pri tujkah iz latinščine in grščine, medtem ko je bilo v SP 1950 tega dobrega pol toliko).

1.3 Kaj pa kritikova misel, da bi severovzhodni in belokranjski rodilnik tipa *iz Radenec*, *iz Puconec* v knjižni rabi zamejili, in torej za nevtralne, splošnoslovenske knjižne oblike

imeli le oblike *iz Radencev, iz Puconcev*? – To je zelo pameten predlog, vendar ne zadeva Načrta pravil, saj ta teh rodilnikov sploh ne omenja, torej jih nima za knjižne. Kritikove besede naj bi si torej zapomnili predvsem novinarji, še posebej pa vsi, ki izhajajo iz omenjenih krajev in se v knjižni besedi oklepajo te značilnosti svoje narečne govorice. SP 1962 (41–42) je tu nekoliko popustljivejši, ko pravi, da imajo »množinska imena na *-ci* na vzhodnem ozemlju in v Beli krajini /.../ domač rod. mn. na *-ec*: *Beltinci iz Beltinec* /.../«¹⁰ Rabo te posebnosti sicer dopušča tudi »v knjižnem jeziku, če jo dobro poznamo; splošno pa taka imena sklanjamo kakor druge samostalnike moškega spola v množini: *Beltinci iz Beltincev*«, pravi izrecno tudi SP 62.

1.4 Kritik še meni, da bi bilo treba »/n/a mestu, kjer je v Načrtu govor o nujnosti /oblikoslovne/ prilagoditve prevzetih besed sistemskim zakonitostim slovenskega jezika«, omeniti tudi, »da se /prevzete/ besede prilagajajo ne le v sklonu, ampak tudi v spolu«. (195) Žal ne navaja strani v Načrtu, na katerih naj bi bilo to in ono opuščeno (s tem otežuje kontrolo svojih izjav), tako da ne vem, kam natančno meri. Sicer pa ima prav, ko – ne prvi pri nas – opozarja na načelo, da so prevzeta imena v slovenskem knjižnem jeziku načeloma moškega spola, ženskega le, ko označujejo ženske osebe ali se v im. ed. končujejo na nenaglašeni *-a*. Izjeme so tu še slovanska imena na *-o*, kolikor so sama srednjega spola, kakor npr. *Sarajevo*, pri katerih tudi v našem knjižnem jeziku sledimo spolu, kakor je v prvotnem jeziku. S kritikom smo istega mnenja glede spola besed, kot je *butik* in *concorde*: samo posebneži ju imajo (glede na francoščino) za samostalnika ženskega spola. Isto velja tudi za nove besede kot *tozd* ipd., kjer smo se zadnji čas v glavnem vendarle sistematizirali v duhu svojega jezika. – Pri dokončni formulaciji pravil bi torej res (po zgledu na SP 1962) kazalo vnesti te opombe v splošni uvod k Oblikam samostalniške besede.

1.5 Nadalje se kritiku oblike kot *Carsko selo, Krupska, Novo vremena* iz ruščine zdijo »pretirano poslovenjene«; on bi imel raje *Novoje Vremja, Krupskaja*, češ: sicer bi namesto *Bolšoj teatr* morali zahtevati tudi *Boljši teater* (195) ipd. – Tu se kritik drži splošne rabe, kakor mu na drugih mestih bolj ustreza predpis. V tem primeru bi bila ta namreč na strani Načrta, saj SP 62 na str. 58 predlaga imena tipa *Dostojevski, Gorki, ne Dostojevskij, Gorkij*, na str. 63 pa za žensko *Sadovska, Trubecka*, dobesedno tako: »V slovenščini mehanično prevzemamo za žene rusko obliko imen (*-aja* skrajšujemo v *-a*).« Samo logična doslednost je, če enako kot *Dostojevski* rečemo še *Krupska* in *Novo vremena* ali *Carsko selo*. Tisti, ki pišejo (in govorijo) ruske oblike, imajo samo težave s sklanjanjem: Ali bomo rekli *Bil sem v Carskojem selu, Bral sem v Novojem vremena* (ali pa tega sploh ne bi sklanjali?), če se že da reči *Bral sem Krupskajo* (spet pa ne *Bil sem na Nevskaji ploščadi*). Ostanimo vendar pri lepih domačih oblikah. Ali ni ta zvestoba izvorni obliki isto, kot če latinisti ali grecisti želijo čim več izvornih oblik, pa so potem same težave (proti čemur pa kritik upravičeno je). Seveda pa nihče ne misli na *Boljši teater. Boljšoj* je pridevnik ničte sklanjatve, kakor je *Tolstoj* samostalnik pridevniškega izvora in ga tudi ne podomačujemo v *Tolsti* (kar pa so sicer svoj čas tudi počeli). *Boljšoj teater* gre točno po našem tipu *Ruperč vrh* (ali tudi *Slovenj Gradec* v eni možnosti), kjer se pridevnik sklanja po ničti sklanjatvi, kakor npr. še v primerih kot *Great Eastern* ipd.¹

¹⁰ /V Dobovi imamo tudi vas *Mihalovec*, ki pa se v resnici glasi /knjižno/ *Mihalovice Mihalovic -am* itd. Torej po a-jevski sklanjatvi množine./

¹ V teh stvarih je poučna moja razprava *Prevzete prvine slovenskega knjižnega jezika*, SR 1972, 285–318, *Oblikoslovno* str. 297–305; prim. še SR 1973, *Stilna vrednost /.../ variant /.../*, str.

1.6 Ugovor proti neobstoječim samoglasnikom iz slovanskih jezikov. Kritič je proti sklanjatvi *Tivat Tivta*, *Špiljak Špiljka* za srbohrvaščino, češ da »v končajih *-at*, *-et* ali *-ak* samoglasnik ponavadi ni neobstoječ«, za kar navaja tudi nekaj zgledov (195).

Tu kritič – menda pod vplivom Borisa Urbančiča² – brez potrebe oddaljuje slovenski knjižni jezik od drugih slovanskih jezikov. Naše mnenje je, da tukaj brez vseh težav dolgo sledimo slovanskim jezikom in torej sprejemamo tudi njihov neobstoječ samoglasnik. Kritič sam vidi, da samoglasnik v *-at*, *-et* ali *-ak* le »ponavadi ni neobstoječ«, torej vendar lahko tudi je neobstoječ, npr. v končaju *-et* pri *valpet*, *ocet*, *hrbet*, *nohet*, *laket*. Samoglasnik *a* v *-at* je samo srbohrvaški ustreznik slovenskega polglasnika. Zakaj bi se torej sprenevedali? To je, kakor da bi dovoljevali neobstočnost samoglasnika pri priponi *-ec* (*Tihec Tihca*), ne pa pri temu ustreznem slovenskem narečnem in srbohrvaškem *-ac* (ki ga imamo v imenu *Jakac*, z rod. *Jakca*). In analogno velja tudi za vzporednost *Grmek Grmka* in celo *Slomšek Slomška* s srbohrvaškim *Špiljak Špiljka*. Tu bi bilo koristno malo več dialektičnega mišljenja.

1.7 Kritič omenja še precej drugih oblikoslovnih zadev. Tako bi si pri samostalnikih želel pripombe, da imajo občna imena moškega spola na *-e* ta *-e* zmeraj za končnico (prim. *finale -a*), pri lastnih imenih pa da je to le izjemoma (196). To vprašanje je rešeno s tem, da se v slovarju vedno navajata imenovalnik in roditeljnik; za slovnico pa bi si kazalo kritikovo opozorilo zapomniti, čeprav bi kritikovim primerom (*Čil-e*, *Zair-e*) kazalo pridružiti še variantno *Giuseppe*. Opozarja se, da bi kazalo zapisati pravilo o sklanjanju imena in priimeka tudi v primerih tipa *Ali Buto*, proti čemur so precej grešili novinarji (196). Odgovor na to je v Načrtu s primeri v poglavju Sklanjanje večbesednih poimenovanj (158–161), kjer se za nesklanjanje navajata samo burmanski in kitajski tip, namreč *U Tant U Tanta* in *Mao Ce-tung Mao Ce-tunga*. Novinarji so torej besedo *Ali* obravnavali kot t. i. predime, večinoma predložnega (*da*, *di*, *von*, *van*) ali tudi drugačnega tipa (*Mc*, *O'* ipd.). K poslednjim primerom bi lahko uvrstili od kritika predlaganega *ibn*.³

K oblikoslovnim očitkom gre tudi *t* v *bimbota*, *medota*. Kako to, da to ni obravnavano v Načrtu, ko so nekateri njegovi soavtorji to uvedli v SSKJ (196)? – Načrt je imel v razvidu le pogovorne variantne primere tipa *Markota*, *sinkota* (ob zbornih *Marka*, *sinka*). Tu bo treba torej razširitve, vendar očitno v okviru označenosti. Sicer je pa to lep primer za to, kako nesmiselno je bilo omejevanje podaljška osnove s *t*, tako tipičnega za slovenščino. Same težave nam je prineslo. Že Kopitar je v svoji slovnici obžaloval, da v tem knjižni jezik ni šel za ljudskim, ki vse osnove na samoglasnik enostavno podaljšuje s *t*.

217–263, posebej str. 250–253; Stilnost oblikoslovnih kategorij slovenskega knjižnega jezika, SR 1974, 245–262, zlasti Stilnost spola, str. 247–.

² B. Urbančič, *O Jezikovni kulturi*, Druga, predelana in razširjena izdaja, 1973, 24: »ime *Špiljak*. Res se v srbohrvaščini sklanja *Špiljka*, *Špiljku* itd., toda v slovenski sklanjatvi podobnih imen, redkih sicer z naglasom na nezadnjem zlogu (npr. *Bizjak*, *Divjak*, *Dovjak*, *Lesjak*, *kónjak*, *salmijak*), a številnih z naglasom na koncu (npr. *Poljak*, *Zemljak*, *veljak*, *vrtiljak*), je *-a*- ohranjen, zato so sistemu knjižne slovenščine najbližje oblike *Špiljaka*, *Špiljaku* itd.«

³ Sicer bi kazalo pri daljnovzhodnih imenih (npr. *Mao Cetung*) sklanjati obe sestavini. Če novinarji pišejo tudi *nastop Djordje Balaševića* (196), pač pišejo mimo pravila, da se ime in priimek sklanjata. V Načrtu (158) pa je vendar izrecno rečeno, da se samostalnik + samostalnik sklanjata, od zvez imena in priimeka pa se prav tam sklanjajo *Ivan Cankar*, *Émile Zola*, *Josip Broz-Tito*, *Fran Ksaver-Meško* ipd. Več pač ni mogoče storiti. Novinarji, ki grešijo, so v tem pač slovenistično neizobraženi, če pa kritič obravnava take stvari ob Načrtu, to skoraj ne more biti iz drugega razloga kakor iz želje po onesnaženju vzdušja ob njem.

Kritik pripominja, da se edninski tožilnik posamostaljenih pridevnikov vedno enači z rodilniško obliko (196). – Načrt tu za samostalnike, ki izražajo neživo, predvideva obliko, enako imenovalniški (152, 11); za primer navaja *Šla je v Imotski* (ne v *Imotskega*). Kritikove primere (*kupi mi Nedeljskega*) bi torej Načrt razlagal kot neposamostaljene pridevnike, ki v t. i. navezavi res imajo rodilniško obliko. Tu gre za t. i. navezovalni tožilnik tipa *Kilo črnega prosim*, namreč *kruha*.

Za *jejo*, *vejo*, *grejo* kritik meni, da so »že lep čas v splošni rabi« in se torej ne uporabljajo le »zmeraj bolj« (196). – Tu kritik pretirava, kakor se lahko prepričamo tudi iz SSKJ in SS 1976: prvi navaja *gredo* in *grejo*, *jedo* tudi *jejo*, *povejo* in *povedo*. Je pač tako.

1.8 Pisec kritike Načrta pravil za novi slovenski pravopis se na več mestih obrača tudi proti manj naravnim, da ne rečemo, izumetničenim, vsekakor pa nesistemskim določitvam v slovenskem knjižnem jeziku. Nekaj tega smo že obravnavali (npr. narečno *Puconci* rod. *Puconec* nam. *Puconcev*, in podobno *Radenci Radenec*). Tu dajemo kritiku prav, in sicer prav radi, saj smo se veliko bojevali proti »prišpičenim« rešitvam, ki jih v polpreteklem obdobju knjižnega jezika nikakor ni bilo malo.

Ena takih novih nenaravnosti v okviru knjižnega jezika je vsiljevanje spola po zgledovanju na tuje jezike, namesto da bi se držali načela, da so vse besede, ki pridejo v naš knjižni jezik od kod drugod, načeloma le moškega spola, če se ne končujejo na nenaglašeni *-a* ali pa ne označujejo ženskih oseb. Sedaj pa, pravi kritik, »na mestu, kjer je v Načrtu govor o nujnosti morfološke prilagoditve prevzetih besed sistemskim zakonitostim slovenskega jezika, manjka informacija, da se besede prilagajajo /.../ tudi v spolu«. Pisec nadaljuje: »Zato npr. ni prav nič pomembna ugotovitev, da sta besedi *boutique* ali *butik* /.../ in *concorde* /.../ v francoščini ž. sp.; v slovenskem jeziku ju v skladu z našimi morfološkimi zakonitostmi uvrščamo med samostalnike m. sp. (raba »nova butik« ali »francosko-britanska concorde« je snobistično motivirana!)«, zaključuje pisec ta del svoje kritike (195).

Škoda spet, da kritik ne navaja mest v Načrtu, na katerih naj bi to ali ono manjkalo ali bilo celo napačno predstavljeno. Pa bralec iz kritike tudi ne vidi, da v Načrtu nikjer ne govorimo o besedah *butik/boutique* ali *concorde*, kakor bi morda kdo (kakor npr. tudi pisec tega odgovora) sklepal iz kritikovega pisanja. Verjetno tu kritik misli na SSKJ, ki besedi *boutique* res pripisuje ž. spol in jo ima potem tudi za »nesklonljivo«. Strinjam pa se s kritikovo mislijo, da bi v Načrt vnesli določila o sistemskem prehajanju besed v slovenske tri spole, in sicer takoj na začetku razpravljanja o prevzetih besedah. Že sedaj imamo tam (31) v poglavju o samo oblikoslovno podomačenih lastnih imenih pravilo, da »vsa v slovenščino prevzeta lastna imena dobijo končnice slovenskih sklanjatev, tudi če jih pisno ne prilagajamo slovenščini«. Za primer so navedena samo imena moškega spola, med drugimi tudi *Chicago -a* in *Unesco -a*, obenem pa se tu opozarja še na poglavje o oblikoslovju, kjer so za 3. ž. sklanjatev navedena tudi občna imena, od prevzetih beseda *species* (154). Načeloma se res držimo pravila, da samostalnik na soglasnik uvrščamo v 1. moško sklanjatev, če ne gre za žensko osebo. So pa redke izjeme, kakor ravno *species*, ki jo imamo za nekako vzporednico k besedi »vrsta«, in ji ohranjamo ž. spol (npr. tudi v SP 1962). Take stvari imamo včasih tudi pri kratičnih imenih, kot je npr. *NUK* (ki pa se gotovo tudi normalno uvršča v moški spol, prim. *Bil sem v Nuku/NUK-u*). Pa še tu in tam se kaj najde. K. Gantar se npr. zavzema za ženskost besede *polis*⁴ in SSKJ priznava oba spola), po zgledovanju na latinščino je tudi ime *Salamis* ž. spola, čeprav

⁴ K. Gantar, *Polis*, *JiS* 1973/74, 99–100.

ne gre za ime ženske osebe (prim. slov. obliko *Salamina*). Nekaj tega bo pač ostalo zunaj sicer splošnega pravila, da bo izjema potrjevala pravilo.

Kritik pravopisecem tudi očita, da »pri obravnavi kategorije živosti manjkajo med posebnostmi poimenovanja bolezni (*slepič, rak, volk...*)« (197). – Tu kritiku ne dajem prav; menda je spregledal opombo na str. 151–152 Načrta, kjer se že v drugi alineji navaja, da imajo kategorijo živosti tudi »imena, ki so prvotno pomenila ali lahko pomenijo osebo, žival in druga bitja, sedaj pa pomenijo npr. vina, naprave, klube, bolezni, planete ipd.«. Kar tam manjka, je torej samo primer za kako tako bolezen.

1.9 V zvezi z besedami grško-rimskega izvora hodi na misel še (mimogrede že obravnavano) mesto kritike, kjer beremo, da *-as, -es, -os, -us* in *-um* »nikakor niso slovenske končnice« (195). V zvezi s tem kritik predlaga samo sklanjanje tipa *Leonidas -a* ali pa *Leonid -a*, tj. poslovenitev, tako ali drugačno, že v imenovalniku ednine. Tudi za občna imena priporoča ali tip *spektrum -a* ali pa *spekter -tra*. Pregibanje s prevzeto imenovalniško končnico (torej tip *Leonidas Leonida*) »pa naj bi SP obravnaval kot manj primerno ali celo neprimerno«. Kritikov nasvet glede rabe domačih oz. prevzetih končnic bi SP res lahko sprejel, ko bi tudi pisci šli za njim, pravzaprav pred njim, in bi torej obravnavali imenovalnik ednine, kakor da ima le končnico *-ø* na koncu daljše ali krajše oblike. Podoben nasvet najdemo v mojem Slovenskem knjižnem jeziku 1 iz l. 1965 (165): »Po zgledih iz latinščine in grščine premenjujejo svojo osnovo grška in rimska lastna imena kot *Tenedos Teneda, Tacitus Tacita /.../, Kato Katona*. Tako gredo še nekatera občna imena: *tropus tropa, spektrum spektra, ciklus cikla*. O takšnem uravnavanju slovenščine po tujih jezikih (Prokrustova postelja!) velja, kar za podobno v I. /ženski/ sklanjatvi: to ni slovensko. Osnovo iz roditelja prepelji tudi v imenovalnik in tako se potem po domače reče *Tened -a -u* itd., */.../ Darej, Merkurij, Avgij, Menelaj*. – Druga, a manj običajna možnost je, da obravnavamo kot osnovo ves imenovalnik: *Tenedos -a, spektrum -a* itd. Pri enozložnicah in pri nekaterih dvozložnicah to tako sploh delamo: *Kos -a, Rodos -a*.«¹⁵¹

Zakaj pa potem tega ni v Načrtu pravil? Posebno še, ko imam tudi v svoji slovnici iz l. 1976 (217) jasno stališče, ki je zelo blizu kritikovemu, saj tam piše tole: »Po latinščini in grščini imajo grška in rimska imena stilno zaznamovane končnice *-os, -us, -es, -is, -as, -um /.../* Tako še nekatera občna imena: *obolos, ciklus, spektrum*. Navadne slovenske oblike so brez teh končnic: *Tened, Tacit, Avgij, spekter* itd. Redkeje ohranimo kot osnovo ves imenovalnik.« Moje zaznamovanje teh končnic v smislu stilističnosti je že 1965 doživelo kritični odziv pri neki novinarki Dela.⁶ Verjetno se klasiki (vsaj nekateri) zavzemajo za izvirne imenovalniške končnice (tudi Načrt jih nima za slovenske, kot smo že omenili, ampak samo ugotavlja, da pač tudi obstajajo). Dobesedno, sicer malo pitijsko, pravi Načrt takole: »Končnice *-as, -es, -os, -us, -um* imajo navadno varianto *-ø*« (148), in podobno še na drugem mestu (149). Tudi premena osnove tipa *Mars Marta* je v primeri z *Mars Marsa* obravnavana kot manj običajna.⁷ – Po mojem pa nikakor ne gre, da bi se poljubno odločali, ali bomo te, prvotno končniške, morfeme imeli za del osnove ali pa za končnice. To bi šlo pri občnih imenih (nekako v smislu *cikel -kla* proti *alpinetum -a*), pri lastnih imenih pa bi svetovali domačo končnico *-ø* namesto *-os, -us* itd. Osebnost se mi tudi zdi, da je od variante *Aristoteles -a* boljša varianta *Aristoteles*

¹⁵¹ /V novem pravopisnem slovarju je na moj predlog rešitev tega taka: *Leonid -a /.../*, im. ed. tudi *Leonidas /*

⁶ *O. Ratej*; moj polemični odgovor ima naslov Televizijska pretvornica, *Delo* 1965, št. 153, str. 2.

⁷ *Načrt*, 149: »vendar običajnejša osnova iz imenovalnika (*Mars, Marsa*).«

Aristotela (prednost dajem seveda varianti *Aristotel -a*), saj tako laže pridemo do oblik kot *aristotelski*, *aristotelik*, *aristotelizem* in kar je še takega (npr. *sokratik*). To načelo velja nato upoštevati tudi pri občnih imenih, kjer imamo iz *cikla* (ne iz *ciklusa*) izpeljano *cikličen*, *cikloida*, iz *spektra spektralen* ipd., iz *centra centralen* (*centrumaš* je posebna tvorba iz besedne oblike *centrum* 'sredinske skupine v parlamentu'). Vsekakor pa se pri tem pravopisu ne bi smelo zgoditi tako, kot se je SSKJ, ki prvotno latinski *ciklus* v geslu podaja kot *ciklus -a* in *ikel -kla*, nato pa – sicer skladno s svojim načelom, a tokrat prav gotovo napačnim – ponazarja vse rabe samo s *ciklusom*, nikoli s *ciklom*. Kjer gre za dvojni pomen, seveda niso mogoče izbire (če so taki primeri).

1.10 Še določneje k oblikoslovni kritični pripombi o t. i. ničtem sklanjanju samostalnikov moškega spola. Kritik piše (196): »Ker se zlasti v publicističnem jeziku nedomača osebna lastna imena na samoglasnik v sklopu večbesednih lastnoimenskih poimenovanj pogosto ne sklanjajo (npr. *sojenje Ali Butu*, *politika Bani Sadra*, *nastop Djordje Balaševića*), bi moral SP posebej opozoriti na nepravilnost take rabe. Zaradi velikega vpliva publicističnega jezika na druge zvrsti se namreč takšno napačno ničto pregibanje širi tudi na druga področja rabe slovenskega zbornega jezika.«

V Načrtu je ta problematika obravnavana v poglavju Sklanjanje večbesednih poimenovanj (158–160), kjer se v točki 3 bere naslednje pravilo: »Tuja lastna imena, pri katerih nimamo občutka za samostojnost njihovih sestavin, sklanjajo samo svojo zadnjo sestavino«; med primeri so tudi imena oseb, in sicer *U Tant* in *Mao Ce-tung*. Novinarji, ki jih omenja kritik, v to kategorijo torej spravljajo *Ali Buta* in *Bani Sadra*, in celo *Djordje Balaševića*. Pravilo torej ni dovolj natančno. Treba bi bilo morda reči, da se ne sklanjajo burmanska in kitajska imena (če to so) pred priimki, druga pa seveda se (primer za tuje lastno ime v Načrtu je *Émile Zola* z rod. *Émila Zolaja*). Seveda je težko uganiti, ali gre pri tujih imenih za samostojne sestavine ali ne: Tip *Downing Street* ali *Kon Tiki* iz Načrta pojmuje kot nekako zloženko (ali pa, kot da je prva sestavina pridevnik, kakor v primeru *Great Eastern*), in potem se prva sestavina ne sklanja, pri zloženkah seveda sploh ne, pri takih pridevnikih, kot je tudi naš *fejst*, pa tudi ne. Ujemalne primere kot *Campo Formio* sklanjamo v obeh delih, predložni drugi del v tipu *Quai d'Orsay* pa zato, ker se občuti ali kot zadnji del zloženke ali jedrni stalne besedne zveze (podobno, če sklanjamo *Rio de Janeiro* *Rio de Janeira*). Tip *Djordje Balaševića* se mi zdi malo verjeten oz. si ga lahko razlagamo mimo publicističnosti kot prvotno pisarniško razvado (prom. SP 1962)⁸, ki ne sklanja enega dela večdelnega lastnega imena (°za *Janeza Kovač* ali °za *Kovač Janeza*). Načrt ima podobno rabo tipa *z doktor Prešernom* za pogovorno, zorno je torej samo *z doktorjem Prešernom*.

1.11 Za konec oblikoslovja še o podaljšavah osnove pri samostalnikih m. spola. Kritik opozarja na podaljšave s *t* pri imenu *Seme* in pri občnih samostalnikih *bimbo* in *medo* (o tem smo že govorili) tudi v zbornem jeziku z rodilnikom in potem naprej *Semeta*, *bimbota*, *medota* (197).

Glede drugega ima kritik prav, navaja pa *bimbota* in *medota*, kot stilno zaznamovana, že SSKJ. Od tipa *Marko -ta* se ločita po tem, da nimata variant tipa *Marko Marka*, kar je v Načrtu normalno, *Markota* pa je v Načrtu pogovorno, in enako *sinkota*. – Morda bi bil že čas, da se pod plaščem primerne stilne oznake (Vodušek bi predlagal oznako »familiarno«, mi bi morda rekli »po domače«) oblike tipa *Markota*, *sinkota* dopustijo tudi v zbornem jeziku. Tip *Marko -a* bi bil potem nekako neobčevalen, kar je v bistvu tudi sedaj. Nima pa kritik

⁸ SP 1962, 47: »Pri moških imenih sklanjamo oba dela.«

prav, ko meni, da bi bilo treba ob imenu *Seme -na* navajati še obliko *Seme Semeta*.⁹ V primeru *Semè -éta* gre za tvorbo tipa *Nace -ta*, *Petrè -éta*, obravnavanega v Načrtu-na str. 151, in za te primere je rečeno, da »ta e izraža ljubkovalnost ali zaničevalnost ali lastno ime«. *Séme -na* pa je nastalo s sprevrženjem iz občnega imena, medtem ko je *Semè* po Brezniku iz *Sime/Simeon* (prim. tudi *Šime*)¹⁰. Za obliko *Seme -na* je v Načrtu izrečno rečeno, da se »z *n* podaljšujejo tudi priimki, ki so po izvoru samostalniki srednjega spola, če se kot občna imena podaljšujejo z *n*«. To je dovolj jasno in nedvoumno.

2 Povzeto: V oblikoslovju si kritika želi večje slovenizacije končnic, kakor je dejansko možna in upravičena, ali – spet sledeč že objavljenim mnenjem – vdira na odprta vrata (rod. mn. imen na vzhodnoslovenski *-ci*), oz. jih brez potrebe zapira (*Krupskaja* nam. že v SP 1962 izkazanega tipa *Krupska* ipd.), slovenski knjižni jezik pa tudi odtuja od srbohrvaščine (*Špiljak -a* nam. *Špiljak -ljka*). Opozarja na (novinarsko) nesklanjanje imena v zvezi s priimkom (v Načrtu omejeno na burmanska in kitajska imena) ter na obvezno daljšanje osnove s *t* (tip *bimbo -ta*) ob neobstajanju druge možnosti (vendar po našem z obvezno stil. oznako). Še nekaj podrobnosti: pri »Kupi Nedeljskega« gre po našem za navezni tož. = rod. samo pridevniške besede; variante tipa *gredo/grejo* pa imajo bolj zapletene stilne oznake, kot meni kritik. Uvrščanje prevzetih ali kratičnih poimenovanj v slovensko spolskost bi res kazalo v Načrtu vidneje eksponirati. Želja po večjem poudarjanju prednosti domačih končnic pred prevzetimi je upravičena (npr. *Tened – Tenedos*), sicer pa (kakor prvo) v nekaterih delih že pred kritiko Načrta uveljavljena. Tu in tam bi kritik lahko bolje ločeval (*Séme -na* proti *Semè -éta*).

Nismo kritiku še odgovorili na dvom, da bi bili posamostaljeni števniki srednjega spola. – Kritik sprejema naše mnenje, da so števniki pridevniške besede (po našem definiranju zato, ker stojijo levo od samostalnika: *ena hiša* je enako kot *lepa hiša*) in s tem odstopa od SSKJ (ki mu je bil tudi sam redaktor): v tem slovarju so glavni števniki obravnavani najprej kot samostalniki, ki pa bi se rabili tudi prilastkovno, in sicer na levi strani samostalnika, kar je proti vsakim pravilom, saj je pri samostalniku leva stran določena za pridevniške besede, desna pa za vse drugo (v stilno nezaznamovani stavi seveda). Navedimo iz slovarja: *èn êna -o* samostalniško *êden*: a) v samostalniški rabi: *ena in ena je dve, eden je obstal* itd., b) v prilastkovi rabi: *imata enega otroka*.

Kaj pa je tu narobe? – Poleg že očitane še to, da enkrat govorijo o samostalniški rabi, to je besednovrstna oznaka, drugič o prilastkovni, kar je stavčnočlenska oznaka, hkrati pa je v geslu vendarle nakazano, da je to pridevniška beseda. In potem Slovar ne vidi, da imamo posamostalitve dveh vrst: enkrat za pojem 'število', drugič za kateri koli predmet. V prvem primeru dobimo namesto pridevniškega števnikarja *en -a -o* le samostalnik *ena*, števnik *dva -e -e* dá *dve* (ali *dva*), *trije tri -i* dá *tri*, podobno je *štiri*, tj. to, kar vidimo pri štetju, ko gre: *ena dva/dve tri štiri pet* itd. Pri posamostalitvi ne v pomenu 'število' pa iz prvotne pridevniške oblike *en -a -o* dobimo *eden enega* za moški, *ena -e* za ženski in *eno -ega* za srednji spol, in podobno pri drugih *trije* ali *tri*, od *pet* dalje pa v bolj zapleteni obliki *pet (jih)*, npr. *Pet jih* je sedelo proti *Petim* sem dal. Vrnimo se k *ena* in *eden ena eno*: V t. i. prisojevalni zvezi, tj. v stavku z osebkom in povedkom, imamo pri navadni, trospolski posamostalitvi stavke kot *Eden je prišel, Ena* je prišla, *Eno* je potrebno (spolske razlike tudi v povedku: *prišel, prišla*,

⁹ Str. 197.

¹⁰ *Jezikoslovne razprave*, 1982, 394–398: Rodbinski priimki iz starih svetniških imen, konkretno str. 398. Prvotna objava v *KMD* 1942, 68–70 (izšlo 1941).

potrebno). Pri predstavitvi za pomen 'število' pa imamo v taki zvezi zmeraj le srednji spol: Ena deljeno z dve, Dva/Dve deljeno z ena, Pet deljeno s štiri, Štiri deljeno z dve/dva ipd., še Ena je bilo zmeraj manj kot dve. Torej nedvomno srednji spol.

Summary

The critic advocates a larger Slovenization of endings than is actually possible and justified. Once again following already published opinions, he storms an open door (the genitive plural of East Slovenian place names ending in *-ci* in the nominative plural), or unnecessarily closes it (*Krupskaja* rather than *Krupska*, even though the latter type was prescribed already by the SP 1962), or alienates the standard Slovene language from Serbo-Croatian (*Spiljak -a* rather than *Špiljak -ljka*). He calls attention to the (journalistic) nondeclension of first names when followed by surnames (the Načrt mentions only Burmese and Chinese names as examples of this phenomenon), as well as to the mandatory stem increment of the type *bimbo -ta* (which, however, we consider stylistically marked despite the impossibility of **bimba*). Some more details: "Kupi Nedeljskega" is, in our opinion, an anaphoric accusative = genitive of an adjective; the stylistic labeling of the variant forms of the type *gredo/grejo* is a more complex issue than the critic thinks; the problem of fitting loanwords and acronyms into the Slovene system of genders should, indeed, be given more space in the new SP; that preference for native endings over borrowed ones should be given more emphasis is a justified wish, but again one of those that, in fact, had been realized before Majdič's critique appeared; now and then, the critic could show a greater power of discrimination (*Séme -na* vs. *Semè -éta*).

Prva objava v SR 33 (1985), 368–375 + 383–385.

0 Julija 1988 so bili natisnjeni referati z 8. simpozija slovenskega jezika, književnosti in kulture, ki je bil od 1. do 3. jul. 1986. Med temi referati jih je 16 uvrščeno v razdelek Jezik, prihajajo pa do polovice spod peresa slovenskih oz. drugonarodnih in drugojezičnih avtorjev. Ker ti zborniki doslej praktično niso bili ocenjevani, pač ne bo napak, da se enkrat prikažejo tudi kritično, da se jim tako rekoč »izmeri dalja in nebeška stran«, tokrat toliko nujneje, ker zadevajo žive probleme slovenskega jezikoslovja in jezika našega časa.

Prispevki so seveda različne tematike in vrednosti. Urednik (F. Jakopin) jih je (z zaporedjem) razdelil v 4 skupine: prva ima za tematiko oznako slovenskega jezika njegovih zvrsti (D. Brozovič, A. Schellander, H. Lausegger), druga je slovaroslovna (I. Čermelič-Kozlevčar, J. Peterman, M. Humar, S. Suhadolnik, deloma še B. Müller), tretja slovnicična (G. Neweklowsky, L. Kroupová/V. Mejstřík/V. Petráčková, E. Tokarz, V. Nartnik, N. Mečkovska, deloma še B. Müller), četrta obravnava prevajanje (M. Stanovnik, T. Pretnar, K. Šalamun-Biedrzycka). Vsega besedila je za 200 strani, kar vsekakor pomeni znatno pomnožitev slovenistične literature.

Pa se pomudimo ob /petih/ sestavkih (prevajalskih se ne dotikam), obsegovno različno glede na to, kako važna vprašanja po naši misli obravnavajo, v zvezi s tem pa, katere in kakšne pomisleke vzbujajo.

(1) D. BROZOVIČ O SLOVENSKO-KAJKAVSKI SKUPNOSTI

V oblikoslovju: 1. rod. mn. *žen, let, otrok, nožof*; 2. končnice *-am -ami -ah* ipd. v daj., or. in mest. mn.; 3. *sini* (brez »umetka« *-ov-*: tega je marsikje manj tudi v slovenskih narečjih v primeri s knjižnim jezikom); 4. *f hiže/i*, na *stole/i* tako prvotno tudi v slovenščini, npr. v 16. stol. v *srcej/i*; 5. or. ed.: *vol'o soljo* (ne pa tudi *vól'om*, pač pa prim. prekmurski orodnik te vrste); 6. slovenščina ima celo tudi kategorijo živosti tipa »zrušil krova«, le da v otroškem govoru; 7. tudi v slovenščini so odpravljeni rezultati 2. palatalizacije (*roki, nogi, sněhi*); 8. dva *sini* je analogija po tri *sini* (štok. dva/tri/četiri *sina*, pač pa slovensko narečno dve ženske). In vendar je Brozovičev sklep k temu (123–124): »Općenito uzevši, kajk. je deklinacija sličnija čak., osobito zapadnoj, negoli štok. i slovenskoj.« Tiste stvari, ki so v kajkavskem oblikoslovju enake čakavskim, pa so, sodeč po navedbah v isti knjigi, večinoma tudi slovenske. Tudi če Brozovičev sestavek beremo še dalje (124), vidimo, da so kajkavske značilnosti hkrati tudi slovenske: 1. *jas(t)*; 2. *kaj – gdo/što*; 3. *ki oz. ki/kteri/šteri* (za *kteri* prim. mošč. *kér*, za *šteri* prekm.); 4. *of – te – on* (slovensko res večinoma *ta – tisti – oni*); 5. *velkega*; 6. stare imenske končnice: v *naše/i stare/i hiže/i* (slov. naši stari hiši, toda Mostec: *té stáři hiši*); 6. določna oblika v prilastku pridevnika, možna celo v povedku (prim. *prleščina*); 7. *vekši, mlajši, spametnejši/bogateji*; 8. za *petimi* cirkvami (sklanjanje glavnih števnikov, tudi *e*-jevski tematični samoglasnik znan slovenščini); 9. »praktički nema imperfekta i aorista« (ali ga »ima« teoretično?); 10. prihodnjik *bom/bodem posekel* ali *posečem*; 11. *delajo*; 12. *bi brez*

glasovnih končnic; 12. namenilnik (*spāt, žēt*); 13. kupovati kupoval (to da se povezuje s torlaško narečno skupino (!), je pa po naši vednosti tudi slovensko; 14. vel. nosete (tega sedaj v slovenščini ni več, pa menda tudi ne več v knjižni srbohrvaščini); 15. z jame, z meno(m) (kot v slovenščini, proti vzhisl. zahodne polovice *s mesta*); 16. jezero '1000' (znano tudi našemu jeziku); 17. »velik broj deminutiva« (kakor tudi v slovenščini); 19. nikalnica: Kaj *sem ti ne* rekel, da ne kriči *f hiže?* (prim. prleško); 20. slajši *kak* cukor (štok. *nego*, slov. *kakor/kot/ko*).

Nobenih drugih značilnosti za kajkavščino Brozović tu ne omenja: pa naj bi kljub temu kajkavščina ne bila bliže slovenskemu jeziku kakor sh. narečjem!

(2) J. ČERNELIČ-KOZLEVČARJEVE REŠEVANJE BESEDNOVRSTNIH VPRAŠANJ V SSKJ

Zelo važen je sestavek Ivanke Černelič-Kozlevčar: Reševanje besednovrstnih vprašanj v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (289–300). Če preskočimo avtoričin ne posebno potrebni Kratek pregled delitve besednih vrst v slovenskih slovnica (289–291 – njegov namen je menda predvsem pokazati neizvirnost nekaterih mojih teoremov ali poimenovanj stvari), za glavni del članka (291–296) lahko rečemo, da avtorica v njem predvsem prikazuje in sprejema naslonitev slovarja na besednovrstno »teorijo« Slovenske slovnice 1956 štirih avtorjev.

Po našem bi avtorica morala soočiti obe sedanji slovenski besednovrstni teoriji, tisto iz SSKJ in iz SS 1976 (oz. SS 1956 – SKJ 1–4). V tem primeru bi ugotovila, da so v slovarju besedne vrste kot v slovnici 1956, namreč sam., prid., prisl., štev. itd., poleg tega pa še nesklonljivi prilastek, nekaj, kar je poimenovano »sam.«, tj. posamostaljena raba »besede, ki ni samostalnik, a nastopa kot samostalnik«, medtem ko je nesklonljivi prilastek »beseda, ki ni pridevnik, nastopa pa kot nesklonljivi prilastek« (XIX). Glagoli so označeni z dov. oz. nedov., členek je, pač kot v SS 1956, nekaj z nejasnim besednovrstnim statusom, deležnik in deležje nista ločena, itd. npr. še prislov, ki pomeni tudi prislovno rabo, kot medmet medmetno, ne torej samo medmete, veznik tudi vezniško rabo, posebni besedni vrsti pa sta tudi števniki in zaimki itd. – V nasprotju z vsem tem so v SS 1976 besedne vrste naslednje: samostalniška beseda (vključno z vsem posamostaljenim in s samostal. zaimki), pridevniška beseda (vključno s števniki, pridevniškimi zaimki, (sklonljivimi) deležniki in izprislovnimi konverznimi pridevniki), prislov (vključno z deležji, a brez členkov in povedkovnikov, pa seveda tudi z zaimenskimi prislovi, ne pa tudi s predložnimi zvezami, ki spadajo v frazeologijo), povedkovnik, glagol, pa predlog, členek, veznik in medmet (pri vezniku in medmetu vsekakor tudi ustrezne besedne zveze ali morda morfemi).

Avtorica opozarja, da »so se morala v SSKJ reševati zlasti naslednja vprašanja: razmejitev členkov in prislovov oziroma veznikov, upoštevanje predikativov /.../, besednovrstna vrednost zaimkov in števnikov, /.../, način prikazovanja /.../ neosebnih glagolskih oblik, /.../ konverznih prehodov med besednimi vrstami« (291).

1 Povedkovnik.

Pri samostalniku da so v SSKJ »izsamostalniški povedkovniki praktično razmejeni« (291) z oznako »v povedno-prislovni rabi«. Že ta naziv nam v resnici pove, da so pojmovani kot

prislovi v povedku oz. kot povedki in prislovi. Ali pa povedno-prislovna raba ne pomeni, da se rabijo kot prislovi in povedkova določila?

Primer **mraz** (avtorica se ne drži prve knjige slovarja, pri Toporišču pa upošteva samo dela do 1966): Ali imajo izsamostalniški povedkovniki res tudi prislovne vzporednice (avtorica navaja samo *mraz* in *strah*, pog. še *prijatelj*, ki se gotovo ne rabijo tudi kot prislovi). Važna je še avtoričina ugotovitev, da za isto oznako (»povedno-prislovna raba«) stojijo tudi primeri kot *bil je hud mraz* (r. t.), kar bi kazalo, da je slovarnikom *mraz* v zvezi *bilo je zelo mraz* v resnici prislov, v prej navedeni *bil je hud mraz* pa le povedkovo določilo, torej samo skladijska zadeva. V resnici slovar (vsaj pri *mraz*) najprej navaja *je bil hud mraz* (»povedno-«) in šele nato *bilo je mraz* (»-prislovno«). Ker pa je prvo mogoče pretvoriti ob nikalnici (ni bilo huđega mraza), to spet ne bi bilo povedno. Sicer je pa zanimivo, da je avtorica pripravljena tudi tip *hud mraz* imeti za povedkovnik, kar se ujema z mojo teorijo, da so vse besede ob pomožnem glagolu (kadar ta pač je pomožen) povedkovniki.

Pridevniških povedkovnikov, ki bi bili vzporedni samostalniškimi, slovar nima: »pridevniške /.../ besede, ki so v stavku levi prilastki, pa tudi povedkova določila« (293). Za primer vzemimo prid. *hud -a -o*, kjer pa se povedkovnik vendar kaže v pomenu 2 (si še *hud name*) proti pridevniku (*hud oče*); tu ima pomen 2 le oznako »v povedni rabi«, torej ne povedno-prislovni, in sicer verjetno tudi zato, ker ima ta pridevnik še prislovno podgeslo *hudó* z oznako »prisl. od hud«, kjer bi bila prislovna raba pod 1 (blago se je *hudo* podražilo – pomensko se nanaša na 7. pri *hud*), povedna pa pod 2 (si še *hud name*). Pri pridevniškem pomenu se obe rabi pridevnika mešata: *huđega psa – pes je bil /.../ hud*, pa v 3 in 4 (*hudo je, če...*, oz. *materi je hudo zaradi sina*).

Za povedkovnike iz prislovov je rečeno (295), da so »v SSKJ deloma s pojasnilom v povedni rabi izločeni«, za primer pa je naveden iz prve knjige slovarja *dobro*, kjer je ta vrsta obdelana pod 4, vendar je tudi v 5 obdelana brez oznake, pač pa z »navadno eliptično«, npr. *dobro*, da si ostal doma, in v 7 z oznako »v medmetni rabi«, kar je čisto napačno (*dobro*, pa naj bo po tvojem). Da SSKJ ne razpolaga s pojmom povedkovnika, kažejo tisti povedkovniki, ki nimajo (več) vzporednice v drugi besedni vrsti, npr. *bot*, kjer stoji kar oznaka prisl.: *zdaj sva si bot*, pa smo si *bot*; od pozneje prim. še *kos* »prisl. /.../, v povedkovni rabi«: *nalogi ni kos* (kakšna je nepovedna raba tega prislova(?)).

Kot povedkovniki menda sploh niso obravnavani prvotni medmeti, kakor npr. *fej*, »medm.«, kjer je v SSKJ najprej naveden povedkovnik (*fej te bodi*), šele nato medmet (*bumf*, je počilo) in nato povedkovnik, res da za poševnico (sname torbo in – *bumf* v kot). Povedkovnost tu potrjujemo z glagoli z enako podstavo, npr. *bumfnil je* v blato. (Seveda tudi niso medmeti – ampak okrnjeni glagoli velelnice kot npr. *hajd -te* (opraviš si, zdaj pa *hajdi*), kar se da razviti še bolj (*hajdi od hiše*.) To se ni spremenilo niti v IV. knjigi: *puč* »medm.«, in sicer tudi za *puč ga*; ali v II. pri *mu* »medm.« tudi za *še mu ni rekel*, nikar da bi omenjali otroško *krava reče mu = krava muka*.

2 Posebno slabost razodeva SSKJ z besedno vrsto »nesklonljivi prilastek«, za katerega pa avtorica (292) pravi, da »se ne pojmuje besednovrstno«, kar naj bi se videlo iz razlage te oznake: »Beseda, ki ni pridevnik, nastopa kot nesklonljivi prilastek« (298; SSKJ I, XIX). Torej sicer ni pridevnik, je pa vendar besedna vrsta, saj je nesklonljivi prilastek tudi *tam* v *človek tam* (*tam* pa je besedna vrsta). Na drugem mestu (293) avtorica vendar priznava: »Oznaka nesklonljivi prilastek je z besednovrstnega stališča res sporna.« Malo pred tem

(292) pa moje mnenje, da gre tu za »besedotvorno sestavino zloženke« nekako zavrača z Riglerjem, ki da pisanje skupaj teh primerov zavrača s stanjem v jezikovni rabi, z vplivom angleščine, z naslonitvijo na tip *hruškov liker*; opozarjajoč še »na možnost rabe tudi brez odnosnice tako kot pri pridevniku« (292–293). Torej je tu Riglerju pridevnik, B. Pogorelec po avtorici samostalnik, Poskusnemu snopiču slovarja »nesklonljiv pridevnik«, SP 1962 »okamnel, nesklonljiv prilastek«, T. Korošču pa beseda s pridevniško funkcijo in imenovana nesklonljivi prilastek (vse na str. 292).

3 Da imajo samostalniki tudi medmetne vzporednice (291) bo pač res, saj je vsak zvalnik dejansko medmet, primer *bomba!* z oznako »kot vzklik« je pa le povedkovnik (sicer pa tukaj v slovarju manjka vsaka pomenska razlaga), pač pa je medmet tipa *fant*, *kako pojejo* (prim. *ej*, *kako pojejo*).

Zanimivo bi bilo natančneje spoznati »sistematični pregled« (297) »kletvic, podkrepitev in podobnih primerov« (291), ki da so »zelo blizu medmetnosti« (r. t.). Konkretno si lahko predstavljamo kletvice, npr. s *hudič*: Pod 7 je primer, označen sicer »v medmetni rabi« *ni hudič* dejansko povedkovnik, v *hudič (ga) vedi* samostalnik v vlogi osebk, medmet je le v *kdo, za hudiča, vas je poslal tja* (medmet frazeološki), v zvezi *Hudiča je prinesel* pa je *hudič* nikalni zaimek (= *nič*); prim. podobno *človek bi rekel, hudič ga ve*.

4 »Sam samostalnik v določenem sklonu« kot prislov (291) pač ni pogosto možen, razen kolikor ne bi šlo za mernostne tipa *Leta sem te čakala* (< *leta in leta*), figo več = hudiča več = nič = sam. b. Za potrditev v imenovalniku: *sila zanimivo vprašanje*.

5 Pripombe o »členski rabi samostalnikov«, ki pa da je v slovarju prikazana kot medmetna, če je taka beseda pastavčna (*figo*, tebe že ne bom ubogal), sicer pa kot prislovna (moraš voziti *minimum* trideset kilometrov), zbuja najprej pomislek o obliki: prav bi bilo členkovna, členska se nanaša na člen: *figo* v prvem primeru pa je nikalni povedkovnik *minimum* pa ima vrednost prislova *najmanj*, torej ni členkoven, čeprav se da zamenjati z *vsaj*, ker je predoločen (prim. *maksimum = največ = do zgornje meje*).

6 Končno je omenjen še prehod samostalnika v prislov (stati *vrh* hriba) (292), v prvi knjigi SSKJ prikazano pri *dno*, kar je primerljivo z *vrh hriba* pa *konec vasi*. Tu ne gre za kak prehod samostalnika v prislov, ampak za prehod njegove oblike, npr. *vrh(u) hriba. Konec* je označen s predl., a to vendar ne more biti, saj je pomensko prepoln, predlogi pa to niso; po mojem gre tu za prislove: knjiga bo izšla *konec/na koncu* januarja (prim. še stal je *čisto konec* vrste; isto je s *koncem*). So pa ti prislovi precej vezani frazeološko, in le to, tj. da morajo stati v besedni zvezi, jim je skupno s pravimi predlogi. Da ni vse, kar je vezano frazeološko (pa stoji na prvem mestu zveze) predlog, kažejo tudi nekateri drugi primeri, npr. pridevniške roditeljske zveze (npr. *dobrega srca*) ali enake oz. tožilniške prislovne (*lepega dne, tisto noč*), kjer nobena sestavina v tem pomenu tudi ne more stati sama.

7 Ker slovarniki ne razpolagajo prav s pojmom samostalniška beseda, imajo pogosto težave s posamostaljenimi izrazi in s samostalniškimi zaimki. Prvo se kaže v »trooblikovnosti podgesla« (293), pri konverznih samostalnikih iz pridevniške besede, kar sem že grajal (avtorica te kritike ne navaja, priznava pa, da je »taka rešitev /.../ glede na

upoštevanje kategorije spola pri postavitvi samostalniškega gesla sporna« (r. t., pa z opombo 66, kjer se meša tudi opomba 67). V opombi je napačno posplošeno, da bi v teh primerih morala biti »tri podgesla« (298): prav je, da toliko podgesel, kolikor je takih besed, npr. za *bel beli -ega* (beli ima potezo), *bela -e* (ni rekel ne bele ne črne), *belo -ega* (v belo oblečen). – Večinoma trospolske pa so posamostalitve vrstnih pridevniških zaimkov, npr. *kateri* (v SSKJ sta tu samo obliki za m. in ž. spol, pravilno za oznako v samostalniški rabi« (pri vprašalnem) oz. »navadno v samostalniški rabi« (pri poljubnostnem zaimku).

Velika napaka slovarja pa je, da ne zaznamuje eminentne samostalniške lastnosti, namreč spola pri samostalniških zaimkih (prim. *jaz mene l.../ zaim. ali kaj česa zaim.*, kar menda pomeni, da so ti zaimki brez spola v nasprotju s posamostaljenim *kateri*, kjer imamo opombo »pri upoštevanju spola in števila«!

V zvezi s tem se čudno bere pojasnilo avtorice (293), da zaimki v slovarju »nimajo oznake za vrsto, kar je kritika /tj. avtor tega sestavka/ imela za pomanjkljivost«. To je namreč resnična napaka, ne le kritikovo dozdevanje. Pri tej avtoričini formulaciji se zamegljuje še dejstvo, da se v SSKJ zaimki v glavi ne ločijo niti besednovrstno (kot sam., prid., prisl.), ne vrstno v okviru dane besedne vrste (npr. pri samostalniških osebnih, pa tipa *kdo – kaj ...*), ne po razredih v okviru ene vrste (**kdo**, *nekdo*, *nihče ...*), saj so vsi označeni le z zaim. (V samem zaporedju enakozvočnic se v slovarju pri tem dela še napaka, da je prej navedena konverzna beseda kot podstavna (npr. *nihče -éta m*, *nihče -éta s*, šele nato *nihče*, *nikogar* zaim.).

Teoretična revščina SSKJ se kaže tudi pri posamostaljenih glavnih števnih (prim. *dvá -é -é*: ta je besednovrstno nedoločen, razlagan pa tako, da se pod I najprej navaja »samostalniška raba« (*ena in ena je dve*), nato pa prilastkovna (*dva brata*), tj. spet se mešata oznaki za besedno vrsto in stavčne člene. Pravilno bi bilo (kakor sem povedal v kritiki) seveda: *dva brata*, *dvema sestrama/dekletoma* nato pa sam. *dva in dva je štiri*. Zanimiv je avtoričin komentar k moji ustrezni kritiki (294): »Samostalniška raba pri števniki res ni prikazana skladno s samostalniško rabo pri drugih pridevniških besedah, kar je mogoče šteti za pomanjkljivost.« (Implicirano: Ni pa nujno!) Tudi sicer so še, tj. kljub moji kritiki, nejasne predstave o samostalniškosti števnikov. Avtorica (295) priznava, da so števniki pridevniški v zvezah kot *petim/nekaj/dvoje otrokom* (vplivno razmerje med jedrom in prilastkom je avtorici »prilagajalno« nam. ujemalno), za izraze kot *z rešto/troje otrok*, *z nekaj moči* pa meni, da so »samostalniki z rodilniško vezavo ali pa prislovi, ki imajo glede na vezavnost vrednost samostalnika« (r. t.). Seveda so to čisti samostalniki količine (prim. *rešta otrok*, *morje potrpljenja*), lahko tudi posamostaljeni (*z veliko trpljenja*, *z nekaj kodrčkov*) iz navadne pridevniške ali zaimenske besede.

Avtorica je pozabila povedati, da v slovarju to takó seveda ni obdelano, kakor se prepričamo npr. pri *malo*: »prisl.« 1. *malo pomemben/velja*; 2. *malo časa je že sam* (tu je *malo* že sam., prim. *majhna količina časa*), toda v istem razdelku je tudi primer s pridevniško vrednostjo (*z malo besedami*). Čemu tu zavijati, ko je jasno, da je SSKJ šel napačno pot? Ali hočemo z zmotami in slabostmi še v enozvezkovni slovar? (Za prvo knjigo prim. *dosti*: »prisl.«, kjer se ravno tako mešata sam. in pridevniška vrednost: *dosti časa* (sam.), *v dosti primerih* (prid.), *dosti sadja* (sam.), šele nato *dosti spi* (prisl.).

8 Samo bežno se ustavimo še pri pridevniški besedi, za katero avtorica (pri pridevniku, 293) pravi, da je njihova »besednovrstna pripadnost pokazana z navedbo troblikovnosti za spol, z oznako prid., prid. neskl. ali pa z razlago«, npr. *črn -a -o prid.*, *gala*

prid. neskl., *bratov -a -o* 'svojljni pridevnik od brat'. Dejansko je v prvem prikazana s trooblikovnostjo in oznako prid., z razlago ob trooblikovnosti pa niso razvezovani samo pridevniki, ampak tudi prid. zaimki (prim. *čigav -a -o* zaim. 'vprašuje po pripadnosti' 'ali izvoru', oz. *čigar* zaim. neskl. 'izraža lastnino', pri čemer se sploh ne ve, katere besedne vrste je. Slovarniki nimajo prave predstave o pridevniških zaimkih, saj nekatere izmed njih obravnavajo kar kot pridevnike, kar avtorica priznava (294 – kdo je lastnik te ideje, ni povedano) za drugostne zaimke, ne da bi navajala ustrezno mojo kritiko nasilnega popridevljanja z oznakami. Sem spada tudi ponesrečeno uvrščanje množilnih števnikov med pridevnike (prim. *dvojen -jna -o* prid.), hkrati pa avtorica (294) zatrjuje: »V SSKJ je sprejeto pojmovanje števnikov iz SS 1956«, vendar »z izjemo množinskih števnikov, ki so uvrščeni med pridevnike« – zakaj, ne pove, npr. s seboj imam *troje/trojne grablje* (z istim pomenom).

9   Pripomnim naj kaj še k zaimku *ki*. Avtorica (294) meni, da *ki* »nastopa le v vezniški funkciji in zmeraj v kombinaciji z osebnim zaimkom« (za kar navaja še Janežiča 1863) »in bi ga lahko imeli kar za oziralni veznik«. Vendar vsi oziralni zaimki nastopajo lahko le v oziralnih stavkih, *ki* pa se npr. od *kdor* loči po tem, da ima oziralnost izraženo s prosto členico, torej *koga + r = ki njega/ga*, *čiga + r = ki njegov* (torej se ne rabi samo ob osebnih zaimkih). V slovarju je *ki* obravnavan seveda le kot zaimek.

10   K pridevniškim besedam spadajo še deležniki (*prepevajoč -a -e*), a naši slovarniki jih tam, kjer obstojijo, ne ločijo od enakih deležij (*prepevaje/prepevajoč*); prim. še pri *hoteti* izpostavljeno *hote* brez vsake besednovrstne oznake, oz. *hoteč -a -e*, kjer se s trooblikovnostjo nakazuje pridevniškost, pri čemer pa je deležijski (*pospravljala je svoje reči, hoteč oditi*), drugi je sicer deležniški (*dežela, hoteča se osvoboditi*), a kot polstavčno jedro, medtem ko prilastkovna raba ni prikazana (nemara *hoteči ljudje*). – Tu je bila lepa priložnost za deležijsko podgeslo *hoteč* ob kot starinsko navedenem *hote*. Pri *goreti* so pod trooblikovnim geslom (*goreč -a -e*) navedena samo deležja (*goreč s svetlim plamenom*, je bakla osvetljevala prostor), za pridevniško rabo pa je bralec poslan h geslu *goréč -a -e*, ki pa je zaznamovan kar s prid. (Tu bi seveda bilo treba ločiti primere, ki so deležniški, od pridevniških, merilo zanje pa je (ne)možnost rabe pomožnega glagola: ob ne vem kolikih prilastkovnih rabah je samo ena povedkovniška: za delo je ves *goreč*.)

11   Glede razlikovanja deležnika in deležja avtorica (296) trdi naslednje: »Ker v naši slovnični tradiciji še ni bilo razlikovanja med deležniki in deležji, čeprav je bila njihova različna funkcija že ugotovljena, so ta prikazana pod skupnim podgeslom, kar je kritika zavrnila.«

Avtorica seveda ne pove, kdo je bil kritik. Za nerazločevanje deležnika od deležja je tokrat kriva »slovnična tradicija«, čeprav je celo v SSKJ razlika med enim in drugim tudi izkazana: *deležje* – nesklonljivi deležnik v funkciji povedka (brez primera) proti *deležnik*: glagolska oblika v pridevniški ali prislovni funkciji: deležnik na -č (spet brez primera). V mojem SKJ 3 (1967), 166 je deležnik čisto jasno ločen od deležja, npr. oni na -č: »se rabi kot pridevnik, ki se v spolu, sklonu in številu ujema s samostalniško besedo (*goreča hiša, goreče želje*) ali pa kot nepregibna glagolska oblika, ki zamenjuje povedek (*sedeč na vrtu, je bral/a*). Le v tej drugi vlogi nastopa deležnik na -e (*pesmi prepevaje, so šli...*). Deležnik v drugi vlogi imenujemo deležje.« – Toda SKJ seveda ni »slovnična tradicija«, slovnična tradicija pa tudi ne obstaja,

če slovarniki zavrnejo besednovrstne in vrstne ter razredne oznake pri zaimenskih besedah ali če se jim hoče množilne števnike in nekatere zaimke prestaviti med pridevnike.

Avtorica (294) sicer priznava, da »se je v SS 1956 /ločilni števnik tipa *dvoje/* pojmoval kot samostalnik z desnim prilastkom v rodilniku oziroma zaradi nepregibnosti kot prislov«, to pa ji je tudi že dovolj za različno obravnavo tipa *devet* in *desetero* v slovarju (namesto *desetero*, ki ga v slovarju ni, vzemimo *dvoje*): *pet in pet je deset – v deset(ih) zvezkih proti dvoje: dvoje ust/prijateljev ob hkratnem dvoje -a -e: dvoji otroci, v dvojih saneh*.

12 Še k prislovom. – Avtorica (295) ugotavlja: »Med prislovi je /v SSKJ/ dosti besed, ki po zdajšnjem pojmovanju besednih vrst niso prislovi.« (Kdo je to, pri njej pozno, pojmovanje uveljavil, seveda ni povedano, je pa, da so povedkovniki »deloma s pojasnilom« »v povedni rabi izločeni«, »niso pa dobro razmejeni členki in prislovi« (r. t.). Avtorica priznava, da so v SSKJ kot členki obravnavane le enote (ki bi jih bilo nekatere dobro imenovati členice), npr. *koli* v zvezah kot *kdor koli/kdorkoli, le-* oz. *-le (le-ta, tale)* in *naj* ter *bi* (zadnjega samega avtorica sedaj imenuje glagol (kdo je pri *bi* vpeljal to poimenovanje, seveda ne pove).

Kaj so pravi členki, v tem referatu še zmeraj ne vzemo, namreč: besedna vrsta, ki v drugem stavku ali kot pastavek zastopa samosvoj stavek (npr. Na podstrešju so *samo* trije kolovrati: *več jih ni*), kakor sem predlagal merilo za njihovo ugotavljanje.

13 Avtorica seveda ne pove, da je sicer omenjena lastnost (»oziralni prislovi /.../ so v /vezniški/ funkciji predstavljeni samostojno kot vezniki« (295)) seveda huda zmota, saj so zaimenski prislovi tudi v vezniški vlogi. O zapletih v zvezi s »prislovi« in drugim v položaju pred samostalnikom smo opozorili že zgoraj.

14 Na koncu še o osebnih glagolskih oblikah tipa *prosim, daj*, o katerih govori avtorica na koncu svoje razprave. Raba tipa *Pojdi, prosim, domov* je slovarnikom »medmetna« (avtorici pa je to členek), tip *daj* pa je označen kar z medm. (296), medtem ko tip *na nate* ni omenjen, a je v slovarju tudi označen z medm. Avtorica ne omenja moje misli, da gre tu enostavno za glagole z omejenim pregibalnim vzorcem, pri tipu *daj -te* pač za oslavljeni pomen. Prim. *ne vem kdo/ne vemo kdo, bog ve kdo, vrag si ga vedi kdo* ipd.

Táko, vzorčno omejeno, bi bilo treba tudi sicer upoštevati še kje, npr. pri *na vse kriplje*, kjer bi bilo *kriplje* treba imeti za tožilnik samostalnikov moškega ali ženskega spola in ne vzpostavljati imenovalnika (v SSKJ »*kriplje* m. mn. neskl.«), nato pa »v tož.«, saj je tožilnik vendar sklon.

15 Še k tipu *brate* kot zvalniku, kjer avtorica (291) oznanja moje mnenje, da bi se take »oblike navajale kar v zaglavju«. V slovarju sta primera tipa *dobro srečo, brate*, ustrezno podgeslo pa nima nikakršne besednovrstne oznake (kakor sicer tudi deležniki in deležja ne, imajo pa jih posamostaljeni pridevniki (prim. *beli -a -o* sam. oz. sam. govoreči). Če je v primeru *brate* res zvalnik, bi ostal pri svojem, če pa je *-e* samo priponsko obrazilo, zasluži samosvojo geslo. Prim. geslo *bog*, kjer se pod 2 navaja z oznako »v medmetni rabi, z oslavljenim pomenom« *bog, koliko lepote*, kar je enako kot *bože, kako hladne roke* ima, prim. še (frazеološko) *ljubi bog, ali je mogoče in bože mili, kaj bo, če zamudim* (besedni red v drugem primeru moj); prim. še *Marija, je to drago*. V stavku z *njim je bog pomagaj* seveda *bog pomagaj* ni prislov, ampak frazeološki povedkovnik (tu enkrat v slovarju brez oznake).

16 Prava velika škoda je, da se I. Čermelič-Kozlevčar v teoriji besednih vrst da voditi tudi (ali predvsem) skupinskim interesom slovarnikov in ne more postati (dovolj jasno in dosledno) samo služabnica resnice, pravega spoznanja.

(3) G. NEWEKLOWSKEGA
K POGOSTNOSTI OBLIKOSLOVNIH KATEGORIJ
V SLOVENSKIH PROZNIH BESEDILIH

Slovinci smo pred Neweklowskim imeli (iz mojega seminarja) tak poskus z M. Eri-Birk razpravo Pogostnost in skladijska vloga sklonov v besedilu Šeligovega Triptiha Agate Schwarzkobler (SR 1976).

Razprava Neweklowskega žal sicer ostaja pri tradicionalni besednovrstni teoriji, v kateri se ne ločijo povedkovniki, prislovi in členki, pri zaimkih pa ne samostalniški in pridevniški, medtem ko se prislovne besede navajajo skupaj z neprislovnimi (vse deloma zaradi soudeležnosti študentov pri raziskavi). – Po mojem avtor nima prav, ko trdi (338), da »nauk o besednih vrstah počiva na zelo netrdnem temelju«. Raziskovalci podobnih vprašanj bi morali vendarle izhajati iz realnih besednih vrst, in npr. deležnike jasno uvrstiti med pridevniške besede, kot glagol pa obravnavati osebne oblike (vključno z opisnima deležnikoma na *-l* oz. *-n/-t*), pa deležja in nedoločnik oz. namenilnik v glagolski zvezi (*mora spati – gre spati*) in pač še tip *prizadevanje, napraviti vse najboljše*, ločiti prislove (sem gredo tudi izdeležniški tipa *molče*) od povedkovnikov in členkov (tu res vse predolgo čakamo na rezultate raziskave, ki je v pripravi)¹¹ – kar šele bi bil pogoj za absolutno vrednost raziskavnih izsledkov pogostnosti v jeziku. Tradicionalne besedne vrste kakor zaimek ali števniki bi bile v taki raziskavi le podmnožice glavnine ustreznih besednih vrst, tj. samostalniške, pridevniške, prislovne besede (in pač tudi povedkovniške).

Iz razprave izhajajo, da bi bilo glagolov nekoliko več kakor samostalnikov (kar ni verjetno, če si ogledamo normalni slovenski stavek tipa *Janez je videl Micko* ali *Janez je na vrtu*), sledijo pridevniki (pač brez deležnikov?), pa prislovi, zaimki in števniki, od slovničnih besed pa predlogi, vezniki in medmeti (ali se pri zadnjih ločijo navadni (tipa *Oh*) od povedkovniških (tipa *Janez pa bumf* po vratih), ni jasno: Težišče komentarja pri tem je na primerjavi podatkov za prozna oz. publicistična besedila.

Zaostajanje teorije se kaže tudi pri obravnavi pregibnostnih vzorcev, kjer se npr. pri samostalnikih ločijo samo 4 sklanjatve (torej kakor da se v vsem korpusu ne bi bil pojavil tip *mani* ali *Karmen* ali (*Andreja*) *Praprotnik*, ali pa posamostaljeni primeri tipa *Koseski* ali *Krško* (pri meni 3. oz. 4. sklanjatve).

Zanimivo je razmerje za števila: ed.: mn.: dv. = 72,8 : 26,6 : 0,54 odstotkov. Skloni imajo pogostnostno zaporedje I T R M O D (tako tudi pri pridevniku), spoli pri pridevniku si sledijo kot m ž s (43 : 40,3 : 16,7), časi kot preteklik, sedanjik, prihodnjik, predpreteklik, osebe 3, 1, 2, število tudi tukaj ed., mn., dv.

Med kategorijami pogrešamo razlikovanje tvornih in trpnih oblik pri časih (od teh oblik pa se je – neupravičeno – pomaknil med sicer neosebne oblike pogojnik, ki pa tudi ni izkazan v svoji dvojnosti, tu najdemo tudi velelnik). Povednih časovnih oblik je 1877, pogojnih samo 97, in velelnika celo le 32 primerov. Omenimo naj še, da bi bilo pri glagolu *biti* nujno

¹¹ /Mišljeno je delo I. Kozlevčar Čermelič, ki je sedaj tudi že natisnjeno./

razločevati pomenski skupini, namreč vezno in polnopomensko (kakor sem za to razliko mogel odkriti objektivni kriterij lahke prepoznavne). Mimogrede: V slovenščini nimamo predloga *s/z* (346), ampak *z/s* (prim. razliko med slov. in sh.: *z* očetom/materjo/bratom – *s* teboj : *s* ocem/majkom/tobom – [z] bratom).

Zbrani podatki služijo avtorju tudi za primerjavo slovenščine s srbohrvaščino.

(4) B. MÜLLERJEVE FUNKCIJSKE BESEDE MODERNE SLOVENSKE SLOVNICE IN SLOVAROPISJA

Avtorica skuša biti med nami nekako prosvetiteljska (prim. 359: »J. TOPORIŠIČ (1976: 348 ff) pa je v svoji slovnici vendar že bistveno podrobnejši«). – Kaj nam je res sposobna dati avtorica sama, naj bi dokazala njena obravnava ene vrste veznikov (366): »Za zgled je ob vrsti protivnih veznikov prikazano, kakšne perspektive se v tem oziru odpirajo za prihodnost.« To novost avtorica najprej ponazarja s primeri *jaz delam, ti pa lenariš oz. ti lenariš, jaz pa delam*, s čimer je nakazana prestavljivost obeh prvin vezniške zveze: pa še možnost pretvorbe v zvezo *medtem ko jaz delam, ti lenariš*. Vendar je to vse že čisto jasno najti pri meni. Ravno tako znano je pri nas tudi načelo pretvorbe povedi tipa *Obljubil je, pa ni držal besede*, kar se podredno pove s *Čprav je obljubil, ni držal besede* (ker gre v takih primerih za povedi, jih moramo seveda pisati z veliko začetnico). Za dokaz pri meni (SS 1976, 523–524): a) kontrast ali razlika: *Ti boš mlinar, jaz pa ti bom nosila hrano / Medtem ko boš ti mlinar, ti bom jaz nosila hrano*; b) nasprotje: *Vem, pa ne povem / Čprav vem, ne povem*; c) zamenjava: *Nisem zvedel, kaj so delali, ampak kaj so govorili / Namesto da bi bil zvedel, kaj... č*) izvemanje: *Vsi bodo dosegli svoj cilj, le jaz ga ne bom dosegel / Cilj bodo dosegli vsi razen mene*. (Zadnje polstavčno: ... vsi, izvzemši mene.)

Tudi še nekaj drugih perspektiv avtorice mirno lahko gledamo že iz slovenske slovenistične preteklosti.

(5) N. MEČKOVSKÉ RAZLIKE MED SESTAVI ZAIMKOV V SLOVENSLEM IN VZHODNOSLOVANSKIH JEZIKIH

Razlike ugotavlja glede na morfološko enakost vprašalnih in oziralnih zaimkov, pa tistih, s katerimi se na vprašalne odgovarja ipd. Glavne najdbe glede slovenščine so: 1. slovenski zaimki so morfološko razvidnejši, vprašalnih pa je več; 2. v slovenščini se bolj izražajo kolikostna razmerja (tu pač misli na tipa (*kolikšen* in *koliker* h *kakšen* oz. *kateri*); 3. v slovenščini je manj izrazita nedoločnost.

K marsičemu v razpravi je mogoče marsikaj pripomniti, tu seveda le s stališča SS 1976/1984 (ki jo avtorica komaj pozna).

Prva stvar je npr. vprašanje, ali ima tudi slovenski knjižni jezik količinske zaimke npr. tipa *koliko* (384–385). Mečkovska se tu opre na SSKJ in izjavi, da jih ni (»v osnovnom«), čeprav mora v isti sapi v opombi (396) navesti moje drugačno mnenje, ki se potrjuje celo s primeri takih zaimkov niče sklanjatve (prim. še pogovorno *z večimi ljudmi, z dostimi besedami, z mnogimi ljudmi* – mogoče pa je tudi *po tolikih letih = po toliko letih*). V tem pogledu avtorice ne opravičuje slepo zaupanje SSKJ. Vendar je vse tako nič ne moti, da ne bi nadalje razmišljala

o izgubi (utrata sloven. mestoimennyx čislitel'nyx) te vrste slovenskih zaimkov (385), pri čemer spet v mnogem greši oz. izvaja napačne sklepe (tako je velika razlika med *tolikšni fantje* in *toliki/o fantje/ov*).

Glede na to, da Mečkovska na nekaterih mestih (npr. 391) upošteva vse polno neknjižnih oblik zaimkov, bi bilo treba to upoštevati tudi pri razmišljanju o oziralnih zaimkih. Morfem *-r* je, kot znano, kakor znak oziralnosti tako zelo posplošen le v knjižnem jeziku in nekaterih slovenskih narečjih; drugod, npr. na Mostecu, pa tega *-r* sploh ni pri oziralnih zaimkih (prim. *Kdu če, lahku gre; Kom ti, tam jez*). Glede na to (in še na marsikaj) ter npr. na Brižinske spomenike (*ničže*) bo komaj res, da bi »r-pokazatelj po analogii vklinilsja v nekatere neotnositel'nye mestoimenija: *nikakršen, vsakršen, čigavršen*« (386), ampak je verjetno *-r* sploh izšel od nikalnih zaimkov: ti pa so v nasprotnostnem razmerju s totalnimi (torej: *nikogar – vsakogar* in pač šele nato *kogar*, ker se je stari *iže* v *kir* odgubil od črede). Od Mečkovske navajani *čigavršen* pa seveda je oziralen, in sicer oziralno poljubnosten (prim. SSKJ *čigavršen = kogar(koli)*) in primer *sprejel bi čigavršno že pomoč*).

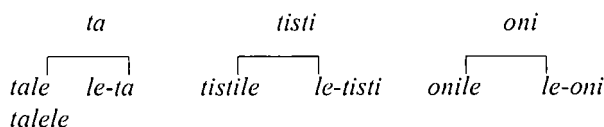
Skoraj popolno zablodo predstavlja razmišljanje Mečkovske o vprašalnih zaimkih in kar iz tega sledi (386–387). Tu se nikakor noče informirati iz SS 1976 (in literature, ki teorijo te knjige potrjuje), in potem napačno izvaja: (1) da tip *kdo – kaj* predstavlja delitev samostalnikov na živo in neživo: to kategorijo namreč zaimka samo sovsebujeata, v resnici pa *kdo* predstavlja človeškost (Koga si videl? *Anko/Dekle/Jožeta*); *koliko* in *kateri* se ne nanašata oba na števniko, ampak samo prvi, medtem ko drugi označuje vrstnost (*kateri: slovenski, desni, prvi*), in le v tem sklopu tudi vrstno števniškost (*prvi, drugi... zadnji*). – Tudi pri prislovnih zaimkih nimamo kar mešanice tipa *kako, kdaj, kje, kam, od kod, zakaj, čemu* itd.« (386). Pri nas imamo to lepo urejeno: okoliščinski so prostora (*kje, kam, kod*), časa (*kdaj*), vzročnosti (*zakaj, čemu*) ..., lastnostni pa načina (*kako*), mere (*kako*) in vsaj še količine (*koliko*). To se pri nas imenujejo vrste, priporočljivo pa bi bilo po našem zgledu ločiti tudi razrede, ki jih je pod vsakim vprašalnim zaimkom veliko, pri meni v SS 1976 (271–272) deset vrst (če oziralna razreda odvezamo, torej 8 vrst odgovarjalnih). Za primer tisti pod vprašalnim *kje*: *kjer; kjer koli – nekje, kje* (poljubnostni) – *marsikje (mnogokje, redkokje) – povsod, nikjer – drugje, (ravno tam) – tam*, ne pa kar mešano: *tu, tam, povsod, ponekod, nekje*; ali: *kdo, nekdo, nikdo* (nezaznamovano je *nihče*), *malokdo, marsikdo, vsakdo*.

Tudi v t. i. skupini stopenjskih zaimkov (387–388) je treba misliti na urejenost: torej ne *nihče/nikdo, malokdo, nekdo, marsikdo, vsakdo*, ampak *nihče, kdo, nekdo, redkokdo, malokdo, marsikdo, mnogokdo, vsakdo*. To seveda niti ni »v načelu petčlenska /.../ stopenjska opozicija« (387) v tem smislu, kakor kažejo primeri Mečkovske, ampak v tem, kakor jih v moji vrsti nakazujejo pomišljaji, pri čemer se četrta skupina pri meni imenuje mnogostna, tretja, poljubnostna, pa pri Mečkovski manjka. V njeni preglednici (387) bi bilo dobro razvidneje ločiti samostalniške zaimke od pridevniških in te od prislovnih, potem pa še marsikaj popraviti: (1) Pri samostalniških zaimkih bi bilo treba ločiti tipa *kdo* in *kaj* od vrstnih in količinskih posamostaljenih (*nihče, vsakdo – nobeden, vse*) ter navadno od zaznamovanega (*nihče – nikdo*); (2) pri pridevniških spet ločiti zaznamovano (*nikak*) ali manj navadno (*nikogaršen*) z nezaznamovanim (*nikakršen*) ali navadnejšim (*nikogaršnji*), sicer pa tipa *nekak* ali *nekakšen* ne razdvajati, ampak ju pojmovati v smislu *tak(šen)*, ter si zapomniti, da *nikateri* v živem knjižnem jeziku ne obstaja; nemogoče je tudi *vsekateri*; (3) pri prislovnih paziti (pač v tisku) na vrstičnost (*kadarkoli, vedno*) – tu se nenadoma tudi pojavi oziralnopoljubnostni (*kadarkoli*), čeprav te vrste zaimkov dotlej tu ni bilo; in *nekoč* gotovo ni sopomenka za *nekako*.

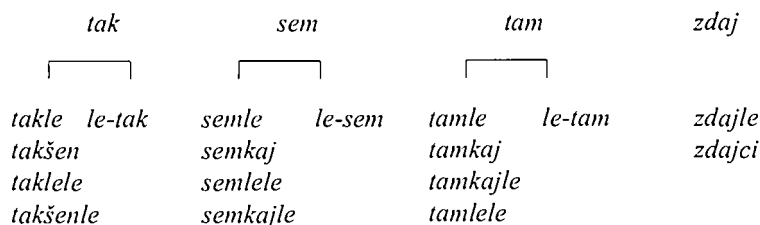
Nezadovoljivo je tudi povezovanje parov zaimkov tipa *nekdo – kdorkoli* v smislu nedoločnosti (389); tu bi prej pričakovali tip *nekdo – kdo*, v vsakem primeru pa to naravnost vpije po eksemplifikaciji: prvo v smislu A. Musiča (*Nekdo je prišel – Če/Ali/Naj bi kdo prišel – o tem je pisano pri meni*), nekaj čisto drugega pa je *Kdorkoli je prišel, vsak je razstavo hvalil = Kdor že je prišel, vsak ...*

Po našem pri zaimkih s *-šen* ne gre za »lastnost predmeta« (390), ampak v osnovi za njegovo bližino (prim. *tak – takšen – takšenle* /zadnjega avtorica ne pozna/) oz. za sredstvo, da pridevniški zaimek lahko postane neničto pregiben (prim. *Kakor oče, takšen sin > Kakršen oče ... oz. nikogar sluga > nikogaršnji sluga*). Pri zaimkih z (po našem) *-olik* ne gre kar za »količestvenyj komponent *kolik-/tolik-*« (391) (prim. v sh. še *ovolik, onolik*), temveč gre tu za običajno razmerje vprašalnega *kolik-* in njegovih razrednih oziralnih in odgovarjalnih (ta izraz, ki ga Mečkovska prinaša v naše izrajze in pojmovanje, je koristen) tvorjenk. Koristno pa bi bilo tudi v naši teoriji najti tipu *koliker* njegovo pravo mesto (gl. zgoraj).

V odstavku o »oddaljenosti referenta« (pri avtorici *ta – tisti – oni, tale – tistile – onile* itd.) (391) bi bilo prav uvesti prikaz naslednjega tipa:

in s tem vzporedno tudi druge:

Nobenega smisla nima sem vleči od povsod natepene variante, kakor sta k *tam* primera *tamdi* ali *tamkaje* ali h *kdaj* tudi *zdajči, zdajčki, zdajkar* (ali k *sem* še *semo*), ali (str. 39) k *zdaj* še *zdači, zdač, zdajčka, zdajka, zdaka*.

Pri koncu avtorica govori o stilni zaznamovanosti pri zaimkih, uvodoma ob slabo izbranih zgledih zgoraj ravno navedenega zgleda *zdaj, zdajci, zdači ...*, (prim. še *tam: tamo, tamdi, tamdik, tamodik, tamkaj, tamkaje, tamtod* ipd.). – Ustavimo pa se pri zaimkih tipa *onega/one*. Avtorica (393) meni, da ti zaimki kažejo na »maksimalno oddaljen predmet«. Od kod ji ta misel, mi ni znano. Pleteršnik (pod *oní -á -ó*) navaja, kot pričakovano, 'tisti, ki ga trenutno nočem ali ne morem imenovati', SSKJ pa, sicer ob napačni oblikoslovni oznaki neskl.) kot 'oseba, stvar, ki se noče, (je) noče, ne more imenovati' (SSKJ sam navaja tudi mest.: *ali si res bil pri onem, pri padarju*). (Sicer pa je o *oné* pisal J. Šolar: Kazalni ali osebni zaimek?, JiS 5 (1959/60), 224.) Ni pa zaimek *oné -éta*: avtoričin primer iz SSKJ: *Jaz da bi se odkrival pred takim onetom*.

Za konec naj zapišem, da avtorici gotovo ne bi bilo škodovalo, ko bi se bila bolj ozirala na to,

kar je od obravnavanega pri nas že ugotovljeno, ne pa da nam ponuja posiljeno oz. tudi postano zelje, in to v razmerah, ko imamo sami dovolj svežega sočivja. – Kot možnost za v glavnem negativni odziv na premnogo njeno misel pa je prispevek vendarle dobrodošel, saj tako strokovnjaku sedaj ne bo meglil pogledov na važne stvari.

2 Gledano v celoti, za jezikoslovne prispevke v Obdobjih 8 lahko rečemo, da so nam resno opozorilo na marsikaj nepravega v teoriji o zadevah slovenskega jezika in tudi za negativno praktično početje npr. v učbeniku ali priročniku, kakršen je SSKJ.

Prva objava v SR 36 (1988), 437, 439, 441–445, 446, 447, 447–449.

M. JALNOVE OBLIKOSLOVJE V »SPOZNAVAJMO SLOVENSKI JEZIK«^{1/}

Že leta sem si želel zapisati svoje pripombe k učbenikom slovenskega jezika za osnovne šole (prim. Spoznavajmo slovenski jezik, za 4. do 8. razred osnovnih šol). Vsaj prvi dve knjigi sta sicer že bili ocenjeni, vendar ne s stališča, ki se zdi meni nadvse važno, tj. s stališča (slovenskega) jezikoslovja.

Učbeniki slovenskega jezika za osnovno šolo so izredno pomembni zaradi tega, ker se z njimi postavljajo temelji, na katerih mora potem počivati vsa slovnična jezikovna izobrazba tistega našega človeka, ki mu je jezik predvsem sredstvo sporazumevanja in izražanja, ne pa tudi predmet, ki ga poučuje ali celo raziskuje (zadnje so zlasti predmetni učitelji in profesorji vseh stopenj). Jezikovni priročniki za osnovne šole bi v okviru svoje namembnosti morali odsevati najboljša spoznanja o slovenskem jeziku, saj je tudi v tem pogledu najboljše za mladino komaj dobro. V njih torej ne bi smelo biti že zdavnaj preseženih jezikoslovnih spoznanj, vsa spoznanja pa morajo biti podana v taki obliki, da jih je s poglobljenim poukom jezika v poznejšem šolanju treba le razširiti in poglobljati, ne pa jih morda preklicevati. (V nobenem primeru pa osnovnošolski jezikovni učbeniki z zastarelimi ali manj optimalnimi nazori ne smejo postati v nadaljnjem šolanju pretveza za profesorsko trmasto vztrajanje pri razširjanju jezikovnega znanja samo tistega tipa in smeri, ki ga nakazujejo osnovnošolski priročniki.) Na opis jezika v teh priročnikih je treba gledati zlasti tudi s t. i. funkcionalne strani: opis naj zajame res bistvo svojega predmeta (slovenskega knjižnega jezika), naj bo sistematsko urejen, hkrati pa kar se da gospodaren, tj. učenca naj ne obremenjuje s stvarmi, ki niso drugega kot slovničarski izmislek (ali zgodovinska navlaka).

SSJ 4

Naslednje moje pripombe izhajajo iz pravkar razloženih stališč. Poleg kritike danega v Ssj 4 podajajo konkretne predloge za spremembo, seveda s primerno utemeljitvijo. Pripombe se v glavnem ne tičejo optimalne razvrstitve obravnavanega gradiva; takih pripomb bi bilo precej, silile pa bi avtorico k dokaj zahtevni predelavi knjige (t. i. predelana izdaja): Pripombe o zaporedju v obravnavi jezikovnega gradiva se torej omejujejo na najnujnejše. – Sestavine te kritike so razporejene po tipičnih jezikoslovnih raziskovalnih področjih oz. plasteh jezika, kot so skladnja, oblikoslovje, pravopis, pravorečje ipd. To prinaša večjo preglednost in olajšuje primerjanje s 5. knjigo in naslednjimi.

Besedne vrste

V Ssj 4 so obdelani glagol, samostalnik, pridevnik, zaimek, števnik. To je tudi zaporedje, po katerem so obdelani.

Najbolj razbito je obdelan samostalnik (na str. 4, 5, 7, 15, 23, 24, 58, 81, 89, 90, 97), čeprav se z izrazom samostalnik dela šele od 81 str., pred tem pa se obravnava kot ime (ime, priimek, ime živali, poklica, rastlin, pokrajin, narodov (4); osebno in lastno ime (7), krajevno (15), stvarno lastno (23), predmetno – pojmovno (23), lastno – občno (24). (Vendar se na str.

^{1/} /Spoznavajmo slovenski jezik (vadnica za 4. razred osnovnih šol), MK, Ljubljana, 1966, 159 str./

5 že pojavlja nedefiniran izraz samostalnik.) – Rekli smo že, da bi bilo prav, ko bi se o samostalniku kaj povedalo vsaj že pred definicijo osebk. Sedaj se predolgo dela z izrazom ime, ki je veliko širši pojem kot samostalnik. Najprej naj se torej obdela pojem samostalnika, šele nato večbesedna lastna imena. Pisava lastnih imen (velika začetnica) spada v posebno poglavje (pravopis). – In sedaj k posameznim definicijam besednih vrst.

Samostalnik: »Vsemu, kar je na svetu, je človek dal imena. Imena, ki jih vzdevamo predmetom ali pojmom, imenujemo samostalnike.« (81) – Ni res, da bi bil človek vsemu, kar je na svetu, dal imena, saj za veliko stvari sploh ne ve. Tudi izraz »vzdevati« je malo primeren (bolje »dati«). Predlagam: Nekatere besede zaznamujejo ljudi, stvari, živali, predmete. Imenujemo jih samostalnike. Samostalniki so tudi besede kot *lepota, zavist, hudobija, upanje* (to so pojmi).

Glede spola: »Samostalnik je moškega, ženskega ali srednjega spola.« (90) – Spol bi bilo treba bolje prikazati. Zgoraj navedenemu bi moralo slediti:

Moškega spola so: *oče, brat, natak, srnjak, stol, most ...*

Ženskega spola so: *mati, sestra, natak, srna, miza, kost ...*

Srednjega spola so: *dete, dekle, žrebe, okno, mesto, vime ...*

Nato sledi preskus s *tisti, tista, tisto*.

Tudi število je bolj slabo prikazano: »Samostalnik medved imenuje eno žival, če govorimo o dveh, rečemo medveda, če pa jih je več, medvedje.« »Slovenščina rabi tri števila: ednino, dvojino in množino.« (90) – Predlog: Samostalniki s posebnimi oblikami zaznamujejo en, dva ali več predmetov, živali, ljudi ipd.:

hrast = 1 hrast *hrasta* = 2 hrasta *hrasti* = več hrastov

Pravimo, da je samostalnik v ednini, dvojini ali množini. Ednina, dvojina in množina so slovnična števila. – Deli telesa, oblačila, naprave itd., ki so parni, imajo namesto dvojine množino: roke, nogavice, ročice (pri plugu) ipd. Množina včasih zaznamuje tudi en sam predmet: vrata, pljuča ipd. – Ednino, dvojino in množino izražamo s končnico: *hrast-ø* *hrast-a* *hrast-i*.

Osnova in končnica: »Stalni del besede imenujemo osnovo, spremenljivi del pa obrazilo.« (90) Bolje: Stalni del besede imenujemo osnovo, zamenljivi pa končnico. Osnova pomeni stvar, žival, človeka ..., pove, kakšne so stvari itd., končnica pa izraža število, sklon, pri pridevniki tudi spol.

Seveda pa kaže pred pojmom osnova – končnica obdelati pojem sklona. Uvedli bi ga preprosto nekako tako: Samostalniki imajo različne oblike glede na to, kako se po njih vprašujemo:

Kdo ali kaj?	<i>lisjak</i>	<i>lisjaka</i>	<i>lisjaki</i>
Koga ali kaj?	<i>lisjaka</i>	<i>lisjaka</i>	<i>lisjake</i>
Koga ali česa?	<i>lisjaka</i>	<i>lisjakov</i>	<i>lisjakov</i>

Take oblike so skloni. – Šele sem bi nato prišla pojma osnova – končnica. Stari izraz »obrazilo«, ki je pomenil tako sklonilo kot osebito ter sredstvo za menjavanje spola pri pridevniških besedah, poleg tega pa še pripone, s katerimi delamo primernike ali posamezne glagolske oblike, je treba zamenjati z izrazom »končnica« (prim. Skj, SSKJ), ki pomeni morfem za sklanjanje, spreganje, tvorbo števil in spolno različnih oblik pridevniške besede.

In še sklanjatev samostalnikov: »Samostalnik sklanjamo. Sklanjanje imenujemo spreminjanje samostalnikov v končnicah«, »ker tako zahteva smisel stavka« (97). Predlog: Nekatere besede dobivajo različne končnice za sklone. Pravimo, da jih sklanjamo. Sklanjajo se npr. samostalniki (in pridevniki). Besede torej sklanjamo tako, da jim zamenjujemo končnice.

Glagol se omenja na str. 5, 44 (kaj je), 52 (oseba, število), 59 (časi), 65 (nedoločnik), 73 (namenilnik).

Kaj je: »Glagol je beseda, ki označuje dejanje ali stanje.« (44) Pred tem je povedano, da je to »besedna vrsta, s katero so izraženi povedki«. Predlog: Glagol je beseda, ki označuje dejanje, dogajanje ali stanje. (Dogajanje npr. v primerih kot Dežuje.) – Mislim, da bi bilo treba kaj povedati še o razvejanosti njegovih oblik, in sicer bodisi tu, bodisi na str. 52 sl., preden se obravnavata oseba in število. Iz berila Bobkova zaplata npr. bi se po stavku, kot je Glagol ima veliko raznih oblik, navedle v posameznih stolpcih:

<i>dospejo</i>	<i>se je zgodilo</i>	<i>bomo naredili</i>	<i>pravite</i>	<i>priti</i>	<i>rečeno</i>
<i>izmisli</i>	<i>so potovali</i>	<i>bo</i>	<i>izvlecite</i>	<i>izvleči</i>	<i>storjeno</i>
<i>vem</i>	<i>ni bilo</i>	<i>bosta</i>			
<i>ležem</i>	<i>je bilo</i>				

Sledil bi stavek, da take oblike lahko delamo tudi od enega samega glagola, npr. od glagola *vem*:

<i>vejo</i>	<i>se je vedelo</i>	<i>bomo vedeli</i>	<i>vedite</i>	<i>vedeti</i>	<i>(iz)veden</i>
<i>ve</i>	<i>so vedeli</i>	<i>bo vedel</i>			
<i>vem</i>	<i>ni vedelo</i>	<i>bosta vedela</i>			

Nato bi povedali: Ene oblike zamenjujejo končnice: *vem*, *veš*, *ve* ... Pravimo, da se spregajo.

Končnice na nekaj kažejo:

-*m* kaže na tistega, ki govori in sebi pravi *jaz*,

-*š* kaže na tistega, ki mu govorimo in mu pravimo *ti*,

-*ø* kaže na tistega, ki mu pravimo on ona ono ali *Janez*, *miza*, *mesto* ...

Tudi glagol loči število. Končnice za dvojino in množino so:

-*va* – to je *midva* ali *medve*   -*mo* – to je *mi* ali *me*

-*ta* – to je *vidva* ali *vedve*   -*te* – to je *vi* ali *ve*

-*ta* – to je *onadva* ali *onidve*   -*jo* – to je *oni*, *one* ali *ona*

Verjetno je nujno že na tej stopnji pokazati spregatev pomožnika.

Iz tega, kar smo povedali, sledi, da ni prav reči npr., da je 3. os. »osebek, o katerem govorimo«, (52) saj govorimo lahko tudi o sebi ali tebi (*vas*). Ni še treba obravnavati neprimerne rabe osebnih zamkov ob osebnih glagolskih oblikah, ker je prezapleteno, poleg tega pa teh napak itak ne delajo preveč. Končnice pa seveda ne kažejo »števíla osebkov« (saj je v vsakem stavku osebek en sam), ampak število predmetov, ljudi itd., ki opravljajo dejanje ipd. Osebné pa so tiste glagolske oblike, ki izražajo »osebo«, število pa ni važno. – Vaja 5 ima neprimerno navodilo (prim.: *izreče grdo kletvico* → *grdo zakolne*).

Časi: »Dejanje se lahko godi v sedanosti, preteklosti ali prihodnosti. Ločimo: sedanji, pretekli in prihodnji čas. V preteklem času spregamo glagole s pomožnikom »sem ...« in opisnim deležnikom, v prihodnjem času pa s pomožnikom »bom ...« in opisnim deležnikom.« (59) Bolje: Dejanje se lahko godi takrat, ko govorimo, prej ali pozneje. To glagoli izražajo s posebnimi oblikami: *delam* – *delal sem* – *delal bom*. Te oblike imenujemo čase: sedanji čas, pretekli čas, prihodnji čas:

Sedanji čas je ena sama beseda: *delam*,

pretekli čas je iz glagola *sem* in deležnika na *-l*,

prihodnji čas je iz glagola *bom* in deležnika na *-l*.

Take oblike imajo ob sebi lahko še *se* ali *si*: *so se gostile*, *so si mislile*. (V besedilu za

2. tistega, s katerim govorimo (tj. *vidva/vedve, vi/ve*), ali pa zamenjujejo samostalnike (*on/ona/ono, onadva/onidve, oni/one/ona*). Slēdilo bi: *jaz* itd. so os. zaimki za 1. osebo, *ti* itd. za 2., *on* itd. za 3. osebo. Kakor samostalniki so:

1. določenega spola (le *jaz* in *ti* se rabita za vse spole),
2. izražajo število (*jaz – midva/medve – mi/me*),
3. in sklon (*jaz – mene – meni ...*).

Po čudni logiki ima poseben del naslov Nepoudarjeni osebni zaimki namesto Raba imenovalnika os. zaimkov (132). To je sploh dokaj neroden del, v dani obliki verjetno docela nepotreben. Kaj npr. pomeni »V stavkih izpuščamo nepoudarjene osebne zaimke v imenovalniku«, ko »izpuščamo« menda pomeni »ne uporabljamo«? In kaj so nepoudarjeni osebni zaimki? Namesto tega, kdaj jih ne rabimo, raje povejmo, kdaj jih:

1. pri naštevanju: *oče, mati in jaz*,
2. kadar so del nasprotnih zvez: *oče* je že *velik, jaz pa majhen*,
3. če imajo natančnejša dopolnila: *jaz siromak (jaz, ki vse verjamem)*,
4. če se neposredno vprašuje po njih: *Kdo je bil? – Jaz*.

Imenovalnika os. zaimkov pa ne rabimo, kadar že glagol jasno pove, za koga (kaj) gre. – V tem smislu je treba preurediti tudi vaje, npr. 2., kjer so pod b) mogoči imenovalniki ali pa jih lahko izpustimo, ali v vaji 8, kjer ni mogoče povedati namesto zaimka ime (mišljen je pač samostalnik).

Svojljni zaimki: Sedaj se reče, da »kažejo, čigav je predmet, ki o njem govorimo«, nato pa: »Svojljni zaimki so:

za 1. osebo: *moj, -a, -e* itd. (137) Predlagam: Svojljni zaimki izražajo

1. lastnino govorečega (*moj -a -e, najin -a -o, naš -a -e*),
2. lastnino ogovorjenega (*tvoj* itd.), ali zamenjujejo
3. svojljni pridevnik iz samostalnika (*njegov* itd.).

Svojljni zaimki imajo posebne oblike za spole (*moj -a -e*), sklon (*moj mojega mojemu ...*), število (*moj moja moji*) in osebo (*moj tvoj njegov*).

Pri **števniki**h je definicije (145) treba preurediti nekako tako: Glavni števniki povedo (ne: napovedujejo) število stvari, vrstilni pa, na katerem mestu v (urejeni) vrsti je kaka stvar (ne: zaznamujejo vrstni red stvari). Nato: Števnike pišemo tudi s številkami: 1 2 3 itd. (glavni števniki), 1. 2. 3. itd. (vrstilni). Manjša števila pogosto izpisujemo po govoru: ena lastovka, tri osebe, sto otrok. Glavne števnike od 11 do 100 in stotice pišemo skupaj, narazen pišemo *sto ena, dva tisoč, tisoč sto ena* itd. Vrstilne števnike pišemo vedno skupaj: *prvi, tretji, stoti, stoprvi, dvatisoči, tisočprvi* ipd. – Pri števnikih bi bilo dobro povedati, da se ene stvari (samostalniki) dajo dobro šteti, druge pa ne: *tri povesti* = 1 povest + 1 povest + 1 povest proti *tri lepote* = 1 vrsta lepote + 1 vrsta lepote + 1 vrsta lepote.

Od oblikoslovnih pojmov, pravzaprav besedotvornih, so na 58.11 in 89.7 omenjene še izpeljanke.

SSJ 5

Ssj 5' (70 str.) prinaša oblikoslovje vseh besednih vrst razen predloga. Ker so samostalnik,

¹⁰ /Spoznavajmo slovenski jezik (Jezikovna vadnica za 5. razred osnovnih šol), MK, Ljubljana, 1963, 171 str./

pridevnik, zaimsek, števniki in glagoli bili deloma obdelani že v Ssj 4, se tu omejuje samo na obravnavo takih stvari, ki v prvem delu ocene še niso bile obravnavane.

Sklanjajve samostalnikov niso dobro poimenovane, namreč: I. samostalniki z obrazilom *-a*, II. sam. ž. sp. brez obrazila, III. sam. m. sp. brez obrazila, IV. sam. z obrazilom *-o*, ali *-e*. – Dejansko gredo. v I. sklanjatev sam. z rodilniško končnico *-e*, v II. s končnico *-i*, v III. sam. m. spola z rod. končnico *-a* (ali *-u*, izjema *dne*), v IV. pa sam. sr. spola. Utemeljitev: v I. sklanjatev gredo vendar tudi samostalniki tipa *Nike, Klio, Juno, Tetis* ipd. Prav je, da sta v to sklanjatev uvrščeni tudi besedi *mati* in *hči* (rod. edn. matere, *hčere*), treba pa bi bilo sem uvrstiti še tip *bukev* (86), ker ima prav tako rod. končnico *-e*, v dvojini in množini pa gre po t. i. *a*-sklanjatvi. – V drugo sklanjatev ne gredo vsi samostalniki brez končnice (prim. *Tetis, Juno, mati, hči*, pa še *Karmen* ipd.), še manj pa je tretja v imenovalniku ed. zmeraj brez končnice, ko imamo vendar tudi *sluga, kino, finale, ciklus, Demostenes* ipd. V III. skl. gredo, skratka, vsi samostalniki moškega spola (vendar se tisti s končnico *-a* v imen. ed. lahko sklanjajo tudi po *a*-jevski sklanjatvi), v IV. pa srednjega, ker imajo končnico *-o*, ali *-e* tudi samostalniki moškega in ženskega spola, nekateri sam. srednjega spola pa nimajo končnice *-o* ali *-e* (*tele, vreme, oko*). Množinske samostalnike spet lahko določimo po rod. množine: v I. skl. je končnica *-ø* ali *-á* (izjema besedi), v II. *-i*, v III. *-ov* (redko *-ø*), v IV. *-ø* (im. na *-a*, v I. pa *-e*): *vile, jasli, gostosevci, vrata*.

Za posamezne sklanjajve je sedaj preveč sklanjajvenih vzorcev: I – *lipa, gôra, stezà, gospá, máti* (v ed.); II – *nít, kóst, žalítev*; III – *rák, móst, móž, stebèr, dèž* (v ed.); IV – *léto, poljé*. Vseh vzorcev je 13 v vseh številih + 2 v ed., kar da pomnoženo z 18 skloni 234 (+ 12) pomnitvenih enot (= sklonskih oblik). Tako zapletena naša sklanjajve samostalnikov vendar ni. Predlagam ločitev oblikoslovnih tipov od naglasnih. Oblikoslovne tipe imamo 4 glavne:

I	<i>lip-a</i>	<i>-e</i>	<i>-i</i>	<i>-o</i>	<i>-i</i>	<i>-o</i>	<i>-e</i>	<i>-ø</i>	<i>-am</i>	<i>-e</i>	<i>-ah</i>	<i>-ami</i>	<i>-i</i>	<i>-mn</i>	<i>-ama</i>
II	<i>perut-ø</i>	<i>-i</i>	<i>-i</i>	<i>-ø</i>	<i>-i</i>	<i>-jo</i>	<i>-i</i>	<i>-i</i>	<i>-im</i>	<i>-i</i>	<i>-ih</i>	<i>-mi</i>	<i>-i</i>	<i>-mn</i>	<i>-(i)ma</i>
III	<i>korak-ø</i>	<i>-a</i>	<i>-u</i>	<i>-ø</i>	<i>-u</i>	<i>om</i>	<i>-i</i>	<i>-ov</i>	<i>-om</i>	<i>-e</i>	<i>-ih</i>	<i>-i</i>	<i>-a</i>	<i>-mn</i>	<i>-oma</i>
IV	<i>mest-o</i>	<i>-a</i>	<i>-u</i>	<i>-o</i>	<i>-u</i>	<i>-om</i>	<i>-a</i>	<i>-ø</i>	<i>-om</i>	<i>-a</i>	<i>-ih</i>	<i>-i</i>	<i>-i</i>	<i>-mn</i>	<i>-oma</i>

Vse drugo pa spada v opombe:

I. skl.: *-á* v rod. mn. in dv., *-é* v im./tož. dv.; tip *žalítev* (im./tož., *-øv*, or. *-ijo*); *mati* in *hči* (im. na *-i*, tož. *mater*, or. *-jo*); *gospá*; vrinjeni samoglasnik v rod. mn./dv. (*dekel, ovác* (*lučíc*)).

II. skl.: namesto končnic *-im -ih -(i)ma* končnice *-em -eh -ema*; namesto končnic *-jo, -mi -(i)ma* (zadnji tip sedaj sploh ni obravnavan) končnice *-ijo, -imi, -ima*.

III. skl.: posebnosti v im. ed. (*sinko, finale ...*); podaljševanje osnove z *j, t* (*gospodarja, očeta ...*, izjemoma: *dežja*); izpadanje polglasnika (*robec – robca*); *-u* v rod. ed. (*sinu*), izjema *dne*; *-e* namesto *-o* v končnici za *c j č ž š* (*dž*, če mislimo še na govorni jezik); dolga množina (*mostovi*); im. mn. na *-je* (*fantje*); posebna sklanjajve samostalnikov na naglašeni *-jé* v im. mn.; *-éh* namesto *-ih* ali *-óvih* v posameznih primerih (*grobéh, mostéh*).

IV. skl.: *-e -em -ema* namesto *-o -om -oma* v končnici; vrivanje samogl. v rod. mn. (*naselij*); samost. tipa *teleta, vremena, telesa*; posebnosti (*tla, dno*).

Besede za oblikoslovne vzorce v Ssj 5 niso zmeraj posrečeno izbrane: slabo je *nít* (premena kolikosti) in enako *rák* (poleg tega še živo), *kóst* (daj./mest. ed. premena kakovosti; isto pri *móst*), *poljé* (ki v nevtralnem govoru /naglasno/ sploh ni v rabi); predlagal bi *perut* ali *pošast, korak, stvar, srce*. – Posameznosti: *na zémjljo, na góre*; *é* in *ô* se ne zožita v *é* in *ó* (84), ampak sta lahko tudi ozka; v *ovac* ali *lučíc* vrinjeni samogl. ni zaradi lažje izgovorljivosti (84); niso

predvidene posebnosti v sklanjatvi besed tipa *basen* (glej vajo 3 a, str. 86); dvojinsko *mostá* je manj navadno kot *mostóva*, in *mostéh* manj kot *mostóvih* (91). Napačno je »Samoštalnike s premičnim poudarkom po zgledu *polje* lahko sklanjamo po zgledu *leto*« (93): saj že *síce* zveni narečno, *zláto*, *srébro*, *górze* ipd. pa je sploh nemogoče; *morij* ni enako *naselij* (93), ker imamo tudi *polj*. Samostalniki tipa *vremena*, *ojesa*, *teleta* se pri sklanjanju podaljšujejo z *n s t*, ne z *en es et* (93); *uho*, *jetra*, *pluća*, *usta*, *vrata*, *pleča*, *rebra* imajo čisto navadno sklanjatev (93), opozoriti je treba samo na to, da so *srednjega spola*, ne ženskega, kot so pogosto v pogovornem jeziku in narečjih.

Naglas je treba tako kot pri pridevniki in glagolih obravnavati posebej, kolikor ni tak kot v glavnem sklanjatvenem tipu. Posebnosti so torej v I. skl. *góra* in *stezá* v edn. (v množini sta enaki), v II. skl. *stvár*; v III. *móst*, *móz*, *stebèr* v ed., za množino in dvojino pa bi se samo povedalo, da je pri *móst*, zmeraj na *-ov-*, pri *móz* in *stebèr* pa zmeraj na končnici (pri *stebèr* v daj./or. dv. na polglasniku). V IV. skl. je posebnost le *srcé* (v ed.). – Zlasti v III. in IV. skl. ne bi smeli pozabiti na tip *člòvek člòvéka*, *téle teléta*. Naglasne tipe zaradi tega kaže preimenovati: I – nepremični (na osnovi), II – premični (na osnovi), III – končniški, IV – mešani (prejšnji premični, tj. *góra -é*, *móz -á* ipd.). – Pri končniškem naglasnem tipu (*stezá*, *stebèr*) ni povedano, da je neobvezen, če je le osnova zložna.

Pridevnik. V definiciji ni dobro rečeno, da so to »besede, ki določujejo samostalniku kakovost ...« (98); prav je: povedo, kakšno, čigavo, katere vrste je kaj« (prim. *ti si siten*, *prazen nič*, *truden je legel spat* ipd.). Pridevnika ne rabimo samo kot prilastek (*lep dan*, *truden je legel spat*), ampak /posamostaljenega/ tudi kot jedro st. člena (**dežurni je pri bolnem, na tihem se je govorilo**). Določno in nedol. obliko ločimo izjemoma tudi ne samo v im./tož. ed. m. sp. (prim. *vélikega*, *male*), seveda pa tudi nimajo vsi pridevniki obeh oblik (99). Med pridevnike s samo določno obliko je treba šteti tudi primernike in presežnike (*mlajši*, *najčistejši*) (100). Vprašanje je, ali ne bodo otroci pisali in govorili vedno tudi *tuji* ipd. (prid. na *-ji*, 100). Na *-ji* so skupaj s primerniki tisti, ki imajo pred *-ji* še kak soglasnik (*vražji*, *jelenji*). – Nepotrebna je pripomba, da tudi pri pridevniku velja kategorija tož./im. oz. tož./rod. (100), ker se to razume po ujemanju. – Namesto končnice *-o* imajo *-e* ne le prid. z osnovo na *-j* ali *-č* (100), ampak vsaj še na *-š* (*lepše*), v prislovih iz deležnika pa tudi na *-ž* (*strože*).

Pohvaliti moramo avtorico, da je pri pridevniku podala en sam sklanjatveni tip (101), izbrana beseda (*mlad*) pa ni najprimernejša zaradi možnega dvojnega naglaševanja. V dvojini in množini je treba razen imenovalnika in tožilnika pisati sklone le enkrat. Manjkajo pripombe o neobstoju *e* ali *a*. Naglas sploh ni obravnavan.

Pri stopnjevanju (106 sl.) je treba postaviti na prvo mesto obrazilo *-ejši*, primere na *-ši* in *-ji* pa podati prebrane v dveh skupinah. Izraz »neopisan primernik« (106) je neprimeren: ene primernike delamo s priponskimi obrazili, druge s prislovom *bolj*. – Pridevniki poznajo še kategorije prehodnosti (109): *sit vsega dobrega*.

Zaimki niso »besede, ki jih rabimo namesto imen« (109), ampak namesto samostalnikov, pridevnikov (prislovov) in celih stavkov, zaimki *jaz – ti* (*mi – vi*, *midva – vidva*) pa namesto govorečega oz. ogovorjenega. Kaj pomeni, da »pri vsakem razgovoru ali dejanju ločimo tri osebe« (109), ne vem; *dežuje* jih npr. nima, če je mišljeno to.

V preglednici sklonskih oblik osebnih zaimkov (110) manjkajo oblike za 1. in 2. os. dvojine in množine, navedene naslonske oblike pa ne bi smele biti naglašene. Izraz »krajše oblike osebnega zaimka« (11) je zanje nesmiseln. Spola ne ločimo le pri večini oblik za 3. os.

osebnih zaimkov (112), ampak razen pri *jaz* in *ti* zmeraj; 3. os. ed. pa je posebnost v tem, da loči ženski spol od srednjega in moškega ne le v imenovalniku, ampak v vseh sklonih. – Zdi se, da bi bilo pametno poleg naglašanih in naslonskih oblik os. zaimkov podati v preglednici še t. i. navezke, ki se rabijo ob enozložnih predlogih s tož.:

	Ednina	Dvojina	Množina
1.os.	-me		
2.os.	-te		
3.os.	-nj -njo -(e)nj	-nju	-nje

Preglednica na str. 125 namreč ni pregledna. Oblika *-nje* za sr. spol ed. je neživa.

Za povratni osebni (ne povratno-osebni) zaimek (116) bi bilo bolje reči, da ga uporabljamo takrat, ko je predmet (prisl. določilo) ista stvar ipd. kot osebek. Etimologiziranje o povračanju je bolje izpustiti. Os. povratni zaimek bi bilo bolje imenovati »splošni osebni zaimek«^{*/}. – Pri dvojicah tipa *menój/máno* je treba povedati, da so druge oblike bolj v rabi.^{***} – Od samostalniških zaimkov so obdelani še vprašalni (*kdo, kaj* – 123 sl.). Pri njih ne ločimo samo sklon, ampak tudi osebo in število (3. os., ednina). – Še nekaj posameznosti: *isti* ni kazalni zaimek (118, točka 1 in 5), *toliko* pa je zaimenski prislov ali prislovni zaimek (*toliko zemlje ima*); *noben* (125) je zaimek, ne števnik, prav tako *oba*.

Pri glavnih **števniki**h je treba bolje obdelati njihovo nesklonljivost (126 sl.). Ne sklanjamo jih tedaj, ko je pred njimi izpuščen izraz »število« ali »številka« (kako naj šolar ve, kdaj »imajo vlogo imena ali značke«? – 127); *sto* in *tisoč* nista enako nesklonljiva (127). – V zvezi *pet otrok* je prilastek *pet, otrok* pa njegova odnosnica, ne narobe.

Glagol je v Ssj 5 (134) definiran slabše kot v Ssj 4. Slovenski glagol vida ne razodeva »že po svoji podobi« (135): prim. *reči* – *pečti, sahniti* – *dvigniti* itd. Vid je predvsem pomenska, ne »oblikovna« kategorija (135), oblikovna le v vidskih parih. Predlog za definicijo gl. vida: pove nam, ali je dejanje v trajanju omenjeno ali ne. Ločitev med trajnimi in ponavljalnimi glagoli se ne tiče glagolskega vida, ampak vrste glagolskega dejanja; prav tako ne začetna, končna ali trenutna dovršnost. – Osebne imenujemo tiste gl. oblike, pri katerih ločimo osebo (število ni važno – 141). Glagolske končnice (ne obrazila) seveda ne kažejo vedno števila »osebkov« (141): prvič imamo v prostem stavku le en osebek. /Število samo pove, ali gre za enega, dva in več kot dva/, saj v stavkih tipa *Delavci so na volilnem sestanku* ne vemo, koliko je teh delavcev, v stavku tipa *dežuje* pa osebkov sploh ni. Med osebne gl. oblike, tj. take, ki so same lahko povedki, pa bo pozneje treba prišteti tudi pogojnik. Nimajo vsi glagoli treh oseb (prim. *dežuje*).

Pri razlagi naklona je spet preveč etimologiziranja (»naklonjena (nagnjena) volja«). Naklone pri glagolu ločimo le tri, ne štiri (142), ker železnik ni glagolski, ampak skladenjski naklon. – Deležnike tipa *delal* je bolje kot opisne (144) imenovati kar del. na *-l*; ti pa so ali opisni (*je delal*) ali deležniki stanja (*usahla voda*). Opisnega del. nimajo vsi gl. (npr. *pojdem* ga nima), delamo pa ga na bolj zapleten način, kot je prikazano (144, IV. a). Ker nam je končnica pri osebnih glag. oblikah morfem za osebo in število, *-am, -im, -em, -jem* (149) seveda niso končnice; imenujemo jih končaje. Krajšo obliko v 3. os. mn. imajo vsi glagoli na *-ím* in *-èm*, poleg tega pa še nekateri na nenagl. *-(j)em* (149), zato je presplošno povedano »nekateri gl.«. Sedaj se poleg *gredo* in *vedo* piše tudi *grejo* in *vejo*, zmeraj pa poleg *dajó* tudi *dajejo* (gorenj. *dajêjo*). Oblika *je* pom. gl. ni naglašena, pač pa je zanikani sedanjik *nísem* (142 – *jè, nisem*).

^{*/} /Ne./

^{***} /Pač ne./

Zakaj naj bi otroci iskali glagole na *-jêjo*, ko sta tista dva narečna (150, vaja 5)? *Bota, bote* namesto *bosta, boste* pač nista knjižna (150), *bom* itd. je nagl. le ob nikalnici (*ne bóm*). Namesto izrazov *sedanji, pretekli* itd. čas bi tu že kazalo uvesti enobesedne *sedanjik, prihodnjik, preteklik ...*, da se s tem loči sredstvo (t. i. formem) od svojih funkcij (*sedanjik* npr. izraža vse čase, brezčasnost in še naklone). *Predpreteklik* ne izraža samo »predpreteklega dejanja« (153); dovolj bi bilo, da bi bil tu določen samo oblikovno, kot so druge oblike za čase. – V preglednici (153) je opisni del. na *-l* ločen od deležnika (*Zakaj?*),¹⁷ izpuščen pa je naklon.

Pri **prislovu** je napačno trditi, da je »vsak prislov (...) v stavčni razčlembi prislovno določilo« (158) (prim. hiša *tam zgoraj*, kjer je *tam zgoraj* prilastek). *Le in samo* (159) je izmed prislovov bolje izpustiti (ker sta členka ali veznika), tako še vzročni *tedaj* (159).

Za **veznike** *in, pa, ter* je napačno reči, da »vežejo posamezne stavčne člene ali stavke« (165), vežejo le dele stavkov ali stavke. Tudi pred njimi lahko delamo presledek.

Pri **medmetih** (167) je treba poleg takih, ki »zaznamujejo občutke ali posnemajo naravne glasove«, navesti še take, ki velevajo (*na, hop* ipd.).

Raba oblik

Glagol. Pri pomenu oblik za čase: *sedanjika* (81/35–82/39), *prihodnjika* in *preteklika* (82/40–83/42), so pravila brez potrebe podvojena glede na glagolski vid. Dejansko se enako rabijo v vseh vlogah *dovršni* in *nedovršni* glagoli. Manjka pa opozorilo (oz. ponazoritev), da *nedovršni* *sedanjik* izraža tudi *prihodnost* (*Jutri gremo na izlet*), *dovršni* pa tudi *dejanje*, ki se lahko zgodi vsak čas. Prav tako pogrešamo opozorila, da *dovršni* *sedanjik* izraža *sedanjost* (navadno) le v l. osebi nekaterih glagolov, *zadobnost* pa v *odvisnikih* tipa *Rekel je, da pride ob sedmih*. Izpuščena je tudi *naklonska raba* (*Jaz vržem kopje 30 m oz. 100 m tečem v 12 sekundah*). *Naklonsko* se rabi tudi *dovršni* *prihodnjik*, ne le *nedovršni* (*Ali boš zinil ali ne boš!, S tem pa ne boš razveselil staršev* ipd.). – Za *predpreteklik* ne velja, da ga delamo samo iz *dovršnikov* (83/42). – Pri oblikah za čase bi bilo nujno delati z izrazi, ki poimenujejo *formeme* (*sedanjik, preteklik, prihodnjik, predpreteklik*), da se ločijo oblike od funkcij (*pomenov*).

Pri *glagolskih naklonih* se obravnava tudi *želelnik* (86–87). Oblike tipa *naj* + *glagol* niso *oblikoslovni želelnik* (tj. poseben naklon), ampak *skladenjski* (ki pa se izraža tudi z *velelnikom* in še drugače). *Glagolske naklone*, tj. *specializirane oblike* za izražanje *razmerja govorečega* do vsebine *povedanega*, ima slovenščina samo tri: *povedni* (*delam*), *velelni* (*delaj*) in *pogojni* (*delal bi*), *povedni* in *pogojni naklon* *seveda* za različne čase. Tako je ta problematika že obravnavana v Slovenskem knjižnem jeziku 3 (in pred tem npr. v Lenčkovi razpravi o slovenskem glagolu¹⁸) in tega ni še nihče *ovrgel!* Ne mešajmo teh *glagolskih naklonov* s *skladenjskimi* (85/4 – *prihodnjik* v *velelnih stavkih*), saj bi potem tudi *nedoločnik* bil *velelni naklon* (prim. 85/8 – *Ne prenašati čenč*) in *seveda* tudi druge besedne vrste, ki se tudi rabijo v *skladenjskem naklonu* (*Pozor!, Roke gor!, Tišina!, Mirno!, Na levo!* ipd.).

Pri *ponovitvi glagola* (131–134) je precej napak zaradi *neizčiščene predstave* o tem, kaj je *trpnik*. Treba bi bilo nekje *obdelati se* ob *glagolih* in jasno pokazati, da *se* v *stavkih* kot *Vidim*

¹⁷ /Morda zaradi povedkovniškega značaja./

¹⁸ /Rado L. Lenček, *The Verb Pattern of Contemporary Standard Slovene*, Wiesbaden, 1966./

se v ogledalu ni isti kot v stavkih *Peljem se v mesto* (131/5) in še manj v *Peče se*. – Prava zabloda je tudi pojmovanje t. i. trpnega deležnika (str. 132 in sl.). Imenujmo ga deležnik na *-n* ali *-t* in se zavedajmo, da izraža v trpniku dejanje (*Janez je bil tepen*), sicer pa stanje. Primeri v vaji 3 (str. 132) ne izražajo trpnika, ampak vsi po vrsti le stanje (trpnik se da spremeniti v tvornik, stavki tipa *Šestilo je zlomljeno* pa ne pomenijo isto kot *Šestilo so zlomili* (ali *je zlomil Lojze*). Pravi trpnik: *Janez je bil tepen* → *Janeza so natepli* (isti čas). Deležniki na *-l* pa niso nikdar trpni, temveč le tvorni, vendar s to razliko, da včasih lahko izražajo ne le dejanje ali potek (*Janez je osivel* – preteklost), ampak tudi stanje (*Janez je osivel* – sedanjost, *Janez je bil osivel* – preteklost) (prim. 133/13–15). Napačno se govori o trpnem deležniku tudi na str. 142–143/5.

Pogojnik (87–88) na splošno izraža umišljena (ne neuresničena) dejanja. Preglednost v primerih bi bila večja, če bi bila v samostojnih oddelkih najprej pogojna podredja, zatem pogojnik v odvisnem stavku in končno v glavnem ali samostojnem: *Ko bi bil to vedel, ti ne bi bil nikdar svetoval oditi od doma* – *Rekel bi, da je tudi to mogoče* – *Ali bi mi ti prinesel drva*. Pri **samostalniku** (97–104) bi kazalo napraviti drugačno preglednico vrst samostalnika. Prva delitev bi bila na občna in lastna, občna bi delili nato na posamezna ali števna /oz. neštevna, ta druga pa na pojmovna/, skupna in snovna, lastna pa na osebna, zemljepisna in stvarna /imena/. Sedaj ni hierarhičnega reda. – Starinske oblike *oča* (99/4) ni treba siliti v zavest učenca, stilistično razlikovati pa bi bilo treba oblike, *Višnjanje* proti *možje*; tudi *vozmí* in *volmí* ni enako obliki *zobmi* (103/4b); tož. *ščeneta* nam. *ščene* je stilsko zaznamovan.

Pri **pridevniku** je napačno *Jem črn kruh* (biti mora določna oblika).

Pri **zaimkih** bi bilo ob oblikah tipa *pódnjo* itd. dobro opozoriti tudi na možnost pisave narazen (*pod njó*), namesto *pódme* pa na varianto *pod mene*, poleg redkejšega *pod mé*. – Definiciji povratnega osebnega in svojilnega zaimka sta nerodni (128, 129). Prav bi bilo reči: Kadar je predmet (ali prislovno določilo) ista oseba ali stvar kot osebek, se namesto osebnega zaimka rabi osebni povratni. Za povratni svojilni zaimek pa je dovolj, če rečemo, da ga rabimo namesto osebnega svojilnega, če izraža svojino osebka. – *Se* v stavkih tipa *V nižini se je razprostiralo sinje morje* ni osebni povratni zaimek (129/11), ampak morfem neprehodnosti; isto velja za *se* v stavku, kot je *Peljem se naravnost v mesto* (131/5).

Prva objava v JiS 16 (1970/71), 168, 171–178, 205–208, 247–248.

IV. OBLIKOSLOVJE POSAMEZNIH BESEDNIH VRST

SAMOSTALNIŠKA BESEDA *

0 Tradicionalna slovenska slovnica¹ pozna 9 besednih vrst: 1. samostalnik (*človek*), 2. pridevnik (*mlad*), 3. zaimек (*jaz, kdo, tak*), 4. števnik (*pet, peti, peter, peteren*), 5. glagol (*delam, delaj, delaje/delajoč, delajoč -ega; delati, delat, delal -a -o, minul -ega, delan -a -o, seseden -ega, rekši, bivši -ega, delanje*), 6. prislov (*doma, tam, le*), 7. predlog (*pri, konec*), 8. veznik (*in*) in 9. medmet (*ah*). Zlasti glede na vedenje v govorni verigi jih je po našem sicer tudi 9, toda z drugačnim pojmovanjem in deloma tudi razporeditvijo: 1. samostalniška beseda² (tradicionalni samostalnik in zaimек (obenem s posamostaljenimi besedami) – *človek, dežurni, jaz, kdo, tak*), 2. pridevniška beseda³ (*mlad, tak, pet, peti, peter, peteren, delajoč -ega, minul -ega, seseden -ega, bivši -ega; poceni*), 3. glagol (*delam, delaj, delaje/delajoč; delati, delat, delal -a -o, rekši, delan -a -o*),⁴ 4. prislov (*doma, tam*), 5. členek⁵ (*le*), 6. predlog (*pri, konec*), 7. veznik (*in, medtem ko*), 8. medmet (*ah*), 9. predikativ⁶ (prim. zanj *tiho* v zvezah *tiho biti* ali *mraz* v zvezah *biti mraz*).

* Osnovno tezo svojega pojmovanja besednih vrst sem na pobudo B. Havránka podal kot ustni referat na zasedanju mednarodne slavistične komisije (zasedanje v Beogradu od 1. do 3. nov. 1972); predavanje v lingvističnem krožku na Filozofski fakulteti v Ljubljani jan. 1973.

¹ Dr. Anton Bajec, dr. Rudolf Kolarič, dr. Mirko Rupel: *Slovenska slovnica, Druga popravljena izdaja*, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1964 (dalje Ss 1964), str. 131..., 157..., 171..., 190..., 202..., 270..., 289..., 301..., 303...

² J. Toporišič, *Slovenski knjižni Jezik* (dalje Skj) 2, Založba Obzorja Maribor, 1966, str. 90; za posamezne besedne vrste prim. *Skj 1–4* (1965, 1966, 1967, 1970) na ustreznih mestih. Pripomniti je, da je v Skj 2 izločitev členka kot posebne besedne vrste le nakazana.

³ J. Toporišič, *Skj 1* (1965), str. 186–187. Že v tej knjigi se govori o konverznih pridevnikih tipa *žal, peš, napak, prima, bomba* (in pogovornega tipa *fajn*) (str. 189). O udeležnosti števnikov med pridevniškimi besedami prim. *Skj 2*, 90.

⁴ Inventar glagolskih oblik se v različnih delih (prim. Ss 1964, Skj 2 in 3) različno prikazuje. V glavnem pa prihaja do dvojnega uvrščanja deležnikov (v mojem pojmovanju kot sklonljivih besed), glagolnika in deloma deležij, in sicer enkrat med glagolske oblike, drugič med pridevnik, samostalnik, prislov. Po tej sedanji delitvi besednih vrst tako prekrivanje odpade: oblike na *-l* v okviru glagola so tvorni opisni deležnik, na *-n/-t* pa trpni opisni deležnik. Ta deležnika sta včasih enakoglasna z deležniki stanja (prim. *uspel, premaknjen, delan*).

⁵ Prim. *Skj 2* (1966), str. 164–165: »Poleg takih prislovov /tj. za katere imamo vprašalnice/ pa imamo še take, po katerih se ni mogoče vprašati. Ti izražajo poseben odnos govorečega do vsebine stavka ali do posameznega njegovega dela.« – V Ss 1964 se členki kot oblikošl. kategorija tretirajo kot ena izmed šestih vrst prislovov (te vrste pa so: samostalniška, pridevniška, zaimenska, števnika, glagolska, členska (str. 270–282)), v kategoriji pomena (282–289) pa kot dve izmed šestih vrst (te vrste so: krajevna, vzročna, načinovna, količinska, poudarna, miselna). – V Slovarju slovenskega knjižnega jezika (dalje SSKJ) I, Ljubljana 1970, je prevzeto pojmovanje Ss 1964: prim. npr. členek *dà, celò, àli*, ki so vsi zaznamovani s *prisl.*

⁶ Ivanka Kozlevčar, O pomenskih kategorijah samostalnika v povedkovi rabi, *JiS* 1968, 11–15;

01 To pojmovanje v primeri s tradicionalnim torej z ene strani spravlja v isto širšo slovnično (oblikoslovno) kategorijo najprej samostalnike in samostalniške zaimke, nato pa v drugo pridevnike, pridevniške zaimke, števnike in skonjlive deležnike (in sicer na -č – istodobni; na -l in na -n/-t – stanja; na -ši – preddobni: zadobni na -č je en sam., *bodoč*); z druge strani pa iz tradicionalne vrste prislova izloča t. i. členke (*le, samo* ipd.), tj. tisto podvrsto doslej za prislove smatranih besed, za katere ni ustreznih vprašalnic (kar pomeni, da ti »prislovi« nimajo vloge stavčnih členov), in postavlja čisto novo kategorijo predikativov. Novost je končno tudi ta, da se po zgledu na samostalniške in pridevniške besede loči tudi pri prislovih posebna podskupina, t. i. zaimenska (*doma – tam*).⁷ Zaimki so po tej teoriji torej samo posebna vrsta, podvrsta, posameznih besednih vrst, tj. samostalnika, pridevnika in prislova (morda tudi glagola, če mislimo na primere tipa *onegaviti*). S pomenskega stališča so zaimki podvrsta s splošnim pomenom⁸, nekak indikator vrste pomena, skladenjsko pa so nekak trasformat ustreznih besednih vrst.

02 Namen tega članka je, pokazati upravičenost takega pojmovanja besednih vrst ob samostalniški besedi; le-to skuša zajeti v vsakršni paradigmatičnosti.

03 Vse besede, ki jih imamo za samostalniške, ločijo naslednje slovnične kategorije: 1. spol (eden izmed treh, tj. moški, ženski ali srednji; pri moškem (navadno le v ednini), le izjemoma tudi pri srednjem, ločimo še podspola živost in človeškost; 2. sklon (po šest); 3. število (bodisi po tri ali pa le po eno izmed treh, tj. ed., dv., mn.); 4. osebo (ena od treh); 5. določnost (ena od dveh možnosti). Samostalniške besede imajo poleg tega v precejšnji meri tudi 6. isto skladenjsko vezljivost, in sicer tako v okviru stavčne strukture kot v okviru t. i. samostalniške fraze, precejšnja vzporednost pa je tudi 7. v tvorbi prislovvov iz samostalniških besed. – Seveda pa so med samostalniškimi besedami tudi razlike, zaradi katerih govorimo o njihovih podvrstah.

Oglejmo si problematiko samostalniških besed po njihovih posameznih slovničnih kategorijah.

1 Samostalniška beseda je zmeraj določena glede na spol, ki je njena imanentna lastnost; zaradi tega je ali moškega ali ženskega ali srednjega spola: *dan, dežurni, on, kdo, nihče, ta, kateri – mladost, dežurna, ta, katera, tri – listje, železo, dejanje, pripovedovano, to, tvoje, troje*. Primeri, da ima ista samostalniška beseda lahko več spolov, so v slovenščini zelo redki, npr. *pot -a (m), pot -i (ž), pota -ov (s, mn.)*. V primerih kot *jaz (m), jaz (ž) in jaz (s)* ali *Saša (m) in Saša (ž)* ali *Petim* (tj. moškim, ženskam, dekletom) (*je odzdravil*) imamo opraviti s po več istoglasnimi besedami.

1.0 Pri delu samostalniških besed ločimo, kot nakazano, podspol dveh vrst: podspol človeškost (osebnost) proti nečloveškost in podspol živost proti neživost. Prvi je omejen samo na zaimka *kdo* in *kaj* in na vse njune izpeljanke: za nedoločnost – *nekdo, nekaj*;

O pridevniku v povedni rabi, *JiS* 1969/70, 210 do 215) ima nekatere temu ustrezne primere (*sram me je; čudno je, da se je rešil*) za prislove. To bo komaj res (prim. *to, da se je rešil, je čudno*). Osebnega tipa *tihó sem/si/smo ...* I. K. ni opazila.

⁷ Mišljeno je to, da je prislovni zaimek (navadno rečemo zaimenski prislov) postavljen za nasprotje vsem preostalim. Pri prislovu torej že tradicionalna slovnica (v nasprotju s postopkom pri samostalniku in pridevniku) zaimke obravnava v eni sami veliki besednovrstni družini. Po naši teoriji je sedaj polno skladje v vseh treh nominalnih skupinah: *človek: on : kdo : nekdo : ... = mlad : tak : kateri : nekakšen : ... = lepo : tako : kako : nekako : ...*

⁸ To pomeni npr., da se z *jaz* izraža poljubni govoreči, z *kdo* se sprašuje po poljubni osebi itd.; *tak* se nanaša na poljubno kvaliteto, *kateri* sprašuje po poljubni vrstnosti itd.

poljubnost – *kdo, kaj*; oziralnost – *kdor, kar*; nikalnost – *nihče, nič*; kolikost – *malo/marsikdo, malo/marsikaj* ipd. Drugi podspol ločimo pri vseh vrstah samostalniških besed moškega spola, izjemoma tudi srednjega,⁹ kolikor zaznamujejo živo bitje. Ta kategorija se razodeva pri samostalnikih v edninskem tožilniku, enakem rodilniku za živo proti tožilniku,¹⁰ enakem imenovalniku, za neživo: *oče – očeta, jaz – mene, kdo – koga; dekleta – dekleta; mi – nas, proti dan – dan, mesec – mesec* ipd. Relativna posebnost so tu le osebni zaimki, ki izražajo kategorijo živosti tudi v množini in dvojini (in to celo tudi za ž. in s. spol), ne pa tudi drugi troštevski, tj. posamostaljeni zaimki: prim. *mi, midva – nas, naju* proti *kateri, ti, taki – katere, te, take* (ne *katerih, teh, takih*).¹¹

Podspol človeškost – nečloveškost (verjetno je pojem človeka treba razširiti sploh na tistega, ki govori ali ogovorjen sam lahko postane govoreči) se v dosedanjih slovenskih slovnicaх ne omenja izrecno, obravnava pa se implicitno pri vprašalnih in iz teh tvorjenih drugih samostalniških zaimkih tipa *kdo* in *kaj*.¹² Tudi podspol živost – neživost je obdelan bolj mimogrede pri samostalnikih moškega spola v nauku o sklonskih končniških morfemih.¹³ Pisec tega članka je o tem nekaj več zapisal v kratkem zapisku.¹⁴

1.0.0 Kategorijo živosti poznajo še naslednje kategorije samostalnikov, čeprav ne zaznamujejo biološko (in sicer človeško ali živalsko) živega. To so: 1. imena avtomobilov (*imam fička, forda, tavrusa, amija ...*), 2. bolezni in organov (*dobiti raka, črva, volka; operirati slepiča*), 3. športnih in drugih društev (*premagati Partizana, Železničarja, Klavarja* ipd.), 4. pridelkov/izdelkov (*piti vipavca, bizeljčana, jeruzalemčana; potegniti petelina, rabiti*

⁹ Prim. B. Urbančič, Maskulinizacija nevtar pri imenih za živa bitja v knjižni slovenščini, *JiS* 1959/60, 185–186. V tožilniških oblikah *teleta* vidi maskulinizacijo, kot se mu kaže tudi v imenovalniških oblikah za dvojino (*teleta*) in množino (*teleti*). To je deloma stranpot: v dopustnosti tudi knjižne rabe tipa *pokaži svojega teleta* itd. nasproti nedopustnosti *pokaži mi dva teleta, tri telete* se razodeva kategorija živosti. (Tip pogledj *dekleta* (tož. ed.) imamo izolirano tudi tam, kjer ni znana maskulinizacija.) Kategorija živosti se je verjetno res prenesla na nevtra ob podpori primerov tipa *fantè (m) – fantè (s)*. – O kategoriji živosti prim. še: J. Toporišič, Končnica *-ega* v tožilniku srednjega in moškega spola ednine pri pridevniških besedah in še to in ono, *JiS* 1968, str. 2/3; *isti*: Pripombe h končnici *-ega* za tožilnik ednine moškega in srednjega spola, *JiS* 1971/72, 116–117; *isti*: Kategorija živosti v slovenskem knjižnem jeziku, *JiS* 1970/71, str. 3–4/4.

Gotovo je, da bi kategorija živosti morala biti obvezna slovnicična oznaka v SSKJ. Sedaj jo ponazarja kolikor toliko dosledno in enoumno, neidealno, le sintaktična eksemplifikacija (prim. *vreči asa* ipd., kjer se niti ne ve, za kateri sklon gre: rod.?, tož.?, ed. ali im./tož. dv.

¹⁰ Komaj odsev kategorije moške živosti imamo v slovenskem knjižnem jeziku še v im. mn., in sicer v nenaglašeni končnici *-je* (prim. *zetje, golobje, fantje, študentje*, v starem času *Ljubljancanje* ipd.). Tip z naglašeno *-jé* (*lasjé, možjé, ljudjé*) nakazuje alternativne množinske končnice tudi v drugih sklonih in nima zveze z *-je*, saj ima pomensko podstavo skupnosti (prim. sh: *kosa, zubalo* ipd., slov. *ljud*).

¹¹ D. M. Perlmutter, J. Orešnik: Razlaganje sintaktičnih posebnosti, *IJS Poročilo P – 282*, Tehnično poročilo, Maj 1973, Izdaja Institut »Jožef Stefan«, Ljubljana, Jugoslavija, str. 1–35. Bistvo dela teze je, da je »ga (tožilnik ednine) vedno označen z oznako /+ živ/«.

¹² Prim. *Ss* 1964, 180: »S *kdo?* vprašujem po osebah na sploh, ne glede na spol in število, s *kaj?* pa samo po stvareh na sploh, ne glede na spol in število stvari.« – *Skj* 2 (1966), str. 140: »*Kdo* uporabljamo tedaj, kadar vprašujemo po moški osebi ali sploh po kom iz skupine ljudi, v kateri so moški in ženske.«

¹³ *Ss* 1964, 143; *Skj* 1 (1965), 166.

¹⁴ Prim. pod 9, zlasti kategorija živosti.

hlapca pri sezuvanju, nastaviti skobca), 5. kart (*igrati kralja, pagata, asa, križa, pika*), 6. planetov (*premičnica sreča Merkurja, Jupitra ...*), 7. posameznega (*imeti bistrega duha*). V vseh teh primerih si beseda ohranja kategorijo živosti na podlagi prvotnega pomena človeka ali živali, nato pa se skuša širiti na celo določeno semantično vrsto, tako npr. na imena avtomobilov, planetov, kart.¹⁵

2 Samostalniškimi besedam je imanentna tudi kategorija sklona (pri pridevniških besedah je to drugotne važnosti); načeloma ima samostalniška beseda po 6 sklonov (v vsakem številu, če jih ima), najdejo pa se, npr. v frazeologemih, samostalniške besede, ki niti potencialno nimajo drugih oblik, kot so ravno izpričane (npr. *kriplje* (tož. mn.) v *na vse kriplje*; tega je verjetno kar precej pri prisloviziranih posamostaljenih pridevniških besedah).¹⁶ – Sklonski morfemi se načeloma pri vseh samostalniških besedah izražajo glasovno, le za posamezne sklone (najpogosteje v im./tož. ed. samostalnikov m. spola ali ž. spola II. sklanjatve, ali v rod. mn. in dv. samostalnikov I. sklanjatve in sklanjatve sr. spola – pri vsem so tudi izjeme) je značilna neglasovna, t. i. ničta končnica.¹⁷ Nezaimenske samostalniške besede se ločijo od zaimenskih le po tem, da se njih majhen del v vseh sklonih sklanja le s končnico *-ø* (navadno rečemo, da se sploh ne sklanjajo), kot npr. *naša Karmen, naše Karmen, naši Karmen* itd. Za slovenščino je značilno, da se tako lahko sklanjajo le samostalniki ženskega spola, ne pa (razen izjemoma pisno) tudi samostalniki moškega ali srednjega spola (posebnost so tu množinska t. i. večbesedna poimenovanja tipa *Pickwick Papers*) in raba števnikov za števila v zvezi tipa *tri deljeno s štiri*).

2.0 Glede na tipe sklonskih končnic (glede na sklanjatve) se samostalniške besede delijo na naslednjih 18 tipov, od česar je 8 primarnih (od tega dva samo zaimenska, tip *-oga* in *-esa*), preostalih 10 pa je sekundarnih (tj. srečamo jih prvotno pri pridevniških besedah ali med prislovi). Te tipe je najgospodarneje prikazati po roditeljskih končnicah in ločeno po spolih:

M. sp.:	1.	<i>-a/-ú/-á/-é</i>	;	<i>-ov</i>	<i>koraka/sluga, sinu, duhá, dné;</i>	<i>otrobov</i>
	2.	<i>-e</i>		<i>-ø/-as</i>	<i>sluge, mene</i>	
	3.	<i>-oga</i>			<i>koga</i>	
	4.	<i>-ega/-éga</i>	;	<i>-ih/-éh</i>	<i>dežurnega, njéga, téga</i>	
	5.	---		<i>-ih/-éh</i>		<i>petih, tréh,</i>
	6.	---		<i>-ø</i>		<i>precej</i>

¹⁵ V javnosti večkrat naletimo na zavestno omejevanje rabe tož., enakega roditeljskega. To izhaja pač iz *Ss 1964*, str. 143, kjer beremo: »/V/endar moramo reči: operiral je *slepič* (ne: *slepiča*), saj je *slepič* stvar.« Po tej logiki bi seveda morali *piti le vipavec* (ne *vipavca*), *iti na mariborčan* (vlak, ne *mariborčana*). Na našem RTV-ju pogosto pač iz istih razlogov slišimo da je *X premagal Partizan* (namesto *Partizana*), in nekateri hočejo *hoditi na Urh* (namesto pravilno *na Urha*). Neustrezno slovniciarstvo moti in kviri naravno jezikovno higieno.

¹⁶ Iz skladenjskih razlogov nima imenovalnika osebni povratni zaimek *sebe*. (Te gotovo edninske oblike se rabijo tudi ob množinski ali dvojninski odnosnici.) Omejena raba sklonov se kaže v neprimerki zadregi, ko ne vemo, kako se glasi kaka oblika (npr. im. dv. besede *dno*).

¹⁷ Pojem ničta končnica je pri nas (vsaj v slavističnem slovstvu) uveden pač s člankom J. Toporišiča, *Oblikoslovna terminologija in njeno jezikovno ozadje* (*JiS 1957/58*, 209–213). Sklanjanje v celoti s končnico *-ø*, tj. z *-ø₁*, *-ø₂*, *-ø₃*, itd. (vsega 18 takih *-ø*), uvaja pri nas J. Toporišič, *Skj 4* (1970), str. 127. – *SSKJ* tretira take primere kot nesklonljive. – Pojmovanje sklonljivosti je seveda potrebno zaradi ujemanja (prim. *-ø_{3ted} mami ? našo mami*).

Ž. sp.:	7. -e/-č/-é	; -ø/á/i	lipe, goré, meglè, gospé	vil
	8. -i/-í	; -i/-í	peruti, stvari	svisli
	9. -e/-é	; -ih/-éh	dežurne, té	
	10. -ø	; -ø	Karmen	
	11. ---	-ih/-éh		pêtih, trèh
	12. ---	-ø		precej
S. sp.:	13. -a/-á	; -ø	mesta/mesá, teleta, vimena, telesa;	vrat
	14. -ø	-ø	ena	tri, dve
	15. -esa	česa		
	16. -ega	; -ih/-éh	belega, téga	
	17. ---	-ih/-éh		pêtih, trèh
	18. ---	-ø		precej

Bistvene razlike med zaimenskimi samostalniškimi besedami in preostalimi ni: V 2. sklanjatvi so tako samostalniki moškega spola, ki se lahko sklanjajo tudi po I. tipu, kot zaimki tipa *jaz mene*. Za podtip imam sklanjatev os. zaimkov za 1. in 2. os. in *sebe*,¹⁸ od osnovne variante se ločijo po supletivni osnovi imenovalniške nasproti vsem drugim sklonskim oblikam. Vzorednost teh se lepo kaže tudi v mn. in dv. (prim. *slugam/nam, slugah/nas, slugami/nami, slugama/nama*).¹⁹ Gledano s sinhronega stališča, je sklanjatev zaimkov *jaz mene, ti tebe* in *sebe* torej le modifikacija tipa *sluga (slugo/mene, slugo/menoi, slug/nas)*. Ta modifikacija je še manjša v 4. skupini, kjer je v glavnem razlika le v mestu naglasa: *lépega/njéga* itd., ter v tož. mn.: *lepe/nje* in *njih*. – Izrazita posebnost med sklanjatvami moškega spola je le 3. tip, ki je izrazito samo zaimenski.

Posebnosti, ki jih opažamo v sklanjatvi samostalniških zaimkov (primerjaj še 9 in 16), torej zadoščajo samo za posebno mesto v okviru danega tipa, ne pa za poseben tip (takih podtipov pa imamo dovolj npr. tudi v primarnih samostalniških sklanjatvah (tip I, 7, 8 in 13). Zaimenski samostalniki imajo torej le-te posebnosti: Osebni zaimki imajo supletivno osnovo imenovalnika nasproti neimenovalniku; naslonske oblike za rod., daj. in tož. vseh števil in oseb; v rod. dvojine dvojske končnice (prim. *jaz – mene, mi – nas, midva – naju; mêne – me, nàs – nas; náju – naju*). Drugi zaimki: dolgi *e*-jevski vokalizem v tipu *tega/te/tega* in dvojnična končnica pri daj./mest. obliki zaimka *ona, ta* in *vsa (njej/nji)*; nekaj večja posebnost sta le tipa *-oga* in *-esa*.

Novost je delitve sklanjatev samostalniških besed nasproti tradicionalni je v glavnem v tem, da glede na sklanjatve konverznih izpridevniških lastnih (in občnih) imen (prim. *Koseski, Kvedrova, Globoko*,²⁰ nadalje še *ta, dne, pet*²¹ itd.) dela sklanjatev pridevnika identično s

¹⁸ Iz pedagoških razlogov je seveda sklanjatev osebnih zaimkov primerno osamosvajati, ne pa podajati diferencialno glede na *a*-sklanjatev. To velja za osebne zaimke vseh treh oseb.

¹⁹ Naglasno je sklanjatev teh zaimkov seveda bližja (ženski) *a*-sklanjatvi samostalnikov.

²⁰ Posamostaljeni pridevniki v *Skj I* (1965) so zavestno postavljeni kot poseben tip sklanjatve samostalniških besed (str. 155 d za *dežurna*, 167 za *dežurni*, 181 za *Krško*).

Zanimive kriterije za odločanje o tem, ali je samostalniško rabljen pridevnik že samostalnik ali ne, ima I. Kozlevčar (O pomenskih kategorijah samostalnika v povedkovi rabi, *JiS* 1968, str. 11): »Substantivizirani pridevnik npr. ne pomeni več lastnosti stvari same: *on je bolan – bolni zdravemu ne verjame*, vendar še ohrani pridevniško značilnost, da se stopnjuje s prislovi: *težko bolni so ležali v posebni sobi*. Prehod med samostalnike ni izvršen in moremo govoriti le o samostalniški rabi. Nekateri pa zgubljajo možnost vezave s prislovi, pač pa se vežejo s pridevniki in prehajajo med

sklanjativjo dela samostalniških besed (prim. npr. *Koseski, Kvedrova, Globoko – slovenski, slovenska, slovensko*). S tem se na videz sicer zelo pomnoži število sklanjatev samostalniške besede, toda hkrati se za enako število zmanjšajo paradigme pridevniške besede, tj. konkretno na nič, saj se v tem primeru slovnica pridevnika odvaja iz samostalnika z malo različnimi prvinami (npr. razlika med določno in nedoločno obliko pri pridevniških besedah, ki jo sploh imajo, problem stopnjevanja,²² ki pa je deloma drugačna kategorija).

2.0.0 Paradigmatične besede vzorci posameznih sklanjatev samostalniških besed so tiste, ki pri sklanjanju sploh ne poznajo premen ali pa jih od vseh poznajo najmanj.²³ To velja tako za njihovo glasovje kot za njihovo prozodijo. Take vzorce imenujemo glavne, drugi so pomožni, diferencialni; poleg tega imamo še variantne tipe tipov in podtipov.²⁴ Poglejmo si to po vrsti v vseh skupinah:

Moški spol

1. rod. ed. *-a/-á/-ú/-é*, rod. mn. *-ov/-ø*

Osnovni vzorec je *korak*, podtip je večinoma nakazan z naglašeno končnico (*vozá, sinú, dné*), redko v rod. ed. ni nikakršnega indikatorja, in je ta podtip treba v slovarju zapisati z im. mn. (pri *grôba*). Povzeto prikazano:

korák -a -u itd. (*oče -eta, Kosi -ija*)²⁵

vozá, mn: *vozôvi* (*vozá – vozjé*)

grôba mn. *grobôvi*

---

prave samostalnike: *vesten dežurni, spreten plačilni*.« – Kakšna je to substantivizacija, kjer ni substantivov; in argument s prilastki: *vsi bolni* itd.

O substantiviziranih pridevniških besedah prim. še F. Jakopin, K vprašanju substantivizacije pridevniških besed v slovanskih jezikih, *SRL* 1973, str. 265–277. Verjetno po A. E. Suprunu imenuje substantivizirane besede »'na pol' samostalnike«. Na pol samostalniki so mu menda tiste substantivizirane pridevniške besede, ki ohranijo pridevniško sklanjatev, druge pa bi bile tudi po sklanjativi (formalno) kot samostalniki (npr. *ženska, Čuden* ipd.). Sploh ima F. J. lep seznam primerov, dosti iz SSKJ.

²¹ Skj 2 (1966), ki že pozna pojem konverzije (str. 94), ima naslednje primere posamostaljenja: svojilnih zaimkov (str. 134), *kateri -a -o* kot zamene za *kdo* (140, 141), *nobeden* (str. 150), *vsak* (152), *sto in sto in tisoč in tisoč* (str. 162).

²² J. Toporišič, Pridevniki, ki se stopnjujejo z obrazili, *JiS* 1969/70, 1/3–1/4.

²³ Prim. neustrezne paradigme v *Ss* 1964 *rák, nit*. Zlasti neprimeren je *rák*, ki pozna kategorijo živosti in premeno po količnosti in tonemiki; zadnje dvoje tudi *nit*, ki poleg tega kot enozložna osnova v večini primerov nakazuje manj pogostno varianto osnovnega tipa. *Skj* 1 (1965) ta dva primera zamenjuje z ustrežnejšima *korak* in *perut*, toda v *SSKJ* se v Riglerjevi redakciji *rák* in *nit* zmagoslavno vračata kot osnovni paradigmi (prim. str. XXVI in XXVIII), in to kljub temu, da sta v mojem prvotnem načrtu za sheme, od vseh na seji sprejetem (prim. Naglasni in oblikoslovni tipi v akademijemskem slovarju slovenskega knjižnega jezika, *JiS* 1966, 155–160), že bila uvedena ustrežnejša primera. Glede na kakšne/katere vrste koristi se utemeljuje vrnitev k slabšemu? (Mimogrede: važnost paradigmatičnih besed je bila že konec 19. stol. zelo jasna S. Škrabcu.)

²⁴ Pisani so v oklepaju za tipom ali podtipom.

²⁵ Glede variante končnice za im. ed. prim. J. Toporišič, Oblikoslovna segmentacija, predvidljivost spola in vključenost tujk v jezikovni sistem slovenskega knjižnega jezika, *SRL* 1969, 343–354. Tam je podana tudi kritika definicij posameznih sklanjatev v našem slovnem izročilu, konkretno v *Ss* 1964. – O kvantitetnih, naglasnih in glasovnih alternacijskih tipih prim. *Skj* 1 (1965) in Naglasni in oblikoslovni tipi ..., cit. pri št. 23. Te tipe je zanimivo primerjati z Riglerjevimi v *SSKJ*.

2. rod. ed. *-e*, rod. mn. *-ø/-as*

Osnovni tip *sluga*,²⁶ njegov podtip sklanjatev osebnega zaimka za 1. in 2. os. vseh števil in povratnega osebnega zaimka (prvi imajo supletivno osnovo neimenovalniških oblik nasproti imenovalniškimi in edninskih nasproti množinskim). Povzeto:

sluga -e -i itd.

(*jaz*) *mene*

3. rod. ed. *-oga*, množine ni

Osnovni tip *kdó*, podtip ustrezne enote z oziralno členico *-r*, npr. *kdor*; *nihče*, *vsakdo*:

kdó kóga kómu

kdór kógar

4. rod. ed. *-éga/-éga*, rod. mn. *-ih/éh*

Osnovni tip je *dežurni -ega*,²⁷ njegovi podtipi pa so: osebni zaimek *on*²⁸ in prvotno pridevniške besede z dolgimi končnicami, npr. *ta* ipd.:

dežurni -ega -emu itd.

on njéga

ta téga

5. rod. mn. *-ih/-éh*, ednine ni

Osnovni tip *pet*²⁹ (z varianto *petero*, *dvoje*), podtipa pa sta *štirje* in *trije* ter dvojinški *dva*; pojavlja se z istimi lastnostmi tudi pri samostalniških ž. in s. besedah (št. 11, 17):

pét   *pêtih -im*   itd.   (*petéro -ih -im*)

štirje -ih

trije

tréh

precej

precej

precej

Ženski spol

6. rod. ed. *-e/-č/-é*, rod. mn. *-ø/-á/-í*

²⁶ To je dejansko isti tip kot 6, štet je posebej zaradi drugačnega spola /ne pozna pa končniškega naglasa/.

²⁷ Ta v *Skj 1* uvedeni tip sklanjatve samostalniških besed je upoštevan tudi v uvodu *SSKJ*.

²⁸ Pač substantivizirana prvotno pridevniška beseda.

²⁹ Osnovni tipi (*pet*, *petero*) se kot pridevniška beseda rabi tudi samo s sklonilom *-ø* (npr. *Od pet delavcev so ostali samo trije*). Ko je posamostaljen, ničta sklonljivost večinoma ne pride v poštev, ker rada povzroča nejasnost (na priliko *S pet je sedel za mizo*), zato se navadno sklanja (*S petimi je sedel za mizo*). Vendar prim. *Skj 2* (1966): *Med sto je eden pošten za navadnejše Med stotimi (sto ljudmi) je ...* V samostalniški rabi dobivajo take končnice celo prvotno nepridevniške besede, npr. *Z dostimi sem govoril*. Slovenska slovnica tradicija vodi s tem pojavom nesmiseln boj pač že stoletja.

SSKJ neupravičeno sklonljivih števnikov ne loči dosledno od nesklonljivih (prim. *tri krat tri je devet poleg devetih se ne ustraši*, kar edino ponazarja geselni zapis *devét devétih štev*. Za nesklonljive ima samo primere tipa *oddaja na kanalu 9* z razlago »izraža številko 9«. Prim. ustrezno mesto v *Skj 2* (1966): »Glavni števniki od 5 do 99 se sklanjajo, če so prilastek, lahko tudi opuščene, odnosnice: *Z avtobusom 7 /.../ (= s številko 7).*«

V *SSKJ* ta sklanjatev sploh ni ustrezno prikazana, saj iz formulacije (str. L) ni predvidljiva oblika za tožilnik. V uvodu *SSKJ* tudi ni nič povedano o sklonljivosti variante tipa *petero*; pri *četvero* pa je zapisano *neskl*. Toda ali se ne more reči *peterim grabljam* k im. *petero grabelj*?

Osnovni tip je *hruška*, njegovi podtipi pa se delajo na podlagi im. ednine: a) z glasovno končnico v im. ed. je prvi podtip *meġlā* (z naglasom na kračini v im., daj. in mest. ed.; v daj. in mest. mn.; v mestn. dv. in z možno kratko končnico še na vseh sklonskih *-e* in *-o*); prva varianta tega podtipa³⁰ ima v ed. namesto kratkih nagl. samoglasnikov v končnici nenaglašene, v neednini pa ima le dolge naglašene samoglasnike v kolikostno premenilnih končnicah (*gōra*); druga varianta je omejena na redke besede (*gospā, onā*), v njej so končnice s kratkimi naglašeni samoglasniki zamenjane z dolgimi (prim. *meġlē -i -ām -āh* proti *gospē -é -ém -éh* (analogno nato še *gospēmi, gospēma*). Če je im. končnica ed. *-ø*, so najprej variante istozložne osnove brez *-i* na koncu osnove (*Juno, Ceres*), nato podtip z *-i*, končno podtip z neenakozložno osnovo (*bukev*).³¹

Pregledno:

hruška -e -i itd. (*Juno -one, Ceres Cerere*)
meġlā meġlē/meġlé (*gōra -é, gospā -é*)
mati -ere
bukev -kve

Posebnost te delitve samostalnikov 6. sklanjatve je, da spravlja na isti imenovalec vse neizpridevniške samostalnike ženskega spola, ki imajo v rod. ed. končnico *-e*. (O zaimenskem tipu *jaz mene* ž velja, kar je bilo povedano ob *jaz mene m*; po *m* imamo tu tudi tož. enak rodilniku.)

7. rod. ed. *-i/-i*, rod. mn. *-i/-i*

Osnovni tip je *perut*, njegova podtipa pa sta: a) osnove z neobstoječim soglasniškim sklopom na koncu osnove³² (navadno z neenakozložno osnovo *misel misl-*) in b) samostalniki z naglašeni *-i* v rod. (*stvar*):

perut -i -i itd.
misel -sli
stvar -í

8. rod. ed. *-ø*, rod. mn. *-ø*

Osnovni tip tvorijo že prvotno ničto sklanjani samostalniki ž. spola (*Karmen*) in s konverzijo nastali iz samostalnikov neženskega spola (*Ana Kežman Ane Kežman*). Podtipov ni.³³ Primer:

Karmen -ø -ø itd.

³⁰ To je, seveda, gledano s sinhronega, pretvorbenega stališča.

³¹ Tipa *bukev* in *mati* sem še v *Skj 1* (1965) obravnaval kot mešanca II. in I. sklanjatve v samostojnem tipu; samostojna sklanjatve je tudi v SSKJ. Vendar je že v *Skj 1* naslednja definicija I. sklanjatve: »/V/ prvo sklanjatve ali deklinacijo grede samostalniki ženskega spola, ki imajo v edninskem imenovaniku večinoma končnico *-a*, v rodilniku pa dosledno *-e*.« Definicija zaobjema torej tudi *matere* in *bukve*, toda zaradi tradicije je za enkrat ostalo pri starem.

³² *Ss 1964* (str. 139) govori o samostalnikih »s polglasnikom v zadnjem zlogu v im. edn.«; na podlagi tega se seveda ne dajo sem uvrstiti sem spadajoči primeri kot *jasli*. Pravilna definicija tega podtipa je za ednino sicer lahko neenakozložnost osnove, splošnejša (veljavna tudi za samomnožinske samostalnike) pa je gotovo, da je važen le sklop na koncu osnove, sestojč iz nezvočnika in zvočnika (prim. *Skj 2* (1966), str. 161).

³³ Ničta sklonljivost se odpravlja v nekaterih tipih npr. *Rut Rute* ipd. (pri imenih ženskih oseb), sicer se obravnavajo kot samostalniki m. spola, in se torej sklanjajo, npr. *Tam Tama*. Iz *SP 1962* (str. 90, 91) izhaja težnja, da bi se takim samostalnikom ohranil izvorni ženski spol in da bi torej ostali nesklonljivi; ali pa celo, da bi sicer bili moškega spola in se sklanjali, toda le v govoru, ne v pisavi, oziroma le pri določeni pisavi (prim. *pri AVNOJ = pri Avnoju*). Logika!

9. rod. ed. *-e/-é*, rod. mn. *-ih/-éh*

Osnovni tip je *dežurna*, njegova podtipa pa sta os. zaimsek *ona* in substantivizirani zaimenski pridevniki z dolgimi končnicami *-é*, *-éj*;³⁴ *-éh -ém -éh -émi*; *-éma* (prim. *ta, vsa*):

dežurna -e -i itd.

ona njé

tá té

10. rod. mn. *-ih/-éh*, ednine ni

Osnovni tip je *pet* (z varianto *petero, dvoje*),³⁵ podtipa³⁶ sta *štiri* in *tri* ter dvojinski *dve, obe*; drugi podtip ima v končnicah dolg vokalizem namesto kratkega:

pét pêtih -im (petero -ih)

štiri -ih

tri -éh

Srednji spol

11. rod. ed. *-a/-á/C-a*, rod. mn. *-ø*

Osnovni tip je *sonce*, variante pa so s soglasniki podaljšane osnove:

sonce -a -u itd. (*vreme -na, tele -ta, oje -sa*)³⁷

12. rod. ed. *-ø*, rod. mn. *-ø*

Osnovni tip so po vsej verjetnosti konverzni »številski«³⁸ števniki in samo v posameznih sklonih eksistentni konvertirani prislovi:³⁹ prim. *ena in ena je dve, devet deljeno s tri je tri!*;⁴⁰ *od tu do konca vasi, od tu do tam* ipd., npr. *od nekdam*:

ena ena ena (od tu)

13. rod. ed. *-éga/-éga*, rod. mn. *-ih/-éh*

Osnovni tip je *belo -ega*, njegova podtipa pa sta os. zaimsek *ôno/onó* in posamezni zaimki z dolgim samoglasnikom v naglašeni končnici (prim. *tega temu tega tem tem; teh tem teh temi; tema*):

belo -ega -emu itd.

ono njéga

to téga

14. rod. ed. *-esa*, množine ni

Osnovni tip je *kaj*, podtip ustrezne enote z oziralno členico *-r*, konkretno v leksikalnih enotah *kar, nič, kar koli*:

³⁴ V SSKJ podtip z *e*-jevskimi množinskimi končnicami ni sprejet v shemo, čeprav je pogostnejši kot npr. podtip *gospa*, ki jè.

³⁵ Prim. pripombo pri sklanjatvi 5.

³⁶ Nasproti tipu imajo podtipi seveda tudi skladijske posebnosti.

³⁷ Daljšanje osnove *s t* in *n* je predvidljivo (prim. *SkJ 1* (1965), 180).

³⁸ Številске imenujem tiste posamostaljene števnike, s katerimi štejemo in računamo: *ena in ena je dve, ena deljeno s dve je (pol)*. Uporabljajo se tudi kot podstave pri tvorbi višjih števniskih enot (prim. *SkJ 2* (1966), str. 119). Srednjega spola so morda po zgledu na *pet/petero*, katerih prvi je pač prvotni samostalnik sr. spola.

³⁹ Svojo domnevo, da so srednjega spola, opiram na pridevniško ujemanlo obliko v primerih kot *devet deljeno s tri, devet je bilo zmeraj več kot osem*.

⁴⁰ SSKJ ne loči prav teh oblik s sklanjativjo na *-ø* od tipa *pet* (prim. opombo 29).

kaj česa čemu itd.

kar česar

15. rod. mn. *-ih/-éh*, ednine ni

Osnovni tip je *pet* (z varianto *petero*, *dvoje*), podtipa sta *štiri* in *tri* ter dvojiniski *dve*. Sicer je tudi drugo tako kot v sklanjatvi 11.

3 V številu so samostalniške besede dveh vrst: ene so troštevilske, druge (manj pogostne) enoštevilske. Oboje srečujemo pri nezaimenskih in zaimenskih samostalniških besedah, tako da med njimi tudi v tem ni bistvene razlike. Enoštevilske samostalniške besede so bodisi pravi samostalniki, in sicer needninski (ti sploh ne morejo imeti oblikoslovne ednine ali poleg množine oz. dvojine še drugo needninsko število); prim. samomnožinske samostalniške besede *gostosevci*, *vile*, *pljuča*, *vsi* in samodvojiniski *oba*, *dva*. Tudi samoedninske samostalnike nahajamo tako pri navadnih samostalnikih kot pri zaimenskih, prim. abstraktna, snovna in skupna imena, npr. *lepota*, *železo*, *listje* pri nezaimenskih besedah in *kaj* ali *kdo* pri zaimenskih. Samomnožinske besede so še pri posamostaljenih števnikih (tipi *pet*, *petero*, *dosti*), samoedninske pa pri posamostaljenih številskih števnikih, pri *eden ena -o* in pri izprislovnih samostalnikih (tip *od tu do tam*). Pač pa so samodvojiniske besede le pri števnikih (*dva*) in totalnih zaimkih (*oba*), torej spet ni bistvene razlike med tokrat prvotnim števnikom in zaimkom. Isto je s samoedninskimi besedami, prim. *eden* (prvotno števnik) in *kdo* – *kaj* (zaimenska samostalnika). Samoedninski navadni samostalniki so vsi brez prave množine,⁴¹ saj formalna množina (ali dvojina) prvotno abstraktnih, snovnih in skupnih imen dejansko ne pripada njim, ampak istoglasnim samostalnikom s pomenom »vrste« ali »kos« tistega, kar je imenovano s takim imenom: prim. *tri železa* »trije kosi železa« ali »tri vrste železa«. Troštevilske samostalniške besede se seveda ne uporabljajo v vseh treh številih enako pogosto.⁴² Zanimivo je, da *kdo* svojo oblikoslovno enoštevilstvo po potrebi nekako nevtralizira z morfemom *vse*, da tako izrazi množino (npr. *kdo vse pa pride*).

4 O osebi se pri samostalniških besedah tradicionalno govori le pri osebnih zaimkih (in pri izpeljavi svojilnih zaimkov za 3. os. ed.). Vendar je o osebi upravičeno govoriti pri vseh samostalnikih. Tega slovnice verjetno ne delajo zaradi tega, ker so vse samostalniške besede po definiciji 3. osebe (prim. *Tone/on/kdo je delal*), seveda z izjemo osebnih zaimkov *jaz* in *ti* (in njihovih ustreznikov v dvojini in množini). Zavest o določenosti besed glede na osebo je izredno važna pri ujemanju v predikacijski sintagmi.

5 Za slovensko (in slovansko?) samostalniško besedo (zlasti za samostalnik) se zdi značilna še kategorija določnosti. Določnost bi bila samostalniškim besedam imanentna, nedoločnost pa se mora besedno izraziti (morda sta izjemi poljubnostna zaimka *kaj* in *kdó*). Določnost samostalniških besed se najjasneje vidi pri konverznih izpridevniških samostalnikih, če podstavni pridevniki ločijo določno in nedoločno obliko: vsi taki posamostaljeni prvotni pridevniki imajo določno obliko (prim. ned. *majhen -hna -o*, *vêlik -ika -o*, *stâr stâra -o* proti *máli -a -o*, *vêliki -a -o* in *stâri -a -o*). Drugi dokaz se, zdi se, skriva v uporabi besednega sredstva, s katerim se odpravlja določnost samostalniških besed. To je neke vrste nedoločni

⁴¹ Prim. *Skj 1* (1965), str. 152: *železa* »kosi železa«, »vrste rudnin«.

⁴² V *SSKJ* pogosto dostavek »navadno v množini«. Sami bi opozorili še na lastna imena, ki se rabijo navadno v ednini.

člen *en ena eno*, ki se da rabiti v vseh številih, v dvojini pa mu konkurira *dva dve dve*. Prim. določno *Fant je prišel, Fanta sta prišla, Fantje so prišli* proti nedoločnemu *En fant je prišel, Enà/dva fanta sta prišla, Eni fantje so prišli*. – Seveda bi bilo to podmeno treba še bolj podpreti, ali pa jo s čim ovreči.⁴³

6 S skladijskega stališča govorita za enotnost samostalniških besed, kot rečeno, z ene strani raba obojih kot stavčnih členov, ki so v neposredni zvezi s povedkom, z druge pa dejstvo, da so samostalniške besede jedro t. i. samostalniške fraze.⁴⁴

Potrčila za prvo: *Janez/on spi, Vidim Janeza/njega, Sem pri sosedih/njih, Prihajam iz tistega kraja/od tam, To je Janez/on, Kovač/Kaj je Janez?, Janez/On soseda/njega ne vidi samo pri delu/tem*, ipd. Omejitve so verjetno samo v rabi samostalniških zaimkov kot povedkovega prilastka (prim.: *kot človek vam pravim/kot tisti, ki trpi, vam pravim*). In še primeri za samostalniški zaimek kot jedro samostalniške fraze: *mi Slovenci; jaz, Ivan Cankar; vsakdo izmed nas; kdo njih; nič takega; z ničimer novim; kdo/nekdo/nihče izmed nas; vi delavci; mi iz Trbovelj; ti hudoba; ti butelj; nekaj silnega; meni, mladi deklici; jaz edini; jaz sam; mi vsi; ta dva; kdo vse; ti tam; tisti iz Ljubljane/tisti ljubljanski – on, ki je sam bil ljubi moj; (gorje) mu, ki v nesreči biva sam – kdo, rojen prihodnjih; nikdar več zdrav ne bo ø, ki ga puščica pogleda bistrega v srce zadene (ø = »tisti«).*

Vsi primeri ponazarjajo t. i. desne prilastke, ki so v slovenščini pred nezaimenskimi samostalniškimi besedami (tudi pred izpridevniškimi konverznimi) po definiciji vsi nepridevniški.⁴⁵ Primeri prilastka so več vrst: enobesedni nepredložni (*mi Slovenci*), predložni (*vsak/vsakdo izmed nas*), polstavčni (*kdo, rojen prihodnjih*), pristavčni (pojasnjevalni: *jaz, Ivan Cankar*) in stavčni (*on, ki je sam bil ljubi moj*). Vprašanje je, ali imamo samostalniške prilastke tudi v primerih *jaz edini/sam* ipd., npr. *še mi vsi, ta dva, kdo vse*. Če niso samostalniški (za tega imamo gotovo primer v *kaj vse*, rod. *česa vsega*), potem bi se samostalniška zaimenska fraza ločila od navadne samostalniške (in posamostaljene) po tem, da bi imela tudi pridevniške prilastke desne. Ali pa imamo tu opraviti s povedkovim prilastkom (prim. *mi se vsi dobro razumemo, kdo se je vse pripeljal*) (primerjaj vrinjene naslonke pred *vsj, vse*).

7 Zadnja skupna lastnost vseh samostalniških besed je, da nimajo nobenega celotni korpus zasegajočega sredstva za tvorbo prislovov (v nasprotju s pridevniškimi besedami, ali vsaj z njih večino); prim. *domov, doma, zvečer; včasih, jutri, zjutraj* na eni strani in *tam, tu,*

⁴³ F. Jakopin, Slovenska dvojina in jezikovne plasti (*JiS* 1966, 95–104), str. 99: »Stavek v ednini in množini je po svoji vsebini samostojen: ... Čisto drugače je s stavkom v dvojini: svoj smisel ima le tedaj, če sobesednik ne ve, za katera dva otroka gre, ali pa se mu to mora razodeti iz celotne pripovedi. S tem se tudi potrdi za dvojino značilna oprijemljivost in določenost.« To sicer pač ni res, ker isto velja tudi za ednino in množino, torej ne samo za *Dva fanta sta prišla* proti *Fanta sta prišla*, ampak tudi za *En fant je prišel* proti *Fant je prišel* itd. Dejansko si neke teh stvari, ki jih F. J. raziskuje, razlagamo z zaznamovanostjo dvojine nasproti ednini ž. spola, na splošno pa je odnos med števili glede zaznamovanosti tak: ed. proti neednina, v neednini pa množina proti dvojini (drugi člen zaznamovan) (prim. J. Toporišič, Problemi tipa Cigan/cigan in dvojine, *JiS* 1970/71, 159–160).

⁴⁴ Kristina Pisarkowa vidi bistveno razliko med samostalniškim zaimkom in preostalimi samostalniškimi besedami v tem, da zaimki nimajo levega prilastka, desni pa je, če je gol, navadno pristavek (*Funkcje Zaimków Odmiennych*. Wrocław – Warszawa–Kraków, 1969).

⁴⁵ J. Toporišič, *Skj* (1970), str. 174; že prej v *Besedni red v slovenskem knjižnem jeziku*, SR 1967, 251–274.

sedaj, tja, kje, vselej ipd. na drugi. Neke zarodke imamo pač le pri zaimenskih prislovih, gotovo nastalih iz posamostaljenih zaimkov (prim. npr. *ka-/s-/ta- + m*).

Zusammenfassung

In der Abhandlung werden (im Rahmen einer ziemlich geänderten Theorie der Wortarten im Schriftslovenischen) näher besprochen die Kategorien des substantivischen Wortes. Als ein substantivisches Wort betrachte ich eine breitere Wortartgruppe (hauptsächlich ursprüngliche Substantive, substantivische Pronomen, durch die Konversion substantivisierte adjektivische Wörter – Adjektive, Partizipien, Zahlwörter, adjektivische Pronomen – und sonstige Wortarten oder überhaupt Sprachelemente, die sich unter der Sprachebene des Wortes befinden, also ursprünglich Morpheme, Laute, Buchstaben usw.), für die die folgenden Kategorien charakteristisch sind:

1. immanentes Geschlecht: maskulinum, femininum, neutrum, mit zwei Untergeschlechtern (menschlich/persönlich, lebhaft);
2. Kasus: im Prinzip 6 in jeder Zahl. – Mit Rücksicht auf die Genitivendung im Singular (bei den nichtsingularischen Wörtern im Plural/Dual) und zugleich aufs Geschlecht werden 18 Deklinationen der substantivischen Wörter unterschieden (davon 8 primär substantivische, 2 substantivisch pronominal, 8 durch die Konversion der adjektivischen Wörter entstandene), und zwar mit verschiedenen Untertypen und Varianten der Typen und der Untertypen;
3. Numerus: dreizahlige gegenüber einzahlige subst. Wörter, einzahlige dann singularisch, dualisch, pluralisch;
4. Person: bei allen substantivischen Wörtern grundsätzlich nur die 3. Pers. (Ausnahme nur Personalpronomen für die 1. in 2. Pers.);
5. Bestimmtheit: slovenische Substantive (vielleicht auch noch andere slawische) sind wohl bestimmt, die Unbestimmtheit wird dann in gewissen Fällen mit dem unbestimmten Artikel *en ena eno* (im Dual auch *dva*) ausgedrückt;
6. »Kernbildlichkeit«; d. h. in der Nominalphrase ist das substantivische Wort das Element, das für die Phrase unersätzlich ist;
7. Nichtbestehen einer auch nur relativ einheitlichen Überführung unter die Adverbien.

Prva objava v *Linguistici* 12 (1972), Škerljev zbornik – *Melanges Škerlj /izšlo 1974/*, str. 301–314.

K TEORII SPOLA V SLOVENSKEM (KNJIŽNEM) JEZIKU

Spol, trije obsamostalniški, m, ž, s, in en neobsamostalniški, enak, srednjemu, je inherenten samostalniškim besedam, tudi zaimku; potrjuje se z ujemanjem pridevniške besede in predikativov, teži po tipični sklanjatvi, od katerih so mrtve za sprejemanje novih inventarnih enot ž. *i*-jevska in srednja, če nimajo tradicionalnih priponskih obrazil. Podstave na podlagi spola izbirajo ustrezna obrazila za modifikacijo. Menjanje spolskih značilnosti poimenovanjem iste reference prinaša slovnično in ekspresivno zaznamovanost, v omejenih okvirih pa imajo v osebkcu rabljeni samostalniki ž. spola v povedku moško ali žensko ujemanje (*ta neroda je šel/šla; ona je gospodar, ne mož*). – Primerjava slovenskega spola z ruskim kaže med obema jezikoma vendarle manj razlik, kakor se navadno misli, tako tudi pri slovenski moški *a*-sklanjatvi, deloma tudi v končnicah stranskih sklonov.

The gender (three adnominal genders: masculine, feminine, neuter – and one nonadnominal, identical with the neuter) is inherent to substantives, including pronouns. It is attested by the congruence of adjectivals and predicatives; it tends toward typical declensions: the feminine *i*-decl. and the neuter decl. are dead and admit new items only when their suffixes are traditional. On the basis of their gender, derivational bases select the correspondent modificational suffixes. – Changing the gender of the designations of the same referent produces grammatical markedness and expressiveness; in a limited scope, feminine subject nouns have either masculine or feminine congruence in the predicate (*ta neroda je šel/šla; ona je gospodar, ne mož*). – A comparison of Slovene with Russian shows less discrepancy than one usually assumes, also as regards Slovene masculine *a*-decl. or, partly, the endings of the oblique cases.

0 V SR 1980 je Nina Mečkovska z Minske univerze objavila prvo razpravo iz raziskovalnega projekta o protistavnem (kontrastivnem) proučevanju vzhodnoslovanskih jezikov in slovenščine¹ (pobudnik in nosilec raziskav s sovjetske strani je prof. iste univerze, A. E. Suprun, s slovenske strani pa (v bodoče) J. Toporišič, t. i. izvrševalci pa naj bi bili spet z obeh strani). Protistavna raziskovanja, kakor tudi primerjalna, bistveno prispevajo k določitvi systemskega mesta obravnavanih jezikovnih kategorij,² in razprava N. Mečkovske je nova potrditev take misli, saj se v protistavah pokažejo določene tipološke značilnosti, v okviru obravnave enega jezika manj izrazite; za tipologije pa v znanosti v bistvu tudi gre (ne glede na praktično vrednost tipologij).

Spol je v razpravi N. Mečkovske (v skladu z novejšo rusko metodologijo) obravnavan s 4 stališč, ki so: 1. položaj v sestavu znamenj (semiotika), 2. razmerje enega znamenja do drugega v besedilu (sintagmatika), 3. razmerje znamenja do predmetne resničnosti ali/in do zavesti (sigmatika), 4. razmerje udeležencev sporočanja do znamenja (pragmatika). Tako

¹ Samostalniški spol v slovenskem in vzhodnoslovanskih jezikih, SR 1980, str. 199–218.

² Prim. J. Toporišič, Slovenski jezik v Nahtigalovih Slovanskih jezikih – imensko oblikoslovje, *Nahtigalov zbornik ob stoletnici rojstva* /ur. F. Jakopin/, Ljubljana 1977, str. 465–482, k stvari str. 465.

zavestno in v sistemu se na te stvari pri nas doslej še ni gledalo, čeprav so se obravnavale vse štiri kategorije, odvisno pač od perečnosti problematike, kakor so se razodevale pri praktični rabi jezika v besedilu, deloma pa tudi pri teoretični obravnavi jezikovnega sistema.³ Ko se lotevamo protistavnih obravnjav, je verjetno prav, da se pred tem spozna in kritično pregleda – morebiti v obliki vstopnega poglavja ali daljšega pasusa – stanje raziskav v posameznih jezikih (in skupinah jezikov), že zato, da se vidi, od kod s svojimi raziskavami izhajamo, drugič pa tudi zato, ker nam bo tako marsikaj jasnejše, kot če začnemo le iz vednosti zadnjega časa, pa morda še te nezadostne. Prav tako bi bilo zelo prav, če bi si izbirali sodelavce, ki bi bili idealni informatorji kot »rodni govorniki« (native speaker) za vsakega izmed obravnavanih jezikov, hkrati pa tudi dobri strokovnjaki svoje materinščine. Najti bi bilo treba tudi ustrezno varovanje avtorskih prispevkov kakršne koli oblike (deli besedila, pripombe, opozorila, popravki), seveda le, kolikor gre res za prispevke avtorske narave in ne le za opozorila na mesta v lahko pristopnih priročnikih. Tako bo razprave lahko pisal posameznik z ene strani, njegov pomočnik ali ocenjevalec z druge pa bo tudi z vso dušo pri stvari. – Naše nadaljnje razpravljanje o spolu v slovenščini hoče ravno pokazati, da bi bilo tako mogoče doseči precej več kot sicer.

1 Spol je značilnost samostalniških besed sploh, zato je omejevanje na spol samostalnika neblagodejno: nujno bi bilo treba obravnavati še spol samostalniških zaimkov (in tudi posamostaljenih pridevniških besed).⁴ Sploh bi bilo treba spol tudi definirati: verjetno kot imanentno lastnost samostalniških besed, razodevajočo se v prilastkovnem (*prvi korak, jaz sam*) in povedkovnem (*korak je bil storjen//storil*) delu besedne zveze oz. stavka. (Povedkov prilastek je poseben primer v zvezi s strnitvijo 2 stavkov v enega: *Sava teče motna – Sava teče, je motna.*) Enako je s podspoloma živost in človeškost: *Kupil je psa : stol* (tož. = rod. proti tož. = im. po obliki) ter *Kdo bi mi to povedal : Kaj se to premika* (oz. *Kdo prihaja : Kaj prihaja* ali *Kdo je ta človek : Kaj je ta človek*).

Osebnost mi je blizu misel, da imamo poleg samostalniškega spola, m., ž. in s. (*korak, lipa, mesto*), še nesamostalniškega, in sicer pri povedkovnikih (deževalo je, v tretje bo šlo rado; morda tudi v primerih s količinskimi števnikami – Sedem jih je sedelo in pri t. i. logičnih osebkih Z Janezom je šlo navzdol), tj. podobno, kot imamo poleg treh osebkovih oseb (1., 2. in 3.: *jaz sem govoril, ti boš zdaj odšel, on//delavec je ves čas delal*) še eno brezosebkovo⁵ (*Deževalo je, in spet tudi Pet ljudi je sedelo za mizo ter Z njegovim zdravjem je šlo navzdol*). Že tako gledanje na stvari bi razpravljanje o spolu precej popestrilo, očitno pa je v določeni zvezi tretji podspol t. i. navezovalnost pri pridevniških besedah v ednini (Kateri kruh hočete, črnega ali belega).

1.1.1 Spolskost se da nadzorovati še s tvorbo svojilnih pridevnikov (*vodjev, dekletov, očetov – mamin, Kitijin*) in deloma tudi s tvorbo samostalnikov iz samostalnikov, ko se poobrazili odvisni del prvotne besedne zveze, t. i. modifikacija, kjer načeloma velja, da samostalniške podstave določenega spola dobivajo istospolska priponska obrazila: *ded – dedek, Ana –*

³ Za primer lahko vzamemo obravnavo spolskosti v SS 1976: v oblikosloviu semiotika, v skladnji sintagmatika, v besedotvorju predvsem sigmatika; zunaj tega, v stilistiki, predvsem pragmatika.

⁴ Tako je to npr. že v SS 1976 na ustreznih mestih, že prej pa v razpravi istega avtorja Esej o slovenskih besednih vrstah, *JiS* 1974/75, str. 295–305, in še prej v Samostalniška beseda, *Linguistica*, Ljubljana, 1972 (izšlo 1974), str. 301 do 314.

⁵ Prim. SS 1976, str. 282.

Anka, srce – srčece, kolikor seveda pri tem nočemo spremeniti čustvene vrednosti tvorjenke (tako dobimo *ženska – ženšče, fant – fante, dekle – deklič* ipd.). Približanost srednjega spola moškemu se v ednini vidi tudi v zelo podobnem sestavu končnic, npr. *-a -u -u -om* (za sam. m. in sred. spola, moškega l. sklanjatve) nasproti *-e/-i -i -i -o/-jo* za sam. ž. spola obeh sklanjatev).

1.2 Več pozornosti zasluži vprašanje o podspolih, kakor je storjeno npr. v SS 1976 (in že prej v teoriji besednih vrst), kjer se ločita živost in človeškost.

1.2.1 Živost srečujemo v slovenščini praktično le pri samostalniki moškega spola, kolikor označujejo zoološke osebké. Brez omejitve na zoološkost in na m. spol je dvoumno govoriti o živih samostalniki, saj se tako v eni skupini znajdejo ne le botanični osebki z zoološkimi, ampak med zoološkimi tudi osebki ženskega (in srednjega) spola, ki so slovnično seveda neživi. Iz zoološkega okvira pa se živost širi tudi na prenesene pomene takih samostalnikov ali vsaj na enakovzvočne (ima raka/črva, ima bistrega duha, pije vipavca, gre na štajerca (vlak), premagati Hajduka (športno društvo), srečati Neptuna (planet) itd., npr. še daj mi hlapca (sezovalo), vozi forda (avto). Zanimivo bi bilo opazovati, koliko nato kategorija živosti prek takih primerov skuša zajeti celotno delno množico, katere član je: podati kralja (karto) ali poba (fanta) še dati asa (križa, pika, herca, srceta (?)) itd. Da ne omenjamo še otroške rabe: prinesi očku časopisa, sedi na stolčka, pij mlekca itd. Ne dokončno rešeno je vprašanje živosti pri samostalniki s. spola: tu mislimo na nasprotje med *Andrej ima deklet/dekleta* nasproti *Prodali bomo tele (teleta* pač le tam, kjer poznajo maskulinizacijo sam. s. spola).⁶

1.2.2 Enako zanimiva bi bila tudi obdelava podspola človeškosti (personalnosti).⁷ To je del problematike spola sploh, čeprav se pri nas uveljavlja predvsem (skoraj izključno) pri sam. zaimkih tipa *kdo – kaj* in verjetno samo v ednini (vendar prim. nekako množinsko *kdo vse je prišel*), v množini pa pač le v primerih kot *nas, vas, njih*, morda še *ljudi* (kjer pa imamo tonemsko nasprotje: *ljudi* rod. mn., *ljudi* tož. mn.).

1.2.3 Na določen način je s spolskostjo povezana tudi t. i. kategorija naveznosti, prvič opažena od Kopitarja in imenovana nanašalnost: *Kateri kruh hočete, črnega ali belega. Katero vino hočete, črno/črnega ali belo/belega?* Zadnje ima že Pohlin 1783.

2 Pri nas se je že zgodaj (še pri Pohlinu) postavilo vprašanje predvidljivosti spola. Skoraj v popolnosti so ta vprašanja zajeta v Kopitarjevi slovnici, kjer imamo naslednjo shemo:

	m	s	ž
Samostalniške	<i>-o: rak</i>	<i>-e/-o: lice, mesto</i>	<i>-a: riba</i>
končnice v im. ed.	Izvzeti sam. 2. ž. sklanj., večinoma s tipičnimi obrazili, npr.: <i>-ost, -ezen ...</i>	Izvzeti sam., ki zaznamujejo m. osebe	Izvzeti sam., ki zaznamujejo m. osebe

⁶ O tem prim. J. Toporišič, Stilnost oblikoslovnih kategorij slovenskega knjižnega jezika, *SR* 1974, str. 245–262, konkretno str. 247–248. Prim. še istega avtorja Kategorija živosti v slovenskem knjižnem jeziku, *JiS* 1970/71, 413 do 414.

⁷ Slovenska ustreznica k »personalnost« je *človeškost* zato, ker je *osebnostnost* nekako težka beseda. Prim. sicer za zaimke s člov. v *SSKJ*, npr. za *kdo*, tipično oznako: »izraža vprašanje po neznani osebi«.

	m	s	ž
Pridevniške končnice v im. ed.	- <i>o/-i</i>	- <i>e/-o</i>	- <i>a</i>
Končnice opisanega deležnika	- <i>o</i>	- <i>o</i>	- <i>a</i>

Izjemni *ta* na tem mestu ni obravnavan. Končniško nevtralizirani primerniki in presežniki v tej zvezi niso obravnavani, pač pa drugje.

Obravnavano le na ustreznem mestu pri glagolu, pri pridevniku pa predikativ *rad -a -o*.

Kot rečeno, obravnava Kopitar že nanašalni tož. = rod.

2.1 N. Mečkovska je mnenja, da je v slovenščini v primeri z vzhodnoslovanskimi jeziki (posebno še ruščino) manj samostalnikov, ki nimajo oblikoslovnega kazalca spola, pri tem pa misli na t. i. nesklonljivost, po naše ničto sklonljivost. – Po našem mnenju v im. ed. v slovenščini sedaj sploh ni mehaničnih glasovnih kazalcev spola, saj se v im. enačijo *lov* m in *lov* ž, *vodja* m in *lipa* ž, *avto* m in *mesto* s, *sinko* m in *klobko* s, *fante* s in *fante* m. Pri sam. v im. ed. na soglasnik je bila (delna) razlika izgubljena po prenehanju mehkostne korelacije (v bistvu pa je ni bilo že prej, če pomislimo na *gostb* m in *kostb* ž), pri sam. s končnico *-a* je nikoli ni bilo, pri sam. na *-o/-e* pa je izginila, kakor hitro se je pojavil najprej tip *Marko*; ta *-o* je nastal morda iz zvalnika k obliki im. *Marka*,⁸ a se je nato pridružil priponi *-k-*, tako da dobimo varianti *sinek/sinko* in nato posplošitev za očetno ime, zelo razširjeno po Sloveniji, tipa *Jenko*; nato pa se je predvidljivost še zmanjšala s tipom *avto* in *finale* (tj. z *-o* in *-e* kot končnicama tudi pri prevzetih besedah neimenih); izginila je tudi v tipu *fante*⁹ m in *fante* s, zadnje enako *tele* s.

2.2 Kolikor danes hočemo govoriti o predvidljivosti spola pri samostalnikih, moramo reči, naslanjajoč se v veliki meri na Kopitarja, le to, da so sam. s končnico *-a* v im. ed. ženskega spola, če ne označujejo moških oseb, s končnicami *-o* v vsej sklanjatvi pa m. spola, kolikor ne označujejo oseb ženskega spola¹⁰ in kolikor ne gre za redke primere, ko se ženskost ohranja na podlagi žive predstave podstave: *SAZU* ž poleg m, ker je očitna vzporednica *Akademiji*, ali *ZDA* ž mn., ker se misli na *Združene države* (vendar sem slišal tudi že v *ZDA-ju*), ali še česa drugega, npr. ko gre za asociacijo z žensko osebo, npr. pri tovarni *Beti*¹¹ (na vprašanje, zakaj je ženskega spola, mi je vseh pet vprašanih oseb odgovorilo, da zato, ker gre za ime ženske). Kratična imena na sploh so torej v slovenščini moškega spola, kot taka pa se neovirano sklanjajo, kakor se tudi ženska s končnico *-a*, medtem ko se ženska na soglasnik ali na kak drug samoglasnik kot *-a* (ali *-e* večinoma) ne. Stoodstotna predvidljivost spola je le pri pridevniških besedah (tudi samo predikativnih), kolikor niso ničtega pregibanja: *lep-o/-i -a -o* oz. *rad-o -a -o* oz. *bil-o -a -o*, s čimer je v nasprotju *seksi-o -o -o* in že omenjeni *ta ta (to)*.

⁸ Menda doslej ni razlage za ta *-o*.

⁹ Ramovš, *Morfologija slovenskega jezika*, 1952, str. 73–74, si *-e* v *Tone* razlaga tako: »Prvotni vokativ je zaradi pogostne uporabe in zaradi sle. razmerja V. = N. (razlikoval se je od njega le po posebni intonaciji), prešel v N.«

¹⁰ Prim. pod 6 navedeno prvo delo; gl. še K. Gantar, Polis, *JiS* 1973/74, str. 99–100.

¹¹ Prim. Alenka Gložančev, Kratice v imenih delovnih organizacij, *JiS* 1980/81, str. 75–78. Že prej pisal o tem T. Korošec, /O rabi kratic v slovenščini, *Pet minut za boljši jezik*, 1972, 157–161, zadevno na str. 161/.

3 Po avtoričinem slovenščina ohranja razliko v spolu tudi v stranskih sklonih množine (oz. sploh neednine), medtem ko jih vzhodnoslov. jeziki ne; podrobneje se to ponazarja s sqpostavljanjem slovenskih in ruskih množinskih končnic. Recimo, da so stranski skloni vsi razen imenovalnika, za katerega se spet trdi, da v slovenščini izraža spol oblikoslovno, npr. pri množinskih samostalnikih. V resnici spet ni tako bistvene razlike. Tako je pri samomnožinskih samostalnikih v im. mn. v slovenščini *-i* končnica za moške in ženske samostalnike (*opilki – prsi*), *-e* kaže samo na ženski spol, ker moški taki samostalniki označujejo samo osebe (pri nesamomnožinskih pa ta razlika izgine (*kleščče = lipe = vojvode*), edino trden je *-a* v mn. samostalnikov s. spola (v ruščini v obeh primerih po avtorici *-a* ali *-ja* (prim. *doktorá*); pri *sinov'ja* pa je po našem predvidljivost izkazana tudi v ruščini s podaljšavo *-ov'*). (V vsakem primeru pa je pač napačno misliti, da imamo v ruščini končnice tipa *-ja, -jam, -jami, -jax*, ne pa le *-am(i)/x*, s tem da se mehčanje tiče osnovnega soglasnika.) V ruščini se zdi, da ni nobene razlike med *m* in *ž* (pri obeh se navaja *-i, -y*), v resnici pa deloma je: sam. m. in ž. spola 1. sklanjatve imajo v im. mn. končnico *-y* s položajno varianto *-i* za mehкими soglasniki, sam. ž. spola 2. sklanjatve pa v im. mn. morajo imeti *-i* (tj. mehanični soglasnik pred *i*-jem), ne morejo torej imeti *-y*, kolikor seveda ne gre za položajno varianto s trdim soglasnikom, tj. za *š* in *ž*.

3.1 Pregleda množinskih končnic ne smemo delati tako, da bi umetno povečevali razliko med slovenščino in ruščino: tako se za im. mn. m. spola navajajo za ruščino končnice *-i, -y, -a, -ja*, za slovenščino pa le *-i*, čeprav imamo tu še *-jé* (ki spominja na ruski *-já*), in *-je* (poleg *-e* za sam. moškega spola 2. sklanjatve, za katero avtorica menda meni, da je kar ženska, a ima v tož. ed. kategorijo živosti – našega slugo – in se po tem loči od ženske, kakor seveda tudi v ujemanju – im. ed. naš vojvoda, mn. naši vojvode). Kakor 2. moška sklanjatev je v preglednici menda v celoti prezrta tudi 2. ženska, ki, kot rečeno, v im./tož. mn. vendarle delno ohranja razliko med moškimi in ženskimi samostalniki tudi v ruščini.

3.2 Toda tudi če ne upoštevamo teh dveh neupoštevanih sklanjatev, manjkajo v avtoričinem pregledu stranskih sklonov prvih sklanjatev naslednji: rod. mn. m: *-ø* (*zob, sinov*), ž: izjemno *-i* (*besedi*), s: *-ov* (*dnov*); daj. mn. m in ž *-ém* (*zobém* – avtoričin *-em* je pač vzporednost k rod. mn. *-ev* k *-ov*), *stvarém, gospém* (tudi dalje posebnostno: *gospéh, gospémi, gospéma*); tož. m *-i* (*dni, star. gosti*); or. mn. m *-mí* (*zobmí*); mest. mn. m in s *-éh* (*zobéh, stoléh*). Pri sam. 1. ž. sklanjatve za rod. mn. gotovo ne moremo postaviti na prvo mesto *-a* in šele nato *-ø* (poleg tega bi bilo nadsegmentne pojave včasih nujno tudi zaznamovati, npr. *-je ≠ -jé, -á* v rod. mn.).

3.3 Koliko se spolskost res vidi v stranskih sklonih množine, je posebno vprašanje, nikakor pa ni v slovenščini bistveno razvidnejša kot v ruščini: res nerazvidna je v ruščini le v daj., mest. in or. (*-am, -ax, -ami*), medtem ko je v slovenščini le delno razvidna (dodajamo še končnice za rod. in tož.):

	m	s	ž
R	<i>-ov</i> (<i>-ev</i>), <i>-ø, -í, -ø</i>	<i>-ø</i> (<i>-ov</i>)	<i>-ø</i> (<i>-á, -i</i>); <i>-i</i> ;
D	<i>-om</i> (<i>-em</i>), <i>-ém, -am</i>	<i>-om</i> (<i>-em</i>)	<i>-am</i> (<i>-ém</i>); <i>-im</i> (<i>-ém</i>)
T	<i>-e, -í, -e</i>	<i>-a</i>	<i>-e, -i</i>
M	<i>-ih, -éh, -ah</i>	<i>-ih</i> (<i>-éh</i>)	<i>-ah</i> (<i>-éh</i>); <i>-ih</i> (<i>-éh</i>)
O	<i>-i, -mí, -ami</i>	<i>-i</i> (<i>-mí, -émi</i>)	<i>-ami</i> (<i>-émi</i>); <i>-(i)mi</i> (<i>-émi</i>)

Kot rečeno, se v ruščini v omenjenem smislu sicer ločita dva spola: *-a* je za srednji spol (naglašeni *-já* pa tudi za moškega, menda le za osebe), v preostali skupini pa so predvsem ž.

spola samostalniki, ki imajo pred temi končnicami obvezno mehčani soglasnik (prim. zgoraj), poleg tega pa se pri ruskih samostalnikih tudi v množini vidi živost, vsekakor, brez razlike v osnovnem spolu. Spolskost v neglavnih sklonih se torej da kolikor toliko določiti le nikalno: v rod. v slovenščini končnica *-ov* ni nikoli pri sam. ž. spola, le izjemoma pri srednjih, *-i* pa nikoli v srednji sklanjatvi, pri moški pa le v besedah *ljudi* in *dni*; v daj. je *-im* mogoče le v ženskem spolu 2. sklanjatve (seveda pa v vseh posamostaljenih pridevniških besedah), *-om* ni nikoli pri ženskih samostalnikih; v tož. mn. *-a* ni nikoli moškega ali ženskega spola, *-i* nikoli srednjega (moškega izjemoma: *ljudi, dni, gosti*); v mest. *-ah* ni srednjega spola, v or. nobena končnica ne zaznamuje posebnega spola. (Kar velja za daj. *-am* velja tudi za daj. in or. dv. *-ama*.)

3.4 Nerazlikovanje spolov (ali nevažnost razlikovanja spolov) v množini (pretežno v stranskih sklonih) se na določen način lepo kaže v stranskih sklonih pridevniških besed, kjer spolskih razlik ni za rod./mest., daj. in or. (*-ih, -im, -imi*), v imenovalniku se ločijo vsi trije spoli (*-i -e -a*), v tož. pa sta m. in ž. izenačena nasproti srednjemu (*-e : -a*) – zgodovinsko ene dobe in narečno pa je *-e* tudi pri pridevnikih s. spola (velike vrata). Kaj odsevajo te izenačitve, tj. *-e* za tož. mn. m. in ž. spola in *-e* za im./tož. mn. ž. (in s.) spola, ni še pojasnjeno.

4 K *a*-sklanjatvi sam. m. spola. – Meni se zastavlja že vprašanje, ali je prav reči, da se sam. m. spola sklanjajo po vzorcu ž. spola (torej *vodja* po *lipa*), ko so moški samostalniki *a*-sklanjatve ves čas obstajali (taka dvojnost je tudi pri *i*-sklanjatvi: *kostb* ž, *gostb m*); za slovenščino je že predlagano poimenovanje 2. moška sklanjatev.¹² Posebnost se vidi tudi v pridevnikih na *-ov* nam. na *-in*, kot so pri ženski sklanjatvi: *vojvodov* – *ženin*, nasproti srbohrvaščini, kjer imamo *-in* (*pašin, Krležin*). Morda se upravičeno meni, da je samostalnikov m. spola v slovenščini veliko manj kot npr. v ruščini, vendar je dano listo slovenskih poimenovanj (*vladika, sluga, starešina, starosta*) netežko spopolniti (npr. še z *vodja, vojvoda, oproda, pismonoša, delo/računo/poslo/strojvodja*), kar slovenščino precej približuje ruščini, zlasti še, ker se tvorba z *-vodja* zdi še živa. Veliko takih tvorb pa je v slovenščini ohranjenih v lastnih imenih, imenih in priimkih; omenimo *Strniša, Jeriša, Možina, Jožina, Bosina, Lubšina, Bratina, Kobilica, Sodja, Medja, Trdina, Detela, Muha*. To kaže, da so bila taka poimenovanja nekoč v slovenščini veliko pogostnejša. Gre pa pri njih za izpeljanke in za konverzne samostalnike, ki prvotno ne pomenijo osebe (*Burja, Muha*). Telefonski imenik manjših slovenskih okolišev daje naslednjo podobo lastnih imen na *-a*:

	Murska Sobota	Brežice	Črnomelj	Novo mesto	Tolmin	Jesenice
Konverzna	<i>Sraka</i>	<i>Butara</i>	<i>Košuta</i>	<i>Birsa</i>	<i>Košuta</i>	<i>Iskra</i>
izimenska	<i>Robida</i>	<i>Iskra</i>	<i>Senica</i>	<i>Burja</i>	<i>Ladava</i>	<i>Pšenica</i>
	<i>Senica</i>		<i>Kuzma</i>	<i>Butara</i>	<i>Podreka</i>	<i>Slana</i>
	<i>Slana</i>			<i>Gazvoda</i>		<i>Sluga</i>
	<i>Suša</i>			<i>Gliha</i>		<i>Zgaga</i>
	<i>Koudela</i>			<i>Gosenica</i>		<i>Zima</i>
				<i>Grča</i>		<i>Toma</i>
				<i>Hlača</i>		

¹² Sicer npr. za ed. tudi ne bi mogli govoriti o 1. moški in 1. srednji sklanjatvi, saj sta *avto* in *mesto* popolnoma izenačena.

	Murska Sobota	Brežice	Črnomelj	Novo mesto	Tolmin	Jesenice
				<i>Opara</i> <i>Penca (?)</i> <i>Slana</i> <i>Šega</i> <i>Šetina</i> <i>Škarja</i> <i>Vojska</i> <i>Koncilja</i>		
Neznanega ali nemotiviranega izvora	<i>Bagola</i> <i>Baša</i> <i>Dora</i> <i>Doma</i> <i>Fiala</i> <i>Goma</i> <i>Munda</i> <i>Sarka</i> <i>Varga</i>	<i>Fifnja</i> <i>Ošina</i>	<i>Manfreda</i>	<i>Čampa</i> <i>Granda</i> <i>Legiša</i> <i>Palka</i> <i>Reba</i> <i>Ruštja</i> <i>Sekula</i> <i>Surina</i> <i>Varga</i> <i>Žiberna</i> <i>Konta</i>	<i>Leva</i> <i>Manfreda</i> <i>Zuza</i>	<i>Basta</i> <i>Labura</i> <i>Lagoja</i>
Prevzeto (verjetno)	<i>Gonza</i>	<i>De Costa</i> <i>Delja</i> <i>Gatta</i> <i>Hercigonja</i> <i>Iveta</i>	<i>Čengija</i> <i>Gatta</i> <i>Juga</i> <i>Papa</i> <i>Šujica</i> <i>Šunjerga</i> <i>Vukoša</i>	<i>Cetina</i> <i>Čengija</i>	<i>Batistuta</i> <i>Cazafura</i> <i>Lo Duca</i> <i>Tuta</i>	<i>Karba</i> <i>Kilibarda</i> <i>Stocca</i>
Izpeljavna z obrazili						
-Ja	<i>Baša</i>					
-ba	<i>Karba</i>					<i>Karba</i>
-(i)ca	<i>Merica</i>		<i>Penca</i> <i>Škufca</i>			
-da	<i>Lubarda</i>			<i>Kenda</i>	<i>Kenda</i> <i>Konda</i>	
-ga	<i>Varga</i>					
-uga	<i>Šaruga</i> <i>Seruga</i>			<i>Šeruga</i> <i>Saruga</i>	<i>Švrljuga</i>	
-iha			<i>Stariha</i>		<i>Stariha</i>	
-ja	<i>Budja</i>			<i>Rustja</i>	<i>Golja</i>	<i>Budja</i>

	Murska Sobota	Brežice	Črnomelj	Novo mesto	Tolmin	Jesenice
				Škarja		Sodja Medja
-ija				Urbanija		
-elja				Hudelja		
-olja				Frfojla		
-anja	Baranja Kukanja Lapanja				Kravanja Pervanja	Kravanja
-onja	Režonja Ritonja Sedonja		Ritonja Šikonja	Čargonja Ritonja	Velikonja	
-oja						Lagoja
-eka	Černeka					
-(i)ka	Bračika			Palka		
-ala			Butala			
-ela	Černela					
-ola	Bagola					
-ul(j)a				Sekula		Trbulja
-(i)na	Bratina Svatina Svetina Vučina			Gubina Budina Hmelina Novina Petrina Rogina Surina Svetina Šetina Žiberna	Kozina	Glavina Svetina Tepina
-šina		Lupšina				
-una			Petruna			
-ora					Klavora	
-asa				Korasa		
-ša	Donša Ipša					
-eša				Galeša		
-iša				Gostiša Staniša Legiša		
-oša	Maroša Kološa Rakoša Kutoša Lepoša					Donoša Rapoša

	Murska Sobota	Brežice	Črnomelj	Novo mesto	Tolmin	Jesenice
-ušča	Rakuša					
-ta				Čonta		
				Venta		
-enta				Porenta		
-uta				Cekuta		Črnutu
-za	Gonza(?)					

Za slovenščino res velja, da se vsi taki samostalniki lahko sklanjajo tudi po 1. m. sklanjatvi, ni pa to zaradi kakega »odpora govorečih do ženskega sklanjanja«; vsaj sedaj tega ne potrjuje dejstvo, da se večina teh primerov prej sklanja po 2. kot po 1. m. sklanjatvi. Šele pri prerazvrstitvi, tj. če se končni *-a* jemlje za del osnove, je potem obvezna le moška sklanjatev (seveda le narečno, ker zborno (in pogovorno) to ni dopustno); tip *Mihata* je potrjen že pri Kopitarju. Tem samostalnikom 2. m. sklanjatve bi prvotno lahko dodali vsaj še krstna imena tipa *Miha, Joža, Marka, Andreja, Cena ...*, ki se danes, neknjižno, sklanjajo po 1. moški sklanjatvi (*Mihata* itd.), ki pa olajšujejo sprejem prvotno ruskih imen tipa *Saša* (pogovorno *Sašata*, zborno *Saša/-e*).

4.1 Mnenje, da v slovenščini ni (treba bi bilo dodati: čustveno obarvanih) izpeljank moškega spola na *-a* (kljub *deda* in *očka*), pač ne bo držalo, zlasti če upoštevamo tudi lastna imena (v bistvu so vse te besede izpeljane, motiviranost je temna le v *oproda*):^{12a} iz svojega narečja se spominjam slabšalnega izraza *Jožica* (za odraslega človeka, torej je *-ica* tu manjšalnica), znano je *Šmonca, Peterka*; J. Vidmar navaja svoj vzdevek (dobljen od starejšega brata) *Jozula*, v otroškem govoru so tudi *Andrejčica*, tudi *Tomažica* ipd.; navedli bi lahko še *starika, negoda*, verjetno tudi *ata*, in nekoč je bil enake vrednosti tudi *oča*. Sem gredo verjetno tudi po izvoru očetna imena, kot so že omenjeni *Peterka*.

4.2 K tako imenovanim »znižanim poimenovanjem« (slovensko slabšalnim), rus. *gromila* itd., bi bilo pristaviti, da so napravljena iz glagolske podstave. V slovenščini bi bilo treba iskati ne prevodne ustreznike (kot *volokita – babjek*), ampak ustreznike po govorni podstavi in stilni oznaki, in to bi potem bili izrazi kot *zijalo, gobezdalo, čvekalo, trobilo* itd., o čemer bo govor pozneje. Če pa tu sem štejemo še samostalnike ženskega spola tipa *reva, baraba, negoda*, kolikor se rabijo tudi za označevanje moških oseb, bi bilo takih samostalnikov še več.

4.3 Nadalje je tu misel, da se izrazi kot *delovodja, kolega, kolovodja* v slovenščini ne uporabljajo za ženske osebe, češ da imamo za to feminative (*delovodkinja, kolegica*). Za izglagolske zloženke misel o nerabnosti ne velja, saj bi se podobno kot *ta ženska je arhitekt* ali *arhitekt Potokar* po vzorcu *profesor Boršnikova* lahko reklo tudi na vprašanje *Kdo je ta poslovodja* tudi *Poslovodja je Ana Tavčar*. Morda bi celo ženska lahko rekla o sebi *Jaz ti nisem noben kolega* (o feminativih bo še govor). To so res samostalniki m. spola, ki se zaradi nezaznamovanosti m. spola dajo rabiti tudi za oznako ženskega. Tako bi se reklo tudi, da so se *ženske* tudi *kot univerzitetni učitelji* (komaj *učiteljice*) *obnesle*.¹³

^{12a} /Ta beseda je prevzeta iz madžarščine./

¹³ Prim. J. Toporišič, Tovarišica ravnatelj in še kaj, *JiS* 1968, 1/3.

5 Ne vem, od kod prihaja misel, da slovenski jezik ne bi imel t. i. nesklonljivih samostalnikov (po naše: samostalnikov z ničto sklanjatvijo), kar je v nasprotju z drugje izraženo, pravilnejšo, mislijo, da je »tudi število nesklonljivih okrajšav v slovenščini razmeroma majhno«. To drugo je res bolj prav, čeprav seveda ni povedano tako natančno, kot bi glede na strokovno literaturo v slovenščini lahko bilo. Eno je težnja sestavljavcev SP 1962, ki se zelo potegujejo za nesklonljivost akronimov v pisavi, medtem kot jih sklonljivost v govoru ne moti, drugo je splošna norma, da so vsi akronimi (dobro je ločiti črkovalne: *AFŽ* = [afežé] od nečrkovalnih *TOZD* = [tóz-d-]) načeloma moškega spola, če se le ne končujejo na nenaglašeni *-a* (tedaj so ženskega), torej tudi v primerih kot *TOKO* (ime podjetja), kjer *-o* nima moči, da bi te samostalnike uvrstil med srednje, kot se je pri nas že pisalo. Pri nas je tudi že bilo povedano, da je starejša generacija nekatere take tipe uvrščala (verjetno na podlagi nemščine) namesto v moški spol v srednjega, npr. *ozko e* (in *o*). Moramo tudi pristaviti, da se taka enočrkovna imena dostikrat res tudi »ne sklanjajo«, npr. *ozki e*, *ozkega e* (= *ozki* samoglasnik *e*). Tako se ne sklanjajo še deli besede, npr.: *Namesto -ura se rabi -ulja* (= *nam. pripone -ura se rabi pripona -ulja*). In podobno je ob izpuščeni odnosnici tudi sicer: *pri brat je im. mn. bratje* (= *pri besedi brat*); *glagoli s se* (= *glagoli z morfemom se*). Obstajajo pa tudi zaimenska poimenovanja srednjega spola, npr. naslednjega tipa: *Padel je v vodo, to/kar ga je tako prestrašilo (to/kar = ta stvar)*.

5.1 Po povedanem bi torej vendar lahko rekli, da slovenščina le ni brez omahovanj v pripisovanju spola. To pa zlasti pri samostalnikih ničte sklanjatve, v glavnem zaradi logističnega hotenja, da bi uveljavili značilnosti proti duhu jezika, kot bi se reklo po starem, tj. proti normi jezika (prim. *tozd* je sklenila nam. *tozd* je sklenil).

5.2 Tipa *naša nova doktor* ali *Doktor je prišla* v slovenščini res nista mogoča, kakor ni mogoče *ta velik baraba* je zdaj zginil (ravno to dokazuje neobstojanje splošnega spola), pač pa je v šolski praksi, žargonsko torej, mogoče *Saksida/Tominc/Rahne je prišla/rekla*.

5.3 Besede tipa *fante* se na videz ujemajo z moškim ali srednjim spolom; tu je verjetno napačno misliti, da gre za eno besedo z dvema spoloma: *fante* m ima torej obrazilo *-e* kot *France*,¹⁴ *fante* s pa kot *mačè*. To pripono srednjega spola dobivajo v smislu zaničevanja tudi ženska imena: tisto *Fanče, Katre, Veronče, Ivanče*; in podobna zaničljivost se drži tudi izrazov prvotno ženskega spola, če jih z manjšalno pripono za moški spol spravimo iz ženskosti: tisto *Mimče*¹⁵ = *tisti Mimič*; tako tudi *tisti kiklič* ipd. Gorenjščina ima več možnosti uporabljati netipično spolsko obrazilo *-ič* tudi ob naravno ženski podstavi *dekle*, saj *deklič* ni nič slabšalno. – Po razloženem *fante* nikakor ni v nasprotju s svojo sigmatiko, saj se obrazilo *-e* m uporablja precej široko tudi pri priimkih: *Prmè, Petrè, Hvalè* ipd. Pač pa bi bilo treba pri tvorbah na *-e* s zaznamovati še kategorijo živosti, kot je prikazano v SSKJ pri *fante* s. Beseda *dekletce* pa se komaj kje rabi kot samostalnik ženskega spola, v nasprotju z *dekle*, kjer imamo ž. spol potrjen npr. v pesmi *Dekle je po vodo šla*. Pri zaničljivem bi bilo treba omeniti gotovo še kaj, npr. moščansko *Jozle* za *Jože*.

6 Samostalniki tipa *baraba, beba, čveka, mevža, neroda, pijandura, prismoda* (dodali bi jim lahko še *pokveka, nadloga, rihta, spaka*) so res ž. spola in imajo zato tudi prilastek ž. spola: *velika baraba, čudna pokveka*. In če se nanašajo na osebe ž. spola, so v istem spolu pač tudi povedkova določila: *Ta velika baraba je umrla*. Ko gre za moške osebe, prilastek

¹⁴ Gl. zgoraj pod 9, Ramovš.

¹⁵ Opaženo že v razpravi, navedeni pod 6.

teh besed sicer ostane ženski, povedkovno določilo pa je (lahko) moškega spola: *Ta velika baraba* mi še do danes ni vrnil dolga. Vprašanje seveda je, zakaj je tako. – Ali se v vseh takih primerih kaže le kategorija človeškosti, ki ji ni mar za spol, saj so ljudje tako moški kot ženske: 'kdor čveka' je pač *čveka* (v ženski obliki), kakor je 'kdor bere' *bralec* (v moški obliki). – Zanimivo bi bilo videti, kako so te stvari prikazane v SSKJ. Tam je večinoma le pridevniško prilastkovno določilo (npr. *s tisto barabo, stara čveka, prevelika mevža, ta nadloga* (nejasno), *stara pijandura, pokveka pijanska*, samo v enem primeru pa je v povedku oblika moškega spola (*ta baraba ... ni vrnil*), kjer pa ni jasno, katerega spola je *ta*. Primeri kot *stara čveka, nikoli ne boš drugačen* niso zadovoljivi, saj si v drugem stavku moramo kot osebek misliti zaimek *ti*. Na človeškost v SSKJ kaže opis pomena tipa *cmera* 'kdor se (rad) joka'. (Pridali bi takih primerov lahko še več: *čenča, (havra – ni v SSKJ), kurba, mora, priča, mrha, trapa, cmerga, cmerda, cmerglja, cmerika*).

N. Mečkovska meni, da se te besede »nanašajo predvsem na osebe moškega spola«. Ni znano, od kod ji ta misel; v SSKJ je v povedku sicer izkazana kot m. spola samo beseda *baraba*, kot ženskega pa sploh nobena, toda gotovo ne bi zbudilo nič pozornosti, če bi rekli *ta beba* ali *mevža je šla, ta neroda si ni mislila, ta reva je hotela* ipd. Gotovo je, da bi bilo treba v slovarju izkazati najprej prilastkovno ujemanje glede na ženski spol besede, nato pa še glede na moško oz. žensko osebo. Da so to besede sicer res ž. spola in se samo rabijo tudi za označevanje moških oseb, nam mogoče dokazujejo tudi maskulinitivi iz njih: *barabež, barabin, čvekač (čvekalo), nerodek* (narečno, Mostec), *revež, spak* (vsaj v nekaterih primerih). Drugo sredstvo za formalno dokazovanje ž. spola bi bilo obrazilo *-in* za svojilnost. Ali obstajajo *barabin, revin, spakin, rihtin, pokvekin, pijandurin, prismodin, mevžin* itd.? Poleg tega kaže ženskost teh samostalnikov kategorija živosti: *to revo bo še ubilo*.

Dobričina je m. ali ž. spola že v SSKJ pri isti glasovni podobi. Da je oznaka za 'kdor je dober' lahko ali ž. ali m. spola, je razumljivo, saj je taka lahko tudi, če gre za različna obrazila: 'reven človek' = *reva* ž ali *revež* m. Dokaz za *dobričina* m bi bila raba tožilnika: *tega dobričino*, in seveda tudi sklanjatev po 1. m. sklanjatvi: *temu dobričinu* (ne enega ne drugega v SSKJ ni).

7 Ob prenosu besed moškega spola v ženskega rusko jezikoslovno izročilo menda meni, da pride do negativnega prizvoka zaradi »nekdanj splošne negativne ocene družbenega položaja žensk, zato je bila raba ženskega imena za moško osebo poniževalna«. Jaz nisem povsem prepričan o tem, ampak menim, da do negativnega prizvoka prihaja zato, ker je takih rab manj kot narobe, ker je torej sam. ž. spola redkeje spolsko nezaznamovan kot moškega, ki je to že po definiciji: *Danes bom jaz kuharica, ti, žena, pa kosec* pomeni toliko kot *Danes bom jaz opravljal ženski posel v kuhinji, ti pa boš kosila*. Danes bi torej čutili kot posebnost moško obliko v isti vlogi, npr. za par h *gospodinja* besedo *gospodinjec*, kakor se še zmeraj rahlo čuti kot novinka beseda *vojakinja* nasproti *vojak*.

8 In še podrobneje o tvorbi feminativov. Po mojem ti včasih vendarle v slovenščini niso prav možni, zlasti ne z ustreznim istovrstnim obrazilom. Taka beseda je že navedeni *kosec*, kjer bi se težko drugače reklo kot *Ana je dober kosec, Minka pa dober jedec*. Moj nekdanji primer zadrege za feminativ h *kustos* je izhajal tudi zaradi možne oblike *kustodinja*. S tega stališča, torej s stališča težav pri tvorbi feminativov, bi bilo treba pregledati vsa ustrežna moška pripomska obrazila in še posamezne podstave, s katerimi so družljive. Po neprenatančnem pregledu ustreznih list v SS 1976 so ostali brez ustreznih ženskih parov z

glagolsko podstavo *vodja* (možno je le *voditeljica*), *sluga* (možno *služkinja*), *govorec*, *jezdec*, *hvalec*, *igrc*, *videc*, *jedec* (pač pa imamo ob *lovcu* tudi *lovko*), *brivec*, *čenčač* (prim. *čenča ž*), *bahač*, *količ*, *gonič* itd. (imamo pa *vodič* in *vodička*), *smrduh* (možno *smrdela?*), *ovaduh* (*ovaduhinja?*), *dremavh* (*dremavhlja?*), *spovednik*, *učenik* (imamo pa *svečenik* – *svečenica*), *postrežček* (žensko le *postrežnica*), *godrnjav* (*godrnjavslja?*), *gulež*, *klatež* (*guležka?*). Pri tvorbah s pridevniško podstavo so ostali brez ženskega para: *hromec*, *butec*, *svojec*, *hudič* (*hudičela?*), *mladič*, *slabič*, *ordinarij*, *bedak*, *četverček* (vendar prim. *dvojček* – *dvojčica*), *aristotelik* (prim. *alkoholičarka*), *dolgan* (*dolginka*), *grdun*, *debelko*, *rdečko* (vendar k *naivko* pač *naivka*), *grdavs* (*grdavslja?*), enako *grdavš*, *hudobnež* (*hudobnica*), *duhovitež*. Pri tvorbah iz samostalniške podstave so brez najbližjega para (ali sploh brez njega): *zemljepisec* (*zemljepisarka?*), *grafik* (*grafičarka*), *bombaš* (*bombašica?*), *kočijaž* (*kočijažinja?*), *burkež*, *prismodež* (ž. *prismoda*), *klarisinja*, *uršulinka*, *grbec* (*grbavka*), *bradač* (*bradačka?*). Seveda na ustrezni par ne moremo računati v primerih, kjer ga v resnici, tj. predmetno ni, npr. *klarisec* ali kaj podobnega h *klarisinja*; ponekod so pri »parih« pomenske razlike.

9 Poimenovanja srednjega spola za zoološko živo imajo v slovenščini obrazilo *-e* s: *dete*, *žrebe*, *tele*, *prase*, *pišče*, kar pomeni mlado, pri čemer *-e* zamenjuje ustrezno nesrednje obrazilo: *žrebica/žrebec*, *telica*, *prasec* (*dete* in *dekle* nista tvorjena). Kjer take tvorbe niso običajne (ali pa poleg njih), se rabijo sam. m. spola (odsev tega je morda še v *otrok*; *dete* se knjižno pri nas sedaj umika), in sicer manjšalna obrazila: *vrabček*, *fantek*, *zajček*, *pujsek*, *psiček*, če je podstava ž. spola pa seveda ženska, npr. *sinička*, *punčka*; kjer še tega ni, ostajamo pri prvotnem opisu: ptice imajo *mlade* (poleg *mladiče*), *mladi golobi*, tudi *malo dete*.

10 Poleg nevtralnih obrazil za mlado so še slabšalna: *-še* (*babše*, *revše*), *-išče* (*babišče*), *-če* (*devče*). Slabšalnost prihaja tudi od prenosa iz moškosti ali ženskosti v srednjost enako za prvotna moška kot za ženska poimenovanja. Slabšalnost izraža predvsem že podstava pri izpeljankah na *-alo*: *čvekal*, *godrnjalo*, *jezikalo* (*motovilo* je iz podstave z obrazilom *-o* (*motoviliti*). Manjšalno ljubkovalno je obrazilo *-ce*: *dekletce*, *detece*.

SUMMARY

The category of gender in the Slovene language has not ceased to be attractive to a theoretician. The gender is an inherent property of all substantives, including pronouns; it is attested by the congruence with the adjectivals and participial predicatives: *mlad orel*, *mlada žena*, *mlado tele*; *orel je mlad/odletel*, *žena je mlada/rodila*, *tele je mlado/mukalo*. The fourth gender seems to exist separate from the substantive and is identical with the neuter gender: *Deževalo je*, *Temno je bilo*. Individual genders have their typical declensions: *o*-declension for the masculine and neuter, *i*- and *a*-declensions for the feminine, *a*-declension also for the masculine, if the word with the genitive ending *-e* denotes a male person. Of the two *o*-declensions, it is the masculine one that is unmarked (the neuter one being marked): all borrowed nouns and all acronyms are, as a rule, masculine, as long as their nominative ending is not *-a* and they do not denote a female: *kost-i*, *pidžam-e* : *pismonoš-e*, *kin-a* : *mest-a*. Deadjectival nouns clearly evidence the triplicity of gender in the very nominative:

Kosesk-i, dežurn-a, Kršk-o; the nouns with the zero ending are prevalently masculine, while the feminine persists only when supported by natural femaleness (*Karmen, (Ivana) Poglajen*) or by the gender of the derivational base of acronyms (*tozd, SZDL*); the neuter zero declensions are confined, by and large, to cases of conversion (e. g. *ena deljeno z ena, or -ega je bilo uvedeno z novimi oblikami, or »za boga« mi ni nikdar ugajalo*). The second feminine declension (*i*-decl.) and the first neuter decl. are dead in the sense that they subsume only those words that have been in the language from before or contain the relevant information (about the declension) in their suffix (e.g. *-ost, -ezen, -t* are feminine, *-išče, -alo, -n/tje* are neuter); and the second masculine declension, with its declensional alternative, seems, in turn, parallel to the second feminine, but differs from it in that it still increases its inventory.

The gender of the base selects the appropriate gender suffixes: *ded-* m – *-ek, bab-* f – *-ica, mest-* n – *-ece*. The category "human" disregards the gender (*kdo = človek, žena, dete*); adulthood, however, is incompatible with the neuter gender if to be unmarked (*tisto fante, tisto Katre*), neither are masculine/feminine interchangeable (*tisti Mimič – Mostec, pejorative; tisto Jozle*). A special case is *dekle*, being also feminine (marked) on grounds of natural sex (*dekle je šlo/šla*); *dekliči = fantiči* in Upper Carniola may be connected with masculinization (cf. *jaz sem šel* used by women); in the idiom of Mostec, *teliči* (m) and a special treatment of the noun *dekle* in the plural (*naše dekliči so šle*) is, however, obscure. An interesting phenomenon is the transference of the category "animate" onto denominations outside the zoological frame. The category of the "orphan accusative", too, falls into the problem area of gender.

This article provides the exact range of Slovene preserving the characteristics of gender in the endings, in comparison with Russian (on the basis of an article by N. Mečkovska). In this sense, the second masculine declension is compared to the corresponding Russian declension; here, if proper nouns are included, the discrepancy between Slovene and Russian is smaller, since Slovene, too, has preserved, to a larger extent, the suffixes of the second masculine declension.

One-gender nouns can be used in the predicate for reference to both sexes even though, in principal, the gender of the predicate noun is identical with that of the subject noun (*Andrej je mladenič, Andreja pa mladenka*), probably because of the modificational derivation. Such pairs as *Andrej je dober psiholog = Ana je dober psiholog* suggest that the noun in the predicate is in fact a predicative, marked, as a rule, when feminine, and exceptionally when masculine, depending on what was earlier put to use and what is felt to be adopted later (*Tam je ona gospodar, ne pa gospodinja*). Feminine nouns referring to the subject show, in the predicate, the sex of the person whom they denote (*ta pokveka je šel/šla*, m and f, resp.). The modifications m → f are partly limited.

Prva objava v SR 29 (1981), 79–94.

TO IN ONO O SAMOSTALNIŠKI BESEDI

(1) Kategorija živosti v slovenskem knjižnem jeziku

V naših novejših priročnikih o slovenskem knjižnem jeziku (Slovenska slovnica 1956 (1964), Slovenski pravopis 1962, Slovenski knjižni jezik I (1965) in Slovar slovenskega knjižnega jezika (1970) je kategorija živosti preslabo obdelana. Še največ zremo o tem v Ss: »V III. sklanjatvi je pri bitjih edninski tožilnik enak rodilniku, pri stvareh pa imenovalniku.« V *Pomni* še: »Samostalnik *duh* ima v edninskem tožilniku *duha*, kadar pomeni dušo, *duh* pa, kadar pomeni vonj. – V rabo je prišlo: berem Slovenskega poročevalca, zdravnik je operiral raka; vendar moramo reči: operiral je *slepič* (ne *slepiča*), saj je *slepič* stvar.« (Vse na str. 143 izdaje 1964.) V Skj I: »V ed. tož. imajo samostalniki, ki pomenijo živo, namesto končnice -*o* končnico iz rodilnika, tj. -*a*, prav redko tudi -*ú*« (str. 166). V SP in SSKJ I živost ni posebej označena. – Ss in Skj se ločita še po tem, da prva govori o bitjih, drugi pa o živem, kar je menda dalo živa bitja vpraševalca.

Gotovo je, da kategorija živosti zadeva predvsem to, kar je živo na način človeka in živali in je hkrati moškega spola. To so moška poimenovanja za osebe in živali, njihove poklice, funkcije, lastnosti, lastna imena ipd.: *človek, profesor, predsednik, skopuh, Janez, Cankar – pes, čuvaj, Sultan*. V tem smislu so torej bitja ali živo. – Kategorija živosti velja po vsej verjetnosti za vsa poimenovanja človeka in živali moškega spola.

Ko si kaka beseda (besedno znamenje) enkrat pridobi kategorijo živosti, ji le-ta načeloma ostane tudi v primeru, ko se poimenovanje s človeka ali živali prenese na kaj drugega. Tak primer imamo ravno z imeni avtomobilskih znamk. Zaradi preprostosti vzemimo en sam primer: *Ford* je prvotno (in še sedaj) priimek nekega človeka, ki je izdeloval (izdeluje) avtomobile. Metonimično se je ime z izdelovalca predmeta preneslo na izdelovani predmet, tj. na avtomobil *ford*. Kategorija živosti mu je ostala, čeprav beseda *ford* ne zaznamuje več bitja. – Ko je takih poimenovanj več (*Puch, Borgward, Daimler, Opel, Rollce-Royce*), se v jeziku začne uveljavljati analogija, ki teži za tem, da enako obravnava celo določeno kategorijo, v našem primeru znamke avtomobilov. Zato torej rečemo, da si ljudje kupijo ali razbijejo *fička, spačka, amija, moskviča, opla* – in tudi, kot pravi dopisnik, *beemveja, dekaveja, fijata*. Jaz bi rekel, da tudi *folksvagna* in *mercedesa* in seveda *borgvarda, dajmlerja, rols-rojsa*. – Verjetno je predvsem posledica neprimernega zavestnega posega v ta naravni jezikovni potek, če se poleg tožilnika, enakega rodilniku (dalje tož./rod.) rabi v nekaterih primerih tudi še tožilnik/imenovalnik; v manjši meri pa je to seveda tudi posledica dejstva, da tu vendar gre predvsem za predmet, ne pa za človeka ali žival. Jaz bi seveda svetoval rabo tož./rod.

Podobno kot s človeka se prenese poimenovanje tudi z živali: *ujel sem raka* in torej tudi *odkrili so mu raka* (bolezen). Sedaj, ko imamo svojo teorijo, da se slovnična kategorija živosti drži poimenovanja, ki prvotno sicer res zaznamuje živo, jo preizkusimo še na nekaj drugih primerih.

Beseda *črv* se rabi tudi kot oznaka prav neprijetnega vnetja z gnojenjem (imam *črva*); če kdo ne zna jahati ali nerodno hodi, dobi *volka*; da bi se živali ujele, jim nastavijo *skobca*; na puški potegnemo za *petelina*, če hočemo ustreliti; *petelina* (plamen) lahko zagledamo tudi

na slamnati strehi; tudi beseda *tič* si v prenesenem pomenu ohrani kategorijo živosti. Zaradi vsega tega se verjetno brez upa zmage Ss bori proti temu, da bi operirali *slepiča*, čeprav seveda vem, da je z veliko energijo mogoče doseči tudi nepotrebne stvari.

Še več tega je pri prvotnih poimenovanjih človeka: od *sv. Duha* imamo tožilnik *bistrega duha*; iz *hlapca*, ki je prvotno pomagal gospodarju pri delu, smo dobili *hlapca* (posebno napravo) za sezuvanje škornjev (imenovan tudi *zajec*); z *norca* (umsko prizadetega človeka) se je poimenovanje preneslo na železni klin, ki ga zabijajo v hlode, da jih lahko vlečejo (zgubil sem *norca*); v okolici Brežic si sposojajo *laha*, tj. poseben plug za okopavanje. Posebno pogosto je obravnavano kot živo poimenovanje, ki prvotno pomeni prebivalca: tako ljudje zamujajo *mariborčana* (vlak), pijejo *bizeljčana* ali *vipavca* (vino), menda tudi *tokajca*. S človeka se ime prenese tudi na društvo: rečemo, da je Olimpija premagala *Partizana* (nogometno moštvo), Crvena zvezda pa *Železničarja*; bolj težko je premagati *celjskega Kladivarja*. – Pri teh imenih sem opazil, da si nekateri športni novinarji precej prizadevajo rabiti tožilnik/imenovalnik namesto logičnega tož./rod. Le čemu?

Pred nedavnim je bil v Delu obravnavan naš problem v zvezi s poimenovanji nebesnih teles in ozvezdij kot *Mars, Jupiter, Neptun, Merkur, Saturn* (mi bi dodali še imena kot *Kastor, Poluks, Antej, Rak, Bik, Lev, Kozorog, Strelec, Vodnar, Škorpion, Dvojčki*). V KMD 1971 beremo na str. 5–6 pravilno, da ta in ta premičnica sreča ob tem in tem času *Merkurja, Marsa, Jupitra, Neptuna, Saturna*. Gotovo bi se tož./rod. lahko rabil tudi pri drugih zgoraj navedenih imenih. Vendar se pri nebesnih telesih uporablja tudi tož./im., ker se zmeraj manj zavedamo prvotne živosti teh poimenovanj (*Mars, Merkur, Uran* ipd. kot starogrški bogovi). Na koncu naj omenim še imena kart in barv: iz navadnih zvez kot daj *kralja, poba* se je razvilo še *pagata, škisa, asa* in nato še *križa, krejca, pika* in celo *zibnerja* ipd.

Lahko bi torej rekli, da avtomobili sicer niso živa bitja, da pa so si pridobili slovnično kategorijo živosti.

Prva objava v JiS 16 (1970/71), šte. 4, str. III–IV.

(2) Enakozvočni lastno in občno ime

Pripadnike narodov in narodnostnih skupin v slovenščini pišemo z veliko začetnico; edino pravilno je torej pisati z veliko začetnico tudi besede kot *Cigan, Jud, Žid, Črnc, Musliman* in če so še katere podobne. Tako pišemo poimenovanje posameznika v vseh številih, torej *en Cigan, dva Cigana* itd. pa tudi množinsko poimenovanje za narod(nost)no skupino, tj. *Cigani*. Enako je z *Jud/Žid, Črnc, Musliman*. To, da so se ta poimenovanja za narodnostne pripadnike pisala (in se, kot pravi dopisnik, sklicujoč se na geslo *cigan* v novem slovarju slovenskega knjižnega jezika, pišejo deloma še danes), je do neke mere morda posledica podcenjevanja nosilcev teh poimenovanj, pretežno pa posledica pojmovanja določene dobe, da ti ljudje še niso dosegli stopnje naroda v evropskem in modernem svetovnem smislu (kolikor toliko enoten jezik, primerna kulturna stopnja, politična in širša družbena organiziranost, morda tudi ozemeljska strnjjenost in ustaljenost). Beseda *cigan* je potemtakem pomenila Slovincu predvsem oznako rasnih značilnosti (tako v precejšnji meri tudi *žid/jud* ali *črnc*) ali tudi posebnih življenjskih, stanovskih in moralnih lastnosti (*cigan* v bistvu nomad, *jud/žid* trgovec,

barantač, *črnc* suženjski garač) in končno pripadnika nazorskega, v našem primeru verskega, sestava (*jud/žid, musliman*) – vse to, tj. pripadnike ras, socialnih in proizvodnih slojev, ver, nazorov ipd., pa v slovenskem knjižnem jeziku pišemo z malo začetnico.

V novejšem času pa si pripadniki teh etničnih skupin pridobivajo večino lastnosti, ki jih imamo za narod(nost)notvorne.

Zaradi tega so se ta poimenovanja začela pri nas pisati z veliko začetnico, tj. *Cigan, Črnc* (= Američan take polti ali izvora), *Musliman* (= Jugoslovan s posebnimi kulturno-zgodovinskimi prilastki) ali pa so se – kot pri besedah *jud/žid* spet začela tako pisati (ves čas se je z veliko pisalo ime za stari judovski narod in njegove člane). Ker pa so nekatera taka poimenovanja v mnogih jezikih dobila že pejorativne pomene (to ne velja npr. za besedo *musliman*), jih njihovi nosilci radi zamenjajo z vrednostno nevtralnimi (neobarvanimi): *Cigani* žele biti imenovani *Romi, Judje/Židje* pa se v svoji državi imenujejo *Izraelci*.

Na podlagi povedanega sledi sklep, da SSKJ ni na najboljši poti, ko mu je z malo pisani *cigan* »pripadnik iz Indije priseljenega ljudstva«. Bolje bi ga bilo definirati samo kot pripadnika svojevrstnih nomadov (SSKJ »navadno brez stalnega bivališča«), sicer pa kot človeka s takim in takim načinom življenja. Takó, nenarodnostno, je v SP 1962 pojmovan *jud* (po značaju), *žid* (kot pripadnik določene vere in še v značajskem pomenu), *črnc* (zamorec). SSKJ bi bil torej govorjeno [*cigàn*] moral pisati enkrat z veliko, drugič z malo začetnico. Najbolj prav bi bilo, če bi to besedo pisali z malo samo v primerih, ko pomeni človeka po načinu življenja.

In sedaj še o tem, nad koliko miličnikov so se spravili Cigani. V zadnjem času v naši javni besedi (pisani in govorjeni) opažam neko nezdravo prizadevanje, da se omeji raba števnikov, posebno *dva/dve* in zaimka *oba/obe*. To je morda posledica »bistrega« spoznanja kakega našega besednega purista, ki v rabi števnik *dva* voha germanizem, lahko da je tudi posledica mehničnega zgledovanja po srbohrvaškem jeziku, do neke mere pa tudi posledica tega, kar pri števniku *eden/en* beremo v SP 1962, namreč: »*èn èna -o /rabimo/* pridevno kot pravi števnik, če je poudarjen«, če pa »ni poudarjen, rabimo namesto njega nedoločne zaimke ali pa ga popolnoma izpustimo, ker že ednina pove število«. Torej je namesto nepravilnega »za en tisočak se že nekaj dobi« prav le »za tisočak ...«. Na podlagi pravila, da števnik *en* »popolnoma opustimo, ker že ednina pove število«, je mogoče sklepati, da je število razvidno tudi iz dvojinske oblike, števnik *dva* pa torej tudi nepotreben. Morda je kdo našim novinarjem tudi odsvetoval rabo števnik *dva*.

V primeru, ki ga navaja dopisnik, se je to maščevalo, saj naslov v tej obliki (»60 Ciganov napadlo miličnika«) res ne pove, ali gre za enega miličnika ali za dva. Novinar nama bo morda rekel, da naj prebereva ves odstavek, da bova videla, za kaj gre. To je res, toda zakaj ne bi bil jasen že naslov?! Prav je torej: »60 Ciganov napadlo dva miličnika.«

Zakaj človek v takih primerih misli najprej na ednino? Mislim, da zato, ker je ednina bolj pogostna od dvojine. V primeru, da bi bili enaki obliki za dvojino in množino, pa bi najprej mislili na množino (npr. v naslovu »sester niso našli«). Isto je z ednino in množino (npr. v naslovu »Dekleta našli«, kolikor je seveda edninski tožilnik *dekleta* ravno tako običajen kot množina *dekleta*).

Bolj učena slovnica nam take primere razlaga s tako imenovano slovnico nevtralnostjo ali zaznamovanostjo posameznih slovnicih ali skladenjskih kategorij, v našem primeru števil: ednina je nezaznamovana nasproti dvojini in množini, množina pa nasproti dvojini. To je abstraktno povedano, pomeni pa, da ednino lahko uporabim tudi tedaj, ko mislim na dva ali več predmetov, množino pa tudi tedaj, ko sta mi na misli samo dva predmeta, oboje seveda le

v posebnih okoliščinah. Npr.: *Vidva pa knjigo v roke (klobuk na glavo) in se učita (pa lepo orat)* ali *Vsi puško na ramo. Knjigo pomeni vsak svojo*, v bistvu skupaj *dve, klobuka tudi dva, puške pa vsaj tri*. Množina namesto dvojine pa se rabi takrat, ko je samo ob sebi umevno, da gre za par, kakor npr. pri besedah *starši* (tj. *oče in mati*, samo dva), *oči, roke, rokavice, čevlji* (in po tem zgledu tudi *hlače, očala, rokavci, pljuča*, morda tudi *vrata*). Prim. še: rodila je *dvojčke*, danes bom zapregel mlade *konje* ali *vole* (tj. par konj ali volov). Na nezaznamovanost množine nasproti dvojini kaže tudi pogovorna raba *naši fantje* ali *naša dekleta*, čeprav gre v resnici samo za *dva fanta* ali *dve dekleti*, tj. sinova ali hčerki oz. člana družine.

Vprašanje, kdaj se števniki sme opuščati in kdaj ne, je malo bolj težavno, kot se zdi SP, zahteva pa posebno daljšo obravnavo.

Prva objava v JiS 16 (1970/71), 159–160.

(3) Velika začetnica pri imenih zdravil

Po naši misli ni nobenega razloga, da bi zdravila pisali z veliko začetnico in tako kršili čisto jasen predpis SP 1962. V teh primerih gre vendar za navadna občna imena. Zato jih Slovenski knjižni jezik I tudi ne obravnava na mestu, kjer govori o rabi velike začetnice. Ob eventualni novi izdaji pa bi po zgledu na SP 1962 res kazalo tudi v Skj I opozoriti, da se zdravila pišejo z malo začetnico. (Upam, da zdravniki, ki zdravila radi pišejo z veliko, tega ne počno tudi pri takih zdravilih, kot so *kamilice* ali *lipov čaj*.)

Pisanje zdravil z veliko začetnico sem sam obsodil že v članku O jeziku Medicinskih razgledov (Medic. razgl. 4/1967, str. 475–481), kjer grajam veliko začetnico zdravila *Largactil* (str. 479). Ker tam govorim tudi o več drugih problemih zdravstvene besede, boste morda ta članek želeli prebrati. Naletel je na zelo širok odmev zdravstvenih delavcev (prim. Medic. razgl. 5/1968), moj odgovor na to pa se bo bral (ali se že bere) v Medic. razgl. 6/1969. Isti nanosnik, npr. *šmarnica*, ima lahko več poimenovanj (prim. Prežihovo *solzico*), enako je torej tudi z imeni zdravil.

Prva objava v JiS 14 (1969), šte. 3, str. IV.

(4) Sklanjatev prevzetih besed v izvornem jeziku ženskega spola

Beseda *kenning* je res ženskega spola (tako je zapisano tudi v Bročkhausu) in ima množinsko končnico *-ar*. S tujkami, katerih osnova se končuje na soglasnik, ravnamo v slovenščini najboljše tako, da jih uvrstimo v slovensko sklanjatev, ki se prav tako končuje na soglasnik. Taki sklanjatvi imamo dve: ženskega in moškega spola (prim. *perut* in *korak*). Ker je naša sklanjatev samostalnikov ženskega spola na soglasnik mrtva v tem smislu, da vanjo ne moremo sprejemati tujk, je tujke, ki se končujejo na soglasnik, najboljše sprejeti v I. sklanjatev moškega spola.

Tako sploh delamo ne glede na to, katerega spola je tujka v izvornem jeziku in ali je sploh katerega. Ker je obravnavana beseda splošno sprejeta mednarodna tujka, ki ji gotovo ne bomo iskali domače vzporednice, je prav, če jo tudi pravopisno prilagodimo slovenskemu knjižnemu jeziku: pišemo jo zato z enim *n*, tj. *kening*. Sklanjamo jo torej *kening keninga* itd.; v množini seveda *keningi keningov* itd.

V naši prvi ženski sklanjatvi pa bi bili taki samostalniki čudni brez končnice *-a* v im. ednine. – Ostala bi še možnost, da beseda ohrani ž. spol, sicer pa je sploh ne sklanjamo (kot delamo z imeni tipa *Dolores*); to pa se slabo prilega slovenskemu jeziku.

Prva objava v JiS 14 (1969), 63.

(5) O transferju oz. transferu

Odgovor na vprašanje, ali je prav *transferja* ali *transfera*, ni čisto preprost. Verbinc ima obliko *transferja* pač po SP 1962, ta pa se je odločil za tip *-r -rja* verjetno na podlagi zunanje podobnosti te besede z besedami kot *montêr*, tj. na podlagi dejstva, da se končuje na *-er*. Verjetno je bila za odločitev v tip *-r -rja* odločilna tudi neenzozložnost besede (staro pravilo je namreč bilo, da se enozložne osnove – razen izjemoma – ne podaljšujejo z *-j-* (prim. Levec¹ in Jakopin²), pri večzložnih pa tako podaljševanje ni nič posebnega. V Slovenskem knjižnem jeziku l sem v zvezi s tem opozoril na dejstvo, da se z *-j-* ne podaljšujejo tiste besede na *-r*, ki so napravljene iz glagola tako, da se – preprosto povedano – izpusti vse, kar je za glagolskim korenem: *odgovoriti* > *odgovor*, *umoriti* > *umor* ipd. Pri besedi *transfer* se nekako še čuti, da je izpeljana iz glagola *transferirati* (= *prenesti*). Če glagolu *transferirati* odvržete vse, kar sledi korenenu, dobite samostalnik *transfer*, kakor iz *prenesti* dobite *prenos*. Ker je torej *transfer* izpeljanka iz glagola, se rodilnik res lahko glasi *transfera*.

Vse se torej zdi, da je *-r -ra* bolj prav kot SP 1962. Če se bo v bodoče pravopis bolj ravnal po jezikoslovnih načelih kot po občutku sestavljalcev ali po opotekavi praksi, ki nas včasih sili k škodljivi kompromisnosti, bo verjetno tudi sam dal prednost vzorcu *-r -ra* v vseh takih primerih. Kolikor pa bi se iz naše zavesti izgubila zveza med *transferirati* in *transfer*, bi seveda lahko pisali tudi *-r -rja*. Tako se je zgodilo besedama *sever* in *požar* (v pomenu nebesna stran in ogenj), brž ko sta postali lastno ime (prim. *Sever -rja*, *Požar -rja*). Prav pri izpeljankah iz glagola *ferre* se je to zgodilo besedi *Lucifer*; ker njegov pomen ni več, 'nosilec ognja' temveč kar 'hudič'. Nima pa smisla umetno ohranjati tip *-r -ra* pri tujih izrazih, kot so *eksterijer -rja* in *Shakespeare -rja*, saj govorimo tudi *Schiller -rja*.^{3/}

Kar se tiče naglasa pa ima SP 1962 prav. Naglas *tránsfer* je precej pod vplivom srbohrvaščine. Priporočam *transfêr*, namesto tega pa je bolje rabiti kar *prenos*.

Prva objava v JiS 14 (1969), šte. 4, str. IV.

¹ SP 1899, str. 170, § 166–167.

² JiS 1963–1964, str. 53–57.

^{3/} /SSKj V: *transfer -ja* tudi *-a*./

OSEBNI ZAIMKI

O osebnih zaimkih v Slovarju slovenskega knjižnega jezika

0 Od osebnih zaimkov je v prvih dveh knjigah SSKJ obdelan zaimek za 1. os., in sicer v treh geselskih člankih: *jaz, mi in midva*. Od zaimkov za 3. osebo (vsaj po izvoru) pa so obdelane oblike *ga, jih in jo*, spet v treh posebnih člankih. Tako je v teh sestavkih tipološko zajeto skoraj vse, kar pri osebnih zaimkih pride v poštev za slovarsko obdelavo. Vendar je obdelava te problematike v SSKJ problematična v naslednjih ozirih.

1 Najprej smo presenečeni, da osebni zaimki sploh niso tako poimenovani, ampak le z *zaim*. To je gotovo premalo, saj sicer pri besednih vrstah v slovarju besedne vrste na svoj način zaznamujemo tudi natančneje: samostalnike glede na spol z *m, ž, s*, pridevnike s *prid.*, prislove s *prisl.*, glagole z *dov*. ali *nedov*. Kako to, da to pri zaimkih ne bi bilo potrebno, ko pa so samostalniški zaimki nekaj bistveno drugega kot pridevniški, in oboji se ločijo od prislovnih (ti pa spet v SSKJ niso spoznani za zaimke, ampak imajo samo oznako *prisl.*, tako da se glede tega nič ne ločita *doma in tam*). Tem »poenostavitvam« v besednovrstnem označevanju ni videti utemeljenega razloga.

2 Samostalniškim zaimkom manjka oznaka za spol: pri *jaz* manjkajo torej oznake *m, ž, s*, pri *kaj s*, pri *kdo m* (in enako pri tvorjenkah s sestavinama *kdo in kaj*). Poseben problem je primer *mi mé mé*, kjer prav tako manjkajo oznake za spol, saj gre za samostalniške besede, ki jim je spol imanentem. Prim. oznako *sam*. pri posamostaljenih pridevniki v SSKJ. – Zakaj je tu izpadla oznaka za spol, se sprašuješ zaman, ko nam vendar ujemanje (prilastkovno, povedkovodoločilno in povedkovoprilastkovo: *jaz sama, jaz sem bil sam, Ti si prišel sam*) jasno kaže, za kateri spol gre. (Primer za srednji spol: *jaz, tj. sonce, sem bilo pred teboj na sveti.*) Potrditve za *kdo in kaj*: *Kdo je to rekel, Kaj se je tukaj dogajalo*. – Če slovarniki morda mislijo, da Slovenci itak vemo, katerega spola je vse to, potem že moramo pripomniti, da vemo tudi to, da je npr. *brat* moškega spola, pa je v slovarju vendarle zaznamovan z *m*.

2.1 Ali je ovira za to nerazumno ravnanje v naših slovničnih delih? – Breznik (SS 1934, 95) ima res spol zapisan samo pri oblikah za 3. osebo; v slovnici štirih sicer na mestu, kjer se zaimki sklanjajo, ni oznake za spol niti pri 3. osebi (1956, 133), vendar takoj na drugi strani beremo: »Vendar pa sta *jaz in ti* moškega, ženskega ali srednjega spola, na kogar se pač nanašata.« V Zakaj ne po slovensko (1969, 46) sem tudi *jaz* ponazarjal spolskost teh zaimkov s primeri tipa *jaz sem (ti si, on je) čakal* proti *jaz sem (ti si, ona je) čakala* itd. Ko sem pozneje pisal o samostalniških besedah, sem jasno povedal, da je spol ena odločevalnih značilnosti vsake samostalniške besede, torej tudi zaimenske.

Nobenega razloga torej ni, da bi imeli samostalniške zaimke za brezspolske (nekako po zgledu na angele). Upati je (pravzaprav ni, kot vemo iz izkušnje), da avtorji SSKJ ne bodo vztrajali pri svoji zmoti še pri vseh drugih samostalniških zaimkih: *z kdo* ali *kaj* v podstavi, *ti, on*. (Mimogrede: V isti slovnici (134) je nerazumljiva naslednja trditev glede množine osebnih zaimkov: »Tudi v množini in dvojini se lahko rabita obliki *mi in vi* brez razlike za spol, vendar navadno srečujemo za ženski spol obliki *me in ve*; za srednji spol ni posebnih oblik.«

Ali je knjižno slovensko res mogoče govoriti *Mi smo prišle*? Saj to čutimo kot izrazit srbokroatizem.)

3 Naslednja neprimerno rešena stvar so t. i. – v našem izrazju – naglasne in naslonske oblike osebnih zaimkov. V že omenjeni slovnici (134) stoji glede tega: »Pri vseh osebah v ednini, pri 3. osebi v dvojini in množini, ločimo v roditeljskem, dajalniku in tožilniku poleg navadnih oblik tudi krajše oblike. To so naslonke ali enklitike ali pa kratko poudarjene, kadar so zaznamovane v preglednici. /.../ V tožilniku ednine za vse osebe, v tožilniku množine in dvojine pa samo za 3. osebo se enozložni predlogi vežejo s krajšimi oblikami v eno besedo.«

3.1 Ta »učenost« se sedaj avtomatično prenaša v SSKJ. Poglejmo pri zaimku *jaz*. Oblike *me mi me* se imenujejo »enklitične« (tako v zaglavju, pod 1 b) imajo ime »krajše« (*nič se me ne boj*), »krajše« pa se imenujejo tudi oblike »z enozložnim predlogom v tožilniku« (*name so pozabili*), »krajše« se imenujejo končno tudi v točkah 2 in 3 (*ime mi je Jože, poberi se mi*).

Kakšne so torej te oblike: naslonske ali krajše (in glede na SS 1956: naslonske ali kratko poudarjene)? – Prav je tisto, kar piše v zaglavju slovarskega geselskega članka: namreč enklitične (v resnici enklitične ali proklitične). Med nje pa ne spadajo obpredložne (če je predlog enozložen in se veže s tožilnikom), ker je v slovenščini pravilo, da se naslonske oblike ob predlogih ne smejo rabiti (tako nekako sedaj v SSKJ izrecno zapisana): te oblike so naglasne, vendar naglas večinoma oddajo predhodnemu enozložnemu predlogu, torej – *mé náme* ali *na mé*. Ker se lahko navezujejo na predlog (obvezno le nezložne, npr. *-nj*), jih imenujem navezne. Te navezne oblike pa tudi niso nujno krajše od navadnih naglasnih (prim. *njó = nánjo*).

3.2 Že v SKJ 2 (1966, 128) sem naslonske oblike zapisal vsem osebnim zaimkom, torej proti novejšemu slovničnemu izročilu (ravno npr. SS 1956, pa tudi SS 1934, 95) – po tradiciji pa sem mednje napačno uvrstil tudi navezne. Pozneje sem ugotovil, da je naslonske oblike tudi pri needninskih zaimkih za 1. in 2. osebo pravilno pojmoval že Škrabec (Cvetje XIV/1895, 4, č), kjer se navajajo npr. *nama, vama, nas, vas* in *nam, vam*. Pač pa je tudi Škrabec imel oblike *mé* in *náme* za prvotno naslonske, in bi jim šele predlog prinesel naglas, kar pa ne more biti, saj ga ta nima od kod vzeti. – Kopitar (Grammatik 1808, 280) je odlično ločil *mêne* ali *mé* proti *me* (po njegovo: *mêne (mé); me*), a že pri Metelku je slabše. Da gre v teh primerih resnično za naslonke, se vidi iz popolnoma vzporedne razvrstitve v naslonskem nizu: *Nihčè me/nas/naju ne pozná, Nihčè mi/nam/nama ne zaúpa, Tó se ti/vam/vama ne bó posrécilo, Zaníma me/nas/naju*.

3.3 Naslonske oblike lahko dobijo stavčni naglas (navadno pravimo stavčni poudarek, a bi oboje kazalo ločiti): *Si si ga privóščil?* – *Si si gâ?* – *Si si?* – *Si?*, kakor sem pokazal že l. 1961 v Slovenskem jeziku (knjižica s ploščami). Tak stavčni naglas navadno zaznamujemo kar s krativcem, a prav to seveda ni, bolje bi bilo z drugačno pisavo ali kako drugače). – Pripomnim naj še, da bi naslonske in naglasne oblike bilo treba v geselskem članku spremljati do konca, ne pa da se za zaglavjem ene in druge mešajo (oboje so brez naglasnih ali drugih znamenj).

4 Po našem je neupravičeno ločiti osebne zaimke za isto osebo glede na število, tj. obravnavati na enem mestu edninski *jaz*, na drugih pa needninske oblike (enako neprimerno je, če je *človek* obdelan na enem mestu, množina tega samostalnika namreč *ljudje* pa na drugem. To so samo supletivne (nadomestne) osnove iste besede, dovolj bi bilo, da bi za

neprve oblike v slovarju stale samo kazalke (npr. *mi* gl. *jáz*). Tako, kot je sedaj, prihaja do nepotrebne težave v problemskem orientiranju in do negospodarne razblinjenosti oz. do poqavljavanja stvari; npr. skladišnja raba vseh je enotna, posebnosti je komaj kaj: v resnici se večinoma prav tam, kjer je mogoče rabiti *jaz*, lahko rabi tudi *mi*, kjer pa se izpušča oni, se izpušča tudi ta. Tudi naglasne oblike se nasproti nenaglasnim rabijo v vseh številih enako, prav tako t. i. ničte nasproti glasovnim (v imenovalniku): *jaz sem bil* = *Mi smo bili* ≠ *Bil sem* = *Bili smo* ali *Mêne/Nàs je videl* ≠ *Videl me/nas je* itd. (Pri *mi mé mé* se nenaglašene, tj. naslonske oblike v zaglavju sploh ne navajajo, pač pa pozneje v članku, kar gotovo ni prav; bralec seveda tudi v tem primeru ne bo vedel, kateri primer je naglašen, kateri nenaglašen in kateri stavčno naglašen: *Bi tí nám pomágal?* – *Bi nam tí pomágal?* – *Bi nam?*.)

5 V rabi osebnih zaimkov se SSKJ de facto močno naslanja na SKJ 2, 1966. Npr. pri rabi imenovalniške oblike: če je del priredne zveze ali ima kako določilo, za izražanje domačnosti oz. pogovornosti (*Le tí mēni povedi*) – v SSKJ: kadar je del osebka ali kadar ima prilastek, pogovorno, ekspresivno.

5.1 Nekatere oznake v SSKJ pač niso prave. V zvezi *poznam jaz tebe in tvojo pridnost* se na osebni zaimek upravičeno nanaša le oznaka *pog.*, ne pa tudi *iron.* (v SKJ že zgoraj navedeni primer *Le ti meni povedi.*); v *reva jaz* oznaka *ekspr.* ni primerna (v SKJ: *jaz* je v tem primeru za identifikacijo predhodnega samostalnika); tudi oznaka *elipt.* za »kdo je to ukazal?« *jaz* (v SKJ: *Kdo je bil v kuhinji? – Jaz.*) se ne tiče zaimenskega osebka, ampak povedka. – Po Brezniku povzeta misel, da se imenovalnik rabi, »kadar je poudarjen, zlasti pri izražanju nasprotja«, se verjetno ne nanaša na ponazarjalni primer *jaz grem domov, ti pa moraš ostati*, saj je težišče stavkov (t. i. »poudarjenost«) tu gotovo na *domov* in *ostati* (prim. tudi: *Domov grem, ti pa le ostani*). V protivnih priredjih različna osebka (in sploh udeleženca) pač morata biti izražena; ničte zaimenske oblike je v obeh stavkih takega priredja mogoče rabiti le, če je osebek (udeleženec) v obeh stavkih isti: **Ne grem domov, ampak moram ostati.** (To tudi v mojih delih ni dovolj izkazano.)

Takih stvari bi se nabralo tudi še v preostalem delu slovarskega članka zaimka *jaz*. Tako pri rabi nepredložnih rod., daj. in tož. bralcu ni jasno, na kaj se nanaša oznaka *pog.* v primerih kot *mi ni znano, kdaj pride*: dejansko se ne nanaša na dajalnik *mi* kot tak (nemara v razmerju do *meni*), ampak na njegov začetni položaj. – Pač pa je v SSKJ primerno izpostavljeno pravilo, da se s predlogi rabijo daljše oblike; čisto prav bi se to glasilo tako: s predlogi se rabijo naglasne oblike, torej tudi krajše tožilniške tipa *mé*, ki ob enozložnih predlogih rade oddajo naglas le-tem (*náme*). (Seveda na tem mestu SSKJ navedena oblika *z menoj* ni daljša.)

5.2 Za vsakdanjo jezikovno kulturo je važno še vprašanje rabe variant tipa *na mēne, náme* in *na mé*. V SKJ 2 (130) glede tega piše: »Oblike *náme, náse* ipd. so danes bolj v rabi kot *na mēne, na sēbe*, te pa bolj kot *na mé, na sé* itd.« V SS 1956 (136) je manj eksplicitno: »v tožilniku navadno uporabljamo s predlogom strnjene oblike«, v SSKJ še zmeraj ne dovolj določno: »Z enozložnim predlogom se v tožilniku navadno rabi s njim skupaj pisana krajša oblika«; za rabo daljše oblike ni nobenega primera (pa dvomim, da jih v slovarskem gradivu ni kaj, čeprav jo izraz »navadno« predvideva, pač pa je zabeležena veliko redkejša oblika *v mé* z oznako *raba peša*. – (Opomba o rabi neimenovalniških oblik za izražanje logičnega osebka nekako ne spada prav za količka pod rabo daljših oblik s predlogi.)

6 V SKJ in SSKJ se navaja še raba dajalnika za izražanje svojine (*So črni lasje mi in črne oči – ime mi je Jože*). Ne vem, ali te primere ustrezno označuje pripomba SSKJ, da se tako izraža enkrat »nepoudarjena svojina, pripadnost, drugič pa ekspresivnost (*vsi so mi*

priča) in tretjič vznesenost (*bodi mi brat*). Kdaj eno, kdaj drugo, kdaj tretje, ni povedano. (In ali je to res mogoče samo z naslonsko obliko?) SKJ navaja prav tako natančnejše določitve potreben primer *Kaj pa ti je ta človek* (»neke vrste prislovno določilo«).

7 Problemi slovarskega gnezda bi se dali pretežno obravnavati v okviru posameznih že obravnavanih kategorij. Tip *toliko me je že trgovca* (pri Brezniku 1934, 97: *Ni ga lasu na glavi več*) je pri tem mogoče posebna kategorija (prim. podobno *ti hudič, boš mene zafrkaval*).

8 Iz povedanega se vidi, da SSKJ v obdelavi osebnih zaimkov še daleč ne dosega ravni, ki bi jo glede na sodobno jezikovno zavest o tej problematiki lahko. Seveda se v tem primeru slovar ne bi smel zapirati v »bleščečo osamo« izbrancev in »položajnikov«

Prva objava v JiS 24 (1978/79), 297–301.

Še nekaj o osebnih zaimkih

V prispevku Slovnični pouk ob literarnem besedilu (JiS 1978/79, 79–85) se je avtor, naš znani metodik Stanko Kotnik, dotaknil mestoma tudi strokovnega pojmovanja osebnih zaimkov, kakor so zajeti v učni načrt osnovne šole, in je to povezal še z enim stavkom iz novega učbenika za 3. razred osnovne šole.

1 Najprej (str. 82) učnemu načrtu zamerja, ker predvideva le speganje glagolskih časovnih oblik, iz česar pa da je »povsem /.../ izločena nujnost postopnega analitičnega pridobivanja posameznih kategorij, se pravi pojma osebe in števila (zaporedje lahko tudi obrnemo, ker je včasih primernejše), zatem pa še časa«. Na koncu še vzklík: »To pa so bistvena slovnična jezikovna spoznanja!«

V speganju, kakor ga laično razumemo, je vse to implicirano (torej nujno prisotno): speganje je namreč pregibanje enih glagolskih oblik (namreč za čase in naklone) v osebi in številu. Mišljeno je torej tako: Učenci v besedilu najdejo različne oblike istega glagola (ali ne prevelikega števila glagolov) in jih izpišejo na tablo v stolpec (stolpce), nato pa jim na desni pripisujejo besede, ki se z njimi družijo (ali so z njimi družljive). Npr.:

I. stopnja	<i>dela</i> <i>delaš</i> <i>delam</i>	<i>sneži</i>
II. stopnja	<i>dela: oče</i> <i>delaš: ti</i> <i>delam: jaz</i>	<i>sneži: ---</i>

Nato enote stolpca lahko uredimo po načelu bližnjosti, da dobimo zaporedje *delam* (sam sebi sem najbližji), *delaš*, *dela/sneži*. Besede, ki smo jih glagolskim oblikam pripisali na desni, prestavimo na levo: *jaz delam*, *ti delaš*, *oče dela*, *--- sneži*.

Število je seveda druge vrste pregibanje kot speganje (t. i. mocija) in je težje kot speganje po osebi:

<i>delam</i>	<i>delaš</i>	<i>dela</i>
<i>delava</i>	<i>delata</i>	<i>delata</i>
<i>delamo</i>	<i>delate</i>	<i>delajo</i>

Čas se da izpeljati z dodajanjem časovnih prislovov in prislovnih zvez, npr. *včeraj (lani)* in *jutri (drugo leto)*, ni nujno, če obravnava časov še ni predvidena. Prislovi za časovne pojme, ki se ujemajo s trenutkom govorjenja (npr. *sedaj, danes, letos*), so manj primerni za to, da bi učence napeljali na sedanjik (prim, zveze *Danes sem bil ..., Danes sem ..., Danes bom ...*), čeprav nam pri njih res pride na misel, verjetno, sedanjik.

Učni načrt torej tu ničesar nujno ne izloča. Verjetno tudi nikoli ne bo tako podroben, da bi predvidel vse operacije pri obravnavi kake teme. Ob dani temi potrebne (in nujne) operacije lahko prikaže le učbenik; in v tem se z avtorjem strinjam, da je potreben, in sicer veliko bolj, kot kak delovni zvezek. Kazalo bi ga torej razpisati, in če bo nastal dober, bo lahko vplival tudi na učni načrt.

2 Na str. 83 beremo, »da moramo v primernem trenutku pojem 3. osebe razširiti: ta se ne omejuje na ljudi, temveč zajema vse, kar poimenujemo s samostalniki«. Tu je implicirano več strokovnih neustreznosti. Tako ni res, da bi se 1. in 2. os. nanašali le na osebo: 1. os. je govoreči, pa naj bo človek ali žival ali predmet (torej je tudi slabo, če nekateri besedo *govoreči* zamenjujejo z *govorec*, ki bolj kaže samo na osebo). Vse, kar govori, sebe lahko imenuje le z *jaz, mi ...* In isto je z 2. osebo: je vse (ne samo vsak), kar je ogovorjeno. Če navedem nekaj primerov po spominu iz pesnikov: *jaz* (tj. sonce) *sem bilo pred teboj na sveti*. – *In tebi, morje, sem odkril se jaz*. – *Ti samo* (morje) *v svojem imenu moriš*. To je vendar jasno.

3. oseba ne »prijema« samo na samostalnike, ampak preprosto na vse, kar ni govoreče in/ali ogovorjeno, kar ni *jaz ...* ali *ti ...*; prijema tudi na samostalniške zaimke in stavke ter na odsotnost samostalniške besede v vlogi t. i. prvega aktanta (tj. vršilca dejanja, nosilca stanja ali poteka) sploh: *Kdo zna noč temno razjasnit, ki tare duha!* – *Ne ve se, kaj ga muči*. – *Dežuje*. – *Da bi se spet zvedrilo!*

3 Iz povedanega tudi jasno sledi, da bo komaj kaj napačnega v misli učnega načrta, ko meni, da se zaimek za 3. osebo rabi namesto samostalnikov. Kritik meni, da so »prejšnje slovnice« (katere) sicer res pozabljale na to, da os. zaimek za 3. osebo zamenjuje samostalnik, da pa gre sedaj učni načrt v drugo skrajnost, v prehitro posplošitev: »Slovenščina je namreč nekoliko samosvoja in prav imenovalniške oblike osebnega zaimka on, ona, oni itd. uporablja res samo za osebe, ljudi, medtem ko za vse drugo rabi samostalnike in kazalne zaimke. Zelo redki primeri posplošene rabe (predvsem za stvari in pojme), na katere naletimo, brž razkrijejo neposreden ali posreden vpliv tujih jezikov in jih zato ne smemo uvrstiti v pravilo. Zgled 'Kaj? Ona (t. j. hiša ...) stoji na griču' v jezikovnem učbeniku za 3. razred je napačen, neslovenski.« Tako Kotnik k temu.

Od vsega tega drži samo, da je grajani primer (neugodno citiran, vsaj manj ugodno, kot bi glede na svojo grafično obliko v knjigi lahko bil) slab, nastal pač zato, da se je vse lahko nanašalo na sličico s hišo (in da ni naraslo število stavkov v povedi). V takih primerih se dejansko rabi samo ničta oblika ($\emptyset$) zaimka, seveda v primernem sobesedilu: *Zagledali smo hišo. Stoji na griču.*; ali: *Hiša stoji na griču; krita je s slamo*. Varianta, ki jo omenja Kotnik (po Brezniku), nemara: *ta stoji na griču* ali *ta je krita s slamo*, je slaba, če sploh normalno mogoča, samostalnik pa se v takih primerih ne da ponoviti.

Kako da smo recenzenti prezrli navedeno in tu grajano slabost, se ne spominjam; kritiku se

za opozorilo zahvaljujem, pač tudi v avtorjevem imenu. Avtor bi seveda zaslužil oceno cele knjige, in od koga naj bi jo bilo normalno pričakovati, če ne od ljudi, ki od metodike tako rekoč živijo. Narobe bi bilo misliti, da ne velja pravilo iz učnega načrta, da namreč osebni zaimek za 3. os. zamenjuje samostalnike (širše seveda samostalniške besede). Saj so vendar tudi osebna imena samostalniki. Ali bi torej morali že na tej stopnji pravilo za ta zaimek podati v vsej zapletenosti, je veliko vprašanje. Potem bi se reklo: zaimek za 3. osebo v neimenovalniških sklonih (ali: v rod., daj., tož., mest. in or.) zamenjuje katero koli samostalniško besedo, v imenovalniku pa površinsko le samostalniško besedo za osebo, ki je bila s prvotnim imenom imenovana že prej, ali pa je imenovana v pristavku, globinsko (z ničto obliko) pa zamenjuje kateri koli samostalnik (oz. samostalniško besedo tudi tu, v im.). Torej: pravilo za osebni zaimek za 3. osebo mirno lahko ostane, kot je, celo mora ostati, saj se ta zaimek ne more rabiti kot prvo poimenovanje (kakor se osebna zaimka za 1. in 2. osebo), le primer za imenovalnik v učbeniku je treba zamenjati.

4 Spričo povedanega bi bilo bolj objektivnemu pretresovalcu tega vprašanja po našem težje govoriti o dveh enakovrednih skrajnostih, zlasti še, ko v primeru novejšje slovnice sploh ne gre za kako skrajnost. Za konec naj omenim še to, da se *on/ona* v prenesenem pomenu nanašata tudi ne na osebe, ampak npr. na živo sploh: *Zdaj je v gnezdju ona* (tj. samica). – *Ali je on ali ona* (vprašujemo po spolu živega, če ni ravno očiten).

Prva objava v JiS 24 (1978/79), 230–231.

SLOVENŠČINA V MIKLOŠIČEVI SKLADNJI NA PRIMERU OBRAVNAVE RABE RODILNIKA

Miklošič skladnjo pojmuje kot a) »pomen besednih vrst« in b) »pomen besednih oblik«. Med zadnjimi so tudi sklonske in ena od teh je tudi rodilniška. Ta nastopa bodisi kot odvisna od česa nadrejenega v posameznih besednih zvezah, npr. samostalniških, pridevniških, glagolskih (recimo *prihod pomladi, vesel življenja, bati se teme, biti žal česa, lepša od sestre – iz gozdov, konec vasi*), bodisi samostojno kot *nekega lepega dne, oj nesreče*. Zadevna problematika je obdelovana v 101 paragrafu.

Miklošič faßt die Syntax auf als a) »Bedeutung der Wortarten« und b) »Bedeutung der Wortformen«. Zu den letzteren gehören auch die Kasusformen und eine davon bildet auch die Genitivform. Diese tritt auf als von etwas Übergeordnetem abhängig, entweder von etwas in den einzelnen Wortartengruppen, z.B. den nominalen, den attributiven, verbalen (etwa *prihod pomladi, vesel življenja, bati se teme, biti žal česa, lepša od sestre – iz gozdov, konec vasi*) oder selbständig wie *nekega lepega dne, oj nesreče*. Die diesbezügliche Problematik wird in 101 Paragraphen behandelt.

0 Kakor je znano, Miklošič nima skladnje v tem smislu, kakor jo navadno razumemo sedaj. V svoji obširni knjigi *Vergleichende Syntax der slavischen Sprachen*¹ ima le dva dela: »Prvi del« obravnava »pomen besednih vrst«,² »Drugi del« pa »pomen besednih oblik«.³ Od besednih vrst obravnava samostalnik, pridevnik, števnik, zaimek, prislov, veznik in glagol,⁴ pri čemer mu Prisl pomeni I. »prislov v ožjem pomenu« in »nikalnico«, II. pa predlog. Omenimo še, da mu je člen kar del problematike zaimkov.⁵ V drugem delu skladnje ima le dve poglavji: prvo obravnava »imenske oblike«, drugo »glagolske«, pri čemer prvo govori o vlogi sklonov (I Z T R D M O).

1 V tem okviru so pri I v posebnem podpoglavju obravnavani »Brezosebkovi stavki«,⁶ v bistvu torej kot stavki, v katerih ne nastopa I v vlogi osebka, torej t. i. enodelni glagolski stavki. Ker je temu problemu na našem simpoziju posvečenih kar več referatov, naj tu naštejemo samo tipe teh stavkov pri Miklošiču: I. *grmelo je*,⁷ *dan(es) bo še previselo, v starem gradu straši*, pa tudi *mika me*; II. glagoli, ki pomenijo »naraščanje, upadanje, pomanjkanje« in »imajo ob sebi stvar v delnem rodilniku«: *ne zmanjka ne moke ne olja*; III. glagol *biti* »ob nedoločniku«, da se »označi možnost ali potrebnost dejanja«, pri »čemer si je treba glagol neredko dopolniti v mislih«: *slišat' tudi ni zvonova*, Ljud.; IV. neredki »glagoli, ki izražajo dogajanje«: *na lepih senožetih je bilo*; V. v »stavkih obstajanja«, npr. *po vseh potih jo je – da ne bi bilo ni kraja ni konca oz. doma ni mladega Marka zdaj* (prim. še *ni je besede, ni ga*

¹ Wien, 1883, 895 str., dalje Sklad.

² Vendar ne tudi medmeta, ki ga izključuje, n. d. str. 1, ker po njem ni »od govorečega in poslušalca enako priznana glasovno znamenje za določno omejeno predstavo« (po Heyseju, § 33).

³ Sklad, 1–340 oz. 341–880.

⁴ Dalje Sam, Prid, Štev, Zaim, Prisl, Vez in Glag.

⁵ Sklad, 124–150.

⁶ Str. 346–369.

⁷ Pri Mikl. (352) »grmi, je grmelo«.

jezika). Tako še *ne ostati kamna na kamnu, v gozdu ne raste drugega* in še *me ni nar manji vaše dekle*; VI. povratni glagoli: *pije se, spi se: meni se vidi, konj se mi je smililo; kmete se vidi na polju; zdi se*; VII. *dobro ti bo postreženo, dobro se ti bo postreglo*; VIII. *bilo je vroče* (iz pridevnika), *muka se mi je bilo pogovarjati z njim, groza je bilo vidit' boja* (iz samostalnika), (*Sram jo je, Niniv bo konec*).

2 Iz obilice snovi, ki jih Miklošič v svoji Skladnji obravnava, sem si za to priliko izbral njegov prikaz rabe roditeljskega, pri čemer bom gledal na to, ali so vse rabe roditeljske (in predlogi s tem v zvezi) pri Miklošiču – vsega je 101 raba (od tega 75 predložnih) – v slovenščini tudi res izkazane. Kolikor pri Miklošiču katera ni potrjena, jo skušam najti sam, in sicer s prevodom ipd. primerov ustreznega pri slovenščini najbližjih jezikih.

3 Preden pa preidem k roditeljski, naj nekaj povem o Miklošičevi skladnji sploh, kakor je le-ta dobro razvidna iz kazala (894–895), seveda le z zornega kota naslova našega sestavka. Iz uvodnega sestavka k skladnji (I) naj prikažem le razmerje med oblikoslovjem in skladnjo (kot pravima deloma slovnice). Oblikoslovje mu podaja »tiste spremembe, ki so jih deležne osnove (stämme), da bi bile primerne za izražanje misli«, skladnja pa mu je torej le nauk »o pomenih besednih vrst in besednih oblik«.

Potem ko spregovori o samostalniku in pridevniku, ima »Privesek« (anhang) o a) spolu (17–37) – skoraj še enkrat tako obširen kot o obeh besednih vrstah –, b) o številu (37–51), sorazmerno obširno predstavlja vrste števnikov (51–70) in še obširneje zaimke (70–116) z »zaimkom privešenimi členicami« (116–124) in členom (124–150) vred. Peto poglavje razpravlja o prislovu (150–257) v že omenjenem širokem pojmovanju, vključno s »pravimi« in »nepravimi« predlogi in predponami (zadnje na str. 198–250); *vъ* (prvotno *q, vq*) *vъzъ, vъ* (samo ta slovenščini neznan), *do, za, izъ, na, nadъ, ob, otъ*,⁸ *po, podъ, pri, pro, prě, razъ, съ, съ 'de', u* – vsega 10 (do str. 249), nakar se govori še o dveh/treh predponah, o ponovitvah v *mist'i vo L'vovi* in še o nepravih predlogih (253–257): *blizъ, bokъ, brъnъ, volja, vrъhъ, vъnъ, vysъ glědati, davъnъ, dalekъ, dirъ, dlъgъ, dlje, dъno, kljubovati, kolo, konъъ, konъcъ, krome, krъstъ, krogъ, mežda, minqti, mlъčati, moštъ, město, nizu, oko, pakъ, polъ, pritъča, prokъ, prostъ, prězde, prěkъ, prěmъ, pqtъ, ravъnъ, radъ, rědъ, slědъ, srěda, strana, съrět, sqprъ, tajiti, tъknqti, čěsta, qtrъ*; z že omenjenim zanikanjem (170–195), nakar sledijo vezniki (257–261), torej le na nekaj straneh, pri čemer so mu »vezniki členice, ki označujejo razmerje med stavki«, medstavčno razmerje pa je lahko »priedno« ali »podredno« (beiordnung, unterordnung), imenovano para- oz. sintaktično.

I. poglavje obširno razpravlja o glagolu (261–340). Tu je najprej govor o abstraktnih in konkretnih glagolih (261–263): prvi so mu, kakor bi danes rekli, pomožni, drugi ne, II. nato (263–274) o tvornih in trpnih glagolih, pa o subjektivnih in objektivnih, nevtrskih, povratnih in srednjih, ter še o prehodnih, vzročniških in neprehodnih, pod III pa o dovršnih in nedovršnih.

4 Kot vemo,⁹ Miklošič rodi l niku pripisuje povezanost s predstavo ločitve (ločilniški/ablativni pomen) in s predstavo pripadnosti. Ločilniškost se mu veže z naslednjimi pojmi: 1. »beg, umikanje, oropanje itd.«, naj bo to izraženo glagolsko ali imensko; 2. »strah, sramovanje, gnus«; 3. »pomanjkanje«; 4. imamo jo »pri primernih in primerjalno rabljenih osnovnikih in presežnikih«; označuje 5. izvor, snov, temelj; 6. vrsto, način; 7. razmerje; 8. morda je tudi v »lastnostnem roditeljski«. Drugo vlogo ima roditelj, ko označuje I. pripadnost dveh imenskih besed, tj. posest, last itd., 2. če nastopa v zvezi z imenskimi besedami, povezanimi s prehodnimi

⁸ N. d. 447–578.

⁹ *Sklad.* 448: Trennung, Zugehörigkeit 'ločitev, pripadnost'.

glagoli, 3. če označuje delnost, 4. če služi izražanju cilja. Dvomni so mu (44) roditelj mere, časa, igre. Ločilniški so predlogi *iz, od, z*, ob nepravih predlogih pa mu je roditelj pripadnosti, kamor gresta pač tudi *do, u*.

Zanimiva je misel (450), da je roditelj v priložnosti (kakor tudi drugi skloni) nadomestljiv s pridevnikom (seveda z izjemami). Omenimo še mnenje (450), da je povedkovna vloga roditelja nastala iz priložkovne (451). Izrazi ločevanja so mu: *bežati, umikati se, oropati, okraati, osvoboditi, očistiti, ozdraveti, ozdraviti, obvarovati, rešiti, spustiti, skrivati/tajiti* itd., samostalniki *beg* itd., pridevniki kakor *tuj, prazen, gol, osirotel*.

4.1 Pod (1) (451) Miklošič razpravlja o »glagolih in imenskih besedah«, ki »nislo povezani z roditeljskim predlogom«. Tukaj pod nsl. (novoslovensko) navaja (452) *vsega se je vanal, bog varuj tega mene, gluha je resnice, sem rute pogrešil, dobrega prazen, rešite me te voze, kruha bo stradala, greha čista*.^{10 11 12} – Od primerov iz stare cerkvene slovanščine (stcsl.), navedenih pri Miklošiču (451–452), so v slovenščini potrjeni naslednji roditelji: *bežati* ima v slov. prosti morfem *od* (tako še nekateri izrazi), rod. pa imamo pri *varovati se, nag* (Prešeren: *lepote naga*), *ograbljen (bogastva), ozdravljen raka*; za *podstopiti* prim. *podstopiti se česa*, za *potati*- prim. *skrivati se od mraza* (SSKJ *pred otroki*), *prazen otroka* (Plet. *prazen dobrega Ravn.*), *prositi odpustitja, pust* (Plet. *pusta glava* 'ker se ničesar ne domisli'), *razločen od matere, osvobojen suženjstva* (Plet. *svoboden mitarine*), *odstraniti se od, tešč* (Plet. *tešč biti česa*), za **shraniti* prim. *Obvaruj me nesreče, čist strasti, tuj* (Plet. *tuj česa: očine tuj, po svetu gnan* Levst.). – Metelko (n. m.) navaja za pridevnik: *marn* (marljiv), *boječ, plašen, poln, sit, pijan, vaje, prazen, potreben, lačen, žejen, pozabljiv, pomljiv, svest, željen, lakomen, varčen, vesel, deležen, vreden, kriv, skrben, časti maren, vode plašen, poln, star* (*leta staro jagnje*). Pri glagolih ima *biti* (*dobre volje, črnih oči, grdega jezika*); ob zanikanju (242) (*vendar Kaj ti pa ni hotel povedati?; mi daš, kar nisem zaslužil*), *bati se, ogibati se, se sramujem, se kesam, lotiti se, polastiti se, znebiti se, se polakne, se je vanal, se ana, nadjati se, napiti se, najesti se, nažreti se, navzeti se, se mi je zaželelo, konj se mi je smililo*, pa: *držati, zadržati, strašiti, ustrašiti, veseliti, varovati* ([varavátə]). Miklošiču je torej Metelko le eden (in sicer zelo zanesljiv) vir primerov, izčrpati ga niti ne bi mogel (glede na obsežnost takega dela).

Pod (2–5) obravnava imenske besede s predponami *iz-, od-, z-/s-* in *u-*, pod nsl. glagoli (456) pa navaja *ogniti se* (Mostec R: *ogibati se koga*), *ogibati se* (SSKJ), *odtrgati se* (danes: *o. se od*), *ostati* (Briž. spom.); *znebiti se*. Za *iz-* ni primera, pa tudi ne za *u-* (za zadnje še najbližje *ušteti se glede česa*). Za *iz-* bi bilo mogoče *iznebiti se česa, izpovedati se* grehov. Drugače se *u-* rad veže z dajalnikom (*uteči/ubežati komu*, morda tudi **urešiti* → rešiti se bolezn); Plet. ima *tako malo jih more utrpjeti kakor mesa v loncu*.

Pod (6) Miklošič obravnava rod., ki označuje »predmet strahu, groze, sramu, gnusa«. Pri nsl. navaja *bati se, hribi se ga tresejo, vode plašen, sestre* (danes pač *sestro*) *je strah tolovajev, me tega je sram, jest se tega človeka gnusim* Meg.

Pod (7)¹³ za »predmet, ki ga potrebujem« navaja za nsl. *treba, potrebovati, potreben*, tj. povedkovnik, glagol, pridevnik. – Roditelj primere mu je (8) (460): *bolje siti komarji od*

¹⁰ Predlog mu tu pomeni morda tudi predpono.

¹¹ Ležeče naše.

¹² Vse s citiranimi mesti. Rodilniško vezljive izraze najdemo v večji meri pri Metelku, *Slovnica* 1825, 238–239 za rod., 241–244 za glagol.

¹³ Tu ima Mikl. napačno 9.

gladnih, bolje bobova slama mimo praznih jasli. Prim. še pri Prešernu: *lepši od Urške bilo ni nobene; narlepši od deklic je Urška bila.*

Pod (9) navaja rod. izvora, tj. »iz česar pride kaj drugega«: *dobrega plemena biti; je mrlič bil žlahte tvoje; moja ljubica je zala in dobrih ljudi.* – Temu je blizu (10) roditelj snovi : *prvi venec jerena, drugi venec drobnih rož, tretji venec žalbeljna* (danes pač: *venec iz vrtnic oz. z vrtnicami*). – Na svoj način je tema roditeljoma blizu (11) rod. vzroka (463): *lakote umreti* (ta danes ne živi in nenormni tip potrjuje z Metelkom, Janežičem, Ravnikarjem), živ je pač še pri povedkovniku *mar: malo mu je zasmehovavcov mar, morda bodi ga bog zahvaljen, se belega dneva vesel/él, enako za vesel.* V posebnem odstavku omenja tudi *žal, škoda, skrb, mar* (poleg *ljuto, milo, šteta* – česar mi nimamo), torej povedkovnike: *mar vam bodi božjega glasa.* Seveda bi šlo tudi *žal (mi) je (bo), škoda (je bo), (sama) skrb (je) je.* Omenimo še z rod. izraženi »razlog pri vzklikih« (465): *oh, vode!, kako je velika.*

Pod (12) navaja rod. »vrste in načina«: tu pošilja na stran 163 svoje knjige, kjer imamo za nsl. le prislove kot *neprestance*, ki pa so komaj roditelji, ampak pač le izpridevniške tvorbe z obrazilom *-ce*. Po stsl. bi lahko tudi v slovenščini rekli *drage volje, dobre volje* (in dodali še *zlepa*, vsaj po nastanku seveda).

Roditelj prisloje ali prilastitve mu je pod (13) (467), npr. *da mi račite na pomoči biti k bogu mojih gréhov 'de peccatis meis', pogube zrel.* – Približuje se mu (14) rod. »lastnosti in prehodnega stanja« (466): *je postala vesel'ga srca; ta zlat je kova znanega; rdečiga lica je moje dekcle; je nagle jeze; žene so dolzih las, pa kratkih misli.* – Morda mu je precej blizu (15) rod. pripadnosti, tj. posesti in premoženja (469): *oče ubozih.* Po srb. bi lahko dodali tudi mi še: *govori lepe Mare mati; z druge strani vode Save; nje pogledi; mine čas obeda; oranje kraljeviča Marka; zdravje največji zaklad tega sveta; v imenu brata; sladkost svobode; na zdravje vseh nas; pokanje pušk.*

(16) Rod. tožilniškega predmeta (472): *žita varičen, daru deležen, dela vajan; zapeljivost brata* (češ da je to predmet) nasproti *bratova zapeljivost* (to da je globinski osebek). Veliko več zanesljivih oz. še živih primerov bi si lahko priredili iz srb. primerov, npr.: *zidanje samostana, prelivanje krvi, poroka njegove sestre.*

(17) Delnega roditelja je več vrst. Najprej tipa A, tj. ko »je del izražen s posebno besedo« (473), oz. B, ko ni izražen (484–485). Za slovenščino: a) vodilna beseda je samostalnik: *dovolj (= do volje) vina, kozar'c vina, tovor zlatih, brez števila žab, požirek vode, cele trume ljudi, žlica medu;* b) pridevniški presežnik: *sem bi šlo najlepša vseh – pri nas od/izmed vseh;* c) zaimek (475): *kaj krvi;* ali *za mizo pivcov kaj sedi?; dokaj drobnice;* d) števnik (476), in sicer l. določnih α) pridevniških (476) (po ssl. od nas prirejeno): *niti enemu mimoidočih; dva svojih učencev;* α) t. i. samostalniškega števnik, in sicer: (1) glavnega: *jez bom gostvala devet hčeri* (477) (*s petimi konji* mu je števnik rabljen pridevniško). Mnoge drugih slovanskih jezikov zapletene stvari v zvezi s števnikom pa so slovenščini prihranjene.

(2) pri razdelilnih (= ločilnih) (482) pri skupnih imenih. Za slovenščino nima primerov, šlo pa bi (vsaj narečno) *četvero dece* (Mostec). Pač pod (3), ne (2) (482) obravnava »nedoločne števnik« (482) spet brez primerov iz slovenščine, a bi jih lahko nabrali po zgledih v drugih jezikih, npr. pod a) iz zaimkovnih podstav po srb.: *kolikor ljudi, toliko nravi*, pod b) (483) »posamostaljeni pridevniki« pa sam navaja *mal' blaga, pa dost otrok*; tako še *dolgo časa, lepo dnarjev, vse živo jih (žab) je bilo.* Pod B (484) ima za slovenščino dovolj primerov: *trikrat vrže v njo soli; natoči vroče si krvi; konjičku dala zobat' pšenice; boš otrokom kruha rezal; naprosi posode.* Za slovenščino posebej navaja še zvezo s *po* (485): *gre po hladne*

vode (frc. de l'eau v nasprotju *po hladno vodo* l'eau); tako še več drugega, ne več vselej živega, vendar tudi takega: *pošljem po vina*. Posebej za brezosebkove stavke (486): *ko šoldatov pomanjka; pač bi bilo veselja; moči je šlo iz mene*.

Tukaj obravnava tudi rodilnik deležnosti (487). Za slovenščino nima primera, a po maloruščini bi lahko napravili *deležen slave*. Prav tam navaja rod. za delno zaseženost predmeta dejanja: *sonca poglej* (po Ravnikarju). In seveda pri namenilniku (489): »Na vzhodu jez. področja, kjer se nam/enilnik/ rabi od ponavljalnih glagolov, je ta rod. brez izjeme pravilo, ki ga na zahodu često prestopajo«: *ne hodi /.../ drobnih rožic trgati; so šli živeža kupovat*.

Za glagole »zahtevanja, iskanja, prošnje, pričakovanja, ljubnosti, hotenja itd.« (490) za slovenščino navaja (490–491): *tr(i)nog je njegove krvi žejen; išče pokoja; kruha lačen; komaj čaka tega*. Pri glagolih »čutne ali duhovne zaznave« ima za slovenščino Trubarja (493), npr. *pogledajte mojih rôk; sicer še: bobnar praša mlade, vpraša lepe Vide*.

(18) Predmetni rodilnik (mimo glagolov zahtevanja in zaznavanja) je za slovenščino potrjeval (497) z: *bog tebi dodeli duha pobožnosti, pokličimo dekleta; imamo lep vrt, pa sem še lepšega videl*. Primere, kot sta prva dva, imamo za tožilnik (enako je pač našega slugo), zadnji primer je navezovalni. Navaja tudi *njih naj poslušajo*, za slov. zahodno, a tam da v teh primerih rabijo tudi *nje*.

(19) Nikalni rodilnik je pač delni (498): *de ni videl beliga dne*. Češ da ni več živo *brata još nejma z livade* ali *starca je zastalo* (499), kar pa da je po Valjavcu še v rabi v varaždinski okolici. Tudi pri ne neposrednem nanašanju (499): *ne sme ga biti taciga med kraljmi*. In samo po smislu zanikano (500): *varite se vpricho ljudi delati svojih dobrih del* (po našem v smislu: *Glejte, da vpricho ljudi ne boste delali svojih dobrih del*). Odstopanje od tega (500): za slovenščino nima primerov, pa bi se seveda našli (npr. *Nič mu nistem povedal*, na kar je opozarjal Škrabec).

(20) Ciljni rodilnik pri predposkih glagolih (501). Za slovenščino nima primerov, saj se tu večinoma rabi predlog *do* (*stopiti do sosedu*). Morda bi sem šlo moščansko *domoči se česa*; enako Plet. in SSKJ: *domoči se do ugleda*.

(21) Obtožilniški rodilnik (504): *puntarskih naklepov so jih dolžili; k(e)sala se je grehov* (504–505); *hudiga se navaditi; grehov se spovedati*. Danes komaj še *pozabiti dobrote* (za *dobroto*). Ob povratnih glagolih: *prijeti se prsta, držati se spoznane resnice, kesati se grehov, spomniti se svetih kruhov*. Glagoli z *na-*; a) *polno je (vrtec) rožic nasajen; nasuti polno zibko dnarjev*; b) *naveličati se česa; ne morejo se je nagledati*. Sem sploh spadajo glagoli, ki izražajo polnitev, zasičevanje, pa pridevniki s pomenom 'biti poln, sit' (507); *že drugih si sita; polna belih je solza; živalic je mrgolelo vse polno, vsa hiša se jih tare*.

(22) Rodilnik »mere na vprašanje kako daleč, kako dolgo, kako star itd.« (508): *leta staro jagnje*. Sem gredo tudi glagoli pomena 'koliko stane' oz. 'koliko je vredno': *časti in hvale vreden; goden božjega kraljesiva* (prim. še *fantič komaj dvajsetih let*). – Prislovni je tudi (23) rodilnik časa (509): *prejšnjega leta; eniga dne; grudna meseca*. Dodamo lahko še *lepega večera, nekega lepega dne*.

(24) Obstaja tudi rod. glagolov igranja (511): morda moščansko *igrati se doreka* (vsaj prvotno rodilnik, sedaj pač tožilnik: prim. *igrati se slepe miši*). – Pod (25) navaja še rod. mesta: morda *Janez je doma* (512).

4.2 Od tu naprej sledijo rodilniki, odvisno od (pravega/nepravega) predloga.

Pri brez (26) se omenja rod. oddaljenosti, odsotnosti, na str. 512: *brez števila ljudi*; pri (27) **bliz** rod. bližine: *blizi tega mesta, bliže strehe* (Plet. *bliz nebes, blizi cerkve, bliže*

mesta stanovati); pri (28) **bok** t. i. rod. strani: za slovenščino ni primera (še najbližje moščansko *zbočki gledati* 'postrani g.', ima Plet. z oznako jvzŠt, Plet. tudi *bočki*); (29) **voljo** rod. razloga (514): za *tega voljo, zavoljo svojih bratov*; (30) **vrh** (514): *vrhu tega, vrh gore*, pač rod. vrhnosti; (31) **vne** (515): *vne hiše Meg., zune zida, razun vaših bratov*, rod. zunanosti (Mostec *zven hiše*); (32) **više** – rod. višjosti: *zvezda višek mesta Betlehem* (Plet. *više hiše/vsega*); (33) **възгледомъ** rod. ozira (516): *glede pašnikov*; (34) **gorě** rod. zgornjosti (517): *z gore drevesa* (Plet. *zgor vasi Levst.*); (35) **давньо** rod. давности, samo v srb. (slovensko morda *davno tega*, prim. *nedavno tega*); (36) **daleče, daleko** rod. daljave, daleč (517): (morda *nedaleč gradu*, gotovo pa *daleč od vas* (Plet. nima), v SSKJ *nedaleč od mesta, nasprotje blizu mesta*); (37) **длъгъ**, slov. vzdolž česa (517), rod. vzdolžnosti: *vzdolž potoka/reke*; (38) **подлъгъ** rod. podolžnosti: (Plet. *podolž*, v SSKJ *podolž velike dvorane, Mostec pu dūgim*); (39)¹⁴ **do a** rod. dosega (520) *pri do gradu, brada do tal*, b) izvzemanja (520): *vsi do mene so uspeli* (Plet. 'ausser': *izgubil sem ves denar do enega goldinarja* (menda tudi *tega*)); c) smeri (521), Miklošič za slovenščino nima (bilo bi npr. *stopiti do soseda*); d) razmerja (521): *imam prošnjo do vas* oz. zadevalnosti (522): *trd do vbozih, ljubezen do ljudi*; e) stopnje, mere (522): Miklošič za slovenščino nima (bilo bi *se sleče do srajce*, navadno *vse do srajce*, tj. vključno s to, *do pare vse je zapravlil, Šel je z menoj do križa* (znamenja na polju); Plet. *pisal sem do starišev*); f) mere časa (523): *spati do belega dne* (dodajmo še *delati do 13. januarja*); g) stopnje dejanja (524): *do dobriga* (bilo bi tudi *do ko se dan stori*); h) približnosti (525): (po srb. bi lahko napravili *hranil jih je do 15 dni*, po mrus. *prišlo je do sto ljudi*); i) zaklinjanja (po srb. morda za *boga milega*); (40) **дно** (525) danjosti: (Mikl. nima, bilo pa bi *dno doline*; Plet. *dno potoka*); (41) **дѣлја, дѣльма** (526) razloga: za *naših grehov delo, za del njih revnosti* (SSKJ *zadelj*, obstaja tudi *zategadelj*); (42) **za**: a) za kar se prime: (slov. bi bilo brez predloga: *prijeti se njegove roke*, sicer z *za*, vendar s tož.: *prijeti koga za brado*); b) časovni: *za dne priti* (527); c)¹⁵ nadomestila: (v slovenščini tega ni, rabi se tož.: *ne bi mu bil niti za gospodarja, kaj šele za slugo*); d) razločnosti: *za vseh dobrot* (529) (v bistvu zaradi *vseh dobrot*); (43) **iz a** notranjosti (530): *iz hleva, žlica z rok mu zleti*; b) delni (531) (za slovenščino nima, bil bi *kdo iz(med) vas, Vodnik kdo rojen prihodnjih*); c) tvarine izdelka (531): *pas iz žide, iz cela je obleka delana*; d) časovnega izhodišča (532): *iz davna, iz prvega* (pač tudi *spočetka*); e) razloga: (po srb.: *iz zavisti*); f) vrste in načina (533): *iz rade volje, iz gole dobrote*; g) »prvi del /.../ dvojnih predlogov«, v slov. *izmed, iznad, izpod, izpred, izza*, z vezavo po prvem delu: α) (534): *izza nohtov kri kaplje* (mesto, iz katerega izhaja dejanje); α) 535: *kteriga pošljite zmed sebe* (izbira); γ) (536): *odvali kamen znad vodnjaka* (vrhnost); δ) 536/537: *spod zida so zaklad skopali* (spodnjost), (537): primer le za mrus. (slovensko pač ne gre, saj mu mora slediti še *pri*: *kvečjemu Prišel je iz Pri treh vranih*); ε) *je zginil spred njih oči* (predpoložaj); ζ) (morda *je zginil sredi ljudi – če ni v sredi*); (44) **kolo** »obdan od česa, v bližini«, torej rod. obdanosti, bližine: a) (539) *okoli mesta* (prostora); b) *gotovo okoli kosila* (čas, Top.); c) *okoli 10. ure* (približnosti, Top.); d) (540) razloga (lahko bi zasedli s *prepirati se okoli odhoda*); (45) **kon** (540): *konec vasi stoji bela hišica* (končnosti, bližine); (46) **kraj** bližine (540): (Plet. *kraj mene*, Top. *kraj vasi je rasel velik hrast*); (47) **krome** (541): (imamo samo *skromen*,

¹⁴ Mikl. po pomoti 30.

¹⁵ Pri Mikl. napačno b).

kar pa je prevzeto iz češč. ali rus.); (48) **okrъstъ** (542): (slovensko bi bilo *križem*; Plet. *križem sveta*); (49) **krъgъ** (534) obdajanja: *vsim ogenj se krog glave svet*; (50) **kumes** (534) »preseganja«, vzhodnoslovensko iz madžarščine: *grehi moji idejo kumes glave moje*; (51) **liše** (534) »preseganja«: (v slovenščini pač le *v lišaj*, ne tudi *lišpav*); (52) **meždu** (544) vmesnost (v slovenščini bi bilo *izmed*) Mikl. navaja *medtem toga*; (53) **mimo** (544) obhajanje: *ko boš memo grada jezdil; koljkor je nebo viši memo zemlje, toljko ...*; (54) **mlъče** (545): (v slovenščini nimamo, vendar prim. *da ne govorimo o tem, kako bi to res bilo treba storiti*); (55) **mlъk** (545): (po hrv. *na domaku ruke slov. seveda na dosegu roke*; je tudi v SSKJ); (56) **město** (545): *mesto njega* (tudi v SSKJ), *namesti* (danes *namesto*; Plet. novoknjižno; na Mostecu se pač še govori); (57) **měsъ** (546): *vmes starih vdovcov lj.*; (58) **na** (546): (Mikl. nima; a lahko *na svetega Jožefa*, čeprav si tu lahko mislimo tudi polno obliko, tj. *n. s. j. dan*); (59) **niže** (546): (Mikl. nima, tudi Plet. ne; v SSKJ *niže mlina*, knjiž. redko); (60) **onъdu** (547): (slov. bi bilo *onstran* (ustrezno še *tostran*) *poti*); (61) **opakъ** (547): (v slov. nimamo, bilo bi *nasproti Bizjaka*, *Mostec naopak od tega*, SSKJ nima te vezave); (62) **otъ**, slov. *od* (547): a) ločitve, tj. glagolske oddaljitve, odvezanja, bega, vrženja, skoka, odvrnitve, vzetja, kraje, oropanja, iztrganja, osvoboditve, očiščenja, (z)bujenja, zdravitve, ozdravitve, varovanja, odpustitve, (pre)metanja, počitka, vsebovanja, odpada, skrivanja, pridevniške tujosti, praznote, čistosti, golote, osirotelosti, ovdovelosti, npr. *reši nas od zlega, henjati do tožbe*; b) odstranjenosti (551): *od šuma /.../ sveta v pušavi je živel*; c) osebe, ki od nje kaj zahtevamo, pričakujemo, (s)prejemamo, imamo, izvemo, ki jo za kaj vprašujemo (552): (za slov. nima primerov, a prim.: *zahtevati od koga*, ne pa tudi *koga vprašati od koga*, sicer starejše *vprašati česa*); d) izhodišča, razprostiranja v prostoru (552): *hvala ti od neba do zemlje*; e) izhodišča v času: *od tistih mal*; f) predmeta strahu (553): (v slovenščini pač ni tega, še najbližje: *bojazen od zastrupitve*, danes *pred: bojazen pred zastrupitvijo*; toda prim. *ustrahiti se šuma/sence*); g) zaostajanja v lastnosti (553): *sonce je večje od zemlje*; h) izvora (554): (po srb. *veter piha od severa, ne je se meso od vsake ptice*); i) tisto, iz česar se kaj napravi: (ni potrditve za slovenščino, a po drugih zgledih bi bilo *hiša od* (pri nas iz) *kamna*); k) (555) l) vzročnika (povzročitelja) ali neposredni vzrok stanja zaradi α) trpnega glagola, α) povratnega glagola glagolskega trpnega stanja, γ) sedanjega glagola trpnega pomena, δ) trpnemu deležniku bližnjega pridevnika, 2) posredno vzrok ali pobuda za dejanje. (Pod lα) je seveda možno *biti pohvaljen od očeta*, ni pa možno 1) *cerkev se je zidala od cesarja* (pač pa je bila zgrajena od cesarja), pa od Mikl. navedeno *dr/ el/vo, ki se šibi od sadja oz. da se ceste od ljudi tarejo*, 1) γ) *jemal je od lakote konec*, za 2) *od bri/d/kosti njemu srce poka, od mojih lepih dni mene srce boli, od dolzega časa se mu zeha*; l) vrste in načina (557): (za slovenščino Mikl. nima primera, a po stsl. lahko napravimo *od vse duše svoje*, npr. *od vsega srca ti želim vse najboljše*); m) lastne pobude (558): (za slov. nima primera, a bi bilo npr. *je to storila sama od sebe, sam od sebe se je vrnil*); n) del imenovanja (558): (Mikl. za slov. nima; po srb. lahko napravimo *priteče eden od svatov, nihče od nas ni bil ubit, najlepša od vseh je Urška bila*); o) kraj dogajanja dejanja (558): *ozgoraj, ozdolaj, meč od obeju platu oster*; p) zaradi jasnosti namesto golega rod. (559): (Mikl. za slov. nima, a lahko navedemo *ključi od vrat, kad od zelja*); (63f) **oko** (559) 'tako da drugi vidijo, ob prisotnosti drugih, ne skrivaje': *nazoči celoga sveta* (dodamo lahko *vočigled*, česar Plet. nima, pač pa SP 1962 s krožcem in predlaganim *spričo*; v SSKJ *vočigled* gl.

očigled, tam pa neskl. v *očigled pičlih dohodkov*); (64) **oba poly** (559): (za slov. Mikl. nima primera, pomensko bi ustrezalo z *obeh strani potoka*); (65) **posle** (560): (Mikl. nima, a pri Plet. »po Mikl. *posled dveh dni*«; morda sem spada *poslej*); (66) **po tomъ** (560) čas, po katerem se kaj zgodi: po Habdeliću *po tom toga* (navaja Plet. *potom tega Trub.–Mikl., potom toga C., ogr.–Raič* (Nkol); morda vendarle ne s tem v zvezi slov. *potem*); (67) **v pričo** (560) v čigar prisotnosti: samo v slovenščini v *pričo vseh ljudi, pričo vas, gospodarja*; (68) **prosto** (560–561): Miklošič ima primere za mrus. in pol. (v slovenščini temu ustreza *nasproti: nasproti kovača*, mestno tudi *vizavi: vizavi Bizjaka*); (69) **protivo** (561): (v slovenščini ni z rod., tako vezavo ima *nasproti: n. kavarne*, v SSKJ pod II (raba peša) *stanovati nasproti gostilne*; v slov. je *proti* (prim. sicer pri Plet. *protiven: Mur., Cig. (T.) z daj., npr. on je proti njemu nič, zgoditi se proti čigavi volji*); (70) **opročъ** 'v odsotnosti' (562): (v slov. samo *proč od mesta, iti proč od koga*; SSKJ *držal se je proč od politike*); (71) **prъvo** (562) 'pred': (za slov. Mikl. nima, le za srb.; pomensko vendar pri nas ustrezno: Mostec *prvo sem odprl okna, nato*; SSKJ nima; prisl. *prvo* ima poleg Mosteca tudi Plet.; J. Moder: *tanartaprvo*); (72) **prědъ** 'kar je prej ali spredaj': (v slov. ni z rod., tako je šele po zaslugi iz- (*izpred*, npr. *spred mene, spred nosa*); (73) **prězъ** 'brez katerega se kaj zgodi': (po naše 'ki ni zaobsežen/soudeležen', na Mostecu *prez mene*; Bajec ga potrjuje za Trubarja); (74) **prěko** 'skozi katerega, čez katerega' (563): *prek hriba* (v SSKJ *prek*, poleg *preko*, zadnje z oznako knjiž.); (75) **prěmo** (564) 'nasproti': (v slov. ni, vendar prim. na Mostecu *napram meni*; za to v SSKJ oznaka pisar., v SP *napràm°*; Plet. nima); (76) **prqъ** 'kraj, h kateremu se kaj giblje' (565): (tu bi za slov. prišlo v poštev *potem tega 'pot, po kateri*'; v SSKJ *pesmi so se razširjale potem prepisovanja*, zastar.); (77) **ravъno** 'v čigar/česar bližini': *raven groba, jih zraven mene pokoplji* (Plet. navaja *raven* za Mur., ogr.–Mik., Trub., Dalm.; pomen je ohranjen v členu *ravno: sem se ravno odpravljal, ko je ...*); (78) **radi** 'razlog' (565): *zarad nečesa pokarati* (Plet. nk., hs.; Mostec: *ràdi méne lãhku grěš*; SSKJ neprav.; že v stsl. z *za-*); (79) **razvě** 'brez katerega' (566): *rozen vaših bratov, ni drugega razen njega*; (80) **razъ** »pogosteje s tož.« (566): *bratje so mu pisano suktnjo raz života istrkali* (tj. *sbrkali*) *ravn.* (SP 1962 s tož., torej °*raz mize*); (81) **porędъ** 'vzporednost' (566): (za slov. ima potrjeno Plet. z *vzpered*, v obliki *spored moje njive*); (82) **porqъ** 'k čemur se kaj postavi, poleg česa': potrjuje za ukr. (567); (83) **svěnje** 'kraj, iz katerega se dogaja gibanje, zunaj katerega' (567): (slov. pač *zunaj*; hrv. *osim*; SSKJ *zunaj označenega kroga*; Mostec od *udzvěn*); (84) **skvozě** 'skozi katerega se giblje' (567): (v slov. s tož. (Mostec *prek mene, ne skuz*; pač pa *skuz in [zin] skuz mōker*)); (85) **slědъ** 'za čimer se kaj godi' (567); (za nslov. nima primera, bilo bi *vsled mene*, v SSKJ star. *vsled bolezni*; Plet. C: *ovce moje hodijo vsled mene* (1) 'za', (2) 'zaradi'; SP 1962 *vsled, zaradi*); (86) **srědě** 'v česar sredi je kaj' (568): *vsredi/posredi potoka, Marija sred morja obstoji*; (87) **strana** 'poleg česa, na strani česa, zaradi česa' (569): *unstran naših hribov, stori zastran mene*; (88) **съ**: a) 'kraj, iz katerega izhaja gibanje' (569–570): *vzemi svoj klobuk z glave, s konja zlesti, idi tje dol iz gore*; gor. je z 'raz' *mizo padel*; b) 'časovno izhodišče' (572): (za slov. nima primera, po »stari slovenščini« lahko navedem *sprva, zvečera*, zadnje tudi v Plet.); c) 'iz česar je kaj napravljeno, iz česar nastane' (572): (za slov. nima potrdila; morda bi bilo z *malega se je začelo*); d) 'vzrok, razlog' (572–573): (za nsl. nima primera; v slov. pač pomešano z *iz*, po srb. (*iz tega vzroka, z jeze*, narečno); e) 'vrsta, način' (573): (za slov. nima primera, po hrv. bi lahko navedli z *dobre volje kaj storiti*, morda Mostec z *rok mi je*; morda

- slov. *zlepa, zgrda, shuda*; prim. rus. *spobjana*); (89) **srěšta** 'proti čemur se kaj premika' (573): *zakaj bog vštric dobrih toljko hudobnih ljudi trpi Rav., (v)štric moža* (Plet. vštric koga stati, štric Mur., Cig.); (90) **otaj** 'brez čigar vednosti se kaj godi' (574): (za nslov. nima primera; slov. pač *mimo, potajno*: Plet. potajen -jna -o 'heimlich'; na Mostecu pač *potajno od mene*; SSKJ *potajno delati*; (574); *skrivno, na skrivaj, tajno*; (91) **tyčija** 'z izključitvijo česar se kaj godi' (574): (v slov. ni, prim. *tykь*); (92) **tykь** (574): samo v slov. *tik strehe* 'ganz an dem dache' (prim. še *tikoma*, SSKJ *stopil je tikoma njega*); (93) **u** (574) a) 'v čigar bližini' (574): *u lica Briž. spom.* (prim. SSKJ *ustopil se je k vratom, v krog, ustopiti se pred koga*; Plet. *učakati* = dočakati: *učakati kaj/česa, u. novega leta, spomladi, večera* 'erreichen'); b) 'predmet, od katerega se kaj odstranjuje' (575): *prositi u otyca* (Top. p. od očeta; v slov. sedaj samo v predponi: *voda upade, utrpeti, uvagati se* Plet.); c) 'tvorni osebek trpnih glagolov v brezosebkovih stavkih', (575): samo v rus. *u menja tri goda jakь sosvatano sь* (slov. meni je tri leta, kar sem se oženil); d) 'čas' (575): srb. *kako su u bana Kulina hodili* (slov. za bana K.); (94) **une** 'predmet, h kateremu se kaj giblje', 'vzrok pojava': (po naše pač *do: stopiti do soseda*); (95) **upravь** (576): srb. (za slov. nima; prim. vendar *napraviti se v mesto*; Plet. *napraviti se na pot*); (96) **hiba** 'tisto, s česar izključitvijo' (576): (v slovenščini imamo pač le sam. *hiba*: SSKJ 'napaka, motnja'); (97) **čěšta** 'razlog dejanja' (576): hrv. *manjega zla ciča* (pač komaj slov. *češ*, ki poleg tega ni predlog); (98) **čelo** 'zu häupten' (577): srb. *u čelo trpeze* (slov. bi bilo *na čelo/u kolone*; prim. Mostec *čévka pri postelji* (Plet. nima), pač tisti del postelje ob glavi (ali petah) sedaj v resnici posteljna deska ob strani, vzdolžna); (99) **črěszь, črězь** 'prek česar, skozi kar gre gibanje' (577): opozarja na str. 446, kjer navaja tož. *čez nj/dan, čez tri gore zelene*; (100) **qtrь** (577): 'znotraj, v česar notranjost' (577): *znôtre zida* (Plet. samo kot prisl.; v SSKJ tudi predl., v SP 1962 *znotraj hiše*); (101) **jodě** 'v katerega bližini' (577): (za slov. nima primera; danes *blizu*, morda v slov. *t-j-a*).

* * *

Na splošno imamo skoraj vse, kar navaja Miklošič, v tej ali oni obliki Slovenci še zmeraj: če v slovenščini ni predloga (pravega ali nepravega), je morda še v predponi, npr. *uidem* 'grem vstran', Mostec *vújdem* (Plet. 'entgehen' *kadar se vol uide* 'zgubi'); prim. še *uide mi vrv iz rok*, na Mostecu *je vžšu ud mène* (prim. še pri Plet. *uhiteti* 'entfliehen'). – Postavlja se vprašanje, ali je z roditeljsko rabo slovenščina kaj bližje stari cerkveni slovanščini kakor kateri drug(i) jezik(i). Za odgovor na to vprašanje bi bilo treba napraviti veliko daljšo razpravo, kakor je ta.

* * * *

Za konec navedimo večje število posebnosti, ki jih za slovenščino najdemo pri Miklošiču pri bolj površnem preletu njegove Skladnje (navedki po straneh Skladnje):

SAMOSTALNIŠKA IN PRIDEVNIŠKA BESEDA

23. *oče*: tož. k *oča*; 25. splošni spol »genus commune«: *gosti* »v mn. tudi za ž. spol (danes

pač *Saša*, kar se pa dalje loči: *Saša -e/-a* m proti le *Saša -e ž*, gotovo pa *jaz, ti* (ki so m, ž ali s)); 30. *ta je pa bosa*, pač po italijanščini; 31. štirje *jo* godejo; nečem z *lepo* se podati; 32. ali so ti svatje *všeč*, od *res* vode, *sovraž* misel, *ledik* dekličev; *lepši* žena – slovenizem; 33. *vsakoedinih* tičev je letalo po zraku; *eno* dekcle – se je dekcle *jokala*; 34. moja ljubca ima *dva* (namreč srca); platno, *katerega* smo včeraj kupili; 35. *vremena* bodo Kranjcem se *zjasnile*; 36. *mati*, *ste* slišali; 37. vidile se več ne *bove*; 38. Humboldt: »živost smisla za jezik«; 43. skupna imena: *gospoda, deca, žlahta, goved*; 45. *na kmetih* prebivati, (*pri Lahih*); 48. *gospoda, družina, žlahta*; 49. *gospoda* se *spogledajo*, naj *gospoda* *pije* vodo, ker za vince ne trpi; 51. spoštovanje: *mat' b' me doma kregali*.

ŠTEVNIK

53. *en 'neki'*; *pet* sam.; 53–54. *pet hiš je zgorelo* »brezosebkovo«, *pet* morda tožilnik; 54. *cela drhal ljudi se je nateplo*; 57. *sedem kraljev je bilo rimskih*; 60. *troje bukve, četvere vilice*, poleg *pet vilic*; *ene citre* bom kupil; 62. kdaj ti, kdaj mi, kdaj *oboji*; z *mnogoterimi* boleznimi; 62. *s peterimi* pride, *petero* poslednjih; 63. se je od *vinca dvojega* vrtnarju glav'ca zmešala; 64. *dvoje golobov*; 65. *trojo* krivico dela; 66. list se kala *na troje* (šteto ni navedeno); 67. *obojih srce* (Filipa in Natanaela); 68. *samdruga* 'gravida'; *pol*; *poldrugo leto*.

ZAIMKI

71. *svoj*: *njun*; 72. naslonske oblike; 76. oziralni zaimki; 79. če ga *bolj doji*, *manjši* je (*kolikor bolj – toliko manj*); 80. *vъ*, slov. *ve* 'nunc', tj. 'sedaj'; *e*: *evo* 'ecce'; 82. *inъ*: *inače*; *istъ*: *ta isti*; 86. *jb*: *ga*; 83. *jb*: oziralni, kajk. *im*; 84. *jbže*: *ar* (ker); 85. *jeter*: samo v stesl.; 86. *kaj* je *to za ena* žena; *kъ* da je nedoločni, ne vprašalni, ker je nenaglašen poljubnostni; 87. *velkih* angelov *kdo*, *koga* *svojih* pošlji, *izraelskih* otrok ti bo *ktiri*; partitivno: komu kapu, komu brašenicu; 88. *nikъto*; *někъto* »nedoločno«; 89. *kъ+godě*// »koli je časovni členek«, lat. *cunque, immer*; 91. *-že*: ob prvotno vprašalnih zaimkih »na zahodu«; 92. *kъ* nesklon.: *što ga*; 94. *na* 'cape': »ki ima, kakor glagol, osebne končnice v dv. in mn.«; *ovъ*: nsl. *vže, uže* → *že*; 95. *on*: na zahodu *un*; 96. *samъ*: 'unus, solus', 'allein, lauter', *sam samcat* 'ganz allein'; 97. *samъ* poudarja pojem: *sam* (*samega*) *sebe*; 98. *samohvalnik* 'sebe'; 'sponte': zrelo jabolko *samo* pade (Top.: vrata so se sama odprla); 99. *svъ*, 101: *svojega* konja jezdariš; 102. *svъ* 'proprius, eigen' (Top. 'lasten'), 103. pustite *vsakemu* *svoje*; 109. *sva si* brata, seznanila *sva se*, ljubite *se* med seboj 'vzajemno'; 110. pomagajte eden drugemu; 111. *Sъ* 'hic'; 112. *do sega malu*, crell *na sim svētu*, *od se dole*, *po seh mal*, *samuč*, *osore*; 113. *tъ*, 114. ravno ta germ.

ZAIMKOM PRIVEŠENE ČLENICE

116. *a*; *vъ*; 117. *ga, go*: nsl. *go* (*nego*); *re, r*; 119. *da*; 120. *zde*; *i*: tedaj; *kъ*: *ondukaj, tukaj*; 122. *mъ*: *tijam*, *nъ*: *ino*; 123. *r*, ki ni iz *že* v nsrb.; 124. *svъ*: *zdešъ*; *tъ*: *toti*; 124. *glědi*: *un le otrok*.

ČLEN

127. »nsl. ima samostojni člen po posnemanju nemščine«; z zadržkom po Kopitarju: »ktiro kravo si drajši prodal, to pisano al' to črno«; 130. *člověkъ* = ἄνθρωπος in ὁ ἄνθρωπος; 134. določna in nedoločna oblika kot prilastka oz. kot povedkovnik; 136. »esse« in »glagoli podobnega pomena«: *nasci* 'roditi se', *creocere* 'rasti', *manere* 'ostati', *stare* 'stati', *jacere* 'ležati' ipd.«; 137. nsl. *biti, stojal, je ležal sedem let bolan*; 140. *moč vam da močnim biti, daj mu biti*

dobrim Dalm.; 142. za glagoli »faciendi, sentiendi, dicendi, habendi etc.« ('dejanja, čutenja, rekanja, imetja itd.): *tebē se mil tvorju, hleb dela obraz lep* (in še *bode velik imenovan, da se tega vreden storim*; *trub. me pusti živega*; 143. *ves obvezan kralj Matjaž sestrici pravi*; 145. *ēn svital* oblak: »en germanisierend«; 146. *do sita > dosta*; 148. *velika noč, velik dьнь* 'pascha'; blaženi ne vidivšii proti *dobrym i zьlymь*.

PRISLOV

Po Miklošiču so členice (150) prislovi ali vezniki, prvi pa pravi prislovi oz. predlogi, ki pa so lahko tudi glagolske predpone. I. Prislovi v ožjem smislu: 152. *li, zōseb, ve 'nunc', inače, im 'quoniam = ker'*, torej tudi členki; 153. iz deležnikov: *grede, kleče, leže, stoje, jokaje, vedoč, rekoč < rekoče, vseč, oprimši, rekši*; 157. sposojen: *bar(em), gli(h), mal, komaj, mar*; 169. *lě*; 170. nikalnice; II. o predlogu: 195. *predlog*.

VEZNIK

257. veznik.

GLAGOL

261. glagol; 282–284. pomen naglasa;

341. o pomenu besednih oblik.

Prvo poglavje: o imenskih besedah in oblikah

341. ujemanje; 342. *svetiga šent janža, gospod bogu*: imenovalnik zastopa vsak drug sklon; 344. imenovalnik: tu obravnava (kakor povedano) tudi brezosebne stavke; 369. zvalnik: »je stavku pridružen rahleje (loser), primerljivo medmetu«, 370. o kaj ti pravim, *Krištofe*; 370. tožilnik: 374. sicer bogu služi, vendar tudi *cesarja služi*; 376. h pošilanu *ta mir* na zemli; 383. črne oči si *ga* ne gledale 'schwarze augen möget nimmer sehen'; 384. čista dobrotu *ga* je; 392.: de *ga* napuh! 'welcher hochmut', tj. kakšen napuh; sledijo predlogi s tož.: *vь, vьzь, za* 'kata' ima tož. ustreznik, *meždu, mimo, na, nad, niz, o/obь, po, podьgь, podlě, vьzlě, podь; pro, prě* (ukr., rus., češ., slovaš.), *prozь/prezь, prědь, prěko, razь, skvozě, srědě, sь, sqprь, crěsь, črězь*; 446. roditelj; 578. dajalnik; 636. mestnik; 683. orodnik.

Drugo poglavje: O glagolskih besednih oblikah

763. 1. razdelek: osebne glag. oblike; 765: 2. razdelek: o številskih glagolskih oblikah; 767: 3. razdelek: o časovnih, naklonskih, imenskih glagolskih oblikah; 770: sedanjik, 784: nedovršilnik; 787: nastopnik (aorist), 790: velelnik, 800: opisni deležnik na *-l* (part. praet. act. II), z vsemi oblikami, zloženimi z njim, 818: deležnik na *-č*; 830: deležnik na *-m* (Top. v slovenščini *ga* ni, skriva se v *ljubimec, znamenje*, morda, sicer ustreza *neizrečen* 'ki se ne da povedati'; 833: deležnik na *-ši*; 839: deležnika na *-n/-t*; 844: nedoločnik: 846 – njegov tvorni in trpni pomen, kakor z »-ije tvorjeni glagolniki«; 847 – kot samostalnik, med drugim (848) *le otroka ga viditi, mu že veselje dela, tudi jesti, piti* kot samostalnika; 852 – glagoli z nedoločnikom: *moči, smeti*, (Top. *naj, bi bilo treba za 'sollen'*), *morati, ukazati, opominjati, siliti, svetovati, pustiti, dovoliti, prepovedati, braniti, bati se, hoteti, dajati prednost* 'vorziehen' (predpostavljati), *želeti, želeti si, poželeti, stremeti, prositi, začeti, nehati, imeti navado, učiti, učiti se, razumeti* 'znati' itd.«; 874: namenilnik; 877: glagolski samostalnik, med drugim: *pьsanije = globina*; glagolnik proti nedoločnik = pridevnik proti prislov (iz pridevnika); občutenost vida v glagolnikih; 879: v množini so glagolniki *le*, če pomenijo kaj konkretnega; 880: izguba *se*.

DRUGO

Na str. 881–884 sledijo le: Dodatki. Izboljšave, zatem še Literatura (884–893), od slovenskega: *Ber.* nsl. Berilo za peti, šesti u. s. gimnazijalni razred. Na Dunaju. 1853. itd.; *Crell.* nsl. Postilla slovenska. s. Lexicon VIII; *Čbel.* nsl. Krajnska čbelica. V Ljubljani. 1834–1848; *Dalm.* nsl. Georg Dalmatin. Bible. Wittenberg. 1584; *Fris.* nsl. Monumenta frisingensia, aus dem X. Jahrhundert. Kopitar, Glagolita clozianus XXXV–XLI; Glasnik za literaturo in umetnost. Vredil in izdal A. Janežič. V Celovcu. 1859, 1860; *Gutsmann, O.*, Windische sprachlehre. Klagenfurt. 1829; *Hung.* zaznamuje ogrsko narečje slovenskega ali hrvaškega jezika.; *Janež.* nsl. A. Janežič, Slovenska slovnica. V Celovcu. 1863; *Kopitar, B.*, Grammatik der slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark. Laibach. 1808; *Krek, G.*, Über die nominale flexion des adjektivs. Wien. 1866. *Krell* gl. *Crell. Kuz.* nsl. M. Küzmič, Staroga i novoga testamentoma svete historije. V Starom Gradi. 1858. *Kuz.* nsl. Novi zakon. V Kosegi. 1848; *Meg.* nsl. Hieronymus Megiser, Dictionarium. Graecii. 1592; *Met.* nsl. F. Metelko, Lehrgebäude der slovenischen sprache. Laibach. 1825; *Navratil, J.*, Beitrag zum studium des slavischen zeitwortes. Wien. 1856; *Pesm.* nsl. Pesmarica cerkvena, izdal M. Majer. Celovec. 1846; *Preš.* nsl. F. Prešern, Poezije. V Ljubljani. 1847; *Prip.* nsl. Narodne pripovjedke skupio u i oko Varaždina M. V. Valjavec. U Varaždinu. 1858; *Ravn.* nsl. M. Ravnikar, Zgodbe svetiga pisma. V Ljubljani. 1815. 1816; *Rib.* nsl. Iz Ribnica (Reifniz) na Kranjskem; *Šol.* nsl. J. Šolar, Die tempora und modi im slovenischen. Görz. 1858. Schulprogramm; *Trub.* nsl. Primus Truber, Matthaeus. Tubingae. 1555 itd.; *Venet.* Neuslovenisches aus dem venetianischen; *Volksl.* nsl. Slovenske pesmi krajnskiga naroda. V Ljubljani. 1839–1841; *Vraz* nsl. St. Vraz, Narodne pēsni ilirske. U Zagrebu. 1839.

ZUSAMMENFASSUNG

In Miklošičs Werk Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen ist auch das Slowenische stark vertreten. Bislang ist es von den Slavisten nicht genauer durchgesehen und gewertet worden, obwohl die slowenischen Grammatiker es, mehr oder weniger stellenweise, zu Rate gezogen haben. Bekanntlich umfaßt die Syntax von Miklošič nur zwei Teile: Der erste behandelt die »Bedeutung der Wortarten«, der zweite aber die »Bedeutung der Wortformen«; eine Satzlehre (ausgenommen den einteiligen Satz) liegt nicht vor.

Unsere Abhandlung über die Syntax von Miklošič beschränkt sich auf den Gebrauch des Genitivs, bringt aber am Ende aus dem übrigen Werk (teilweise auch am Anfang) eine Sammlung interessanter Anmerkungen und Auslegungen bestimmter syntaktischer Tatsachen des Slowenischen von Miklošič.

Miklošič hat den vielfältigen Gebrauch des Genitivs, das war eine grundsätzliche Erkenntnis von ihm, für das Slowenische nur durch Beispiele aus der von ihm am Ende der Syntax angeführten Literatur bestätigt, unter der sich auch Metelkos »Grammatik der slowenischen Sprache« von 1825 befindet. Bei Metelko wird der Gebrauch des Genitivs (manchmal nicht explizit) unter 38 Paragraphen abgehandelt (unter einem allein alle Präpositionen, unter einem anderen die präpositional gebrauchten Adverbien), so daß Miklošič darin eine ziemlich starke Stütze fand. Dort, wo Miklošič bestimmte Arten des Genitivgebrauchs für das Slowenische nicht belegt, da »füllt« der Autor der Abhandlung sie »auf« aus der zeitgenössischen hochsprachlichen, umgangssprachlichen, vor allem aber auch aus Mostec stammenden

Kenntnis der diesbezüglichen Problematik (manchmal nur ein/e/ Morphem-/Verbindung/ findend, aus dem/der bei Miklošič die Genitivierung hervorgeht). Dabei wird deutlich, daß die Mehrzahl der Genitiveinheiten von Miklošič auch für das Slowenische bestätigt werden kann.

Den Genitiv hat Miklošič zuerst behandelt als (1) nichtpräpositionalen, und zwar hinter Verben und Nominalwörtern, unter (2)–(5) besonders in Verbindung mit Präfixen, von Einheit (7) an führt er verschiedene Genitivarten nach ihrer Bedeutung usw. an: der Angst usw. (7), der Komparation, (8), des Ursprungs (9), des Stoffes (10), des Grundes (11), der Art und Weise (12), der Zuweisung und der Aneignung (13), der Eigenschaften und des Übergangsstadiums (14), der Zugehörigkeit (15), des Akkusativobjekts (16), der Partitivität, (17), des Gegenstands (18), der Negation (19), des Ziels (20), beim Akkusativ (21) des Maßes (22), der Zeit (23), der Verben des Spielens (24). Dem folgen dann Genitive, die (seiner Meinung nach) von Partikeln abhängig sind, entweder von Präpositionen oder von präpositional gebrauchten Adverbien, so daß alle diese Gebrauchsarten in den Einheiten (25)–(101) angeführt werden. Im allgemeinen weist das Slowenische fast alles auf, was Miklošič anführt, besonders da, wo er das Altkirchenslavische zum Ausgangspunkt nimmt, und zwar in der einen oder anderen Form; einige Präpositionen (z.B. *vz*) aber sind nur in der Präfixform (*vz-*) erwiesen. Es stellt sich die Frage, ob das Slowenische im Genitivgebrauch dem Altkirchenslawischen näher steht als die anderen slavischen Sprachen: das aber könnte erst eine eingehende Analyse des Genitivgebrauchs auch in den anderen Sprachen zeigen.

In seiner Syntax behandelt Miklošič manches, was noch heute in der slowenischen Hochsprache auf eine gewisse Weise normativ aktuell ist, vornehmlich wenn es sich um Lehnwort handelt (oder dafür gehalten wird); das Werk ist aber auch für den Etymologen interessant so wie für den allgemeinen Sprachwissenschaftler, da es stark zu sprachwissenschaftlichem Denken anregt. Sehr interessant wäre ein Vergleich der Syntax von Miklošič mit der Metelkos, die zwar aus der Idee Dobrovskis hervorgegangen ist, jedoch bei einer überaus gründlichen und zuverlässigen Kenntnis der echten slowenischen Volkssprache. Auch hat Metelko z.B. den Gebrauch der Präposition *od* in Fällen wie *pripovedovati od* als slovenisch anerkannt, heute ist das jedoch hochsprachlich durch *pripovedovati o* ersetzt.

Prva objava v Obdobjih 13, Miklošičev zbornik (1992), 269–284.

PRIDEVNIŠKA BESEDA

IMENSKA DOLOČNOST V SLOVENSKEM KNJIŽNEM JEZIKU

Kategorija določnosti velja v slovenščini za pridevniško in samostalniško besedo. Slovensko slovnično izročilo je o obojem prineslo že precej ugotovitev, le da medsebojno niso bile dovolj soočene niti se niso izoblikovale v zaključno teorijo, ki bi tudi teoretično zadovoljevala. Pri pridevniški besedi je treba ločiti določnost besed od določnosti oblik, v ti dve kategoriji pa uvrstiti vse vrste pridevniških besed in dati tipologijo sredstev, s katerimi se določnost oziroma nedoločnost izražata, ter tipologijo rabe teh dveh kategorij. Samostalniška beseda je po definiciji določna. S členom se pri pridevniški besedi izraža (soizraža) določnost, pri samostalniški besedi pa se s členom izraža nedoločnost, kar je samostojen razvoj v slovenskem jeziku, ne odvisnost od nemškega.

The Slovene language recognizes the category of definitiveness in the adjectival and in the substantival words. To date a number of relevant findings have been accumulated in the Slovene grammatical tradition, yet these have not been interrelated into a theoretically adequate theory. With the adjectival word it is necessary to distinguish between the definiteness of the word and that of the form – and accordingly to these two categories to classify the entire range of the adjectival words, to work out a typology of the means expressing definiteness or indefiniteness and a typology of the use of the two categories. The substantival word is definite by definition. With the adjectival word the article denotes (or helps to denote) definiteness, whereas with the substantival word it denotes indefiniteness – which represents in Slovene an independent line of development, unrelated to German.

1 O določnosti se v slovenistiki navadno govori le pri pridevniku, manj pa pri pridevniški besedi sploh in pri samostalniški besedi (nezaimenski in zaimenski, pri kateri je edina izjema par *kdo – nekdo*), čeprav ta pojav v nekaterih drugih jezikih, npr. v nemščini, obstoji, morda celo predvsem, pri samostalniški besedi, zlasti vidno seveda pri samostalniku. Čas bi bil in potreba, da se o določnosti oz. nedoločnosti govori tudi pri nas s širšega stališča, tako da bi obravnavala zajela (kolikor je to realno) tudi prislov in glagol, pa predikativ, v celoti pa naj bi bila prikazana tudi pri pridevniški besedi sami. V tem razpravljanju se lotimo imenske določnosti oz. nedoločnosti, začnimo pa s pridevnikom.

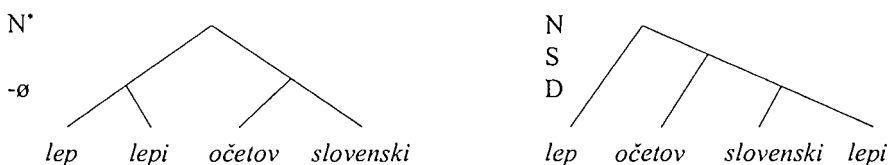
2 Glede na to, da sam delam s pojmom pridevniška beseda, ki zajema tako pridevnike kot neopisne deležnike in števnike skupaj z zaimenskimi ustrezniki, zahteva že odgovor na vprašanje, kako je z določnostjo oz. nedoločnostjo pri pridevniški besedi, precej spopolnitev. Puščajoč (za enkrat) ob strani vprašanje, kaj določnost oz. nedoločnost je, skušajmo odgovoriti na bolj nujno vprašanje, kje vse to pri pridevniški besedi opazamo.

2.1 Po tradicionalnem nauku se pridevniki glede tega uvrščajo v eno od dveh skupin, to je med nedoločne ali določne oblike. Tako pravi Slovenska slovnica 1956: »Pridevniki na *-ji*, *-nji*, *-ski*, *-ški*, dalje vsi neopisni primerniki in presežniki imajo samo določno obliko, svojilni

pridevniki na *-ov*, *-ev* in *-in* pa samo nedoločno.«¹ Poleg tega obstajajo po tradicionalnem nauku še pridevniki, ki imajo lahko ali eno ali drugo obliko, npr. *lep – lepi*.²

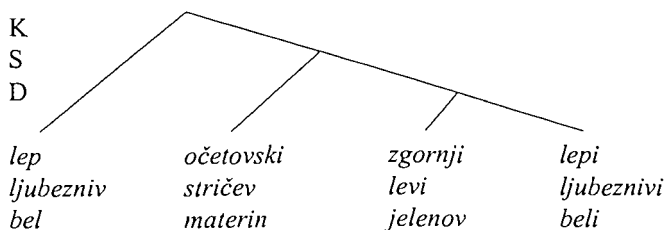
2.2 Morda se zdi čudno vprašanje, pa v resnici ni, ali so torej v sloveščini tri skupine pridevnikov, ki bi jih glede na pravkar povedano lahko imenovali takole: nedoločno/določni (*lep – lepi*), nedoločni (*očetov*, *stričev*, *materin*) in določni (*divji*, *jelenji*, *slovenski*, *nemški*)? (Tu puščamo ob strani problematiko nepopolne evidence končajeve s samo določno obliko: če se, npr. v SS 1956, navaja *-nji*, zakaj ne tudi *-lji*, če *-ški*, zakaj ne tudi *-čki* (*bivolji*, *kmečki*); enako pri svojilnih pridevnikih: zakaj ni omenjen tip *Slovenj*?)

2.3 Imamo sicer pridevnike z obema možnima oblikama in samo s po eno, pridevniki pa se uvrščajo samo v dve skupini, med nedoločne in določne. Nedoločni pridevniki so samo pridevniki z izbiro končnic (*lep lepi*), vsi drugi pridevniki pa so določni. Nedoločni pridevniki imajo torej lahko le svojo določno obliko. Določnost se izraža enkrat s samoglasniško končnico (tudi prazno), npr. *slovenski*, *fajn*, drugič pa z ničto imenovalniško za moški spol ednine (*bratov*). Tako dobimo dva različna dendrita, prvega glede na morfem določnosti, drugega pa za kategorijo nedoločnost – določnost:

Kot vidimo, so po prvi razdelitvi na levi kakovostni pridevniki, na desni pa t. i. odnosni, in sicer svojilni in vrstni. Vse imamo lepo diferencirano oblikoslovno: kakovostni imajo izbiro končnice³, odnosni ne, sami odnosni pa se ločijo razen po končnici še po ustreznih priponah.

2.4 Vendar v celoti gledano ni takega idealnega soglasja končnic. Med svojilnimi pridevnikami nam manjka tip *božji* (res, da izjemni), poleg sicer prav tako z ničto im. končnico določenih *cerkven* ali *državen*, ki pa se vsi dajo rabiti tudi kot vrstni, le da v tem primeru tisti, ki se ne končujejo na *-ov*, *-ev* ali *-in* in ki, kakor *božji*, že nimajo v svojilni vlogi končnice *-i*, dobijo tak *-i* za oznako vrstnosti (konkretno *cerkveni* oz. *državni*). Poglejmo v preglednici z več primeri:

¹ *Slovenska slovnica* (dalje SS), 118. Formulacija je v drugem delu še nejasna, saj v knjižnem jeziku navadno določne oblike nima nobene vrste pridevnik na *-ov*, *-ev*, *-in*, ne samo svojilni. O primerih tipa *borov – borovi* oz. *kraljev – kraljevi* gl. op. 4.

² SS 1956, 118. Ta spoznanja segajo nazaj vsaj do Kopitarjeve slovnice 1809; gl. op. 42.

³ *N* = nedoločnost, *ø* = ničta končnica, *S* = svojilnost, *D* = določnost, *K* = kakovostnost, *DO* = določna oblika.

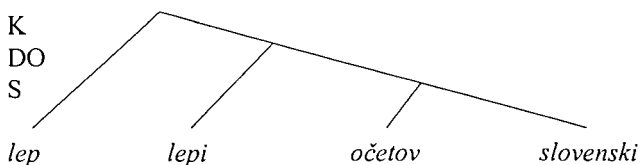
³ Prim. SS 1976, 151: »Podobnost izražajo naslednja priponska obrazila: *-ski*, *-inski*, *-evski*, *-nat*, *-ast*.

<i>uspel</i>	<i>Slovenj</i>	<i>slovenji</i>	<i>uspeli</i>
<i>rečen</i>	<i>cerkven'⁴</i>	<i>metin</i>	<i>rečeni</i>
<i>ubit</i>	<i>državen</i>	<i>državni</i>	<i>ubiti</i>
<i>lesen</i>	<i>slovenski</i>	<i>slovenski</i>	<i>leseni</i>
<i>vroč</i>	<i>jelenji</i>	<i>jelenji</i>	<i>vroči</i>
<i>skeleč</i>	<i>kobilji</i>	<i>kobilji</i>	<i>skeleči</i>
<i>očetovski</i>	<i>očetovski</i>	<i>očetovski</i>	
<i>materinji</i>	<i>materinji</i>		

Dokaz za svojilnost netradicionalnih svojilnih pridevnikov je seveda ustrezna identična pretvorba:

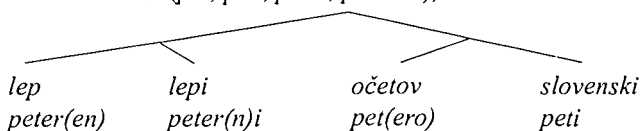
<i>hiša, pripadajoča očetu</i>	→ <i>očetova hiša</i>
<i>njiva, pripadajoča cerkvi</i>	→ <i>cerkvena njiva</i>
<i>dekle, pripadajoče fantom</i>	→ <i>fantovsko dekle</i>
<i>gmajna, pripadajoča kmetom</i>	→ <i>kmečka gmajna</i>
<i>gozd, pripadajoč sinovom</i>	→ <i>sinovski gozd</i>
<i>gozd, pripadajoč državi</i>	→ <i>državen gozd</i>

Tako imenovani svojilni in vrstni pridevniki uporabljajo torej precej identična besedotvorna sredstva⁴ in v tem smislu res lahko govorimo o odnosnih pridevnikih in bi bilo treba naš dendrit popraviti v obliko

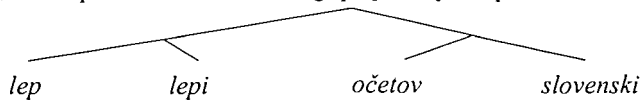

če ne bi ravno prvotna razdelitev lepo nakazovala v posebni skupini vse vrstne pridevnike, ki se šele nato delijo na primarne in skladenjsko izpeljane.

2.5 Ker želimo govoriti o vseh pridevniških besedah, ne smemo izpustiti z ene strani števnikov vseh vrst (*pét, pêti, petér, petéren*), ki se v levi dendrit uvrščajo takole:

2.6 Preostajajo še deležniki: opisni (mednje gre tudi predikativ *rad -a -o*) gredo pod *očetov*, na *-ši* pod *slovenski*, vsi drugi pa pod *lep – lepi*:

⁴ /Škrabec ta svojilni pridevnik rabi v določni obliki./

⁴ Morda se je prav zaradi tega izgubila tudi razlika med *bratov* (svojilni) in *borovi* (vrstni), ki se sedaj normalno glasi tudi le *borov*. Ostanek razlike pri imenih za osebe prim. *kraljev – kraljevi* (svojilni – vrstni).

<i>pekoč</i>	<i>pekoči</i>	<i>delal</i>	<i>vstopivši</i> ⁵ (morda še <i>umrli</i>)
<i>usahel</i>	<i>usahli</i>	<i>rečen</i>	
<i>rečen</i>	<i>rečeni</i>	<i>rad</i>	

2.8 S tem bi bile vse pridevniške besede (tudi povedkovne)⁶ spravljene pod eno samo streho, tj. obravnavane najprej glede na to, ali imajo obojne oblike ali ne, v naslednji fazi pa razdeljene na to, ali imajo obliko brez *-i* (in njegovih ustreznikov, tj. *-a* pri zaimku *ta* in določno končnico *-ø*) ali pa ravno z *-i* (in njegovimi ustrezniki).

3 Če pogledamo na primere za posamezne pridevniške vrste, vidimo, da so kakovostni pridevniki zares nedoločni (imajo večinoma končnico *-ø* v im. ed. m. sp.),⁷ vrstni pa določni brez izjeme, kolikor ne gre za homofornne na *-ov*, *-ev*, *-in* (*lipov*, *metin*), pa še tu se izjema najde, tudi v knjižnem jeziku, npr. v pesniški besedi.⁸ Svojljni pridevniki pa so glede končnice bolj neenotni, čeprav lahko rečemo, da imajo na splošno (izjema je, kolikor vidim *božji* in tip *Slovenj*) individualno svojljni v im. ed. m. sp. končnico *-ø*, neindividualno svojljni pa *-i* (*sinov* – *sinovski*, *jelenov* – *jelenji*).

3.1 O tem, da imajo vrstni pridevniki končnico *-i* (in njegove ustreznike) se lahko hitro prepričamo pri zaimenskih besedah, čeprav je danes stanje deloma zakrito (prim. *kateri*, *neki*, *isti*, *ta* nasproti *kakšen*, *nekakšen*, *enak*, *tak*). Izgubljen je danes določni *-i* pri *vsak* (še Škrabec⁹ navaja *vsaki* razen v *vsak dan*), manjka pa tudi pri *drug* (tu je izgubljen pač zaradi povečanja razlike do vrstilnega vrstnega *drugi*). Brez končnega »vrstnega« *-i* je s konverzijo pridobljen *noben* (*nobeden*), ker prihaja iz vrste, ki nikoli nima *-i* (ali njegovih ustreznikov), tj. od glavnih števnikov. Glede manjkajočih končniških *-i* pri vrstnih zaimkih je zanimiva Breznikova SS¹⁰, kjer beremo: »mnogi poleg mnog, drugi poleg drug, neki poleg nek«. (Oblika *nek* je sedaj nekaka časnikarska prosta varianta oblike *neki*.)

Pri vrstnih¹¹ zaimenskih pridevniki je občutek za *-i* oslabeled predvsem zaradi tega, ker je nasprotje nasproti kakovostni vrsti izrazito podano z drugimi sredstvi (prim. *ta* – *takšen*, *neki* – *nekakšen*). S tega stališča je seveda ogrožen (oz. v pogovornem (in sploh nezbornem) jeziku že odpravljen) *-i* pri *kateri*.

⁵ Morda gre sem še deležnik stanja (ali le v nekaterih primerih?) na *-l*, da se tako loči tip *Fant je umrl* (preteklost) proti *Fant je umrli* (= 'mrtev', sedanost), kolikor se večinoma ne uveljavlja pravilo o avtomatični rabi nedoločne oblike v povedku oz. se »nedoločna« oblika deležnika ne rabi kot perfekt (prim. *Mati je prišla* = 'Mati je tu'). /V SSKJ *umrl*./

⁶ To bi bil izraz za predikativne pridevnike, oblikoslovno omejene samo na oblike za im. ed. vseh spolov in števil; te kot glagolske oblike imenujemo opisne deležnike (tradicionalno samo opisni deležnik na *-l*).

⁷ Med kakovostne pridevnike je take primere na *-ski* (tj. po naše za podobnost), vendar le od stilno zaznamovanih podstav, uvrstila Ada Vidovič-Muha v svoji magistrski nalogi, 1977. Morebiti so kakovostni pridevniki na *-ski* le konverzni vrstni, kakor je npr. svojljni pridevnik tipa *mamin* v primerih tipa *Ali si bolj mamin ali bolj očetov* (= 'bolj podoben mami ali očetu').

⁸ Kettejev *gozdek borovi*.

⁹ Prim. *Cvetje z vertov sv. Frančiška* (dalje CF) IV/1883, 12 b.

¹⁰ SS 1924, 92.

¹¹ O tem, da so tudi pridevniški zaimki štirih vrst (kakovostni, svojljni, vrstni in količinski) prim. moj članek Slovenske zaimenske besede, *JiS* 1974/75, 117–119. Sicer še SS 1976, 253: »Velike pomenske vrste pridevniških besed so 4: kakovostna, vrstna, svojljna, količinska.« /Sedaj je *kakovostni* le ena podvrsta lastnostnih, druga pa je *merni*./

4 Postavlja se še vprašanje, ali bi bilo morda na podlagi dejstva, da imajo nekateri števnik možnost izbiranja končnice *-i*, drugi pa ne, mogoče potrditi njihov pridevniški status, tj. da ne bi bili števnik, ampak pridevnik.¹² Odgovor na to vprašanje je negativen, pritrديلen pa le toliko, da se tudi z izbiro/neizbiro končnice *-i* števnik kažejo kot pridevniške besede:

lep – *lepi* *slovenski* *očetov*
dvojen – *dvojni* *prvi* *pet(ero)*

Torej tudi razvrstitev končnice *-i* potrjuje uvrstitev števnikov med pridevniške besede.

5 Podobno je z zaimenskimi pridevniškimi besedami z izjemo, da ni primerov za prosto izbiro te končnice glede na določnost in nedoločnost: možno je le *tak* (ne tudi *taki*) in le *neki* (ne tudi *nek* kot pomensko razločevalna enota namreč, ampak le kot istopoložajna varianta po načelu socialne ali funkcijske zvrstnosti). Pri zaimenski pridevniški besedi je torej oblikovni dendrit trokrak, nasproti štirikrakemu pri nezaimenski besedi:

5.1 Na podlagi razvrstitve končnice *-i* (in njenih ustreznikov) se vidi, da se kakovostni pridevnik lahko sprevržejo v vrstne. Povedati je treba le še, pod katerimi pogoji, z druge strani pa odgovoriti na vprašanje, ali je s tem kategorija določnosti tudi že izčrpana, tj. da bi se vprašali, ali so vsi pridevnik, ki na tak način dobijo *-i*, s tem tudi že vrstni.

5.2 Po naši vednosti se določna oblika pridevnika rabi pri posamostaljenju, pri predložnem poprislovljanju pridevnika in v stalnih (frazoloških) zvezah: *Mali/mali; po malem*.¹³ *mali krajec* – kar vse spada v jezik.

Poleg tega pa obstaja še kategorija seznanjenosti ali poznanosti: Živela sta dva kmeta, eden *bogat*, drugi *reven*. Nekega dne gre *bogati* kmet ..., *revni* pa ...). Sem gre nekako tudi tip *znani zdravnik*, samo da se tu določnost zdi konsituacijsko določena – oboje to pa spada v besedilo, ne v jezik.

Pri Brezniku¹⁴ se vse te kategorije navajajo v naslednjem redu: a) določena, že znana /lastnost/ osebe ali reči ali vse osebe in reči ene vrste; b) svojilni pridevnik na *-ji*, *-ski* in pridevnik na *-nji*; c) pridevnik kot določilne besede v stalnih besednih zvezah (po Breznikovo sestavljenkah);¹⁵ č) vsi primerniki; d) nekateri pridevnik brez nedoločne oblike (*mali, obči, pravi*); e) samostalniško rabljeni pridevnik; f) pridevniško rabljeni zaimki.

Kot vidimo, se pri Brezniku deloma mešajo primeri pod a) in c), oz. pod a) navedeni primer ni enoumen: (a) *Ko je beli kruh pošel, je prišel črni na vrsto*, b) *veliki petek*); obstojita namreč tudi *beli kruh* in *črni kruh*.¹⁶

¹² Prim. SSKJ za množilne števnike (tip *deseteren* ali *dvojen*), kjer oznako števnika najdemo le pri glavnih, vrstnih in ločilnih števnikih, ne pa tudi pri množilnih, čeprav se tudi ti rabijo tudi za čisto štetje: *Prinesla sem dvojne grablje* (= ene grablje + ene grablje).

¹³ Oblike tipa *zmlada* so ostanki iz dobe, ko ta pravila še niso veljala. Ali se znani primeri z določno obliko pridevnika s Koroškega (prim. *Ramovš, Historična gramatika VII, Dialekti*, Ljubljana 1935, str. 5: »/D/oločna oblika nom. sg. neutr. adjektivne fleksije s končnico *-ê* < *oje* je v kor. dial. ohranjena (*dobré: dobro*)«) rabijo tudi kot prislov, ni znano.

¹⁴ SS 1924, 91–92. /Podobno v SS 1934, str. 89./

¹⁵ To določilo najdemo že pri Kopitarju, ki piše, kot je prikazano v opombi 42.

¹⁶ Kritično lahko gledamo še na dejstvo, da so med pridevniške določne oblike pomešani tudi določni pridevnik: točke b), č) in f), medtem ko se v točki d) mešata obe kategoriji: določna oblika je *mali*,

(To določanje gre daleč nazaj do Vodnika: »Kadar /perlog/ ni zrašen /z imenam/,¹⁷ ampak li násebno per imenu stoji, takrat je brez *i* na koncu; vunder *mali*, *zdajni*, in vsi perlogi s koncam *ji*, *ški* in *ski* ohranijo vselej *i* na koncu, kakor *božji*, *človeški*, *pastirski*.« Že Metelko je pravilno navedel le pridevnike z *-i* (pri njem *ə*, za *j* pa *i*), ko je za *divji*, *sinji* in *mali*¹⁸ navedel še: 1. vrstilne števnike, 2. primernike, 3. deležnike na *-ši*, 4. nekaj zastarelih pridevnikov, ohranjenih v sklopu lastnih imen, na *-ji* (*Vinji vrh*), 5. iz vrstnih imen izpeljane pridevnike na *-ji* (*ribji*).

5.3 Zanimivo je, da ima Metelko namesto pridevnikov na *-ski* itd. oblike na *-(ov)sk*, kar je pozneje, ko so nekateri še tako pisali, zbudilo Škrabčev protest: »/l/n naši stari pisatelji Trubar in Dalmatin in njih vrstniki pišejo le: *ta isti*, *uni*, *bratovski*, *katolički*, nikdar *bratovsk*, *katolišk* itd. Pri navedenih dveh zaimkih se je z *i* menda hotela poznamenjati določnost (od tod tudi *ta* pred *isti*), za končnico *-sk* pa je pristavljen *i*, da se polajša izreka: *bratsk*, *katoličk*, *nemčk* je našemu jeziku tako neizrekljiv kaker *divj*, *kravj* itd. /.../ S tem nočemo v nič devati Metelkovih velikih zaslug /./«¹⁹

6 Slovensko slovnično izročilo že dolgo ve, v čem vse se določna oblika loči od nedoločne. Že Metelko²⁰ omenja pri tvorbi določne oblike poleg končnice daljšanje samoglasnika (*stār tǎrg ≠ stārə tǎrg*), premeno širokega *e* ali *o* z ozkima (pod *zelénəm drǎvésam* 'unter einem grünen Baume' proti pod *zelénəm drǎvésam* 'unter dem grünen Baume'), mesto naglasa (*velike vrata* 'ein großes Thor' proti *vélake vrata* 'Hauptthor') in celo *lepó délo* proti *lépo délo* (na drugem mestu je zmeraj določna oblika). Pri Metelku torej manjka samo razločevanje s tonematiko.

6.1 Znano pa je, vsaj od Škrabca,²¹ da se določna oblika od nedoločne lahko loči tudi tonemsko. O tem se je pisalo pravzaprav že precej, v bistvu pa je danes manj jasno, kako je s tem, kakor se je zdelo jasno pretekli dobi (Škrabec, Ramovš).²²

6.1.1 Tu bi bilo treba izhajati iz predpostavke, da cirkumfleksirani pridevniki nepremičnega naglasnega tipa (*vesěl -a -o -ega*) v določni obliki pravzaprav (tj. zlasti tvorjeni) ne doživljajo nobenih sprememb (*ta vesěli -a -o -ega*). Spremembe poznajo le pridevniki premičnega naglasnega tipa (ki jih je pa malo), predvsem pa pridevniki, ki so v im. ed. m. sp. na enozložni osnovi cirkumfleksirani, pa še tisti pridevniki, ki so bili oksitonirani, tj. pridevniki mešanega in končniškega naglasnega tipa²³ (tonemsko mešani naglasni tip je tudi, če gre za z umikom z zadnjega zloga proti začetku besede prestavljeni naglas, torej npr. *nǎv nóva nóvo* (poleg *novǎ*).²⁴

določna pridevnika pa *sta obči* in *pravi*. Oblika *prǎv* je povedkovnik (*Če ti ni kaj prav* 'če ti kaj ne ugaja', *kar pojdi*).

¹⁷ Reminiscenca na Kopitarjevo *petite-maison*; Vodnik v *Pismenosti* 1811, 38.

¹⁸ To je edini spodrseljaj, razumljiv pa v toliko, ker je določna oblika *mali* v dopolnilni razvrstitvi z nedoločno *majhen*, in Metelku sta to pač dve besedi: Lehrgebäude, 1825, 78.

¹⁹ *CF 4* (1883), 11 b. Škrabčeva misel za tip *divj → *divji* sicer velja, ne pa za *jelenji*, *slovenski*, kjer se je *-i* pritaknil pač zaradi občutka za določnost. Škrabec je pri soglasniških sklopih dostikrat pretiraval na ljubo zgodovinski upravičenosti, ki pa v času pisanja ni bila več aktualna.

²⁰ *Lehrgebäude*, 1825, 193.

²¹ Velikanskega opusa Matije Valjavca tu iz tehničnih razlogov ne upoštevam. Škrabec je o določni obliki pridevnika v zvezi z nedoločno pisal zlasti v *Nekoliko slovnice* za poskušnjo, *CF* 1894.

²² O ustreznih mestih gl. niže, op. 36 in 39–41.

²³ Pojmovanja in poimenovanja po moji razpravi *Naglasni tipi slovenskega knjižnega jezika*, *JiS* 1965, 56–79, uveljavljenega odtlej v mojih slovnica in od tod prchajajočega tudi v učne knjige.

²⁴ Oblika *novǎ* je tudi naglasnomestna potrditev tega tipa. Treba pa je pri teh oblikah biti previden, saj jo imajo tudi nekateri prvotno akutirani pridevniki s kračino v im. ed. m. sp. (*stār stára stáro/ starǎ*). Sicer pa teh primerov ni veliko (prim. še *sǐv* iz *siv*).

Tonemska premena zaradi določnosti pride v poštev nato še pri akutiranih pridevnikih nepremičnega naglasnega tipa (*stār stāra*). V preglednici:

mlād mlāda mladō   *bēli bēla bēlo (belō)*   *stār stāra stāro*   *temēn -mnā -ō*
zelēn -éna -o
tēžek tēžka -o²⁵
tēmen tēмна -o²⁵

6.1.2 Po Beličevem pravilu²⁶ bi metatonije morale biti take:

mlādi -a -o²⁷   *bēli -a -o²⁷*   *stāri -a -o²⁸*   *tāmni²⁹ -a -o oz. temnī -ā -ō³⁰*
zelēni -a -o³¹
tēžki -a -o²⁷

6.1.3 V resnici je tako v glavnem nekoč tudi bilo (za *tāmni* prim. *zāli* iz *zēl zlā -ō*), danes pa je v glavnem zmagala oblika *stāri -a -o*, tako da imamo tudi *bēli*, *zelēni*, *tēžki*, *tēmni*, in celo *sūhi* (za cirkumfektirane osnove tipa *mlād*). Za določnim členom *ta* se torej danes rabi praktično le cirkumfektirana oblika (izjemoma, nezborno, z ozkim *e* ali *o* namesto s širokim). Potrditev iz govora sodobne Ljubljancanke:

1. a)	<i>stār</i>	<i>stāra</i>	<i>stāro</i>	I.	<i>ta stār</i>	<i>ta stāra</i>	<i>ta stāro</i>
	<i>bogāt</i>	<i>bogāta</i>	<i>bogāto</i>		<i>ta bogāt</i>	<i>ta bogāta</i>	<i>ta bogāto</i>
b)	<i>rumēn</i>	<i>ruména</i>	<i>ruméno</i>		<i>ta rumēn</i>	<i>ta rumēna</i>	<i>ta rumēno</i>
	<i>zelēn</i>	<i>zeléna</i>	<i>zeléno</i>		<i>ta zelēn³²</i>	<i>ta zelēna</i>	<i>ta zelēno</i>
	<i>globök</i>	<i>globóka</i>	<i>globóko</i>		<i>ta globök</i>	<i>ta globóka</i>	<i>ta globóko</i>
	<i>visök</i>	<i>visóka</i>	<i>visóko</i>	II.	<i>ta visök</i>	<i>ta visóka</i>	<i>ta visóko</i>
	<i>pečēn</i>	<i>pečéna</i>	<i>pečéno</i>		<i>ta pečēn</i>	<i>ta pečéna</i>	<i>ta pečéno</i>
c)	<i>tēžek</i>	<i>tēžka</i>	<i>tēžko</i>		<i>ta tēžek</i>	<i>ta tēžka</i>	<i>ta tēžko</i>
č)	<i>tēmen</i>	<i>tēмна</i>	<i>tēмно</i>		<i>ta tēmen</i>	<i>ta tēмна</i>	<i>ta tēмно</i>
2. a)	<i>mlād</i>	<i>mlāda</i>	<i>mlādo/-ō</i>	III.	<i>ta mlād</i>	<i>ta mlāda</i>	<i>ta mlādo</i>
	<i>nōv</i>	<i>nóva</i>	<i>nóvo/-ō</i>		<i>ta nōv</i>	<i>ta nóva</i>	<i>ta nóvo</i>
b)	<i>sūh</i>	<i>sūha</i>	<i>sūho/-ō</i>	I.	<i>ta sūh</i>	<i>ta sūha</i>	<i>ta sūho</i>
3.	<i>bēl/bēl</i>	<i>bēla</i>	<i>bēlo/-ō</i>		<i>ta bēl</i>	<i>ta bēla</i>	<i>ta bēlo</i>
4.	<i>prijāzen</i>	<i>prijāzna</i>	<i>prijāzno</i>		<i>ta prijāzen</i>	<i>ta prijāzna</i>	<i>ta prijāzno</i>
5.	<i>vesēl</i>	<i>vesēla</i>	<i>vesēlo</i>		<i>ta vesēl</i>	<i>ta vesēla</i>	<i>ta vesēlo</i>

Pri določni obliki prvotno cirkumfektiranih osnov (naš tip 2) kake enotnosti, še zlasti idealne,

²⁵ Varianta *težāk tēžka težkō* spada v tip *mlād mlāda mladō*, in enako je s *temān temnā temnō* oz. *temān tēмна temnō*.

²⁶ Aleksander Belič, *Akcentatske studije*, slovenski del na str. 54–64 (citirano po Ramovšu, razprava o naglasu pridevnika; gl. opombo 33).

²⁷ Novi akut na dolgem, prvotno cirkumfektiranem oz. nenaglašenem zlogu.

²⁸ Novi cirkumfleks na prvotno akutiranem zlogu.

²⁹ Novi akut na prvotno kratkem (in nenaglašenem) polglasniku.

³⁰ Variantni naglas, v bistvu novi cirkumfleks na končnici, dobljen verjetno po kontrakciji.

³¹ Novi akut na prvotno kratkih *e* in *o*.

³² Nalikovni cirkumfektirani ozki etimološki *e* oz. *o*.

ni, in sicer tako ne v okviru širše združbe ne glede na čas, kot nam kažejo primerjave s Škrabcem in Ramovšem.

6.1.4 Ramovš³³ navaja taka nasprotja:

<i>stär</i>	<i>stára</i>	<i>stáro</i>	<i>stâra</i>	<i>stâro</i>
<i>mlâd</i>	<i>mláda</i>	<i>mládô</i>	<i>mláda</i>	<i>mládo</i>
<i>dôber</i>	<i>dôbra</i>	<i>dôbro</i>	<i>dôbra</i>	<i>dôbro</i>
<i>sladâk</i>	<i>sládka</i>	<i>sládkô</i>	<i>sládka</i>	<i>sládko</i>
	<i>sîta</i>	<i>sîto</i>	<i>sîta</i>	<i>sîto</i>
	<i>velîka</i>	<i>velîko</i>	<i>velîka</i>	<i>velîko</i>

Prvotno pravilni tip (*ta-mlád* (naš 2/III) je za osrednja slovenska narečja potrjeval še z naslednjimi primeri: *ta-húd, ta-púst, ta-slép, ta-súh, ta-svét, ta-glúh, ta-bôs, ta-nôv, ta-láhk, ta-sládk*. Naš tip 2. b)/I pa je iz narečij potrjeval z naslednjimi besedami: *ta-blêd, ta-cêl, ta-drâg, ta-gnîl, ta-gôst, ta-lên, ta-lêp, ta-púst, ta-glúh*. Končno je naš tip 1. b)/I pri Ramovšu za ista narečja potrjen z naslednjimi primeri: *ta-têžk, ta-dôlžen, ta-hlâden, ta-nôčen, ta-ôzek, ta-bôln, ta-tânka, ta-drôben, ta-láhk, ta-slâdek*,³⁴ *ta-têsen*.

Ker je bil ta sistem zapleten, je Ramovš posplošujoče ter nekoliko nejasno zapisal normo knjižnemu jeziku takole: »Za žive oblike *ta-stâri, -ega; ta-zelêni, -ega* itd. knjižni jezik in govor nimata drugega kot približno nadomestilo *stârega, zelénega*.« To je bilo v skladu z njegovim stavkom, da se »norma za knjižni jezik da povedati s temile besedami: po akcentski obliki nom. sing. fem. se ravnajo vsi kosi padeži in z njimi vred tudi določna oblika nom. sing. masc. /.../ Edina izjema je tip *bogât, bogâta, bogâti -ega*.«³⁵

6.1.5 Škrabec³⁶ je natančno določil skupine (kakor bi jih sedaj imenovali) nedoločnih pridevnikov. Posamezne skupine obravnava glede na to, ali imajo v glavnem sklonu ali obliki /' / ali /' / ali /' / (v imenovalniku ednine ženskega oz. moškega in srednjega spola) (spodaj v naši preglednici z rimskimi številkami označene skupine), v tem okviru pa ima podskupine (v naši preglednici arabske številke in posamezne vrste). Oblike v oklepaju so vnesene v našo preglednico od nas predvsem iz ustreznih drugih skupin z rimskimi številkami. Poglejmo:

I.	1. (<i>mriëv/-âv</i>)	<i>mrtvä</i>	<i>mrtvô/-ô</i>
	2. <i>stär</i>	(<i>stára</i>)	(<i>stáro</i>)
II.	3. (<i>dôber</i>)	<i>dôbra</i>	<i>dôbro</i>
	(<i>težâk</i>)	<i>téžka</i>	
	(<i>zelên</i>)	<i>zeléna</i>	<i>zeléno</i>
	4. <i>bêl</i>	<i>béla</i>	<i>bélo</i>
	<i>pobôžen</i>	<i>pobôžna</i>	<i>pobôžno</i>
	<i>láčen</i>	<i>láčna</i>	<i>láčno</i>
III.	5. <i>blêd</i>	(<i>blêda</i>)	(<i>bledô</i>)
	<i>dolžân</i>	(<i>dólžna</i>)	(<i>dolžnô</i>)
	6. <i>časfît</i>	<i>časfîta</i>	<i>časfîto</i>

³³ K naglaševanju slovenskih pridevnikov, *SJ* III/1940, 45–51.

³⁴ Vendar prim. zgoraj *ta-slâdek*. V govoru zgoraj omenjene Ljubljancanke sedaj *ta slâdek*.

³⁵ N. m., str. 51.

³⁶ *CF*, XIII/1894. Prepis kakovosti samoglasnikov je poenostavljen na to, kakor se to dela sedaj. / Pridevniki so obravnavani v številkah in na straneh: 1 č; 2 b, č; 3 č; 5 b, c; 6 č; 7 č; 9 b, c; 10 č; 11 č; 12 b./

6.1.5.1 Po našem bi bilo prav, če bi se 2 obravnavalo že pod II, tam pa bi se to in ono preuredilo, tako da bi dobili sliko II. a):

<i>stār</i>	<i>stāra</i>	<i>stāro</i>
<i>lāčen</i>	<i>lāčna</i>	<i>lāčno</i>
<i>pobóžen</i>	<i>pobóžna</i>	<i>pobóžno</i>
<i>bél</i>	<i>béla</i>	<i>bélo</i>
<i>zelēn</i>	<i>zeléna</i>	<i>zeléno</i>
<i>dóber</i>	<i>dóbra</i>	<i>dóbro</i>
<i>téžek</i>	<i>téžka</i>	<i>téžko</i>

I. skupina bi bila tip *temēn temnä temnō*; III. ostane, le da se iz nje izloči tip *častít -a -o*. Seveda tu manjka Ramovšev tip *sít síta sīto* (verjetno gre za izenačenje s *častít -a -o*), tip *ljubeznív ljubezníva ljubeznívo* (prim. Rigler)³⁷ pa je le varianta tipa *stār stāra stāro*.³⁸

6.1.5.2 Škrabec je s tega varnega inventarja nedoločnih oblik (vendar ne preveč natančno) določal pridevniške določne oblike: za tip I. 1. je ugotovil najprej³⁹ določno obliko *cvetní* (oz. *divjí*), pozneje⁴⁰ pa *cvetní*, *divjí*, *pustní*, *svínjskí*), pri tipu III. 5. pa imamo njegovo naslednjo pripombo: »V določni obliki imajo ti in večinoma tudi drugi pridevniki vedno na prvem t. j. korensem zlogu«: *lēpi lēpa lēpo*; *drq̄bni drq̄bna drq̄bno*; *svítli svítla svítlo*; *rdēči*, *rumēni*, *zelēni*, *bōžji* (le v zvezah *bōžji grōb/pq̄t*).⁴¹

6.1.5.3 Iz jukstapozitivov, kakor jih imenuje (mi bi rekli, da iz frazeoloških zvez, kakor je o njih prvi govoril že Kopitar)⁴² navaja naslednje določne oblike⁴³ z različnimi tonemi:

- črni*, *láhki*, *gnójni*, *třzni*, *povódni*, *ponóčni*, *částni*, *žálostni*, *lówski*;
- vēliki*, *máli*, *cerkvēni*, *glāvni*, *māšni*, *rōžni*, *sādni*, *sōnčni*, *držāvni*;
- pustní*, *svínskí* (kar je ruski tip *molodoj*).

6.1.5.4 V samostalniški rabi Škrabec navaja *duhóvni*, *sižnji*, *módrí* v eni in *ptūji*, *popôtni* v drugi skupini.

7 Že doslej se nam je med razpravljanje mešal določni člen *ta*, ki je nadaljnje sredstvo, s katerim se v slovenščini izraža nasprotje med nedoločnostjo in določnostjo. O njem imamo nekaj literature, tudi iz novejšega časa (Rudolf Kolarič,⁴⁴ Martina Orožen⁴⁵), ki pa teoretično v bistvu ni presegla tega, kar o členu *ta* najdemo v starejši slovenski literaturi, segajoči nazaj do Kopitarja.

³⁷ SSKJ, str. LIV; pač varianta tega tipa je *surōv -ōva* (n. m., str. IV).

³⁸ Torej brez mešanja s tipom *mlād*. Zanimivo je, da v moščanskem govoru, kjer se cirkumflektirana kračina kakovostno loči od enake dolžine, prehajanja tipa *stār stāra -o* v tip *stār stāra starō* ni. Prej obratno: *mladō po mlāda v mlādo*; staro stanje je v nekaterih prislovih in predikativih: *Lipù je*, *Lipù děla*.

³⁹ CF 4 (1883), 11 b.

⁴⁰ CF 13 (1894), 6 d.

⁴¹ CF 13 (1894), 12 b.

⁴² Grammatik, 1809, 258: »Samo pri moški končnici za spol se kaže sled razlike med vključenim in samo prediciranim pridevnikom, vključitev pa mora biti tako trdna kot npr. v francoščini *petite-maison*, tako da samostalnik in pridevnik tvorita celoto: *stekli pes wüthiger Hund*, *vélki pétik Char-Freytag*, *Vélki stól /.../*. V takih primerih se končnemu soglasniku moškega spola dodaja konkretni samoglasnik *i /.../*«

⁴³ CF 4 (1883), 11 d.

⁴⁴ Določna in nedoločna oblika slovenskega pridevnika, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom*

7.1 Kopitar⁴⁶ se je odzval na Dobrovskega misel, da je določni člen v slovenščini (in lužiški srbsčini) po nemškem vplivu. Kopitar to priznava za obsamostalniški člen, ko piše: »Ne naše narečje, ampak naši nepoučeni pisci germanizirajo (s čimer se strinja z Vodnikom,⁴⁷ ki je rabo členov očital celo Japljevemu prevodu Svetega pisma). V pripombi Kopitar takoj dostavlja (nato večkrat, npr. že pri Škrabcu) citirano: »Kaj pa naj storimo z naslednjo izjemo, če trdnega Kranjca slišimo vprašati eden drugega: Ktiro kravo si drajši prodal, to pisano al to črno? (Welche von den zwey Kühen hast du theurer verkauft, die gefleckte oder die schwarze?). Tu *to* vendar ni zaimek, ampak zares člen?«

7.2 Veliko pozneje zvemo pri Ramovšu,⁴⁸ da se določna in nedoločna oblika lahko ločita tudi »po determinativnem proklitičnem *ta-* (dial. *te-* in tudi *ti- /.../*), ki se v živem govoru stalno uporablja in se je začel uporabljati prav zato, da je razlikovanje med določno in nedoločno rabo tudi v oblikovnem oziru dobilo jasno in potrebno določilo«, in »da so te oblike splošnoslovenske in ne samo kranjske«.

7.3 Na vprašanje, ali so to slovensko razvite ali pa iz nemščine prevzete oblike, je za Kopitarjem, vendar odločno, odgovoril že Škrabec,⁴⁹ iz katerega je najbolje navesti celotno ustrezno mesto, posebno še zato, ker je iste zadeve pozneje proglašal urbi et orbi brez navedbe Škrabca Kolarič. Škrabec:

»*Ta* se rabi ko člen pred določnim pridevnikom po Kranjskem dandanašnji večinoma nesklanjšano za vse tri spole: *ta lēpi, ta lēpa, ta lēpo, ta lēpega, ta lēpe* itd. V staršem času se je sklanjšalo; nekod se tudi sedaj še. – Navadno se misli, da je tako govorjenje germanizem. V primerih kakor *ta očē, ta mati, to dete*, kaker se bere v starih knjigah, je to že res, ker naše ljudstvo pač nikoli ni tako govorilo za *der Vater, die Mutter, das Kind*. Druga je s primerom, o katerem piše Kopitar */.../* Pridevnikom je že stara slovenščina dostavljala člen ko znamenje določnega pomena */.../*: *dobr̃j̃b, dobra-ja, dobro-je*. Sčasama se je *ta* člen sprijel in zlil v en glas s končnicami pridevnika samega. Sled mu je sicer ostala v razliki, ki je mej naglasom pridevnika določne oblike, ali ta razlika ni bila vselej zadosti očitna. Člen, dasiravno v dotičnih oblikah vže obsežen, se jim je začel vnovič pristavljati, seveda zdaj ne več *zad* in ne več *ji, ja, je*, temuč *ta, ta, to*; in sicer v tistih primerih se to godi, kader se hoče mej stvarmi istega imena ena ali druga po lastnosti ali številu določiti. Ako prodaja kerčmar dvojno vino, eno boljše, drugo slabše, in pivci poznajo eno in drugo, pokličē, kedor more, »poliček *ta dobrega*« (Nanos str. 95), ako ima gospod več sukenj, eno zeleno, eno sivo, eno črno itd., obleče npr. ob delavnikih enkrat *ta zelēno*, enkrat *ta sīvo*, ob nedeljah pa *ta črno, ta lēpo, ta prāzniško*. Oče v evangeliju, ki je imel dva sinova, je *ta mlājšemu* izplačal dediščino; in ko se je vrnil zgubljeni sin, je vkazal oče prinesiti iz mej raznih *to prvo sūkno*, kaker pravi Kūzmič (τὴν στόλην τὴν πρώτην) in zaklati *to krmleno tele*, to je iz mej telet, ki jih je imel v hlevu »*ta pītano*« τὸν μόσχον τὸν σιτευτόν. Po Trubarju je rekel oče: »Pernesite semkaj *uno* prvo dolgo sukno ... inu perpelajte *unu* debelu tele.« Tukaj je člen *uno, unu*, kar pač menda ne

Sadu, 5 (1960), 185–197. – Določni in nedoločni spolnik v slovenščini, *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, Novi Sad, 1961/62, 170–174. – Določni in nedoločni spolnik v slovenščini, *JiS* 1961/62, 40–44.

⁴⁵ K določnemu členu v slovenščini, *SR* 1972, 105–114.

⁴⁶ Gl. op. 42.

⁴⁷ Vodnik o Japljevem prevodu svetega pisma.

⁴⁸ *SJ* 3 (1940), 46–47.

⁴⁹ *CF* 14 (1895), 3 c–d; način »podčrtovanja« je naš.

more biti germanizem; ako pa ni germanizem *uno, unu*, tudi *tu* ne more biti germanizem, kar stoji berž dalje: »oča je zaklal *tu* debelu tele«. – V takih primerih torej mi v resnici čutimo potrebo nekega določnega člena in naše ljudstvo ga v resnici vedno rabi. Ali se ga je od Nemcev navadilo? Pač ne, ker ga ne rabi, kjer ga Nemci tudi rabijo to je pred samostalniki, temveč le v primerih, kjer so ga rabili stari Slovenci, po potrebi domačega jezika.«

7.3.1 Slovenski knjižni jezik je ta določni člen po nepotrebnem zavrgel. Sedaj, ko se v okviru knjižnega jezika ločita zborni in pogovorni jezik,⁵⁰ lahko rečemo, da so oblike s *ta* v pogovornem jeziku v precej prosti variantnosti z oblikami brez *ta*. Za zorno obliko jezika pa *ta* po 150 letih ni sprejemljiv (samo citatno, kot stilno zanimivost ga v ljudski povesti, zlasti pa pravljici uporablja Finžgar kot znamenje ljudskosti).

8 Temu je treba dodati še tipologijo rabe člena.

8.1 Imamo jo pri Isačenku v njegovem Narečju vasi Sele na Rožu,⁵¹ kjer beremo, da se *ta* (in njegovi narečni ustrezniki) rabijo: 1. pred substantiviranimi pridevniki, 2. pred vrstilnimi števnikmi takrat, če ima enakšna nemška zveza določni člen, 3. v zvezah pridevnika s samostalnikom na isti način kot v nemščini.

Isačenko si sam oporeka, ko na enem mestu⁵² pravi, da »slovenska narečja /.../ večkrat rabijo samostalnike in pridevnike s proklitičnimi besedicami, kakršne služijo nemščini kot določni člen. /.../ Iz tega pa še ne sledi, da imajo te slovenske proklitične besedice značaj določnega člena,« nato pa drugje:⁵³ »/S/lovenski proklitični *tI (ta) /.../* ima z nemškim členom samo eno skupno službo, namreč določevanje.«

8.1.1 Po našem, in po slovenskem slovničnem izročilu, je prav to določanje najvažnejša služba člena, izražanje spola in števila (kar je bilo v slovenščini, kot kažejo Škrabčevi primeri, in je ponekod menda še tudi v rabi) se je samo opustilo kot spremljevalna nerelevantnost. Pač pa ni treba pojma člen spodrivati s pojmom spolnik, kakor v navedenih delih počne Kolarič.⁵⁴ Isačenkova misel, da bi Slovenci rabili določni člen ob samostalniku, zavaja, če se pri tem ne omejimo na posamostaljene pridevniške besede, zlasti pridevnike in vrstilne števnik (vendar npr. v bohinjskem narečju⁵⁵ najdemo določni člen tudi ob zaimkih: *Ana se je womožioa z anem tačem, k ga je še ana druga jmewa rada. Ta ta druga je bwa tkuj jezna ...*). Raba pred samostalnikom je, kot smo videli, neljudski germanizem.

8.2 O določnem členu je po tem pisal še Rudolf Kolarič.⁵⁶ Kolaričev primer za rabo določnega člena pred samostalnikom (*ta – Miroslav Vilhar*, v drugi varianti: *ta ... Miroslav Vilhar* ipd.) ni pravi člen, ampak kazalni zaimek, kakor pripominja deloma sam Kolarič (»deloma se občuti še kot kazalni zaimek«); Kolaričeva točka b) (»ta drugi naj pridek«, »ta stari naj gre«) se da izpeljati iz točke c) (»ta starši sin«), prim. *Kateri sin?*, odgovor: *Ta starši*. Od tod pač tudi določni člen pri posamostaljenih pridevniških besedah.

8.3 Po Kolariču se je problema člena dotaknila (sicer v obširnejšem razpravljanju) še M. Orožen.⁵⁷ Tu se poleg obširnejših potrditev rabe iz zgodovinskih besedil (imamo jih tudi

⁵⁰ Prim. J. Toporišič, Slovenski pogovorni jezik, SR 1970, 55–70.

⁵¹ Ljubljana, 1939, 89–90.

⁵² N. m., 80.

⁵³ N. m., 90.

⁵⁴ Gl. opombo 44.

⁵⁵ Cit. po Tine Logar, Slovenska narečja, 1975, 17 (ustrezno besedilo zapisala Milica Russi).

⁵⁶ Gl. cit. pod 44.

⁵⁷ Gl. cit. pod 45.

pri Kolariču) prihaja do misli, da se je člen *ta* oddaljil od zaimka *ta* s tem, da je zaimkec prevzel členek *le*, ki da torej ni »prazen poudarni navezek, kakor se domneva, ampak še nadalje v jeziku ohranja svojo neopazno razlikovalno pomensko funkcijo med členom in kazalnim zaimkom (*ta stara : tale stara žena*)«.

8.3.1 Tisti *le* imenuje navezek pisec teh vrstic,⁵⁸ vendar zanj nikakor ne trdi, da je prazen, ampak da »oblike z *-le, le-* in *-šen* izražajo večjo določnost, kot zaimki brez njih. *Tale* pomeni nekako *ta tukaj, glej ta, prav ta*«. To je pa nekaj čisto drugega kot »prazen poudarni navezek«. Mislim, da je prav v tej njegovi vlogi razlog za pristop h kazalnim zaimkom sploh (ne le k *ta*), ne pa pri M. Orožen omenjeni. (Do oblikovnega prekrivanja razen tega prihaja tako samo na papirju, in še to sedaj le za oblike na *-a*), sicer pa je razlika tudi tu v naglašenosti: *ta* člen, *tá* kazalni zaimkec.)

9 In sedaj še k nedoločnemu členu. Nedoločni člen ni z ničimer povezan z določnim *ta*, ampak je vezan na samostalnik.

9.1 O tem, da je povezan s samostalnikom, je pri nas prvi (jasno) pisal Škrabec,⁵⁹ ki naj bo tudi glede tega dobesedno naveden: »Vsaj nekedaj se /.../ »storije« niso začenjale, kaker beremo v »Bisernicah«, n. pr. »Mačeha je imela pástorkinjo. Mož je šel v lozo po drva. Mož je šel po steljo. Pri grofu je služil čoban« itd. Tako se pravi, ko se govori o že znani in imenovani mačehi, o znanem možu ali grofu. *Mož je »der Mann«, grof: der Graf*«. Ko hočemo kaj povedati o kakem možu, ki je poslušalcu še neznan, pa bomo rekli: *en mož* ali pa (v pomenu »ein gewisser« ali podobnem): *neki mož*. Nedoločni člen nikakor ni germanizem; vsi slavenski jeziki ga imajo. /.../ Najdejo se pač tudi primeri brez nedoločnega člena, ali za moje uho tako pri nas ni po domače.«

Škrabec je torej tudi prvi pri nas, kolikor mi je znano, povezoval nedoločni člen z določnim, in to pri samostalniku, ne v zvezi s pridevnikom (četudi posamostaljenim).

9.2 Če postavimo sedaj drugega ob drugega pridevnik in samostalnik, dobimo glede člena naslednjo podobo:

	Pridevnik	Samostalnik
Nedoločno	<i>mlad</i>	<i>en človek</i>
Določno	<i>ta mladi</i>	<i>človek</i>

Pridevniki si določnost »krepijo« s členom *ta*, samostalniki, ki so po definiciji določni, pa nedoločnost izražajo s členom *en*. To je gotovo samostojen razvoj slovenskega jezika v tem smislu, da so mu drugi, če so enaki, le vzporedni, ne pa posnemani vzorci.

9.2.1 S tega stališča je torej nenatančno, če Kolarič⁶⁰ *ena mačka* in *ena stara babura* stavi pod dve različni točki, ko vemo, da se nedoločni spolnik (po naše prav člen) rabi le ob samostalniški besedi, najsi bo gola ali z določilom (tudi desnim: *ena babura iz Koritnice* ali *ena stara babura iz Koritnice*). Ne gre pa za člen v primerih Kolaričeve c)-kategorije (*enih pet minut*): tu je zaimkec približnosti (prim. *kakih pet minut*).

9.2.1 In še h Kolaričevi misli, da bi bil »/s/polnik /.../ v slovenščini sintaktično ali bolje, stilno sredstvo, ne pa morfološko, kakor n. pr. v nemščini, italijanščini.«⁶¹ Mislim, da je oblikoslovno-skladenjsko sredstvo (saj je vendar oblikoslovje najožje povezano s skladnjo,

⁵⁸ *Slovenski knjižni jezik* 2, 1966, 135 in 136.

⁵⁹ *CF*, 26 (1909), 9 c; način »podčrtavanja« naš.

⁶⁰ N. m. (v JiS), 77.

⁶¹ Določni in nedoločni spolnik v slovenščini, Kategorije njune rabe *ZFL* 1961/62, 170: »/S/polnik v slovenščini ni morfološki element /.../, ampak sintaktični in še bolj stilski element.«

kakor je spolnik menda sploh), stilističen pa je člen v smislu pogovornosti oz. nezbornosti. Do tega stanja je došel, kakor nas uči M. Orožen,⁶² po »zaslugi« Ravnikarja, oz. kot vemo, zaradi prevelike puristične vneme začetka 19. stoletja, ko so naši preroditelji izganjali iz slovenskega knjižnega jezika po nemškem uporabljani člen, pa so pri tem zavrgli še slovenskega.

9.2.2 Škrabec je (podobno kot pred njim Metelko za določno obliko pridevnika ob primerjavi ustrezne rabe členov v nemščini, prim.: »/Z/ določno obliko/ se nadomešča določni člen drugih jezikov; *béla kräh* das weiße Brot, in *bél kräh* ein weißes Brot)⁶³ intuitivno prišel do spoznanja, da je mož »der Mann« itd. Sam sem do pojmovanja o določnosti samostalnika (kar sem uvedel tudi v Slovensko slovnico)⁶⁴ prišel po drugi poti. Iz tradicionalnega vedenja, da se pri nedoločnih pridevnikih rabi v samostalniški vlogi njih določna oblika (ali pa edina, ki jo imamo prav tako za določno), se nam je v regensburškem tečaju slovenščine⁶⁵ pojavila domneva, da bi morebiti bila za slovenski samostalnik tudi sicer značilna določnost. Ta hipoteza se je pri meni nato oprla na znane primere *Fanta sta prišla* (nam znana) nasproti *Ena fanta sta prišla*⁶⁶ (katera koli), prvo torej določno, drugo nedoločno.

9.3 S Škrabčevo mislijo, da poznajo nedoločni člen (ali vsaj zaimek) tudi drugi slovanski jeziki, pride pod vprašaj tudi Isačenkova misel, izrečena v knjigi, ki smo jo že citirali: »Nedoločni člen je narejen po vzorcu bavarskih narečij, tudi obseg njegove službe je isti, saj se rabi v vseh številih (nemški knjižni jezik tu pozna samo ednino). V ednini stoji tam, kjer ga ima tudi visoka nemščina.«⁶⁷ Mislim, da je bolj verjetna Škrabčeva razlaga.

10 Razpravljanje o določnosti oz. nedoločnosti v slovenščini končujemo na mestu, ko bi kazalo odgovoriti na vprašanje, kakšna je s stališča naše teorije natančna razvrstitev obeh členov v slovenskem nezbornem besedilu. O tem pa morda kdaj drugič.

РЕЗЮМЕ

Категорию определенности/неопределенности надо систематически учитывать не только у имен прилагательных, но и у адъективных слов вообще, а затем еще и у имен существительных.

У адъективных слов различается словесная определенность от формальной: т. н. неопределенные прилагательные имеют и определенную форму, все другие прилагательные являются определенными смотря на то, выражают ли свою определенность помощью соответствующих морфем (-и и т.д.), или нет. В общем надо сказать, что неопределенные прилагательные (кроме конверзных примеров), как правило, имеют для им. п. ед. ч. м. рода морфему -ø (они являются вместе с тем и качественными прилагательными), определенные прилагательные (относительные, притяжательные и количественные), что касается последнего, между собою различаются: относительные

⁶² N. m. pod 45, 112: »V Ravnikarjevih delih (*Zgodbe Svetiga Pisma za Mlade Ludi*, 1815) pa določni in nedoločni člen izgineta iz knjižnega jezika.«

⁶³ *Lehrgebäude*, 1825, 193.

⁶⁴ Toporišič, *SS* 1976, 211.

⁶⁵ L. 1973.

⁶⁶ Prim. F. Jakopin, Slovenska dvojina in jezikovne plasti, *JiS* 1966, 98–104.

⁶⁷ N. m., 90.

имеют, как правило, все морфему *-i* (с исключением тех с окончанием *-ov/-ev* или *-in*), притяжательные, как правило, имеют морфему *-ø*. Местоименные адъективные слова различаются от неместоименных тем, что определенности этих слов нельзя выразить морфемой *-i* при исходной основе, а лишь при супплетивной (следовательно: *tak – ta* противоположно *lep – lepi*).

Историческое развитие показывает, что уменьшается число примеров, когда различное качество ударного гласного выражает определенность, а тонематические различия у определенных форм с *ta* теряются за счет циркумфлектированных форм, вследствие чего появляется акутированность форм с членом *ta* практически очень редко, хотя в истории словенского языкознания наличие этой формы подтверждено на более обширном материале.

Словенское грамматическое наследие (Шкрабец) и теоретическое размышление показывают, что определенный артикль при адъективном слове появился в словенском языке без посторонних влияний и, конечно, не является германизмом, но при существительном такой артикль германизм (исключением является субстантивированное прилагательное).

Имя существительное, согласно дефиниции, определено; для обозначения неопределенности в нелитературном (частично и в литературном) языке употребляется (разумеется, только в определенных, достоверно все еще не установленных примерах) артикль *en* – во всех родах, числах и падежах, это, само собою разумеется, лишь частично отвечает положению в немецком литературном языке. Неопределенный артикль произошел от неопределенного местоимения *en*, мы его находим и в других славянских языках. Словенский книжный литературный язык из-за пуристических тенденций (т. е. в борьбе против члена *ta* при существительном) вычеркнул 150 лет спустя оба члена; в литературном разговорном языке они сохранились как варианты, а в диалектных и местных говорах они удержались, хотя в записях этих говоров они не засвидетельствованы в полной мере (частично это «заслуга» тех, кто записывал эти говоры).

Prva objava v SR 26 (1978), 288–304.

TO IN ONO O PRIDEVNIŠKI BESEDI

(1) Pridevniki, ki se stopnjujejo s /priponskimi/ obrazili

Pred časom nam je uredništvo Dela doposlalo dopis, ki smo ga naslovili *Ali se pridevniki smejo stopnjovati kakorkoli?*. Po pogovoru z njegovim avtorjem le uvidevam, da ga je treba obravnavati: zato da bo zgled sicer dobronamerne, a zaradi strokovne neurejenosti škodljive zaskrbljenosti za slovenski knjižni jezik. Taki dopisi namreč v naših glasilih povprečnemu slovenskemu bralcu dovolj pogosto ustvarjajo škodljivo »jezikoslovno« zavest, poleg tega pa spravljajo na slab glas slovensko jezikoslovje sploh. Obenem nam jezikoslovcem taki dopisi dajejo misliti, ali morda vendarle nismo tudi sami krivi, da ob tem in onem jezikovnem pojavu naš človek reagira tako zelo nejezikoslovno.

Sam moram najprej priznati, da v slovnčnih priročnikih (Janežič/Sket VIII, Breznik IV, Bajec-Rupel-Kolarič, pa tudi Metelko ali Levstik) nisem našel pravila, ki bi učilo, da stopnjevanja z obrazilom ne poznajo pridevniki, ki pomenijo »lastnost, bolezen, duševno stanje in razpoloženje«, kakor piše naš dopisnik. Vidim pa, da je on sam pogledal v Slovensko slovnico 1956 (str. 124–125) in tam pravilno ugotovil, da za stopnjevanje s priponskim obrazilom ni povedano, kateri pridevniki ga imajo, temveč le, kateri ga nimajo. Približno isto bi bil našel v Slovenskem knjižnem jeziku I, vendar z naslednjo pripombo: »Stopnjevanje z obrazili je dovolj zapleteno, zato se dobro drži le pri pogosto rabljenih besedah. Še pri takih nam kdaj pride, da rečemo npr. namesto *mehkejši bolj mehak* ali *ne tako trd*« (str. 194). Obe slovnici torej v bistvu izhajata iz tradicionalnega mnenja, da se s priponskimi obrazili dajo stopnjovati vsi pridevniki razen posebej izvezitih.

Bolj prav pa bi bilo, ko bi se reklo, da se s priponskimi obrazili načeloma stopnjujejo le kakovostni^{1/} pridevniki, vrstni izjemoma, svojilni pa seveda sploh ne. Tako je v bistvu tudi že zapisano (vendar za obojno stopnjevanje, tj. za stopnjevanje z obrazili in s prislovom *bolj*) v Bunčevi vadnici za 7. razred (1967, str. 64): »Stopnjujemo predvsem kakovostne pridevnike, redko tudi vrstne, svojilnih pa navadno ne.«

Pravkar povedano ponuja vsaj naslednja tri vprašanja: Kateri kakovostni pridevniki se ne stopnjujejo z obrazili? Kdaj stopnjujemo vrstne pridevnike (in s čim – z obrazili ali z *bolj*)? Kdaj svojilnih pridevnikov res ni mogoče stopnjovati?

Če hočemo odgovoriti na ta vprašanja, si moramo najprej natančneje določiti pojma, kot sta *kakovostni* in *vrstni* pridevnik. – Naš dijak (in učitelj) zve za to razliko že v 4. razredu osnovne šole: »Kakovostni pridevnik odgovarja na vprašanje kakšen ali kateri. Vrstni pridevnik odgovarja na vprašanje kateri« (M. Jalen, Spoznavajmo slovenski jezik, str. 105). Torej na vprašanje *kateri* dobimo tako kakovostni kot vrstni pridevnik! Ss 1956 (str. 117) ugotavlja kakovostne pridevnike samo z vprašalnim zaimkom *kakšen*, vrstne pa s *kateri* ali *katero vrste*. V Ssj je med vprašalne zaimke za določitev kakovostnih pridevnikov zašel

^{1/} /Mišljeni so lastnostni obeh vrst, tj. kakovostni ali merni, po prvih se sprašujemo s *kakšen*, po drugih s *kolikšen*./

kateri glede na primere, ko se kakovostni pridevniki rabijo v določni obliki in se po njih res vprašujemo s *kateri* (npr. *Kateri je lepši, sivi ali zeleni?*).

Vprašalni zaimki za določitev vrste pridevnikov bi torej bili: *kakšen* za kakovostne, *kateri* za vrstne (pa tudi za določno obliko kakovostnih), *čigav* za svojilne pridevnike. (V površenem govorjenju zato tudi uporabljamo zaimek *kakšen* namesto *kateri*, ko gre za določno obliko pridevnika; npr. *Kakšen kruh pa želite, črnega ali belega*, namesto *Kateri kruh želite, črnega ali belega?*).

Ker ugotovitev vrst pridevnikov (vsaj kolikor gre za kakovostne in vrstne) z vprašalnim zaimkom ni čisto preprosta, poskušajmo obojne pridevnike določiti še vsebinsko: Kakovostni so najprej tisti, ki podajajo subjektivno oceno lastnosti kakega predmeta, človeka itd. Da bomo bolje razumeli: nekomu je kakšna stvar *lepa*, drugemu *grda*; drevo *veliko* ali pa *majhno*, človek *dober* ali *slab*, *prijazen* ali *osoren* itd. Kakovostni so dalje tudi tisti pridevniki, ki podajajo objektivno lastnost predmeta; taki so npr. *bos*, *nem* ali *gluh*. Potem gredo mednje še taki, ki podajajo stopnjo lastnosti; taki so npr. *grenkljat*, *majcen*, *suhljav* ipd. – Vrstni pa so tisti pridevniki, ki izražajo samo razmerje do kakega predmeta; taki so npr. *slovenski* = v zvezi s Slovenci ali Slovenijo, *gosposki* = v zvezi z gospodo, tak kot pri gospodi, *mestni* = v zvezi z mestom (zato jih ponekod po svetu imenujejo relacijske, po naše odnosne), *lesen* = iz lesa, *lipov* = v zvezi z lipo, *jelenji* – ki se nanaša na jelene, itd.

Stopnjevanje z obrazili je najbolj pogosto pri kakovostnih pridevnikih prve skupine (pri subjektivno vrednovalnih), pri vseh drugih kakovostnih in drugih pridevnikih pa je mogoče le stopnjevanje z *bolj*, in še to le v primeru, če so rabljeni nekako preneseno tj. v smislu kakovosti: *slovenski* – *bolj slovenski*, *lesen* – *bolj lesen*, *gol* – *bolj gol*, *tuj* – *bolj tuj*, vse v pomenu 'značilen za Slovence, okoren, malo oblečen, tak, ki ni naš'.

Če si natančneje pogledamo pridevnike, ki se stopnjujejo z obrazili, vidimo, da so sami taki, ki gredo v par s pridevnikom nasprotnega pomena (antonimi): *lep* – *grd*, *drag* – *poceni*, *krepek* – *šibek*, *lahek* – *težek*, *mehek* – *trd*, *tenek* – *debel*, *sladek* – *grenek*, *kratek* – *dolg*, *nizek* – *visok*, *bogat* – *reven*, *ozek* – *širok*, *globok* – *plitev*, *hud* – *dober*, *mlad* – *star*, *dober* – *slab*, *temen* – *svetel*, *velik* – *majhen*, *prijazen* – *osoren* (*neprijazen*); pri nekaterih pridevnikih je tak par napravljen kar s predpono *ne-*: *ljubezniv* – *neljubezniv*, *umen* – *neumen* itd.

Obstajajo sicer tudi kakovostni pridevniki, ki poimenujejo objektivno merljivo lastnost, pa se torej ne stopnjujejo z obrazili. Tako navadno ni dvoma o tem, kaj nam je *suho*, *mokro*, *tuje*, kdo je *sit*, *lačen* ipd. Tudi pridevnikov z izrazitimi priponami ne stopnjujemo z obrazili, ker že njihove pripone same podajajo mero lastnosti: *grenkljat* = malo grenak, ki vleče na grenko; *domišljav* = tak, ki si veliko domišlja; *žuljav* = tak, ki ima več žuljev; *bebast* = tak kot bebec; *čadast* = tak poln čada; *čebulast* = podoben čebuli; *glistav* = tak, ki ima več glist (veliko glist); *brkat* = tak, ki ima velike brke. Pač pa se stopnjujejo podobni pridevniki na *-ovit*: *plodovit* – *plodovitejši*.

Od vrstnih pridevnikov se stopnjujejo z obrazili le tisti, ki poimenujejo relativno subjektivno oceno; taki so npr. *spodnji*, *srednji*, *zgornji* ipd. Iz istega razloga težijo k stopnjevanju tudi pridevniki, ki so po izvoru deležniki: tako se zelo pogosto najde oblika *zapletenejši* v pomenu *bolj kompliciran* (preneseni pomen). Take primere sicer slovenske slovnice brezuspešno preganjajo od Metelka sem. Kadar jih jaz najdem v besedilu za Jezik in slovstvo, jih kar pustim nepopravljene. Tudi izrazi za barve se sem pa tja stopnjujejo: tako je mogoče najti obliko *belejši*, *sivejši* (oboje verjetno v pomenu *svetlejši*, *temnejši*).

Svojljne pridevnike stopnjujemo z *bolj*, ko označujejo kakovost: *bolj očetov*, *bolj moj* pomeni 'očetu (meni) ljubši, dražji'.

Kot iz vsega vidite, se jaz ne upiram stopnjevanju pridevnikov z obrazili, kadar je tako stopnjevanje res mogoče najti med normalnimi uporabniki jezika. S tem je tudi že jasno, da glede primernikov in presežnikov, ki so vam zbudili nejevoljo, ne bova enakih misli. Napačen je samo vrstni pridevnik *svinčenejši*, namesto katerega bi priporočal *bolj svinčen*; celo *razvitejši* me ne moti ne vem kako.

Mislím, da nam tudi v slovnici ni treba gojiti nepotrebnih kreposti. Če se bomo držali tega načela, nam bo jezik veliko svobodnejši in naravnejši.

Prva objava v JiS 15 1 (1969/70), III–IV.

(2) Končnica *-ega* v tožilniku srednjega in moškega spola ednine pri pridevniških besedah in še to in ono

Žal nimam toliko časa, da bi bil moj odgovor na nekatera vaša vprašanja vsaj tako popoln, kolikor je pri mojih sposobnostih mogoče. Morebiti pa bodo naslednje besede spodbudile drugega, da bo stvari bolj dokončno rešil.

Pri tem mislim predvsem na rabo končnice *-ega* oziralnih zaimkov za tož. ednine, ko se nanaša na odnosnico srednjega spola (tip *se zaveda življenja*, *kakršnega* (namesto *kakršno*) *živi*). Koga tudi taka raba moti, najdemo jo pa pri mnogih naših pisateljih, publicistih in časnikarjih. Sprašujete se, ali ni to maskulinizacija, ki se iz narečja prenaša v knjigo. Oglejmo si stvar podrobneje.

Take oblike bi bile pravzaprav napačne tudi v primeru, ko bi res šlo za maskulinizacijo, saj bi se namesto končnice *-ega* morala ob predmetih (ob neživem) rabiti končnica *-i*. Kolikor na hitro lahko ugotovim, je to »nepravilnost« opazil že Breznik; v Slovenski slovnici za srednje šole (1934, 90) beremo, da je pri pridevniku, ko se rabi »v zvezi z moškim samostalnikom, ki pomeni živo stvar, /.../ tož. edn. enak roditelju; pri neživih /pa/ imenovalniku«, vendar Breznik hkrati dodaja: »Kadar pa stoji pridevnik (zaimek) sam in se nanaša na samostalnik v prednjem stavku, ne ločimo živih stvari od neživih, npr. Mladina novi svet čísla, starega (prvotno stari) pa zanemarja.« Taka oblika, prvotno nedvomno roditeljska, se torej uporablja tudi v srednjem spolu namesto tožilniške, ki bi bila enaka imenovalniku. Meni se ne zdi, da bi bila za to kakor koli zaslužna maskulinizacija samostalnikov srednjega spola, že zato ne, ker se take roditeljske oblike namesto imenovalniških rabijo tudi v narečjih, kjer maskulinizacije sploh ni.

Od kod pa potem to? Po mojem mnenju je izvor roditeljskega tožilnika pri zaimkih, ki imajo izenačen roditelj in tožilnik ednine, enako pa tudi obliko moškega in srednjega spola. Tak primer imamo najprej pri osebnih zaimkih: *ón* – *óno*, vendar sta rod. in tož. obeh le *njêga* (klitično *ga*). Tako je tudi v množini in dvojini: *njih* (poleg *nje* za tožilnik) – *njiju*, *njih*, *nju*. Z »moško« obliko je izražen tudi klitični tožilnik za srednji spol, kot se rabi samo ob enozložnih

predlogih, ki se vežejo s tožilnikom (*zanj*, kjer pa je ohranjena tudi še posebna oblika za srednji spol, tj. *zanje*).

Od osebnih zaimkov se je raba prenesla na zaimek *ki*: *človek, ki ga vidiš – delo, ki ga opravljaš*. (Levstik se je po nepotrebnem trudil tu razlikovati: *človek, ki ga ... – delo, ki je ...*) Iz takih zvez je raba lahko prešla na zaimek *kateri* in potem dalje na vse pridevniške zaimke in na pridevnik sam. Prim.: *Kateri kruh želite? – Belega. Čigav kruh je? – Mojega*. Jaz torej oblike na *-ega* (ki nikakor ni ozko narečna, temveč precej splošna) tudi slovstvenim zgodovinarjem ne bi zamerjal ne pri oziralnih zaimkih ne pri pridevnikih sploh. Zanimivo je, da je prišlo do enakega pojava med zaimkoma *kdo* in *kaj*; saj veste, da se pogovorno rabi namesto *kaj si rekel* kar *koga si rekel*, ta oblika pa potem prodre celo v imenovalnik: *koga pa je blo, de ste tko kričal*. Oblika na *-ega* je nekako izrazitejša, bolj individualizira predmet, na katerega se nanaša.

In sedaj o rabi zaimka *to* (tip *V tem delu ni dramatičnega okvira, kakor je to značilno za druge njegove drame*). Tudi jaz sem mnenja, da tak *to* v slovenščini ni potreben. Piše se menda pod vplivom nemškega *es*, da dobi odvisni stavek svoj osebek ali predmet. Gotovo je bolje reči ... kakršen je značilen ... ali kot je značilen ... V nekaterih drugih primerih se dá tak *to* kar izpustiti, še v drugih pa piscem pomaga iz zadrege, v katero so se spravili, ker so si za ubeseditev svoje misli izbrali slabši skladijski vzorec, kot bi si ga lahko (prim. nedoločnik in deležnik na *-č* namesto osebne glagolske oblike). – Tolažimo se s tem, da se bodo slovstveni zgodovinarji, če niso trmasti ali preveč vase zaverovani, le popravili.

Čisto neslovensko je ob nikalnih zaimkih (ta izraz bi bilo za zaimke tipa *nihče, nič* ipd. dobro uvesti tudi pri nas) rabiti trdilni povedek. Jaz skoraj ne verjamem, da bi sploh kje na Slovenskem govorili tako kot naš slovstveni zgodovinar, tj. *nič manj pa je bil pozoren na to* namesto *nič manj pa ni bil pozoren na to*. Ta nelepost bi k nam lahko prišla iz jezikov, ki dvojne nikalnice ne poznajo. Najbolj pri roki je seveda nemščina. Morebiti je pisca k takemu izražanju zapeljal tudi kak logicistični predsodek, če ne celo želja, da bi bil nenavaden.

Nekatere pripombe k stilu slovstvenozgodovinskega pisanja kažejo, da je pri nas s stilistiko bolj slabo. Pravzaprav nikoli ni bilo posebno dobro. Zato smo lahko (mislim zlasti na mlajši rod) posebno hvaležni tistim našim redkim prostovoljcem, ki se niso podali udobnosti in so nam misel na kultiviranost ohranjali živo tudi tedaj, ko gre za pisano ali govorjeno besedo. Samo pritrdim /.../ torej lahko misli, da ni najbolje, če tako rekoč kar vse po vrsti nekam teče. In sicer ne glede na to, da bi ta vsesplošni tek lahko bil potrditev za slavni grški izrek *panta hrei*. Da je namesto *koriščenje* bolje *raba* ali *uporaba* in podobno, je gotovo. Itd., itd. Mene v slovstvenozgodovinskem pisanju posebno moti množica tujih izrazov, za katere imamo lepe slovenske vzporednice. Finžgar bi rekel, da se delajo imenitne (to je imenitnost, ki svoje prezira ali vsaj zanemarja in hlasta za tujim). Kdaj bomo končno že odrasli, kakor so bili že davno naši najboljši predniki?!

Pa še ločila in velike začetnice. Jaz se zaradi odsotnosti ločil in velike začetnice v pesmih nekaterih modernih pesnikov ne bi pohujševal. To počno po vsem svetu, pa ne le pesniki, temveč do neke mere tudi tehniki v načrtih in reklamah. Sam sem v Skj I (101) ponatisnil take primere. S tako pisavo skušajo doseči večji učinek. Če namreč te vrste besedila takoj ne odložite, uporabite za njegovo dekodiranje (kot se to imenuje) več časa, kot bi ga, ko bi bilo besedilo napisano v skladu z običajnimi pravopisnimi navadami in predpisi. In če dalj časa ali intenzivneje dekodirate, je bolj verjetno, da bo v vaših možganih ostala sled tistega, kar ste dekodirali, in da bo na vas trajneje učinkovalo. To je pač prvotni razlog takega pisanja.

Pri umetnostnih besedilih je še to, da nam tako pisanje želi omogočiti manj vplivano (manj artikulirano) doživetje predmetnosti. Seveda postane stvar kočljiva, če se nam dekodiranje sploh ne posreči. Toda to so že druge stvari. Učencem seveda še nekaj časa ne bomo dovoljevali tako pisati, spoznajo naj pa le, kako to drugi delajo.

Ali bi Jezik in slovstvo moral v vsaki številki posvetiti nekaj strani stilističnim zadevam? To bi bilo res dobro, toda kdo naj jih piše? Z žalostjo ponovno ugotavljam, da je v naši stroki zelo malo ustvarjalnih ljudi. Menda zato, ker to ne nese; je pa tudi res, da ta ali oni ima položaj, ki kolikor toliko nese, nima pa sposobnosti zanj in tako odriva tiste, ki bi bili tvornejši. Itd. Vse tako delo sloni izključno na ramah posameznikov, privatnikov, ki jim je zares do materinščine, do kulture pa tudi na področju besede.

V Delu bi res bilo treba nadaljevati jezikovno rubriko. Zakaj so jo zatrli in po mojem mnenju »usahnili« tudi jezikovne dopise v Pismih bralcev, vedo pač le oni. Našemu slovenskemu jeziku in Slovencem v korist to gotovo ni.

Prva objava v JiS 13 2 (1968), III–IV.

GLAGOL

POIZKUS MODERNEJŠE OBRAVNAVE GLAGOLSKIH KATEGORIJ

Splošno

Glagoli so besede, ki izražajo dejanja (*vrnil bi se, iskanje*), stanje (*ubit sem*), dogajanje (*razpadel je, blesti*), obstojanje (*ste*), zaznavanje (*čutil sem*), spreminjanje (*usihati*) in še odnos do vsega tega (*moram*)¹. V naslednjih dveh Kosovelovih pesmih so vse pokončno tiskane besede glagolske:

*Razpal, razrušil se je grad
najlepših mojih sanj
in sredi razvalin sem sam
napol ubit, izdan.*

*A dalje tam še eden je,
a jaz ne morem vanj,
in dober, topel je in tih,
a jaz sem bil izgnan.*

*In to je tista bolečina,
ki jo tajim ljudem,
saj vrnil bi se, a ne morem,
ne morem, ne smem.*

*Večerna luč blesti in stolpovih
in okna žarijo svetlâ,
a meni je kakor zlovešča meglâ
zakrila bolest pol sveta.*

*Ena bolest mi dušo tesni –
tega sveta hladnina;
pride noč – in vse potopi
večnosti globina ...*

*Moje srce izgubilo je
toplih sanj iskanje,
kot mramor ga ohladilo je
to trpko, trpko spoznanje.*

*Mati, daj mi roko še enkrat,
kajti samo v tvojem zavetju
sem začutil življenje, sem bil mlad,
kot zdaj sem gorak vsemu svetu.*

*Čutim pogrezanje, konec sveta,
daleč ni od razdejanja.
Zebe me. Hlad polži v dno srca;
dajte mi, dajte mi spanja!*

Glagol ima naslednje nezložene oblike: sedanjik (*delam*), velelnik (*delaj*), deležnik na -č ali -e (*delajoč, deláje*); nedoločnik (*delati*), namenilnik (*delat*), deležnik na -l (*delal*), deležnik na -(e)n ali -t (*tepen, delan, ubit*), glagolnik (*delanje*), deležje na -(v)ši (*rekši, videvši*). Nimajo pa teh oblik tudi vsi glagoli. Vse druge glagolske oblike so zložene, npr. *delal sem (bi, bi bil, sem bil), pokopan bo* itd. Oblike kot *smeje se* imamo za nesestavljene.²

¹ *Slovenski slovnici 1964* (dalje *Ss*) so »/g/lagoli besede, ki povedo, kaj kdo dela ali kaj v njim je« (str. 202), ista definicija pa se uporablja tudi za povedek: »Povedek ali predikat pove, kaj kdo dela ali kaj z njim je« (307). To sem grajal v članku *Slovenska slovnica (Filologija 3, Zagreb 1962, str. 282)*.

² V *Ss* ni ločitve na zložene in nezložene oblike, temveč takoj na začetku na osebne in neosebne (207, 271). Pri prvih govori o času, naklonu in načinu, pri neosebnih pa ne, kar lahko zavaja k misli, kot da za neosebne oblike ne veljajo kategorije naklona ali načina (za čas je res, da ne).

Glagolske besede so tudi pridevniki kot *občutljiv, izrecen* ali samostalniki kot *molitev, skok, bolečina, padec, straža, srbež*, itd., ki pa jih ne uvrščamo med redne glagolske oblike, temveč jih imamo za samostojne besede; upravičeno posebno takrat, če ne izražajo več samo glagolskega dejanja, stanja itd. Nekateri glagoli imajo samo po katero glagolsko obliko: *grem* samo sedanjik, *pojdem* samo sedanjik in velelnik, ne pa tudi deiežnika na *-l* ali nedoločnika. Taka oblikovna osamelca sta npr. še obliki *zlovešč* ali *zavetje*.³

Glagolske oblike delimo na osebne in neosebne.⁴

Osebne glagolske oblike so tiste, ki dejanje itd. prisojajo govorečemu (1. oseba), ogovorjenemu (2. os.) ali sploh osebi ali stvari, o katerih se govori (3. os.). 3. osebo uporabljamo tudi za izražanje dejanja sploh v določenem času (tip *dežuje, treba je bilo*). Glagolska oseba torej večinoma kaže na vršilca dejanja ali nosilca stanja ali lastnosti.⁵

Osebe glagolske oblike izražajo čas (*sem ubit, izgubilo je, bom*), naklon (*ubit sem, vrnil bi se, daj*) in način glagolskega dejanja (*razrušil se je, sem bil izgnan*). Načina imamo dva: tvornik in trpnik.⁶ Prvi pove, da dejanje opravlja osebek ali pa je le-ta v določenem procesu ali stanju (*razpal se je grad, sem ubit*), drugi pa, da dejanje osebkui prihaja od zunaj (*bil sem izgnan*). Naklone imamo tri: v povednem naklonu so glagoli tedaj, če dejanje samo ugotavljajo, ga zanikajo ali po njem vprašujejo (*čutim, greš?*), v velelnem tedaj, če dejanje prikazujejo kot zaželeno, zapovedano, prepovedano itd. (*daj*), v pogojnem pa tedaj, če (iz)vršitev dejanja zadeva ob zapreke, ki jih je mogoče zaobiti ali pa tudi ne (*vrnil bi se*).⁷

Neosebne glagolske oblike so tiste, ki sploh ne izražajo glagolske osebe (*razrušil, ubit, izdan, hiteč, peljati se, spat, iskanje*), pač pa nekatere lahko naklon (*neizrečen* = tak, ki ga niso izgovorili: *neizrečen* = tak, ki ga ni mogoče izreči) in način (*zaničevan: oslepel: delal*). Uporabljamo jih za to, da z njimi tvorimo – »opisujemo« – čase in naklone (*bom delal, bi storil, moram storiti*), načine (*bil sem izgnan*), izražamo cilj glagolskega dejanja (*grem delat*), istodobnost (*domov grede, se zglasi pri meni; hiteč k cilju, je komaj še dihal*) ali preddobnost (*cesar to videvši, veli kočijažu*). Prednost neosebnih glagolskih oblik je prav v tem, da ne izražajo glagolske osebe: ta bodisi ni potrebna, ker je že izražena (*nočem kričati* = *nočem, da bi [jaz] kričal; greš kosit* = *greš, da boš [ti] kosil; molče so šli* = *ko so šli, so [oni] molčali*) ali pa je splošna: *naročil je jesti (da bi jedel, da bi jedli, da bi jedla* itd.), *gledal sem to norenje* (= *gledal sem, kako si [ste, je, so, sta* itd.] *norel [noreli, norela]*), *govoriti je srebro* (= *če kdor koli govori [če govoriš, govorimo], je srebro*); *ukazal je prinesiti kruha in jabolk* (= *da prinesejo, da prinese, da se prinese* ...). Pridevniške glagolske oblike

³ V primeri s *Ss* se tu postavlja vprašanje, kaj sodi med glagolske oblike in kaj ne. Vpeljan je pojem glagolske besede (prim. v *Slovenskem knjižnem jeziku* pridevniško in samostalniško besedo, pa tudi zaimensko). Opozorilo na oblikovne osamelce je v nasprotju npr. s trditvijo *Ss* (212), da imajo opisni deležnik na *-l*, »vsi glagoli«; *pojdem* ga seveda nima.

⁴ To se sklada s *Ss* 1964 (210, 211), ne pa z iste slovnice pojmovanjem na str. 307, kjer jo imenuje »določna glagolska oblika (verbum finitum)«. *Verbum finitum* je nejasen, ustreza le *osebna glagolska oblika*.

⁵ O tem *Ss* (210): »Pri glagolu ločimo tri osebe /.../ kakor pri osebneim zaimku«. Za 3. os. pravi *Ss* (171), da je »tista, o kateri govorimo in ji pravimo *on* (itd.)«. V taki definiciji ni upoštevan npr. brezosebkov stavek kot *dežuje*, kjer ni nobenega *on, ono* itd.

⁶ Srednjika torej ni. O tem gl. moje O slovenskih glagolskih načinih (*Jezikovni pogovori* 1965, str. 104).

⁷ Tako imenovani želelnik je opisna oblika, kakršno imamo npr. še v zvezah kot *lahko greš* = *smeš iti* ipd.

se zmeraj nanašajo na samostalniško besedo, ob kateri so; to lahko spremenimo v osebek tvornega ali trpnega stavka: *otekli gležnji* (= *gležnji so otekli*), *posekani hrasti* (= *hraste so posekali*), *skeleče rane* (= *rane skelijo*), *zametena steza* (= *stezo je [bo] zametlo*). Neosebne glagolske oblike, uporabljene ob osebnih, svoje dejanje pripisujejo osebi osebne glagolske oblike: prim. *plesaje sta planila v dereče valove*.

Neosebne glagolske oblike so ali čisto samosvoje (*delati, delat, sede, skrivši*) ali pa so pridevniške (*osupel, zaželen, ubit, vzdihujoč*) oz. samostalniške (*delanje, skok, bera, podražitev*).

Oblikoslovna podoba glagola

Glagol ima zelo izrazito morfemsko podobo. Vzemimo glagol *pogrezniti*. Nasprotje *s popihniti* nam izloča morfem *grez*: ta je nosilec predmetnega pomena. Morfem *ni* za koren (prim. *pogrezati*) imenujemo glagolsko pripono. (Pri izpeljanih glagolih je glagolska pripona za podstavo, prim. *pobratiti, potujčevati*.) Glagolske pripone so različne: *ni, a, e, i, uje, ova, eva, je, ne, ava* itd., lahko je tudi $\emptyset$ (*nesti, dam*). Glagolska pripona sama na sebi ne pomeni nič, pri dveh glagolih iz istega korena ali podstave pa razločuje dovršnost ali nedovršnost dejanja: *pogrezniti = pogrezati, zapeljem – zapeljujem, seči – segati*. – Morfem pred korenem je predpona. Če jo dodamo nedovršnemu glagolu, dobimo dovršnik (*spati – prespati*)⁸ Predpone imajo večinoma tak pomen kot predlogi ali prislovi. Predpon ima kak koren lahko tudi po več (*porazdeliti*). Za glagolsko pripono se dodajajo obrazila ali končnice, da dobimo posamezne glagolske oblike: sedanjik, velelnik, nedoločnik, deležnike itd.; če glagol nima pripone, se obrazila in končnice dodajajo kar korenem: *del-a-m -ti – nes-ti, da-m*. – Del glagola pred *-ti* se imenuje nedoločniška glagolska osnova (*dela-ti*). Pri glagolih z nedoločnikom na *-či* je glagolska osnova ves del pred končnim *-i*⁹ (*peči*); glagolski del pred končnico (npr. *-m*) je sedanjiška osnova. Korenski del sedanjiške in nedoločniške osnove je ali enak (*nes-em -ti, del-am -ati*) ali pa tudi ne (*ber-em – br-ati, piš-em – pis-ati*).

Glagolske oblike, ki se spregajo ali sklanjajo, imajo na koncu končnice: *dela-m -š -o -mo* itd.; *petj-e -a -u* itd., *pozlačen -o -ega, -emu* itd. Kar je pred končnico, je osnova pregibne glagolske oblike. Osnovo glagolske oblike je treba ločiti od glagolske osnove: *delanje* (osnova glagolnika *delanj-*, proti *dela-* glagolska osnova). – Nekateri glagoli imajo še prosti (ločljivi) morfem *se* ali predlog prehodnosti, npr. *smejati se, hoditi za* (= *ljubiti*).¹⁰ Morfemski sestav glagola najlepše razbereš iz preglednice:

⁸ To velja splošno. O zadregah *Ss* glede tega, kdaj predpona dela glagole dovršne in kdaj ne (*Ss* 206–207), glej moje *Probleme der slovenischen Schriftsprache, Scando-Slavica* 1960 (dalje *Probleme*), str. 69–70 in O aspektnih premenah v slovenskem knjižnem jeziku, *JiS* 1959/60, 203.

⁹ *Ss* (211) morfološko nejasno trdi, da se »nedoločnik /.../ končuje na *-ti* ali *-či*«. Tudi na str. 215 ni jasnosti: »Če odpahnemo nedoločniško obrazilo (pred tem so navedeni samo glagoli na *-ti*), dobimo nedoločniško osnovo.« Na str. 219 iz diahronične zadrege prav tako nejasno: »Kadar se nedoločnik končuje na *-či*, se podstava končuje na mehkonebnik *k* ali *g*.« V *striči, strič, striž(enje)* seveda ni ne duha ne sluha za kakšnim mehkonebnikom. Za moje stališče gl. *Probleme* 65. – O težavah *Ss* pri pojmovanju sestavnih delov glagola prim. moj članek *Oblikoslovna terminologija in njeno jezikovno ozadje, JiS* 1957/58, 209–213 /tudi v našem izboru v tej knjigi/.

¹⁰ Mislim, da je tako prav, saj predlogi v predponski vlogi opravljajo isto vlogo (prim. *šel je – našel je*), pa jih tudi obravnavamo kot morfološko sestavino glagola.

Predpone	Koren	Obrazila podstave	Glagolske pripone	Glagolska obrazila	Končnica	Obrazilo povratnosti ali prehodnosti
po	grez		ni/j' ¹¹	en	a	
pri	nes	k	a	ti		
zapri	seč		ø	i		
	hod		i	ti		za
	ber	ač		enj	e	
	da		ø		m	
po	sin	ov	i	l	ø	
po	mal	o				
	mešč	an	i	ti		se

Glagol *pomalomeščaniti* ima sestavljeno pomensko jedro: ima dva korena, povezana z / medpono -o-/.

Glagolski vid

Po glagolskem vidu ločimo dovršne in nedovršne glagole. Dovršni so tisti, ki podajajo omejeno dejanje (*počiti, poplesati, namučiti se, dočakati, zaigrati*), nedovršni pa tisti, ki ne izražajo dovršnosti (*tepsti, poskakovati*).¹¹ Nedovršni glagoli se izjemoma rabijo tudi za izražanje dovršnega dejanja: *fant bo tepen kot snop, nesel je v mlin* (tja je namreč tudi prinesel), *pisal bi ti pismo* (= *sporočil bi ti pismo*). Dovršne glagole spoznamo po tem, da je z njimi mogoče odgovoriti na vprašanje *kaj storiš* (*bi storil* itd.) in da razen redkih izjem ne izražajo dejanja v trenutku govorjenja (sedanjega časa). Nedovršne spoznamo po tem, da z njimi lahko odgovorim na oblike glagola *delati* v stavkih kot *kaj delaš*, ob njih pa tudi lahko uporabljamo tako imenovane fazne glagole *začeti, nehati* ipd. Vsi se rabijo tudi za izražanje dejanja v trenutku govorjenja.¹²

Slovenski glagoli so načeloma ali dovršni ali nedovršni, so torej enovidski. Nekateri pa so dvovidski, tj. ali dovršni ali nedovršni, kar nam je pač na misli: prim. *roditi, ubogam, teknem, telefoniram* itd.¹³ Nekaj jih sploh nima vida: *moram, morem, maram, treba je, smem*.¹⁴ /Nepredponski/ glagoli so načeloma nedovršni. Dovršni se dajo skoraj vsi naštet: *plačam, končam, neham, jenjam, srečam; kupim, lotim se, blagoslovim, pičim, pustim, ranim, rešim, skočim, stopim, storim, trčim, udarim, dobim; padem, sedem, ležem, sežem, rečem, vržem,*

¹¹ Delitev na *n* in *i/j* uvedena sedaj namesto prvotnega *nj* v okviru glagolske pripone.

¹² Tako gledanje je sedaj splošno sprejeto prav zato, ker nedovršni vendarle kdaj lahko izražajo tudi dovršnost. O tem prim. še primere iz Bezlajeve razprave Doneski k poznavanju glagolskega aspekta (SR 1948) kot *nesi ga ven* = *odnesi ga*.

¹³ Kot se vidi, je iz kategorije glag. vida izločeno to, ali je glagol trajen ali ponavljalen, ali je začetno, končno, ali trenutno dovršen, in kar bi jaz imenoval vrsta glagolskega dejanja (Aktionsart).

¹⁴ O tem in tudi o začetni itd. dovršnosti gl. moje O aspektnih premenah.

¹⁵ Mislim, da je tako prav, saj ni mogoče reči *začnem morati, neha treba je*.

jamem in skoraj vsi glagoli z glag. pripono *ne* (prim. *kriknem*) razen tistih, ki izražajo prehajanje iz stanja v stanje (npr. *sahnem*); *dejem*; *dam*, *dem* in morda še kateri.

Iz nedovršnikov dobimo dovršnike tako, da jim dodamo predpono: *nesem* – *prinesem*, *delam* – *dodelam*. Pri tem se pomen spremeni v smislu predpone. Nekaj prvotnih glagolov nikoli ni brez predpone: *-prem*, *-čnem*, *-mem*, *-žmem*, *-šljem* (prim. *zaprem*, *načnem*, *otmem*, *ožmem*, *pošljem*). Med take glagole grede tudi izpeljanke iz predložnih zvez, npr. *pogospoditi*, *razmestiti*, *pobarabiti se* itd.

Iz dovršnikov delamo nedovršnike z menjavo glagolske pripone: *pihnem* – *piham*. Pri tem se pogosto premenjuje še korenski del: *počim* – *pokam*, *potopim* – *potapljam*, *preplêtem* – *preplétam*.

To gre po pravilih. Pri glagolih na *-im* se pri tem soglasnik (soglasniški sklop) na koncu korena premenjuje po jotaciji (*ponosim* – *ponašam*) ali po depalatalizaciji¹⁵ (*počim* – *pokam*). Po depalatalizaciji se premenjujejo tudi glagoli v nedoločniku na *-či* (*sežem* – *segam*), glagoli na *-em* pa pogosto po dejotaciji (*popišem* – *popisujem*).

Nekaj glagolov dela nedovršnik z nadomestnim korenem: *vržem* – *mečem*, *rečem* – *govorim* (*pravim*), *naredim* (*storim*) – *delam*.

Od samoglasnikov se pri tem premenjuje *ê* z *é* ali *a* (*preplêtem* – *preplétam*, *prenêsem* – *prenášam*), *o* pa z *á* (*zbôdem* – *zbadam*, *porodim* – *porajam*, *skočim* – *skačem*). Polglasnik se premenjuje z *i* (*odcvetem* – *odcvitam*); tudi *a* z *i* (*umaknem* – *umikam*); zanimiva premena je tudi *prekolnem* – *preklinjam*. Pogosto se med dva soglasnika v korenu vrine kak samoglasnik: *začnem* – *začenjam*, *umrem* – *umiram*. Pri nekaterih glagolih se pojavijo tudi soglasniki, ki so izpadli zaradi težkega soglasniškega sklopa: *upognem* – *upogibam*, *zasujem* – *zasipavam*, *ganem* – *gibam*, *krenem* – *kretam*, *potonem* – *potapljam*, *vrnem* – *vračam*, *prepovem* – *prepovedujem*.¹⁶

Če pogledamo na glagolske pripone, ugotovimo, da se *a*, *i*, *ne* in *ø* zamenjujejo z *uje*: *plačam*, *rešim*, *dvignem*, *prepovem* – *plačujem*, *rešujem*, *dvigujem*, *prepovedujem*. Podobno *e*, *ne*, *je*, *i* in *ø* z *a* (*va*) *padem* – *padam*, *mahnem* – *maham*, *zinem* – *zevam*, *napijem* – *napivam*, *pičim* – *pikam*, *predém* – *predevam*. Če se prvotna glagolska pripona *ne* zamenja, temveč ohrani, se ji doda še *va* (*okopam* – *okopavam*, *neham* – *nehavam*). Taki glagoli imajo radi dvojnice tipa *okopam* – *okopujem* (prim. še *premislim* – *premišljam* ali *premišljujem*); v zadnjem času zmeraj bolj prevladujejo oblike na *-ujem*. Redke so premene *i* z *e* (*skočim* – *skačem*), dovolj pogoste pa *i* z *éva* (*omedlim* – *omedlevam*). Tip *omedlevam* si razlagamo z nedoločniško osnovo: *omedleti* – *omedlevati* = *okopati* – *okopavati*.

Vsi glagoli nimajo takih vidskih parov, posebno ne tisti iz imen kot npr. *pogospoditi*, a tudi nekateri drugi: *preglodam*, *zgrebem*, *podkujem* ipd. Namesto *preglodavam* ali *!...!* *podkavam* se rabita kar *glodam* in *kujem*. Še manj imajo prvotni nedovršni čiste dovršne pare: prim. *plujem*, *pletem*, *ženem*, *berem*, *poslušam*. Namesto njih rabimo predpanske glagole, ki pa so večinoma pomensko premaknjeni, prim. *poslušam* – *prisluhnem* (= *malo poslušam*). Primeri kot *tresem* – *tresnem* so tudi pomensko različni.

Kako pa v takih primerih izražamo manjkajoči vidski par? Tukaj je za to nekaj primerov: *Če se boš tako pogospodil, bo slabo* – *Če boš postajal tak gospod, bo slabo* (ali: *če se boš tako gospodil ...*). *Podkoval mi je konja* – *Koval mi je konja*. *Če boš toliko potrošil, boš ob vse* –

¹⁵ Za sinhrono obravnavanje so taki pojmi z *de-* potrebni.

¹⁶ V primerih kot *prenêsem* – *prenášam*, *preplêtem* – *preplétam*, *potopim* – *potapljam* seveda lahko govorimo o prevoju, za primer *preplêtem* – *preplétam* pa je boljše govoriti kar o oženju.

Če boš toliko trošil, boš ob vse. Razkral mi boš tale panj – Kalal mi boš ta panj. Izrazimo se pač več ali manj približno.¹⁷

Vrste glagolskih dejanj

S podobnimi sredstvi kot nasprotje v vidu, tj. z različnimi glagolskimi priponami in premenami korena, pa tudi z nadomestnimi koreni, glagoli izražajo tudi vse vrste glagolskih dejanj.

1 Tako glagola *sedim* in *ležim* pomenita stanje po izvršitvi dejanja, ki ga izražata glagola *sedam* in *legam*. Tako stanje lahko izrazimo tudi z zvezo pomožnika in pridevniške besede ali še kako drugače. V preglednici:

Nedovršno dejanje	Dovršno dejanje	Stanje
<i>sedam</i>	<i>sedem</i>	<i>sedim</i>
<i>oživljam</i>	<i>oživim</i>	<i>živim, živ sem</i>
<i>pekel se je</i>	<i>spekel se je</i>	<i>pečen je bil</i>
<i>postaja</i>	<i>postane</i>	<i>je</i>
<i>maže</i>	<i>namaže</i>	<i>je namazan</i>
<i>umira</i>	<i>umre</i>	<i>je mrtev</i>
<i>obeša se</i>	<i>obesi se</i>	<i>visi, je obešen</i>

2 V drugi skupini so glagoli kot *nesem – nosim, peljem – vodim, ženem – gonim, tečem – tekam, letim – letam, bežim – begam, lezem – lazim, grem – hodim, vlečem – vlačim*. Vsi so nedovršni, razlika med njimi pa je, da eni pomenijo enkratno dejanje, drugi pa ponavljano, tj. prvi so trajni, drugi pa ponavljalni. (V 19. stoletju prim. še *kradem – kradevam* ipd.) Ponavljalni par takih dvojic lahko pomeni tudi drugačno trajno dejanje: *vlečem drva – vlačim drva : vlačim (= branam) njivo* ali *živinče beži – živinče bega : ne begaj mi živinčeta*. Nedovršni par k dovršnemu (*sedam – sedem*) pomeni ali trajno ali ponavljalno dejanje: *Ravno je sedal za mizo, ko je vstopil poštar – Sedal je na stole, kot da bi jih preskušal, ali so dovolj trdni*. – Trajno¹⁸ se včasih rabijo tudi glagoli tipa *nosim* iz dvojic *nesem – nosim : Nosila sem (nam. nesla sem) koscem jesti*.

3 V posebni skupini so glagolske dvojice kot *rumeneti – rumeniti, oživeti – oživiti*.¹⁹ Prvi člen dvojice pomeni *postajati rumen oz. postati živ*, drugi pa *delati (kaj) rumeno, spraviti (koga) k življenju, napraviti (ga) živega*. Prvi člen take dvojice je neprehoden, drugi prehodni. Prvi stanje ali lastnost rad izraža z deležnikom na *-l* (*porumeneli listi, oživeli utopljenik*), drugi na *-en* (*porumenjena stena, pozlačena obreza*). Pri čistih vidskih parih se morfenska razlika za prehodnost lahko izgubi: *oživeti – oživiti = oživljati*. Razlike tudi ni v sedanjiku: *oživim*.

¹⁷ V tem smislu so torej to dejanski vidski pari, četudi razlike med takimi glagoli niso samo vidske: rabijo se za samo vidsko ločevanje. Tako je treba razumeti moje mnenje, da »je o čistih aspektnih premenah mogoče govoriti samo pri istem pomenu obeh členov« (Probleme 69), ker sem imel pred očmi dvojice *biti – bivati*, kjer tega ni. O vidski neparnosti dvojic kot *ženiti se – oženiti se* gl. F. Jakopin, *JiS* 1966, 177–180 (K tipologiji slovenskega in ruskega glagola).

¹⁸ O tem podrobneje v navedenem Bezlajevem in mojem članku.

¹⁹ Mislim, da je na razlikovalno vlogo morfemov *e* in *i* glede na prehodnost treba opozoriti v slovnici, ne pa morda v priročnikih napak navajati vse take dvojice izolirano.

4 Svojevrsten odnos je tudi med glagolskimi dvojicami kot *pijem – pojim, tečem – točim, gnijem – gnojim, umrem – umorim*. Drugi člen dvojice pomeni, da kdo dela, povzroča, omogoča to, kar pove prvi člen: *pojim = delam, da kdo pije; točim = povzročam (delam), da teče; morim = povzročam smrt, umiranje*. Včasih se tega odnosa niti ne zavedamo več: tako je z *gnojim*, ki res pomeni tudi *delati, da kaj gnije*, a nam je danes nekako samostojen glagol.

5 Še eno zanimivo skupino glagolov imamo. To so dvojice kot *poslušam – čujem (slišim)* ali *gledam – vidim*. Razlika med njimi ni v nedovršnosti in dovršnosti, temveč v tem, kako je zajet predmet glagolskega dejanja, kako smo ga sprejeli v našo zavest. Prim. *Gledal je, pa ni videl* ali *Poslušam, a nič ne slišim*.

Prehodnost

O prehodnosti govorimo, če glagolsko dejanje prehaja na predmet: *kosim travo, čudim se takemu vprašanju, umivam se, bojim se bolezni, prišel je ob ves denar, izgubil je vse imetje, obšel je zapreko* ipd. Nekateri redki glagoli imajo po dva predmeta v istem sklonu: prim. *punco učim angleščino*. Veliko pa je glagolov, ki imajo po dva predmeta v različnih sklonih: *nesi očetu časopis*. Pri že obravnavanem tipu *rumeneti – rumeniti* je prehodnost zaznamovana tudi oblikoslovno (-e- : -i-); prim. še *ubila je jajce* proti *jajce se je ubilo*.

Prehodni glagoli se lahko rabijo tudi neprehodno. V takih primerih izražajo dejanje samo: *vidim hišo – vidim* (tj. z *vidom* zaznavam), *delam hišo – delam* (tj. imam delo, ne počivam). Zanimivo je, da taka splošna dejanja izražamo navadno le z nedovršnikom: *ne ubijaj, ne kradi, ne laži, ne pljuvajte po tleh, streljajte*. Če pa je dejanje kaj bolj določeno, pa rabimo tudi dovršnike: *streljajte – ustrelite še*, ali: *tako se govori – reci vendar kaj*.

Včasih smo v dvomu, ali je glagol prehodni ali ne. Prim. *delati greh* proti *grešiti*, ki oba pomenita isto: drugi gotovo ni prehodni. Tako še *delati neprilike* (težave, zgago ipd.): v takih primerih govorimo o notranjem predmetu.

Omenjeno je že, da je v primerih kot *Jure hodi za Lenčko, zveza hodi za* prehodna, če pomeni *ima rad, ljubi*, sicer seveda ne. Primer kaže, da iz neprehodnih glagolov prehodne ne delamo le s predpono (prim. *šel je – našel je jurčka*), temveč tudi s predlogi (*hodi za, priti ob*). Tu je še primer, kjer se prehodnosti znebimo z morfemom *se*: *srebrim – srebrim se*.²⁰

Pri glagolih, katerih prehodnost izražamo s predlogom, se delajo nekatere napake. Tu jih imaš naštetje (v oklepaju) poleg pravilnih zvez:²¹ *do tega* (na tem) *mi je, o resnici* (v resnico) *ne dvomim, ne jezi se name* ali *čezme* (nad mano), *ne govori mi o poštenju* (od poštenja), *povej nam kaj o kralju Matjažu* (od kralja Matjaža), *ne pogajajta se tako za ceno* (okoli, okrog cene), *razpravljamo o vprašanju* (po vprašanju) *nezaposlenih, vsak ima pravico do življenja* (na življenje), *zanimam se za gradnjo strehe nad glavo* (na gradnji), *v to* (na to) *ne bo hotel privoliti, na to* (v to) *ne bo pristal*. Kadar je glagol prehodni že brez predloga, za izražanje iste vsebine ni treba rabiti predloga: *nadaljuj predavanje* (s predavanjem), *prelomil je navado* (z navado), *končaj že to delo* (s tem delom), *prihranil si je časa* (na času), *varuj se lažnih prijateljev* (pred lažnimi prijatelji). Nič narobe ni taka dvojica v primerih kot *navadil*

²⁰ Takim primerom je blizu tip *kopam otroka – kopam se*, saj se *kopam se* v veliki meri občuti kot neprehodno.

²¹ Tako je treba obdelati na enem mestu, ker uporabnik knjižnega jezika ne bo hodil kar naprej gledat v pravopis ali priročnik napak.

sem se tega – navadil sem se na to. Gotovo je edino dobro *dobiva ugled*, pri dovršenem paru pa je razlika med *dobil je na ugledu* in *dobil je ugled*: v prvem primeru se mu je ugled samo povečal, v drugem pa ga prej sploh imel ni. Res pa je, da je *dobil na ugledu* mogoče zamenjati s *postaja uglednejši*. Isto je *izgubiti čast* in *izgubiti na časti* proti *izgubljati čast*. Primeri kot *delam na novem projektu* se dajo izraziti z *obdelujem* (*izdelujem*) *novi projekt*.

Način

Način je pojem za odnos med osebkom in (iz)vršilec dejanja. Če je osebek hkrati (iz)vršilec dejanja ali nosilec stanja, govorimo o tvorniku ali aktivu; če pa osebek ni vršilec dejanja, pa tudi ne nosilec stanja ali poteka, gre za trpnik ali pasiv. Brezosebkovi stavki izražajo poteke ali stanje (*dežuje*, *lepo je bilo*).

Če si s tega stališča še enkrat ogledamo Kosovelovi pesmi *Razpal*, *razrušil se je grad* in *Ena bolest mi dušo tesni*, ugotovimo, da so vse osebne oblike razen (*a jaz*) *sem bil izgnan* tvorne: izražajo osebkovo dejavnost oz. udeleženos v kakšnem poteku ali stanju. Dejanja je več v drugi pesmi (prim. *tesni*, *pride*, *potopi*, *izgubilo je*, *ohladilo je*, *daj*, *sem čutil*, *čutim*, *polzi*, *dajte*), manj v prvi (*ne morem*) *iti*, *tajim*, *vrnil bi se*, (*ne morem*, *ne smem*) *se vrniti*, *je zakrila*). Stanje označujejo povedki kot: *sem ubit*, *izdan je*, *sem bil mlad*, *sem gorak*, poteke (processe) pa: *razpal*, *razrušil se je*, *blesti*, *žarijo*, *zebe* (*me*).

Tvornik je torej v slovenščini sploh veliko pogostnejši od trpnika. Tudi tisti edini stavek s trpnim povedkom lahko izrazimo v tvorniku: *a mene so izgnali*. Kaj se je pri tem zgodilo? Osebek trpnega stavka (*jaz*) je postal v tvornem predmet (*mene*), spremenila se je glagolska oblika (prej *sem bil izgnan*, sedaj *so* (*me*) *izgnali*). Pravilo se da tudi obrniti: predmet tvornega stavka postane v trpnem osebek, tvorna glagolska oblika pa se zamenja s trpno. Če ima tvorni stavek še osebek, postane ta v trpnem prislovno določilo vršilca glagolskega dejanja: *a mene so* (*ljudje*) *izgnali* – *a jaz sem bil* (*od ljudi*) *izgnan*. (Namesto predloga *od* je v takih primerih nepravilno rabiti *po*.) Pač pa lahko namesto predloga *od* rabim *z*, kadar ne gre za živega vršilca dejanja, temveč za prenosnika sporočila (prim. *z okrožnico 32/cKin nam je bilo sporočeno*) ali nosilca stanja (*mesto je obdano z obzidjem* = *mesto obdaja obzidje*); prim. še *stadion je bil nabit gledalcev* ali *z gledalci* (tj. polnega so ga delali gledalci).

Slovinci trpno dejanje lahko izražamo tudi s *se*. Ta oblika trpnika ni tako splošno uporabna, kot se je lahko prepričati, če naš trpni stavek (*a jaz sem bil izgnan*) skušamo izraziti tako: *a jaz sem se od ljudi izgnal*. Če bi pa zanemarili prislovno določilo izvora (tj. *od ljudi*), bi dobili *a jaz sem se izgnal*: tega stavka pa ne bi več razumeli trpno, temveč tvorno, tj. tako, kot da *sem sam sebe izgnal*. S *se* izražamo trpnik le tedaj, če je predmet, ki ga prizadeva dejanje, neživ: prim. *otava se kosi v poznem poletju* = *otavo kosijo v poznem poletju* ali: *taka stvar se ne pove na glas* = *take stvari ne povemo na glas*. Lahko pa se rabi trpnik s *se* tudi v primerih, kadar predmet po vsej verjetnosti ne more biti (iz)vršilec dejanja: prim. *dojenček se kopa vsak dan* = *dojenčka kopljejo vsak dan*.

Obravnavani primeri kažejo, da v slovenščini uporabljamo trpnik takrat, kadar hočemo spraviti v ospredje tistega (tisto), ki ga prizadeva glagolsko dejanje, zamolčati ali potisniti ob stran pa (iz)vršilca glagolskega dejanja. Ta, namesto da bi bil osebek tvornega stavka, postane v najboljšem primeru prislovno določilo izvora ali pa je sploh izpuščen. Izpustimo ga takrat, kadar ni važen ali pa ga nočemo ali ne moremo ugotoviti. To je dovolj pogosto v strokovnih

besedilih, poljudnih ali znanstvenih. Še v takih besedilih trpnika ni dobro preveč uporabljati. Da to ljudje čutijo, vidimo npr. tudi iz kuharskih receptov, kjer namesto *Vzame se bela moka, trije pecilni praški* itd. pogosto beremo *Vzamemo* (ali »vzameš« ali »vzemi«) *belo moko, tri pecilne praške* itd.

Trpniku se seveda moramo prav izogibati tedaj, kadar bi bilo zvezo določne glagolske oblike in *se* mogoče pojmovati tvorno ali trpno, tj. v zvezah z osebkom, ki je lahko tudi sam (iz)vršilec dejanja. Gotovo je nemogoč stavek *Danes pa sem se v šoli pohvalil* v pomenu *Danes so me pa v šoli pohvalili* ali *Na križišču sem se skoraj povozil od avtomobila* v pomenu ... *me je avtomobil skoraj povozil*. Če se že izrazimo v trpniku, rabimo zvezo pomožnika in deležnika na *-(e)n* ali *-t*, torej *bil sem pohvaljen, bi bil skoraj povozen*.

Seveda sta obliki pomožnik + deležnik na *-(e)n* ali *-t* in osebna glagolska oblika + *se* popolnoma v redu, ko prva izraža stanje po izvršenem dejanju (prim. v Kosovelovi pesmi *sem bil ubit*), druga pa s *se* izraža splošni osebek (*tod se ne sme hoditi = tod ne smeš (nihče ne sme) hoditi*).

V neknižni rabi je še zveza »išče se *Uršo Plut*« (»iskalo se bo *Uršo Plut*«). Oseba, ki jo zadeva glagolsko dejanje, je predmet, ne osebek, kot mora biti pri trpniku. Tako govorjenje je nepotrebno. Tudi oblika »išče se *Urša Plut*« je slaba, ker je dvoumna: *Urša Plut* je namreč v takih primerih mogoče pojmovati ali kot osebek tvornega ali trpnega stavka, tj. bodisi kot vršilca dejanja bodisi kot njegov cilj. Zato take primere, kot že povedano, izražamo tvorno: *iščejo Uršo Plut*. Če jo tudi sami iščemo, rabimo 1. osebo: *iščem (iščeva, iščemo) Uršo Plut*. Tip *išče se Uršo Plut* je prišel k nam od drugod, kolikor toliko pa ga delajo domače zveze kot *mного stvari se je pozabilo oz. vsepovsod se išče zlato*, kjer je *mного stvari* in *zlato* osebek, imata pa enako obliko, kot bi jo imela kot predmet v tožilniku. Od *mного stvari se je pozabilo* pa ni daleč do *mnoge stvari se je pozabilo*.²²

Kadar deležnik na *-(e)n* ali *-t* izraža stanje po izvršenem dejanju, seveda ne izraža dovršnosti: *Čevlji so (bodo, bi bili) razmočeni*, kjer se po povedku edino pametno vprašujemo le s *kaj je s čevlji*. (Da je *biti* nedovršen, ni dvoma.) – Da gre v takih primerih za stanje in ne za trpnik, dokažeš s tem, da namesto del. na *-(e)n* ali *-t* uporabiš tak deležnik na *-l*, ki ga je mogoče rabiti tudi kot prilastek (*rože so uvele*)²³ ali sploh s kakršnim koli pridevnikom (*čevlji so novi*), ne da bi se pri tem spremenil čas. (Prim. razliko v času med *Rože so uvele*, sed. čas in *Rože so uvenile* pret. čas.)

Stanje (in ne trpnik) se lahko izraža tudi z deležnikom na *-(e)n* ali *-t* nedovršnih glagolov: *ta pipa je delana na roko, streho imajo krito s škodlami, kruh je pečen, kosilo bo kmalu kuhano*. Dejanje, ki se mora izvršiti pred nastopom stanja, je seveda dovršno: *to pipo so napravili z roko, streho so pokrili s škodlami, kruh so spekli, kosilo se bo moralo pred tem skuhati*.²⁴

²² O tipu *išče se Uršo Plut* gl. razpravo S. Škerlja v Beličevem zborniku: /Bezlične povratne rečenice s aktivnom konstrukcijom, n.d. 1937, 417–429/.

²³ Ss 1964 (251) napačno meni, da imajo oblike na *-l* (tip *zamrzla voda* ipd;) »pasivni ali trpni pomen«. Dejansko izražajo le stanje. Na str. 263 na istem mestu beremo, da imajo taki deležniki »pasivni pomen in izražajo stanje«. – Moje stališče gl. v Probleme.

²⁴ Ss 263, trdi, da imajo deležniki na *-n* od nedovršnikov »danes izrazito pridevni pomen in izražajo stanje /.../, zato tega deležnika ne moremo rabiti pri opisovanju pasiva za nedovršnike«. Že v Probleme 71 sem opozarjal na nasprotno primere (tip *zatiran, zaničevan, slavljen*).

Glagoli s *se*

Oblikovno enaki glagoli s *se* (*smeje se, tiska se, govori se, umiva se*) se razvrščajo v tri skupine. Pri *smeje se* je *se* ohranjen v vseh glavnih glagolskih oblikah (*smejati se, smej se, smejal se je*), ne pa tudi v deležniku na *-(e)n* (*razkoračen*) in glagolniku (*smejanje*), *se* sam na sebi pa nič ne pomeni. Redki glagoli tak *se* ali imajo ali pa tudi ne: *jokam se – jokam, sedem – usedem se*. – Pri glagolih tipa *umiva se* je *se* mogoče zamenjati s *sebe* ali s kakim drugim samostalniškim zaimkom ali samostalnikom: *umiva otroka, umiva ga* itd.

Glagoli tipa *ubiti se* lahko izražajo neprehodno dejanje, npr. *ubil se je v gorah* (= zaradi padca ali kako že je umrl). Čisto drugo so seveda primeri kot *ubil je sebe in še nekoga*, kar je tip *umiva se*.

Tip *govori se* v nasprotju s *smeje se* in *umiva se* stoji vedno samo v 3. os. ednine, morfema *se* ni mogoče zamenjati s samostalniškim predmetom, temveč le s splošnim osebkom, npr. z *ljudje* (*ljudje govorijo* ali *govorijo na sploh*).

O tipu *otava se kosi* (v *poznem poletju*) smo že govorili: tu je osebek mogoče spremeniti v predmet, *se* pa opustiti (*otavo kosijo ...*).

Vsi tipi s *se* so tvorni, le zadnji je trpni.

Nekateri glagoli imajo namesto *se* morfem *si*: *prizadeva si, pomaga si, mislim si*. Tudi tak *si* ima različno vrednost: eni glagoli nikoli niso brez njega (*prizadevam si*), pri drugih pa ga je mogoče zamenjati s samostalniško besedo (*pomagam si (sebi, bratu)*), pri tretjih (*misli si*) je nekako odveč. V zadnjem primeru *si* kot da zamenjuje osebek. Nekateri glagoli brez razlike rabijo *se* ali *si*: *upati si (se), premisliti si (se), opomogel si (se) je*.

Kadar sta povedek glagola s *se*, *se* en *se* izpušča: *bal se je smejati* (ne: *smejati se*). Napačno pa je izpuščati *se* v primerih kot *Naša umetna proza začinja z Martinom Krpanom*. Glagol *sestoji* pa nima *se*; torej je napačno reči *knjiga se sestoji iz treh delov*.

Naklon

Naklon je pojem za poseben odnos govorečega do glagolskega dejanja, stanja, itd. Taki tipični odnosi so trije: povedni, pogojni in velelni. V povednem naklonu za dejanje ugotavljamo, da se (*se* ne) uresničuje, ali pa se sprašujemo po tem, ali se (*se* ne) uresničuje. V velelnem naklonu podajamo dejanje kot zaželeno, zahtevano, zapovedano ipd., oz. nezahtevano, nezaželeno ipd. V pogojnem naklonu podajamo dejanje glede na možnost in pogoje njegove uresničitve.^{125/}

Te odnose podajajo načeloma specializirane oblike; v sedanjiku npr. povedni naklon izražamo s povednim sedanjikom (*delam, tiska se*), pogojnega s pogojnikom (*delal bi*) in velelnega z velelnikom (*delaj*). Vendar vsak povedni sedanjik (in sploh oblike povednega naklona) ne izraža le povednega naklona, temveč lahko tudi druga dva. Prav tako tudi pogojnik lahko izraža veleln/ost/.. Velelni naklon lahko izražamo še drugače, npr. z nedoločnikom (*ne jokati*) ali s preteklikom (*da mi takih stvari nisi več vlačil domov*) ipd.

To, kar pogojnik in velelnik izražata z obliko samo, je mogoče tudi opisati s tako imenovanimi naklonskimi glagoli ali prislovi in nedoločnikom. Tako zapoved, da se dela, namesto z obliko

---

^{125/} / Pogojnik torej izraža umišljena dejanja./

delaj lahko izrazim z *moraš delati*. *Ne hodi* pomeni lahko *ne želim*, *da greš* ali *prepovedujem ti iti*, in to lahko izrazim tudi z *ne smeš iti*. Ali še: *delaj* lahko pomeni *dovoljujem (dam) ti delati*, *smeš delati*, *lahko delaš*. Željo posebno pogosto izražamo z osebno glagolsko obliko in prislovom *naj*: *naj gre* = *želim*, *da gre* ali *dovoljujem mu iti*, *sme iti*, *mora iti*, *lahko gre*. Prim. še *naj bo povedano še to*, kar pomeni isto kot *bodi povedano še to*. Da zveza /členka/ *naj* z določeno glagolsko obliko ne izraža samo zaželenih, nasvetovanih in podobnih dejanj, kažejo primeri kot *naj sem se še tako trudil*, *uspel nisem*, kjer *naj sem se trudil* pomeni *čeprav sem se trudil*, torej povedni naklon.

Zveze naklonskega glagola ali /členka/ in drugega glagola so tistega naklona, v katerem je osebna glagolska oblika: *moram delati* je povedni naklon, *moral bi delati* pa seveda pogojnik (*naj mora delati* ni mogoče, prav tako ne zveza *mora delaj*). Prim. še *lahko dela* (= povedni naklon v pomenu *sme delati*), *lahko bi delal* (pogojni naklon), ni pa mogoče *naj lahko dela* ali *naj more dela(ti)* ipd., ker dveh naklonskih glagolov (izrazov) sploh ni mogoče rabiti drugega ob drugem, (prim. nemogoče zveze *more mora delati*, *more sme delati*). Zanimiva je zveza *rad bi delal*, ki pomeni *želim delati*.

V obeh Kosovelovih pesmih imamo primere za vse tri naklone. S povednikom so izražena vsa dejanja razen *vrnil bi se* (pogojnik) in *daj, dajte, dajte* (velelnik).

V Slovenskem knjižnem jeziku 2 je pri besedotvorju ugotovljeno, da tudi izpeljanke iz glagolov pojmuje ali povedno ali pogojno (prim. *uresničljiv* = *tak, ki se da uresničiti* (*ki se lahko uresniči, ki se more uresničiti*)). Tudi neosebne glagolske oblike sploh so v določenem naklonu.

V Kosovelovih pesmih so take neosebne oblike *zlovešča*, *bolest*, *sanje*, *iskanje*, *spoznanje*, *življenje*, *pogrezanje*, *hlad* in *spanje*: Vse po vrsti so v povednem naklonu, o čemer se prepričamo tako, da jih »opišemo«: *zlovešč* = *tak, ki naznanja slabo*, ne pa morda *tak, ki naj bi naznanjal slabo*; *bolest* = *to, da kaj boli*, ne *to, kar naj bi bolelo, kar boli* itd. Zanimive s tega stališča so zloženske kot *kažipot*, ki so tudi povedniške: *kažipot je naprava, ki kaže* (*ne, ki naj bi kazala* ali *ki káži*) *pot*.

Prva objava v *JiS* 12 (1967), 117–125.

O VIDSKIH PREMENAH V SLOVENSKEM KNJIŽNEM JEZIKU

Glagolski vid je sicer posebna odlika slovanskih jezikov, kljub temu pa se filologom in jezikoslovcem še do danes ni posrečilo ta tako važen pojav docela razumeti, še manj pa ga zadovoljivo razložiti in prikazati. Tudi v slovenskem jeziku to in ono še ni dognano, kakor med drugim kaže tudi zanimiva razprava dr. Frana Bezlaja (Doneski k poznavanju glagolskega aspekta, Slavistična revija 1 (1948), zv. 3–4, str. 199–220), ki hoče »nakazati, kako globoko se v slovanskem aspektnem sistemu prepletata ... distinkciji ... dovršnosti in determiniranosti«, to je dovršnosti in nedovršnosti ter določenosti glagolskega dejanja glede na vse okoliščine, v katerih poteka, oziroma na glagolsko dejanje kot tako. Ostalo pa je v slovenskem knjižnem jeziku tudi po tej razpravi še dovolj nerešenih problemov in namen sledečih vrstic je odpraviti vsaj nekatere izmed njih, posebno pa tiste, ki spravljajo v zadrego tako vestnejšega učitelja kakor tudi bistrejšega učenca. Pri tem se mi zdi potrebno pripomniti, da se zavestno lotevam predvsem praktične strani problema, kar pa ne pomeni, da se razpravljanje ne poteguje za znanstveno neoporečnost.

Naša periodična – tako bi jih lahko imenovali – obravnavanja glagolskega vida po slovenskih slovnicaх so v tem in onem potrebna spopolnitev: tako je treba natančneje določiti odnos trajnih in ponavljalnih glagolov, se dalj časa pomuditi ob glagolih z nevtraliziranim vidom (to so tako imenovani glagoli z dvema vidoma ali brezaspektni, brezvidski^{1/}); pokazati je treba nadalje vpliv posameznih glagolskih oblik na temeljno vidsko podlago, spregovoriti o težjih problemih perfektivizacije s pomočjo predpon in še o tem in onem. Gotovo je, da tudi po tako opravljenem delu ne bodo izginile vse nejasnosti s področja glagolskega vida, manj jih bo pa le, in to nam bo – če nič drugega – omogočilo uspešnejši pouk po šolah.

1 Trajni in ponavljalni glagoli. Naša slovnica jih definira takole: nedovršne glagole, ki izražajo kako nepretrgano trajajoče dejanje, imenujemo trajne, tiste, ki izražajo ponavljanje kakega dejanja, pa ponavljalne; le-ti se izvajajo iz dovršnih ali pa trajnih glagolov: *leži* (trajni) – *skače* (iz *skočiti*), *goni* (iz *gnati*) (ponavljalna). – V večini primerov nam taka določitev služi prav dobro, toda pri določenih glagolih vendarle odpove. Tako najprej pri dvojicah tipa *nesti* – *nositi*, *gnati* – *goniti*, *vesti* – *voditi*, *grebsti* – *grabiti*, *čuti* – *čuvati*, *umeti* – *umevati*, *biti* – *bivati*, *vleči* – *vlačiti*, *lesti* – *laziti*, *blesti* – *bloditi*, za katere se trdi, da so si v odnosu trajnosti proti ponavljalnosti. Primer: *nesem* (enkrat) *drva v klet* proti *nosim* (*nesem* večkrat) *drva v klet*. V prvem primeru gre za nepretrgano glagolsko dejanje, v drugem pa za ponavljano. Toda ako poskušamo napraviti po istem vzorcu primere za vse navedene glagolske dvojice, kaj hitro ugotovimo, da to ni mogoče. *Grabem po vrtu* in *grabim po vrtu* si namreč nista v istem odnosu kot *nesem* in *nosim drva*, kajti *grabim po vrtu* ne pomeni *večkrat grabem*. Nemara sta tudi ta dva glagola nekoč bila v istem odnosu, kot sta si še danes *nesem* in *nosim*, danes si nista več, zakaj drugi se je pomensko osamosvojil in s tem ločil od prvega; danes tudi ni ponavljalen, ampak trajen, prav kakor *grabem*. To pomensko osamosvojitve in s tem tudi izločitve iz »vidske« parne povezanosti, kakor nam jo predstavlja dvojica *nesem* – *nosim*, nam kaže tudi dvojica *biti* – *bivati*. V srbohrvaščini je *bivati* res

^{1/} /Končno so bili ti glagoli poimenovani dvovidski./

ponavljalni par k *biti*, kot nam povesta primera *bio sam tamo* (enkrat) proti *bivao sam tamo* (večkrat), v slovenščini to ni mogoče, saj ne moremo reči *ne smeš biti nestrpen* (enkrat) proti *ne smeš bivati nestrpen* (večkrat). Nasprotje med *bil sem na morju* in *bival sem na morju* nam jasno kaže, da se je *bivati* pomensko oddaljil od glagola *biti*, in prav tako sedaj ni več ponavljalen, ampak trajen. Isto je s *čuti* – *čuvati*: *čujem pri mrliču* pomeni toliko kot *bedim pri mrliču*, *čuvam pri mrliču* pa gotovo ne pomeni *večkrat čujem pri mrliču*. Spet imamo ob spremenjenem pomenu še trajnost, ne ponavljalnosti. Tudi pri dvojici *blesti* – *bloditi* ne gre za vidsko, temveč za pomensko razliko, kot nam pove nasprotje: *bolnik blede* (to je, govori zmešano) proti *bolnik blodi* (tava). Posebno zanimiv je še par *vleči* – *vlačiti*, ki si je res lahko v odnosu trajnosti in ponavljalnosti (*vlečem drva iz hoste* proti *vlačim drva iz hoste*), toda drugi član, to je *vlačiti*, je postal trajen v pomenu vlačiti kaj v čisto določenih okoliščinah, n. pr. vlačiti za sabo vejnato rogovilo ali brano po njivi z namenom, da se zdrobe grude.¹

2 Pri drugem členu glagolskih dvojic tipa *nesti* – *nositi* opazamo namreč nekako nestalnost, zakaj ponavljalni član (*nositi*) ima sedaj ponavljalni, sedaj trajni pomen. To nas potem, ko smo videli, kako iz takega parnega sistema izločeni član pri spremenjenem pomenu postane trajen (*grabiti*, *čuvati*, *bivati*, *vlačiti* [brano]), niti ne preseneča. Tu hočemo za primer obravnavati najprej glagol *goniti*. V stavku *kam pa goniš to živinče zdajle?* je glagol *goniš* trajen. Tak je tudi v naslednji zvezi: *kako si pa gonil vóli, da so ti stalno uhajali iz brazde?* Ali primer z glagolom *hoditi*: *zakaj pa danes hodiš tako hitro?* = *po prstih so hodili*. Ponavljalni pomen pa imajo ti glagoli v takih primerih: *kam pa gonite na pašo svojo živino?* – *kam pa hodiš vsako jutro?* – *koscem nosim jesti*. Nekakšno ponavljalnost oziroma dogajanje sploh, ki se ne ozira na nepretrganost glagolskega dejanja, imamo v zamorčevem odgovoru lepi Vidi: *ga došla boš ino zibala, pestvala, mu postljo postiljala*; tu ponavljalnega pomena nima le iterativ *postiljati*, in tudi ne durativ *dojiti*, *zibati*, *pestvati*.

Tako, po konkretnem tekstu določeno omahovanje ponavljalnih glagolov imamo tudi pri tistih ponavljalnikih, katerih par je dovršen, to je pri glagolih tipa *kupiti* – *kupovati*, *priti* – *prihajati*, *postlati* – *postiljati*. Primer za njihovo trajnost: »Kaj pa ti tukaj?« – »Saj vidiš, avtomobil kupujem.« »Ko bom kupoval vstopnico, me ne nadleguj s svojimi težavami.« –

¹ Prav glagolske dvojice tipa *nesti* – *nositi* delajo jezikoslovcem velike težave, zato jih obravnavajo še z drugačnega stališča: ne zanimajo jih glede na to, ali so trajni ali ponavljalni, temveč ali so determinirani ali indeterminirani. Prvi člani, to je *nesti*, *vleči*, *blesti*, *lesti*, *gnati*, *teči*, *valiti*, *sanjati*, *pisati*, *bolan biti*, so jim določeni glede na okoliščine, v katerih potekajo, drugi člani, to je *nositi*, *vlačiti*, *bloditi*, *laziti*, *tekati*, *valjati*, *sanjariti*, *pisariti*, *bolehati*, pa nedoločeni, omejeni na dejanje kot tako. To razločevanje pa nas prav tako večkrat ne zadovoljuje; ako nekatere take glagole postavimo v besedni kontekst, to je v živo jezikovno pojavno obliko, se moramo vprašati, zakaj bi bilo *nesem drva v klet* bolj določeno, kakor pa *nosim drva v klet*. Pri nekaterih drugih omenjenih dvojicah, ki naj ponazorjujejo določenost ali nedoločenoost glagolskega dejanja, pa gre spet za pomenske prenose ali razlike, ki so popolnoma očitne: razlika med *sanjati* in *sanjariti* na primer ni v določenosti ali nedoločenoosti glagolskega dejanja, in to niti glede na predmet niti glede na okoliščine, v katerih se dogaja: razlika je v drugačnem osnovnem pomenu enega in drugega izraza. Tako je tudi pri dvojicah *biti bolan* in *bolehati*, *pisati* in *pisariti* in še kje.

Vse to nas nekako sili k zaključku, da se splača o vidskih razlikah razmišljati samo pri istem osnovnem pomenu – in prav tako tudi o razlikah determiniranosti in indeterminiranosti – kajti če je pomen dveh glagolov različen, ni načeloma nič čudnega, ako je različen tudi njun vid, prav kakor ni nič čudnega niti tedaj, če je vid pri takih pomensko različnih glagolih enak.

»Ravno sem *kupoval* cigarete, ko sem ga zagledal.« – »Pozno *prihajaš* danes v službo.«
»Kaj pa danes tako dolgo *postiljaš*?« Seveda bi podobne stavke lahko napravili tudi za preostale čase. Ponavljalni ali nedoločni (glede na trajnost oziroma ponavljalnost) so ti glagoli v takih zvezah: »Moral ga bom kaznovati, neredno *prihaja* v službo.« – »*Kupoval* bom vedno pri tebi.« – »Tudi *postiljajo* mi za tisti denar.« V vseh teh primerih je poudarjena nekakšna splošnost dejanja.

3 Preden preidemo h glagolom z dvema vidoma, dovršnim in nedovršnim, se na kratko pomudimo še ob dovršnikih samih. Delimo jih, kot je znano, na trenutno, začetno in končno dovršne: Pri nekaterih glagolih se lahko kar hitro odločimo, kam gredo, pri drugih pa tudi dalj časa omahujemo. Ali so nekateri glagoli bodisi trenutno, bodisi začetno dovršni samo glede na to, v kakšni zvezi gledamo na dejanje? – Pri tem je zelo zanimivo mesto iz naše slovnice, ki ima glagol *sesti* v stavku *sedel je in vzel knjigo iz torbice* za trenutno dovršnega, glagol *leči* v stavku *Jernej je zgodaj legel in zaspal* pa za začetno dovršnega. Kako je to mogoče? V prvem primeru se na dejanje gleda popolnoma samostojno, nekako izolirano, v drugem se pa gleda nanj v zvezi z logičnim situacijskim kontekstom, namreč kot na začetek ležanja. Glagola *sesti* in *leči* pa sta sicer popolnoma enaka in sta v sredi tročlanske logične zveze: človek najprej *sesta* ali *lega*, potem to dejanje izvrši, to je, *sesta* ali *leže*; ko to stori, se najde v posebnem stanju, ki ga označujeta izraza *sedeti* in *ležati*. Podoben primer še za *nasedati* in *pristajati*: ladja *naseda* na pečino ali *pristaja* v pristanišču, potem *nasede* ali *pristane*, nakar je *nasedla* ali *pristala ladja*, to je v stanju nasedlosti ali pristalosti. (Tudi tu sta glagola *nasedati* in *pristajati* kot par perfektivnima *nasesti* in *pristati* trajna!) Toda vmimo se h glagolu *sesti*. Mislim, da ga je treba imeti za trenutno dovršnega; tak je v izoliranem položaju; v zaporedju tipa *sedati* – *sesti* je končno dovršen, v zaporedju *sesti* – *sedeti* pa začetno dovršni glagol. – Vse to se dá doseči tudi z drugačnim kontekstom. Ako rečem samo *sedel je*, je glagol trenutno dovršni, ker stavek pomeni toliko kot »nehal je stati (ležati, hoditi itd.) in začel sedeti«. Če rečem *pa je le sédel*, sem s tem izrazil nekakšno končno dovršnost, ker sem imel v mislih obotavljanje pri sedanju: V zvezi *že sedi* pa imamo začetno dovršnost, ker stavek izraža misel, da je kdo končno le začel sedeti.

4 V bistvu za isto stvar gre tudi pri dvo vidskih glagolih, to je pri tistih, ki so bodisi dovršni bodisi nedovršni. Taki glagoli pravzaprav sploh nimajo vida, prav tako kakor ga glagoli v mnogih drugih indoevropskih jezikih tudi sploh nimajo. Tudi tu se lahko govori o nevtraliziranem glagolskem vidu le pri istem stvarnem pomenu določene glagolske oblike, kajti če sta pomena različna, ni niti malo čudno, če je različen tudi njun vid. Zato iz obravnave izključujemo primere tipa *podam mu roko* proti *klobuk se mu poda* ali štaj. *razsipal je denar* (knjiž. *razsul*) proti *razsipal* (zapravljal) *je denar*, ki naj bi nam ponazarjala tako vidsko dvočlčnost ali indiferentnost, kajti tu gre za različna pomena. – Prav tako so nekaj posebnega primeri, ko določen glagol spremeni svoj vid samo v posebnih časovnih okoliščinah. Tak primer se navaja v naših slovnica, ko se trajnost glagola ponazarja s primerom *pišem nalogo*, dovršnost pa s preteklim časom: »Nesrečnež, kaj si storil, *si* jo res tako *pisal*!« – Primere je treba obravnavati v istih časovnih okoliščinah, da tako odpadejo vse nepotrebne motnje pri primerjanju dejanj, ki se godita v dveh različnih časovnih obdobjih. Takale bi bila ponazoritev spremembe glagolskega vida v istih časovnih obdobjih: »Ravno *sem pisal* nalogo, ko me je zmotil trušč s ceste.« Tu je glagol *pisati* nedovršen; glagolsko dejanje pisanja kot takega je v ospredju. Dovršni pomen pa ima glagol v takem stavku, kot smo ga že navedli (Nesrečnež, ali si ...). Tu glagol *pisati* pravzaprav ne pomeni več čistega glagolskega dejanja, ampak še

nekaj več; misli se: »Si res napisal tiste nemogoče napake, da si dobil tako slabo oceno« ali kaj podobnega. Tudi tu gre za nekakšen prenesen pomen, zato se niti ne čudimò, če se je spremenil tudi glagolski vid. Tudi v stavku *takoj jutri ti bom pisal* nam ne gre za pisanje kot takšno, temveč za dejstvo, da mu bom pismeno sporočil to in ono. Ker se tukaj vid dejansko spreminja, ali bolje, ker ni identičen, seveda ne smemo biti nekako napačno zadržani in trditi, da se zdi, da preteklost dejanja v določenih okoliščinah lahko dá sicer nedovršenemu glagolu vid dovršnosti. Kot rečeno, to se nedvomno dogaja (prim. Bezlajevò opozorilo v citirani razpravi ob glagolih tipa *tekniti*), ne dogaja pa se samò v preteklosti, ampak tudi v prihodnosti. Okoliščine, v katerih se to dogaja, so z zgornjimi primeri naznačene.

Naj omenim še narečne primere, kjer pretekli čas povzroča spremembo ponavljalnega glagola v dovršnega: Kje si pa bila? – Koscem *sem nosila* jesti (pomeni *sem zanesla* jesti). Ali: Od kod pa, od kod? – H kovaču *sem hodil*, pa zaman. Dejanje je v obeh primerih enkratno, hkrati je pa dovršeno.

F. Bezlaj navaja tudi zanimive primere za kontekstualno perfektivizacijo: *Nesi ga ven, pelji ga proč*, v pomenu odnesi ga ven, odpelji ga. Primer kot beži *ven!* je prav tako dovršen, pomeni pa toliko kot *izgini!*, zato je ni čudno, da je perfektiven. V zadnjem primeru spet vidimo oslavljen osnovni glagolski pomen, kolikor nimamo sploh samostojnega.

5 Tako smo končno pri glagolih, ki so zares prave vidske dvoživke. Posebno zanimiv je glagol *roditi*, ki se lahko uporablja sedaj kot dovršnik, sedaj kot nedovršnik: *rodila mu je sina* (pf.) proti *ko je rodila, je močno vpila* (ipf.). Popolnoma isto je pri prenesenem pomenu: *tisto leto je pšenica dobro rodila* (ipf.) proti *tisto leto je pšenica dobro rodila* (pf., ker pomeni toliko kot obrodila). Ta glagol je torej povsem enak /prevzetim besedam/, ki jih lahko uporabljamo v obeh smislih: *analizirati, telefonirati*. Zanimivo je, da s prefiksacijo postanejo popolnoma nedvosmiselno dovršni: *poroditi = preanalizirati, zanalizirati*:

Zelo redki so v slovenskem knjižnem jeziku primeri, da glagol razločuje vid s pomočjo različnega naglasa, popolnoma neznani pa taki primeri le niso: glagol *premetati* ima v kontekstu »Vije, vije, Kraševce brije, Trst pometa, morje *premeta*« nedovršen pomen, dovršnik ima naglas na glagolski priponi (*premetáti*). Tako bi bilo še *zamétati – zametáti, dájó* (pf.) – *dajó* (impf.), vendar je res, da taki glagoli teže k pomenski osamosvojitvi.

6 Doslej smo obravnavali vidske premene posameznega glagola ali posameznih skupin glagolov v zvezi s posebnimi predmetnimi, pomenskimi ali situacijskimi okoliščinami, dotakniti pa se moramo še vidskih premen, katerih vzrok je v spreminjanju oblikoslovnega lika glagola, bodisi njegovega korena (*rěči – rěkati*) bodisi predpon (*nesti – prenesti*) in pripon (*dvigniti – dvigati*) ali pa enega in drugega (*roditi – porajati*). Tudi na tem področju stvari niso razčiščene tako, da bi zadoščale temeljnemu pedagoškemu aksiomu: določen problem boš drugim zares razložil samo takrat, če bo tebi samemu jasen. Če tega ni, vsa metodična spretnost in zgovornost ne pomaga prav nič. Tudi tukaj vzrok za delno nejasnost tiči v dejstvu, da navadno podajamo samo primere, ki ponazarjajo vidske premene, ne povzpnejo pa se pri tem do »filozofskega« zaključka, ki bi bogastvo pojavnih oblik skrčil do jasne formule. Tako pa kljub vsej svoji modrosti moramo večkrat le priznati, da stvari v praksi obvladamo, v teoriji pa ne. Toda prav učitelj brez le-te pri pouku slovnice ne more izhajati. Razen tega jemljemo za ponazoritev problematike navadno samo »kot sonce čiste« primere, od zapletenejših pa bežimo z izgovorom, češ da »bi nam stvar preveč obremenili«, ali pa jih razlagamo nasilno, prokrustovsko. Zaradi vsega tega naša pravila o vidskih premenah ne obvladujejo celotnega zadevnega gradiva, ampak le njegov del. Drugi razlog za nepopolnost

našega obravnavanja teh pojavov tiči v nekako nedialektičnem postopku, v slovničarskem larpurlartizmu, ki se zadovoljuje s pojavom samim, ne briga pa ga dovolj njegova funkcija. Zanimamo se bolj za mehanične postopke, zato besede perfektiviziramo, ne da bi se ozirali na njihov pomen. Tako se nam večkrat zgodi, da ne ločimo pomenskih sprememb od vidskih, kar vso stvar neverjetno zapleta, hkrati pa prinaša v naša pravila odtonek nejasnosti, nedokončnosti. Tudi to ima svoje korenine v teoretski nerazvitosti, v gledanju stvari od preblizu, ne pa iz razdalje, ki omogoča natančen pregled. Če smo pri vsem tem včasih še metodično nesrečni, zapletemo vso zadevo do nerazrešnosti.

Dovršnike pretvarjamo v nedovršnike z drugačno pripono. Čeprav navajamo vse polno primerov tipa *reči – rekati, dahnniti – dihati, počiti – pokati, počiti – počivati, dati – dajati, deti – devati*, se v komentarju zadovoljimo s splošno, precej abstraktno trditvijo, da so izrazna sredstva glagolskemu vidu daljšanje podstave z novimi priponami (n. pr. *-a-, -va-, -ova-*) in s tem tudi sprememba glagolske pripone. Tako: Pod zgornje primere pa bi bilo treba zapisati pravzaprav kakšno tako določno pravilo: iz dovršnikov delamo nedovršnike tako, da pripone *-ø-, -ni-, -i-, -e-, -a-* zamenjamo z drugimi, predvsem pa z *-a-*, in to vedno takrat, ko ima izvorna oblika (odnosnica) pripono *-ø-, -ni-, -i-* in *-e-*. Primeri: *sesti – sedati, dvigniti – dvigati, posedeti – posedati, poroditi – porajati*. Glagoli, ki imajo pripono *-a-, -e-* ali pa se jim koren končuje na samoglasnik, prav tako dobijo isto pripono, vendar v premenski obliki (to je *-ja-, -va-*), ker bi sicer prišlo do hiata, torej: *okop-a-ti = okop-a-va-ti, prebled-e-ti = prebled-e-va-ti, da-ti = da-ja-ti'*, *de-ti = de-va-ti*. Če pa poznamo funkcijsko klasifikacijo oblikoslovnih sestavin, je pravilo še preprostejše: vse pripone zamenjujemo z morfemom nedovršnosti, ki ima različne oblike; po soglasnikih nastopa v obliki *-a-*, po samoglasnikih pa v obliki *-va-* ali *-ja-*. Druga možnost imperfektiviziranja je tale: namesto enozložnega imperfektivizatorja, o katerem smo pravkar govorili, nastopa lahko tudi dvožložni: dovršniku *dvigniti* lahko napravimo nedovršnik tudi v obliki *dvigovati* in ne le v obliki *dvigati*; *premislniti* nam dá ali *premišljati* ali *premišljevati*, *plačati dá plačevati, kupiti – kupovati*. Kot vidimo, imamo tudi tu en sam morfem, katerega ena oblika se pojavlja za funkcionalno trdimo, druga za mehкими soglasniki (*kupovati – premišljevati*). Že prej obravnavani glagoli z obrazilom *-eva-* za trdimo soglasniki, gredo med prejšnje primere z enozložnim imperfektivizatorjem, pa tudi sicer gredo v posebno glagolsko vrsto, namreč v peto. Naloga slovničarjev bo samo, da ugotovijo, kdaj imperfektiviziramo z enozložnim in kdaj z dvožložnim obrazilom.

7 Poglejmo si sedaj drugi način spreminjanja vida, to je s predponjanjem. Ne da bi se spuščali v posebna razmišljanja, navadno ponavljamo priučeno trditev, da namreč vseh nedovršnikov ni mogoče perfektivizirati. Tudi naštejemo jih radi, da si jih učenci zapomnijo: *sedati, legati, padati, kupovati*. In dokaz za to trditev? To so predponski glagoli *izlegati, nalegati, oblegati, odlegati, polegati, ulegati* itd.; ali: *nasedati, posedati, presedati* itd.; ali: *napadati, odpadati, razpadati*; ali: *nakupovati, prekupovati* in podobno. Stvar je tako za nas opravljena, ni pa popolnoma gotovo, da bo opravljena tudi za kakšnega bistrega učenca, ki mu zatrjevanje o neperfektiviziranosti prefigiranih nedovršnikov sicer potrjuje stavek tipa *otroci so polegali okrog hiše*, ne pa tudi stavek *otroci so polegali v travo*, to je drug za drugim legli v travo in, to leganje tudi zaključili. Isto velja seveda tudi za prihodnji čas: *vojaki bodo polegali (pf.) v jarke, vi pa tedaj nikar ne polegajte (ipf.) še naprej v travi, ampak se dvignite in nadnje*. Popolnoma isto je tudi z *napadati*. Vojaki so res *napadali* v

['] /Prvina j pripone *-ja-* je večinoma posledica jotacije: prim. *dadó – dajati, posadim – posajam, obljubim – obljubljam, napnem – napenjam*./

nedovršniku, sneg je pa čez noč *napadal* v dovršniku. Pred prazniki sicer *nakupujemo* potrebščine v nedovršniku; toda *se* jih tudi *nakupujemo* (v dovršniku). Proti takim úgovorom se sicer lahko zagovarjamo s trditvijo, da se vsi glagoli vendar ne dajo tako perfektivizirati. Res je; toda saj smo sami prej trdili, da ne moremo vsakega glagola perfektivizirati z isto predpono, ampak le s tistimi, ki jih dopušča glagolski pomen. Včasih pa se samo ne spomnimo, da se taki glagoli, kot je na primer *pisariti*, dajo perfektivizirati ne le s predpono *na-* in z istočasno reflektivizacijo (*napisariti se*), temveč tudi s prefiksom *do-* ali *iz-* (*dopisartil je*; sicer pa je tako vse življenje slabo pisal; *izpisartil se je*, pa smo mislili, da bo kar naprej grmadil knjige). Na isti način bi lahko perfektivizirali tudi naše primere, npr. *doprekupoval si*, *dragi moj* (ne boš več prekupoval!), ali *sovražnik se je iznapadal* (to je, se je izčrpal v napadanju). Ko imamo sedaj dovolj primerov, ki nedvomno pričajo o sposobnosti takih glagolov za perfektiviziranje, si odgovorimo na vprašanje, zakaj trdimo, da glagolov tipa *sedati* ne moremo vedno perfektivizirati.

Načelno se dajo s preverbom perfektivizirati prav vsi glagoli (pri čemer pa navadno premaknejo tudi svoj pomen).^{***} Vedeti pa moramo, kako so glagoli pravzaprav sploh tvorjeni. Nedovršniki *napadati*, *odpadati*, *razpadati* itd. niso nastali s prefiksacijo glagola *padati*, kakor si nemara mislimo. Prav dejstvo, da jih predpona ne perfektivizira, nas sili k zaključku, da je nov pomen dosežen ob njegovi dovršni obliki: h glagolu *pasti* je bil iz zveze *pasti* (*na sovražnika*) ustvarjen nov pomen na ta način, da je predlog prešel kot predpona h glagolu. Tak dovršni *napasti* pa je potem po že obravnavanem načelu o imperfektiviziranju pripono *-o-* zamenjal s pripono *-a-* in tako dobil svoj imperfektivni par *napadati*. Če pa je zares bil prefigiran nedovršnik *padati*, potem se mu, kakor smo videli, ob deloma spremenjenem pomenu spremeni tudi vid, in glagol postane perfektiven (*sneg napada*). To velja tudi za vse ostale primere. Prvotno smo torej napačno sklepali, da se glagoli tipa *padati*, *segati*, *legati*, *kupovati* ipd. ne dajo vedno perfektivizirati, samo zato, ker smo imeli nenatančne predstave o tvorbi novih besed. Napravili smo v tem članku ponovno grajano napako, prefiksacije nismo obravnavali ob istem osnovnem pomenu, temveč ob različnem, obravnavali smo besedotvorni, ne pa vidski problem.

8 Včasih si po nepotrebnem belimo glavo še z /drugimi/ problemi. Opazujemo oblike tipa *prenašati*, *odnašati*, *izpodnašati* in modrujemo: oblika *-našati se* je gotovo razvila iz *nositi*, toda iz česa se je razvilo *izpodnašati*, ko nimamo *izpodnositi*, ampak le *izpodnesti*. Za slovenski jezik menda ni dokazano, da bi se *-našati* razvilo iz *nositi*, čeprav take tvorbe niso nemogoče, kot nam kaže srbohrvaščina s svojima *roditi* – *rađati* ali poljščina s svojima *robić* – *rabiać*. Naš *izpodnašati* je nastal po dekompoziciji in ponovni sestavi morfemskega dela *-našati* tistih glagolov, ki so do njega prišli po povsem normalni poti; tak glagol je n. pr. *ponositi* – *ponašati* (obleko na primer), ki je napravljen po istem načelu kot *poroditi* – *porajati*, to je z zamenjavo pripone *-i-* s pripono *-a-* ter tipičnimi spremembami v korenu.

9 Na naše razglabljanje o glagolskem vidu – kot rečeno – lahko zelo neugodno vpliva ne le strokovna nebudnost, ampak tudi metodična nespretnost. Ko razpravljamo o vidskih premenah, moramo že odbrati take glagole, ki so zares vsesplošno znani in pomensko ostro začrtani, manj rabljene in večpomenske pritegnemo v obravnavo šele potem, ko smo osnovne pojme že razložili in kolikor mogoče tudi utrdili. Nerodno je, če takoj pri prvem pouku navajamo za primer n. pr. glagol *čuti*, ki spada v tisto vrsto glagolov, kakor sta *videti* in

^{***} /To je polemika s Slovensko slovnico 1956, str. 172 (oz. 1964, str. 206), ki je trdila, da nekateri »nezloženi nedovršniki /.../ tudi zloženi ostanejo nedovršni«./

slišati, ko skoraj ne vemo, kako naj jih določimo v odnosu *gledati* in *poslušati*. Tudi glagol *leči* ni najbolj primerna priča za dovršnost, ker je v pomenu *leči jajca* nedovršen. Prav tako ni priporočljivo, če iz njega izvajamo še nenavadni *obleči* (mesto), ko pa nas spomni prej na oblačenje kot na obleganje. Podobno raje *posedimo na klopici* kot pa *posedimo klobuk* itd. Da se metodične napake vsiljujejo tudi pri kontekstualnih spremembah glagolskega vida, je pa tudi že bilo omenjeno.

Taki so torej najbolj pereči problemi pri vidskih premenah v slovenskem knjižnem jeziku. K obdelavi vabi tudi funkcija vida pri tvorbi časov in glagolskih načinov in sploh pri tvorbi nedoločnih glagolskih oblik.

Prva objava v *JiS* 5 (1959/60), 198–204.

0 Moščanski štajerski govor sem glasoslovno doslej prikazal že v Dolenjskem zborniku,¹ posebej metametrijo tipa *mūst* > *müst* v Scando-Slavici.² Za razumevanje pričujoče razprave naj iz tega ponovim naslednje.

0.1 V moščanskem govoru je knjižno nasprotje cirkumflektirano (cfl.) : akutirano (akut.) podano z razmerjem kratko : dolgo na samoglasnikih *i, ü, u, e, ö, o, ε, ā* (deloma tudi *a*) in *r*; npr. *sin* – *zīma*, *dūh* – *dūša*, *müst* – *dūga*, *pēt* – *sēdn*, *pōr* – *pōra*, *ōrška* 'Urška' – *zōvem*, *tēt* – *tēta*, *sām* – *sāma*, *přst* – *přsta*, *āna* 'Ana' – *āte*.³ V knjižnem jeziku kratki naglašeni samoglasniki imajo v moščanskem govoru naslednje odraze: predvsem *ĕ*, *ĕ̇* *ĕ̇* *ĕ̇*/*ā*, vendar tudi *ĕ* (za *ĕ*) in *ř*; npr. *sĕt* = *sit*, *kĕp* = *kùp*, *pĕs* – *pōs*, *brĕt/gād* = *brāt/gād*, *stĕt* = *stòl*, *pĕn* = **pòln* ter *kmĕt* = *kmèt* in *přst* = **přst přsta*.

Tabuirane in čustveno zaznamovane kategorije imajo lahko posebno glasovje, npr. *lūlam*, *fūkam*, *pāpam*, *ōrška* namesto sistemskih *ü, ā* in *u*. Sem spada sploh velelnik; pri tem je naglašeni samoglasnik ali *r* zmeraj le kratek in (kolikor ne gre za prvotna razpršena *i* in *ü* ter za *r*, ki svojo glasovnost ohranjajo tudi v velelniku: *prim*, *pūst*, *vřž*) za eno stopnjo nižji od ned./sed.: *fiĕkn* – *fūknit*, *cār* – *cirĕt*, *puđāj* – *puđāt*, *nōs* – *nusit*, *zbĕraj* – *zbĕrat*, *kōpli* – *kupāt*, *žgĕ* – **žgì*. Namesto *ir*, *ūr*, *ur* se govori *er*, *ōr* *or* (*vmĕram*, *pōra*, *guvōru/ōrška*) – po kaki naliki tudi še za eno stopnjo nižje (*štĕr štĕrih* po *pĕt* – *pĕtih*). Tako včasih tudi *ĕ* - *i* (*putĕgnu* – *putignit*).

Vedeti je še treba, da je prvotnoslovenski dolgi *a* dal *ā, u ü, o* pa *u* (kakor tudi *ř u*), in sicer do vključno prvega umika (npr. *pūta* k im. *pūt* < *pōt*), torej tudi novoakutirani *o* na kratkem zlogu (*nūsīm* = *nōsim*), vsi trije dolgi *e*-ji pa so izkazani kot *e*: *grĕh*, *pĕt*, *šĕst*. Dolgi polglasnik je dal *ā* (*māša*, *dān*), v določenem glasovnem okolju pa *ĕ* (*fiĕknem*). Nenaglašeni *o* je zmeraj *u* (*učì*, *grĕmu*, *puhūvica*), nenaglašeni nekdanji *jat, ė* in *ü* pa *i* (*diklĕta*, *stiknìt*, *pistīta*).

Od naglasnih premikov pozna moščanski govor pomik (*mesù*, *trjĕ*, *lipù*, *mužā*, *kusil*) in tri umike: *zvézda*, *tĕta*, *prĕjdem/tĕmna*. Pod tretjeumičnim naglasom nastopajo (v zgoraj nakazanem okviru) upadli samoglasniki, zmeraj le kratki: *vmĕknu* – *vmiknìt*, *punōru* – *punurĕt*,

¹ Vokalizem moščanskega govora v brežiškem Posavju, Novo mesto, 1961, 203–222 (ponatisnjeno v moji knjigi *Glasovna in naglasna podoba slovenskega jezika*, Maribor, 1978, 141–163).

² Ablösung des relevanten Wortintonationssystems durch den Quantitätsunterschied in einer slovenischen Mundart, *Scando-Slavica* 1962, 239–254; na željo takratnega urednika Slavistične revije T. Logarja je ta prispevek posnet v slovenščino za *SR* 14 (1963), 206–209 (številka za sofijski mednarodni slavistični kongres): Zamenjava tonemske opozicije s kvantitativno v moščanskem govoru brežiškega Posavja.

³ To je oblikoglasna pisava narečij po zgledu na slovenski knjižni jezik, s premenami kakor v njem in z enako glasovno vrednostjo kot tam, le da so fonološko potrebni glasovi dodani, npr. *l*, ki se na koncu besede (in pred soglasnikom) bere kot [l̥], pred *a, o* in *u* kot trdi *l*, medtem ko se v položaju pred sprednjimi samoglasniki zamenjuje (nevtralizira) s fonemom *l* (prim. *kūla* 'kolesa' – *kūla* 'kolja'. Kjer bi se izgovarjal samoglasniško, je tako tudi pisan, npr. *rĕku*, *vidu*, *nōsu* – *rĕkla*, *vidla*, *nūsta* (namesto **rĕkl*, **vidl*, **nōst*).

žáčn – začét. Deležnik na *-l* ima v m. spolu ed. predhodni naglašeni *a* zmeraj skrajšan: *dál (dála dálu) = tkál (tkála tkálu).*

0.2 V skladu s teorijo moje slovnice se oblikotvorje glagola pojmuje v smislu tvorjenja velelnika, nedoločnika, namenilnika (ki tu ni prikazan, ker se načeloma ravna po moški ed. obliki deležnika na *-l*, imajo pa ga le nedovršniki), deležnika na *-n/-t*: *jém jě jést (nam. jést) jòl -jèden (dán)*; pri spolskih oblikah gre med oblikotvorje tudi tvorba ed. ženske oblike deležnika na *-l* (pri deležniku na *-n/-t* so vse oblike kakor v ed. m. sp.), npr. *brál brála brálu* (po srednji ed. obliki gredo vse needninske); na koncu gre med oblikotvorje še nedovršnik, npr. *vbijem – vbijam se, skúčim – skáčem, premislím – prmišlam/premišlújem, puvém – puvidávam.*

Ustrezno gradivo je zajeto najprej v dovršnikih posameznih glagolskih vrst s sedanjikom (ki je v več tipih vplival na naglas nedoločnika) na prvem mestu, nato pa je za vsako vrsto (včasih tudi posebej za njene razrede) prikazana tvorba nedovršnikov. Glagolskih vrst je na podlagi oblikoslovja in *-glasja* 6: s končajem *-am, -im, -nem, -jem, -em* oz. *-m*. Razredi v tem okviru so glede na nedoločniško glagolsko pripono, npr. v vrsti *-im* trije: *nus-ít, nur-ét, ležát* (oz. bolje: *spát*). Pregled vseh vrst in razredov je naslednji: I *pukášlam -at, mám mét*; II *punúsím -ít, znurím -ét, puležím -át/spím -át*; III *putégnem -nít, zadénem zadé-t*; IV *mážem mázat/sijem sijat; čém fiét, kúlem klát/brijem brit*; V *trésem trést/náčnem načét, bêrem brát*; VI *dám dát; jém jést, zvém zvédit/puvém puvèdat.*

Vsaka teh vrst (in vsak teh razredov) ima načeloma tri osnovne naglasne tipe, npr. pri glagolih na *-im*: 1. *pustávím pustávít*, 2. *A sprémím sprémt/sprímít*, B *užéním užínít*, 3. *A zasmradím -ít zasmrádu*, B *stímním -ít stěmnu*. Glagoli na *-am* imajo še tip *zakášlam/frizèram* s takim naglasom v vseh oblikah. V knjižnem jeziku so ti tipi naslednji:

1. <i>postávím</i>	<i>-áv-iti</i>	<i>-ávíl -ávila -ávilo</i>	<i>-ávljen</i>	<i>– -stávi -ite</i>
2. <i>posprémím</i>	<i>-íti/-iti</i>	<i>-il -íla -ílo</i>	<i>-ljen</i>	<i>– -sprémi -íte/-ite</i>
	<i>ožéním</i>	<i>-žéníl -íla -ílo</i>	<i>-žénjen</i>	<i>– -žéni -íte</i>
3. <i>usmradím</i>	<i>-íti</i>	<i>-ádíl -íla -ílo</i>	<i>j-èn -éna -o</i>	<i>– -smrádi -íte</i>
	<i>prekosím</i>	<i>-ôsil -íla -ílo</i>	<i>š-èn -éna -o</i>	<i>– -kósi -íte</i>
	<i>stemním</i>	<i>-èmníl -íla -ílo</i>	<i>-jèn -éna -o</i>	<i>– -i/-tèmni -íte</i>

Tip brez sprememb: *pokášljám -ati* itn.

Ob spremenjenih oblikoglasnih pogojih so v moščanščini seveda ustrezne razlike, npr. pri glagolih v nedoločniku na *-sti/-či*:

1. <i>zlězem -lěst</i>	<i>-lézu -lězla -lězlu</i>	<i>-lězen</i>	<i>– -lěz</i>
2. <i>strésem -trést</i>	<i>-trésu -sla -o</i>	<i>-trěsen</i>	<i>– -trěs</i>
	<i>zněsem -něst</i>	<i>-něsu -něsla -u</i>	<i>-nesèn</i>
	<i>splétem</i>	<i>-plět</i>	<i>– -nès</i>

1 Sicer pa pogledjmo po vrstah in razredih podrobneje.

1.1 I. vrsta: *-am*

1.1.1 1. razred: *-ati*

(1) *puĝlĕdam -glĕdat -al -glĕdata -glĕdatu -glĕdan – glĕ*

To so globinsko staroakutirani koreni, z metatonijo v sedanjiku, v edninski ž. obliki deležnika na *-l* in v del. na *-n*. Prim. še *puĉũkam, pupĩkam, pufũkam, pužẽgnam*.

(2) *pupĩham -at -al -a -u -n – -pĩhaj*

To so prvotno na naslednjem, glagolskopriponskem, zlogu akutirane osnove, ki so doživele metatonijo, torej: **popihãješb > *popihãjẽš > *popihãš > *popĩhaš*.⁴ Do te metatonije je prišlo, če je bil prvotno prednaglasni zlog dolg (v nasprotju s primeri s kratkim samoglasnikom, npr. **konĉãješb > konĉãš*). Druga možna razlaga za akut na predosnovničnem samoglasniku bi bila, da je do te metatonije prihajalo zaradi sedanjiške pripone *-je-* (*pišẽš*), vendar imamo pri *-i-*, *-ne-* in *-ø-* razredu prav takó metatonijo, čeprav ni pripone *-je-*: *nũsiš, potẽgneš, vzãmeš*, paĉ na podlagi naglasa na glag. priponi: **nosi-*, **potegnẽ-* **vzãmẽ-*. Nedoločnik se je izravnal s sedanjikom, v del. na *-l* je naglas *popĩhal* umični, ž. oblika štajerskometatonijska (**popĩhala < *popĩhãlã*), preostale deležniške oblike pa so po teh dveh nalikovne. Še nekaj primerov: *-plãĉam, -šprĩcam, -fũĉkam, -zĩdam, -vãlam, -štũpam*.

(3) *zmehĉãam -ãt -mẽhĉãl -ãla -ãlu -ãn – -mẽhĉaj*

To so glagoli pretežno s prvotno kratkim samoglasnikom v korenu (prim. še *kuzlãam, ĉĩĉkãam*), poleg tega pa še s ĉustveno pripono ali s tãko doživljajno vrednostjo (*caplãam, kubacãam, peketãam* obĩčajnejše *pekẽĉem*), *kramlãam, hlastãam, cmukãam*. Če je tak samoglasnik prvotno dolg, je bil vendarle skrajšan (na kar kažejo istodruŹinske enote): *divjãam = dẽvji < *divji*. Še nekaj primerov: *-barantãam, -brezdãam, -caplãam, -cmukãam, -ĉenĉãam, -sedlãam, -vestãam, -puznãam, -kupãam, -gudlãam, -kunĉãam, -pelãam, -jebãam*. Nekateri (pozneje sẽm iz *-je-* vrste prestavljeni) glagoli imajo v edninski m. obliki deležnika na *-l* ne tretje- (*vẽslãl, knjiŹno veslãl*), ampak drugoumiĉni naglas: *pelãam – pẽlãl, -vẽlãl, kakor knjiŹno pẽljãl*.

(4) *pukãšlam -at -al -a -u -n – -kãšlaj*. To so globinsko cirkumfleksirani koreni (nastali iz akutirane podstave). Prim. še *purihtãam, zapĩĉkam* 'zapravim'.

Vse štiri skupine teh dovršnikov delajo nedovršnike *-ãva/-ãva-*: 1. *puĝledãvam, 2 putresãvam, 3. ukupãvam, 4. purihtãvam*. Pri teh nedovršnikih gre za prvotno akutirani prvi osnovniĉni samoglasnik, ki se je v sedanjiku metatoniral: **okopãvãješ > okopãvãš*), nato pa se od tu (in z deležnika na *-n* ter ed. ž. oblike del. na *-l*) razširil še na preostale oblike, tj. na nedoločnik in deleŹnik na *-l*. Velelnik je tudi tu barvno razliĉen: *ukupãvaj – ukupãvam*.

Pravkar obravnavana naglasna tipologija z nalikami vkljuĉno, velja tudi za naslednje glagolske vrste, njihove razrede in skupine v razredih.

1.1.2 2. razred: *-eti*

Edini glagol te vrste je *mãam mẽt jẽmu mẽla mẽlu – -mẽ*.

⁴ Prim. mojo razpravo Tvorbeni model slovenskega knjiŹnega naglasa, SR 36 (1988) Zbornik referatov za X. mednarodni kongres v Sofiji, str. 133–180. – Teoretiĉni povzetek (brez enciklopediĉne izĉrpnosti ustreznih morfemov) te razprave je v *Seminarju slovenskega jezika, literature in kulture, Zborniku predavanj*, 24 (1988), 67–82: Posebnosti v tvorbenem modelu slovenskega tonemskega naglasa.

1.2 II. vrsta: *-im*

1.2.1 1. razred: *-i-ti*

(1) *pustávim -stávť -stávu -stávla -stávľu -stávlen - stáv*

Taki glagoli so npr. še: *-mìslim, -bávim, -drúžim se, -grábim, (-)jávim, -mèrim, -bèsim/ -vèsim, -stávim, -vdárim, -vádím, -zdrávim, -žvèčim.*

Nedovršnike tvorijo tipa *pustávľam -t -l -a -u -n - -stávľaj*. Poleg tega tipa imajo nekateri (variantnega) na *-újem*: *premišľujem, prežvekújem.*

(2) *A sprémim -t/-it -u -la -u/-ilu -len - -prëm*

Taki glagoli so npr. še: *-bránim, -brúsim, -cépim, čútím, -drážim, -hválím, -klátím, -krúžim, kúpim, -lúpim, -lúbim, -hítim se, -mlátím, -mútím, -púnim, (-)réšim, -rúbim, -slútím, (-)stúpim, -vláčim, -znánim.* Predvsem k obliki *-it* v nedoločniku se nagibajo: *brisit, cipit, čítit, -kipit, -lipit, -stupit.*

B *puvúzim -it -vózu -vúzla -u/-ilu -vúžen - -võz*

Tako še *-múlim, (-)skúčim, -prúsim, -húdím, -núsim, -klúnim se, -stúnim, -túčim, -vúlim, -gúnim, -múčim (-mučit), -žénim, -sélím, -krstím.*

Nedovršniki tukaj niso tako enotni: prevladuje tip *sprémľam -at -at* itn. (prim. še *-vážam, puzábljam, -máľam, -hájam, -nášam*), vendar se najde tudi tip *-kláľjam se -at -at -a -u -an - -áľaj se* (tako še *-sláľjam, -tákam, -gáãam*), poleg redkega *-tužëvam se* ali *rešújem*, oz. izjemno *skáčem*, ki se od *sprémľam* loči le po vrsti osnovničnega morfema.

(3) *A zasmradím -it -smrãdu -ila -ilu -smrajèn - -smrãd(i)*

To so, kakor tudi pri B in C, nenaglašeni koreni (prvotno s stolpnim/kolumnnim naglasom na končnici (*-smradišb, *-ilã, *-enb) oz. na predponi (-smradit -o), le v velelniku in nedoločniku na akutirani glag. priponi (-smradi-, -smraditi), kolikor v nedoločniku ni kar namenilniško naglaševanje (-smraditb), kar bi se bilo nato posplošilo na vse nedoločnike na *-it* (torej tudi na *-nit*: *putunit*). Še nekaj primerov: (-)pistím, zredím, -bidím, -cidím, -častím, -strelím, -siším, -vičím. Poleg *-ilu -il -e* (dv. *-ila*) se po moški ed. obliki kdaj sliši tudi še starejši naglas na korenu, torej *zasmrãdľu* itn.

B *pukusím -it -kùsu -íla -ílu -kušèn - -kõs*

Prim. še: *-guvurím, -veselím, -debelím, -grením, -jeklím, -jezím, -srebrím, znebíím, -vedrím, -dujíím, -drubím, -gnujím, -gruzím, -sulím, -zvuím, -žalustím.* Razlike so deloma le v velelniku, kjer imamo za prvotno kratke samoglasnike npr. *znëb se, zvesël se, pudòj, zdròb, pugnòj.*

Nedovršniki obeh skupin so načeloma tipa *zasmrãjam (-kášam, -guvárjam, -púšam, -návľam, -réjam, -bújam, -sájam, -strelam, -zvájam)*, vendar tudi tipa *rišújem* (in nekako variantno k temu *razveselëvam/scirëvam, ubsišëvam*).

1.2.2 2. razred: *-e/-a*

(1) *sprevidím -vit/-vidit -vídu -vidľa -vidľu -viden - -vid*

Prim. še *-visim -vist*, sicer pa brez posebnosti, *-zdrávím -zdrávť*. Nedovršnik *-vidëvam* itn.

(2) Tipa z dolžino v sedanjiku na korenu tukaj ni.

(3) *A prekipím -ét -kípu -ëľa -éľu (duživët)/-kríčan - -kip*

Prim. še *-živu*. Glagoli na *-a* imajo v del. na *-l* nepremični naglas: *-kléčal, -brénčal, -cvrčal,*

-díšal, -fřčal, -kričal, -réžal, -smřčal, -tišal. Posebnost je -dřžal -ála -álu, kar nekako spada pod (2).

Prvotno s kračino v korenu glagoli (tip **B**) imajo iste značilnosti, le da je v ed. moški obliki del. na -l za kračino ustrezen odraz: -bólu, -góru -slónu, -zóru, -létu, -čépu.

Tip **C**: -sidím -ét -sědu -siděta -élu -skrbłen - -sěd

Tako še: -břnu, -břtu, -čřnu, -přhnu, -skřbu, -smřdu, -třpu, -vřtu, -kupřnu in -dřžal, in sicer po 3. umiku na nadkračino, na kračino pa v primerih kot -zelěnu, -žvrgólu, -hrómu, -hrepěnu. Kakor na prvotno dolgi samoglasnik imamo umik v primerih -blědu, -krvávnu, -rjávnu, -slábu, -spűhtu.

Podtip tega je:

-spím -spát -spát -áta -átu -spán - -spě (nam. spát) Tako še -ščím -scát.

Nedovršniki se pri nedoločnikih na -ét tvorijo na -évam (tako v vseh oblikah) razen v velelniku (umedlěvaj) ali -ávam, vendar skoraj niso v rabi: zaleťávam se -at se itn. (vel. -letávaj), zadržávam. Pri glagolu -letím je nedovršnik ali splošni (zaleťam se) ali na -ávam (zaleťávam se); prim. še -živlam.

1.3 III. vrsta: -ne-

1.3.1 1. razred: -n(i)-

(1) purinem -t -rínu -rínla -rínlu -rìjen - -rìn

Takih glagolov je še dovolj: -přdnem, -přhnem, -vzdignem, -tìsnem, zìnem, -mìgnem, vmùknem, smùknem, mìknem, -mìznem, -pìhnem, -sùnem, -šìnem, švìgnem, -tìsnem, -trěznem se, -třpnem, zìnem, -vènem, -bègnem, cìknem, cr̀knem, drěgnem, -dřsnem, -dìgnem, -gášnem, -gìnem, -grěznem, -kápnem, -kinem, -klěcnem, -kihnem, -čěpnem.

(2) A ubřnem -t/-nìt -nu -la -u/-ìtu -jen - -břn

Naglas -břnu je umični, ubřnem, -břnla -břjen metatonični, ubřnt nalikovni.

Prim. še -gr̀nem, -pláhmem, nágnem, fsékmem, -máhmem, -tégmem, (-)vr̀nem se, -púgnem, trěnem, -tr̀nem, úgnem se.

B putúnem -nt/-nìt -tónu -túnla -u/-ìtu -tújen - -tòn

skrénem -nt/-nìt -krěnu -krěnla -u/-ìtu -kréjen - -krèn

Tako še: -klénem.

C stéknem -nt/-nìt -tèknu -tékna -u/-ìtu -tékjen - -tèkn

Tako še déhnem, -génem, -mékmem, (-)péhmem, -séhmem. Sedanjiške oblike so po tipu B; prav tako deležnik na -n.

(3) Tega tipa ni, nakazuje ga le m. oblika del. na -l: stěknu.

1.3.2 2. razred: -a-ti

(1) Tega tipa tu ni.

(2) dénem dját dját -ála -án - dèn

To je edini koren te vrste.

Nedovršniki tukaj prve naglasne vrste gredo bodisi v tip -ávam, tj. morfemski končaj z naglasno jakostjo 2 (z vedno naglašenostjo), npr. crkávam, bodisi v splošni tip břcam, tj. z novim akutom. Še primeri: -digávam, -grezávam se, -klekávam, -rivávam, -tikávam, -prdávam, fsekávam, -sikávam, -žmřkávam, pušikávam - zginévam; -cr̀kam, -drězam, -gášam, -klěcam, -rivam, -přham, -tískam, -máhham, -péhham, -zévam, -pišem/-piham, -tískam, -súvam. Sem gre

tudi *-dévam*. Je pa še 3. tip nedovršnikov, s kračino v sedanjiku na prvotno akutiranim korenu: *cikam, -džzam, -káplem, -kiham, -tičem, -mičem, -tikam, -migam, -švigam, -klđjam, -vrđčam*. To je sicer običajni tip s staroakutiranim korenem, pri katerem se dolžina (tj. predhodna akutiranost) kaže v nedoločniku in deležniku na *-l* (razen v obliki za ž. spol ed.), npr. *cikat, cikal -u...*

1.4 IV. vrsta: *-je-*

1. podvrsta: *C-je*

1. razred: *-ø-ti*

(1) Ne obstaja.

(2) *pužájem -žét -žèl -žèlta -žètu -žèt -žáĵ*

Tako še *mélem* (vel. *mèl*) in *kúlem* (vel. *-kòl*).

2. razred: *-a-ti*

(1) *zamážem -mázat -al -mázata -mázalu -mázan -máž*

Prim. še *-bríšem, -jášem, -kišem/-kisam, -sípem, -tèplem, -mášem*.

(2) *A zavézem -at -al -a -u -n -vèž*

Prim. še: *-drémlem, -giblem, -júčem, -kážem, -kúpem, -lížem, -pišem/piham, -pišem, -pléšem, -skáčem, -šípem, -véžem*.

B *pučéšem -česát -čésat -áta -átu -án -čèš (pukòpl)*

Prim. še *-kléplem, -kléšem, -kópem* (nam. *-kúpem*), *-mécem, -tèšem, -zúblem -jíšem, -lážem, -órjem* (ó nam. ú pred *r*) (del. na *-n zurán*)

C *puzóvem -zvát -àt -áta -átu -án -zòv*

pujíšem pujèskal

Po prvem zgledu še *púšlem (pustàl/pòstàl)*, po drugem *-lážem*.

Nedovršniki so deloma iz nedoločniške podstave, večinoma na *-ávam: pubris-, zarez-, nasip, zavez-, pukup-, puples-, razčes-, puklep-, pukles-, pukres-, zmet-, ubtes-* (seveda tudi z drugimi predponami, tu ne zapisanimi). Vsi imajo v korenu ali prvotno dolgi ali pa kratki samoglasnik. Posebnost je *-évam: puskakèvam* (morda k **skokniti*). – Končaj *-am* in dolžino na korenu v vseh oblikah imajo primeri s premeno korenkega samoglasnika: *-kápam (skópem), -áram (zórjem), -šílám (púšlem)*. V sedanjiku ima kračino *-stílám (nastélem)*. Sedanjiški naglas velja za vse oblike.

2. podvrsta: *V-je-*

1. razred: *V-ti*

(1) *vbijem -bít -bòl -bila -bilu -bit -bi*

Tako še *-bròl, -mòl, -šòl, -grèl, -smòl, -vrèl, -čòl, -znàl*, s tretjim umikom še *òbu, zègru* in *pòznal*.

(2) *zapijem -pít -pil -pita -pilu -pit -pi*

Tako še: *-gnil, -klil, -lil, -vil*.

2. razred: *-a-ti*

(1) *pusijem -sijat -sijal -a -u -sijan -sij*

Tako še *-sèjem -sját -sjàl -sjàta -átu -sján -sèj*

(2) *zasméjem se -smiját -àl -áta -átu -án -smèj se*

Tako še *kújem, -klújem, -plújem, -snújem* (morda *-snújem* po *-kipújem*). Primeri od *-klújem* dalje imajo nedoločnik na *-vá-*: *klivát*, sicer *pa -áta -átu*.

3. razred: *-ov-a-ti* (sed. *-u-je-*)

(1) *zavárjem -vârvat -al -a -u -an - vârji*

Tako še *-vêrjem*

(2) Tega tipa ni.

(3) *kipûjem kipóvat/kipuvât kipóval -âla -âlu -ân - kipûj*

Tako še *nadlegûjem, -putûjem, -rešûjem, -varčûjem*. Pogosto so ti glagoli prešli v vrsto *-a-*:

(1) *podêdvam, (2) péstvam, svétvam, prédgvam*.

Nedovršniki 1. razreda so tipa *skrívam -t* itn., kar je enako *zalívam -t* itn.

Prim. še: *-bíjam, pudbrívam, -mívam, -šívam* (vendar *zašívávam*), *-grévam, -úvam, -lívam, -štévam, -bíjam = pupívam/napíjam, -víjam - vméram*. Pri razredu 2 je enako: *-sévam¹, -sévam²*. Za 3. razred ni nedovršnikov, npr. *-kipûjem -uvât* ipd.

1.5 V. vrsta *-e*.

(1) *zlèzem -lést -lézu -lèzla -lèzlu -lèzen - lèz*

Tako še *-lèžem se, -vržem (vrěct), nâjdem, sêdem se, sèl, sêla, sélu*

(2) *A strésem -t -u -la -u -trêsen - -três*

Tako še *-pâsem* (vendar *-pâsu -pâsla -pâstu*), *-grizem, -pâdem (pât pâla pâlu), -prêdem (prêl -prêla -êlu), -zêbem, -dúbem, skúbem, -vléčem, -léčem, -sêžem, zâjdem*.

B *znêsem -nêst -nêsu -nêsla -u -nešên - -nês*

zbódem -óst -bòl -bóla -u -budên - -bòd

Tako še: *-mêtem, -gîžem, -plêtem (plêl), -cvêtem, -têpem - pumórem -móc -múgu -múgla -u* (zadnji obliki nalikovni), *-dójdem*.

(3) *prêjdem prêjt udêšu -šla -u - -prêjd*

Glagoli s prvotnim *-jdem* so sploh posebnost:

(1) *nâjdem -nâjt (nam. nâjt) nâšu nâšla nâšlu nâjden - nâjd*

(2) *udidem -it - udêšu -la -lu*

Tako še *vújdem (vâšju, -vâjđ), pújdem (pôjđ), pridem (prid)*.

(3) *prêjdem*, gl. zgoraj.

Nedovršniki so tipa *-sédam -at* itn. Tako še: *-nášam, -hâjam* (oboje iz prevojnje *o-*jevske stopnje), *-zêbam, -prêdam*. Pri neprevojnih primerih je prvotni samoglasnik dolg. Poleg tega obstaja tip *zmêtam -mêtat -al -mêtala -étalu -mêtan - -mêtaj*, kjer je prvotni korenski samoglasnik kratek in iste barve (*e-*jevske). Tako še *-plêtam, -gnêtam, -cvêtam, -têpam, -pêkam*. Tvorbeno je tu treba izhajati prvič iz **sedâješ*, drugič iz **maêtaješ* (nasproti dov. *-fsêdeš* oz. nedov. *metêš*).

Tu je podrazred na *-V-ø-ti*:

(1) Ne obstaja.

(2) *prekúnem -klét -klêt -klêta -klêtu -klêt - -kôn*

putêrem -trét -třl -třla -třlu -trên - -têr

Tako še *-vzámam, -jámam*, oz. *-žêrem (pôžr(i)/pužrě), -dêrem, /vel./ ubjâm*, s podtipom *k* obema zgledoma *zâvrem* in tako še *nâpnem, ôdpem, ôžmem, zâčnem (začêt)*.

Nedovršniki so tipa *-klíjam, -žéram, -dêram, -véram* oz. *uzêmam, -čêjam, -pêjam, -vzêmam*, to v vseh oblikah in z isto razlago kot zgoraj pri teh glagolih na *-C-ø-ti*.

2. razred: *-a-ti*

(1) Ne obstaja.

(2) Ne obstaja z dolgim samoglasnikom v korenu, pač pa s kratkim: *pužênem, zbêrem*.

Glede na nedoločne oblike tipa (3) pa vendar lahko ločimo podtipa A in B:

A pužénem -gnát -gnát -áta -gnátu -gnán /?/- -žèn

B zbèrem -brát -brát -áta -brátu -brán - -bèr

Tako (po B) še -pèrem in -zòvem.

- (3) *stkèm -tkát -tkát -áta -átu -tkán - -tkè*
pužgèm -žgát -át -áta -átu -án - -žgè/pužgè/pòžgi

Nedovršniki so tipa *pužigam pužájam*, *zbèram oz. spèram*, *zizávam*, glede na različno kolikost in prevoj pri ustreznih dovršnikih.

1.S VI. vrsta: -ø-

1. razred: C/V-ø-ti

- (1) *puznám -znát pòznať -znáta -znátu -znán - -znáj*

Smèm ima v m. obliki ed. deležnika na -l seveda obliko *smòl* (iz -*ěl*) *smèla smét*.

Oba tadva glagola sta sicer zlitvenega izvora glede na naglašeni samoglasnik v sedanjiku (-*znaje-*, *smeje-*):

- (2) A *pujém -jést -jèl/póju -jèla -jèlu -jèden - -jè*

B *dám dát dāt dáta dātu -dán - -dè*

2. razred: -a-ti

- (1) Ne obstaja.

- (2) *puvém -vèdat -védat -vèdata -védatu -vèdan - -vè*

Ta koren nastopa še v drugih članih družine, npr. *spuvém*, *prepuvém* ipd.

Nedovršniki so spet ali tipični z metatoničnim akutiranim sedanjikom (*dájem*, *védam* 'ujedam', *jédam*, pri čemer ima prvi glagol preostale oblike *davát -davát -áta -átu -án - -dáj/-dávaj*, kot par k tipu *ubdám* tudi *ubdájam -at* itn., drugi pa *-védat -al* itn. Nekateri glagoli imajo namesto *-dájam* obliko *-dávam* (prim. *puđájam -predávam* /vóla/).

2 Katere so torej posebnosti oblikoglasnega moščanskega naglasa v primeri s knjižnim tonemskim? Mimo metametrije, o kateri je tu bil govor na začetku, je to naslednje: Vpliv sedanjiškega naglasa na nedoločnikovega: II 1 – *pustávím -vt*, *sprémím -m/(-mít)*; III 1 – *ubrñem -nt/(-nit)*, *putúnem -nt/(-nit)*, *stéknem -nt/(-nit)*; IV 3 – *zavárjem -rvat*; V 1 – *zlèzem -lèst*. Štajerska (?) posebnost je nekdanji metatonijski novi cirkumfleks pri sedanjiku: IV 1 – *pijem po bijem*. Pri deležniku na -l je posebnost akut v primerih V 1 : *-lézu*, *-trésu* (z redkimi primeri za metatonijo: *-pásu*), še bolj pa splošnoštajerski novi akut na korenu namesto novega cirkumfleksa na osnovnici v knjižnem jeziku: I 1 – *pupihala*; II 1 – *punúsla*; III 1 – *putégnla*, IV 1 *zavézala*; od tu se to v novejšem času prenaša še v srednji spol ednine in v vse needninske oblike: I 1 in V 1 (tj. pri glagolih na -a-ti sploh (*pupihala*, *zavézalu*), sicer neobvezno (*punúslu/-nusílu*, *putégnlu/-tignílu*). Metatonije akuta so sicer zelo široko, klasično vzhodnoslovensko izkazane (*dèlala*, *mèrta*, *vzdìgnla*, *mázala*, *vbíla*). Pri nedovršniških parih dovršnikom je močno izkazana težnja k enotnemu posebnemu naglaševanju s prvotnim novim akutom na predosnovničnem (-á-) samoglasniku, ne glede na prvotno naglasno značilnost glagola: II *pustávlam* (*pustávím*), *prevázam* (*prevúzím*), *púšam* (*pistím*); III – *crkam* (*crkñem*), *putáplam* (*-tupím*), *zgrižam* (*-grñem*), *dévam* (*dénem*); IV – *ukápam* (*-kópem*), *vbijam* (*-bijem*); V – *fsédam* (*-sèdem se*), *vnášam* (*-nèsem*), *spèram* (*-pèrem*); VI *dájem -dám*. Tu pri nedovršnikih na -am obstaja tudi cirkumfleksirana oblika; II – *puklájam* (*-klúním*); III – *džzam* (*-džgnem*); IV – *nastílam* (*-stélem*), *zmètam* (*-mètem*), *užèmam* (*òžmem*); VI – *ubdájam* (*-dám*). Vsaj ponekod je jasno, da gre tu za glagole s prevojem *e ~ ě* oz. *ø ~ i*.

Če se ohrani osnovnica -a- ali -e- dovršnega glagola (ali če se -i- zamenja z -e- ipd.), ima njen nedovršni par še pripono -va-, pred to pa se pojavlja metatonirani akutirani -a- ali -é-: I –

puglidávam (-glèdam); II – umedlèvam (-medlím), zasmrajèvam -at (-smradím), skiplèvam (-kipít), puskakèvam (-skučím); III – vzdigávam (-dignem); IV – puvidávam (-vént).

Končno obstaja tudi nedovršnik na *-ùjem -ùvat*; IV – *premišljùjem (-mislim)*; III – *vzdigùjem (-dignem)*.

Velika značilnost je 3. naglasni umik: *záčnem, zážgi* (po naliki na *žgè* tudi *zažgè*). – Posebnost je tudi kračina naglašenege zloga v vseh velelnikih.

Na podlagi take obravnave (naglasnega) oblikoglasja bi se močno obogatilo naše poznanje slovenskih narečij, to pa bi prispevalo k tipologiji in morda tudi k odkritju sedaj zakritih skupnosti in razlik med našimi narečji.

SUMMARY

Which are the specific phonemic features of the Mostec accent as compared to the literary tonemic accent? In addition to the metatonic characteristics described initially, the following should be singled out: the influence of the present-tense accent upon that of the infinitive forms: II 1 – *pustávím -vt, sprémím -nt/(-ní)*; III 1 – *purínem -nt, ub්ර́nem -nt/(-ní), putúnem -nt/(-ní), stéknem -nt/(ní)*; IV 3 – *zavárjem -rvat*; V 1 – *zlèzem – lèst*. A specific feature in Styria (?) is the former metatonic new circumflex accent in the present tense: IV 1 – *pijem* following *bijem*. In the participle ending with *-l* the peculiar form can be found in the acute accent typical of examples V 2 – *-lézu, -trésu* (with rare examples for the metatonic form: *-pásu*); even more typical of the Styrian accentuation pattern is the new acute accent placed on the root, instead of the new circumflex accent placed in the literary language on the stem: I 1 – *pupihála*; II 1 – *punústa*; III 1 – *putégnla*; IV 1 – *zavézala*; from here it has recently been transferred also to the neutral gender form in singular as well as all forms in the dual and the plural: I 1 and V 1 (i. e. in verbs ending with *-a-t*) in general (*pupihalu, zavézalu*); in the other forms it is not a compulsory form (*punúslu/-nusilu, putégnlu/-tignilu*). Metatonic features are typical of the acute accent in eastern Slovene dialects (*dèlala, mèrla, vzdignla, mázala, vbíla*). When the perfect form has got its imperfect twin a strong tendency can be noticed towards the use of the uniform yet specific originally new acute accent on the vowel preceding the stem of the word, regardless of the original accent on the verb in question: II *pustávlam (pustávím), prevázam (prevúzím), púšam (pístím)*; III – *číkam (číknem), putáplam (-tupím), zgrijam (-génem), dévam (dénem)*; IV – *ukápam (-kóplem), vbijam (-bijem)*; V – *fsédam (-sèdem se) vńášam (-něsem), spéram (-pèrem)*; VI – *dájem (-dám)*. In imperfect forms ending with *-am* there is also a form with a circumflex accent too: – *puklájam (klíním)*; III – *dřzam (-dřgnem)*; IV – *nastílám (-stélem), zmètam (-mètem) užèmam (žèmem)*; VI – *ubdájam (-dám)*. At least in some cases it is quite clear that these are the verbs that underwent an *e ~ e* or *o ~ i* vowel change.

When the fundamental stem with *-a-* or *-e-* of the perfect verb is preserved (or when *-i-* is replaced by *-e-* or similar), its imperfect counterpart will have the suffix *-va-*, in front of which one will usually find a metatonic *-a-* or *-e-* with an acute accent: I – *puglidávam (-glèdam)*; II – *umedlèvam (-medlím), zasmrajèvam -at (-smradím), skiplèvam (-kipít), puskakèvam (-skučím)*; III – *vzdigávam (-dignem)*; IV – *puvidávam (-vént)*. Finally, there is also the infinitive ending with *-ùjem -ùvat*: IV – *premišljùjem (-mislim)*, III – *vzdigùjem (-dignem)*.

Another typical feature is the third accent retraction: *zàčnem*, *zàžgi* (in analogy with *žgè* *zažgè*). Mention should also be made of the short unaccented syllables in all imperative forms.

Through the above approach towards the study of phonemic features and accent the current knowledge about dialects in Slovene language could essentially be enlarged, which would enhance the typology and possibly result in the discovery of yet undisclosed common features and differences among the Slovene dialects.

Prva objava v Razpravah/Dissertationes SAZU, 13 (1990), 99–107.

ČLENEK

ČLENKI IN NJIHOVI STAVČNI USTREZNIKI*

0 Glede tega, kaj členki so, v naši jezikoslovni literaturi ni enotnosti ne pojmovanja ne poimenovanja. Niti ni jasno, ali so posebna besedna vrsta (tako so v nekem smislu poimenovani pri Brezniku, npr. v Slovenski slovnici 1934) ali pa so le delna množica kake druge besedne vrste, namreč zlasti prislova (tako v Slovenski slovnici 1947, 1956, 1964, pa tudi v mojem Slovenskem knjižnem jeziku 2, 1966). Spet je členek samostojna besedna vrsta v moji Slovenski slovnici (1976 oz. 1984, 384–385) oz. že v sestavku *Kratko oblikoslovje slovenskega knjižnega jezika* (1974). Slovar slovenskega knjižnega jezika ima za členke le nekatere primere iz seznama t. i. členkov oz. miselnih prislovov Slovenske slovnice 1947 (oz. 1956, 261–264), deloma pa se pri tem ravna tudi po Pleteršniku. Ta je že pred Breznikom npr. *baje* označeval kot prisl., le v primerih kot *ta-le* oz. *le-ta* pa imenoval »breznaglasna besedica«, tako tudi *li* (»breznaglasna vprašalna besedica«).

Sicer si pa to oglejmo podrobneje.

1 V SS 1947 so členki obravnavani v okviru poglavja »Prislov (adverb)«, in sicer v podpoglavju Prislovi po obliki kot 6. skupina (po »samostalniških«, »pridevniških«, »zaimenskih«, »števnih«, »glagolskih«) »členki« (237–238). Navajajo se naslednji: 1. *le* »pri zaimkih in prislovih« (*tale, le-ta*), *li*: »samostojna vprašalnica (Je *li* res?) ali navezek« (*ka-li, ali, jeli*), *si* (kdor *si* bodi), *ga, jo* (bog *si ga* vedi, polomiti *jo*); 2. *-r* (kdor, koder), *-j* (*kaj, kdaj*), *-da* (*morda*), *-kaj* (*tukaj*), *-ti* (*kajti, kot*), *koli* (*kdor koli/kdorkoli*).

Te vrste členke ima že Breznik (SS 1934, 145–146), in sicer – kot rečeno – kakor posebno besedno /nad/vrsto, na naslednjem mestu: samostalnik, pridevnik, zaimke, števniki, glagol, členek, predlog, veznik, medmet. Členek mu je tukaj pojem za širšo predmetnost: »Členki se dele v členke (v ožjem pomenu besede), v prislove, predloge in veznike.« Navaja: »kazalne členke« – a) *le*, b) *ga*, c) *si*, in »navezke« – a) *-r*, b) *j*, c) *-kaj*, č) *-ti* (*kakor, tedaj, tukaj, kaj-ti*).¹ Prim. še 146: »Nekaj členkov privzame glagolske končnice /.../, n. pr. *na, nata, nate* /.../«

Enote, kakor jih obravnavata Breznikova in slovnica 1947 (ter 1956, 1964) sem jaz razvrstil tako: v glavnem med oblikoslovne členke (to so Breznikovi navezki – *...le, le-, ...li, ...r, ...j, ...da, ...kaj, ...koli/koli*, tj. obravnavam jih kot morfeme, pri čemer je zadnji pri meni t. i. prosti morfem, ker se predenj lahko kaj vrine (npr. v SSKJ: *kar sem koli* rekel, vse je res; naj gre *kamor že koli*). Prosti morfemi so mi še zaimenske enote *si, ga, jo*, samo *li* mi je členek (Je *li* to res?).

2 Glavna množica členkov v pravem (našem) pomenu se je v stari slovnici² obravnavala v razdelku o »poudarnih« in »miselnih« prislovih, to pa v podpoglavju Prislovi po pomenu, in sicer kot 6. in 7. skupina (tj. za »krajevnimi«, »časovnimi«, »vzročnimi«, »načinovnimi«, »količinskimi« (poudarni 244–246, miselni 246–247). Tudi to ima delno oporo v Breznikovi

* Referat na zasedanju Mednarodne komisije za proučevanje slovnične strukture slovanskih jezikov, Bitola, 1987, 23. sept.

¹ Ta seznam je v glavnem prevzela SS 1947; dodani so *li, jo, da, koli*.

² Mišljeno: *Slovenska slovnica* 1947, nato razširjena izdaja 1956 in še s pravopisnim delom po SP 1962 tista iz 1964.

SS 1934 (147), kjer pri »načinovnih« prislovih beremo: »/I/ma jezik tudi take prislove, ki ne pojasnjujejo povedka, ampak njegovo vsebino, t. j. natančneje določajo misel³ stavka; taki prislovi a) kaj potrjujejo, npr. *da, res, gotovo, pač, že, žeže; kajpada, seveda*; b) kaj zanikajo, npr. *ne, nikakor; nikakor ne, pač ne*; c) izražajo dvom ali negotovost, npr. *morebiti, morda, hm!*; č) določajo misel v vprašalni obliki, n. pr. *ali?*« Na str. 148 je tudi razlaga nekaterih od teh izrazov: »*morebiti, menda* (iz: *menim da*), *baje, bojda* (iz: *bajo da*, od glagola: *bajati*), *češ* (iz: *hočeš*), *pre* (iz: *prave, pravijo*).« Tako pri Brezniku se lahko opira na Pleteršnika (1894, 1895): *bajè*: »(prim. *bajati*« s pomenom, v nemščini podanim stavčno: »*wie es heißt, wie man sagt*«; *morebiti*: »(= more biti)«; *čèš* (277): »in der Meinung, mit dem Gedanken, als wenn« /meneč, ker je mislil, kot da/.⁴

3 Vrste tega, kar so (naj bi bili) členki.

Poudarnih prislovov SS 1947 loči 4 skupine: eni besedo »določno pokažejo«, drugi »popolnjujejo v obsegu in stopnji«, tretji »omejujejo obseg« in četrti »kažejo na čustveno osebno razmerje do česa, bodi da kažejo na presenečenje, veselje, pridržek, samoumevnost, dopuščanje, nasprotje itd.« Konkretno so naštet: a) *prav, ravno, posebno, predvsem, zlasti, nadvse* itd.; b) »*čisto, prav, prav za prav, zelo, bolj, najbolj, vse, kar, celo, popolnoma, docela, posebej, povsem* itd. «; c) »*lè, samó, vsáj, kvečjemu; skoraj, domala, bliz, še, malodane, kmalu* itd.«; č) »*lè, vendar, vendarle, pa, že, še, pač, saj, že še, tudi* ipd.« – Iz komentarja k temu navedimo (245): »Mnogo teh izrazov srečujemo tudi v vlogah drugih prislovov, zlasti med miselnimi jih je veliko, pa tudi v vlogi veznikov.« Važna je še ugotovitev (r. t.): »Z navadno stavčno analizo teh prislovov ne moremo zajeti v nobeno zgoraj naštetih vrst.«

Po našem med zgoraj iz SS 1947 naštetimi enotami nekatere niso členki, ampak pravi prislovi, npr. *čisto, zelo, bolj, vse, popolnoma, docela, povse, povsem*. (Po teh se prav lahko vprašujemo v stavčni analizi.) Pač pa so sami členki vse tisto, kar je v tej slovnici navedeno med miselnimi prislovi prvih treh skupin. Pri pritrilnicah se pod a) poleg *dá* navajajo še *seve(da), kajpa(da), res(da), gotovo(da), prav*, pod b) *sáj, že, še, že že, tudi* »ipd.«, pod c) *pač; torej, zatorej, tedaj, tako* »ipd.«, pod č) pa *mendà, morda, morebiti, bliz, bajè* (= *menda*), *bržkone, najbrž, bržda, bržčas, nemara* »in še več podobnih izrazov«. Prve (za *dà*) da izražajo »posebne miselne in čustvene odtenke«, druge da »pritrjujejo z nekim dopuščanjem in pridržkom«, tretje »z ugovorom« (*pač*) oz. »po sklepanju« (preostale), četrte pa da »izražajo dvom ob izrečeni misli«. Med nikalnimi se navaja pravzaprav le *ne*, pa vendar še (po naše: morfemski) *ni...* (*nikjer, nihče*), opozorjeno pa je tudi na »spajanje« nikalnice *ne* v zvezi z glagoli *sem, imam, hočem* (*nisem, nimam, nočem, nêčem, néčem*) – kar bi nam bili zrasleki iz dveh besed. Za vprašalnice (249: *a, ka-li, jeli(te), mar, ali*) je rečeno, da »niso nujno potrebne«, ker da vprašalnost lahko izražamo z besednim redom oz. »z glasom, ki se proti koncu stavka viša, namesto da bi padal.«⁵ Za zvalnice (249–250) je rečeno, da so nekake »velelnišk/e/ in zvalnišk/e/ okamenin/e/«, naštevajo pa se naslednje: *ná(ta/te)!, nu(jta/jte)!, jèli(ta/te)!, nò; báli(ta/te)!, le; lemoj*. Sledi opomba (250): »V tej obliki in rabi so taki izrazi enaki tudi medmetom, kamor bi lahko prišli večji del vseh miselnih prislovov.« Sicer pa je te vrste izraze z medmeti povezoval že Breznik.⁶

³ Od tod torej »miselni prislovi« v SS 1947.

⁴ V poševnih oklepajih moj prevod Pleteršnikovega navedka v nemščini, kolikor ni tako že v slovenščini podano.

⁵ Tako je torej nakazana antikadencia, vsaj njen glavni tip: v mojem izrazju: rastoča (sam poleg te ločim še stopničasto in visoko). SS 1976 oz. 1989, str. 454–455.

⁶ Prim. zgoraj. Tu sta torej dve vrsti: ene se spregajo, druge ne.

Velelnice, ki se spregajo, imam jaz za nepopolne glagole s samo velelniško obliko. – V SSKJ imajo nekatere izmed njih naslednje oznake: **ná** -te medm.; **nà** tudi *ná* medm.; **lè** prisl.; **lè** in *le* vez. (*le* spodbujanja manjka v SSKJ). – S tega stališča je zanimiv Pleteršnik: **nà** interj. 'da hast du, nimm', *nata*, *nate* 'da habt ihr', *na palico* 'da hast du den Stock /tu imaš, vzemi – tu imata/-te – tu imaš palico/; **jèli** conj. 1) vprašalni členek (*jeli je to prav*), 2) 'nicht wahr, gelt /ne res, kajne/ tudi z osebili: *jelita*, *jelite*; **lè** adv. 'nur /samo/ *naj mi le pride* 'er möge nur kommen /naj kar izvoli priti/', *rekli so mi, da naj le pridem* 'man sagte mir ich möge nur kommen' – 2) 'nur immerfort' /kar naprej/: *tolažil sem ga, on pa je le jokal; le še prositi* 'fortbitten' /dalje prositi/ – 3) 'nur, bloß, allein /samo/ *le možje smejo biti voljeni; ne le – ampak tudi, le eden ne* 'kein einziger nur' – 4) v vprašanju: 'nur /samo/ *Kam je le šel?* wohin ist er nur gegangen?, *kaj le delata?* 'was sie nur etwa machen'.

V svojem Slovenskem knjižnem jeziku 3 (1967, 164–165) sem tradicionalno (v SS 1947, 1956, 1964) pojmovane prislove razdelil v dve skupini (pač nekako na podlagi navedene opombe v SS 1947): v prvi so tisti, »za katere imamo vprašalnice« (krajevni, časovni, načinovni ali spremljevalnih okoliščin, količinski, vzročni, namerni), v drugi pa tisti, »po katerih se ni mogoče vprašati«. Ti drugi so v resnici členki. Med njimi sem ločil naslednje vrste: take, ki »/p/osebno pozornost obračajo na besedo (ali besedno zvezo ali stavek), pred katero stojе«, pa take, ki »določajo obseg in stopnjo pridevnikov, pred katerimi so«, nato še take, ki »nekaj izvemajo«, »približ/ujejo/ določeni količini ali cilju«, »povedo dosežen/o/ mer/o/ ali cilj«, »zadržek«, »pritrj/ujejo/«, izražajo »nestrinjanje«, »domnevo«, »/v/praš/anje/«. ⁷ – Ti so mi (že 1974) členki. V tem sestavku ločim nekaj več vrst: navezovalne, soodnosnostne, poudarjalne, izvemalne, presojevalne, pridrzkovne, potrjevalne, možnostne, verjetnostne, vprašalne, spodbujalne, nikalne, soglašalne in čustvovalne. – Tako kot l. 1974 je v bistvu s členki tudi v moji Slovenski slovnici 1976 (1984), 384–385: tu se ločijo navezovalni, čustvovanjski, poudarjalni, izvemalni, presojevalni, dodajalni, zadržkovni, potrjevalni ali soglašalni, možnostni oz. verjetnosti, domnevalni, vprašalni, spodbujalni, zanikovalni ali nesoglašalni.

V nekaterih drugih mojih delih, že izpred tega časa⁸, se samostojnost členkov nasproti prislovom pri meni kaže v njihovi premestljivosti glede na besedni red stavka. Poleg možnosti *V hotelu so samo trije gostje* (*»prej jih je bilo več«*) imamo še *Gostje so samo bili v hotelu* (*»niso pa tam tudi večerjali«*) ipd. Moj tradicionalni primer za premeščanje členka v stavku je *Naša Marjeta pojde jutri na izlet* (ki mi je sicer služil za premeščanje težišča stavka in s tem intonacijske glave s pomočjo poudarjanja).⁹ Tu imamo naslednje možnosti;

(1) *Tudi naša Marjeta pojde jutri na izlet.*

⁷ Primerjava tipologije: Breznik 1934 – potrjevanje, zanikanje, dvom/negotovost, vprašalnost; SS 1947 – kazalnost, obseg/stopnja, omejevanje; čustvenost (presenečenje, veselje, pridržek, samoumevnost, dopuščanje, nasprotje); SKJ 3 1967 opozarjanje, obseg/stopnja, izvemanje, približevanje, dosežena mera/cilj, zadržek, pritrjevanje, soodnosnost, poudarjanje, izvemanje, presoja, pridržek, potrditev, možnost, verjetnost, vprašalnost, spodbujalnost, nikalnost, soglašalnost, čustvovalnost. Tu sem se deloma oziral na slovaško akademijsko slovnico.

⁸ O tem sem zlasti predaval; tega natisnjenega na hitro ne najdem pri sebi.

⁹ Prve natančnejše predstave o stavčni fonetiki pri nas so ravno iz moje knjige *Slovenski jezik, Izgovor i intonacija s recitacijama na pločama*, 1960, str. 54–63.

- (2) *Tudi naša Marjeta* pojde jutri na izlet.
- (3) Naša Marjeta *tudi pojde* jutri na izlet.
- (4) Naša Marjeta pojde *tudi jutri* na izlet.
- (5) Naša Marjeta pojde jutri *tudi na izlet*.

Temu ustrezajo naslednji »členkovni« stavki:

- (1) *ne samo Ančka*
- (2) *ne samo vaša Marjeta*
- (3) *nič je ne bo zadržalo*
- (4) *ne samo čez 14 dni*
- (5) *ne samo v šolo*

V tem mojem umovanju tedaj v bistvu že tiči spoznanje, da imajo členki stavčne ustreznike.

4 V tem referatu nam gre za potrditev teze, da so členki skrčki celih stavkov, stojijo pa lahko v samem stavku (To je *seveda* res), večinoma pa lahko nastopajo tudi kot t. i. pastavki (To je res, *seveda*). – Prestavitev členka v stavčni ustreznik je včasih preprosta, npr. za *seveda*, saj je ta členek očitno sklop iz *se ve, da* (nastopa tudi v čisti stavčni obliki *se ve oz. to se ve*). Za nekatere druge primere pa je stavčni ustreznik težje najti, npr. že za členek *ne*.

Konkretni stavčni ustreznik členka je razberljiv iz sobesedila, različni ustrezniki pa so znamenje večpomenskosti členka. Že SS 1947 (245–246) je opozarjala, da je ta vrsta besed /t. j. »poudarni prislovi«/ zelo pomembna: »Za dobro razumevanje jezika, njegovih miselnih in čustvenih odtenkov /.../ je poznanje teh izrazov pomembno; v živem ljudskem jeziku jih je navadno zelo veliko in mu dajejo pravo voljnost in gibčnost. Zato pazi na ta besedni drobiž in njegovo uporabo pri dobrih pisateljih!« Za ta naš namen sem izbral Cankarjevo besedilo Zgodba o Šimnu Sirotniku (ID VII, 1954, 181–236), za ponazoritev najverjetnejših ustreznikov členkov pa sem si iz teh strani odbral str. 185–187, in ta odlomek se glasi takole:

Šimen je /.../ stopil z voza in se ozrl naokoli.

»Kaj to je moja domovina, pravite?«

Tudi spomin *n(i) več* spoznal teh lepih krajev. Zeleni valoviti holmi, v daljavi temni gozdovi, bele vasi ob položnih rebrih.

Stopil je k njemu droben, sključen, čemeren starec, ki je držal v rokah debelo gorjačo.

»Kaj ti si tisti?« je vprašal Šimna. »Tisti, ki ga bomo redili?«

»Ne vem, če sem tisti,« je rekel Šimen, »Ampak če iščete Šimna iz Prisojnice, sem jaz tisti Šimen!«

Z zlovoljnim očesom ga je premeril starec od glave do nog.

»Jaz *pa* sem občinski pisar in birič iz Prisojnice. *Le* z menoj, da bomo spoznali, kdo *da* si in čemu nam delaš sitnosti, ko imamo drugih preveč.«

Sredi njiv in travnikov je stala železniška postaja. Birič in Šimen sta se napotila v dolino.

»Kaj je še daleč do Prisojnice?« je vprašal Šimen, ker ni poznal kraja in *pa tudi* zato, da bi se malo porazgovoril.

»Glej ga!« je skoraj srdito odvrnil birič. »Na občinske stroške se vozari sem, jedel bi občinski kruh, pa še poti ne ve!«

»Kako bi vedel pot, ljuba duša!« ga je tolažil Šimen. Pač je res, da sem bil rojen v teh krajih, vsaj pismo priča, ampak videl jih nisem blizu do štirideset let!«

»Kaj?« je planil birič. »Štirideset let? – Štirideset let se je potepal, sam Bog vedi kod, in zdaj, ko je nadložen, prihaja, da bi ga pitali! – Ali te n(ič) n(i) sram?«

»Čemu bi me bilo sram?« je odgovoril Šimen ves miren in brez srda. »Umreti sem kanil v postelji, pa so me pregnali; legel sem kraj ceste, pa so me vzdignili; prosil jih nisem, pa so me naložili na voz. Če je kaj škode in sramote, njim očitaj oboje, ne meni!«

»Gospoda piše postave, zato jih piše zase!« je rekel birič in umolknil.

Od sončnega jutra obžarjena se je zasvetila v dolini bela vas. Šimen je zasenčil oči z dlanjo; bleščalo se mu je od sonca in od lepote in zazdelo se mu je *nenadoma*, da je nekoč, kakor v davnih, že pozabljenih sanjah, videl ta kraj.

Birič je iztegnil roko in je pokazal v dolino. »Tam doli je Prisojnica!«

Tako se je pričela ta zgodba.

V tem razmeroma kratkem besedilnem odlomku imamo členke pisane ležeče. Jih je celo število: *kaj, tudi, več, ne, če, pa, le, da, še, pa tudi, skoraj, kako,*¹⁰ *pač, vsaj, blizu, ali n(i), ali, čemu, nenadoma, že.* V celotnem besedilu bi našli še druge: *komaj* 181, *torej* 181, *res* 181, *ali pa* 184, *naposled* 184, *morda* 184, *pač še* 185, *morda vsaj* 185, *komaj* je še 185, *tudi ni prav* (nič prijazno) 187, *torej* 187, *če* (si) *ali če ni* (si) 188, *nadalje, pa* (jih) *ni* (sem) 188, *še ne* 188, *sproti* 189, *po pravici* 191, *še prav zares* 192, *pa tudi ne* (*lehe za krompir*) 192, *pa že* 194, *pa* (me) *ne* 195, *še n(i)* 195, *kar* 196, *namreč* 196, *in ne* 196, *ne le da – še povrhu* 197, *vendarle* 201, *nikdar* ne 201, *in zato* 202, *še* 209, *še* (nalašč) 210, *skorajda* 211, *še* (preden) 212, *nalašč* 213, *spet* 213, *nenadoma* 215, *drugače* 215, *bog vedi* 215, *še* (vedel) *n(i)* *več* 217, *nikar* (nič) *ne* 218, *celo* 224, *še komaj* 225, *tak* 227, *že* (zdavnaj) 228, *le še* 229, *morda še* 230, *tudi ... še* 232, *skoraj da* 232, *po pravici* 233, *saj* (si me) *navsezadnje vendarle* (spoznal) 234, *pač še* 234.

Treba bi bilo pogledati, kolikšen odstotek vseh možnih členkov v slovenskem jeziku nastopa v tem kratkem besedilu, seveda pa bi bilo mogoče ugotoviti tudi gostoto nastopanja posameznih členkov in tako sklepati na vrsto besedila.

Povedali smo že, da členki tudi niso enopomenski, zato jim je stavčne ustreznike mogoče najti le na podlagi (širšega) sobesedila /oz. sotvarja/. S tega stališča si oglejmo členke iz zgoraj navedenega besedila:

Kaj to je moja domovina, pravite?

→ *ali je mogoče*, (da je to ...)

Tudi spomin ni več spoznal lepih krajev teh

→ (spomin), *vsaj ta bi lahko ohranil slike; čeprav jih je nekoč imel shranjene*

»*Ne* vem, *če* sem tisti,« je rekel Šimen

→ *zanikam*, (da vem); (sem) *to je vprašanje*

Ampak če iščete Šimna iz Prisojnice ...

→ *vzemimo pa*, (da iščete ...)

¹⁰ Vprašalni zaimki so členkovni v nasprotnostnem smislu: *Kako* bi vedel za pot! → *ne morem* (vedeti).

»Jaz sem *pa* občinski pisar«
→ (sem,) *naj povem/da boš vedel*, (občinski ...)
Le z menoj, da bomo spoznali, kdo da si
→ *dajte*, (pojdite z ...); *kakor boš povedal*
»Kaj je še daleč do Prisojnice?«
→ *vprašujem; že kar nekaj časa hodiva/se peljeva*
je vprašal Šimen, ker ni poznal kraja in *pa tudi* zato, da bi se malo /porazgovoril/
→ *to ni bilo edino; s tem je bil povezan še razlog*
»Glej ga!« je skoraj srdito odvrnil birič
→ *malo je manjkalo*, (da ni bil srdit)
»Na občinske stroške se vozari sem, jedel bi občinski kruh, pa še poti ne ve!«
→ *čeprav bi to bilo treba, najmanj to*
»Kako bi vedel pot, ljuba duša!«
→ *ne morem* (vedeti ...) /*ni mi mogoče* (vedeti ...)
»Pač je res, da sem bil rojen v teh krajih«
→ *dopuščam/vse govori za to*
»Vsaj pismo priča«
→ *če nič drugega ni za dokaz*
»ampak videl jih nisem blizu do štirideset let
→ *po moji oceni/ne bom se veliko zmotil*
»Kaj?« je planil birič.
→ *to /kar praviš/ ni mogoče*.
»Ali te ni nič sram?«
→ (Te ni nič sram? ») *te vprašam*.
»Čemu bi me bilo sram?«
→ (Sram bi me moralo biti?/Sramoval naj bi se?) *nasprotno je prav*
in zdelo se mu je *nenadoma*
→ *tega ni pričakoval*
v (davnih) že pozabljenih sanjah
→ *ki niso več živele v njegovem spominu/ki so že utonile v njem*

Takih primerov bi lahko navedli še nekaj za druge členke, a omejimo se na primere, kjer se členki kopičijo:

»Pa naj ti posteljejo (184)
→ *če je tako; potem dopuščam*, (da ...)
»Daleč je pač še do tistih krajev« (185)
→ *domnevam; čeprav smo en del že prešli*
Spoznal bi /tiste kraje/ *morda vsaj* s spominom
→ *to je mogoče; če jih ne bi drugače (spoznal)*
Komaj je še dobro zadremal, ga je vzdramil birič. (185)
→ *preteklo je zelo malo časa; prav malo časa*, (kar je zaspal)
»Še prav zares je bila nekoč prisojniška številka devetindevetdeseta« (192)
→ *naj še jaz povem; to poudarjam; to je resnica*
... *in nalašč /je/ neusmiljeno švrkal /po konju/, zato da bi...* (210)

→ *ne le tedaj, ko je bilo treba; temveč iz posebnega razloga*
 »... da bi morda še za maše dajal«
 ↪ *to je mogoče; več, kot je nujno.*

Dodajmo še nekaj svojih takih primerov:

Samo še mi trije smo ostali

→ *vsi drugi so odšli/vseh drugih ni več; mi vztrajamo*

V razredu je torej samo še en učenec

→ *več jih ni; prej jih je bilo več; kakor se sliši/pravijo*

Komaj še shajamo

→ *pri tem imamo velike težave; prej je bilo boljše/kmalu ne bomo več*

Tudi v šolah torej baje komaj še shajamo

→ *to pride k temu, kar je že slabo; kakor se vidi iz povedanega; tako se pripoveduje; pri tem imamo velike težave; nadaljujemo, kar je bilo*

5 Za konec naj za vse členke, kolikor sem jih evidentiral in si jih abecedno izpisal, podam stavčne ustreznike, kakor so mi prišli prvi na pamet (če sem vztrajal, še kateri več). Z njimi torej ni zajeta večpomenskost členkov, gotovo pa je s tem dokazana njihova stavčna narava. (Izpiši členkov so pretežno iz SSKJ I–IV, kjer pa se večinoma proglašajo za prislove. Zaporedje je abecedno.)

So te nabili, a? → *mislim*, (da so te ...)

Ali si ga polomil → (polomil si ga,) *to se lahko reče.*

Ampak smo se pri tem zabavali → *da je bilo kaj*

Tam je bilo blizu sto mrtvih → *tako sodim/ne dosti več ali manj*

Ta bo (naj)brž sosedov konj → *to je precej verjetno*

Prišel je celo sosedov Jaka → *to je nekaj posebnega/izrednega*

Ne vem, če bi šel → *mogoče je, da ne* (bom šel)

Čedalje bolj se mi je smilil → *čim več časa je minilo*

Jaz ti pa ne bom pomagal. – Čeprav. → *bom že kako*

Ni šel z nami, češ da nima časa → *izgovarjal se je*

Šel je z nami, češ da se za nas boji → *pravil je, da zato*

Da, tako ne bo šlo dalje → *to trdim/o tem sem prepričan*

Da bi mi ne verjeli? → *je mogoče?*

Da bi mi posodili? → *nemogoče je*

Ta je daleč najboljša → *druge so veliko slabše*

Drugeče nam bo še nagajal → *če mu ne ustrežemo/ga ne ubogamo ...*

Edino ti si tako neumen → *vsi drugi so pametnejši/ti si izjema*

Edinole v sanjah se kaj takega primeri SSKJ → *drugeče je čisto nemogoče*

Samo ti si nam manjkal → *drugi so že bili tam*

In sem jim ustregel → *saj so me tako prosili/ker so me prosili/glede na to, da so me prosili*

Počuti se izjemno dobro → *tako/kakor se navadno ne*

Tokrat je bil izjemoma dobre volje → *vendar je to zelo zelo redko*

Izredno dobro se počutim → *v drugih primerih/navadno pa dosti slabše*

Ja, to je tako → *poslušaj; kaj naj rečem*

Ja, tam je hladno → *to potrjujem*
Jaz, jasno, nisem imel nič proti → *to se razume*
Kaj ti tega ne veš! → *čudim se*
Kaj ti na koga čakaš? → *to te vprašam*
Si bil tam? –Kaj še! → *ne; tega ne morem potrditi v nobenem primeru*
Kajne, ti vse najbolje veš → *to je gotovo/o tem si prepričan*
Kajneda, ti mu ne bi pomagal → *to je čisto gotovo/o tem sem čisto prepričan*
Kajpa, nisem mu verjel → *to se razume/drugo ne pride v poštev*
Kajpak mu nisem verjel → *to se samo ob sebi razume*
Otrok se je kajpada prestrašil SSKJ¹¹
S temi besedami si kakopa cikal name SSKJ /→ *prepričan sem, da je tako/*
Ta dogodek se je kakopada brž razvedel SSKJ /→ *drugače ni mogoče/*
Prinesite mi vina, črnega, kakopak SSKJ /→ *to se razume/*
Jaz, kakor zastopnik kmetov, s tem nisem soglašal → *bil sem namreč*
Trebalo se bo za nekaj odločiti, kakor koli → *naj bo (tako ali drugače)*
Ti kar nori → *ti ne branim*
Komaj je stopil z vlaka, so ga aretirali → *samo to je utegnil storiti*
Tega sem se komaj naučil → *imel sem pri tem zelo velike težave*
To bo komaj res → *ne verjamem/težko verjamem*
Končno smo pa vsi na istem – smrti namenjeni → *če upoštevamo vse*
Končno smo dospeli do kočice → *trajalo je dokaj dolgo, (da ...)*
Tega kratko malo ne verjamem → *da naravnost povem*
Le pojdi, če hočeš → *svetujem ti/ne branim ti/toda boš že videl*
Le, saj ga ni škoda → *dajmo ga*
Mar ne veste tega? → *je to mogoče*
Ma, ti me že ne boš učil → *to je pa že od sile*
To je menda res → *tako pravijo/mislijo/menijo*
Mogoče pa ni tako hudo → *možno pa je*
Morda ni prepozno → *obstaja možnost*
Morebiti¹² se še vrne → *mogoče je/prav mogoče je*
Na, pa se ti gre ubiti → *kdo bi si mislil*
Naa, z menoj boš moral drugače → *tako ne dopuščam več*
Kar naj se jezi → *privoščim mu/prav mu je, (da ...)/nič nimam proti*
Jaz naj bi pa plačeval → *od mene se pričakuje, (da ...)*
Tone je najbrž že na njivi → *zelo verjetno je/upravičeno domnevam*
Najmanj pet se jih je spravilo nadme → *to je malo računano/verjetno jih je bilo več*

¹¹ Tu se pojavlja vprašanje stilne vrednosti ob sopomenskih izrazih; prim že zgoraj *edino, edinole*, pa *kajne, kajneda* in *kajpa, kajpada, kajpak* ter *kakopa, kakopada, kakopak*. Prim. v SSKJ: *edino* 'izraža omejenost na navedeno' proti *edinole* knjiž. 'samo, edino'; *kajne* 'izraža vprašanje ob pričakovanju potrditve', *kajneda* 'isto'; *kajpa* 'izraža samoumevnost trditve; seveda', *kajpada* 'isto', *kajpak* 'isto' (morda so tu vendarle kake razlike); *kakopa* redko 'izraža samoumevnost trditve; seveda', *kakopada* ekspr., redko 'seveda, kajpa', *kakopak* ekspr. 'izraža samoumevnost trditve; seveda'.

¹² V SSKJ za *mogoče, morda, morebiti*: *mogoče* 'izraža nepopolno prepričanost o čem', *morda* izraža 'ne popolno prepričanost o čem' // 'izraža približnost povedanega' itd., *morebiti* raba peša 'morda, mogoče'.

Najprej naj povem, da → *preden preidemo k drugemu; bodi mi dovoljeno*
 Najsi se je še tako trudil, voda je udrla čez nasip → *bilo je zaman*
 To ne bo res, *najsibo* še tako zaželeno → *čeprav menimo, (da ...)*
Nàk, to je drugače → *v nasprotju z vami misli, (da ...)*
Nàka,¹³ to je pa res preveč → *v nasprotju z vama prav zares mislim, (da ...)*
 To je *namreč* zelo daleč → *da vam povem*
Navsezadnje bomo ob vse → *če ničesar ne ukrenemo/če bo šlo tako dalje*
Nazadnje nismo taki norci → *tudi če v mnogem smo*
Nè, to je Tone → *nasprotno je res*
Nè, Tone je bil v Bosni → *to je drugače*
Ne vem tega → (da to vem) *je lažno*
Nekako sam živim → *čeprav ne izgleda tako*
Nekam čuden si danes → *se mi zdi*
 Tone je zadnje čase *neki* pogosteje bolan → *tako se sliši*
 Kje *neki* bi si on prizadeval za to → *ni verjetno/zelo malo verjetno je*
Nekje je res, da ... → *če prav pomislimo*
 Po svoje ima *nekje* prav → *če prav pomislimo*
Nemara bo še vse prav → *ni nemogoče*
Nemudoma smo odšli → *ne da bi se bili kaj obirali*
Nenadoma je stal pred nami → *čeprav tega nismo pričakovali*
Nenavadno čil si videti → *običajno si drugačen*¹⁴
Neobičajno truden sem → *v podobnih primerih nisem*
Nepričakovano se je vse obrnilo na slabše → *tega nismo pričakovali*
Nenadejano je prišel mamin sorodnik iz Amerike → *temu se nismo nadejali*
Niti Bog tega ne ve → *pa je vseveden/čeprav je vseveden*
Niti jaz nisem temu kos → *ki bi to lahko še najlažje zmogel*
Niti eden me ni obiskal med boleznijo → *pričakoval bi vsaj katerega*
 Tega si *nikar* ne jemlji k srcu → *prosim te/svetujem ti*
No, bo kaj? → *te vprašam*
Nu, povej meni, če drugim nočeš → *daj*
 To bo *okoli* devete ure → *ali (malo prej) oz. (pozneje)*
 Umrla je *okrog*¹⁵ devete ure → *lahko tudi malo (prej) ali (pozneje)*
 Si bil *res*¹⁶ tam? – Bil, bil, – *Pà?* → *je resnično?; povej, kako je bilo*
 To *pač* je tako in ne drugače → *kaj se more*
Pa ja, ti greš prek tega → *seveda/to se razume*
Pa ja da jim nisem verjel! → *to se še kako razume*
 Tega nisem storil, *pač* pa obljubil, da bom → *samo to sem storil, (da...)*
 Ob tem se *pač* niste preveč zabavali → *domnevam*
 To *pak* ni bilo res → *se razume*

¹³ V SSKJ: *nàk* 'izraža močno zanikanje, zavrnitev', 'izraža nejevoljo', 'izraža podkrepitev trditve'; *nàka* 'izraža močno zanikanje, zavrnitev'; 'izraža podkrepitev trditve'.

¹⁴ V SSKJ: *nenavadno* (prilagojeno) 'ki se zelo razlikuje od navadnega, običajnega'; *neobičajno* (prilagojeno) 'nenavadno'.

¹⁵ V SSKJ: *okoli* 'izraža približnost', *okrog* 'za izražanje približnosti'.

¹⁶ V SSKJ: *res* ekspr. 'izraža podkrepitev trditve', *resda* 'izraža podkrepitev trditve; res'.

Posebno ti si to lahko privoščiš → *bolj/še manj kot drugi*
Zanimal se je posebej zate → *glede na druge*
Ti si si posebej prizadeval za to → *bil si bolj aktiven od drugih*
In kaj potem, če ga ni bilo tam → *sledi iz tega*
In kaj potlej, če ga ni bilo tam → *sledi iz tega*
Prav ti, Gustel, si moral priti pome → *kako je to vendar/čudim se*
Prav tedaj nisem imel denarja → *drugače pa sem ga imel*
Predvsem na zdravje je treba paziti → *to je najvažnejše*
To je približno tri kilometre od tod → *tako sodim, morda je malo več ali manj*
Ravno ti tega ne bi smel → (zate) *se še najmanj spodobi*
Ravno ti bi bil to moral storiti → (ti) *si bil poklican za to*
To je res nenavadno → *strinjam se/potrjujem*
Jaz sem resda to govoril → *priznam*
Saj sem šel tja, pa ... → *kot/ker se je pričakovalo*
Saj boš počil, če boš tako jedel → *to bo posledica*
Tudi vi se ne bi znašli! – Saj. → *priznam/vidim, da ne*
Sicer je v redu človek → *kar se tiče drugega*
Skoraj bi me bili ujeli → *da nisem bil previden/bolje tekel/malo je manjkalo*
Skorajda bi me bil pes ugriznil → *je res malo manjkalo*
Skoro vsak dan je bil v kavarni pri Tromostovju → *redko katerega dne ni bilo tako*
Skroda¹⁷ na pamet je vse to govoril → *le redko je pogledal v besedilo*
Ti, skratka, niso veliko boljši → *da na kratko povem/da bom kratek*
Jaz sploh nisem bil tam → *niti to ni res, (da ...)*
Na splošno nam ne gre slabo → *če vse upoštevamo*
Še danes boš z menoj v raju → *ne bo minil (ta dan), (ko ...)*
Pravda še teče in vsa vroča vre → *ni se nehala*
Še včeraj sem ti vse zaupala → *danes ti ne zaupam več/ni dolgo tega*
Domov se je vrnil šele pred tremi tedni → *to ni toliko časa*
Kaj bo rekel šele oče → *če že ti tako govoriš*
Tak daj mir → *nujno te prosim*
Sfiligoj je bil takisto to mislil → *niso tako mislili le drugi*
To je bilo živahno okoli cerkvice ob večerih → *vam povem*
Torej nas je zapustila mamina sestra → *kakor smo zvedeli/kakor je bilo pričakovati*
Verjetno se mu smilim → *to je verjetno/to je mogoče/skoraj verjamem*
Ni te več med nami → *a bila si/odšla si drugam*
Jaz več ničesar ne razumem → *prej sem razumel*
Vsaj spomini nam ostajajo → *vse drugo izgine/se zgubi*
Zlasti ti bi moral na to paziti → *ker si starejši/imaš tak položaj*
Že včeraj ji je postalo slabo → *ne samo danes/danes ni prvič*
Že včeraj bi bil moral priti → *tako je bilo predvideno/napovedano*
To že vrabci na strehi čivkajo → *še bolj vedo za to drugi*
To že vsi vedo → *jaz nikakor nisem sam/v tem imam veliko sovedcev*
To že ni res → *o tem sem prepričan*

¹⁷ V SSKJ: skoraj 1. 'izraža precejšnje približevanje', skorajda 'skoraj', skoro raba peša 'skoraj', skorajda ekspr. 'skoraj'.

Ti bom že pokazal → *pride čas za to*

To smo že videli → *ni treba, da še enkrat gledamo*

Bo že še prav → *nekoč bo; čeprav se nam sedaj ne zdi potrebno*

Prva objava v SSJLK ZP 27 (1991), 3–16.

V. OBLIKOSLOVJA SLOVENSКИH SLOVNIC OD BOHORIČA DO SS 1956

OBLIKOSLOVJE V BOHORIČEVIH ZIMSKIH URICAH* 1584

0 O Bohoričevi slovnici¹ se je že precej pisalo tudi v našem stoletju. Celotnostno npr. F. Ramovš v rokopisno ohranjenem in sedaj v ZD 1, 1971, 213–250 objavljenem članku Zgodovina slovenske slovnice, nastalem po mojem na začetku 20. let,² ob delni naslonitvi na Štrekljev sestavek v prvem (in edinem) zvezku njegove Historične slovnice slovenskega jezika.³ Kmalu za Ramovšem je o Bohoričevi slovnici pisal tudi F. Kidrič,⁴ celo knjigo o Bohoričevi slovnici pa je l. 1971 izdal R. Trofenik.⁵ V tej knjigi obravnava tematiko našega sestavka R. Kolarič,⁶ kmalu za tem pa, poznavajoč omenjeno Kolaričevo delo, še M. Orožen⁷ in za 400-letnico izida slovnice tudi pisec te razprave.⁸ S protistavnega stališča je Bohoričeva slovnica v zvezi z oblikoslovjem na mnogih mestih zajeta v prispevkih istega avtorja o Pohlinovi,⁹ zlasti pa Gutsmanovi¹⁰ slovnici.

* *Arcticae horulae succisivae de Latinocarniolana literatura*, 1584.

¹ K. Štreklj, *Historična slovnica slovenskega jezika*, 1922, 64 str., jo je prevedel takole: »Zimske proste urice o latinskokranjski pismenosti po priliki latinskega jezika uravnani, iz katere se lahko spozna Možovitskega, Rutenskega, Poljskega, Češkega in Lužiškega jezika z Dalmatinskim in Horvatskim sorodnost.« Sam sem v Mohorjevem koledarju 1984 (izšel konec 1983) – ker nisem imel v spominu Štrekljevega prevoda – naslov prevedel tako: »Zimske postopne urice o latinskokranjski pisavi, napravljeni po vzgledu latinskega jezika in iz katere se lahko pridobi spoznanje ruskega, ukrajinskega, poljskega in lužiškega jezika, pa tudi dalmatinskega in hrvaškega. Pred to je nekaj preglednic: cirilske in glagolske pisave in v tem okviru ukrajinske in ruske« (76).

² Urednika Ramovševega ZD 1, T. Logar in J. Rigler, menita, ne dovolj natančno (354), da je rokopis nastal »v prvih letih Ramovševega znanstvenega delovanja«.

³ Za vpliv prim. naslednjo Štrekljevo formulacijo (5): »Bohoričeve slovnice seveda ne moremo presojati z današnjega stališča, kakor jo presoja Macun (v *Književniku* II, 105–107), soditi jo moramo z ozirom na tedanjo dobo in potem moramo pritrditi, da je lep spomenik slovenskega jezika. V sebi hrani marsikatero važno obliko in dobro opomnjo.« Ali: »Bohoričeve *Arcticae horulae* pak niso mnogo prišle med ljudi«, in še dalje: Macun je Bohoričovo slovnico obravnaval v široko zastavljenem pisanju z naslovom *Razvitak slovenske slovnice*, prvi objavljeni sestavek v tem okviru pa ima naslov Bohoričeva slovnica prispodobljena s najstarijom hrvatskom, t. j. s Kašičevom, n.d., 1865, 105–113.

⁴ Bohorič Adam, *SBL* 1, 1925, 49–52, močno naslonjeno na Macunov članek.

⁵ *Adam Bohoričs Arcticae horulae, Die erste Grammatik der slowenischen Sprache*, Wittenberg 1584, II. Teil, Untersuchungen, München 1971.

⁶ *Die Sprache in Adam Bohoričs Arcticae horulae*, 29–82, oblikoslovje na str. 43–73.

⁷ M. Orožen, *Začetki slovenske jezikoslovne misli*, *JiS* 1970/71, št. 7 (torej izšlo okoli maja 1971), 193–200.

⁸ J. Toporišič, *Bohoričeve Zimske urice*, *Ob 400-letnici slovenske slovnice*, *KMD* 1984, 75–78.

⁹ J. Toporišič, *Pohlinova slovnica*, 19. *SSJLK*, Ljubljana 1983, 95–128.

¹⁰ J. Toporišič, *Gutsmanova slovnica*, referat s srečanja ljubljanske in celovške univerze spomladi 1983 v Celovcu, *Wiener Slavistischer Almanach, Sonderband* 13, 1984, 209–227.

1 Kljub tej dokaj obilni literaturi ostaja v zvezi z oblikoslovjem Zimskih uric še marsikatera stvar neopažena ali/in nepojasnjena, pa je prav, če se ravno Bohoričevemu oblikoslovju posveti sistemska proučevalna znanstvena pozornost.

1.0 Bohoričeva slovnica oblikoslovje (z besedotvorjem) – kot znano – naslavlja z Etimologija.¹¹ Kidrič¹² je na splošno prikazal Bohoričevo odvisnost od Melanchtonove latinske slovnice z naslednjimi besedami: »Za slovnico je bila B[horič]u kažipot Melanchtonova latinska slovnica; razpored tvarine pri Melanchtonu je le redko izpreminjal, zanemarljivo je le nekaj poglavij (o perijodah, ločilih ter stopicah in metrih), razširil le poglavja, pri katerih se poziva Mel[anchton] na Donata (paradigme za konjugacijo, števnike), na novo dodal le nebitvene odstavke (alf[abetični] seznam za konjugacijo in deklinacijo, jezikovno analizo slov[enskega] očenaša). Ker se je prepustil suženjskemu vodstvu tendence, da pokaže, kako zvesto se da latinščina sloveniti,¹³ je njegova aplikacija latinske gramatike slabo uspela. Dočim se z važnimi migljaji Mel[anchtonove] gramatike ni umel okoristiti (slov[ensko] deklinacijo deli le po spolih, konjugacijo po končnici 1. jedn. osebe), pripisuje pod vplivom lat[inskega] vzorca slovenščini vocativ, ablativ¹⁴ in subjunktiv,¹⁵ sklanja vsak

¹¹ Kot taka obsega poleg oblikoslovja še besedotvorje.

¹² N. d. 50.

¹³ Prim. Macun, *n.d.*, 106: »Samu je slovnico, kao što pokazuje naslov, udesio prema latinskom jeziku, tj. u oblikoslovju ponajviše tumači kako se imadu pojedine strane latinskoga jezika prevoditi na slovenski jezik, kano da je Bohoričeva glavna stvar bila latinski, a sredstvom samo slovenski jezik.« Kidričeva negativnostna oznaka Bohoričeve slovnice se zelo močno opira na Macunovo.

¹⁴ Ramovš o Bohoriču: 217 – »huda napaka« mu je vzorec *mati* (Macun, 107: »Glede samostava muškoga i ženskoga spola si je nespretno odabrao za primjer rieči: Ozha, gen. Ozheta i mati g. matere (o ženskih na suglas neima primjera).«); »torej navede v resnici le 4. slov. sklone brez lok, in instrum. (voc. = nom.; abl. = gen.)«; »Nato poda celo deklinacijo tako malo srečno izbranega samostalnika kakor Ozha, dalje Mati in pišmu«; 218: obširneje navaja ne najboljše rešitve pri števniku (Macun, 107: »/.../ nije dodao, kako se sklanja dva, tri, četiri (nom: od dva glasi mu: dva, dve dvuja!)/.../ O brojnicah tri i četiri veli, da ima samo jedan oblik, dočim bi bez sumnje za muški spol imao navesti trije, štirje.«) ltd.: 219: Na str. 79–94 poda brez vsakršnih pripomb deklinacijo zaimkov: jest, ti, sebe, ta isti, on, kateri /.../ ravno tako brez lok. in instr. kot pri substantivnih« (Macun, 108: »/.../ neznamo, odkuda mu dolaze oblici najh /.../ vajh.«); »Ne glede na druge nedostatke, pogrešamo predvsem sklanjanje 'ta, kdo – kaj' ter oziralnih zaimkov kdor – kar in nedoločnih, kdo – kaj, ves.«; »Njegova konjugacija je seveda zopet izpeljana po latinski.« (Macun, 108: »U spregi dieli naravno glagole po dočetu na am (sekam), em (pišem) i im (ljubim /.../«); 220: »V znak, da je pisal pravzaprav latinsko slovnico, ki jo je tolmačil le s slovenščino, nam služi zopet odstavek »Gerundia in DI««; »Izmed deležnikov /.../ ne omenja part. praes. adv. sekaje ter part. praet. act. verb. skrivši ter part. praet. pass. sekan, ki ga pa navaja pozneje pri spregi glagola.«; »/.../ so zašli part. skrivši, skrivaje med adverbek«; »Pri adverbih /.../ najdeš tudi vse polno neprislovov, marveč rečenic in celo stavkov, ki tolmačijo latinski adverb.«; »Predloge obdelava tudi po latinskem zgledu /.../ Jasno je, da je moral Bohorič tu naleteti na nasprotja in priti v nesoglasja s svojo deklinacijo, ki nima slov. loc. in instr.«; 218: »Sploh vsako besedo (subst., adj., adv.), ki vsebuje ali znači kako število, je uvrstil med števnike, tako tudi nomina – subst. petak /.../«; 219: »Nomina deli /.../ v sing. in plur. tantum, seveda, kar po svoje.« (Pri deležniku na -ni ima Truber tudi *resbien*, *potren*; Mostec: *rezbit* – *potren*.)

¹⁵ Macun, 108: U sprezanju točno tumači na strani 101., da slovenski jezik nema oblika konjunktiva niti optativa; nu kasnije u križaljках po latinskom kalupu kraj indikativa ipak navodi rečena dva suvišna načina.«

samostalnik v zvezi s kazalnim zaimkom,¹⁶ obravnava predloge po razporedu sklonov, s katerimi se vežejo dotični lat. predlogi,¹⁷ prednaša v sintaksi slabo izbrane primere iz svojega vzorca v zelo slabem prevodu itd.¹⁸ Pri tem ni opazil takih posebnosti, kakor je n. pr. šlov[enski] mestnik ali družilnik (o predlogih z mestn[ikom] ali druž[ilnikom] meni, da »izpreminjajo« samostalnikovo končnico v »om« itd.),¹⁹ razlikovanje dovršnih in nedovr[šnih] glagolov,²⁰ deležnik na -e ali -vši (dva je zabeležil med adv[erbi],²¹ pač pa je zabeležil napačne oblike kakor gen. pl. masc. na -ih²² ali nom. sg. zleg²³ itd.« Kidričeva oznaka Bohoričevega oblikoslovja je skoraj v celoti negativna. Ramovšev prikaz ne vrednoti toliko kot Kidričev, saj poleg graje²⁴ navaja tudi pohvalne stvari.²⁵ Podobno kot Ramovš tudi Kolarič in Orožnova podajata ob Bohoričevem oblikoslovju negativne in pozitivne stvari (v nadaljnjem jih bomo upoštevali, kolikor ne ponavljajo že prej izraženih stališč do teh vprašanj).

Uvodoma naj pripomnimo še, da v svojo obravnavo iz Bohoričeve Etimologije nismo zajeli besedoslovne, zlasti besedotvorne problematike, kakor jo pri imenu predstavlja npr. Bohoričevo razpravljanje o liku (figuri): preprost (simplex) *pravizhèn* – zložen (composita)

¹⁶ Macun, 107: »B. uvidja, da je spolnik posledica germanizacije; nu veli, da se reči nedadu sklanjati bez spolnika.«

¹⁷ Macun, 108: »Na strani 158–164 razvija, kako se pojedini latinski predlozi imadu prevadjati na slovenski jezik /.../ Ova strana Bohoričeva djela pokazuje najjasnije, da mu je temelj latinski jezik.«

¹⁸ Macun, 109: »Skladnju uredio je skroz i skroz po djelu: Syntaxis Philippi Melanchtonis jam recens nata et edita ... Colona 1526 /.../ Bohorič ne uzima svih /Melanchtonovih/ primjera pa ne prevádja, amo tamo napominjuć pokoju posebitost slovensku. Nu kadšto je čudnovato ovo tumačenje!.«

¹⁹ Macun, 108–109: »Kod predloga ante i in veli, da se kraj pred i v nekako promjenjuje padež, t. j. on uvidja, da mu prijašnje sklanjanje nije podpuno, ter tumači, kako to biva po njegovih mislih, ali nespominje nigdje, da nekogi predlozi mogu imati po dva ili tri padeža.«

²⁰ Macun, 108: »Glagole dieli po strogo lat. duhu, te su mu 1. inchoativa (ardesco), 2. frequentativa (agito = pres prestanka delam), 3. meditativa (lecturio: želim brati), 4. diminutiva (cantillo: pèrpèvam), 5. imitativa (patrizo). Kraj ovih posljednjih napominje kano slučajno ponavljajuće n.p. od spišem : spišujem.«

²¹ To mesto spominja na Ramovša, 220: »Tako so zašli part. skrivši, skrivaje med adverbe (str. 154), omeni pa, da so tvorjeni iz glagolov; da bi imel predlogo v latinščini, kakor npr. pri gerundiju, bi gotovo ne storil tega.«

²² Macun, 107: »/.../ za ablativ stoji oblik genitiva s predlogom od! A to ga je dakako moralo pomesti, ter sklanja jednako mužka i srednja u gen. i ablativu množine, n.p. tih ozhetih vel ozhetov; u ženskom dapače ima za gen. mn. tih materih, u ablat. od tih mater.«

²³ Prim. Mostec: *živeti v zlegi*, torej osnova *zleg* iz prvotnega roditelja *zlega* k *zl-o*. Imenovalnika *zleg* pa res tudi na Mostecu ne poznajo. Prim. Trubar, *Katekizem* 1550: od *slega*, pred *slegom*.

²⁴ 217: »pri členu poudarja, da ga slovenščina nima in mu pravilno najde vir« (namreč v nemščini) »ter spomni na glagolske tekste hrvaške, ki nimajo člena« (na to mesto opozarja že Kopitar v svoji slovnici); »vsaki sklanji doda veliko abecedno urejenih maskulin, feminin in nevter (subst. in adj.)«; 218: »zanimivo je, da je že pravilno tolmačil -najst v enajst itd.«; 219: Vendar se je Bohoriču že malo sanjalo o dovršnosti in nedovršnosti glagolov, ko pravi (str. 97): »Prav je sodil tudi dalje, ko govori, kako nastane nedovršnik iz dovršnika«; 220: »Na Bohoričevo slovnico seveda ne smemo gledati z modernimi očmi (kakor Macun, Književnik II, 105 sl.) in s Kopitarjem, Gram. 39, moremo reči, da je njegovo delo za ono dobo pri dejstvu, da je slovenščina kot knjižni jezik eksistirala šele 30 let, naravnost krasen čin.« (Prim. podobno pri Štreklju.)

²⁵ Prim. pozneje.

nepravizhen – izloženski (decomposita) *nepravizhnost* (43), ali tvorjenost (De specie): podstavno (primitivum) *kojn* – izpeljano (derivativum) *kojnizhik*, čemur nato sledijo primeri za očetna imena (*Tershazhki*), svojilnost (*Shairerjou*), manjšalnost (*krajlizh*), izimensko snovnost (*Shelésen*), opravljenost/opremljenost (*obut/rogat*), željnost (*vinu vdan*), obilnost (*kamenit*), prizadevnost (*vuzhliv*), netvornost (*nenavidliv*), združbo drevja (*verbje* ali *verbifhze*), vsebnik (*perniza*), zatem še tvorba števnikov (69–78), za katere pravi (69), da »tudi gredo k izimenskimi besedam«.

1.1 Glede Bohoričevih besednih vrst (ime, zaimek, glagol, deležnik, prislov, veznik, predlog in medmet) Kolarič (43) pripominja, da v Bohoričevem ustreznem pravilu (40) »manjkata pridevnik in števnik« in da Bohorič »[p]o nepotrebnem prišteva k besednim vrstam deležnike«.

1.1.1 Glede pridevnika in števnika Kolarič sam opozarja, da pridevnik, določni člen in števnik Bohorič obravnava pri imenu.²⁶

1.1.2 Deležnike je morda obravnaval kot posebno vrsto zaradi njihove predikativnosti na podlagi latinščine, saj v bistvu išče latinskim tvornim deležnikom – sedanjemu, »preteklemu«, prihodnjemu (*laborans, qui laboravit, qui laborabit/laboraturus est*), pa tudi trpnim za preteklost in prihodnost (*laboratus, laborandus*), slovenske ustreznike (*delajozhi, kir je delal, kir bo delal – delan, bom delal*). Preteklim in prihodnjiškim deležniškim slovenskim skladom je nahajal latinske nedeležniške sklade (*qui laboravit/laborabit*) (vse 153). Podobno tudi v skladnji: *Imperante Maximiliano* – kadar je *Maximilian regiral, ali Caesar bil* (S 53). – Vsekakor so bili deležniki že tedaj slovnični problem.

1.1.3 Ker so Bohoriču imena (nomina) tako samostalniki kot pridevniki in števniki, je razumljivo, da ima pri števniki obravnavane tako samostalniške kot pridevniške izraze (poleg prislovnih), čemur se je Ramovš čudil.²⁷ Sedaj tudi razumemo, zakaj si na začetku oblikoslovja pri Bohoriču sledita imensko in zaimensko (nomen, pronomen), ni pa pridevnika in števnika.²⁸

1.1.4 Kakor obsega nomen samostalnike, pridevnike in števnike, se Bohoriču tudi za imek (pronomen) nanaša na samostalniške in pridevniške besede (že takrat pa torej ne tudi na prislovne, 154). Tu obravnava: osebne zaimke za 1. in 2. os., povratni osebni zaimek, *taisti, on* v vseh spolih in številah, *ta/taisti/uni, Letá/letai/ti/Leéni, njegov, (g)du/kateri, en/pole gdu, da nika du/nihzhe, eden/en, ieli gdu, aku gdu, kaj se ti fdi gdu, en vřakoteri, kateri/kar, kar (= kir), eden/en, vřakoteri, vřakimuj, moja -e, tvoj -a -e, svoj -a -e, nařh -a -e, vařh -a -e, en is nařh, te (od)kotere shlahte/deshele/vere oli partije*.

²⁶ To, da Bohorič obdeluje kot prvo besedno vrsto vsa imena, je zavedlo Macuna (107) k napačnemu očitku: »Medju pravimi samostavi mužkoga i u nekom smislu srednjega spola imade pomieřanih pridjeva, kano da su i to samostavi.« Tu je Bohorič enostavno močno odvisen od latinske slovnice, ki pridevnik skoraj zmeraj sklanja kot samostalnik ustrezne sklanjatve; je pa Bohorič vendar podal sklanjatev pridevnika posebej (63–66), torej je v tem samostojen.

²⁷ N.d., 219: »Sploh vsako besedo (subst., adj., adv.), ki vsebuje ali znači kako število, je uvrstil med števnike, tako tudi nomina subst. peták, Ořmák, deřeták ali še celo si je dovolil takele 'slov. števnike': 'ker řtu v' řebi derřhi oli řtu vajla' = centenarius, kar nam vse kaže – kot bomo še večkrat videli – da se je trudil pokazati, kako se gotove latinske oblike morejo prevesti v slovenščino, ki mu je bila le pripomoček za razlago.« Vendar en krat ..., Tretizh ... med prislovi (155); en krat tudi pri imenih (75).

²⁸ Kolarič, 1971, 43: »V odstavku o besednih vrstah torej manjkata pridevnik in števnik. /.../ Pridevnik, določni člen in števnike obravnava pod imenom.«

1.1.5 Bohorič sicer pri oblikoslovju posameznih besednih vrst, kot še danes, obravnava spoljenje pridevniških besed: *Ptuj -ja -je, Delajzhi -a -e, nafh -a -e* – 40 (medtem ko nam je danes spoljenje samostalnikov: *Lev, Levinja* – 41 besedotvorno inačenje (ali modifikacija)), pa stopnjevanje (41–43), tvorbo načinov, časov, naklonov (95) in sedaj nam je glagolski lik (prim. *sekam – nasekam, povem – prepovedujem* – 96) besedotvorni problem, kolikor nam ne gre ravno samo za glagolski vid, ki se na neki način, tako opozarja že Ramovš, tu že pojavlja.²⁹

2 Slovenski proučevalci so Bohoriču očitali preveliko odvisnost od latinske slovnice, ne upoštevajoč, kar o tem Bohorič sam pravi v uvodu AH (v Štrekljevem prevodu oz. v Jezičniku 21 (1883), Zimske proste urice, 58–68, konkretno str. 66):

»Zdela se bo neketerim stvar sicer kaj lahka in ne posebne duhovitosti. Takim rad pripuščam, da goje enake misli dotlje, da tudi sami ali o tem ali o drugem še ne izobraženem jeziku poskusijo in spravijo na dan kaj bolj dovršenega. Zahteva pa se tudi v tem poskusu vsaj nekaka spretnost in nikakor napačna razsodnost. Vravnal sem pak vse delo po navadnih pravih latinske pismenosti tako, da tudi najbolj navadnih zgledov nisem izpustil, ampak da sem porabil tudi jaz ravno tiste, katere je rabil v svojih slovnica Filip Melanchthon, mož, ki mu ga ni para, pobožnega spomina, učitelj moj, po katerem se čem vedno ravnati. To pa zato, da se že iz navadnih in popolnoma znanih ter posebno podučnih zgledov bolj posveti razum neznanega. In v tej reči sem, zlasti v skladnji, bil vsaj tolmač; vmes vendar nisem v némar pustil nič, marveč sem se samo trudil, da vsekdar izkažem v omenjenih izrazih skladnje soglasnost in odvisnost. Nikjer pa nisem zamolčal, kje se kranjski jezik razločuje od latinskega.«

V tem oziru zavzema posebno mesto H. J. Kissling,³⁰ ko pravi, da se je ta »slovenski šolnik pri vsej svoji odvisnosti od latinske slovnice že poskušal rešiti pritiska sheme in po svojih zmožnostih napraviti spoznaten poseben značaj *kranjskega jezika*«, pri čemer med drugim citira mesto o inhoativnih glagolih in pravi: »V teh stavkih A. Bohoriča so brez dvoma nastavki nauka o vidu.«

To težnjo k samostojnosti vidimo pri Bohoriču npr. v tem, da je upošteval člen (44–46),³¹ sicer po nemščini, potem pa zlasti v tem, da se pri sklanjatvenih vzorcih sploh ni držal latinščine (prim. *-a-, -e-, -i-, -u-, C-sklanjatev* v latinščini), ampak je za vse vzel samo po en vzorec za vsak spol (*ozha, mati, pifmu*), kar je bilo, potem ko je v »preskušnji etimologije« (174–175) odkril še *-i-jevsko žensko sklanjatev*³² (*muzh muzhi muzh o Muzh od te Muzhi*),

²⁹ Podobno tudi Kolarič, 60: »Da mora obvladati slovanski glagolski vid, je Bohorič slutil, si pa tega vprašanja ni znal pojasniti.«

³⁰ Außenseiter-Betrachtungen zu A. Bohoričs Arcticae horulae, AB AH EGSS, 1971, 83–87.

³¹ Ramovš Bohoriču očita nesklanjanje zaimka *ta*, toda *le-ta* je očitno podan s členom, sklanjan pa je tudi v *taifsti*, ki se pri Bohoriču javlja na dveh mestih: za »Ille, Ipfe, Iste, vna« (80–81), *letaiſti -a letuiftu* za *ifte -a -ud* (83).

³² Neupoštevanje 2. ž. sklanj. Bohoriču očita že Macun, 107: »o ženskih na suglas neima primjera«, čeprav ima na drugem mestu (109): »Tom prilikom tumači (str. 174), kako se u jednini sklanja 'moč' i ini ženski samostavi na č i š; o množini ovakvih rieči nema nigdje govora.« Kot vidimo iz spodaj navedenih primerov, sta se Trubarju 1. in 2. ž. sklonj. deloma mešali. To, da nima 2. ž. sklanjatev, se ponavlja pri Orožnovi, 195: »pozna samo tri sklanjatvene vzorce« oz. »-a in -i- sklanjatev pa sta s primerom 'mati' združeni celo v en tip«. Trubar (Katekizem 1550): *s /.../ rizho, s kryo, sapuvidah/ Sapuuidih, kosteih – rizhiah/rizheh, ozhima*.

povsem v redu, saj ima slovenščina pri prvotnih samostalnikih še danes le 4 sklanjatve z glasovnimi končnicami (oz. dvojno a-jevsko, namreč moškega in ženskega spola), poleg pridevniških in ničtih seveda. Neodvisnost od latinske slovnice vidimo tudi v tem, da je pridevniško sklanjatev obravnaval posebej (63–65).

Latinskemu vzorcu je popolnoma podlegel pravzaprav samo pri obdelavi predlogov (kot je za Macunom poudarjal že Ramovš: pri tem je namreč izhajal iz latinščine) in pri tvorbi glagolskih oblik (kjer je izhajal iz latinskih kategorij načina, časa, naklona) ter pri besedotvorju (kjer imamo npr. zaporedje *ferreus* – *Shelesen*), pa pri števniki (68–76) in nekaterih zaimkih (63–), npr. *quis* – *gdu/du*; *kateri* -a -u (83), in potem dalje pri zloženkah s *quis* (84–). – Sicer pa je imel povsod na prvem mestu slovenščino, ter je le-to prevajal v latinščino, tako da je navedeni Ramovšev očitek pretiran.

Pri glagolskih vrstah se je Bohorič latinščine držal toliko, da je vzporedno k latinskim -as, -es, -is (1. os. -io ali C-o) nastavlil slovenske vrste na -am, -em in -im, kar pa je bilo glede na nedoločnik enoumno le pri glagolih na -am (izjemo *imam* -*éti* navaja tudi Bohorič), medtem ko so se mu že pri glagolih na -em zivali tisti na -ati (*pisati*), pa tudi na -*ø*-ti (*biti*, *bošti*), na -či (*pezhi*) in izjemoma na -eti (*hoteti*), poleg tistih na -ni-ti (*všdigniti*), če ne upoštevamo glagolov na V-je-m; pri glagolih na -im so se mu družili poleg tistih na -i-ti še oni na -e-ti in -a-ti: *Lubim* – *gorim goréti*, *Beshim Beshati* (prim. še *Vidim viditi*, zaradi prehoda nenaglašenege jata v i).

Od latinščine odvisen je očitno Bohoričev sklonski vzorec. Vendar je treba upoštevati, da se je v sklanjatvene vzorce (pri rod. oz. abl. mn.) vrival tudi mestnik (ki so mu ga odločno ponujali šele ustrezni predlogi, a je mislil, da so to posebne oblike dajalnika ipd.). Orodnik se mu je prav tako odločno ponujal pri predlogih.

Glede mestnika ednine na prvi videz ni bilo težav, saj je povsod izenačen z dajalnikom, le pri pridevniški besedi (večinoma) ne, medtem ko je bil needninski mestnik pri pridevniških sklanjativah enak roditelju, po Bohoriču tudi ločilniku (ablativu). Kot znano, mu je bil ločilnik na sploh le skladijska pomenska zadeva, saj v zvezi z needninskim pogosto pripominja, da sta roditelj in ločilnik enaka (npr. 46). Drugo »rodilniško« needninsko obliko imamo, kot je opozarjal že Macun, v naslednjih primerih: rod. *tih Ozhetih/Ozhetov/ozhet/ozhov* (47), *tih Materih/Mater* (loč. *od tih Mater*) (53) (torej je ločilnik *od teh ozhetih* poleg *ozhetov/ozhov* (47) lapsus); rod. *Tiu pismih*, loč. *od tiu pismih* (60) za dvojino prav tako lapsus, za ožino pa bolj prav pri s. spolu: rod. *tih pismih/pisem* – loč. *od tih pismih* (60). Te motnjave verjetno prihajajo vendarle po latinskem ablativu, ki je bil (zlasti pisno) večinoma enak dajalniku. Tako je imel Bohorič mestoma (če ne upoštevamo zvalnika) petčlenski sklanjatveni vzorec: *pisma pismih/pisem pismam pisma pismih*. Poleg tega je lahko vplivala še bližina med *od tih dobrih* in *o tih dobrih*. Od roditeljske oblike različna ločilniška se pojavlja pri *vi* (*od vas* – *vaih*, dv., 62), *tišti* (*od tehistih* – *tihistih* 60, 61), *one* (*od nih* – *njih*, 62), *moja* (dv.) (*od moih* – *mojh*, 86), *moja* (dv., s) (*od mojh* – *moih*, 87). Vendar se samo pisne razlike (*i* – *j*) zdijo kljub vsemu slučajne, saj sta ta dva »sklona« v dovolj primerih pisana enako.

Orodnik se je Bohoriču zlasti ponujal (kot opozarja že Macun) pri predlogu ante *pred*. Bohorič je menil, da bi se kot predhodna dva že obravnavana tožilniška latinska predloga (namreč *ad* *k/h* in *apud* *per*) morala vezati dajalniško (prim. *k'Materi*, *pèr Ozhetu*) (59–60), zato je domneval, da ta predlog dajalniško končnico samostalnikov m. in s. spola spreminja v -om/-jom (*pred Ozhetom*), v ž. sklanjativu pa v -o ali -jo (v -o tudi pri zaimkih): *pred vodo*, *pred Materjo*, *pred Boshjo voljo*, *pred mano/meno*. Prvič se mu je or. ponujal že pri prislovju

(prim. Ramovš 220: »Med adverbje je vrnil tudi instr. zaimkov »jaz« in »ti«, »on«, str. 157: »PERSONALIA, s' mano /.../«, kar je opazil že prej tudi Macun (108): »P/rislovi, kojim , valjada po tadanjem načinu tumačenja pribraja personalia: mecum z mano itd.«). – Pri ajevski sklanjatvi sta se Bohoriču poleg tega enačila še tožilnik in orodnik (*pred vodo*), ker ni opazil, kot pripominja Macun, dvosklonsko vezavnih predlogov;³³ da je orodnik povezan z dajalnikom, mu je kazala dvojnica *pred Ozhet(o)ma*. Tle orodniki (o tožilnikih, ki so tudi možni pri *pred*, ne govori) so mu bili torej nekaki predložni dajalniki: v tem smislu je navajal orodniško končnico *-om* za m. in s. spol ednine in *-o/-jo* za ž. spol, v dvojini *-(o)ma* na za m. spol, *-ma*, *-ima* za dvojino in *-mi -imi* za množino (159).

Če njegovo obravnavo predlogov glede na vezavo pregledamo natančneje, vidimo naslednje: 1. Pri dajalniških predlogih ni opazil tožilniške vezave pri *pred*, *mej*, *po*, *za*, roditeljske pa ne pri *z*; pač pa pri *v* in *na* navaja vezavo z »dajalnikom« in tožilnikom, napačno pa ima *po* tudi za roditeljsko vezaven, namesto za »dajalniško«, tj. mestniško (zaradi že omenjene nevtralizacije v končnici *-ih* pri pridevniških besedah). 2. Pri roditeljskih predlogih je napačno uvedel *po* (zaradi nerazločevanja mestnika in roditeljskega) in med tožilniške bi bil moral uvrstiti predlog *zhes*. 3. Pri tožilniških predlogih mu manjka samotožilniški *raz*, tudi mestniška *ob* in *po* ter tudi orodniška *med* in *pred*. 4. Pri ablativu ima poleg pravih (roditeljskih seveda) *iz* in *od* še nepravilnega *za* (pravi roditeljski bi bil časovni *za*), za *pres* pa pravi, da je roditeljsko-ablativen.

Če pogledamo na celoto, niti ni tako slabo, saj bi bil na podlagi svoje obravnave zlahka postavil slovenske primere na prvo mesto takole:

ROD.	DAJ.	TOŽ.	LOČ.
<i>je</i>	<i>k/h</i>	<i>zhes</i>	<i>od</i>
<i>okuli</i>	<i>per</i>	<i>fkozi</i>	<i>is</i>
<i>Svunaj</i>	<i>pruti</i>	<i>Super</i>	<i>pres</i> (tudi ROD)
<i>Snutraj</i>			
<i>Sdolaj</i>	<i>pred</i>	<i>nad</i>	
<i>sgoraj</i>	<i>mej</i>	<i>pod</i>	
<i>savoljo/za</i>	<i>sa</i>		
<i>Blisi/blisu</i>	<i>s</i>		
<i>mumu/mimu</i>		<i>v</i>	
<i>Poleg/polgi</i>	<i>v</i>	<i>na</i>	
<i>pres</i>	<i>po</i>		
<i>razen</i>	<i>na</i>		
NAPAČNO	NAPAČNO		NAPAČNO
<i>po</i>	<i>polèk/polgi</i>		<i>za</i> (v tem se skriva lat. sklad absolutnega
<i>zhes</i>	<i>Super</i>		ablative: <i>imperante Augusto</i>)
<i>pres</i>			

3 Glede besednovrstnosti je Bohorič besede enačil z besednimi zvezami, to pa se mu je dogajalo res v glavnem zaradi prevajanja latinskih enobesednih izrazov. Ramovš mu je to nekako jemal za hudo,³⁴ v bistvu pa se je s tem odkrivala posebna narava slovenščine nasproti latinščini. Take stvari so:

³³ To velja z neko omejitvijo, če upoštevamo, da *v* in *na* navaja pri dajalniku in tožilniku.

³⁴ 218: »Pri vrstilnih števnih ima poleg domačih *famo* tretji, *famo* /*h*tertji še pristno iznajdbo *fimplus*

(1) stopnjevanje z *bojl* ali *uezh*, *višfoku*, *mozhnu*, (poleg *pre-*) (41), npr.: *Bojl/Vezh Brumen* (42) (člena ne štejemo sem, Prim. 45 sl.);

(2) podstavni opis samostalnika: *Boshji strah nefas* (48), *Hifhnmalik* (50), *ker pilde dela oli sresuje* statuarius Bildhaver (51–52), *Port per Murju portus* (52), *Pregnan is deshele* Exul (52), *kèr neprimóre impos* (52), *Punt, zhes gofposfzhino* Seditio (52), *Shiv vogèl Carbo* (53), *Slep na enim ozhefi* Cocles (53), itd.;

(3) podstavni pridevniški opis v besedotvorju: *fhkornizami obut* ocreatus (69), *s'plashém oblèzhen* togatus (69), *s'vušhesmi dobru obdilen* Auritus (69), v'vinu v'dan uiofus (69);

(4) podstavni števnikiški opis: *dvei gubei* Duplex, *tri gube* Triplex, *fheshgub* sextuplex (74), *kulikugub* Quotuplex (74) pri množilnih števnikišk; *topèlt/famo drug/dvoizo* teshak duplus, *famo trejji* Triplus pri pomnožnih izrazih (PONDERALIA) (74); *vselej eden/vfaki fufeb* Singuli, *vselej dva v'kup* Bini (74) pri porazdeljevalnih števnikišk, in podobno še pri kratnih prislovnih: *en krat/fart* Semel (75); pri časovnih *léta/mefza star* Anniculus (prim. še *dvéj léti star*, *tri/fhtiri leta/mefza star*, *pet ...lét star*, *dveju lét starust* Binatus, *tri dni/nozhi dolgu* Triduum (75));

(5) pridevniki iz samostalniške in števnikiške zveze: *kàr petdeset vajla, oli je pet deset lét star* Qvinqvagenarius (76);

(6) pri zaimkih: *Mi dva/duej/dvuja* nos duo (79); *Taifti*, rod. *tiga iftiga* (80), *pole gdu* En quis (84), *da nikar gdu/nihzhe* Nequis (84), *Jeli gdu* Numquis (85), *aku gdu* Siquis (85), *bodi gdur bodi* Qvisqvis (85), *aku gdu* Quisquam (85), *en vfkoteri* Quilibet (86), *ena -a -u nashih* Nostras (92), *katere/is/od/od katere shlahte, deshele, vere oli partije* Cuiàs (94).

Kako je s tem pri glagolu in nepregibnih besednih vrstah, bo po potrebi še povedano. – Med Bohoričevimi primeri so nekateri tudi res zloženke ali sklopi.³⁵ Vse zveze je načeloma podajal tudi v pregibalni obliki, npr. *kunfhtnu bojovánje -tniga -nja*, *Shgánu snaminje -niga -nja*, *v'kup jemlenjé -nja*. To je tudi paradigmsko izpeljal (78): *hišhni malik* – *tiga hišhni ga malika* ali *shiv vogèl* – *shiviga vogla* proti *Samorogazh Samorogazha* proti nepregibnemu *polmosha* femivir oz. *kèr nepremore* vnuermügig.

Po našem tu ne gre za natezanje na tuje kopito.

4 Kot smo uvodoma videli, je Kidrič menil, da so slovarski sezname k posameznim sklanjatvam in glagolskim vrstam nebistveni.³⁶

= Leenkret tulikajn vel taku teshek, kar naj znači naš edini.« Navajal je še tipa *dvej léti star*, *pet lét dolgu*, *ker ftu v' febi dershí oli ftu vajla*; 220: vtinam = Bùg hotèl, Simul = V' enim sapopadki.

³⁵ Macun, 107 kritično pripominja: »Tako isto na str.78 slabo razlikuje sestavljene rieči i to domače i tudje; hišni malik Hausgott jedna mu je rieč; Frauenzimer čini mu se domača, jer ju navodi u opreci sa: 'Peregrina' /.../«

³⁶ Kidrič, 1925, 50: »na novo dodal le nebistvene odstavke (alf. seznam za konjugacijo in deklinacijo, /.../«. Precej bolje M. Orožen, 195: »Poudariti je treba dejstvo, da je Bohorič zahtevno raznolikost slovenskih sklanjatvenih 'neregularnosti', ki se odražajo v premenah osnov in končnic, rešil na preprost (že v latinski slovnici ustaljen) način. Ob sklanjatvenem in spregatvenem tipu navaja končnico Gen. (oziroma druge oblike z različnimi glasoslovnimi pojavi), po potrebi končnico s predhodnim značilnim glasom sklanjatvene osnove, ali sklon z netipično končnico. /.../ Tako je Bohorič dejansko opozoril na večino danes znanih in razloženih pojavov težko izgovorljivih soglasniških sklopov in na izpad polglasnika.« Vse to velja le za rod. ed., npr.: Ajrfrar -ja, Beber -bra, Gibezhin -zhniga, Pèrhak -hkiga ali Mifál -sli.

4.1 Iz teh seznamov pa bi si bil pazljivi bralec v resnici lahko sestavil prav vse sklanjatve, kakor jih navaja sodobna slovenska slovnica,³⁷ ki se je med drugim tudi že vrnila k razporeditvi samostalniških sklanjatev po vrsti m, ž, s. Kar poglejmo (kar je v oklepaju, je samo potencialno):

SKLANJ.	M	Ž	S
1.	<i>Artizh -a</i>	<i>Befeda -de</i>	<i>Apnu -na</i>
2.	<i>(Viuda -a)</i>	<i>Debelloft -i</i>	--- ³⁸
3.	<i>Gumi neskl.</i>	<i>Kri neskl.</i>	---
4.	<i>Starij -ga</i>	<i>Ena -e</i>	<i>slu slega</i>

In pri pridevniki:

1.	<i>Nevidljiv -iga</i>	<i>Katera</i>	<i>Kateru</i>
2.	<i>Subtil neskl.</i>		

4.2 Zanimivo je, kako definira besedne vrste. Ime (40) mu določajo: pregibanje, stopnjevanje, spol, število, tvorjenost (figura), sklanjatev in vrsta. (V tem smislu seveda tudi pri zaimkih.) – Morda zaradi tega, ker to velja tudi za zaimke, le-teh nič ne določa, ampak zanje kar pravi, da jih bo obravnaval po Donatovem zgledu (79). – Definira pa spet glagol (ki ga takoj na začetku (94) deli na osebne in neosebne: *Delam – se dela*), in sicer s tem, da mu pritičejo način, čas, naklon, lik, oseba, število in spregatev (95). V primeri z (za)imonom je torej razlika v izražanju osebe (da so vsi samostalniki 3. osebe, pri nas trdimo šele zadnji čas,³⁹ da pa to ločijo tudi osebni zaimki (171)⁴⁰ ali *kir* (167),⁴¹ je vedel že Bohorič, da se sprega, medtem ko se oni sklanja, izraža naklon in čas ter način, medtem ko se ime stopnjuje. – Prislovi (154) so določeni po besednovrstnem izvoru, pomenu, tvorjenosti, stopnjevanju. – Za predlog je implicitno povedano, da je tista besedna vrsta, ki veže samostalnike v različnih sklonih (158). – Za veznike to pač ni značilno, našteje samo vrste po pomenih: vezalna, ločilna, dvomilna (jeli), protivna, vzročna, pogojna, sklepalna, sledilna (*potler*), zatrjevalna (*Gvišnu*) in vpraševalna (*li*). (155–166) – Medmet je določen samo z navedbo vrst (266): občudovanja, tarnanja, utiševanja, javkanja in joka, so pa tudi oglašalni.

Pri imenih se samostalniki izločajo pač po tem, da so ali lastna ali občna imena (*Ioannes – Sodèz*), zadnja pa ali samostalniki ali pridevniki (*Kojn – Dobàr*) (40), pridevniki so trooblični (*Brumèn Brumna Brumnu – 41*), se tudi stopnjujejo (41), samostalniki pa so tudi spolsko določeni (43–44) in imajo člen (44–45), tudi če so iz pridevnika (45: *ta velik hic magnus*).

4.3 Kakor smo že videli, imajo samostalniki značilne sklanjatve za m., ž. in s. spol, ustrezne pridevniške (tudi 3) pa se ločijo tako: moška in srednja že v rod. ed. *-a – -iga*, daj. *-u – -imu*, tož. *-a – -iga* za moški in *-a – -u* za srednji spol, v needninskih sklonih pa izrazito v končnicah *-ih, -ima, -im* (63–64), in sicer tudi pri primerniku (in presežniku) (65–66), le da je tu imenovalniška oblika vseh števil ter ženska edninska sploh nespremenljiva (*bulšhi*).⁴²

³⁷ J. Toporišič, *SS* 1976 ali 1984. – 2. m. sklanj. potrjuje Trubarjev Katekizem 1550: rod. *ozhe*, tož. *ozho*, ob rod. *Ozha* in *Ozheta*.

³⁸ Tipa *jaz sem bilo* se ni spomnil.

³⁹ Prim. J. Toporišič, *SS* 1976, 207.

⁴⁰ »MI nos kazalni zaimek prve osebe /.../«.

⁴¹ »KIR qui /.../ se dodaja glagolom v vseh osebah, kakor lat. is, ipse, qui, /.../ na tem mestu /namroč v zvezi kir fi/ se pristavlja drugi osebi.«

⁴² To značilnost primernika in presežnika je kritiziral Macun: »/M/ jesto občega slovjenskoga sklanjanja uveo je protiv običaja Trubara, Krella i Dalmatina sakati nepromienjeni oblik na i kroz sve padeže ženske jednine kao i u nom. jednine srednj. spola./ To se je usled nauka njegova i njegovih

Od sklonskih značilnosti je do neke mere ohranjena razlika v rod. dvojine in množine zaimka *ta*: *tiu – tih m, tiu – teh ž, tiu – teh s* (45–46), dvojina se verjetno skriva tudi v nasprotju tipa *najh, vajh – naf, vaf* (80–81), *njiu* rod. – *njih/nje* tož. (82) oz. *njiu – njih* (rod.) – *ona* tož. za s. spol (83), pri pridevniških besedah tega razen pri *ta* ni.⁴³ Trubar (Katekizem, 1550): *od mladiu, obbeyu ozhi, dueyu*; tudi mešana oblika *pred boshymi ozhima*.

4.4 Bohorič je zelo (preveč) rad izpisoval sklanjatvene vzorce imen. Polno izpisanih v vseh sklonih in številih ima kar 45. Samostalniških vzorcev ima 9: 4 *ozha*, 5 *Mati*, 6 *pifmu* – 13 *Iest*, 14 *ti*, 15 *febe*, 19 *on*, 20 *ona*, 21 *onu*; kar 36 ima pridevniških vzorcev: 1 *ta*, 2 *ta*, 3 *tu*, 7 *Dobèr*, 8 *Dobra*, 9 *dobru*, 10 *bulfhi*, 11 *bulfhi*, 12 *bulfhi*, 16 *taifti*, 17 *taifta*, 18 *tu iftu*, 22 *kateri*, 23 *katera*, 24 *kateru*, 25 *muj*, 26 *moja*, 27 *moje*, 28 *tvoj*, 29 *tvoja*, 30 *tvoje*, 31 *svoj*, 32 *svoja*, 33 *svoje*, 34 *nafh*, 35 *nafha*, 36 *nafhe*, 37 *vafh*, 38 *vafha*, 39 *vafhe*, 40 *en*, 41 *ena*, 42 *enu*, 43 *eni* (*vafhi/is vafhik/ismej vafhik*), 44 *enal* 45 *enu* (*vafhi* ...). Tu vidimo negospodarnost tistega časa, precej povzročeno z latinsko slovnično predlogo. Dodati je treba še vzorce za *narbulfhi*, nakazane le z imenovalnikom in z opozorilom, da se sklanjajo kot *bulfhi*, pa še vsaj 4 vzorce za sklanjatev »zloženek« (78), kjer pod (1) sklanja besedne zveze, pod (2) zloženske, pod (3) opozarja na nesklonljive tujke (*Peregrina*),⁴⁴ pod (4) pa na nesklonljivost zloženk iz dveh stranskih sklonov; pa vzorec *ta ena guba* (74) in vzorec za 2. ž. sklanjatev (kar smo že omenili); tako da bi bilo vseh vzorcev $45 + 3 + 4 + 1 + 1 = 54$, oz. 51, če ne štejemo presežnika, podanega samo v imenovalniku, in se slovničar ob njem le sklicuje na primernik. Tako sklicevanje imamo še v naslednjih primerih: pri vrstilnih števnikih (73), pri kazalnem zaimku *Ta*, ki da je izpisan kot člen (81), pri *njegov -a -u* (»ki v latinščini nima ustreznika«) podaja še roditeljski *njegoviga*, pri *eden/en*, ki da se sklanja kot njegov člen (84–85), pri oziralnem *kateri -a -u*, ki da se sklanja kot ustrezni vprašalni (85). – Bohorič ni prišel do spoznanja, da bi se bil pri vseh pridevniških besedah skliceval npr. na primer *Dober -bra -u*, če že ne kar na *ta ta tu* (kar bi bilo zaradi množinskih e-jevskih končnic slabše) in bi bil posvetil pozornost le razlikam.

4.4.1 Razlike med pridevniškimi besedami so neznatne:

1. v im. ed. končnica *-á m. spola zaimka ta* in *-i* za ž. in s. spol primernika in presežnika ter v im. ed. m. spola pri t. i. določnih zaimenskih oblikah *Taifti, Kateri, eni*;

2. *-eh, -em* namesto *-ih, -im* v ž. in s. rod. in daj. mn. zaimka *ta*; tako včasih tudi pri svojilnih zaimkih ali npr. *dveju*;

3. sklanjatev ed. ž. oblike priponskega primernika s končnico *i* (*ta* nastopa tudi v vseh im. in tož. vseh števil, izjema tož. ed. m.: *bulfhiga*); tako sklanjanje spominja na tip *pet -ih -im -ø -ih -imi*;

4. *-ga, -mu* namesto *-iga, -imu* pri *muj, tvoj* in *svoj*, s čimer je svoj čas Škrabec⁴⁵ dokazoval drugotnost teh osnov v primeri s starejšimi oblikami tipa *mega* ipd., izpričanimi v Brižinskih in še drugih spomenikih.

nasljednika tako ukorenilo, da još danas ima slovničara, koji tu iznimku brane proti većini naroda, koja se služi občinitim načinom.«

⁴³ Macun, 107: »Broje ima tri te je u tom znamenit oblik gen. i ablat. dvojine od zaimena (ili njegova spolnika) *tiu*: dočim tomu obliku u samostavu i pridjevu već onda nije bilo traga.« Str. 108: »Zaime on u gen. i abl. dvojine ima *niu*.« 107: »N/u Krel ima u genitivu *dveju*, što Štajerci još danas govore u obliku: *dvu* i *dvuji*.«

⁴⁴ Glede tega Macun, 108, navaja s klicajem mesto: »Tuje besede, tj. tiste, ki niso slovanske, so nesklonljive, kot Abraham itd., če se jim ne doda končnica, ustrežna členu določenega spola.«

⁴⁵ Škrabec: Nekoliko o svojilnih zaimkih, *Cvetje* 1881, 8–12.

4.4.2 K razvijanju polnih paradigem je pri pridevniških besedah Bohoriča v precejšnji meri gnala latinščina. – Včasih je bil preskop z določitvami: za *dva dve dvuja* je rečeno le, da se sklanja samo v dvojini (71), ni pa pokazano, kako; isto velja za *tri* (n. m.), preostali števniki do *deset* da imajo le eno končnico v »glavnem sklonu« vseh spolov, drugi skloni da »posnemajo člen svojega spola« ali pa »ostajajo nesklonljivi« (71).⁴⁶ Misel o nesklonljivosti glavnih števnikov od *štiri* naprej je iz latinščine (ki res tudi že 'štiri' ne pregiba po spolu in ne sklanja). Kako se sklanja tip *enajst ...*, Bohorič ni uganil, saj je menil, da se sklanjajo enice (72), že prej (71) pa je menil, da isto kot za enice od 4 do 9 velja tudi za desetice, in tam je menil tudi, da se stotice ne sklanjajo. – Sklanjatev števnikov je še SSKJ težek problem, ker se rabijo pridevniško ali samostalniško, in se v drugem primeru pod določenimi pogoji ne sklanjajo (prim. *štiri deljeno s tri*). Pomanjkljivosti o sklanjanju števnikov opaza (sicer nekam nedoločno) tudi Kolarič.⁴⁷

Bohorič torej kot slovnica v bistvu ni opazil e-jevskega vokalizma pri sklanjatvi pridevniških besed (prim. danes *tega, obeh, vsega, dveh, treh* ipd., pri daj. ž. obliki *tej*; pač pa ima Bohorič ob *ti njei*). Trubar (Katekizem, 1550): mest.: *boshyei, boshyem, suyem, zhem, muyei, muyem, vsem, vseim, vsim, vseh, teim/tim*; or.: *susemi, suyem, suym*.

4.5 Pri samostalniških besedah Bohoriču upravičeno očitamo,⁴⁸ da ni sklanjal zaimkov *kdo* in *kaj* (in *tega*, kar je iz njiju tvorjeno). Da ni sklanjal *kdo*, je verjetno posledica enakosti sklanjatve lat. *quis* 'kdo' in *qui* 'kateri' v odvisnih sklonih, isto je verjetno s *quid* 'kaj' in *quod* 'katero'. – Vprašalni in izvprašalni zaimki⁴⁹ so bili za Bohoriča pač pretrd oreh in vse do najnovejšega časa niso bili dobro rešeni, še zlasti tudi zato ne, ker so že v latinščini zapleteni. Ravno tako je bilo zapleteno s samostalniškimi oziralnimi zaimki, kjer je nagajal *kir*, da ni bilo mogoče spoznati *kar*,⁵⁰ *kdor* pa sploh ni opažen sam, ampak le v zvezi bodi *gdur bodi* (85). (Trubar, 1550: *dur bodi, kar ye kuli*.) Od nedoločnih samostalniških zaimkov navaja Bohorič pod *Quispiam* poleg *nekaku* tudi *nekej* (85). Totalnemu samostalniškemu zaimku za človeško se še najbolj bliža Bohoričeva oblika *vfakoteri* (85, 86) (prim. *vsakogar*), zaimku *nekaj* pa se je približal z *nekak* (85), saj ima tam oblika za s. spol – kakor že povedano – vzporednico *nekej*. Sicer se pa pridevniški vrstni zaimki (z malo izjemami) dajo rabiti tudi

⁴⁶ Macunov komentar, 107: »Dalje Bohorič nije dodao, kako se sklanja dva, tri i četiri; (nom. od dva glasi mu: dva dve dvuja!) /.../ O brojnicih tri i četiri veli, da ima samo jedan oblik, dočim bi bez sumnje za mužki spol imao navesti trije, štirje, što je za njim izpravio O. Marko Pohlin. Po Bohoričevu mnjenju sklanjaju se ostali brojnici do sto samo onda, kad su bez zaimena pokaznoga ili ako voliš bez spolnika; a s ovim da su nesklonovi kao u hrvatskom jeziku; nu toga valjada nije našao u narodu, jer sudeći po najboljih slovnicaš danas toga niti u životu nema niti u starijih knjigah.« – Da Bohorič ni sklanjal štiri, je bila kriva pač latinščina (ki ima že pri tem števniku tudi le eno obliko, kakor naši števniki šele od pet naprej).

⁴⁷ Kolarič, 51–52.

⁴⁸ Ramovš, 219: »/.../ pogrešamo predvsem sklanje 'ta, kdo – kaj' ter oziralnih zaimkov kdor – kar in nedoločnih, tako tudi ves.«

⁴⁹ J. Toporišič, Slovenske zaimenske besede, *JiS* 1974/75, 117–119; *SS* 1976, 271–272: Pri Trubarju (Katekizem, 1550): *nihzhe – nizhta/er*, poljubnostni *du*, vprašani *Du, per zhem – s zhim, dur bodi, kar ye kuli, mogaterimu*.

⁵⁰ 85: »kateri vel kar etc.« pri ž. spolu oz. »kateru vel kar« pri s. spolu, k čemur pripominja: »*Kateri -a -u* se po sinkopi, ali raje po stmitvi, izgovarja *kar*, ki je vseh spolov in števil, nesklonljiv in pomeni Qui Quod etc.« Ta *kar* si Kolarič (58): »pravzaprav kër ali kër iz k>teri« razlaga napačno, saj gre za stari *iže* (Škrabec), vsaj na Kranjskem.

samostalniško. Seveda bi bil namesto *nekak* moral Bohorič rabiti *neki*, toda namesto tega je imel *en* (93–94).

4.6 V spiskih k posameznim samostalniškim sklanjatvam je Bohorič s tem, da je navajal tudi rodilniške oblike (pri pridevniku torej npr. *Navidliv-iga*, ne *navidliv-a-o*) v veliki meri zajel preмене osnov in preмене končnic.

Pri premenah moških osnov npr.: 1. neobstojni samoglasnik: è: *Hribèz -bza*, (besede *dan* žal nima) – *Hiter -triga*; i: *Gibèzhin -zhniga* (é pač po pomoti za è), *Sin fna*; a: *Kerhak -hkiga* (*lahki -iga* – prim. Mostec: *lahki -iga*), *Svojovojlàn -iga* (tu je pač pozabil na izpad à) proti *Iesdez -a*, *Kamèn -a*, *Meffez -fza*, *smiřhlauz -a* početa, *Studenz -a* – *Preřhèrn* (pač è); 2. daljšanje osnove s soglasnikom: j: *Far -ja*, *Ofřtér -ja*; n: *Shafel -na*, *Venzerli -na*, *Fuřhèl -na* (59); t: *Ozha ozheta* (Trubar, 1550, podaljšano z j: *Noe*, *Noyu*); 3. krajšanje osnove za soglasnik: *Sejmèn -ma*, *Kojn -ja*. Pri končnicah v rodilniku ne nastopa -u (prim. *Lifř -a*, *Med -a*, *Mořř -a*, *Prah -a*), tudi ne -e (besedo *dan* ima Trubar, 1550: rod. dne, mest. dneu), pri *oproda* pa ima v rodilniku končnico -a (Trubar, 1551: rod. ed. *ozhe*, tož. *ozho*), pa tudi ni kakšne podaljšave z -ov-, prav tako ni končnice -i (prim. *Gofřpud -a*): kakor da bi bil prišel do sklepa, da imajo vsi samostalniki m. spola v rod. ed. le končnico -a (obliko *řinu* za rod. oz. tož. ima na str. S 26).⁵¹ Premena o – e ni bila utrjena, prim. Trubar, 1550: *Pilatushom* (tip. *moshem* = *ludem*). Podobno je pri ženski sklanjatvi. Že peta beseda za rod. ed. izkazuje končnico -i (*Bledofř -i*); če rodilnik ni naveden (*Falřhvera*), to še ne pomeni, da se taka beseda ne sklanja; pač pa mu je *Kri* nesklonljiva. (Trubar, Katekizem, 1550, or. ed. *kryo*.) Premeno osnove imamo v *Miřal -sli*; *Perjasen -sni*; za žetev ima *Shetva -tve*, pač pa ima *Zerkou/Zerkva -ve*. In še: Pri sklanjatvi srednjega spola imamo izkazano daljšanje osnove na t, n in j:⁵² *Dete ditèta*, *Sviné -èta* – *Iimé -na* – *Spraulifzhe -zhja* (pač po *oblizhje* ali *sdejnje*: vendar prim. Trubar, 1550: *oblizhe*, torej za j skrajšana osnova). Podaljšava s s tu ni izkazana: *Drevu -vá*, *Peré -á*, so pa primeri s -s- v neslovarskem delu Uric. Prav tako *vuku* ala *vuhu* tu ne navaja. Pri Trubarju, 1550, daj. ed. *druřheti*, če ni m. spola.

4.7 Na težave z mestnikom in orodnikom smo že opozorili, tu naj sledi le še opomba o Trub. mest. ed. tipa *listei*, *moryei*, *serzei*, *veselei* in o needninski dajalniški končnici pri samostalnikih m. in s. spola: v dvojini imamo namesto -oma že končnico -ama (*ozhetama*, *Pifma* za *pifmama*),⁵³ v množini pa -am namesto -om le pri samostalnikih s. spola, ne pa tudi moškega. Te končnice je razložil že Škrabec.⁵⁴

Opozorim naj še na moško obliko dvojine s. spola v imenovalniku in tožilniku: *pifma*

⁵¹ M. Orožen, 196: »Zanimivo je, da ni nikjer navedel gen. m. -u, ki je sicer pri protestantih izpričan /./.« Bohorič sam ga ima v svoji slovnici v skladnji (26): »Namesto drugega tožilnika se včasih rabi ablativ, kakor: /.../ De bi teifte rezhi pred mano na krival, řem vinu navadel.« /Latinski/ me je tu podan s *pred* mano. Trubar (Katekizem, 1550) ima npr. *sadu*, *Synu*, *stanu*; daj. ed. *Synui*, mn. *Synuum*, or. ed. *Synum*, *strahum*.

⁵² M. Orožen, 196; »D/o izraza prihajajo tudi konzonantske osnove na -n-, -t-, ne pa na -s- /.../ Tudi prvotne -s-osnove so v tekstih izpričane tako pri Trubarju kot pri Dalmatinu./« – So pa tudi pri Bohoriču 168: »Nebu, ki ima v množini Nebèřa, od tod dajalnik množine nebeřam /./« Prim. še pred teleřom (159), pred ozheřom (162), s'teleřmi (162), v' teleřih (163). Na Mostecu še sedaj (kot Bohorič v slovarju k sklanjatvi) poznajo samo *nebo -a*, pa samo *nebesa -ø*, ne tudi rod. ed. *telesa* ipd.

⁵³ Kolarič, 49: »/Z/a daj. dv. bi moral stati pifmama (ali starejša oblika pifmoma).« Za daj. dv. *pifma* pri Boh. smo izrekli mnenje, da je pisna haplogogija. Za needninski mest. prim. Trubar, Katekizem, 1550: v *buquih* – v *buquzah*.

⁵⁴ Češ: potek se je začel v dvojini in pri samostalnikih s. spola.

(60), *dobra* (64), *taifta* (81), *ona* (83), *katera* (84), *moja* (87), *tvoja* (88), *svoja* (89), *nafla* (91), *vafla* (92), *ena* (93) – kolikor razen v dajalniku ni vse kar pomnožinjeno. Dvojina ž. spola pa je res pomnožinjena, izjema je le dajalnik (vendar prim. dvoj. *dvej gubej*). Za im. – tož. primerjaj: *matere* (53), *dobre* (64), *teifte* (81), *one* (im.), *katere* (84), *moje* (86), *tvoje* (88), *svoje* (89), *naflhe* (90), *vaflhe* (92), *ene* (93) – z napako za tož. *enih*. Malo verjetno je, da bi bilo tožilnik *enih ljudi*, tj. kot roditelj (vendar prim. sedaj *nas, vas, njih* za rod. in tož. mn.). (Za rod. mn. 1. ž. sklanj. prim. Trubar, Katekizem, 1550, *slushbi*; mest. *proshneh* je pač zaradi preglasa kratega *a za š v e*.) To množinjenje se dogaja tudi pri opisnem deležniku: *delale* (98–99), *delane* (99), zato smemo sklepati, da se opira na resnični govor (prim. za Mostec: *midva sma delala – midve smo delale*).⁵⁵ Spolske razlike za ž in s ima tudi pri osebnih glagolskih oblikah dvojine: *fve fva, ste fta, ste fta* (enako za *Bodem* 103 ali *sekave sekava* 108). Torej gre za maskulinizacijo srednjih samostalnikov v dvojini in pluralizacijo ženskih povsod razen pri osebnih glagolskih oblikah. – Za sam. m. spola prim. Trubar, 1550.

4.8 Spole je Bohorič pravilno ločil tri, spolskost pa ima, kot smo pravkar videli, razširjeno tudi na osebne glagolske oblike. Kakšnih razlik do danes sicer ni videti (celo *miš mu je že ž. spola*), za živost 2. ž. sklanjatve pa prim. *Kunfht -i*; za današnjo *prijaznost* ima *Perjasen -sni*. – Zanimivo je, da je Bohorič ločil spol tudi v naslednjih primerih: 1. ko je bil pri primerniški (in presežniški) obliki v imenovalniku in tožilniku nevtraliziran (64–65); 2. pri glavnih števnikih 4–10, to pa razširja tudi na števnik do *sto* in dalje (71), npr. *Taushent* (72); 3. pri osebnih zaimkih *Iest, ti* (79), medtem ko mu je *gdu, nihzhe* (84) m. spola kot *en*.⁵⁶

Ko je razmišljal o predvidljivosti spola (45–46), se je oziral najprej na pomen (*ozha – Mati* ipd.), potem pa na končnico; po tem merilu so bila ž. spola imena s končnico *-a* v imenovalniku ednine (*-e* množine). To pravilo je poleg 1. ž. sklanjatve in pridevniških besed zajemalo tudi še *mater*,⁵⁷ ne pa seveda 2. ž. sklanjatve. Neprimernost Bohoričevih vzorčnih besed za sklanjatve je grajal – kot smo videli – že Macun in za njim Ramovš, posebno smolo pa je imel Bohorič pravzaprav le pri vzorcu *Mati*: ta mu namreč ni odkrival edninske tožilniške končnice *-o*, kar se mu potem deloma maščuje pri obravnavi predlogov. Ko je s končnicama *-e* in *-u* (to zaporedje imamo še pri Kopitarju) v ednini in *-a* v množini imenovalnika določil s. spol (tipa *Marko* in *oče* v Uricah nista izkazana), je bil ostanek samostalnikov m. spola, in ti naj bi imeli v im. mn. zmeraj končnico *-i* (kar pa se je spet prekrivalo z 2. ž. sklanjatvijo).⁵⁸

4.9 Stopnje vanje je obdelano tipološko; tj. glede na priponski ali prislovni primernik. Pri prvem omenja le priponsko obrazilo *-iši*, kar ni posebno natančno: pri prislovu navaja še *-ejši* (*mozhneshi*, 158), *-ši* ima pri *zhejšhe* 'češčče', pa prim. še *hujfhi*; medtem ko primera z *-ji* menda nima.⁵⁹ Stopnjevanje z *vezh* pač ni slovensko.⁶⁰ Pri stopnjevanju prislova (158)

⁵⁵ K temu prim. Kolarič, 48–49, ki ne verjame v maskulinizacijo; Škrabca ne pozna ali pa ne navaja; prim. še 55 k *taifta*, 56 k *ona*, 57 *katera*.

⁵⁶ Da sta os. zaimka *jaz* in *ti* m., ž. ali s. spola, se trdi v J. Toporišiča *SKJ* 2, 1966, str. 127, prav tam se za *kdo* trdi, da je moškega; v SSKJ je vse to brezspolsko!

⁵⁷ Kolarič, 47: »Tudi vzorec *Mati* ni srečno izbran, ker ne ustreza povsem njegovim zgoraj navedenim pravilom, da se namreč žensko končuje le na *-a*.«

⁵⁸ Končnico *-je* v im. mn. sam. m. spola ima Bohorič izkazano z *volzje* (62), *Ludje* (77). Podaljšek osnove z *-ov-*: v mn. prim. 47 *ozhovi*, rod. *ozhov* (verjetno *očōv*).

⁵⁹ Kolarič (44) navaja samo priponsko obrazilo *-ši*. Trubar, 1550, *hushi, Mlashi, /+ner bulle*. Rigler, *Začetki...*, 29, meni, da so oblike brez *-j* posledica Trubarjevega »bežanja« od *j*, kot drugega dela dvoglasnika za *jat*.

⁶⁰ Kolarič (44) ga ne komentira. »Meša« se pri glagolu: *več/bolj* delati.

navaja malo verjetno *vezh mozhnu*,⁶¹ če je že *gar zheftu* nekako še šlo. – Pri manjšalnicah/večalnicah ali pri glagolih istega korena na kakšno stopnjevanje ni mislil. Pač pa je stopnjeval tudi deležnik na *-n*: *nar vuzheneſhi mej Gèrkmi* (S 4).

4.10 Glede določnosti pridevniških besed kažejo primeri povsem sodobno stanje: pridevniki so navedeni večinoma v t. i. nedoločni obliki, v določni pa primerniki, pridevniki na *-ji* (*Boshji, Divji*), vrstilni števnik (*Pèrvi*), ločilni (*Dvajfeteri*), določilni pridevniki v stalnih besednih zvezah (*Hifhni Malik*), le enkrat napačno (*shiv vogel*). Določne so tudi zaimenske vrstne besede: *ta, leta, taifti, Leuni, Kateri, vſakoteri* (ki se vse dajo rabiti tudi samostalniško). Sem bi spadali še pridevniki na *-ski* (po zgledu na – po njegovem – hrvatske tipa *Tershazhki*, 67), »Nedoločno« obliko, čeprav so pomensko določni, imajo seveda svojilni pridevniki: *Shairerjou, muj* itd. Omahovanje je le pri deležniku na *-č*, verjetno zato, ker je z določno obliko hotel imeti razliko do istovrstnega deležja. Za deležnik: *Beshézh – Delajozhi, Piſhejzhi, Luibijozhi, Bodejzoh* (107), *ſekajozh* (118), *piſhejzoh* (127); za deležje: *delajozh, piſhejzoh, lubijzoh*.

4.11 Med t. i. nenavadnostmi⁶² obravnava Bohorič samoedninske in samomnožinske samostalnike. Samoedninski so Bohoriču po Ramovšu tisti, pri katerih »nomen nima glagola z istim korenem, npr. *zhlovik, Svet, Sonze*«, kar ne ustreza dejstvu: *zhlovik* je Bohoriču samoedninski zato, ker ima nadomestno množinsko osnovo (*Ljudje*), *Svet* in *Sonze* pa pač zato, ker imamo obojega le po eno; medtem ko je Bohorič besedi *shivot* pripisal samoedninskost iz misli na pomen 'življenje', ne na 'telo', zato pa je *Iil* 'blato, ilovica' snov in res nima števne množine. Sicer pa med samoedninske samostalnike šteje imena kreposti in napak, čustev in sposobnosti: *Nezháſt, Bleduſt, Sheija, Sdravie, Buſhtvu*, snovi (*Blatu*). Redko Bohorič tudi zablodi: *vera, Spumlad*. – Pri samomnožinskih samostalnikih ni spodrseljavev (če odštejemo *Ludje, Otroci*, 77). Sicer je pa menil, da se v tem narečja razlikujejo (78), kar bo komaj res.

4.12 Naslonske oblike osebnih zaimkov (ali vsaj njim enake oblike) Bohorič dosledno navaja le za tož. ed. (*me, te, ſe, ga*), vendar ne tudi za ž. in s. spol, dajalniška oblika je omejena le na s. spol (*mu*) ter pri *oni one (jim)*, roditeljskih v oblikoslovju ni, in sploh ne dvojinskih. V skladnji najdemo še dajalniški *mi* (49), *ga* za *njega* (D 6), *jo* za *njo*. (D 6), Tega menda ni doslej nihče tolmačil.

5 Naglas imenskih besed. Bohorič oblikoslovnih naglasnih tipov seveda ni zaznamoval, pa tudi naglasnega mesta ne dosledno, pač držeč se domneve,⁶³ da pri enozložnicah zaznamuje le »hitrejši izgovor« (D 6), tj. kratki (naglašeni) samoglasnik; pri dvo- in večzložnicah je predvideval naglas na prvem zlogu (n. m.), zaznamovana pa naj bi bila nasprotja od tega, kot npr. *Predám* ali *velímo*. Opozoril je na besednorazločevalno vlogo naglasnega mesta: *vajlam* 'volvo' – *vajlám* 'valeo'.⁶⁴

5.1 Zapisal sem že,⁶⁵ da se iz Bohoriča dajo razbrati vsi sedanji naglasni tipi: nepremični (na osnovi), premični (na osnovi), končniški in mešani, in sicer deloma na podlagi zapisanega

⁶¹ Kolarič, 69: »/D/anes bi rekli bolj močno«; in k *vifoku mozhnu*: »pač nikoli govorjeno!«.

⁶² 76–78: Komentiral jih je že Ramovš, 219.

⁶³ O prozodiji in naglasu, D 6–7.

⁶⁴ Kolarič, 40: »Ostrivec se torej večinoma uporablja za pomensko ločevanje raznih enakopisnic.« Kar Kolarič piše o Bohoričevem nerazločevanju dolžine in kračine, je v glavnem napačno. Tudi pri stavljenju naglasnih znamenj je namreč treba računati z napakami stavca in s spregledi korektorja.

⁶⁵ *KMD* 1984, 78.

naglasa (*moshá*, 44) ali pa po odrazih jata in etimološkega *o*-ja (*Dete ditéta déte, mejftu mésta* – *Spumlad, mladuft* ipd). Potrditev naglasnih tipov:

N. T.	M	1.Ž	2.Ž	S	Prid.
I	<i>(Dul -a)</i> <i>Ofhter -ja</i> <i>Kovázh -a</i> <i>Pogléd -a</i> <i>Sklèp -a</i>	<i>Bratóufhina</i> <i>Diviza -ze</i>	<i>Mifàl -fli</i>	<i>Germénje -nja</i> <i>limé -na</i> <i>Mejftu -fta</i>	<i>Bèrs -iga</i> <i>Beshézh -iga</i> <i>Shalofitèn</i> <i>Enák -iga</i> <i>(Gladik -dkiga)</i>
II	<i>Ozha ozhéta</i> <i>(Prezip⁶⁶ -a)</i>	---	---	<i>Dete ditéta</i>	<i>Grosovit -iga</i>
III	<i>Sin fna</i> <i>(Stol -à)</i> <i>(sobèz)</i> <i>dnejh (S 39)</i>	<i>(Temma -e)</i>		<i>pitjé</i> <i>pozhutenjé -njá</i> <i>tleh (S 44)</i>	<i>Lisni -ga</i> <i>(Lahki -ga)</i> <i>(kratek -tkiga)</i>
IV	<i>Duh -a</i> <i>Meh -a</i> <i>mosh -a</i> <i>dolga (S 22)</i> <i>ludje (s)</i> <i>sobeh</i>	<i>Ena -é</i> <i>Semlà -lé</i> <i>Roké (im. mn.)</i>	<i>rizhi (S 21)</i> <i>ozheh (S 7)</i>		<i>Legák -hkiga</i> <i>Teshak -hkiga</i> <i>Mozhan -zhniga</i> <i>obá (S 19)</i> <i>cilé (S 47)</i>

Za deležnik na *-l* prim. *bilá* (dvojina, S 44) ipd.

Pri zaznamovanju naglasa po svojih načelih, kot rečeno, Bohorič ni bil dosleden, zato marsikaj manjka, zlasti za premični naglasni tip; zelo težko pa je zaznamoval končniškega, včasih pač tudi z ostrivcem, četudi je šlo za kračino, da ne bi bilo zamene s polglasnikom (morda že v tipu *pozhutenje*). Da ni potrjen premični tip pri 1. in 2. ž. sklanjatvi, je razumljivo: pri prvi nastopa le v prevzetih besedah z neslovenskim oblikoslovjem (*Jéno -óne*), primeri za drugo pa so tudi sedaj redki (npr. *kópel -éli*). Morda je bilo s tem tipom enako tudi pri pridevnikih, saj je še danes dovolj redek (npr. *vèlik -ikega*). Najbolj čudno je, da v slovarju ni zaznamoval mešanega naglasnega tipa pri 2. ž. sklanjatvi. Da je mešani naglasni tip pri tej sklanjatvi poznal, nam poleg *rizhi*, *ozheh* pričajo zapisi kot rod. *Skàrbi*, or. *skàrbjo* (S 7), kakor je tu za m. sklanjatev zanimiv primer *Ti mi dash k'Bogou misi fefti* (S 9), kar imamo brati pač [bogôu]. – Pri pridevniku naj opozorimo na končniško naglašeno določno obliko v *Lisni* (kar je *lisni* ali *lisni*), kot nam kaže moščanski *'lähki iz lahki*). Končniški naglas na koncu dvozložne končnice pri pridevniških besedah se po vsej verjetnosti seveda vidi tudi iz oblik kot *tiga*, *timu* (45), morda tudi *tiu* (n. m.), v kračini zloga pri *tih*, *tim* (45), na dolgem zlogu pa pri *teh*, *tem* (46), za kar imam iz skladenjskega dela slovnice še naslednje potrditve: *vfeh* (4), *dvejh* (5), *dvema*, *dveju* (5), *s'vsemi* (18), *s'fvojemi* (23) na *tejm* (47), *per vfeh*, *od vfeh* (52). Svojiilni zaimki so torej imeli t. i. težke končnice nam. tipa *-imi* ipd. Tudi zapis *Mojga* (29) kaže verjetno na oksitonezo (prim. Mostec *'môjga* iz *môjgä*). – Posebna zanimivost sta naglasa *Stolà* in *Semlà*, če kažeta še na nepremaknjeno mesto naglasa (celo v odprtem zlogu): taki »zaostali naglasni ptiči« so znani iz gorenjščine, npr. *vodä*, *takä* ipd.

Da Bohorič naglasa ni zaznamoval bolj natančno, bo vzrok tudi v tem, ker si je pravila za zaznamovanje naglasa uzavestil pač šele, ko je slovnični del svoje knjige že imel napisan in postavljen (ta pravila so namreč šele v Dodatku, ki nima označenih strani). – Kar o Bohoričevem naglasu piše Kolarič (38–40), je zelo nekompetentno; (Ramovš (222) ni povedal nič bistvenega. Oblikoslovno na naglas ni gledal nobeden od njiju.

6 In sedaj še h glagolu.

6.1 Kaj vse prinaša, poročata Ramovš (219–220) in Kolarič (59–69), in sicer z dosti očitki Bohoriču. Ramovš: »Njegova konjugacija je seveda spet izpeljana po latinski« (219); »konjunktiva (ki ga slovenščina nima)« (n. m.); »pogojnika (kondicionala) ne omenja, a ga najdemo v njegovem optativu 'o de bi'« (219); nedoslednost pri pojmovanju namenilnika (220); to, da »šteje prvotna nomina kot glagolnik, ako imajo isti koren« (220); nedoločnik kot gerundij na DI (219); nenavajanje deležnika na *-n* pri vzorcih za glagolske vrste (219) ali: »ne omenja part. praes. adv. *sekaje* ter part. praet. act. verb. *Skrivši*« (220). Kolarič mu očita približno isto, sprejema pa marsikaj, kar ne velja.

Kako je z vsem tem? K Ramovšu omenimo, da je Bohorič pogojnik dodal na str. 175–176: »Potencialni naklon«: *jest bi sekal* sekarem, *jest bi bil sekal* secuiſsem. Da ima deležnik na *-n* v splošni preglednici glagolskih oblik, je povedal že sam Ramovš.

6.2 Pri tvorbi nezloženih glagolskih oblik Bohorič ni tako rekoč ničesar prezrl, saj ima naslednje oblike (kar je v oklepaju, ni navedeno v paradigmah):

Sedanjik	<i>ſim</i>	<i>ſekam</i>	<i>piſhem</i>	<i>Lubim</i>
Velelnik	<i>Bodi</i>	<i>Sekaj</i>	<i>Piſhi</i>	<i>Lubi</i>
Prihodnjik	<i>Bodem/Bom</i>			
Deležje na <i>-č</i>	<i>Bodejzoh</i>	<i>Sekajzoh</i>	<i>Piſejoz</i> ⁶⁶	<i>Lubijozh</i>
Deležnik na <i>-č</i>	<i>Bodejzoh</i>	<i>Delajozhi</i>	<i>Piſhejzoh</i>	<i>Lubijozhi</i>
Deležje na <i>-e</i>		<i>(ſkrivaje)</i>		
Nedoločnik	<i>Biti</i>	<i>Sekati</i>	<i>Piſati</i>	<i>Lubiti</i>
Namenilnik		<i>Delat</i>	<i>piſati</i>	<i>lubiti</i>
Del. na <i>-l</i>	<i>Bil</i>	<i>ſekal</i>	<i>Piſal</i>	<i>lubil</i>
Del. na <i>-n</i>		<i>Delan</i>		
Deležje na <i>-ſi</i>			<i>(ſkriuſhi, 154)</i>	
Glagolnik		<i>Delanje</i>	<i>Piſanje</i>	<i>Lubleinje</i>
Gerundij DI	<i>Biti/Bitje</i>	<i>Delati (101)</i>	<i>piſati</i>	<i>lubiti</i>
Ger. na DUM	<i>k'Bitju</i>	<i>k'vekanju</i>	<i>k'piſanju</i>	

Tudi supin na TU je podal z nedoločnikom: Tefhku je delati (101).

Tu razen *bodejzoh* ni kaj kritizirati. Deležnik na *-n* je dosledno podan pri navajanju zloženih glagolskih oblik, kot rečeno, pa je predviden tudi že v pristopnem razpravljanju o glagolskih oblikah (ob glagolu *delati*); res pa je škoda, da ga nima med oblikami v seznamu glagolov, saj bi bil tako zabeležil marsikatero premeno (v bistvu vse). Pohvalimo pa lahko Bohoriča za poskus ločevanja sedanjškega deležja in deležnika (Kolarič ga še zmeraj ni) ter namenilnika in nedoločnika. Koliko so ga pri nedoslednem zaznamovanju namenilnika motili dovršni glagoli, je posebno vprašanje, ki si ga pa zasluži postaviti, čeprav so Bohoričevi vzorčni primeri pravilno vsi iz nedovršnih glagolov, kakor še dandanašnji. Slovenski ustreznik za

⁶⁶ To je tiskovna napaka namesto *-ſhi*.

gerudij na DUM je seveda besednozvezni, pri tistem na DI pa nedoločnik v slovenščini ni nemogoč, vsaj ne v zvezi, ki jo navaja Bohorič. Da šteje h glagolskim samostalnikom poleg rednega glagolnika še druge (*lubesen*, *Delu* 101), je tudi kar razumljivo, če že manj druge tvorbe, kakor *Pifmu* (rezultat dejanja), *Delavec*, *Delaviza* (vršilec), in celo pridevnik kot *lub* – (vse 101), na str. 128 že *pifár*.

6.3 Zložene glagolske oblike (ponovljena oblika v rubriki, ki je desno od prvotne, je zaznamovana z =; N pomeni naklon, P povedni, Ž želelni, V vezani, Pg pogojni):

	Sed.		Pret.	Prih.
		neizvršni	izvršni	
PN		<i>fim bil</i>	=	
		<i>fim vekal</i>	=	<i>bom fekal</i>
		<i>fim bil fekal</i>	<i>fem bil f.</i>	
		<i>fim pifal</i>	=	<i>Bom pifal</i>
		<i>fim lubil</i>	=	<i>Bom lubil</i>
ŽN	<i>ô debi bil</i>	=	=	<i>ò debi meni bilu</i>
	<i>o debi bil fekal</i>	= /o debi vekal	=	<i>sekati</i>
	<i>o debi bil pifal</i>	=	=	
	<i>o debi bil lubil</i>	=	=	
VN	<i>Aku fim</i>		<i>Aku fim bil</i>	<i>Aku bom</i>
	<i>Kadar sekam</i>	<i>Kadar fim fekal</i>	=	<i>Kadar bom fekal</i>
	<i>Kadar pifhem</i>	<i>Kadar fim bil pifal</i>	=	<i>Kadar Bom pifal</i>
	<i>Kadar lubim</i>	<i>Kadar fim lubil</i>	=	<i>Kadar Bom lubil</i>
		<i>Kadar bi fekal</i> (178)	<i>Kadar bi bil f.</i>	
PgN		<i>bi Kadar fim fekal</i>		
		<i>Kadar fim bil pifal</i>		
		<i>bi fekal</i>		

Predpreteklik je tak kot preteklik, posebnost je *fim vshe bil fekal* pri PN, *o debi bil vslubil* pri ŽN in *kadar fim vshe fekal* pri VN, vse troje kot varianta k obliki, enaki pretekliški. Pri ŽN prih. ima *o debi meni moglu biti* varianta k *o debi meni bilu biti*.

Kakor vidimo iz tega pregleda zloženih glagolskih oblik, se je Bohorič pošteno trudil, in sicer z uspehom. Prava je bila njegova misel, da se vsi latinski pretekliki dajo prevajati s slovenskim obrazcem *fem* + opisni deležnik na *-l*, ki pa ga uveljavlja tudi za preprosta pretekla časa. Napaka je le, da v *bi fekal* ni prepoznal sedanjega pogojnika, želelniške oblike pa so seveda le pomeni pogojnika, odvisni od sobesedila. Pri vezanem naklonu (konjunktivu) je spet vse le v vezniku (*kadar* pomeni 'če'). Pri želelnem naklonu sedanjškega večinoma ni uganil, ker ga je zavajala želelna oblika pogojnika (*debi bil*). Preteklik se mu je mešal s predpreteklikom.

6.4 Podobno podobo dobimo pri trpnih oblikah, kjer vzemimo za primer *sekan*:

	Sed.	Pret.	Prih.
PN	<i>Bom sekan</i>	<i>fem bil sekan</i>	<i>Bom sekan</i>
	<i>se fekam</i>		
	<i>se pifhem</i>		

	<i>se feka</i>		<i>se bo fekalu</i>
VelN	<i>Bodi fekan</i>		<i>Bodi fekan</i>
	<i>sekaj se/</i>		
	<i>de se feka</i>		
ŽN	<i>O debi bil fekan</i>	=	
	<i>debi se fekalu</i>	=	=
VN	<i>Kadar bom fekan</i>	<i>Kadar fim bil fekan</i>	<i>Kadar bom fekan</i>
	<i>Kadar se feka</i>	= / <i>kadar ve je fekalu</i>	<i>Kadar se bo fekalu</i>
NN	<i>Sekan biti</i>	=	=
	<i>se sekati</i>	=	

Spodrsrljaj (po nemščini) je *bom fekan* (tudi v VN) za sedanjik, vse drugo je v redu izpeljano (želelni in vezani naklon seveda kot v tvorniku). Loči celo trpnost in neosebnost: »Neosebne oblike se s trpnimi ali nepravimi glasovno ujemajo; ločijo pa se po pomenu in skladu: kadar so neosebne, imajo za sabo vezani sklon, kot neosebne pa se stavijo absolutno, tj. brez vezanja sklona, npr. *se pišhe Peter scribitur Petrus* je osebna oblika, *se pišhe scribitur* neosebna« (122).

6.5 Pri pregibanju ostane še vprašanje, kako je Bohorič spregal. Tako kot še sedaj (le spolskost se deloma kaže tudi pri osebnih oblikah). Končnice so *-m -š -ø; -va/-ve/-va -ta/-te/-ta -ta/-te/-ta: -mo -te jo*. Tako je tudi pri prihodnjiku (*bo(de)m* 103), pri čemer so atematske oblike pred končniškim *-t* štajerske (*Bota -e*), v 3. os. mn. pa vendar *Bodo* (ne *bojo*) (n. m.). Pri velelniku ima končnice za vse osebe vseh števil razen za 1. os. ed. (104), za 3. os. mn. *-te* (*Bodite*). Koliko slednje ustreza resnici, je vprašanje,⁶⁷ za 3. os. dv. pa prim. še danes mogoče *X in Y nam bodita kot 2 in 3*. Da se pogojnik sprega ničto (kot bi rekli danes), je Bohorič tudi že vedel. – Da je poznal tudi kratko obliko za 3. os. mn., nam povedo primeri iz skladnje: *verujo* (11), *Govore* (13), *vojškujo* (15), *obdèrshé, se pijo, se vuzhe* (34). Posebno zanimiva oblika tu, je *ohráne*, tj. nenaglašeni *-e* za t. i. kratko obliko 3. os. mn. (Trubar, Katekizem, 1550: *gouore, dershe, hote, prosse, stoye, sture, ne hode – yeido, mogo, deyo; -o* pozna celo za 1. os. ed.: *hozho, verjo, nezho* (prim. še *hozhes, hozhmo*).

6.6.1 V sedanjiku brezpriponskih glagolov razen *sem* nima v posebni skupini (tudi pri *sem* si tega pač ni bil v svesti): *dam* je kar pri glagolih na *-am* (114), *iem* je pri glagolih na *-em*, enako kot *Grem* (129), medtem ko glagola *vem* nima (ima pa *povem*).

Pri glagolih na *-am* ima zabeleženo odstopanje v nedoločniški osnovi (*meti, mel* 114), ker velelnika v listah ne navaja, je odpadel pač tudi *imej*, medtem ko za *glej* v skladnji navaja *gledaj* (11).

Med glagole na *-em* so se mu mešali tisti na *-Vjem*, velelnika pa seveda nimajo zapisanega (tip *pij*), saj je vzorec predvideval le obrazilo *-i-* (*Piſhi*, 124). Tudi niso zabeležene preмене pri velelniku (tip *peci, strizi*) in ne za kratko 3. os. mn. (tip *peko*), pri *bojim se ne boj se* (147) in pri *stojim ne stoj* (150). Seveda zaradi tega tudi ni informacije o premenah tipa *vzemi/vzami* (Trubar, 1550: *vsemi, Mostec vzam*). Posebna znamenitost je *se shive* za 3. os. ed. (20) (prim. pri Gregorčiču *živeje po pameti*).

⁶⁷ Tu je zanimiva pripomba v Macunovem članku (108): »Glede samih oblika u imperativu ima n. p. za 2, 3 jed. delaj; za 3. os. višebroja delajte oni.« In v opombi 4: »I toga su puni puncati starohrv. spomenici.«

6.6.2 Nedoločniške oblike je bolje zajemal, ker je poleg nedoločnika zapisoval še deležnik na *-l*. Tako je dobro lovil razrede v posameznih vrstah:⁶⁸

(1) *-am*: 1. *delati*

2. *imeti*

(2) *-em*: 1. *-a-ti*: *br-ati brál, klizati klizàl, kovati kovál; povedati; sjeti*;

2. *-e-ti*: *hoteti Hatèl/htèl, nehtëti*;

3. *-ni-ti*: *dotakniti dotàknil*;

4. *-ova-ti*: *pegerovati*;

5. *-uv-ati*: *perlisuvati*;

6. *s-ti*: *bosti bódèl, Iefti Iedil*;

7. *-či*: *pezhi pekèl, mozhi mogèl, vrezhi vérgèl* (napačno za *vèrgèl*)

8. *V-ti*: *peti pél, kláti, biti, dreti, jiti sfil*.

(3) *-im*: brez posebnosti, tj.

1. *-i-ti*: *Braniti*;

2. *-e-te*: *goréti*;

3. *-a-ti*: *spati*;

6.7 Omenimo še, da je poleg enobesednih glagolov (in eventualno s *se, si*) obravnaval tudi opise s prislovnimi in druge vrste sestavinami, bodisi da jih je pisal skupaj ali narazen (pišem vse z malo začetnico):

1. *naprej dam, naprej grem – se nasaj v'ganem – doli gledam, doli padem, doli vershem – gori grem – nutèr grem, nuter v'bijem – vun grem – narasen dajem – v'kup s'klenem, v'kup staknem, v'kup s'veshem, v'kupti'shim, v'kuptl'azhim – prozh vsdigujem, prezh shenem, prozh vlezhem, se prozh v'ganem, prozh v'samem – mumu grem – v meß pojem – super stopim – s'pet sturim*;

2. *Bogatu/obilu dam, vezh vajlam, obilu dajem – zilu tlazhim, s'pet pridem, s'pet shenem – s'vetu delam, mouzhe stojim, s'filo v'samem*;

3. *s'im pokorèn – s'tonoviten ostanem*;

4. *grem gledat, grem jemát, grem viditi*;

5. *s'vetu delam; dobru storim*;

6. *glaß dajem, navado jimam, kruh pezhem, vosle veshem/delam, duh dajem, s'rezho molim, ribe lovim, s'virja'szhino lovim*.

Pri teh opisnih glagolih se deloma kažejo nekatere predpone, ki jih ima latinščina, slovenščina pa ne, nekaj pa je seveda tudi primerov, ki so napravljeni po tujih vzorcih brez potrebe; med take menda ne spada *hodim poshtengah*.

6.8 In še nekaj naglasne bere pri glagolskih oblikah (po naglasnih tipih):

I. *brál, bódèl* (za *bódèl*), *dèrl, dopádèl, dotàknil, resdilil, sedel, htèl, isresàl, kovál, pékèl, mogèl, pékàl, pél, ropotàl* (?);

II. *Hatel, kasàl, klizàl, odvèsal, ropotàl* (?), *govurèl, preletil, shelil, shivèl, shumèl, s'merdil, terpèl, vélil, vifil*;

III. *shel*;

IV. *bil bila bilu* (106), *bilé* (102), *bilá* (dv.) *bilé, bilá* (mn.)

⁶⁸ M. Orožen, 197: »Tak način obravnave glagolskih spregatev z bolj ali manj posrečenimi podrazredi, v katerih se skrivajo glasovne zakonitosti njihovih sedanjskih in nedoločniških glagolskih pripon, je izpričan v vseh slovenskih slovnicaх do Metelka /.../.« (Metelko je izšel 1825.) V ponazoritcv navaja več primerov; Kolarič tu skoraj izključno le izpisuje paradigemske sheme.

Premični naglasni tip (na osnovi) seveda zaradi pomanjkljivosti zaznamovanja ni čisto za gotovo izpričan, je pa zelo verjeten tudi pri glagolih, saj tu pač ni zaostajal v primeri s samostalniškim.

7 Če upoštevamo še to, kar je Bohorič o lastnostih besednih vrst zapisal v skladnji (kamor dejansko spadajo tudi t. i. slovnične besedne vrste, skupaj z medmetom, v nekem smislu pa tudi prislov – česar vsega smo se tu le bolj bežno dotikali, prepuščajoč podrobno obravnavo kaki razpravi o skladnji),⁶⁹ moremo za Bohoričevo oblikoslovje reči, da je izredno temeljito delo,⁶⁹ žal od vseh doslej premalo cenjeno, tudi od njegovih naslednikov, s častno izjemo Kopitarja. Ko bi bil vsak naslednji slovničar toliko storil, kar je Bohorič že ob prvem koraku slovenskega slovničarstva, bi bil naš knjižni jezik že zdavnaj bolje raziskan, kot je stoletja bil.

Prva objava v SSJLK ZP 20 (1984), 199–222.

---

⁶⁷ /To sem res napisal: Prva slovenska skladnja, SRL 32 (1984), 159–182./

⁶⁹ Posebno negativna je bila sklepna oznaka Macuna, 113: »Pripodobiv ove dvie najstarije jugoslovjenske slovnicе vidimo, da se od Bohoričeve do danas skorom ništa nije održalo tim manje, što mu je osnovana na tudjem dakle krivom temelju.« Takemu mnenju se je uprl že Štrekelj, za njim Ramovš (ne pa tudi Kidrič), Kolarič nima nobenega tovrstnega mnenja, M. Orožen (194) pa meni takole: »/.../ bolj ali manj razčlenjena delitev jezikovnih pojavov dela iz omenjenih razlogov /tj. ker bi »opis jezika nastal na podlagi omejenega jezikovnega gradiva, ki je izpričano v protestantskih piscih (predvsem v Dalmatinovi Bibliji) in je značilno za osrednje jezikovno območje, namen dela pa je predvsem praktično-normativen«/ slovenskemu jezikovnemu gradivu silo, vseeno pa lahko trdimo, da so v slovnicah zajeti glavni, za pravilno knjižno izražanje važni in potrebni gramatični elementi.« – Glede posebnih oblik pri Trubarju prim. še Breznik, *Jezikoslovne razprave*, 1982, 31–32, in Rigler, *Začetki slovenskega knjižnega jezika*, 1968, 11. – Pri navedkih »Trubar 1550« smo se opirali na konkordance Trubarjevega Katekizma G. Neweklowskega: *Trubarjev Katekizem 1550, Konkordanca, Indeks besed, pogostnostni spiski*, DZS 1984, 429 str.

OBLIKOSLOVJE V CELOVŠKI SLOVNICI ALI SLOVENJI JEZIKOVNI KNJIGI 1758^{1/2}

1 Slovnica ali Slovenja jezikovna knjiga 1758 (SSJK) se ne more prav obravnavati, če jo primerjamo le z Bohoričevimi Zimskimi uricami prostimi (ZUP) 1584, ampak je treba gledati predvsem še na Latinsko-nemško-slovansko slovnico 1715 (LNSS), ki jo je po Bohoriču priredil o. Hipolit. To je bil opazil že Kopitar v svoji Slovnici (1808, XLIII), ko je pisal o Hipolitovi izdaji: »Exemplar prevetustum /prastari primerek/¹ je Bohorič, ki ga je o. Hipolit epitomiral dobesedno, in celo predgovor, na katerega koncu je podpisan tiskar Mayr. Verjetno je ni imenoval po imenu invidiae vitandae causa /da se ne bi zameril/.« In: »Ime Bohoriča ni nikjer omenjeno: ali je to o. Hipolit storil namerno, ali pa mu je prišel v roke kak primerek te redke knjige, katerega naslovni list je bil iztrgan? /.../ je o. Hipolit oskrbel ta izvleček, če se to lahko imenuje izvleček, kjer niso povzete misli obširnejšega dela zaradi lažjega pregleda, temveč so povsem odrezana cela poglavja, drugo pa puščeno, kakor je bilo ** [**Grško epitone (obrezek) to zelo ustrezno izražaj].² Kajti taka je o. Hipolita slovnica: poučne uvodne preglednice o cirilskem in glagolskem črkopisu so, iz tiskarskih razlogov, izpuščene; oče takoj začenja z O črkah slovanskega jezika /.../« (99).

In Kopitar neposredno o SSJK glede na LNSS (444–445): »O/ Hipolitovi slovnici, ki je bila 1758 v Celovcu v nemščino prevedena, /Pohlin/ molči kot miš« /namreč v svoji Bibliotheci Carniolic, 1801; »naslov Bohoričeve je lahko navedel, ker se beseda slovnica v njem ne ponavlja/, je treba reči, da je v 1758 to in ono še bolj skrajšano kot pri Hipolitu glede na AH 1584, zato pa je dodan posebne vrste slovar (od 247 do 288), spredaj pa kazalo (str. 0–0, tj. 11–14).

Slovnica ima zanimiv naslov: Slovnica ali slovenja jezikovna knjiga, tako dobro prirejena, da se v njej o slovnicih osnovnih pravilih vse prav na kratko in jasno najde; zbrana in opremljena z (z veliko pridnostjo izdelanim) zelo koristnim Slovenje-nemško-latinskim slovarjem, v pomoč vsem ljubiteljem, ki se /ta jezik/ začenjajo učiti, naj bodo izobraženi ali neizobraženi, na mnogo zahtevo in z veliko več izboljšav spet natisnjena z dovoljenjem višjih.«

2 Založnica (Maria Christina Pferschmannin) se v posvetilu grofu Goeßu nekako opravičuje, ko delo posveča tako imenitni osebi »deloma tudi zato, ker obravnava jezik, ki je pri mnogih (in posebej pri tistih, ki niso ljubitelji več jezikov), kot se zdi, malo cenjen« (03), čeprav se »slovenji jezik /.../ razprostira širše, kakor mogoče drugi, bolj ugledni jeziki« (odsev iz Bohoriča/Hipolita); se pa ta jezik tudi »tako gosposkemu kakor preprostemu človeku v občevanju /in Handel und Wandel/ zdi neogibno potreben, kakor bi skoraj rekla« (04). Sicer pa da je gospod Goeß že pomagal izdati slovar istega jezika, s čimer je razodel »javno neovržno pričevanje /.../, kako zelo visoko časti ta jezik s svojim važnim visokospoštovanjem« (05).

^{1/2} / Grammatica Oder Windisches Sprach=Buch, 1758./

¹ V poševnih oklepajih so v takih primerih naši prevedki, opombe in smiselne dopolnitve.

² V oglatih oklepajih so Kopitarjeve podčrtne opombe; sledijo takoj znaku zanje.

Izdajateljica še upa, da bo ugodno sprejet tudi uvod v to knjigo, ki je »nujno potrebna za razširitev in čistost kakega jezika«.

V tem uvodu, ki sta ga napisala »dva visokoučena in tega jezika dobro vešča moža« (03) je nekako razširjeno prikazana vsebina naslovne strani knjige o jeziku, »ki je posebno v tej deželi zelo potreben«. Iz tega besedila se splača navesti še mnenje, da gre pri tem jeziku za »slovenji in kranjski jezik« (07), pri čemer je »slovenji« pač razumeti kot koroško-štajerski. (Na str. 04 se ta jezik imenuje »slovenji, posebno na Koroškem in v drugih mejaških in sosednjih pokrajinah«.) Predgovor posebej opozarja na poglavje o izgovoru in naglasu (08), dodani slovensko-nemško-italijanski slovarček pa da bo najbolj ugajal, saj bo »morda vsestransko prav prišel«, prinaša pa da »veliko besed, ki se sicer zlorabno rabijo in govorijo«. Na drugem mestu³ sem objavil mnenje, da je predloga za nemško besedilo morda latinski nekoliko skrajšani prepis iz Hipolita, brez uvoda, ki se hrani v Münchenski knjižnici in o katerem je poročal J. Hahn.⁴

3 Oglejmo si sedaj /oblikoslovje/ naše Slovnice ali Slovenje jezikovne knjige podrobneje, imajoč ves čas pred očmi njeno razmerje do Hipolita in Bohoriča.⁵

3.1 Druga knjiga (16–78) obravnava »besede in njihove lastnosti«, tj. samostalnike, pridevnike, števnik (kakor H in B). Tu je posebnost nemško izrazje, ki se dodaja latinskemu, npr. *Participium Theilworth, Comparatio Vergleichungs=Arth* (16, 17).

Pri določanju številskosti se je C pripetila smola, da so tudi nemščini pripisali dvojino (22) (za sklone še ni nemških izrazov). V slovarčkih k oblikoslovnim poglavjem se Korošci ravnaajo po H, ki je uvedel neke spremembe, npr. pravopisne (*Arink*), izpuščal besede (*Artizh*) ali jih zamenjaval (*Arznye Doctor* za *B Arzat*), o čemer več pozneje (22–30). Tudi v prevodih se C držijo H, vendar včasih oblikoglasno oz. morfemsko drugače (*Dolmetsch – Dolmetscher*). Ohranjajo tudi dolenski *ei*, uveden od H: *Tejk* (B *Tek*); prim. še *Svojovojlän B – Svojovojlčn H – Svojovojlčn C*. – Pri tematičnem samoglasniku pridevniških besed so C prevzeli *-i-* od Kranjcev (56).

3.2 Pri besedotvorju ugotavljamo besedno prilagoditev Koroški, npr. *Grienbergarski* (62) nam. *Aurfspergarfski* (51), kakor imamo to deloma tudi že pri H. Tudi navajajo ob tipu *Zhelóuzhizh* že *Zhelóuzhan*, za ženske pa (neživo?) *Zhelóuzha*, po H pa *Novamefzhanka, Karzhánka*. Vsebnik (*perniza – pernik*) so C opustili. – Pri števnikih so C postavili na prvo mesto slovenščino, opustili so tudi »filozofiranje« o prstih, členkih in zložencih ter ostali pri

³ Prim. J. Toporišič, Prva slovenska skladnja, *SRL* 32 (1984) – Ob 400-letnici slovenskega jezikoslovja / 400 Years of Slovene Linguistics, str. 159–181, k našemu vprašanju opomba 6 na str. 161–162.

⁴ Josef Hahn, *Zu Cod. Slav. 8 der Bayrischen Staatsbibliothek*, v: *Adam Bohorič, Arcticae horulae, Die erste Grammatik der slovenischen Sprache*, Wittenberg 1584, II. Teil: Untersuchungen, Dr. Dr. Rudolf Trofenik, München, 1971, str. 140–143.

⁵ Moje dosedanje razprave o Bohoričevi slovnici: Oblikoslovje v Bohoričevih Zimskih uricah, *SSJKL ZP* 20 (1984), 189–222; Adam Bohorič, *Arcticae horulae, KMD* 1984, 75–78; The Social Situation of the Slovene Literary language in 1584 and 1984, *Slovene Studies* 6 (1984), 247–258; Družbeni položaj slovenskega knjižnega jezika leta 1584 in 1984. Ob štiristoletnici Dalmatinovega prevoda Svetega pisma in Bohoričevih Zimskih uric, *JiS* 30 (1984/85), 159–182; Prva slovenska skladnja, Ob 400-letnici slovenskega jezikoslovja / 400 Years of Slovene Linguistics, *SRL* 32 (1984), 159–182. Prim. še: Zimske urice, prva slovenska slovnica, v: Adam Bohorič, *Arcticae horulae succisivae / Zimske urice proste*, Založba Obzorja Maribor, 1987, 2 x 279 + 281–331 (zadnje je moj sestavek).

stvarnih obvestilih o tvorjenju višjih številskih enot. Pri vrstilnih števniki so besedilo malo krajšali, npr. pasus o stoticah.

3.3 Tretja knjiga (79–99) obsega zaimke (o njih več niže), četrta (99–175) pa glagol. Pri obojem C kaj tesno sledijo H, le na koncu pomožnega glagola (117) imajo dodana dva odstavka o velelniku in želelniku. C so prenesli dotlejšnjo opombo, da se pri prihodnjiku »zaradi večje razvidnosti in poudarjanja« v dvojini dodaja *dva* (npr. *mi dva*) v besedilo. – Pred povezovalnikom (konjunktivom) so C opustili dve opombi: *o debi jeft fekal* nam. o. d. b. j. *bil fekal* in še o prihodnjiku. Pri trpnih oblikah so C tip *Jef fim bil fekan* proglasili za predpreteklik. Na koncu trpnih oblik (134) so C dodali opombo o želelniku *o debi meni bilu fekanimo biti* wollte Gott, daß mir widerfahrete gehauet zu werden, pri trpnih oblikah na se pa dajejo glede pregibanja manj obvestil.

Pri glagolih na *-em* je že H (125) velelniku za 3. os. mn. dodal obliko *z naj: Pifhíte*, ali *naj pifhejo oni -e -a* (1758, 138). Pri želelniku je tip *wollte Gott die geschrieben* ali *hätten geschrieben* uvedel (npr. 126) že H. V naglici ali neznanju je na koncu tvornih oblik (142) izostal slovenski izraz *pifar*: nadomešča ga latinski *Scriba*. Prevode v nemščino, kjer so pri B izjemoma manjkali, je dopolnil že H.

Poglavje o deležniku pri glagolih na *-im* je opuščeno, tj. zamenjano z opombo, da je »vse sporočeno na začetku, torej ni potrebe po ponavljanju« (172). Pač pa so C sledili Hipolitu v tem, da so po njem prevzeli poglavje *De Verbis Anomalis* (160–162) = *Von denen Verbis Anomalis* (172–175), kjer je H uvedel netematske glagole, npr. *Jefstà Jedò*; tako še *Grem* (napačno tudi *pridem*). Na tem mestu je že H namesto latinščine kot razpravni jezik uporabljal nemščino. Ker je H latinsko nedvomno dobro znal, je v tem mestu morda namig na njegov prevod slovnice v nemščino, pa bi bili potem Korošci ta njegov prevod samo prilagodili svojim razmeram (ta domneva je seveda kaj šibko podprta).

3.4 Peta knjiga (176–193) prinaša nepregibne besedne vrste. Definicija prislova (176) je po H, vendar ne dobesedno: »qua aliquam rei circumstantiam, aut qualitem una voce refert – Die Bedeutung, oder Umstände /.../ erkläret«. Drugi Hipolitov (edini Bohoričev) uvodni odstavek so C opustili. Pri tvorbi prislovov iz pridevnikov so opustili razvrstitveno pravilo (H 163), pač le po pomoti pa pomensko vrsto OPTANDI in izzloženski pri liku (181), zadnje morda kar zaradi prostorskih razlogov. Pri stopnjevanju (182) se je C pripetil lapsus: pridevniški prislov *zheftu* so razumeli kot 'ehrsam'.

Predlogi so bili že pri B obdelani po vezavni moči latinskih. Pri C je sedaj latinsko izhodišče zamenjano z nemškim, le da je ustreznik latinskega: tako za tožilnik lat. *ad* sedaj nastopa nemški *zu* (183). – Na koncu veznikov (193) je prirejevalec opustil 5 skupin (conditionales, ordinis, aprobativae, complectivae) in namesto njih uvajal medmetne skupine, kakor jih imamo že pri Bohoriču (morda kar po pomoti).

3.5 Že H je izpustil tudi oblikoslovni preskus (B 167–174), s čimer je iz slovnice zginit sklanjatveni vzorec za 2. ž. sklanjatev (pri B le za ednino, ker je bila množina precej ajevsko) (174–175), pa tudi Dodatek o možnostniku (potencialu) (175–176), tj. o našem pogojniku, kar je velika škoda.

Pri trpniki je opuščena 2. opomba (*bom vuzhén grammátiko*, H 200), pridruženi pa so jim odložniki /deponentniki/, češ da se spregajo kot tvorniki. Včasih kaj ni ponazorjeno: 220, zgornja opomba, ki omenja, da so v latinščini pogosto opuščeni nedoločniki, v kranjščini izraženi z *da* ali *ja*. – Pri glagolih trgovanja so C črtali ves odstavek (B S 38, H 206), tako da poglavju o namenilnikih takoj (226) sledijo imena za čas. – Ni jasno, zakaj je pri števniki

opuščeno poglavje o vrstilnih (233: *vselej na tretji dan/na vsak tretji dan*). – Pri opombah k tvornim neosebni glagolom je izpuščena sedaj tretja (236: *neumnoft – meni flifhi/dofstoi, oli fe fspodobi*). Izpuščeno je 5. pravilo tvornih neosebni glagolov tipa *se mora* (239), *se sazhne, je navada, se more, je mogozhe, se vidi, je gvifhnu, onu stoji, se more, Mladih ljudi ima Grehou fram biti*.

Izpuščena je tudi točka pri medmetih (244), ki je govorila o latinski rabi nedoločnika (vic omnia fatis in peius ruere et retro vub lepva referrī), za kar se je v latinščini nudil ustreznik brez nedoločnika, in to je potem podano tudi v slovenščini: *Taku vse rezhi fskusi fhafajnje, le v hujfhi, nasaj padejzoh (oli fe svernejzoh) etc. priti*.

Seveda je izpuščen tudi preizkus skladnje (tako že pri H, pač pa sta, kakor rečeno, pridruženi poglavji O skrajšanju nekaterih besed (245) in o naglasih (245–246). Prvo (/b/om – *bodem, ozha – ozheta, dokle – dokler, kakór – kako, fizer–fize, lubit – lubiti, me – méne, Bug – Bog* ipd.) ni poimenovano glede na like, drugo pa je osiromašeno obvestilno, saj se za dvozložne besede trdi le, da so naglašene na prvem zlogu (dotlej lahko tudi na drugem), pravilo o naglasu večzložnic (3.) je izpuščeno, prav tako zadnje, peto, kjer je govor o pomenski razliki glede na naglasno mesto.

3.6 S tem se Slovenja jezikovna knjiga kot slovnica končuje, nato pa na neostraničenih straneh 247–288 sledi »Vocabularium ali besedna knjiga, v kateri se vidijo najsplošnejše nemške, slovenje in tudi laške besede. Zbrane z veliko pridnostjo.«

Prva objava v WSJ 22 (1988), 227–230, 232, 236.

OBLIKOSLOVJE V POHLINOVI KRANJSKI GRAMATIKI 1768 OZ. 1783¹⁾

1 Oblikoslovje. Pohlin ima 7 besednih vrst: sam., prid (oboje »ime«), štev., zaim., glag., predl., prisl., med. in vez., poleg tega pa ima v okviru imenskih besed še člen, in sicer določni in nedoločni (spolska beseda) (18); zavrgel je torej Bohoričev deležnik (40) (a ga obravnava posebej v skladnji). (Od kod Bohoriču misel, da je besedna vrsta tudi deležnik, nisem mogel ugotoviti.)

1.1 Imenska beseda (19) se mu deli na samostalniško (samosvojno) in pridevniško (perstavno) /Boh., 40: proprium, appellativum, adiectivum/, in sicer na podlagi tega, ali ima en spol ali pa tri (20). Člen se v govoru zaradi ličnosti neredko opušča (20).

/Rabo člena je že Boh., 44, zaznamoval kot nepotreben germanizem: »fit id solum Germanicae linguae prava imitatione, et non necessitatis causa«. Sami samostalniki pa se po Pohlinu delijo na lastno (lestné), splošno (gemeines) in skupno (množenu) ime. Sklone bi po njem lahko imenovali tudi končnice (21), 7 po številu: 1. imenuvavc, 2. rodnik, 3. dajavc, 4. tožnik, 5. vekavc, 6. zmaknik, 7. spremuvavc (naglesi poročevalčevi); tako jih je imel razporejene že Bohorič (44), seveda brez rodnika, ki ga je uvedel – kot je znano – Pohlin.

Odstop od Bohoriča je v tem, da pred sklanjatvijo nima člena in da pri samostalniku ne obdeluje tudi pridevnikov (Boh. 40–45), torej ima le-te že odločno v posebni besedni vrsti; že pri sklanjatvi člena ugotavljamo morfonemske odmike od Bohoriča: namesto *i*-ja v ed. in dv. za slov. *jat* v končnici ima Pohlin *e* (*B tiga*, *P tega*), v množini je imel *e*-jevski vokalizem že Bohorič; rodnik dv. ima Pohlin že pluraliziran (enako mest.), dvojina s. spola je maskulinizirana (tako bo tudi vedno vnaprej), ž. spola pa pluralizirana; v daj. ed. ž. spola se pojavlja tudi reducirana (?) oblika: *B ti* – *P ti/te*.

Sklanjatve so po Pohlinu sicer tudi samo tri, po posameznih spolih, *m* – *ž* – *s*, vendar ne več vsaka *s* po enim vzorcem kot pri Bohoriču, ampak prvi dve *s* po tremi, zadnja *z* dvema; moška sklanjatev je definirana z rod. končnico *-a* (ve pa tudi za *-é*) (23), ženska *z -a* v im. ed. (28), srednja glede tega ni določena (Bohoričevi vzorci: *oča*, *mati*, *pismu*). Vzorčne besede je Pohlin izbral zelo dobro. Za moški spol glede na različen im. mn.: *krajl-i*, *fant-ji*, *rog-ovi*. Končnica *-ji* v 2. moškem vzorcu je gotovo posledica Pohlinove rezoniranosti (vsi moški sam. in prid. imajo v im. mn. končnico *-i*, na koncu pa imajo *-i* tudi vsi moški sam. v or. mn.), nasproti *-e* pri sam. ž. spola, medtem ko se v tem, sam. srednjega spola ravna po moških: *krajlami/sercami* – *krajlicame/čednostame*. Opažena je že bila (Kopitar) enakost dajalniške in orodniške množinske končnice pri sam. vseh treh spolov (v dajalniku sicer utemeljena z zgodovinskim razvojem, v or. pa forsirana zaradi načela (v daj./or. dv. ima *-ama* že Bohorič: *očetama* (47), *pisma* (62) je po haplogiji za *pismama*). V mest. mn. je prizadevanje za ločevanje: *krajleh/fanteh/rogoveh* – *krajlicah/čednostah* – *serceh/sercah*, *obličeh/obličjah*. – V (po našem) mešanem tipu imamo seveda tipične druge sklonske oblike: *skrbéh*, *skrbém*, *skrbmí*, *možmí*, *zobmí* – v celoti torej vse zadovoljivo. Da je *z -ami* v or. mn. Pohlin pretiraval, se vidi iz posebne opombe: »V or. mn. se v govoru prav često požirata ena ali dve črki, kot:

¹⁾ /Kraynska Grammatika das ist die crainerische Grammatik, 1768. – Kraynska Grammatika, das ist: Die kraynerische Grammatik, 1783./

s' krajlmi ali *krajli* za *krajlami*«. Te težave bo imel še Kopitar (220) : »-ami v or. mn. m. in s. spola je pravzaprav analogno izveden; res navadno je le (kontrakcija?) -mi ali -i.«

Težave pri moških sklanjatvah so seveda znane. Kateri samostalniki imajo v im. mn. končnico -ji (tj. v bistvu -je)? Pohlin navaja (sicer v ed.) nasl. besede: *gospodar, vratar* (iz teh dveh bo Gutsman nato uvedel podtip z daljšanjem osnove *z j* od rod. dalje), *brat, las, mož, perst, zob, kmet, tat*. V² ima ločeno: a) današnji samostalniki s končnico -je, b) tisti, ki osnovo podaljšujejo z -j- že od rod. dalje. Sedaj pozna Pohlin tudi že daljšanje osnove z -n-: *Mihel Mihelna* (33). – In potem je še večja težava: kateri samostalniki poznajo podaljšek z -ov- (in sicer tudi že v ednini, če ni končnica -ø). Pohlin navaja večjo listo (27), kakor moramo te primere listirati še danes. Enaka težava: Ali samo dolga oblika ali tudi kratka? Pohlin: *roga* in *rogova*, v vseh številih, le v im. mn. je samo -ovi (26). Njegove kratke oblike moramo pač takole naglaševati: *rog-ém, -é, -éh, -ámi*, čeprav Pohlin v¹ e-jev ni zaznamoval z repkom, navaja pa *možém* (27) in naravnost idealno: *ljud-ji -i -ém -i -éh -mi* (27). – In potem so tu rod. ed. na -é (27), npr. *sinú, darú, mirú* itd. (S tem se bo potem trudil tudi Kopitar, priloga k str. 33 navaja 17 primerov; Pohlin v² ima kar 54 primerov na -ú, takrat navaja tudi ničte končnice za rod. mn.: *mož, kojn, las, čebar*. Pri Bohoriču ni nič tega.) Pohlin torej zelo bistro opazuje svoj jezik. Med drugim loči tudi kategorijo živosti (24): »vse imenske besede moškega spola, ki pomenijo žive stvari, kakor tudi imena mesecev, narodov itd.«: *Andrej, bradobrivc, hudič, komar, sušec, Benečan, bežječ!*¹⁾

Pri vzorcih za sklanjatve ž. spola Pohlinu spet lahko čestitamo: *krajlica* je idealen primer za 1. ž. sklanj. Naglasnih tipov sicer nima, kjer pa imamo zaradi naglasa posebne končnice, jih navaja, npr. *besedi, hčirá, sestrá, gospá*, med drugim še *mošná* in *tetá*. Dvojinske končnice (poleg množinskih) bo vpeljal Kopitar (243: *vódi/vodé ribi/ribé*). V² je Pohlin opazil tudi *ovcá* in *ovác, tresák* ipd. Opazil je tudi posebnost *deklič* m, ne pa oblike *gospé* v daj. (ali pa je ni hotel priznati); v² ima tudi že *ladij* (ob imenovalniku *ladija, hudobya*, 30).

V 2. ž. sklanjatvi mu po sedanji tipologiji manjka le podtip osnova na nezvočnik + zvočnik (primer zanj ima pri 1. vzorcu (*čednost*), namreč *misl* (30)), kamor se mu je zamešal še kak primer, ki bi ga bil moral uvrstiti pod vzorec *skerb* (npr. *past, gnad, mast*). Pač pa se njegov racionalizem vidi v končnicah za rod. in daj. ed.: v prvem primeru ima -e (morda tudi zaradi vzporednosti s 1. ž. sklanj.), v drugem pa -i/-e; preseneti nas enakost pri vzorcu za mešani naglasni tip (*skrbí*) (31), a to je v² res popravil: rod. *klopí*, daj. *klopi* (39, 40). Mešani nagl. tip ima v neednini popolnoma pravilno tudi naglasno: -í -i -éh -ém -í -í -mi. Bohoričeva vzorčna *mati* je tu pravilno prešla v opombo k 1. tipu (tož. *mater*, or. *materjo*). Sicer pa je v² opazil tudi podtip *misl*: iz *mislejo* (39), *pesmejo, lubeznejó*. (Bohorič je tudi za ženski spol imel en sam vzorec, čeprav se je tu zaradi i-jevske sklanjatve še zlasti ponujal vsaj še en vzorec (na podlagi rod. končnice -i v besednih seznamih k posameznim sklanjatvam). Ta drugi tip je Bohorič odkril šele v »etimološki« analizi očenaša (174–175): *ta muč te muči ti muči to muč* itd. Vsaj že izdaja 1758 je to tudi že imela (42), s pravilom: »za vse samostalnike v rod. na -i.«)

Pri srednjih sklanjatvah je Pohlin za osnovni tip vzel *srce*, za drugi vzorec pa *obličje*, človek bi mislil, da zaradi soglasniškega sklopa na koncu osnove (rod. mn. *obličjov*); tu je omenjal daj./or. končnice dvojine. Ni odkril podaljšanih osnov z *n t s* (čeprav je navajal besede kot *dete, pleče, dervu, oku* ipd.). Verjetno pod Gutsmanovim vplivom je v² nato omenjal podaljšave s *s* in *t*; podaljšave z *n* pa nima ne eden ne drug.

¹⁾ /Morda bežeči 'begunc'./

1.2 Pridevnik. Videli smo že, da mu je to trispolska beseda (kar gre nazaj do Bohoriča, 40: »Pridevniki se pregibljejo iz moške končnice v žensko in srednjo«), vse njené lastnosti pa vidimo iz naslednjega vzorca: *brumne -a -u lejše nar- -ejše/-ega -emu .../ -i -a / ne- / rado(vedne)*. V ² ima za izhodišče ned. obliko, *brunn* (45), nasproti Gutsmanu (*sveti*, 20), kot Bohorič (64: *dobèr*). V or. mn. ž. spola ima spet umetno končnico (*-eme*), daj./or. dv. pa je *-ema*. Med primeri imajo im. ed. m. spola na *-e* v bistvu le pridevniki na soglasniški sklop, od katerih je drugi sogl. *n*, in tisti na *-ski*; izjeme od tega so *jare*, *mnoge* (vrstni prid.) in tip *sladak*, *volan*. Deležnik in glag. pridevnike uvršča po sklanjatvi kar med pridevnike (38). Za im. končnico s. spola navaja *-e* za *š, č, j* (38), v ² *j, nj, č*, v ¹ tudi primer ničte sklanjatve (*popolnema*, 38).

Primernik si razlaga po modelu *brumne-ga* → *-še* ali *-je* (40), v ² pa pravilno po *brunn-e* → *-ejše* 48; na *-je* da je malo redkeje in »na splošno nepravilno«. Omenja tudi *lepše* (*dobrullivše*, *brumenše* – 40), v ² pa že opaža premeno *d – j*: *hud – hujše* (48). – Presežnik tvori z *nar-*, *pre-*, *cel*, *zlo*, *čez use*, *narbel*. Pozna tudi primere, ki se ne stopnjujejo, »ker so že v najvišji stopnji«, npr. *napresežen* (41), vendar da si tu lahko pomagamo z *bel* in *narbel*, npr. *bel gluh* (41) (kar ima že Bohorič, 41): – »Nepravilne« stopnje so mu npr. *bulše*, *dalše*, *gerše*, *hujše*, *krajše* idr., med drugim *širše/širokejše*. Opozarja tudi na stopnjevanje prislovov, *dobro – bel*, *bulše/bulši*. Pohlin za primernik v im. navaja samo eno obliko, od. rod. dalje pa tudi primernik sklanja kot pridevnik. (Pri Bohoriču je pregibanje po spolu v im. ed. proglašeno za »neobičajno« (43).)

1.3 Števnike (² štivilske besede) ima (42–46) glavne (poglavitne) in vrstilne (zaporedne) poleg delilnih (razdejlivne), npr. *dva*, *druge*, *sama dva*. V ² ima še »množitne« (51). Navaja jih kot pri štetju, tj. *ena*, *dva*, *tri* (Kopitar (271) vpelje *eden ena eno, dva -e -e, trije -i -i* itd.). Od glavnih so mu sklonljivi le prvi štirje, drugi ne, pač pa vsi vrstilni števniki po zgledu pridevnikov (52); za *en* navaja tudi mn.: »če pomeni toliko kot *etwelche*«/pač 'neki'/ (52). V ² je (53) omenjen še (*n*)*obedn*: z *n*- naj bi bil 'keiner aus beiden', brez *n*- 'einer aus beiden', v resnici pa sta oba prvo. Navaja tudi sam. iz štev., npr. *dvojak*, *dvojka*, *desetak*, *desetica*, *enajstica*, *sedmica* (46). Razpravljanje o enicah in vrednostih od 11–19 (42) močno spominja na Bohoriča (60).

Zaimke (47–54) (perdevk) pozna osebne, kazalne, odnosne, vprašalne in svojilne (47), v ² (54) so dodani še nepravi (tako je nekako tudi pri Bohoriču), loči pa samostalniške in pridevniške. Za *jest* in *ti* nima rod. (48), pač pa ablativ (*mene*), or. je tipa *manoj*, (v ² tudi *mano*), nima naslonskih oblik. Take oblike navaja Pohlin v stilistiki, pač pa ima v ² daj. *mi*, v tož. *me* (kar je pa lahko le kratka naglašena oblika), enako pri 2. osebi in povratniku, ne pa pri 3. os., kjer je Gutsman navajal koroške naglasne variante, ki pa jih Pohlin ni sprejemal. Gotovo izmišljena je imenovalniška dvojjinska oblika *ma* za *midva*, *va* za *vidva*. V ¹ je sklanjal *ta* kot člen, v ² sedaj ga ima pri zaimkih (Gutsman ga ohranja kot člen). Pri zaimku *taisti* ima *tegaistega* in *taistega* (49), pri *kedu* po latinščini rod. *čegav*, dalje pa prav (52). V ² ima zanimivo opombo o or. *kom*: »zastarela končnica *-om*, ki je po finejšem izgovoru že dolgo prestavljena v *-am*« (61). Težave tudi s *kaj*: rod. *čegav*, daj. *čem*, enako or. (53). V ² vzpostavlja vzporednost *kedu – kaj* (60–61). Pri svojilnih zaimkih navaja tudi *kajzenega* kraja (54).

Pohlin se je v nasprotju z Gutsmanom (ta ima le os., kaz. in svoj. zaim. ter *ves*) zelo zanimal za zaimke, saj jih tistih, ki so tvorjeni iz vprašalnih, navaja celo vrsto; npr. pri *katir*: *katirgdu*, *katirkol*, *nekak*, *nekakšen*, *nekakršen*, *vsak*, *dosti*, *enekatir*, *enusaketir* (² 60). V ² opaža tudi že oziralni *kar* (rod. *čes*), ali *kedurkol*. Med neprave je v ² (62) štel *edn*, *obedn*, *nobedn*,

enkatic, tak, takršen, us, usak, usakatic, sledn. (Boh. je imel od teh le *en*, 93–94.) Zaimki so mučili tudi Kopitarja in slovnico vse do najnovejšega časa.

1.4 Glagol (časna beseda) (54–83; 63–95), »ime dejanja in opravkov v stavku« (54), oz. »kaže stanje osebe ali stvari v času oz. danost stvari ali izraža sodbo o tem« (2 63).

Za izhodiščno obliko služi 1. os. ed.: *-am, -em, -im*, (55), »iz česar se potem spoznajo menjave« (Abwandlungen). V² navaja 4 oblike: *sed., ned., del. na -l in na -n* (67): »te čase mora učeči se znati, sicer ne bo zmožel tvorbe oblik« (67). Tako dobimo (56): *delam -ti -l -n*, del. na *-č: delajo + -č(i)*. Pri pomožniku: ed. *sem se je*; mn. *smo ste so*; dv. m: *sma sta sa*; ž: *smo sta sò*; s: *sma sta sa* vidimo umetničenje za 3. os. dv. Po množinski obliki za ž. spol je s končnico *-a* napravil obliko za m. in s. spol. (Zanimivo je, da Pohlina toliko karajo zaradi tega popravljanja jezika, da pa še nobeden od razpravljavcev ni natančno podal obsega tega »popravljanja«. Bohorič popravljanja seveda nima.) Podobno umetničenje ima Pohlin tudi v dvojini pri *bom/ bodem*: m: *boma bosta/bota*; ž: *bomo -do*; s: *boma boda*. Pri *bodi* (59) pa nič ne umetniči (seveda pa ima tudi tu namesto dv. pri ženskem spolu množino).

Oblike za nedoločni način so mu: *bit(i), bijoč(e) -a -u, bil -a -u in katere -a -u bo* (60).

Ko prehaja k obdelavi posameznih glagolskih vrst (61), pripominja, da se vse oblike dajo delati iz 1. os. ed., iz del. na *-l* in iz nedol., nekako *del-am -al -at(i)* oz. *reč-em rek-el reč-i*. Deležnik na *-l* je na drugem mestu, ker se z njim opisujejo zložene glagolske oblike, sicer je pa o njem podrobneje govor v skladnji (144–145) tudi z oblikoslovnega stališča.

V¹ je za vzorec I. glag. vrste izbral glagol *dam* (nasproti *sekam* pri Bohoriču), a je v² sledil Bohoriču. V² opozarja na posebnost pri *dam*: *daste, dadó*, kar da je bolje kot *dajo* (61). (Gutsman in Bohorič tega nimata.) Tu opozarja tudi na razmerje *imam imeti* (76). Pri spregatvi velelnika, kot smo videli pri *bodi*, ne komplicira (*daj/dej*), v² pa ima opombo proti obliki *dej*. Za 3. os. vel. navaja *nej da* ipd. Racionalističnost se spet kaže v previdni opombi, da je nedoločnik nekaterim tedaj na *-ti*, če je deležnik na *-t*, da se loči: *zavít* 'verdräht' proti *zavítí* 'verdrähen'. Seveda pa ni bilo prav, ko je trdil, da se kot *dam* pregibajo vsi glagoli na *-am*, saj so končnice tipa *-ste* in *-do* značilne le za t. i. atematske glagole. Med primeri je opozarjal na priponsko naglašene *krohotá se, režgetá*.

Kakor Bohorič obravnava tudi Pohlin trpnik (Kopitar pozneje ga ne), navaja oba tipa: za sedanjik *bom dan* (kar je germanizem, že pri Bohoriču in še pri Gutsmanu), sicer prav *sem bil dan* (66), prih. *bom dan* (nekateri pa hočejo razliko do sedanjika tako, da namesto *bom* rabijo *bodem*); druga oblika trpnika je s *se: se daje* prevaja z 'man gibt' ali 'es wird gegeben'), *se bo ressekalu*.

V II. vrsti (glagoli na *-em*) ima dva vzorca: a) *lubem lubi lubet lubejoč, lubil* in b) *berem beri brat(i) beroč bral*. Razlika je bila tu očitna v nedoločniku in del. na *-l*, vendar primerov potem ni razvrščal popolnoma tako. Po prvem vzorcu gredo večinoma glagoli na nenaglašeni *-im* in glagoli na *-nem* (zaradi nedoločnika, ki je oba pisal z *-eti*, kakor tudi *det(i)* in (verjetno) *let (lijem)* za kratki nedoločnik, *gnedem* pa je v tej skupini čista pomota, ne pa tudi *skubem* (ker *skubiti*)). Torej ni Pohlin vsega zmešal (Orožnova). V skupino b) je uvrstil vse druge glagole na *-em* (na *-ati, -sti* ...). Da je gledal na del. na *-l*, se vidi iz opombe na str. 76, češ da se ti glagoli končujejo na *-al, -el, -il, -ol, -ul*. – Posebej v tej skupini omenja še glagole na *-jem*, nekaj pa je tudi pomot. V skladnji del. na *-l* (144–145) loči: *-em -il -en* za a) in *-em -al -en* za b) (144), tretji tip mu je *-em -el -en* in še več drugih; na tem je veliko delal še v² in dosegel dovolj dober rezultat, tako da je Kopitar imel iz česa izhajati. Pri glag. na *-em* je zabeležil kratko 3. os. mn. (*peko*). Pri del. na *-l* glagolov na *-em* a) pozna tudi proste premene

tipa *poterjen/poterden*. Tu se tudi zdi, kakor da se je približal glagolskemu vidu (*poterjal – poterdil*, 75), toda v resnici se ga ni zavedal.

III. vrsta mu je bila jasno zamejena z *-im: učim, ² dejlim*, mn. *učemo, uče*, vel. *uče*, dalje *učiti, učeče, učil, učen*. V ² ima še deležje na *-e* (86): *delej* ali *deléje* 'im Theilen', *stoje* ali *stojeje*. V ² govori še o IV. (možni) glagolski vrsti, na *-om: bom, dobom* (87), za »pravilno« *dobim*. Nepravilni glagoli (78 sl.): *dim djal, jim* (zastarelo) *jel, jem jedl, grem/gredem gredoč šl, jiti/jet* zastar., *morem mogl, očem*, 3. mn. *očejo/othe othl, nočem, pojdem pojdit/pojtti, porečem poreko, vem vejo/vedo vedl vej vedet/vedit vedoč/vejoč, se zajde*. V ² dodal še *žēnem* (91), takoj nato pa opozarja še na »posebnost, da se v kranjščini namesto *bodem pelal* lahko reče *popelem*« (91), nakar sledi več primerov. V ² ima dodatek naslov O nepravilnih in nenepavilnih sestavljenih zastarelih glagolih (93), kjer navaja npr. neobstajajoče: *kucnem k prekucnem, gled k ogled, nikam k zanikam, taknem k dotaknem*; za nasprotno primere, ki jih tudi suponira, nima zgledov. Omenja še spodrivanje slovenskih besed z nemščino: *jezar/tisec s tavžent*. V Dodatku (82 in sl.) sledijo primeri za pregibanje sestavljenih glagolov po vzorcu nesestavljenih; npr. *perdam* kot *dam* ipd. Zanimiva je v ² opomba, ki opozarja na predloge (v bistvu predpone) pri sestavljenih glagolih (99).

(Bohorič je imel glag. vrste tako: I *sekam sekal*, II *pišem pisal*, za primere pa tudi *bijem, bodem, grem, grizem, hočem, kujem, prepovem, pojem, zmaknem, varujem* – torej ne boljše kakor Pohlin, le da je Pohlinov II a) pri Bohoriču III, tj. *lubim*, saj ne pozna v takem obsegu moderne samostalniške redukcije, zato pa nima posebej glagolov na *-im*.)

V ² je nato poglavje o deležnikih (95–96), kakor pri Bohoriču.

1.5 Predlog (spredna beseda, 83–87) je definiran s tem, da za seboj zahteva besdo (v ² samostalnik ali pridevnik – 96) v določenem sklonu, enem, dveh ali celo treh (84). Pohlin seveda ne loči pravih predlogov od nepravih (po mojem: od prislovov): *blizu gradu, bres dnarjov*; navaja celo: *daleč od gospodske, zunaj nograda, znotraj trebuha, zgorej ogniša, vrh vodá, stojim tvojemu Gospodu nazaj* (temu primerno piše tudi sestavljene glagole z nepravimi predlogi skupaj). – Od posebnosti: *iz* je 'iz', *iz/z* pa 'z' (85), *med/mej* (prav tam). Tu (86) se vidi, da mu je edninski mestnik dajalnik (*na hribu*), v množini pa roditeljski (*na tleh*), kakor je že v 1758. (V Bohoriču pa tega ni, ima le ednino.) – (Sicer pa za samostojnost mest. ed. dejansko govori le morebitna razlika v kakovosti oz. v tonemu, torej ni čudno, da mestnika tako dolgo niso odkrili (zlasti še, ker se je v mn. pri pridevnikih res enačil z roditeljskim). – Obdelava predlogov pri Pohlinu ni povezana z Bohoričem, ki pri predlogih izhaja kar od latinskih po abecedi razporejenih. V ² je naslov k rod. predlogom dodal še »ali v 6. Sklonu« (97).

1.6 Prislov (stranska beseda, v ² polegbeseda, kar se pozneje razvije v *pribeseda*, oz. *prislov*, ker so *-beseda* zamenjali s *-slov(o)* (88–95)) »se dodaja besedi, da se ji da več ali manj moči, da bi bil izražen njen pomen ali količina«. Prislovi so treh vrst: časovni, krajevni, lastnostni (88). Časovne, zanimivo, deli na sedanjostne, preteklostne, prihodnostne in nedoločne: *danes, nekedar, jutri, nekol*; nadvse zanimiva je pripomba, da »so za menjavo časa« (89) (danes bi rekli: ena izmed upovedovalnih kategorij (modifikacijska) za povedje). Uvrstitev posameznih primerov v te skupine pa je zelo daleč od idealne, prim. za sedanjost: *berž, dans, hitru, kmalu, nategama* 'neutegoma', *noterdozdej* ipd. Ko bi bil ob njih res rabil glagole, bi bil prišel do boljše razporeditve. (Bohorič ima sicer eno samo časovno skupino (155), v njej pa navaja sedanjiške, preteklostne in prihodnostne prislove, tako tudi poimenovane (enako je še v 1758).)

Pohlinovi krajevni prislovi (90–91) so razdeljeni po vprašalnicah: *kje, kam* in *kjeskus* (Bohorič, 154 in 155: na mestu, na mesto, proti mestu, iz mesta, po mestu, torej: umeščenost, smer, cilj, izhodišče, gibanje, čemur ni kaj več dodati). V² ima Pohlin po Bohoriču (*na mestu* itd.) spremljano z vprašalnicami *kje* itd. (100–101).

V 3. skupini (različne lastnosti, 91 sl.) pa je potem zbrano vse ostalo, med pravimi prislovi seveda tudi členki, npr. za pojem 'odgovoriti' *ja, na 'ne', zatu, cel ne*. Tako potem po vrsti za naslednje pojme: ločiti, perganjati, izvreči, skazati, poterediti, lastnosti, oppominati, preklinati, vprašati, k perglihi, k visokusti, odpušati, k versti, k tovarštvu, perseči, perglihati, tajiti, skupspravljati, prepovedati, razločiti, voliti, vošiti, perpadnoste, šteti, cviblati, perpustiti. V² je vse to bogastvo poenostavil na 6 skupin (prej 28): mere, števila, sosledja, primere, vprašanja in odgovora, potrditve in zanikanja, kjer gre samo v zadnjem dvojem še za členke, vse drugo pa so pravi prislovi (vpraš. npr. *zakaj*). V opombi (94–95) opozarja na dvojno zanikanje nasproti latinščini in nemščini: *nimam cel nobenega časa*. Posebno zanimiva je v² dodana opomba o prislovih »števila ali količine«: *veliku žovmirjov, toda ob predlogu z ujemanjem: na malu krajeh, »ne krajov«, s dovel svincam, med več ludmi* itd. – Tudi te skupine prislovov niso po Bohoriču; ta jih ima skupaj s krajevnimi 34.

1.7 Močno razvejane ima Pohlin tudi medmete (vmejs postavljene besede, 95–98). Navaja: hambajoče (zasmehovalne), prečspokajoče (odganjalne), veseleče, boječe, posmehujoče, hvalejoče, kihajoče, kličejoče, zdihnjejoče, na movk, žalujejoče, žugajoče, gnuseče, čudejoče, jokajoče, zuperrekoče, jezne, nazajderžeče. (Bohorič ima samo občudovanja, jadikovanja, utišanja, smeha, le nekaj skupin.) Pohlin opozarja tudi na vezljivost medmetov: *gorje meni, blagor tebi* »ne blagor jest«; *o nadležni časi* ipd. (97) (kar tudi ni nič po Bohoriču (166)). V² zelo skrajšano (104–105) navaja spodbujalne, zasmehovalne, odganjalne, veselja, tarnanja, klicalne.

1.8 Na koncu besednih vrst so še vezniki (vežejoče besede, ² skupvezlive besede, 98–100). Loči: vezalne (*inu, tudi, neli – ampak tudi, k temu*), ločilne (*al, ne – ne*), dostavljalne (*tudi, zraven*), pogojne (*aku, če, desne, potemtakem*), izpopolnjevalne (*sicer*), izvzemalne (*samuč*), pojasnjevalne (*de, namreč*), izbiralne (*saj, ali, spruti*), posledične (*zatorej, tok, tedej ...*), vzročnostne (*ke, zakaj ...*), sklepalne (*torej ...*), dvomilne (*jeli, nebi ...*). Iz primerov se vidi, da nima posebej prirednih in posebej podrednih, med veznike (tu smo jih nekoliko prebrali v smislu pomena poimenovanj) pa se mu mešajo prislovi in členki, kar ni čudno. (Bohorič ima veznike vezalne, ločne, dvombne, protivne, vzročne, pogojne, sklepalne, zaporednostne, gotovostne in dopolnjevalne; 1758 meša veznike in medmete: *in – ali – jeli – tamuč – zakaj – čudu – gorje – ah – st – haha – auve* »in podobne« (192–193), ker je prevajalec (?) v Bohoriču prezrl novi naslov, ki je naznanjal medmete (Gutsman ima medmete samo v skladnji.) V² ima Pohlin veznike poenostavljene: namembne (*aku, de*), izključevalne, pogojne, protivne (podredni in priredni skupaj), vezalne, vzročne, dvomilne (104–105), kar tudi z Gutsmanom ni povezano.

1.9 Na koncu oblikoslovja in pred Korenskimi besedjem Pohlin poudarja študij slovnice, *sicer* bo »nepravilnost zmeraj bolj prevladovala in končno tudi rojakom napravila jezik neznan in morda celo povsem nerazumljiv. Ali se ni v jezik postopoma vtihotapilo že dovolj surovega (rauher) kmečkega in mu vzelo vso prijetnost (Annemlichkeit)?«

1.10 Pri členu (127–128), ki mu je zlasti spolska beseda, uvodoma opozarja, da se rabi tudi kot zaimek (*Ta je tega tepel*), *sicer* pa loči tudi nedoločnega (*en -a -o*), nakar sledi opomba, da se »kar pogosto lično izpušča«, ker da je spol dovolj razviden iz končnic pridevnika

ali samostalnika, s katerim se sicer mora ujemati, pa naj bo »očit ali skrit« (128). – V primerih kot *Ta mlade inu ta stare, use more umreti* mu člen služi poudarjanju (128), očitno posamostaljenju.

1.11 Sledi razpravljanje o spolu samostalnikov (128–131), katerega »spoznavamo ali iz pomena ali po končaju« (129). Moškega spola so po pomenu moške osebe »in kar slikajo kot moške«, npr. mesece ali vetrove ipd. (²: »imena moških služb, opravkov« (166) – podobno za ženske). Pri določanju po končaju se opira na izglasne soglasnike osnov (v obeh izdajah deloma različno), kar pa je bilo glede na 2. žensko sklanjatev seveda dovolj nezanesljivo, in je bilo bolje to natančneje določiti: to je Pohlin storil z večglasovnimi končaji, tako da za ženski spol navaja: *-ast, -ost, -ust, -uv, -ovd* (130) (v² dodal *-est, -ist*), s čimer je dovolj dobro lovil samostalnike kot *božjast, pohlevnost, golust, molituv, spovd* ipd., pa še je moral opozoriti na nasprotno primere, npr. na moški *hrast*, pri vetrovih na *burjo*, pri mestih, ki naj bi bila ženskega spola, na *Dunej*.

1.12 Za pridevnike navaja (132–135), da se ujemajo s samostalnikom v sklonu, številu, spolu, pri čemer ima pri pridevniki tudi zaimke (npr. *svoj* 132, *ta* 132); opozarja že na svojilni roditelj (*dobruta tega gospuda – gospudova dobruta* 133) in spet med besedno zvezo in zloženko (*hišne oče – pismoznalec*). Kot smo že omenili, ene besedne zveze piše skupaj (*hišnemalik hišnegamalika* 134). V² ima zanimivo besedotvorno podstavo pridevnikov: *hišni oče* ali *oče te hiše, streha te cerkve* ali *cirkvena streha* (173). Tu obravnava tudi glavne števnike (torej v celoti pridevniško besedo), kjer so 1–4 nasproti 5 in naprej posebnost, za zadnje navaja tudi povedkovo določilo v rod. (*Taku je tolkajn veliku stu nadolžnih otrok moglu pokončaneh biti?*), nakar sledi še obravnava primerjanja, neenakostnega in presežnostnega sklada. V prvem skladu je tipično razmerje primernik + *kakor* (*več znati koker*), pa *čez dalje* + prim. in *če bogatejše, skopejše*, v drugem skladu pa imamo registrirane te možnosti: presežnik + *v, mej/med, iz*, pa tudi le goli rod. (*ta najjezičnejše med žename ali teh žen*). Besednoredno: *nartabulše – tanarjezičnejše*.

Sledi spisek pridevnikov, ki imajo različna sklonska dopolnila (*kruha set* itd. – primerljivo z Metelkovim spiskom), med dopolnili so tudi določila (*pod nosam smerkov*), in s tega stališča je razumljiva njegova misel, da »ima skoraj vsak pridevnik lahko 4. sklon s predlogom ali ne«, saj je mislil pač tudi na primere kot *težek tri funte*. – Ta skladnja ni bohoričevska, opirajoča se pri imenih močno na sklone in daje zveze najprej sam. ob sam., česar Pohlin praktično nima.

1.13 Za povratni zaimek (*sebe* in *svoj*) pravilno ugotavlja, da se mora nanašati na osebek (137); težave je imel zaradi nepriznavanja roditeljnika zaimkov. Registrirano ima tudi na pol vikanje (138), ogovorno onikanje in spoštljivostno (odsotnostno) onikanje (*Gospud oče so taku ukazali, Gospa teteka so mene redili*). Ve tudi za obstoj dvojnosti *kateri – ki*, a je ne razlaga (139). Zanimivo je tudi njegovo opozorilo na rabo zaimka *to* kot osebkina ne glede na to, katerega spola je samostalnik v povedkovem določilu (*Tu je ta navadna molituv*) in povedkovega določila *kedu*, ki da se nanaša ali na moškega ali na žensko (*Kedu je moj oče, Kedu je moja mati*), pa tudi na množino (*Kedu so leti ludji*). V² je logiciistično dodal *Jagno Božje, katir* (ne *katiru*) *grehe odjemleš*, češ da se jagnje nanaša na Kristusa (morda gre v resnici za maskulinizacijo).

1.14 Sorazmerno veliko je govora o ujemanju povedka z osebkom po osebi, številu in spolu; vse je tako, da še danes velja, izjema je le tip *En dejl ludi so boršt issekuvali* (140),

sicer pa: *Jest, moj oče in tvoja sestra imamo ..., On inu ti sta ..., človek z Bugam, Buh s človekam use zamoreta.*

1.15 Glagolska skladnja (141–144; 179–183). Uvodoma je ugotovitev, da ima vsak glagol (razen nedoločnika) »vidno ali skrivno« imenovalnik (danes bi rekli: levo ujemalnost oz. prisojevalnost): *Jest lubem Boga, Pisali bomo*. V zvezi s tem omenja celo velelnik v 1. os. (*Popadi njega jest in verzi njega v mlako*) »večinoma v pripovedi in navajanju lastnih dejanj« (v² dodal še vel. za 3. os. ed.: *Katir ima dve sukne, ta daj eno temu drugemu za nej da*) in nedoločnik kot osebek (*Dobru živeti sturi dobru umreti*). Povedek se ujema z osebkom »v osebi in številu in po potrebi v spolu«. V primeru kot *on na more mene živega videt* mu je predmet odvisen od nedoločnika (141).

Sledi obravnava glagolov glede na vezljivost. Najprej so na vrsti glagoli z dvema imenovalnikoma (tj. pomožniki): *so, boš, imenuvan, se kliče, gratajo, ostanem*. Celo primer za povedkov prilastek je vmes (*On teš /.../ vinu pije*, 142), nato pa sledijo vezavni glagoli s preostalimi 4 skloni. Pohlin poskuša navesti pomenske kategorije, ki uravnavajo vezavo. ROD: glagoli pomanjkānja (*nimam, manka, stradaš, tebe žeja /pomota, tož./*; v² še potrebe: *čevlov potrebujem*), dotika (*se dotikam/primem/deržim*), v² pa ima na prvem mestu nikalne glagole. DAJ: glagoli darovanja, usluge, zapovedi, želje, upiranja, škode, tudi /predponski/ (npr. *perstopem*); opozarja tudi na vpliv predpone na vezljivost: *jest tebe pustim (iti) – tebi jest odpustim* (143). TOŽ: Tožilniško vezavo pripisuje vsem dejanskim glagolom (ali tvornim, kar bi bilo manj res), v² to pripisuje skoraj vsem glagolom; opozarja tudi na tožilnik v trpniku, t. i. drugi tožilnik (*Ti boš od mene gramatiko učen*, 143). ABL: Na eni strani navaja vršilec dejanja v trpnem skladu, sicer pa tudi glagole z *od* (*Smrt moža od žene loče*), navaja kar listo glagolov: *prejemem, vzamem, odpelem, odjidem, zmaknem, zderžim, kupem, slišem* »in več drugih tega pomena« (143–144), vse mišljeno seveda kot *kupim od* itd. OR: nima pravila (² »takih ni malo«), le primere, kjer pa gre v bistvu za okoliščine, ne dopolnila (*Te bukve so iz posebno mujo skupizložene ble*).

O poglavju deležnikov smo že govorili, to je oblikoslovje (oblikotvorje); zanimiva je opomba na *Jest sem njega tekočega videl* (pov. pril.), namesto česar da »se prav dobro pravi *sem njega videl tečič*«. V² (194) opozarja na »različnost pomenov« deležnikov (v resnici pa tudi nedol. osnove: *ozdravela – ozdravila, oslepeti – slepiti, nasloniti – sloneti, smerdelu – zasmradeli* (narobe je le *ustrášeli – strašilu*, ker gre za *ustrášiti se – strašiti koga*)).

V stavku govori najprej o splošni rabi s se (*se pravi*), o trpni (*od brezdušneh bodo ti dobri /.../ nadležuvani, se prave/pravejo*) z opozorilom, da je treba paziti na značilnosti danega jezika, saj je v slov. prav npr. *Jest se čudem*, ne *Meni/mene se čude*. V² (195): *bom lublen*, ne *se lubem*, ker zadnje pomeni 'ich liebe mich'. Slov. je *Deži*, brez ustreznika za nem *es*.

1.16 V skladnji predloga (147) ni nič takega, kar ne bi bilo povedano že v oblikoslovju.

1.17 V skladnji prislovov (148) obravnava besedne zveze v tož. na vprašanja *kdaj, kako dolgo (tu lejtu, neč spal)*, izraze količine (tudi števnike) in samostalnike v rod. (*Šest verčov, veliku sreče, eno uro od Lublane, tri ure*).

1.18 Pri medmetih (148) opozarja tudi na vezljivost (*Joj meni ipd.*)

1.19 Pri veznikih skuša ločiti rabo *temuč* in *ampak*, v² še *samuč*.

OBLIKOSLOVJE V GUTSMANOVEM SLOVENJEM JEZIKOVNEM NAUKU (1777)^{*/}

1 Znano je, da Bohorič ni imel posebno srečne roke pri izbiri sklanjatvenih vzorcev, med besednimi vrstami pa navaja tudi deležnik (kakor še WSB 16). Izmed besednih vrst je deležnik (sicer neupravičeno, kot mislimo v novejšem času) izločil že Pohlina (KG, 18), on je tudi prvi izboljšal paradigemske besede, saj ima: I. 1. *krajl* (23), 2. *fant* (25), 3. *roh* (26); II. 1. *krayliza* (28), 2. *Zhednosti* (30), 3. *skerb* (31); III. 1. *serze* (32), *oblizhje* (32) – zadnji dve paradigmi sta glede na rod. mn. *serz*: *oblizhiov* (drugo zaradi soglasniškega sklopa). Torej je storil Gutsman prav, da ni ostal pri Bohoriču (I. *ozha*, II. *mati*, III. *piřmu* z nakazanim tipom za 2. ž. sklanjatev (174–175)), ampak je šel za Pohlinom, četudi z drugimi paradigmskimi primeri: I. *gospud* (8), 2. *pařtir* (10) (zaradi *-ji* v im. mn., vendar pa je Pohlina *-ji* v *řantji* res končnica, medtem ko ima tu Gutsman podtip zaradi podaljška osnove *zj*; Pohlina primer za to bi bil *gospodar* (25)); II. *duřha* (12), 2. *řkerb* (14), *mati* (16); III. *vinu* (16), 2. *telu* (18) – zaradi daljšanja osnove *s oz. t*, podaljřava z *n* tu ni omenjena¹). Gutsman ima na splošno slabše vzorce od Pohlina, ne upořteva dejstvo, da je Pohlina napravil velik korak naprej v primeri z izročilom, Gutsman pa je za njim le hodil.

2 Gutsmanu se pripisuje dokončna ureditev sklanjatvene paradigme: 6 sklonov, zaporedje im., rod., daj., tož., mest. in or., hkrati s tem pa odprava zvalnika in ločilnika (ablativa). Prim: Kidrič (1929–38: 186): »Gutsmanova slovnica /je bila/ izrazita preporodna pridobitev /.../ z upustitvijo 'vekavca' (vokativa) in 'zmařnika' (genetiva z *od*), s točnejšo opredelitvijo 6. sklona (Pohlina 'spremuřavca' = instrumentala²), z odkritjem mestnika ter s smotnejšo izbiro paradigem, pravilnejšo določitvijo izjem in jasnejšo razlago nego jo je mogel najti Pohlina.« K temu je pripomniti, da so Pohlina orodniki povsem nedvoumni in da v dvojnini in množini mestniške oblike navaja v okviru 2. sklona³ (dvojnino pa pozna le pri sklanjatvah mořkega in srednjega spola ter pridevnika kakor Gutsman za njim). WSB (28–29) ima v rod. npr. pri vzorcu *oče* ene in druge oblike meřane, mest. celo pred roditeljsko: *ozhetih/ozhetov/ozhov*, poleg tega pa se mestniška oblika navaja tudi pri ablativu (kar je seveda povsem napačno, je pa po GLGS 1715, 21), za vzorec *mati* (32) pa ima ta *materih/mater*. Pohlina zasluga torej je, da je mestniško obliko v 2. sklonu postavil na drugo mesto, Gutsmanova pa ta, da jo je postavil na 5. mesto paradigme in ji našel obliko tudi v ednini (sicer enakozvočno z daj., razlika je le pri prid. besedah: *temu* – *tem* (6)). Delno

^{*/} /Windische Sprachlehre, 1777./

¹ V listi primerov (153) pa ima npr. *jime -na*; nesistemska pokrajinskost je *vuhu -řheta*.

² Kidrič (1929–38: 162) glede Pohlina slovnice izrazja ipd.: »S/o bili v besednem zakladu nove slovnice bore redki odmevi priřluřkovanja pristni naravni govorici, a zelo pogostni elementi, ki jih je moral z ogorčenjem zavrniti vsak slovenski inteligent, ki je imel količjak smisla za organsko domačo besedo«, kar Kidrič ponazarja z besedami *vekavz*, *řmaknik*, *řpremuřavz* – *knish*, *uzhirna*. Kakšen okus je imel Gutsman, nam npr. kažejo njegova imena za mesece: *Pervnik/Novoletnik*, *Drugnik/Druinik*, *Tretnik*, *Shterrik*, *Petnik* ... *Dvanaiřnik*. (1777: 148)

³ N. m.: »Opazil je pač družilnik, ne pa mestnika, čigar množinske oblike navaja včasih pri genetivu.«

beleženje needninske mestniške oblike imamo sicer že pri Bohoriču, in sicer: pri ablativu *od teh ozhetih/ozhov*, pri rodilniku *tih materih/mater* (53), enako pri srednjem spolu – *tih pišmih/pišem* (60).

3 Navadno podcenjujemo Pohlinovo slovensko izrazje za sklone (od navedenih prim. še *imenuvavc*, *rodnik*, *dajavc*, *tožnik*); *spremuavc* je seveda *committativus*, ne *instrumentalis*, kot je na enem mestu menil Kidrič:⁴ toda v bistvu so ta imena obstala: *imenovalec*, *rodilnik*, *dajalnik*, *tožilnik* – celo *vekávec* živi dalje v sopomenskem *zvalniku* (*vekavc* je iz *vikati*, verjetno z naslonitvijo na *vokativ*).

4 Gutsman ima skupaj s Pohlinom težave z dvojino. Tako ima Gutsman dvojino sicer pri spolniku (6–7) za m. spol, v dvojini sam. m. spola, ne pa pri ženskih in srednjih oblikah (s. spol je feminiziran) (podobno str. 17, 18). Že Pohlin ima pomnoženje dvojine pri členu za ž. spol (srednji spol ima namreč maskuliniziran), medtem ko je v WSB dvojina ohranjena v obsegu, kot ga imamo v AH, namreč pri členu *ta* (45–46), ki pa je že izenačen za moško in srednjo obliko, pri vzorcu za moško sklanjatev samostalnikov (47), za žensko (53), srednjo (60), za pridevnik (64) itd. Pohlinova zasluga in »zasluga« je, da je odpravil med tem omrtvelo dvojninsko obliko *-iju* in da je odpravil dvojino v že navedenem okviru, v čemer mu je potem sledil tudi Gutsman.

5 Pri pridevniških besedah se je Gutsman držal Pohlina v tem, da je v vzorcu za sklanjatev navajal v im. ed. določno obliko: *fveti* = *ta brumne* (36) nasproti WSB *ta dober* (56). Gutsman je posebej sklanjal vsako obliko za spol, ne vseh treh hkrati, kot je še pri Pohlinu, in je s tem sledil WSB; Kopitar je stvar vrnil na stanje pri Bohoriču. Pri pisavi končniškega samoglasnika je Gutsman (kot Pohlin) krenil v stran od tipa *-iga*, *-imu* itd., le da je Pohlin iz že omenjenih razlogov pisal *-e* za *-i* tudi v im. ed. m. spola, ne pa tudi v množini, in samo kot varianto v daj. ed. ž. spola, kjer je Gutsman uvedel omejeno končnico *-ei*. Gutsmanova koroška posebnost je tudi končnica *-e* v določni obliki pridevnika za s. spol, »če pridevnik postane skoraj kot samostalnik« (23): *to dobre*, *boshje jagnje*, *refšne telu*. Tako Gutsman kot Pohlin pri pridevniku sicer poznata tudi nedoločno obliko za im. ed. m. spola: Gutsman npr. *en fvet*, brez katere naj bi bili le pridevniki na *-ji*, kot *en boshji* (22), medtem ko imajo pri Pohlinu določno obliko pridevniki na *-n* (*blišhne*), *-l* (*svitile*), *-sk* (*gosposke*) in še posamezni (npr. *mnoge*, *uboge*, *zherne*). Opozorilo na končnico *-i* v im. ed. m. spola ima že WSB (57).

Pri sklanjanju primernikov (in iz njih napravljenih presežnikov) je Gutsman krenil v sistemsko izenačevanje, ko je menil, da se sklanjajo kot pridevniki, le da v im. ed. s končnico *-i* tudi za ž. spol (24). Še WSB je namreč ohranjal (prim. AH, 65) ničto sklanjatev za edninsko obliko ž. spola (59), kar je sprejel Pohlin (in za njim Kopitar), ki tudi (kakor WSB, 59–60) v im. mn. vseh števil pozna le končnico *-i* (59), obliko za ženski spol pa ima v ednini ničto sklonljivo. Za Gutsmanom bodo šle šele nove oblike v 50. letih (po predhodnih štajerskih predlogih).

6 Gutsman je ohranil tudi opozorilo na elativ (AH 61, WSB 61, KG 40–41, WSL 25), čeprav ga ima – skladno z izročilom – za presežnik; za Pohlinom (41) opozarja tudi na

⁴ Gl. opombo 3, kjer Kidrič prevaja z *družilnik*.

opisno stopnjevanje: *bol vuzhen, narbol savit* (25 – Pohlin: *bel gluh, narbel gluh*). WSB (61) pozna po AH (66) poleg stopnjevalnega *bojl še vezh* (npr. *bojl/vezh dober*). Torej je bil Pohlin spet enkrat jezikoslovni realist pred Gutsmanom. Odvisnost Gutsmana od Pohlina se vidi tudi pri listi »nepravilnih« stopnjevanj (24–25 : 41). Gutsman je uvedel *kratkeifhi* nam. Pohl. *kraishi*, dodal po kak primer (*liep – lepfhi, nisek – nishi, touft – toufhi*), nekatere premenil (*doug – deli, teshek – teshi* proti Pohl. *tefhejshe*).

7 Na tem mestu je Pohlin izpustil besedotvorje (WSB 62–66, AH 67–69) in Gutsman mu je v tem sledil ter (za Pohlinom) prešel takoj na števnike. Oba obravnavata le glavne in vrstilne (WSL 26–28, KG 42–46). Gutsman spet sledi Pohlinu, ki je tradicijo popravil s tem, ko je spoznal, da je tudi glavni števnik za 4 trospolski, pa s tem, da je uvedel realno *dva dva dva* za *dva dve dvuja* v AH (in enako *triji tri try* namesto *tri tri truja* (AH 69, WSB 66–67, KG 45), v čemer vsem mu je sledil Gutsman, le da ima *dvie* za ž. in s. spol (zaradi feminizacije nevter). Sklanjal že Pohlin ni izrazov od *pet* naprej (AH od 4 naprej). Za Pohlinom tudi Gutsman ni obravnaval preostalih vrst števnikov. Za Pohlinom je v primeri z AH Gutsman izpustil tudi t. i. anomalije, npr. samoedninske samostalnike, samomožinske in drugo, tj. frazeološke samostalnike in nesklonljivo.

8 Za števniki so se zmeraj obravnavali zaimki: v AH in njenih dveh potomkah vseh vrst, tudi pridevniški, medtem ko Gutsman najprej obravnava v prvem razdelku le osebne zaimke (29–32), skupaj s povratnim, v drugem pa pridevniške (kazalne, svojilne, z opozorilom na »druge«, ki so ravno tako redni v pregibanju).

8.1 Na prvi pogled se zdi Gutsmanovo ravnanje boljše kot Pohlinovo, ki pa ima v pristopnem delu (Gutsman ga nima) lepo povedano, da so »samostojni tisti, ki zamenjujejo samostalnik«, »sostoječi« pa tisti, ki se rabijo namesto pridevnikov (42), eni in drugi pa so mu bodisi osebni, ali kazalni, ali oziralni, ali vprašalni, ali svojilni (42). Zanimivo je, da slovensko slovničarstvo sprva, tj. vključno z Gutsmanom, ni odkrilo vprašalnih zaimkov *kdo* in *kaj* v oblikoslovju (ali celo tvorjenk iz njih), ampak pozna le *kateri -a -o*, čeprav je Pohlin že odkril *kdo* in *kaj* (52, 53) in *kir* (53); zaimka *kdo* in *kaj* obravnava Gutsman šele v skladnji (92–93) (z značilnimi koroškimi odstopanji)⁵. Pripomnimo naj še, da se praktično vsi Pohlinovi zaimki dajo rabiti tudi samostalniško. Pohlinova zasluga pri pridevniških zaimkih je, da je odpravil nadležno mnogostransko sklanjanje, čemur je sledil tudi Gutsman.

8.2 Pri sklanjatvi osebnih zaimkov je nekaj težkih točk. Ena izmed njih so naslonske oblike. Gutsman navaja *daj. in tož. od jaz in ti* (29, 30), *tož. od ona* (31) (v mn. in dv. *je*) ter *tož. od ono* (*jo*, 31), za kar vse je v slovničnem delu Pohlin slep, Gutsman pa je imel delno oporo v WSB (*ga* 82, *jim, jih* 83), kar razen *jih* nahajamo že v AH (81, 82) (241 pri aferezi *mu, ga, jo*, pri apokopi *me, te, se*). Pohlin je imel tako samo za pesniško svoboščino: apokopo *me* za *mene* in *meni*, enako *te, se* itd. oz. kontrakcijo *zajn* namesto za *njega* (183). Gutsman je navajal narečno strnjeno obliko *nja* za *njega* (30). (*Zajn* je seveda naglasna, t. i. navezna oblika.)

Drugo težko mesto je dvojina. Tu je v im. Gutsman realnejši, saj poleg dvomnega *ma, va* navaja tudi realno *midva, vidva* (29, 30), kar imamo že v AH 79 in WSB 79, le da na obeh mestih tudi s spolsko razliko: *mi dva/dvej/dvuja*. (Pohlinu je obliki *ma, va* narekoval verjetno le ratio, čeprav imamo v končnici pri glagolu ponekod v Sloveniji res *-ma*, npr. *midva*

⁵ *Kedu/kdu/htu – kai/kaizhefa*.

delama (Mostec.) Sicer pa spolskost zanemarja tudi Gutsman, in sicer tudi v mn., ko navaja le *mi* (29), *vi* (30) za vse tri spole, le za 3. os. mn. *oni* (m) in *one* (ž, s) (31), kar ima spet že Pohlin, le da v obliki *oni, one, ona*, ker ves čas ne pozna femininizacije srednjega spola. Or. ed. se pri Gutsmanu glasi *meno* (29), *tebo* (30), *sebo* (32) nasproti Pohlinovemu *mano* (48) itd; Gutsmanov *e* je morda refleks dolgega polglasnika. Ker Gutsman ni izpisal sklonov pri *oni* in *one*, ne vemo, ali bi bil šel za Pohlinovim logicizmom, ki se je trudil izkazati razliko med neženskima in žensko sklanjatvijo: *njim – njem, njimi – njeme* (v dv. *njima – njem*). Pohlinova zasluga je, da je v rod. dv. *-ajh* iz AH pri osebnih zaimkih (*najh, vajh* 79) popravil v *naj, vaj* (48), kar je nato Gutsman etimologiziral v *naju, vaju* (29, 30). Samo Gutsman pa je uvedel rod. ed. *mene, tebe, njega* (29, 30) in se ni dal zavesti Pohlinu, ki rod. ed. pri *jaz* in *ti* ni navajal, češ da ga ni (48).

8.3 Pri pridevniških zaimkih bodi omenjeno Gutsmanovo razlikovanje *moimi* itd. proti *mojem* itd. (33).

9 Glagol je pri Gutsmanu najboljšeje (33–70) obdelana besedna vrsta. Po uvodnih besedah najprej obravnava pomožnik (35–40), nato pa glagole na *-am* (40–49), *-em* (49–52) in *-im* (53–55), pa še nepravilne (56–70), ki jih je največ. Podobno je pri Pohlinu, le da ima pred glagoli na *-am* tiste na *-em* (ta končaj pa zastopa tudi glagole na nenaglašeni *-im*) (54–87). Gutsman si je torej stvar metodično poenostavil: pri glagolih na *-em* navaja zgled *tepem tepe tepen tepsti* itd. (v dodatku primerov (151) še tip *krijem*, vendar vsega le 11 glagolov).

9.1 Glagol je za slovenskega slovničarja trd oreh tudi glede tvorjenja oblik. Do WSB 1785 so ga puščali po Bohoriču, nato pa je Pohlin krenil v preurejanje, vendar brez prave sreče, saj so se mu v *-em*-razred mešali glagoli kot *dem, ganem, gnedem, krenem* ipd. (72–73), pa še so bili nepravilni glagoli (78–82) in posebni (82–83). Torej se je Gutsman pravilno odločil, ko je za glagole na *-am, -al* izpisal samo paradigmo oblik, podobno pri glagolih na *-em* in *-im*, vse drugo pa postavil med nepravilne glagole, ki jih je tudi v nekaki popolnosti naštel. Poleg sedanjika in deležnika na *-l* je pisal še *nedol., del. na -n*, pred nedoločnikom pri nekaterih glagolih še *velelnik*. Seveda pa to v bistvu tudi ni več slovnica, ampak slovar, saj ne dela skupin po oblikoslovnih skladjih, ampak so v okviru nepravilnih glagolskih skupin na *-am, -em* (ter *-ijem, -ujem*) glagoli razvrščeni le abecedno, npr. *višhem, viem, vjemem, vliezhem, vmerjem* ipd.

9.2 Glede načina je šel Gutsman za Pohlinom, ki pozna le tvornik in trpnik (AH tvor., sred. in deponentnike, 95, v ponazoritvi le prve tri). Pohlin je zelo moderno definiral tvornik: »če oseba sama opravlja dejanje«, npr. *tepem*, in trpnik: »če opravlja kdo drug«, primer *bom tepen*. Gutsman: *jes nesem – jes bom vuzhen* (34). Že od AH (121) je znan tudi trpnik (ali brezosebni) *s se* (podobno KG 69, WSL 47–49). Gutsman med drugim opozarja, da se trpnik rabi »predvsem v 3. os. vseh števil«, zlasti za »večjo jasnost v sedanjiku in prihodnjiku«, posebno še, »če je v nemščini temu ustrezna besedica man« (47) (Pohlin 69). Gutsman zaradi dvoumnosti odsvetuje *lete zhlovek se povifha*, »kajti to bi se reklo prej: dieser Mensch erhöet sich«. »Torej je ta način primeren večinoma le pri neživih stvareh, ki ne morejo delovati proti sebi« (48–49). Pri glagolu je od AH sem moteče, da toliko izpisujejo paradigme za vse vrste, kar nikakor ni videti inteligentno, temveč navaja na slepo memoriranje. Danes bi to imenovali slabo pedagogiziranje.

9.3 Ogledati si kaže še naklone in čase. Gutsman (34) ima povedni, velelni, pogojni in

nedoločni naklon (kakor Pohlin, 54), optimalno v petih časih. Za velelnik se navajajo vse tri osebe v vseh številih (razen 1. os. ed.) (51): --- *tepi tepi; tepima -ta -ta; tepimo -te -ijo*, medtem ko ima Pohlin za 3. os. vseh števil le opise z *naj*: *naj da/dasta/dado* (64), proti AH 110: --- *sekaj sekaj; sekajva -e -a; sekajta -e -a; sekajta -e -a; sekajmo mi, sekajte vi, sekajte oni -e -a*.

Že Pohlin je zavrgel konjunktiv AH, ki ga je WSB (121) še mirno prepisoval. Gutsman loči sedanji, pretekli in prihodnji pogojnik (prih. je *bom biu barau* (42–43)), pravi pa za zadnjega, da »je redko v rabi« (43). Pohlin (62) ima sicer le prva dva, vendar nepoimenovana, sicer je pa pri njem nekako zanemarjen, kakor da je bil prvotno pozabil nanj. Pri pogojnem trpniku, kjer ima slovenščina dejansko le eno obliko, je Gutsman umetničil (46–47): sed. *bi biu baran*, pret. *bi biu baran gratau*, prih. *bom biu baran gratau* (prim. še pri pomožniku 38–39: *bi biu, bi biu poštou, bom biu*).

9.4 Nedoločne oblike ima Gutsman tele: nedoločnik *barati*, sed. del. *barajoči -a -e* oz. *barajoč* kot »zastopniška beseda – Vertretungswort«, deležnik *barau -la -lu* (vse str. 43), trpni pretekli deležnik *baran -a -u* (47). Torej gre tudi v tem Gutsman za Pohlinom. Morda je Pohlin slovensko slovnico oškodoval, ko je izmed nedoločnih oblik stare slovnice (prim. WSB 123) izključil gerundij na *-di*, kar so podajali z nedoločnikom: *je zhaf sekati/sekanja*, pa tudi deležnik in deležje na *-č* so ločili: *sekajoč -a -e* proti *sekajoč* (kot ima spet Gutsman).

9.5 Pri časih ni nič posebnega: sedanjik, preteklik, predpreteklik, prihodnjik. Prim. za predpreteklik: AH 109: *sem bil sekal*, WSB 121 (pri konjunktivu) *kadar vem jeft bil sekal*, KG 63: *sem bil dal*, »kar pa se govorjeno redko sliši, v pisavi pa se dobi le v posebnih izrazih« (63), WSL: *sem biu barau* (brez komentarja).

9.6 Pri spolu glagolskih besed je Gutsmanova posebnost *sma sta sta barala* za vse tri spole (*-a* za ž. in s. spol je po akanju *e-ja*) proti *barali -e* za množino; enako v trpniku (44–45), torej samo pri pridevniških besedah. Tu je torej Gutsman neodvisen od Pohlina, ki ima spolskost tudi v osebnih oblikah: že v 2. os. dv. sed. *dama damo dama* (61), s čimer torej posebej zaznamuje ž. spol nasproti preostalima dvema (tako tudi pri *bom*, 63) (dvojino ž. spola ima pomnožinjeno). Razločevanje spola pri osebnih glagolskih oblikah je sicer staro: WSB 118: *sekava sekave sekava; -ta -te -ta*; velelnik: *sekajva -e -a*.

In še h končnicam samim osebnih oblik ne glede na spol. Gutsman pozna le t. i. dolgo 3. os. mn., npr. *grejo*, čeprav *grefte* (67), Pohlin (62) ima npr. *dado/dajo, bero/berejo* (72), *uče* (76), *jedo, gredo* (79), *vejo/vedo*.

9.7 V predvidevanju spola je šel Gutsman svojo pot. Pri besedah, ki jim je spol mogoče uganiti iz oblike, se zastavlja vprašanje, koliko bi bili od Gutsmana navedeni končaji pripone (Gutsman jih je navajal začenjajoče se s posameznim samoglasnikom, npr. *ad, ag, ah, ak, an, ant* in po abecedi izglasnega soglasnika (ali soglasnikov)). O kakšni morfemski predstavi pri Gutsmanu ne moremo govoriti, smiselno je dejansko le pravilo, da so besede na *-a* ženskega spola (za tiste na *-aft, -oft, -uft* je bilo treba navajati izjeme kot *hraft, puft* (73)), prav tako ni učinkovito pravilo, da so vse besede na *-e* ali *-u* samostalniki srednjega spola (saj je pač že takrat obstajal tip *oče/Marko*, kar je bilo treba izvzemati s pravilom o moški osebi); na tretjem mestu je obravnaval samostalnike, ki si njihov spol moramo kar zapomniti.

9.8 Po tej zastranitvi, ki ji ne vemo razloga (več primerov za sklanjatve navaja na str. 149–155, vendar urejene abecedno po nemški iztočnici, npr. *Abend vezher, Aichel sholod* itd.), se Gutsman spet ravna po izročilu, ko obravnava najprej (kakor Pohlin) predloge, vendar le po vezavni moči in sklonosti (WSB ima za glagolom prislov, po zgledu na AH,

ki imajo pred tem le še kot posebno besedno vrsto na pol strani obravnavan deležnik, nakar sledi predlog). Obdelane ima Gutsman najprej enosklonske vezavne, nato večsklonske. Povedano je praktično vse (ni npr. roditeljskega *za*), kar je bilo sedaj, ko se je 6 sklonov natančno ločilo, že mogoče in je Gutsmanova nedvomna zasluga. Še WSB (183) je npr. za *per* moral trditi, da se v ednini veže z dajalnikom (*per ozhetu*), v množini pa z rod. (*per ozhetih*), kar pa je dejansko mestnik, za roditeljniki spoznan verjetno pod vplivom pridevnikov. Še huje je bilo pri *pred*, kjer je bilo glede na *pred očetom* treba reči, da gre za daj., ki pa svoj prvotni samoglasnik spreminja v *om* oz. *o* (*pred mano*), kakor že pri ženskem spolu (*pred vodo/materjo*), itd., npr. še *pred očetma* (dv.), *očetmi* (mn.) (vse 184), tako da je bilo treba enostavno reči, da »*pred* ne zahteva nobenega določenega spola«.

Gutsman je deloma mešal predloge in prislove (Pohlin pa še bolj), npr. za roditeljniki. Pohlin je pri enosklonsko vezavnih imel težave, ker sta se mu mešala predloga *z* in *iz* (85), mestniške pa je reševal kot roditeljske s posebno končnico.

9.9 Gutsman preostalih treh besednih vrst (prislova, veznika, medmeta) v oblikoslovju ni obdelal, prav tako nima besedotvorja, kakor ga je imel Pohlin.

L i t e r a t u r a

- Bohorič A. 1584, *Arcticae horulae ...* (AH), XXIV + 178 + 59 + (7) + (13) = 279 str.
-- 1715, *Grammatica Latino-Germanico-Slavonica* (GLGS), XIV + 224 str.
-- 1758, *Grammatica oder Windisches Sprach-Buch* (WSB), 224 str.
Gspan A. 1956, Razsvetljenje, v: *Zgodovina slovenskega slovstva* I, 329–340.
Gutsman O. 1777, *Windische Sprachlehre*, X + 164 str.
-- 1770, Anmerkungen über die windisch- und kraynerische Rechtschreibung, priloga h knjigi *Kristianfke refnize*, 237–246.
Kidrič F. 1929–38, *Zgodovina slovenskega slovstva*, 724 ++ LXXVIII str.
Kopitar J. 1808, *Grammatik der Slavischen Sprache ...* (GSS), XLVII + 460 + 2 str. + 2 prilogi.
Pohlin M. 1768, *Kraynska Grammatika* (KG), 196 str.
Slodnjak A. 1958, *Geschichte der slowenischen Literatur*, 363 str.
-- 1968, *Slovensko slovstvo, Ob tisočletnici Brižinskih spomenikov*, 589 str.
-- 1971, Die Wirkung der *Arcticae horulae ...*, v: *Adam Bohorič' Arcticae horulae*, 122–136.
Toporišič J. 1983, Pohlinova slovnica, v: *19. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, Zbornik predavanj*, 95–128.

/ZUSAMMENFASSUNG/

Oswald Gutsman's *Windische Sprachlehre* (Klagenfurt 1777) ist ein Grammatikwerk, das B. Kopitar an einer Stelle kurz mit den Worten kennzeichnet: »Sie bringt zwar wenig, aber nichts Falsches.« Geschrieben ist diese Grammatik als eine Art Gegenstück zu Pohlins neun Jahre älterer *Kraynska Grammatika*, mit dem Untertitel *Die crainerische Grammatik* (1768). Es scheint, daß Gutsman auch mit einem lateinischen Spruch, den er auf die Titelseite

setzte, nämlich »Nil discit, qui sine ordine discit«, vor allem auf Pohlins Grammatik zielte und eher nicht auf die 19 Jahre ältere Klagenfurter Bohorič-Grammatik, die in der deutschen Übersetzung den Titel *Grammatica oder Windisches Sprach-Buch* (1758) bekommen hatte. Und doch konnte sich Gutsmann Pohlins Vorbild nicht entziehen, der nach fast 200 Jahren eine neue Epoche der slowenischen Grammatikschreibung (und eigentlich der Sprachwissenschaft) eingeleitet hatte.

Gutsmanns Abhängigkeit wird vor allem im Aufbau der Grammatik sichtbar, denn beide Werke sind in dieser Hinsicht sozusagen Zwillinge, und das trotz der Tatsache, daß Gutsmann mit einigen stofflichen Umstellungen seine Abhängigkeit von Pohlin einigermaßen verwischte. So behandelt Pohlin die Wurzelwörter vor den indeklinablen Wortarten, Gutsmann hingegen ganz am Ende seines Buches. Ein zweites derartiges Element ist die Behandlung aller indeklinablen Wortarten bei Pohlin an einer einzigen Stelle, in der Morphologie; bei Gutsmann dagegen findet sich an dieser Stelle nur die Präposition, das andere erscheint erst in der Syntax (deshalb wird dort die Präposition auch morphologisch wiederholt). Bei Pohlin folgt auf die Wurzelwörter die Wortbildung, die Gutsmann nicht bringt; einen Unterschied gibt es auch in der Stelle der Behandlung der Prädiktabilität des Genus. Was den Umfang der Behandlung einzelner Probleme angeht, übertrifft Gutsmann Pohlin bei der Darstellung paradigmatisch komplizierterer Verben (auch der sogenannten unregelmäßigen); Pohlin zeichnet sich dafür durch ein besonderes, viertes Kapitel aus, in dem er die slowenische Poetik behandelt, die mit einer deutsch-slowenischen Gegenüberstellung des Cato-Textes »Über die menschlichen Sitten« endet, worauf (wie bei Alasio) Alltags-texte der praktischen Kommunikation (slow. – dt. – it.) folgen, während Gutsmann anstelle der Poetik das Kapitel »Über die besonderen dialektalen und mundartlichen Redeweisen« bringt, was eine Art praktische Stilistik darstellt, ausgerichtet auf Kärntner volkssprachlich-dialektale Unterschiede sowie auf feste Wortverbindungen (Phraseologie); darauf folgt noch ein Kapitel über »Allgemeine sprachliche Fehler«, und zwar in der Verwendung von »echten Wörtern« (das ist eine Art Morphonologie) und hinsichtlich der »Übernahme von Fremdwörtern«, im wesentlichen Germanismen.

Gutsmann ist in allem sachlicher, strenger, begrenzter, meidet das Risiko, spart mit Worten, Pohlin hat mehr Phantasie, Einfallsreichtum, Entdeckerglück, geht Risiken ein – und sein Werk enthält demzufolge auch mehr Irrtümer und Unklarheiten. Interessanterweise berücksichtigen beide Grammatiken auch die übrigen slawischen Sprachen (natürlich in begrenztem Sinn), wobei Gutsmann seine (dialektale) Norm mit dem Südslawischen unterstützt, Pohlin sich hingegen einfach für die kyrillische und glagolitische Schrift begeistert, doch kaum etwas von den anderen Slawen übernimmt. Beide eint ein rationalistisches Verhältnis zur Sprache der einfachen Leute (diese Sprache sei verdorben, und die Gebildeten müßten sie irgendwie wieder zum besseren wenden). Beide sind begeisterte Regionalisten, Gutsmann ein Kärntner, Pohlin ein Krainer, nur daß dabei Pohlin den Vorteil hat, die Sprache des Zentrums zu vertreten, während es bei Gutsmann die Sprache der Peripherie ist. Gutsmann ist auch konservativer in der Schreibung (Zeichen für Sibilanten und Frikative), morphonologisch hingegen sind beide ziemlich selbständig gegenüber der Tradition: vgl. Gutsmanns Schreibung *boi, dau, siu, viem, lež* anstatt *laž* gegenüber Pohlins Anerkennung des reduzierten Halbvokals, dem Reflex *jn* für *nj*, dem Einfluß von *v* und *j* auf *à*, der Schreibung der Sibilanten und Frikative, der orthographischen Trennung von Hononymen (wie teilweise schon bei Trubar). In der Phonologie anerkennen beide alle fünf Mittelvokale

(wenngleich mit dialektal begründeter, d.h. unterschiedlicher Distribution – das wird später für das Krainische gegenüber dem Kärntnerischen und Steirischen auch Čop feststellen und gegen das Vokalsystem von Kopitar-Metelko mit der starken Frequenz des Halbvokals ankämpfen, dessen erster Verfechter also Pohlin ist). – In der Morphologie ist Pohlin viel verdienstvoller, er registriert bereits alle Kasusformen (die Lokativform setzt er zum Genitiv Plural). Gutschmann macht sich dabei nur insofern verdient, als er diese Form an die 5. Stelle setzt (und mit dem Dativ noch das singularische Homonym hinzufügt) und die sogenannte Nennform und den Ablativ mit dem Nominativ (wir wissen nicht, ob zu Recht) bzw. mit dem Akkusativ vereint. Die Hauptverlagerung hin zu besseren paradigmatischen Wörtern, als sie Bohorič hatte, war schon von Pohlin vorgenommen worden. Gutschmann brauchte hier nur noch zu verbessern (vor allem bei den Verben auf *-am*, wo Pohlin das perfektive Verbum statt des imperfektiven nahm). Beide kennen noch keine Ökonomie in der Paradigmatik der Verbformen, beide haben auch das unkritische Passiv vom Typ *bodem dan/baran* für das Präsens. Gutschmann hat mehr Verdienste bei der Berücksichtigung der Pronominalenklitika und auch deshalb, weil er den Genitiv Plural der Personalpronomina wieder einführt, den Pohlin unter dem Einfluß des Lateinischen durch das Possessivpronomen ersetzt hatte (vgl. lat. *is – eius – ei ...* und Pohlins *on – njegov – njemu ...*). Unterschiede gibt es schließlich in beiden Einleitungen sowie darin, daß Pohlin eine deutschlateinische Fachterminologie verwendet, Gutschmann hingegen nur die deutsche.

Prva objava v WSA S 13 (1984), 213–222 + 224–227.

OBLIKOSLOVJE V KOPITARJEVI SLOVNICI SLOVANSKEGA JEZIKA NA KRANJSKEM, KOROŠKEM IN ŠTAJERSKEM (1808/09)*

Kopitarjevo oblikoslovje obravnava od tradicije prevzete pregibne besedne vrste v njihovi določenosti s strani oblikoslovnih kategorij (kakor so spol, določenost, vid, čas, naklon itd.) ter v paradigemski tipiki, ki zajema glasovno in prozodično oblikoglasje. Ta se opira na kritični razbor dotedanjih slovenskih slovnici na ozadju žive sodobne slovenščine in zlasti novejšega besedilnega izročila. Kopitarjeve ugotovitve so v pretežni meri dokončne, zlasti v glagolskem vidu pa tudi slovansko jezikoslovno inovativne. Pri dvojničnih dilemah mu odloča tudi funkcijski vidik, ki avtorja varuje pred brezizjemno zvestobo načelu doslednosti za vsako ceno. Nekatere nepopolnosti Kopitarjevega opisa oblikoslovne zgradbe slovenskega jezika so davek stanju takratne slavistike, ki jo v veliki meri vzpostavlja ravno Kopitar, komaj kdaj davek sistemskemu hotenju mimo narave pojavov.

Kopitar's morphology deals with the traditionally handed-down declinable parts of speech in their determination through morphological categories (such as gender, definiteness, aspect, tense, mood, etc.) and in the typical paradigmatic features involving the phonemic and prosodic morphonemics. This is based on a critical examination of the Slovene grammars written by that time, an examination against the background of the living spoken language and of the recent texts in particular. To a large extent Kopitar's findings have a definitive value, and are, especially as regards the verbal aspect, also in Slavonic studies innovative. In alternative dilemmas he resorts to the functional aspect, thus protecting himself from an uncompromising fidelity to the principle of consistency at any cost. Certain imperfections of Kopitar's description of the morphological structure of the Slovene language are clearly due to the then current situation in the Slavonic studies – which situation Kopitar was bringing to a higher level, hardly ever persisting in systemic formulation at the expense of the nature of linguistic facts.

0 Kopitarjeva slovnica¹ je v strokovni/znanstveni literaturi dobila prilastek znanstvena, in to po pravici. Izšla 1809 (z letnico spredaj, tj. začetka tiska, 1808), je imela pred seboj dveh vrst prednice: bohoričevsko (1584,² 1715³ in 1758⁴) in pohlinovsko (1768,⁵ 1783⁶),

* Nekoliko prirejeno predavanje (zlasti s podčrtanimi opombami obogateno) s simpozija o Kopitarju v Evanstonu pri Chicagu maja 1980. Natis: *Kopitar's Grammar – Papers in Slavic Philologie* (Ann Arbor), To Honor Jernej Kopitar 1780–1980, 2 (1982), 77–97 + reproducirana naslovna stran Slovnice na str. 76.

¹ *Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark*, W.H.K., Laibach, bey Wilhelm Korn, 1808, XLVIII + 462 str. + 19-stolpčna priloga k str. 157; na str. 460: Wien, den 1. Hornung 1809, Kopitar.

² *Arcticae horulae succisivae de Latinocarniolana literatura, ad latinae linguae analogiam accomodata l...l* Adami Bohorizh, Witenbergae, anno M. D. LXXXIII; XXIV + 173 + 79 str.

³ *Grammatica Latino-Germanico-Slavonica l...l*, Labaci, Formis I. G. Mayr, Incl. Prov. Carn. Typ. 1715, XIV + 224 str.

⁴ *Grammatica oder Windisches Sprach-Buch l...l*, Clagenfurt, gedruckt und zu finden bey denen Johann Fridrich Kleinmayr seel. Erben, im Jahr 1758, XIV + 288 str.

h kateri se prišteva tudi Jurija Zelenka (= Mihaela Zagajška) iz l. 1791,⁷ in celo Gutsmanova iz l. 1777⁸ (ki je nato doživela še 5 izdaj). Poznal je verjetno tudi rokopisne slovnice Cojzovega omizja (Kumerdejevo,⁹ Debevčevo¹⁰ in Japljevo¹¹), sam pa omenja¹² slovarje tega omizja (Kumerdejevega, Debevčevega in Vodnikovega), iz katerih je jemal primere v listah za posamezne oblikoslovne kategorije. Slovnico 1791 v svojem delu omenja le mimogrede;¹³ o Gutsmanu je zapisal, da pove sicer malo, a nič napačnega,¹⁴ Pohlinovo pa obravnava zlasti glede pisave ostro kritično,¹⁵ se je pa vendarle v tem in onem po njej oziral, kakor mestoma tudi po Gutsmanovi (npr. verjetno pri obliki *meno, tebo, sebo*). Bohoričevo slovnico je seveda tudi poznal in se tega in onega spomnil iz nje tudi v oblikoslovju (npr. namenilnika), medtem ko se, da je glede pisave bil zanj nadvse zanimiv, razume samo po sebi.

Znanstvenost je Kopitar v veliki meri dosegel z omejitvijo na obravnavo izrazne in deloma slovnične ravnine jezika, ne da bi se bil spuščal kaj dosti v besedoslovje ali skladnjo (na obeh področjih je ločil zlasti slovensko od nemškega, oboje le priložnostno), od tvorbe pa je izpustil besedotvorje in tako ostal le pri oblikotvorju in oblikospreminjanju.¹⁶ Celó na teh odbranih tematičnih področjih pa je spet prezrl splošnoteoretična, torej neslovenistična vprašanja,¹⁷ in obravnaval le tista, ki so bila zanimiva zlasti za slovenista (samo v tem smislu, torej diferencialno ali potrjevalno, se ozira na druge slovanske jezike /imenovane narečja/ in na neslovanske jezike). V svoji slovnici je Kopitar znanstven tudi kot zgodovinar slovenske književnosti (oz. jezika te književnosti) do svoje dobe,¹⁸ pa kot zgodovinar pisav

⁵ *Kraynska Grammatika, das ist: Die crainerische Grammatik, oder Kunst die crainerische Sprach regelrichtig zu reden und zu schreiben /.../*, Laybach, gedruckt bey Joh. Eger /.../, 196 str.

⁶ *Kraynska Grammatika, das ist Die kraynerische Grammatik oder die Kunst die kraynerische Sprache regelrichtig zu reden, und zu schreiben /.../* R. P. Marcus a S. Antonio Paduano Augustiner Barfüsser, der arbeitsamen Gesellschaft in Laybach Mitglied, Zweite verbesserte Auflage, Laybach /.../ 1783, IV + 253 str.

⁷ *Slovenische Grammatik oder Georg Sellenko's Wendische Sprachlehre in deutsch und wendischem Vortrag /.../*, Zilli 1791, 349 str.

⁸ *Windische Sprachlehre /.../*, Klagenfurt /.../ 1777, X + 164 str.

⁹ B Kumerdej, *Krainisch-Slavische Grammatika*, 234 pol (po Kopitarjevi Grammatik ..., str. XLVI).

¹⁰ *Grammatika inu Befedifhe*, Ternio I, II, III, skupaj 55 str. + 24 str. Vodnikovega odgovora na od Debevca zastavljena vprašanja: Beantwortung der Fragen.

¹¹ *Slawische Sprachlehre, das ist vollständiger Grammatikalunterricht von der krainerischen und windischen Sprache, wie sie in Krain, in dem österreichischen Littorali, in der Grafschaft Görz, in Steiermark u. Kärnten gesprochen wird oder vielmehr gesprochen werden sollte /.../*

¹² 1808/1809, str. 222

¹³ 1808/1809, str. XLIV: »spodnji Štajerec Sellenko (1791), ki je pod vsako kritiko«.

¹⁴ 1808/1809, str. XLIV: »ki pove sicer malo, vendar nič napačnega.« – V Patriotičnih fantazijah Slovana manj ugodno: »skromno in nemškomihelnsko patra Gutsmana /.../ dela Korošcem in Štajercem še zmeraj sramoto«. *B. K. K. S.*, str. 65.

¹⁵ Npr. na str. XLIII–XLIV, 127–137; prim. še 145–155, 167, 186 itd. Tako tudi v *B. K. K. S.*, na mestu kot o Gutsmanu.

¹⁶ 1808/1809, str. 213–366.

¹⁷ 1808/1809, str. XLVII–XLVIII: »Pisec si kot bralca Kranjske slovnice predstavlja zaenkrat le osnovnošolske učitelje in kakega slovanskega jezikoslovca; torej je slovnične predhodne pojme in definicije, da bi bil kratek, lahko izpustil.«

¹⁸ V glavnem gre za bibliografsko registracijo slovenskih del in za morebitne kritične opombe v

slovenskega jezika¹⁹ in tistega jezikoslovja,²⁰ ki je razpravljalo o izrazni podobi slovenskega jezika (zlasti pisni in morfonološki).

Ves ta zgodovinski del Kopitarjeve slovnice je zunaj okvira naše sedanje obravnave; enako se ne bomo ukvarjali s tistimi deli Kopitarjeve slovnice, ki obravnavajo izrazno podobo jezika,²¹ tako da bo v nadaljnjem govor le o Kopitarju kot preučevalcu oblikoslovja slovenskega jezika. To je obdelal v drugem delu svoje slovnice (str. 213–366), naslovljenem (že od Bohoriča sem) Etimologija, in sicer le pregibne besedne vrste, tj. člen (214–215), samostalnik (215–254), pridevnik (254–271), števnik (271–280), zaimek (280–300) in glagol (300–366). (Kot je znano – 1809, str. 388²² – je nepregibne besedne vrste, tj. prislov (366–374), predlog (374–380), veznik (380–383) in medmet (383–384) za Kopitarjevo slovnico, in sicer v obliki seznama nepregibnih besednih vrst, prikazal Valentin Vodnik.)²³

Preidimo torej k stvari.

1   Uvodoma K. meni, da »/e/etimologija /.../ raziskuje zakone besedoslovja in pregibanja besed samega, da bi, kar v ustih govorečega ni dovolj določeno, določili iz teh zakonov« (str. 231). Torej iz strukturnih danosti in ozirov tudi kaj uzaveščali in pač tudi preuredili oz. normirali.²⁴

2   Za člen (str. 214–215) pravi v skladu s slovničnim izročilom, da ga slovenščina ne pozna v obliki, kot je v germanizirajočih besedilih našega izročila, morda pa vendar v zvezi

---

zvezi z germaniziranjem, glede tega prim. npr. njegovo hitro zaznambo slabosti novega prevoda biblije, str. 156: glede »etimološkega tuhtanja« (etymologische Grübeleien): *kareg* (= kreg), *enkaj* (= nekaj), *porednen* (= ordentlich), *sekoplenec* (= skoplenec), *pučati se* (= pečati se), *kovante*, *hlinavski*, *škit*, *popolnim*, *Pavlovi*. Prim. še kritično obravnavo npr. Hipolitovega jezika.

¹⁹ 1809, str. 1–160. O implikacijah njegovih misli o potrebi reformiranja slovenske pisave gl. moje predavanje Kopitar – Prešern – Čop na 2. simpoziju slovenskega jezika, književnosti in kulture jun. 1980, brez znanstvenega aparata izšlo v *Delu* pod naslovom: Pred pomembnim kulturnim jubilejem: Kopitar – Prešeren – Čop, Bodimo jim pravični, Književni listi, 31. jul. in 7. ter 14. avg. 1980. Z znanstvenim aparatom izide razprava v zborniku Seminarja slovenskega jezika, literature in kulture. Izšlo v: *Obdobja* 2 (1981), Obdobje romantike v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi, 389–408. Ponatis v *PRP* 1986, 55–67.

²⁰ 1809, str. XXIX–XLVIII.

²¹ Ravno tam, str. 161–212. Glasoslovno stran K. slovnice sem v glavnem zajel v predavanju Kopitar kot slovničar. Gl. *XVI. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, Zbornik predavanj*, Ljubljana 1980, str. 7–24.

²² »Prof. Vodnik je bil tako dober, da je ob mojem odhodu iz Ljubljane prevzel skrb za nadaljnje korekture (začenši z glagolom), izdelavo seznama nepregibnih besednih vrst in seznama tiskovnih (pa tudi mojih lastnih pisnih) napak« (str. 388).

²³ Z majhnimi spremembami (npr. da se obojna imena obravnavajo skupaj) imamo tako obravnavo že od 1584 sem. Bohorič je imel kot posebno besedno vrsto deležnik. Prvi obravnava samostalnik in pridevnik zunaj okvira t. i. imen Gutsman; on obravnava prislov, veznik in medmet razen tega le v skladnji.

²⁴ V tem je rahel odmev slovničarskega usmerjanja 18. stol., in Kopitar se je tako res tudi ravnal, četudi se je ostro izražal o takih prizadevanjih, npr. na str. XLVI: »/C/elo Kumerdeja včasih zavaja l jubezen do sistema: slovnica pa je analitično zgodovinsko poročilo o kakem jeziku; dejstva odločajo tu, ne razglabljanja.«

z določnostjo ob pridevniški frazi: *Katiro kravo si drajši prodal, to pisano ali to černo?* Tu bi bila torej še sklanjavna oblika nasproti današnji nesklanjavni (*ta pisano*).²⁵

3 Kaj so samostalniki, pove posredno s tem, da jim obravnava slovnične kategorije spol, število, sklon in sklanjatev, in sicer na začetku ustreznega poglavja.²⁶ Spole, tri, mu napovedujejo že imenovalniške končnice (Endigung) : *-a* praviloma ž, *-o/-e* s in *C m*, kar je veliko spretnejše zajeto kot pri Gutsmanu. Da bi bilo pravilo učinkovito, morajo biti sorazmerno zelo natančno obdelana odstopanja od njega: pri moških samostalnikih za končaje *-a*, *-o* in *-e* (tu se naslanja na pomen moška imena), pri ženskih končnica *-ø* (tu K. deloma le našteva, lahko pa bi bil sestavljen že listo ustreznih priponskih obrazil).²⁷ Pri številu je že vedel za rabo množine namesto dvojine, »če se govori na sploh o rokah, nogah, očeh, ušesih i. d. parnih delih telesa« (drugih parnih stvari ni imel v razvidu, npr. čevlje itd., konje, otroke itd.) – množina (morda zato, ker se število razume že samo po sebi«, vendar po potrebi le tudi dvojina (*z obema nogama*).²⁸ – Sklone prevzema iz Gutsmanove ureditve, le da jih tudi poimenuje (N G D A L I), oz. piše namesto prvega večinoma N et V, kar zastavlja vprašanje, koliko zvalnik v slovenščini vendarle ne obstaja, če ima vsaj kje svojo posebno tonemskost.²⁹ – Sklanjatve po rodilniku (zelo moderno!, a hkrati kot Pohlin)³⁰ deli na tri (*-a*, *-e*, *-i*), zaradi lažjega pregleda pa prvo na podlagi spola na dve. Tu je torej čista slovnična morfematika. V preglednici končnic teh 4 sklanjatev³¹ so upoštevane samo osnovne variante končniških

²⁵ Proti slovenskosti tega člena je pisal (verjetno J. Zupan) 1813 v oceni Primčevih Nemško–Slovenskih branj, prim. *B. K. K. S.*, 214–215.

²⁶ Gutsman govori o spolu šele po glagolu, str. 70–77: moškega je, 1. kar je /naravnega/ moškega /spola/, imena mesecev, vetrov, živali, ptic; sledi še dolga lista končajev; ženskega je, kar je ženskega, kar ima končnico *-a*, pa ni moško, kar se končuje na *-ast*, *-ost*, *-ust*; srednjega, kar je na *-e*, *-u*. Navaja tudi izjeme od pravil.

²⁷ Formalni vidik ima, ko pravi, da grejo sem vse večzložnice na *-ast*, *-ost*, *-ust* (te ima že Gutsman), *-azen*, *-ezen*; med samo naštetimi v primerih pa so pripone *-el* *-tev*, *-t*, *-sen*, *-al*, *-l*: *kopel*, *obutev*, *past*, *pesen*, *pišal*, *ral*.

²⁸ Kaj takega niti Gutsman nima.

²⁹ O zvalniku kot sklonu, ki bi se kazal tonemsko, prim. J. Toporišič, Pojmovanje tonemičnosti slovenskega jezika, *SR* 1967, str. 68; sedaj dostopno tudi v knjigi *Glasovna in naglasna podoba slovenskega jezika*, Založba Obzorja, Maribor, 1978. – Pohlin 1783, str. 31–32 meni, da je sklonov v slovenščini le pet, da pa je ohranil iz latinščine znanih šest in jim dodal »asociativni ablativ«, da ne bi mešal ljudi. Zvalnik in ablativ da sta nepotrebna, čeprav včasih glas končnega zloga izdaja različnost končnice, kot *tega sercá, iz sèrca*«. Seveda je to le zaradi predloga, kot vemo, in sicer v mešanem naglasnem tipu. Sicer je vpliv na Gutsmana že od Pohlina. Pohlin ima že 1768, str. 27, pri sklanjanju besede *ljudje* le 6 sklonov: *ludji ludy luděh ludem ludy ludmy*, torej celo in čisto paradigmo, kot jo je 1777 uveljavil Gutsman na sploh.

³⁰ Pohlin 1783 ima 3 sklanjatve čisto po spolu, in sicer z več vzorci (str. 32), tako tudi Gutsman (str. 16); pač pa je definicija sklanjatev po rod. končnici pri Pohlinu vsaj že 1783, npr. na str. 32: sam. m. spola »se končujejo v 2. skl. na *-a*«; str. 36: sam. ž. spola imajo v rod. *-e*. Tako že 1768, npr. str. 23.

³¹ Str. 220. Zelo očitne variante končnic: tož. ed. *-a*, mest. ed *-u* ali *-i* in need. *-ih* ali *-ah*, v or. mn. *-ami*, *-mi* ali *-i*; im./tož./zval. dv. 3. sklanjatve *-i/-e*. Glede or. variant kritično pripominja, da je »zares običajna /.../ le kontrahirana (?) *-mi* ali *-i*. Končnico *-ami* imajo: 1768, str. 23 (z opombo str. 24: »se v govoru prav pogosto požira ena ali celo dve črki«), 1783, str. 33, 1777, str. 9. Podobna slabost je v rod. mn. 4 sklanj. končnica *-ø* nam. *-i*, in se zanjo (str. 250–251) nekako opravičuje: »Nenaglašeni *i* je tako in tako nem.«

morfemov, stranske ne, npr. ne varianta *-éma* k *-ima*. Take variante navaja le, če so zelo očitne. Zanimivo je, da ničto, tj. neglasovno končnico zaznamuje s črtico, ne morda z grafično neizpolnjenostjo. Pri moški sklanjatvi nakazuje že to, kar bi danes imenovali kategorija živosti, in to tako tudi res imenuje.

3.1 Pri postavljanju sklanjatvenih vzorcev v tem okviru pa se je K. nekako gubil,^{31a} saj ima naslednje (vse sklanjane v vseh 18 sklonih): 1. *ràk, kràj*, 2. *pòsel*,³² *bóben, pétik (ràbelna)*, 3. *gospodàr, pastír, mehúr*,³³ 4. *bratje*³⁴; *móž, bóq, tát*,³⁵ 5. *starašina, Nòe, Anžè*,³⁶ 6. *očetom/ očetam*. Za tip 2 je sam dvomil, ali je to res kakšno odstopanje od splošnega vzorca. Res gre pri *posel* in *boben*³⁷ za predvidljivo morfonološko varianto osnovnega tipa, *petik* pa je razumljiv ob morfemski analizi: *{-k-} - {-ek-ø}*. K. ni spoznal razlike med *posel* in *boben* na eni strani (soglasniški sklop NZ, kjer gre res za »lažji izgovor«) in *petik* na drugi (soglasniški sklop NN). Glede zapisovanja neobstojnega polglasnika je nekako omahoval med črkama *i* in *e*, čeprav se da razbrati naslednji sistem: načeloma naj bi se poglasnik pisal z *e*, z *i* v priponi *-k-* (vendar tu tudi enkrat variantno z *e*: *vosek/vosik*), z *i* tudi v nekaterih primerih pripona *-c-*, npr. *kosic, pevic*, ter pred *-nj-* (*oginj*). Poznal je tudi že obstojni polglasnik (*jazbic*), in sicer »zaradi manjše trdote«, to pa tudi za tip *dedic* (danes bi rekli z enim *C* pred *-c-*). V teh zadevah bi bil uspešnejši, ko bi bil ves čas izhajal iz obvestil, ki jih glede morfonologije vsebuje roditeljska oblika. (V tem primeru bi bil moral potem natančneje obravnavati tudi rod. končnico *-ú*; Pohlin, 1768, str. 27, navaja: *sina/sinú, darú, mirú, lanú, pragú, strahú, uratú, sadú*.)

Vprašanje nadsegmentnih pojavov je K. reševal nekako *via facti*, saj je ob manj ustrezni vzorčni besedi (*ràk ràka*)³⁸ potem izpisoval tudi primere z dolžino (*brús*), in kar navmes so

^{31a} 1814 je v oceni Vukove slovnice (BKKS, str. 316–317) pisal: »Iz istega razloga, za lažji pregled, si želi ocenjevalec pri drugi izdaji tudi več sklanjatvenih vzorcev namesto samo v opombah zaznamovanih izjem. Načelo bi bilo: vsaka različnost, ki v jeziku ni osamljena, četudi bi imela samo eno spremljevalko /.../, kot *mati* le *hči*, zasluži svoj vzorec. V jezikovni logiki je tako in tako samo ena sklanjatev; torej je preprostost tudi pri samo 4 sklanjatvenih vzorcih že zgubljena. Lahko se pa in morajo se postaviti skupaj bolj podobni vzorci.«

³² Široka *ê* in *ô* sta zaznamovana moderno, pri Kopitarju seveda kot *è* in *ò* v nezadnjem zlogu: *pólža, skóka*. Daljšanje osnove z *n* imamo že v 1783, str.34: *Mihel Mihelna proti orel orla*.

³³ Za daljšanje osnove z *j* (str. 229) nima pravila; največ primerov navaja na *-ar*, dva na *-ir* in dva na *-er*, pozna pa še *dežja, Jurja, zlodja*; misli, da je *zlodja* v im. prav *zlodi*. Že 1783, str. 35, navaja primere kot *gospodarja, žovnirja, zlodja*; v 1768 tega ni. – Podaljšanje z *j* ima dokaj obširno jezikoslovno literaturo. Novo je zlasti v *SKJ* 1, 1965, str. 170, navedeno nedaljšanje pri izpeljankah s korenskim glagolskim *r* na koncu.

³⁴ Str.231: »/D/elajo imenovalnik mn. namesto na *-i* (kot *ràk*) raje na *-je*.« Tu bi pripomnil, da se v tej končnici morda nakazuje kategorija moške osebe, ki pa se ni razvila do konca; naglašeni *-jé* je nekaj drugega, prim. *lasjé, zobjé* itd. Pohlin 1783, str.34: »v 1. skl. mn. imajo končnico *-ji-*«; naglašene *-je* ne navaja, zato pa 1783, str. 36: *móž možém možmi*, kar je pač dalo Kopitarju idejo.

³⁵ Str. 231: »dolge enozložnice«. Vodnik naj bi bil sestavil preglednico primerov za vsak teh treh tipov, a do tega ni prišlo. /Ali pač: v prilogi k str. 233 na koncu knjige?/ Pohlin jo je imel: 1768, str. 27: *Buh, Syn, Mosh, Kos, Vetrovi, Mèh, Val, Vus, Dar, Rod*; 1783, str. 36: *buh, dâr, kôs, môsh, mèh* itd., tudi *vetr*. – Na veliko obvestilnost naglašene končnice *-jé* je opozoril J. Toporišič *SKJ* 1, 1965, str. 166–167.

³⁶ Kot *Noeta* (str.235) še *Jènkota, Jehuta* (poleg *Jehua*), pa *Evangelia*.

³⁷ Pohlin: 1768, str. 24: *Nasprutnek, kofl, Pajk, Sushez*; 1783, str. 33: *hlapz, kofl, pajk, rodovitnèk*.

³⁸ Škrabec je pozneje predlagal *koràk*, da ni nič premen pri sklanjanju. Na prvo mesto spada tip za neživo, a že 1584 *oče*, 1768, str. 23, *krayl*, 1777, str. 8, *gospud*.

tudi primeri s premičnim naglasom na osnovi (*médved -éda*) ali končniškim (*bezèg -zgà*). Iz liste njegovih primerov se dajo razbrati naslednje morfonemske premene osnov: *berlòg -óga* (*hlèb hléba*), *bòj bôja* (*dìm díma, gàd gáda, krùh krúha* in celo *skòk skòka*), *kòžuh -úha* (*médved -éda*). Stanje je, razen v nekaterih primerih, zajeto čisto sodobno, in tako rekoč brez izjeme pravilno.³⁹

V končnicah je K. deloma manj jasen, precej zaradi narave stvari same: v daj. ed. ima samo *-u*, v mest. pa *-u* in *-i*⁴⁰ (čeprav nedosledno). V skladu s kranjskim izročilom so njegove končnice *-am* in *-ama* v vseh sklonskih in številskih vrednostih.⁴¹ O mn. or. variantah *-ami/-mi/-i*, kot smo že videli, sam govori kritično. Liste za podtip *možje* ni postavil, pač pa za množinsko končnico *-ø*⁴² (morda je zaradi tega na tem mestu izpustil *ljudje* z rod. konč. *-i: ljudi*).

Naglas je upoštevan nekako bolj spotoma.⁴³

Gledano v celoti, je to skrajno urejen in zelo izčrpen prikaz razmer slovenskega pisnega jezika tiste dobe. Nedorečenosti pri samostalnikih z rod. končnicami *-á*, *-ú* ali *-ova* so razumljive in v slovenskem jezikoslovju nikoli ne bodo dokončno rešene: jezik sam tu še zmeraj ni preveč ustaljen.

3.2 Pri sklanjatvi srednjega spola navaja K. na prvem mestu primer s končnico *-e* v im. ed. (kot že pred njim Pohlin v nasprotju z Bohoričem in Gutsmanom); osnova se pri tem končuje na *j*, *nj*, *lj* in *š* ter *c*, nima pa K. primera z *-e* za *č* (za *ž* so tudi redki, npr. *ože*). Vendar Kopitar ni opozarjal na okoliščino, zaradi katere je končnica *-e*; da je ta končnica na prvem mestu, pa je verjetno vzrok maskulinizacija nevtr.⁴⁴ Zabeležil je primere za (v našem poimenovanju) nepremični naglasni tip (*lice -a*), mešani (*srcé*) in končniški (*kamnjè*), in sicer tudi pri tipu z *-o*: *délo, blagó, dnò*.⁴⁵ – Daljšanje osnove (str. 240) ima formalizirano: kar izraža živo, pred končnico vriva *-et-* (Gutsman, str. 18: »ki pomenijo živalskega mladiča«), kar se končuje na *-me*, dobiva *-en*.⁴⁶ Naglas tu pozna tudi premični (*téle -éta*), nepremičnega

³⁹ Široki *o* pred *v*: *pôuž* in tudi že *skòk skòka* proti *potòp potópa*; čudno je *potrésa, podméta*.

⁴⁰ Ali to odseva nekdanje stanje, ko se je v mestniku res pojavljal tako *-u* kot *-i* (ta tudi iz jata), v daj. pa le *-u* (po izginotju *i*-sklanjatve seveda), ostaja neodgovorjeno. Prim. F. Ramovš, *Morfologija s. j.*, 1952 str. 38–39, 40–41.

⁴¹ To mesto zelo neprimerno označila H. Orzechowska v *Obdobje razsvetljenstva v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*, 1980 (članek Typologiczny aspekt postulatów slawizacyjnych B. Kopitara); v članku je tudi sicer veliko napačnih če ne celo zlonamernih oznak Kopitarja, tako da se zdi kritični odmev nanj nujen. /Glede tega prim. moj sestavek negativne sodbe o Kopitarju, *SR* 29 (1981), 223–226, ponatis v *PRP*, 1987, 50–53 + 454./

⁴² Str. 233: *kónj, lónc, otrók* (im. *otróci*); izviren tu Kopitar ni, saj že v 1783, str. 36, beremo *mòž, lás, kónj, rajnš*; 1768, str. 26: *čebár; mož*.

⁴³ Tj. v listah primerov; kot merilo je vzet pri samostalniku v rod. ed. na *-á*, *-ú* (naš mešani naglasni tip). Sicer loči naslednje (vendar nepoimenovane) tipe: nepremični na raznih zlogih (*Nóe Nóeta, Anžè -éta*), končniški (*bezèg bezgà*, kar dopušča im. *Bèzeg* ali *bezèg*), premični (*pórok -óka*). Pohlin je pred njim, vendar ne dosledno, nakazoval naglasno mesto s posebnimi črkami in nagl. znamenji.

⁴⁴ Ali morda tudi ta, ker ima Pohlin tudi 2. vzorec, tj. *Znamène* na *-e*; Kopitar bi bil mogel postaviti na prvo mesto tip z *-e* tudi zato, ker je drugega šele moral utemeljiti kot *-o* ali *-u* (Pohlin je imel še *-u*, tako tudi Gutsman).

⁴⁵ Pohlin 1783, str. 41, nepremični in mešani (*méstu, blagú*), s primerom *pleče* morda tudi premičnega; prim. še 1768: *pléme* (str. 34).

⁴⁶ Neodvisno od Kopitarja sem tako določil ti dve premeni tudi jaz (*SKJ* 1, str. 180), le da opozarjam tudi na tip *Semè -éta*. Pohlin 1783, str. 42, ima samo navedeno v opombi *perú perésa, tele teléta*; podaljšave z *n* nima. Že 1768, str. 34, pa je med primeri navajal *pléme*, ki daljšanje z *n* nedvomno predvideva.

pa na prvem ali zadnjem zlogu osnove (*séme-na* oz. *imé-na*). Premičnega tipa tu ni zaznamoval (*plême-éna*). Pozna tudi daljšanje z *-es-* in navaja zanj primere. – Končnice so enáke – razen v imenovalnikih – moškimi, v mest. mn. pa ima *-ih* nasproti dv. *-ah/-ih*, v or. mn. *-mi/-i* pri *delo*, pri *srce* le *-i*. Im./tož. ed. končnico *-o* zagovarja tudi s prevodom Spang. post. 1578 in Vodnikom, pa tudi s »consensus/om/ populorum«,⁴⁷ neobstojni samoglasnik v rod. mn. mu je *e* ali *i* (*i* npr. v *naselij*); implicitno pozna premeno *ô : ó* za ed.: mn. (*ôkno : óken*), tj. vsaj za rod. mn. jo navaja v zvezi z neobstojnimi samoglasnikom (str. 238).

3.3 V 1. ženski sklanjatvi ima 2 vzorca: *řiba -e* in *vôda -é*. Vzorci po naglasu so v načelu K. prispevek slovenski morfonologiji, saj jih je Pohlin navajal navadno le, če so se ločili tudi glasovno (npr. pri *ljudji ljudy*). Tip *vôda -é* prinaša dvojni needninski rod., tj. *vôd* in *vodá*.⁴⁸ Mešani naglasni tip je le dvojničen, v mest. need. tudi *-eh* (kar imamo sicer potrjeno samo za *gospéh*). V im. dv. *vodé/vôdi*.⁴⁹ Končniški naglasni tip je nakazan le z *iglà* (vendar ni razvit v vsej paradigmi). Pred *j* v rod. mn. K. pozna neobstojni *i* nam. *e* (*ladij, zarij, Marij*), vendar narobe meni, da bi to bilo že v im. ed. (*ladija*, kot da je upravičeno pisal že Pohlin).⁵⁰ Neobstojnega *ø* v rod. need. dotlejšnji slovničarji niso poznali. V celoti navaja (pravilno) vzorec *gospá*, za besedo *beseda* pa rod. need. *-ø/-i* (Pohlin 1783, str. 38 ima samo rod. mn. *gospá, besedi*).

3.4 V 2. žen. sklanjatvi Kopitar izrecno poudarja vpliv naglasnega tipa na končnice, primera za nepremični in mešani naglas pa ima že pred njim Pohlin⁵¹ s primerom *skrb* verjetno tudi Kopitarjev izrecni podtip *vas*, kar se je lepo videlo v nasprotju rod. ≠ daj.: *živáli živáli – vasi vasi – klopí klópi* (tipa *pečí pēči* K. ni odkril); v rod. mn. ima *živál* končnico *-ø*, oboje pa je tudi pri Pohlinu; v daj. mn. omenja omahovanja med *-im* in *-am*,⁵² »ker še malo pišemo in se nismo odločili za eno ali drugo«. Daj./or. dv. *-ima : -éma*. Podtip z neobstojnimi samoglasnikom (*misel*) je vpeljal prav Kopitar;⁵³ drugi podtip, *cerkev*, pa ima varianto *cerkva*; or. ed. *miseljo/misljo* in *cerkovjo*. Koliko ustreza njegova trditev, da imajo večzložne raje kot končnice *-ima -im -imi* končnice *-ama -am -ami*, ni znano.⁵⁴ Tretji podtip, *mati in hči*, je uvedel že Gutsman.⁵⁵ Če bi se bil K. dosledno držal razvrstitve po rod. ed., bi pod tipe *bukov*⁵⁶ in *mati*

⁴⁷ Ne tudi s Pohlinom, ki jih tudi nima, in enako */ne/* Gutsman.

⁴⁸ Pohlin 1783; *hčierá, bervá, gospá, tetá, vodá* ..., ne pa celotnega mešanega naglasnega tipa; 1768, str. 29; *hzira, sestrá, gospá, vodá, bervá, tēmmá, mošná, obrvá, jegrá, tetá (besedy)*, ki je pri a-sklanjatvi Kopitarjeva zasluga.

⁴⁹ Pohlin je (1768, str. 28, in 1783, str. 37) menil, da sta množina in dvojina »povsem enaki«, torej ima im./tož. *-e*, daj. *-am*, or. *-ami*. V tem mu je sledil tudi Gutsman (str. 12–13), Kopitar pa je vzpostavil dvojino z dvojničnim *-i* v im./tož. in *-ama* v daj./or.

⁵⁰ Pohlin 1783, str. 37: *zarija*, str. 38 *ladija* (pa *hudobyá hudobij*, n. m.). Nima pa Kopitar Pohlinovih (1783, str. 38) *pešák, trsák*, ampak le *ovác*.

⁵¹ 1768, str. 30–31: *čednost -e -i/-e : skerb -i -i*; v opombi tož. ed. *mater* or. ed. *materjo* (k tipu *čednost*). Seveda, kolikor ne gre za mešani naglasni tip, kjer je *-i* (1783, str. 40).

⁵² Pohlin, 1768, str. 30: *čednostam*; 1783, str. 38–39: samo *perpovistám -ah -ami*; Gutsman ima za vzorec *skrb* s končnicami *-im -ih/-eh (-mi)*.

⁵³ Str. 251, z opozorilom, da ne morda *misł* (kot je imel Pohlin že 1768, str. 30; 1783, str. 39).

⁵⁴ Nekaj o tem v Ramovševi *Morfologiji s. j.*, 1952, str. 64.

⁵⁵ Gutsman, 1777, str. 15–16; pri Pohlinu 1783 je *mate misł – materjo mislejo – matere misle*, tož. ed. *mater* (vse str. 39); 1768, str. 30, samo *mater, materjo*.

⁵⁶ Tip *bukov* ima že Pohlin 1783, str. 39: *brituv, molituv, cirkuv*, or. *-uvjo*; Gutsman pa piše *-ou* (str. 15) in se zaveda, da so ti primeri mešani, saj »jemljejo nekaj od prvega, nekaj od drugega vzorca«: 1. *cirkou*, 2. *cirkve*, 4. *cirkou*, 6. *cirkoujo/cirkvio*; mn. 1. *cirkve*, 2. *cirkvi*. Sedanji or. ed. je torej po Gutsmanu.

moral seveda navesti v I. žen. sklanjatvi. Kopitar nima (sicer zelo redkih) premičnega in končniškega naglasnega tipa (*vasi* je del mešanega). Pri tej sklanjatvi ima K. zaslugo, da je v primeri s Pohlinom posameznim tipom pripisal pravilne liste primerov.

3.5 Kakor že Pohlin, navaja pri sklanjativah načeloma tudi samomnožinske primere.⁵⁷

4 Za slovenski pridevnik Kopitar poudarja (kot Pohlin) njegovo trooblikovnost za spol.⁵⁸ Za im./tož. ed. sred. spola navaja *-o/-e* z navedbo merila za njih razvrstitev (*-e* za *j š č*; že Pohlin: prid. na *-še, -če, -je*). V sklanjatvi piše končnice *-iga -imu (-imu* tudi v mest.),⁵⁹ kar je ostalo do 50.-ih let 19. stol. V glavnem je K. zasluga, da je bila za izhodiščno obliko vzeta nedoločna oblika (vendar je v nekaterih primerih tudi sam omahoval); pri pridevnikih na *-n-* je menil, da je izgovor enak, ali se piše *pravičen* ali *pravični*, vendar daje večjo mero pravilnosti nedoločni obliki (omahovanja že pri Pohlinu 1768 oz. 1783).⁶⁰ Kopitarjeva zasluga je tudi, da je vzpostavil celotnejšo dvojinsko paradigmo (v im. žen. spola ima končnici *-i/-e*, srednjega pa *-e/-a*).⁶¹ Im./tož. sred. spola mn. *-e/-a*.⁶² Od naglasnih tipov navaja v primerih poleg navadnega nepremičnega še premenilnega (*bogât -âtega*), premičnega (*dêbel -êla -o*) in mešanega (*lépo delo/lepó delo, delo je lepó* – to tudi v predikativu: *vedró je*), vsaj v imenovalniku tudi končniškega (*gorik, lepà* – to le za pesmi). Tri tipe navaja za pridevnike s *-k-* (*gôrek gorik gorák*), dva za *-n-* (*môčen, močán*), česar vsega pri Pohlinu ni. Paradigme pa so le nakazane, ne v celoti izpeljane. Zlasti se zdi važno Kopitarjevo odkritje t. i. navezovalnega tožilnika (*Vidim lep kraj, jaz pa še lepšega*), ki ga imenuje nanašalni.⁶³ Pri določitvi tipov s samo določno obliko (po naše: določnih pridevnikov) – *pasji, človeški, nebeški, sedanji, poprejšni, božji*⁶⁴ – se kaže neka misel na vrstne pridevnike. – Primerniška oblika za žen. spol ed. ima končnico *-i* in ta oblika se v ednini (kot že pri Pohlinu 1768) ne sklanja (za Dalmatina je Kopitar mislil, da je primernike sklanjal »verjetno iz slovničarske ljubezni do sistema«). V nasprotju s Pohlinom⁶⁵ nima izrecno omenjene t. i. ničte pridevniške sklanjatve,

⁵⁷ Pohlin 1783, str. 36: *otrobi, žnabli, otroki/otroci*; str. 40: *bukuvce, drožje, durè* itd.; str. 43: *jetra, kola* itd. Zanimiva je Pohlinova opomba, da se nekateri samostalniki sr. spola rabijo predvsem v ednini, zlasti na *-je* in *-še*: *sadje, rojstvu, sterniše* prav tako tisti, »ki zaznamujejo snov«: *srebrú, grah, žganje, brinovc.* – 1768, str. 27: *ludji, otroki/otroci, sviteci, otrobi, žnabli*; str. 31 za ž. spol, str. 34 za s. spol.

⁵⁸ Pohlin 1783, str. 44: *perludn/perludně perludna perludnu.* Že 1768, str.20: »Samostalnik ima le en člen ali spolnik /.../, pridevnik pa tri.«

⁵⁹ Pohlin in Gutsman seveda *-ega*, kar je pri prvem *-aga* itd. (1768, str. 36, 1783, str. 45: *brumnêga*); drugi ima mest. in or. na *-em* (str. 20); Pohlin 1783, str. 45 tudi (seveda samo or., ker mu je mest. verjetno enak daj.).

⁶⁰ Pohlin 1768, str. 36: *brumne*, 1783, str. 45: *brumn.* Kopitar navaja z današnjega stališča določne /oblike/ pridevnikov: *krogli (okrogli), bridek (bridki), silni, srebrni, vedni.* Napačno nedoločni so pri njem *lev, praženj, pasij* (poleg *pasji*), *božij (božji)* ipd.

⁶¹ Pohlin 1768, 37: mn. *-i -e -a*, dv. *-a -a -a*; tož. *-e -e -e*; zval. *-i -e -e*; 1783, str. 46: mn. *-e*, dv. *-a*; Gutsman 1777, str. 22: *-e*; v im. ed. za členom *to* navaja Gutsman obliko *-e*: *to dobre* 'das Gute' (str. 23).

⁶² Pohlin 1768, str. 37: im. mn. *-i -e -a*; tož. *-e -e -e*; zval. *-i -e -e*; dv. im. *-a -a -a*, tož. *-a -e -a*; zval. *-a -e -a*.

⁶³ Str. 259/260.

⁶⁴ *Božji* ima že Gutsman. Pohlin 1768, str. 37–38 piše v im. ed. m. svoj *-e < -i* za dvema soglasnikoma: *bližne, podobne* (vendar tudi *mnoge*).

⁶⁵ 1768, str. 38: *popolnema.* Kopitar navaja tudi *res*, kar je po našem predikativ, prav tako pri njem navajani samo imenovalniški *rad -a -o*.

ima pa en tak primer v listi (*peš* (indecl.)). Pri pridevniku je Kopitar zaznamoval maskulinizacijo nevter »okrog Ljubljane«: *grôzn' blat', dobr' jutr'*.

Pri stopnjevanju pridevnika (str. 267–271) se je odločil za prosto razvrstitev med *-ši* in *-ji* (omahovanja že pri Pohlinu, ki pa je dajal prednost *-ši*), skuša pa določiti tudi primere, ko se rabi *-ejši/-iši*. Glede premen pred *-ši* povzema po Pohlinu spremeno *d~j*, opaža pa zapletenejše primere (*grd – grši/grji*) in jim doda še drag *drajši* (kar je pa narečno). Njegova zasluga je vendar, da je zmanjšal Pohlinovo listo nepravilnih,⁶⁶ zabeležil pa je tudi opisno stopnjevanje⁶⁷ (ne pozna pa, kot Pohlin,⁶⁸ elativnega). Pri primernih je torej Kopitar malo netrden, kar je glede na zapletenost pojava precej razumljivo; tudi ni odkril bistva jotacijske premene, ampak je v glavnem le našteval primere. Ko je na isti problem trčil pred deležniško pripono *-en*, je vprašanje rešil zelo elegantno, s tremi skupinami: *t – č, n – nj, p – plj*.⁶⁹

5 Števnike pozna Kopitar glavne, vrstilne, ločilne,⁷⁰ razdelilne (*po trije*) in prislovne (na *-ič*); na *-krat* in množilne je prezrl. Praktično je obdelal vse prav; pri tipu *pet* navaja poleg dvojnic *petih/petéh* še ničo sklanjatev (*s pet konji*).⁷¹ Razlika med Pohlinom in Gutsmanom *ena/eden, dva, tri ...* in Kopitarjem *eden/en ena eno, dva dvě dva, trije tri tri in štirje štiri štiri* kaže na dvojno naravo glavnih števnikov: Pohlin in Gutsman sta zapisala oblike za računanje, ki so posamostaljene, K. pa samo pridevniške. Ta stvar tudi še SSKJ ni jasna.⁷² Po Pohlinu je povezal sklanjatev *oba z dva* (ni pa obravnaval *obadva*), sam pa ločil sklanjatev *štiri* od *tri*. Končno je prispeval glasovnokončniško sklanjatev števnikov tipa *pet*, dodal pa oznako za enice pri desetih od 20 naprej, seveda spet vse natančno in zanesljivo. Misel, da je v *pet golobov* beseda *pet* samostalnik, je povzel po Gutsmanu.⁷³ Omenimo naj še mn. pri *eden* (str. 273), kar kaže na nedoločni zaimenski pridevnik iz števnik. Odkril je čisti samostalnik iz števnik: *Ta mož ima tavžente* (str. 277).

6 Vrste zaimkov je Kopitar povzel po izročilu: 1. osebni, 2. svojilni, 3. kazalni, 4. oziralni (*kateri*), 5. vprašalni (*kdo, kaj*) z oziralnimi (*kdor, kar*), prislovni (*kadaj – kadar – tedaj*) in

⁶⁶ 1783, str. 49–50: *bulše, delše, grše, krajše, ložejše, manjše, slajše* itd. Podobno 1768, str. 41: *bulše, dalše, gerše, gurše, hujše, krajše, ložejše, manjše, mlajše, slajše, širše, tajnše, težejše, večje, više, vože, ubožnejše*.

⁶⁷ 1783, str. 49: Tvorbe s *pre-* ali z *drugači, narbel, zlo, močnu, samo, usega, cel, čez use: premodr, usegamogoč, drugači lep*.

⁶⁸ 1783, str. 49: »V potrebi pa si lahko pomagamo z *bel* in *narbel*, npr. *bèl glùh narbèl glùh*.«

⁶⁹ 1809, str. 359–360.

⁷⁰ Str. 278; ločilni: *eni -a -o, dvoji -a -e, peteri -a -o*. Pohlin 1768, str. 42–43, ima glavne, vrstilne in razdelilne; 1783, str. 50–51 ima še množilne (*enkrat, dvoj, dvojnè*); Gutsman 1777 pa ima samo glavne in vrstilne. Ravno pri glavnih števnikih (1783) se vidi, da je Pohlin poznal Bohoričevo slovnico. Pač pa ima Pohlin tudi tip *dvoj* in *dvojnè*: drugo so res množilni, prvo pa ločilni, tip *enkrat* pa prislovni. Gutsman 1777, str. 87: *dvoje, troje, četvrtu žrebet, troje goved je pitaneh* (str. 88), *dvoje moživa (= 2 moža)*.

⁷¹ Pohlin, 1768, str. 44: vsi glavni števnik razen za vrednosti 1 do 4 so nepregibni (isto Gutsman 1777 str. 27). Pohlin 1768 in 1783 imel žensko obliko *dve* v *daj./or.* pomnožinjeno, tako da m ž s sklanja: *dvem dveh dvem*; enako Gutsman 1777, str. 27, pri katerem pa gre z žensko obliko še srednja (pač, ker ni poznal maskulinizacije).

⁷² Prim. J. Toporišič, Besednovrstna vprašanja s. k. j., *JiS* 1974/75, str. 33–39; Esej o slovenskih besednih vrstah, p. t., str. 295–305.

⁷³ 1777, str. 88.

še: *mnogiteri/vsakteri (vsaki), nekateri, maloktiri, marsiktiri, nekdo, nekakšni, nihče, nič, kdor koli (kdor si bodi ...), kaj*.⁷⁴ Kopitar torej ni izpeljal kakšnega enotnejšega načela, npr. da bi bil na enem mestu obravnaval samostalniške, nato pridevniške, ali razrede vprašalnih in izvprašalnih za vse vrste, npr. *kdo – nekdo oz. kakšen – nekakšen, kateri – neki, čigav – nekoga* ipd., čeprav je od pri meni registriranih⁷⁵ enajstih razredov v listah navedel zastopnike skoraj za vse (nima drugostnih in istostnih (ki imajo drugo podstavo); od pridevniških vrst pa ne količinske, ki jo je imel že Bohorič (vpraš. *koliko*)).

6.1 Kopitar je po Gutsmanu med osebne zaimke postavil tudi one za 3. os. vseh spolov in števil,⁷⁶ kazalnimi dodal *tisti* (Pohlin ima *taisti*) in Pohlinovemu *leta* še *leuni*, sam pa uvedel tip *tale, unile*;⁷⁷ med oziralnimi je navajal le *kateri, ki* in na pol je osamosvojil oziralna *kdor* in *kar*⁷⁸; opazil je razmerje prislovnih – vprašalnih – oziralnih – kazalnih, navedel osebne svojilne zaimke in na koncu tvorjenke iz *kateri* in *kdo* (deloma še z *kdor* in *kar*). Prezrl pa je oziralni poljubnostni *kateri koli* (ima pa *kdor koli*), na pol prezrl tudi tvorbe s *kak(šen)*, tj. ni imel v zavesti te zaimenske vrste, kakor od razredov ne prav nikalnega, pa tudi totalne. V glavnem je skušal izboljšati Pohlinov sistem.⁷⁹ – To je bilo očitno zelo težko vprašanje, rešeno šele v najnovejšem času s strogo ločitvijo na samostalniške, pridevniške in prislovne zaimke, v tem okviru pa na 10 razredov tvorjenih zaimkov za vse vrste, ki imajo vprašalne ustreznike.⁸⁰ Sklanjatve zaimkov so zelo popolne, posebno naj omenimo osebne zaimke,⁸¹ pri katerih v rod. daj. in tož. strogo loči naglasne od nenaglasnih, v tož. pa poleg navadnih naglasnih še t. i. navezne (*mêne menè mé/-me me*), vendar ne tudi za 1. in 2. os. neednine.⁸² Navedel je tudi merila za uporabo teh oblik in s tem v zvezi grajal nemčevalno pisno izročilo. Varianto tipa *menó* v or. ed. je povzel (kot rečeno) po Gutsmanu (poznajo pa jo že protestanti), pri im. dvojskih oblikah se je deloma opiral na Pohlina, za dvoj. roditelje je gledal tudi v

⁷⁴ Izvirnost Kopitarja je v tem, da po Pohlinu (1783, str. 60 in 62) v večji meri loči osnovne oblike od očitno tvorjenih, kar se vidi npr. pri *kateri* z variantami *ktéri/ktiri/tkiri*: *mnogiteri, vsaktiri (vsaki), nekteri, maloktiri, marsiktiri*.

⁷⁵ Prim. Slovenske zaimske besede, *JiS* 1974/75, str. 117–119; gl. še *Slovenska slovnica* 1976. Pri Kopitarju ne glede na besedovrstnost: 1. *kdo*, 2. *kdor*, 3. *nekdo*, 4. (*kěj*), 5. *mnogoteri*, 6. *kdorkoli*, 7. *vsaktir*, 8. *nihče*, 9. ---, 10. ---, 11. *ta*. Od Pohlina naj navedem, 1783, str. 62: *eden, obedn, nobedn, enkatir, tak/takršen, us, usak, usakatir, sledn/slehern, nehče* in rod. ed. *nikogra*; str. 60: *katirgdu/katirkol* 'wer immer', *nekak/nekakšn/nekakršn, usak, dostir, enekatir, enusakatir, nekatir*.

⁷⁶ Pri Pohlinu med kazalnimi, kot že pri Bohoriču, str. 81.

⁷⁷ Pohlin 1783, str. 57; Kopitarju je tip *leta* dolenski, *tale* pa gorenjski.

⁷⁸ Pohlin 1783, str. 61: »Namesto *kaj* se večkrat rabi *kar*.«

⁷⁹ 1783, str. 60, 62–63; 1768 ima Pohlin od zaimkov poleg osebnih le še *taiste, ta, une, katire, edn, kajzene(ga)*.

⁸⁰ J. Toporišič, gl. zgoraj 75.

⁸¹ Odpravil je (po Gutsmanu) Pohlinov na latinščini sloneči nemogoči rod. s svojilnim zaimkom; prim. 1783, str. 55: *jest moj -a -e meni mi ...* Tako še pri *ti* (ne pa za povratnik), kjer začenja sklanjatev z daj. (str. 56). Prim. še *mi/mé, nas/naše -a -e, nam*. – Neka neenotnost med daj. *nji* (281) in *nje* (285). 1768 Pohlin (str. 48) rod. ed. oblike zaimka *jaz* in *ti* ni navajal, za 3. os. pa *njega nje njega*.

⁸² 1768 pozna le daj. *se* v tož. pa navezno *sé* (str. 49); 1783 ima samo naslednje naslonke: daj. *mi, tož. mé*, napačno tudi abl. *od mé* (kar govori za to, da je *mé* navezna oblika). – tako tudi pri *ti* in *sebi*, kjer pa je daj. *sé*. Pač pa ima Gutsman, str. 29, daj. in tož. *mi me, ti te, tož. jo* (ed.) in *je* (mn.), za srednji spol tož. *jo*, in še *si se*.

zgodovino.⁸³ Vzpostavil je vzporednost *me* : *me* = *jaz* : *o*.⁸⁴ Tu obravnava preneseno rabo števil in oseb (vikanje, onikanje, na pol vikanje).⁸⁵

To in ono je K. prispeval tudi k jasnejšemu gledanju na preostale zaimke, npr. na oziralno dvojico *kateri* in *ki* (prvi za slovesni govor, drugi v navadnem življenju),⁸⁶ srečeval pa se je pri *kdo* in *kaj*⁸⁷ tudi s težavami, ki so to skoraj še zmeraj.

7 Kot zadnjo besedno vrsto je K. obdelal glagol,⁸⁸ besedno vrsto, ki se po njem a) pregiba v nezloženem povedniku, velelniku, nedoločniku, tvornem in trpnem deležniku, b) tvori prislov, pridevnik in glagolnik, c)–g), sicer pa se odlikuje po vidu ter h) ima naslednje oblike: povedne – sedanjik, preteklik, prihodnjik; konjunktivna – preteklik in predpreteklik, velelnik, nedoločnik, namenilnik, deležnike – na *-oč*, *-l* in *-n/-t*.⁸⁹ Končno ima pri Kopitarju glagol poleg spregatve pomožnika *sem* še naslednjih sedem: I *-am*, II *-ám*, III *-em*, IV *-èm*, V *-ém*, VI *-im*, VII *-ím*.

Spregatvene končnice ima K., kot so še danes, le pri tipu *-im* je posebnost, da so needninske končnice naglašene, torej *delimò* itd., nekam neorganski pa so končaji deležij/deležnikov na *-č* tipa *kličejoč*, *kažejoč*, *mečejoč*⁹⁰ (poleg pravih *dvigajoč*, *loveč*, *li(j)oč*).

Kopitarjeva zasluga je, da je zares dokončno odkril vidske dvojice, in vid strogo ločil od pregibalnih glagolskih oblik.⁹¹ /Vidskost/ glagolov je pomensko določil s 'enkrat storiti in dovršiti' – 'biti zaposlen z dejanjem brez stranskega pomena dovršitve'. Bilo mu je že jasno, da nedovršne ustreznike delamo z zameno pripon (*ne – a*, *je – a*, *e – i*, *Ve – Vva*) z eventualno premeno v korenu (*êr – ír*; *é – á*), medtem ko dovršnike dobivamo s predponami, obstajajo pa tudi supletivni primeri. Za vidske dvojice je vzpostavil tudi diagnostično okolje: *Kaj delaš*

⁸³ Str. 281: »Bohorič ima *nju* ... *tiu* ... *obeju*.

⁸⁴ Str. 286; ni pa odkril vzporednost *Videl me/te/ga* = *nas/vas/jih je*, kar ima J. Toporišič, pred njim pa deloma že Škrabec.

⁸⁵ Str. 288–289: »*Kakò ste rêkli, oča; žena, kaj bi radi; kako se počutijo – njim se pač dobro godi; predragò ste kupila*. Na pol vikanje ima že Pohlin, 1768, str. 138: *ste vi slišali/ste vi slišal*; onikanje za odsotnega: *gospud oče so taku ukazali*. Onikanje namesto vikanja ima že Gutsman, str. 92: *gospud, oni so preojstri*, in tudi na pol vikanje: *vi ste piu*.

⁸⁶ Str. 294.

⁸⁷ Str. 295: rod./tož, *kóga/kogá*, daj. *kómu/komú*, mest. *kómu (kom)*, or. *kom*. Pohlin, 1783, str. 60: *kedu, čegav, komú, koga, od kogá, kóm*. Kopitar: *kaj, čiga/čigá/kogá, čimu/čimú*, mest. *čimu/čim/čem*, or. *čim/čem* (Pohlin 1783: *kaj, čegav, čem, kaj, od kaj, iz čém*).

⁸⁸ Str. 300 do 366.

⁸⁹ Prikazano (po naše) s krajšavami:

Kopitar:	A: <i>-m -j -ti -t -l -n</i>	B: <i>-joč -joč -a -e</i>
Pohlin 1768	<i>-m -j -ti/-t</i>	<i>-joč -joč -a -e bi -l je -l</i>
Gutsman 1777	<i>-m sem -l bom -l -j</i>	<i>bi -l bi -l -l bom -l -l</i>
	<i>-ti</i>	<i>-joči -a -e -l (namesto -l seveda -u)</i>

⁹⁰ Str. 309; tudi Pohlin 1783, str. 67: *lubejoč*, 70 *bijoč* 'seiend', 81: *stavejoč*, *hvalejoč*, 83: *potrebujejoč* poleg pravih *sekajoč*, *gredoč*, *beroč*.

⁹¹ Npr. str. 312:

<i>-am</i>	<i>-nem</i>	<i>bi -al</i>	<i>bi -nil</i>	<i>-ati -niti</i>	<i>-ajoč</i>
<i>sem -al</i>	<i>sem -nil</i>	<i>bi bil -al</i>	<i>bi bil -nil</i>	<i>-at -nit</i>	<i>-ajoč -a -e</i>
<i>bom -al</i>	<i>bom -nil</i>	<i>-aj</i>	<i>-ni</i>	<i>-al</i>	<i>-nil</i>
				<i>-an</i>	<i>-njen</i>

za nedovršne, *Kaj staviš, da* za dovršne. Pri teh je branil sedanjiški primarni časovni status in zavračal prihodnjiškega, kot so ga navajale severno- in vzhodnoslovanske slovnice.

K posameznim spregatvam⁹² je omeniti naslednje:

Pri pomožniku je vse kot danes, le da nam. *sem* piše *sim* (sedanjik nenaglašen), pri prihodnjiku pa ima v nasprotju s Pohlinom na prvem mestu *bódem*, in na drugem *bóm*.⁹³ Po Pohlinu je prevzel velelnik tudi za 3. os. ed., sam pa ga dodal še za prvo (*Bodi len ali priden, nič mi ne pomaga*),⁹⁴ sprejema (po Pohlinu) tudi velelnik za 3. os. dv., ne pa Gutsmanovega za 3. os. mn., za oblike z *bi* pa meni, da so določne,⁹⁵ obžaluje odmiranje deležij (oblike na *-č* pa da eni odpravljajo). – Značilno je, da K. nima trpnih oblik (časov, naklonov itd.) razen del. na *-n*.⁹⁶ Do trpnika, pri katerem se je sicer precej germaniziralo,⁹⁷ sploh nima izraženega stališča. Pač pa vidi razliko med deležnikoma na *-l* in *-n*: prvi se ne da rabiti prilastkovno,⁹⁸ ampak samo povedkovno. Namenilnik določa nasproti nedoločniku; ima ga po Bohoriču.

Glavni del K. razpravljanja o glagolu (poleg vida) so obširne morfonemske obravnave po sedanjiških vrstah. V veliki meri so res indikativne tudi za tvorbo drugih glagolskih oblik, pri čemer pa je vendarle treba večkrat poseči tudi po nedoločniški osnovi (enako seveda tudi, če izhajamo iz nedoločniške).

Pri glagolih na *-am* ni težav, saj imajo vsi tudi nedoločnik na *-ati*. /Izjema *imeti*./

Pri glagolih na *-em* so že bile težave, saj je bilo na eni strani treba ločiti atematske; te je Kopitar ujel s končajem *-ém* [pri glagolih na *-am* atematske izdaja tonemskost (*dám – končám*), a te Kopitar ni poznal] od preostalih, ki pa so se ločili med seboj po tem, da so eni imeli v nedoločniku temo *-ø*, drugi pa samoglasniško, načeloma *-a-*: *jém/jésti, grizem/gristi, berem/brati*. Kopitar se je delno nagibal k pojmovanju, da bi bili v nedoločniku vsi glagoli tematski (od tod njegov *griziti* ipd., za katerega pa ve, da se ne govori).⁹⁹ Deloma še več težav je bilo pri glagolih na *-em* zj spredaj; tu se je Kopitar opiral na glas pred *-jem*, in sicer v tem smislu, ali je spredaj *V*¹⁰⁰ ali *C*. Pri tem ni bila zmeraj jasna (in še danes ni) meja med netematičnimi in tematičnimi nedoločniki (*klati, orati – koljem, orjem*).

⁹² Meni, da bi bila lahko le ena, ker se vsi glagoli v 1. os. ed končujejo na *-m*, po predhodnem samoglasniku pa (kot že prej Bohorič itd.) dobi 3 (*-am, -em, -im*), te pa deli dalje na podlagi suprasegmentnosti. Pohlin je imel dve vrsti na *-em* (en *-em* s polglasnikom).

⁹³ Str. 317: Pač neupravičeno, morda iz golega kljubovanja Pohlinu (in Bohoriču): *bodem* ali *bóm* (tako, tj. samo *bóm* nam. tudi *bom*, je še sedaj v SSKJ, kar je pa napačno).

⁹⁴ Str. 319, zlasti opomba na str. 322; Pohlin 1783, str. 69; *nej bo* ali *bodi*. Na str. 321 obžalovanje zaradi izgube oblik na *-ši*.

⁹⁵ Str. 320, 3.

⁹⁶ 1768 ima deležnik na *-e* omenjen šele pri trpniku (str. 66): »deležnik preteklega časa trpnega pomena« (1783, str. 76).

⁹⁷ 1584, str. 116: *bom sekan* secor; str. 221: *se sekan*; 1768, str. 66: *bom baran*; str. 48: *letu se bara*.

⁹⁸ Str. 331–332: s tem je v bistvu nakazana njegova predikativna narava. Da je deležnik na *-l* pretekli, ima že Pohlin 1768, str. 60, Gutsman pa (str. 40): »del. pret. časa se ne da rabiti kot pridevnik«. Tudi Kopitar ni opazil deležnika stanja na *-l*.

⁹⁹ Str. 329: *griz-iti (griziti)*, str. 336 *leziti* in *lezti* in tako še *molziti, nesiti, pasiti, tresiti*. Str. 337: »Kontrahirani nedoločnik je navadnejši od nekontrahiranega, tako da se lahko reče, /da/ glagoli na *-zem* in *-sem* zmeraj kontrahirajo nedoločnik.« Str. 338: *dolbsti*.

¹⁰⁰ Tu (str 341) je spet napačno predvideval tematični samoglasnik za primere kot *greti (grejti)* iz *grejiti* (tako tudi *grej* iz *greji*), celo *bijiti*. Neka opora za tako razmišljanje je v pogovornih oblikah tipa *najdit, pridit, oskubiti* in v pisavi *najdil*.

Pri glagolih na *-im* se je glede nedoločnikov K. v glavnem opiral na pomensko merilo: na *-iti* naj bi pomenili predvsem dejanje, na *-eti/-ati* pa nedejanje (vedel pa je tudi za izjeme).¹⁰¹ – Mislim, da pri klasifikaciji glagolov v vrste po nedoločniku ni manj težav glede predvidljivosti sedanjiške osnove, kvečjemu več, in da je klasifikacija po sedanjiški osnovi v bistvu boljša od nje in bi bili morali pri njej Slovenci ves čas tudi ostati, ne pa da smo jo z Metelkom v glavnem že zavrgli.¹⁰²

Nerodnost K. klasifikacije – uvidel jo je na nekaterih mestih sam – je, da je v preveliki meri upoštevala nadsegmentne pojave in je bilo zaradi tega treba iste stvari, npr. premene po jotaciji pred *-en*, obravnavati po večkrat (prim. glagole na *-im* in *-im*), nekateri morfonemski podtipi pa niso bili napovedljivi niti iz teh sedmih vrst (zlasti npr. s t. i. premičnim naglasom, npr. *jókal -ála*). Torej bi bil lahko imel manj vrst, razrede pa zajel vse na enem mestu. Za primer: 1. *-am -al -ála*, 2. *-ám -ál -ála*, 3. *-am -al -ála* ipd.

Posameznim vrstam je določal razrede, kjer je bilo potrebno, npr. pri glagolih na *-im* razrede *-iti*, *-eti*, *-ati*, pri glagolih na *-em* pa v glavnem na podlagi nedoločniške tematičnosti ali netematičnosti, nato pa dalje na podlagi vrste soglasnikov pred *-e-* oz. tematičnih samoglasnikov samih (v glavnem *a* in *e*). Pri vrstah po značilnih soglasnikih je pravilno začel s primeri na *z/s*, potem pa zaradi preglednosti prešel na abecedno obravnavo, kar teoriji ni moglo koristiti, če je že kaj lažjemu orientiranju. Moramo pa priznati, da je v navedenih okvirih odkrival in registriral praktično vse, in to zelo zanesljivo. Omenimo najvažnejše:

Pri glagolih na *-am* je zaznamoval neparadigemska *glej* in *imej*, pri *dam* končnice *s* s pred *t* itd.,¹⁰³ le pri glagolih na *-im* mu ni uspelo zajeti posebna *boj se* in *stoj*, ampak jima je zaznamoval še *i* za *j*; pri glagolih na *-em* je zabeležil praktično vse,¹⁰⁴ med drugim varianta *najdel/našel*.¹⁰⁵ Zabeležil je tudi variante s tematičnim samoglasnikom kot npr. *svetujem/ svetvam*.¹⁰⁶ Ves čas je zasledoval tudi, kot bi jih imenovali danes, variante na podlagi prozodijskih sredstev. Za primer navedimo, da je pri glagolih na *-im* ločil (v naši prezentaciji) tri tipe: 1. *mérim -iti -il*, 2. *hválim -iti/-iti -il*, 3. *gónim góniti/goniti gónil*, čeprav jih ni prikazal vse ene vrste na enem mestu, ampak mešano. Pri tem so vendar tudi nekatere napake, deloma tiskovne (*séliti* namesto *sěliti/seliti*).¹⁰⁷ Pomanjkljivost je splošno v tem, da ni zapisoval

¹⁰¹ Str. 361.

¹⁰² Metelko 1825, str. 102: I *A nesem nesti*, B *pijem piti*, C *znam znati*, II *mahnem mahniti* III *živim živeti*, IV *živim živiti*, V *maham mahati*, VI *omahujem omahovati*. Sedanjik mu je izhodišče še na str. 102 za I., 108 za II. vrsto, od III. do VI. vrste pa se naslanja na nedoločnik na prvem mestu.

¹⁰³ Str.334, 335, 335–336 – nagl. *dáva/davà, dájò/dajò/dadò/ dol. dadé* (kot v dvojini tudi pri *grem*, str. 338–339); to je deloma po Pohlinu, 1783, str. 61: *dam ... , daste, dadó*, bolje *dajó*.

¹⁰⁴ Napr. str. 337, 3. os. mn.: *nesó*, need. samo *nesěva* (verjetno kaka odpravljena smer razvoja je v *něsen* poleg *nesèn*; prim. še sedanje *rójen*). /Prim. Mostec: *těpen -ěna -o/*

¹⁰⁵ Str.339.

¹⁰⁶ Str. 341–342. Tu, pa tudi sploh pri glagolih na *-jem -ati*, se je pojavilo vprašanje kolikosti naglašene samoglasnika v ed. m: sp. del. na *-l*; rešil ga je tako:

1. *-ám -áti: -ál igrál (lagál, stlál)*

2. *-újem -ováti: -ovál kupovál*

3. *u-jem -ati: -ál kovál*

Vendar so tudi spodrsljaji, npr. *klál, orál, /ko že/ ima orám*, ali str. 364 *mižál*, če je že *scál* po *spál* pravilno.

¹⁰⁷ Taka pomanjkljivost je npr. tudi na str. 356 v opombi, kjer namreč pravi, da je velelniški *i* v neednini zmeraj naglašen (to je treba razumeti tako, da bi sicer bil reduciran, tj. polglasniški). V variantah *hváliti/hvaliti* gre po vsej verjetnosti za naglas kratkega nedoločnika (prim. *góniti* iz *gónit*).

še ženske oblike deležnika na *-l*. Enako bi bil moral izpisovati še needninski velelnik, da bi se bil izognil tudi nepravilnim generalizacijam.¹⁰⁸ Zanimivo je, da je ugotovil pri glagolih na *-ím* tudi premik naglasa v deležniku na *-l* zaradi predpone (*kosil – pokósil*)¹⁰⁹ in se vpraševal v zvezi s tem o nekaterih analognih primerih. Pri nekaterih variantnih končajih pa ni vedel načela razvrstitve (npr. kdaj *-eti* in kdaj *-áti*),¹¹⁰ saj je imel več primerov, ko se je *a* pojavljal tudi za nešumevcem.¹¹¹

Če pomislimo, da je v morfonologiji bil v bistvu prvi pri nas, se moramo prav čuditi, da se je v njej tako redko motil ali bil v njenem prikazu nepopoln, tu in tam v kračini ali v mestu naglasa, velikokrat pa do skrajnosti natančen in popoln.¹¹²

8 Pomen Kopitarjeve slovnice ni samo v njeni znanstvenosti, ampak tudi v njeni praktični uporabnosti, kot je s svojim jezikom najbolje potrdil Prešeren (ki je sicer zavračal njegovo prizadevanje za reformo pisave). To slovnico je bilo treba samo dograjevati na področjih, ki so ostala v njej neobdelana, in to je že prej kot v 20 letih zares storil Metelko, ko je po Dobrovškem podal natančno besedotvorje (pobude za to je dajal sam Kopitar) in do neke mere tudi skladnjo slovenskega jezika; imel pa je smolo, da je hotel uveljaviti v pisavi tudi redukcijski polglasnik, kar je povzročilo t. i. abecedno vojno, z zavrnitvijo nove pisave pa se je zavrgla tudi večina pridobitev K. slovnice, praktično skoraj za sto let. In to ne glede na to, da se je h Kopitarju in Metelku že v 70-ih letih preteklega stoletja začel vračati Stanislav Škrabec, vendar dejansko le v znanstvenih spisih; tako je treba razumeti tudi Pleteršnikov slovar, v katerem je v veliki meri utelešeno to, kar je Kopitar (in Metelko) ugotovil za glasovno podobo slovenskega jezika. – Novodobna slovenska slovnica seveda rada priznava, da je zrasla iz tistega, kar je zastavil tako odlično Kopitar, nadaljevala pa Metelko in Škrabec, ne pa morda iz svoje neposredne predhodnice, ki se je lomila v nasprotjih diahronije in sinhronije, nepravlega pojmovanja resnične naravne podstave knjižnega ezika (t. i. vseslovensko merilo) in je malo marala za čisto znanstveno metodologijo. Jezikoslovje pri jeziku po našem prepričanju mora gledati predvsem na njegovo formalno naravo, kakor je to slutil že Kopitar in tako v veliki meri strukturo slovenskega jezika tudi odkril. Skrajni čas je že, da se pri Slovencih izvrši revizija negativnih splošnih in površnih mnenj o Kopitarju. Ko se bo to zgodilo, bomo lahko ponosni na naša genialna dioskura, Kopitarja in Prešerna, ki v veliki meri predstavljata vrh slovenske duhovnosti, pesniške in znanstvene.

¹⁰⁸ Zgoraj, toč. 107, smo omenili eno.

¹⁰⁹ Str. 362: *zgúbil*: »Zgubím je namreč sestavljenka«; za *dóbil*, n. m., se ni spomnil, da bi bil analogen po *pridobil*; prim. še str. 360 *stúril*, *pústil*: prvi je res /predponski/ drugi pa ali analogen (*popústil*) ali pa res /.../ z izgubljeno predpono (npr. *opustil*).

¹¹⁰ Nima primerov *z e* za šumevcem – *vršeti*.

¹¹¹ Str. 361 *spati*, 362 *bati se*, *stati*, 365 *scati*.

¹¹² Npr. pri glagolih na *-ím -éti* (str. 363): *góri -íte – gôrel*; *sedi -ite hítel*; vendar ne navaja oblik, ki niso v rabi, kot npr. vel. *bobni*; prim. še *-im -ati*, str. 363–364: *spi/miži tíši/béži – léži*. – Tonemov ni odkril in jih torej tudi ni upošteval morfonemsko. Zdi se, da jih ni slišal (ni pa, pozneje, tudi verjel Pismenosti); o tem je indikativna njegova opomba k Vukovim naglasom (1815, BKKS, str. 315–316): »Kar je na str. 11 po Milovanovu povedano o naglasu, predvidoma štirih, bo pač dalo v roke najnovejšim raziskavam metrike starih Grkov in Rimljanov mogoče presenetljive primere. /.../ Ocenjevalec je žal premalo poznavalec glasbe, da bi mu šel o tem glas.«

ZUSAMMENFASSUNG

Kopitars Grammatik von 1808/1809 ist die erste wissenschaftliche Grammatik der slovenischen Sprache. Das gilt vornehmlich für ihre Morphologie der flektierbaren Wortarten, die in der traditionellen Reihenfolge von Artikel, Substantiv, Adjektiv, Numerale, Pronomen und Verb angeführt sind. Bei allen sind die Grundkategorien angegeben, im Hauptteil die Flektionsparadigmatik; die Problematik der einzelnen Typen ist fast bis zur Vollständigkeit erschöpft, die morphologischen Tatsachen sind in ihrer lautlichen und prosodischen Alternativität mit überragender Genauigkeit erfasst. Zur Lösung dieser Fragen bedurfte Kopitar kaum einer fremden Grammatik als Beispiel; im grossen und ganzen wuchs der ganze Bau der Morphologie der slovenischen Schriftsprache aus einer kritischen Auseinandersetzung mit den vorangegangenen slovenischen Grammatiken hervor, und dies vor dem Hintergrund der lebenden zeitgenössischen Sprache des Volkes, bis zu einem gewissen Masse auch aus der Gestalt der Schriftsprache, wie sie von den slovenischen Denkmälern seiner Epoche, vor allem jenen der unmittelbar vorangegangenen Zeit, präsentiert wurde. So beseitigte er den deutschümelnden Artikel endgültig; beim Substantiv umriss er genau den Umfang des Geschlechts und gelangte bereits da zur Erkenntnis, dass allgemeine Regeln ihre Wirkung nur dann bewahren, wenn zugleich auch die Abweichungen von ihnen erfasst werden; genau in diesem Sinne spricht er auch schon vom Gebrauch des Plurals statt des Duals, wenn es sich um paarweise Dinge handelt; für die Formen des sächlichen Geschlechts in der Einzahl wählte er endgültig die Endung *-o*, vereinheitlichte den Dat. Plur. durch *-am* und befestigte den Dual im natürlichen und wirklichen Umfang.

Eine stärker aufgegliederte Hierarchie wünschte man sich in der Behandlung der Flektionsvarianten, was ihm eine viel kleinere Zahl an Grundtypen erbracht hätte; gleichfalls ist es besser, die prosodischen Mittel nicht gleich mit der Morphologie zu behandeln. Die Zuverlässigkeit der Endungsvarianten bei Kopitar müsste, soweit er das nicht schon selber getan hat, noch durch eine Analyse der damaligen Texte der Schriftsprache geprüft werden (Prešerens Sprache scheint sie zu bestätigen). Die Bemerkung über die Prosodie in der Morphologie gilt auch für Kopitars Behandlung des Verbs, wo er im Rahmen der Klassen der einzelnen Arten z. B. die Klasse *s – z* zusammen behandelt, nicht aber auch die Klasse *t – d* usw.

Beim Adjektiv hat er vor allem die Fragen der Bestimmtheit und Unbestimmtheit weitgehend richtig gelöst (letztere benutzt er als Ausgangspunkt), hinsichtlich der Steigerung jedoch bleibt er mehr beim Aufzählen, bei den Endungen allzu sehr verallgemeinern. Bei den Kardinalzahlwörtern stellt er auch ihre lautliche Flektierbarkeit fest, und bei der Behandlung der Pronomina erreicht er einen Höhepunkt beim Personalpronomen, indem er die betonten Formen streng von den unbetonten scheidet (soweit sie sich lautlich voneinander unterscheiden), im Akk. S. auch die sogenannten anknüpfenden. Mehr Ordnung brachte er in die Behandlung der Pronomina vom Typ *kdo – kaj*, und zwar auch der Wortbildungen daraus.

Beim Verb besteht Kopitars grosses Verdienst darin, dass er es fast endgültig in seiner Aspekt-eigenschaft erfasst, als erster unter den Slaven so vollständig, und dann in seinen morphologischen Eigenschaften, wobei er aus den Präsenssuf. *-am, -ám, -em, -èm, -ém, -im, -ím* ausging. Die Bestrebung nach einer praktischen Übersichtlichkeit führte ihn aus den Ansätzen einer morphologischen Paradigmatik zu alphabetisch geordneten Gruppen, was wegen der sich wiederholenden Behandlung der selben Kategorien eine gewisse Unwirtschaftlichkeit

zur Folge hatte (doch fand er dabei manchmal elegante allgemeine Lösungen, z. B. die Alternation nach der Jotierung vor dem Morphem *-en*). Erschöpfend bearbeitete er die nicht zusammengesetzten Verbformen (dabei weisen Formen wie *kličejoč* auf eine Unfestigkeit im Sprachsystem bzw. im Textgebrauch hin), die zusammengesetzten jedoch nur in einer Übersichtstafel. Es fällt auf, dass er keine Passivformen behandelt, bei denen sonst in Grammatiken und Texten ziemlich viel germanisiert wurde. Die Form mit *bi* ist für ihn mit Recht persönlich, da sie ja mit *sem* und *bom* + *-l* alterniert.

Im allgemeinen erfasste Kopitar durch Beispiele für die einzelnen Arten und Klassen alle Betonungstypen, wenn er sie auch nur dann paradigmatisch explizierte, wenn sie auch lautliche Varianten in der Endung zur Folge hatten. Einige Fehlgriffe (z. B. die Bestrebung oder Versuchung, allen Verben in der Infinitivform einen thematischen Vokal zuzuschreiben) sind z. T. eine Folge der Entwicklung der slovenischen Vokale (moderne Vokalreduktion), die den Überblick erschwerte, und gleichzeitig liess sich Kopitar von den anderen slavischen Grammatiken nicht korrigieren, weil er vom Standpunkt der neuen Struktur aus vielleicht mit seiner Theorie doch recht gehabt hätte.

Kopitars Morphologie (so wie auch die Grammatik) lebte in voller Breite die ganze erste Hälfte des 19. Jahrhunderts, und er wird mit stärkstem Nachdruck durch Prešerens »Poezije« bestätigt.

Prva objava v SR 28 (1980), 395–413.

OBLIKOSLOVJE V JANEŽIČEVI SLOVENSKE SLOVNICI 1854

Janežičeva Slovenska slovnica 1854 je zanimiv zasitek preprostejše, v slovenščini pisane, slovnice za srednje šole, po znamenitih in tudi znanstveno zastavljenih slovnica J. Kopitarja (1808/9) in F. Metelka (1825). Naslanja se precej na Metelkovo šolsko slovnico iz l. 1830, v tem in onem tudi na Miklošičeva dela (z obema je bil Janežič v osebnem stiku), zlasti v izrazju (manj tudi v teoriji) pa še na slovensko pisane slovnice ob koncu predmarčne in zgodnje pomarčne dobe. Stalno obliko je ta slovnica dobila z 2. izdajo l. 1863.

Janežič's Slovene Grammar of 1854 is an interesting sketch of a simpler grammar written in Slovene and intended for high schools, based on the renowned scientific grammars by B. Kopitar (1808/09) and F. Metelko (1825). It relies considerably on Metelko's school grammar of 1830, in some respects on Miklošič's works (Janežič was in personal contact with both of them), and particularly with respect to terminology (to the lesser extent in theory) also on the grammars written in Slovene from the end of pre-March and from the beginning of the post-March era. The grammar assumed its permanent form with its second edition of 1863.

Janežičeva Slovenska slovnica nam pomeni tu v slovenščini pisano »Slovensko slovnico s kratkim pregledom slovenskega slovstva ter z malim cirilskim in glagoliškim berilom za Slovence«,¹ in pravzaprav niti ne Slovenska slovnica za domačo in šolsko rabo² ali leta 1849 v dveh zvezkih izšli Kurzer leichtfaßlicher Unterricht in der Slovenischen Sprache (Für Deutsche nach Dr. Alius bekannter Lehrmethode bearbeitet).³ V slovenščini pisano imamo, kot znano, Slovenci prvo slovnico od Zagajška (Slovennska grammatika oder Georg Sellenko's Wendische Sprachlehre in deutsch und wendischen Vortrag),⁴ in nato, šele čez 20 let, Vodnikovo Pifmenofjt ali Gramatika sa Perve Shole⁵ (napisana v slovenščini na željo oblasti). Istega leta je Vodnik tiskal še slovensko pisane Pozhétke Gramatike to je Pifmenofjt Franzoske gofpoda Lhomonda,⁶ s čimer se je slovenščina kot poučevalni jezik

¹ Spisal Anton Janežič, V Celovcu, Založil Eduard Liegel, Knjigar, 1854, 182 str.

² Spisal Anton Janežič, c. k. učitelj višje realke v Celovcu, Nova, vsa predelana in popravljena izdana, v Celovcu 1863, Natisnil Janez Leon, 264 str.

³ 1854 3. izdaja z naslovom *Leichtfaßliche Slovenische Sprachlehre für Deutsche, Erster Jahrgang* (enako še *Zweiter Jahrgang*) /Lahko umljiva slovenska slovnica za Nemce, Prvi letnik (Drugi letnik)/.

⁴ mittels welcher sowohl der Deutsche als auch der Wendische auf die leichteste Art diese Sprache regelrichtig zu reden und zu schreiben von selbst erlernen kann; Zilli, mit Fr. Jos. Jeko'schen Schriften, 1791, 349 str. /Slovenska gramatika ali Jurja Zelenka slovenja slovnica v nemškem in slovenjem podajanju, s katero se lahko tako Nемец kakor tudi Slovenji na najlažji način ta jezik sam nauči pravilno govoriti in pisati./

⁵ V' Lublani, Natisnil Leopold Eger, 1811, Na prodaj v' šholah, VII + 7 (Iliria oshivlena) + 190 str.

⁶ *Pozhétki Gramatike to je Pifmenofjt Franzoske gofpoda Lhomonda, Iskusneniga vuzhenika per vifokih šholah v' Parisu*, Sa latinjke franzojke šhole v' Illirii Preštavil Vodnik, V' Lublani, per Janesu Retzerju Natiškavzu, 1811, 118 str.

nekoliko še okrepila, teoretično pa se navezala tudi na francoski slovnični in metodološki nauk.

Po teh začetkih je moralo miniti kar 36 let, da smo Slovenci spet učkali v slovenščini pisano slovnico, in sicer izpod peresa J. Muršca: *Kratka slovenska slovnica za pervence*.⁷ S tem spet Štajerc pred »izbruhom« narodne dobe v Sloveniji daje spodbudo za slovenski razpravni jezik v slovničnem jezikoslovju. Po marčni revoluciji so nato kot prva slovensko pisana slovnica izšla Majarjeva Pravila, kako izobraževati ilirsko narečje i u obće slavenski jezik,⁸ nastala sicer že v predmarcu, v kateri pa se je Majar slovenščini izneveril s svojo srbohrvaščino ali kako bi jo imenovali,⁹ je pa hitro na to, že 1850, izdal še *Slovnico za Slovence*,¹⁰ kjer že v prvi povedi Predgovora beremo: »Vse razlaganje u tej slovnici slovenskej je naravno slovensko in ne ilirsko, kakor bi morebiti nekateri iskreni vlastenci želeli.« Majarja 1850 pa je bil za eno leto prehitel Ljubljčan Franc Malavašič: *Slovenska slovnica za perve slovenske šole v mestih in na deželi*,¹¹ sicer pri Kidriču (SBL 5, 1933, 34) prelahkotno odpravljena z »v novi dobi potrebna, a brez strokovne vrednosti«.

Seveda se vse te slovensko pisane slovnice ne dajo primerjati z obema najuglednejšima, nemško pisanima slovnicama predhodnicama: *Kopitarja* (1808/9) in *Metelka* (1825), tako da so pomembne zlasti zaradi uveljavljanja slovenščine kot razpravnega jezika, pa seveda tudi zaradi večje dostopnosti povprečnemu Slovincu, ki pač ni znal – kakor jo je znala večina razumnštva in sploh šolanega človeka – nemščine do te mere, da bi bil lahko bral *Kopitarjevo* ali *Metelkovo slovnico* (ti pa sta mu lahko bili tudi problemsko pretežki, ali manj zanimivi, ali koristni). Kakor znano, je Metelko tudi malo izdajo svoje slovnice l. 1830¹² podal v nemščini (le da ima tu in tam tudi slovenske izrazijske vzporednice nemškim izrazom, npr. »das Hauptwort« (imé) in tako vsaj še *perlog*, *številno ime*, *zaima*, *glagol*, *predlòg*, *narečje* (= prislov), *véz* (= veznik), *medmèt* (po Vodniku).

Pisci teh slovensko pisanih slovníc so se v izrazju zgledovali po Vodniku (kot rečeno, to vidimo že pri Metelku), vendar se je že Muršec v marsičem od njega oddaljeval (čeprav »mu je Macun za delo preskrbel Vodnikovo in Metelkovo slovnico« (SBL 6, 1935, 182–183, V. Baš). Tako spreminjanje izrazja¹³ pomenijo naslednje dvojice: *slovnica* proti dotedanja

⁷ Na svetlo dal Dr. J. Muršec, učitelj veroznanstva pri st. st. meščanski šoli v Gradci, 1847, Papirino natisk od Lajkamovih naslednikov, 89 str.

⁸ Po Marnu: Spisal Matia Majar v Celovcu, U Ljubljani nat. J. Blasnik, 1848, V + 130 str.

⁹ Prim.: »l. město tudjih rěčih, namréc město germanismov, latinismov, turcismov, graccismov i. t. d., budemo po malo počeli upotrěbovati slavenske rěči i izraze.«

¹⁰ Spisal in založil Matia Majar, V Ljublani lěta 1850, Natsnil Jožef Blaznik, Na prodaj ima u Celovcu Sigmund, u Ljublani Lerher in Kremžar, u Terstu Živic, u Gorici Paternolli, u Marburgu A. Ferlinec, u Optuju Sprizaj, u Celju Jaretin, u Gradcu Mayer, u Krajnském městu Roš, u Novim městu Vejpustek, u Bělaku Poznik, u Radgonu Vajzinger in izdatelj u Žabnicah (Saifnitz in Kärnten), 51 str. /Zanimiv prikaz interesov za znanje slovenščine./

¹¹ Po nar boljših dosedanjih slovnících zdělana, Ljubljana, 1848, VIII + 176 str.

¹² *Slowenische Sprachlehre*, Ein Auszug aus dem Lehrgebäude der Slowenischen Sprache im Königreiche Illyrien für Anfänger, Lehramts-präparanden und Lehrer an den slowenischen Volksschulen/Slovenska slovnica, Izvleček iz Učne stavbe slovenskega jezika v Kraljestvu Ilirija za začetnike, učiteljske pripravnike in učitelje na slovenskih ljudskih šolah, Od Franca Seraf, Metelka, c. k. profesorja slovenske filologije na Liceju v Ljubljani, Ljubljana, V založbi c. k. Razpošiljavstva osnovnošolskih knjig za Ljubljansko gubernijsko področje, v licejskem poslopju, II + 108 str.

¹³ J. Rotar, Naše jezikovno izrazje, *JiS* 4 (1958/59), 37: »Muršec je bil ilirsko usmerjen in je izraz

pismenost in nato *glasnik* – *glasni, tihnik* – *soglasni, znamenka* – *ø 'naglasno znamenje', zaimé* (že Metelko 1830) – *namestime, sklon/padež* – *padež, imenivnik* – *imenovaven, edinobroj* – *edinje število, dvabroj* – *dvojstvo št., višebroj* – *množno št.* – To je deloma boljše, deloma pa tudi slabše.

Pisanje slovnice v slovenščini torej v Janežičevem času ni bilo več nobena posebnost. V uvodu Slovenske slovnice 1854 (s l. avg. 1853, II) si njen avtor dovoljuje »blagorodnima g. g. Fr. Miklosiču in Metelkotu našo iskreno zahvalo izreči, da sta našo slovnico v rokopisu pregledati in semtertje popraviti blagovolila«.

Ker je bila Janežičeva slovnica »osebno našim slovenskim učencom na gimnaziah in realnih šolah namenjena« (I) – jezik ji je predpisalo »visoko ministerstvo uka, ki je gospod Muršecovo Kratko slovensko slovnico začasno za naše gimnazie predpisalo, akoravno imamo več obširnijih in prav izverstnih v nemškem jeziku sestavljenih slovenskih slovnice« (r. t.) – je že problemsko bolj omejena od Kopitarjeve ali Metelkove, pa tudi po obsegu je manjša.¹⁴ Janežičevo izrazje je na splošno v precejšnji meri označil J. Rotar na omenjenem mestu, zaslužilo pa bi podroben razbor. Tu se v nadaljnjem z izrazjem podrobneje ne bomo ukvarjali, saj je naš namen predvsem ta, da to slovnico zajamemo z vsebinske strani.

Slovenska slovnica 1854 ima poleg Uvoda (1–10) še dve »poglavju«: I. Zlaganje in sklanjanje (= oblikoslovje z besedotvornimi »odstavki« za posamezne besedne vrste,¹⁵ 11–94), II. Skladoslovje (95–113) z Dodatkom Nekaj o slovenskem slogu (112–113).¹⁶

Precej je Janežič obdelal »ločnike ali prepone« (8–9), tj. ločila¹⁷ (v SS 1863 ima že »ločila ali prepone« (25).)

V prvem, osrednjem, »poglavju« Janežič obravnava oblikoslovje, ki ga pa pojmuje kot besedotvorje + pregibanje, npr. v »odstavku« O samostavnem imenu¹⁸ (= samostalniku): »zlaganje« 12–17, »sklanjanje« 17–26. Takó, najprej besedotvorje, nato pregibanje, ima (to pa najprej celotno besedotvorje, nato pa pregibanje) Metelko v svoji Učni stavbi slovenskega jezika 1825: za sam. najprej tvorbo sam. sploh, pod posebnimi naslovi pa še manjšalnice, večalnice, lastna imena (antična, ljudska, ženska poimenovanja lastna in občna), nato pa posebej zloženke. Tvorba je pri Janežiču povzeta po Metelkovi Učni stavbi; Janežič priponska obrazila imenuje končnice, od številnih Metelkovih pa je jermal najpogostnejša obrazila. Na hitro se Janežičeva odvisnost od Metelka lahko ugotovi npr. pri »povekšavnih končnicah« (16), kjer se pa vidi, da je Janežič do neke mere vendarle tudi samostojen. – Glede na morfološki sestav Janežič loči (12) korenine (korene) in rastlike (tvorjenke), »sostavljena imena« (16) so mu imenska z *-o-* (*letopis, enoverec*), »številnicami in zaimeni« (*stoletje,*

/slovnica/ dobil najbrž v Babukičevi Osnovi slovnice slavjanske naréčja ilirskoga (Zagreb 1836).« Prim. še str. 40: »Muršec /.../ si je sposojal izraze iz omenjene Babukičeve slovnice.«

¹⁴ 113 str.; preostali del tvori Pregled slovenskega slovstva (115–182 str.).

¹⁵ Samostavno ime (11–26), prilog (26–34), številnice (34–40), zaimé (40–47), glagol (47–79), predlog (79–87), prirečje (87–93), vez (93–94) in medmet (94).

¹⁶ »Odstavki« so tu 1. o rabi besednih vrst (sam., prid., štev., zaim., glag.), »nesklonljivih delov govora« (95–111), 2. o »besedoredu« (111–112).

¹⁷ Obdelane ima vejico (»klinčec ali protec«), podpičje (»nadpičje«), dvopičje, piko, »prašaj«, klicaj, vezaj, »pomišljaj«, oklepaj, »opomnico« (* ali †), opuščaj (»odveržaj«), narekovaj (»navodnica«).

¹⁸ Na str. 11 samostalnike deli na vlastno (*Dunaj, Mačnik, Ivan*), občno (*smreka*) in zborna (*vrbe, vino*) ime. Zadnje mu je torej tako skupno kakor snovno, ne ločuje pa še pojmovnega pri t. i. (po današnjem izrazju) neštevni (sicer pa tudi števnosti ne pozna).

samolet), z glagoli v prvem delu (*Vladislav, vertoglavost*), s predlogi in »prirečji« (*brezbožnik, nečast, blagoslov*).

Pri samostalnikih moškega spola že pozna tudi izraz živo – neživo (19); verjetno otroško govornico izdaja primer *Glej tega grma* (r. t.). Sicer uveljavlja razliko v osnovničnem samoglasniku -o- (-e- za mehкими soglasniki), -a- je umaknjen v opombo 19). Daljšanje osnove z -n- (20) pozna le za živo (*apostelj -na*), izjemoma navaja še zvalnik (*brate, 21*). – Pri ženskih sklanjatvah (22–23) so tudi napake (*vodáh*), po Vodniku neprimerni dajalnik (daj./mest. *podertii*), pisava *Maria, Azia*, daj./mest. *gospěj*, čudno *kerv krije nam. krvi, krijo nam. krvjo*. – Pri s. sklanjatvah pozna že vrstno množino: *Štajerska vina so dobrega okusa* (25). – In to je o samostalnikih že vse.

Pri pridevniku (»prilog«, 29–34) je uveljavljen -e-jevski osnovnični samoglasnik (*lep-e-ga*), v daj./mest. ed. ž. spola s končnico -ej (*lepej*, -i je ob njej v oklepaju), nekaj opomb je o določni (»določivni«) obliki, med drugim tip *zelêno – zeléno* (31), v razvidu je tudi že navezovalna oblika (Mladina novi svet preveč čisla, *starega* pa zanemara). Po Met 1830 opozarja na premeno *k – c, g – z* pred osnovničnima -e- in -i- (*velicega, globocih, družih/ družij – 31*). Omenjena je samostalniška raba pridevnikov (*na Koroškem, stariši, duhoven*). Pri »stopnovanju« (32–34) je »tretja stopnja« razen z *naj/nar* tvorjena še z *zlo, kar, kaj, prav, silno, jako, močno, grozno, vsega-, pre- ali spre-*, pri čemer je pri *pre-* omenjeno, da »pogosto toliko kot preveč pomenja«. Primernik na -ši ima v ženski obliki ničto sklanjatev.

Števniki (»številnica ali številno ime«) (34–40) so mu »temeljni« (*trije/tri*), »redovni« (*tretji -a -e*), »plemenivni« (*troj -a -e*), »množivni« (*kolikerni, kolikoterni, kolikokrat -a -o*) in »vdelivni« (*po trije*), vsi ti pa »določni«, medtem ko so »splošni« »samostavni« kot *kopa, par*, »prilog«ovni, npr. *ves, vsak, mnogo* ipd.« (38) Tu je precej zaimenskih (prim. še *vsakteri, neki, nekteri, malokateri, noben ...; kaj, nekaj, nekoliko ...* Pri vrstilnih števnikih je nesedanji na -ni (*stotni, tisučni*). Neustrezno usmerjevalne so oblike *dvajset in eden* (36), *dvajseti in prvi* (37). Tvorjenke na -krat so »ponavljavna prirečja« (*trikrat*), na -ič »vredivna« (37). Prim. še *četvere hlače proti pet/petero bukev* (r. t.), poleg *peterne bukvice* (38). K »splošnim številnicam« prim. *malo hvale, silo ljudi*. Na koncu (39) so obdelani še samostalniki iz števnikov: a) »razdelinski« *pol/polovica*, b) denarjev (*dvojača, petica*), c) števil (*enklja, dvojka*), d) dne (*torek*), 2) predstojnikov (*desetnik*), f) dvojčetrov (*dvojčič, trojčič*), g) tolikega dela (*šestert*), h) jakosti skupin (*četverica*).

To je delano precej po Met 1830 (27–), sicer pa ima že pred Janežičem Muršec 1847 »številnice«, in sicer »temeljne, redivne, razločivne, pomnoživne, vdelifne in obče« (20–24), poleg tega pa še »številna narečja«: ponavljana (*enkrat*), vredivna (*prvič*) (23), in prav tako 7 vrst samostalnikov iz števnikov; torej se je Janežič zgledoval po Muršču.

Pri »sklanjanju imen« Janežič loči samo 3 »sklanje«, moško, žensko in srednjo (19), sklanjatvenih vzorcev pa ima zanje 2, 3 in 1: *jelen, tat; žena, nit, peč; leto*. To ustreza Met. 1830: *slap/sever; las/sin, riba/voda, nit/klóp* ter *leto/kolo, seme/tele*, vendar še najmanj pri srednjem spolu. Naglasna stran je pri Janežiču skoraj povsem zanemarjena.¹⁹ Kot zanimivost naj omenim im. mn. *junaci* (Met. *otroci*), zvalnik *brate*, oblike *Jenkota, Jožeta, Obrezata, Kosinskita* (21) in samo o-jevsko sklanjatev tipa *vojvoda* (zadnje dvoje po Met 1825, 173 in 176).

Metelko je na prvem mestu pravilno navajal sklanjatveni vzorec za neživo (*sláp -a*), Janežič

¹⁹ Že zgled *jelen* bi zahteval naglasno opozorilo; sicer je naglasno zaznamovan -ú v rod. ed. besede *tat*, a tudi daj. *tatú* (Metelko ima to pravilno le pri *bogú*). V glavnem prav je zaznamovan naglas pri *nit* in *peč*, nedosledno pri *gospa*.

je po Majarju 1850 uvedel tip za živo, in sicer prav besedo *jelen*, ki je pa manj primeren, saj je tudi premičnega naglasnega tipa. Pri Janežiču je naglas nekaj bolj upoštevan le pri ženskih sklanjatvah. Janežič je seveda do neke mere uveljavljal svojo koroškost, npr. v podčrtnih opombah (prim. 30 o pridevniški končnici *-ega*), potihlo pa pač tudi z opuščanjem naglasnega zaznamovanja.²⁰ Od zanimivega izrazja naj omenim »enojno število ali enojnik« (18), enako še množnik (kar se ni uveljavilo), od obeh imenovanj za število se je uveljavilo le to (ne »broj«), 6. sklon (19) pa je Janežiču druživnik (social, instrumental).

Pri zaimkih je zanimiva vključitev nikalnih in nedoločnih zaimkov (*nič, nihče, nihčir, nikdo – nekdo*) (43) med »osebna zaimena«, vendar bi potem tu ne smel biti naveden *nič*, pač pa še od vprašalnih *kdo*, od oziralnih (46) pa *kdor*. Pri nikalnih zaimkih lahko lepo vidimo razblinjanje osrednje (enotne) knjižne norme.²¹

Gledano z današnjega stališča, pri osebnih zaimkih (41) pogrešamo naslonske oblike tudi v dvojini in množini 1. in 2. os.; Jan. za mest. dv. pozna *nama* in *nas, vama* in *vas*, zapisal pa je tudi navezne oblike *mé, té, sé*. Za že omenjeno dialektiziranje prim. še (omenjene) oblike kot *njega, jega (nja), ga* (42), s čimer se je gubila tudi obveščenost o naslonkah. Pri Met 1830 (35) je naslonka vedno na koncu (npr. *mé, mène, me*). Pri Janežiču se pojavlja tudi precej zgodovinskih razlag (npr. *zanj* iz *za-i*, 42). Pač pa je Janežič dodal »splošni osebni« zaimek *oní -á -é, ón* za m., *oná, ona* za ž. in *onó, ono* za s. spol (43). Tega Met 1830 nima. Metelkovih opomb o vikanju in onikanju Janežič tu ni prevzel.

Zanimivo mesto je pri vprašalnem vrstnem (kakor bi danes rekli) pridevniškem zaimku (45), kjer Janežič poleg *k(a)teri* navaja tudi *koji* s pripombo »se na zgornjem Koroškem mesto *kteri -a -o* sploh govori«, oba pa sta »včasí« zamenjljiva s *ki*, npr. *ki hudir?, ki vrag?*. (Tako se govori tudi na Mostecu.)

Tudi pri zaimkih se Janežič močno ravna po Muršču: ta loči »osobne« (med njimi tudi *oné, oná, onò*) »za neznano osebo ali reč«, prisvojevne, kazavne, vprašavne, oziravne (25–30), le da z bolj narečnimi oblikami, npr. *kaki/kakši/kakšen/kakov/koliki/čigav/čij/čiv* za vprašalne zaimke (29).

Zelo obširno je pri Janežiču obdelan glagol (47–79), še posebej vrste (»oblike«, pri Met. »Form«) in razredi (»razdeli«, pri Met brez označbe) (49–56), z zanimivo listo vseh dovršnikov po nedoločniških glagolskih vrstah (57–59).

Glagole na splošno loči »prehajavne«, »neprehajavne«, »povračivne« in neosebne (48), poleg tega pa jih deli še na »djavne« in »terpivne« (*omivati posodo – posoda se omiva*, r. t.).²² Pretežno po Met 1825 (102 sl.) loči 6 vrst glagolov, in sicer na *-em -sti/-či*, z razredom *d-t* na prvem mestu, kar je po Miklošiču, itd., vendar še tudi z glagoli tipa *brati* v I. vrsti. Že pri II. vrsti pa ima po Miklošiču *-niti -nem*; Metelko 1825, 108, *-nem -niti*; Met navaja nedoločnike na 1. mestu šele od III. vrste naprej (n. m., 109).²³ Po Met. so tudi nedovršni pari k dovršnikom

²⁰ Za to prim. tudi str. 42 pri rod. za *on*: *njega, jega (nja), ga*; morda tudi pri rod. dv. (*nju, njuj, ju, nji, ji*), prav tam.

²¹ Danes v *SSKJ nihče* brez oznake, *nikdo* knjiž.; pri Toporišiču, *SS* 1984, 247 »vzhodnoštajersko in knjižnozastarelo«; Plet. »Cig., Jan. (Slovn.), Levst. (Sl. Spr.), nk.; prim. *Cv* VII 9. X. 4, kjer za prvo beremo: »... sedaj priljubljeno *nikdo* v naši slovenščini nima pravice«, za drugo: »Prav bi bilo *nikdor*, kar pa ne vem, ali se kje govori.«

²² Podobno že Muršec (30–31): zveršivni, nezveršivni, ponavljavni, prehajavni, neprehajavni, povračavni.

²³ V prvotni preglednici (102) so v vsch vrstah na prvem mestu sedanjiki. Na str. 126 ima Met 1825 razrede *kladem, ležem, tresem, nesem* ...

(54–55). Zanimivo je diagnostično vprašanje za nedov. glagole (»kaj delaš? kaj se godi?«, 56), pa lista trajnih glagolov naslednjih tipov: *ječim – jeknem – jekam, klečim – poklekнем – poklekam*. Srednji so mu glagoli »enkratnega dejanja« (57). Pomemben je tudi seznam dovršnih, predvsem korenskih nepredpinskih glagolov, in sicer po vrstah: I *dati*, II *vtoniti*, nato še IV. in V. vrste (57–58).²⁴

Omenimo še, da je Janežiču način »doba«²⁵ (djavna, trpivna, bivna: *piše, je premagan, se veseli/zeleni*). Od časov (60–61) pozna tudi »predpreteklega«,²⁶ samo pri »dovršivnih« glagolih. »Naklonov« ali načinov (61–62) pozna Janežič devet,²⁷ to so: znanivni/določivni (*obrača*), pogojivni (*bi vedli*), želivni (*naj / bi bilo*), velivni (*delaj*), nedoločivni (*delati*), namenivni (*delat*), deležje ali priložaj (*cveteč -a -e*), narečni (*kleče*) in glagolni/glagolno ime – *pohajkovanje*). – Tu je dokaj odvisen od Muršca.

Iz poglavja »III. Izobraževanje časov in naklonov« (62–72) naj omenim kakšno znamenitost: Sedanjike loči na *-am, -em, -im* (kakor Met), navaja pa tudi neosnovnične glagole (*grem, dam, jem, vem, bom*) in pozna kratko 3. os. mn. (63). Po Muršču (35) Janežič (66–67) pod črto navaja tudi aorist in imperfekt, pregibni pogojnik in še kaj. S takimi opombami (ki so sicer slovenski jezik bližale stari cerkveni slovanščini) se podoba slovenskega knjižnega jezika nekako razblinja, slovenski knjižni jezik postaja eksperimentalna utvara. Pri dvojini tudi osebne glagolske oblike ločijo spol, m. in ž. (72: *sva – sve*).

»Šesti odstavek« (79–87) obravnava »predloge«, tj. »neločljive« (79–84) = predpone dveh vrst (*pa-, pra-, pre-, pro-, vz- oz. bez-/brez-, do- ...* = predložne) in ločljive (84–87) = predloge v današnjem smislu, in sicer brez razlikovanja pravih in nepravih (prim. *iz, (o)krog, kraj, pokraj ...*). Oboje ima že Muršec (54–57), ta pa ima to po Met 1830 (74–78) (poimenovanje »predlog« od Vodnika, Zagajšek ima »predbeseda«). Predpone so podane pomensko in nato ponazorjene ob več besedah, npr. *do* (80): »da se kaj do svojega konca dožene, doda ali stori, da se kaj doseči more«, nato pa primeri kot *doseči, dokončati ...*

Prislov (87–93) je – čudno – že od Met obravnavan za predlogom, tj. med slovničnimi besednimi vrstami: prislov je Janežiču »prirečje«, sicer od Vodnika naprej »narečje« (tudi Muršec, Metelko, Zelenko pa ima »zravnbeseda«; izraz prislov ima M. Majar 1850). Janežič obdeluje tvorbo prislova, navaja pa tudi pomensko tipologijo na podlagi vprašalnic (tako že poprej Muršec in še prej Met 1830), le da je prislove na vprašanje *kam* Janežič pridružil krajevnim. Poleg prislovov »kraja« loči še »časa« (*kadaž – kako dolgo/dalječ*), »razmere in namere«, »kolikosti« in »potverdivna in odrečivna/odnikavna«.

Ustavimo se še ob vezniku. Ta se pri Janežiču (imenuje ga »vez«, tako že Muršec in Vodnik prvi, Zelenko ima »zvezliva beseda«) po pomenu deli na »vezavne, razkrojivne, ločivne, pogojivne, nasprotivne, dovolivne, vzročivne, sklepvavne, uredivne, primerjavne«. V primeri z Met 1830 je Janežič vrnil drugo vrsto kot »razkrojivne« (»razprojične« ima Malavašič, 1849, 90) *ne – ne, čim manj – tem manj, niti – niti*; od teh je Metelko (le *ne – ne*) imel med »vezalnimi ali navezovalnimi«. Tam, med »vezavnimi« (61), jih ima tudi Muršec: *ne – ne, ni – ni, niti – niti, če manj – tim manj*.

²⁴ Sicer Met 1830 (49) podaja le tri vzorce tvornih pregibnih oblik, namreč glagole na *-am, -em* in *-im*. Menil je, da se drugo da napraviti iz tega (iz *-em* npr. tudi *jem*).

²⁵ Prim. še Muršec 1847, 32.

²⁶ Muršec 1847, 31: »davno pretekli čas«.

²⁷ Muršec ima načinov 8: očitni (*sem/sim*), pogodivni (*bi bil*), želivni (*naj* + os. glag. oblika), velivni (*bòdi*), nedoločivni (*biti*), priložni (*bodoč, bil/bivši*), narečaj (*bodoč, bivši* 'deležje').

Tudi Janežičevi medmeti so po Malavašiču z majhnimi premembami poimenovanj. Izraz »medmet« pozna že Vodnik (94), ki ima tudi podobno razdelitev medmetov.

Skladnjo je Janežič po obsegu močno skrčil, po Metelku 1830. Janežičevo poimenovanje »skladoslovje« (v besedilu tudi »sklada«) se opira na Malavašiča (1849, 113: »sklada«); Muršec ima »zlaga besed«, Majar (1850, 46) »skladanje slov«.

Kakor Malavašič ima tudi Janežič skladnjo stavčnočlensko; (Metelko pa je bolj temeljil na skladnji besednih vrst: prim. 94, § 116 in 117: »Stvar, o kateri se kaj pove, je zmeraj prvega sklona na vprašanje *kdo?* in pri neživem na vprašanje *kaj?*« Oz.: »Glagol se mora v osebi, številu in spolu ujemati s prvim sklonom ali z osebkom, npr. *Brat se pridno uči /.../*« Nato govori o vezavnosti glagolov in drugih izrazov ter nekaj malega o prislovnodoločilnem določanju. V tem pogledu je tudi Janežič dokaj obvestilen, po J. Navratilu pa je povzel (preozkosrčna) pravila o rabi sedanjika dovršnikov (Raba dovršivnih in nedovršivnih glagolov, 106–110).

Janežič v prvem delu skladnje najprej obravnava rabo »samostavnih imen« (95–100), zlasti sklonskih oblik, nato (100) »prilogov«, »številnic« (100–101), »zaimen« (101–103), glagolov (103–110) in »nesklanjljivih delov govora« (110–111), v drugem delu (111–112) pa govori o »besedoredu«. – Pri rabi sklonov naj opozorimo na roditeljski (96–98), kjer ima najprej obdelano vezljivost samostalnikov: *kapljica vode, vert naše tete – tetin v.*, posebej so naštetih (danes bi rekli) povedkovniški samostalniki (*groza, strah, sram, škoda, kvar, treba, potreba, mar, skrb*). Nato so enako obdelani vezljivostni pridevniki (*skrben, maren ...*), števniki itd., vsega 13 kategorij. – Podobno je pri Muršču.

Pri pridevniku (100) Janežič obravnava prilastkovno in povedkovodoločilno vlogo (ne tudi povedkovoprilastkovne), posamostaljenje (*Hudobni se svoje sence boji*) in (ne)določnost ter primernik. Pri števnikih obravnava tudi nedoločne, pri čemer nekako ponuja tip *dvajset in en*, nato govori o »letnih številkah« in o prislovnih izrazih.

Sorazmerno zelo natančen pa je Janežič v obravnavi (os.) zaimkov. Od zanimivosti naj opozorim na podvojenost (*Jih ni bolj poštenih ljudi od te uboge družine*), ali na os. zaimke namesto kazalnega (Kdor dela se veseli, *njemu* nič preteško ni).

Pri glagolu je obdelano ujemanje povedka z osebkom (tudi tipa *Žena in dete nista zdrava*, pa *Siromaštvo in kašelj se ne da/dasta zakriti*, in še *To so ti bili dobri in pošteni ljudje*, ter *Gospoda so sklenili*, pa ob neznanem ali nedoločnem osebkju, ob števnikih tipa *pet/nekaj*. Prikazan je tudi velelnik za 3. os. ed., pa namenilniška zveza. Obširno obravnavano je strnjanje dveh stavkov v enega: *Priložnost enkrat zamujena se nikdar več ne vrne; Domu prišedšega so oče lepo sprejeli; Po vrtu grede je hruške pobiral; Po dokončanem delu, hočem priti; Viditi, da je ...*

Pri besednem redu ni nič posebnega: obravnavan je položaj glavnih stavčnih členov (seveda brez upoštevanja členitve po aktualnosti, pač pa tudi inverzna stava: *Luč telesa je oko; Sin božji; ljubi moj.*). Deloma je zajeto mesto naslonk in razdruženost besed s *-koli* ter dopustnih veznikov (npr. *akoravno*).

Slovnici del se zaključuje z »dodatkom« »o slovenskem slogu« (112–113): priporočeni so kratki stavki, malo samostalnikov, ne posamostaljanje prilastkov, priporočljivost stalnih besednih zvez, ogibanje »ptujim besedam«, »pa Bog obvari, da bi bilo to lahorazumljivosti v kvar«. Slovensko je treba že misliti, »ker postane sicer slog celega spisa ptuj in slovenskemu duhu neprilichen«. Tu je morda odsev Gutsmana.

Pravo težišče te Janežičeve knjige je skoraj v Pregledu slovenskega slovstva (115–155),

seveda pa je ta del literarnozgodovinski; gotovo važen del je tudi Cirilska in glagoliška azbuka z malim staroslovenskim berilom (157–182), kjer je pač krepko pomagal Miklošič. Ko rečemo Janežičeva slovnica, torej poznavalci (in drugi) dejansko mislijo na tisto njeno obliko, ki je dozorela skoraj čez eno desetletje, tj. 1863 kot Slovenska slovnica za domačo in šolsko rabo. – O tej pa morda kdaj drugič.²⁸

SUMMARY

The »Slovene Grammar with a Short Survey of Slovene Literature and a Glagolitic Reader for Slovenes« (1854) was Janežič's first attempt to convey literary Slovene grammar material in Slovene. The initiative for it came from »the high ministry of education, in spite of Mr. Muršec's Short Slovene Grammar, and despite the fact that we already have several extensive and quite excellent grammars composed in German« (among those was also Janežič's *Kurzer leichtfaßlicher Unterricht in der Slovenischen Sprache /Für Deutsche nach Dr. Alius bekannter Lehrmethode bearbeitet/* of 1849). The initiative for the use of Slovene in scholarly prose came to Janežič from the government (perhaps thanks to Miklošič); however, at the time there was no shortage of grammars of the Slovene literary language in Slovene any more, i. e., besides the oldest two, Zagajšek's (1791) and Vodnik's (1811; the same year also for French) grammars, one could mention Muršec's (1847), Majar's (1848, 1850), and Malavašič's (1848) grammars.

Janežič's grammar can be credited with being a state-approved textbook for secondary schools (classical gymnasiums and gymnasiums with emphasis on science), which, accordingly, contributed to establishing and strengthening a more uniform Slovene linguistic terminology. This shows how Janežič selected terms from the existing terminology as well as formed additional ones, probably following initiatives by Metelko and Miklošič. In grammar theory he relied considerably on Metelko's *Slowenische Sprachlehre* (1830) and in the Old Church Slavic part on Miklošič's works.

The grammar does otherwise not have any particular outstanding qualities; moreover, with its greater consideration of regional dialects it partially dissolves the central Slovene literary norm (as put forth in the first three decades of the 19th c. by Kopitar and Metelko), i. e., outside of so called »new forms« (novooblikarstvo). Also typical of this grammar is a certain diachronic note, which also weakened the normativity of synchrony as featured in the grammars by Kopitar and Metelko. All these features will be preserved and become even more pronounced in the editions of this grammar after 1863, when Janežič's grammar in some way assumed its final form. From this evolved, enriched with Škrabec's type of criticism and realistic view of language, Breznik's grammar, more than 60 years later.

Prva objava v SR 44 (1966), 307–316.

---

²⁸ Sestavek z zadnjega srečanja ljubljanskih in celovških slavistov l. 1990 v Ljubljani; za Tisk v zborniku pripravljen in oddan urednici jan. 1991. Zbornik ni izšel. /Izšel šele l. 1997: *Jezikoslovne in literarnovedne raziskave, Zbornik referatov 6. srečanja slavistov, Celovec – Ljubljana, 1989, 307 str., moja razprava na str. 87–97; namesto Summaryja ima Zusammenfassung./*

V oblikoslovju je Škrabec obravnaval imenske oblike po praslovanskih sklanjah. Prva mu je bila *a*-jevška, druga *o*-jevška (srednja in moška), četrta *i*-jevška (prav taka moška in ženska) in peta soglasniška (v glavnem srednja). Vztrajal je pri tem, da se hkrati z oblikami obravnava tudi naglas, češ da obojega v nekaterih primerih sploh ni mogoče ločiti.¹ Objektivno gledano pa so taki primeri v resnici izjemni, saj je naglas nadsegmentni pojav in se kot tak lahko obravnava posebej.

V *a*-jevski sklanjatvi je največ truda posvetil razlagi končnice za roditeljsko množino (in dvojine).² Za *-á* tipa *gorá* /.../ je menil, da se je razvil neposredno iz polglasnika (kakor se je res v zaimku *ta*). To mnenje ni obveljalo, pač pa, da se je tak *-á* uveljavil pod vplivom *i*-jevske sklanjatve.³ Rodilnik ednine z akutom (*-é*)⁴ si je razlagal s skrčenjem praslovanske domnevne dvožložne končnice (sedanja razlaga pa je, da je to vpliv kazalnega zaimka *teje*, kar se je res kontrahiralo v *té*). Končnico *-e* v im. in tož. dvojine⁵ si je na podlagi zgodovinsko izpričanih oblik z jatom pravilno razlagal kot zakonito dvojinjsko obliko. Da se je v slovenščini v dajalniku (in mestniku) tudi pri mehkih osnovah posplošila končnica trdih, tj. *jat*, mu je bil dokaz Trubarjeva oblika *k mui dušej*.⁶ Goriško končnico *-ø < ə < o* za tož. ed. sam. ž. sp. na *a* je tudi poznal.⁷

V *o*-jevski moški sklanjatvi je največ razpravljal o roditeljski množini. Registriral je precejšnje število brezkončniških primerov moškega spola, poleg njih pa končnico *-i*.⁸ Pri srednjem spolu je za besede na *-je* opozarjal na rod. mn. na *-ji* (ne na *-ij*). Prav bizarno končnico je registriral za samostalnik *veselje*, namreč *veseljá*, in *klad*, tj. *kladvov*.⁹ Prav je razložil tudi *-a-* v daj. mn. (in or. ed.), češ da je prišel sem iz imenovalniške množinske oblike srednjega spola.¹⁰ Za *-i-* v mest. množini je menil, da se je razvil iz *jata*.¹¹ Tudi za mest. ednine mu je bila prvotna končnica *jat*,¹² v dajalniku pa *-u*,¹³ ki se je npr. v gorenjščini reducirala v *-o*.

^{1/} /Izhajalo pod naslovom Valjavčev »Prinos k naglasu v (novo)slovenskom jeziku« in prihodnja slovenska slovnica v Cvetlju XIV (1895), 7–10, 12; XV (1896)./

/Rimska številka pomeni letnik Cvetja z vertov sv. Frančiška, arabska številka pomeni zvezek letnika, črke pomenijo strani platnic./

¹ XIV 7 c sl. /Nadalje navajam samo letnik Cvetja./

² XIV 8 b; XIX 3 d, 4 b.

³ IX 11 b–d.

⁴ XIX 11 b–c.

⁵ XIII 1 c.

⁶ XIII 3 b.

⁷ XX 3 b; IX 7 c.

⁸ XIV 2 c sl., 10 b; II 4 d; XIV 10 b, op. 4.

⁹ IV 10 d; XIV 9 c; 10 b, op.*; V 5 c.

¹⁰ II 4 b–c; IX 9 b; XV 10 d.

¹¹ X 9 c.

¹² II 10 d; VIII 10 c–d.

¹³ IX 11 b; XIII 11 c, op. 7.

Končno je veliko pisal o *-je* v imenovalniku množine in opozarjal na njegovo pogostnost v Prekmurju.¹⁴ Na podlagi zgodovinskih in narečno izpričanih primerov je vzpostavil sklanjatveni vzorec za prvotno cirkumfektirane osnove z naglasom v vseh sklonih na končnici (npr. za srednji spol: *mesó mesá mesú mesó mesé mesóm*).¹⁵ Glede besede *oča*¹⁶ je pristajal na Štrekljevo misel, da gre tu za izpeljanko na *-ja*. Z Gomilskega je zabeležil feminizacijo imen na *-sko* (na *Vransko – z Vranske*). Pisal je tudi o tož. ed. *duh*¹⁷ in večkrat o orodniku,¹⁸ npr. o končnici *-mi*.

Pri sklanjatvi tipa *bukev* je rod. mn. *bukví* razlagal z analogijo po *i*-jevski sklanjatvi.¹⁹ Tako končnico je zagovarjal tudi za primere kot *službi*, tj. z zapletenejšim soglasniškim sklopom na koncu osnove.

Pri *i*-jevski sklanjatvi je zapisal staro dvojinsko orodniško obliko *očima* in našel v 16. stol. potrdilo za fonetično podobo sklonskih oblik, katerih končnice se začenjajo s soglasniki (tj. *Bolezənjo, boleženmi* itd.) namesto sedanjih končnic *-ijo, -imi* itd., ki pa jih je tudi bil pripravljem trpeti (*čeljustijo, čeljustima, čeljustimi*). Pri tipu, kjer se osnova končuje na nezvočnik + zvočnik, je za 16. stol. ugotovil v množini tudi končnice *-am, -ah* in *-ami*.²⁰ Za besedo *gospod* je zaznamoval rod. in daj. ednine na *-i*, za *pot* pa moško in žensko sklanjatev. Množine *pota* si ni znal razložiti.²¹ Zabeležil in razložil je končnico *-i* v rodilniku množine *a*-sklanjatve.²²

Pri soglasniških osnovah je Š. upravičeno obžaloval, da je knjižni jezik prezrl ljudsko uvrščanje samostalnikov moškega spola, ki se jim osnova končuje na samoglasnik, v tip *oče očeta* (torej tudi *Jaka Jakata, Arko Arkota, Hiti Hitita, Premru Premruta*).²³ Bliže razgovornemu jeziku bi bil naš knjižni jezik tudi v primeru, da se je v knjižni jezik sprejela oblika *prijatelj* namesto *prijatelj*. Seveda pa bi bilo v tem primeru treba pred *-l* priznati polglasnik namesto *e*-ja. Podrobneje je obravnaval tudi *-inъ* v imenih prebivalcev.²⁴

Za konec naj omenimo, da je bil Škrabcu zvalnik ogovorni imenovalnik²⁵ in da je imel brezpredložni orodnik (večinoma v vlogi povedkovega določila) za slovansko nepotrebno vsiljenko, gosposko spakovanje.²⁶ Tudi za zvalnik je vedel, da ga enaki ljudje delajo pod vplivom srbohrvaščine in deloma latinščine.²⁷

Pri pridevniku je Š. pravilno ugotovil, da so končnice *-ega, -emu* in *-em* nastale v slovenščini s kontrakcijo iz prvotnih troglasij (*e je jat*).²⁸ Obširno je prikazal izvor končnice *-ega* ipd. pri svojilnih zaimkih.²⁹ Uspešno je pregnal nedoločno obliko pridevnikov na *-ski*

¹⁴ Prim. XIV 10 b; VII 10 d in literaturo o prehodu *j* v *k* v prekmurščini.

¹⁵ XIV 9 b, 10 d; III 9 b; II 4 b; XIII 11 c. /Seveda ne s cirkumfleksom./

¹⁶ XIV 10 b–c; XXVIII 4 d.

¹⁷ XXIII 1 c; XIV 10 b.

¹⁸ IX 11 b; XIV 12 b.

¹⁹ XIV 8 b.

²⁰ IX 11 b; XV 1 b, d; IV 10 c.

²¹ XV 1 d, 1 c.

²² IX 11 c.

²³ XIV 10 c; XXXI 1 d.

²⁴ IX 5 d – 6 d; XXII 3 d.

²⁵ XIV 7 c.

²⁶ III 2 c; XXI 6 b–d; XXII 5 b, op. 1.

²⁷ XIV 7 c.

²⁸ II 10 b–d; VII 5 b–d, 7 c, d; X 10 b, c.

(npr. *slovensk*).³⁰ Pravilno je menil, da je člen *ta* ob pridevniku za izražanje določnosti zakonito razvit iz razmer slovenskega jezikovnega ustroja.³¹ Zaman pa se je upiral brezkončniškemu roditelju množine osamostaljenega pridevnika na *-ski* (*žensk*).³² Sorazmerno veliko je pisal tudi o stopnjevanju.³³ Tu se je preveč oziral na zgodovinsko in narečno izpričane oblike, ki se v ustroju knjižnega jezika nisa uveljavile (zahteval je npr. obrazilo *-iši* nam. *-ejši*, če ni bilo naglašeno, ali *veči* nam. *večji*). Besedo *starši* je izvajal iz primerniške stopnje pridevnika in zanjo navajal še pridevniške končnice.³⁴ Pisal je še o *n* v *rešno telo*³⁵ in o določni obliki pridevnika.³⁶

Pri števniku *dva* in zaimku *oba* je ugotovil staro dvojnisko podlago v pluraliziranih oblikah *dvejuh*, *obejuh* poleg *dveju* in ugotovil, da *en* kot nedoločni zaimek (*en kmet* v pomenu *neki kmet*) ni germanizem, saj ga poznajo tudi drugi slovanski jeziki.³⁷

Pri zaimkih je Š. najpogosteje raziskoval njihov nastanek in vokalizem. Veliko je pisal o *kaj* (izvajal ga je iz *čbga*) in o oblikah roditelja,³⁸ o Lsg. pri *njemu*³⁹ in rod. ed. sr. spola os. zaimka (*je*)⁴⁰ ter sploh o svojilnih zaimkih, posebno tistih, ki so nastali iz roditelja osebnih zaimkov.⁴¹ Pisal je tudi o oziralnih zaimkih ter o zaimenskih prislovih,⁴² nikalnih zaimkih,⁴³ o *kateri*⁴⁴ in o nedoločnih.⁴⁵ Podrobneje je raziskoval še vpliv zaimenskih končnic na pridevniške in narobe⁴⁶ ter indoevropski izvor končnice *-go*.⁴⁷ Pri teh svojih razpravah se je včasih (npr. pri *kaj* ali *-go*) pretogo opiral na fonetično razvojno razlago domnevnih izhodiščnih oblik, načeloma pa so njih zelo dobre razlage podprte z bogatim ponazarjalnim gradivom. Posebno odlično je njegovo razpravljanje o svojilnih in oziralnih zaimkih (npr. zgd. razvoj od Brižinskih spomenikov do najnovejših časov). Kolikor je v 16. stol. izpričane oblike hotel uveljaviti tudi v sodobni pisavi (npr. *kakor* za *kakor*, *ke* za *ko*, *kedo* ali *gdo* za *kdo*, *keteri* za *kateri* ipd.), pa ni uspel razen izjemoma (npr. pri *kakršen*)⁴⁸. Pred *-r* na koncu oziralnih zaimkov je dopuščal le polglasnik (bil je torej proti *komur* in za *komer*)⁴⁹. Zanimiva je njegova ugotovitev, da se svojilni zaimki v prilastkovni vlogi radi stavijo za svojo odnosnico.⁵⁰

²⁹ II 8 b sl.

³⁰ IV 11 b–c.

³¹ XIV 3 c, op. 3.

³² XXVI 2 d.

³³ IV 11 b; IX 12 b; X 9 c; XIII 4 b in op. 5; XIX 5 b in c; XX 7 c–d.

³⁴ XIV 12 c; IX 11 b.

³⁵ IX 2 c–d.

³⁶ IV 11 d – 12 b.

³⁷ III 2 c; XVI 9 c.

³⁸ XIII 3 d; XVIII 2 d; XIX 11 d; VII 11 d; IX d.

³⁹ II 12 b–c; III 2 b–c; VII 11 b–d; IX 12 b; XIX 11 c; XXIV 1 d.

⁴⁰ XIV 3 b, op. 1.

⁴¹ II 8 b–12 d; III 2 b–c; IX 12 b.

⁴² II 7 b–d; VII 9 b–d; XXIII 4 c–d; I 6 b; II 7 c.

⁴³ XIII 4 c, op. 6; I 6 c–d; II 3–4.

⁴⁴ XIII 1 b, op. 3; X 4 d.

⁴⁵ IX 10 d; XVIII 2 d, 4 c.

⁴⁶ VII 5 b–d, 7 c–d.

⁴⁷ VII 11 b–d; XIX 11 c.

⁴⁸ I 6 b; II 6 b–7 d; VII 9 b–d; II 5 b sl.; X 4 c, d; I 6 b.

⁴⁹ I 6 d.

⁵⁰ III 2 b.

Pri glagolu grede Škrabcu tele zasluge: Prvi je temeljito obdelal kratki nedoločnik. Menil je, da ni praslovanska varianta, temveč posledica zgodnje redukcije končnega *-i* v slovenščini. Zanj je našel prve primere že pri protestantih in podal sezname oblik kratkega nedoločnika po Miklošičevih glagolskih vrstah,⁵¹ primerjajoč ga z dolgim nedoločnikom in namenilnikom⁵² (tudi za namenilnik je sestavil sezname primerov).⁵³ Nedoločnik v zvezi z glagoli zaznavanja (*videl sem ga iti*) si je razlagal z vplivom nemščine in opozarjal na stare slovanske zveze *videl sem te idoč* (sedaj *videl sem te idočega*).⁵⁴ – Pri deležniku je (npr. Dalmatinove) oblike kot *hodeoč* razlagal z vplivom 3. os. mn. sedanjika tipa *pleteoč*; obsojal pa je oblike tipa *verujé* in z Miklošičem zagovarjal zakonitost analogne tvorbe na *-aje* (*verovaje*).⁵⁵ Glas *e* namesto *a* v obliki *prišedši* mu je bil rusizem in je zanj priporočal časovni odvisnik z veznikom *ko*. Zanimivo je, da je že pri Dalmatinu najti v deležniku na *-en* oblike brez jotacije končnih korenskih soglasnikov (npr. *oklesten* nam. *okleščen*).⁵⁶

Pri končnicah sedanjika si je Škrabec *-m* (in *-ste* na Primorskem) razlagal z vplivom brezpriponskih glagolov, *-mo* z vplivom italijanščine,⁵⁷ z zelo zgodnjo izgubo končnega *-i*.⁵⁸ 3. os. množine si je razlagal kot kontaminacijo prvotne »kratke« oblike in tematičnega samoglasnika iz drugih oseb (*nesejo*, *kupujejo*) oz. kot kratko obliko + *-o* za znak množine (*video*) in nato spet pod vplivom drugih oseb *vidio* (+ zmeraj zevni *j*).⁵⁹

Od starih oblik je imel v evidenci za 1. os. ednine oblike na *-o* (*hočo čo* ipd.) in izjemnih *vědě*, za 2. osebo *věs* za sedanji *veš*, za 3. os. množine pa *kupujo*, *mogo* ipd.⁶⁰ Nekaj malega pripomb je tudi o glagolskih tematičnih samoglasnikih: *bom* namesto *bodem* si je razlagal z enakostjo oblik *bodo* in *vedo* in od tu po *vem* še oblika *bom*: enako seveda pri *grem*. Oblika *bodem* (za *bom*) je imel za starinsko.⁶¹ *Svetvati svetvam* si je razlagal z vplivom sedanjiške pripone na nedoločniško (*pridiguvati*), po izpadu *u*-ja pa z mehanično tvorbo oblik tipa *delati -am*.⁶² Opazil je nedoločniško glagolsko pripono *-e*- pri glagolih na *-im*, četudi stoji pred njo šumevec (*glušeti*, *pršeti*) in obravnaval atematsko *dem deš*.⁶³

Veliko je pisal o rabi glagolskih oblik, posebno osebnih⁶⁴ sedanjika in prihodnjika. Dokazoval je starost slovenske rabe sedanjika dovršnih glagolov za izražanje dejanja, ki se izvrši v trenutku govorjenja (efektivni ali izvršilni sedanjik),⁶⁵ zlasti ob glagolih rekanja, in zavračal Miklošičevo mnenje, da bi bilo do te rabe prišlo pod vplivom nemščine. Pri nedovršnem sedanjiku je kot slovenske branil zveze kot *jutri* (ali *letos*) *gremo na izlet v ...*, odsvetoval pa njegovo rabo namesto velelnika v primerih kot *prosi te, da si pameten*.⁶⁶ Dokazal je tudi

⁵¹ IV 8 b–d; IX 12 b; XIII 7 b.

⁵² IV 9 b–10 b.

⁵³ IX 12 b–c; XIII 12 b.

⁵⁴ XXXI 6 d sl.

⁵⁵ XXXI 4 b, 5 c; IX 12 c; XXX 3 b sl., 5 d.

⁵⁶ XXX 3 d; X 12 c.

⁵⁷ XIII 4 c–d; IX 12 b.

⁵⁸ II 4 c; IV 8 b; XIII 4 c.

⁵⁹ XXXI 3 c–d, 4 c; XIII 5 b; IX 12 c.

⁶⁰ IV 8 b; IX 12 c, 9 b.

⁶¹ IX 9 b.

⁶² IV 6 d.

⁶³ XIII 2 d; X 11 b.

⁶⁴ VII 2 b–c.

⁶⁵ XXIII 7 b sl.; XXVII 10 b sl.; XVIII 1 b sl.

⁶⁶ XVI 11 b; XIX 7 b, c.

slovanskost (in s tem slovenskost) rabe prihodnjika *bom* + deležnika na *-l* dovršnih glagolov, v dovršnem sedanjiku pa je videl predvsem zaznamovanje izvršitve dejanja ne glede na čas; prav s to njegovo lastnostjo si je razlagal sposobnost dovršnega sedanjika izražati tudi dejanje v prihodnosti. Sedanjik za izražanje prihodnjega časa je imel za stilistično zadevo in je svetoval njegovo rabo le v zvezah, kjer je glagolsko dejanje že z drugimi jezikovnimi sredstvi časovno jasno določeno.⁶⁷ Pri predpretekliku⁶⁸ je opozarjal, da je od nedovršnih glagolov mogoč le v primerih, ko se rabijo kot dovršni (*lani sem ti bil pisal* /tj. *ponovno sem ti bil poslal pismo* /, *pa sem zastoj čakal odgovora*). V razvidu je imel ostanke imperfekta in aorista v slovenščini⁶⁹ in razpravljal o hipotetičnem sigmatičnem prihodnjiku.⁷⁰

Od naklonov se je največkrat ustavil ob velelniku.⁷¹ V razvidu je imel dve obliki izražanja velelnosti za 3. os. ednine (z velelnikom in z *naj* + sedanjik, ki si ga je razlagal iz *nehaj* (= *pusti*)); pri Trubarju je našel starinsko množinsko obliko *najte*,⁷² razpravljal o velelnikih *pojmo*, *pojmo*,⁷³ pravilno razlagal rabo prihodnjika namesto velelnika⁷⁴ in opozarjal na mogoče slovenske prevode latinskega konjunktiva.⁷⁵

Pri glagolskem vidu je opozarjal na primere dvovidskoti (npr. *stati stanem*, *roditi*, *žrtvovati se*, *darovati*; *prositi*, *krstiti*, *svetovati*, *terjati*, *veleti*) in prehod dovršnosti v nedovršnost (*zdeti se*, *zaslužiti pohvalo*, *poznati*) in narobe;⁷⁶ razložil je tudi nastanek oblik *začenjati* namesto pričakovanega *začinati*, pa *postavati* < *postojavati* ipd.⁷⁷ O dovršnosti in nedov. je seveda pisal še pri časih.⁷⁸

Pri načinih ni bil naklonjen brezosebemu izražanju *s se* in s predmetom glagolskega dejanja v tožilniku (npr. *sumniči se jih* namesto *sumničijo jih* ali *vsako reč se da spremeniti* nam. *vsaka reč se da spremeniti*, *hribe se še vidi* nam. *hribi se še vidijo*, *hribe je še videti*). Priznal pa je, da te stvari zavrača kot slovenske obrobne (nastale pač pod italijanskim vplivom), čeprav je vedel, da se tudi po Kranjskem že govori tip *sem slišal moža govoriti*.⁷⁹

II

Prav ogromno je Škrabec pisal o slovenskem naglasu.⁸⁰ V primeri z Valjavcem mu gre

⁶⁷ VII 2; XI 1 b–3 d; XV 2 b–d, 4 b sl., 6 b sl., 11 b sl.; XVI 1 b sl.

⁶⁸ V 5 c; VIII 5 c; XX 5 d; XXXI 6 c.

⁶⁹ XIX 5 b–c, 6 d; II 4 d; XXX 10 d.

⁷⁰ XVI 4 c–5 c.

⁷¹ I 4 b sl.; IX 10 d; XXII 7 d; XXX 10 b sl.

⁷² XX 7d.

⁷³ IX 8d.

⁷⁴ XVI 7 b.

⁷⁵ XXII 7 b sl.

⁷⁶ XXIX 4 b, 5 d, 6 c–d; XXVIII 11 c; XXIII 7 d; XV 2 b sl.; XXIII 7 c.

⁷⁷ XXXI 3 c; XXIX 6 c.

⁷⁸ XXVIII 5 b sl., 10 b sl.

⁷⁹ XXXI 2 d sl.

⁸⁰ Prim.: *O glasu in naglasu...* JS I, 5–21; /JD 4, 1998, 11–59/; *Nekoliko o naših dveh dolgih naglasih*, VI 8; *Napake v izreki in naglaševanju naše knjižne slovenščine*, X 1 sl., zlasti od 4 in 10 c dalje; *Nekoliko slovenske slovnice za poskušnjo*, XIII 5 sl.; *Valjavčev »Prinos k naglasu u novoslovenskom jeziku« in prihodnja slovenska slovnica*, XIV 7 sl.; *Novi slovar*, XIV 11.

zasluga, da je opozoril na tonemske razlike dolenjščine v primeri z gorenjščino. Prvi pri nas je podrobneje primerjal sl. naglase s čakavskimi⁸¹ (že v O glasu in naglasu govori tudi o drugih slovanskih jezikih);⁸² dal sorazmerno zelo bogate, po slovničnih kategorijah urejene spiske posameznih tipov naglasov,⁸³ v Nekaj slovnice ima npr. tako razporeditev:

1. Cfl. na kratkem zlogu: A – zlog je prvotno naglašen; B – naglas je prešel nanj z odpadlega polglasnika; C – naglas na prvotno nezadnjem zlogu:

A	B	C
<i>dnò</i>	<i>čəbə̀r</i>	<i>bràt</i>
<i>dežjà</i>	<i>bòb</i>	<i>deskàm, deskàh</i>
<i>oslè</i>	<i>cvətěš</i>	<i>ràd</i>
<i>deskà</i>	<i>bòst</i>	<i>nàš</i>
<i>mrtvà</i>	<i>bòlj</i>	<i>sedèt, cedìt, ropotàt</i>
<i>tegà</i>	<i>zabodèn</i>	<i>bril</i>
<i>cvri</i>		<i>dàj</i>
<i>cvestì</i>		<i>jàz, nič, pàč</i>
<i>šlà</i>		
<i>govorivà</i>		
<i>(v) časti</i>		
<i>nè</i>		

2. Akut obravnava v štirih skupinah: A – nastal po premiku proti začetku besede na prvotno kratki zlog; B – nastal po kontrakciji; C – nastal po premiku proti začetku besede /tj. po umiku/ na dolgi zlog; D – nastal po podaljšanju nezadnjega skrajšanega:

A	B	C	D
<i>čélo</i>	<i>gospá</i>	<i>gréh</i>	<i>bráta</i>
<i>bóba</i>	<i>stát</i>	<i>koláč</i>	<i>žábe</i>
<i>métla</i>	<i>(iz) kósti</i>	<i>pétek</i>	<i>bláto</i>
<i>(v) kósti</i>	<i>(z) vodó</i>	<i>násad</i>	<i>krádlá</i>
<i>dóbra</i>	<i>(od) té</i>	<i>na brégu</i>	<i>znáti</i>
<i>bódla</i>	<i>(iz) vodě</i>	<i>mléko</i>	<i>mléti</i>
<i>njéga</i>	<i>(pet) dní</i>	<i>brána</i>	
<i>nési</i>	<i>zelenjé</i>	<i>bél</i>	
<i>kótel</i>		<i>apnén</i>	
<i>pódkev</i>		<i>bléda</i>	
<i>vélik</i>		<i>blízu</i>	

⁸¹ *O glasu in naglasu ...*, JS I, 5 sl. XIII 5 b sl.

⁸² XIII 6 b–c, op. 4.

⁸³ V *Nekoliko slovnice ...* je glavni kriterij posamezen tonem, in sicer cirkumfleks na kratkem zlogu (XIII 6 c sl.), akut, nastal po premiku s kračine proti začetku besede (XIII 7 c sl.) in nastal po kontrakciji (XIII 7 d sl.) itd., končno cirkumfleks na dolgem zlogu (XIII 10 d sl.). V tem širšem okviru pa naglase obravnava in razporeja po oblikoslovnih načelih. V Valjavčevem Prinosu pa je na prvem mestu oblikoslovna kategorija, npr. sklanjatev, nato pa slede tipi; v I. skl. naslednji: *dobrâva, riba, gûba, gláva* (na *glâvo*), *gospá*.

A	B	C	D
<i>kópat (trepétat, vasóvat)</i>		<i>dôlbsti</i>	
<i>dóbrega</i>		<i>dôlbe</i>	
<i>pójejo</i>		<i>pojô</i>	
<i>enótnosti</i>		<i>začéti</i>	
		<i>začéla</i>	
		<i>rdé</i>	
		<i>vrne</i>	
		<i>otrók</i>	
		<i>kdô</i>	
		<i>bóter</i>	

V glavnem na teh mestih se obravnavajo tudi izrazite posebnosti; pr. po posameznih sklanjatvah:

o-jevska: Lsg. *listê* – X 9 c; XXX 6 c; Dsg. *bogû* – XXVIII 8 d; *gêrm gèrmà* – XIV 12 b, c, op. 4; na *grôbu* – XIV 12 b; *cværtjè* – XIV 9 b; *čudež/čudo* – XXVII 3 b.

i-jevska: *kokôš* – XV 1 c; *glôbel -êli* – XV 1 b.

a-jevska: *izdâja* – XIII 11 d; *dežela deželô* XIII 11 c, op. 11.

Pridevnik: *blêd blêda -ô -egà* proti *drázega* – XIII 9 c; *krvâv -a -o* XIII 12 b.

Glagol: splošno o njegovem intoniranju – XIII 9 c–d, 10 b–c.

3. Pri cfl. na dolgem zlogu ima naslednje skupine: A – na prvotnem mestu ali na naslednjem zlogu po preskoku; B – nastal po kontrakciji ali zaradi naslednjega dolgega zloga; C – nastal zaradi izpuščenega polglasnika; D – še v drugih primerih namesto akuta:

A	B	C	D
<i>bôg</i>	<i>igrâjo</i>	<i>rîbnica</i>	<i>(pri) brâtu</i>
<i>golôb</i>	<i>(z) rîbo</i>	<i>lûknja</i>	<i>jelênov</i>
<i>čeljûst</i>	<i>rîbar</i>	<i>hrûška</i>	<i>jelênih</i>
<i>na večer</i>	<i>rîbič</i>	<i>lîsca</i>	<i>(z) jelêni</i>
<i>blagô</i>	<i>rîbim</i>		<i>dêla (mn.)</i>
<i>nogô -ê -âma -âmi</i>	<i>rîbji</i>		<i>krâdel</i>
<i>ovâc</i>			<i>klâla</i>
<i>podôba</i>			<i>nesîva</i>
<i>blêd ô; -â -ê; -î -ê -ê</i>			<i>s kîto</i>
<i>krvâv</i>			<i>brez kît</i>
<i>mî, tô</i>			
<i>dvâ</i>			
<i>brât</i>			
<i>gredê</i>			
<i>bîl -ô; -â -ê; -ê -ê -â</i>			
<i>brâl -o; -a -e; -i -e -a</i> /izvzeta ed. ženska oblika: <i>brâla</i> .			
<i>pustîv</i>			

Podrobneje je obravnaval tudi vpliv predpone (predloga) na cirkumflektirane besede⁸⁴ ali klitike na kratke.⁸⁵ O slovenskih tonemih je menil, da je razlika med akutom in cirkumfleksom (podobno kot v stari grščini) utemeljena z izrazitostjo druge oz. prve more naglašene jedra zloga.⁸⁶ Prehod naglasa z zadnjega kratkega zloga na predzadnjega (vsak je bil kot ena mora) naj bi bil sprožil izgubo tonemskega nasprotja tudi v dvomornih, to je dolgih zlogih po štajerskih in primorskih narečjih in drugod.⁸⁷ Za vipavščino je registriral kratek refleks za prvotni cfl. na dolgem zlogu⁸⁸ in podal svojo interpretacijo Miklošičeve navadne in dvojne dolžine.⁸⁹

Tako imenovano zvalniško intonacijo, tj. cirkumfleks namesto akuta,⁹⁰ si je prav razlagal kot stavčnofonetični pojav, ki pa ni značilen le za zvalnik, temveč za vse posebej poudarjene besede v stavku. Škrabec je podal primere oblikoslovno-naglasnih variant samostalnikov in pridevnikov in našel veliko zgodovinskih potrditev za cirkumfleks na prvotno upravičenem zlogu, kar pa je nalika pozneje spet zabrisala (npr. *daj. blagû, mest. blagê, or. blagûm* ipd.). Za tip *veseljê* je ugotovil novi podaljšani akut na prvotno kratkem zadnjem zlogu. Za akut pri vprašalnih zaimkih (*kdô, kogá, čêsa, kdáj, kám, kakô, doklê*) je dopuščal domnevo, da je poledica vprašalnega zatezanja.⁹¹ V primeri z Valjavcem opozarja na večje število cirkumflektiranih metatoničnih kategorij. Novi cirkumfleks si je razlagal s položajem pred dolgim samoglasnikom oz. pred soglasniškim sklopom, ki mu je izpadel polglasnk.⁹² Registriral je tip *nît nîti* in *zibel zibêli* ter tip *voskâ* in *na vasi*; poudarjal, da je pri deležju tipa *molče* obrazilo cirkumflektirano, pri tipu *zdihovaje* pa akutirano.

V besedotvorju je obravnaval naglas izpeljank kot *dêlec, črnômâljski*, pripone *-išče, -stvo, -en* ipd.⁹³

Zavzemal se je za to, da bi bilo tonemsko naglaševanje sprejeto v knjižno normo. V slovar ga je res spravil M. Pleteršnik, v slovnico pa Breznik. – Pri določanju mesta naglasa je bil Škrabec včasih preveč konservativen in se brez potrebe bojeval proti novim analogijam, ki so po vrsti odpravljale raznozložne naglase posameznih oblik sklanjatvenega, spregatvenega ali besedotvornega vzorca (npr. *krompirišče > krompirišče* ipd.). – Škrabec je priznaval dva naglasa v nekaterih tipih besed,⁹⁴ precej pa je tudi pripomb k naglaševanju posameznih oblik (npr. zaimkov).

⁸⁴ Predlog ali predpona s prvotnim cfl.: XIII 10 d, 11 b, c, d; III 9 b, op.; XIV 3 b.

⁸⁵ Kratki naglašeni zlog + klitika: I 3 c.

⁸⁶ Npr. *O glasu in naglasu*; podrobneje o tem prim. *J. Toporišič, Pojmovanje tonemičnosti slovenskega jezika*, SR 1967, 65–68.

⁸⁷ XIII 5 c, op. 3.

⁸⁸ XIII 6 c, op.

⁸⁹ VI 8 d.

⁹⁰ XIV 7 c.

⁹¹ XIII 10 c, op. 1.

⁹² Prim. tipe v točki 68.

⁹³ XIII 11 d – *gorkôta*; XXIII 1 d – *-išče*; XXX 4 b – *črnômâljski*; XIV 11 d – *glavnikar – glavničár*; XIV 9 b – *-stvo*; XIII 9 c – *apnén*; XIII 11 c *razstáva – rázstava*.

⁹⁴ JS I, 18–19; Cv. I 5 c – 6 d; XIII 5 c.

РЕЗЮМЕ

Шкрабец является несомненно нашим величайшим языковедом-словенистом 19 стол., а в 20 стол. его превосходит – однако лишь в качестве синтетизатора полного знания до своего времени о словенских диалектах и консонантизме – Фран Рамовш. Шкрабец обосновал нашу современную литературную орфоэпию (вместе с ударением) и упорно боролся за ее употребление в общественности и в школах; он реалистически определил тогдашнюю морфологическую, синтаксическую и словарную норму литературного языка и в связи с этим он победил над заблуждениями словенского практического и «научного» любительства 19 стол.; он подтверждал жизненную силу словенского языка и восторженно защищал его самостоятельность. В то же время Шкрабец является образцом настоящего ученого, который говорит лишь при помощи трезвых аргументов и в большой степени именно из-за этого остается в свое время менее признанным, чем он заслуживает. Однако его познания во всей силе еще раскрываются и подтверждаются повсюду, где в действительности углубляется наше познание словенского языка.

Prva objava v SR 18 (1970), 197–207.

NAHTIGALOVO IMENSKO OBLIKOSLOVJE SLOVENŠČINE V SLOVANSKIH JEZIKIH

When several languages are compared together new characteristics of one of the languages compared often appear. In the paper a critical examination is made of the question of what Nahtigal discovered in the field of Slovene nominal morphology in his work »Slavonic Languages«, and to what extent he took into account earlier literature on the Slovene language (Škrabec, Breznik, Ramovš). The author reaches the conclusion that Nahtigal added relatively little new himself, but that he successfully used the findings of his predecessors and provided a synthesis of Slovene historical morphology, which still remains unsurpassed today.

Kolikor vem, ta problem doslej še ni bil obravnavan, čeprav je že teoretično mogoče pričakovati, da primerjanje jezikov – ali pomerjanje enega ob drugega – lahko kaj bistvenega doda tudi h karakterizaciji posameznega jezika; to se dogaja ali tako, da se na podlagi v drugih jezikih obstoječih dejstev evidentirajo taka neodkrita dejstva tudi za drug jezik, bodisi tako, da se določen jezik karakterizira z ugotovitvijo praznih mest, ki so v drugem zasedena. Nahtigalovi Slovanski jeziki so, kot znano, prvič izšli l. 1938¹, dve leti po Ramovševi Kratki zgodovini slovenskega jezika² in štiri leta po 4. izdaji Breznikove Slovenske slovnice³. Prvo delo je za naš problem važno, ker ne obravnava oblikoslovja, drugo pa toliko, ker Nahtigal v svoji knjigi primerja le slovanske »glavne književne jezike«, ne slovanske jezike sploh, »vendar se pri vsakem bistvenem pojavu ozir/a/ tudi na vse, kar prihaja v poštev; vseskozi pa je jasno izvedena ločitev med knjižnim, dialektičnim in zgodovinskim«⁴. Za naš problem je od Ramovševih knjig zanimiva še njegova Morfologija slovenskega jezika iz l. 1952⁵, pri kateri pa ne smemo izpred oči spustiti dejstva, da gre v bistvu za študentovske zapiske Ramovševih predavanj na univerzi. Sam Nahtigal navaja še naslednjo relevantno literaturo: *Škrabec*: O glasu in naglasu ..., 1870; Nekoliko slovenske slovnice za poskušnjo, 1893–1895; Jezikoslovni spisi I in II, 1916–1921; Über einige schwierigerere Fragen ..., 1892; *Valjavec*: Prinos k naglasu ... in Glavne točke; *Oblak*: Zur Geschichte ..., 1888–1890; Doneski ..., 1890–1892; *Breznik*: Die Betonungstypen ..., 1911; SP 1935 in 1937; Slovenski slovarji ..., 1926; *Grafenauer*: Stiški rokopis, 1916; Slovenska čitanka II, 1922; *Nahtigal*: Akzentbewegung ..., 1922; *Tesnière*: Atlas linguistique ..., 1925; Ramovš: Über die Stellung des Slovenischen ..., 1932; HG II, 1924; Kratka zgodovina ..., 1936; Slovenački jezik, 1929; Brižinski spomeniki, 1937; Dialektološka karta ..., 1931; Karta slovenskih narečij, 1935; *Rupel*: Slovenski protestantski pisci, 1934.

Iz pregleda se vidi, da je upoštevano precej vse, kar se je izvirmega pisalo o slovenističnih

¹ Rajko Nahtigal, *Slovanski jeziki I*. V Ljubljani. Izdalo in založilo Znanstveno društvo, 1938, 355 str. – Druga, popravljena in pomnožena izdaja, DZS, V Ljubljani, 1952, 336 str.

² Fran Ramovš, *Kratka zgodovina slovenskega jezika I*. V Ljubljani pri Akademski založbi, 1936, 246 str.

³ Dr. Anton Breznik, *Slovenska slovnica za srednje šole*, 1934, 268 str.

⁴ *Slovanski jeziki*, 1938, str. XIII.

⁵ *Morfologija slovenskega jezika*. Skripta, prirejena po predavanjih prof. dr. Fr. Ramovša v l. 1947/48, 48/49, Ljubljana, DZS založila za Univerzitetno študijsko komisijo, 170 str.

zadevah; gotovo premalo pa je upoštevana bogata dialektološka literatura, ki se je bila tedaj že v polnosti razvila⁶ (manjkajo npr. Štrekelj, Baudouin in mnogi drugi), prav gotovo bi bilo primerno navesti tudi Belićevo razpravo O dvojini u slovenskim jezicima, 1932, pa še katero Breznikovih razprav o zgodovini slovenskega jezika.

V nadaljnjem hočemo podati Nahtigalovo imensko oblikoslovje tako, da se bomo držali posameznih oblikoslovnih kategorij, kot so npr. besedne vrste, sklanjatve, sklon, naglas itd. (Vsa citirana mesta so po drugi izdaji Slovanskih jezikov (1952).)

I Pri besednih vrstah pri Nahtigalu na prvi pogled ni posebnosti: oblikoslovje ima razdeljeno na Sklanjatev (str. 191–237) in Spregatev (str. 262–282). S tem je povedano, da nepregibnih besednih vrst v Nahtigalovih Slovanskih jezikih ni, čeprav bi se tudi tu, morebiti še posebej, med slovanskimi jeziki pokazale zelo velike razlike, zlasti pri vezniku ali členu, precej tudi pri prislovu (Nahtigal od teh obravnava le načinovne iz pridevnika) in morda še pri medmetu. Sklanjatve so zajete v tri točke: 1. imenska sklanjatev /obsega/: a) samostalnike, b) pridevnike in pridevniško sklanjane besede (komparativ, particip itd., pa še ločilne ali vrstne in vrstilne števnike); 2. zaimenska sklanjatev: a) osebni zaimki (za 1. in 2. os. in povratnik), b) neosebni zaimki in zaimek za 3. os., c) zaimenska sklanjatev pridevnikov; 3. sklanjatev števnikov: glavni, ločilni ali vrstni ter vrstilni.

Kakšnih teoretičnih izhodišč in podstav, splošnih definicij obravnavanega dela jezikovne zgradbe Nahtigal ne podaja, temveč neposredno prihaja k delnim problemom. Za primer začetek oblikoslovja:

B. OBLIKOSLOVJE

I. Sklanjatev

1. Imenska sklanjatev

a) Samostalniki

na/to/ takoj sledi splošna ugotovitev o razvrstitvi samostalnikov po spolu in dokaj podrobna obravnava ustreznega gradiva.

Odsotnost teoretičnih pristopov k posameznim poglavjem je sploh značilna za slovensko jezikoslovje, zlasti tega časa. Brez teoretičnega pristopa je tudi Breznikova SS 1934, kjer naslovu Oblikoslovje takoj sledi podnaslov Besedne vrste, temu pa takoj ugotovitev, da jih je devet (str. 69). Nekaj oblikoslovne teorije najdemo šele v Ramovševi Morfologiji 1952, npr. na str. 8–9, kjer je zapisana naslednja, zanimiva, a nesprejemljiva trditev: »Kakor je predmet diahroničnega jezikoslovja predvsem glasoslovje, tako so predmet sinhroničnega jezikoslovja vsi ostali oddelki gramatike (morfologija, sintaksa, leksikon).« Vredno se zdi citirati še naslednje mesto: »Morfologija upošteva tvorbo besede in izpreminjanje oblik, ne zanima pa se za pomen in uporabo besedi. To prepušča sintaksi.« – Zanimivo je, da ne Nahtigal, ne Ramovš, ne Breznik ne poznajo pojma morfema. Za primer Ramovševa definicija korena: »glasovna skupina, običajno neizpremenljiva v flektirani besedi.«

Na splošno je pri Nahtigalu struktura oblikoslovne problematike jasno zajeta: v naslovih, kot so: vpliv kategorije spola, genus animale in virile, numeri, skloni, klasifikacija samostalniške sklanjatve. Če primerjamo ustreza poglavja v Ramovševi Morfologiji, takoj vidimo, da je Nahtigal do neke mere bolj »jezikosloven«, čeprav moramo Ramovšu šteti v dobro že omenjeni poskus določitve predmeta oblikoslovja (prim. še njegovo misel, da gredo »/b/esede, ki se na

⁶ Prim. J. Toporišič, Die slovenische Dialektforschung, *ZsLPH* XXX 2, 1962, 383–416. /Razširjeno in prevedeno v moji knjigi *Portreti, razgledi, presoje*, 1987 (Slovensko narečjeslovje, 217–256)./

zunaj ne spreminjajo (indeklinabilne) v sintakso, ker nam preostaja za študij samo njihova funkcija« (str. 9). Sam sem prepričan, da je besednovrstnost tudi oblikoslovni problem, vse oblikoslovje pa je sistemski nauk o sredstvih za skladišnje vloge v stavku.

Podrobnejšo obravnavo naj pri Nahtigalu začnemo s klasifikacijo samostalniške sklanjatve (prav: sklanjatev). Glavno klasifikacijsko načelo je Nahtigalu spol, torej *m*, *ž*, *s*, vendar je pri ženskih osnovah dvojnost osnov (samostalniki na *-a* in na soglasnik), pri moškem in srednjem spolu pa t. i. mehki in trdi tip (zadnje je v slovenščini mogoče jemati le kot merilo podklasifikacije). Samostalniki moškega spola na *-a* se kot posebna skupina v tem pregledu nekako izgubljajo (str. 194). Nadaljnje klasifikacijsko načelo samostalnikov in pridevniških besed so pri Nahtigalu za jezike, »ki poznajo še gibljiv ali celo po intonacijah različen naglas«, še »posebni naglasni tipi«, ki se ozirajo na to, ali je osnova prvotno akutirana ali cirkumfektirano naglašena ali pa je naglas na končnici, ne na osnovi. Naglasna tipologija gre pri nas nazaj vsaj do Metelkovega Lehrgebäuda 1825, glede na tonemskost pa je bila spopolnjena zlasti pri Škrabcu v Cv 1895, npr. za *a*-sklanjatev (zv. 7, str. d): naglas (´) v vseh sklonih, naglas (˘) na osnovi, naglas prvotno na končnici, s končnice na osnovo premaknjeni naglas (*dobrâva*, *riba*, *gubâ*, *glâva*).

V to tipologijo torej niso zajeti samostalniki, obravnavani v poglavju Nesklonljivost (str. 215–216). Za slovenščino je navedena le beseda *bore* (str. 215) z nedoločnim oblikoslovnim statusom. To besedo obravnava primerno Breznik, SS 1934, str. 75: »*bore* (nastalo iz *Bože*), ki se rabi zdaj prislovno (npr. *bore malo*) ali pridevniško (npr. *bore človek*).« Pravi primeri t. i. nesklonljivosti, npr. tip *mami*, zlasti pa imena tipa *Karmen* ali feminativi iz moških priimkov, npr. (*Ana*) *Kotnik*, torej sploh niso zajeti. V tem lahko vidimo zadrego, ki je izhajala iz tega, da je Nahtigal obravnaval predvsem genetično dana jezikovna dejstva, mimo (modernejših?) pojavov, ki genetično niso bili povezani s praslovanščino, pa je šel mimo.⁷ Pač pa ima Nahtigal kot nov slovenski tip sklanjatve obravnavano besedo *gospa* (kar je bilo tradicionalno v slovenskih jezikoslovnih priročnikih, prim. Škrabec Cv XIV/1895, zv. 8, str. b). Verjetno je to bolje razlagati kar transformacijsko.⁸

Samostalnike na *-ev* Nahtigal v ednini obravnava po Brezniku (SS 1934, str. 82), pri *i*-jevski sklanjatvi, medtem ko je Škrabec (Cv XIV/1895, zv. 7, str. c) sprejemal Oblakovo pojmovanje, po katerem so šli ti samostalniki v posebno, V. sklanjatev (As I Ph, 1890, str. 41). S sodobnega stališča štejemo tudi te samostalnike kot podtip k I. ženski sklanjatvi, saj je daj./mest. končnica že taka; torej je v ed. razmerje 3 : 3 za I. oz. 2. ž. sklanjatev, pri čemer se lahko upošteva še dejstvo, da imajo lahko tudi nekateri samostalniki I. ž. sklanjatve (tudi) končnico *-ø* (*Juno-ø*, *Ceres-ø*, ali že pri Dalmatinu *Ruth-ø*), dalje pa z normalnimi končnicami I. žen. sklanjatve (*Junone*, *Cerere*, *Ruthe*).⁹ Mislim skratka, da je te samostalnike bolje obravnavati v I. ž.

⁷ T. i. nesklonljivih samostalnikov menda ne obravnava niti Breznik niti pred njim Škrabec. Tudi Ramovš pozna le nesklonljive pridevnike (Morfologija, str. 105).

⁸ Pretvorbe so tipa: *o + a > a*; *o + aC > e* (verjetno po analogiji sklonov z *e* in končnic *-em*, *-eh*, *-ema* v tipu *stvar*); *o + e/i > e*; *o + o > o*. Kot izrazita sklanjatvena posebnost je beseda obravnavana že pri Škrabcu (Cv XIV/1895, 8. zv. str. b).

⁹ Prevzetih samostalnikov, pri katerih je glede na obravnavo v raznih slovanskih jezikih veliko razlik, Nahtigal sploh ne obravnava, pač pa že Breznik (SS 1934, 85–87), čeprav v posebnem poglavju (Tuja lastna imena), kar se je spremenilo šele v SKJ 1, 1965. Pri *i*-sklanjatvi obravnava samostalnike na *-ev* že Breznik, medtem ko jih ima Škrabec v V. sklanjatvi. Oba pa sta soglasniški osnovi na *r* že obravnavala (v nasprotju z Oblakom) pri I. ženski sklanjatvi.

sklanj. s končniškimi posebnostmi za im., tož. in or. ednine (-ø, -ijo), druge pa se najdejo že tako pri podtipih I. žen. sklanjatve.¹⁰

Zanimiva vrzel v obravnavi sklanjatev je pri Nahtigalu odsotnost sklanjatvenih podtipov moškega spola (tipi *Toneta, Kosija*), kar podrobno obravnava že Škrabec,¹¹ in sicer nekako v skladu s Kopitarjem (Grammatik, 1808, str. 234–235, kjer se navajajo: *Noe Noeta, oče očeta, Robida Robidata, Jenko Jenkota*, in celo *Jehu Jehuta* (poleg *Jehua*), na str. 228 pa tudi *rabel rabelna*).

Nahtigal za slovenščino tudi ni evidentiral pridevniškega samostalnika; na str. 257 se omenja le »/r/aba sestavljene pridevniške oblike s samostalniško funkcijo«, in sicer, da je »posebno na severu razvita, kjer so taki primeri česti«. Za slovenščino bi se gotovo dali navesti primeri, kot je priimek *Cirnski* ali krajevna imena tipa *Krško*. Treba pa je pripomniti, da tega tudi pri Brezniku ni bilo.

Trditev o treh naglasnih tipih (str. 217) tudi za slovenščino se vleče vse v naš čas, čeprav je seveda jasno, da je treba razločevati historično izhodišče od današnjega stanja; in po današnjem stanju, h kateremu je iz zgodovinskih izhodišč kazal pot že Škrabec v svoji tipologiji v Cv. 1895, imamo v slovenščini 4 naglasne tipe, ne tri, seveda glede mesta naglasa (glede tega prim. Tomšičevo kritiko Slovenske slovnice 1956, JiS 1956/57, str. 130: »Definicijo o premičnem poudarku (30) bi kazalo nekoliko spremeniti, ker bomo sicer prišli v oblikoslovju v zadrego. Doslej smo namreč govorili (in to velja tudi za novo slovnico) o premičnem poudarku samo takrat, če je poudarek prehajal z osnove na končnik, kadar pa se je premikal v okviru osnove in ni prehajal na končnik, ni veljal za premičnega (*bogat – bogáta, pôtok – potóka*).«¹² Če se upošteva še tonemskost, imamo v I. in II. nagl. tipu dvojnost glede na to, ali so osnove akutirane (sem gre tudi tip *bràt bráta*) ali cirkumfektirane, dalje pa se stvar drobi na podlagi različnega obsega metatonij. V III. nagl. tipu gredo cfl. osnove, v IV. pa na osnovi nenaglašene (kamor spada tudi tip *pès psà*).

2 Sorazmerno močno je pri Nahtigalu izpostavljena kategorija *genus*, posebej animale in virile. Za potrditev stanja pred uveljavitvijo te kategorije, ki v slovenščini nastopa praktično samo kot živost samostalnikov moškega spola, Nahtigal navaja primere iz Brižinskih spomenikov in adverb (verjetno je predikativ) *zamož* v zvezi *iti v zamož*, sicer pa le še *za boga*; za druge jezike so navedeni tudi primeri »animacije neživih predmetov« (npr. »izraz/i/ igre s kartami«), več informacij glede tega za slovenščino žal ni, čeprav bi se kateri (*duh*) našel že iz Breznika. Pač pa je zanimivo Nahtigalovo opozorilo na »neke vrste razlikovanj/e/ med živim in neživim v obliki loc.-dat /.../ *sínu, mô.žu, golôbu* /.../ proti dat. *grádu*, loc. *grádu*« (str. 200). To najdemo že pri Škrabcu (Cv XIV) 1895, zv. 10, str. č: »Mestnik se pa povdarja na dva načina, ali z $\hat{}$: *pri Bôgu* /.../ ali z $\acute{}$: *na brégu, na zídu*.« (Opozarja še na glasoslovje 20,

¹⁰ Prim. SS 1976, str. 225, točka 5.

¹¹ Cv XIV/1895, 10. zv., str. c: navedeni so tipi *očeta, Stareta, Franceta/Jožeta, Jakata, Jankota, Hitita, Premruta* s pripombo, da se »/n/aša knjižna slovenščina menda po krivici izogiblje takih oblik. Sicer posebno stare res niso.« Kot se vidi iz našega citata na drugem mestu, jih omenja že Kopitar.

¹² Tomšičeva trditev ni čisto natančna, ker se v priročnikih t. i. čitankarjev kot premični poudarek dejansko obravnavajo tako primeri, ki jih navaja Tomšič kot tip premični na osnovi. Red je v to problematiko vnešen s člankom J. Toporišiča Naglasni tipi slovenskega knjižnega jezika, JiS 1965, str. 56–79. Nekateri priročniki seveda še zmeraj trmasto vztrajajo pri napačnem pojmovanju in poimenovanju.

5 v Cv XIII/1894, 9. zv., str. b, in sicer s pripombo: »Pri nas ravno tako v dajavniku: *h brégu*« (itd.) Na kategorijo živosti se nanaša še Nahtigalova pripomba s str. 256: »V/ slovenščini se pri /pridevniških besedah/ ne dela razlika med živim in neživim, ako se pridevnik nanaša na samostalnik v prednjem stavku.«¹³

Kategorija *spol* se slovansko diferencialno kaže tudi pri prevzemanju imen; te problematike Nahtigal ne obravnava. Končnico *-o* v edninskem imenovalniku pri m. spolu veže samo na hipokoristika (str. 194, Marko), kar najdemo tudi pri Ramovšu (Morfologija, str. 30). Brez komentarja je sklanjatvena dubletnost samostalnikov tipa *sluga*, čeprav pri sklanjanju *sluga -a -u* gotovo gre za vprašanje osnov l. moškospolne sklanjatve. (Pri teh besedah je zanimiva tudi kategorija živosti, ki se kaže v tožilniški končnici, neenaki roditeljski, in v zahtevi, da pridevnik ob njem dobi vendarle obliko za tož./rod.: *našega slugo*.)

Spolskost kot taka pa gotovo nima nič opraviti pri generaliziranju končnic na *-am (-ama)* namesto *-om (-oma)* v slovenščini, čeprav je ta problem pri Nahtigalu obravnavan pod naslovom »slabitve razlikovanja gramatičnega spola v množini« (str. 200 sl.).

3 O kategoriji osebe Nahtigal pri samostalnikih ne govori,¹⁴ pač pa pri zaimkih, kjer ima, kot smo videli, os. zaimke za 3. os. v drugi skupini kot zaimke za 1. in 2. os. za povratnik.¹⁵ Ta Nahtigalova delitev je posledica raznih končnic teh zaimkov oz. prvotnosti os. zaimkov za 1. in 2. os. (prim. str. 240: »prvotni osebni zaimki«). Podspola človeškosti – na podlagi ustrezne samostalniške zaimenske vprašalnice *kdo* – Nahtigal ne pozna.¹⁶

4 *Število*. Nahtigal ne obravnava primerov, ko se rabi množina namesto dvojine (Breznik, SS 1934, str. 71, to ima, sicer po Škrabcu). Komaj se je mogoče strinjati z mislijo, da bi v slovenskem *oči* bile ohranjene dvojinske oblike (str. 202–203): za današnji jezikovni čut so *oči* množina, ne pa dvojina s tudi množinskim pomenom. Pri skupnih imenih (str. 204–205) se za slovenščino omenja le *gospoda*, kot edninski samostalnik. Neomenjena je ujemalna pluralizacija tipa *Gospoda se spogledajo*; prim. še narečno *Deca so zdravi proti Ima vælku dicu/vælku dice*), kar docela ustreza citiranemu iz Brižinskih spomenikov *bratrima pomenem se oz. i jesm bratrima pozvani*.

5 *Sklon*. Zanimivo je morda ugotoviti Nahtigalov prevzem (str. 215) dela Breznikove trditve, da so namreč zvalniki v slovenskih narodnih pesmih le iz srbohrvaščine, ne pa tudi iz latinščine, kakor je tudi mislil Breznik (SS 1934, str. 75, § 146). Že Škrabec je oporekal Valjavčevemu mnenju (ki ga Nahtigal kljub temu povzema, str. 215), da bi bil slovenski zvalnik imenovalnik, »toda z drugačnim naglasom«. Omenili smo že svoj dvom, ali je upravičeno spravljati slovenske samostalnike s priponskim obrazilom *-ko* (kamor pa gotovo ne spada *Marko*) v zvezo z zvalniki (str. 194: *sinko, dečko, Marko, Jenko*).

Nahtigal verjetno nima prav, ko meni (str. 206), da gre za vpliv mehkega tipa sklanjatev »v nom.-acc. du. fem. in neutr. sl. *gori, leti, jelenih, rakih*« proti naglašenemu *e*. V velikem delu slovenskih narečij in gotovo v tistih, ki so podstava slovenskemu knjižnemu jeziku, gre tu za fonološki razvoj jata v *i*. Tako je to razlagal že Oblak v Zur Geschichte der nominalen Declination im Slovenischen, AslPh 1888 in sl., kar je sprejemal tudi Škrabec, ki pa je videl jat tudi v končnicah *-ega, -emu* in *-em* pri pridevniških besedah.

¹³ Tu gre za problem, sedaj tako imenovane, pridevniške naveznosti; registriran je pri Brezniku (SS 1934, str. 90), še prej v Janežič-Sketovi slovnici, npr. v 6. izdaji, 1900, 47. str.

¹⁴ O tem šele SS 1976, str. 207.

¹⁵ Tega npr. pri Brezniku 1934 ni, pa tudi pri Janežič-Sketu ne.

¹⁶ Toda prim. Breznik 1934, str. 64: »*Kdo?* (za osebe), *káj?* (za reči)«.

6 Vpliv *tonemskosti* in drugih fonetičnih značilnosti na oblikoslovje obravnava Nahtigal na str. 207–215. Cirkumfleks na imenovalniškem dolgem zlogu naj bi bil vzrok za prevzem končnic *-û* oz. *-u* v rod. oz. mest. ed. samostalnikov moškega spola (*sadû – sâdu* poleg *sinû, sînu*). V Morfologiji Ramovš to pravilo spopolnjuje s prevzemom Oblakove misli (AslPh XI/1888, str. 407 in 411 (in XIII/1890, str. 68), kjer Oblak navaja Škrabčevo opozorilo, da za razširitev končnice *-u* v rod. ed. ni važna le enozložnost osnove, ampak tudi njena cirkumfektiranost, s čimer je Škrabec ohranjal v zavesti Valjavčevo ugotovitev v Radu LXVII, str. 29–37.) (Tej Ramovševi trditvi deloma nasprotujejo primeri *volu, spolu*, kolikor pri njih ne bi izhajali iz *vól, spól*, ampak iz današnjih oblik *vòl, spòl*; tudi nekaj primerov z *-u* za funkcionalno mehkiimi soglasniki, za katerimi taka končnica naj ne bi bila možna, je v evidenci že pri Oblaku.) Drugi vpliv cfl. osnov na oblikoslovje Nahtigal po Oblaku navaja z morfemom *-ov-* (str. 208), ne omenja pa za slovenščino primerov s prvotno nenaglašeno osnovo (npr. *gròb grobôvi*).

Zato pa je Nahtigal dobro ločil končnici *-jê* in *-je* (str. 209) in samo prvo povezoval s cfl. enozložno osnovo; na ta pojav je, z Oblakom, vezal še or. končnico *-mi*, lahko pa bi bil tudi še *daj. -êm* ali mest. *-éh*, ki v nekem smislu tudi spadata sem. (Pri Ramovšu, Morfologija, str. 43, ni te stroge ločitve med *-jê* in *-je*, saj se tam mešano navajajo *ajdje, tatje, bratje, možje* itd., ki so oblikoslovno seveda neenородni.) Sam Nahtigal je povezoval narečno rod. mn. končnico *-i* (*lasí, zobí*) s tipom, ki ima v im. mn. končnico *-jê*. Narečno bi seveda našli tudi primere z nenaglašenim *-i* (tipa *lásí, zúbí, múži* npr. na Mostecu).

Naglasa *níti* (namesto pričakovanega *níti*) Nahtigal ne razlaga, sicer pa take razlage ni niti pri Škrabcu (Cv 1896, zv. I, str. b).

7 *Pridevniki in pridevniško sklanjane besede* ipd. (str. 218 do 237). Uvodoma morda kaže ugotoviti, da so v tem polavju obravnavane samo nezaimenske pridevniške besede, izvzeta pa je tudi t. i. zaimenska sklanjatev pridevnikov (gl. str. 252–257), pa še števniki so obdelani posebej (str. 257–262). Današnjemu stanju v posameznih slovanskih jezikih je taka razbitost bolj malo ustrezna. Ostanke samostalniške sklanjatve pridevnikov bi kazalo obravnavati kar pri zaimenski sklanji kot posebnosti (na istem mestu kot Nahtigal pa jih je obravnaval že Oblak, AslPh 1890, str. 66–68: Nominale Declination des Adjectivums). Konkretno bi bilo mogoče ugovarjati, da je danes v slovenščini *rad* le »predikativno rabljen pridevnik« (str. 218). Tu gre pač za pomožniški naklonski predikativ, kamor gre še *lahko* (prim. *lahko dela* proti *ne more delati*). Predikativnost tipa opisnega deležnika se vidi iz tega, da *rad* pozna pregibanje samo po spolu in številu, ne pa tudi po sklonu, kar je značilnost pridevnika. Tudi neobsamostalniškost je značilna za *rad*, kar za pridevniške besede spet ne velja. Da je *rad* pridevnik, misli tudi Breznik (SS 1934, str. 90).

8 Verjetno so prehitro zapisane besede »dandanes je, z izjemo edninskega imenovalnika in tožilnika moškega spola *razlika med določno in nedoločno obliko*, podobno kakor v srbohrvaščini, le v naglasu, pa tudi tu vseskozi samo pri rastoči intonaciji na korenu (nedol. *stâr – stâra – stâro* proti dol. *stâri – stâra – stâro* z novim cirkumfleksom, str. 28, 144)« (pri Naht. na str. 219–220) itd., saj se poleg posebnosti kot *majhen – mali*, ki jih navaja tudi Nahtigal (str. 220) najdejo še druge (npr. *dêbel – debêli*). Breznik SS 1934, str. 92, navaja vendar tudi *zelêni* ali *visôki*; Škrabec pred tem za pridevnike tipa *mlâd* (Cv XIII/1894, 12. zv., str. b): »V določni obliki imajo ti in večinoma tudi drugi pridevniki vedno na prvem t. j. korenskem zlogu $\hat{}$: *lêpi, /.../ drôbni, /.../ zelêni*.«

Glede ločevanja določne in nedoločne oblike pridevnika po naglasu (pa tudi sicer) slovensko

jezikoslovje ni prišlo do končnih enoumnih spoznanj še zdaj (v SSKJ I, 1970 o razmerju med nedoločno in določno obliko pridevnika ni povedano praktično nič).

9 Nahtigal je opazil tudi t. i. »nesklanjavne in prislovne« pridevniške besede (izraz pridevniška beseda se najde pri Nahtigalu), npr. *těšča âjda poleg děkla je še těšč* (str. 220); v drugem primeru gre pač za predikativ.¹⁷

Pri tvorbi načinovnih prislovov, kjer loči kakovostne in kolikostne (str. 222), opozarja na slovensko *mâlce* (pri stesl. *dobrě* proti *malo*).

10 Na tem mestu obravnava Nahtigal tudi *svojlne pridevnike*, ki da jih je v slovenščini mogoče delati »od vsakega poljubnega samostalnika, označujočega osebo« (str. 224). Danes bi bilo to določilo mogoče nekoliko razširiti še na pravno osebo (prim. *Matičin tajnik, Tamovi avtomobili*). Pripomba bi šla tudi na priponsko homonimne snovne pridevnike (na *-ov*), ki da imajo »le na jugu imensko obliko: sle. *lipov*« (str. 224); vendar prim. pri Ketteju: *gozdek borovi* ali v SSKJ *kraljevi* (zadnje v smislu vrstnega pridevnika); kolikor vem, se take stvari najdejo tudi pri Srbih. Za današnje gledanje na to je zanimivo, da ima Nahtigal za svojlne pridevnike tudi tvorbe na *-ski* (*beraški*) in *-ji* (*božji*) (str. 224). To se v novejših slovenskih slovnica navadno neupravičeno ne navaja. Breznik (SS 1934, str. 89) ima: »Svojlni pridevnik na *-ji, -ski*«, za primer pa npr. *božji, slovenski* (nekateri Breznikovi primeri pa ne gredo sem, npr. *divji*). Slovenska slovnica novejšega časa je pravilo o svojlnih pridevnikih omejila na priponski obrazili *-ov/-ev* in *-in* pač le iz pravopisnih ozirov; za neindividualno svojinski pridevnik bi lahko navedli še priponsko obrazilo *-en* (*cerkvěn* in celo *-ən/-en* (*državen, družben*)).

11 Opozorim naj še na Nahtigalov ustrezen termin »ločilni ali vrstni« števnik (str. 226) tipa *dvoj, četver* nasproti »substantivnokolektivni obliki« *dvoje, četvero*. Danes bi tu kazalo uvesti terminološki red v naslednjem smislu: ločilni so ali vrstni (*dvoj, četver*, vendar je pri množinskih samostalnikih ta lastnost nevtralizirana, prim. *dvoje grablje* = 2 kosa grabelj) ali količinski tip *dvoje, četvero*).

12 V naslednjem Nahtigal lepo loči pridevniški in gerundialni deležnik (str. 229–236), po naše deležnik in deležje. Zgodovinsko bi bilo gotovo zanimivo, ko bi bil v obravnavo pritegnil gradivo, ki ga je o deležniku in deležju nabral in razlagal Škrabec (Cv IX/1890, 12. zv., str. c, še zlasti pa Cv XXI/1914, zv. 4 do 7), kjer je razložil tudi zameno deležniških oblik z nedoločnikom v tipu *slišala sem ptičko peti*). Sicer pa tega pozneje tudi Ramovš ni zajel v svojo Morfologijo.

Nerazlikovanje med opisnim deležnikom na *-n/-t* in ustreznim deležnikom stanja (*zaseden, seseden*), je pač tradicionalno (pri deležniku na *-n* je tudi slovenska morfonološka problematika obdelana precej nepopolno). Tudi deležnik stanja na *-l* ni obdelan, kakor ga ima tudi Breznik (SS 1934, str. 117) za tvornopreteklega, in šele na str. 144 vendar: »Pri neprehodnih glagolih, ki pomenijo trpnost ali kako stanje, se nadomešča trpnopretekli deležnik s tvornopreteklim«. Seveda pa gre za deležnik stanja, tudi tu.

13 Pri *zaimkih* bi bilo treba omeniti najprej majhen lapsus: Nahtigal namreč ne omenja naslonskih oblik za dajalnik (*mi, ti*, str. 238), za vso slovenščino pa tudi ne velja, da bi bila stara tožilniška oblika tipa *mę* postala enklitična (tudi za roditeljski), str. 237, saj je še zmeraj tudi ortotonična (prim. *Videl me je* proti *Náme/Na mé nič ne gleda*). Prav tako nisem našel

¹⁷ Breznik (SS 1934, str. 90–91) je med nesklonljive pridevnike štel še *napak, peš, res, sovraž, všeč, kos*. Tu se očitno ne ločijo primeri, ko gre ali za predikative ali za pridevnike. Tudi *tihv* v primerih kot *Tihv bodi* je predikativ, ne prislov, kot na n. m. meni Breznik.

omenjene samo naglasne razlike med naslonskimi in nenaslonskimi oblikami za dvojino in množino (tip *nas – nâs*); nima jih niti Breznik, pač pa jih je navajal že Škrabec (Cv XIV/1895, 3. zv., str. d), in sicer za navadnimi *me, mi, si, ji* ipd. še *nama, vama, nas, vas, nam, vam*. V Slovensko slovnico jih je spet uvedel šele Slovenski knjižni jezik, 1966, str. 128.

Pri pridevniških zaimkih je treba opozoriti na Nahtigalovo tudi terminološko razlikovanje med t. i. nedoločnimi zaimki, npr. v tem smislu, da en njihov tip prav imenuje nikalni (str. 251 »zaimki z nikalnico«; str. 64 »nikalni«), zanimivo pa je še, da pozna tudi izraz »zaimek istovetenja« (str. 248). Pač pa je Nahtigal iz slovenske slovnice tradicije nekritično prevzel misel, da slovenski relativizator *ki* (če ga smemo tako imenovati) spremljajo le klitične oblike zaimka 3. osebe (str. 148), kar seveda ne drži (prim. *človek, ki sem od njega dobil ob človek, ki se ga bojim*). Kakor slovenski jezikoslovci dolgo ne, tudi Nahtigal ni prišel do spoznanja, da bi bilo pridevniške zaimke mogoče klasificirati v tri skupine (skupaj s števnimi pa v štiri), ki jih lahko ponazorimo z vprašalnimi zastopniki *kakšen – kateri – čigav* (in *koliko*). Prvi dvojici se namreč obravnavata skoraj izključno le s stališča določnosti in nedoločnosti (prim. Str. 257: *kateri, neki, oni, isti, tisti – manjka pa ta*).

14 Pri sestavljeni sklanjatvi le pripomba o vokalu *e*: Nahtigal je tu (str. 253–254) prevzel Škrabčevo tezo,¹⁸ da gre pri *e*-jevskem samoglasniku za jat (*zlejga, mejmi, hudej-mi, nepravdnej*), ne za etim. *e*, kot je mislil (in trdovratno pri tej misli vztrajal) Oblak (slovenskogoriške oblike tipa *dobriga* pa so res po sklonih z *i*, in v tem je imel Oblak prav – seveda pa temu tudi Škrabec ni ugovarjal).

15 Še pripomba k števnikom. Pomembno je poudariti, da Nahtigal med števniki (za češčino) obravnava tudi t. i. kolikostne izraze (*mnoho – mnoha*), čeprav bi jih po Brezniku (in še prej Janežič-Sketu, VIII, 1900, str. 59) lahko tudi za slovenščino. Za sklanjatev števnikov tipa *pet* Nahtigal nekam nerazumljivo trdi, da »se v slovenščini v kosih sklonih uporabljajo vrstilni števniki: n. pr. instr. *s pětimi/pětdesetimi ljudmi*« (str. 260). Prim. različno narečno s *pětimi* (glavni števnik) proti *pétimi* (vrstilni števnik) *ljudmi*. Ali sploh kje govorijo tako, kot piše Nahtigal, mi ni znano. Števniki tipa *pet* so pač množinske pridevniške besede (s posebno učinkovalno močjo na šteto v im./tož.) – to pojmovanje uvaja k nam Slovenska slovnica (1976). Nesklanjavnosti števnikov tipa *pet* (ali končniških posebnosti z *e*-jevskim vokalizmom – *petéh*) Nahtigal ne omenja. Nesklanjavno obliko sicer najdemo v besedilu npr. Škrabca (prim. Cv XIV/1895, 7. zv., str. c: Valjavec navaja razen navadnih šest padežev ...).

*

Na splošno lahko rečemo, da je Nahtigal v obravnavo zadevne problematike za slovenščino pritegoval najvažnejše informacije, ki jih je dotlej odkrilo slovensko jezikoslovje, kritično od Kopitarja naprej, zlasti pa z Oblakom in Škrabcem. V nasprotju z Oblakom in v skladu s Škrabcem je v obravnavo dosledno pritegoval tudi tonemskost, od spomenikov pa tudi Brižinske, ki se jim je kot glede izvora nezanesljivo lokaliziranim Oblak na začetku svoje razprave pač na ljubo Jagiću – popolnoma odrekel, med razpravo pa pozneje vendarle sem

¹⁸ O tem se je obširno pisalo: S. Škrabec, *Über einige schwierigere Fragen der slovenischen Laut- und Formenlehre*, *AslPh* XIV, str. 324–325 (ponatis v *JS* 1916, str. 500–520); V. Oblak, *Einige Bemerkungen zur vorausgehenden Abhandlung* (na istem mestu kot *Über einige ...* str. 347–354); S. Škrabec, *Erläuterungen und weitere Erwägungen*, *JS* 1916, 537–566. Škrabčevo mnenje je na zgoraj citiranem mestu prevzel tudi Ramovš, s spolnitvijo (po Oblaku) za slovenskogoriško narečje.

ter tja spet zatekal tudi k njim. V nasprotju z Ramovšem, pa tudi s samim seboj v Ruskem jeziku, je Nahtigalovo lepo slovensko strokovno izrazje, ki knjigo dela sodobno. Usoda takih del, kot so Slovanski jeziki, pač je, da so pretežno vendarle kompilacije iz ustreznih specialnih razprav za posamezne jezike in da same bolj malo prispevajo k jasnejši podobi posameznega jezika; to tudi ni njihov namen, saj moramo njihovo kvaliteto iskati v tem, koliko se jim posreči biti berljivo besedilo z res veljavnimi obvestili o vseh jezikih. Da je Nahtigal v strokovnem smislu to dosegel, je lepa nagrada za gotovo nemajhen trud, ki ga je posvetil temu delu. Do izida Ramovševe Morfologije so bili Nahtigalovi Slovanski jeziki praktično tudi edini v slovenščini podani pregled zgodovinskega razvoja slovenskega oblikoslovja.

SUMMARY

The share of the Slovene language in Nahtigal's "Slavonic Languages" is relatively large at all the linguistic levels involved, and thus also at the morphological level, the nominal part of which is critically analysed in the present paper in order to find the thematic limits of the phenomena under discussion and the limits of the problems involved, the depth of linguistic analysis, Nahtigal's familiarity with and consideration of previous relevant literature on the Slovene language, the scientific appropriateness of the postulates assumed from the latter and the author's own contribution. All this could contribute towards a characterization of the general linguistic profile of our great linguist.

In such an analysis it should always be kept in mind that the weight of such works as Nahtigal's "Slavonic Languages" lies in the actual method of confronting the linguistic facts of the languages compared, although this method, of course, depends to a great extent on the above-mentioned parameters, too.

In his work "Slavonic Languages", of the morphological categories Nahtigal as a matter of principle deals with those categories in which differences had developed with respect to individual Slavonic languages, so that he hardly touches at all on morphology as such, and since he limits morphology to the phenomenon of flexion, the non-flexible parts of speech are excluded from his discussion. While, on the one hand, he successfully and consistently connects the morphological level downwards with the expressional level, especially with the phenomena of stress, and of tonemic stress in particular, on the other hand, he hardly at all applies the same procedure upwards towards the level of syntax. Relatively seldom does he reveal unknown characteristics of the Slovene language on the basis of analogous facts found in the other Slavonic languages (cf., however, his terms such as "negative pronouns" or "pronouns of identity"), but such conclusions can be reached on the basis of the material presented in his book by a critical reader-linguist himself. Perhaps because Nahtigal proceeded to a great extent from the characteristics of the Slovene language, achievements in the study of the Slovene language up to his time are relatively well incorporated into his work "Slavonic Languages". Nahtigal was familiar with the relevant literature on the Slovene language (although he didn't pay enough attention to the available dialectological literature), and of opposing views concerning particular phenomena he nearly always opted for those which were better based. At times he also adopted views which would, after thorough consideration or in view of a more solid theoretical basis of later times, prove untenable. Some facts were

overlooked in his work because not enough attention was paid to the individual new characteristics of the Slovene language which were not accounted for from the Common Slavonic genealogical point of view. There are certain limits in the scope of the relevant literature used in his work, too. Nahtigal's postulates on the Slovene language do not in general supercede those published previously, neither are they actually greater in number. In its morphological part, Nahtigal's "Slavonic Languages" is an interesting and still as a whole unsurpassed synthesis of historical morphological findings, based on the structure of the Slovene literary language.

Prva objava v SJ NZSR (Slovensko jezikoslovje – Nahtigalov zbornik ob stoletnici rojstva), 1977, 465–482.

I. MORPHOLOGIE VON NOMEN, PRONOMEN
UND ZEITWORT /MIT BETONUNG/

1 In der Morphologie der Substantive und Adjektive gibt es heutzutage in der slovenischen Schriftsprache – abgesehen von einigen Fremdwörtern – keine eigentlichen Schwierigkeiten. Demgemäss sind auch die betreffenden Abschnitte in unseren Grammatiken so ziemlich einwandfrei. Ihren Verfassern kann man nur einen prinzipiellen Vorwurf machen: Die Paradigmen werden bei ihnen nicht von der Seite der Morphologie, sondern von der Seite der Betonung diktiert. Das betrifft alle hier behandelten Grammatiken^{1/} im gleichen Masse. Es ist wohl wahr, dass sich das mit praktischen Gründen verteidigen liesse (man müsste sonst die Betonungsparadigmen gesondert drucken) und es ist ebenso wahr, dass damit ein Wunsch Pater Stanislaus Škrabec' in Erfüllung geht (so schon bei Breznik), aber die Morphologie leidet jedenfalls sehr darunter. – Es ist zwar Tatsache, dass es keine Substantive oder Adjektive ohne Betonung gibt, aber genau so treten in der Sprache auch die Paradigmen in der Form, wie sie uns von den Grammatikern vorgeführt werden, eigentlich gar nicht auf, denn Worte leben nur in Aussagen.

2 Deshalb können auch die Betonungsprobleme von den morphologischen ruhig geschieden werden, besonders dann, wenn es sich um die slovenische Schriftsprache handelt, in der morphologische Eigenarten von den akzentuellen so sehr unabhängig sind/. Weshalb dann z. B. bei der ersten Deklination statt eines drei (*Ss* 90–91, *Sv* 42) oder zwei (*DB* 387) Paradigmen anführen? Durch Betonung sind doch nur zwei Kasus-Formen, nämlich Gen. Pl. und Nom.-Acc. Du. in Betonungstypen *góra* und *meġlâ* bedingt, und sogar diese sind nur alternativ, da man statt *gorâ* (*stezâ*) auch *gór* (*stéz*) und statt *gorê* (*stezê*) auch *góri* (*stezi*) gebrauchen kann. Ein einziges Paradigma genügt durchaus, alles andere gehört dem Bereich des Akzentes an und kann hier nur stören. – In anderen Deklinationen sind durch Akzent bedingte Endungsmorpheme noch folgende: *-û* im Gen. Sg. masc. (*sinû*), *-êh*, *-êġm* im Dat. Pl. nach funktionell harten Konsonanten (*lasêġm*, *lasêh*; *kostêġm*, *kostêh*; *stolêh*), Morphem der Mehrzahl *-ôv* bei masc. Stämmen (*sinôvi*), beim Adjektiv nur Nom.-Acc. Sg. masc. (*težâk* gegenüber *têžek* bzw. *težêk*). Das ist aber auch schon alles und berechtigt uns keineswegs, so zahlreiche Paradigmen anzuführen, die den Lernenden nur irreführen können.

Andere Morphemalternationen sind anders bedingt: so z. B. *misel misl-ijo – misl-ima – misl-imi* gegenüber *nit – nit-jo*, *– nit-ma – nit-mi* durch die Konsonantenfolge Nichtsonant + Sonant am Ende des Stammes. Im Plural maskuliner Substantive ist die Distribution der Endungen eine nichtvorauszusagende, kann aber auf drei Typen zurückgeführt werden:

<i>rak -i</i>	<i>las -jê</i>	<i>most- ôv-i</i>
<i>-ov</i>	<i>lás -ô</i>	<i>most -ôv</i>

^{1/} / *Ss* = Slovenska slovnica 1956; *Sv* = G.O.Svane, Grammatik der slowenischen Schriftsprache, 1958; *DB* = D.G.A. De Bray, Guide to the Slavonic Languages, 1951./

-om	-ê ^m **	-ôv-om
-e	-ê	-e
-ih	-êh	-ih
-i	-mí	-i

In Anmerkungen wäre dann klar festzulegen, wie die Endungen des Typus 2 als komplementäre Varianten in den übrigen Zweien auftreten: unbetontes *-je* bei einer grossen Anzahl von Substantiven, die dem ersten, zahlreichsten Typus angehören, und zwar ziemlich regelrecht beim männlichen Paar des Weiblichen: *golobje, fantje, zetje, očetje, gospodje, Celjanje* gegenüber *golobice, dekleta, snahe, matere, gospe, Celjanke*. So nach Ramovš, *Sv* aber, hauptsächlich nach Levec (*Slovenski pravopis* 1899), meint, dass es sich hier um Substantive auf *-b, -d, -t* handelt. – Endung *-ø* finden wir im ersten Typus nur ausnahmsweise (*otrôk, kônj*), häufiger *-êh*, aber noch immer isoliert und als freie Variante von unbetontem oder kurzbetontem *-ih*. Endung *-êh* dringt auch in den 3. Typus, der in dem Falle auch das Formans der Mehrzahl *-ôv-* verliert: *mostôvih – mostêh*. – Sogar *-mí* finden wir mehrmals als freie Variante im dritten Typus: *z rog^{mí} – z rogôvi*, aber das klingt schon veraltet.

Eingehendere Betrachtung würden noch die Kasusendungen *ø* im Nom. (Acc.) Sg. masc. und fem., Gen. Pl. fem. und neut. (*posel, bukev; metel, oken*) verdienen. Da sind nämlich die Bedingungen, in denen der Halblaut oder ein anderer Vokal (*i* oder *a*) das Entstehen einer schwerauszusprechenden Konsonantenfolge verhindern, noch nicht festgestellt. Also wieder die vernachlässigte Distributionsfrage! Diese Alternation steht in enger Beziehung zu der Konsonantenfolge Nichtsonat + Sonant, die im Auslaute im Slovenischen nicht möglich ist, und deshalb durch die obengenannten Vokale getrennt wird: *posla – posel, bukve – bukev; metle – metel, okna – oken (ladja – ladij, poslopje – poslopij; ovca – ovác)*. – Morphologische Komplikationen in einigen andersartigen Fällen (wie z. B. *miren* Nom. Sg. masc. gegenüber *Mirn* Gen. Pl. fem. oder *petek – petk* im denselben Rahmen) können hier wegen Raumangel nicht eingehender betrachtet werden, sind aber in Artikel »Alternativni soglasniški sklopi slovenskega knjižnega jezika« (*Jezik in slovstvo* 1958/9) nun schon bearbeitet.¹⁷

3 Ziemlich unerforscht ist noch die slovenische Komparativbildung beim Adjektiv. In neueren Grammatiken der slovenischen Sprache kümmert man sich gar nicht mehr um das Distributionsprinzip der drei üblichen Formanten, das ist *-ši, -ji, -ejši*, im guten Glauben, dass es die Slovenen praktisch sowieso beherrschen. Deswegen muss um so wärmer *Sv* Versuch begrüsst werden, das Distributionsprinzip der genannten Formanten zu entdecken. Er stützt sich dabei allerdings auf ältere slovenische Quellen (Levec: *Slovenski pravopis* 1899; Breznik: *Slovenska slovnica* I., II, III. und IV. Auflage). Es muss aber nichtsdestoweniger gesagt werden, dass auch *Sv* mit der erwähnten Hilfe die rechte Gesetzmässigkeit nicht entdeckt hat. So wird für *-ši* behauptet, dass man mit ihm hauptsächlich Komparative von einsilbigen Adjektiven auf *-d, -b, -p* bildet: *mlad – mlajši, slab – slabši, lep – lepši* (*Sv* 57). Aber auf die gleiche Weise wird auch eine Anzahl anderer Adjektive auf *-ok, -ek, -ak* gesteigert (was auch schon von Breznik her bekannt ist) und deren vorsuffixaler Teil ausser auf *-d-, -b-, -p-* noch auf *-t-, -r-, -n-* endet: *sladek – slajši, kratek – krajši, širok – širši, tanek – tanjši*, und noch etliche unregelmässige, z. B. *boljši, manjši*. – Ähnlich steht es mit dem Formans *-ji*, Breznik (92),

** V prvotnem natisu napačno z *é*.

¹⁷ Sedaj tudi v moji knjigi Glasovna in naglasna podoba slovenskega jezika (GNPSJ), 1978, 43–47: Premislilni soglasniški sklopi slovenskega knjižnega jezika.

DB (404), Sv (57) konstatieren ganz richtig, dass es einsilbigen Adjektiven auf *-k*, *-g*, *-h* beigelegt wird: *jak – jačji*, *drag – dražji*, *plah – plašji* (Beispiele nach Sv.). Nebenbei gesagt: *plašji* (auch bei Levec) und genau so *glušji* (Breznik 92, DB 404), klingen uns sehr sonderbar; für sie wird wohl nur *bolj plah*, *bolj gluh* gesprochen. Auch da ist zu sagen, dass die Regel die Adjektive mit Suffix *-ok*, *-ek*, *-ak* nicht umfasst, was schon Levec bemerkte, obwohl sie auf dieselbe Weise gesteigert werden, ihr Stamm aber – vom Suffix abgesehen – ausser auf *-k*- noch auf *-b-*, *-t-*, *-ž-* (Levec), *-s-*, *-z-* (DB) endet: *globok – globlji*, *kratek – kračji*, *visok – višji*, *nizek nižji*, *težek – težji*.

Nach alledem scheint es noch am einfachsten, alle Beispiele mit suffixaler Komparativbildung auswendig zu lernen; das aber nur dann, wenn kein besseres Bildungsprinzip gefunden werden kann. Das scheint aber dennoch zu existieren. Bei Adjektiven, bei denen der Komparativ mit den Formanten *-ši* und *-ji* gebildet wird – das sind grundsätzlich im Nom.Sg.fem. einsilbige und auf nur einen Konsonanten auslautende Stämme, eventuell erweitert durch Suffix *-ek*, *-ok*, *-ak* – wird allgemein eine Tendenz zur Alternation im Sinne der slovenischen Jotierung des vorsuffixalen Konsonanten beobachtet. Wenn das Resultat solcher Jotierung ein Sauselaut (*č*, *ž*, *š*) ist, dann wird er vom Formans *-ji* gefolgt, ist das Resultat solcher Jotierung indessen ein anderer Konsonant, so wird der Komparativ mit dem Formans *-ši* gebildet (ausgenommen *globlji* von *globok*):

<i>lah-ak</i>	– <i>laž-ji</i>	aber	<i>ten-ak</i>	– <i>tanj-ši</i>
<i>meh-ak</i>	– <i>meč-ji</i>		<i>kratek</i>	– <i>krajši</i>
<i>tež-ak</i>	– <i>tež-ji</i>		<i>slad-ek</i>	– <i>slaj-ši</i>
<i>krat-ek</i>	– <i>krač-ji</i>		<i>šir-ok</i>	– <i>šir-ši</i>
<i>niz-ek</i>	– <i>niž-ji</i>		<i>trd</i>	– <i>tr-ši</i>
<i>vis-ok</i>	– <i>viš-ji</i>		<i>lep</i>	– <i>lep-ši</i>
<i>velik</i>	– <i>večji</i>		<i>ljub</i>	– <i>ljub-ši</i>

Bei *širši* (*trši*) musste das Resultat der Jotierung verloren gehen (vergleiche *gospodarja – gospodarski*) und auch *lepši* und *ljubši* sind eigentlich keine Ausnahmen, da epenthetisches *l* wegen der Konsonantengruppe leicht verlorengegangen ist (cf. *s/nce > sonce*), wenn sein Entstehen aus demselben Grunde nicht schon im Voraus verhindert wurde.

Demgegenüber bekommen das Formans *-ejši* Adjektive mit mehrsilbigem Stammorphem: *ljubezniv – ljubeznivejši*, *bogat – bogatejši*, *globok – globokejši*. Von einsilbigen Stämmen bekommen dieses Formans diejenigen mit zwei Konsonanten am Ende: *čisti – čistejši*, *svetli – svetlejši*, *mehki – mehkejši*, was teilweise schon von Levec bemerkt wurde. Es gibt aber auch hier einige Ausnahmen: *star – starejši*, *nov – novejši* und vielleicht noch etliche.

4 Auch die Morphologie der Pronomina macht dem Grammatiker keine Schwierigkeiten. Aber schon die Frage, in welche Gruppe gewisse Pronomina einzureihen sind, ist schwerer zu beantworten. *Ss* gelingt das am wenigsten, besser *Sv*. So zählt *Ss sleherni* ((118) 'jeglich') zu den Adjektiven, *isti* (138) ('derselbe') aber zu den Pronomina, obwohl beide die Funktion der Vertretung erfüllen und demnach als Pronomina zu behandeln sind. *Isti* ist ausserdem bestimmt nicht Demonstrativum (*Ss* 138); mit Jespersen (*Essentials of English Grammar*) könnte man es als Pronomen der Identität oder mit *DB* als definitives Pronomen bezeichnen. *DB* hat unter diese glücklich noch *sleherni*, *ves*, *vsak* eingereiht.

Schwierigkeiten einer anderen Art begegnen wir bei den persönlichen Pronomina, nämlich

bei ihren klitischen Formen. Die sind einerseits in *Ss* ziemlich unklar definiert, haben aber auch noch eine unzulängliche Bezeichnung, nämlich Enklitiken (*Ss* 134, *DB* 401, *Sv* 60), wenn auch sie sich sowohl auf ein vorstehendes wie auf ein nachstehendes betontes Wort stützen können: *Si ga videl?* – *Videl sem ga.* – Man kann weiter den Behauptungen der Art, wie sie bei *DB* oder *Sv* anzutreffen sind, nicht beipflichten: »The enclitic forms ... are used in sentences where the pronoun in the oblique cases is not stressed« (401) bzw. dass das unbetonte Formen wären (*Sv* 60). *Sv* wurde zu einer solchen Behauptung wohl von Brezniks *Slovenska slovnica* 1934 verleitet, die die kurzen Formen gar nicht betont, dazu aber noch behauptet, dass sie gebraucht werden, wenn das Pronomen nicht unter Satzbetonung ist (96); cf. auch *DB* (401). Breznik selbst akzentuierte aber solche Formen noch in der I. und II. Ausgabe seiner *Grammatik*. So tut es auch *Ss* 1956, behauptet aber zugleich, dass solche Formen nur ausnahmsweise betont werden, nämlich in Verbindung mit Präpositionen (*živéti vrli mōž ne smē za sē*); das wäre aber gemäss der Regel von Seite 134 also nur dann, wenn solche einsilbige Präpositionen mit akkusativischer Rektion, ausnahmsweise nicht zusammengeschrieben sind, denn in solchen Fällen trägt den Akzent die Präposition selbst. Kurz und gut: die Verwirrung gegenüber klitischen Formen ist vollkommen, besonders dann, wenn *DB* mit Recht die klitischen Formen auch im Du. und Pl. für die 1. und 2. Pers. Sg. anführt, die die slovenischen Grammatiker ganz vergessen haben.

Und die Wahrheit darüber? Gewöhnlich sind die sogenannten kurzen Formen wirklich nicht betont, aber in Sätzen, wo ein orthotoniertes Wort, etwa bei wiederholter Frage, ausgelassen wird, wird die klitische Form selbst betont: *Si ga videl?* – – *Si gā?* – – *Si?*

Zum Schluss noch einiges über Indefinita. Morphologisch sind auch sie ganz klar, nicht aber syntaktisch. Die Distribution der Paare wie *nekdo, nekaj, nekateri (neki), nekakšen* gegenüber *kdo, kaj, kateri, kakšen* bereitet trotz ziemlich klarer Bestimmung der *Ss* nicht nur den Fremden, die sich die slovenische Sprache aneignen wollen, sondern auch den Slovenen selbst beträchtliche Schwierigkeiten. Die erste Reihe dieser Pronomina bezieht sich nämlich auf eine bestimmte Person oder einen bestimmten Gegenstand, die man aber zu nennen nicht willens oder nicht im Stande ist, die zweite dagegen auf eine beliebige, also unbestimmte Person oder einen unbestimmten Gegenstand. *Sv* hielt sich nicht an diese Definition der *Ss*, sondern stellte seine eigene auf: Die Indefinita ... zielen nicht auf eine bestimmte Grösse (Person oder Sache) ab, sondern bezeichnen ganz allgemein nur Grössen gleicher Art (65). Dementsprechend sind auch seine Übersetzungen unserer zwei Reihen nicht ganz richtig: denn *kdo* bedeutet nicht immer 'jemand' und niemals 'jedermann', sondern 'irgendeiner', 'igendjemand'. Ähnlich kann man *nekdo* unmöglich immer mit 'irgendjemand' übersetzen, sondern auch mit 'jemand'.

5 Die Numeralia bereiten einem Grammatiker der slovenischen Schriftsprache nur noch wenige Schwierigkeiten, die zum Teil terminologischer Art sind. So z. B. die Frage, ob die Zahlen der Abart *dvoj, peter* kollektiv (*DB* 395, *Sv* 70) oder disjunktiv (*Ss* 162) zu nennen sind. Die Frage ist gar nicht so belanglos, wie es auf den ersten Blick scheint, wenn man bedenkt, dass ihre differenzierende Natur *Ss* zu der Behauptung verleitete, dass die Disjunktivzahlen in einigen Fällen mehr differenzieren als zählen, was gar nicht zutrifft, denn sie zählen immer, nur dass sie substantivisch gebraucht auf das Einzelne in einer Gruppe, adjektivisch gebraucht aber auf die Verschiedenheit der gezählten Gruppen hinweisen. – Wenn sie dagegen bei Substantiven, die nur in Mehrzahl oder in typischen konstanten Bündeln

auftreten, gebraucht werden, verlieren sie ganz ihren Scheidungscharakter: *dujve grablje, dujve oči, dujve nog.*

Parallelismus zwischen *dva* (masc.) und *dva tisoč* verleitete Sv zu der Behauptung, dass *tisoč* masc. sei (69). Das trifft aber fürs Zahlwort nicht zu, denn Verbindungen wie *dva tisoč ljudi je bilo*, zeigen uns, dass es sich da (wie bei den Kardinalien von fünf aufwärts) um Neutra handelt. Numeralien höheren Ranges werden auf Grund der Zahlen, die wir beim Zählen gebrauchen, aufgebaut: *en(a) – dva – tri – štiri – pet ...: -najst, -indvajset, tisoč* (dialekt/all auch *dva sto*), oder *tri-najst, -indvajset, -deset, sto, tisoč.*

6 Das Zeitwort wird in allen Grammatiken der slovenischen Schriftsprache sehr ausführlich behandelt. Das ist auch leicht zu verstehen, da es doch unter den Wortarten eine zentrale Stellung einnimmt. Dennoch ist festzustellen, dass es nicht nur für die Fremden, sondern auch für die Slovenen noch ein ziemlich unerforschtes Gebiet darstellt. Eben da kommt auch die schon erwähnte ungemeisterte Kluft zwischen Synchronie und Diachronie am stärksten zum Ausdruck. Doch zunächst noch einige Worte zur Morphologie.

Es ist sehr bemerkenswert, dass die behandelten Grammatiken über kein feststehendes theoretisches Wissen in der Morphologie verfügen. Termina wie Morphem, Allomorph und dergleichen kennen sie alle überhaupt nicht. Das kann sehr schön z. B. an dem gezeigt werden, was sie an verschiedenen Stellen für Endungen halten. Nach Ss hätte z. B. die 3. Person Pl. die Endung *-jo* (180), *-ejo* (203) und überhaupt keine Endung (70). Ähnlich Sv: *piševa* hätte Endung *-va* (72), so auch DB (415), aber im Imperativ zählt er dazu noch das Imperativformans *-i-* (*napišiva*) (74). Die Oposition *pišeš – piševa* bzw. *piši – pišiva* zeigt uns aber einwandfrei, dass da nur *-va* als Endung aufzufassen ist. Man kann gleichfalls der Behauptung, dass *-ti* im Infinitiv eine Endung wäre (Sv 76, DB 417, Ss 177), nicht beipflichten. So spricht man auch bei den Verben vom Typus *peči* sehr unbestimmt darüber, was da als »Endung« aufzufassen ist: Ss 177 sagt, dass Infinitive auf *(-ti)* und *-či* enden, Sv spricht von der Verbindung *-či* (77), DB (417) von »infinitive termination«. Man sollte doch Endungen (d. h. Morpheme, die auf eine Person, einen Kasus oder Geschlecht und Zahl zugleich abzielen) von den Formanten (d. h. Morphemen, die nicht die obige Funktion ausüben), klar unterscheiden. Und zweitens: wie wohlbekannt ist, muss man synchronische Beobachtungen von den diachronischen scharf trennen, sonst gelangt man unumgänglich zu Behauptungen, die einfach nicht wahr sind. So kann man z. B. in Ss die Behauptung lesen, dass bei Verben vom Typus *bežati – bežim -a-* nur anscheinend da ist (191), als ob es in Wirklichkeit gar nicht bestände! Und dennoch sagt uns auch die oberflächlichste Vernunft, dass *-a-* in *bežati* durch nichts von jenem in *kopati* zu unterscheiden ist. Ähnlich findet man bei DB (415), Sv (73) die Behauptung, dass das Verbum *pišem* genau so wie *vijem* das Präsensstema *-je-* hat. Und so weiter. Höchste Diskrepanz wird dabei dort erlangt, wo man z. B. von den Verben *zajeti, zapeti, potreti, zmleti* behauptet, dass ihr Stamm auf *-m, -n, -r, -l* endet! (Ss 179), obwohl jeder sieht, dass er einfach auf *-e* endet. Man könnte sonst genau so sagen, das *peti* auf *-oj* endet: cf. *peti – pojem.*

Wie sehr man irregehen kann, wenn man die Tatsachen nicht so nimmt, wie sie sind und waren, kann man an Beispielen aus Ss sehen. Jetziges *pošljem* ('ich sende') sollte nach ihr zuerst als *poslie-m*, dann als *posljem* existiert haben (196). Aber vereinzelt morphologische Bestandteile dieses Wortes konnten niemals gleichzeitig existiert haben: *posl* könnte zwar urslavisch sein, aber wo ist der Halblaut zwischen *s* und *l* geblieben? Handelt es sich nun um ein slovenisches Morphem? Das ist schwer anzunehmen, da man nach *posl i* liest, das wohl indogermanisch ist. Und jenes *-m* am Ende ist noch ganz jung, denn noch im 16. Jahrhundert

konnte es das ältere Formans für die I. Pers. Sg. nicht ganz verdrängen! – Leider sind Mängel dieser Art damit noch lange nicht erschöpft, aber wir wollen auch andere brennende Probleme nicht unberührt lassen.

Ein ähnliches morphologisches Problem ist das der Klassifizierung der Verben. Die *Ss* ist darin sehr traditionsgebunden: sie hält an Miklosichs Einteilung nach dem Infinitivthema fest, *DB* und danach *Sv* aber an der vom Leskien. *DB* hat die Frage sehr gut gelöst: er unterscheidet 5 Gruppen, auf Grund verschiedener Präsensstemata (-e, -ne, je, -a, -i). Da müsste zunächst nur eine andere Reihenfolge eingeführt werden (nach dem Prinzip der morphologischen Einfachheit bei der Bildung einzelner Formen oder nach dem der Lebensfähigkeit bzw. Lebendigkeit einzelner Formanten): -a, -i, -ne, -je, -e. Aber das ist letzten Endes nicht von grosser Wichtigkeit. Es ist aber wirklich schade, dass *DB* statt Gruppe III 2 (*kupu je*) nicht eine besondere, VI. Gruppe aufgestellt hat. So hätte er auch nicht ein zusätzliches Kriterium (das der primären bzw. hergeleiteten Verben, unter denen wir ausserdem Verba auf -vati, -jati und -avati vermissen) einführen müssen. Besondere Klassen formieren sich bei *DB* in Bezug auf den Infinitiv: in Klasse A (wenn es ihrer mehr als eine gibt) kommen die Verben mit (wenigstens historisch) gleichem Stamm in Präsens- und Infinitivformen, in Klasse B jedoch diejenigen, die gegenüber dem Präsens- einen abweichenden Infinitivstamm haben: nes-e, -ti gegenüber ber-e: bra-ti, oder ču-je, -ti gegenüber da-je: da-jati (bei *DB* unrichtig *daj-ati* 415). Die Klasse B zerfällt ausserdem in zwei weitere Abteilungen *a* und *b* je nach dem, ob die Wurzel auf einen Vokal oder auf einen Konsonanten ausgeht: da-je, ču-je gegenüber mel-je, or-je. Diese *b*-Abteilung ist eigentlich nicht richtig gesetzt, denn die betreffenden Verben gehören der Bildung von Imperativen gemäss unter die -e-Verben, genau so wie pišem, die *DB*, wie schon erwähnt wurde, zu den -je-Verben zählt. /Zaradi premene pis- proti piš- je vendar upravičeno govoriti o -je- razredu./

Die Klassifikation ist sonst ganz gut, und *Sv* hätte sie, von den erwähnten Fällen abgesehen, sonst im grossen ganzen ruhig übernehmen können. Das tat er aber nicht. Er zerstückelte die -e-Konjugation nach den auslautenden Wurzelkonsonantepaaren (*t – d, s – z* usw.), was noch zu billigen ist, nicht aber die Zerstückelung der -je-Konjugation, wo jetzt z. B. *vije* von *čuje, greje* usw. unterschieden wird, obwohl sie in jeder Beziehung morphologisch gleichwertig sind (*vi-, ču-, gre- : -jem, -j, -ti, -l, -t, -tje*). Andererseits wäre es wirklich nötig, die Verben auf -reti als besondere Klasse einzuführen (Part. prät. *trl, trt!*). In der III. Klasse wären die Verben *kla-ti* (Part. prät. pass. *klan*), in die IV. Klasse einzureihen wie bei *DB* Verben mit Infinitivthema -ja-, -va- (*sejati, pljuvati*). *Kupujem* müsste auch bei *Sv* eine besondere Konjugation bilden, *pišem* geht aber in die -e-Konjugation. – Auch die -am-Konjugation zerstückelt *Sv* unnötigerweise in 5 Gruppen und zwar nach Betonungstypen! und dann noch weiter in Klassen, je nach dem, ob die Betonung eine feste oder eine bewegliche ist. Das ist doch eine zu grosse Verwirrung von Klassifikationskriterien.

Nach alledem würden wir für das Verbum folgende Klassifikation vorschlagen: (PT bedeutet das Präsens-, IT das Infinitivthema):

I. Konj.:	PT und IT:	-a-, -ja-, -va-, -ava-, -eva- (<i>okop-a/m, /ti; preda-ja/m, /ti; obu-va/m, /ti; okop-ava/m, /ti; prebled-evam, /ti</i>);
II. Konj.:	PT: -i-, IT	1. Klasse: -i- (<i>nos-i/m, ti</i>); 2. Klasse: -e-, -a- (<i>sed-im, -eti; lež-im, -ati</i>)
III. Konj.:	PT: -ne-, IT:	-ni- (<i>dvig-nem, -niti</i>);

IV. Konj.:	PT: <i>-uje-</i> , IT: <i>-ova-</i> , <i>-eva-</i> (<i>dvig-ujem</i> , <i>-ovati</i> ; <i>kupč-ujem</i> , <i>-evati</i>);
V. Konj.:	PT: <i>-je-</i> (nach Vokal), IT: 1. Klasse: <i>-ø-</i> (nach Vokal): <i>pi-jem</i> , <i>-ti</i> ; 2. Klasse: (<i>-a-</i>), <i>ja</i> , <i>va</i> , (<i>se-jem</i> , <i>-jati</i> ; <i>plju-jem</i> , <i>-vati</i>);
VI. Konj.:	PT: <i>-e-</i> , IT: 1. Klasse: <i>-ø-</i> (nach Kons.): (<i>nes-em</i> , <i>-ti</i> ; <i>plet-em</i> , <i>ples-ti</i> ; <i>peč-em</i> , <i>-i</i> ; <i>sop-em</i> , <i>-sti</i>); 2. Klasse: <i>-ø-</i> (nach Vokal): (<i>začn-em</i> , <i>zače-ti</i> ; <i>str-em</i> , <i>stre-ti</i> ; <i>zakolj-em</i> , <i>zakla-ti</i> ; <i>žanj-em</i> , <i>že-ti</i>); 3. Klasse: <i>-a-</i> (<i>piš-em</i> , <i>pis-ati</i> ; <i>koplj-em</i> , <i>kop-ati</i>)
VII. Konj.:	PT und IT: <i>-ø-</i> (<i>da-m</i> , <i>-ti</i>).

Eine Solche Klassifikation wird dem objektiven morphologischen Status gerecht: z. B. Verben vom Typus *pišem* befinden sich in der *-em*-Konjugation, die auf *-ujem* bilden gegenüber Verben auf *-jem* eine selbständige Konjugation, genau so wie die *-nem* Verben gegenüber den *-em* Verben, was aber schon *DB* und *Sv* hatten. Eine solche Klassifikation wird auch den Aspektalternationen gerecht: *pričakam* – *pričakujem*, *vzdignem* – *vzdigujem*, *premislim* – *premišljujem*, *doznam* – *doznavam*.*

Die Bildung einzelner Verbalformen, um zu ihnen überzugehen, kann noch immer einige Schwierigkeiten bereiten. So bildet z. B. *Sv* viel zu oft das Präteritumtransgressiv auf *-ši* (*-vši*), das im Slovenischen schon seit langem ziemlich abgestorben ist, z. B. *tepši*, *zapenši*, *ožemši*, *strvši*, *ozrvši*, worüber sich schon Prešeren lustig machte. Auch das Partizip prät. pass. ist eine Form, die nicht allgemein gebildet wird: *viden*, was *DB* 423, *Sv* 81 anführen, ist kein Part. prät. pass., sondern eine (ältere?) Bildung mit dem Formans *-bnъ* (cf. feminine Form *vidna*) in der Bedeutung 'was man sehen kann' (cf. *Genera verbi v slovanskyh jazycich* II, von Bohuslav Havránek).** Andererseits wird *držan* (*Sv* 81) gar nicht gebraucht, obwohl das Part. prät. pass. von imperfektiven Verben sonst nicht unbekannt ist. – *Ss* führt dieses Partizip bei Verben auf *-e-ti* fälschlich auch mit dem Formans *-en* (192) auf, statt mit richtigem *-n*, wie es *DB* (418) und *Sv* (*hot-en* ausgenommen 81) taten.

Mit dem Part. prät. pass. eng verknüpft scheint das Verbalsubstantiv zu sein. *Ss* 237 sagt ausdrücklich, dass es vom »anscheinenden Part. prät. pass. auf *-n*, *-t* gebildet wird, anscheinendem deshalb, weil ein Verbum, das sonst dieses Partizip nicht kennt, dennoch ein Verbalsubstantiv hat«. *DB* spricht vorsichtiger: »Verbal Noun: Formed by adding *-je* to the (sometimes supposed) form of the past Part. Passive of all verbs« (419), welchem man – abgesehen von »of all verbs« – nur beipflichten kann. *Sv* kennt anscheinende Partizipien zwar nicht, da er aber behauptet, dass »das Verbalsubstantiv aus der maskulinen Singularform des Partizip prät. pass. unter Hinzufügung von *-je*« gebildet wird (81), so muss er für *držanje* ('das Halten') dennoch so ein anscheinendes Partizip prät. pass. ins Leben rufen.

Und wo liegt nun die Wahrheit? Wenn man die Tatsache in Betracht zieht, die auch der *Ss* wenigstens bei den impf. Verben nicht unbekannt ist, dass die Verbalsubstantiva »keine passive Bedeutung haben« (237), dass es ausserdem viele Verbalsubstantiva auch von Verben gibt, die kein Partizip prät. pass. kennen, dann kann daraus folgender Schluss gezogen werden: Verbalsubstantiva werden direkt von dem Stamm gebildet; also nicht *pet-je*, *držan-je*, sondern *pe-tje*, *drža-nje*.

* Etimološko pač *doznam* – *dozna-vam*.

** /Moj lapsus: obstaja tudi *viden -a -o./*

Mit dem passiven Partizip in engerer Beziehung stehen nur diejenigen Substantiva, die das Resultat bzw. das Produkt einer Verbalaktion anzeigen: *žganje* bzw. *združenje* können uns das sehr einsichtig vorführen. Wenn es sich um eigentliche Verbalsubstantiva handelt, dann ist in ihnen neben aktiver Bedeutung auch die Aspektkategorie von Verben *žgati* (impf.) und *združiti* (pf.) zugegen: *žganje oglja je naporno* ('die Zubereitung von Holzkohle ist anstrengend'), aber: *to žganje je premočno* ('dieser Branntwein, d. h. »das, was gebrannt wurde und jetzt gebrannt ist«, ist zu stark'). Und ebenfalls: *ne združenja, ločitve zdaj so časi* ('nicht der Vereinigung, d. h. »des Aktes des Vereinens«, der Scheidung Zeit ist gekommen') gegenüber *strokovno združenje je močno* ('der Fachmannsverein, d. h. »die Organisation der Fachleute, die sich einst vereint haben und jetzt vereint sind« ist stark').

Noch eine, eigentlich semantische Kategorie, die aber in der Morphologie ihr klares Abbild findet, darf nicht übersehen werden: das ist der Aspekt. Es ist darüber unmässig viel geschrieben worden, aber es bleiben noch immer einige ungelöste oder in slovenischen Grammatiken nicht berücksichtigte Probleme. Was unsere Grammatiken selbst anbelangt, so kann man im grossen ganzen feststellen, dass die Fremden (*DB 427–428, Sv 82–88*) in der Behandlung dieser Probleme viel glücklicher waren als die Autoren der *Ss*. Nach solcher grundsätzlicher Klarheit und Vollkommenheit (einige Fehlritte abgesehen) wie man sie besonders bei *Sv* findet, sucht man vergebens in *Ss* (167–174), Ähnliches könnte man nur z. B. bei Metelko und in anderen älteren slovenischen Grammatiken finden. In *Ss* ist so vieles unübersichtlich, unnötig kompliziert und recht verschwommen dargestellt, dass man wirklich keine rechte Vorstellung vom Aspekt bekommen kann. Die wichtigsten Unzulänglichkeiten, die von der *Ss* begangen werden, könnten in drei Gruppen aufgeteilt werden: in der ersten wird vom Verhältnis von Durativen und Iterativen, in der zweiten von Perfektiven und Imperfektiven, in der dritten von Vereinzeltm gesprochen werden.

Ein duratives Verbum bezeichnet, wie bekannt, eine Handlung oder einen Zustand, die als unaufhaltsam ablaufend begriffen werden. Man liest aber unter den Beispielen, die diesen Gegensatz bestätigen sollten, neben richtigen auch Beispiele folgender Art: *biti – bivati, čuti – čuvati* (*Ss* 170 und sogar in der *Morfologija slovenskega jezika* von Fran Ramovš 125), oder *blesti – bloditi* (*Ss* 170). Die Verben *biti – bivati* und andere stehen einander nicht in der Beziehung Durativum – Iterativum gegenüber, sondern sind beide Durativa, nur bedeutet das erste 'sein,' das zweite 'sich aufhalten, verweilen, wohnen'. Ähnlich *čuti* 'wach sein' und *čuvati* 'bewachen', *blesti* 'irrereden' und *bloditi* 'irren'. Man vergass dabei die Tatsache, dass man von reinen Aspektalternationen nur bei gleicher Bedeutung beider Glieder sprechen kann, und dass sich die betreffenden Paare semantisch über den Rahmen des Aspekts differenziert haben.

Andererseits ist es gar nicht vermerkt, dass die sogenannten iterativen Partner von Verben wie *iti, vesti*, d. h. *hoditi, voditi*, auch durative Bedeutung haben können: *Kako pa hodiš?* (wie gehst du denn, wie schreitest du denn?).

Die impf. Verba werden, wie ebenfalls bekannt ist, durch Präfigierung perfektiviert, gewöhnlich mit Bedeutungsverschiebung. Nach *Ss* (172) und sogar Ramovš (*Morfologija* 127) gäbe es aber auch Verben, die diese Perfektivierung nicht durchführen können: *sedati, legati, padati, kupovati* (*Ss*), *napadati, prigovarjati* und andere mehr (*Morfologija*). – Grunzätzlich kann man alle Imperfektiva durch Präfigierung zu Perfektiven machen: *vojaki so posedali* (die Soldaten haben sich niedergesetzt), *sneg je napadal čez noč* (Schnee ist über Nacht gefallen), *nanakupoval sem se teh drobnarij* (ich habe es genug mit dem Ankaufen von diesen

Kleinigkeiten), *sovražnik se je nanapadal* (der Feind hat sich satt angegriffen) usw. Kann man einige solche Beispiele nicht präfigieren, so geschieht das deshalb, weil man solche präfigierte Formen einfach nicht braucht. – *Napadati* (angreifen) ist zwar imperfektiv, obgleich es ein Präverb vor sich hat, aber man kam zu dieser Form nicht durch Präfigierung, sondern durch Formantenwechsel: *napasti* – *napadati*. Der *Ss* müsste das wohlbekannt sein, ist es aber nicht.

Und Vereinzelt? – »There are no verbs in *-avati*, *-avam* in contrast to Serbocroatian; they have all become verbs in *-(j)evati*...« (DB 427). Sonderbar! Es gibt doch eine Menge solcher Bildungen auch im Slovenischen: *priznati* – *priznavati*, *vdihati* – *vdihavati*. – *Sv* vergass auf den Typus *prebledeti* – *prebledevati* (87–88). – Es ist ebenfalls sehr interessant festzustellen, dass Svanes slovenische Informatoren auch Folgendes durchgelassen haben: *roditi* ist imperfektiv, wenn es 'Früchte tragen', perfektiv, wenn es 'gebären' bedeutet (83). In beiden Bedeutungen kann es perfektiv bzw. imperfektiv gebraucht werden. *Premoči* 'bewältigen' (83) ist perfektiv, nicht imperfektiv, und *seči*, wenn es 'schneiden' bedeutet, ist nicht perfektiv, sondern imperfektiv, perfektiv ist es, wenn es 'hinlangen' bedeutet; *dejati* ('setzen, sagen') ist nicht imperfektiv (87), wohl aber *devati* ('legen'). – Aber genug davon.

Und nun zur Syntax einzelner Verbalformen. Wie schon einleitend festgestellt wurde, verfügen wir in der Syntax über keine grundlegenden Arbeiten. Das Wertvollste sind immer noch Miklosichs Bemerkungen über das Neuslovenische in der *Vergleichenden Grammatik der slavischen Sprachen*, Band IV, *Syntax*. Ältere Grammatiken, die von Breznik z. B., halfen sich über einige Schwierigkeiten damit, dass sie auf den betreffenden Gebrauch in der deutschen bzw. französischen Sprache, der in der slovenischen Sprache ungeeignet wäre, aufmerksam machten. So war es eigentlich schon seit Kopitar, aber auf diese Weise wusste man eigentlich viel besser, was man in gewissen Fällen nicht gebrauchen, als was man gebrauchen sollte. Der Rückstand in der slovenischen Syntax soll nun an einem Beispiel ausführlicher vor Augen geführt werden.

Es handelt sich um das Passiv. In slovenischen Grammatiken wird seit je unaufhörlich vor ihm gewarnt, denn es sei der slovenischen Sprache fremd: man gebrauche statt ihm lieber aktive Wendungen. Wenn man sich jedoch z. B. in *Ss* die Beispiele für das Passiv ansieht, konstatiert man erstaunt, dass ihre Autoren echte Passivkonstruktionen gar nicht von denen, die sich auf einen (aktiven) Stand beziehen, unterscheiden können. So liest man als erstes Beispiel für das Passiv einen bekannten Satz aus Prešerens Sonett *Memento mori*, nämlich *odprta noč in dan so groba vrata* (223). Der Satz bedeutet aber gar nicht, dass die 'Grabestüre bei Nacht und Tag geöffnet wird', sondern, dass sie 'geöffnet (offen) ist'. Ähnlich steht es mit dem folgenden Beispiel: *Jadra so bila raztrgana, jambori polomljeni, ladja naklana* (223). Auch hier handelt es sich nicht um ein Passiv: Der zitierte Satz bedeutet nicht etwa 'die Segel wurden zerrissen, die Maste zerbrochen, das Schiff angeborsten', sondern 'die Segel waren zerrissen usw.' – Wenn man dann noch die widersprechenden Erläuterungen dazu liest, dann findet man, dass solche Behauptungen, wie sie oben demonstriert wurden, nur selbstverständlich sind. So wird z. B. behauptet, dass das Partizip prät. pass. der imperfektiven Verben bei der Bildung des Passivs nicht gebraucht werden kann (236); das wird mit *meso je kuhano* ('das Fleische ist gekocht') bestätigt. Auf S. 224 wird wieder behauptet: Mit Partizip Prät. pass. aber wird das Passiv nur von perfektiven Verben gebildet (falls sie so ein Partizip überhaupt haben). Aber auf S. 220 wird dennoch so ein Passiv angeführt: *Njegov nauk je premalo spoštovan* ('Seine Lehre wird zu wenig geschätzt'). – Beispiele für solches Passiv könnte man

natürlich noch vermehren: *Slovinci so bili dolga stoletja zatirani* ('Die Slovenen wurden jahrhundertlang unterdrückt'). – Man kann sich deswegen wirklich nicht wundern, wenn ein Fremder (*Sv* 151) *premagan sem* mit 'ich werde besiegt' statt mit 'ich bin besiegt' übersetzt, und ähnlich *premagal sem se* mit 'ich wurde besiegt' statt mit 'ich erlangte einen Sieg über mich selbst'.

Vom Passiv kann man im Slovenischen nur dann reden, wenn man einer passiven Konstruktion eine aktive gegenüberzustellen vermag, wobei aber die Zeit- und Aspektrelation in beiden Konstruktionen dieselbe bleiben muss. Im Falle *premagan sem bil – premagali so me* handelt es sich um eine perfektive und präteritale Handlung. *Zatirani so bili – zatirali so jih*: beide Wendungen sind impf. und präterital. Das ist das Passiv. Bei folgenden Beispielen handelt es sich aber ums Aktiv: *kruh je bil pečen* (imperfektiv, Präterit.) bedeutet *kruh so (bili) spekli* (perfektiv, Plusquamperfekt); *vrata so odprta* (imperfektiv (resultativ), Präsens) bedeutet *vrata so se odprla, vrata so odprli* (perfektiv, Präterit) *in so sedaj odprta*. – Ob es sich in Fällen wie *Ivan se premaga* ('Ivan erlangt einen Sieg über sich selbst') bzw. *težava se premaga* ('die Schwierigkeit wird überwunden') um das Aktiv (slovenisches Medium) oder Passiv handelt, entscheidet das Subjekt: wenn es selbst einer Handlung fähig ist, dann wird solche »reflexive« Konstruktion als aktiv (slovenisch medial), wenn nicht, dann als passiv erfasst. Auch mit der Syntax anderer verbaler Formen gibt es noch Unklarheiten: so z. B. mit dem Präsensstransgressiv und dem aktiven Präsenspartizip, derer Distribution in der *Ss* nicht vollkommen klar ist, dann mit dem Supinum, für welches manchmal unpassende Ersätze vorgeschlagen werden (so z. B. für *zdravnik je prišel ustavit kri* 'der Arzt kam, um die Blutung einzustellen' *zdravnik je prišel in ustavil kri* 'der Arzt kam und stellte die Blutung ein'). Besonders viel Arbeit würde auch die Syntax der Tempora und Modi verlangen: da weiss man nur zu oft nicht den rechten Distributionsgrundsatz einzelner naheliegender Ausdrucksmöglichkeiten, so z.B. des formalen und Präsensfuturums (*prišel bom – pridem*), des Präteritums und des Plusquamperfektes (*prišel sem – prišel sem bil*) und anderes mehr. Noch viel bescheidener ist unsere Satzsyntax, die sich gewöhnlich nur mit den einfachsten Fällen befasst, die schwierigeren aber ruhig unbeantwortet lässt. Von eigentlichen Grundprinzipien der syntaktischen Formung (z. B. von dem Syntaxem, von dem Syntagma) hat sie überhaupt keine Ahnung. Alle unsere diesbezüglichen Arbeiten leiden viel zu sehr an logizistischem Formalismus und sind deshalb für die Erlangung praktischer Kenntnisse in der Syntax nur von bescheidenem Wert.

7 Besondere Aufmerksamkeit wird in den Grammatiken der slovenischen Schriftsprache der Betonung gewidmet. Darin ist sie gewiss auch ausserordentlich interessant. *DB* und *Sv* behandeln dabei nicht nur die Stelle der Betonung, die Qualität und Quantität des betonten Vokals wie die *Ss*, sondern auch seine Intonation. Für den wissenschaftlich Interessierten ist das sehr zweckmässig, und deswegen ist es um so bedauernswerter, wenn man feststellen muss, dass wir Slovenen in dieser Hinsicht über kein so vollkommenes Werk verfügen. Professor Ramovš hielt über die Betonung zwar umfassende Vorlesungen, die aber leider nicht publiziert wurden, ausserdem scheint er sich dabei zu eng an die Mundarten von Gorenjsko gestützt zu haben, also genau so wie seine Vorläufer Matija Valjavec und Anton Breznik, und zu wenig auf die Mundarten von Dolenjsko, die Stanislaus Škrabec berücksichtigte und die auch auf die Intonations- und Betonungsverhältnisse in Ljubljana nicht ohne Einfluss geblieben sind. – So verfügen wir eigentlich über keine allgemein anerkannte Systematisierung der Betonungstypen und ihrer zulässigen Varianten, einerlei ob

es sich dabei um Substantiva, Adjektiva oder Verba handelt. In verschiedenen Mundarten aber wurden in verschiedenen Richtungen Metatonien und Analogien durchgeführt und diese Verschiedenheiten beschränken sich ausserdem nicht nur auf die Intonationsverhältnisse, sondern auch auf die Stelle der Betonung und die Qualität und Quantität des betonten Vokals. So ist der Akzentologe der slovenischen Schriftsprache heutzutage in der sonderbaren Lage, dass er wie ein optimistischer Diktator ohne Verfassung regierend, das ist ohne ein festes Betonungssystem, dem slovenischen Wortschatz die Betonungen nach eigenem Wissen und Gewissen, höchstens noch nach Mutmassung seiner nächsten Mitarbeiter, auferlegt (Cf. *Glagolski naglasni tipi našega knjižnega jezika, Jezik in slovstvo* III 1957/58). Das betrifft natürlich nur slovenische Autoren, denn die fremden halten sich an geschriebene Quellen und können in den meisten Fällen nur abschreiben. – In der *Ss* wird die Betonung ausserdem viel zu zerissen dargestellt, besonders beim Verbum. Da werden einzelne Betonungstypen ohne genügende Kritik von Werken, die auf Grund der Intonationsunterschiede aufgestellt sind, einfach übernommen. Die *Ss* weiss ausserdem von der Betonung des Supinums gar nichts zu sagen (so auch *Slovenski pravopis*). Ähnlich ist sie ohne Macht, wenn es gilt, die Betonung der Schriftsprache mit der in den Mundarten in Zusammenhang zu bringen. Auch in dieser Beziehung muss man das mehrmals Gesagte wiederholen: es gibt noch viel Arbeit, aber leider ist auch manches, was in der Fachliteratur einmal schon richtig festgestellt war, wieder dem Vergessen anheimgefallen. Auch da wäre eine feste theoretische Grundlage und bewusste Verankerung in der lebendigen Sprache die einzige Gewähr für eine erfolgreiche Überwindung offener Probleme.

---

8 Wenn man am Ende unserer Besprechung der grammatischen Probleme der slovenischen Schriftsprache einige allgemeine Schlüsse ziehen wollte, so müsste man etwa sagen: im Gegensatz zu ausserordentlich wertvollen Beiträgen, die für die Erforschung der Geschichte der slovenischen Sprache besonders von Seiten der älteren, aber zum Teil auch der jüngeren philologisch-linguistischen Generation erbracht wurden, muss für die Erforschung der Schriftsprache die Tatsache – wie unangenehm sie auch sei – festgestellt werden, dass sie in einem relativ ungeheuerem Rückstand ist. Das findet sein vollkommenes Abbild besonders in der *Ss* und in den von ihr abhängenden Werken. Es konnte gezeigt werden, dass sie in allzu vielen Beziehungen sehr mangelhaft ist. Mangelhaft nicht nur in wissenschaftlicher Hinsicht – sie wusste doch so wenig Gewinn aus den brauchbaren Resultaten zu ziehen, zu denen die führende historische Richtung gelangt war – sondern auch in methodischer und pädagogischer Hinsicht. Sie ist nicht nur nicht von einem modernen oder wenigstens moderneren Standpunkt aus geschrieben, sondern stellt dazu ein merkwürdiges Konglomerat unausgeglichener Ansichten ihrer Autoren dar. Das kommt am stärksten zum Ausdruck in der Phonetik und Phonologie, in der Morphologie des Verbums und in der Akzentologie. Die Syntax ist völlig veraltet, eine Art logizistischen Netzes ohne linguistische und sprachliche Funktionalität. Theoretische Deutungen sind sehr oft unglücklich unbeholfen. – Blickt man auf die *Ss* als auf das letzte Glied in der Entwicklungslinie slovenischer Grammatiken, so muss man feststellen, dass sie in der Phonetik einigen Fortschritt gemacht hat, in allem anderen aber entweder stagnierte oder aber kränzlich apotrophierte (z. B. beim Adverb), in einigem aber sogar Rückschlag erfahren hatte. Der Grund dafür liegt in der Tatsache, dass sich nach Breznik mit der slovenischen Schriftsprache kein slovenischer Wissenschaftler ernsthafter und

eingehender befasst hat. So verfiel die praktische Grammatik dem – man könnte es fasst so nennen – Dilettantismus. Der slovenischen Schriftsprache müsste an der Universität die gebührende, mit der hist. Grammatik und Dialektologie gleichberechtigte Stellung eingeräumt werden. Nur so wird eine Grammatik der slovenischen Schriftsprache entstehen können, die nicht nur die Mängel der Art nicht haben wird, wie sie hier besprochen wurden, sondern sich auch mit der Phonologie, Satzphonetik, funktionellen Syntax und Stilistik wird befassen können.

Prva objava v Scando-Slavici 6 (1960), 59–74.

II. SLOVENSKA MORFOLOGIJA

Slovenska je morfologija uglavnom ustaljena: a to važi naročito za nominalnu deklinaciju, pa i za pronominalnu i konjugaciju, dok već sa sintaksom pojedinih oblika ima poteškoća. Sve se to odražava i u Slovnici.¹⁷

1 U morfologiji nominalnih vrsta riječi miješa se morfološki vidik sa naglasnim. Posljedica je toga neobično veliki broj paradigmi, što samo smanjuje preglednost, a s tim u vezi i pedagošku korist izlaganja. Tako u deklinaciji ž. roda na *-a* imamo u stvari samo jedan paradigmatički tip, a Slovnica navodi tri (str. 90, 91). Trebalo bi odštampati samo tip *lip-a*, a na odstupanja u pojedinim padežima samo upozoriti u primjedbama. Tamo gdje u istom padežu ima varijanti trebalo bi upozoriti na princip njihove distribucije: – Tako bi se isto valjalo postupiti i kod imenica ostalih osnova i rodova, npr. kod imenica ž. roda na suglasnik, kod imenica m. roda. Kod imenica sr. roda valjalo bi promijeniti i naziv jer sadašnji, tj. imenice na *-o*, *-e*, pokriva i imenice m. roda tipa *Tone, Marko*. I pridjev je prikazan više s obzirom na naglasak nego na svoje oblike. Kod komparacije pomoću sufikasa trebalo bi otkriti načelo kojemu komparativni oblik dobiva čas format *-ši*, čas *-ji*, čas *-ejši* (str. 124). Zaključak Slovnice ispod primjera tipa »rad bi pisal, bi rade še ležale«, prema kojemu *rad, rade* ovdje vrše funkciju adverbna načina (str. 127), nije dobar, kako nam pokazuje primjer »rad bi lepo pisal« gdje je sasvim očito da je adverbijalna oznaka *lepo*, a *rad* je u ovakvim prilikama dio predikata, pa izražava njegovu volitivnost odn. modalnost.

2 Kod zamjenica bilo bi nam vrlo dobro došlo nekoliko »filozofije«; prema toj teško bismo mogli riječi *sleherni* (svaki) i *isti* svrstati u dvije različite vrste riječi, prvu među pridjeve, a drugu među zamjenice. *Isti* svakako nije demonstrativum (atr. 138), nego pronomen identiteta, a ima i distribuciju koja ga odvaja od pokaznih zamjenica. – Kod ličnih zamjenica (str. 134) nije dobra definicija za kraće oblike tipa *ga, mu* itd. Budući da je ovakve oblike u slov. jeziku moguće upotrebljavati i u enklitičkim i u proklitičkim položajima, bolje ih je nazivati jednostavno klitikama. – Nezgodno je, da se na str. 136. zamjenjuje lična zamjenica sa glagolskim licem odnosno subjektom. – Kod povratno-prisvojne zamjenice valjalo bi upozoriti i na primjere tipa »Vsak vojak je jahal svojega konja, Kozak pa lastnega«, čime se ističe konkretno, objektivno vlasništvo. – Kod demonstrativa trebalo bi objasniti semantičku razliku između oblika *ta, tale, le-ta* odn. *tak, takle, le-tak, takšenle*. – Kod relativa trebalo bi upozoriti na značenje partikule *koli*, a za pravilnu upotrebu neodređenih parova *nekdo – kdo, nekaj – kaj* i sl. trebalo bi jasno kazati kada je zapravo »lice ili stvar« ili njezino svojstvo određeno, a kada nije (str. 151–152). Zbog neodređenosti pravila i nedostatka idealnih opozicija u primjerima u tim se slučajevima kod nas mnogo griješi.

3 U brojevima neke formulacije o odnosu glavnih i rednih brojeva (str. 155) samo kompliciraju inače jasne stvari. Tko će npr. u rečenici tipa »kdor molči, desetim odgovori« pomisliti na značenje »tko šuti, odgovara desetima«, a ne »desetorici«? Disjunktivni brojevi isto toliko broje, koliko i razlikuju, u nekim primjerima čak samo broje, zato bi trebalo

---

¹⁷ /Slovenska slovnica. Sestavili dr. A. Bajec, dr. R. Kolarič, dr. M. Rupel. Ljubljana, 1956, 335 str./

ispraviti tvrdnju da više razlikuju nego broje (str. 162). Treba jasno reći da onda kad su upotrijebljeni supstantivno broje pojedinačno i upozoravaju na različitost brojenoga (*troje glav* = tri različite glave). Od toga su izuzeti slučajevi kad s ovim tipom brojeva označavamo pluralia tantum ili predmete koji uvijek nastupaju u određenoj stalnoj brojčanoj povezanosti: tako »troje vrat« može značiti prosto tri komada vrata, a »dvoje oči« ili »dvoje ušes« kod čovjeka isto tako ne pokazuje da su u pitanju dva različita oka ili uha. Kada međutim ovakve brojeve upotrebljavamo u pridjevskom obliku, onda broje skupine predmeta, a istovremeno upozoravaju na njihovu različitost: »dvoji otroci« = dvije vrste djece. – I kod brojeva su mogli biti spomenuti samo najvažniji nedostaci Slovnice.

4 Glagolom se Slovnica bavi na gotovo toliko stranica koliko i svima ostalim promjenljivim vrstama riječi zajedno. Tako sigurno i treba, jer je glagol zaista najzamršenije klupko slovenske gramatike. Kako ga je Slovnici uspjelo razmotati?

Iz nepoznatih se razloga o istim problemima raspravlja na više mjesta u gramatici: o glagolskom vidu na dva, o tvorbi glagola opet na dva-tri, jednako i o pojedinim glagolskim oblicima. Metodski je nedostatak i u činjenici što pojedini glagolski oblici nisu obrađeni prema stalnom kriteriju i pod istim zaglavljima, što bi sve u knjizi povećalo preglednost i s tim u vezi i komunikabilnost. Za svaku glagolsku pojavu trebalo bi najprije reći što je, zatim kakva je i, na kraju, čemu služi. Kad u Slovnici pročitamo sve o glagolu, dolazimo do zaključka da je glagol još uvijek prilično neistraženo područje o kome zbog toga, razumije se, kruže vrlo čudne, često oprečne tvrdnje.

Tako Slovnica o glagolu kao takvom ne umije kazati ništa, ta njezina se definicija glagola (str. 167) potpuno poklapa s definicijom za predikat (str. 284). Trebalo je na živu primjeru, iz kojeg bi se vidjelo kako se pojedini glagolski oblici približavaju sad pridjevu sad imenicama i prilozima, kako se povezuju sa ličnim zamjenicama, pokazati središnje mjesto koje glagol zauzima među vrstama riječi. A spomenuta definicija ne uzima u obzir ni modalnosti, predviđa subjektnost svih glagolskih oblika i slično. – Ali da se zaustavimo najprije kod glagolskoga vida.

Raspravljanje je o vidu suviše zamršeno, nepregledno, dijelomično i pogrešno. Naročito se griješi kod vidskih alternacija. Tako Slovnica još uvijek napola sumnja da li je npr. glagol *pisati* u vezi tipa »včeraš sem mu pisal pismo« perfektivan ili nije (str. 173–174). Naravno da jeste, a to nije nimalo čudno kad zapravo ne znači toliko pisanje kao takvo koliko obavještenje pomoću pisma. Kada glagoli mijenjaju značenje, nije ništa naročito, ako mijenjaju i svoj vid. Sama Slovnica navodi takav slučaj u primjerima »podam roko« prema »klobuk se mi poda« (šešir mi pristoji), str. 173 3. – Nezgodno je i glagol *sesti* smatrati trenutno, a glagol *leči* početno dovršnim (str. 169) kad oba označavaju radnju u jednakom lancu značenja: *sedati* – *sesti* – *sedeti*, *legati* – *leči* – *ležati*.

Glagolski parovi *biti* – *bivati*, *čuti* – *čuvati*, *vleči* – *vlačiti*, *blesti* – *bloditi*, koji bi prema Slovnici trebalo da predstavljaju odnos trajnosti i učestalosti (str. 170 1b), upozoravaju nas kako kod aspektnih promjena treba uvijek uzimati u obzir njihovo značenje. Ti glagolski parovi naime nisu u odnosu trajnosti i učestalosti, nego u odnosu jednog i drugog značenja, pa zato nije čudo što *bivati* (stanovati), *čuvati* (čuvati), *vlačiti* (vlačiti njivu), *bloditi* (lutati) nisu iterativi, kako misli Slovnica, nego durativi (str. 170 1b). Odnos trajnosti i učestalosti imamo samo kod istog značenja: *nesti* – *nositi*, mada i ovdje *nositi* možemo upotrijebiti i u trajnom smislu.

Nejasnosti ima i kod aspektnih promjena pomoću prefigiranja, Na str. 171/2 navodi se da

prefiksi glagolima ne mijenjaju uvijek vid. Primjer: *padati* – *napadati*. Ovdje se međutim zaboravlja da je *napadati* nesvršeno samo onda kada znači »angreifen«, tj. kod drugog osnovnog značenja. Kad mu je značenje isto kao simpleksu *padati*, onda su i takvi glagoli perfektivizirani: *snega je napadalo čez noč*; pogrešno je dakle tvrditi da ih nije moguće perfektivizirati (str. 172). – Kako se prefiksacijom mogu perfektivizirati zaista svi glagoli – uslov je, naravno, ako smisao glagola podnosi smisao prefiksa – pokazuje nam primjer »sovražnik se je nanapadal« gdje je »nanapadal« u značenju »angreifen« perfektivno.

Također jo imperfektivizacija suviše nejasno i komplicirano obrađena: trebalo je jednostavno reći da se vrši pomoću imperfektivizatora, tj. morfema *-a-* (s alomorfima *-ja-*, *-va-*), *-ova-* (*-eva-*) koji – uz odgovarajuće promjene u korijenu zamjenjuju formante glagolske osnove perfektivnih oblika, tj. *-ø-*, *-ni-*, *-i-* *-a-*: *pasti*, – *padati*, *deti* – *devati*, *dati* – *dajati*, *dvigniti* – *dvigovati*, *dvigati*, *počiti* – *pokati*, *prebrati* – *prebirati*, odnosno im se dodaju, kada je u pitanju formant *-a-* ili *-e-*: *okopati* – *okopavati*, *izgoreti* – *izgorevati*. – Primjeri tipa *prizanesti* – *prizanašati* nastali su analogijom prema *donositi* – *donašati*, koji su potpuno regularni u smislu primjera *pobrati* – *pobirati* (str. 172). Prave vidske amfibije imamo osim u posuđenicama tipa »analizirati, telefonirati« i sl. i u domaćem »roditi«, koji može biti isto tako prema potrebi sad svršen sad nesvršen. Takvih domaćih primjera ima i više.

Razmišljanje o glagolskome vidu trebalo bi zaključiti s općim napomenama o njegovoj funkcionalnosti s obzirom na tvorbu pojedinih glagolskih oblika, tako da stvar ne bi izgledala i suviše akademska. Takav rezime upozoravao bi čitaoca da samo svršeni glagoli imaju po pravilu futuralni prezent, particip na *-ši*, *-vši*, kada je uopće sačuvan, a da obično nemaju prohibitivni imperativ, particip na *-č* i sl. – Tako bi slično i razmišljanje o prelaznosti glagolske radnje trebalo evidentirati primjerima koji bi pokazali kako upravo prelaznost odnosno neprelaznost glagola odlučuje pitanje da li se u takozvanim medijalnim konstrukcijama (tj. vezama glagola s ličnom povratnom zamjenicom *se*) radi o pasivu ili aktivu, razumije se, samo kod onih glagola koji nisu stalno medijalni, tj. povratni. – Nespretna je i formulacija pravila da »prelazni glagoli označavaju prelaženja radnje na predmet van subjekta«, ako se ima na umu i ovakva rečenica kao što je »od čuda je odprla usta«.

Poglavlja o glagolskim oblicima izazivaju najprije primjedbe terminološke prirode. Slovnica naime ne upotrebljava termine kao što su glagolska osnova, nastavak, formant, određeni i neodređeni oblici itd. uvijek u istom smislu, ili pak joj je termin uopće slab. Tako je to s njezinim terminom »lični« i »bezlični« glagolski oblici (*nosim, nosiš* – *nosil, nositi*) umjesto kojega je bolje upotrebljavati određeni odn. neodređeni oblici, jer oblici nisu određeni samo s obzirom na glagolsko lice nego i s obzirom na vrijeme, modus i genus. Nadalje bi trebalo razlikovati glagolske osnove (npr. *bere-*, *beri-*, *bra-*) od osnove pojedinih glagolskih oblika (pored *bere-*, *beri-*, *bral-*, *bran-*, *branj-*), dok u infinitiva i supina, koji se ne mijenjaju, nema smisla govoriti o bilo kakvoj posebnoj osnovi. Morfemi pomoću kojih se iz glagolskog korijena prave glagolske osnove (*ber+e-*, *ber+i-*, *br+a-*) kao i oni pomoću kojih se iz pojedinih glagolskih osnova izvode osnove pojedinih glagolskih oblika (*bra+l-*, *bra+n-*, *bra+nj-*) ili samostalni glagolski oblici (*bra+ti*, *bra+t*) treba da se konstantno jednako nazivaju, a njihov će atribut kazati da li su prezentske, imperativne ili infinitivne osnove, pa onda participa na *-l*, *-n*, glagolske imenice, itd. Oni morfemi koji označavaju lice ili padež (zajedno s time i broj) nazivaju se »končnice« (nastavci). – Ako se ne pridržavamo takvih definiranih termina, može nam se dogoditi ovo: nastavci npr. za 1. lice svih brojeva su: *-m*, *-va*, (*-ve*), *-mo* (str. 180); nastavci za isto lice su: *-em*, *-im*, *-am*, *-jem*, *-eva*, *-iva*, *-ava*, *-jeva*, *-emo*, *-imo*, *-amo*,

-jemo (str. 203). – U skladu s time mijenja se naravno i osnova koja se nalazi ispred nastavka: u prvom slučaju *bere-*, u drugom *ber-*. Oblik za 3. lice pl. imao bi prema pravilima Slovnice nastavak *-jo* (atr. 180), nastavak *-ejo* (atr. 203), nikakav nastavak (atr. 70), jer se »danas više ne pokazuje«. – Ovo nisu jedini primjeri ovakvoga nedopustivog brkanja.

Kod tvorbe glagolskih oblika sva se stvar mnogo komplicira uzimanjem u obzir historijske podjele glagola na glagolske vrste. Stvar bi bila mnogo jednostavnija kad bi se oblici tretirali u potpunosti sa sinhronoga gledišta: Kod svakoga glagola bi trebalo zapamtiti samo prezent i infinitiv (na to bi i sada trebalo da upozori Slovnica, jer kakve nam koristi od tvrdnje da u V vrstu idu glagoli s infinitivnim formantom *-a-* kad ga imaju i glagoli tipa *bežati* kojima prezent glasi na *-im!*). Kad se znaju prezent i infinitiv, lako je napraviti većinu ostalih oblika bez obzira na to da li znam u koju vrstu i koji razred idu. Primjer: *ber-em, -i, -oč : bra-ti, -t, -l, -n, -nje*.

5 U knjizi, kakva je Slovnica, treba istina – stvari kazati priprosto, ali uvijek tako da se pri tome ne ogrešuje o naučnu istinu. Ne smije se npr. rekonstruirati kakav oblik samo tako »od oka«, bez obzira na relativnu kronologiju pojedinih morfoloških elemenata. Na str. 196. čitamo da je *poslie-m* dalo *posljem*, a ovo *posljem*: »pos« u *poslie-m* jest praslaveneko, ali nije i »posl«, jer između »s« i »l« nema poluglasa koji se tamo u praslavenskome jeziku nalazio, a u slovenskom je jeziku u takvu položaju nestao tek u 10. stoljeću. U to vrijeme međutim izvršena je već i jotacija »s«, tj. on se izgovara već kao »š«; »i« još je indoeuropski, a *-m* na koncu riječi sasvim mlad nastavak koji u slovenskom jeziku ni u 16. stolj. nije još sasvim istisnuo *-o* koji je bio fonetski refleks praslavenskoga nosnoga »o«. – Nešto slično je i s izvođenjem slovenskih dubleta *trem – tarem* iz suponiranoga *tærem* (str. 187) koje bi dalo prvi oblik kad naglasak ne bi bio na poluglasu, a drugi kada bi bio na njemu. Nesreća je i opet u tome da su spomenute akcentske i morfološke varijante starije od nastavka *-m*, ali starije vjerojatno i od slovenskoga poluglasa. Budući da je u pitanju praslavenska pojava, trebalo je polaziti od oblika *ťřešъ* koji je u akcentskom pogledu imao dublete *ťřešъ i ьřešъ*, pa je iz prvoga nastalo *treš*, a iz drugoga *tareš*. – Slično ni *ganem* nije postalo preskakivanjem akcenta iz oblika *gǫnēm* (str. 190), jer bi u tom slučaju u korijenu bio poluglas, a ne »a« (prim. *tǫmǫ tǫma*). To nam potvrđuje i slovensko dijalektalno *něčeš*, koje ima – budući da je postalo preskakivanjem akcenta sa slijedećeg sloga – otvoreni kvalitet, a da se radi o novome akutu – kao u primjeru *gǫnem* – kvalitet bi mu bio zatvoren (*něčeš*), kako stvarno i jeste u nekim drugim dijalektima. U prvom je slučaju prevladala akcentuacija 1. lica sg., tj. *nečò*, u drugome metatonirani oblici iz ostalih lica; uporedi hrvatskosrpski *něću* prema *něčěš*.

U Slovnici ima i drugih netačnosti sa povijesnom pozadinom, ali ih zbog prostora nije moguće iznijeti.

6 Naglasak je u Slovnici tretiran dosta razbijeno, pogotovo u glagola, gdje se ne može dobiti nikakav pregled. Raspravljanje o naglasku trebalo bi osloniti na ono predznanje koje svaki Slovenac ima iz svoga narječja. Tako bi trebalo kazati barem rečenicu o tome da se u slov. književnom jeziku kratak naglasak – osim vrlo izuzetno – nalazi samo na zadnjem ili jedinom slogu riječi. Na taj bi se način sprečavale potencijalne griješke kod pripadnika mnogih dijalekata koji kratki naglasak poznaju i u nezadnjem slogu. Isto se tako Slovnica ne bi smjela zadovoljiti obavještenjem da slov. knj. jezik u vokala »o« i »e« razlikuje dvije kvalitete. Brižljivo probranim primjerima, kao npr. *žēna, jēlen, zelēna, tēbe, nēsi, nēsla, prenesēna, pletēnje*, morala bi obuhvatiti glavne tipove riječi i oblika, u kojima se javlja /e:/, a zatim upozoriti

čitaoca na odnosne reflekske u njegovoj dijalektalnoj grupi koje treba da sistematizira i u odnosu do uskoga kvaliteta, npr. u riječima *zvězda, jeléna, nésel, trési, trésla, trésem, strésena*. Na takav način utvrđeni i osviješćeni odnos naglaska vlastitog dijalekta do naglaska književnog jezika može jedini pomoći da ljudi s nesredišnjega dijalektalnog područja svladaju dosta dobro i književnu normu. – Sličnim bi postupkom trebalo prikazati i mjesto naglaska: To bi svakako bilo mnogo efikasnije od upozorenja da slov. jezik nema takav (stalni) naglasak kao npr. češki ili poljski. Kod svega toga naravno ne bi trebalo uzimati u obzir sitna, više puta samo dijalektalna odstupanja.

Kod naglasnih tipova, koji nisu uvijek najbolje nazvani, navode se u Slovnici obično i slobodne varijante. To je svakako dobro, samo što bi trebalo sve to dati još i na jednome mjestu tako, da bi se lakše dobio pregled nad onim što je slobodno, a što nije. U dopuštanju varijanti morat će se krenuti hrabrije naprijed. Ako npr. kod imenica ž. r. s poluglasom u osnovi propisujemo jednoj samo naglasak na osnovi, a drugoj samo naglasak na nastavku, onda moramo biti toga svjesni da smo nedosljedni, i to bez potrebe: prim. *mèzda – temà*. Naglasak na osnovi nije karakterističan samo za štajerske dijalekte, na koje se slov. knj. jezik obazire dosta slabo, nego većinom i za gorenjski dijalekat čija je vokalska baza uzeta za podlogu slov. knj. jezika, pa je upravo čudno da se ne uzima kao norma i naglasak toga vokalizma, pogotovo kada to isto činimo npr. kod pridjeva. – Sve to u biti vrijedi i za imenice muškoga roda sa poluglasom u osnovi. Zašto uz *stebromà* dozvoljavamo i *stèbroma*, a u ostalim padežima samo naglasak na nastavku? Ta naglasna je tendencija slov. jezika da naglasni tip *stebèr* prelazi, koliko to u mnogim dijalektima već nije učinio, u tip *stèber*.

Pored naglašenog nastavka *-á, -ú* u gen. sg. trebalo bi riječima tipa *most, grad, voz, sad* itd. (str. 96) dozvoliti i naglasak *-a*. Tako to – osim kod imenica *mož, duh, voz* – dozvoljava već Slov. pravopis 1950, više puta čak na prvome mjestu. – Slovnica doduše dozvoljava dublete *brez skǎbi – brez skrbi, na úho – na uhó, v gróbu – v grôbu*, ali ne kaže da li umjesto za *láse, na nóge, na môstu* možemo upotrebljavati varijante za *lasé, na nogé, na môstu*, pa čak na *nôge*. Sve to treba dozvoliti, a vrijeme će samo izabrati: kako nam potvrđuje dosadašnji razvitak, prevladat će oblici koji se što manje razlikuju od najfrekventnijeg naglasnog oblika osnove. U skladu s time ne treba se odupirati ni gen. pl. *rók, nóg* jer su metatonirani oblici *rók, nóg* u većine imenica ovoga tipa ionako već izgubljeni.

U pridjeva Slovnica ne voli tip *bôgat – bogáta*, koji se inače u imenica tolerira: *člôvek – človéka, jêzik – jezika*. Taj će se tip morati dozvoliti barem kao varijanta; uostalom: i danas već dopuštamo samo *dêbel – debéla, vèlik – velika*. U njemu će onda naći mjesta i participijalni pridjevi tipa *pečen*. – U pridjeva sa slobodnom naglasnom varijantom u nom. i ak. svih brojeva (tip *mládo – mladó*) trebalo bi više sistema. Budući da su ovdje u pitanju nekada na osnovi silazno naglašeni pridjevi, ne treba s njima miješati primjere s prvobitnom oksitonemom (naglasak na zadnjem slogu) koji danas preferiraju naglašavati po uzoru na nekada akutirane (na osnovi) pridjeve: *tòp, tópa, tópo* jest tip, varijanta jest *tòp, tópa, topó*. Još je manje sretno ako u tip *mlad* guramo i prvobitno akutirane primjere tako da pored *stáro* dozvoljavamo i *staró*. Prema odredbi prof. Ramovša akcentat se određenog oblika pridjeva ravna prema obliku za ženski rod jednine. Zbog toga bi trebala otpasti tvrdnja da u vokalnoj kvaliteti između neodređenoga i određenog oblika pridjeva nema razlike (str. 119): upor. *dêbel – debéli, vròč – vróči, sít – síti*. Budući da ne priznajemo razliku *zelènega – zeléni*, čemu onda razlika *bôžji – bóžji*? Ako fem. sg. glasi *svètla, tésna*, onda treba jednako da glasi i određeni oblik, a ne *tésni, svétli* (str. 123). Osim toga /ɛ:/ je u tim slučajevima

analogan – u pitanju je nekadašnji jat – pa bi valjalo uvesti zatvorenu kvalitetu. – Ovakvo unificiranje treba sprovesti i u supstantiviziranim, tj. određenim, prijedložnim vezama tipa *na górkem, na próstem, v méhko kuhan*; dublete bi bile : *na gôrkem, na prôstem, v méhko kuhan*.

Nazivi za naglasne tipove u glagola neefikasni su budući da se ne slažu s definicijama glagolske osnove, formanata i nastavaka iz drugih dijelova knjige, ali i zato što su neki glagoli uvršteni u suprotne tipove, mada su identični, tako npr. *delím, dêli, delíte, delíti, delil, delíla, deljèn, deljênje* i *želím, žêli, želíte, želéti, želèl, želèla, zaželèn, poželênje*. Trebalo bi utvrditi prave naglasne tipove, a zatim prikazati princip kretanja nekih naglasnih varijanti. Kod toga morat će se biti dosljedniji no što smo sada: ako smo dozvolili dublete *pisáti – pisati*, onda moramo dozvoliti i *vezáti – vezati*, ako dozvoljavamo u imperativu *bežite* i *béžite*, onda treba to dozvoliti i imp. *klečíte*. Itd. Nesistematičnost u tom pogledu jako otežava svladavanje književnog naglaska, a nedostatak sistema može nas nagoniti u neku vrstu diktatorstva koje kod ljudi stvara osjećaj nepredvidivosti, što je svakako štetno. – Participu tipa *visèč* trebalo bi dozvoliti varijantu *visěč*, a o naglašivanju supina trebalo bi najmanje prepisati ono što su o tome pisali Breznik u svojoj Slovnici i Škrabec u Cvetju. Pogotovo bi bilo korisno kad bi se kazalo da se naglasak supina ravna – s nekim malim odstupanjima – prema naglasku participa na *-l*, razumije se, kod nesvršenih glagola, a kod svršenih prema naglasku infinitiva.

Iz našeg se razmatranja akcenata u Slovnici vidi da tu ima još mnogo posla; šteta je da je štošta što je jednom već bilo pravilno pronađeno za slovensku gramatiku još neotkriveno ili opet izgubljeno.

*

7 Sintaksa glagolski oblika. – Kategorija bezvremenskoga i potencijalnog prezenta više se puta uzajemno prepleću. »Zvečer ne zaspim in ne zaspim, zjutraj sem pa ves zaspan« (str. 208 3) ima značenje »uveče (uopće) ne mogu zaspati ...«. – Zakaj ne odgovorite?« izražava sadašnjost, a ne namjeru (str. 209 4). Ni rečenica »prav mu je, zakaj pa ne pride o pravem času« ne izražava namjeru, volju spremnost (str. 209 4), nego običaj ili čak prošlost: zašto ne dolazi, zašto nije došao. U rečenici »segel je po palici, da jo zažene« finalnost opet nije izražena glagolskim oblikom (str. 209 4), nego veznikom *da*. – Prema frekventativnosti na prvom bi mjestu kod prezenta svršenih glagola trebalo obraditi bezvremenska, pa futurska i historijska značenja, zatim još aorisna i prezentska. Međutim primjerima za prezentska značenja trebalo bi navesti i rečenice sa predikatom u kojem drugom licu, a ne samo u prvome singulara.

Kod prezenta nesvršenih glagola Slovnica, u pravilu, brka pojam subjekta s pojmom pripovjedača, tako da se u rečenici »mračí se ...« čak predviđa da subjekt, kojeg ovdje uopće nema, gleda oko sebe što se »istovremeno oko njega zbiva«. Nije dobar ni izraz »prava sadašnjost«. Tu se u stvari radi o poklapanju vremenske tačke između prošlosti i budućnosti s vremenskim odsjekom u kojemu tkogod govori; upotrebi npr. »pišem« i »rekao je: pišem«. Za »natpise u pripovijetkama ili slikama, za navođenje sadržaja književnih djela i u historijskim tabelama« ne upotrebljava se samo prezent svršenih glagola (str. 211) nego i prezent nesvršenih glagola, a osim toga i preterit. Kod Tavčara u Visočkoj kronici čitamo:

Grajski pisar ženi Evo Magdaleno na Visokem; očetje kapucini zidajo nov samostan; kako je bila sojena naša Agata pred krvavo sodnijo v Loki.

U rečenici »mati je šla k ženi, kjer je hči nekđaj stanovala« (str. 213) glagol *stanovala* ne izražava prijevremenost; ta se ovdje izražava adverbom *nekđaj*. Ni u rečenici »ko bi bilo danes lepo, bi jutri dobili obisk« nije izražena simultanost (str. 214), nego nesimultanost, ali opet ne glagolima, nego adverbima. – Kod optativa štošta ne valja. Čini se da definicija, prema kojoj optativ izražava želju, smeta pravilnom shvaćanju ovoga modusa. Bolje bi bilo reći da optativ izražava poželjnost ili dopusnost glagolske radnje koju ima izvršiti glagolsko lice, odnosno subjekt koji ga zastupa. Zato bi trebalo i za 2. lice priznati regularni optativ, a ne da se ispušta kao da je nešto neobično (str. 217). – Nerazumljivo je, zašto Slovnica uz primjere tipa »ali naj ti pošljem prepis?« primjećuje da optativ ovdje zamjenjuje imperativ (str. 218 2); ni tvrdnja da se optativ u zavisnim rečenicama upotrebljava umjesto imperativa nije potpuno tačna, jer u tom položaju nalazimo i imperativ (upor. Cankara u Sluzi Jerneju: *Kaj je Bog zaukazal, da se zaváli (imp.) negodnik na posteljo, ki sem jo jaz sam ravnal ...*). Poželjnost glagolske radnje u budućnosti izražava se kod nesvršenih glagola pomoću adverba, ne samo optativnom konstrukcijom, kako tvrdi Slovnica uz primjer »jutri naj se vsi spominjajo naše osvoboditve« (str. 217).

Poglavlje o genusu (str. 220. i sl.) trebalo bi početi razmišljanjima o prelaznosti glagola. Slovnica u pogledu genusa ne donosi ništa novo, a ono što donosi nije uvijek tačno. Raspravljanja o pasivu i suviše su nepraktična. Tako bi trebalo npr. pokazati razliku između jezičnih obrta tipa »njegov nauk je premalo spoštovan« i »njegov nauk se premalo spoštuje«. – Pogrešno je misliti da se kod primjera »odprta dan in noč so groba vrata« ili »jadra so bila raztrgana, jambori polomljeni, ladja naklana« radi o pasivu (str. 223). Te rečenice izražavaju stanje nakon izvršene radnje i u biti se ne razlikuju od tipa »jadra so bila bela ...« Treba razlikovati pasiv od stanja: rečenica »hiša je bila razrušena l. 1943« znači isto toliko kao »hišo so razrušili l. 1943«, pa je prema tome pasivna; »hiša je bila l. 1943 razrušena« označava samo stanje u kojem se nalazila kuća, pošto su je (ne znamo ni koje godine) bili srušili. Slično je s primjerom »ptice se hranijo z mrčesom«. Ako se same hrane, u pitanju je aktiv, ako mislimo da ih hrane drugi, onda gornja rečenica ima pasivno značenje. – Svakako bi trebalo zabaciti mišljenje da se razlika između aktiva i pasiva zasniva »samo na drugačijem načinu izražavanja« (str. 221). Razlika je u tome što je u pasivnoj subjekt – tj. nekakav središnji član rečenice – druga riječ nego u aktivu. Zato pasiv i upotrebljavamo naročito onda kada logični subjekt ne poznajemo ili za nas nije ni od kakvoga značenja.

Kod sintakse participijalnog glagolskog oblika tipa *pletoč* Slovnica ne razlikuje primjer kad je takav oblik adverbijalna oznaka od primjera kada zamjenjuje adverbijalnu rečenicu (str. 233). – Kod pasivnog participa tvrdi se da ga nije moguće upotrijebiti u pasivnoj konstrukciji, ako je izveden od nesvršenog glagola (str. 236). Na str. 220. međutim upravo se i takvi pasivi navode (*njegov nauk je premalo spoštovan*). – Glagolsku bi imenicu valjalo obraditi u odnosu na infinitiv i pokazati razlike u njihovoj distribuciji. Nije se moguće suglasiti s tvrdnjom da izražava i »lične« (tj. određene) glagolske oblike« (str. 237); primjer »to je spreminjanje« ovo svakako ne potvrđuje. »Jutri začnemo žeti«, odnosno »dokler kosimo, ne moremo nikamor« slaba su, jer su netačna, zamjena za »jutri bo dela z žetvijo«, odn. »med košnjo ne morem nikamor« (str. 237). Prva je zamjena uopće neodgovarajuća, a drugi se primjer može razvezati i na druge načine – u tome baš i jeste prednost upotrebe

glagolske imenice: »dokler kosim (kosimo, kosite itd.) ne morem nikamor«. – Neobično je zamršeno raspravljanje o glagolskim imenicama u vezama tipa »posvetovanje ministrov je trajalo dolgo v noč« (str. 239), tako da je to gotovo nemoguće razumjeti.«

Zaustavimo se još na kraju kod supina. Nekada su ga zaista imali samo nesvršeni glagoli, danas se upotrebljava i u svršenih. Slovnica međutim još uvijek predlaže da se umjesto takvoga »svršenog« supina upotrijebi kakva druga konstrukcija. Od tih još je najupotrebljivija finalna rečenica, mada ni ona nije tako gipka kao supin. Ono što Slovnica predlaže umjesto »zdravnik je prišiel ustavit kri« (liječnik je došao da zaustavi krv), naime »zdravnik je prišiel in ustavit kri« (liječnik je došao i zaustavio krv) (str. 232), slaba je zamjena. Dok u prvom primjeru imamo tijesnu vezu smisla obaju glagola, u drugom se primjeru kopalativnom parataksom ova veza olabavljuje, jer cilj liječnikovog dolaženja nije izražen, da ne spominjemo posebno da i smisao dviju rečenica nije isti. – I još nešto: glagol micanja (*iti, hoditi, peljati, voziti* itd.) i supinska radnja u slovenskom se jeziku odnose na isti subjekt, dok za radnju finalne rečenice nije nužno da se odnosi na isti subjekt kao i radnja glavne rečenice. Slovnica u suprotnosti s time na str. 232. tvrdi da u rečenici »zdaj pa pojdite, da konja izbereva« (a sada idite, da odaberemo konja) finalna rečenica zamjenjuje supin. U tom bi slučaju rečenica glasila: »zdaj pa pojdite konja izbrat« (a sada idite, da odaberete konje)!

Nije bilo moguće navesti sve zamjerke koje pobuđuje sintaksa glagolskih oblika, ali je glavno ipak rečeno.

Prva objava v Filologiji (Zagreb) (v sestavku Slovenska slovnica. Sestavili /.../) 3 (1962), str. 278–289.

ZAPOREDJE IZHAJANJA SESTAVKOV

1957/58

Oblikoslovno izrazje in njegovo jezikovno ozadje

1959/60

O vidskih premenah v slovenskem knjižnem jeziku

Oblikoslovje v čitankarski Slovenski slovnici 1956

1960

Morphologie von Nomen, Pronomen und Zeitwort, /sammt/ Betonung

1962

Slòvenska morfològija

1965

Naglasni tipi slovenskega knjižnega jezika

1966

Naglasni in oblikoslovni tipi v akademijem slovarju slovenskega knjižnega jezika

1967

Poizkus modernejše obravnave glagolskih kategorij

1968

Končnica *-ega* v tožilniku srednjega in moškega spola ednine pri pridevniških besedah in še to in ono

1969

Oblikoslovna segmentacija, predvidljivost spola in vključenost prevzetih besed v jezikovni sistem slovenskega knjižnega jezika

O transferju oz. transferu

Sklanjatev prevzetih besed v izvornem jeziku ženskega spola

Velika začetnica pri imenih zdravil

1969/70

Pridevniki, ki se stopnjujejo z obrazili

1970

Škrabčevo oblikoslovje iz 90. let 19. stoletja

1970/71

Enakozvočni občno in lastno ime

1971

Kategorija živosti v slovenskem knjižnem jeziku

M. Jalnove oblikoslovje v Spoznavajmo slovenski jezik

1972

Prevzete /oblikoslovne/ prvine slovenskega knjižnega jezika

1974

Kratko oblikoslovje slovenskega knjižnega jezika

Samostalniška beseda

Stilnost oblikoslovnih kategorij slovenskega knjižnega jezika

1974/75

Besednovrstnostna vprašanja slovenskega knjižnega jezika

Esej o slovenskih besednih vrstah

1977

Imensko oblikoslovje slovenščine v Nahtigalovih Slovanskih jezikih

1978

Imenska določnost v slovenskem knjižnem jeziku

1978/79

O osebnih zaimkih v Slovarju slovenskega knjižnega jezika

Še nekaj o osebnih zaimkih

1979

C. Vincenota oblikoslovje v Poizkusu slovenske slovnice

1979/80

Še k teoriji besednih vrst, posebno povedkovnika

1980

Oblikoslovje v Kopitarjevi Slovnici slovanskega jezika na Kranjskem, Koroškem in Štajerskem

1981

K teoriji spola v slovenskem knjižnem jeziku

1982

Strukturalizem in der Slovenistik (am Beispiel der Wortartentheorie)

1984

Oblikoslovje v Bohoričevih Zimskih uricah 1584

Oblikoslovje v Gutsmanovem Slovenjem jezikovnem nauku 1777

Oblikoslovji v Pohlinovi Kranjski gramatiki 1768 oz. 1783

1985

R. Lenčka oblikoslovje v Strukturi in zgodovini slovenskega jezika

V. Majdiča oblikoslovna kritika Načrta pravil za novi slovenski pravopis

1988

Oblikoslovje v celovski Slovnici ali slovenji jezikovni knjigi 1758

D. Brozović o slovensko-kajkavski skupnosti

I. Čermelič-Kozlevčarjeve Reševanje besednovrstnih vprašanj v SSKJ

G. Neweklowskega K pogostnosti oblikoslovnih kategorij v slovenskih prozih besedilih

B. Müllerjeve Funkcijske besede moderne slovenske slovnice in slovaropisje

N. Mečkvske Razlike med sestavi zaimkov v slovenskem in vzhodnoevropskih jezikih

1990

Glagolski oblikotvorni naglas moščanskega govora

1991

Členki in njihovi stavčni ustrezniki

1992

Slovenščina v Miklošičevi skladnji na primeru obravnave rabe roditelja

1996

Oblikoslovje v A. Janežiča Slovenski slovnici 1854

STVARNO IN LASTNOIMENSKO KAZALO

Enote kazala so eno- ali večbesedne (*alomorfnost, akutski naglas*), in sicer občnoimenske ali lastnoimenske (*Poezije, Brižinski spomeniki; Prešeren, France*). Lastnoimenske obsegajo ime in priimek osebnega imena, navedeni so tudi naslovi knjig, izjemoma tudi članka v reviji. Podiztočnica se začena s tildo, ki zaznamuje enobesedno iztočnico ali prvo besedo večbesedne (redko prvi dve ali tri), preostali del podiztočnice pa je izpisan (*onikanje 32; ~ogovorjenega 35*). Iztočnica sega le do enačaja, za njim je razlaga. Navedka strani ni, če gre za običajno sopomenko izraza. Abecedno zaporedje ne upošteva besedne meje. Enakočrkovni enoti si sledita na podlagi letnic (*Sp 1899, SP 1935*). Male črke imajo prednost pred velikimi (*Ss, SS*). Podomačena zemljepisna imena (*Pariz*) se uporabljajo v navedbah kraja izida knjige. Latinski veliki V je učrkovljen (razen izjemoma) kakor v novih slovarjih latinščine.

A

AB AH EGSS = Adam Bohorič: *Arcticae horulae, Die erste Grammatik der slowenischen Sprache, II. Teil: Untersuchungen, 1971, München, Berčič 315 Prim. Arcticae ... Die ... II*
abstrakten = miseln 60
Adam Bohorič: *Arcticae horulae. Die erste Grammatik der slowenischen Sprache, II. Teil: Untersuchungen, 1971, München, Kolarič 332, 348 Prim. AB AH EGSS*
adjektival = pridevniška beseda
adverb kot nepravi predlog 78
AH = *Arcticae horulae ...*, 1584, Bohorič 344, 345, 346, 348 Prim. *Arcticae horulae succisivae ... 1584 / Zimske urice proste, ZUP Akademija = Slovenska akademija znanosti in umetnosti 130*
a-jevska sklanjatev v ŠK 375
akademijski slovar 38
Akcenatske studije, Belič 258
akronim = kratica 224
akutski naglas v Šk 380: A umični na kračino, B zlitni, C umični na dolžino, D staroakutski
Alasia da Sommaripa 349
alomorf = varianta morfa

alomorfnost 15
alternacija = premena, premenjevanje 19
alterniranje = premenjevanje 19
ambimorf 14 = dvoumni morf
Antibarbarus. Študije o napakah in pravilih slovenskega jezika, 1910, Ljubljana, Tomišek 104, 106
antonim = protipomenka
antonimni pridevniški par 267
A propos de la Syntagmatique du Professeur A. Belič, 1952, Ljubljana, Mikuš 69
Atlas linguistique pour se servir à l'étude du duel en slovène (del enote *Les formes du duel ...*, 1925, Pariz, Tesnière 384 Prim. *Les formes du duel ...*
Arcticae horulae. Die erste Grammatik der slowenischen Sprache, II. Teil, Untersuchungen, 1987, München, ur. Berčič 69
Arcticae horulae succisivae de Latinocarniolana literatura, 1584, Wittenberg, Bohorič 69, 311, 351
Arcticae horulae succisivae/Zimske urice proste, 1987, Maribor; prevod Sovrè (Uvod), Toporišič (slovnica) 9
a-sklanjatev m. spola 220–223
Archiv für slavische Philologie, XIV, 391
AslPh = Archiv für slavische Philologie

B

- B = Bohorič 332, 333
Babukić, Vjekoslav 369. Prim. Osnovi slovnice ...
Bajec, Anton 17, 36, 38, 51, 69, 100, 103, 203, 246. Prim. Slovenska slovnica 1956, 1964; Slovenski pravopis 1962; Slovar slovenskega knjižnega jezika I–IV; SSKJ
Bajec-Rupel-Kolarič 266. Prim. Slovenska slovnica 1947, 1956, 1964.
Barth. Kopitar's Kleinere Schriften, 1857, Dunaj, ur. Miklošič
Baš, Franjo
Baša, Jože 160. Prim. Zakaj ne po slovensko/Lo sloveno con il metodo sintetico (prevod v italijanščino)
Baudouin de Courtenay, Jan Ignacij Niecisław 68, 83, 385
Beitrag zum Studium des slavischen Zeitwortes, Wien 1856, Navrtil 250
Bela krajina 174
Belić, Aleksandar 69, 258
Beličev zbornik, 1937, Beograd 279
Berčič, Branko 69. Prim. Slowenische Reformation.
Berilo za peti, šesti u. s. gimnazijalni razred, 1853, 1854, Dunaj, Bleiweis, Miklošič 259
besede in besedne zveze glede na besednovrstnost, Bo 317–318
besede stavki, v V 155
Besedišče slovenskega jezika (z oblikoslovnimi podatki), 1998, Ljubljana, ur. I. Šircelj - Žnidaršič
besedna vrsta 25, 58–67: v Bo 315, v Ko 353, v Po 335, v SSKJ IV oz. V 193–197, 197–202: a) samostalnik 194, 197–199, b) glagol 195, 196, 200, 201, c) pridevnik 196, 199, č) zaimek 196, 197, 199, 200, d) števnik 197, 200, e) prislov 201, f) zaimek 201, g) medmet 201
besedna zveza ali pa zloženska 103; ~ zveza z oblikoslovnega stališča 76
besedne vrste 45–132, 58–67 ~ ~ v Bo 315, ~ ~ v Ko 353, ~ ~ v Na 385, ~ ~ v Po 335, ~ ~ v SSKJ IV/V 193 ~ ~ 197, 197 ~ ~ 202
besedni (slovarski) seznam v Bo 418
besednovrstni konverzni prehodi 25
besednozvezni ustrezniki devetih besednih vrst 52, 53
besedotvorno obrazilo 59
Bezljaj, Fran 274, 276, 283 Prim. Doneski k poznavanju glagolskega aspekta
BIBLIA, TV IE VSE SVETV PISMV ..., 1584, Wittenberg, Dalmatin 332
Biblija 332
Bibliotheca Charnioliae, 1799, Pohlin 331
bimbo -ta Majdič 175
Biografije in bibliografije znanstvenih in strokovnih sodelavcev Slovenske akademije znanosti in umetnosti, 1976, Ljubljana, ur. Munda et al. 69
BKKS = Barth. Kopitar's Kleinere Schriften, 1857, Dunaj, Miklošič 352, 354, 355
Bo = Bohoričeve Zimske urice proste 311–330
Boh = Bohorič
Bohorič, Adam 9, 69, 321–333, 335–340, 348, 351, 353, 356, 362
Bohorič = Arcticae horulae/Zimske urice 1987, Maribor, Bo/To 9, 321–330, 332
Bohorič/Hipolit = LNSS 9, 331
Bolšoj Teater = Ruperč vrh = Great Eastern 174
Bor, Matej = Vladimir Pavšič 161
bore 386
brate 46, brate v SSKJ v Č 187
Breznik = Anton Breznik
Breznik, Anton 36, 51, 101, 104, 138, 149, 167, 233, 236, 255, 256, 266, 268, 299, 330, 383, 384,, 386–390, 394–397, 402, 411 Prim. Slovenska slovnica 1916, 1921, 1924, 1934; Slovenski pravopis 1935 (soavtor); Jezik naših časnikarjev in pripovednikov; Življenje besed; Jezikoslovne razprave
Breznik I, II = SS 1916, 1921 397
Brezosebkovi stavki, Miklošič, Syntax: I *grmelo je*, II *ne zmanjkuje mu olja*, III *slišat tudi ni zvonova*, IV *na lepih senožetih je bilo*, V *po vseh potih jo je bilo*, VI *pije se*, VII *dobro ti bo postreženo*, VIII *bilo je vroče*, *groza jo je bilo videti*
Brižinski spomeniki 387
Brižinski spomeniki, 1937, Ljubljana, Ramovš, Kos 190, 384
Briž. spom. = Brižinski spomeniki 247
Brozovič, Dalibor 181

- Bunc, Stanko 266 Prim. Spoznavajmo slovenski jezik ... 7
butik : *butika* 27
- C**
 Cankar, Ivan 302, 412
 Ce = celovška Slovnica ali Slovenja Jezikovna knjiga 1758
 Celovčani = celovški jezuiti 331–334 Prim. Grammatica oder ... 1758
 celovška slovnica 1758 in Hipolitova priredba Zimskih uric 1715 311
cerkveno imetje (svojljnost) 31
 CF = Cvetje z vertov sv. Frančiška, Gorica Prim. Cvetje
 Cig. = Cigale, Matej 371
 Cigale, Matej 247 Prim. Znanstvena terminologija ...
 cirkumfleksni naglas v Šk: A na prvotnem mestu in pomični, B, C metatonični izakutski pred obrazilom, D pred končnico + *krâdel* 381
 cirkumfleks v /predložni/ oz. predponski zvezici v Šk 382
 citatna imenovalniška končnica poleg domače 103
 citatna prislovna zveza 103
 Cojz 352
 Crell = Krelj
 Cv = Cvetje z vertov sv. Frančiška
 Cvetje z vertov sv. Frančiška 374
 Cvetje z vertov sv. Frančiška 1880–1915, Gorica
- Č**
 Č = Černelič-Kozlevčar, čas in trajanje v V 152–153
 časi v L 163
 časovne oblike glagola 65
 časovni nedoločniški polstavek 34
 čbel. = Kranjska čbelica, Ljubljana, 1834–1848 250
 Černelič-Kozlevčar, Ivanka 181, 182, 188 Prim. Kozlevčar, Kozlevčar (Černelič), Č
 Čit = čitankarska slovnica
 člen = del zaimenske problematike v Mi 239, 248–249; ~ *ta* v Šk 377, ~ v Ko 353, ~ v Po 340–341; 261–264
 členek 50, 67, 99–309; ~ in njegovo mesto v stavku 301, 302; ~ kot skrček stavka 302; ~ : prislov 67; ~ pretežno iz SSKJ (tam z oznako prisl.) 305–309; ~ v slovenskih slovnica in slovarjih 299
 členki: poudarni/miselni prislovi 299–301; ~ v Cankarjevem proznem besedilu 302–305
 členska raba samostalnikov v Č 184
 človeškost 46
 Čop, Matija 350
 čustveno obarvane izpeljanke moške *a*-sklanjatve 223
 čustveno velevanje s prihodnjikom 34
- D**
 daj. = dajalnik (dativ)
 daljšanje osnove samostalnikov 20, 23; ~ osnove z *j* pri prevzetem 105
 Dalm = Dalmatin 249
 Dalmatin, Jurij 319, 322, 330, 332, 358, 378
 DB = De Bray 394, 396–402
 Debevec, Janez 352
Debevec m : *Debevec* ž 26
 deblo 15
 De Bray, RGA
 definiranje besednih vrst: v Bo 319; ~ glagola 271; ~ glagola v Ss 407; ~ oblikoslovja v Ko 353
dekle s : ž 26
 del. = deležnik
 deležje = (gerundij); ~ (prislov) 54
 deležnik: deležje 49; ~ (particip); ~ prid. beseda 54, 62; ~ stanja na *-l* oz. *-(e)n* (*uvenel, uvenjen*) 35; ~ v Šk 378
 deležniški pridevnik 48–49
 delj. = deležje
 delna množica besednih vrst 54
 delni rodilnik 29
delo, ki ga nam. ~, *ki je opravljaš* 269
 Delo, Ljubljana 353
 Deseti seminar slovenskega jezika, literature in kulture, 1973, Ljubljana 67
 devet besednih vrst 58, 72, 85
 Deveti seminar slovenskega jezika, literature in kulture, 1973, Ljubljana 37
 diahronija 13
 Dialektološka karta slovenskega jezika, 1931, Ljubljana, Ramovš 384
 Dictionarium quatuor lingvarum ..., 1592, Gradec, Megiser 250

- Die slowenische Sprache nach ihren Redeteilen, 1866, Ljubljana, Levstik 371
- Die tempora und modi im Slowenischen, 1858, Gorica (Schulprogramm), Šolar, Janez
- diktat naglasa oblikoslovni ravnini, Čit 394
- diskusijska metoda Černelič-Kozlevčarjeve 182
- distribucija = razvrstitev 14, 17
- dobnost (taksis) v L 11; ~ v V 154
- odatek o slovenskem slogu 373
- določanje sklanjatve po rodilniški obliki v Ko 354
- dopolnilen = dopolnjevalen 14
- deponentnik = glagol s samo trpnimi ali srednjiškimi oblikami
- dobnostnost pri glagolu 65
- Dobovčani 174
- dobrosrčno dekle* : *dekle dobrega srca* 63
- Dobrovski, Joseph 251, 261
- dokazovanje pridevniškosti 102
- določna in nedoločna oblika pridevnika v Na 389–390
- določna namesto nedoločna vrsta glagolskega dejanja 32
- določna oblika pri števnikih 256; ~ oblika pridevnika kot ustreznika določnega člana 264; ~ oblika pridevnika s *ta* 261; ~ nam. nedoločne vrste glagolskega dejanja 39
- »določna« oblika svojilnega pridevnika (*bratovi*) 31
- določni člen slovenščine vpliv nemščine? 261
- določni in nedoločni pridevnik 252–253
- določnost pri pridevniški besedi 93, 252–260; ~ samostalniške besede 212–213; ~ določnost v slovenistiki 252; ~ v V 148
- domačenje korena pri prevzetem (*Łódź* = *Ladja*) 103
- Donat(us), Aelius 312, 319
- Doneski k poznavanju glagolskega aspekta, 1948, SR Ljubljana, Bezljaj 282
- dopolnila pridevnika (vezavnost) 93
- dopustni nedoločniški polstavek 34
- dovršni glagol 274
- dovršnost : nedovršnost glagola 94
- druga sklanjatev 18; ~ ženska sklanjatev v Ko 357
- drugobesednovrstna oblika 55
- Družbenost slovenskega jezika. Sociolingvistična razpravljanja, 1991, Ljubljana, Toporišič 5
- DS = Dom in svet, 1888–, Ljubljana
- dv. = dvojina (dual)
- ²/[dve] = Kraynska Grammatika ... 1783, Ljubljana, Pohlin
- dve sklanjatvi pridevniške besede 61; ~ vrsti ločilnih števnikov 48; ~ vrsti stopnjevanja 26
- dvojice *nesti* – *nositi* 283
- dvojnice *neki/nek*, *mnogi/mnog* ipd. 255; ~ tipa *Ceres* – *Cerera* 103, 104
- dvojnična vezava (*učiti se česa/kaj*) 30
- dvoumnost (*X Y je bil ubit*) 34
- dvovidski glagol 274, 289
- dvovidskost v Šk 379
- E**
- ed. = ednina (singular)
- EdGS Essay de Grammaire Slovène, 1975, Ljubljana, Vincenot
- ednina nam. množine (*Turek je spet napadel*) 29
- efektivni/izvršilni sedanjik v Šk 378
- Eger, Leopold (tiskar Pismenosti 1811) 367
- elativ in opisno stopnjevanje v Gu 344–345
- ¹/[ena] = Kraynska Grammatika ..., 1768, Ljubljana, Pohlin
- enakozvočni občno in lastno ime (*jud*, *Jud*) 229–231
- eno- ali troštevilska pridevniške besede 61
- enobesednost 25
- enodelna beseda 25
- enopodstavnost in določanje glagolskih vrst v L 169
- enospolska oblika števnikov tipa *pet* ipd. 91
- enovidski glagol 274
- el-o* končnici ali del osnove (*žrebe*, *oko*) 110
- Eri-Birk, Marijana 188
- Essay de Grammaire Slovène, 1979, Ljubljana, Vincenot 73
- Essentials of English Grammar, 1933, Jespersen, London 396
- Evripid(es)* ali *Euripid*, v M 173
- F**
- fante -ta* m ali *fante -ta* s 26
- fazni glagol 54
- feminativ 225–226

- femininum = žensko
 Filologija (časopis), 1962, Zagreb 139, 271
 Finžgar, Frančišek Saleški 21
 FJ = Franc Jakopin 208
 fonem (= glasnik) 13, 14
 formalno dokazovanje spolskosti z obrazilom
 za svojilni prid. 225
 formant 14, 15
 formant (obrazilo) 15
 frazeološki prislov 64
 Fris = Monumenta frisingensia ... v Galgolita
 clozianus, 1836, Kopitar 250
 funkcijška beseda 189
 funkcionalni veznik (vprašalni/oziralni) zai-
 mek 66
- G**
- Galton, Herbert 163
 Gantar, Kajetan 176, 218
 Genera verbi v slovanských jazycich I, II,
 1928, 1937, Praga, Havránek 400
 gerundialen = deležijski 390
 Geschichte der slowenischen Literatur, 1958,
 Berlin, Slodnjak 363
 glagol 49–50, 65–66, 94–98
 glagol : členek kot povedka 26
 glagola čuti in videti 287–288
 Glagolita Clozianus, 1836, Dunaj, Kopitar 250
 glagol kot: jedro glagolske fraze 65; ~ pove-
 dek 65
 glagol na: -am 290–291; ~ -am, -em, -im v Po
 338–339; -em 295–296; -im 292–293; -jem
 294–295; -jem v Po 338; -nem 293–294;
 -om 296–297
 glagol s prostim morfemom 271; ~ s se 280; ~
 s si 280
 glagol tipa *briniti se* kot iztočnica 50
 glagol v: Bo 326–330; Gu 346–347; Ja 371–
 372; Ko 361–364; L 162–163, 169–172;
 Po 338–339; Ss 407–409; Ss, Sv, DB 398–
 403; Šk 378; V 139–145
 glagol zaznavanja + nedoločnik z dopolnilom
 v tož. 34
 glagolnik : glagolski samostalnik 401
 glagolnik je samostalniška beseda 54
 glagolnik kot 'to, da iksaš : to, kar je iksano'
 401
 glagolov ni več kakor samostalnikov 188
 glagolska in imenska beseda brez povezave z
 roditeljskim predlogom 241
 glagolska končnica 274; ~ morfematika oseb
 101; ~ predpona 274; ~ pripona 274; ~
 skladnja v Po 342; ~ vezljivost 345
 glagolske kategorije 271–281: ~ oblike pri sta-
 tistiki pogostnosti 188; ~ vrste v L 171–
 172
 glagolske vrste na: -am/-ám, -em, -èm, -ém,
 -im -ím v Ko 361
 glagolski časi v V 153–154; ~ koren 274; ~
 način 162–163, 278, 412; ~ naklon 280–
 281; ~ naklon v Šk 379
 glagolski oblikotvorni morfemi -aj(e), -(v)ši
 101; ~ ~ ~ moščanskega govora 289–298
 glagolski prislov 55; ~ prosti morfem 274
 glagolski vid 65, 274–276; ~ ~ in glagolsko
 oblikotvorje 408; ~ ~ v L 192
 glagolsko oblikotvorje v Bo 328–329
 glasnik za literaturo in umetnost 1859, 1860,
 Celovec 250
 Glasovna in naglasna podoba slovenskega je-
 zika, 1978, Maribor, Toporišič 5, 80, 131,
 289, 354 Prim. GNPSJ
 glasovna končnica 60
 glasovne premene v zvezi z naglasnimi tipi
 38
 glasovni : ničti osebek pri zaimkih 28
 glasovnost : neglasovnost: končnic 60; ~ : ~
 končnic 60; ~ : ~ končnic pridevniških be-
 sed 61
 glavni števnik 48
 GLGS 1715 = Grammatica Latino-Germani-
 co-Slavonica, Hipolit 1715, 343
 Gložančev, Alenka 218
 GNPSJ = Glasovna in naglasna podoba ... 131
 Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom
 Sadu 260
 Goës, Joh. Karl Anton, grof (posvetilo njemu
 SSJK 1758) 331
 goli osebek ali predmet 59
 gospa profesor, profesor Boršnikova 106
 Gradišnik, Janez 38, 140 Prim. Slovenščina
 za Slovence
 Grafenauer, Ivan 387 Prim. Slovenska čitan-
 ka II
 grafična členitev samostalniških tipov 38
 Gram = GSSKKS, 1808, Ljubljana, Kopitar
 260

- Grammatica Latino-Germanico-Slavonica 1715, Ljubljana (anonimna, a nedvomno Hipolitova) 342, 351
- Grammatica Latino-Germanico-Slavonica. Ex Prevetusto Exemplari Ad Modernam In Carniolicam Linguam Loquendi Methodum Accomodata, 1755 (rokopisna verzija iz Münchenske knjižnice)
- Grammatica Oder Windisches Sprach=Buch, 1758, Celovec, jezuiti 9, 331, 348, 351 Prim. GWSB
- Grammatik¹ 1768, Ljubljana, Pohlin 9
- Grammatik² 1783, Ljubljana, Pohlin 9
- Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark, 1808 (1809), Ljubljana, Kopitar 9, 68, 69, 175, 234, 250, 253, 348, 351, 387 Prim. Gram.; Grammatik 1808/1809; GSSKKS
- Grammatik der Slowenischen Sprache in Steiermark, Kärnten, Krain und in illyrischem Küstenlande. Zweite ... Auflage 1843, Gradec, Murko
- Grammatik 1808/1809 = Grammatik der Slavischen Sprache ..., Kopitar
- Grammatik der slowenischen Sprache, 1830, Ljubljana, Metelko
- Grammatik der slowenischen Schriftsprache, 1958, Copenhagen, Svane 394
- Gregorčič, Simon 328
- Grki 364
- grško-latinsko premenjevanje 22
- Gspan, Alfonz 348
- GSSKKS = Grammatik der Slavischen Sprache ... 1808(1809, Kopitar
- Gu = Gutsman: Slovenji jezikovni nauk 1777 (prevod)
- Guide to the Slavonic Languages, 1951, New York; ²1969, De Bray 394 Prim. DB
- Gutsman = Windische Sprachlehre, 1777, Celovec 10, 259, 336, 337, 337, 340, 348, 373; ⁶1829, redaktor Jarnik
- Gutsman(n), Ožbald 10, 311, 343–350, 352, 354, 356, 359, 360, 362, 363 Prim. Windische Sprachlehre 1777, 1826; WSL; Kristianske resnice
- GWSB 2 Grammatik oder Windische Sprach=Buch Prim. Slovenja jezikovna knjiga 1758
- H**
- H = Hipolit 332–334
- Habdelić, Juraj 246
- Hahn, Josef 332
- Havránek, Bohuslav 203, 400
- Heyse 239
- Hinderling, Robert (Bayreuth) 57
- Hipolit, o. = Gaiger, Janez Adam 10, 331–333
- Prim. H.; Grammatica Latino-Germanico-Slavonica 1715; GLGS; LNSS
- historiat obravnav Bohoričeve slovnice 311–315
- Historična gramatika slovenskega jezika, 1922, Maribor, Štrekelj 311
- homonimna m in s: *fante* 26; ~ stilističnost 25
- Humar, Marjeta 181
- Hung = ogrsko narečje slovenskega in hrvaškega jezika 259
- I**
- ID = Izbrano delo I. Cankarja, VII, 1954
- i*-jevska sklanjatev v Šk 376; ~ sklanjatev ž. spola in sprejemanje prevzetih neslovenskih besed 231–232
- imenska beseda v Po 335–338
- imenska določnost 252; ~ ~ v skj 262–265; ~ sklanjatev v Na 385–391
- imenovalniške končnice *-as*, *-es*, *-um* pri prevzetem, v M 177
- imenske besede s predponami *iz-*, *od-*, *z-/s-*, *u-* 241
- im. = imenovalnik (nominativ)
- indefinitne glagolske oblike 78
- individualno- : splošnosvojljni (*jelenov – jelenji*) 31
- infinitiv 78
- informativnost rodilniške končnice 85
- inherentne samostalniške besede 60
- interjekcije 82
- Isačenko, Aleksandr 68, 83, 262
- istopomenski samostalniki z glagolsko podstavo 35
- istovetnost in okrepitev v V 150
- Ivić, Milka 17, 18, 19, 21, 23, 101, 158 Prim. I. M.; M. I.
- izglagolski prislov 55
- izguba tonemskega nasprotja v Šk 382
- izmedmetni povedkovnik v Č. 183
- izpeljanke iz glagola 272

- izpisovanje osnovnih oblik (im., rod.) imenskih besed v Bo 322
izprislovni povedkovnik 183; ~ pridevnik 64
izvršilni sedanjik v Šk 378
- J**
Ja = Janežičeva Slovenska slovnica 1854
Jakopin, Franc 8, 21, 37, 101, 105, 181, 208, 213, 215, 264, 276 Prim. FJ
Jalen, Marija 193, 266 Prim. Spoznavajmo slovenski jezik 4, 5
jakostni in tonemski naglas v oblikoslovju 403
Jan = Janežič 371
Janežič, Anton 9, 14, 186, 250, 367, 369–374 Prim. Slovenska slovnica 1854 in 1863; Kurzer leichtfasslicher Unterricht; Leichtfassliche slowenische Sprachlehre für Deutsche
Janežič/Sket = Slovenska slovnica, VIII. izdaja, 1900, Celovec, 266, 388, 391
Japelj, Jurij 261, 352 Prim. Svetu pismu ... 1784–1802; Slavische Sprachlehre ... in Krain ..., 1807, Celovec (rokopis)
Jarnik, Urban, redaktor 6. izdaje Gutsmana Javoršek, Jože = Jože Brejc 161
jaz mene : *jaz -a* 60
JD = Jezikoslovna dela S. Škrabca 1–4, 1994, 1994, 1995, 1998, Nova Gorica, Škrabec, ur. Toporišič 379
jedrne glagolske oblike 45
jedrnost samostalniške besede v besedni zvezi 213
jedro naglasnih tipov 111
jejo, *vejo*, *grejo* v M 176
Je mladenič/ptič *on* ali *ona*? 238
Jespersen, Otto 396 Prim. Essentials of English Grammar, 1935, London
Jezičnik 1863–1892, Marn, Josip (21/1883) 315
Jezik in slovstvo 1955/56–, Ljubljana
Jezik naših časnikarjev in pripovednikov, 1944, Ljubljana, Breznik, ur. Šolar, Jakob 101
Jezikoslovna dela S. Škrabca 1–4 1994, 1994, 1995, 1998, Nova Gorica, Škrabec, ur. Toporišič 379
Jezikoslovne in literarnovedne raziskave, 1989, Celovec – Ljubljana, ur. Pogorelec et al. 374
Jezikoslovne razprave, 1982, Ljubljana, Breznik, ur. Toporišič 37, 103, 179, 330
Jezikovni pogovori, 1965, Ljubljana, ur. Vurnik 272
jezikovni dopisi glasilom 270
jezikovni učbeniki za osnovno šolo 193
JiS = Jezik in slovstvo 9
JR = Jezikoslovne razprave, 1982, Ljubljana, Breznik, ur. Toporišič
JS = Jezikoslovni spisi I, II, 1916–1919, 1921, Ljubljana, Škrabec, na koncu ur. Breznik 68, 379, 380, 391
(JŠ) = Jakob Šolar (anonimno)
- K**
K = Kopitar 351, 353–359, 261–363
kaj je besedna vrsta 58
kaj (-*kaj*) je srednjega spola 233
kaj = 'katera stvar' 59
kaj vse določa prislov 63
kako učinkovito učiti jezikovno prozodijo 409
kakovostna pridevniška beseda 61
kakovostni/lastnostni pridevnik 253
kakšen nam. *kateri* 62
Karadžić, Vuk Stefanović 355, 364
Karta slovenskih narečij, 1935, Ljubljana, Ramovš 384
Karta slovenskih narečij v priročni izdaji, 1935, Ljubljana, Ramovš
Kašič, Bartul 311
kategorija moškosti se kaže z obliko živosti 225
kategorija naveznosti Mč 217
kategorijski prenosi v V 156–157
Katekizem 1550 = Catechismus In der Windischen Sprach ..., 1550, Trubar 315, 319, 321, 322, 330
kateri pridevniki so kakovostni (lastnostni) 267; ~ ~ so vrstni 267
kazalo vsebine 11–12
kdo = moškega spola 233
kdo = kateri človek 59
KG = Kraynska Grammatika ..., 1768 oz. 1783, Ljubljana, Pohlin 345, 346, 348, 352
Kette, Dragotin 255, 390
Kidrič, France 311–313, 318, 343, 344, 348, 368
ki oziralni veznik? v Č 186
Kissling, Hans Joachim 315

- Klagenfurter Bohorič-Grammatik, 1758 Prim.
Grammatica Oder Windisches Sprach=
Buch
- klasificiranje glagolov v Ss, Sv, DB 399, 400;
~ morfemov 14; ~ samostalniških sklanja-
tev v Na 386–387; ~ ~ v V 140–141
- KMD = Koledar Mohorjeve družbe, Celovec,
Celje ... 1942, 1984
- Književnik, časopis, Zagreb 311
kogá si rekel 269; ~ *ti bo to* 27
- Ko = Kopitarjeva Slovnica slovenskega jezi-
ka ... 1808/1809; ~ kot znanstveno delo
352–353
- Kolarič, Rudolf 17, 21, 36, 51, 68, 69, 74, 100,
203, 260–263, 311, 313–315, 326–329
Prim. AB AH EGSS; Slovenska slovnica
1947, 1956, 1964; Slovenski pravopis
1950, 1962
- Kolarič = AB AH EGSS
- količina in mera: *nekaj ljudi* : *nekaj potrplje-
nja* 31: ~ obvestila (obvestilnost) 17
- količinski pridevnik 47; ~ zaimki 255; ~ zai-
mek 189
- kolikost v V 151
- komisija za pravorečje in oblikoslovje /v
SSKJ/ na SAZU 38
- komplementaren (dopolnjevalen) 14
- končaj 14, 16
- končnica 14, 20
- končnice glagola v Šk 378; ~, odvisne od na-
glasa 394, 295; ~ po sklanjatvah za m, ž, s
- končnici *-je* oz. *jé* v Na 389
- končniški naglasni tip in tonemskost: nagla-
šeni zlog je cirkumflektiran na kračini zad-
njega zloga; ~ naglasni tip 38; 121–125:
a) pri samostalniku 121–123, b) pri pri-
devniku 12–124, c) pri zaimku 124, č) pri
glagolu 124, 125
- končniško tvorjen 59
- konjunkcije 81, 82
- kontrastiven = protistaven
- konverzija prislova (v nepravi predlog, samo-
stalnik) 64; ~ veznika v členek 66
- konverzivnost 58
- konverzna pridevniška beseda 47
- konverzni prehodi samostalniških besed 60;
~ pridevnik iz samostalnika 30
- konveržno posamostaljeni pridevnik 147; ~
tvorjen 46
- konverznost pridevniške besede 63
- kopičenje glagolnikov 35
- Kopitar GSSKKS 9
- Kopitar, Jernej 9, 68, 69, 175, 217, 218, 234,
250, 253, 261, 323, 331, 335, 336, 344, 348,
351–353, 356, 358–362, 364–366, 368–
373, 387 Prim. K = Kopitar; Grammatik der
Slavischen Sprache ...; GSSKKS; Slovni-
ca 1808/1809; Glagolita Clozianus; Gram-
matik – Metelko = njuni slovnici 350
- Kopitar – Metelko – Škrabec 364
- Kopitar – Prešeren – Čop 353
- Kopitar's Grammar – Papers in Slavic Philo-
logy. To Honor Jernej Kopitar 1780–1980,
Ann Arbor, Lenček 351
- Korošec, Tomo 37, 47, 134, 218 Prim. Pet mi-
nut za boljši jezik
- Korošci 256, 352
- Korytko, Emil 250 Prim. Slovenske pesmi
kranjskega naroda
- Kos, Milko Prim. Brižinski spomeniki, 1937,
Ljubljana
- Kosovel, Srečko 271
- Kotnik, Stanko 236
- Kozlevčar, Ivanka 8, 203, 207 Prim. Čermelič
- Kozlevčar
- Kozlevčar (-Čermelič), Ivanka 56, 67, 188
- Krainisch-Slavische Grammatik (po Kopitar-
jevi slovnici: Poizkus zgodovinsko-kritič-
ne krajnsko-slovanske slovnice), 2. Polo-
vica 18. stol., Ljubljana, Kumerdej 352
- krajevni in časovni prislov 64
- krajšanja in šibkosti v Ce v primeri s Hipoli-
tom 333, 334
- »krajše« zaimenske oblike v rod., daj., tož.
(naslonske) 234
- Kranjska Čbelica, 1834–1848 250
- Kranjska gramatika 1768 oz. 1783, Ljublja-
na, Pohlin 335–342 Prim. Kraynska Gram-
matika ...
- Kranjsko 352
- Kratka slovenska slovnica za pervence, 1847,
Gradec, Muršec 368, 369
- Kratka zgodovina slovenskega jezika, 1936,
Ljubljana, Ramovš 384
- kratke oblike za 3. os. množine 101
- kratko oblikoslovje slovenskega knjižnega je-
zika 85

- Kraynska Grammatika das ist die crainerische Grammatik, 1768, Pohlin 338
- Kraynska Grammatika, das ist: Die krainerische Grammatik 1783 Pohlin 68, 338, 348 Prim. KG
- Krek, Gregor 250
- Krelj, Sebastijan Prim. Krell; Crell
- Krell 319
- krepka končnica 134, Kristianjke rejnize, 1770, Celovec, Gutsman 348
- kritika oblikoslovja v SS 1956 406–413
- Kroupová, Libuše 181
- Kumerdej, Blaž 261, 352, 353 Prim. Svetu pismu, 1784–1802; Krainisch-Slavische Grammatik
- kupovaje* : *kupujoč* 32
- Kurze deutsche Grammatik, 1951, Paul. Stolte 71
- Kurzer leichtfasslicher Unterricht in der Slowenischen Sprache ..., 1849, Celovec, Janežič 367, 374
- Kuz = Küzmič 250
- Küzmič, Mikloš 250
- Küzmič, Štefan 261
- kvalifikator = oznaka 17
- L**
- L = Lenček 169, 172
- lastno ime 60; ~, splošno, skupno ime v Po 335
- lastnoimensko 22
- lastnostna pridevniška vrsta namesto vrstne 62; ~ pridevniška beseda 61; ~ zaimenska pridevniška beseda 255
- lastnostni prislov 64
- Latinsko-nemško-slovanska slovnica Hipolit = Grammatica Latino-Germanico-Slavonica 331
- Lausegger, Herta 181
- Lehrgebäude der Böhmischen Sprache, 1819, Praga, Dobrovský
- Lehrgebäude der Slowenischen Sprache im Königreiche Illyrien ..., 1826, Ljubljana, Metelko 9, 10, 250, 257, 264, 386
- Leichtfassliche Slowenische Sprachlehre für Deutsche, 1854, Celovec, Janežič 367
- Les formes du duel en Slovène: Atlas linguistique pour se servir à l'étude de duel en Slovène, 1925, Pariz, Tesnière
- Lencek = Lenček (1.)
- Lenček, Rado L. 8, 145, 158, 164; 166, 168, 169, 172, 201 Prim. L; The Structure and History ...; SZSJ
- Leskien, August 399
- Levec, Fran 103, 105, 172, 395 Prim. SP 1899; Slovenski pravopis 1899
- Levst = Levstik, Fran 241, 371
- Levstik, Fran 101, 266 Prim. Slowenische Sprache ...; Sl. Spr.
- Levstik, Vladimir 37
- Lhomond 367 Prim. Pozhetki Grammatike ... Linguistica, 1955–, Ljubljana 52, 67, 100, 214
- literatura/bibliografija 36–37, 51, 67, 100, 101 op.¹, 200, 384–385
- literatura o slovenskem oblikoslovju 384; ~ v Miklošičevi Skladnji o rabi rodilnika 250
- Ljubljančani 123, 160, 258, 259
- ljudski govor : knjižni jezik 101
- ljudsko neknjižno *ta mlado, prvi* ipd. 31
- L = Lenček = The Structure and History ...
- LNSS = Latinsko-nemško-slovenska slovnica, 1715, Hipolit
- ločevanje deležnika in deležja oblike na *-oč/-eč*, Čermelič 186–187; ~ naglasa in kakovosti oz. kolikosti naglašene 410–411
- ločilni števniki 48; ~ ali vrstni števniki v Na 390
- loč = (ločilnik), ablativ
- Logar, Tine 20, 38, 262, 289, 311
- Lo sloveno con il metodo sintetico, 1982 (it. naslov ob Zakaj ne po slovensko), Trst, Baša (Toporišič) 160
- M**
- M = Majdič
- Macun, Ivan 311–314, 316–318, 320, 321, 328
- Majar, Matija 368, 371–373 Prim. Slovnica za Slovence; Majer; Pesmarica cerkvena; Pravila, kako izobraževati ilirsko narečje ...
- Majdič, Viktor 7, 173, 180
- Majer 250 gl. Majar 250, 368
- makrobasedna vrsta 45
- Malavašič, Franc 368, 372 Prim. Slovenska slovnica za prve slovenske šole ...
- Marko -ta* v M 178
- Marn, Josip 368 Prim. Jezičnik 1863–1897
- maskulativ *barabin, čvekač, revež, spak* 225

- maskulinizacija nevtar 28; ~ vseh priimkov 22
 maskulinum = 'moško'
materin jezik nam. *materni jezik* 31
 Mathaeus, 1555, Tübingen, Trubar 250
 Mayr = celovski tiskar 331
 Mečkovska, Nina 159, 181, 190, 225, 251
 medmet 67; ~ kot beseda stavek 67; ~ kot po-
 vedkovnik 67; ~ v Po 340
 medmetna vzporednica samostalnikov v Č 184
 medmetni predikativ (*skok*) 65
 Megiser, Hieronymus 250 Prim. Dictionarium
 quatuor lingvarum ... 1592
 mehka sklanjatev v Na 388
-me itd. v *name* ni naslonski, ampak navezni
 234
 Mejstřík, Vladimír 181
 Melanchthon, Philipp 312, 315
Menelaa : *Menelaja* 20
 Merkù, Pavle Prim. Morfologija
 merna pridevniška beseda 61, 255
 mest. = mestnik (lokativ)
 mestnik namesto imenovalnik 30
 mešani naglasni tip 58,, 112–121: a) pri sa-
 mostalniku 112–117, b) pri pridevniku
 117–120, c) pri glagolu 121; ~ naglasni
 tip in tonemskost: *môž -â, sín ú, mōč -î,*
pomōč -î, mesō -â, (góra) -ô, mlâd (mlâda)
-ô, gorâk (górka) -ô, bìl -â -ô
 Metelko, Franc Serafim 9, 10, 241, 242, 250,
 251, 257, 264, 266, 267, 329, 363, 364,
 368–373 Prim. Lehrgebäude der Slowe-
 nischen Sprache (Učna stavba slovenske-
 ga jezika); Slowenische Sprachlehre
 metoda pri poučevanju zaimkov 236
 M. I. = Ivič, Milka 19
 Mikl = Miklošič, Franc
 Miklošič = Miklosich Franz, VERGLEICH-
 ENDE SYNTAX /.../ 1883, Dunaj 239,
 241, 244, 245–247, 249–251, 371, 374,
 378, 382 Prim. Miklosić; Miklossich;
 VERGLEICHENDE SYNTAX; Skladnja
 Miklosić = Miklošič 369
 Miklossich = Miklošič 399
 Mikuš, Radivoj Franciscus 69, 83
 Milovanov, Luka (srbski jezikoslovec) 364
Mimče -ta s nam. *Mima* 224
 Mi = Miklošičeva Skladnja
mini krilo ali *minikrilo* 103
 miselno ime 60
 m = moški/-ega spol/-a (maskulinum)
 m. = moški (maskulinski)
 mn. = množina (plural)
 mnoštvo sklanjatvenih vzorcev v Ko 355
 množilni števnik 48
 mnžina nam. dvojine 29 (*nemirni otroci*) = ne-
 mirna otroka 29; ~ nam. dvojine pri par-
 nem v Ko 354
 Moder, Janko 246 Prim. SP 1950, 1962
 modifikacija prislovnih zaimkov 191
 morf 13
 morfem 13, 14; ~ = oblikovnik 13; ~ oziral-
 nosti zaimkov 190; ~ -r pri oziralnih, ni-
 kalnih in celostnih zaimkih 190
 morfematika v Ss, Sv, DB 398
 morfemizacija 133 v V
 morfemska različica 14
 morfonemska obravnava glagola po sedanjiš-
 kih vrstah v Ko 362, 363
 morfologija = oblikoslovje 13
 Morfologija = Morfologija slovenskega jezi-
 ka, 1952, Ljubljana, Ramovš (zapisali štū-
 dentje Pogorelec, Merkù, Sovre)
 Morfologija slovenskega jezika, 1952, Ljub-
 ljana, Ramovš 101, 218, 356, 357, 384,
 385, 388, 389, 401 Prim. Ramovš
 morfološka opozicija 13
 Morphologie von Nomen, Pronomen und Zeit-
 wort /mit Betonung/ 394, 405
 morfološko definiranje besednih vrst 74, 75
 Mostec 160, 168, 190, 227, 241–243, 246,
 247, 289, 322, 346, 371. 389
 moščanski naglašeni dolgi samoglasnik = nek-
 daj akutirani 289, 290; ~ naglašeni kratki
 samoglasnik iste barve kot dolgi = nekdanj
 cirkumfektirani 289, 290; ~ naglašeni
 kratki samoglasnik posebne barve = krat-
 ki naglašeni 289
 moška *a*-jevska osnova 24
 moški spol 17
 moško : žensko 18
 motiviran = tvorjen 59
 motiviranost prislovo 64
 Müller, Barbara 181
 Munda, Jože
 Murko, Anton Johann
 Muršec, Jožef 246, 247, 368–374, Prim. Krat-
 ka slovenska slovnica ...
 Musić, August 191

N

N = Načrt pravil za novi slovenski pravopis

Na = Nahtigalovi Slovanski jeziki

načinovni prislov 24

način v Gu 346; ~ v V 156

Načrt = Načrt pravil za novi slovenski pravopis, 1981, Ljubljana (Rigler, Suhadolnik, Toporišič) 173–175, 177, 178

nadsegmentni pojav v Ko 355, 356

naglas imenskih besed v Bo 324; ~ na glagolskih priponah 38; ~ na kratkem zlogu v Šk 380: A na končnici, B umični, C izakutski; ~ pred glagolskimi predponami 38; ~ v nedoločniku na glagolski priponi ali pred njo 38; ~ nedoločniku na glagolski priponi, v sedanjiku pred njo 38; ~ v skj nedoločniku na *-ti*; ~ v predložnih zvezah 131; v skj 403, 404;

naglasna bera h glagolu 329, 330; ~ razlika med nedoločno in določno obliko 257

naglasni in oblikoslovni tip 38; ~ tip morfolologije 109

naglasni tipi: pri glagolu 38; ~ ~ moških sklanjatev v V 133; ~ ~ v Bo 324–326; ~ ~ v oblikoslovju 403, 404; ~ ~ v Ss 410

naglasno-oblikoslovna tipologija glagola 42–44

naglasno-oblikoslovni tipi in podtipi 38

naglasnost narečij : knjižnega jezika 404; ~ : naslonskost istosklonsega 28; ~ v oblikoslovju močno zanemarjena v Ja 370

naglašene in naslonske oblike osebnih zaimkov 397

Nahtigal, Rajko 215, 384–393 Prim. Slovanski jeziki

Nahtigalov zbornik ob stoletnici rojstva, 1977, Ljubljana, ur. Jakopin 215

Nahtigalovo in Ramovševo oblikoslovje v Na 385–386

naklon v V 155

naklona v L 163

nakloni in časi v Gu 346, 347

naklonske oblike glagola 65

naklonski glagol 54; ~ glagol + glagol 281

náme ali tudi *na mène* in *na mé* 235

na mé ipd. : *náme* 234

namenilnik (supin); ~ (= prislov) 54; ~ z rodilniškim dopolnilom 243

namerna nedoločnost z zaimkom 31

namerni nedoločniški polstavke 34

nanašanje povratnih zaimkov na ošebek v Po 341

napačna nedoločna oblika pridevnika v stalni zvezi (*črn kruh*) 31

napačno »nič manj je bil pozoren na to« nam. ni 269; ~ prestavljanje v roditeljski ob zaničkanju (*ničesar se ni zgodilo, niti treh minut ni čakal*) 30

na pol vikanje (*ste še premlada*) 32

napovedovanje sklanjatenega vzorca 18; ~ spola 18; ~ spola in sklanjatev 24

naravni spol 18

narazen pisana dela zloženke (*bantam kategorija*)

Narečje vasi Sela na Rožu, 1939, Ljubljana, Isačenko 68, 181, 262

Narodne pesni ilirske, 1839, Zagreb, Vraz 250

Narodne pripovedke skupio u i oko Varaždina, 1858, Valjavec 250

Nartnik, Vlado 181

naslonske oblike osebnih zaimkov v Bo 324 *nastop Djordje Balaševića*, Majdič 178

naša nova doktor v Mč 224

Naš jezik 6, 7, 8 – 1980, 1977, 1978, Ljubljana; ~ ~ 6, 7, Maribor, Žagar

Navratil, Ivan 250, 373

navadna : krepka končnica 134

navadni samostalnik 59; ~ : zaimenski samostalnik 59

navezki *-le, le-, -šen* 263

navezovalna *ona* ali *le ta* kot zamena za nečloveško poimenovanje 237

navezovalni edninski roditeljski namesto tožilnika m. ali s. spola 268–270; tožilnik ednine pridevniške besede 61

neavtohtono 22 (= prevzeto)

nedoločna in določna oblika pridevnika 253, 254; ~ oblika v Gu 347

nedoločni člen 263; ~ člen v slovenščini 264; ~ pridevnik 93; ~ števnik 48

nedoločnik = infinitiv; ~ = povedkov, samostalniški 54; ~ v Šk 378; ~ v zvezi z glagoli zaznavanja v Šk 378

nedoločniška osnova 16; ~ glagolska pripona v V 139

nedoločniški in navadni samostalnik 25

nedoločnost samostalnika, izražena s členom (*dva/neka/človeka sta pisala*)

(ne)določnost pri samostalniku oz. pridevniku (*mlad* človek, *en* človek) 29, 263
nedopusten povednik namesto pogojnika pri umišljenem 34
nedostatnosti pri glagolu v V 145
nedovršni glagol 274; ~ ~ v dovršni vlogi 284, 285
neglasoven = ničti
»neizpolnjena okenca« v zaimenski preglednici 31, 32
nekateri šibkosti v obravnavi glagola v Bo 326
neknjižno *brez da bi pozdravil* 66
Nekoliko slovenske slovnice za poskušnjo, 90. leta 19. stol., Gorica, Škrabec 103
nekončniškost 20
neločevanje prislovov od členkov in povedkovnikov 188
Nemci 262
Nemško-Slovenske branja ..., 1813, Gradec, Primic 354
nemotiviran = netvorjen 59
nenaravnosti v knjižnem jeziku v M 176
nenavadnosti pri samostalniku (samoedninski, samomnožinski) v Bo 324
neobstojni *a*, *a*, *i* v oblikoslovju 395
Ne odpri mu – Ne odpiraj mu 33
neosebkovni povedkovnik 64
neosebno izražanje (*govori se*) 280
neparadigmatičen prehod samostalniške besede med prislove 213, 214
nepolna dvojničnost (*Štajerska : Štajersko*) 26
nepopolni glagol 82
neposamostaljenje pridevniške ničte sklanjativce 63
nepotrebni *to* 269
nepravilno ničto sklanjanje (*Janeza Kovač, gospod profesorja*) 196
nepravi predlog 64
nepregibna besedna vrsta v Ce 333
neprvotna vloga besedne vrste 56
nepravi morfem 14
nepremični naglasni tip 38, 131
nesamostojni, morfemski členek 50
»nesklanjavne in prislovne« pridevniške besede v Na 390
nerazčlenjenost »nedoločnih« zaimkov 397
»nesklonljiv« = ničto sklonljiv 25
»nesklonljivi« samostalnik 224; ~ prilastek v Č 183, 184

netroštevskost samostalniškega 28
netvorjene samostalniške besede 59
netvorjenost pridevniške besede 62
neustrezna raba pogojnika 34
neutemeljen prehod z ene na drugo pretekliško obliko 33
neutemeljena oddaljevanja pri Lenčku 164–172
nevtrum = /srednje/
Newklowksy, Gerhard 7, 181, 188, 330 Prim. Trubarjev Katekizem 1550 ...
nezaimek 58
nezložne glagolske oblike 271; ~ ~ ~ v Ko 361
ničta končnica 25, 60; ~ ženska sklanjatev in prevzemanje 232
ničto izpeljani svojilni zaimki 102
nikalniška pretvorba 29
Nova slovenska skladnja, 1982, Ljubljana, Toporišič 5, 78
Novi zakon, 1848, Koseg
novodobne besedne vrste 203, 204
NUK NUK-a ali *NUK -ø* v M 176

O

občno ime 60
Obdobja, 1979–, Ljubljana
Obdobje razsvetljenstva v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi, 1980, Ljubljana, ur. B. Paternu
Oblak, Vatroslav 384, 286, 389, 391 Prim. Zur Geschichte der nominalen Deklination im Slowenischen
oblika trpnika na *se* nepriporočljiva 33
oblike glagolskih naklonov 280; ~ *s se* 280: ~ z avtomatiziranim naglasnim mestom 38
oblikoglasne premene ob prehodu nedoločne oblike v določno 257
Oblikotvorje 400
oblikoslovje celovške slovnice 1758 331–334; ~ in naglas v UO 394; ~ Kopitarjeve slovnice 351, 366; ~ kot besedotvorje + pregibanje v Ja 369; ~ v obeh Pohlinovih slovnica; ~ posameznih besednih vrst 203–310; ~ samostalnika in pridevnika v Ss 406; ~ slovenskih slovnice od 1584 do 1956 311–413; ~ S. Škrabca 375–383; ~ v Gutsmanovem Slovenjem jezikovnem nauku (1777) 343–350; ~ v Janežičevi Sloven-

- ski slovnici 1854 367–374; ~ v Ss, Sv, DB 394–405; ~ v večjezikovni skupnosti 384
- oblikoslovna klasifikacija besed v SKJ 67; ~ obvestilnost imenovalnika oz. roditelja 17; ~ podoba glagola 273; ~ poimenovanja 13; ~ segmentacija 17; ~ stilistika 25–37
- oblikoslovne kategorije 25–37
- oblikoslovni naglas v Šk 379–382; ~ naglasni tipi 38, 109–132
- oblikoslovno izrazje 13–16
- oblikospreminjevalno obrazilo 59
- oblikotvorje časov in naklonov v Ja 372
- oblikotvorni vzorec 290
- obnamenilniški roditelj 29/30
- obpredložni *-me* ali *mé* 234
- obrazilo 14, 15; ~ glagolske podstave 274; ~ glagolskih oblik 274
- Ob 400-letnici slovenskega jezikoslovja 1987 (podnaslov k Portreti, razgledi, presoje), Maribor, Top. 332
- ocena Nahtigalovega oblikoslovja slovenščine v Na 391–392; ~ oblikoslovnih dosežkov v Bo 330
- očetova hiša* : *hiša očeta* 30
- oddaljevanja pri Lenčku: a) pri samostalniku 164–165, b) pri pridevniškem pregibanju 165, c) pri naglasnih tipih 166, č) pri stopnjevanju pridevnikov 167, d) pri zaimkih 167–168
- odkrivanje že znanega 192–193
- odnosna pridevniška vrsta = vrstna, svojilna
- odsotna teorija oblikoslovja v Ss, Sv, DB 398
- odsotnost besedotvorja v Gu 348; ~ deležnika stanja na *-n/-t* in *-l* v Na 390; ~ ničtega sklanjanja v Na 386; ~ obravnave konverznih samostalnikov iz pridevniške besede v Na 387; ~ teoretičnih pristopov v Na 385; ~ trpnika v Ko 362
- odsvetovano *prosi te, da si pameten* v Šk 378; ~ *sumniči se jih* v Šk 379
- odvisnost Bo od latinske slovnice 315–317
- ogr/sko/ 246
- ohranjevalci kultiviranosti pisane ali govorene slovenščine 269
- o* in *-e* v imenovalniku ed. srednjega spola 19
- o*-jevska sklanjatev v Šk 375–376
- O jezikovni kulturi?, 1972, Urbančič 37
- okoliščinski prislov 64
- okrepitev/ublažitev = ošibitev v V 151
- omahovanje v pripisovanju spola samostalnikov ničte sklanjatve 224
- omejitev stopnjevanja s priponskimi obrazili 267
- onegá* 191
- onikanje 32; ~ ogovorjenega 35
- opisna deležnika (na *-l* oz. *-n/-t*) 49; ~ deležnika predikativa? 65
- opisni deležnik na *-l* za velevanje 33; ~ deležnik = povedkovnik 54; /opisni/ deležnik na *-l* se ne sklanja v Ko 362
- »opisni« časi in nakloni 372; ~ glagol : navadni glagol 25
- opozicija = nasprotje
- opuščanje enega *se* v zvezi dveh glagolov s *se* 280
- opuščeno jedro zveze z orodniškim prilastkom (z *očetom greva*) 29
- oseba v L 163
- osebkov(ni) povedkovnik 64
- osebne in neosebne glagolske oblike 271–272
- osebovnost glagola 65; ~ pri pridevniški besedi 61
- or. = orodnik (instrumental)
- Orešnik, Janez 8, 72, 83, 205
- Orožen, Tinka 260, 262–264, 311, 313, 315, 318, 322, 329, 330, 338
- Orzechowska, Hanna 146, 356
- osebni zaimki in spreganje 236–237; ~ ~ so m., ž. ali s. spola 233; ~ ~ v Ko 360–261; ~ ~ v rabi tudi za nečloveško 237; ~ ~ v SSKJ 233–236
- osebovnost samostalniške besede 212
- osnova 16
- os. = oseba (1., 2., 3.) 29
- Osnovi slovnice slavjanske narčja ilirskoga, 1836, Zagreb, Babukić 369
- osrednje področje 21
- ostanki samostalniške sklanjatve pridevnikov 389
- označevanje (designacija) v V 149
- oziralni prislovi vezniki? v Č 187
- oznaka »členek« v SSKJ 50; ~ štev. 48; ~ *in* ali *tudi* v preglednicah 39; ~ pri osebnih zaimenskih dvojnicah 235
- ožje glagolske oblike 49

- P**
 paradigmatična beseda samostalniškega vzorca 208
 partikula 79–80
 pasivizacija = potrpnjenje 65
 Paul, Herman 71 Prim. Kurze deutsche Grammatik
 Pavšič = Matej Bor 161
 pejorativnost = slabšalnost 22
 perfektivizacija nedovršnikov v V 143–144
 perifrastični deležnik kot predikativ 78
 Perlmutter, David M. 8, 205
 perstavna beseda (= pridevnik) v Po 337
 Pesmarica cerkvena, 1846, Celovec, Majar 250
 Petermann, Jürgen 181
petero : *pet ljudi* 31
petero vrat : *petera vrata* : *pet vrat* 31
 Pet minut za boljši jezik, 1972, Ljubljana, Korosec 37, 218
 pet predmetnopomenskih besednih vrst 52, ~ vrst števnikov 48
 Petráčková, Vera 181
 Pferschmannin, Maria Christina (založnica slovnice), 1758, Celovec 331
 Pisarkowa, Katarina 8, 213
 Pismenost ali gramatika za perve šole, 1811, Ljubljana, Vodnik 257, 364, 367
 Plet = Pleteršnik, Maks S-NS, 1894 241, 246, 257, 300, 371
 Pleteršnik, Maks 129, 158, 299, 382 Prim. Slovensko-nemški slovar
 Po = Kraynska Grammatika ..., 1768 oz. 1783, Ljubljana (okrajšano ¹, ²)
 podmnožica besedne vrste 58
 podredni veznik 66
 podrobnejše oznake zaimkov v Č 185
 podspol človeškost 27; ~ v Mč 217; ~ živost 27; ~ v SSKJ 228–229
 podstava 15
 Poezije, 1847, Ljubljana 250
 pogojni glagolski naklon 280
 pogojniki (kondicional); ~ omiljevanja, dopuščanja 34; ~ poudarjanja (*kaj bi tega ne vedel*) 34; ~ voljnosti 34
 pogojniške oblike glagola 65, 380–381
 pogojnost: *če bi imel – da imam*
 Pogorelec, Breda 47, 184
 pogostnost časovnih oblik 188; ~ naklonskih oblik 188; ~ oblikoslovnih kategorij 188; ~ tvorbe primernikov s priponskimi obrzili 267
 Pohlín, Marko 9, 217, 311, 331, 335–341, 343–351, 354–362 Prim. Kraynska Grammatika 1768, 1783; ¹[ena]; ²[dve]; Bibliotheca Chamioliae
 poimenovanja naglasnih tipov 411
 Po in Gu glede besedotvorja in števnikov 345
pojdi odpret : *pojdi odpri/boš odprl* 35
 polnopomensko gl. členkovno 24
 položaj zaimkov med besednimi vrstami 75
 pomanjkljivosti tradicionalne teorije besednih vrst 71–72
 pomedmetenje = popovedkovničenje glagola 65
 pomen Kopitarjeve slovnice 364
 pomenske kategorije samostalnikov v povedkovni rabi 67
 pomožni glagol 54
 pomožniki *biti* v Ko 362
 ponavljalnost ali trajnost istega glagola 283
 ponazarjanje glagolskih oblik v slovarskem stavku 49
 ponsko tvorjen 59
 poprehodjenje (*te bom umrl, mi je počil žogo*) 32
 popridevljeni prislovi 30
 popridevljenje *oče nje* : *nje pogledi* 30
 Portreti, razgledi, presoje, 1987, Maribor, Toporišič 5, 386
 posamostaljeni izrazi v Č 184–185; ~ pridevnik (*Dušan Silni*) 93; ~ pridevniški zaimek 94; ~ prislov 64
 posamostaljenje pridevniške besede 62
 posebna barva naglašene kračine 289–290: a) po 3. umiku naglasa, b) v velelniku, c) v čustvenostnem, č) v tipu *brát*
 posebnosti glagolskih oblikoslovnih tipov 97; ~ pri glagolu v Mi 249; ~ pri prislovu v Mi 249; ~ pri zaimku v Mi 248; ~ samostalniške in pridevniške besede v Mi 247–248; ~ sklanjatev m. spola 87–88; ~ sklanjatev ž. spola 86–87; ~ števnik v Mi 248
 Postilla slovenska 1567, Krelj 250
 posvetilo in uvod celovške slovnice 331–332
 potrpnjenje 65; ~ glagola 65
potujčevavši, bravši 32

- poudarjalna raba namenilnika (*kaj si mu šel to pravit*) 35
- pudarjanje naslonskih enot 397
- poudarjene naslonske oblike zaimkov (Si si ga privóščil? – Si si ga? – Si si?) 234
- povdk. = povedkovnik
- povedkovnik 64–65; ~ glede na spol in številu 56; ~ iz pridevnika 63; ~ v Č 182–183; ~ v SSKJ prislov 56
- povednik = indikativ
- povedniške oblike glagola 65
- povedn(išk)e glagolske oblike 280–281
- poveznik (konjunktiv)
- povzetek o Majdičevi kritiki 179
- povzetki v Oblikoslovnih razpravah 83–84: Zusammenfassung 24; Rezjumè 36; Povzetek 83–84; Rezjumè 108; Summary 180; Zusammenfassung 214; Summary 226–227; Zusammenfassung 250–251; Rezjumè 264–265; Summary 297–298; Zusammenfassung 348–350; Zusammenfassung 365–366; Summary 374; Summary 392–393
- pozaimljanje prislova 64
- pozaimljeni glagol 64
- Pozhètki Grammatike to je Pismenosti Francozke gospoda Lhomonda, 1811, Ljubljana, Vodnik 367
- Pravila, kako izobraževati ilirsko narečje i u opće slavenski jezik, 1848, Ljubljana, Marjar 368
- predicirani in vključeni pridevnik v stalni besedni zvezi 260
- predikativ 78–79; ~ = povedkovnik
- predlog 66–67, 99–100; ~ kot morfem glagola in njegovih oblik 66; ~ : veznik pri stopnjevanju pridevnika 67; ~ v Gu 347–348; ~ v Po 339; ~ z/s, ne s/z 189
- predložna vezava 99–100 a) z roditeljskim 99, c) z dajalnikom 99, c) s tožilnikom 99, č) z mestnikom 99, d) z orodnikom 100
- predmetni roditelj 243
- predpreteklik (pluskvamperfekt); ~ v Šk 379; ~ za preteklost in predpreteklost oz. za preteklo stanje 34
- predvidljivost sklanjatvenega vzorca 17; ~ spola iz imenovalniške končnice v L 158–159; ~ spola v Mč 217–218
- preganjane vrste stopnjevanja pridevnikov s pripriponskimi obrazili 267
- pregibnost po spolu in številu predikativa 65; ~ različne vrste 26
- preglednica zaimkov v V 137
- prehodnost glagolov 277–278; ~ predikativov 64
- prehod samostalniške besede v druge besedne vrste 60
- Prekmurje 376
- prekoračitev oblikotvorne glagolske paradigmatike 32
- premaknjena raba vida 33
- premalo pozornosti premičnemu naglaševanju v Ko 363–364
- premena osnove *Mars Marsa* v M 173; ~ glasovja v osnovah imenskih besed v Bo 322
- premenilnost morfa 13
- premični naglasni tip 38, 125–131 a) pri samostalniku 125–126, b) pri pridevniku 126–127, c) pri zaimku 127, č) pri glagolu 127
- preneseni pomen lastnoimenskega (*Napoleoni so redki*) 29
- prenost moškega v žensko v Mč 225
- preobilnostno izpisovanje sklanjatvenih vzorcev v Bo 320–321
- prepovedni nedoločnik ob *ne* 34
- prepozicija 80; ~ ali adverb 80–81
- preproga pred pragom* : *predpražna preproga* 30
- Prešeren, France 124, 241, 250, 364 Prim. Poezije
- Prešernove pesmi* : *Marijini/marijini laski* 62; ~ ~ = *pesmi Koseskega, rod Prešernov*
- preširoko pojmovanje prislova v SSKJ 185
- preteklik (preterit); ~ za izražanje stanja v sedanjosti 34
- pretekliški pomen prislovnega deležnika na *-l* 65
- Pretnar, Tone 181
- preveč opiranja na praslovanski naglas 109; ~ upoštevjanja nadsegmentnih pojavov v Ko 36
- prevzete končnice samostalnikov 103; ~ oblikoslovne prvine 101–107
- prevzeto in lastnoimensko ter avtohtono 22; ~ pri samostalniku 103–107
- Prežihov, Voranc = Lovro Kuhar 231

prid. = pridevni/šk/i 54
 pridevnik (adjektiv): ~ ali prislov (dosti) 47;
 ~ brez prevzetih oblikoslovnih morfemov
 101; ~ iz glagola 66; ~, ki tvori primernik
 s priponskim obrazilom 246; ~ kot del po-
 vedka 67; ~ objektivne ocene lastnosti 267;
 ~ stopnje lastnosti (*grenkljat*) 267; ~ sub-
 jektivne ocene lastnosti 267; ~ v Ja 370,
 372; ~ v Ko 356–357; ~ v Po 337; ~ v stal-
 ni zvezi (*črni kruh*) 93; ~ v Šk 376; ~ v V
 134–136; ~ in pridevniško sklanjane be-
 sede v Na 389–390
 pridevniška beseda 47–49, 61–63, 91–94; ~ ~
 kot povdk. 56; ~ ~ v Č 185–186; ~ ~ v L
 161, 262–270; ~ ~ v SSKJ 47
 pridevniška določnost v Bo 324; ~ ~ v L 161;
 ~ niča pregibnost : domača, prevzeta 102;
 ~ glagolska oblika 272–273
 pridevniški in deležijski deležnik 390; ~ po-
 vedkovnik v Č 183; ~ prilastek je levi 59;
 ~ zaimek ali pa pridevnik 186; ~ sklanja-
 tveni vzorec v Gu 344; ~ sklanjatvi 91–
 92; ~ zaimki štirih vrst 255
 pridobljena kategorija živosti 228–229
 pridvignjena številka ena ali dve = Krajnska
 gramatika 1768, 1783
 prihodnjik (futer)
 priimki tipa *Noč, Misel, Zdravje, Sonce* 22
 primernik v Po 337; ~ in presežnik v V 135–
 136
 Primic, Janez Nepomuk 354 Prim. Nemško-
 Slovenske branja
 Primorsko 378
 pripis uredništva JiS k naglasnim tipom 132
 pripona 14
 priponski obrazili glagolnikov 400–401
 (pri)povedne oz. pogojn(išk)e izpeljanke iz
 glagola 281
 (pri)povedni glagolski naklon 280
 priredni veznik 66
 prislov 45, 63–64, 98–99; ~ in prislovna zve-
 za in raba časov 237; ~, ki ni prislov v Č
 187; ~ v L 161; ~ v Mi = I prislov + nika-
 lica, II predlog 239; ~ v Po 339–340
 prislovna priponska obrazila 64
 prislov(na) beseda 63–65
 prislovne vrste 63, 64
 prislovnodoločilna vloga prislova 63
 prisojanje spola prevzetim samostalnikom 104

prizadeti v tožilniku ob trpniku 30 (brezoseb-
 na raba *Išče se Uršo Plut*)
 procesualizacija 65
 pronominalizirati se (pozaimeniti se)
prosim kot medmet v Č 187
 prosti varianti *nič/ničesar nisem rekel* 30
 prostor v V 151–156
 prostorski prislov 64
 protipomenski = antonimen 267
 protistavno proučevanje vzhodnoslovanskih
 jezikov in slovenščine 215
 PRP = Portreti, razgledi, presoje 353, 356
 prva, druga, tretja in četrta sklanjatev 18; ~
 oseba ednine oz. množine namesto 2. ose-
 be 35; ~ sklanjatev 18
 prvotna skladenjska vloga besedne vrste 56

R

raba besednih vrst: glagola 201–202, 240; sa-
 mostalnika 202; pridevnika 202; zaimka
 202
 raba časov in naklonov 403
 raba deležja 98; ~ deležnika stanja 98; ~ de-
 ležnikov v Po 98, 342; raba deležnikov 98,
 342
 raba glagola 201–207, 240; ~ glagolnika 98
 raba glagolskih oblik 97–98, 378–379; ~ ~ ~
 v Ss 411–413; ~ ~ ~ v Ss, Sv, DB 402–403
 raba naslonskih oblik 412
 raba namenilnika 98, 412–413; ~ pogojnega
 sedanjika 97–98; ~ povednega preteklika
 98; ~ povednega sedanjika 98; ~ predpre-
 teklika 98; ~ prihodnjika 98; ~ prihodnji-
 ka v Šk 378–379; ~ sedanjika 411, v Šk
 378; ~ velelnika 98
 raba nedoločne oz. določne oblike lastnostnih
 pridevnikov 256–257
 raba pridevniških stopenj 93
 raba roditeljske vloga v Mi 239–251; ~ ~ s predstavo
 ločitve oz. pripadnosti 240
 raba sklonov 90
 raba tujega kljub lepim domačim vzporedni-
 cam 269
 raba zaimkov 90–91
rad v Na 389
 Radovi Zavoda za slavistiku, 1959, Zagreb 37
 Raič, Anton 246
 Ramovš, Fran 68, 103, 218, 224, 257, 259, 261,
 256, 258, 311–317, 323, 324, 326, 355,

- 384, 385, 388, 389, 392, 395, 401, 410 Prim. Dialektološka karta ...; Historična gramatika slovenskega jezika VII Dialekti; Karta slovenskih narečij; Kratka zgodovina slovenskega jezika; Morfologija slovenskega jezika; Slovenski pravopis 1935 (z Breznikom); Slovenski pravopis 1950 et al.
- Ratej, Olga 177
- Ravnikar, Matevž 242, 250, 264
- razberljive sklanjatve iz Bo besednih seznamov 319
- različica = varianta 14
- razlika med samostalniško in pridevniško besedo 63
- razločevalne lastnosti 58
- razmerje glagolskih oblik do besednih vrst 54; ~ med oblikoslovjem in skladnjo v Mi 240; ~ *nesti ven* : *odnesti* 285; ~ *odnesti* : *odnašati* 287
- razne končnice pri samostalnikih moške sklanjatve v Ko 356
- razporedba = razvrstitev
- razprto tiskane oblike v preglednicah SSKJ 39
- razredi glagolskih vrst v Ko 363; ~ pridevniških zaimkov (*kakšen*, *kateri*, *čigav*, *koliko*) 49; ~ zaimkov tipa *kdo* – *kaj* v Ko 360
- RAZU = Razprave Akademije znanosti in umetnosti, Ljubljana 37
- razvrstitev priponskih obrazil *-ejši*, *-ji*, *-ši* 396
- recesivi = aktantski okrnjenci v V 156
- »redke serije« pri glagolskih vrstah v V 143
- Řehak, Vladimír 67
- Retzer, Janez (tiskar Vodnikovih Pozhétkov gramatike ...)
- revščina oblikoslovne teorije SSKJ 182
- Reza* ž : *Rezče* s 26
- Rib = iz Ribnice (Reifniz) na Kranjskem 250
- Rigler = Jakob Rigler
- Rigler, Jakob 37, 38, 69, 103, 170, 171, 184, 208, 260, 311, 330 Prim. Začetki slovenskega knjižnega jezika; SSKJ (soavtor)
- Rimljani 364
- rodilnik cilja 243; ~ časa 243; ~ delnosti 242–243; ~ glagolov igranja 243; ~ glagolov izvora 242; ~ mere 243; ~ namesto imenovalnika oz. tožilnika 29; ~ ob tožilniškem predmetu 243; ~ potrebnosti 241; ~ predloga (pravega/nepravega) 243, 247; ~ predmeta strahu, groze, gnusa 241; ~ primere (*bolje siti komarji od gladnih*) 241–242; ~ prisege ali prilastitve 242; ~ snovi 242; ~ tožilniškega predmeta 242; ~ v slovenščini in drugih slovanskih jezikih 247; ~ v prilastku nadomestljiv s pridevnikom 241; ~ vrste in načina 242; ~ vzroka 242; ~ zanikanja 243
- rod. = rodilnik (genitiv)
- Rotar, Janez 368
- Rupel, Mirko 17, 36, 51, 69, 100, 109, 123, 129, 130, 203 Prim. Slovensko pravorečje; Slovenski protestantski pisci; Slovenska slovnica 1947, 1956, 1964; SP 1950, 1962
- S
- s = srednji/-ega spol/-a (nevtrum); ~ sprednji spol (nevtrum); ~ srednji -a -e (nevtrumski)
- S = Slovnica (okrajšava določenega naslova, npr. Kopitarjeva)
- sam = samostalnik, samostalniški 54
- samoglasniki moščanskega govora 289–290
- samostalniška beseda 46; ~ ~ izraža predmetnost 59; ~ ~ = samost; ~ ~ razmerje do predmetnosti 59; ~ ~ je prislovno določilo le s predlogom 59
- samostalniške besede 56–61
- samostalnik 85–88; ~ brez oblikoslovnega kazalca spola v Mč 218; ~ z ničto sklanjativjo 224; ~ iz glagola 65–66; ~ kot prislov v Č 184; ~ (substantiv); ~ v Na 385–389; ~ v povedkovem določilu povedkovnik? 57; ~ v V 133–134
- samostalniška beseda 85–91, 203–214; ~ beseda v L 158–161; ~ nezaimenskost 46; ~ raba pridevniške besede 260
- samostalniške in pridevniške sklanjatve v Bo 319–320
- samostalniški osebek s povedkom v l. osebi 29; ~, pridevniški, prislovni zaimki 190; ~ prilastek je desen 59; ~ zaimki v SSKJ brez spolske oznake 233; ~ zaimki kot zamenjava samostalnikov 59
- samosvojna (= samostalniška) beseda 335–336

- SBL = Slovenski biografski leksikon 1925–, Ljubljana 68, 69, 368
- Scando-Slavica, 1960, Copenhagen 139, 163, 273
- Schellander, Anton 181
- sedanjik (present)
- sedanjik za naklonskost 33; ~ za preteklost 33; ~ za prihodnost 33; ~ velevanja 33
- sedanjiška osnova 16; ~ osnova v V 140
- sedanjiške vrste, nedoločniški razredi 290–297
- sedanjiško stanje z deležnikom na *-n*, *-t* namesto pretekega dejanja 33
- sedem Miklošičevih besednih vrst v Skladnji 239
- Sellenko = Zagajšek Prim. Zelenko 352
- Seme -na* ali *-ta* v M 178–179
- Seminar slovenskega jezika, literature in kulture I 1965–
- Seminar slovenskega jezika, literature in kulture, Zbornik predavanj, 1988, Ljubljana 291
- sestavljena sklanjatev pridevnika v Na 391
- Short Slovene Grammar = Kratka slovenska slovnica ..., 1847, Gradec, Muršec 374
- SHSL = The Structure and History of the Slovene Language, 1982, New York, Lenček
- sinhronija 13; ~ : diahronija 398–399
- sinopsis(a): slov + angl. 25; slov. + angl. 215; slov. + angl. 252; slov + angl. 351; slov. + angl. 367; angl. 384
- SJK = SSJK 331
- Sjlk oz. Sjlk ZP = Slovenski jezik, literatura in kultura. Zbornik predavanj 1974, Ljubljana 50
- skj = slovenski knjižni jezik
- SKJ = Slovenski knjižni jezik
- SKJ¹ = Slovenski knjižni jezik 1, 1965, Maribor, Toporišič 8, 167, 203, 355, 386
- SKJ 1–4 = Slovenski knjižni jezik 1965, 1966, 1967, 1970, Maribor, Toporišič 47, 133, 135, 164, 182, 194, 203, 236
- skladenjska vloga besedne vrste 74; ~ vloga pridevniške besede 58; ~ določanja besednih vrst 73–74
- skladenjske lastnosti pridevniških besed 61
- skladenjsko primarni samostalniški zaimki 60; ~ transformirani samostalniški zaimki 60
- Skladnja = VERGLEICHENDE SYNTAX
- DER SLAVISCHEN SPRACHEN, 1883, Dunaj, Miklošič 239–241, 244, 247
- skladnja kot pomen besednih oblik v Mi 239; ~ nepregibnega (predl., prisl., medm., vez.) 342; ~ oblik v Ja 373; ~ samostalniške besede 58
- sklanjanje in pregibanje primernika v GU 344; ~ kratic 106–107; ~ tipa *Tartaros Tartara* ali *Tartaros -a* v M 173; ~ večbesednih lastnih imen po domačem ali po vzorcu jezika dajalca (*Novi Pazar*) 306
- sklanjatev *bukev* v Šk 376; ~ prevzetih besed v tujem jeziku ž. spola 231; ~ samostalnikov s. spola v Ko 356–357
- sklanjatve *a*-jevška, *o*-jevška (m, s), *i*-jevška (m, ž), soglasniška (s, m) v Šk 375; ~ moškega spola 87–88; ~ m., ž. in s. spola v Ja 370; ~ samostalnikov v Po 335; ~ samostalniških zaimkov 88–90: a) osebnih 88–89, b) tipa *kdo – kaj* 89, c) konverznih posamostaljenih 90; ~ s. spola 88; ~ ž. spola 86–87
- sklanjatvena vzorca 1. ž. sklanjatve v Ko 357
- sklanjatveni vzorec 17; ~ vzorci posameznih sklanjatev v Po 336–337; ~ samostalniške besede 206–208 a) moški spol 208–209, b) ženski spol 209–211, c) srednji spol 211–212; ~ v Ja 370
- sklanjatveno obrazilo = končnica 20
- sklon v L 160–161; ~ v V 146–148: im. 147, rod. 147, daj. 137, tož. 148
- sklonljiv 45
- sklonljivost imena in priimka 21; ~ kratic 224; ~ po dveh sklanjatvah
- sklonska vezavnost predlogov 66
- sklonskost 206; ~ ob veznikih tipa *ne samo – ampak tudi* 30; ~ v Na 388
- skromna obravnava lastnoimenskega v Na 386–387
- skupinski interes pred služenjem spoznanju v Č 188
- skupna imena 60
- slabitev razlikovanja slovničnega spola v Na 388
- slabšalna priponska obrazila 226
- slabšalno z zamenjavo spolske oblike 22
- Slaveni = Slovani 365
- Slavistična revija, 1948–, Ljubljana
- Slawische Sprachlehre ... in Krain ... Litoral

- ... Görz ... Steiermark u. Kärnten, rkp., 1807, Celovec, Japelj 352
- Slavonic Languages = Slovanski jeziki, Nahtigal 392
- Slodnjak, Anton 348 Prim. Geschichte der slovenischen Literatur; Slovensko slovstvo
- Slovanski jeziki I 1938; ²1952, Ljubljana, Nahtigal 215, 384, 385, 392, 393
- slovanskost prihodnjika tipa *bom* + opisni deležnik na *-l* v Šk 378–379
- Slovar slovenskega knjižnega jezika 1970–1991, Ljubljana, Bajec et al. 10, 299
- slovarski zapis samostalniške besede 85
- Slovar slovenskega knjižnega jezika I, 1970, Ljubljana, Bajec et al. 5, 45, 51, 100, 228, 260
- Slovar tujk, 1970, Ljubljana, Verbinc 37
- Slovinci 130, 247, 262
- Slovene by Direct Method, 1969 (angleški sonaslov k Zakaj ne po slovensko), Ljubljana, Toporišič 160
- Slovene by Synthetic Method, 1992 (angleški sonaslov k Zakaj ne po slovensko), Ljubljana, Toporišič 160
- Slovene Studies 1975–, New York 332
- Slovenische Sprache nach ihren Redetheilen, 1866, Ljubljana, Levstik 731
- Slovenja jezikovna knjiga = Slovnic ali slovenska jezikovna knjiga, 1758 338
- Slovenje-nemško-latinski slovar 1758, Celovec (drugi del SSJK) 331
- Slovenji jezikovni nauk = Windische Sprachlehre, 1777, Celovec, Gutsman 343–360
- Slovenska čitanka II za višje razrede srednjih šol, 1922, Ljubljana, Grafenauer 384
- Slovenska Grammatik oder Georg Sellenko's Wendische Sprachlehre in deutsch und wendischen Vortrag ..., 1791, Celje, Zagajšek 352
- Slowenische Sprachlehre. Ein Auszug aus dem Lehrgebäude der slowenischen Sprache ..., 1830, Ljubljana, Metelko 368
- Slovenska gramatika ali Jurija Zelenka Slovenja slovnica v nemškem in slovenjem podajanju ..., 1791, Celje, Zagajšek 367
- Slovenska narečja, 1975, Ljubljana, Logar
- Slovenska slovnica I, II, III, IV, Breznik 395
- Slovenska slovnica 1854, Celovec, Janežič 9
- Slovenska slovnica 1863, Celovec, Janežič 186
- Slovenska slovnica 1916, 1921, 1924, 1934, Breznik 167, 255
- Slovenska slovnica 1934, Celje, Breznik 45, 81, 82, 236, 268
- Slovenska slovnica 1947, Ljubljana, Uredniški odbor 45, 299, 300, 302 Prim. UO
- Slovenska slovnica 1956, Ljubljana, Bajec et al. 5, 14, 15, 69, 387, 406, 407, 409, 410, 411–413 Prim. Slovnica; Ss; SS 1956
- Slovenska slovnica 1976, Maribor, Toporišič 54, 182, 189, 190, 216, 217, 225, 253, 255, 264, 271, 300, 301, 319, 360 Prim. SS 1976; Slovenska slovnica 1984 319
- Slovenska slovnica in jezikovna vadnica, 1987, Trst, Žagar (sodel. Toporišič) 10, 52
- Slovenska slovnica in jezikovna vadnica, 1985, Maribor, Žagar (sodel. Toporišič), 10 izdaj, prenovljena iz l. 2001
- Slovenska slovnica s kratkim pregledom slovenskega slovstva ..., 1854, Celovec, Janežič 367–374 Prim. Slovenska slovnica 1854
- Slovenska slovnica za domačo in šolsko rabo, 1863, Celovec, Janežič 250
- Slovenska slovnica za prve slovenske šole v mestih in na deželi, 1848, Ljubljana, Malavašič 368
- Slovenska slovnica za srednje šole, 1916, Celovec, Breznik
- Slovenska slovnica za srednje šole, 1921, Prevalje, Breznik
- Slovenska slovnica za srednje šole, 1924, Prevalje, Breznik 255, 256
- Slovenska slovnica za srednje šole, 1934, Celje, Breznik 53, 138, 233, 256, 264, 299–301, 384, 386, 388–390, 411
- slovenske besedne vrste 58–67
- Slovenske pesmi kranjskega naroda, 1839–1844, Ljubljana, Korytko 250
- slovenske slovnice o primernihikih s priponskim obrazilom 266
- slovenski knjižni jezik 38
- Slovenski biografski leksikon, 1925–, Ljubljana, Iz. Cankar 69 Prim. SBL
- slovenski člen stilno ali oblikoslovno sredstvo 263–264
- Slovenski jezik, 1961 = Slovenski jezik. Iz-

- govor i intonacija s recitacijama na pločama
- Slovenski jezik. Izgovor i intonacija s recitacijama na pločama, 1961, Zagreb, Toporišič 234
- Slovenski jezik, literatura in kultura. Informativni zbornik, 1974, Ljubljana, Logar et al. 51, 67
- Slovenski knjižni jezik 1, 1965, Maribor, Toporišič 21, 37, 41, 51, 52, 67, 72, 76, 100, 105, 208–212, 229, 231, 232, 266 Prim. Slov. knj. j. 1
- Slovenski knjižni jezik 2, 1966, Maribor, Toporišič 54, 73, 76, 100, 203, 208–211, 245, 263, 299, 323, 391
- Slovenski knjižni jezik 3, 1967, Maribor, Toporišič 73, 100, 156, 186, 203, 301
- Slovenski knjižni jezik 4, 1970, Maribor, Toporišič 72, 81, 166, 186, 272
- Slovenski pravopis 1899, Dunaj, Levec
- Slovenski pravopis 1935, Ljubljana, Breznik/Ramovš
- Slovenski pravopis 1950, Ljubljana, Ramovš et al.
- Slovenski pravopis 1962, Ljubljana, Bajec et al. 7, 20, 22, 37, 51, 104, 106, 299
- Slovenski pravopis 1, Pravila, 1990, Ljubljana, Toporišič et al. 7, 10
- Slovenski pravopis 2001, Ljubljana, Toporišič et al. Prim. Načrt pravil za novi slovenski pravopis
- slovensko imensko oblikoslovje v Nahtigalovih Slovanskih jezikih 384–; ~ izrazje v Po 344; ~ slovničarstvo do Kopitarja 351–352
- slovensko-kajkavska nekdanja skupnost ali ne 181–182
- Slovensko-nemški slovar, 1894, 1895, Ljubljana, Pleteršnik 245
- Slovensko pravorečje, 1946, Ljubljana, Rupel 109, 120, 129, 130
- Slovensko slovstvo. Ob tisočletnici Brižinskih spomenikov, 1968, Ljubljana, Slodnjak
- Slovenščina za Slovence, 1967, Maribor, Građišnik 37
- Slov. knj. j. 1, 1965, Maribor, Toporišič 20, 205
- Slovnica = Slovenska slovnica 1956
- slovnica 1758 v razmerju do Hipolita 1715 in latinskega rokopisnega izvoda v münchen-ski knjižnici 332–334
- Slovnica 1808 = GSSKKS 331
- Slovnica ali slovenja jezikovna knjiga, 1758, Celovec = Grammatik oder windisches Sprach=Buch 331–334
- Struktura in zgodovina slovenskega jezika = The Structure and History ..., Lenček
- Slovnica za Slovence, 1850, Ljubljana, Marjar 368
- slovníčarstvo po Kopitarju do Janežiča 367–369
- slovníčna zaznamovanost slovenskih števil (ed., dv., mn.) 230–231
- slovníčne kategorije 58; ~ ~ samostalnika v Ko 354; ~ ~ samostalniške besede 85, 204–212
- slovníčni spol 18
- Slowenische Reformation, 1968, München, ur. Berčič
- Sl. Spr = Slovenische Sprache nach ihren Redetheilen, 1866, Ljubljana, Levstik 371
- smer tvorbe vidskih parov: *napasti* – *napadati* : *padati* – *napadati* 287
- snovno ime 60
- S-NS = Slovensko-nemški slovar, Pleteršnik 126
- soglasniška sklanjatev v Šk 376
- sopomenske in sorodne verige pridevniških zaimkov 32
- sopomensko preobilje (*mlatenje*, *mlačva*, *mlatev*) 32
- soveznik (vprašalni/oziralni zaimek) 65
- Sovre, Anton Prim. SP 1962
- Sovre, Mitja Prim. Morfologija
- SP = Slovenski pravopis
- SP 1899, Dunaj, Levec 105, 232, 395
- SP 1935, Ljubljana, Breznik/Ramovš 384
- SP 1962, Bajec et al. 101, 104, 106, 112–117, 121, 122, 125, 129–131, 166, 173, 174, 178, 180, 211, 228, 230–232, 246, 247
- SP 2001, Ljubljana, Toporišič et al. 137, 177
- splošen pogled na knjižnojezikovno oblikoslovje 404–405
- spodnji Štajerec Selenko 352 Prim. Sellenko, Zelenko, Zagajšek
- spodrsjlaji pri glagolu v L 172; ~ pri glagolu v V 139; ~ pri pridevniku v V 134–135; ~ pri samostalniku v V 133–134

- spol besedne zveze : kratice iz nje (*Sazu*) 27;
 ~ glagolskih besed v *Gu* 347; ~ glede na:
 a) položaj v sestavu znamenj (semiotika),
 b) razmerje enega znamenja do drugega
 (sintagmatika), c) razmerje do nosnika
 (sigmatika), č) razmerje udeležencev spo-
 ročanja do znamenja (pragmatika) (vse
 215); ~ osebnih zaimkov v *SS* 1934 in *Za-
 kaj* ne po slovensko 1969 233; ~ pri pri-
 devniku v *Po* 341; ~ pri samostalniku v
Gu 347; ~ pri samostalniku v *Po* 341; ~ v
Bo 323; ~ v *L* 158–159; ~ v *Mč* 216–217;
 ~ v stranskih sklonih množine v *Mč* 219–
 220; ~ v *V* 145–146
 spolska nezaznamovanost v *L* 159
 spolskost pridevniških besed 61; ~ samostal-
 niške besede 204–206: a) pri m, ž, s, b)
 podspol: živ., člov. 204–206; ~ v *Na* 387
 spreganje v *Bo* 328
 spregatev 95: a) časovnih povedniških oblik,
 b) velelnika, c) pogojnika
 spregatvene končnice v *Šk* 378
 spregljiv 45
 sprememba vezave 54
 spremna beseda k *Oblikoslovne* razprave 5–
 10
 sprevržen = konverzen 56
 sprevrženje kakovostnih pridevnikov v vrst-
 ne (*mali jezik*) 256
 Spoznavajmo slovenski jezik 4, 1966, Ljub-
 ljana, Jalen 193
 Spoznavajmo slovenski jezik 5, 1963, Ljub-
 ljana, Jalen 197
 Spoznavajmo slovenski jezik. Jezikovna vad-
 nica za 7. razred, 1967, Ljubljana, Bunc
 266
SR = Slavistična revija, 1948–, Ljubljana
 Prim. *SRL*
 srbsko-hrvaško jezikovno področje 21
 srednjespolska oblika izpridevniških poved-
 kovnikov 57
 srednji spol 17, 18; ~ ~ za poimenovanje mla-
 dičev 226
 srednjik (medij)
SRL = Slavistična revija
Ss = Slovenska slovnica 1956 396–402 Prim.
SS 1956
Ss 1964 156, 162, 203, 205, 206, 208, 210,
 228, 271–273, 279, 299
SS = Slovenska slovnica
SSJ = Spoznavajmo slovenski jezik
SSJK = Slovnica ali slovenja jezikovna knji-
 ga, 1758 331
SSJLK IZ = Seminar slovenskega jezika, lite-
 rature in kulture
SSJLK = Seminar slovenskega jezika, litera-
 ture in kulture. Informativni zbornik, 1974,
 Ljubljana 52, 323
SSKJ = Slovar slovenskega knjižnega jezika
 Prim. *SKJ I–V*
SSKJ I, 1971, Ljubljana, Bajec et al. 7, 103,
 160, 171
SSKJ I–IV, Ljubljana, Bajec et al. 305
SSKJ I–V, Ljubljana, Bajec, Čermelič 6–9, 45–
 49, 56, 80, 81, 97, 126, 138, 141, 143, 151,
 158, 162, 165, 166, 168, 176, 178, 182,
 183, 185–187, 189, 191, 194, 205, 208,
 211, 212, 217, 224, 225, 230, 233–235,
 241, 245–247, 256, 301, 306–308, 359,
 371
SSKJ V, Čermelič et al. 232
SS 1863 369, 374
SS 1956 17, 69, 73, 74, 76, 77, 80, 82, 100,
 105, 116–118, 120, 121, 133, 134, 139,
 154, 168, 182, 186, 228, 234, 235, 252,
 253, 255, 266, 287, 299
SS 1976 80, 81, 163, 388
SS 1984 163, 166, 169, 182
SsJ = Spoznavajmo slovenski jezik 4 (60. leta)
 193, 266
 standardni = knjižni 17
 stanje 279
 stansjnost oblike iz glagola 66
 Stankiewicz, Edward 161
 Stanonik, Marija 181
 Staroga i novoga testamentuma svete histori-
 je, 1858, Stari Grad, Kuzmič M. 250
 statična skladnja v *V* 145–157 (= raba oblik)
 statistika v sestavkih navajanih glagolskih ob-
 lik 50
 stavčni ustreznik besednih vrst 76; ~ ~ členka
 67
 stavčnočlenska skladnja v *Ja* 373; ~ vloga pri-
 devniške besede 94; ~ vloga samostalniš-
 ke besede 213
 stavki/polstavki glede na besednovrstno vred-
 nost 53–54

- stilistika pridevniške besede 30–32; ~ samostalniške besede 26–30
- stilna potencia 25; ~ raba glagolskih oblik 33–35; ~ raba pogojnika 34; ~ raba sklonov 29–30; ~ vrednost tipa *lepša kot : lepša od* 66
- stilno opazna raba s kršenjem normalnega v jeziku 269–270
- stilnost 25; ~ deležij na -č oz. -(aj)e 35; ~ deležnikov na -č 35; ~ glagolnik : nedoločnik 35; ~ iz rabe kakovostnega namesto vrstnega 30; ~ na podlagi prehodnosti 33; ~ neosebni glagolskih oblik 34–35; ~ oblik variant predlogov (*izpred : spred*) 35; ~ pri dvojicah kot *srečavati – srečevati* v V 144; ~ pri glagolu 32–35; ~ števnih pridevnih besed 31; ~ spola 26
- stil. = stilen, stilistika, stilnost
- sto ena raba roditelja 240
- Stolte, Heinz 71 Prim. Kurze deutsche Grammatik
- stopnje pridevnika, prislova, glagola 148–149
- stopnjevanje lastnostnih pridevnikov 92–93; ~ pridevniške besede 61, 161; ~ pridevnika v Ko 359; ~ pridevnikov z obrazili 266–268; ~ prislova v V 135–136; ~ v Šk 377; ~ z *bolj* stopnjevanih svojilnih pridevnikov 208
- Struktura in zgodovina slovenskega jezika (v angl.), 1982, Columbus, Lenček
- strukturalna delitev tradicionalnih adverbov 77
- strukturalistični zastavki v slovenistiki 68–69
- strukturalizem v slovenistiki 68–84
- strukturalna teorija slovenskih besednih vrst 83–84
- substantival = samostalniška beseda
- substantivi 72–73
- Suhadolnik, Stane 38, 181
- Suprun, Adam Evgenevič 215
- Sv = Svane, Guntar Olaf 395–402
- Svane, Gunnar Olaf 402 Prim. Grammatik der slowenischen Schriftsprache
- Svetu pismu stariga in noviga testameta 1784–1802, Ljubljana, Japelj in Kumerdej 261
- svojilni pridevnik 254; ~ pridevnik v Na 390; ~ : vrstni pridevnik na -ovl-*ev*, -in 253, 255; ~ zaimenski dajalnik (*so črne oči mi*) 235–236
- svojilnost v V 149–150
- Syntax Philippi Melanchthonis jam recens nata et edita ... 1526, Colona 313
- SZSJ = Slovnica in zgodovina slovenskega jezika, Lenček
- Š
- Š = Stanislav Škrabec 376, 377
- Šalamun Biedrzycka, Katarina 181
- Šeligo, Rudi 188
- šibkosti pri sklanjanju samostalniških besed v Bo 321
- Šircelj-Žnidaršič, Ivanka Prim. Besedišče slovenskega jezika
- širjenje živosti na neživo 27
- Šk = Škrabčevo oblikoslovje iz 90. let 19. stol.
- ŠK = Škrabec
- Škerlj, Stanko 279
- Škrabec in Kolarič o slovenskem določnem členu 261, 262
- Škrabec, Stanislav 9, 68, 80, 83, 101, 103, 130, 163, 164, 208, 234, 243, 254, 255, 257, 259–261, 263–265, 320, 321, 333, 355, 361, 364, 374–376, 378, 379, 382, 383, 386, 387–391, 394, 411 Prim. Š; Nekoliko slovenske slovnice ...; Šk; ŠK
- Šolar, Jakob 80, 133, 191 Prim. SP 1950, 1962 (Šolar, Jakob) anonimno 36, 51, 69, 100
- Šolar, Janez 250
- Špiljak -ljka 180
- Štajerci 130, 352
- število in pomeni samostalnika 67; ~ povedkovnikov 56; ~ v Bo 322–323; ~ v L 159–160; ~ v Na 388; ~ v V 146
- številka dvoumnost (*Napadli miličnika*) 230; ~ hiperkorektnost (*migati z nogama*) 29
- številskost pridevniške besede 61; ~ samostalniške besede 212
- števena in neštevena občna imena 60
- števnik 45; ~ kot besedna vrsta 76; ~ (numerales); ~ ob množinskih samostalnikih 62; ~ v Ja 370; ~ v Ko 359; ~ v Na 391; ~ v Po 337; ~ v SS 406–407; ~ v SSKJ 47–48; ~ v Šk 377; ~ v UO 397–398; ~ v V 138–139
- števnika pridevnika beseda 254
- števnost – neštevnost 29, 46

štiri sklanjatev samostalnikov za vsak spol 18;
~ vrste pridevniških besed 47, 61; ~ vrste
pridevniških zaimkov 49, 137

štirje naglasni tipi 110–111

Štrekelj, Karel 311, 313, 330, 376, 385 Prim.
Historična slovnica slovenskega jezika

T

T = Toporišič, Jože

Ta evangeli svetiga Matevsha, 1555, Tubin-
gae, Trubar 250

Tam m. ali ž. spola

TAM TAM-a : UNESCO UNESCA 106

Tavčar, Ivan 411

Tea = [teja], rod. mn. *Tej-ø*

tel-e-ø = *tel-ic-a* 20

teorija besednih vrst 68–84; ~ besednih vrst
od 16. stol. sem 68–70; ~ spola v skj 215

Tesnière, Lucien 73, 83, 135, 137, 138, 148,
161, 211, 384, 411 Prim. Les formes du
duel en slovène: Atlas linguistique ...

težave z dvojino v Po in Gu 344

težka napovedljivost premičnega naglasnega
tipa 127

Theoretisch=praktische Slowenische Sprach-
lehre für Deutsche nach den Volkssprech-
arten der Slowenen in Steiermark, Kärn-
ten, Krain und Ungarns westlichen Distrik-
ten, 1832, Gradec, Murko (s slovarjem)

Theoretisch=praktische Grammatik der Slo-
venischen Sprache in Steiermark, Kärn-
ten, Krain und dem illyrischen Küstenland,
2. izdaja, 1850, Gradec, Murko

The Structure and History of the Slovene Lan-
guage, 1982, Columbus, Ohio, Lencek 158

The Verb Pattern of Contemporary Standard
Slovene, 1966, Wiesbaden, Lenček 169,
201

tip *delovodja* za ž. spol gl. *delovodkinja* 223;
~ *dobričina*, *baraba* m ali ž v Mč 224; ~
»Išče se Urša Plut« 279; ~ *Krupska* ali
Krupskaja v M 174; ~ *nihčè me/naju/nas*
ne bó žálil 234; ~ *Radenci -nec* v M 173–
174

tipa *požar -a* : *Požar -ja*

tipologija nezloženih glagolskih oblik na pod-
lagi nedoločniške in sedanjiške oblike 95–
96; glagoli na: I -*ati*, II -*o/e/u-vati*, III -*eti*,
IV -*iti*, V -*uti*, VI -*sti*, VII -*či*; ~ po štirih

naglasnih tilih 39–42: a) samostalnika 39–
41, b) pridevnika 41–42; ~ prislovnih
zaimkov 190

tista slika je lepa ; *tista slika je lepota* 62

tisti človek : *človek tam* 62; ~ *Mimič* prvotno ž
224

Tivat -a v M : *Tivat -vta* v N 175

To = Toporišič

to, da *x-aš* : *to*, kar je *x-ano* 35

toliko me je že trgovca, ni *ga človeka* 236

to in ono pri glagolu v Ss, Sv, DB 402

Tokarz, Emil 181

Tominec, Ivan 37

Tominšek, Josip 104, 106 Prim. Antibarbarus

Tomšič, France 37, 38, 161, 387 Prim. SP 1962

Tomšičeva : *Tomšička* 23

tonemske značilnosti pridevniških oblik 258

tonemskost glagolskih vrst po sedanjiku 170–
171, ~ pridevnika ob členu *ta* 258; ~ pri-
devnika pri Ramovšu 259; ~ pridevnika pri
Škrabcu 259, 260; ~ v oblikoslovju v Na
389; ~ v samostalniški rabi 260

Top = Toporišič, Jože 136

Toporišič, Jože 7, 21, 37, 47, 52, 56, 67, 68,
70, 73, 100, 101, 103, 105, 106, 133, 135,
144, 146, 148–150, 155, 156, 158, 159,
161, 163, 165, 166, 183, 189, 205, 206,
208, 213, 215, 217, 223, 247, 248, 262,
264, 271, 279, 297, 311, 319, 321, 323,
332, 348, 354, 355, 359, 361, 371, 382,
385, 387 Prim. T; To; Top; Slovenski je-
zik. Izgovor i intonacija ...; Slovenski
knjižni jezik 1, 2, 3, 4; Slovenska slovni-
ca 1976, 1984, 2000; Načrt pravil za novi
slovenski pravopis; Portreti, razgledi, pre-
soje; Slovenski pravopis I, Pravila, 1990;
Slovenski pravopis 2001; Nova slovenska
skladnja; Zakaj ne po slovensko (za an-
gleško, za italijansko govoreče)

tovarišica doktor 26

tož. = tožilnik (akuzativ)

tradicionalna slovnica 17

tradicionalne besedne vrste 203

trajnik : ponavljalnik v V 145

trajnost : ponavljalnost glagolov 282–283

transfer -ja ali -*a* 232

transformacija 29

tretja sklanjatev 18

trije (ali štirje) naglasni tipi slovenščine 387

tri slovnične besedne vrste + medmet 52
Trofenik, Rudolf 311, 332
troje ti imam povedati 31; ~ ali *trojno gorje* 31; ~ *vino* : *vino treh vrst* 31
trospolska oblika pridevniške besede 91
troštevilstvo samostalniškega 28
trpnik 278–279; ~ in vid 412; ~ (pasiv); ~ : stanje v zloženih oblikah *biti* + deležnik na *-n/-t* 402–403; ~ v Po 338
Trubar, Primož 246, 261, 312, 313, 315, 319, 321, 322, 323, 328, 330, 385 Prim. Trub.-Mikl.
Trubarjev katekizem 1550. Konkordanca. Indeks besed ..., 1994, Ljubljana, Neweklowski 330
Trubarjevo *unu debelu tele* 261
Trubeckoj, Nikolaj Sergeevič 68
Truber, Primus = Trubar 260
Trub.-Mikl. = Trubar v Miklošičevem navedku 246
tudi *nas, nam, nas* /in ustrezno dvojinsko/ so lahko naslonski 234
TV naročniki : *TV-naročniki* 107
tvorba nedovršnikov iz dovršnikov v Ss 408; ~ ~ ~ v V 155; ~ nezloženih glagolskih oblik v Bo 326; ~ primernika s priponskim obrazilom 395–396; ~ prislovov iz pridevniške besede 63; ~ samostalnika in glagola iz pridevniške besede 63; ~ vidskih parov glagolov 275
tvorjene samostalniške besede 59
tvorjenka iz samostalniške besede 60
tvorjenost 58; ~ pridevniške besede 62
tvornik (aktiv) 278

U
ublaževanje s prihodnjikom 34
Učna stavba slovenskega jezika ... = Lehrgebäude der Slowenischen Sprache 1825, Ljubljana, Metelko 369
ujemalen = kongruenten 22
ujemanje povedka z osebkom v Po 341–342
Univerza v Ljubljani II, 1969, ur. Modic, Roman 69
Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, 1979, ur. Anton Ramov 69
UO = Slovenska slovnica 1947, Uredniški odbor
upoštevanje koroškega v Ce 332

Upper Carniola = Gorenjsko 227
Urbančič, Boris 37, 175, 181, 205
ureditev sklonske paradigme v Gu 343
Über die nominale Flexion des Adjektivs, 1866, Dunaj, Krek
urejanje sklanjatvenih vzorcev od 1584 do 1777 343
usahnjeni : *usahli vrelci* 32
uvrstitev v sklanjatveni vzorec 28
uvrščanje prevzetega v spol v M 176

V

V = Vincenot 141; Essay de Grammaire Slovène
valenca in aktanti v V 156
Valjavec, Matija 243, 250, 379, 380, 382, 384, 388, 403 Prim. Narodne pripovjetke ...
variante v izrazju 14
variantnost v naglaševanju Ss 410
važnost študija slovnice v Po 340
vdirati na odprta vrata v M 179
večbesednost 25
večdelna beseda 25
večje število metatonije akuta v cirkumfleksu v Šk kot pri Valjavcu 382
več naglasnih možnosti 111
večvrstna sklonljivost pridevniških besed 32
velelni glagolski naklon 280
velelnik v Šk 379; ~ za 3. osebe 34
velelniška osnova 16; ~ osnova v V 140
veleln(išk)e glagolske oblike 210; ~ oblike glagola 65
*velik baraba v Mč 224
velika začetnica pri imenih zdravil 231
Venet. = Neuslovenisches in dem venetianischen 250
Verbinc, France 37
VERGLEICHENDE SYNTAX DER SLAVISCHEN SPRACHEN, 1883, Dunaj, Miklošič 239, 402
vezavnost pridevniških besed 61; ~ pri glagolu 65; ~ samostalnika 61
vezljivost pri glagolu v Po 342
veznik 66, 100; ~ v Ja 372; ~ v Po 340
vid in determiniranost (določenost) 282; ~ in glagolske predpone 286–287; ~ in glagolske pripone 285–286; ~ in premene korena 285–286; ~ in tvorba glagolskih časov in načinov 288; ~ v slovenskih slovnica

- 282; ~ v Ss 407–408; v Ss, Sv, DB 401–402; ~ v V 154–155
- Vidovič-Muha, Ada 255
- vidske dvojice v Ko 361–362; ~ dvoživke 285; ~ premene v skj 282–288
- vidsko neparni glagoli 275; ~ oblikoslovje v V 143–144; ~ razmerje 94–95: a) *stati* – *po-stati*, b) *kupiti* – *kupovati*, c) *rumeneti* – *rumeniti*, č) *knjigo tiskajo* – *knjiga se tiska*
- vikanje 32
- vikend hiša : vikendhiša 47
- Vincenot, Claude 8, 73 Prim. Essay de Grammaire Slovène
- vloga samostalniškega imenovalnika levo oz. desno od glagola 56
- Vocabularium ali besedna knjiga ... (2. del SSKJ 1758) 334 Prim. SSKJ
- Vodnik, Valentin 257, 261, 352, 353, 357, 367, 368, 370, 372–374 Prim. Pismenost ali gramatika ...; Početki gramatike ...
- vpliv SKJ na SSKJ pri obravnavi osebnih zaimkov 235
- vprašalnice za vrste pridevnikov 267
- vprašanje v V 149
- Vraz, Stanko 350 Prim. Narodne pèsni ilirske vrste dovršnikov 284; ~ glagolov 169–170; ~ glagolskega dejanja (Aktionsart) 276–277; ~ količinskih pridevnikov 62; ~ števniške besede v V 138
- vrstilni števniki 48
- vrstni pridevnik 253
- vsa števila in oblike določanja zaimkov v en slovarski sestavek 234–235
- Vuk = Vuk Stefanović Karadžić 355, 364
- Vurnik, France 272
- vzorčenje v L 164
- vzorčn(ostn)i prislov 64
- W**
- Wiener slavistischer Almanach. Sonderband 13, str. 311
- Windische Sprachlehre, 1826, Celovec, Gutschman
- WSB = Windisches Sprach=Buch = GWSB = Grammatik oder windisches Sprach=Buch 343–346
- Windische Sprachlehre, 1777, Celovec, Gutschman 10, 250, 348, 352 Prim. WSL
- WSL = Windische Sprachlehre, 1777, Celovec, Gutschman 343–346
- Z**
- Začetki slovenskega knjižnega jezika, 1968, Ljubljana, Rigler
- Zagajšek, Mihael 352, 367, 372, 374 Prim. Slovenska Grammatika ..., 1791; Sellenko; Zelenko
- zaimek 45; ~ (pronomeni); ~ v V 136–137: a) vprašalni 136, b) svojilni 136, c) kazalni 136, č) nedoločni in nikalni 136–137; ~ *ta* nam. osebni zaimek v SSKJ 233
- zaimenski prislov 63
- zaimensko kakovostno nam vrstno 31
- zaimki in glagol: ~ na *-šen*, *-le* 191; v Ce 333; ~ v Gu in Po 345–349; ~ v Ja 371; ~ v Ko 359–361; ~ v Na 390–391; ~ v Po 337–338; ~ v slovenistiki 396–397; ~ v slovenskem in vzhodnoslovanskih jezikih 189–192; ~ v Ss 406; ~ v Šk 377
- zaimkom privešene členice v Mi 248
- Zakaj ne po slovensko, 1969, Ljubljana, Toporišič 243 (za angleško govoreče)
- zamenjana raba glagolskih oseb 35
- zanikanje v V 150
- zaostajanje oblikoslovne teorije 188
- zapiranje v »bleščečo osamo« izbrancev in »položajnikov« 236
- zapletanje obravnave v priročnikih 409; ~ z diahronijo 409
- zaporedje izhajanja sestavkov te knjige 415–417; ~ sklonov 85; ~ sklonov po pogostnosti 188; ~ slovničnih števil 85
- zapostavljanje preteklega pogojnika 34
- za povedkovo določilo neprimeren deležnik na *-č* 30
- zavrženje nedoločnega in določnega člena v knjižni slovenščini 262
- zavzemanje za tonemsko naglaševanje v knjižni normi v Š 382
- Zbornik referatov za X. mednarodni kongres v Sofiji, 1988 (v SR) 291
- Zbornik za filologiju i lingvistiku, Novi Sad 17, 101, 261
- Zbrano delo, Prva knjiga, 1971, Ljubljana, Ramovš, ur. Logar, Rigler 311
- Zbrano delo, Druga knjiga, 1997, Ljubljana, Ramovš, ur. Toporišič

- ZD = Zbrano delo
Zelenko, Jurij 352, 367, 372 Prim. Sellenko; Zagajšek; vzhodni Štajerec Selenko
Zeitschrift für slavische Philologie 30 2 1962, str. 68
ZFL = Zbornik za filologiju i lingvistiku, Novi Sad
zgleđi končniškega naglasnega tipa pri Šk: a) *pēs psà, čebēr -brà* 121, b) *debēr -bril-bri* 121, c) *sencē -à, zlò -à* 122, č) *temèn -mnà -ò* 123, d) *šèl šlà -ò* 123; *grēm grevà gremò* 124
zgleđi mešanega naglasnega tipa: a) *móž -à* 113, *sín -ú* 113, *sinóvi* 115, b) *moč -i, pomóč -i*; (*vóda*) tož. *vodó* 115–116, c) *mesó -à* d) *mlád (-a) -ò* 117, 120, d) *bíl -à -ò* 120–131
zgleđi premičnega naglasnega tipa: a) *jēzik -ika* 125, b) *Júno -óne*, c) *senôžet -éti*; č) *tēle -éta, vrēme -éna*, d) *dēbel -éla -o* 127, e) *nēsem* 3. os. mn. *nesó* 127, *nēsi -ite* 127–128, f) *nósil -ila* 129–130, nar. *kupóval -ála*, nevtr. *pomóril -ila*
zgodba o Šimnu Sirotniku, Cankar ID VII 302
Zgodbe svetiga pisma 1815, 1816, Ljubljana, Ravnikar 250, 264
Zgodovina slovenskega slovstva, 1929–1938, Ljubljana, Kidrič, 348
Zgodovina slovenskega slovstva I, 1956, Ljubljana ur. in soavtor 348
zgodovinske potrditve cirkumfleksa po pomiku na zadnji zlog Šk 382
zgradba glagola 94: a) predpona, b) koren, c) nekončna pripona, č) glagolska pripona, d) obrazila glagolske oblike, e) končnica, f) prosti morfem
Zimske urice 1584, Wittenberg, Bohorič 311–330, 332 (reprinta Trofenik, 1969, Toporišič, 1987)
Zimske urice proste, 1987, Ljubljana, ur. Toporišič (uvod prevedel Sovre, drugo Toporišič) 69, 332
zložene glagolske oblike 271; ~ glagolske oblike v Bo 327–328; ~ glagolske podstave 274
Znanstvena terminologija s posebnim ozirom na srednja učilišča, 1880, Ljubljana, Cigale 247
ZslPh = Zeitschrift für slavische Philologie 68, 385
ZUP = Zimske urice proste (v latinščini in slovenskem prevodu), 1987, Maribor, Toporišič 331
Zupan, Jakob 357
Zur Geschichte der nominalen Deklination im Slowenischen, ZslPh XI–XIII, Oblak 384, 386, 388, 389, 391
zvalnik v slovenščini 388
»zvalniška« intonacija v Šk 382
zval. = zvalnik (vokativ)
- Ž**
ž = ženski spol (femininum) ž. = ženski -a, -o (femininski)
Žagar, Franc 10, 5, 2 Prim. Naš jezik 6, 7, 8
želelnik (optativ)
ženski spol 17
Življenje besed 1967, Maribor, Breznik, ur. Šolar 101
živost 46; ~ pri biološko neživem 228–229; ~ pri imenih nebesnih teles 229; ~ v L 159; ~ v M 177; ~ v Na 387, 388

Zbirka
Linguistica et philologica

Zbirka je namenjena znanstvenim objavam s področja jezikoslovnih in filoloških ved. Težišče tvorijo slovenščina in njej izvorno sorodni jeziki, vidik pa je zgodovinski ali opisni, gradivski ali razlagalni, primerjalni ali protistavni. Zajeti so knjižni jezik, narečja in jezikovna tehnologija. Zbirko izdaja Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.

2003

France Bezlaj

ZBRANI JEZIKOSLOVNI SPISI I, II

Monografija v dveh knjigah prinaša zbrane jezikoslovne razprave in članke akad. prof. dr. Franceta Bezlaja, najvidnejšega etimologa slovenskega jezika in pomembnega raziskovalca slovenske etnogeneze. Delo širi poznavanje njegovega izjemno obsežnega znanstvenega opusa in osvetljuje slovenski delež v razvoju zgodovinskega in primerjalnega jezikoslovja ter etimologije druge polovice 20. stoletja pri nas in po svetu. Bezlajeve do sedaj razpršene in uporabnikom težko dostopne jezikoslovne spise je uredila Metka Furlan, dodala je besedno in imensko ter stvarno kazalo, vire in literaturo v jezikoslovnem opusu avtorja. 1656 str., 17 x 24 cm, trda vezava, ISBN 961-6358-90-1.

Andreja Žele

GLAGOLSKA VEZLJIVOST: IZ TEORIJE V SLOVAR

Knjiga - priročnik *Glagolska vezljivost: iz teorije v slovar* ima predvsem aplikativno vrednost. S teoretično-praktično dvodelnostjo opozarja na možen praktičnouporabnostni prenos vezljivostne teorije v slovarsko prakso - ponuja oz. predstavlja slovarski prikaz pravil slovenske vezljivosti in je zato hkrati v nekem smislu tudi skladenjsko normativen. Ta vezljivostni priročnik z vzorčnimi slovarskimi sestavki iz osnovnih pomenskoskladenjskih skupin glagolov in legendami napoveduje vezljivostni slovar slovenskih glagolov. 188 str., 17 x 24 cm, broširana, ISBN 961-6358-79-0.

2002

Primož Jakopin

ENTROPIJA V SLOVENSkih LEPOSLOVNIH BESEDILIH

Entropija, v začetku zgolj fizikalni pojem, je v informacijskih znanostih mera za nedoločenoost sistema sporočil, kakršen so tudi besedila. Večja kot je njegova entropija na znak (črko, presledek, ločilo), manj črk porabimo za njegov zapis. V delu je za slovenska

leposlovna besedila podana ocena 2,2 bita na znak, kar je za desetino več od ocene za besedila v angleškem jeziku (2,0 bita na znak). Delo prinaša kvantitativni opis dveh vzorcev slovenskih leposlovnih besedil, skupaj dolgih 3.100.000 besed. V prvem delu knjige je naveden statistični opis osnovnih gradnikov besedila, črk in posebnih znakov, besed in povedi.

208 str., 17 x 24 cm, broširana, ISBN 961-6358-77-4.

2001

Andreja Žele

VEZLJIVOST V SLOVENSKEM JEZIKU (s poudarkom na glagolu)

Avtorica je v tem strokovnem priročniku s tridelno zgradbo sistematizirala slovensko (glagolsko) vezljivost: v krajšem prvem delu je opredelila osnovne pojme in predstavila teoretična izhodišča razprave; v drugem delu je zbrala in komentirala dosedanje predstavitve in obravnave vezljivostne teorije v slovenskem in tujem jezikoslovju; v tretjem najobsežnejšem delu pa je s sinhrono obravnavo vezljivosti v slovenskem knjižnem jeziku izoblikovala vezljivostno tipologijo slovenskih glagolov.

303 str., 17 x 24 cm, broširana, ISBN 961-6358-35-9.

2000

Jerneja Gros

SAMODEJNO TVORJENJE GOVORA IZ BESEDIL. Postopek za izdelavo sintetizatorja slovenskega govora - jezikovnoteoretični vidik

V zadnjem času je hiter razvoj računalniške tehnologije ustvaril možnost za izgradnjo sistemov, ki so sposobni prepoznavati govorne informacije in tvoriti (sintetizirati) govor za posredovanje povratne informacije v okolje. Sistemi za samodejno pretvorbo besedila v govor omogočajo posredovanje informacij, kot so teletekst, elektronska pošta, faksi in druga besedila, brez potrebe po njihovi vidni predstavitvi, kar je zlasti uporabno za slepe in slabovidne. Nadalje se uporabljajo v sistemih za avtomatsko posredovanje informacij, v t. i. interaktivnih govornih odzivnikih, kjer bi bilo tovrstno delo za človeka enolično in utrujajoče.

149 str., 17 x 24 cm, broširana, ISBN 961-6358-21-9.

1999

Alenka Šivic-Dular

BESEDNA DRUŽINA IZ KORENA *GOD- V SLOVANSKIH JEZIKIH. Pomenoslovna razčlemba v kulturološkem kontekstu

Knjižna razprava je poizkus pomenoslovne razčlemba besedne družine s korenskim morfemom *god- v slovanskih jezikih in njegove besedotvorne variante *gad- in tudi razmerja do južno- in vzhodnoslovanskih besed z morfemom *gon- in *gan-. Namen razprave je poglobiti vpogled v mehanizem nastajanja pomensko razvejane besedne družine. Sistematično je predstavljeno tako dostopno gradivo iz zgodovinskih, knjižnih, narečnih in etimoloških slovarjev slovanskih jezikov kakor tudi rešitve iz strokovne literature. Središčna pozornost je namenjena razčlembi pomenske mreže za vsak slovanski jezik posebej in rekonstrukciji tipoloških razmerij, ki tudi odsevajo poteke pomenskih razvojev. Knjiga vsebuje povzetek sklepnih ugotovitev v angleščini.

223 str., 17 x 24 cm, broširana, ISBN 961-6182-92-7.

1998

Varja Cvetko Orešnik

K METODOLOGIJI PREUČEVANJA BALTOSLOVANSKO-INDOIRANSKIH JEZIKOVNIH ODNOSOV. Prvi del

Knjižna razprava obravnava jezikovne odnose med baltoslovanskimi in indoiranskimi jeziki, in sicer v glavnem pred začetkom našega štetja, ko sta bili skupini jezikov še v zemljepisnem stiku. Kritično je predstavljena zadevna mednarodna strokovna literatura do 1980. Avtorica izraža pomisleke do domala vseh predloženih rešitev. Opozarja zlasti na vprašljivost uporabljenih metodoloških prijemov ter na pičlost jezikovnih, filoloških, zgodovinskih in materialnih podatkov iz tistega časa. Razprava je namenjena tudi strokovnjakom za moderne iranske jezike (slednji so v razpravo pritegnjeni kot dopolnilo nepopolno izpričanim staroinanskim razmeram). Knjiga vsebuje izčrpen povzetek v nemščini.

213 str., 17 x 24 cm, broširana, ISBN 961-6182-61-7.

ZRC SAZU, Založba ZRC, Novi trg 2, 1001 Ljubljana, p. p. 306;
tel.: 01/470 64 64; faks: 01/425 77 94; e-pošta: zalozba@zrc-sazu.si;

www.zrc-sazu.si/zalozba

Linguistica et philologica

2003

Andreja Žele

Glagolska vezljivost: iz teorije v slovar

France Bezlaj

Zbrani jezikoslovni spisi 1 in 2

2002

Primož Jakopin

Entropija v slovenskih leposlovnih besedilih

2001

Andreja Žele

*Vezljivost v slovenskem jeziku
(s poudarkom na glagolu)*

2000

Jerneja Gros

*Samodejno tvorjenje govora iz besedil.
Postopek za izdelavo sintetizatorja
slovenskega govora*

1999

Alenka Šivic Dular

*Besedna družina iz korena *god- v slovanskih
jezikih. Pomenoslovna razčlemba v
kulturološkem kontekstu*

1998

Varja Cvetko Orešnik

*K metodologiji preučevanja baltoslovansko-
indoiranskih jezikovnih odnosov. Prvi del.*

ISBN 961-6358-87-1

9 789616 358873

ZALOŽBA ZRC • LJUBLJANA